www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

1284.

Per. 3977 e. 154
1832(1)

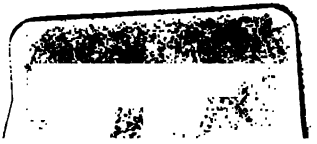

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING,

VOOR

1832.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

EERSTE STUK.

VOOR

1832.

BOEKBESCHOUWING.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1832.

ſchrijven, en in de letteren. Dit is ook het geval met Bijbeloefeningen. Zij zijn oefeningen in den Bijbel, niet enkel om denzelven te verſtaan, maar ook om hem aan te wenden en toe te paſſen voor en op handel en wandel; oefeningen niet voor den prediker, maar voor de gemeente, opdat zij, door die oefeningen, geoefendheid verkrijge, om den Bijbel voor zich te verſtaan en te gebruiken. Deze bepaling van hetgeen Bijbeloefeningen uit haren aard zijn, zal niemand ons betwisten. Hieruit wordt dan ook duidelijk, hoe zulke Bijbeloefeningen moeten worden ingerigt, welk groot nut zij kunnen ſtichten, en hoe moeijelijk het is, *oefeningen* niet OVER, maar IN den Bijbel voor de gemeente te houden.

Doch keeren wij tot de Bijbeloefeningen van CORSTIUS terug, welke ook in dien zin Bijbeloefeningen zijn, als wij nu hebben aangewezen. De verdeeling, welke CORSTIUS hier volgt, bewijst reeds, dat hij zijn plan goed zich voorgelegd en ontwikkeld heeft. I., H. I: 1—14. II., H. I: 15—23. III., H. II: 1—10. IV., H. II: 11—22. V., H. III: 1—13. VI., H. III: 14—21. VII., H. IV: 1—16. VIII., H. IV: 17—30. IX., H. IV: 31, 32. H. V: 1—20. X., H. V: 21—33. H. VI: 1—9. XI., H. VI: 10—22. XII., H. VI: 23, 24. Men behoeft ſlechts den Brief na te ſlaan, om zich van het oordeelkundige en gepaste der verdeeling te overtuigen, ook daar, waar CORSTIUS over de gewone verdeeling in hoofdſtuk en verzen henenſtapt, b. v. in de 9de en 10de Leerrede. De 12de Leerrede is de Afſcheidsrede des Eerw. CORSTIUS van de gemeente van *Enkhuizen*, welke van dien aard is, dat hij dezen bundel aan die gemeente niet behoefde op te dragen, en de leerrede zelve zoo wel den prediker als der gemeente tot eere ſtrekt. De aanteekening, bl. 212, *dat die leerrede* (de 10de) *uitgeſproken werd in eene vroegbeurt*, bij hetgeen in den tekst ſtaat: Er zijn van hen eenigen in deze vergadering (dienstboden en daglooners), maakt onze opmerkzaamheid gaande. Zulke aanteekeningen zijn te platten lande niet noodig te maken.

www.libtool.com.cn

Waarom, helaas! in groote ſteden? God geve, dat de omſtandigheden van ons vaderland ook hierin verbetering aanbrengen!

De Heer CORSTIUS heeft zich eene enkele keer van de oordeelkunde bediend in het verklaren van den Brief. Hiertoe brengen wij niet, dat hij H. I: 8 de woorden: *in alle wijsheid en voorzigtigheid*, met het volgende vs. 9 in onmiddellijk verband ſtelt. Dit had ook kunnen geſchieden met *in liefde*, vs. 4, dat voegzamer tot het 5de vers behoort. GRIESBACH heeft op beide die plaatſen deze verandering van leesteekens aangewezen, zoo als deskundigen weten. Voornamelijk hebben wij het oog op H. III: 9, waar CORSTIUS boven het gewone *κοινωνία* met GRIESBACH verkiest *οἰκονομία*, bl. 28. verg. ook bl. 139 en 186. Nopens de keus oordeelen wij niet; maar wij voeren dit ſlechts aan ten bewijze, dat CORSTIUS zijne taak niet losjes heeft afgedaan.

De 11de Leerrede heeft afzonderlijk eene uitvoerige toepaſſing. Bij de overigen vindt men verklaring en toepaſſing zeer gepast bij en onder elkander. Het geheel bewijst, dat CORSTIUS zeer goed Bijbeloefeningen weet te houden. Jammer, dat de gemeente van *Amſterdam* mindere gelegenheid verſchaft tot het geven van zulk onderwijs; want ook daar beſtaat begeerte naar Bijbeloefeningen, en, mogen wij zeggen, groote behoefte aan dezelve.

Voor een doorloopend verſlag zijn Bijbeloefeningen weinig geſchikt. De wijze van behandeling wordt in iedere Leerrede door den tekst zelven bepaald. Daaraan heeft kunst geen deel. Men zou dan óf geheel den Brief, zoo als CORSTIUS dien heeft voorgeſteld, moeten magaan, en dit zou ons tot te groote uitvoerigheid leiden, óf men zou eene en andere proeve moeten mededeelen, en dit zou ſlechts een enkel punt doen uitkomen, niet het geheel naar waarde doen kennen. Alleen dit zeggen wij, indien ons getuigenis ter aanbeveling dezer Leerredenen noodig is, dat grondigheid en eenvoudigheid, helder-

heid in het verklaren, hartelijkheid in het vermanen dezen kanſelarbeid van den waardigen CORSTIUS niet alleen voor de gemeenten van *Enkhuizen* en *Amſterdam* hoogstbelangrijk maken, maar ook voor allen, die óf dezen Brief willen verſtaan, óf aan anderen tot leering en beſtuur voorſtellen. Zoo worde er overal in den Bijbel geoefend!

Archief voor Kerkelijke Geſchiedenis, inzonderheid van Nederland. Verzameld door N. C. KIST *en* H. J. ROYAARDS, *Hoogleeraren te Leyden en Utrecht. IIden Deels 1ſte Stuk. Te Leyden, bij* S. en J. Luchtmans. 1830. *In gr.* 8*vo. IX en* 395 *bl. f* 3-90.

Met genoegen vernamen wij uit het Voorberigt, dat aan het Eerſte Deel dezes belangrijken werks *een gunſtig onthaal, niet ſlechts in ons Vaderland, maar ook buiten hetzelve heeft mogen te beurt vallen.* De geleerde Schrijvers vonden dus aanmoediging, om op den ingeſlagen' weg voort te gaan. Slechts twee rubrieken: *Algemeene Kerkgeſchiedenis* en *Geſchiedenis der Chriſtelijke Leer en Schrijvers*, komen in dit boekdeel voor. De reden hiervan wordt in het Voorberigt opgegeven. De inhoud van het IIden Deels 2de Stuk, dat tegen het einde des vorigen jaars reeds ter perſe was, zal grootendeels aan de *Kerkelijke Geſchiedenis van Nederland* toegewijd zijn.

In dit 1ſte Stuk vindt men eerst: *Over den oorſprong van het Biſchoppelijk Gezag in de Christelijke Kerk, in verband met de vorming en den toeſtand der vroegſte Gemeenten.* (*Eene proeve van de echtheid en het belang der Brieven van* IGNATIUS.) Door N. C. KIST. Na aangemerkt te hebben, dat de Biſchoppelijke waardigheid geenszins door de Apostelen ingeſteld, maar nogtans kort na hunnen tijd ontſtaan is, doet de Hoogleeraar zien, hoe omſtandigheden er aanleiding toe gaven, dat men in de tweede eeuw aan het hoofd van elke Ge-

www.libtool.com.cn

meente één' perſoon of *Biſchop* poogde te plaatſen. De brieven van IGNATIUS, over welke hier in het voorbijgaan het noodige wordt gezegd, leveren de bewijzen. Het betoog is tweeledig. Eerst wordt onderzoek gedaan naar *den oorſpronkelijken toeſtand der eerſte Christengemeenten, inzonderheid in volkrijke ſteden*, en voorts daaruit bij gevolgtrekking afgeleid, hoedanig *de oorſprong van het Biſchoppelijk ambt en gezag in de Christengemeenten geweest is.* Dan volgen in de derde plaats, onder den naam van *Reſultaten*, eenige zeer belangrijke aanmerkingen. De ſlotſom komt hierop neder, dat *de zucht, om elke Gemeente tot een geſloten, wel te zamenhangend ligchaam te vormen, het Biſchoppelijk gezag te voorſchijn riep.* De *Presbyteriale* inrigting is voorafgegaan, en het gezag van eenen *Biſchop* in elke Gemeente geenszins, gelijk velen willen, *van lieverlede uit het voorzitterſchap van eenen der Ouderlingen voortgevloeid.* Om eenheid in elke Gemeente te behouden, wilde men één' man aan derzelver hoofd geplaatst hebben. Eene plaats, uit HIERONYMUS aangehaald, dient allezins ter bevestiging van het gevoelen des Hoogleeraars. Oorſpronkelijk waren dus de *Biſchoppen* geenszins, wat ze naderhand zijn geworden. Men zocht ſlechts een middel, om verdeeldheden te voorkomen of te doen ophouden. Maar, in plaats van de rein Christelijke eenheid der liefde, begon men, allengs op uitwendige eenheid — eenheid van vormen — aan te dringen. De *Biſchoppen*, ieder oorſpronkelijk de opziener van eene enkele Gemeente, kregen langzamerhand een meer uitgebreid gezag. Om eenheid te hebben, werden *Biſchoppen* van hoogeren rang, *Aartsbiſchoppen, Metropolitanen, Patriarchen*, aangeſteld. Zoo gaven omſtandigheden aanleiding tot het ontſtaan der *Hierarchij*. De vestiging van het Biſchoppelijk gezag in de tweede eeuw was reeds voorbereiding tot dezelve. Het aanzien, waarin *Rome*, als aloude hoofdſtad, ſtond, heeft buiten twijfel niet weinig bijgedragen, om de *Biſchoppen* der aldaar gevestigde Gemeente,

na verloop van eeuwen, eindelijk als opperhoofden der Westerſche Kerk te doen eerbiedigen. Dus ontſtond er dan eenheid, maar geenszins zoodanige eenheid, als bedoeld was door IGNATIUS en anderen, welke de aanſtelling van *Biſſchoppen*, in hunnen tijd, heilzaam voor de Gemeenten oordeelden.

Dezelfde Schrijver levert voorts *over den Penning van Aquileja* nog eene kleine bijdrage, ter nadere toelichting van hetgene dienaangaande in het Iſte Deel voorkomt.

Verder vindt men hier eene zeer belangrijke en weldoorwrochte Verhandeling *over de vestiging en ontwikkeling der Nieuw-Europeſche Volken, tot aan het einde der Middeleeuwen, vooral door het Christendom. Eene bijdrage ter aanbeveling van de Kerkgeſchiedenis der Middeleeuwen.* Door H. J. ROYAARDS. Minder algemeen bekend is dit gedeelte der Geſchiedenis. De ſchitterende tijdperken der oudere en nieuwere Volken wekten gewoonlijk meer belangſtelling. Men verbindt bijkans onwillekeurig het denkbeeld van onkunde en woestheid met de *Middeleeuwen*. Men werpt ſlechts een' vlugtigen blik op dezelve, en weidt dan in algemeene bewoordingen uit over de domheid en onbeſchaafdheid dier tijden. Daarentegen zijn er, vooral in onze dagen, ook bewonderaars, die loffelijk ſpreken van de Middeleeuwen, en, ware het mogelijk, middeleeuwſche begrippen en zeden en gewoonten wel zouden willen terugbrengen. Het eene zoo wel, als het andere, kan overdreven worden. De Schrijver van het voor ons liggende ſtuk houdt het veilige midden tuſſchen twee uiterſten, en wijst aan, *welken gang volksontwikkeling en volksbeſchaving der Europeërs, door middel des Christendoms inzonderheid, genomen hebben gedurende de Middeleeuwen.* Zoo veel ons beſtek toelaat, zullen wij trachten, een kort overzigt van den arbeid des Hoogleeraars te geven. In *vier Tijdperken* is het geheel verdeeld. Het *eerſte* bevat *de Europeſche Volken in hunne vestiging tot op het jaar* 500 *na Christus.* Hier wordt

www.libtool.com.cn

vooraf een blik geslagen op *den gang der volken-ontwikkeling vóór de Middeleeuwen*, en met een kort woord gesproken van de *Oosterlingen*, van *Grieken* en *Romeinen*. Behalve de *Latijnsche* Volken, neemt de Schrijver vier hoofdstammen voor de nieuwere of noordelijke bevolking van Europa aan, de *Celten* of *Kelten*, de *Germanen*, tot welken stam ook de *Kimbren* of *Cimbren*, de *Belgen*, *Bataviëren*, *Friezen* en *Saksers* behoorden, de *Scyten* of *Sarmaten*, en de *Sclavonische Volken*. Door die genen van deze Volken, welke het beschaafdere gedeelte van Europa overstroomden en aldaar zich vestigden, werd het Christendom spoedig aangenomen; maar dit kon in de gegevene omstandigheden aanvankelijk slechts weinig ten goede uitwerken. Nadat aldus de gesteldheid der zaken in dit werelddeel geschetst is, wordt in het *tweede* Tijdperk (500—800) beschouwd het *begin van de volksontwikkeling in Europa*. Zwervende horden hadden zich gevestigd en waren landbouwende Volken geworden. Een algemeene band, die des Christendoms, verbond hen onderling, vooral door den invloed van *Rome*. Zoo was er dan voor allen één middelpunt van vereeniging. De Kerk, hoezeer ook in zichzelve verbasterd, bevorderde aanvankelijk ontwikkeling en beschaving onder de ruwe bewoners. De zendelingen van *Rome* bragten kundigheden en betere gewoonten mede. Monniken en kloosters waren nuttig, vooral ook ter ontginning van woeste gronden en ter aanleering van nuttige kunsten, alsmede ter bewaring van eenige letterkunde voor volgende eeuwen. Van daar de eerste scholen, destijds de eenige opvoedingsgestichten voor eene onbeschaafde volksmenigte. Hieruit kwamen Geestelijken van hoogeren en lageren rang, die weder invloed erlangden op den staatkundigen toestand der Volken, op wetgeving, enz. enz. De taal van *Rome*, toen algemeene *kerktaal* geworden, had *in die dagen* mede hare nuttigheid. Een zedelijk leven begon alleng, ten gevolge van de werking des Christendoms, zich te openbaren. Tegen het einde van dit

tijdperk, in het midden der achtſte eeuw, trad KAREL DE GROOTE op — een man, die bij groote bekwaamheden groote gebreken had en zijne tijdgenooten verre vooruit was. Menſchen, op zoodanig ſtandpunt geplaatst, zijn moeijelijk te beoordeelen. Door middel van Christendom en Geestelijkheid werkte KAREL voordeelig op zijne eeuw. Alles ging vooruit. Men ſcheen zich eene nabijzijnde gelukkige toekomst te mogen beloven. KAREL ſtierf, en de zaken namen eene andere wending. In het *derde* Tijdperk (800—1100) heeft, *na vernieuwde barbaarschheid*, weder *voortgang der Europeſche volksontwikkeling* plaats. Een ander *groot* man, beminnelijker dan KAREL, had hetzelfde doel voor oogen, en zocht het langs andere wegen te bereiken. Maar Koning ALFRED kon het niet voorkomen, dat onkunde, bijgeloof en regeringloosheid op nieuw in Europa veld wonnen. Daar was dus, zoo het ſchijnt, in de tiende eeuw teruggang der beſchaving. De oorzaken lagen voornamelijk in den ſtaatkundigen toeſtand van het Frankiſche Rijk. Hierbij kwamen andere omſtandigheden, als de invallen der *Noormannen*, *Hunnen*, *Mauren*. Evenwel de zaden der beſchaving werden ſlechts *onderdrukt*, niet geheel *uitgeroeid*. Voorts, *het Leenſtelſel was hulpmiddel zoo wel, als hinderpaal voor de volksontwikkeling* — *Duitsch* (of Roomsch) *Keizerrijk een bolwerk tegen regeringloosheid*. De verbastering des Christendoms, meer en meer toenemende, kwam tot een verſchrikkelijk uiterſte — een gevolg van de geſteldheid der zaken en menſchen in die tijden. De *Hierarchij* van *Rome* had ſchadelijken invloed, ſchoon dezelve tevens in andere opzigten hulpmiddelen ter volksontwikkeling aanbood. De kerkelijke perſonen, hoezeer behebt met de gebreken der eeuw, waren echter doorgaans nog de verſtandigſten en beſchaafdſten onder hunne tijdgenooten. Als zoodanig konden zij *toen* raadslieden der Vorſten en leidslieden der Volken zijn. Zoo werd door invloed des Christendoms een beſef van zedelijkheid, gewijzigd naar den geest *dier*

www.libtool.com.cn

eeuw, opgewekt en verlevendigd. Daaruit ontſtond verlangen naar hervorming der zeden. Eenige Monniken en Monnikenorden werkten overal te dien einde mede. Men begon te ſpreken over de noodzakelijkheid van *hervorming der Kerk in het Hoofd en in de Leden.* Gegronde klagten over het zedebederf der Geeſtelijken hadden er aanleiding toe gegeven. Het *vierde* Tijdperk (1100—1500) levert het aangenamere tooneel van verdere ontwikkeling op. Hier komen eerſt de *Kruistogten* in aanmerking, en wordt van *derzelver verſchillende werking op de Volken* geſproken. In *Italië* ontſtaan Republieken, en elders beginnen volkrijke ſteden te bloeijen. Het *Hanzeeverbond.* Daar vertoont zich een nieuw ſtaatkundig leven in Europa. Verſtandelijke en letterkundige rijping. Scholastieke wijsbegeerte. De volkstalen worden beoefend en verbeterd. Akademiën en Univerſiteiten. Uitvinding der Drukkunst. Zedelijk-godsdienſtige rijping door het Christendom. Kerkleer *en Hierarchij* min bevorderlijk voor de ontwikkeling der Volken. Zedelijk-godsdienſtige zin en hervormingsgeest, ook vooral bij eenige Monnikenorden. *Waldenzen* en *Albigenzen* bewaarders van een zuiverder Christendom. De Bijbel, en deszelfs werking op de Volken.

Met ongemeen genoegen hebben wij deze Verhandeling gelezen, en willen niet hechten hier of daar op eene enkele uitdrukking, waar misſchien eenige aanmerking gemaakt zou kunnen worden.

Ook behelst het aangekondigde boekdeel nog een ſtuk: *Over den geest en de denkwijze van* GERT GROETE (GROOT, DE GROOT), *kenbaar uit zijne ſchriften. Voortgezet door* J. CLARISSE. Dit is een vervolg van D. I. bl. 355 - 379. met de Aanteek. bl. 380—399. Wat namelijk de geleerde Zoon door den dood verhinderd was te voltooijen, dat wordt door den waardigen Vader verder bewerkt, waarvoor men denzelven allezins dank verſchuldigd is. Eene Verhandeling toch, als deze, kost niet weinig tijd en moeite. Na eenige voorafgaande aanmerkingen over de nagelatene ſchriften van

GEERT GROETE, komt de Hoogleeraar tot zijn onderwerp. Eerst ſpreekt deze over de opleiding en vorming van den man, die in eenige opzigten zijne eeuw verre vooruit was, maar geenszins zoo hoog ſtond, als enkele bewonderaars zich thans weleens ſchijnen te verbeelden. Men moet omſtandigheden in aanmerking nemen, en zal dan met den hooggeleerden Schrijver gaarne erkennen, dat GEERT GROETE *voor zijnen tijd* bijzonder uitmuntte, zoo in *geleerdheid*, als in gemoedelijke *vroomheid*. Het is dus alleen in eenen betrekkelijken zin waar, wat van hem gezegd wordt, *dat hij, naar de getuigenis van zijne leermeesters, in de beſchaafde letterkunde en in de theologiſche wetenſchappen zijns gelijken niet had* (*). Dat GROETE blijken van ſchranderheid gaf, vinden wij hier met voorbeelden geſtaafd, doch tevens aangewezen, dat de eeuw, waarin hij leefde, op zijnen *geest* en op zijne *denkwijze* grootelijks invloed had en hebben moest. — Als *Bijlage* wordt nog medegedeeld: *Vervolg van den Sermo Magiſtri Gerardi Magni, dicti Groot.* Het is de *Sermo de Focariis*, waarin hij met ernst en klem van taal zich uitlaat tegen de verregaande onkuischheid van vele Geestelijken in zijnen tijd. Het nog overige gedeelte van dit geſchrift zal waarſchijnlijk in een volgend Stuk of Deel opgenomen worden.

God ſchenke aan de hooggeleerde Schrijvers lust en kracht, om hunnen belangrijken arbeid voort te zetten!

(*) *Geſchied. der Nederl. Herv. Kerk*, door A. YPEIJ en L. J. DERMOUT, D. I. bl. 5.

Merkwaardige Bijbelſche Tafereelen, om de meer gevorderde Jeugd Gods wijsheid en liefde in het beſtuur der menſchelijke lotgevallen te doen opmerken. Door PETRONELLA MOENS. *Met Platen. Te Amſterdam, bij* G. Portielje. *In kl.* 8vo. *VIII*, 210 *bl.* *f* 2-40.

www.libtool.com.cn

Tegen den aanvang van elk Nieuwjaar worden onderſcheidene werkjes uitgegeven en aangekondigd, die geſchikt zijn voor geſchenkjes. Misſchien hecht men te veel op de nieuwheid der uitgave, en ziet men wel eens over het hoofd hetgeen van wat vroegere dagteekening is. Het boekje, dat wij niet zoo zeer aankondigen als in gedachte terugroepen, verdient die onderſcheiding, zoo wel om zichzelve, als om den toeſtand, waarin wij met het vaderland ons bevinden. Opmerking van Gods wijsheid en liefde in het beſtuur van menſchelijke lotgevallen is immers voor de meergevorderde jeugd thans vooral nuttig? *De dood van Abel. Het ſterfbed van den Aartsvader Jakob. De geboorte en het behoud van Mozes. Daniel aan het hof der Koningen van Aſſyrië, en der Perzen en Meden. De geboorte van Jezus. De vroegſte leeftijd van Jezus. Het leven van Jezus, als kind, als jongeling, en aan allen weldoenden leeraar. Jezus laatſte lijden, dood en opſtanding.* Uit deze opſchriften blijkt reeds de gewigtige inhoud van dit allernuttigst boekje. Het is waar, er zijn aanmerkingen te maken, en hier en daar ook gemaakt. Doch wij onthouden ons van dezelve, omdat er geene gemaakt kan worden, die voor de meergevorderde jeugd, voor welke het boekje beſtemd is, hoognoodig is. Het hoofddoel blinkt overal door; en indien dit boekje, door vier lieve plaatjes aanbevolen, de jeugd opleidt tot het opmerken van Gods wijsheid en goedheid, bij het beſturen van de lotgevallen der menſchen, wie zal dan eene kleinigheid opmerken of aanwijzen?

Hetgeen in 1828 goed was, (dit zeggen wij met toepaſſing op dit ſtukje van de waardige Schrijfſter) is voor 1832 nog beter, ſedert zoo veel is gebeurd, dat ons geloof aan Gods wijsheid en liefde ſchokken kan. PETRONELLA MOENS ſchrijft geene werkjes, die maar eene enkele keer kunnen dienen.

www.libtool.com.cn

Hulde aan de nagedachtenis van den, ten vorigen jare ontſlapenen, C. FR. VAN ECK. *Eene Voorlezing in de Maatſchappij: Tot Nut van 't Algemeen, door* A. VERWIJS, *Predikant te Deventer. Te Deventer, bij* A. J. van den Sigtenhorst. 1831. *In gr.* 8*vo. IV en* 53 *bl. f*: - 60.

De Weleerw. VERWIJS wilde geene *lofrede* ſchrijven, maar *eenige herinneringen doen van hetgeen men in* VAN ECK *heeft verloren.* Hoedanig de overledene was, als mensch en Christen, als man van ſmaak, als Geleerde, als Prediker en Hoogleeraar, wordt herinnerd. Daarop volgt eene korte, maar allezins gepaste toeſpraak over *de hope der onſterfelijkheid.* Eenige meer of min uitvoerige, niet onbelangrijke aanmerkingen zijn er bijgevoegd, die het geſprokene nader toelichten. Den vrienden en hoogachters van den waardigen VAN ECK zal deze *hulde* welkom zijn, en zij, die den bekwamen man niet gekend hebben, zullen met belangſtelling zoodanige *herinneringen* lezen.

Het ſtukje is wél geſteld. Ongewoon is, op bl. 15, de uitdrukking: „ was hij niet voor allen *aanſprakelijk* en toegankelijk?" Door *aanſprakelijk zijn voor iemand* verſtaat men gemeenlijk iets anders.

Levensberigt van J. T. VAN DER KEMP, *Med. Doct. en Zendeling in Zuid-Afrika. Uitgegeven ten voordeele van het Nederlandsch Zendeling-Genootſchap. Te Groningen, bij* W. Zuidema. 1831. *In gr.* 8*vo.* 52 *Bl. f*: - 50.

Den vrienden van het Zendelinggenootſchap zal dit ſtukje welkom zijn. Men vindt hier kortelijk vermeld, hoe VAN DER KEMP, na te *Leiden* op de Letteren, Wijsgeerte, Godgeleerdheid, Geneeskunde en Krijgskunde zich toegelegd te hebben, in krijgsdienst trad, *zestien jaren* daarbij bleef, toen nog twee jaren te *Edin-*

www.libtool.com.cn

berg ſtudeerde in de Geneeskunde, den rang van Doctor verkreeg, als een volſlagen ongeloovige in het vaderland terugkeerde, door ſmartelijk verlies en redding uit oogenſchijnlijk gevaar diep getroffen werd, en eindelijk in het Evangelie vond, wat aan de behoeften van zijn verſtand en hart voldoen kon. Wat hij vervolgens voor de zaak des Christendoms ondernam en uitvoerde, maakt het grootſte gedeelte des inhouds van het boeksken uit. Deze kleine bijdrage is allezins lezenswaardig, ofſchoon hier en daar wel iets voorkomt, waarmede Rec. niet zoo geheel kan inſtemmen.

Proeve van Natuurkunde voor Meisjes, door A. B. SCHILPEROORT, *Wed.* VAN MEERTEN. *Te Leyden, bij* D. du Mortier en Zoon. 1831. *In* 12*mo.* 147 *Bl.* *f* : - 90.

De, vooral bij de jeugd, zoo zeer en zoo gunſtig bekende Schrijfſter, thans weduwe VAN MEERTEN, biedt in dit werkje aan het publiek eene proeve aan, om de meest algemeene en toepaſſelijke gedeelten van Natuur- en Scheikunde aan jonge lieden, inzonderheid aan jonge meisjes, mede te deelen. Men ziet vooraf ligtelijk in, dat deze arbeid noodwendig zijne zwarigheden hebben moet; dat een groot gedeelte dezer beide wetenſchappen onvermijdelijk geheel moet voorbijgegaan, een ander gedeelte ſlechts even aangeſtipt, en van een derde ſlechts de daadzaken kunnen opgegeven worden. Men zou dit werkje dus onregt doen, indien men het als een leerboek dier beide wetenſchappen wilde beſchouwen. Om aan hetzelve regt te laten wedervaren, moet men letten op het doel, waartoe het beſtemd was, om een aantal nuttige leeringen en leſſen aan jonge dames mede te deelen, haar verſtand te verlichten, hare oplettendheid op de verſchijnſelen der natuur te vestigen, ſchadelijke vooroordeelen te verdrijven, en haar hart op te leiden tot gevoelens van eerbied en dankbaarheid voor

den Schepper. Laat ons dan nagaan, in hoe ver zulk een doel als door dit werkje bereikt mag beſchouwd worden.

Het werkje beſtaat uit dertien Voorlezingen, waarvan de inhoud is: 1. *Over de natuur en beſchrijving der ligchamen.* 2. *Over de aantrekking en zwaartekracht.* 3. *Over de beweegbaarheid.* 4. *Over de vloeiſtoffen.* 5. *Over de veranderlijke en onveranderlijke vloeiſtoffen.* 6. *Beſtanddeelen der dampkringslucht.* 7. *Over de ſcheikunde.* 8. *Over de zuren.* 9. *Over de onweegbare vloeiſtoffen.* 10. *Over het licht.* 11. *Over de electriciteit.* 12. *Over de magnetiſche vloeiſtof.* 13. *Over de werktuigkunde.*

Men ziet, dat deze als zoo vele afzonderlijke Hoofdſtukken zijn, uit het gebied der beide wetenſchappen gekozen. De volgorde komt er dus ook niet zoo naauw op aan. Men zoude anders kunnen vragen, waarom de *werktuigkunde* niet liever op de bewegingswetten volge, dan op de *magnetiſche vloeiſtof*, enz. Maar gaan wij liever de afzonderlijke Hoofdſtukken na.

Het eerſte Hoofdſtuk bevat dan de onderſcheiding tusſchen natuurkunde en natuurlijke historie, benevens de algemeene eigenſchappen der ligchamen. Wij geven der Schrijfſter in bedenking, of men niet juister zeggen zou, dat de natuurlijke historie zich bepaalt tot de *beſchrijving* dan tot de *kennis* der ligchamen. De aangehaalde voorbeelden, om aan te toonen, dat alle ligchamen eene bepaalde gedaante hebben, komen ons niet gelukkig voor. Immers de natuurkunde, in den engeren zin van het woord, handelt niet over bewerktuigde wezens, en de aangehaalde proeven behooren bij de theorie van het geluid en het magnetisme te huis. Ook is de meening niet, dat alle ligchamen eene *beſtendige* gedaante hebben, maar eene *bepaalde*, hoe onregelmatig en veranderlijk die gedaante ook moge zijn. Dit Hoofdſtuk is overigens met eene duidelijkheid behandeld en door eene reeks van gemeenzame voorbeelden opgehelderd, die geene duisterheid overlaat.

Het tweede Hoofdſtuk handelt over de kracht van za-

www.libtool.com.cn

zenhang, de aantrekkingskracht en de zwaartekracht. De beide eerſte krachten hadden eenigzins nader van elkander onderſcheiden kunnen worden. Dit gedeelte is anders, even als het vorige, met vele leerzame en duidelijke voorbeelden en proeven opgehelderd.

Het derde Hoofdſtuk, over de beweegbaarheid der ligchamen, en de onderſcheidene ſoorten van beweging, met alwat daartoe verder betrekking heeft, handelt uit den aard der zaak ſtrechts konteliik over de vele en belangrijke deelen, die in dezelve voorkomen. De Schrijfſter heeft dezelve niet geheel willen voorbijgaan, en nogtans gevoeld, dat deze onderwerpen voor hare toehoorſters en lezeresſen wat hoog liepen. Wij willen dan ook op dit gedeelte geene aanmerking maken, dan alleen, dat op bl. 44. reg. 10. het woord *gelijkmatig* in *ongelijkmatig* moet veranderd worden, indien de daar gegevene uitlegging van de kromlijnige beweging der *voortgeworpene* ligchamen eenigzins begrijpelijk zal zijn.

De vierde Voorlezing, over de vloeiſtoffen, vermeldt derzelver algemeene eigenſchappen, drukking, en de beginſelen der waterweegkunde en *arcometrie*. Hetzelve is duidelijk, eenvoudig en leerzaam.

De vijfde Voorlezing bevat de geheele luchtkunde, en munt door dezelfde prijzenswaardige eigenſchappen als de vorige uit.

In de zesde, over de verſchillende luchtſoorten, doet de Schrijfſter een' uitſtap op het gebied der ſcheikunde, en vermeldt achtervolgens de opmerkelijkſte eigenſchappen van de beſtanddeelen des dampkrings, zuurſtoflucht, ſtikſtoflucht en koolzure lucht, met verwijzing op de bederfwerende kracht van de kool, en de uitdroogende en bederfwerende kracht tevens van kooldamp en koolzure lucht, blijkbaar in het rooken van het vleesch; voorts over de waterſtoflucht, met verwijzing op de veiligheidslamp van DAVY, over de gezwavelde waterſtoflucht, en haren nadeeligen invloed op den glans van vele metalen, inzonderheid van het zilver, over het chloorgas en dezelfs kleuren vernietigende kracht, en over het gekookt waterſtofgas, *dat tot gasverlichting* wordt aangewend.

De zevende Voorlezing is geheel ſcheikundig, en vangt aan met de vermelding en beſchrijving der kracht van zamenhang en der verwantſchap, alsmede van de onderſcheidene bewerkingen der ſcheikunde en der kunsttermen, daartoe behoorende; dezelve bevat voorts onderſcheidene leerzame voorbeelden, waardoor het voorgedragene wordt opgehelderd, en vele eenvoudige en welaangebragte proefnemingen, die hetzelve verlevendigen.

De achtſte, over de zuren en zouten, maakt den lezer met de zamenſtelling en voornaamſte eigenſchappen dezer twee belangrijke klasſen van ligchamen bekend.

De negende, over de warmteſtof, is eene der leerrijkſte en belangrijkſte. De mededeeling derzelve door ſtraling, hare neiging om het verbroken evenwigt te herſtellen, het ongelijk voortgeleidend vermogen der onderſcheidene ligchamen, haar uitzettend vermogen, haar invloed op den ſtaat der ligchamen, de beſtendigheid van het punt van ſmelting der ligchamen, de leer der thermometers, de geſchiedenis van derzelver vervaardiging, derzelver vergelijking en gebruik, de binding en vrijwording der warmteſtof bij de verandering van ſtaat der ligchamen, en eindelijk de vorming en veerkracht van den waterdamp en deszelfs gebruik tot ſtoomwerktuigen, enz. ziedaar de reeks van gewigtige zaken, in dit Hoofdſtuk op eene zeer bevattelijke wijze voorgedragen.

De tiende Voorlezing, over het licht, de kleuren en het zien, bevat een onderwerp, dat bezwaarlijk zonder eenige meetkunſtige conſtructie of althans teekening verklaard wordt. Ook zoude bij de behandeling van hetzelve eene meer naauwkeurige orde van goede dienst zijn geweest. Op bl. 189. reg. 5 van ond. is het gewis door vergiſſing, dat de witte kleur als eene meer volkomene opſlorpſter der warmteſtralen dan de zwarte beſchreven wordt.

De elfde en twaalfde Voorlezing, over Electriciteit en Magnetisme, bevelen zich evenzeer aan als de meeste overigen.

In de dertiende, over de eenvoudige en eenige zamen*geſtelde werktuigen*, zegt de geëerde Schrijfſter, hare leer-

www.libtool.com.cn

lingen niet te willen ophouden met berekeningen, ten aanzien van de verhouding tusſchen de *magt* en den *last*. Zij duide het ons niet ten kwade, dat wij de aanmerking in het midden brengen, of niet deze de voornaamſte en wetenswaardigſte van de geheele beſchouwing der eenvoudige werktuigen uitmaakt, en of, dit weggenomen zijnde, er wel iets overſchiet, buiten de dorre beſchrijving van werktuigen, waarvan men de inrigting en het doel niet begrijpt. Ook is de eenvoudige regel, dat de magt en de last tot elkander ſtaan in de omgekeerde reden hunner ſnelheden, voor elk derzelven van toepaſſing.

Na dit verſlag van den inhoud kan de lezer gemakkelijk het beſluit opmaken. De Schrijfſter heeft haar doel grootendeels bereikt, vele nuttige en wetenswaardige zaken op eene duidelijke, onderhoudende en door vele, hoezeer meer eenvoudige, proefnemingen verlevendigde *wijze voorgedragen*, en dezelve overal, waar de gelegenheid zich aanbood, toegepast op zaken, in het dagelijkſche leven voorkomende, of hare lezeresſen opgeleid tot het erkennen van de hand des wijzen Scheppers in het geſchapene. Zoo wij meer of min zwakke plaatſen hebben aangetroffen, is het beſtendig daar, waar de aard van het onderwerp eene zoo elementaire behandeling moeijelijk maakt.

Herinneringen van G. BRUINING, *met betrekking tot de omwentelingen in Staat en Kerk, gedurende zijnen levensloop; met het motto:* Enixè nobis quoque turgens unda natata. *Te Dordrecht, bij* Blusſé en van Braam. 1830. *In gr.* 8vo. *IV en* 420 *bl. f* 3 - 60.

„Gewisſelijk past GELLERT's bekend: *Hij leefde,*
„*nam een vrouw, en ſtierf!* op mij niet ten volle;
„en de titel van dit opſtel kondigt wel geene *huwelijks-*
„*tafereelen*, of *herinneringen uit de kraamkamer* aan."

www.libtool.com.cn

Zulks zegt de Heer BRUINING, met alle regt, op bl. 267 van deze *Herinneringen*. Men leert den Schrijver er uit kennen, als een' man van veel ondervinding, die in zeer vele en wijdverſchillende zaken, nu eens door den drang der omſtandigheden, dan weder door eigene onbegrensde bemoeizucht, werd medegeſleept. Zijn gedrag was echter dat van een' man van eer. Waar hij dwaalde, deed hij dit te goeder trouw; waar hij verkeerd ijverde, deed hij dit toch altijd tot bevordering van 's lands welzijn, naar *zijne* wijze van zien; en kwam hij tot andere denkbeelden, dan begon hij ook weder in een' anderen geest te werken. Hij bleef zichzelven altijd daarin gelijk, dat hij met warmte bezield was voor alwat hij nuttig hield voor de menschheid of het vaderland, en dat hij dan ook daarheen zijne bemoeijingen rigtte, al lag de te behandelen zaak geheel buiten zijnen kring. Soms was al zijn ſtreven wel eens vruchteloos, maar ook dikwijls zag hij zijne wenſchen bekroond. Recenſent wil het eens daarlaten, of het menschdom in 't algemeen, of ook ons vaderland in 't bijzonder, reden heeft gehad, om zich te verheugen, zoo dikwijls het gevoelen zegepraalde, dat op dezen of genen tijd dat van den Heer BRUINING was; maar wij kunnen niet nalaten, vooralsnog ons ongeloof, of wel onze twijfelzucht, te belijden aan den invloed van BRUINING op de beſliſſing van zoo vele ſtaatsaangelegenheden, als naar deszelfs overtuiging inzonderheid door *zijne* bemoeijingen alzoo en niet anders zouden zijn geſchikt. De Heer BRUINING verwart wel eens het *post hoc* met het *propter hoc*. Wanneer men, b. v., over het erkennen van LODEWIJK PHILIPS als Koning der *Franſchen* een artikel in een dagblad ſchrijft, waarbij het heilzame van zulk eene erkenning betoogd wordt, en al de Mogendheden erkennen eenigen tijd *daarna* dien nieuwen Koning, dan heeft de Schrijver van zulk een artikel wel reden om zich te verheugen, dat het beſluit der Mogendheden overeenkomſtig zijnen wensch is, maar geen de minſte reden *om te gelooven*, dat *zijn* geſchrijf de *oorzaak* is van

www.libtool.com.cn

dat beſluit, zoodat LODEWIJK PHILIPS alleen aan dat artikel in een dagblad de erkenning zijner koninklijke waardigheid zou verſchuldigd zijn. Dit verzonnene voorbeeld past Recenſent toe op zinſneden als de volgende, bl. 397: „ Dezelfde werkzaamheid aan het nieuwe „ *Journal Politique* bragt mij van lieverlede op het „ ſpoor der omwenteling, welke er" (ten jare 1814) „ in Noorwegen ſcheen te zullen plaats grijpen; waar „ men den Koning van Denemarken het regt betwistte, „ om dat land, tegen aanruiling van Zweedsch Pom„ meren, aan Zweden af te ſtaan. *Ik* vergeleek de „ Nooren met de Vriezen, en de Noorweegſche onlus„ ten met de Vrieſche van 1787, en betoogde derzelver „ dwaasheid in eene doorgaande korte historie, welke, „ onder den titel van *Recherches Philantropiques ſur „ ce qui ſe paſſe maintenant en Norvège, en Es„ pagne etc.*, in een vel koeranten-druks bij het *Jour„ nal Politique* gevoegd, en gratis aan de inteekenaren „ hier te lande, in Engeland en elders toegezonden „ werd; *waarna*" (goed! maar de Heer BRUINING wil hier blijkbaar zeggen, want anders behoefde het geene vermelding: *ten gevolge waarvan*) „ *ik* het ge„ noegen had, dat de hooge Geallieerden gezamenlijk „ het gedrag der Noorwegers afkeurden; dezer hoop op „ eene aanvankelijk uit Engeland genotene hulp een einde „ nam, en zij zich onder de Zweedſche regering, wel„ ke voor hun land veel gelegener, dan de Deenſche, „ was, ſchikten en vlijden, zonder dat het tot een heil„ loos bloedvergieten kwam, dat *mij* anders van een „ allerverſchrikkelijkſten aard ſcheen te hebben kunnen „ worden." Volgens bl. 399 ſchijnt echter een Mi*nister van onzen Koning, die den *Noorwegers* toegenegen was, op BRUINING over deszelfs boekje tegen de *Noorwegers* verſtoord te zijn geweest.

Bl. 410 zegt de Schrijver: „ Desniettegenſtaande bleven wij" (de Schrijver en dan nog een *Hagenaar* en een *Duitſcher*) „ goede vrienden, ja werden wij het met„ tertijd zelfs genoegzaam *eens* nopens de Grieken;

„ wier grootſten voorſtander KRUG *ik* laatſtelijk, toen
„ het geſchreeuw mij vreesſelijk verveelde, nevens zij-
„ nen heimelijken medeſtander CHATEAUBRIANT,
„ derwijze bijlichtte, dat hunne ware plans bij alle be-
„ langhebbenden klaarlijk in het oog liepen, en de Turk-
„ ſche krijg eensklaps een einde nam; hoe onmagtig ook
„ zulk een Heremiet, als waarvoor ſommigen mij wel
„ eens hielden, ter krachtdadige medewerking aan zoo-
„ danig iets moge worden geacht."

Iets verder, over het *Concordaat* van onzen Koning met den Paus: „ Over deszelfs volſtrekte noodzakelijk-
„ heid nadenkend, bewerkte *ik* welhaast, dat een Brus-
„ ſelsch nieuwspapier, nopens de onderhandelingen dien-
„ aangaande, ſchreef, dat *dezelve, offchoon men tot*
„ *dus ver niets dergelijks had gewacht, nu ſpoedig zou-*
„ *den gelukken.* Hoe *ik* dit bewerkte? denkt welligt
„ wederom iemand; en mijn antwoord is eenvoudig:
„ haast even als Archimedes de Romeinſche ſchepen voor
„ Syracuſe verbrandde; of door het krachtvolle licht der
„ waarheid, dat ik mij door praatjes even min, als Dio-
„ genes zich het zonlicht door Alexander, benemen laat,
„ in een ſterk brandpunt te vereenigen, en uit hetzelve
„ daarhenen te doen ſtralen, waar het de verlangde uit-
„ werking kon voortbrengen." Is dat ook door de *Vrij-metſelarij?* of wil het eenvoudig zeggen, door het een of ander inlichtend geſchrift?

Zoo veel ziet men hieruit, dat de Schrijver gewoon is, zich in alle openbare aangelegenheden te mengen, en veel, zeer veel invloeds aan deze zijne bemoeijingen toekent. Wat moet hij het, bij zoo zware verantwoordelijkheid, niet dikwijls benaauwd gehad hebben!... Over het algemeen is dit werk van den Heer BRUINING zeer onderhoudend. Men leert den man kennen als Student in de Godgeleerdheid; als Kapitein der Artillerie bij het leger der Staatsgezinden, tijdens den inval der *Pruiſen* op ons grondgebied in 1787; als uitgewekene eerst in *Braband*, daarna in *Frankrijk;* als Predikant bij de Remonſtranten, en eindelijk als ambte*loos* Geleerde; terwijl men tevens de geſchiedenis van

www.libtool.com.cn

zijne vrijerij en zijn huwelijk, met eenige levensbijzonderheden zijner familie, ontvangt. De gebeurtenisſen des tijds worden naar waarheid beſchreven; de karakters en daden van VALCKENAER en anderen, naar Recenſent van ſommigen zijner nabeſtaanden vernomen heeft, met juistheid geteekend en vermeld. Jammer is het, dat eenige onnaauwkeurigheden in de ſchrijfwijze, b. v. *gemeentes* altijd voor *gemeenten*, overtollige *bastaardwoorden*, en een noodeloos gebruik van *deszelfs* en *derzelve* voor *zijn* of *haar*, ook daar, waar dit laatſte veel beter is, het aangekondigde werk ontſieren: want anders is niet alleen de *correctie* vrij goed, maar (hetgeen het voornaamſte is) de *inhoud* is belangrijk, en de Schrijver verdient op daadzaken alle geloof. Wij wenſchen dus, met hem, aan deze zijne *Herinneringen* vele koopers en lezers. Welke aanmerkingen er op mogen worden gemaakt, het boek is, in onderſcheidene opzigten, even leerrijk, als aangenaam om te lezen.

Hiſtoriſche Verhandelingen, van Mr. P. SIMONS. *Te Amſterdam, bij* J. van der Hey en Zoon. 1830. *In gr.* 8*vo.* *VIII en* 197 *bl. f* 2-20.

Onder dezen eenvoudigen titel geeft de Heer Mr. P. SIMONS een zestal Voorlezingen en Verhandelingen in het licht, waarin de volgende onderwerpen worden behandeld:

I. Plan voor de bewerking der algemeene *Nederlandſche* Geſchiedenis.

II. Het voormalig Gemeenebest der *Nederlanden*, geſchetst in de laatſte helft der XVIIde Eeuw, als bewaarder der burgerlijke en godsdienſtige vrijheid en handhaver van het evenwigt in Europa.

III. Over de *Engelſche* Omwenteling van den jare 1649, en haren invloed op het overig *Europa* in het algemeen en op ons Vaderland in het bijzonder.

IV. Verhandeling over den invloed van Koloniën op het *Moederland.*

V. Over de Historiſche zekerheid.

VI. Over de gevolgen, die de verheffing van WILLEM III tot Koning van *Engeland* voor de *Nederlanden* gehad heeft.

Deze ſtukken, welke vroeger reeds voor het grootſte gedeelte in het Mengelwerk van den *Recenſent ook der Recenſenten* zijn opgenomen, zijn, in ons oog althans, van zeer verſchillende waarde.

N°. 1 bevat, in zeer weinige bladzijden, een luchtig ontworpen Plan voor de bewerking der algemeene *Nederlandſche* Geſchiedenis. De Schrijver ſtelt, even als SCHELTEMA, voor, om de Geſchiedenis met KAREL DEN V te beginnen; ten zij men, zegt hij, met KAREL DEN STOUTEN zou willen aanvangen, hetgeen ook veel voor zich heeft. Hij zelf erkent in de Voorrede, dat hij, na de Verhandelingen, tot hetzelfde einde geſchreven en door Z. M. met goud bekroond, gelezen te hebben, dit ſtuk *met ſchroom* in het licht geeft. Die hetzelve leest en met de andere voortreffelijke Verhandelingen vergelijkt, zal dezen ſchroom billijken, maar misſchien van oordeel zijn, dat dezelve den Schrijver wel van de uitgave had mogen terughouden.

N°. 2 behandelt een zeer belangrijk onderwerp, bijna te veel omvattend en te rijk, om in het kort beſtek eener *Voorlezing* behoorlijk uiteengezet te worden. Ons liet de lezing onvoldaan, en wij vroegen ons af, of zelfs in de gegevene tijdruimte niet iets meer had kunnen gezegd worden, wanneer de Schrijver, met weglating van bijomſtandigheden en vroegere gebeurtenisſen, welke minder ter zake ſchijnen te doen, zijn onderwerp meer uit algemeene oogpunten, die helder en krachtig in 't licht geſteld waren, behandeld had.

Veel beter voldeed ons de Verhandeling over de *Engelſche* Omwenteling van 1649, waarin de aard en de gevolgen dier Omwenteling, vooral met betrekking tot ons Vaderland, in een helder daglicht geplaatst worden. Hier was, dunkt ons, de Schrijver volkomen op zijne plaats, en dit belangrijk ſtuk komt ons voor, een der *eſte en meest* uitgewerkte van dezen bundel te zijn.

www.libtool.com.cn

N°. 4 bevat, in 28 zeer ruim gedrukte bladzijden, eene Verhandeling over den invloed van Koloniën op het Moederland. Weder een al te onafzienbaar veld! Wat *kan* men hier anders verwachten, dan eene hoogst oppervlakkige behandeling, waarin het min bekende naauwelijks plaats vinden kan? Als Voorlezing, waartoe dit ſtuk, blijkens den inhoud, gediend heeft, moge het met genoegen aangehoord zijn, dit betwijfelen wij geenszins; maar voor de uitgave was het zeker min geſchikt.

Dit laatſte zal wel niemand beweren, ten aanzien der twee volgende ſtukken. Dat over de Hiſtoriſche zekerheid laat zich met het grootſte genoegen lezen en herlezen: het geeft ruime ſtof tot nadenken over dit gewigtig punt, waarmede de Geſchiedenis ſtaat of valt. Ofſchoon ook hier grootere volledigheid wenſchelijk geweest ware, en vooral de uitmuntende Verhandeling van ERNESTI *de Fide Historicâ* den Schrijver menig treffend oogpunt had kunnen opleveren, erkennen wij echter volmondig, dat hier veel fraais geleverd is. Vooral belangrijk is de opgave der uiteenloopende berigten van ooggetuigen, omtrent het aandeel van DESAIX en KELLERMAN aan de overwinning bij *Marengo*. Bij zoo veel goeds ſmartte het ons, op bl. 140 de bewering te vinden, „ dat WAGENAAR met een ambt bekleed „ was aan de Secretarij van *Amſterdam*, en DUS onder „ den invloed der *Amſterdamſche* Burgemeesteren ſchreef." Is het den Schrijver dan onbekend, dat WAGENAAR eerst in het laatst van 1760 dat ambt verkreeg, *nadat* in 1759 de twee *laatſte* Deelen der *Vaderlandſche Hiſtorie* in het licht verſchenen waren? Zie zijn *Leven*, bl. 62, 65 en 66.

Ook de laatſte Verhandeling, over de gevolgen der Omwenteling van 1688, lazen wij met groot genoegen. Zij ſtrekt om aan te toonen, dat, hoe ſchijnbaar heilrijk de verheffing van WILLEM DEN III op den *Engelſchen* troon voor *Nederland* zijn moest, zij echter in de gevolgen voor onze belangen hoogst nadeelig is geweest: vooreerst, wijl zij ons in de langdurige en

kostbare oorlogen met *Frankrijk* wikkelde, uit welke onze tegenwoordige ontzettende ſtaatsſchuld voor een goed gedeelte geſproten is; maar vooral, wijl de buitenſporige hoogte onzer toenmalige Landmagt het verwaarloozen onzer Marine ten gevolge had, die tijdens WILLEM's verheffing tot Koning van *Engeland* haar hoogſte toppunt had bereikt, maar wier verval juist van dien tijd af dagteekent. Deze belangrijke daadzaken worden fraai ontwikkeld en bondig uiteengezet.

Deze Verhandelingen, voornamelijk de 3de, 5de en 6de, leveren het onbetwistbaar bewijs op, *en* van des Schrijvers wijsgeerigen blik, *en* van zijne belezenheid in de nieuwere Geſchiedenis. Het onvolledige, 't welk de onpartijdigheid ons noodzaakte in ſommige dezer ſtukken op te merken, is, naar ons inzien, alleen te wijten aan den te grooten omvang der gekozene onderwerpen. Niet alle onderwerpen zijn voor Voorlezingen geſchikt; maar ook die, welke er voor geſchikt zijn, moeten, zoo zij een te groot veld ter beſchouwing aanbieden, alleen uit een zóó bepaald oogpunt behandeld worden, dat er evenredigheid beſtaat tusſchen de te verhandelen ſtof en de gegevene tijdruimte. Dit laatſte heeft, dunkt ons, de Schrijver te veel uit het oog verloren. Als Voorlezingen beſchouwd, en dus *ad audiendum*, deed er dit misſchien minder toe; maar iets anders wordt het, wanneer men die Voorlezingen in het licht geeft, en dus aan den bedaarden toets van een geletterd Publiek onderwerpt.

Werken der Hollandſche Maatſchappij van Fraaije Kunſten en Wetenſchappen. VIIIſten Deels 1ſte Stuk. Te Leyden, bij D. du Mortier en Zoon. *In gr.* 8*vo.* 228 *Bl. f* 1 - 80.

Wij vinden in dit boekdeeltje drie onderſcheidene ſtukken. Het eerſte is eene bekroonde Prijsverhandeling over de beſchrijvende Poëzij, door den Heer BAILLET, te *Montpellier*; uit het Fransch vertaald. Het verwondert ons eeniger-

www.libtool.com.cn

mate, geene nadere opgaaf van de vraag te vinden. Wat den Schrijver aangaat, hij geeft zijn onderwerp aldus op: „Vooreerst zullen wij opklimmen tot den oorſprong der beſchrijvende Poëzij; dan zullen wij daarvan eene algemeene en ſtelſelmatige bepaling trachten te geven; en dan de verſchillende oogpunten behandelen, waaronder zij kan beſchouwd worden, die alsdan de verdeeling van het overige zullen bepalen." Het is minder ons oogmerk, deze bekroonde Verhandeling te beoordeelen, dan wel den lezer met denzelven bekend te maken, en hierbij iets, tot het wezen der zake niet behoorende, en evenwel ligt niet nutteloos, aan te merken. Wij beginnen met de betuiging, dat wij ze met groot genoegen lazen, vooral de eerſte helft, en wel om derzelver uitnemende klaarheid en juiste aangifte van het beoogde. Het eenige, wat ons hierbij wel eens ſpeet, is, dat wij den oorſpronkelijken, Franſchen grondtekst niet hadden, of dat deze, ten minſte, bij de hoofdwoorden, de *termes techniques*, zoo als *beſchrijving*, *ſchildering*, *beeld*, enz. es niet bijgevoegd was; zoo omdat deze in het Fransch een meer bepaald burgerregt verkregen hebben, als omdat men den Schrijver des te volkomener verſtaat. Men vooronderſtelt buitendien toch lezers, die het Fransch, zoo wel als het Hoogduitsch en Latijn, verſtaan, ja zeer goed verſtaan, om de aangehaalde voorbeelden, b. v. van ST. PIERRE en CHATEAUBRIANT, regt te kunnen waarderen. — De Schrijver beſchouwt zijn onderwerp bepaaldelijk in twee opzigten: voor zoo verre het (de beſchrijvende poëzij namelijk) een beſtanddeel van allerlei dichtſoorten, heldendicht, tooneeldicht, lierdicht, uitmaakt — en als eene op zichzelve ſtaande, afzonderlijke ſoort. In de laatſte gedaante, zegt hij, was zij bij de Ouden niet, ja naauwelijks ſedert eene halve eeuw bekend; en hij onderzoekt, met vermelding van onderſcheidene gevoelens en nadere opgave van zijn eigen, deels naar de waardij dezer nieuwigheid, maar vooral naar de ouderdom. En hier is het, dat wij hem, hoe veel ſchoons en nieuws hij er ook van zegt, niet altijd kunnen bijvallen. Dit gedeelte, dunkt ons, blijft voor eene nieuwe, meer naauwkeurige behandeling vatbaar. Wij prijzen der loffelijke Maatſchappije en elken zaakkundige deze overweging en nader onderzoek aan.

De twee volgende ſtukken, van de Hooggeleerde Heeren HORIJE VAN DER HOEVEN en VAN DER PALM,

hebben gediend, om de Algemeene Vergadering der Maatschappij, in 1827 en 1828, te openen. Het laatste, *over de Zelfkennis*, enz. is vroeger door ons behandeld. Dat van VAN DER HOEVEN, wij weten niet waarom, *eene Voorlezing* genoemd, handelt *over de vrije beoefening der Kunsten en Wetenschappen.* Die vrijheid is geene wetteloosheid en buitensporigheid, maar redelijke onafhankelijkheid van oud en nieuw, van anderer zoo wel als van eigene eenmaal opgevatte begrippen, en dus ook in verdraagzaamheid. En dit geschiedt op eenen vrijen, losen trant, doormengd met aanhalingen, die, geestig en treffend, echter wel eens doen vreezen, dat de een of ander dezelve, even als in 's Mans Inaugurele Oratie, het zij eenigzins vergezocht, het zij min deftig zal vinden. Wij zijn ook hier gaarne verdraagzaam, en bewonderen de rijke kennis, die deze voorbeelden oplevert, zoo wel als den vruchtbaren geest, die, zoo ernstig op den predikstoel, ook op eene andere wijze zoo onderhoudend kan zijn.

ALBUQUERQUE, *of de Portugezen in de tijden van hunne grootheid en magt in Indiën. Een Geschiedkundig Tafereel van* D. LESSMAN. *Naar het Hoogduitsch. Te Haarlem, bij* de Erven F. Bohn. 1831. *In gr.* 8*vo.* 224 *Bl. f* 2-20.

Het schitterendst tijdperk uit de Geschiedenis van *Portugal* is voorzeker dat van de vestiging van deszelfs Heerschappij in *Indië*. Het was een *Portugees*, die het eerst de *Kaap de Goede Hoop* omzeilde. Het waren *Portugezen*, die het eerst den Christen-standaard aan de zuidelijke kusten van *Azië* plantten. ALFONSO D'ALBUQUERQUE was in 't bijzonder, in de eerste jaren der 16de Eeuw, de Held, die, door eene zeldzame vereeniging van beleid, moed en standvastigheid, het eerst het wonder daarstelde, dat een handvol volks uit een' hoek van *Europa* eene onbepaalde heerschappij vestigde op nog naauwelijks bekende zeeën, magtige Vorsten ten onder bragt, hunne sterke steden, van vestingwerken en geschut voorzien en door eene krijgshaftige bevolking verdedigd, veroverde, in bezit hield, en hun Vaderland daardoor tot eenen ongekenden bloei en luister opvoerde.

Het zijn de groote daden van dezen zeldzamen man, welke de Schrijver van dit werk ons in een Geschiedkundig Tafereel

www.libtool.com.cn

voor oogen ſtelt. Door eene beknopte, maar lezenswaardige ſchets van de beginſelen en den aanwas der zeevaart bij de *Portugezen*, ſtelt hij den lezer op het ſtandpunt, om het groote gewigt, maar ook de verbazende moeijelijkheid der latere ondernemingen te kunnen waarderen. Vervolgens geeft hij een kort verſlag van de eerſte togten der *Portugezen* naar *Indiën* onder VASCO DE GAMA, PEDRO ALVAREZ DE CABRAL, ANTON SALDANHA en FRANÇISCO D'ALBUQUERQUE, den Oom van ALFONSO. Nu verſchijnt deze merkwaardige man op het tooneel, wien wij achtervolging leeren kennen als den veroveraar van *Goa*, *Malacca* en *Ormus*, en daardoor als den eigenlijken grondlegger van *Portugals* grootheid in *Indië*. Een kort tijdvak van ſlechts negen jaren (1506—1515, wanneer ALBUQUERQUE overleed) levert hier inderdaad eene zoodanige aaneenſchakeling op van heldhaftige ondernemingen, ſchitterende voordeelen en luisterrijke overwinningen, dat wij niet weten, waarover wij ons meer moeten verwonderen, over zijnen heldenmoed, zijnen voorſpoed, of zijn geluk. De avontuurlijke kleur, die er aan dit geheele tijdperk van de vestiging der *Portugezen in Indië* verbonden is, maakt dit alles bij uitſtek geſchikt, om in een Geſchiedkundig Tafereel voorgedragen te worden. Het is, in ons oog, ſiksch geſchetst, en levert eene belangwekkende, ja ſoms wegſlepende lectuur op.

Zoo wij ééne aanmerking op het boek hebben, is het deze, dat wij voor ons de behandeling wat meer oordeelkundig verlangd hadden. Er beſtaat meer dan één Verhaal van de Scheepstogten van ALBUQUERQUE. Het vijfde Deel van de *Naaukeurige Verſameling der gedenkwaardigſte Reyſen naar Oost- en West-Indiën* (*Leyden*, bij P. VAN DER AA, 1706. kl. 8vo.) behelst het Verhaal hiervan van JOÃN DE BARROS, Raadsheer en Historieſchrijver van den Koning van *Portugal*. Dit was oorſpronkelijk in het Portugeesch opgeſteld, en denkelijk ontleend uit de Gedenkſchriften van BLASIUS D'ALBUQUERQUE, den natuurlijken Zoon van ALFONSO, die de ſchriftelijke aanteekeningen van zijnen Vader verzamelde, met eigene opheldering verrijkte, en vervolgens in het licht gaf. De Schrijver, dit laatſte op bladz. 223 met een woord vermeldende, had er ligtelijk kunnen bijvoegen, dat deze Gedenkſchriften van BLASIUS in 1576 te *Liſſabon* gedrukt zijn, onder den titel van *Commentarios do grande* ALFONSO D'ALBUQUERQUE, *Capitao*

General dê India. Het ware zeven niet onbelangrijk geweest, zoo hij had opgegeven, of dit werk van BLASIUS in allen deele met dat van DE BARROS overeenſtemt, en welk van beide hij voor zijn Geſchiedkundig Tafereel ten grondſlag gelegd heeft.

www.libtool.com.cn

Hoezeer er dus in onze taal reeds een Verhaal der Scheepstogten van ALBUQUERQUE het licht zag, is dit echter in eenen zoo verwarden en bijna onleesbaren ſtijl vervat, dat wij, al ware het alleen om die reden, de tegenwoordige vertaling als eene aanwinst voor onze Letterkunde beſchouwen.

Eene enkele onnaauwkeurige uitdrukking (vele hebben wij er niet aangetroffen) willen wij aanwijzen. Op bl. 66 zegt de Schrijver: *De Indiſche koopwaren liepen* (in de 13de Eeuw) *de Roode Zee in en zakten van daar den Nijl af naar Alexandrië.* Dit zoude ligtelijk doen denken aan een kanaal uit de *Roode Zee* naar den *Nijl*; doch, ware er dit geweest, had er zeker de kortſtmogelijke handelsweg naar *Europa* beſtaan, en het gevaarvol omzeilen der Kaap zoude misſchien geene evenredige belooning voor de moeite en het tijdverlies hebben opgeleverd. Doch het was er ook niet. Men leze dan: *De Indiſche koopwaren liepen de Roode Zee in, werden van daar te land en midden door de woestijn naar den Nijl vervoerd, en zakten dan dezen ſtroom af naar Alexandrië.* Over dezen handelsweg is breeder gehandeld door HEEREN (*Ideën, Aegypter*, p. m. 683 ſqq.)

De Vertaling is in zeer goede handen gevallen. Wij wenſchen dit nuttig en onderhoudend werk een ruim vertier.

De Opkomst van Veendam; een drietal Voorlezingen gehouden voor het aldaar gevestigde Zeemans-Genootſchap, en met eenige Aanteekeningen vermeerderd, door ISAAC SANNES, *Leeraar bij de Hervormde Gemeente. Te Veendam, bij* T. E. Mulder. 1830. *In gr.* 8*vo. VIII en* 151 *bl.*

De Eerw. Schrijver zegt in het Voorberigt, *dat deze opſtellen zeker niet veel verder, dan de grenzen dier Gemeente, zullen komen.* Menige bijzonderheid, wel is waar, in dezelve voorkomende, moet den inwoneren van *Veendam* de meeste belangſtelling inboezemen; wij verbeelden ons echter, dat ingezetenen van omliggende dorpen, vooral van de zoodani-

www.libtool.com.cn

gen, die gelijken oorſprong hebben, zoo als *Pekel-A* en *Sapmeer*, met genoegen dit boek zullen lezen. En waarom zou het werkje ook elders in ons Vaderland niet eenige belangſtelling wekken? Men leest zoo veel over de geſteldheid van vreemde landen en volken; de opkomst van een belangrijk dorp, dat zoo vele bekwame zeelieden oplevert, verdient allezins eenige opmerkzaamheid. In 1647 lag nog de grond geheel woest, waar thans eene nijvere bevolking van ruim tienduizend zielen beſtaat. Volgens hier gedane opgave, telt *Veendam* alleen 6,809, waarvan 5531 Hervormden, 838 Roomſchen, 71 Lutherſchen, 219 Mennoniten, 150 Israëliten zijn; terwijl *Wildervank*, dat in zekeren zin als verlenging van *Veendam* aangemerkt kan worden, 3259 Protestanten, 184 Roomſchen en 98 Israëliten heeft. Onder deze 3259 Protestanten zijn zekerlijk zoodanige Lutherſchen en Doopsgezinden mede begrepen, welke kerkelijk tot derzelver Gemeenten te *Veendam* behooren.

De geſchiedenis der opkomst van *Veendam* (welke tevens die van *Wildervank* is), alsmede van het ontſtaan der uiterlijke welvaart dezes dorps, levert de ſtof voor de eerſte *Voorlezing*; die der aldaar gevestigde Kerken of godsdienſtige Genootſchappen is het onderwerp der tweede, en in de derde wordt over het Schoolwezen gehandeld. — Op drukfouten willen wij geene aanmerkingen maken. Het gevoelen aangaande den oorſprong van het *veen* of de *turfſtof*, dat ook SANNES blijkt toegedaan te zijn, is buiten twijfel het ware. Moge *Veendam*, dat, vóór eenige jaren, door verlies van menigte ſchepen, later door den kwijnenden toeſtand des landbouws, zoo veel heeft geleden, en thans, zoo wij meenen, door de geſtremde vaart van deszelfs tjalken op *Brabant* en *Vlaanderen*, mede rijkelijk deelt in drukkende rampen, eerlang, bij herſtelde rust, op nieuw bloeijen, benevens andere dorpen en ſteden des lieven Vaderlands!

Muntboek, bevattende de Namen en Afbeeldingen van Munten, geſlagen in de zeven voormalig vereenigde Nederlandſche Provinciën, ſedert den Vrede van Gent tot op onzen tijd; door P. VERKADE, *te Vlaardingen. Iſte en IIde Aflevering. Te Delft, bij* de Erve A. Sterck. 1831. *In gr. 4to. Te zamen f 7 15.*

www.libtool.com.cn

Het ſchijnt, in den eerſten opſlag, zonderling, dat tot dusverre niemand op de gedachte gekomen was, om een ſoortgelijk werk te leveren, als ons hier door den Heer VERKADE wordt aangeboden. Ten aanzien der vaderlandſche *Medailles*, of Historie-, Leg- en Rekenpenningen, bezat onze Letterkunde de werken van BIZOT, VAN MIERIS, VAN LOON, de drie vervolgſtukken door het *Nederlandsch Inſtituut* uitgegeven, de werken van DE JONGE, DE VRIES, VAN ORDEN, enz. Over onze *Munten*, daarentegen, had men over de Grafelijke tijden bijna niets dan ALKEMADE's *Munt der Graven van Holland* (*Rotterdam*, 1700, fol.) en MIERIS' *Biſchoppelijke Munten en Zegels* (*Leyden*, 1726, 8°), en ten aanzien der latere tijden alleen eenige zeer gebrekkige *Beeldenaars*, welke dan nog weinige van de vele Nederlandſche Munten bevatteden.

Waarſchijnlijk zullen hiervoor de twee volgende redenen beſtaan hebben: Vooreerst, de mindere belangſtelling in zoodanig werk over Muntſpeciën, die men of dagelijks of ten minſte van tijd tot tijd in handen kreeg, en die dus bekend genoeg waren, om niet naar afbeeldſels daarvan te reikhalzen. Maar, ten tweede, de kostbaarheid der onderneming, om van eenen zoo uitgebreiden voorraad eerst naauwkeurige afteekeningen en daarna *gravures* te doen vervaardigen. — Beide deze redenen zijn thans vervallen. Sedert de invoering van het nieuwe Muntſtelſel, verdwijnen de oude Muntſpeciën meer en meer. Vele waren reeds zeldzaam, maar worden nu van dag tot dag zeldzamer, nu er zoo velen in den ſmeltkroes gegaan zijn, om tot nieuwe Nederlandſche munt te worden verwerkt. En wat de kostbaarheid betreft, deze zwarigheid is door de Steendrukkunst ten minſte grootendeels opgeheven.

De Schrijver geeft in de Voorrede te kennen, dat, daar de Heer P. O. VAN DER CHYS (bekend door zijne belangrijke *Verhandeling over het nut en de beoefening der Munt- en Penningkunde*, *Leyden*, 1829) thans arbeidt aan een *Muntwerk*, bevattende de Munten, onder de voormalige Hertogen, Graven en Heeren der onderſcheidene Provinciën van ons Rijk geſlagen, hij zich bepalen zal tot die Nederlandſche Munten, welke in het tijdvak der *Staatsregering* in de Vereenigde Nederlanden, en bepaaldelijk ſedert de bekende bevrediging van *Gent*, tot op heden, geſlagen zijn.

www.libtool.com.cn

Dit werk zal in twaalf Afleveringen volledig zijn. De twee, welke wij thans aankondigen, behelzen ieder *twintig* platen en te zamen 2½ vel letterdruk. De eerſte bevat de Provinciale Munten van *Gelderland*, de tweede de Munten van Steden dier Provincie. Beide worden voorafgegaan door eene beſchrijving of liever aanwijzing dier Munten, met opgave van eenige wetenswaardige bijzonderheden, tot ſommige derzelve betrekkelijk. De uitvoering, zoo wel der platen als van den letterdruk, verdient allen lof.

De Heer VERKADE heeft, naar ons oordeel, allen grond, om zich te vleijen, dat zijn verdienſtelijke arbeid met welgevallen en belangſtelling door onze Landgenooten zal ontvangen worden. Niet alleen is dit werk zeer aangenaam en nuttig voor alle verzamelaars van kabinetten, maar het kan ook, uit een wetenſchappelijk oogpunt, voor de zoo belangrijke, maar moeijelijke ſtudie van het Muntwezen dienſtig zijn. Moge het den Schrijver niet aan de noodige aanmoediging ontbreken, om dit vaderlandsch Gedenkſtuk te voltooijen!

Lijst van ingezondene Boekgeſchenken, enz. welke ten voordeele van het Vaderland publiek zullen worden verloot te Groningen. Te bekomen bij de voornaamſte Boekhandelaren des Rijks. In gr. 8vo. 97 Bl. f :-20.

Wij haasten ons, om onze lezers opmerkzaam te maken op deze boekenlijst. Vooraf gaat een kort berigt aangaande het plan, om, *van wege den Boekhandel*, eene algemeene bijdrage ten beste des Vaderlands te doen. Daarop volgen de voorwaarden van verloting. Deze loterij zal beſtaan uit 2481 loten en even zoo veel prijzen, benevens vier premiën, beſtaande uit de werken der Hoogleeraren STRATINGH, UILKENS, LULOFS en van den Dichter SPANDAW. Voor elk lot, dat door een' der Directeuren onderteekend moet zijn, wordt betaald *f* 3. Bij het doorbladeren van deze lijst zal men zich overtuigen, dat de prijzen, door elkander gerekend, het bedrag van den inleg verre overtreffen, daar geen der boeken beneden *f* 1 is, naar den verkoopprijs berekend.

Wij doen hulde aan de loffelijke bedoeling, en hopen door ſpoedige aankondiging mede iets toe te brengen, om deze belangrijke onderneming naar wensch te doen gelukken. Heil

het land, waar men zoo gewillig opofferingen doet ten algemeenen beste!

www.libtool.com.cn

Rijp en groen, door J. VAN DISSEL, JZ., *M. et Ch. Dr., vrijwillig Officier van Gezondheid bij het 1ſte Bat. 1ſte Afd. Gelderſche Schutterij te velde. Ten voordeele van de Betrekkingen der Gelderſche Schutterij. Te Zutphen, bij* W. J. Thieme. 1831. *In gr. 8vo. IV en* 103 *bl. f* 1-90.

Een bundel, uitgegeven ten voordeele van de betrekkingen eeniger Schutterij te velde, vereischt reeds om deze reden eene zachtere beoordeeling en gunſtiger aanbeveling, dan waarop hij anders aanſpraak zou kunnen maken. Echter behoeft de aangekondigde dichtverzameling niet uit dien hoofde alleen op een toereikend debiet te hopen. Ook de inhoud is in vele opzigten prijzenswaardig. Hooge vlugt, ſtoute en diepe gedachten zijn hier wel minder overvloedig te vinden, doch daarentegen wordt men ook nergens door gezwollen' ſtijl en valſch vernuft gehinderd.

Wij ontmoeten hier eerst eene dichterlijke Opdragt aan des Schrijvers Vader; daarna een Voorberigt in proza, en verder eene *Uitboezeming*, getiteld: *Aan mijne Wapenbroeders*; waarna wij kunnen rekenen, dat de eigenlijke verzameling geopend wordt. De *Brief aan eenen Vriend* ſchildert op eene naïve wijze het ſcheepsleven, waarvan de Schrijver, toen ter tijd in betrekking naar *Indië* op reis, ooggetuige was. *'s Levens rustplaats*, en *Aan* VAN DER PALM, *ten geleide van eene(n) hy(i)acint*, Borger *genaamd*, zijn regt lieve ſtukjes. Nog meer onderſcheiding verdienen de uitgebreider dichtſtukken, *Herinnering*, en dat *ter verjaring van onze aankomst in Indië. Aan mijne geliefde Moeder, bij mijne terugkomst uit zee in* 1817, doet het talent van den Dichter en het hart van den Zoon gelijkelijk eer aan. Met genoegen lazen wij ook: *In een Album* (bl. 54), en *Redding*, eene vertelling in de manier van TOLLENS, waarin de Heer VAN DISSEL al dikwijls gewerkt heeft, ſchoon hij ook ſomwijlen, b. v. in het dichtſtuk *Herinnering*, meer valt in den toon van Jufvrouw MOENS. *Victor aan Mejufvrouw H..., zijne peettante, na het geſchenk van een' koperen halsband*, en het *Reisje naar de Lochemſche Bergen*, zijn geeſtige ſtukjes, inzonderheid het laatſte, dat uitmunt door los-

www.libtool.com.cn

heid en levendigheid van voorſtelling. *In het Album van Dr.* BRUINIER en *Het ontſlapen Kind aan zijne Ouders* zijn roerend-verheven. De overige ſtukjes in dezen bundel zijn van verſchillende waarde. — De Dichter ziet uit al het bovenſtaande, dat wij wel gezind zijn, aan zijne verdienſten regt te doen wedervaren; en het volgende moge hem bewijzen, hoe aangenaam het ons wezen zal, indien hij zich op meerdere volmaking gelieft toe te leggen.

Er verraadt zich nog telkens zekere moeijelijkheid in de verificatie, en gebrek, zoo aan kennis van, als aan meesterſchap over onze taal. Vandaar de zoo veel mogelijk rijmeloos gelaten regels in de manier van Jufvrouw MOENS, b. v. in de tienregelige coúpletten in het Album van Ds. BRUINIER, en op vele plaatſen elders. Vandaar de zonderlinge vrijheid, om niet alleen drie regels in de negenregelige coupletten van *Herinnering* telkens rijmeloos te laten, maar zelfs, couplet drie, er nog een' rijmeloozen tienden regel in te ſchuiven, die daar al zeer onaangenaam tusſchen komt. Men hoore dat couplet:

Herinn'ring ſchokt den droeven *vader*,
Die kindren naar Gods akker droeg:
Dat zaad heeft hij beſproeid met *tranen*,
Dat dierbaar zaad, dat God hem vroeg!
Waar is nu balſem voor de *wonde*,
Die 't nokkend ouderhart doorboort?
Herinn'ring, die de borst doet bloeden,
Blijft tevens met *'t* verleden voeden,
Toen 't kroost nog aan zijn knién *ſpeelde*, —
En — hij leeft met zijn kinders voort.

Dat de Dichter, ook dáár, waar hij rijmt, vele vrijheden neemt, laat zich nu reeds vooraf begrijpen. Wij vinden dan ook niet alleen het rijm van *ij* op *ei*, maar ook dat van *ziele* (enkelvoud) op *vielen*, en dergelijke, onbeſchroomd gebezigd. Voor beide vrijheden, vooral voor de laatſte, als de meest hinderlijke voor het gehoor, dient de Heer VAN DISSEL zich in het vervolg te wachten. Stuitend vinden wij, op bl. 29, de uitdrukking *kleedije*:

De wichtjes, die Gods eeuw'ge wijsheid
Van 't minnend ouderharte nam,

www.inbool.com.cn

Zijn daar, in hemelſche kleedije, (*gewaden?*)
Als lijftrawanten van het LAM!

Bl. 42 is het niet juist geſproken, wanneer een *doelwit verbeid* wordt: *'t Is 't zelfde doelwit, dat wij beiden.* Waarom niet liever: *Het heil is tén, dat wij verbeiden*, of dergelijk? Overigens ontbreekt het niet aan harde en ongebruikelijke ſmeltingen en afkappingen, noch aan ſtroeve en ſoms uit de maat vallende regels, vooral in trippelverzen, b. v. bl. 78, in het *Reisje naar de Lochemſche Bergen:*

Een zeide er: „Ik weet niet, *maar 'k geloof, Mevrouw Buys!*
„'t Zal u wel wat hindren, mij *dunkt*, *'k bleef* maar t' hûis."

Dit zou wel zoo gemakkelijk rollen, ſchoon het even prozaïsch blijft:

Een zeide er: „Ik weet niet, maar meen, Mevrouw Buys!
„'t Zal u wel wat hindren, mij dunkt, ik bleef t' huis."

Dus ook bl. 87 (*aan mijne Echtgenoot*, enz.):

Wat ſeest wij door hem vieren mogen.

Aldus zou ieder het lezen; maar het moet trippelmaat verbeelden, en zou *dus* moeten huppelen: *wat feest wij door hem vieren mogen.* Doch dit laat de taal niet toe: want *mogen* is hier een hulpwerkwoord, en daarop valt nimmer de hoofdklemtoon. *Wat feest wij door hem mogen vieren* zou goed zijn, doch dan raakt het rijm weder weg. Eens voor altijd: men zegt, *leeren lezen*, maar niet, *lezen leeren*, en aldus ook *iets mogen vieren*, maar niet, *vieren mogen.* Dat ligt zoo in den *rhythmus* van onze taal, en wordt in de dagelijkſche uitſpraak getrouw in acht genomen.

Hoe hard is, bl. 97, in het vers bij de bevordering van den Heer DOBBELAAR (DOBBELAER, gelooven wij) tot *Doctor in de Geneeskunde:*

Maar treft men dan eenmaal, bij 't kronkelen der baan,
Dienzelfden vriend weêr als zijn togtgenoot aan.

Waarom niet liever: *Dien eigenen vriend weêr als togtgenoot aan?*

www.libtool.com.cn

Ook is de eerſte voet van menig vers nu eens een *Anapaestus*, b. v. (coupl. 1.): *In ⏑ 't ⏑ gewoel, dat er heerscht op het pad, dat wij gaan;* en dan weder een *Jambus* (coupl. 2.): *Ons pad liep uiteen, en toen rekte de hand.*

Wij zouden onze aanmerkingen nog wel kunnen vermeerderen; maar liever ſchrijven wij, tot aanbeveling, om de fraaiheid, de kortheid en het onderwerp tevens, hier af:

Aan den Hoogleeraar J. H. VAN DER PALM, *tengeleide van eenen Hyacint, genaamd Borger.*

't Was ver van 't heilig oord, waar Borger's aſſche rust,
Toen mij de mare trof: „ Die lijder is ontſlapen!"
Dat viel mij bang op 't hart en roofde 's levens lust,
En ſloeg me een diepe wond, die tot aan 't graf zal gapen.
't Had innig hem bemind: ik dweepte menigmaal,
Hem weêr te zullen zien en nogmaals hem te hooren,
Te vangen van zijn' mond die rein verheven taal,
Die doordrong tot de ziel en hemelsch klonk in de ooren!
Aan 't Afrikaanſche ſtrand zag ik uw dierbaar ſchrift:
Uw warme hartetaal, toen Gij zijne uitvaart vierdet;
Die beelden, treurig-ſchoon, ſtaan in mijn ziel gegrift,
En kostlijk is 't gebloemt', waar Gij zijn graf meê ſierdet!
Nu breng ik, wat ik heb. Ei, wraak die hulde niet!
Het is een nieuwe teelt uit Flora's lustwaranden:
Met Borger's naam gedoopt is 't bloempje, dat ik bied,
En Borger's trouwſten vriend zij de eerſtelinge in handen!

Aan de dappere Studenten van Groningen en Franeker, door Mr. B. H. LULOFS, *Hoogleeraar in de Nederl. Letterkunde en Welſprekendheid, enz. Te Groningen, bij* J. Oomkens. 1831. *In 4to.* 14 *Bl.* *f* :-25.

HENRICI WEYTINGH Elegiae duae ad V. Cl. PETRUM HOFMAN PEERLKAMP, *De tumultu Belgico* et *In victoriam de Belgis reportatam.* Amſtelodami, apud *H. Weytingh.* 1831. 8°. maj. 16 pp. *f* :-30.

Nieuwe Vaderlandſche Zangen. Door JAN - J. F. WAP, *Ko-*

ninklijke militaire Akademie-leeraar. Te Breda, bij F. P. Sterk. 1831. *In gr.* 8*vo.* 58 *Bl. f* 1 - 50.

Aan de Helden Studenten, Lierzang, door R. H. VAN SOMEREN. *Te Rotterdam, bij* A. F. H. Smit. 1831. *In gr.* 8*vo.* 7 *Bl. f* : - 20.

Aanſpraak bij de opening van de algemeene Vergadering der Hollandſche Maatſchappij, op den 15 *Oct.* 1831, *door* ABM. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *als algemeen Voorzitter. Te Leyden, bij* D. du Mortier en Zoon. 1831. *In gr.* 8*vo.* 19 *Bl. f* : - 25.

Het Volk der Vereenigde Nederlanden aan de Volken van Europa. Te Amſterdam, bij C. A. Spin. 1831. *In gr.* 8*vo.* 8 *Bl. f* : - 10 *c.*

Men kent den hem geheel eigenen, zoo wat in den Duitſchen ſmaak vallenden, dichttrant van den Hoogleeraar LULOFS. De uitmuntende octaaf-rijmen, onder No. 1 hier aangekondigd, zijn, na eene korte voorafſpraak in proza, door hem uitgeſproken op de groote markt te *Groningen*, toen de Groninger en Franeker Studenten, den 30ſten September 1831, uit de vrijwillige krijgsdienst voor het Vaderland met onbepaald verlof binnen die ſtad terugkeerden, en het hun door de Groningſche Jufferſchap geſchonkene vaandel door laatstgemelde met laurieren en bloemen bekranst werd. Ons bevielen, ook om den inhoud, inzonderheid de vier coupletten op bl. 12 en 13.

De beide *Elegiën*, door den 64 jarigen Heer WEYTINGH aan zijnen vriend, den Heere P. HOFMAN PEERLKAMP, toegezongen, de eerſte *over den opſtand der Belgen*, en de tweede *op de overwinning over hen behaald*, kenſchetſen zich door bevalligheid van verſificatie, zuiverheid van taal, en dichterlijken doch gemakkelijken gang van denkbeelden.

In de *Vaderlandſche Zangen* van den Heer WAP vonden wij de navolgingen van de Latijnſche gedichten van Mr. HORUFFT hier en daar wat ſtram. Van de oorſpronkelijke verzen zijn ſommige niet zeer dichterlijk. In dat aan Prins FREDERIK is ons, op bl. 6, de ſtrooph, beginnende: *Miskend, benijd* enz. onverſtaanbaar gebleven, ook bij herhaalde lezing. Bl. 32 ſtaat er, om het rijm, *vloog* (in den

www.libtool.com.cn

tweeden perſoon) voor *vloogt*. De afkapping der *t* is in den onv. verl. tijd der ongelijkvloeijende werkwoorden, in den tweeden perſoon van enkel. en meervoud, volſtrekt ongeoorloofd. In gelijkvloeijende werkwoorden alleen wordt die vrijheid toegeſtaan, b. v. *gij wandelde* voor *wandeldet*. Bl. 41 is *onverglijkbren* zeker eene drukfeil voor *ongelijkbren*. Doch inzonderheid bevielen ons het *Wieggezang voor eene verſtelijke Telg*; de *Uitboezeming bij de hervatting van den arbeid der uit hare aſſche verrijzende Loge*: Het vrij Geweten; *De Leeuw van Waterloo*; *Aan Nederland*, *uitgeſproken in de Maatſchappij van Rhetorica te Gend*; *Soldatenzang*; *Aan Oud-Neêrlands Leger* (in haast gedrukt te *Diest*, den 7 van Oogstmaand 1831); het daarop volgende *Lied aan de Helden van Oud-Nederland*, *bij hunnen zegevierenden terugtogt*, en de *Toast op het welzijn van den Koning*.

De Lierzang *aan de Helden Studenten*, door den Heer VAN SOMEREN, is wel niet zonder verdienſte, maar behaagt ons toch niet bijzonder. Bl. 4. *verzeld van talloos heir van dappren*, is geen Neêrduitsch: want het hier onderdrukte lidwoord *een* mogt niet weggelaten worden. Volgens het eerſte couplet op bl. 5 zal het nakroost Hollands *vroegeren* roem vergeten, als het aan de wapenfeiten der Studenten denkt; het zal met *Nieuwpoort* ook van *Leuven* gewagen, en de gloriedagen van *onze* Prinſen zijn het tijdperk, waaraan het hulde ſchenkt. Naar *ons* inzien behoort der vaderen roem *niet* vergeten te worden; maar *indien* dit onverhoopt gebeurde, dan zou het nakroost van *Nieuwpoort* niet zoo wel als van *Leuven* kunnen gewagen, noch ook (op grond eener alsdan zeker partijdige vergelijking, dewijl de roem, bij *Nieuwpoort* behaald, althans even groot was) aan de laatſte zege de meeste hulde brengen. Die ganſche *ſtrafe* is derhalve mislukt. Glimlachwekkend zijn de uitdrukkingen op bl. 6: *Dat ge*, *aan Minervaas* borst *gelegen*, (N.B.) *De pen verwierpt*, *en greept den degen*. Gezoogd wordende kinderen ſchrijven en vechten nog niet; ook kan de maagd Minerva geene kinderen zogen. Maar de Studenten zijn geene zuigelingen; derhalve wil Minerva hun ſlechts vriendelijk toeſpreken, zonder meer. Het volgende couplet begint: *Thans*, AAN DE BORST *der Kunstgodesſen Als overwinnaars weêrgekeerd*, *Zijn 't als voorheen haar wijze leſſen*, *Die gij van haar* MET VUUR *begeert*. Maar die *met vuur* begeerde *leſſen* moeten de Studenten immers ſlechts van de

lippen der Zanggodinnen opvangen? Of *welke* lesſen moeten de Zanggodinnen hun geven? Ook moesten de Heeren immers tot MINERVA *terug*keeren; want deze, en niet de MUZEN, hadden zij, in het vorige couplet, verlaten. De Redeneerkunde is voor een' Dichter geene overtollige ſtudie.

- Den begaafden Redenaar DES AMORIE VAN DER HOEVEN, en ook den Beſtuurderen der Holl. Maatſch. van fraaije Kunſten en Wetenſchappen, en haren Leden, voor zoo ver zij de uitgaaf dier uitmuntende Aanſpraak hebben bevorderd, betuigen wij, in naam van het lezend publiek, onzen hartelijken dank voor de mededeeling van dit korte, maar voortreffelijke ſtuk, waarin de welſprekendheid van VAN DER HOEVEN zich weder zoo gelukkig kenbaar maakt. Heerlijk, onder anderen, is de ſpraakwending, op bl. 8, tot de bewerkers der Omwenteling en tot de Staatslieden der Mogendheden: „ Wij nemen," zegt de Redenaar, „ Europa „ tegen u allen ten getuige, en mogt onze ſtem, de ſtem „ der verdrukte onſchuld, thans nog miskend en geſmoord „ worden, wij dagen u voor de regtbank der nakomeling„ ſchap! Of velde ook zij een partijdig vonnis, wij zouden „ ons van hare vierſchaar op die des Hemels in den jongſten „ dag beroepen!"

De Schrijver van: *Het Volk der Vereenigde Nederlanden aan de Volken van Europa* beroept zich vooreerst nog maar op de Volken van den tegenwoordigen tijd; doch wij vreezen, dat hij óók al op onzen Lieven Heer, tegen den jongſten dag, zal moeten appelléren. (*) Maar *hoe* de zaak ook uitvalle ter eerſter Inſtantie, de namelooze Pleitverzorger verdient allen lof. Hij kiest een *argumentum ad hominem*, of liever hier *ad populos*. Het is van de zijde van de vrijheid en onafhankelijkheid der Natiën, van de verdienſten der Oud-Nederlanders jegens de zaak van vrijheid en verlichting, van de volksgezindheid onzer Regering, en den wensch onzer bevolking, dat zij onze regten handhave, dat de helderdenkende Schrijver uitgaat. Zijn ſtukje is vertaald in het Fransch, Engelsch en Duitsch; het zij geene *φωνὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ*!

(*) De lichtſtraal, ſinds het ſchrijven dezer Recenſie opgegaan, zou Recenſent gewis deze zinſnede thans eenigzins doen wijzigen. *Redact.*

www.libtool.com.cn

De Invaliden-Klub. Krijgsavonturen uit het Leven van gediende Officieren. Naar het Engelsch: The Chelsea-Pensioners. *II Deelen. Te Amsterdam, bij* H. Frijlink. 1830. *In gr.* 8*vo. Te zamen* 569 *bl. f* 5. 90.

Op een' schoonen, zomerschen morgen in 1828 ging de Schrijver uit *Oxford*, om een reisje te voet te doen, met een' vischhengel in de hand, een mandje met eenige kleedingstukken op den rug, en een deel van SHAKESPEARE in zijnen zak. Hengelende ontmoette hij een' anderen hengelaar, een' man van omstreeks zestig jaren en van innemend voorkomen. Spoedig was de kennis gemaakt. Beiden hadden bij het leger gediend. De avond viel. De oude heer noodigde den reiziger te voet, om mede te gaan. Hij zeide: „Hoe zeer ik een oud vrijer ben, leef ik echter niet alleen. Wij zijn met ons allen twaalf officieren op halve soldij, die bij elkander wonen. Ons huis staat aan het einde van dit dorp dat wij, onderscheidingshalve, *klein Chelsea* (*) genoemd hebben; wilt gij mij het pleizier doen van daar mijn gast te zijn, dan wil ik u in een gezelschap van zulke dappere en beschaafde mannen brengen, als er ooit kruid geroken of zich aan het legervuur gewarmd hebben. Tevens belooft ik u, dat, indien gij aan (u) het verhaal van krijgsavonturen smaak vindt, deze rijkelijk bevredigd zal worden, naardien er geen avond voorbijgaat, zonder dat eene of meer geschiedenissen, die op ons voorgaand leven betrekking hebben, verhaald worden." De voorslag werd aangenomen. De vreemde gast was welkom bij de overige leden des gezelschaps. Na de geheele inrigting en wetten dezer kleine maatschappij kortelijk vermeld te hebben, deelt de Schrijver nu eenige verhalen mede, welke hij aldaar hoorde. Derzelver opschriften luiden: *De voorname Rekruut. Een dag op neutralen grond. Kapitein* MACDIRK's *krijgsavonturen. Vervolg van Kapitein* MACDIRK's *krijgsavonturen. De bange krijgskameraad, of de veldslag bij Maida. Een avontuur in de Pyreneën. De Medeminnaars. De Veteraan. Kapitein X.* De Heeren Officieren weten goed en onderhoudend te vertellen. *Krijgsavonturen*, gelijk de

(*) *Chelsea* heet het groote Invalidenhuis in de nabijheid van *London*.

titel aanduidt, maken den inhoud des boeks uit; doch ook menschkundige aanmerkingen worden in de verhalen ingevlochten, en eenige natuurtooneelen, zoo wij meenen, naar waarheid geschilderd. Evenwel zouden wij zeggen, dat Schrijver of Verhaler wat veel aan zijne verbeelding toegeeft, wanneer hij op een' schoonen herfstdag, in het midden van October, het *algemeen stilzwijgen* in een beukenbosch laat *afbreken door de volle, klare, melodische toonen eener lijster, die uit eenig nabijstaand geboomte eenen stroom van ongekunstelde muzijk uitgiet.* De verhalen, uit het laatst der vorige en uit het begin der tegenwoordige eeuw genomen, herinneren ons bekende namen en gebeurtenissen. Op enkele plaatsen, daar vooral, waar van den vrijheidskrijg der Noord-Amerikanen wordt gesproken, stralen, naar ons inzien, de Engelsche partijdigheid en hoogmoed allezins door.

De vertaling, schoon over het geheel vrij goed, draagt echter blijken, dat het oorspronkelijke wel eens meer gevolgd is, dan de aard onzer taal toelaat. Ook hebben wij onder het lezen soms getwijfeld, of wel altijd het regte woord gekozen was. Zoo wordt b. v. van eene buitenplaats, aan en rondom welke aanmerkelijke verbeteringen gemaakt waren, gezegd: *Het gras en onkruid, dat op de weide groeide, was verdwenen.* Eene *weide* zonder *gras* zou waarlijk niet veel fraais zijn! In goed Nederduitsch zegt men nooit, dat *de nacht aanbreekt.* Zekerlijk is er eene fout in de vertaling, wanneer van de wegruiming der *dooden* na eenen veldslag wordt gezegd: *Het was een jammerlijk gezigt, de nedergezonkene hoofden en ontzielde lijken* (de bijvoeging *ontzield*, bij lijken, is overtollig) *te zien van mannen, die wij weinige uren te voren als de vurigste en meest geachte strijdgenooten kenden* (*gekend hadden*), *en vreeselijk trof hun geschreeuw en gekerm ons oor, zoo dikwerf een misstap der dragers hunne wonden op nieuw opende.* Uit den zamenhang blijkt, dat *dooden* en *gekwetsten* bedoeld worden. Voorts had de Vertaler de geslachten der zelfstandige naamwoorden naauwkeuriger in acht moeten nemen. Ook zegt men niet *ontgind*, maar *ontgonnen land.*

SWAVINGS *zonderlinge ontmoetingen en wonderbaarlijke lotsverwisselingen na zijne vlugt uit Delft, benevens schetsen van Londen en deszelfs bewoners, van de Kaap de Goede*

www.libtool.com.cn

Loop- en hare ontmoetingen, enz. enz., of laatste Vervolgdeel op zijne Tienjarige Militaire Loopbaan. Door hem zelven beſchreven. Te Dordrecht, bij Blusſé en van Braam. 1830. *In gr.* 8*vo. XII en* 348 *bl. f* 3 - 60.

De hedendaagſche CAMPO WEIJERMAN (want bij niemand weten wij SWAVING beter te vergelijken) geeft met dit werk weder eene nieuwe aflevering der voortbrengſelen van zijne vruchtbare pen, en zet het verhaal van zijne lotgevallen voort, na zijne aankomst in *Engeland*, tot aan die aan de *Kaapſtad* in *Zuid-Afrika*. Om geene oude koeijen uit de ſloot te halen, ſtapt SWAVING aan het einde van zijne *Tienjarige Militaire Loopbaan* over zijne avontuurlijke vlugt uit *Delft* met ligten tred heen, en verwijst zoo wel aan het einde van dat werk, als bij den aanvang van het thans aangekondigde, ſlechts ter loops op zijn vroeger uitgegeven werkje: *Offer aan de lijdende Onſchuld*. Den 11 Julij 1815 komt de Schrijver te *Londen* als vlugteling aan, ontbloot van alle middelen van beſtaan. Na eenigen tijd in de armoedigſte omſtandigheden te hebben verkeerd, wordt hij, door de hulp van eenen te *Londen* gevestigden *Hollander*, uit den nood geholpen, en vestigt zich, met zijn huisgezin, als Hollandſche taalmeester. De zaken namen in het begin echter nog niet zóó op, of SWAVING had onderſtand noodig uit de diakoniekas der Londenſche Nederduitsch-Hervormde Gemeente. Uit dankbaarheid voor dien genoten onderſtand, die wellligt niet ruim genoeg geweest is, ontvangt de Londenſche Kerkeraad eene geſtrenge gisping over het beſtuur van het armenfonds, het verwaarloozen van de openbare Godsdienst en dergel. meer. Slechts de Predikant WERNINCK is een man zonder wedergade. Wij weten, ook buiten het getuigenis van SWAVING, dat deze menſchenvriend den hem hier gegeven lof in allen deele waardig is. Maar wij vergeleken SWAVING reeds, bij den aanvang onzer aankondiging van zijn werk, bij den beruchten CAMPO WEIJERMAN; en de gelijkheid tusſchen beiden beſtaat ook daarin, dat WEIJERMAN insgelijks gewoon was zich te wreken op de zoodanigen, die hem geenen of geen genoegzamen geldelijken onderſtand gaven, door hen in zijne ſchriften te gedugt te havenen. Ook SWAVING ſpaart in dat geval zelfs zijne eigene bloedverwanten niet. WEIJERMAN, echter, ging nog eenen ſtap verder Wilde hij van iemand

eene gift afperſen, dan deed hij dit ſoms zelfs, door ſchriftelijk met zijnen bijtenden hekel te bedreigen, indien men de milde hand niet opende. Naderhand namen de zaken beter op, vooral ook toen SWAVING partij begon te trekken van zijne vlugge pen, zoo wel als oorſpronkelijk auteur door de uitgave van zijne *Reizen en Lotgevallen*, als door vertalingen van Engelſche werken van ſmaak. Hoogelijk roemt SWAVING zijne Hollandſche uitgevers, de Heeren BLUSSÉ en VAN BRAAM, te *Dordrecht*, die hunnen brief aan SWAVING deden vergezeld gaan van een edelmoedig geſchenk, en hem met zulk een onbepaald vertrouwen vereerden, dat bij zelfs reeds over de betaling kon beſchikken, alvorens het werk nog opgeſteld was. Zie hier heeten wij brave boekdrukkers; en, levert SWAVING ooit een vervolg op zijne *Feest- en Heiligedagen*, dan verdienen zij door hem als *Patronen* der boekdrukkers te worden gecanoniſeerd. De Heer THIERRE en nog een andere ongenoemde Amſterdamſche boekverkooper waren zoo ſchenkig niet, en komen er dan ook zoo goed niet af. Gedurende zijn verblijf van ruim twee jaren te *Londen*, ſchijnt SWAVING zich, buiten een enkel geval, waaruit blijkt, dat de vos wel zijne haren, maar niet zijne ſtreken verliest, nog al wel gehouden te hebben. De kennismaking met zeker voornaam perſoon, die, op zijn vertrek ſtaande naar *Afrika*, het onderwijs van SWAVING genoten had in de Hollandſche taal, doet dezen laatſten de aanſtelling verkrijgen, als Interpreteur en Translateur van het Hoog Geregtshof aan de Kaap *de Goede Hoop*. In den herfst van 1827 begeeft de Schrijver zich met geheel zijn huisgezin derwaarts, en bereikt nog vóór het einde van dat jaar de plaats zijner beſtemming. Het boekdeel wordt beſloten met het verhaal van des Schrijvers vestiging in de Kaapſtad en aanſtelling in den genoemden post.

Ons oordeel over de ſchriften van SWAVING in het algemeen hebben wij reeds te dikwijls te kennen gegeven, dan dat het ons lust, hetzelve hier te herhalen. Op een tooneel als *Londen* geplaatst, kan het wel niet misſen, of de Schrijver moet zijnen lezeren veel wetenswaardigs mededeelen; en, niettegenſtaande men in eene zekere wijdloopigheid des Schrijvers toeleg niet kan miskennen, om zijn boekdeel tot eene zekere grootte te doen uitdijen, verloochent SWAVING toch zijnen onderhoudenden ſtijl niet. Levendige

www.libtool.com.cn

schilderingen van het merkwaardige van *Londen*, van de leefwijze en kenmerkende gewoonten der bewoners van die hoofdstad, en vermakelijke anekdoten, zullen ook dit gedeelte van SWAVINK's verhaal met genoegen doen lezen.

Nederlandsche Muzen-Almanak. Voor 1832. *XIVde Jaar. Te 's Gravenhage, bij* J. Immerzeel, Jun. *f* 3 - 50.

Almanak voor het Schoone en Goede. Voor 1832. *Te Amsterdam, bij* G. J. A. Beijerinck. *f* 1 - 80.

Nederlandsche Volks-Almanak. Voor 1832. *IIde Jaar. Te Amsterdam, bij* H. Frijlink. *f* : - 60.

Tijdkorter in ledige oogenblikken. Voor 1832. *Door* A. HAZELHOFF. *XXste Jaargang. Te Groningen, bij* A. Hazelhoff. *f* : - 25.

Almanak voor de Jeugd. Voor het Schrikkeljaar 1832. *Te Amsterdam, bij* G. J. A. Beijerinck. *f* 1 - 30.

En zoo wordt dan de tijdkring, dien wij op nieuw staan in te treden, weder door een aantal lieve jaarboekjes begroet! Zijt ons welkom, schoone kinderen des oogenblieks! Uwer bestemming indachtig, moge het oordeel over u regtvaardig, het zal echter nimmer koud noch terugstootend zijn. Opene weêr de rij,

1°. De *Muzen-Almanak.* Dit jaarboekje prijkt met de afbeeldsels onzer zeer verdienstelijke vaderlandsche Dichters, de Heeren Mr. J. VAN LENNEP en A. VAN DER HOOP, en een drietal plaatjes, de laatsten naar schilderijen uit de Hollandsche School vervaardigd. Of de portretten zeer gelijkend zijn, durven wij, ten minste wat den Heer VAN LENNEP betreft, zoo gaaf niet toestemmen. De gravure naar GABRIEL METZU is voortreffelijk; de beide anderen komen ons van mindere gehalte voor. — Wat nu den inhoud van dit poëtisch bundeltje betreft, hierover vermeenen wij het volgende te moeten zeggen. *De Menschenliefde*, door A. N. VAN PELLECOM; goed van versificatie, echter, van wege het onderwerp zelve, niet nieuw van denkbeelden, maar verdienstelijk, omdat elk denkbeeld poëtisch is aangebragt; een meer *gevarieerd metrum* had mogelijk dit stuk niet minder behagelijk doen zijn. *Aan den Post*, door P. R. FEITH; beter aangevangen dan ten einde gebragt; eene dichterlijke speling, en niet veel meer. *De gevonden Diamant*, door P. H. VAN ARUM; aardig in den toon en de kleur van CATS, hoezeer het beeld eenigzins omoozel is. BEETHOVEN, door J. P. HEIJE; goed, hier en daar uitmuntend van aanleg; de jeugdige Dichter beoefene

echter bij voorkeur Hollandsche boven Duitsche poëzij. *In het Album*, enz. door S. I. Z. WISELIUS; mogelijk het schoonste, wat de Hoogleeraar P. VAN LIMBURG BROUWER in zijne vriendenrol bezit. *Het Veldviooltjen*, door N. BEETS; liefelijk, wegslepend. *De Kynast*, naar het Hoogduitsch van KÖRNER, door C. G. WITHUYS; kunstig van versbouw, maar al te somber romantisch, te woelig op het gebied *onzer* Letterkunde. *Aan de Vaderlandsche Sekse*, door J. W. IJNTEMA; een woord op zijn pas, juist den toon gevat, om leering door beoefening te doen opvolgen. *Jan Kanneke*, door A. VAN HALMAEL, JUN.; goed, omdat VAN HALMAEL geene slechte verzen *kan* maken; anders een verhaal van eene niet schitterende daad, op rijm gebragt. Aan C. W. WESTERBAEN, door J. BRESTER, AZ.; hoogst vereerend voor den zanger en den bezongene. *Het nachtelijk uur*, door J. J. WIJSMULLER; waarlijk, een goede aanbevelingsbrief in de dichterlijke wereld. *Avondbede in December* 1830, door H. TOLLENS; een juweeltje, vol van die wendingen, waarin niemand TOLLENS evenaart. *Verouden*, door J. IMMERZEEL, JUN.; luimig, vol waarheid, en beter dan *De twee Zusters*, *Munsterſche Legende*, door denzelfden. *De jonge Priester*, door E. J. POTGIETER; hartstogtelijk, vol gloed en kleur, en toch waar geschilderd. *Pygmalion*, *een romantische Droom*, door J. KINKER; meer klassisch dan romantisch; wijsbegeerte in het kleed der Gratiën. *Aan Hyder* (*uit het Perzisch*), *De Ban der Kroaten* (*uit het Illyrisch*), *De angst der Burchtvrouw* (*uit het Slavoonsch*), allen door J. VAN LENNEP. Neen, aan dat vreemde mengelmoes wagen wij ons niet! Waren het nog vertalingen naar vertalingen, dan zouden wij mogelijk iets over de regt gelukkige overbrenging kunnen zeggen; maar, nu alles zoo kersversch uit het oorspronkelijke is, willen wij liefst nederig zwijgen. — Nog hebben de Dichters ROBIDÉ VAN DER AA, TEN HAGEN, VAN HARDERWIJK, LOOTS, SIFFLÉ, SPANDAW, STARING, WARNSINCK en meer anderen dit jaarboekje met hunne bijdragen versierd en verrijkt. Niets is er in, of het luidt wél; veelal luidt het schoon. Maar één aanmerking houde men ons ten goede, namelijk deze: dat, terwijl de meesten der jeugdige Dichters, hier voorkomende, zich schijnen ingespannen te hebben, om met eere en lof voor het publiek op te treden, de meer bekende of beroemde vaderlandsche Zangers wel een weinigje van denkbeeld zijn geweest, om op hunne lauweren te kunnen rusten. — En nu nog een woord over de uitvoering. Deze is wél; maar het schijnt ons toe, dat dezelve, den prijs in aanmerking genomen, vooral wat cartonneren en vergulden aangaat, nog wel wat keuriger kon zijn.

2°. *Almanak voor het Schoone en Goede.* Dit bij uitstek bevallige jaarboekje bevestigt deszelfs welverdienden roem hoe langer hoe meer. Proza en poëzij wisselen zich hier in

www.libtool.com.cn

aangename ſchakering af; vruchten en bloemen, wier vereeniging een bekoorlijk geheel uitmaakt. Onder het poëtiſche gedeelte treffen wij aan: *Het betere Land*, *Reislied*, (een nieuw opſchrift) door W. H. WARNSINCK, BZ.; lieflijk van toon en regt geſchikt tot gezang in oogenblikken, aan het innerlijke leven toegewijd. *De Echo*, door J. DE BREET; zeer kunstmatig, (bijna hadden wij gezegd gekunſteld) toen wij het den Dichter in eene letterkundige Vereeniging hoorden voordragen. *De Storm*, door LUBLINK WEDDIK; wat er ook een ander Recenſent van moge gezegd hebben, naar fouten, ook ſchoonheden. *De trouwe Knecht*, door T. J. KERKHOVEN; regt belangrijk om de ſchoonheid der daad en wezenlijk goed gedicht. *Bij den dood van O. S. ez.* door H. TOLLENS; een woord uit het hart tot den edelen vader des jeugdig overledenen. *'s Lands wijs, 's lands eer*, door J. VAN WALRÉ; *Het Bed*, door J. W. IJNTEMA; *De Avond*, door N. BEETS; *Dichterenliedje*, door A. BOXMAN; *De wachtende Liefde*, door H. A. LANGELAAR; *Bij het korten der dagen*, door A. J. TEN HAGEN, benevens de andere ſtukjes door de Heeren KLIJN, KUYPER, ROBIDÉ VAN DER AA en SPANDAW, allen, het eene minder, het andere meer, van poëtiſche waarde en der verzameling tot ſieraad verſtrekkende. *De Weduwe*, door C. LOOTS; hulde aan het dichttalent, niet aan de gevoelens. — In het proza-gedeelte worden wij aangenaam verrast door een verhaal van Hollands krachtvollen en zijnen eigen' weg betredenden Dichter, Mr. A. C. W. STARING, getiteld: *Wolfert Swaertveger*. Niet waar, STARING! dat Gelderſche land is ſchoon en zijne oorkonden vol poëzij? Uit wat al oude namen, gebouwen, bouwvallen en geſtichten ſpreekt daar de grijze voortijd tot het poëtiſche gemoed! Gij hebt die ſtem gehoord, haar verhoord, en zij vormde u tot Dichter, in den echten zin des woords, niet alleen in gebonden, maar ook in ongebonden ſtijl! — Het tweede verhaal, dat wij aantreffen, draagt ten opſchrift: *De Valkenier*. (*Door den Schrijver van* Uplade, *in den laatstvoorgaanden jaargang fragmentswijze medegedeeld.*) Ongeveer hetzelfde mogen wij den, zich nog altijd zedigelijk verbergenden, ſteller van dit welbewerkte ſtukje toevoegen. Wij lazen het met ongemeen genoegen, en het is de ruime plaats, welke het in dit jaarboekje vult, ten volle waardig; terwijl het ons eene aangename verpoozing ſchonk, na het lezen van zulk een aantal verzen, als ons *ex officio* thans wederom te beurte viel. De romantiſche vorm is hier met het geſchiedkundige zoo gelukkig verbonden, dat het tafereel, op grootere ſchaal overgebragt, voor geen' SPINDLER zou onderdoen. — Ook het verhaaltje van den, met zoo veel lof bekenden, vaderlandſchen Schrijver, den Heer J. B. CHRISTEMEIJER, getiteld: *Voorbeeldige trek van Mevrouw* CATALANI, laat zich aangenaam lezen. Indien de groote zangeres inderdaad zoo regt gemoedelijk is, als CHRISTEMEIJER haar ſchil-

dert, verdient zij elks bewondering en eerbied. — De uitvoering van dit jaarboekje laat niets te wenschen over. Het portret van FENNA MASTENBROEK, door VELIJN gegraveerd en uitstekend gelijkend, prijkt tegenover het titelblad. Vier fraaije plaatjes, allen van gelijken ets, versieren hetzelve. Wij kunnen den uitgever gerustelijk aanraden, zijnen ingeslagenen weg te blijven bewandelen: hij zal er eere mede inleggen.

3°. *Nederlandsche Volks-Almanak.* De tegenwoordige jaargang beantwoordt beter dan de voorgaande aan den titel, dien deze Almanak draagt. Toen vonden wij er slechts vertalingen, thans vinden wij er oorspronkelijke stukjes in. De kritiek is dan toch nuttig tot iets, al is het dan niet voor de Schrijvers of Dichters, dan ten minste voor de Verzamelaars. En waarlijk, dit jaarboekje verdient, onverminderd den geringen prijs, alle aanbeveling. Er zijn verzen in van WARNSINCK, VAN ENST KONING, SIFFLÉ, P. MOENS, GRAVÉ, LOOIJEN en anderen; derzelver namen strekken tot aanbeveling. De verhalen zijn van de Heeren NAGEL en MAARSEVEEN; en hoezeer wij die verdienstelijke Schrijvers, in een vertrouwelijk uurtje, wel eens zouden willen betoogen, dat zij, met vele anderen hunner mededingers, nog niet op de hoogte van den *Roman* zijn, laten hunne verhalen, hier opgenomen, zich met genoegen lezen. — Een sierlijk vignet en twee lieve plaatjes verhoogen de waarde van dit bundeltje.

4°. *Tijdkorter in ledige oogenblikken.* Geluk, Veteraan der vaderlandsche Almanakken! met het volbragte vijfde gedeelte eener Eeuw! Dat gij goed en braaf, kuisch en onderhoudend zijt geweest, zulks getuigt uw lang leven op vaderlandschen bodem. Bewandel stillekens en onder Gods zegen uwen verderen weg. Al hapert ook hier of daar een comma of punt, alwat gij zegt kan men gerust aannemen. In menig stil burgergezin zult gij een *aangename Tijdkorter* zijn; en al is Geertje met Antje het niet eens, dat 5 of 6 koffijboonen op een trekfel cichorei, voor twee personen, lekkere koffij geven, is het beter, slechte koffij te drinken met een Hollandsch hart, dan die te filtreren uit zucht tot naäperij van vreemd gespuis.

5°. *Almanak voor de Jeugd.* Een aangenaam en nuttig geschenk voor onze lieve kleinen, geheel in den geest van het kinderlijk verstand en van den echten kinderzin. Lieve verhaaltjes, aardige versjes; een regt onderhoudend en zedekundig tooneelspelletje; waarlijk, ouders en voogden zijn den vervaardigers van zoo veel goeds, nuttigs en sierlijks hunnen welmeenenden dank verschuldigd. Niet minder dan twaalf bevallige en goed gekleurde plaatjes bevat dit boeksken, dat tot een blijvend werkje voor de jeugd kan verstrekken.

www.libtool.com.cn

Merkwaardigheden uit alle bekende Landen van Azië, voor hen(,) die, tot eene leerzame uitſpanning, in het hoekje van den haard, door vreemde Landen willen reizen. Naar de 5de Engelſche Uitgave van I. TAYLOR, *voor Nederlanders bewerkt, door* J. OLIVIER, JZ. *Met 84 Vignetten en een Kaartje. Te Amſterdam, bij* G. J. A. Beijerinck. 1831. *In kl. 8vo.* 154 *Bl.* *f* 3-:

Het werkje van TAYLOR is onzen Lezeren reeds uit vorige aankondigingen bekend. In 154 ruim gedrukte bladzijden wachte men geene volledige, aaneengeſchakelde beſchrijving van *Azië*; doch zoo iets kondigt de titel ook geenszins aan: *merkwaardigheden* alleen belooft en geeft dezelve, in 84 rubriekjes verdeeld, en door even zoo vele regt lieve plaatjes toegelicht. Het werkje bleef zichzelve volkomen gelijk, hetwelk *veel* is ten aanzien van prentwerken; want de prentjes zijn hier, als 't ware, de ſchilderij, en het overige is in zekervoege als de lijst te beſchouwen. Inderdaad, de uitvoering is keurig, en het komt juist ter tijde, tegen Nieuwjaar, en om *in het hoekje van den haard*, of bij de kolomkagchel, gelezen te worden. Wij wenſchen hetzelve van heeler harte een ruim vertier, zelfs boven vele dusgenaamde zedelijke verhalen, die noch de jeugdige kennis verrijken, noch dikwijls eenigen — indien maar geen' ſchadelijken — indruk achterlaten.

AANBEVELENSWAARDIGE WERKJES VOOR DE JEUGD.

't Was ons oogmerk, den Uitgevers, die geld noch arbeid ſparen, om der lieve Jeugd gepaste boekjes, naar derzelver onderſcheidene behoeften, te ſchenken, en dezelve in ſmaakvollen dos te doen verſchijnen, de dienst te bewijzen, waar op zij aanſpraak mogen maken, om degene, die ons tot dat einde ter hand kwamen, tegen Nieuwjaar *elk afzonderlijk* aan te kondigen. Gebrek aan plaats, echter, verpligtte ons, daarvan af te zien; ten zij zulks verſchoven wierd tot gelegener tijd. Maar dan ware ook de tijd *geheel* verſtreken geweest, tot dergelijke geſchenken beſtemd. Ons bleef dus niets anders over, dan de bloote vermelding der Titels van de zoodanige, welke wij, tot gezegde einde, meenden te kunnen aanbevelen. Hier volge dan zulk eene lijst, gerangſchikt, niet naar de meer- of mindere waardije, maar eenigermate, als bij opklimming, naar verſchil van leeftijd:

Abc-boekje voor lieve Kinderen. Met eene menigte Prentjes en Rijmpjes. Te Amſterdam, bij H. Frijlink. *f* :-60.

Rijmpjes voor zoete Kinderen; een Geſchenk voor Karolientjes Bibliotheek. Door ROBIDÉ VAN DER AA. *Met 16 Plaatjes. Te Amſterdam, bij G. J. A.* Beijerinck. *f* :-60.

De kleine Maria. Een Leesgeſchenkje voor jonge Meisjes. Met 8 Plaatjes. Door A. G. THESINGH, *geb.* LEYER. *Te Nijmegen, bij* J. F. Thieme. *f* : - 50.

Keetje's liefſte Popje. Een Lees- en Prenteboekje voor kleine, aardige Meisjes. Te Amſterdam, bij H. Frijlink. *f* : - 75.

Geſchenk voor Kinderen, in kleine Verhalen. Uit het Engelsch. Met Platen. Te Amſterdam, bij Schalekamp en van de Grampel. *f* : - 60.

Lodewijk, de jonge Kluizenaar. Een Verhaal voor Kinderen. Door C. SCHMID. *Met Platen. Te Amſterdam, bij* ten Brink en de Vries. *f* : - 90.

Ferdinand Dulder; of de kracht van Geloof en Liefde. Een Geſchenk voor Kinderen, die God vereeren en hunne Ouders gehoorzaam zijn. Uit het Hoogduitsch. Met Platen. Tweede Druk. Te Amſterdam, bij ten Brink en de Vries. *f* : - 90.

Maria, het ongelukkige Meisje. Eene aandoenlijke Geſchiedenis voor de Jeugd. Door J. GLATZ. *Met eene Plaat. Te Deventer, bij* A. J. van den Sigtenhorst. *f* : - 60.

Mevrouw Leliëndal en hare Kinderen, of Geſchenk aan mijne jeugdige Vriendinnen. Door PETRONELLA MOENS. *Met Platen. Te Amſterdam, bij* G. Portielje. *f* 1 - 70.

Eerſte Handleiding tot de Aardrijkskunde van Nederlandsch Indië, met een beknopt Overzigt der voornaamſte Britſche en andere Bezittingen in Oostindië. Voor Scholen. Door J. OLIVIER, JZ. *Met eene Kaart. Te Amſterdam, bij* G. J. A. Beijerinck. *f* : - 65.

Keur van belangrijke Verhalen, uit geloofwaardige Schrijvers bijeenverzameld door R. ARRENBERG. *Met Platen. Te Haarlem, bij* de Erven F. Bohn. *f* 1 - 25.

Aanſporing tot Deugd en goede Zeden. Een Lettergeſchenk voor vlijtige en brave Kinderen. Door J. WOLFF, *Onderwijzer in de Departementſchool te Haarlem. Met Platen. Te Amſterdam, bij* Schalekamp en van de Grampel. *f* 2 - :

Het Leven, de voornaamſte Daden en Lotgevallen van WITTE CORNELISZ. DE WITTE, *Vice-Admiraal van Holland en Weſtvriesland, enz. voor de Jeugd bewerkt, door* J. A. OOSTKAMP. *Met Platen. Te Deventer, bij* A. J. van den Sigtenhorst. *f* 1 - 25.

Aline, ou le verre d'eau. Par l'Auteur des *dix-huit Soirées à la Campagne.* Nimégue, chez *J. F. Thieme. f* : - 35.

Fleurs de Poéſie Françaiſe des 17e., 18e. et 19e. Siècles. Pour mes jeunes Compatriotes, par G. ENGELBERTS GERRITS. à Amſterdam, chez *G. Portielje. f* 1 - 10 C.

Boekbeſch. No. XV. bl. 654. reg. 17. ſtaat *eeld.*, leest *beeld.*

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

Tijdreken- en Geſchiedkundig Onderzoek nopens de laatſte Koningen van Babel. Door C. ENKLAAR, *Rector der Latijnſche Scholen te Nijmegen. Te Nijmegen, bij* de Wed. J. C. Vieweg en Zoon. *In gr.* 8vo. 70 *Bl. Met nog eene Tijdtafel. f* : -90.

Dit geſchrift moet beſchouwd worden als eene proeve, om de verſchillende berigten van DANIËL, JEREMIA, de Schrijvers der *Koningen* en *Kronijken* en dien van het boek *Esther* bij de *Israëliten*, met de elkander weder zeer tegenſtrijdige berigten van HERODOTUS, XENOPHON, MEGASTHENES, BEROSUS en FLAVIUS JOSEPHUS, bij de *Grieken*, *Chaldeën* en *Joden*, zoo veel mogelijk in overeenſtemming te brengen, of, waar dit onmogelijk is, den twist te beſlechten, en alzoo te bewijzen, wie eigenlijk de laatſte Koningen van *Babel* zijn geweest.

Bl. 40 geeft de geleerde Schrijver een kort overzigt der uitkomſten, die hij door zijn onderzoek meent verkregen te hebben, in de volgende ſtellingen:

1°. NEBUKADNEZAR heeft ſlechts 36 van de 70 jaren der *Joodſche* ballingſchap geregeerd, en in het 37ſte zijner zoon EVILMERODACH tot opvolger gehad.

2°. NERIGLISSOR is geen tijdgenoot van CYRUS geweest, en kan derhalve niet in eenen veldſlag tegen dezen geſneuveld zijn.

3°. BELSAZAR is de laatſte Koning van *Babel* geweest, en kan bij gevolg niet dezelfde zijn als EVILMERODACH of LABOROSOARDOCH (anderen noemen dien laatſten LABOROSOARCHOD).

4°. Om dezelfde reden moet BELSAZAR dezelfde zijn als NABONJDUS en LABYNETUS.

5°. BELSAZAR is waarſchijnlijk de kleinzoon van

NEBUKADNEZAR en de zoon van EVILMERODACH geweest.

6°. BELSAZAR is 24 jaren Koning geweest, en waarschijnlijk bij de verovering van *Babel* omgekomen.

7°. NITÓKRIS is waarschijnlijk de grootmoeder van BELSAZAR geweest, en heeft gedurende de minderjarigheid van haren kleinzoon het bewind gevoerd, en de verovering van Babel beleefd.

8°. DARIUS *de Meder* is waarschijnlijk CYAXARES II, de zoon en opvolger van ASTYAGES, en gedurende *twee* jaren Koning van *Babel* geweest.

9°. De AHASVEROS van ESTHER is waarschijnlijk dezelfde geweest als DARIUS *de Meder*.

Tegen de vierde dezer stellingen, dat BELSAZAR dezelfde met NABONIDUS en LABYNETUS zou zijn, en derhalve NABONIDUS en LABYNETUS niet van elkander zouden onderscheiden wezen, bestaan gewigtige zwarigheden; en Recensent is alsnog hoofdzakelijk het gevoelen toegedaan van den Eerw. VAN LIS, hetwelk hij, na opgaaf der tegenstrijdige berigten van den *Chaldeër* BEROSUS aan de eene zijde, en van de *Grieken* HERODOTUS en XENOPHON, vergeleken met den Profeet DANIËL, aan de andere zijde, tot oplossing dier tegenstrijdigheid, zal laten volgen.

BEROSUS, namelijk, zegt, volgens FLAVIUS JOSEPHUS (zie het aangekondigde werkje, bl. 17 en 18): „ NERIGLISSOR heeft *vier* jaren geregeerd. Zijn zoon „ LABOROSOARDOCH, nog een jongen zijnde, heeft „ *negen* maanden het bewind gevoerd; doch, omdat hij „ doorgaans eene ondeugende inborst aan den dag leide, „ is hij door zijne vrienden, eenen aanslag tegen hem „ gesmeed hebbende, omgebragt. Nadat hij gedood was, „ hebben zijne belagers, met eenparig goedvinden, het „ gebied opgedragen aan zekeren NABONIDUS, *een* „ *Babylonier*, *een deelgenoot van dezelfde zamenzwering*." En verder: „ dat, als CYRUS, in het 17de „ jaar van *deszelfs* regering, met eene grootere magt „ uit *Perzië* ten voorschijn gekomen zijnde, na het ge-

www.libtool.com.cn

„ hoele overige *Azië* ten onder gebragt te hebben, op
„ *Babylonië* aantrok, NABONIDUS, deszelfs aantogt
„ vernomen hebbende, hem met een leger te gemoet
„ getrokken en in eenen veldſlag overwonnen en rade-
„ loos naar *Borſippe* gevlugt is; dat CYRUS daarop
„ *Babylon* belegerd heeft; maar bevindende, dat de plaats
„ ſterker was dan hij gedacht had, van daar opgebroken
„ is, met oogmerk om het beleg voor *Borſippe* te ſlaan;
„ doch dat NABONIDUS, zonder de belegering af te
„ wachten, zich aan hem overgegeven, en eene menſch-
„ lievende behandeling van hem ondervonden heeft; want
„ dat CYRUS, hem uit *Babylonië* wegzendende, hem
„ *Carmanië* tot woonplaats heeft aangewezen, alwaar
„ NABONIDUS dan ook het overige van zijn leven ge-
„ ſleten en zijne dagen geëindigd heeft."

Geheel anders (gaat de Heer ENKLAAR voort, bl. 19) luidt het verhaal van HERODOTUS, bij wien de Koning, onder wiens regering *Babel* is ingenomen, LABYNETUS heet, welken naam ook zijn vader gehad had: zijne moeder was NITÓKRIS, van wier verrigtingen de Geſchiedſchrijver met den grootſten ophef melding maakt.

Van dezen LABYNETUS dan verhaalt hij, „ dat
„ hij tegen CYRUS, die hem den oorlog aandeed, ten
„ ſtrijde uitgetrokken is; doch dat CYRUS, door eene
„ toevallige omſtandigheid opgehouden zijnde," (Recenſent gelooft, door dat de Medekoning NABONIDUS, die zelf, en niet LABYNETUS, ten ſtrijde was getogen geweest, zich in *Borſippe* geworpen had, en deze aldaar eerst moest worden ten onder gebragt) „ den togt
„ naar *Babylon* geſtaakt en tot het volgende voorjaar
„ uitgeſteld heeft: dat de *Babyloniërs* toen, tegen hem
„ uitgetrokken zijnde, geſlagen en in de ſtad teruggedre-
„ ven zijn, die voor zeer vele jaren van levensmiddelen
„ voorzien was, maar door CYRUS, bij gelegenheid
„ dat de inwoners een feest vierden en zich met danſen
„ en andere vreugdebedrijven vermaakten, door eene list,
„ bij verraſſing ingenomen werd." (*Lib. I. C.* 188—191.)

Nog omſtandiger is XENOPHON (*Cyrop. L. 7. C. 5.*): „CYRUS, nadat hij de ſtad (*Babylon*) met „eene breede en diepe gracht omringd en ingeſloten „had, vernomen hebbende [van de overgeloopene bevel„hebbers GOBRIAS en GADATAS], dat er bij „nacht een groot feest in de ſtad gevierd ſtond te wor„den, nam zijne maatregelen, om dezelve op dien tijd bij „verraſſing in te nemen. Hij leidde het water der ri„vier, die door de ſtad ſtroomde, af in de te voren „gegravene gracht, en kwam zoo, terwijl de inwoners „bezig waren met danſen en andere vreugdebedrijven, „door de bijna waterlooze bedding der rivier, binnen „de ſtad. Volgens vooraf gegeven bevel van CYRUS, „ſpoedden zich nu dadelijk eenigen naar het Konink„lijke paleis; en, naar wensch, daar binnen geraakt zijn„de, vonden zij den Koning" [BELSAZAR gelooven wij, waarſchijnlijk denzelfden met LABYNETUS, doch *niet* met NABONIDUS] „met het uitgetrokken zwaard „gereed om zich te verweren; doch, door de menigte „overmand, kwam hij met allen, die hem omringden, „om het leven."

Hiermede ſtemmen overeen de woorden van DANIËL, dat BELSAZAR, der *Chaldéën* Koning, in denzelfden nacht, waarin het feest gegeven werd, gedood is.

BEROSUS, MEGASTHENES, PTOLEMÉUS enz. ſpreken dus van NABONIDUS als den laatſten Koning van *Babel*. Die NABONIDUS werd krijgsgevangen gemaakt in *Borſippe*, behield door de gunst van CYRUS het leven, en ſleet het overige zijner dagen in *Carmanië*. HERODOTUS ſpreekt van LABYNETUS, zoon van LABYNETUS en NITÓKRIS. Recenſent neemt met den Heer ENKLAAR, (aant. 38. bl. 61.) aan, dat *Labynetus* eene ſoort van titel was (gelijk *Pharao* en *Augustus*). NITÓKRIS ſchijnt de echtgenoote, naderhand de weduw van EVILMERODACH te zijn geweest, den zoon van NEBUKADNEZAR; en alzoo was de laatſte *Labynet* een kleinzoon van NEBUKADNEZAR, bij ge-

www.libtool.com.cn

volg dezelfde met BELSAZAR, den Koning, die, volgens opgaaf van XENOPHON, in den nacht van dat feest, waar ook HERODOTUS van ſpreekt, in zijn paleis, overeenkomſtig het verhaal van een' tijdgenoot en ooggetuige, den Profeet DANIËL, gedood werd. Er waren alzoo twee Koningen van *Babylonië* te gelijk, even als bij de *Lacedemoniërs*, NABONIDUS, den aanvoerder van het leger, en LABYNETUS of BELSAZAR, afſtammeling van NEBUKADNEZAR, en opperhoofd voor het burgerlijk beheer, welke laatſte de zoon was van de beroemde NITÓKRIS.

Aldus ſpreekt de Eerw. VAN LIS over deze geſchiedenis, in zijn *zestal van Leerredenen over* DANIËL V, *Utr.* 1804, bl. 3 en verv.

Tot regt verſtand van dit geſchiedverhaal ſchijnt het mij noodig, vooraf een paar aanmerkingen te maken.

De eerſte betreft BELSAZAR. Wie is deze geweest? — Het ſchijnt moeijelijk, BELSAZAR op de lijst der Koningen van *Babel* te vinden. De zoon en opvolger van NEBUKADNEZAR was EVILMERODACH: en deze werd, na eene tweejarige regering, door zijnen zwager NERIGLISSOR omgebragt. Nadat NERIGLISSOR drie jaren het bewind had gevoerd, ſneuvelde hij in eenen veldſlag: en LABOROSOARCHOD, zijn zoon, volgde hem op in het Rijk, gedurende den korten tijd van 7 maanden, en werd toen door NABONEDUS vermoord. Bij het onttroonen van LABOROSOARCHOD, zal BELSAZAR, door JOSEPHUS BALTASSOR genoemd, de zoon van EVILMERODACH en NITÓKRIS, (bij gevolg, zeggen *wij*, dezelfde met den LABYNETUS van HERODOTUS) de kleinzoon van NEBUKADNEZAR, door NABONADIUS op den wettigen zetel zijn geplaatst: doch BELSAZAR is een Vorst van zoo weinig beteekenis geweest, en NABONADIUS had, als Legervorst, zoo verre en zoo geheel de magt in handen, dat de ongewijde geſchiedenis (de Heer VAN LIS ſchijnt hier niet aan HERODOTUS te denken) alleen

maar spreekt van dezen NABONADIUS, of NABONEDUS, als den Oppervorst van het Rijk. Ook [alzoo] is ons nog eene bijzonderheid duidelijk, die wij in vs. 7 van ons kapittel vinden, daar BELSAZAR belooft, „dat hij, die het noodlottig schrift zou uitleggen, *de derde heerscher in het Koningrijk zou zijn.*" Hij was, in naam, de eerste; NABONEDUS was de tweede; en BELSAZAR beloofde, dat de verklaarder der geheimzinnige beeldspraak de derde Regent van het Rijk zou wezen, enz.

Eene tweede bedenking is hier: in welke omstandigheden van den Vorst en het Rijk de geschiedenis voorviel, die wij hier beschreven vinden? Dit moeten wij wat nader ontwikkelen, enz. Volgens de beste berigten, uit de oude Geschiedschrijvers opgezameld, was, al sedert den dood van NEBUKADNEZAR, het Rijk van *Medië* gedeucht geworden aan de *Chaldéërs:* vooral, toen CYRUS, tot Opperbevelhebber van de *Medische* en *Perzische* troepen benoemd, met 30,000 man zijnen oom CYAXARES II, Koning van *Medië*, (hier, bij DANIËL, Hoofdst. VI, DARIUS *de Meder* genoemd) ter hulpe trok, en aan hem het beleid van den oorlog tegen de *Babyloniërs* werd opgedragen. — Welhaast sneuvelde toen NERIGLISSOR, de Vorst van *Babel*, in een' veldslag: en nadat de vermaarde CRESUS, Koning van *Lydië*, de bondgenoot van *Babel*, ook verslagen was, rukte CYRUS met nieuwe magt, uit *Perzië* aangevoerd, voor de hoofdstad zelve; terwijl NABONADIUS, de *Babylonische* Veldheer en de tweede in het Rijk, na nog éénen slag gewaagd en verloren te hebben, zich in de stad *Borsippe* bergde en naderhand aan CYRUS vrijwillig overgaf, en door hem tot Vorst van *Carmanië* verheven werd. BELSAZAR, de Oppervorst van het Rijk, bevindt zich alzoo voor het tegenwoordige in de belegerde hoofdstad *Babylon.* Deze groote en prachtige stad was nog onlangs merkelijk bevestigd en verfraaid. Terwijl de oorlog van CYRUS met CRESUS voor de *Chaldéërs* eene afwending

www.libtool.com.cn

makte van eenige jaren, had NABONADIUS den verbazenden muur, dien NEBUKADNEZAR reeds begonnen had, ter beveiliging van den vorſtelijken zetel, voltooid: en NITÓKRIS, de Koningin-moeder, eene vrouwe van zeer veel verſtand en moed, had verdere kostbare werken, tot verſiering en verbetering der ſtad, doen maken. (Hier volgt eene beſchrijving van *Babylon* naar HERODOTUS, die wij tot bekorting zullen overſlaan.) Daar was maar één gebrek aan de verſterking der ſtad, dat haar ook de vermeestering kostte; te weten, ter plaatſe daar de rivier uit en in de ſtad liep, waren geene werken ter afſchutting en bedekking: doch men meende genoegzaam tegen eene verraſſing van dien kant gezorgd te hebben, door op beide plaatſen eene ſterke bezetting te leggen. CYRUS echter, een zeer ſchrander Veldheer, enz. (nagenoeg het hiervoren gegeven verhaal van XENOPHON in de *Cyropedie*.) GOBRIAS en GADATUS, (de twee overgeloopen Bevelhebbers van BELSAZAR, wegwijzers van CYRUS) zegt hier zeer opmerkelijk het verhaal (van XENOPHON), dankten de Goden, dat zij dien *heiligſchendenden* Vorst de verdiende ſtraf gegeven hadden. (Zie bl. 136.) Tot dusver de Heer VAN LIS.

De berigten van HERODOTUS en XENOPHON ſtemmen dus volkomen overeen met die van DANIËL; en, wanneer men de oplosſing van VAN LIS aanneemt, vooral zoo als wij hopen die nog nader te hebben toegelicht, dan blijven ook BEROSUS, MEGASTHENES en PTOLEMÉUS, in hetgeen zij, vooral de twee eerſten, van NABONIDUS ſchrijven, volle geloof verdienen. Het laat zich ook moeijelijk denken, dat BEROSUS, gelijk die door JOSEPHUS wordt aangehaald, zou hebben gedwaald in de vermelding van het noodlot van NABONIDUS. BEROSUS zelf was een *Chaldëër*. Hoe zou hij er aan komen, om zoo omſtandig te verhalen, dat NABONIDUS naar *Borſippe* gevlugt is, dat CYRUS hem het leven ſpaarde, enz. indien dit alles ongegrond is? Aan de andere zijde

wordt het berigt van den Profeet DANIËL zoodanig door HERODOTUS en XENOPHON, die van geen vroom bedrog ten behoeve van een' *Joodſchen* Profeet verdacht kunnen worden, bevestigd en opgehelderd, dat wij DANIËL geen geloof kunnen weigeren, als hij den laatſten Koning van *Babel* op den nacht van dat heiligſchendend feest laat ſneuvelen. Nu verdient toch elke gisſing, waardoor tegen elkander ſtrijdende en echter in het afgetrokkene alle nagenoeg even geloofwaardige berigten, in overeenſtemming worden gebragt, eene ernſtige overweging. Onder dankbetuiging aan den Heer ENKLAAR voor al het goede, dat hij geleverd heeft, geven wij hem dus het hier geopperde ter nadere toetſing.

Beſchouwingen van den Apostel Paulus en de eerſte Christengemeenten, naar eenige Hoofdſtukken uit de Handelingen der Apostelen. Door GOTTFRIED MENKEN. *Uit het Hoogduitsch. Te Groningen, bij* W. Zuidema. 1830. *In gr.* 8*vo. VIII*, 437 *bl. f* 3-60.

De titel van dit lijvig boekdeel is ons niet zeer duidelijk. De inhoud geeft ons nopens dien titel geene de minſte opheldering. Naar den inhoud te oordeelen, zoude de titel eigenaardiger luiden: *Oefeningen over Hand. XV—XX.* Het zijn *oefeningen*, wel van betere ſoort dan de naamgenooten van vroegeren tijd, maar toch niet van dien aard, dat men ze IN *het Hoogduitsch* zou hebben vertaald, of dat er eenige reden is, waarom zij niet *in* het Hoogduitsch zijn gebleven.

De Schrijver heeft zijn werk in tien ſtukken gedeeld, waarvan wij de opſchriften mededeelen: 1°. *De geſtoorde rust in de gemeente te Antiochië, door Apostoliſche wijsheid herſteld.* H. XV: 1—34. 2°. *Twist tusſchen Barnabas en Paulus.* H. XV: 35—40. 3°. *Paulus neemt Timotheus als zijn' reisgezel aan, en reist met hem naar Macedonië.* H. XV: 4—XVI: 10. 4°. *De komst*

www.libtool.com.cn

van *Paulus en zijne reisgenooten te Philippi, hunne verrigtingen en wedervaren aldaar, en hun vertrek van die plaats.* H. XVI: 11—40. 5°. *Paulus te Thessalonika, te Bereë, en vertrek van deze plaats.* H. XVII: 1—16. 6°. *Paulus te Athene en zijne redevoering op den Areopagus.* H. XVII: 17—34. 7°. *Reizen van Paulus.* H. XVIII. 8°. *Paulus' leer, daden en ontmoetingen te Efeze.* H. XIX. 9°. *Reis van Paulus, voorval te Troas, en de voortzetting der reis.* H. XX: 1—16. 10°. *Aanspraak van Paulus aan de bij zich ontbodene ouderlingen van Efeze.* H. XX: 17—38. Van de aangehaalde plaatsen uit de *Handelingen* wordt, na elk dezer opschriften, de vertaling uit onze Staten-overzetting te lezen gegeven, welke gemakkelijk kon worden gemist, of voor die van Prof. VANDERPALM hebben plaats gemaakt. Dit zou nuttiger zijn geweest, dan de mededeeling van hetgeen ieder in zijnen Bijbel kan naslaan.

Al deze stukken behelzen met elkander *veertig onderdeelen*, waardoor het geheel versnipperd wordt. Ten voorbeelde diene de krachtige redevoering van Paulus op den Areopagus, eerst in *vier* onderdeelen versnipperd, (XXI—XXIV) en daarna van bl. 218—259 omschreven, of liever verwaterd. Hoe de Schrijver alles heeft afgedeeld en behandeld, moge het volgende aanwijzen. Het eerste stuk handelt over H. XV: 1—34 en loopt van bl. 1 tot 78. Het behelst de volgende snippers: 1°. *De rust te Antiochië gestoord*, vs. 1, bl. 4—11. 2°. *Afzending van Paulus en Barnabas naar Jeruzalem*, vs. 2, bl. 11—22. 3°. *Vertrek der Apostelen van Antiochië en reis naar Jeruzalem*, vs. 3, bl. 22—30. 4°. *Aankomst te Jeruzalem, voorstel der zaak van Antiochië, en rede van Petrus*, vs. 4—9, bl. 30—41. 5°. *Vervolg van Petrus' rede*, vs. 10, 11, bl. 41—49. 6°. *Rede van Paulus en Barnabas*, vs. 12, bl. 49—57. 7°. *Rede van Jacobus*, vs. 13—21, bl. 58—69. 8°. *Uitwerking van de rede van Jacobus, besluit der vergadering, en gevolg hiervan bij de gemeente te Antiochië*, vs. 22—34, bl. 69—78. De Le-

zer ſla zijnen Bijbel op, en hij zal, ook zonder onze verdere aanwijzing, ontwaren, dat de verdeeling van dit Hoofdſtuk der Handelingen niet zeer oordeelkundig is.

En nu ſtijl en uitvoering. De Lezer oordeele uit het volgende, waarmede MENKEN zijn werk begint: „ Te „ Antiochië, de hoofdſtad van Syrië, eene der grootſte en „ volkrijkſte ſteden der toenmalige wereld, welker aan„ denken, meer dan door alles, wat binnen haar is voor„ gevallen, en waardoor zij in de wereld, en vooral „ in de kerkelijke geſchiedenis eene voorname plaats ont„ vangen heeft, door de(n) in haar midden eerst ont„ ſtanen en de wereld vervullenden naam des Christen„ doms en der Christenen vereeuwigd is, hadden Pau„ lus en Barnabas een jaar lang met het gezegendst „ gevolg gepredikt, toen zij deze ſtad verlieten, om „ aanzienlijke liefdegiften naar Judea over te brengen." En zoo gaat dit voort; zoodat over het enkele woord *leeren* meer dan éene bladzijde gevuld wordt met hetgeen niets ter zake dient.

Aan leerſtellige redeneringen ontbreekt het in dit werk niet. Zoo lezen wij het gewone, althans voormaals gewone bewijs, voor den kinderdoop aangevoerd, bl. 150 volgg., dat de kerkermeester met *de zijnen* gedoopt werd. Al waren er toen *kinderen* in die familie zoo wel, als in de familie van Lydia en Cornelius; wie zegt ons, dat deze gedoopt zijn? Rec. behoort niet tot de Doopsgezinden, maar ziet niet in, waarom niet bij het enkel doopen der *volwaſſenen*, zonder dat kinderen in dien doop deelden, Lukas zóó verhalen kon, als door hem geſchiedt. H. X: 46. verg. vs. 24. XVI: 15 en 33. Uit het woord *terſtond* leidt MENKEN het beſluit af, dat de doop, *in de gevangenis* (?) verrigt, op gelijke wijze als thans, dat is *niet* door *indompeling*, bediend werd. Doch de man had de gevangenen reeds *in huis*, ten minſte *buiten* de gevangenis gebragt, (zie vs. 30 en 33) en bij CORNELIUS zoo wel, als bij dezen man, zal wel, daar zij beide Romeinen waren,

www.libtool.com.cn

gelegenheid zijn geweest tot *baden*, en dus ook tot doopen *bij indompeling*. Ook dit ſnijdt geen hout.

Vertalingen moeten zich door innerlijke gehalte aanbevelen. Ongelukkig, dat anders niet van oordeel en kennis ontbloote Uitgevers zich veelal door de ingenomenheid van Vertalers met eigene keus en werk laten misleiden; doch, daar wij voor de gevolgen hiervan niet verantwoordelijk zijn, zeggen wij rondborſtig, wat *niet* vertaald behoorde te wezen, zoo als wij doen mits dezen.

De Hooge Feesten der Christendoms. Eene kleine bijdrage tot eene gepaste en vruchtbare viering derzelve; door J. H. SONSTRAL, *Leeraar bij de Evangelisch-Lutherſche Gemeente aan den Helder. (Ten voordeele der Gekwetſten in den tegenwoordigen krijd voor Vaderland en Koning.) Te Amſterdam, bij* T. B. Groebe. 1830. *In gr.* 8vo. *VIII en* 62 *bl. f*: -70.

Een ſtichtelijk boeksken, dat welkom zijn zal in menig huisgezin, waar men gaarne iets leest over eenig godsdienſtig onderwerp. De Hooge Feesten des Christendoms worden voorgeſteld, I. *als geſchikt, om ons godsdienſtig gevoel te verhoogen*, II. *als eene kruchtige ondersteuning van de eiſchen onzer zedelijke verpligting*, en III. *als volkomen berekend, om ons tot een gewenscht punt van vereeniging met Hem te brengen, van wiens leven en lotgevallen wij zoo plegtig gedachtenis vieren.* Overal ziet men het goede oogmerk doorſtralen, en de uitgave is geſchied tot een weldadig doeleinde. In het algemeen kan Rec. alzoo den Schrijver zijne goedkeuring betuigen, doch meent echter denzelven tegen overhaasting te moeten waarſchuwen. Minder juist is, naar zijn oordeel, vooral de voorſtelling op bl. 16 en 17: „ Met de weinige braven en den onpartijdigen Landvoogd *hopen* wij, dat de goede Leeraar *gered* moge worden; wij *twijfelen* er niet aan (?), of men zal een verklaarden oproermaker ter doodſtraf el-

schen..... maar hoe verbleeken wij van ontzetting, daar ons dit vloekwoord in de ooren *dondert:* kruist hem!..... Wij kiezen ons eene plaats op den heuvel der geregtigheid en des doods. Zoo donker het is aan den middaghemel, zoo donker is het ook in onze ziel. JEZUS klaagt luide: *mijn God!*..... en *zijne* klagt is de *onze*..... Wij *bidden* om redding, maar krijgen geen antwoord! Nog hopen wij, Hij zal afkomen van het kruis..... maar helaas! de afgetobde JEZUS neigt het hoofd! Hij sterft en is niet meer! die treurmaar beklemt onzen boezem." Wanneer men de lijdensgeschiedenis voor de eerste maal las of hoorde voordragen, en nog niets wist van de eindelijke uitkomst, zou de schildering van den Heer SONSTRAL naar waarheid zijn; doch nu wij van onze kindschheid af het ganssche beloop kennen, en het vooraf weten, dat *de* CHRISTUS *alzoo moest lijden, om in te gaan tot heerlijkheid*, kan men geenszins die uitwerkselen verwachten van de voorstelling. Op zoodanige wijze zal men denkende hoorders niet roeren, die al ligt den toeleg des sprekers bemerken. De jonge Leeraar wachte zich voor dergelijke hulpmiddelen der kunst! De Schrijver kan het toch niet in ernst meenen, wanneer hij betuigt: „Nog hopen wij, *Hij zal afkomen van het kruis, de Messias.*" Dan had immers, volgens zijn eigen stelsel, bl. 5, *de onkreukbare geregtigheid niet voldaan* kunnen worden. Op bl. 8 reg. 5 komt *vernuft* in den zin van het Hoogd. *Vernunft* voor. Ook stoot men op eenen *Germanismus*, bl. 59, in *de vele Godsakkers, die zaden voor de eeuwigheid bevatten.* Men zegt in onze taal *kerkhof* (begraafplaats), niet *Godsakker.* Is het bovendien wel juist uitgedrukt, dat *daar*, in het stof der aarde, *de zaden voor de eeuwigheid* zijn? Voorts bemerkt men wel eens zekere onnaauwkeurigheid of ongepastheid in het gebruik van beeldrijke uitdrukkingen en tegenstellingen, b. v. bl. 16: „Wij zien bij den bleeken *gloed* der *koude* maan de *heerlijkheid* van den Zone des Vaders *verduisterd*, en *kooren* Hem, dien de

www.libtool.com.cn

Vaste altijd *hoort*, *zonder verhooring* bidden!" Zoo ook bl. 27: „ Dan zal Hij het koren en *kaf* naauwkeurig *ziften*, het laatſte met vuur verbranden, tot dat de laatſte *ſtoppel* verteerd is." Men zuivert het koren van kaf door middel van eene *wan;* doch met eene *zeef* zift men de kleine korrels uit, en de *ſtoppels* blijven na den oogst op het veld. Als ſchrijver of ſpreker eenig beeld gebruikt, blijve hij bij dat beeld. Ook meende Rec. hier en daar wel eens te ſtooten op eene onbewezene, of althans onjuiste ſtelling. Blijkt het zoo duidelijk, wat bl. 32 beweerd wordt, dat gedurende de viering der Hooge Christelijke Feesten onze geest *geheel meester van zichzelven is*, en *onze zinnelijkheid in zijne belangen trekt?*

Rec., die den Eerw. SONSTRAL niet kent in perſoon, wilde den, zoo hij meent, jeugdigen Schrijver geenszins ontmoedigen, maar ſlechts opmerkzaam op eenige gebreken maken, en vooral tegen eenen te zwierigen of bloeijenden ſtijl waarſchuwen. Hij erkent gaarne de nuttige ſtrekking van het aangekondigde werkje, en durft hetzelve, in zoo verre, gerust ter lezing aanprijzen.

Handboek der Dierkunde, of Grondbeginſels der Natuurlijke Geſchiedenis van het Dierenrijk. Door J. VAN DER HOEVEN, *Math. Mag. Phil. Nat. et Med. Dr., Buitengewoon Hoogleeraar aan de Leydſche Hoogeſchool. Iſte Deel, (Geleiachtige en gelede Dieren)* 446 *bl.; IIden Deels* 1*ſte Stuk, (Weekdieren)* 113 *bl. Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. 1828 *en* 1830. *In gr.* 8*vo. Met* 11 *Platen in* 4*to. f* 13-25.

Wij moeten onze lezers verſchooning vragen wegens den geruimen tijd, welke er tusſchen de uitgave van dit werk en deze onze aankondiging verloopen is. Omſtandigheden buiten ons hebben dit tot nog toe vertraagd. Intusſchen willen wij thans, nu een groot gedeelte va

hetzelve aan het Publiek is aangeboden; nu de Schrijver de zoo moeijelijke als belangrijke groote Afdeeling van het Dierenrijk, de *Invertebrata*, heeft afgewerkt; nu wij derhalve de geheele ſtrekking van het werk meenen te kunnen beoordeelen, een eenigzins beredeneerd verſlag van hetzelve onzen lezeren voorleggen.

Het beſte middel, om beoefenaars voor de wetenſchappen in ons Vaderland aan te kweeken, is buiten twijfel daarin gelegen, dat men hun *Handboeken* ſchenke, waarin zij de gronden der verſchillende wetenſchappen kunnen leeren kennen. Zijn deze Handboeken in onze eigene taal geſchreven, dan zal derzelver nuttige invloed des te grooter zijn, ten minſte binnen de grenzen van ons grondgebied, en buiten hetzelve is er aan ſoortgelijke Handboeken in het algemeen geen gebrek. De Hoogleeraar VAN DER HOEVEN heeft derhalve teregt begrepen in de Hollandſche taal te moeten ſchrijven, ofſchoon hij de ſystematiſche kenmerken der *geſlachten* enz. in het Latijn heeft bijbehouden. Het voorbeeld, hetwelk hem ſteeds voor oogen ſtond, was het beroemde *Règne animal* van CUVIER, waaruit hij verklaart het een en ander overgenomen te hebben; hetgeen echter op eene zoo weinig ſlaafſche wijze geſchied is, dat zijn arbeid voor een geheel nieuw boek te houden is, waarin ſlechts van CUVIER en anderen een oordeelkundig gebruik is gemaakt. Eene hoofdzaak, waarin hij echter van dezen voorganger afwijkt, is, dat hij niet met de volmaaktſte Dieren aanvangt, maar met de onvolmaaktſte, en van deze tot de meer en meer volmaakte langzamerhand opklimt. Hoewel wij niet willen ontkennen, dat het werk bij zulk eene behandeling voor den reeds eenigzins onderwezenen Dierkundige een meer wetenſchappelijk aanzien verkrijgt, zoo houden wij ons echter overtuigd, dat de omgekeerde orde meer algemeen nuttig zoude geweest zijn, omdat de volmaaktere Dieren meer bekend zijn, en men den aanvanger alzoo reeds in den beginne niet afſchrikt, maar hem meer doelmatig van het bekende tot het onbekende kan opleiden; iets,

www.libtool.com.cn

hetgeen onder anderen uit de algemeene Inleiding blijkt, waar, bij voorbeeld, hetgeen over de algemeene weefsels enz. gezegd wordt, niet wel te begrijpen was, zonder dit telkens door voorbeelden van de volmaaktere Dieren op te helderen.

Het geheele werk is eigenlijk meer ingerigt om kennis van *genera* dan wel van *species* te verkrijgen, hetwelk ter plaatsbesparing niet af te keuren is, ofschoon wij voor ons liever hier en daar een grooter aantal soorten hadden zien opgenoemd. — De geheele strekking van het werk is zuiver wetenschappelijk, op gelijken voet doelmatig volgehouden, en daarbij in eenen zeer goeden, zuiver-Hollandschen stijl geschreven. De Schrijver toont alle geschiktheid te hebben, om ook het minder strengsystematisch, maar voor het algemeen aangenaamer gedeelte der wetenschap, de huishouding, de geheele leefwijze enz. der Dieren, in een bevallig kleed te beschrijven. Wij meenen hem, uit naam onzer landgenooten, hiertoe, na afwerking van dit geheele Handboek, wel te mogen uitnoodigen; daar men zich, naar ons inzien, heden over het geheel te weinig aan de *Zoönomie*, in vergelijking der zoo ijverig beoefende *Zoögraphie*, laat gelegen liggen. Hoe veel goeds heeft niet BUFFON door zijne algemeen behagelijke schilderingen gesticht!

Dat evenwel dit *Handboek* als een grondig Leerboek der Zoölogie zeer geschikt is, en onder anderen aan alle Studenten, die dit vak op onze Hoogescholen beoefenen, verdient aanbevolen te worden, zal elken zaakkundige bij deszelfs lezing overvloedig blijken.

Eene welgeschrevene *Inleiding*, over de Natuur in het algemeen, de onderscheiding van Planten en Dieren, het grondweefsel (*tela formativa* enz.) en de rangschikking dezer laatsten, waarbij de Schrijver toont, niet alleen met het Dierenrijk, maar ook met het Plantenrijk, wèl bekend te zijn, gaat het geheele werk vooraf. Daarna gaat hij in het eerste Deel over tot *geleedachtige* Dieren, onder welke hij de *Infusiediertjes* (welk woord men niet in *Afgietselddiertjes* had behoeven te veranderen), de

Polypen (ook beter en bekender dan het nieuwere woord *Veelvoeten*), de *Zeenetels* of *Acalephae*, de *Ingewandswormen* en de *Stekelhuidigen* of *Echinodermata*, in even zoovele Klasſen (I—V) achter elkander behandelt. Elke klasſe wordt eerst in het algemeen opgehelderd, en daarbij zijn vooral de nieuwſte en geloofwaardigſte ontdekkingen over de eigene *inwendige*, voor elke natuurlijke rangſchikking zoo gewigtige, ſtructuur der daarin begrepene wezens medegedeeld; daarna vindt men in het Latijn de leerſtellige rangſchikking van elke klasſe, met de kenmerken van *Klasſen*, *Orden*, *Familiën* en *Geſlachten*, doch geene kenmerken der *Soorten*, en alles, wat over deze laatſte en wat in den vorm van aanteekeningen geſteld is, wederom in het Hollandſch. Jammer, dat de Schrijver eerst met het *tweede* Stuk van het *eerſte* Deel, bl. 173 en vervolgens, begonnen is, de *inlandſche* ſoorten met het teeken † aan te wijzen. Het zoude misſchien voor de beoefening der Zoölogie in ons Vaderland zeer nuttig zijn, indien de Schrijver kon beſluiten, om, in vervolg van tijd, alle onze inlandſche Dierſoorten, of de *Fauna* van ons Vaderland, naar de orde van dit Handboek, of naar zijne later uitgegevene *Tabula regni animalis*, in een afzonderlijk werk te behandelen, en daarbij vooral het *Zoönomiſch* gedeelte der wetenſchap te behartigen.

Indien hetgeen wij thans ſchrijven den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN onder de oogen komt, zal hij erkennen, dat wij voldoen aan zijn in het Voorberigt uitgedrukt verzoek, om aanmerkingen, die de lezers van zijn werk mogten voorkomen, aan zijn Hooggel. mede te deelen. Wij teekenen daarom ook op, dat de vertaling van het woord *Rhizophyſa*, bl. 85, niet moet zijn *Blaaswortel*, maar, zoo men die uitdrukking wil behouden, *Wortelblaas;* dat, bij hetgeen over de *generatio aequivoca* en in de Inleiding en bl. 110 en volg. gezegd is, de Verhandeling van LUDERSEN, in de *Nat. Verh. der Maatſch. v. Wet. te Haarlem*, Deel VII, verdient aangehaald en nagelezen te worden; dat de waarſchijnlijkheid, op bl. 100 voorgedragen, alsof den *Inge-*

www.libtool.com.cn

waadswormen *zuurſtofſlucht* tot onderhoud van hun leven noodwendig is, en zij dit uit de vochten der dieren, waarin zij leven, trekken, ons niet gansch en al gegrond voorkomt, daar men b. v. in de visſchen *zeer algemeen* ingewandswormen vindt, en de vochten der visſchen evenwel minder zuurſtof, dan die der vogelen bij voorbeeld, bevatten. Doch wij erkennen gaarne, bij zulk een ſpeculatief onderwerp, ook zelve ligtelijk te kunnen mistasten.

Eene andere opmerking is die, dat de naam *Caryophyllaeus*, bl. 117, voor een geſlacht van ingewandswormen, eigenlijk behoort veranderd te worden, omdat dezelve zoo ligt verwarring kan geven met het geſlacht *Caryophyllia* van LAMARCK, onder de Polypen voorkomende.

Van bl. 144 tot het einde van het *eerſte* Deel behandelt de Schrijver de Afdeeling der *gelede Dieren*, verdeeld in de volgende Klasſen: VI. *Ringwormen* (*Annulata*), VII. *gekorvene Dieren* (*Inſecta*), VIII. *ſpinachtige Dieren* (*Araneidea*) en IX. *Schaaldieren* (*Crustacea*). Het moet den Schrijver moeite gekost hebben, om dit alles, en daaronder de *talrijke* klasſe der *Inſekten*, hetwelk overigens zijn lievelingsvak ſchijnt te zijn, in het kort beſtek van 302 bladzijden zamen te dringen, en dit pleit voorwaar voor den rijken inhoud en de beknoptheid van dit werk, twee zoo voorname vereischten in elk welingerigt Handboek.

Wel en teregt heeft VAN DER HOEVEN, hierin van vele andere Natuuronderzoekers afwijkende, de *Ringwormen*, of de *Annelides* van LAMARÇK, als minder volmaakt dan de *Inſekten* enz. beſchouwd, en hierbij de ſchoone volgreeks van *Inſekten*, *Spinachtigen* en *Schaaldieren*, behouden. De redenen, die hij daarvoor op bl. 148 bijbrengt, kwamen ons allezins gegrond voor.

Het grootſte gedeelte van dit Deel wordt ingenomen door de beſchouwing der *Inſekten*, welk woord wij mede verkiezen boven dat van *gekorvene Dieren*, niet omdat deze laatſte benaming de zaak zelve minder wèl zou-

de uitdrukken, maar omdat men het woord *Inſekten* in verſchillende zamenſtellingen, *Inſektenkunde* b. v., beter gebruiken kan, en het woord ook reeds genoegzaam het burgerregt in onze taal verkregen heeft. In het fraaije overzigt van de vorming der Inſekten in het algemeen, en mede op andere plaatſen in dit Handboek, vonden wij den naam van den beroemden SPALLANZANI altoos SPALANZANI en, bl. 192, voor ARAGO, ARRAGO geſchreven; eene kleinigheid, welke echter den bewonderaar van zoodanige groote mannen hinderlijk is. Bij de vermelding van onderſcheidene proeven, onder anderen over de *Bijen*, door HUBER genomen, herinneren wij ons, nog onlangs in een buitenlandsch Tijdſchrift opmerkingen gelezen te hebben, welke de mindere geſchiktheid in het nemen van proeven van zijnen helper (daar HUBER zelf *blind* was) twijfelachtig maken; iets, waarin wij niets beſliſſen, doch deze zaak der aandacht des Hooggeleerden Schrijvers aanbevelen.

Al wat over de Inſekten, zoowel als over de andere Dierklaſſen, gezegd is, munt door naauwkeurige aanhaling van de voornaamſte Schrijvers en aanwijzing der afbeeldingen van de opgenoemde Dieren, tot groot gemak der lezers, uit; doch de ſplitſing der *geſlachten* in *ondergeſlachten*, op het voetſpoor van CUVIER, ſchijnt ons toe den leerling moeijelijkheid te moeten baren. Zoo kan hij, op bl. 348, bij voorbeeld, twijfelen, of de *Oxyporus rufus* aldus, dan wel *Astrapaeus rufus*, of ook *Staphylinus rufus*, geheeten moet worden. Wij voor ons zouden liever het aantal der geſlachten vermeerderd gezien hebben, doch dan ook de ondergeſlachten geheel hebben laten wegvallen.

Van de Inſekten ſcheidt de Schrijver, in navolging van alle de nieuwſte en beste Natuuronderzoekers, de *ſpinachtige Dieren*, *Arachnoidea*, af. Deze laatſte naam, als uit een Latijnsch en Grieksch woord zamengeſteld, kwam ons minder doelmatig voor. Waarom niet *Arachnidea* of *Arachnoidea*? Trouwens, waar wij op *woorden* letten, moeten de aanmerkingen op de zaken van

www.libtool.com.cn

gen aanbelang zijn; en inderdaad, de bewerking van deze klasse zoowel, als van die der *Crustacea*, kwam ons voor en zeer duidelijk en geheel op de hoogte der wetenschap te zijn.

Het *eerste* Stuk van het *tweede* Deel bevat de *Weekdieren* of *Mollusken*, verdeeld in drie Klassen, de *gelede Weekdieren*, of *Malacoëntoma* van BLAINVILLE, (zoude dit niet moeten zijn *Entomomalaca?*) de *kooplooze Weekdieren*, of *Acephala*, en, eindelijk de *hoofddragende Weekdieren*, of *Cephalophora*; van welke laatste klasse wij voor ons de meer volmaakte *Cephalopoda* (*Sepia*, *Octopus* enz.) liever afgescheiden en in eene afzonderlijke klasse onder de hoogstgevormde der *ongewervelde Dieren* gerangschikt hadden gezien. De geheele behandeling is in dit Stuk volkomen dezelfde als in het *eerste* Deel, en wij vinden hier eene gelijkaardige verdeeling in *geslachten* en *ondergeslachten* en ook weinig *soorten* in ieder geslacht opgeteld. Het levert echter, even als de vroeger uitgekomene Stukken, een zeer goed overzigt van het geheel en uitmuntende hechte grondslagen, waarop de weetgierige naspoorder der Natuur het gebouw zijner wetenschap verder kan optrekken.

Wat de bij het werk gevoegde Platen betreft, daarvan zijn tot nu toe *elf* in quarto-formaat uitgekomen, bevattende de afbeeldingen van de voornaamste deelen en ook van enkele geheel nieuwe dieren, of waarvan nog geene afbeeldingen waren uitgekomen. Deze zijn, behalve de zeer fraaije *tweede* plaat, welke de Schrijver aan den Hoogl. VAN LIDTH DE JEUDE verschuldigd is, alle door hemzelven zeer goed geteekend, en over het algemeen zeer naauwkeurig en duidelijk in de fabriek van DRAGUERRO IS EN C°. te Amsterdam gestendrukt. Deze platen zijn alle los in een afzonderlijk cahier, ten einde naderhand met eene later uit te geven verklaring, ook in quarto-formaat, te kunnen worden ingebonden. Ten aanzien der verklaring, die nu reeds bij de uitgegevene platen gevoegd is, teekenen wij het volgende aan.

Pl. I. fig. 8. Hier mist de verklaring der letters *a*, *b*, *c*, *d* en *e*.

Pl. III. fig. 8. *Nemertes Borlafii*. Bij vergelijking der verklaring met den tekst (Deel I, bl. 122) weet de leerling niet, of hij dit geslacht *Borlafia* of *Nemertes* zal heeten.

Pl. IX. fig. 5. Op de plaat mist de letter *b*.

Pl. X. fig. 16. Hiervan ontbreekt de verklaring; daar die, welke van fig. 16 gegeven is, geheel en al doelt op fig. 17.

Pl. XI. In de beschrijving, bl. 8. reg. 4 van onderen, staat fig. 4, lees fig. 3.

Deze fouten kunnen nu nog, bij de verklaring in quartoformaat, verbeterd worden.

Wij eindigen met den wensch, dat de Hoogleeraar VAN DER HOEVEN met al dien spoed, waarvoor zulk een veelomvattend en in vele bijzonderheden zoo allermoeijelijkst werk vatbaar is, zal voortgaan, om ook de volgende Stukken van dit Handboek te bewerken en uit te geven, en wij twijfelen niet, of het daardoor voor de wetenschappelijke beoefening der Zoölogie onder onze landgenooten gestichte nut zal *groot* en *duurzaam* zijn.

Icones ad illustrandas coloris mutationes in Chamaeleonte, quas edidit J. VAN DER HOEVEN. Lugduni Batavorum, apud *J. C. Cijfveer*. 1831. pp. 14. (*Met V gekleurde Platen in 4to.*) *f* 2-80.

De onvermoeid werkzame Hoogleeraar VAN DER HOEVEN geeft ons in dit, door zijn Hooggel. doelmatiglijk in de taal der geleerde wereld geschreven, werkje eenige afbeeldingen van de kleursveranderingen, welke de *Chamaeleon* ondergaat, begeleid van eenige korte, doch zaakrijke, aanmerkingen over de wijze, waarop, en de oorzaak, waardoor dit merkwaardig verschijnsel plaats heeft.

Twee, door zijn Hooggel. gedurende eenigen tijd le-

www.libtool.com.cn

vend waargenomene, individu's van de door MERREM aldus genoemde *Chamaeleon carinatus* gaven hem tot de bewerking en uitgave van dit ſtuk aanleiding. Hij ſpreekt in het voorbijgaan niet zeer gunſtig over de bewerking van het geſlacht *Chamaeleon* in het *Systema Amphibiorum* van MERREM, die uit eene fout in de afbeelding des *Chamaeleons* bij SEBA, Tab. 82. f. 1. en Tab. 83. f. 4, eene nieuwe ſoort, *Chamaeleon calcaratus*, heeft gemaakt. Hij beſchrijft kortelijk deze kleursveranderingen, en toont aan, dat dezelve niet tot in het oneindige kunnen plaats hebben, maar aan zekere kleuren en bepaalde plekken op de huid des diers gebonden zijn, en dat dezelve, hoewel voor een goed deel, echter niet geheel van den invloed des lichts afhankelijk zijn. Hij haalt eindelijk, om de Natuuronderzoekers te nopen, door vergelijking met andere waarnemingen, meer lichts over dit ingewikkeld vraagſtuk te verſpreiden, voorbeelden van eenigzins overeenkomſtige kleursveranderingen bij andere dieren aan.

Wij bevelen dit werkje der aandacht van alle Natuuronderzoekers ten ſterkſte aan. Zij zullen door deszelfs lezing, en vooral door de voortreffelijke gekleurde platen, welke zoowel der Steendrukkunst van den Heer SPRINGER, als der zorg van den uitgever eer aandoen, een regt duidelijk begrip van dit belangrijk phyſiologisch verſchijnſel erlangen. Eene duidelijke voorſtelling van het verſchijnſel zelf is toch de eerſte ſtap tot eene ware verklaring der daartoe leidende oorzaken.

Bibliotheek der Nederlandſche Geſchiedſchrijvers; of oordeelkundig overzigt der inlandſche Geſchiedſchrijvers der Nederlanden, van de vroegſte tijden af tot den jare 1815, voor zoover dezelve zijn uitgegeven; door Mr. S. DE WIND, *Subſtituut-Officier bij de Regtbank van Eerſten aanleg te Middelburg, enz. Iſten Deels 1ſte Stuk. (Van de vroegſte tijden tot op den aanvang der Nederlandſche Beroerten, 970—1566.) Te Middelburg, bij* de Gebr. Abrahams. 1831. *In gr. 8vo. 167 Bl. f 1-80.*

www.libtool.com.cn

Dit werk vervult aanvankelijk eene wezenlijke behoefte onzer Letterkunde, de *Litteratuur* (zoo als de *Duitschers* het noemen) onzer Geschiedenis, door eenen geletterden Regtsgeleerde, die reeds in 1824, op eene vraag *over den invloed der Dichtkunst op de Geschiedenis*, bij de Maatschappij van *Nederlandsche Letterkunde*, met den gouden eerpenning bekroond is geworden. Hij had zich toen reeds meer bijzonder tot de *Griekſche*, *Romeinſche* en *Nederlandſche* Geſchiedenis bepaald, en zijn lust tot de beoefening van deze uit de bronnen kan reeds daaruit genoegzaam blijken. Wij ontvangen dan nu een aaneengeſchakeld overzigt van de Schrijvers onzer *oude* Geſchiedenis tot op de *Spaanſche* beroerten. Reeds vroeger was ons eene niet onverdienſtelijke proeve van dien aard geleverd door eenen *Deventerſchen Vriendenkring*, die onze oudſte Geſchiedſchrijvers niet alleen, maar ook de nieuwere tot in de achttiende Eeuw ten minſte kortelijk vermeldt, en die ook hooger (tot in de *Romeinſche* tijden toe) opklimt, maar die zekerlijk op verre na zoo volledig niet is, als het voor ons liggende ſtuk van DE WIND, die in de Voorrede de voornaamſte werken van onze Geſchiedſchrijvers in 't algemeen met eene oordeelkunde opgeeft, welke de gunſtigſte gedachten van zijne bevoegdheid, om over de Geſchiedſchrijvers zelve te ſpreken, doet opvatten. In dezelfde Voorrede geeft hij zijn plan op, om namelijk ſlechts te vermelden 1) *inlandſche* Geſchiedſchrijvers, 2) geene verhandelingen over Oudheidkunde of Geſchiedenis, 3) alleen *uitgegevene* werken, en 4) van *bekende* Schrijvers (niet namelooze geſchriften). Hij omvat voorts, na rijp beraad, ook in weerwil der afſcheiding van *België*, Schrijvers over *alle* de *Nederlanden*, die in *dit* opzigt onafſcheidelijk zijn, daar zeer dikwijls *Bataven* over *Belgiſche*, gelijk *Belgen* over *Bataafſche* zaken hebben gehandeld.

In de Inleiding loopt men de Schrijvers door, die eigenlijk geene *Nederlanders* zijn, maar over onze zaken hebben gehandeld, (de *Romeinen*, de Schrijvers van Heiligen-legenden, enz.) Hier wordt ook gehandeld over OCKO VAN SCARL, den gewaanden Schrijver der tiende Eeuw. Het eerſte Hoofdſtuk bevat de tiende, elfde en twaalfde Eeuwen, en begint met de Kloosterkronijk van den Abt van *Lobbes*, FOLCUINUS, omſtreeks 970. (bij de Vertalers van PRIESTLEY niet vermeld.) De meeste nu volgende Schrijvers hebben niet dan

www.libtool.com.cn

hoogst dorre en bijkans onleesbare Latijnſche Kloosterkronijken nagelaten, of krielen van fabelen. Dit is voornamelijk bij *latere* Schrijvers der Middeleeuwen het geval, en waarſchijnlijk het gevolg der liefhebberij voor Romans, uit de Kruistogten medegebragt. De vroegere zijn meer droog, of bevatten ſlechts wonderverhalen van Heiligen. Nogtans vindt men reeds in de tiende, ja in de zesde Eeuw de fabelachtige afſtamming der *Franken* en hunner Koningen uit *Troje*, en wel uit FRANCUS, Zoon van HEKTOR, vermeld. Echter munten reeds in de twaalfde Eeuw SIGEBERT van *Gembloux* en ALBERIK van *Trois-Fontaines* uit. De uitmunten de VINCENT van *Beauvais* werd door MAERLANT vertaald. Doch alles, wat daarin op de *Nederlandſche* Geſchiedenis betrekking heeft, even als de *ſlag van Woeringen* door JAN VAN HELU, is nog onuitgegeven; en valt dus eigenlijk buiten het plan onzes Schrijvers; evenwel zegt hij daarvan een woord. De dertiende Eeuw had eenen uitmuntenden Kronijkſchrijver in BOUDEWIJN VAN AVESNES, Heer van *Beaumont*, voor de Zuidelijke gewesten, (die daarin de *Noordelijke* veel vooruit waren) en in den waarheidlievenden en fabelſchuwen *Egmonder* Monnik, door KLUIT met een ſchat van geleerde aanteekeningen en *Excurſen* uitgegeven, en door MELIS STOKE bijna woordelijk vertaald. De laatſte, de oudſte *Hollandſche* Kronijkſchrijver in de moedertaal, verdient daarom echter eene zeer dankbare vermelding, omdat hij die Kronijk eene Eeuw voortgezet, en vooral omtrent het merkwaardige jaar 1304 hoogſt uitvoerig is. In 't algemeen was de veertiende Eeuw vrij rijk aan berigten voor onze Geſchiedenis. BERA beſchreef de Levens der *Utrechtſche* Biſchoppen in vrij goed Latijn; en is in latere Eeuwen geloofwaardig, doch voor de oudſte tijden fabelachtig. Gelijk de *Henegouwer* BOUDEWIJN VAN AVESNES in de twaalfde, dus was zijn landgenoot, de *Franciſcaner* Monnik JACQUES DE GUISE, in de veertiende Eeuw voor zijnen tijd voortreffelijk; doch hij moet, wat de *naïve* voordragt aangaat, wijken voor den beroemden FROISSART, die eenvens als tijd- en ſoms als deelgenoot eene onwaardeerbare bron is. Als *Waal* uit *Henegouwen* valt hij ook onder de *Nederlandſche* Geſchiedſchrijvers in den ruimſten zin, hoezeer de *Walen* door taal, zeden en volksgeaardheid eigenlijk bij de *Franſchen* behooren, en daarvan nooit moesten afgeſcheiden geweest zijn; althans bij de *Hollanders* paſſen zij niet, zou-

der dat een van beide van zijne eigenaardigheid als volk afstand moet doen. Het werk van FROISSART werd in de vijftiende Eeuw vervolgd door ENGUERRAND DE MONSTRELET, en het *Bourgondiſche* Hof bragt twee uitnemende Schrijvers van *Gedenkſchriften* voort, OLIVIER DE LA MARCHE, en vooral COMINES, beide in de *Franſche* taal, waarin de laatſte voor dien tijd *klaſſiek* is, en, hoezeer bijna vier Eeuwen oud, nog zeer aangenaam leest. Over de laatſte jaren van FILIPS van *Bourgondië*, van KAREL *den Stouten* en MARIA en MAXIMILIAAN is hij allerbelangrijkst. *Deze* Schrijvers zijn als tijdgenooten in hun verhaal zonder fabelen; daarentegen zijn de *Hollandſche* Schrijvers dier Eeuw, die over 't geheel weinig te beduiden hebben, met grollen (of, zoo als de Uitgever van *'t Goudſche Kronykſken* zegt, *niet groote, lange, vette, dikke fabelen en beuzelingen*) doorſpekt, en met onjuiste opgaven vervuld. In 't algemeen toont zich het verval der *Nederlandſche* taal in de vijftiende Eeuw ook door het nietige en beuzelachtige der *hiſtoriſche* voortbrengſelen. Nogtans had men toen de niet onverdienſtelijke Kronijken van JAN VAN LEYDEN, over *Holland*, *Egmond* en de BREDERODES.

Talrijk zijn de Kronijken en Geſchiedverhalen in de eerſte helft der zestiende Eeuw; doch aan die meerdere hoeveelheid beantwoordt de betere hoedanigheid niet. Veeltijds zijn het letterdieverijen uit vroegere Schrijvers; en het licht, door de *Italianen* en ERASMUS ontſtoken, de herleving der letteren en de verbeterde ſmaak beletteden nog niet, dat men van ADAM's tijd af begon de Geſchiedenis ook van eene of andere Provincie te ſchrijven; dat men, zoo als REINIER SNOYUS, getrouwelijk alle fabelen uit de Eeuwen der onkunde weder opdischte, hetgeen latere Schrijvers hun met rede te last leggen, en hetgeen de Heer DE WIND wel met het voorbeeld der vroegeren zoekt te verontſchuldigen; doch men moest echter bedenken, dat de kunst van Geſchiedſchrijven reeds door MACCHIAVELLI en GUICCIARDINI verbazende vorderingen gemaakt had, en SNOYUS zelf bekent aan ERASMUS de *wanſtaltigheid* van zijn werk. Nog erger is het broddelwerk van MARCUS VAN VAERNEWIJCK, bij wien vergeleken de Kronijken der twaalfde Eeuw meesterſtukken zijn. Het is eene *Hiſtorie van Belgis, ſoer wonderlijck om leſen.* Beter is de *Vrieſche* Kronijk van SIKKO BENINGHA, en de eerst onlangs uitgegevene van

www.libtool.com.cn

PETRUS THABORITA; nog voortreffelijker het *Annael* of Landboek van KEMPO VAN MARTENA, in het Charterboek van *Vriesland*. HEDA zette de Kronijk der *Utrechtſche* Biſchoppen van BEKA voort. LAMBERTUS HORTENSIUS en HENRICA VAN ERP ſchreven over de laatſte jaren der onafhankelijkheid van het Sticht van *Utrecht*. Elke Provincie bekwam toen hare Jaarboekſchrijvers: *Zeeland* in REYGERSBERGH (van plaatſelijk, niet van algemeen belang); de *Groninger Ommelanden* in AYKEMA; *Braband* in BARLANDUS en DIVAEUS; doch vooral *Vlaanderen* in den uitmuntenden MEYERUS, die wel in den beginne minder juist en volledig, doch in het vervolg, vooral van den jare 1278 af, de rijkſte bron voor de merkwaardige Geſchiedenis dier weleer magtigſte *Nederlandſche* Provincie wordt.

Dus is dan deze opgave tot op de groote Omwenteling in de zestiende Eeuw, de afſchudding van het juk van *Spanje*, gemaderd, waar de oogst van in- en uitlandſche Geſchiedſchrijvers op dit overrijke veld zoo ongemeen groot en belangrijk wordt. Zeer verlangen wij naar dit vervolg. Voor eene Natie, zoo grondig als de onze, is dit onderzoek der bronnen harer Geſchiedenis een bij uitſtek welkom geſchenk; en wij hebben waarlijk groote verpligting aan den *Zeeuwſchen* Regtsgeleerde, dat hij de vrije uren van zijnen belangrijken post aan *hiſtoriſche* ſtudiën wijdt, en daaromtrent voor den toekomſtigen Geſchiedſchrijver, die niet uit afgeleide beken, maar, hoe ſteil en hobbelig dan ook dat pad zij, uit de bronnen verlangt te putten, tot wegwijzer dient. De oppervlakkige lezer moge dit werk *droog* vinden en liever hiſtoriſche Romans lezen, die geest is, God dank! in ons land nog niet algemeen, en wij durven zeggen, dat voor den echten liefhebber onzer Geſchiedenis dit werk onmisbaar is, aan welks geachten Schrijver wij van harte gezondheid en krachten toewenſchen, om zijne belangrijke taak naar waarde tot op onze tijden te kunnen voltooijen.

JEZUS. *Poëzij; door* L. VAN DEN BROEK. *Te Rotterdam, bij* A. F. H. Smit. 1831. *In gr.* 8*vo.* 74 *Bl. f* 1 - 80.

Aangenaam is het, onder de menigvuldig uitkomende ſtaatkundige dichtſtukken, eens eenen bundel te ontvangen, die met de omſtandigheden des tijds in geen verband ſtaat.

Wij hebben wel eens een zeer ongunstig oordeel over de zoogenoemde Bijbelsche poëzij in het algemeen hooren uitbrengen; en waarlijk, ja! verre de meeste der dichterlijke uitbreidingen van Bijbelsche geschiedenissen en verhalen wettigen dat veroordeelend vonnis maar al te zeer, en steken te jammerlijk af bij de verhevene schoonheid van de gewijde oorkonden-zelven. Maar men vindt nogtans uitzonderingen, waarop dat oordeel niet past, en die zich ten gunstigste onderscheiden; welgeslaagde proeven van echte poëzij, die des te hoogeren lof verdienen, naarmate de onderwerpen meermalen zijn mishandeld en de dichtsoort-zelve onder een afkeurend vooroordeel is geraakt. Tot deze uitzonderingen behoort, naar ons gevoelen, de kleine bundel van den Heer VAN DEN BROEK, dien wij opengeslagen naast ons hebben liggen.

Gelijk meest alles, wat wij van dezen jongen Rotterdamschen Dichter hebben gezien, zoo bewijst ook deze verzameling van Bijbelsche tafereelen, dat zijn aanleg uitmuntend en zijne dichtader rijk is. Zijne verzen zijn gemakkelijk en bevallig, zonder leêg te zijn; zij vloeijen over van dichterlijke schoonheden, zonder gezwollenheid of woordenpraal; zij zijn krachtig, zonder stroefheid, en los, zonder verwaarloozing. Hij beheerscht de taal (de kunsttaal), waarin hij zich uitdrukt, en zij laat hem nergens verlegen.

De verzameling is in drie hoofdafdeelingen gesplitst, namelijk: I. LOFZANGEN, waartoe behooren de *Engelengroet* (aan Maria), *Jezus' geboorte*, *Jezus' Dood*, *Jezus' Opstanding*, *Jezus' Hemelvaart*, en nog een ongetiteld gebed, of hulde; II. JEZUS' WONDEREN, als eerst die *Wonderen* in 't algemeen, en verder *de Bruiloft te Kana*, *Lazarus*, *Jezus in den storm*, en *Jezus geneest een' blinde*; eindelijk III. DE LEER VAN JEZUS, waarin die *Leer* zelve, en *de Toekomst*.

Ondanks de gelijksoortigheid der onderwerpen, die in dezen kleinen bundel bezongen zijn, merkt men eene aangename verscheidenheid in derzelver behandeling op. Overal is de voorstelling levendig, hetzij in den Lofzang, hetzij in het Verhaal, hetzij in den trant der Romance. Meermalen dwingt ons een bijzonder gelukkig couplet, dat wij 't een tweeden male het lezen; meermalen sprankelt eene bijzonder schitterende dichtvonk, die ons verrast en treft, uit zijne warme zangen. Bijna nergens wordt ons genoegen verminderd *of* *gestuit door* een' gebrekkigen regel, een' gezochten rijmklank,

www.libtool.com.cn

een overtollig ſtopwoord. Nadat wij de poëzij van VAN DEN BROEK met gretigheid hadden genoten, hebben wij, oorkentelijk genoeg, met een prozaïsch oog naar leemten en gebreken gezocht, en zie hier, wat wij met moeite hebben gevonden:

In *Lazarus* ſtaat, op bl. 47.

Waar deze kalm den doodſlaap ſliep.

En in *de Leer van Jezus*, op bl. 62.

De Liefde en de Onſchuld zweefden juichend om 't hun hoofd.

Dat *ſaap ſliep* is een oorbeleedigende klank, en in den tweeden aangehaalden regel is de middenrust verwaarloosd, of liever zij valt midden in een woord, in *zweef | den*. Noch ons gevoel, noch ons gehoor lijdt daarvan bijzonderen hinder; maar het gezag van BILDERDIJK is meer dan *ons* gevoel en ons gehoor.

Voorts nog een drietal prozaïſche regels, bl. 42.

De blijde boodſchap werd vernomen,
Dat Jezus aan den disch zou komen,
Van al zijn jongeren verzeld.

Wij zouden bij zulke kleinigheden niet ſtilſtaan, ware het niet, dat de Dichter, in zijn uitmuntend werk, weinig gelegenheid tot het maken van gewigtiger aanmerkingen gelaten had, en eene geringe feil des te meer in het oog valt, naar mate het geheel te ſchooner is. Mogelijk zou men den ſtijl wel eens te overladen kunnen noemen; en de Dichter mag zich wel in acht nemen, om, weggeſleept door gevoel en verbeelding, niet al te *weelderig* te worden, in den *aesthetiſchen* zin van het woord.

Wij wenſchen der Maasſtad geluk met het bezit van eenen Dichter als de Heer VAN DEN BROEK, die zoo uitmuntend geſchikt is, om hare poëtiſche *reputatie* in ſtand te houden, en waarvan het kunſtlievend vaderland zich zeer veel mag beloven. Men verzekert ons, dat de Dichter tot den nederigſten burgerſtand behoort, en dat zijne verkregene kundigheden weinige zijn. Daaruit zou dan al weder blijken, dat men men geen Geleerde behoeft te wezen, om een uitmuntend Dichter te kunnen worden, waarvan trouwens ons vaderland ten allen tijde *menigvuldige* bewijzen heeft opgele-

verd. Indien onze toejuiching hem aanmoedigen mogt, om op het ingeslagen pad voort te gaan, dan zouden wij ons oogmerk met dit verslag hebben bereikt; en indien onze raad hem van waarde mogt zijn, dan zouden wij hem durven aanbevelen, om zich langzaam te spoeden, ten einde des te verder te komen.

Wij wilden gaarne onze aankondiging met eene proeve uit den bundel besluiten; maar wij zijn verlegen in de keuze. Wij zouden wel *Jezus' Opstanding* willen uitschrijven, ook wel *Jezus' Hemelvaart*, of *de Bruiloft te Kana*, of *de Toekomst*, die den bundel besluit. Ja, van alle de gedichten zouden wij wel eene schets en een uittreksel willen geven, om ons oordeel te regtvaardigen; maar wij moeten ons bepalen. Zie hier dan ten minste van het kleinste stukje een groot gedeelte: het is uit *Jezus in den storm*.

Een ranke hulk voert 's werelds Heer,
Langs d' effen rug van 't spieglend meir,
Verzeld van lot- en leedgenooten.
De rust, na welvolbragten pligt,
Uit de onschuld van het hart gesproten,
De rust streek Jezus de oogen digt.

Het zonlicht *drukt*, met rooden gloed,
Zijn af*druk* in den zilvren vloed,
En neigt ter kimm', gehuld in dampen,
En schijnt voor de aarde een dreigend vuur;
De voorbode van een vreeslijk kampen,
Een doodsche rust, vervult Natuur.

Maar met een donderend gerucht
Scheurt snel een breede stroom van lucht
De neevlen, die de zee bedekken.
De storm breekt los en schijnt den vloed
Ten fellen tweestrijd op te wekken,
Die de aarde vreeslijk siddren doet.

Hun beider krachten zijn gehuwd;
De waatren worden opgestuwd,
En zaamgeperst tot vloeibre bergen,
Die rollend zinken tot den grond,
En 't scheepje, dat hun kracht durft tergen,
Draait als een stroohalm slingrend rond.

www.libtool.com.cn

„ Help, Heer! het uur des doods breekt aan!
„ De ſtorm verdelgt ons; wij vergaan;
„ Help, Heer! moge ons uw zorg behoeden!"
Zoo gilt de ſcheepling; de afgrond gaapt;
De golven *dreigen*; ſtormen woeden;
De dood naakt *dreigend*: Jezus ſlaapt.

Hij ſlaapt — daar ſtijgt de nood ten top!
De Heer ontwaakt, de Heer ſtaat op,
En majesteit ſtraalt uit zijne oogen.
Hij boeit de waatren aan zijn wil;
De ſtorm, die d' afgrond heeft bewogen,
Zwijgt, op zijn wenk, eerbiedig ſtil.

Hij zwijgt; de ontroerde zee bedaart;
De kalmte lispelt over de aard',
Die dreunde van 't verdelgend klotſen,
Die kort naar hevig werd beſtormd;
Hij zwijgt, de vloeibre ſteile rotſen
Zijn in een effen veld hervormd.

De Heer van leven en van dood,
Het woord van God, Godzelf, gebood;
Die ſtormen vormt, kan 't woeden ſtuiten;
Roept ooit een ſterveling: „wij vergaan!"
Hij zal ze in vaste kerkers ſluiten...
De Heer is God! bidt aan! bidt aan!

Ten ſlotte nog deze twee coupletten uit *Jezus' Geboorte:*

Daar ligt een kind, daar ligt een Koning!
Daar ligt een Engel, daar ligt God!
De ſchikker van der volken lot!
Een ſchaamle veeſtal is zijn woning.
Ja! Hem onthaalt Natuur alleen:
Paleizen zijn voor Hem te kleen.

Slechts de Englen mogen hoogtijd vieren;
Geen aardsch gejuich ontſtemt hun toon;
Geen ſchitterende Koningskroon
Moet ooit het Godlijk hoofd verſieren.
Onedel zelfs is 't puikjuweel:
De gloed der ſtarren is zijn deel.

Dergelijke poëzij ſtaat, in onze ſchatting, weinig beneden VONDEL's *Raet van Edellingen*, in *Gijsbrecht van Aemſtel*: „ Wij Edellingen blij van geest," enz.

Hugo en Elvira, *Romantisch Treurſpel*; *door* A. VAN DER HOOP JR. *Te Rotterdam*, *bij* A. F. H. Smit. 1831. *In gr.* 8*vo*. *XVI*, 130 *Bl.* *f* 3 -:

In vroegere dagen was de beoefening der Tooneelpoëzij, en wel voornamelijk het vertalen van uitheemſche, meestal Franſche, tooneelſtukken, de gewigtigſte kunstarbeid onzer vaderlandſche dichters, of liever van hen, die zich zoo noemden. Later eerst werd ook een enkel Engelsch of Hoogduitsch ſtuk voor ons tooneel vertolkt. Wij ſpreken hier, natuurlijk, niet van de prozaïſche vertaalfabrieken, maar van het werk van dichters of verzenmakers alleen. Sedert onze poëzij weder eene oorſpronkelijker kleur heeft aangenomen, is het verſchijnſel van in verzen vertaalde tooneelſtukken zeldzamer geworden; maar, hoe ongaarne wij ook den geoefenden zanger daaraan zijnen tijd zouden zien beſteden, zoo is het overzetten van uitlandſche meesterſtukken, hetzij dan tooneelarbeid, of anderſoortige poëzij, een allernuttigst werk voor aankomende dichters, niet alleen ter beſchaving van hunnen ſmaak, maar vooral ook ter verkrijging van eene meerdere gemakkelijkheid in de eigenlijk gezegde kunst van verzenmaken, waarin niet alle onze dichters het tot eene bereikbare hoogte hebben gebragt.

Wij moeten het daarom toejuichen, dat de Heer VAN DER HOOP, in zijner oefening, een uitheemsch kunstſtuk in onze taal heeft willen overbrengen, en wij zien geene reden, waarom wij het afkeuren zouden, dat hij deze proeve zijner vordering ter beoordeeling aan het kunstlievend publiek openlijk heeft voorgelegd.

Over het algemeen kan ons oordeel over deze proeve niet anders dan gunſtig zijn. De dichterlijke overzetter ſchijnt zich meer en meer de kunst der poëzij te volmaken. Zijne verzen zijn goed, ſomtijds meer dan goed, en ſlechts een' enkelen keer middelmatig.

Onder meer kleine afwijkingen van het heerlijk *origineel*, heeft zich de navolger twee gewigtige veranderingen veroorloofd, die wij echter verre zijn van te kunnen goedkeuren.

www.libtool.com.cn

De eerſte is, dat hij aan de ontknooping eene andere wending gegeven heeft, en den hoofdperſoon niet laat ſterven, maar ten ſtrijde trekken, om alzoo, gelijk hij zegt, het Christelijk gevoel van den aanſchouwer voor den indruk van een' tweevoudigen zelfmoord te bewaren. Indien deze redenering geldig is; dan had hij ook den indruk van een' enkelvoudigen zelfmoord moeten en kunnen voorkomen, en ELVIRE in een klooster, ſteken, gelijk hij HUGO naar het leger zendt. Maar, de geheele aanleg van het ſchrikkelijk ſchoone Treurſpel leidt tot eene bloedige ontknooping. Aan Christelijkheid is het geheele ſtuk vreemd: de leer van het Noodlot ſtaat hijvoegt tegen die van het Christendom over. Wij hebben hier alleen met kunstgevoel te doen, en dat gevoel is onbevredigd, als HUGO blijft leven na den dood van ELVIRE. Het Noodlot moet deszelfs vreeſelijk werk ten einde brengen: het beheerscht en regeert over de geheele fabel van het ſtuk. De *dichter* heeft deszelfs magt in al hare uitgebreidheid willen voorſtellen; de *vertaler* beperkt dat vermogen, door een der offers te ſparen. Maar ook indien de dichter zelf de ontknooping had willen verzachten en een' min wreeſelijken indruk achterlaten, zoo had hij zeker HUGO nooit, maar alleen ELVIRE gered. De meest ſchuldige moest niet bij voorkeur blijven leven. Daardoor heeft althans niet, gelijk de overzetter meent, het ſtuk eene edeler ſtrekking bekomen.

De tweede, niet min belangrijke verandering, waartoe zich de Heer VAN DER HOOP heeft laten verleiden, is, op enige kleine uitzonderingen na, de anderſoortige versmaat. MÜLLNER heeft zijn dichtſtuk in *vrije* verzen gedacht en geſchreven: zijn vertaler heeft er Alexandrijnen van gemaakt, en ten onregte. Men moet geen Lierzang in Hexameters teruggeven. Wij ſtemmen toe, dat de Jambiſche dichtform niet de gewoonlijke van onze tooneelſtukken is; doch aan uitmuntende voorbeelden daarvan is nogtans geen gebrek, en onze dichterlijke vertaler zou zich dus niet door een volſtrekt onbruik kunnen verontſchuldigen. De Heer KINKER, onder anderen, heeft ten dien aanzien, door zijne vertaalde Treurſpelen van SCHILLER, op eene meesterlijke wijze het ijs gebroken en den weg gebaand: dat ſpoor had, naar ons inzien, door den Heer VAN DER HOOP moeten gevolgd zijn. Hij heeft verkeerd geoordeeld, indien hij begrepen heeft, dat dezelfde kunsttaal, voor het treurſpel der Duit-

www.libool.com.cn

ſche ſchool en voor dat der Franſche voegde. He
ſche treurſpel ſchetst eene wereld, zoo als men zich
het Heldendicht denkt; het Duitſche treurſpel beh
de werkelijke natuur: niet aan beiden kan hetzelfd
paſſen. Het Franſche treurſpel, dat het gemeenzaam
der gewone zamenleving uitſluit, en zich met eene afg
deftigheid voordoet, laat zich gevoegelijk in den
zang der Alexandrijnen tooijen. Het Duitſche m
treurſpel, daarentegen, waarin men niet zelden van de
ſte vlugt der gedachten en de ſtoutſte ſchilderingen d
beelding tot den prozaïſchen loop van het dagelijksch
afdaalt, voelt zich belemmerd in die kluister. Onz
terlijke vertaler heeft de moeijelijkheid er van dikwijl
ten ondervinden. Daarom heeft hij op vele plaatſen
wisſeling van het gemeenzaam geſprek onderdrukt
ingevallen ſpreker aan het woord gelaten. Reeds
eerſte bedrijf vinden wij het natuurlijk jagtverhaal van
ter wille van den dichtform-alleen, met een zwierige
reel verwisſeld, gelijk in het laatſte bedrijf de ſnelle
ſpraak tusſchen JERTHA en KOLBERT door eene
ſpraak is vervangen. (Vele andere plaatſen gaan
ſtilzwijgen voorbij.) Daardoor dan ook is de eigen
gloed van het dichtſtuk merkelijk verduisterd, gel
voortgang vertraagd en de levendigheid der voorſte
benadeeld geworden. — Niet minder is onze overzet
nigen keer verlegen geweest, hoe hij zijne lange Ale
nen met den inhoud der kortere Jamben zou vullen, w
het hem niet gelukken wilde, om er ten minſte een
éénen regel te brengen. Twee of drie voorbeelden
voldoende zijn: wij zouden er vele kunnen geven,
willen flechts aanſtippen.

JERTHA zegt bij MÜLLNER:

Mannlich geſinnter, nordiſcher Maid
Kann die Angſt den Sinn nicht truben.

Zij zegt bij VAN DER HOOP:

De fiere Noordſche maagd, met heldenbloed in de ade
Ziet voor haar moedig oog zoo ras de vrees niet nade

HUGO zegt bij MÜLLNER:

www.libtool.com.cn

Wenn die That noch ist Gedanke,
Ist sie nicht.

Hij zegt bij VAN DER HOOP:

Zoo lang ge een daad alleen als mooglijk u durft denken,
Kan zij de vreugde van het menschlijk hart niet krenken.

VALERIUS vraagt bij MÜLLNER:

Furchtet ihr, mein Sohn zu seyn?

Hij vraagt bij VAN DER HOOP:

Zou het u tot jammer doemen,
Indien de vreugd mij streelde, om u mijn zoon te noemen?

Bij deze en vele andere gerekte en uitgesponnen regels, waarvan men den zin in eenvoudig proza zeer kort kan uitdrukken, dachten wij aan de drie dagen vastens van den held van RACINE:

Et le jour a trois fois chassé la nuit obscure,
Depuis que votre corps languit sans nourriture.

Ongevoelig zijn wij tot eene meer opzettelijke vergelijking tusschen MÜLLNER en VAN DER HOOP gekomen. Wij zouden te omslagtig worden, indien wij die, door geheele *strophen* en *passages* heen, wilden voortzetten. Ook was ons aanvankelijk oogmerk alleen, om slechts een paar der eerste bladzijden vergelijkenderwijze te doorloopen, omdat aldaar de dichtmaat der vertaling die van het oorspronkelijke is gebleven. Maar wij kunnen ons echter niet weêrhouden van ter dezer plaatse opregtelijk te bejammeren, dat de kernvolle denkbeelden van den Duitschen dichter door de inkleeding van den Hollandschen vertaler zoo dikwijls en zoo veel hebben geleden. Op elke bladzijde vinden wij voorbeelden daarvan. Laat ons, zeer loops, er toch een paar mogen geven!

De heerlijk schoone *tirade* van HUGO, in het vierde bedrijf, over het Aanleeren en Vergeten, eindigt bij MÜLLNER aldus:

— kein Arzt kann das Gedächtniss
Reinigen von seinem Aussatz.

Er ſtaat bij VAN DER HOOP:

— elk geneesheer heeft in 't middel zich vergist,
Dat uit *de tafel van 't geheugen* misdaên wischt.

Wij hebben ons niet kunnen terughouden, om *de tafel van 't geheugen* te onderſtrepen.

Nog ongelukkiger is het ſlot der niet minder ſchoone vergelijking uitgevallen, waarmede HUGO zijne bekentenis beſluit. „Als het opgeſloten vuur in een brandend huis, zoo woedde de vlam in zijn binnenſte en verteerde hem. Nu hij bekend heeft, ſchept hij adem: de brand is uitgeſlagen:"

Nun ist's Friede! Ausgebrannt,
Aber ruhig, ſteht das Haus.

Daarvoor geeft VAN DER HOOP:

Nu is mijn borst niet meer aan ſtille pijn ten buit;
En 't huis ſtaat rustig, moest het ook zijn ſieraad derven.

Men ziet, hoe jammerlijk de poëzij door de inkleeding kan verloren gaan!

Offchoon wij den lof niet willen uitwisſchen, dien wij in den aanvang van dit verſlag aan de verzen van den Heer VAN DER HOOP in 't algemeen hebben gegeven, zoo mogen wij hem echter eenige kleine aanwijzingen niet onthouden, waarvan hij misſchien in het vervolg eenig nut zou kunnen trekken. Zijn goede aanleg heeft oefening en onderrigt noodig, om zich verder te volmaken. — Over het algemeen ſtraalt er eenige zucht tot opſchik, tot pronk, tot uiterlijken zwier in zijne *verſificatie*, door. Wij zouden daarvan alweder menig in 't oogloopend voorbeeld kunnen aanhalen; doch wij moeten ons vergenoegen met hem er ernſtig voor te waarſchuwen. Niet door een' overladen dos wordt de poëzij bevalliger en ſchooner, en geen wigt van zwellende klanken maakt ledige verzen vol. — Ook moeten wij den Heere VAN DER HOOP eene zorgvuldige woordenkeus aanbevelen. *Verſtendigen*, bij voorbeeld, dat hij meer dan eens, zelfs als rijmwoord, bezigt, is van een' zeer ondichterlijken aard. *Verheergewaden*, voor overdragen of wegſchenken van een leen, mag hij zich niet anders dan bij oud-Hollandſche zeden en gebruiken veroorloven. *Halskarkant*, voor de Europeſche bergketen, is, ten beste genomen, zeer gemaakt in

www.libtool.com.cn

den mond van een acht- of tienjarigen knaap. — Ten aanzien van het ſmeden van koppelwoorden, is veeral ook overleg en behoedzaamheid noodig. *Olijfboschwegen* en ſoortgelijken zijn niet boven alle bedenking verheven. Noch door dergelijke *compoſitiën*, noch door het ſpellen van flux, fix en lex (het laatſte *triviale* woord komt meermaal in de overzetting voor) treedt men BILDERDIJK op zijde. *Geleende* biecht, voor afgelegde of geſproken biecht, zouden wij niet durven verdedigen, en even min het *ter ruste* LAG en *aan 't harte* LAG, op bladz. 31 en 79, waar het *lei* of *legde* moet wezen.

Niet altijd ook leveren de verzen van den Heer VAN DER HOOP eene goede Hollandſche *conſtructie* op. Zoo lezen wij, bij voorbeeld, op bladz. 9:

Mijn Hugo kan 't verhaal niet van zijn dood verdragen.

Er moest natuurlijk ſtaan: 't verhaal van zijn' dood niet verdragen. Doch waarom deze regel niet, getrouwer aan het voorſchrift, in dezer voege geſteld?

Nooit hoort uw broeder dan met ſchrik er van gewagen.

Daardoor ware ook de onzekerheid vermijd geweest, op wien zijn *dood* moet teruggebragt worden, op *den* VAL in den vorigen regel, op *de* LUIM in den voorlaatſten, of op *den* ZESTEN GADE, die hooger voorkomt.

Sans la langue, en un mot, l'auteur le plus divin
Est toujours, quoiqu'il faſſe, un méchant écrivain.

Gelijk tegen eene goede *conſtructie*, zoo zondigt de Heer VAN DER HOOP ook wel eens tegen eene goeds *ſcanſie*, zoodat de klemtoon op eene verkeerde *ſylbe* valt. Op bladz. 74 zegt hij:

Elvire is ſchuldloos — op mij rust de ſchuld alleen.

Waarom toch niet:

Elvire is ſchuldeloos: ik draag de ſchuld alleen.?

Elders weder vinden wij de *monoſylben*, en wel vele van de langſte ſoort, zoodanig op elkander gehoopt, dat de vers-

niet uit het Hoogduitsch overgezet, maar overgeschreven is, en dus ook geen Hollandsch geworden, maar Hoogduitsch is gebleven. Op bladz. 3 wordt gevraagd, *of de schemering den angst* SCHENKT... doch wij vergeten, dat wij er nu zouden uitscheiden.

Één woord slechts over den Titel en de Opdragt. In de laatste zegt de Heer VAN DER HOOP aan de Kroonprinses, dat het Treurspel uit zijn Hollandsch hart gevloeid is. Hoe een Zweedsch tooneelstuk, uit het Hoogduitsch overgezet, uit een Hollandsch hart kan vloeijen, begrijpen wij niet volkomen. In verband met die verzekering, zegt de Heer VAN DER HOOP op den titel, dat het Treurspel *door hem* is ('t geen beteekent *door hem gemaakt* is). Er zijn meer voorbeelden van eene dergelijke *licentia poëtica*, doch zij is met geen Hollandsche bescheidenheid en waarheidsliefde overeen te brengen. Wij moeten den dichterlijken vertaler ook daarop indachtig maken. Te veel reeds geraakt de pronkerij met een andermans veren bij onze jonge poëten in zwang. Men vindt geheele dichtbundels, die een wonderlijke warklomp zijn van den buit, op alle volken en talen behaald, en die tot weinige bladzijden zouden inkrimpen, indien vooral onze Engelsche en Fransche naburen daaruit het hunne weêr tot zich namen.

Papier en letterdruk zijn zeer fraai, maar voor de *correctie* is niet overal met naauwkeurigheid gezorgd. Op bladz. 101 is eens de naam van de sprekende persoonadje, van JERTHA namelijk, geheel vergeten.

Sint-Nikolaas en het Sint-Nikolaas-Feest. *Door* W. A. VAN HENGEL. *Te Leiden, bij* S. en J. Luchtmans. 1831. *In gr.* 8*vo.* 32 *Bl. f* :-30.

Een min of meer luimig stukje, dat wel niet veel licht verspreidt, maar toch menige bijzonderheid behelst, die zeker niet algemeen bekend is. Ieder spreekt van *St. Nikolaas*, en de oorsprong van het bekende kinderfeest ligt in het duister. Heeft er ooit zoodanig persoon bestaan? of is de Heilig slechts een verdicht wezen? Zoo veel schijnt met zekerheid te blijken, dat ST. NIKOLAAS ten tijde van Keizer KONSTANTIJN, vóór het midden der vierde eeuw, Bisschop was te *Myra*, eene beroemde zeestad in *Lycië*, een landschap van *Klein-Azië*. Daar is voorts weinig met geschiedkundige zekerheid van den man te zeggen. Moet men

www.libtool.com.cn

an *legenden* geloof ſlaan, dan was hij al een vrij zonderlinge Heilig — een warm voorſtander van regtzinnigheid, en een drijvig beſtrijder van de ketters der vierde eeuw; voorts mating en hulpvaardig. De ſprookjes, hierop betrekking hebbende, loopen in het ongerijmde. Ook hield men hem voor een' groot' wonderdoener. Evenwel is hij vooral na zijnen dood beroemd geworden, als redder van ongelukkigen, en bijzonder ook van ſchepelingen. Soms echter, wil men, zou hij verſchenen zijn, om de boosheid te ſtraffen. Zoo ſleepte de *Sint* eens zekeren monnik bij de haren van het bed en geſeide hem erbarmelijk, enz. enz. Zijn ſtoffelijk overſchot verſpreidde zulk een' welriekenden reuk rondom het graf, dat er kranken door genezen werden en alle bedevaartgangers zich verkwikt gevoelden. Van waar die vertelling ontſtaan kan zijn, wordt door Prof. VAN HENGEL aangewezen; en deze giſſing is niet onwaarſchijnlijk. ST. NIKOLAAS, zegt verder de Hoogleeraar, ſchijnt voornamelijk de vriend van kinderen geweest te zijn. WAGENAAR, in de *Beſchrijving van Amſterdam* vermeld hebbende, dat de Biſchop bij zeker behoeftig huisgezin van tijd tot tijd heimelijk geld ten venſter inwierp, onderſtelt, dat *uit deze vertelling de gewoonte ontſtaan is, om den kinderen op* ST. NIKOLAAS-*dag heimelijk eenig geſchenk toe te werpen, of in hunne ſchoenen of maten te bergen, hetwelk men hun diets maakt, van* ST. NIKOLAAS *te komen.* Hoe dit zij, de Heilig werd de Patroon der kinderen, en bleef, als zoodanig, in eere onder de *Protestanten.* Om de lieve kleinen te verraſſen, of de ſtouten door vreeze in bedwang te houden, ſpeelden de ouders de rol van ST. NIKOLAAS. Men deed dit des avonds vóór den zesden, en kreeg dus bij den ST. NIKOLAAS-*dag* tevens eenen ST. NIKOLAAS-*avond.* De Heilig moest dan ook eens aan de kinderen verſchijnen, en hij deed dit, op eene belagchelijke of verſchrikkelijke wijze toegetakeld zijnde. Daar de man gedurende dien avond en nacht zoo vele plaatſen moest bezoeken, deed men hem op een klein paardje rondrijden, voor welk goedig beestje de geloovige jeugd al bij voorraad wat hooi of haver ergens nederlegde. Men weet, dat in *Duitschland* niet ST. NIKOLAAS, maar het CHRIST-*kind* op kersnacht geſchenken voor de kinderen heet te brengen. Waarom in ons vaderland zoo bijzonder de Heilig van *Myra* wordt gehuldigd, leze men in het ſtukje zelve. — Één dorp is er, namelijk *Grouw* in *Vriesland*, waar niet de dag van ST. NIKOLAAS, *maar die van* ST. PIETER, zoo wij meenen, *als kinderfeest gevierd wordt.*

www.libtool.com.cn

De Bruid; eene Gebeurtenis ten tijde van het groote Schuttersfeest te Straatsburg, in het jaar 1576. *Door* C. SPINDLER. *Te Amsterdam, bij* H. Frijlink. 1831. *In gr.* 8*vo.* 164 *Bl. f* 1 - 80.

SPINDLER is als Romanschrijver genoegzaam bekend. Zijn *Jood*, zijn *Jezuit*, zijn *Bastaard* en andere geschriften van dien aard, ook in onze taal overgebragt, zijn, op het voetspoor van WALTER SCOTT, COOPER en VAN DER VELDE, *historische* Romans, d. i. waar de Geschiedenis ten grondslag ligt, terwijl men op dezelve (om eene *Fransche* uitdrukking te gebruiken) een aantal zonderlinge gevallen *beraamt*. Deze soort, die thans aan de *sentimentele* en geheel verdichte Romans van LAFONTAINE en anderen is opgevolgd, heeft veel goeds en veel kwaads. Wij zullen de voor- en nadeelen niet in het breede in 't licht stellen. Veel goeds kan zij doen, door eenige heldere punten uit de Geschiedenis door eene meer levendige voordragt te doen uitkomen en op nieuw in het licht te stellen; doch ook veel kwaads, door den geheel oppervlakkigen lezer afkeerig te maken van grondig, hoewel uit den aard der zake eenigzins droog geschiedkundig onderzoek, en de *bijgevoegde* verhalen met de echte gebeurtenissen te doen verwarren, hetwelk niet dan verwaande en opgeblazene betweters en halfgeleerden (die pest onzer Eeuw) maakt. Maar met de zoete *Bruid* van SPINDLER zal het zoo veel gevaar niet loopen. *Het groote Schuttersfeest* te *Straatsburg* in 1576 is alleen eene aanwijzing van den *tijd* en de *plaats*, waarin de Geschiedenis ondersteld wordt te zijn voorgevallen; terwijl men slechts eenige bekwame kunstenaars van dien tijd, zoo als de Schilders STIMMER en zijne broeders, WENDELIN DIETERLIN, STEPHANUS *de Franschman* en MARTIJN SCHÖN in het verhaal vlecht, van welke dan op het slot eenige geschiedkundige aanteekeningen voorkomen. Maar deze behoorden dan toch naauwkeurig te zijn. Zoo wordt DIETERLIN *de uitvinder van het schilderen op natten kalk* genoemd. Doch het is immers bekend, dat het schilderen *al fresco* (*in natten kalk*) reeds in de vijftiende Eeuw in *Italië* bestond, en door LEONARDO DA VINCI en zijne groote leerlingen meermalen is gebezigd; — dus kan die uitvinding niet plaats gehad hebben door eenen man, die in 1540 geboren is. — De zeden der oudvorgde, vrolijke, losse, maar goedhartige kun-

www.libtool.com.cn

kunaars van het *St. Lucas*-gild in die tijden worden er voorts regt naar het leven geschilderd, alsmede die der luchtige, veelal onbemiddelde, toenmalige *Duitsche studiosi*. Men ontmoet er ook eenen *Italiaan*, die volk werft voor *Spanje*, om in de *Nederlanden* te vechten (waar toen juist de krijgstucht uit het *Spaansche* leger geheel verdwenen was). Doch de hoofdpersoon is een allerliefst en deugdzaam meisje, dat met hare brave moeder in eene achterwijk van de toen nog *Duitsche* vrije Rijksstad *Straatsburg* (thans, helaas! niet alleen fraikundig, maar ook zedelijk *verfranscht*, en door en door met het gif der Revolutie verpest) stil en geduldig armoede lijdt en op haren verloofde wacht, eenen eerlijken jongen *Zwitser*, die naar de *Duitsche* wijze, zoo als het heet, *op zijn handwerk reist*, d. i. zich al reizende en werkende de noodige kundigheden zoekt te verschaffen, ten einde, thuisgekomen, een bestaan te vinden. Uit hoofde dezer verloving nu heet zij, naar *Duitsche* wijze, *de Bruid*; iets, hetgeen men weten moet, om den Roman te verstaan, en uit welken hoofde de titel van het verhaal beter zou geweest zijn: *de Verloofde*. Het karakter van den jongman, aan wien hare moeder haar, niet zonder hare eigene inwilliging, heeft toegedacht, is allerbelangrijkst, en wij ontwaren daarin eene bijna bovenmenschelijke zelfopoffering zijner liefde, ten behoeve van eenen jongman, dien *hij* het leven gered heeft, maar die wederkeerig zijn meisje uit de klaauwen van den schooden *Italiaan* heeft verlost. Zulk een offer, in stilte gebragt en in het vermoeden, dat de schoone WALPURGIS zijnen medeminnaar voor de betoonde dienst meer dan hem genegen is, (iets, hetgeen nogtans slechts ten halve waarheid behelst) toont veel, maar misschien enkel *romantische*, grootheid van ziel, maar wordt nogtans waardiglijk door eene gelijke opoffering van den vrolijken, maar edelaardigen MARTIJN SCHÖN beantwoord; waardoor alles eindelijk in 't gelid komt, en de *Bruid* haren *bruidegom* krijgt, voor wiens tijdelijk bestaan (anders eene bijzaak in Romans) mede door verzoening met eenen onbarmhartigen oom wordt gezorgd. Voorts speelt een loterijbriefje hier eene groote rol, die wij, om de nieuwsgierigheid des lezers niet ontijdig te bevredigen, hier niet zullen mededeelen. Eindelijk wordt nog als *historische* daadzaak vermeld de stoute watertogt van eenige *Zurichers*, die, den 20 Junij 1576, des nachts ten 1 ure, van *Zurich* op de *Limmat* scheep gegaan, met kracht van riemen

door de driftig ſtroomende *Limmat*, *Aar* en *Rhijn* voortgeſneld, des avonds ten 9 ure van dienzelfden dag te *Straatsburg* aankwamen, waar zij nog warme (warmgehoudene) gierſtenbrij, die 's morgens te *Zurich* was opgezet, medebragten, om te bewijzen, dat, „ wanneer *Straatsburg* plotſelijk door vijanden mogt worden overvallen, het vriendelijke, naburige *Zurich* haar hulp kan zenden, eer de brij koud wordt."

Het geheele verhaal is in een' levendigen ſtijl geſchreven en onderhoudend; ook de vertaling vrij wel. Aan de zedelijkheid zal het geen nadeel doen. De vooraan geplaatſte afbeelding der *Bruid* is allerliefst.

Hulde aan de Nagedachtenis van J. C. J. VAN SPEYK; *door* A. ELINK STERK, JR. *Te 's Gravenhage, bij* G. Vervloet. *Mediaan.* 101 *Bl. f* 1-70.

J. C. J. VAN SPEYK, ou le Héros de l'Escaut, livre de lecture et de traduction, pour de jeunes gens; augmenté de notes historiques, etc. par A. G. THESINGH, née LEYER. Nimègue, chez *J. F. Thieme.* 92 Pag. *f* :-35.

De Vereenigde Nederlanden, na de afſcheiding van België, tot behoud en voorſpoed opgeroepen door de kracht hunner ontwikkelde hulpbronnen; door PIETER VREEDE. *Te 's Gravenhage, bij* S. de Viſſer. 60 *Bl. f* :-70.

Calliope. Vaderlandſche toonen voor derzelver Vrienden. Te Leiden, bij H. W. Hazenberg, Jun. 67 *Bl. f* :-50.

C. A. DEN TEX Allocutio ad Illustris Athenaei Amſtelodamenſis Studioſos, e castris feliciter reduces, &c. Et D. J. VAN LENNEP, Carmen Lyricum ad eosdem. Amſtelodami, apud *Heredes H. Gartman.* Pp. 30. *f* :-40.

Opwekking der Mogendheden, ter heirvaart naar Parijs. Door C. LOOTS. *Te Amſterdam, bij* Brest van Kempen. *XII en* 24 *bl. f* :-75.

Aan de dappere Studenten van Groningen en Franeker, enz. Door Mr. B. H. LULOFS. *Te Groningen, bij* J. Oomkens. 12 *Bl. f* :-25.

Welkomstgroet aan de dappere Kweekelingen der Groningſche Hoogeſchool, enz. Door Mr. H. A. SPANDAW. *Te Groningen, bij* J. Oomkens. 14 *Bl. f* :-25.

God met ons, Danklied, bij het vernemen der tijding van het ontwijken der Engelſche Vloot, aan Hollands Kust. Door A. VAN DER HOOP JR. *Te Rotterdam, bij* A. F. H. Smit. 6 *Bl. f* :-20.

De Schutterijen, Dichtſtuk door R. H. VAN SOMEREN. *Te Rotterdam, bij* A. F. H. Smit. 8 *Bl. f* :-20.

Aan den Koning en Neêrlands Heldenſchaar, benevens andere op deze tijden toepaſſelijke Uitboezemingen. Door P. P.

www.libtool.com.cn

ROORDA VAN EYSINGA. *Te Amſterdam, bij* J. B. Julio. 16 *Bl. f* : - 25.

Hulde aan Z. K. H. den Prins van Oranje. Aug. 1831. *Door* W. VAN DEN HOONAARD. *Te Amſterdam, bij* Schalekamp en van de Grampel. 6 *Bl. f* : - 20.

Holland. Dichtſtukje; door J. DE BRET, *uitgeſproken den* 18 *Aug. op den Amſterdamſchen Schouwburg, enz. Te Amſterdam, bij* W. Willems. 12 *Bl. f* : - 25.

Feestzang, gezongen op 's Konings Verjaardag, ter eere van Z. K. H. den Prins van Oranje; door P. F. L. VON EICHSTORFF, *Controleur der Belastingen en Kapitein bij de Zuid-Holl. Schutterij. Te Breda, bij* F. P. Sterk. 3 *Bl. f* : - 20.

De menigte der tegenwoordig uitkomende ſtukjes van den dag noodzaakt ons meer en meer, ons op *kortheid* te bevlijtigen; zoodat wij bij vele der hier aangekondigde prozaſchriften en dichtſtukken korter zullen moeten ſtilſtaan, dan zij verdienden, en wij niet eens een behoorlijk verſlag, veel min eene met redenen bekleede beoordeeling, kunnen leveren.

De *Hulde aan* VAN SPEYK's *Nagedachtenis* is een prachtig en bevallig uitgevoerd, een welgeſteld en door mededeeling van echte ſtukken voor de Geſchiedenis belangrijk gemaakt prozawerk van een' reeds voordeelig bekend' Schrijver, den Heer A. ELINK STERK, JR., dat met een bevallig vignet in ſteendruk verſierd is, waarbij het ſpringen der Kanonneerboot No. 2 wordt afgebeeld. Een voordeele van het op te rigten Monument uitgegeven, mag het ſtuk zelve inderdaad reeds eene ſoort van Monument heeten.

Mevrouw THESINGH, geb. LEYER, heeft eer van haren VAN SPEYK, *ou le Héros de l'Escaut.* Eenige drukfeilen mogen, vooral in een werkje voor de jeugd, bij eene tweede uitgaf, welke wij ſpoedig wenſchen, wel verbeterd worden. Inkleeding, manier van verhalen en aanteekeningen bevallen ons wel.

De vaderlandlievende VREEDE heeft zijne gedachten over hetgeen tot ontwikkeling van handel en nijverheid in ons Vaderland dienen kan, in het onder No. 3 hier aangekondigde opſtel, in nieuwen vorm medegedeeld. Het aangeprezene Marktregt met die *contrôle* over de winkeliers (want dat komt er van) behaagt ons tot nog toe niet. Wij verwijzen naar onze beoordeeling van het werk van den Heer STERK *over de Belastingen*, in verband gebragt met een geſchrift van den Heer VREEDE *over den Handel enz.* Intusſchen vinden wij, ook in het hier aangekondigde opſtel, zeer veel, dat behartiging, terwijl het overige ten minſte ernſtige bepeinzing verdient.

Het nameloos bundeltje *Calliope* is eene mengeling van geestige en waarlijk leerrijke prozavertoogjes en gansch niet onverdienſtelijke dichtſtukjes. Het ontbreekt wel niet aan eenige zwakheden in de verſificatie; maar de Schrijver had toch geruſtelijk *zijnen naam kunnen* vermelden.

De *Allocutio* van Prof. DEN TEX is doelmatig, verſtandig, fraai en krachtig. Het achteraan gevoegde *Carmen Lyricum* van 's mans Ambtgenoot, den Heere D. J. VAN LENNEP, bewijst op nieuw, hoe gelukkig die Geleerde de Latijnſche lier weet te tokkelen.

Stout en krachtig is het dichtſtuk van den Heer LOOTS, *Opwekking der Mogendheden ter heirvaart naar Parijs.* Ons hindert echter, bl. 3:

> o Stad, zoo liefelijk van naam, gelijk *Parijs*,
> Alsof daarin verſmolt die van het *Paradijs!*

Hoe komt LOOTS aan zulk eene ſmakelooze woordſpeling? Bij een' rijmelaar ziet men zoo iets over het hoofd; maar een kwaad voorbeeld van een beroemd Dichter is altijd gevaarlijk, en moet worden aangewezen.

Aan de dappere Studenten van Groningen en Franeker is eene uitgaaf in 8vo. van het bevorens, als in 4to. uitgegeven, door ons aangekondigde uitmuntende gedicht van den Hoogleeraar LULOFS. Ook deze goedkooper en even zindelijke uitgaaf vinde rijkelijk vertier!

Gelijken wensch boezemen wij uit over den *Welkomstgroet* aan die eigene Studenten, voor zoo ver zij Leden zijn van het Natuurkundig Gezelſchap te Groningen; een dichtſtuk van den Heer SPANDAW, die ook daarin zijnen gevestigden roem handhaaft.

Met aandoening en belangſtelling lazen wij het *Danklied* van den Heer VAN DER HOOP. Ja! God is met ons, en zal verder met ons zijn!

Ook *De Schutterijen*, dichtſtuk van den Heer VAN SOMEREN, dunkt ons een welgeſlaagd vers te zijn, niet ontbloo van ſchoone partijen.

Veel fraais vonden wij in het bundeltje van den Hee ROORDA VAN EYSINGA. Hij blijve zich oefenen en vol maken!

Ook de drie volgende dichtſtukjes: de *Hulde aan den Prin van Oranje*, door den Heer VAN DEN HOONAARD; *Ho land*, dichtſtukje van den Heer DE BREET, en den *Feest zang*, ter eere van den Prins van Oranje, op de wijze *Te ſouviens-tu*, door den Heer VON EICHSTORFF vervaar digd, hebben wij, over het algemeen, alle met genoege gelezen.

Boekbeſch. No. I. bl. 27. reg. 11. lees: *achtervolgens.*

Mengelw. —— bl. 44. reg. 7. moet zijn: *Komt gij a reeds mij op uw wieken dragen*

—— —— bl. 45. reg. 4. moet zijn: *En ik i Morpheus arm balans en all' vergat.*

—— —— No. II. bl. 80. reg. 1. lees: *koffij.*

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

Geſchiedenis en Schriften der Apostelen van JEZUS, *door* J. J. HESZ. *Naar de vierde of laatſte zeer vermeerderde en verbeterde Uitgave uit het Hoogduitsch vertaald, met bijgevoegde Aanmerkingen, door* H. RIETVELD, *Predikant bij de Hervormde Gemeente te Amſterdam. Iſte en IIde Deel. Te Amſterdam, bij* ten Brink en de Vries. 1829, 1830. *In gr.* 8vo. *XLVI*, 400. *en XXIV*, 460 *bl. Bij Inteek. f* 7-40.

„Waar men (te onzent) in die dagen van onrust „(in 1802) naar Christelijke ſtichting uitzag, was ook „HESZ, als de geleider der jeugd, de vriend en med„gezel der volwasſenen, en de vertrooster der ouden, „in hooge waarde." Zulk een vereerend getuigenis wegens dien Zwitſerſchen Godgeleerde gaven wij (*) bij de vermelding van het afſterven des waardigen Grijsaards, aan de herziening en verbetering van zijne vroegſte ſchriften werkzaam gebleven tot in zijnen gezegenden ouderdom. Wij zagen daarbij terug naar de voorleden bange jaren van burgerlijke verdeeldheid en beroerten, in het ſtreelend vooruitzigt, dat de vernieuwde uitgave en beoefening van HESZ aanzienlijk mogt begunſtigd worden door den kalmen vrede en maatſchappelijke rust, waarin zich toen nog het Rijk der Nederlanden verblijdde. Men gevoelt, hoezeer onze hope van dien kant is teleurgeſteld geworden door het verraad en den afval van het oproerige Zuiden, waartegen het getrouwe Noorden, opgeroepen van den ſelbeleedigden Koning, de wapens aangegord heeft, en nu reeds gedurende twee winters, tot ſtuiting van toomeloos geweld en roof, op zij-

(*) Zie onze *Letteroef.* voor 1830. bl. 151.

nen hoefflag geſchaard ſtond aan de bedreigde grenzen des alouden Vaderlands. Wel blijft de gruwel der verwoesting van onze haardſteden afgeweerd, eendragt en orde gezeteld in ons midden, en boezemt de geregtigheid onzer zaak een vast vertrouwen in op den Onzienlijken; dat echter een zoo zware ſchok, algemeene krijgstoerusting en dreigend gevaar, behalve ander en menigerlei onheil, aan letterarbeid en ſtille beoefening der wetenſchappen aanmerkelijk nadeel toebrengt, vereischt geene woorden.

Zonder nu de vergelijking tusſchen den tegenwoordigen tijd en dien, waarin het Vaderland ten jare 1802 verkeerde, buiten ons oogmerk uit te ſtrekken, is het voldoende, wanneer wij de woorden, aan het hoofd van ons verſlag geplaatst, niet geheel te onregt herhaald, en *nu* met dubbelen aandrang wenſchen gezegd te hebben. Of mag men niet vertrouwen, dat de ſchriften van eenen HESZ, en met name dat gedeelte derzelven, hetwelk de achtbare Grijsaard, na veeljarigen arbeid, vermeerderd, verbeterd en geheel omgewerkt, in zijnen hoogen ouderdom ter perſe gaf, op nieuw, in weerwil van den drang en de onrust dezer dagen, te onzent menigerlei nut zal ſtichten, op allen hinder zegepralen, en andermaal tot voortplanting, opbouw en ſteun van Evangeliſche waarheid en Christelijke beginſelen bevorderlijk zijn zal in ons Vaderland? Immers, na hetgene wij, ter boven aangehaalde plaatſe, gewagende van den laatſten druk zijns werks *over het Leven van* JEZUS, wegens 's mans verdienſten gezegd, en ook bewezen hebben door verſche proeven, durven wij thans te gemoet zien, dat velen, bij wien zijne nagedachtenis in zegening is, verlangen zullen naar de voortzetting van dat genoemde werk, en van het andere van HESZ, *over de Geſchiedenis en Schriften der Apostelen*, waaraan hij eveneens in zijnen ouderdom de laatſte hand heeft mogen leggen. Met groot genoegen althans kondigen wij daarvan het begin dezer Nederduitſche uitgave bij onze Lezers aan, haasten ons, hen met hare waarde nader bekend te maken,

www.libtool.com.cn

en betuigen den Eerw. RIETVELD onzen warmen dank, behalve wegens zijne keurige vertaling, voor den ſchat van *eigene aanmerkingen*, waarmede hij dezelve ten dienſte zijner Landgenooten verrijkt heeft.

Reeds vóór ruim vijftig jaren verſcheen dit werk van den *Antistes* in druk op onzen bodem. Toen werd het Iſte Deel geſplitst in een tweetal Stukken (van 250 en 424 bladzijden), te zamen een viertal Boeken behelzende, of de helft des geheels, in acht Boeken vervat. In dat viertal Boeken wordt het geſchiedkundige van *Hand.* I tot XX voortgezet, en tevens eene korte opgave gevonden van den inhoud der zeven Brieven van PAULUS, in den afloop van dat tijdvak volgens HESZ geſchreven. Bij de tegenwoordige uitgave is de onderſcheiding of orde van het werk, met opzigt tot Boeken en Hoofdſtukken, nagenoeg geheel (*) onveranderd gebleven, hoezeer het overigens, door tusſchenvoegſelen en veelerlei bijwerk, in omvang ſterk is toegenomen. Men treft voor elk dezer twee Deelen eene Voorrede aan van den Schrijver, waarin hij, omtrent zijnen jongſten arbeid, aan dit werk beſteed, en wegens zijne bedoelingen, in zoo verre de tijd daarin hem tot verandering hoopte, in het breede verſlag doet. Daarenboven kan elk zich met eenen opſlag van het oog overtuigen, hoe aanzienlijk dit werk vermeerderd zij. Immers het tweetal *Stukken* des voormaligen eerſten Deels is bij deze uitgave tot een gelijk getal *Boekdeelen* uitgezet, en nogtans werd daarin de laatſte helft van Boek IV (Hoofdſt. 3 en 4 namelijk) niet opgenomen. Behalve het geſchiedkundige, met Hand. XX: 1 en 2 nu afgebroken, en in de twee achtergebleevene Hoofdſtukken voort te zetten tot PAULUS' *laatſte reis naar Jeruzalem*, hebben wij alsnog de behandeling te verwachten van des Apostels Brieven aan

(*) Alleen in het Iſte Deel, of Boek II, vinden wij Hoofdſt. 2 en 3 anders afgedeeld; en, volgens de Voorrede, is er bij het laatſte of VIIIſte Boek een geheel nieuw of 5de Hoofdſtuk te wachten.

de *Romeinen* en *Galatiërs*; welk een en ander, zoo wij iets gisſen mogen, den voornamen of geheelen inhoud van het volgende IIIde Deel beſlaan zal. Hoe dit zij; willen wij, bij zulken rijkdom van ſtof en verſcheidenheid van korter of breeder in het bijwerk behandelde onderwerpen, onze Lezers eenigzins nader bekend maken met deze nieuwe uitgave, dan is het blijkbaar, dat wij ons tot algemeene aanwijzingen zullen moeten bepalen. Wij doen zulks te eerder, vermits ook andere redenen ons tot eene beknopte opgave verpligten van hetgene HESZ, zoo ten aanzien der *Geſchiedenis* als *Schriften der Apostelen*, tot verbetering van zijn werk ondernomen en gedaan heeft. Ons verſlag kan dus niet dan eene zeer onvolledige ſchets aanbieden van dit vermeerderd en verbeterd werk. Wij zullen nogtans, om eenigzins te doen uitkomen, welke moeite de Grijsaard ter naziening van het *geſchiedkundige* zich gegeven heeft, aan de volgende breede aanhaling zijner eigene woorden plaats ruimen: „Ik vertrouw, dat ik alom zeer vele verbeteringen aangebragt, en vele omſtandigheden der geſchiedenis in een aanmerkelijk helderder licht zal geplaatst hebben. Ik heb zorgvuldig onderzocht, niet ſlechts wat JOSEPHUS en PHILO, als Joodſche tijdgenooten, maar ook wat Romeinſche en Griekſche Schrijvers, ten aanzien van den toenmaligen toeſtand der wereld, ter opheldering van het nu eerst wordend en in de wereld zich uitbreidend Christendom, opleveren. Zoo heb ik, b. v., over de regering van Keizer TIBERIUS, onder wiens beſtuur deze Godsdienst reeds buiten *Palæstina* begon bekend te worden, het eene en andere aangemerkt, dat dienen kon, om dit eerſte en belangrijke tijdperk naauwkeurig op te helderen. Hetzelfde geſchiedde bij de volgende Keizers. De betrekking, waarin, met de verſchillende karakters en de maatregelen der regering van de Keizers, de belangen van den Joodſchen Staat, b. v. onder CALIGULA, ſtonden, was ook voor den toeſtand der Christelijke gemeente niet onbeduidend. Men krijgt ten minſte zoo

www.libtool.com.cn

nog het tooneel, waarop de Apostelen, in en buiten *Judea*, hunne rol moesten ſpelen, benevens den ſtaat der dingen, en zoo wel de zwarigheden, als de vorderingen van hun werk, van naderbij te zien. Eene diepere kennis van den menſchelijken (burgerlijken, ſtaatkundigen) loop der zaken ſtelt te beter in ſtaat, om de grensſcheiding tusſchen het Goddelijke en menſchelijke, of ook het in eikander loopen van dezelve, juister in te zien, en oplettend te zijn, zoo wel op den loop der Godsregering, als op dien der wereld- en ſtaatsgeſchiedenis, die met deze dikwijls zoo wonderbaar moest zamenſtemmen. Bij zulk eene behandeling dezer geſchiedenis, heeft men daarom niet minder, maar veeleer te meerder, ook voor den gang der gelijktijdige ſtaatkunde en hierarchij, een geopend oog; maar men loopt echter ook tevens geen gevaar, bij het menſchelijke het Goddelijke, bij het natuurlijke eene hoogere tusſchenkomst en beſtuur uit het gezigt te verliezen. Eene fout, die thans zoo dikwijls wordt begaan, en zeer nadeelige gevolgen heeft." — In het voorbijgaan leere ons deze proeve de zuiverheid opmerken van den Nederlandſchen ſtijl, waarin de Eerw. RIETVELD dit werk heeft overgebragt.

Wegens het naauw verband tusſchen Geſchiedenis en Tijdrekening, kon HESZ niet nalaten, bij zijn nader onderzoek van vorige gidſen, wel eens verder af te wijken, en, waar hij vermeende een beter geleide te ontdekken, dat te volgen. Overigens, bij den verhaaltoon, waaraan hij zich houdt, lieten zich geene tijdrekenkundige navorſchingen voegzaam inlaſchen; en verontſchuldigt hij zich hierom te regt, dat hij, waar geene voldoende zekerheid, zijns inziens, te verkrijgen is, het juiste jaar van deze of gene gebeurtenis in het midden of onbepaald gelaten heeft. Eindelijk, ſchoon overtuigd, dat de narigten en overleveringen, door de Kerkvaders te boek gebragt, in vele luttel gelden mogen, is echter ook deze bron door den Grijsaard wederom met veel voorzigtigheid nagegaan, waar hij vermeende, dat zij

www.libtool.com.cn

waarheid behelsde, of tot betere aaneenschakeling van gebeurde zaken dienen mogt. Maar vooral ter toelichting der Apostolische Schriften heeft zich de *Antistes* bij den laatsten druk opzettelijk benaarstigd, en is hij eenen breederen weg ingeslagen. Thans deelt hij van PAULUS' Brieven, ook van de grootere, eene vrije vertaling mede; legt er zich op toe, om daarbij het eigenaardige van des Apostels schrijfwijze te bewaren; en bovendien vinden wij hier, (zoo wel om zijne Lezers op het regte standpunt te plaatsen, als om aanleiding te verschaffen tot verpoozing) ter plaatse waar PAULUS een ander onderwerp te behandelen aanvangt, eene tusschenrede ingevlochten, bestemd, om uit de Geschiedenis, of van elders, licht te verspreiden over des Apostels redenering. Dit bijwerk, schoon afwijkende van den gewonen vorm in Schriftverklaringen, lazen wij met welgevallen, en zal, vertrouwen wij, ook anderen voldoen. De bedoelde stukken zijn te uitvoerig, om een derzelven tot proeve te geven. Genoeg, dat wij daarop Godgeleerden en Bijbelvrienden oplettend maken. Wij vonden er een nieuw bewijs in voor de oude waarheid: „Men kan op verschillende wijzen wél doen en nuttig zijn."

Ten slotte blijft ons nog overig stil te staan bij den grooten voorraad van Aanteekeningen, in onze Nederduitsche uitgave geplaatst aan den voet der bladzijden, waaronder zeer vele, die, door hare uitgebreidheid en aangelegenheid van inhoud, bijzonder des Lezers aandacht tot zich zullen trekken. Wij zijn dezelve deels aan den arbeidzamen en kundigen HESZ, deels aan onzen Landgenoot, den Eerw. RIETVELD, verschuldigd. Zeggen wij een enkel woord van beide, beginnende met die van den Schrijver. Gedurende de meeste jaren van zijn langdurend en werkzaam leven was hij, volgens eigene getuigenis, onder anderen bedacht, om dezen zijnen vroegeren arbeid eenmaal te herzien, om te werken en te verbeteren, en verzamelde alzoo een' ruimen overvloed en verscheidenheid van bouwstof, daartoe bestemd. Uit *den* aard der zake nu, maar desgelijks uit de Voorrede

www.libtool.com.cn

(voor D. II geplaatst) is blijkbaar, dat veel van het opgeteekende bezwaarlijk, of niet, zou in te lasschen zijn in het werk zelve; alsmede, dat deze en gene schellingen of gevoelens, in den tekst voorkomende, naderen aandrang, uiteenzetting of toelichting, door behulp van noten, vereischen zouden. Van dien kant ontvangt dus, zoo wel ten aanzien van het geschied- als uitlegkundig gedeelte, de laatste Hoogduitsche druk een aanzienlijk en gewigtig toevoegsel, dat de nagedachtenis van den werkzamen Grijsaard niet weinig vereert.

Maar, behalve door zijne reeds van ons geprezen vertaling, heeft zich de Eerw. RIETVELD benaarstigd, deze Nederduitsche uitgave met eigene aanmerkingen te verrijken, en tot nut vooral van *zijne* Landgenooten te bewerken. Dank hebbe zijn doel, om, uit *latere* Schrijvers, vooral uit vaderlandsche Geleerden, in zijne aanmerkingen op te nemen, wat tot naderen toets of vergelijking dienen mag van hetgene op menigte van plaatsen in dit werk door wijlen HESZ geschreven was. In het bewerken dier taak komt allezins zijne belezenheid, bondigheid van voordragt, gezonde denkwijs en oordeelkunde gunstig uit; en laat het zijn, dat onze Leeraar, (volgens den wenk, door hemzelven gegeven) vooral in het IIde Deel, bij de behandeling der Apostolische Brieven, boven zijn eerste bestek getoesd en bijgedragen hebbe, zijne vaderlandsche Lezers zijn daardoor aan hem des te meer verpligt. Want, terwijl elders de Protestantsche Kerk, meer dan te onzent, door *Neologie* en *Mysticismus* besmet werd, is het op nieuw uit dezen arbeid van den Eerw. RIETVELD kennelijk, dat die van Nederland alsnog een aantal Mannen oplevert, die, vrij van zulke uitersten, als Godgeleerden en ervarene Schriftverklaarders, op ééne hoogte staan met de voornaamste uitheemschen, en, even als de zalig ontslapen HESZ, getrouw blijven aan de Evangelieleer, door JEZUS, den Zone Gods, en zijne Gezanten, in naam des Eeuwigen, gepredikt en gestaafd. Teregt meenen wij dus bij onze Lezers deze vertaling boven de oorspron-

kelijke uitgave van den beroemden Schrijver te moeten aanprijzen, in de ſtreelende hope, dat de Voorzienigheid den bekwamen KIEFVELD krachten en tijd vergunnen moge, om zijnen overigen arbeid, als tot hiertoe, met lof te voleindigen. Zoo oogſte hij eerlang den vollen dank der Christelijke Kerk, wier nut hij behartigt, en verblijde zich thans, bij voorraad, over onze goedkeuring, en in de bede, door ons geuit! (*)

(*) Deze wensch komt, helaas! reeds te ſpade. Sinds het inkomen van dit verſlag overleed ook deze waardige Leeraar, min vermaard, het zij zoo, bij den buitenlander, maar daarom niet minder verdienſtelijk in zijnen kring, niet minder betreurd door Kerk en Vaderland. *Redact.*

Oordeelkundige Geſchiedenis van het Pausdom, de Voorlezingen gevolgd van den beroemden Hoogleeraar LOD. TIM. SPITTLER. *Met Aanmerkingen in het licht gegeven, door den Heer* J. GURLITT, *Directeur van het Johanneum te Hamburg. Nader overgezien en tot meer algemeen gebruik ingerigt, door* H. E. G. PAULUS, *Hoogleeraar der Godgeleerdheid en Wijsbegeerte te Heidelberg. Uit het Hoogduitsch overgebragt, en met Aanmerkingen vermeerderd, door* HERMAN VAN LIL, *Predikant te Maasdam. In II Deelen. Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. 1827, 1830. *In gr.* 8*vo. Te zamen X en* 692 *bl. en* 47 *Reg. f* 6-75.

Voorzeker een veelbelovende titel! Eene oordeelkundige Geſchiedenis van het Pausdom, naar de Voorlezingen van den beroemden SPITTLER, en aan welke nog twee andere Duitſche Hoogleeraren gearbeid hebben! Geen wonder, zoo wij het boek met hooggeſpannen verwachting in de hand namen. In hoe verre deze bevredigd is, mogen onze Lezers uit het volgende opmaken.

www.libtool.com.cn

De Schrijver of de beärbeiders van dit werk beloven eene *oordeelkundige Geſchiedenis* van het Pausdom, en geven ons als zoodanig eene reeks van *aanmerkingen*, *redeneringen* en *betoogen*, omtrent den oorſprong, aanwas en het verval van het Pauſelijk gezag. Terwijl deze *redeneringen* met een' kwistigen rijkdom worden opgehoopt, en het werk daardoor het aanzien verkrijgt van eene *Pleitrede* tegen de overleveringen der R. K. Kerk, worden daarentegen de *daadzaken* (*facta*) met eene zeer ſpaarzame hand toegemeten. Het boek is in zes tijdperken verdeeld, te weten: I. De vier eerſte Eeuwen onzer Jaartelling. (In dezen tijd is, te Rome, de Paus al niet veel meer, dan nu, in Duitschland, een Predikant en Super-intendent.) II. De vier daarop volgende Eeuwen. (De jonge knaap groeit ongemerkt heel voorſpoedig op.) III. De negende, tiende en elfde Eeuw. (Met behoedzaamheid, en verſtandig gebruik maken van de omſtandigheden, ontwikkelt hij verder zijn aanwezen.) IV. De twaalfde en dertiende Eeuw, die ons ook den bloei der Pauſelijke magt, in haar meest volkomen ſtandpunt, aanwijst. (Hij, die juist in het midden van dit tijdperk regeerde, heeft de Pauſelijke magt ten hoogſten top verheven, namelijk INNOCENTIUS III.) V. De veertiende en vijftiende Eeuw. (Nu doen zich, in de Kerk, zeer treurige tijden op, tot aan de inbreuk van nog grooter onheil, dat der Kerkhervorming!) VI. Van LUTHER af, tot JOSEPH DEN II; (1517—1782: met welk jaar deze Geſchiedenis beſloten wordt.) Alle deze rubrieken worden op dezelfde wijze behandeld; en wij vermeenen niet te veel te zeggen, wanneer wij beweren, dat de *daadzaken* ons alleen worden toegediend, wanneer en voor zoo verre zij in de redeneringen te pas komen. Hierdoor komen zij natuurlijk noch in eene geregelde tijdsorde, noch in evenredig breedvoerige behandeling voor. Wanneer men vermeent reeds in de XVIIde Eeuw te zijn, ontvangt men onverwacht weder daadzaken uit een paar Eeuwen vroeger. Over deze gebeurtenis heeft men 30 bladzijden, over eene andere

www.libtool.com.cn

naauwelijks drie regels. In 't algemeen mag dit werk voor een model dienen van hooge (Duitsche) Pragmatische Geschiedenis — veel redenering en weinig *facta!* Indien dit de wijze is, waarop de Geschiedenis *Pragmatisch* moet behandeld worden, is het te vreezen, dat velen hierdoor van die wijze van geschiedschrijven zullen worden afgeschrikt, en, gelijk de wereld gewoon is van het eene uiterste tot het andere over te slaan, zal mogelijk juist daardoor het schrijven en lezen van dorre, maar eenvoudige Kronijken (enkel daadzaken) nog wel eens in de mode komen. (*)

Wij erkennen het, de Schrijver beloofde geene Geschiedenis der *Pausen*, maar van het *Pausdom*. Doch ook deze kon behandeld worden, zonder de daadzaken zoo spaarzaam, zoo ongelijk en in zulk eene bonte mengeling voor te dragen. Het kon geschieden, zonder dat het zoo verward geschiedde, en zonder dat het werk de gedaante had van een Polemisch geschrift. HEEREN beloofde *Ideën*, en gaf die; maar met welk eene orde, helderheid, en rijkdom van daadzaken! MONTESQUIEU gaf *Considérations* over Romes op- en ondergang; SIMON STIJL, over de opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden: doch bij beiden is alles vol van zaken, in eene geregelde orde voorgedragen, en alleen door treffende, meestal korte, aanmerkingen in het ware licht gesteld.

Gaarne erkennen wij, dat er zeer veel uit dit werk te leeren valt; dat het in 't algemeen zeer goed en voldingend bewijst, dat de Bisschop van Rome, in de eerste tijden der Kerk, niets meer was, en ook *zelf niets meer waande te zijn*, dan elk ander Bisschop; dat het voorts zeer goed aantoont, door welke staatkundige en veelal toevallige gebeurtenissen de Bisschop van Rome aanleiding

(*) Men herinnere zich hier DE BARANTE's *Histoire des Ducs de Bourgogne*, waarvan het *motto* is: *Scribitur ad narrandum, non ad probandum*; of WASHINGTON IRVING's *Verovering van Grenada!* Is dit niet reeds een fraai begin?

www.libtool.com.cn

gekregen heeft, om zich eerst als *de eerſte onder zijne gelijken* (*primus inter pares*) te gedragen, naderhand zich tot *het hoofd van allen* op te werpen, en door welke ſtoute aanmatigingen het hem eindelijk gelukt is, zich als zoodanig te doen gelden, enz. Doch dit alles had behagelijker ingekleed en minder verward voorgedragen kunnen worden.

Van de zijde van den ſtijl toch valt van dit werk niet veel goeds te zeggen. Duistere en ſtroeve volzinnen, eene vreemdſoortige wijze van uitdrukking, in één woord eene onaangename voordragt, maken het lezen daarvan al dikwijls tot een verdrietig werk. De vertaling is meestal veel te letterlijk, en daardoor zeer dikwijls Hoogduitsch in Hollandſche woorden. Wij willen hierom niet alles op rekening der Schrijvers ſtellen, maar zouden ook niet gaarne den Vertaler alleen de ſchuld geven. Doch, aan wien het dan ook hapere, volzinnen als de volgende zijn, zoo niet onverſtaanbaar, ten minſte duister en ſtroef: „Alle vergelijking met iets van zoodanigen aard, alle beoordeeling boven hetgeen hier geenszins voegt aan eene zijde, kan en moet toch vrijmoediglijk dit gezegd worden." (Iſte D. bl. 193.) „Gansch trouwens, zonder kommer, had, tot heden, de overheid de geeſtelijken rijk gemaakt, zich alzoo, gelijk zij meende, mogen vleijen, dat hare eigene magt meer verzekerd bleef, wanneer die kerkelijke bedieningen, op die wijze, en door die perſonen, bezet werden, dan met de opvolging plaats had in graafſchappen, hertogdommen, enz." (Iſte D. bl. 233.) Zoodanige zijn er meer. De Vertaler ſchijnt zelf nu en dan de noodzakelijkheid gevoeld te hebben, om de ineengedrongene en daardoor duistere volzinnen van het oorſpronkelijke door omſchrijving een weinig duidelijker te maken. Immers hij leert ons in eene aanteekening op bl. 19 van het IIde Deel, dat hij eene aldaar voorkomende zinſnede, die in het Hoogduitsch 169 woorden bevatte, in 300 Hollandſche woorden had overgebragt! Men leze dien volzin, waarin vooral het woord *kortelijk*,

't welk ongeveer in het midden daarvan voorkomt, al eene zonderlinge figuur maakt.

Hoe veel goeds er dan ook in dit werk moge voorhanden zijn, de ongelukkige vorm bederft, naar ons inzien, alles; en men behoeft geen Franschman te zijn, noch ook de Fransche wijze van behandeling der Geschiedenis goed te keuren, om *hier* sommigen onzer Duitsche naburen met nadruk aan het gezegde van BOILEAU te herinneren:

Sans la langue, en un mot, l'auteur la plus divin
Est toujours, quoi qu'il fasse, un méchant écrivain!

Leerrede over Gods hulp en beſcherming in den twaalfdaagſchen Veldtogt van het Nederlandſche leger, in Aug. 1831. *Naar Pſalm XLVI:* 8–12; *gehouden in de Gemeente der Doopsgezinden te Utrecht, op* 28 *Aug.* 1831, *door* JAN KOPS. *Te Utrecht, bij* van Paddenburg en Comp. 1831. *In gr.* 8*vo.* 28 *Bl. f*: - 40.

Verwelkoming der Leidſche Jagers, den 23 *Sept.* 1831, *te Leiden, door den Rector Magnificus* W. A. VAN HENGEL. *Te Leiden, bij* C. C. van der Hoek. 1831. *In gr.* 8*vo.* 18 *Bl. f*: - 30.

De Terugkomst der vrijwillige Jagers, Leidſche Studenten, godsdienſtig gevierd, ter Opening der Akademiſche Leſſen, den 3 *Oct.* 1831. *Door* N. C. KIST, *Hoogleeraar en Akademieprediker. Te Leiden, bij* S. en J. Luchtmans. 1831. *In gr.* 8*vo.* 42 *Bl. f*: - 45.

De Hoogleeraar KOPS wilde wijzen op *de groote en eerſte Oorzaak*, waaraan wij redding uit gevaar te danken hebben. Na korte opheldering van den tekst, wordt God voorgesteld als *Opperheer der aarde en Beſchikker van de lotgevallen der volken.* Daarop volgt een betoog, dat wij het Goddelijk opperbestuur moeten

www.libtool.com.cn

kennen in de behaalde overwinningen, en deswege ons dankbaar betoonen. Deze Leerrede is buiten twijfel met genoegen gehoord, en kan ook bij de lezing nut ſtichten. Wie toch zou niet gaarne belijden, dat Gods beſtuur over alle dingen gaat, en dat wij, te midden des rampſpoeds, nog velerlei zegen genieten? Ook de uitkomst van den tiendaagſchen veldtogt geeft ons reden tot dankbaarheid jegens den Algoeden. Doch *middellijk* of *onmiddellijk*, wie zal dit bepalen? of dient niet zoodanige onderſcheiding alleen, om de bekrompenheid der menſchelijke bevatting te hulp te komen?

De *Verwelkoming* door Prof. VAN HENGEL is eene regt hartelijke toeſpraak, die wij met veel genoegen hebben gelezen. Zekerlijk heeft dezelve eene treffende werking gedaan op de hoorders.

De godsdienſtige viering van de terugkomst der uitgetrokkene Studenten, juist op den Gedenkdag van *Leidens Ontzet*, gaf aanleiding tot zeer belangrijke herinneringen. De tekst, JES. XLIII: 10a., wordt met weinige woorden toegelicht. De Prediker bepaalt de aandacht zijner hoorders *bij het verledene en bij het toekomende*, *als de vaste gronden onzer blijmoedige hoop op God*, *voor de toekomst*. Ja, zoo is het; de geſchiedenis van vroegeren tijd en van onze dagen geeft allezins reden tot godsdienſtig vertrouwen. De geest, in deze geſchriften der drie Hoogleeraren, en in zoo vele andere leerredenen of ſtukken, betrekkelijk dezelfde zaak, heerſchende, is een goede geest. Naar mate deze meer overal doordringt in hoogere en lagere ſtanden, zal ons volksgeluk volkomener en duurzamer worden. God zegene hiertoe de medewerking van alle welgezinden!

Doe wel, en zie niet om! als noodzakelijk tot algemeen geluk en behoud des Vaderlands voorgedragen in het Dep. Amersfoort der Maatſchappij: Tot Nut van 't Algemeen, den 2 Dec. 1830, *door* H. A. HA-

www.inbook.com.ch

MELBERG, *Lector in de Wis- en Natuurkunde, enz. Te Amſterdam, bij* Gebr. Diederichs. 1831. *In gr.* 8*vo.* 35 *Bl. f* : - 50.

De uitgave van deze Voorlezing heeft een weldadig doel. De Heer HAMELBERG mag wel vertrouwen, *dat de daarin vervatte beginſelen algemeen als waar en goed erkend* zullen *worden.* Zoude men op de behandeling des onderwerps, ook op deze en gene uitdrukking, die wat ſcherp is, misſchien iets kunnen aanmerken, het ſtukje draagt echter menigvuldige blijken van edele denkwijze en warme vaderlandsliefde. Het werke, als zoodanig, dan mede ten algemeenen beste!

Verhandeling over de Koepokken, zoo als dezelve natuurlijk bij het Rund voorkomen en door inenting kunnen worden voortgebragt, en over de beveiligende mok of pokmok des Paards, enz. Met Platen. Door Dr. A. NUMAN, *Directeur van 's Rijks Vee-artſenijſchool, Hoogleeraar in de practiſche Vee-artſenijkunde aan dezelve, enz. Te Utrecht, bij* van Paddenburg en Comp. 1831. *In gr.* 4*to. XI en* 114 *bl. f* 4 - 80.

Nadat JENNER in het laatst der vorige eeuw de waarneming, dat toevallige beſmetting door koepokken voor de kinderziekte beveiligt, gebezigd heeft, om de opzettelijke inenting als voorbehoedingsmiddel in te voeren, zag men, niettegenſtaande eenige tegenwerking, deze kunstverrigting weldra zoo algemeen worden, dat alleen hardnekkig vooroordeel of domme onwetendheid weigeren kan, hierin een bewijs harer uitſtekende gepastheid op te merken. Intusſchen bleef er aangaande dit beveiligingsmiddel nog ſteeds veel twijfelachtigs over. Welke is de eigenlijke aard der oorſponkelijke pokken bij het rund, en hoe kan men dezen van andere uitſlagziekten onder-

www.libtool.com.cn

scheiden? Welk is het verband tusschen de mokzweer en den voet des paards en deze koepokken, en is werkelijk dit ongemak steeds de oorzaak der koepokken? Zijn de runderen ook vatbaar, om door kinderpokken besmet te worden? Is misschien het gif der *variolae* bij de runderen tot dat der koepokken overgegaan, en zijn de laatsten *identisch* met de eersten? Welke wijzigingen ondergaat de koepokstof door bestendig voortgezette inentingen van den eenen mensch op den anderen, en verliest dezelve daardoor iets van haar oorspronkelijk vermogen? Al waren deze vragen van minder belang voor de praktische geneeskunst, dan zij wezenlijk zijn, ook dan nog zou derzelver beantwoording voor de wetenschap hoogst belangrijk wezen.

De door zijnen ijver voor de Vee-artsenijkunde binnen en buiten ons vaderland met lof bekende Hoogleeraar NUMAN heeft daarom ook, naar ons oordeel, op nieuw de artsen, niet slechts onzer vier- maar ook onzer tweevoetige landgenooten, aan zich verpligt door deze belangrijke Verhandeling. Reeds in 1825 had de Schrijver zijne proeven omtrent de werking van de smetstof der koepokken op onderscheidene huisdieren in dit Tijdschrift medegedeeld (*Vaderl. Letteroeff.* 1825. No. 9, 10 en 11. *Mengelw.*); thans geeft hij ook de afteekeningen, daartoe behoorende, in het licht, en stelt ons den voortgang der ingeënte pokken bij het rund en het paard in gekleurde en weluitgevoerde afbeeldingen voor oogen. Hierbij zijn afbeeldingen gevoegd van de oorspronkelijke ware koepokken, overgenomen naar die, welke TSCHEULIN (*Ausschlag- und Abzehrungskrankheiten der grössern Hausthiere. Karlsruhe*, 1824.) gegeven heeft; gelijk ook van de beveiligende mok, (door den Heer NUMAN *mokpok* genoemd) overgenomen uit het werk van SACCO (*Neue Entdeckungen über die Kuhpocken u. s. w., aus dem Italienischen übersetzt von* W. SPRENGEL. *Leipzig*, 1812).

Het is den Schrijver niet gelukt, de oorspronkelijke koepokken, welke hier en daar in ons vaderland op on-

derſcheidene tijden zijn opgemerkt, zelf waar te nemen, evenmin als de ware beveiligende mok. Hij deelt ons echter eene, volgens de berigten van onderſcheidene ooggetuigen (voor de mok bepaaldelijk volgens SACCO) opgemaakte, beſchrijving van de kenteekenen en het beloop der beide ziekten mede, welke, met de reeds vermelde afbeeldingen, dienen kan, om onze veeärtſen en landlieden op dezelve opmerkzaam te maken. Behartiging verdiende, onzes inziens, de voorgeſtelde maatregel, om, van Gouvernementswege, voor iedere ontdekking der ware oorſpronkelijke koepokken, waarvan tijdig genoeg aangifte wierd gedaan, eene kleine geldelijke belooning te geven.

Recenſent acht het genoegzaam bekend, dat de inenting der koepokſtof, van den mensch genomen, aan den Schrijver bij de koe, den ſtier, het paard, den ezel, den kameel en de geit gelukt is; geene, of althans eene ſlechts onvolkomene, uitwerking bragt dezelve te weeg bij het ſchaap, het varken, het konijn, den hond en den aap. De koepok, aldus op het rund, als op haren oorſpronkelijken geboortegrond, overgebragt, ſchijnt er, volgens den Schrijver, nieuwe en verhoogde krachten te verkrijgen; en, hoe zeer met beſcheidenheid niet ſtellig beſliſſende, helt de Heer NUMAN echter over tot het gevoelen van hen, die meenen, dat de koepokſtof door geſtadige overbrenging van het eene menſchelijk ligchaam op het andere ontaardt en iets van haar oorſpronkelijk vermogen verliest. De aanmerking aangaande het minder individueel levensverſchil bij dieren van dezelfde ſoort, waardoor de afſcheidingen en dus ook de ſtofſen hare oorſpronkelijke hoedanigheden meer onveranderd blijven behouden (bl. 56), komt ons even juist voor, als gewigtig in de beſliſſing van dit nog niet genoeg onderzochte vraagſtuk. De Schrijver wil daarom ook de inenting der koepokken bij het rund (en ook bij het paard) aanbevolen hebben.

Verder ſchijnen de proefnemingen van den Schrijver niet gunſtig voor het vermoeden, dat er tuſſchen de kin-

www.libtool.com.cn

depokken en de koepokken *identiteit* beſtaat, gelijk nog zeer onlangs Dr. SONDERLAND te *Barmen*, in HUFELAND's *Journal der prakt. Heilkunde*, beweerd heeft. Reeds vroeger had de Heer NUMAN inentingen met *materies varioloſa* aan verſcheidene koeijen, zonder voldoend gevolg, beproefd. Later heeft hij proefnemingen in het werk geſteld, (waarvan in een bijvoegſel verſlag wordt gegeven) door, in navolging van gemelden Dr. SONDERLAND, de koeijen met dekens van pokzieken te bedekken. De koeijen verkregen op deze wijs wel een pokuitſlag (*met uitzondering van eene, welke te voren gevaccineerd was*), maar geenszins koepokken, en de ſtof, uit deze pokken genomen, was ook niet in ſtaat. in het menſchelijk ligchaam koepokken voort te brengen.

Uit deze opgave van den hoofdinhoud van dezen letterarbeid, wiens uitwendig gewaad niet ſlechts betamelijk, maar ſierlijk is, blijkt, vertrouwen wij, genoegzaam, dat wij niet te veel gezegd hebben, toen wij beweerden, dat de Schrijver daardoor de vaderlandſche geneeskundigen op nieuw aan zich verpligt heeft. Zoo wij ons ééne aanmerking veroorloofden, het zou deze zijn, dat het werk veelligt bij eenige beſnoeijing en eene beknoptere voorſtelling van enkele punten niet zou hebben verloren.

Nog eene opmerking moge ten ſlotte worden bijgebragt. Hoe belangrijk kan eene inrigting van Vee-artſenijkunde niet worden, wanneer men, in den geest dezer Verhandeling, eene vergelijkende ziektekunde daaruit afleidt, en dezelve toepast op de kennis der ziekten van het menſchelijk ligchaam! Wij zeggen dit niet, om de eigenlijke beſtemming dier inrigting te verkleinen. Zekerlijk in ons land, het land der kazen, is het rund een dier van hooge waarde, en al, wat deszelfs welzijn kan bevorderen, vermeerdert den nationalen voorſpoed; en, hoezeer wij geen' Burgerkoning hebben, op wiens burgerlijke lijst 900,000 franken voor eenhoevig hofgedierte zijn afgezonderd, het paard is toch een te edel, nuttig en ſchatbaar dier, om dit christelijk vee

niet mede gaarne te verzorgen en van zijne kwalen te genezen. Maar, al had ook eene inrigting zoo als de Vee-artſenijſchool niet dat dadelijk nut voor den landman en veebezitter, hetwelk geen onbevooroordeelde haar ontzeggen zal, zij zou nog onberekenbaar nuttig kunnen worden voor de regte kennis der ziekten van het menſchelijk ligchaam. Naar hetzelfde doel toch, waartoe men inrigtingen van vergelijkende ontleedkunde dienstbaar maakt, moeten ook dergelijke Vee-artſenijſcholen leiden; en zij zullen het des te zekerder, hoe meer zij, die aan derzelver hoofd ſtaan, dit tweeledig doel voor oogen houden, en de bekwaamheid hebben, om het te vervolgen. Wij wenſchen onzen achtingwaardigen landgenoot tot de bevordering van dit aangelegen onderwerp ſteeds denzelfden lust en ijver toe, welke hem tot nu toe bezielden. Het ontbreke hem daarbij nimmer aan die aanmoediging, welke voor het volharden in deze moeijelijke taak ten krachtigen prikkel verſtrekken zal, en de regtmatige belooning is van nuttige werkzaamheid ter bevordering van kennis en tot uitbreiding van den vaderlandſchen roem!

Het Zeeregt, van vroegeren en lateren tijd, door (na wijlen) N. OLIVIER, *in leven Ridder der Orde van den Nederlandſchen Leeuw, Secretaris Generaal bij het Ministerie van Justitie, enz. 's Gravenhage, bij* G. Vervloet. 1831. *In gr.* 8*vo. VIII en* 419 *bl. f* 4-25.

Het doel en de aard van dit werk wordt door den Schrijver, in de Voorrede, aldus opgegeven: „De keuze „van het onderwerp, dat wij in deze bladen behande„len, heeft haren grond gevonden in de omſtandig„heid, dat, zoo verre ons althans bekend is, geen „Nederlandsch Schrijver de ſtoffe, in haren ganſchen „omvang, tot een geheel heeft gebragt. Dit te doen

www.libtool.com.cn

„is ons oogmerk geweest; deskundigen gelieven te be„oordeelen, hoe verre wij hierin geſlaagd zijn. Ons „voornemen is geweest, om alleen van het *Nederland„ſche* Zeeregt te handelen; de overweging echter, dat „ook, tot de bereiking van dit doel, nu en dan noo„dig was, om de oogen elders te ſlaan, heeft ons voor „den titel de algemeene benaming van Zeeregt doen „verkiezen."

Het werk is verdeeld in zeven Hoofdſtukken, in elk van welke een groot aantal onderwerpen behandeld worden. Daar de opſchriften dezer Hoofdſtukken ſlechts algemeen zijn en het werk niet in Paragrafen, of Rubrieken is verdeeld, is de eigenlijke inhoud ſlechts uit eene gezette lezing op te maken; waarom wij het niet onnutig rekenen, de in elk Hoofdſtuk behandelde onderwerpen iets omſtandiger op te geven.

Hoofdſtuk I. *Van de Zee- of Scheepvaart en de Viſſchérij in tijd van Vrede.* De Schrijver handelt over de Zee in het algemeen; het vrije gebruik daarvan in tijd van vrede — het Strand — de toeëigening van Zeeën, Zeeboezems enz. — het onderſcheid tusſchen Eigendom, Gebied en Regtsgebied — het heffen van Belastingen en Tollen — het plaatſen van Tonnen en Bakens — het Loodswezen — den aanwas der ſcheepvaart in ons Vaderland — de Koloniën — Vrijhavens — Octrooijen en Monopoliën — de Handelmaatſchappij — de Westindiſche Maatſchappij (van 1828) — de Maatſchappijen van Verzekering — den Slavenhandel — den Levantſchen handel — den handel op Rusland — dien op Algiers enz. — over de Conſuls — Zeebrieven en Turkſche Paspoorten — gebruik der Vlag — Waterſchouten — het gebruiken van vreemde Matrozen — Retorſie — Viſitatie — Quarantaine — Admiraalſchap — Konvooi — Seinen — Oorlogsſchepen — vreemde Oorlogsſchepen — Scheepsreederijen, en eindelijk over de Visſcherijen. (Bl. 1—75.)

Hoofdſt. II. *Van den ſtaat van Oorlog ten opzigte der Zee- of Scheepvaart.* Na eenige bepalingen van het Regt der Natuur, het Staatsregt en het Regt der Volken,

www.libooc.com.nl

met betrekking tot de Zeevaart, treedt de Schrijver t het Regt van Oorlog, en geeft hij eenige algemeene r gelen op, die in den ſtaat van Oorlog bij alle beſchaa de Volken erkend worden. Naar aanleiding hiervan ha delt hij over Prijzen — Kaperij — Repreſailles — Bon genooten — onzijdige Staten — het blokkeren van Have of Kusten — over den regel: *Vrij ſchip, vrij goed* · grondgebied van onzijdige Mogendheden — Embargo · Contrabande — Admiraalſchappen en Konvooijen — An nestie — Gijzelaars. (Bl. 75—124.)

Hoofdſt. III. *Van de beſtrijders der Vrijheid van Zee en de inbreuken op die Vrijheid.* In dit Hoofdſtu wordt voornamelijk gehandeld over de aanmatigingen va onderſcheidene Volken, die beweerden den Eigendom d Zeeën te hebben, gelijk de Romeinen op de Midde landſche, de Portugezen op de Indiſche Zeeën — over d Franſche aanmatigingen onder Lodewijk XIV, vooral ov vorderingen der Engelſchen — over de geſchriften va Seldenus en Hugo de Groot — over de Engelſche Na vigatieäkte van 1651 — over de tegenwoordige me vrijzinnige beginſelen, als uitzondering waarvan wor opgegeven de nog altijd beperkte vaart op de Zwarte Zee (Bl. 125—155.)

Hoofdſt. IV. *Van den voormaligen ſtaat der Wetge ving.* Terugtred tot de vroegere Geſchiedenis van on Vaderland — Ordonnantiën van Karel V en Philips I van 1551 en 1563 — Wisbuyſche Zeeregten — Wa terregten van Damme en Westkappelle — *Rooles d'Ole ron* — de *Lex Rhodia de Jactu* en andere Romeinſch Wetten — het Conſulaat der Zee — over de Wetgeving om trent de Asſurantie — de Zeewetten van andere Volken — de Collegiën van Admiraliteit — de Kamers van Asſu rantie — Keuren en bijzondere Ordonnantiën, voorna melijk op het ſtuk der Asſurantie — breedvoerige be ſchouwing der onderſcheidene wettelijke bepalingen op di ſtuk — over Avarij — Bodemerij — ſchade door aan zeiling tegen elkander — over de onderlinge betrekkin gen *tuſschen* den Schipper, de Reeders, de Bevrachter

www.libtool.com.cn.

en het Scheepsvolk — over Chertepartijen — Societeiten en Compagnieſchappen — Admiraalſchap. (Bl. 155—264.)

Hoofdſt. V. *Van den lateren en aanſtaanden ſtaat der Wetgeving.* Beſchouwing der gebeurtenisſen van en na 1795 — inlijving van België in Frankrijk — oudere Franſche Wetgeving en Regterlijke Organiſatie met betrekking tot den Zeehandel — Fransch Wetboek van Koophandel van 1807 — bepalingen omtrent het Zeeregt, vastgeſteld ten tijde der Bataafſche Republiek en door de opgevolgde Regeringen tot aan de inlijving in Frankrijk — overzigt van het tweede boek van het Fransch Wetboek van Koophandel, *du Commerce maritime* — overzigt der bepalingen van het nieuwe (nog niet ingevoerde) Wetboek van Koophandel. (Bl. 265—348.)

Hoofdſt. VI. *Van het Strandregt.* Wat dit zij — vroegere bepalingen daaromtrent hier te lande — bij andere Volken — over Berg-, Hulp- en Redloonen. (Bl. 349—379.)

Hoofdſt. VII. *Van Zeerooverijen en andere Misdaden ter Zee.* De Zeerooverij oudtijds vrij algemeen en als 't ware geoorloofd, thans hoogst ſtrafbaar — de geroofde Goederen veranderen niet van Eigenaar — vroegere en latere bepalingen hieromtrent, zoo hier te lande, als elders. (Bl. 379—395.)

Hierna volgt, ten ſlotte, een *Bijvoegſel*, behelzende eene opgave der beteekenis van eenige in het Zeeregt voorkomende woorden en uitdrukkingen, enz. (Bl. 396—419.)

Wanneer men nu den overvloed van belangrijke zaken, die b. v. in het eerſte Hoofdſtuk behandeld zijn, in aanmerking neemt, zal men gereedelijk begrijpen, dat in 75 bladzijden de ſtof niet uitgeput, maar alles ſlechts kortelijk aangeſtipt zijn kan. Ook in de overige Hoofdſtukken is alles ſlechts kortelijk behandeld. Alleen de oudere bepalingen omtrent Aſſurantiën en Avarijen zijn met behoorlijke uitvoerigheid en volledigheid in het vierde Hoofdſtuk uiteengezet. Doch ook in dit Hoofdſtuk hadden wij iets meer en grondiger verwacht omtrent de vroegere Geſchiedenis van het Zeeregt, b. v. over de

www.libtool.com.cn

Met groot genoegen lazen en herlazen wij deze Inwijding rede van den Hoogleeraar SURINGAR. In eene fraai g ſtelde Inleiding betoogt de Redenaar, dat de Geſchiede der Geneeskunde ten naauwſte met die der Menschheid v bonden is, en van haar niet zelden licht en leven ontlee Om deze ſtelling nader in bijzonderheden te ſtaven, do loopt hij vervolgens de Geſchiedenis der Geneeskunde, wijst den invloed aan, dien, in elk tijdperk, de ſtaat Beſchaving, der Wijsbegeerte en der Wetenſchappen en Kı ſten op de voornaamſte Geneeskundigen gehad hebbe. D welgekozene voorbeelden bewijst hij, dat de Natuur de m der der *Geneeskunst*, de Wijsbegeerte de kweekſter der *gene kundige wetenſchap* was. Geen wonder, dat wij dan oo van het begin tot aan het einde, de lotgevallen dezer w tenſchap als 't ware gelijken tred zien houden met die Wijsbegeerte, zoo innig met die der Beſchaving verbonden De Aanſpraken, waarmede deze Inwijdingsrede, als n gewoonte, beſloten wordt, zijn ſierlijk en gepast, gelijk geheele ſtuk ook van de zijde van ſtijl en taal uitmunt.

Bedenkingen over de Nederlandſche Financiën. Te Amſterda bij J. van der Hey en Zoon. 1831. *In gr. 8vo.* 32 *f* : 40.

Dit vlugſchrift behelst in de eerſte plaats eenige algeme bedenkingen over de Nederlandſche Financiën. De Sch ver geeft de grootheid onzer Staatsſchuld op, handelt h telijk over de verdere behoeften van den Staat, en deelt ſlotte zijne gedachten mede over de middelen om daarin voorzien. In het Voorberigt zegt hij, dat deze Bedenkin ſlechts eene *ſchets* uitmaken, die zeer voor uitbreiding baar is, en dat zij alleen worden uitgegeven, om te zi hoe zij worden opgenomen. Genieten zij een gunſtig haal, dan zal hij dit ſtuk uitbreiden, en meer uitvoerig eenzetten, wat hier ſlechts is *aangeſtipt*. En inderd deze laatſte uitdrukking is juist. De denkbeelden, in ſtukje vervat, verraden eenen helderen denker; maar er w meer *geſteld* dan *bewezen*. Uitbreiding, berekening en be is er noodig, om het geſtelde van den Schrijver te kun toetſen. Intusſchen is, hetgeen wij hier ontvangen, beh rijk genoeg, om naar het vervolg te wenſchen. Voora

www.libtool.com.cn

het ſtuk der Financiën is de mededeeling van denkbeelden van een praktisch nut, en ook hier kan uit de wrijving der gedachten de vonk der verlichting ontſpringen.

Eene opzettelijke beoordeeling dezer Bedenkingen tot het in 't licht verſchijnen der uitbreidingen uitſtellende, maken wij voorloopig deze aanmerking: dat de Schrijver de geheele ſchuld als 't ware voor rekening van Oud-Nederland neemt, waartegen wij, met alle onze Lezers, *protesteren*. Wij erkennen, dat wij er voor het oogenblik *voor zitten*, of, gelijk een Belgiër eens zeide: *Les Hollandais ſont en poſſeſſion de grand livre*; doch dit is een voorbijgaande toeſtand, waarvan de laſt door buitengewone middelen moet beſtreden worden, maar die niet ten grondſlag kan genomen worden voor een *vast ſyſtema van Financiën*, of veeljarig Budget. — Ook vergist hij zich op bl. 23, met te zeggen: „*de Schrijvers over Staatshuishoudkunde hebben ſchaars iets over Belastingen gezegd en dan nog altijd in algemeene termen.*" Zeker heeft hij op dat oogenblik niet gedacht aan het uitmuntend werk van den Heer ELINK STERK *over de Belastingen, vooral die van den Handel* (*) (*Delft*, 1828.), noch aan het niet minder fraaije werk van den Graaf VAN HOGENDORP, *Lettres ſur la proſpérité publique* (†) (*Amſterdam*, 1830. 2 Deelen.)

Onder het goede, 't welk wij in dit ſtukje aantroffen, bevielen ons bijzonder des Schrijvers aanmerkingen over de noodzakelijkheid van groote en algemeene *bezuinigingen*. Misſchien is het niet geheel te onregte, dat hij beweert, dat de vroegere Commisſiën, te dien einde benoemd, alleen bezuinigden op Ambtenaren beneden de *f* 2000 traktement. Ook wij hoorden wel eens de aanmerking, dat zulke Commisſiën zich te veel met den *zwavelſtok* en te weinig met de *beets* bezig hielden. Wij willen voor het vervolg het beste hiervan hopen: want, hoe nieuw de Staatshuishoudkunde, als wetenſchap beſchouwd, ook zijn moge, de oude Romeinen kenden dezen gulden regel, dien men nu misſchien miskent: OPTIMUM VECTIGAL PARSIMONIA; *Zuinigheid is de beſte inkomst!*

(*) Zie *Vad. Letteroef.* 1830. bl. 628, en verv.

(†) ——————— 1831. bl. 593. en verv.

Beginſels der Woordvorſching. Door Mr. W. BILDERDIJK. *Te Leeuwarden, bij* G. T. N. Suringar. 1831. *In* gr. 8vo. 66 *Bl. f* 1-25.

www.lintool.com.cn

ſche Hof te Parijs met eene naauwgezetheid behartigde, v
hem de achting en liefde van ieder waardig maakt.
door vervalt dan ook de beſchuldiging, alsof hij te
meer voor zijne ſtudiën, dan voor CHRISTINA deed.
die beſchuldigers waren te klein van geest, om zich
juist denkbeeld van eenen DE GROOT te kunnen vorm

C. SALLUSTII CRISPI Bellum Catilinarium. In Schol
uſum edidit et annotatione illustravit GERARDUS
WIERINGEN BORSKI, Phil. Theor. Mag. Litt.
Doctor, Gymnaſii Zierizeani Rector. Groningæ apu
van Boekeren. 1831. 8vo. pp. VIII, 88. *f* : -75.

De Heer BORSKI, Rector der Latijnſche Scholen te
rikzee, heeft door het uitgeven van SALLUSTIUS over
Catilinariſchen Oorlog een overtollig en volſtrekt onn
werk gedaan. *Ten dienſte der Scholen*, ſtaat op den
Dat zal dan moeten beteekenen, *ten dienſte der Leerl*
Want Leermeesters kennen CORTE en anderen zoo w
de Rector, en hetgeen deze er van het zijne bijgev
heeft, is voor Leermeesters van geen belang. Maar ook
Leerlingen zijn zulke aanmerkingen niet goed. De Uit
verklaart, b. v., wat *libri Sibyllini* zijn, (en gebruikt
bl. 75, *divinitus revelata*; de Onderwijzer mag den
ling dan wel voor zulke woorden waarſchuwen) wat *H*
pices, en dergelijke zaken uit de Romeinſche oudheid
en dan ook wordt er een woord toegelicht, wat de bet
nis betreft. Het is beter, dat er iets aan het eigen o
zoek van den Leerling overgelaten worde. Laten zij te
hun' SCHELLER, *Bibliotheca Clasſica*, CELLARIUS o
der goed boek over de antiquiteit gebruiken, zelf aant
nen, en de aanmerkingen van hunne Onderwijzers b
en opſchrijven; dan wordt het verſtand en geheugen
geoefend, en zij maken grooter en zekerder vorderin
dan wanneer hun alles wordt voorgezegd. Wij hopen
onze jonge Literatoren, eens vooral, van dergelijke e
te geven, worden afgeſchrikt. Men heeft langen tijd
draak geſtoken met MINELLIUS. Maar er zijn thans
MINELLII, ſchoon in een' anderen vorm. In de zaak
zijn ze erger. Want MINELLIUS wist zeker veel, en
bij wist, wist hij goed.

www.libtool.com.cn

De vruchten mijner werkzaamheden, gedurende mijne Reize over de Kaap de Goede Hoop naar Java, en terug over St. Helena naar de Nederlanden; door M. D. TEENSTRA. *IIden Deels 1ste Stuk. Te Groningen, bij* H. Eekhoff, Hz. 1830. *In gr.* 8vo. 262 *Bl. f* 4-80.

Wij kennen den Landman TEENSTRA reeds uit de vroegere ſtukken zijner reis. Maar zoo, als hij zich hier voordoet, kenden wij hem toch nog niet. Dat hij, na te vergeefs Z. M. te hebben verzocht om verbodswetten, om NB. het land voor den invoer, tegen een bepaald *maximum* en *minimum*, te *ſluiten*, begreep TEENSTRA, dat hem dan, door de zware daling der veldvruchten, ten gevolge van Godis overvloedigen zegen, niet anders overſchoot, dan naar *Oostindië* te gaan. Hij regtvaardigt dit zijn voornemen zoo goed hij kan in den eerſten brief van dit ſtuk, alsmede zijnen togt, zonder iets verkregen of uitgeregt te hebben; maar hij doet dit op eene wijze, die bij elk welgeplaatst hart diepe verachting moet wekken, door zich bij den eerloozen DOORNIK te voegen in het lasteren van eenen man, voor wien elk regtgeaard *Nederlander* de hoogſte achting moet koesteren — voor den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN. Hij noemt denzelven, met DOORNIK, *den meineedigen Gouverneur-Generaal* (bl. 10), en zegt, *dat hij zichzelven rijk gemaakt* „ en eene uitgeputte, verarmde Kolonie in oorlog „ en opſtand heeft achtergelaten," hetwelk TEENSTRA, niet als aanhaling, maar als *eigen gezegde*, met een paar regels bevestigt. En waarom wordt deze edele man dus ſchandelijk belasterd? Omdat TEENSTRA een van die ontelbare aanbtsjagers was, die, door eene afgeperſte Koninklijke aanbeveling, naar de *Indiën* gingen om hunne fortuin te maken, en die de Gouverneur-Generaal niet *kon* plaatſen, zonder de geldmiddelen der Kolonie, die, gedeeltelijk door zulke ſolliciranten, toch reeds in diep verval waren, nog meer te doen verachteren. En dat *dit* de ſtaat van zaken was, en VAN DER CAPELLEN hierin niet beſchuldigd kan worden, blijkt ten duidelijkſte uit de omſtandigheid, dat niet alleen de Raad van *Indië*, MUNTINGHE, dien TEENSTRA als zijnen begunſtiger doet voorkomen, maar ook de opvolger van VAN DER CAPELLEN, de *Belg* DUBUS DE GHISIGNIES, die het er als 't ware op toeleide, om van alle de

daden zijns voorgangers het tegendeel te doen, TEE niet helpen kon, en hem naar den Luitenant Gouverneur- DE KOCK verwees, die hem deed weten, *dat er g gelijkheid was om geplaatst te worden.* Ook ſtiet hij vele anderen het hoofd. (Zie bl. 74—80.) Trouv beſtond een Koninklijk beſluit, *in* 1825, *vóór zijne te Batavia, bekend gemaakt, bepalende, dat niemand door den Koning benoemd te zijn, tot een hooger a van Commies kon worden aangeſteld.* Daar dit laatſte den Heer TEENSTRA te min was, zoo kan hij zich niet belgen, dat men hem, tegen 's Konings uitdrul wil, *niet* aanſtelde. (Zie bl. 37—38.) Moest dan man als VAN DER CAPELLEN, van wien genoegza die uit *Oostindië* terugkomt, met de grootſte achting bied ſpreekt, door eenen TEENSTRA van *geldverſpilli eed* en *landsdieverij* beſchuldigd worden? Doch z het: als men in een ander werelddeel zijne fortuin maken, beſchuldigt men niet zichzelv' of de omſtanc maar derden, die met deze teleurſtelling in eenig ſtaan, hoewel zij daaraan geheel onſchuldig zijn.

Om deze reden, 's mans teleurſtelling, ziet hij in *Indië* alles uit het zwartſte gezigtpunt, en n zelfs, vrij gemeen, *het Apenland* (bl. 66). Nu, aan echt *boerſche* uitdrukkingen ontbreekt het hier niet, als aan *fatſoenlijke* vloeken, zoo als: *de donder h* 37.) De financiële toeſtand, die zekerlijk in 1825 ſtig was, wordt zonder verſchooning niet alleen, m met de zwartſte en overdrevenſte kleuren voorgeſtel wordt daarin aan de omſtandigheden toegegeven, gaat zoo ver in kwaadaardigheid, van den Gouver neraal het opzettelijke *bewerken* van den oorlog o toe te ſchrijven, omdat een der Koningjes van d hem niet was komen begroeten. De zaak kan in waar en toch in een valsch en hatelijk daglicht vo zijn. Wanneer een dier Vorstjes *opzettelijk*, uit oogmerken, om het *Nederlandsch* gezag op *Celebes* of zich daaraan te onttrekken, niet ter algemeene ring van die Vorſten verſcheen, zoo eischte de ha van dit gezag zekere geſtrenge vastheid, en zelfs in val was VAN DER CAPELLEN niet te berispen Doch wanneer zoo *Tanette* als *Bony* zelve, na het van den Gouverneur Generaal, *de vijandelijkheden b*

www.libtool.com.cn

gijk men in een zeer geacht werk eens *Indiſchen* ambtenaars leest (*), wat moet men dan van den beſchuldiger denken? Men leze bij den gemelden Schrijver de weldaden, die de naaschlievende Landvoogd aan *Celebes* met eene milde hand heeft geſchonken, en denke aan de heilrijke afſchaffing van de jaarlijkſche vernieling der Specerijboomen in de *Molukken*.

Wij zeiden, dat de Schrijver alles in 't zwart beſchouwd heeft. De ongezondheid moet op *Java* ook, ſedert het verlaten der binnenſtad *Batavia*, zeer verminderd zijn; en toch ſpreekt TEENSTRA alsof het nog zoo erg was, als in de ſlimſte tijden der Compagnie (bl. 45—47). Hoezeer wij wel gelooven, dat er nog zeer vele misbruiken, nog zeer veel onzedelijkheid en misnoegen onder de ambtenaars heerscht, zoo kunnen wij toch niet denken, dat men zich zoo algemeen *aan Wijntje en Trijntje overgeeft*, dat er zoo vele zedeloozen, onkundige en luije ambtenaren zijn, als de Heer TEENSTRA wil; en onderſteld dat zulks waar was, is het dan kwalijk te nemen, dat de Gouverneur-Generaal dit getal niet nog wilde vermeerderen? te meer, daar de Heer MUNTINGHE, 's mans groote begunſtiger, *zelf den landbouw* (tot welks bevordering de Heer TEENSTRA hier kwam) *door inlanders wil hebben verrigt* (bl. 41—42), en TEENSTRA niet eens de landtaal verſtond, een onmisbaar vereischte alzins tot het opzigt over inlanders! TEENSTRA begrijpt dit zelf, en verwondert zich dus, dat de Heer MUNTINGHE dien, *tot deszelfs totaal ongeluk*, *naar Indië gelokt heeft* (bl. 42). Een ſchoon compliment! maar tevens een afdoend bewijs, dat 's mans teleurſtelling niet aan den edelen VAN DER CAPELLEN te wijten is.

Doch wij zullen nu TEENSTRA op zijnen terugtogt vergezellen, dien hij, door de bijzondere gunst van Kapt. WARDENBURG, op het Fregat *de Eurydice*, en wel in dezelfde kamer, welke voorheen aan Mevrouw VAN DER CAPELLEN op den togt van den Gouverneur-Generaal naar de *Molukken* gediend had, *gratis* deed. Daar hij geene andere landen aandeed, dan het eiland *St. Helena*, zoo ontvangen wij daarvan eene zeer uitvoerige beſchrijving tot in de minſte bijzonderheden (bl. 100—217). Hij ſchildert het op verre na zoo gunſtig niet af, als de *romaneske* POTTER; hoezeer hij erkent, dat er vele fraaije gezigten en enkele vruchtbare

(*) HOGENDORP, (*ancien Réſident de Batavia et de Buitenzorg*) *Coup d'oeil ſur l'Ile de Java*, p. 348, 349.

plekjes zijn. *Longwood* echter, waar NAPOLEON geſt is, moet tot de minſt door de Natuur begunſtigde ſtreke het eiland behooren. De begraafplaats van den Ex-K wordt zeer uitvoerig beſchreven, en van *Sir* HUDSON L volgens NAPOLEON's bewonderaars, het gewone ge Op de verdere terugreis zegt men iets van het eiland *ſion*, de *Azoriſche* eilanden (die men echter ſlechts vo voer) en de zuidkust van *Engeland*, vooral het kastee *Dover*. Gedeeltelijk is echter deze reis een droog ſch journaal.

Wij weten reeds, dat het werk in *brieven* aan gemeer vrienden geſteld is. Hoezeer dit een' losſen en ongedwon ſtijl niet alleen verontſchuldigt, maar zelfs *vereischt* moet echter deze losheid, *wanneer deze brieven door de aan het Publiek worden medegedeeld*, niet in lompheid en heid ontaarden; en dat dit hier geſchiedt, daarvan hebb reeds eenige ſtaaltjes medegedeeld, die wij liefst niet vermenigvuldigen, ſchoon onze aanteekeningen ons d wel ſtof zouden opleveren. Voor 't overige doen w waarheid gaarne hulde, met te erkennen, dat deze ge zaamheid wel eens de natuurlijke, onderhoudende voo bevordert; dat TEENSTRA ſomtijds de gave eener leve voorſtelling en behagelijke ſchildering doet blijken, en zoodanig de beſchrijving van *Jamestown*, de *Diana's p* andere gedeelten van *St. Helena* met genoegen gelezen he TEENSTRA is een zeer belezen en kundig Landma ook vast in den Bijbel, offchoon hij plaatſen daarui eens averegts en ongepast bijbrengt. Doch iemand, di Bijbel zoo goed toont te kennen, moest zich allermin hatelijke wraak- en lasterzucht tegen eenen — boven berisping verhevenen — Staatsman toegeven; eenen S man, wien zijne perſoonlijke eigenſchappen de alge hoogachting hebben verworven, en wiens Beſtuur d goedkeuring aller braven en door volgende gebeurte volkomen is geregtvaardigd.

De Schrijver ſchijnt zich thans weder aan zijn lar bedrijf op zijn goed *Arion*, in *Groningerland*, te hebben ven, waartoe wij hem van harte allen voorſpoed, j veel geluk toewenſchen, dat hij nimmer weder om *ſluiting van het land voor den invoer van granen* zal t ven te vragen.

www.libtool.com.cn

Nieuwe Vermaking van Mr. WILLEM BILDERDIJK. *Te Rotterdam, bij* A. F. H. Smit. *In gr.* 8*vo.* 204 *Bl.* *f* 3 - 60.

Onder de opmerkelijkſte beſtrijders der nieuwere denkbeelden behooren voorzeker de zoodanigen, die, met ter zijde ſtelling der meeste reeds afgeſleetene gronden van de Abſolutisten, Aristocraten en dergelijken, zoo wel met de Monarchalen en Ministeriélen, als met de Conſtitutionelen en Liberalen, uit godsdienſtig-ſtaatkundige beginſels, den kampſtrijd wagen. Aan het hoofd dier Theoſophen ſtaat in *Frankrijk* de Ultramontaan DE LAMENNAIS, in *Nederland* de Calvinist BILDERDIJK. Beider ſtelſels hebben zoo veel overeenkomst, als het verſchil van godsdienſtigen aanhang toelaat; maar onderſcheiden zich ook juist even zoo veel van elkander, als dat eigen verſchil van geloofsbegrippen noodwendig medebrengt.

De Heer BILDERDIJK is geheel *Christocratisch.* In dier voege redekavelt hij: God, die alles volgens zijn onveranderlijk raadsbeſluit beheert, heeft zijnen menschgeworden en thans verheerlijkten Eeniggeboren Zoon alle magt in het Heelal geſchonken, ten einde, door het mededeelen van den Heiligen Geest, in meerdere of mindere mate, aan zijne van eeuwigheid uitverkorenen, en het wederhouden van dien Geest aan de van eeuwigheid verworpenen, het menschdom, in deze en in de volgende huishouding, te geleiden tot het Hem bekende doel. Alle Vorſten en Gezaghebbers op aarde ontleenen hunne magt van God door Christus, en zijn voor de uitoefening daarvan aan beiden verantwoordelijk, maar ook aan niemand anders. Het ſtaat den Vorſten niet vrij, hun gezag door Grondwetten te beperken; althans de Volken mogen zoo iets niet vorderen, veelmin hunne Vorſten ontroonen. De Vorſten, hun gezag van Christus ontvangen hebbende, moeten het alleen van *Hem* willen behouden, en door *zijnen* Geest gebied voeren. De Geest van God werkt door overtuiging, niet door geweld, en nog minder door de listen der Staatkunde. De belofte der Oprigters van het Heilig Verbond, om overeenkomſtig het Evangelie te regeren, was ſlechts eene openlijke verbindtenis om te doen wat zij behoorden, en in zoo verre geoorloofd, loffelijk zelfs. Maar de Vorſten hebben deze belofte geſchonden, hunne Volken jammerlijk misleid, de vrijheid van denken, ſpreken en ſchrij-

ven aan banden gelegd, zich meester gemaakt van he
baar onderwijs, de landen van Europa naar willekeu
elkander verdeeld, alle voorſchriften van Natuur- en V
regt geſchonden, en, na met hulp hunner getrouwe
NAPOLEON te hebben onttroond, zijn zij erger dwi
den dan NAPOLEON geworden. Er mag geene alg
Heerſchappij beſtaan, dan die van het onzigtbaar
hoofd der Kerk: de Hoofden van het Heilig Verbonc
beurtelings naar het Oppergezag over al de Christenvo
ſtreven, zijn in openbaren opſtand tegen God; en C
zal, middellijk of onmiddellijk, bij de oprigting van h
zendjarig Rijk verſchijnen, om de gekroonde en ongel
tirannen te ſtraffen, en het menschdom van deszelfs
drukkers te verloſſen. De voornaamſte dezer denkl
vindt men in den aangekondigden bundel ontwikkel
het dichtſtuk *Opſtand tegen God*, bl. 38 tot 47 inge
en voorts door alle de werken van BILDERDIJK verl

Indien deze beoordeeling die van een prozaſchrift
dan zou men eenen toets van het ſtelſel mogen verwa
doch Recenſent moet hier zijne gedachten over een'
bundel zeggen, en daarom zal dan ook de beoordeelin
aesthetisch en taalkundig wezen.

Wij vinden hier eerst *Het Lied van Mozes*, vloeijend,
tig en getrouw vertolkt, doch niet zonder eenig gebrek

Gij, wanſchapen misgeboorte;
Geen *behoorte*
Tot het zaad van Abraham.

Behoorte, voor hetgeen ergens aan toebehoort, moge a
Nederlandsch zijn; wanneer het in zulke korte rege
rijmwoord gebezigd wordt, ſchijnt het er ſlechts te ſta
het *rijm*, te meer, dewijl de woorden op *oorte* alles b
talrijk zijn.

Koomt, herdenkt dees laatſte galmen
Van den *Godgekoren* held!

Godgekoren held is even verwerpelijk als *goudgekroonde*
wolkgetopte berg, en dergelijke onnatuurlijke zamenſtelli
waartegen BILDERDIJK met zoo veel grond in zijne *S*
leer ijvert, doch waarvoor hij-zelf zich des te zorgvu
wachten moest. *Godgekoren held* zou, des noods, k

www.libtool.com.cn

beteekenen eenen held, die *tot God* gekoren was, die door zijne onderhoorigen *vergood* was geworden; maar *Godgekoren*, voor *door God gekoren*, is geen Nederlandsch.

De *Psalmzangen* (Psalm 1, 2, 4, 102, 94 enz.) zijn uitmuntend gedicht, en allergelukkigst in den geest van het beste des Dichters overgebragt. Zij zijn derhalve staatkundig-theosophisch verchristelijkt, zoodat er wel eens dingen in voorkomen, waar David noch iemand zijner tijdgenooten aan denken kon, b. v. in Psalm 2 den uitval tegen de grondwettige regeringsvormen, coupl. 2 en 3. Psalm 4: de eeuwige voorbeschikking, waarvan dáár althans door David niet gesproken wordt. Psalm 102 is een meesterstuk van poëzij. Psalm 94 is weêr geweldig *geïnspireerd*, maar in heerlijke verzen. De oorspronkelijke Dichter zegt, vs. 5, 6 en 7: „O Heere, zij verbrijzelen uw volk [Israël], en zij verdrukken uw erfdeel [het beloofde Land]. De weduwe en den vreemdeling dooden zij, en zij vermoorden de weezen, en zeggen: de Heere ziet het niet, en de God Jakobs merkt het niet." BILDERDIJK maakt daarvan, met blijkbare toepassing op onzen tijd en ons land, en als verzoekschrift voor de onbepaalde vrijheid van het onderwijs, het volgende:

O God, zie op Uw erfdeel neêr,
Verbrijzeld onder 't juk;
Verstoord in zielendwang en druk!
Uw volk, Uw eigendom weleer! (*toen Staat en Kerk nog vereenigd waren.*)
De weêuw en 't vruchtjen van heur schoot
Valt prooi aan Hel en Dood.

Strekk' vrij de onwraakbre Kindervrind (JEZUS.)
Zijn hand naar 't zelgjen uit;
De Moloch (*de hedendaagsche verlichting*) eischt het zich ten buit,
En 't Godverzakend dwangbewind (*het zoogenaamd Monopolie.*)
Verpest, in spijt van Oudrensmart,
D'onnoozle 't bloed, verstand en hart.

God, zeggen ze (*de Ministerieelen en Liberalen*) in hun dollen waan,
De Almachte merkt het niet;
Het oog, dat alles overziet,
Schouwt geen verplettend volk meer aan. (lees *verpletterd*, voor *onderdrukt.*)

Doch beeft, ontzinden! heft het oog
Van uit uw' poel (*de Hollandſche moerasſen?*)
omhoog!

Pſalm 32 is weêr overgebragt in den Bijbelſchen geest: het laatſte couplet alleen gaat van het regtzinnig-Calviniſtiſche tot het Theoſophiſch-ſtaatkundige over.

Opſtand tegen God. Den geest van dit krachtige ſtuk kent men uit de inleiding dezer beoordeeling. BILDERDIJK roept in hetzelve, ten jare 1816, den Vorſten onder anderen het volgende toe:

Waar ſteunt uw zetel op? waar de onafhanklijkheid,
Waar meê ge uw volk, ja, ſtreelt, maar huichelend misleidt,
Terwijl ge Natiën, Gewesten, Landen, Steden,
Verwisſelt, dat ge u-zelv' een zonder grens moogt kneden,
En, eenmaal aan het hoofd eens vrijen Staats geteld,
Dien eigendunklijk ſloopt, met andren ſamenſmelt,
En naam en wapenſchild, die aarde en zee vereeren,
Den wrok ten beste geeft van hun die u regeeren? —

(*Dit ſcheen te zien op de vereeniging der Zuidelijke met de Noordelijke Provinciën van ons Rijk.*)

Waar ſteunt die moedwil op, die zekerheid, die trots? —
Op de enkle mogendheid uws aangebeden Gods. (*Mammon, of de Geldgod.*)
Die ſchept u wapens, Krijgs- en Hofbezoldelingen,
Waar meê ge, aan wie 't mishaagt, het dwangjuk op kundringen
Die, gunstbejagers, die ge als bolwerk tusſchen u
En 't onderdrukte volk (van klacht en noodkreet ſchuw)
Hebt opgeworpen tot meêplichtige in uw daden,
Maar die en u en 't volk nooit anders dan verraden.
Ja, ſchraapt en mergelt uit; uw zetel rust op 't Goud;
De Hemel kent u niet. Vergeefs op Hem gebouwd!

En verder:

Doch, roept ge u-zelven niet, bij onderling beſluit,
Als Heerſchers in den naam van 's warelds Heiland uit? —
Ach, zij 't geen mommerij, waar meê gij de Onderdanen,
Waarſchijnlijk zelfs uw hart, te vreên, gerust durft wanen,

www.libtool.com.cn

uwijl ge uw voetſtap zet in 's dwinglands gruwelbaan,
(NAPOLEON's.)
n tot hetzelfde doel uw handen ſaam te ſlaan!
een, zij de ontzachbre naam, voor wien Gods Englenſcharen
ich buigen, tot geen leus van Aardgeweldenaren!
e macht, door de Almacht Hem verzekerd, tot geen ſchijn,
n 't monſter, dat u drijft, tot ſluierkap te zijn!
'at durft een menschlijk kroost Zijn Godsrijk zich verdeelen!
ok Heerschzucht kan (is 't nood) in 's Heilands naam bevelen.
en weet, wie lang voorheen, als Jezus Ondervorst,
ijn voetzool op den nek der menschheid zetten dorst. (*De*
(*Paus namelijk.*)
ndien dat tijdſtip keert, waar zal dan de onſchuld vlieden?
én macht, éene aardſche macht wil heel deze aard gebie-
den, enz.
Dit was dien Henriks doel, die voor het moordtuig boog;
(HENRI IV.)
Dit, Frankrijks gruwelſchuld, die God in 't aanzicht vloog:
(*onder* LODEWIJK XIV *en* NAPOLEON.)
Dit vordert Duitschland (*Oostenrijk en Pruiſen*) weêr, met de
oude lasternamen,
Die 't blinde Heidendom in Christeneeuw beſchamen;
Dit, Rusland, prat op naam eens meesters van 't heelal;
Maar wee, die zich in 't recht der Godheid ſtellen zal!

Voorts almede tot de Vorſten:

Als Redders bij een volk, aan 't roer des Staats gezonden,
Zijt gij door de Almacht Vorst, en niet door Staatsverbonden.

Ten ſlotte nog:

Wien voert Hij (GOD) met Zijn arm van uit de nacht van 't
Noorden? (*Keizer* ALEXANDER.)
Wien roept Hij aan de Taag,
(*De overleden Koning van Portugal, uit Brazilië overgekomen.*)
op Rhijn- en Amſtelboorden?
(*Dit ziet op* ONZEN *Koning.*)
) Vorſten, op wier hoofd Zijn welbehagen lag,
Waar, waarom dit verbeurd door zucht naar meer gezag?
Waar-, waarom met een hart, door tegenſpoed gelenigd,
Zelf ten roof gehard? u meê tot roof vereenigd?

(Dit ziet op de inlijving van België en de oprigting van ons Koningrijk.)

www.libtool.com.cn

Den Gruweldader (NAPOLEON) op zijn vloekspoor
(willekeurig beschikken over andere landen)
nagetreên?
Den God des Rechts bedroefd, en 't hart des volks met één?

(Nu wordt het Heilig Verbond nog afgemaald als een Duivelsch Eedgespan, en JEZUS' *verschijning aangekondigd, om de oproerige Vorsten van Europa te straffen.)*

Gods stem aan Job is onovertreffbaar. *Berusting* is eene vrije, doch voortreffelijke navolging van Psalm 91. Niet minder gelukkig is *IJdel voornemen*, naar Psalm 39.

De *stichtelijke Gedichten*, welke de tweede rubriek uitmaken, hebben voor het grootste deel zeer veel aesthetische waarde, en beantwoorden, inzonderheid voor hen, die de godsdienstige gevoelens van den Dichter zijn toegedaan, volkomen aan den titel. Als Dichtstukken verdienen wellig *Opwekking*, *Gods beloftenis vervuld*, *de Kerstnacht*, *God*, en *IJdelheid*, den meesten lof. De *Kerstnacht* inzonderheid is onnavolgbaar schoon, verheven en treffend. Met moeite wederhouden wij ons van het stuk uit te schrijven.

De derde rubriek van dezen bundel bevat de *verscheiden Gedichten*. *Morgenstond* is een heerlijke en stoute, schoon korte lierzang, in vrije maat. Eerst wordt de morgenstond beschreven; de mensch wordt daardoor aangevuurd tot getrouwe en blijmoedige vervulling van den pligt des levens, — de mensch, die slechts stof is voor het aangezigt zijns Makers. Enkel stof? Is dat stof dan het zijne? Ach neen! de mensch heeft het stofkleed slechts ter leen. En pligtbetrachten? Hoe zal hij dat, terwijl allerlei behoeften hem prangen en zijnen pligt doen vergeten? Behoeften? Kent de mensch wel onderscheid tusschen behoeften en grilligheden? Neen! droomen toovert de verbeelding hem voor, wiegt hem in slaap; hij sluimert in aan den avond des levens. Maar verblijsterend licht treft hem het oog; hij ontwaakt, en het eeuwig morgenlicht breekt aan.

De *Morgen* is eene variatie op hetzelfde thema; doch hier in den Epischen, in plaats van den Lyrischen trant. *Avond* is ook weder uitmuntend gedicht.

Van de nu nog volgende stukken en stukjes bevielen Recensent het beste *Arbeid* en *de Hulk* (HORATIUS nage-

www.libtool.com.cn

ſchetst). Doch er zijn nog drie ſtukjes, waarvan wij iets moeten zeggen. *Aan* J. VAN WALRÉ is laffe vleijerij: BILDERDIJK is zichzelven immers wel bewust, dat hij-zelf grooter Dichter is dan VAN WALRÉ, en dat de laatſte, hoe wezenlijk verdienſtelijk ook, de plaats eens VONDELS niet kan innemen? *Aan een' jongen Dichter* is beleedigend voor de ſchim van FEITH, en behelst eene valſche ſtelling. Neen, waarlijk! de Dichter, wie dan ook, die *tranen uit het oog en zuchten uit het hart lokt*, betoont daardoor een *echte* Dichter te zijn. Kan BILDERDIJK buitendien nog den *wil* zijner lezeren naar willekeur buigen, zoo veel te grooter zegepraal; doch hij vergete niet, dat de Fraaije Kunſten ſchoon zijn in allerlei vormen, en dat *het Graf* van FEITH, welke gebreken dan ook ſommige zijner andere werken, inzonderheid zijne *al te* ſentimentele Romans *Julia* en *Ferdinand en Conſtantia*, mogen ontſieren, een meesterſtuk is en blijft. Eindelijk: *Getytelde Tytels* is een aardig ſtukje, vol waarheid, en de twee laatſte regels mogen deze recenſie beſluiten:

Praalt een tytelblad met tytels, och, dan ben ik reeds gewis,
Dat de Autheur een windbejager, maar geen ware Dichter is.

De Nationale Kleederdragt. Eene Voorlezing, in eene Vrouwen-vergadering van het Deventersch Departement der Maatſchappij: Tot Nut van 't Algemeen, uitgeſproken door B. MEYLINK. *Te Deventer, bij* A. J. van den Sigtenhorst. 1832. *In gr.* 8*vo.* 31 *Bl. f*: - 35.

Recenſent dankt den Schrijver voor zijn beſluit, om deze Voorlezing door den druk gemeen te maken. Na eene gepaste inleiding, bepaalt de Redenaar zich 1. bij het *betamende*, 2. bij het *pligtmatige*, en 3. bij het *noodzakelijke eener Nationale Kleederdragt voor ons, Nederlanders*. Ten aanzien van het *eerſte* betoogt hij, dat zij ſchier bij alle volken gevonden wordt, en dat zij bijzonder geſchikt is ter behoorlijke onderſcheiding van de verſchillende ſtanden in de maatſchappij. Betrekkelijk het *tweede* vinden wij aangewezen, dat het aannemen eener nationale kleederdragt, vooral thans, onze vaderlandsliefde meer zal doen ſchitteren, en dat zij, als meer

geſchikt zijnde voor onze behoeften en ons karakter, dan voordeelig op onze gezondheid en onze zeden zal k nen werken. Ten *derde* wordt het noodzakelijke van een ander aangedrongen, door eene beſchouwing van den ſtand onzer geldmiddelen en den ſtaat onzer fabrieken en fieken, vooral in deze dagen.

Recenſent las dit ſtukje met genoegen, en kan niet afz hetzelve in veler handen, met name in die zijner vroun lijke Landgenooten, te wenſchen; de ſtoffe zelve verd dit, en de gekozen vorm is daartoe bijzonder uitlokk Zonder uitroepingen of magtſpreuken, die dikwijls de be dering eener goede zaak nadeelig zijn, behandelt de Sc ver zijn onderwerp met gepasten ernst en die kracht overtuiging, welke niet kan nalaten invloed te oefenen het vaderlandlievend gemoed, en die dan ook, bij vel dien invloed zal wekken of verſterken.

Eere zij den bekwamen Steller voor de ordelijke ont keling zijner vaderlandſche gevoelens! Eere den Leden het *Deventersch* Departement der Maatſchappij: *Tot Nut 't Algemeen*, die den Heer MEYLINK tot de openlijke gave van het geſprokene hebben aangeſpoord! Eere zij gevestigde *Vereeniging van Oud-Nederlandſche Vrouwe Jonkvrouwen*, die eene geheele Natie, door derzelver b gelooze en moetielijke poging, aan zich verpligt heeft! vooral eere zij diegenen onder onze Hollandſche Vrouwe Maagden, die den, even loffelijken als zeldzamen, moed zaten, om openlijk de gehoorzaamheid aan de zedel ligtekooijen van het *Palais Royal* te *Parijs* en de verac lijke *Bruxelloiſes* op te zeggen, en daardoor getoond ben, dat ook de teedere Sekſe in Holland karakter ge bezit, om, ondanks den zouteloozen beuzelpraat van ee Fransch- en Brabandsgezinden, de eer van Holland krachtig te doen ſchitteren, als deze in het moedbe hunner Mannen, Vaders, Zonen en Bloedverwanten i velden van *Hasſelt* en *Leuven* heeft uitgeblonken!

Geſchriften van dezen en ſoortgelijken aard behoorden de dagen, die wij beleven, ter kennisſe van onze geëe digde Koningin en der beide Prinſeſſen gebragt te wo Aan een gunſtig ontbaal zou het aldaar geenszins ontbre en.... wierd dit eenmaal openlijk bekend, hoe velen zo er alsdan eene eere in ſtellen, eene vaderlandſche onde ming mede bevorderd te hebben!

www.libtool.com.cn

Anna van Geijerſtein, of het Meisje van den Nevel. Door Sir WALTER SCOTT. *Uit het Engelsch. III Deelen. Te Amſterdam, bij* de Gebr. Diederichs. 1831. *In gr.* 8*vo. Te zamen* 884 *bl. f* 7 20.

De manier van WALTER SCOTT is bekend. Het werk, dat onder bovenſtaanden titel wordt aangeboden, zal den liefhebbers van zoodanige lektuur zeker welkom zijn. Het *Meisje van den Nevel*, langen tijd een raadſelachtig wezen, ſpeelt eene niet onbelangrijke rol in dezen geſchiedkundigen *Roman*. De daadzaken, welke den hooſdinhoud uitmaken, zijn voorgevallen omtreeks het midden van de tweede helft der vijftiende eeuw. De inkleeding wordt wel eens wat onwaarſchijnlijk; doch ten opzigte van een zoo verwijderd tijdperk mogt een Romanſchrijver die vrijheid gebruiken. WALTER SCOTT wilde karakters, zeden en gewoonten uit de vijftiende eeuw ſchetſen, en hierin is hij uitnemend wel geſlaagd. Twee voorname *Engelſchen*, onder het gewaad van kooplieden of rondreizende kramers verborgen, komen in *Zwitſerland*, en worden door ANNA VAN GEIJERSTEIN uit dreigend gevaar gered. Hier vond de Schrijver gelegenheid, om grootſche natuurtooneelen en tevens de ſchoone eenvoudigheid der Zwitſerſche zeden te beſchrijven. Vroeger hadden deze moedige en vrijheidlievende bergbewoners het hatelijk juk van Keizer ALBERT afgeworpen; thans werden zij bedreigd door KAREL DEN STOUTEN, Hertog van *Bourgondië*, welke op den titel van Koning vlamde. Een gezantſchap van edele, heldhaftige *Zwitſers* nadert de grenzen, om over vrede te handelen, maar wordt verraderlijk overvallen. De beide vermeende kooplieden, welke hen verzellen, om bij KAREL zekeren last uit te voeren, geraken mede in gevaar. Een hunner komt in handen van het Veemgerigt, waarvan eene treffende beſchrijving wordt gegeven. De Hertog van *Bourgondië* wil den oorlog. MARGARETHA VAN ANJOU, Koningin zonder land, verlangt zijne hulp, om den verloren troon van *Engeland* weder te beklimmen; KAREL ſchijnt niet geheel ongenegen, maar wil eerst den vrijheidsgeest der *Zwitſers* ſnuiken. De ſchildering van zijn kostbaar uitgedost leger is ſchoon en naar waarheid, volgens berigt der Geſchiedenis. De uitkomst leerde, dat de trotſche Hertog de ſterkte van een klein en eenvoudig,

maar vrijheidlievend volk te weinig had gerekend. Om zijne heerschzucht was hij gehaat bij velen, en werd voor het Veemgerigt gedaagd, dat hij meende te kunnen trotseren. Na eerst ten jare 1476 in de bergengten bij *Granson* en *Morat* door de *Zwitsers* verslagen te zijn, sneuvelde hij het volgende jaar in de nabijheid van *Nancy*. ANNA VAN GEIJERSTEIN verschijnt weder op het tooneel, en het raadselachtige is grootendeels opgelost.

www.libtool.com.cn

Wij twijfelen niet, of lezers en lezeressen zullen genoegen in eenen *Roman* vinden, die, op eene allezins onderhoudende en belangwekkende wijze, ons zeden, gewoonten, begrippen, meeningen, bijgeloovigheden en den riddergeest der vijftiende eeuw leert kennen. Men ziet reeds eenigermate den strijd tusschen licht en duisternis. Men verheugt zich, dat, na vele gevaren en wederwaardigheden, de zaak der vrijheid zegepraalt over de dwingelandij van KAREL DEN STOUTEN, die destijds ook over een groot gedeelte van ons Vaderland heerschappij voerde.

De vertaling is vrij goed. D. I. bl. 161. wordt van iemands aangezigt gezegd, dat het bloedrood was, als de maan, wanneer zij *in het noordwesten opkomt*. Dit zal zeker eene drukfout zijn. Wat D. II. bl. 11. *knudels* (eene soort van meelspijze) zijn, zullen niet alle lezers verstaan. Onnaauwkeurigheden van dien aard komen er meer in voor. Op bl. 146. staat *klank*, in plaats van *geluid*, *der stroomende rivier*. Ieder Deel heeft, behalve het titelvignet, eene fraaije plaat.

Het lezen van zoodanigen *Roman*, die, wat de hoofdzaken betreft, gebeurde zaken behelst, kan althans deze nuttigheid hebben, dat men die dagen van bijgeloof en onveiligheid in den lande niet terugwenscht, maar het goede van onzen leeftijd des te meer opmerkt en waardeert.

Klein Lettergeschenk voor de beschaafde Jeugd, door C. M. D. E. Te Haarlem, bij de Wed. A. Loosjes, Pz. 1831. *In kl.* 8*vo.* 66 *Bl. f* : - 45.

Dit werkje bestaat uit gezangen, kleine gedichten, kinderbrieven en korte verhalen. De in hetzelve heerschende geest is niet ongeschikt, om op het hart en het verstand der jeugd heilzaam te werken. Alles is in een' hartelijken toon ge-

www.libtool.com.cn

lend. Onder de gezangen en gedichtjes bevielen ons de *huiselijke Verraſſing* en *het Kinderfeest* het beste; offchoon het ons voorkomt, dat de Schrijffter het gelukkigſte geſlaagd is in de prozaſtukjes. In de kinderbrieven heeft zij zich vrij wel weten te verplaatſen in den toeſtand en de wijze van denken van kinderen. Tot een geſchenkje aan hunne kinderen en kweekelingen durven wij dit boekje ouders en opvoeders wel aanbevelen.

Groninger Studenten-Almanak, *voor* 1832. *Te Groningen*, *bij* W. van Boekeren. *f* 1-60.

Almanak der Akademie van Groningen, *voor* 1832. *XXſte Jaar*. *Te Groningen*, *bij* J. Oomkens. *f* :-70.

Studenten-Almanak, *voor* 1832. *Te Leyden*, *bij* L. Herdingh en Zoon. *f* 1-30.

Amſterdamſche Studenten-Almanak, *voor* 1832. (*Jubeljaar.*) *Te Amſterdam*, *bij* R. Croeſe. *f* 1-:

Almanak ter bevordering van kennis en goeden ſmaak, *voor* 1832. *Vde Jaargang*. *Te Groningen*, *bij* J. Oomkens. *f*: -45.

Landhuishoudkundige Almanak, *voor* 1832. *Te Groningen*, *bij* J. Oomkens. *f* :-30.

Almanak voor Hollandſche Blijgeestigen, *voor* 1832. *IIde Jaargang*. *Te Amſterdam*, *bij* Brest van Kempen. *f* :-60.

Almanak voor Blijgeestigen, *voor* 1832. *VIIde Jaar*. *Te Amſterdam*, *bij* Gebr. Diederichs. *f* :-60.

Ziet daar dan de tweede bezending Almanakken, die wij al wederom hebben moeten doorploegen. Kort en zakelijk zal onze beoordeeling zijn. Die aan de beurt ligt, is

1°. De *Groninger Studenten-Almanak*, waar wij, na de opgave van den *ſtaat der Akademie*, dadelijk, bij het Mengelwerk, op proza ſtooten. Het eerſte ſtukje, dat wij aantreffen, is een verhaal, getiteld: LOUISE DUCROIX. De

handeling valt voor op Belgiſchen bodem, en het tijdſtip is gekozen even na den afloop van den roemrijken tiendaagſchen veldtogt. Hoog loopen wij met dit romantiſche voortbrengſel niet. Eene *fictie*, genomen uit een historisch tijdperk, dat nog aanhoudend het onderwerp der geſprekken uitmaakt en waarvan wij de kleinſte bijzonderheden weten, moet, meer dan elk ander, waar van kleur zijn, en dat vereischte ontbreekt hier geheel en al. De ſchrijver ſchijnt ook de kunst niet te verſtaan, om de bijzondere belangſtelling tot een of twee perſonen te bepalen, en de overigen, hoezeer *ook* handelende, meer op den achtergrond te plaatſen. Daarenboven wordt de *intrigue* al te ingewikkeld aangevangen, om die zoo waterachtig en zoo algemeen te ontknoopen. Het ſtukje heeft afzonderlijke goede partijen, en laat zich, de kritiek achterwege gelaten, aangenaam lezen. De twee andere prozaſtukjes, getiteld: *Geſprek tuſſchen de Muzijk en de Poëzij*, *na het uitvoeren eener Cantate*, — *het Groninger Studentenvaandel van* 1672 *en dat van* 1831, benevens eenige *Aphorismen*, hebben wij met genoegen doorbladerd; de laatſten konden, onzes inziens, wel wat meer puntig en zinrijk zijn. — In het poëtiſche gedeelte hebben wij veel ſchoons aangetroffen, en de minſte voortbrengſelen zijn niet die, welke onder de wapenen ſchijnen geboren te zijn. Bravo, wakkere Muzenzonen! zoo hoort het! Het zwaard in de hand en de lier aan den arm; de ſnaren getokkeld, als het kanon niet dondert; maar het ſpeeltuig weggeworpen, wanneer de roffel ſlaat, en het *voorwaarts* door de gelederen klinkt. In bijzonderheden kunnen wij niet treden. Bovenal bevielen ons: *het vergrijp der Liefde*, (*Fragment uit* WIELAND's *Oberon*) door den wakkeren en verdienſtelijken ENGELEN; *Jan de Rijmer Soldaat*, door eenen ongenoemden, die echter, zoo in den vorigen jaargang, als in het genoemde en meer andere ſtukjes, in dezen bundel voorkomende, heeft getoond geen *rijmer*, maar wel *dichter* te zijn; *aan de Maan*; *het Geloof*, en vooral *de Oogst*. Het *Io vivat* van SPANDAW is een Studentenlied, zoo ſchoon, als wij ergens een gelezen hebben. Van *de Ontmoeting bij Jeruzalem*, door F. C. DE GREUVE, verpligt ons de onpartijdigheid te zeggen, al wordt de Profeſor nog zoo boos, dat wij niet kunnen begrijpen, hoe iemand, laat ſtaan een Geletterde, zulk eene ellendige vinding, met zoo vele onge-

www.libtool.com.cn

dingheden, in zulke slechte verzen, in de wereld durft slooten. Wij lazen dan ook met verschrikking, ten slotte:

Doch van Clara's vroeger lot
En wat verder is geschied,
Zal ik in een ander lied
Dichttafreeltjes malen.

Ach neen, lieve Professor! laat maar bekend maken, dat zij dood is; wij willen gaarne de kosten van den aanspreker betalen.

2°. *Almanak der Akademie van Groningen.* Van dit jaarboekje, welks nut zich tot de studerende jeugd en derzelver Professoren bepaalt, kunnen wij alleen zeggen, dat de uitvoering bijzonder netjes is.

3°. *Studenten-Almanak.* Deze Studenten-Almanak is die der Leydsche Akademieburgers. Bijzondere opmerkzaamheid verdient het *Verhaal van de Lotgevallen der Kompagnie Vrijwillige Jagers, der Leydsche Hoogeschool, uitgetrokken den* 13 *Nov.* 1830, *wedergekeerd den* 23 *Sept.* 1831. De roem en lof dezer dappere schaar heeft heinde en veer door het Vaderland weêrgalmd. Hare lotgevallen zijn hier eenvoudig, zonder woordenpraal, maar regt kernachtig geboekt geworden. — Het poëtische gedeelte, klein van omvang, heeft ook zijne waarde. Alles ademt hier warme liefde voor Vaderland en Vorst, en menig gedicht vonkelt van echt dichtgenie.

4°. *Amsterdamsche Studenten-Almanak.* Indien wij ons niet bedriegen, begroeten wij dit jaarboekje voor de eerste maal. Dit zoo zijnde, lief aanvallig wicht! neem dan onzen gelukwensch met uwe wording aan! Groei en bloei voordeelig, en vermeerder, kan het zijn, den roem van Amstels Doorluchtige School, ons thans dierbaar, meer dan immer! — Twee welgestelde bijdragen over de verdienstelijke afgestorvenen, T. G. HUËT en J. T. DIJK, boeiden, in de eerste plaats, onze aandacht. Het was een gelukkig denkbeeld, dezen verdienstelijken Jongelingen, naar onze bekrompene denkbeelden te vroeg aan de hunnen en aan het Vaderland ontrukt, hier eene gedenkzuil te stichten; en de wijze, waarop dit gedaan is, mag in elk opzigt waardig en eigenaardig genoemd worden. — In het poëtische gedeelte onderscheidden wij: *Witte van Haamstede.* Dat is een schoon lied! Gemakkelijk en afwisselend van versificatie; fraai van wendingen; overal ge-

www.libtool

trouw aan tijd en zeden. Maar regels als deze zouden wij gaarne doorſchrappen:

RENESSE, vol woede, beval dat zijn liên
Den vijand niet moesten verſchoonen,
Noch niemand(iemand),wie 't dan ook mogt wezen,ontzien,
En Vlamingſche dapperheid toonen.
En daarom ook rende zijn ruiteren ſtoet,
Verwoed op die edele zonen,
Van Holland, die, met een zoo edelen moed,
Den Vlaminger kwamen onttroonen.

Dat is geene poëzij, maar kronijkſtijl. — Twee gedichten in de Hoogduitſche taal, *Liebe und Freundſchaft* en *der Minneſänger*, ontdekt men hier met genoegen. Het laatſte lied is regt melodisch. De vervaardiger, en daar doet hij wél aan, ſchijnt meer werks van SCHILLER en SEUME, dan van GRILLPARZER en meer andere tegenwoordige wildzangen op Duitſchen bodem, te maken. Nagenoeg al de andere ſtukjes verdienen lof en aanmoediging.

5°. *Almanak ter bevordering van kennis en goeden ſmaak.* Het Departement *Leens*, der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, ſchijnt zegen en voorſpoed op deszelfs onderneming, in de uitgave van dezen Almanak, te hebben; en waarlijk, het verdient zulks in ruime mate. Onder het nederige omſlag van dit jaarboekje ſchuilt meer verſtandigs, ſchoons en welluidends, dan onder menigen geplaatdrukten, bontkleurigen band. De Heer J. G. RIJKENS heeft ons op nieuw verpligt, door zijne zoo oordeelkundig geſchrevene als aangenaam te lezene *Geſchiedkundige Verhandeling van het Klooster te Wittewierum en dat van Schilwolde.* In meer dan één hooggeroemd Mengelwerk ſtaan oudheidkundige bijzonderheden, die niet bij deze Verhandeling halen. Ook de *Schets van het krijgs- en ſtaatkundig Leven van* DIEDERIK SONOI, en de *Gedachten over het gebruik van uitheemſche woorden in onze moedertaal*, het laatſte door R. A. VENHUIS, zijn beide welgeſchrevene ſtukken, met de meeste andere, hier voorkomende, der lezing en naleving overwaardig.

6°. *Landhuishoudkundige Almanak.* Wat de beroemde UILKENS opgerigt heeft, wordt hier, in zijnen geest en trant, vervolgd. Deze Almanak kan niet anders dan weldadig op den minbeſchaafden, vooral op den Landbouwersſtand, in ons

www.libtool.com.cn

Vaderland, werken. Hier nuttige aanwijzingen en wenken, dáár uitſpanning voor verſtand en hart; inderdaad, wat wil men meer!

7°. *Almanak voor Hollandſche Blijgeestigen.* Proza en poezij. Het *praatje* van *Don Antonio Magino* met zijne oude huishoudſter is . . . een praatje, waarvan de toon, *quaſi-comisch* aangevangen, regt deftig eindigt. De *Don Antonio* in den Almanak *Tot Nut van 't Algemeen* ziet er gewoonlijk vrij eigenaardiger uit. *De Stoomboot*, eene variatie op het gewone thema, *den Belgiſchen opſtand* namelijk. *De Stoelenmatter*, door M. A. SOBELS; waarlijk een lief gedacht verhaaltje, dat goed behandeld is: wij hebben van MICHIEL ADRIAAN nog nimmer een zoo goed geſlaagd product, als het onderhavige, gezien. De twee verhaaltjes, getiteld: *mijne eerſte Zeereis* en *mijne eerſte Liefde*, hebben beide weinig om het lijf. Tot dergelijke onbeduidende onderwerpen, zullen zij eenige letterkundige waarde hebben, behoort een meesterlijke, eigenaardige ſtijl, een beſchrijfstrant, die tot de kleinſte bijzonderheden afdaalt, en vooral daarin der waarheid getrouw blijft: beide ſtukjes miſſen dit. *Amſterdam in Augustus en September* 1831, in brieven; regt lief, warm en getrouw geſchetst; terwijl wij het betoog *over ſommige Spreekwijzen* gaarne op den koop toegeven. En nu geldt het de poëzij. Lieve Hemel, wat eene partij gedichten! De boekhandelaar G. T. N. SURINGAR met *Jan de Hoedenmaker* voorop. *Jan* is de held van eene Legende. Tot proeve van den Legendeſtijl:

> Wat wonder dan dat ik, hier, in de zaal van 't Nut,
> Almede uit deze bron mijn Bijdraag-ſtoffe put.

De Heer KERKHOVEN geeft hier zijn *Werkwoord van het menſchelijk leven* in het licht. Wij gelooven niet, dat de achtingwaardige man, die ook als Dichter niet zonder verdienſte is, bijzondere waarde aan *dit* ſtukje zal hechten. VAN DER HOOP vergast ons op Deenſche poëzij; liever nog lezen wij dit, dan dat wij zijne onedelmoedige verguizing der dappere, maar door Franſche list opgeruide en thans te onder gebragte Polen aanhooren. Zoo wij iets ter proeve konden geven, kozen wij zeker het *Affcheid aan mijn' ouden Medgezel Tomicus* (voorſten botertand), door den grijzen VAN WALRÉ, dat ons boven verre de meeste andere luimige

versjes beviel. — De uitvoering is bijzonder netjes; de bei
www.libtool.com.cn
plaatjes, vooral dat tegenover den titel, *Amſterdam in Se*
tember 1831, zijn regt fraai.

8°. *Almanak voor Blijgeestigen.* Ook dit jaarboekje onde
ſcheidt zich dit jaar niet bijzonder. Wat in het proza-gedee
goed is, is meerendeels oud. In het poëtiſche treft men h
en daar iets goeds aan, en dat wel van onbekende dichte
De ſteene(n) Meisjes, oorſpronkelijke Legende, door R. H. V
SOMEREN, begint letterlijk als een ſtraatdeun:

> Hoort Hollands ſchoonen! hoort mij aan,
> Wilt een weemoedig lied verſtaan,
> 't Is naar en aâklig om te hooren,
> Wilt u des niet op mij verſtoren.

En zoo *naar* en *akelig* gaat het tot aan het ſlot toe do
Ook POTGIETER, van wien wij dikwerf zulk een ſcho
gedicht lazen, levert hier een *Drinklied*, waarin wij dien
voeligen, naïven Dichter niet herkenden. Dan, wij hebb
lust noch roeping, in verdere bijzondere aanwijzing te tred
Wat goed is, zal zich van zelf aanbevelen en den verva
digers tot lof en eere verſtrekken; wat de kritiek niet
doorſtaan, hieraan willen wij onzen tijd niet verbeuzelen.
Den blijgeestigen uitgevers mogen wij echter, ten ſlotte, v
aanmanen, om, bij volgende jaargangen, meer op *qua*
teit, dan wel op *quantiteit*, te zien.

En nu, vaartwel gij allen, vaderlandſche Jaarboekjes! V
brengt uwen loopkring, nut verſpreidende en uwen uitge
ren voordeel aanbrengende, elk naar gelange van meerd
of mindere verdienſten. En wanneer gij het jaartal 1833
het titelblad zult dragen, dat dan Nederland en Europa
vrede zij, en uit dien vrede bij Vorſten en Volken grondbeg
ſelen geboren en gevestigd worden, even verre verwijderd v
willekeur als van ultra-vrijzinnigheid!

No. II. *Boekbeſch.* bl. 59. reg. 10. ſtaat *der*, lees *des.*
——————— bl. 75. —— 3. v o. ſtaat *men men*, lees *men juist.*
——————— bl. 77. —— 16. ſtaat *naar*, lees *maar.*
——— *Mengelw.* bl. 62. —— 8. ſtaat *rot*, lees *tot.*
——————— bl. 86. —— 17. lees *Overveen.*

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

De Apocryphe Boeken des Ouden Verbonds, uitgegeven door J. H. VAN DER PALM. *II Stukken. Te Leiden, bij* D. du Mortier en Zoon. 1829, 1830. *In gr. 4to. Behalve het Voorwerk, te zamen 236 bl. f 5 - 10.*

Het is geenszins aan den *Redacteur* van dit Tijdſchrift te wijten, dat deze Stukken zoo laat worden aangekondigd. Hij heeft *Recenſent*, wien hij die aankondiging had opgedragen, van tijd tot tijd, genoeg aangemaand, om dezelve te leveren. De laatſte heeft dus alleen de ſchuld der vertraging te verantwoorden. En wat zal deze nu, te zijner verſchooning, inbrengen? — Hij vertrouwt, dat de ſpoed en de uitvoerigheid, waarmede hij van alle de Deelen des Bijbelwerks van den Heer VAN DER PALM voorheen verſlag gedaan heeft, genoeg zullen zijn, om elk te overtuigen, dat het niet aan kleinſchatting van dezen arbeid des Hoogleeraars te wijten is, dat hij thans zoo laat met deze aankondiging voor den dag komt; te minder, daar hij zelf zijn Ed. voorheen zoo vurig tot denzelven heeft opgewekt. Voor het overige: toen het *eerſte* Stuk dezer *Apocryphen* hem onder de oogen kwam, las hij, in het *Voorberigt*, dat bij het *tweede* eene *Inleiding tot het geheele werk* gevoegd zou worden, en nu wilde hij dat *tweede* afwachten; en, toen *dat* verſcheen, zuchtte hij onder zoo vele bezigheid, dat hij uitſtel nemen moest, hetwelk ſedert, zoo als het veelal gaat, daar de drukte weinig afnam, van tijd tot tijd onwillekeurig is verlengd geworden. Ondertusſchen ziet hij niet, dat door het uitſtel veel verbeurd is. Door de nieuwsbladen is toch de uitgaaf genoeg bekend gemaakt, en de talrijke Inſchrijvers op het Bijbelwerk zullen dit *Aanhangſel* op hetzelve zeker tijdiglijk ontvangen hebben, en, voor zoo veel zij het niet voor enkele *parade* bezitten, ook wel ſpoedig genoegzaam hebben leeren ken-

nen. Voor de genen, die het niet bezitten, diene dan het volgende:

Men ontvangt hier de *Apocryphe* Schriften des Oude Verbonds; dat is die, welke door de Protestantsch Christenen buiten de verzameling der Schriften hùns Bijbels, als van geen genoegzaam gezag, gesloten, maar door de Roomsche Kerk meestal in den hunnen opgenomen zijn, en die, hoewel door de Joodsche Kerk meêwel niet met de door haar als Goddelijk erkende Boeken gelijk gesteld, toch in de Griekſche Vertaling der H. S. door de zoogenoemde *zeventig Overzetters* meestal zijn ingelascht. Daar zij in de Handschriften en Uitgaven niet altijd in dezelfde orde achter elkander volgen heeft de Heer VAN DER PALM ze zoo gerangschikt als hem best voorkwam. Zij komen hier dan in deze rang voor: I. ZEDEKUNDIGE SCHRIFTEN. 1. *Spreuken van* JEZUS, *den Zoon van* SIRACH. 2. *Het Boek der Wijsheid*, valschelijk aan SALOMO toegeschreven. II. GESCHIEDKUNDIGE SCHRIFTEN. *De drie Boeken der Makkabeen.* III. BIJVOEGSELS TOT DE BIJBELSCHE SCHRIFTEN. *Het Boek* BARUCH. *Aanhangsels tot de Profetiën van* DANIËL. 1. *Het gebed der drie mannen in het vuur.* 2. *Geschiedenis van* SUSANNA. 3. *Verhaal van* BEL *en den Draak.* 4. *Aanhangsels tot het Boek van* ESTHER. *Gebed van* MANASSE. IV. VERDICHTSELEN. 1. *Het Boek, genaamd* TOBIAS. 2. *Het Boek, genaamd* JUDITH. 3. *Het* zoogenoemde *vierde Boek van* EZRA. — Vraagt men nu naar EZRA's *derde Boek*? Men leze het slot der *algemeene Inleiding* vóór het *tweede* Stuk, en men zal er de voldoende reden, waarom het is achtergelaten en waarom er alleen het uittrekſel, dat daarop onmiddelijk volgt, van geplaatst is, vinden. Doch hieromtrent dunkt ons, dat het hier eene verkeerde plaats inneemt, en vóór het *vierde Boek van* EZRA behoorde te staan. Wij vermoeden, dat men het te dier plaatse toevalligtijk heeft over het hoofd gezien. Althans is het nu ongelukkiglijk aan de *algemeene Inleiding* zoo ge-

www.libtool.com.cn

recht, dat men het er niet van kan afzonderen, en het, als een *hors d'oeuvre*, aan het hoofd van het werk ſtaat, zonder dat men weet, hoe het er komt, en eer men zelfs tot het eerst aanſchouwen van het werk zelf gekomen is. Het verwondert ons, dat de Uitgever deze wanſtaltigheid niet ingezien, en, op de eene of andere wijs, met geringe moeite en kosten, verbeterd heeft, daar het nu het werk voor altijd ontſiert.

Dat het werk in hetzelfde formaat als de Bijbel zelf gedrukt is, behoeft geene vermelding; maar wel, dat de tekst, even als die des Bijbels, van doorgaande aanmerkingen tot opheldering enz. voorzien is. Ook, dat voor elk voornaam Boek een afzonderlijke zoogenoemde *Inhoud* is geplaatst, welke echter niet ſlechts, wat het in 't algemeen bevat, vermeldt, maar ook berigt, van welke waarheid en geloofwaardigheid het is, en van waar het is ontleend, enz. Daarenboven wordt, boven elk Hoofdſtuk, deszelfs bijzondere inhoud opgegeven. Alles is, vooral het geheel der *aanteekeningen*, van uitſtekende waarde, en men kan er, gelijk wij voorheen van het geheele Bijbelwerk gezegd hebben, van roemen, dat geen volk zulk eene voortreffelijke, hetzij oorſpronkelijke, hetzij verbeterde, en alzoo toegelichte, vertaling van deze *Apocryphen* bezit, als wij, in deze van den Heer VAN DER PALM. Het is waar, wij ſpraken tot hiertoe van de *vertaling* zelve niet, en wij zullen ons ook wel wachten van daarop eenige aanmerking te maken. Wie durft wanen, dat hij, tot eene vervaardiging derzelve, meerdere bevoegdheid of bekwaamheid bezit, dan deze geleerde man, of zeggen, dat hij van hem eene andere, dan allervoortreffelijkſte overzetting, verwacht heeft? En wie zal de eene of andere bijzonderheid derzelve willen bevitten, die dan toch altijd op iets van geen groot belang zou uitkomen, en ligtelijk nog zeer bedenkelijk zou kunnen ſchijnen? Wij voor ons besluiten alles met te zeggen: Gansch *Nederland* mag zich verhoovaardigen over het bezit dezes geheelen werks, en is er den Heere VAN DER PALM hoogen dank voor

ſchuldig, dien wij er hem, voor onszelven, op
voor opdragen. Hij mag nu van zijnen arbeid r
indien zijn werkzame geest rusten kan. Hij heeft
zijnen roem genoeg gedaan, en mag zeggen, h
weinigen kunnen:

Exegi monumentum aere perennius.

— — — — — — — —

Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam. Usque ego posterâ
Crescam laude recens, DUM PIA DILIGET
BELGARUM SOBOLES VOLVERE CODICEM
SACRUM.

Viertal Leerredenen, door D. T. HUËT, *Pred*
bij de Walſche Gemeente te Rotterdam. (Uitge
ten voordeele onzer, bij den jongſten Belgiſche
ſtand, gewonde en verminkte Krijgslieden.) Te
terdam, bij Menſing en van Westreenen. *In gr.*
133 *Bl. f* 1 - 50.

Ter aanprijzing dezer Leerredenen zal het genoeg
dat wij den zakelijken inhoud opgeven. De eerſte,
Gen. III: 8b. en 9, heeft *de gevolgen der eerſte*
tot onderwerp. De Heer HUËT houdt het daarv
dat *Gen.* III een verhaal van gebeurde zaken beh
maar een verhaal *in den toon en trant der hoogſte*
heid, ingekleed in eenen vorm, die het kenmerk dr
van een weinig ontwikkeld denkvermogen en van
voorſtellingswijze, geheel verſchillende van de onze
geſchiedenis van het eerſte menſchenpaar is dus, i
keren zin, die van elken mensch. Immers, wat
voert gewoonlijk tot zonde? *Misleiding, dwaling,*
nelijkheid, hoogmoed, zucht tot navolging, zwa
des harten, en al blijft nu die ſprekende ſlang, w
van het verhaal melding maakt, een raadſelachtig
zen, weten wij daarom te minder, wat verleiders
en hoe die plegen te ſpreken? Ook bij ADAM en

www.libtool.com.cn

bemerkt men de gewone gevolgen der zonde — *grievende teleurſtelling*, *de ſmartelijke bewustheid van misleid te zijn*, *gevoel van ſchuld*, *ſchaamte en naberouw*. Het voorbeeld der ſtamouders ſtaat dus geboekt te onzer leering en waarſchuwing. De Prediker wijst I. in hun gedrag aan, hoe de zonde *miskenning van Gods grootheid* — *de zucht om zich van Hem te verwijderen* — *ſchrik en ontroering bij de gedachte zijner nabijheid* te weeg brengt. Daarop wordt II. *Gods handelwijze met den zondigen mensch* beſchouwd. In de woorden: *waar zijt gij?* hoort men *de roepſtem des opperſten Regters*, *des liefderijken Vaders*, *des barmhartigen Verlosſers*.

Deze behandeling van den tekst is zeer vruchtbaar in nuttige leering, bevredigt het verſtand, en kan heilzamen invloed op het hart hebben. Wij willen geene aanmerkingen maken, maar vragen alleen, of het dan zoo volkomen duidelijk blijkt, dat *de vreugde van het Paradijs voor de twee eerſte menſchen zoo kortſtondig* was?

De tweede Leerrede, over 2 *Kor.* V: 7, ſtelt het *geloof*, als *hoofdvereischte van het Evangelie*, voor. Waarom ſchatten wij PAULUS zoo hoog? *Wij hebben de meeste geſchriften van zijne hand*, *en de Apostel was diep ingedrongen in den geest van het Evangelie*. Van hem mogen wij niet anders verwachten dan *woorden van waarheid en gezond verſtand*. Wat PAULUS van het toekomend leven ſchrijft, dat kunnen wij ook van alle de hoofdwaarheden der Christelijke Openbaring bewezen — *wij wandelen in geloof*, *niet in aanſchouwen*. Gevolgelijk wordt aangetoond, I. dat de eisch van het Evangelie, hetwelk ons verpligt *te wandelen door geloof*, *niet door aanſchouwen*, *natuurlijk* is, of geheel overeenſtemt met onzen aanleg en toeſtand in het leven; II. dat dezelve *weldadig* is, of op deze wijze onze vorming voor zedelijke volkomenheid het meest bevordert, en III. dat die *aanmoedigend* is, of dat wij nu eene krachtige aanſporing ontvangen tot vermeerdering onzer Godsdienstkennis en tot hoogſchatting onzer Christelijke hoop.

Wij hebben deze Leerrede met ongemeen genoeg gelezen, doch maken echter eene bedenking. Het deze: Zal dan, wanneer *onze opvoeding voltooid z zijn*, en wij in een ander leven *aanschouwen*, het g *loof* geheel ophouden? of moet er voor beperkte wezei niet altijd nog behoefte aan *geloof* blijven?

In de derde Leerrede, over MATTH. XVI: 16 17, wordt *het Christelijk geloof*, als *eene gave God* beschouwd. Na korte toelichting van den tekst, wo den daaruit drie stellingen genomen, te weten: I. *H geloof, of de overtuiging, dat* JEZUS, *de nederige onaanzienlijke menschenzoon, de* CHRISTUS *is, Zoon des levenden Gods, kan vleesch en bloed* (on menschelijke, aardsche natuur, onze zinnelijke denkwijz *ons niet geven.* II. *Dit geloof is een geschenk van d Hemelschen Vader.* III. *Zij, die dit onwaardeerba gunstbewijs van God mogen verwerven, zijn zalig.* W beamen dit alles, maar zouden op het tweede pun waar beweerd wordt, dat *elk geschenk doorgaans merk van den gever draagt*, eene kleine aanmerking ku nen maken. Deze stelling is waar; doch de tegenstelli tusschen datgene, wat *de aarde* en wat *God geeft*, pa hier eigenlijk niet, dewijl de aarde met al hare volhe des Heeren is. Ook God gaf aan den mensch vlees en bloed.

De vierde Leerrede, over *Hand.* IV: 32a., doet in *eenstemmigheid der eerste Christenen* zien, hoe de Chr telijke Godsdienst geschikt en bestemd is, om geheel l menschdom te verbroederen. Men verwachte nooit v komene eenheid van begrippen, maar houde zich *a de leer der Apostelen — geloof in* JEZUS, *den Ver zenen, was de hoofdzaak bij de eerste Gemeente*, wa door allen *één hart* en *éene ziel* werden. Juist z Mogt toch geheel de Christenheid tot deze eenvoud heid des geloofs terugkeeren en de waarheid betra ten in liefde!

Wij danken den Weleerw. HUËT voor de uitgave deze Leerredenen, zoo om den belangrijken inhoud,

www.libtool.com.cn

om het weldadig doel — ook voor de bijgevoegde gebeden. Papier en druk zijn mede goed. Met volle ruimte kunnen wij deze preken aanprijzen.

Leerrede ter gedachtenis van den Wel-Eerw. zeer Gel. Heer P. BROUWER, PZ., *in leven Emeritus-Predikant der Hervormden te Blya en Hogebeintum; door* R. POSTHUMUS, *Predikant der Hervormden te Waaxens en Brantgum. Met eenige Aanmerkingen en Bijlagen. Te Leeuwarden, bij* J. W. Brouwer. 1821. *In gr.* 8vo. *VIII en* 129 *bl. f* 1-25.

Het is jammer, dat de Weleerw. POSTHUMUS, wiens goede bedoelingen geenszins te miskennen zijn, door zonderlingheid zich schijnt te willen onderscheiden. Rec. doet gaarne hulde aan 's mans rondborstigheid en gezond oordeel, maar kan echter zijne manier en scherpheid van uitdrukking niet goedkeuren. Noodeloos stelt hij op deze wijze zich bloot aan miskenning en verkeerde beoordeeling. Het Voorberigt *aan den vrijdenkenden en waarheidlievenden Lezer* doet al terstond zien, dat POSTHUMUS zijn' eigen weg bewandelt; en men zou de hem dit willen betwisten? Hij had dus niet zoo vele woorden op papier behoeven te zetten, om te bewijzen, dat het hem vrijstond, deze preek uit te geven, en *eenen man van verdraagzame en liberale beginsels in den geest des Evangelies voor het oog van het publijk te schetzen.* Waartoe dan die uitval tegen *eene eeuw, die*, volgens zijn zeggen, *zich zelf de verdraagzame, de liberale en de weldadige noemt?* De D: van *Waaxens* en *Brantgum* verzekert voorts, dat hij, *vijand eener heerschende Kerk, even weinig vleier en aanbidder van een heerschenden tijdgeest is, om het even, of die maatschappijen, of Synoden, beziele en besture.* Wat doet dit hier? Een *heerschende Kerk* bestaat in ons Vaderland reeds sedert vele jaren niet meer; en zoo een goede, Christelijke geest de algemeen *heer-*

ſchende wierd, zou immers ook POSTHUMUS gaarne denzelven huldigen, en dit kunnen doen, zonder juist *vleijer* of *aanbidder* te zijn. Verder betuigt zijn Weleerw., in welken zin hij *rechtzinnig*, *verdraagzaam* en *liberaal* meent te zijn, maar brengt, naar het oordeel van Rec., hier niet zeer gelukkig het voorbeeld van *onzen Heer* bij. Eindelijk komt in het Voorberigt nog een kleine trek voor, waaraan men den man eenigermate leert kennen. Hij ſchrijft: *Ik heb in mijn eigen werk ook mijne eigene ſpelling hier gevolgd; niet omdat ik daar zoo groten prijs op ſtelle om juist die en zooveele letters te bezigen, maar omdat ik meende hiertoe vrijheid te hebben.* Nu, dat mag men vrijheidszucht noemen!

Op den titel van *Leerrede*, waarvoor misſchien beter het woord *Lijkrede* of *Gedachtenisrede* zou paſſen, wil Rec. geene aanmerking maken. Hij, die voor eene Christelijke Gemeente optreedt, om de nagedachtenis van eenen afgeſtorvenen godsdienſtig te vieren, neemt eene moeijelijke taak op zich. Dit erkent POSTHUMUS in de Vooraſſpraak, maar betuigt tevens, het te doen *op eigen verzoek* des overledenen, hem *nog voor zijn afſterven* (!) *gedaan; en dus niet ongeroepen, niet door eigen verwaande indringing, of met lakenswaardige bedoelingen.* Vreemd klinkt daar verder het volgende: *Mijn vriend, uw leeraar, behoorde in het geheel niet tot die dagelijkſche menſchen en leeraars, wier gehele levensloop in deze weinige woorden bevat is:* „Zij leefden, namen vrouwen, ſtierven."..... *Verwacht geheel niet van mij, dat ik hier de verachtelijke rol eenes vleiers of ſplinterkijkers, zal ſpelen.* — De tekst (*Hebr.* XIII: 7) is niet ongewoon, maar wel de Inleiding, waarin POSTHUMUS uitweidt over *de rol, door de geeſtelijken geſpeeld*, en hevig uitvaart tegen *de ſtichters van de heerſchappij des bijgeloofs, wier min of meer handige, of wel onhandige, apen*, volgens zijn zeggen, *rusten naar verdienſte in de vergetelheid, waaruit niemand hen weder zal willen te voorſchijn halen.* Wel, man! waarom laat gij ze dan ook maar

www.libtool.com.cn

niet in rust? En waartoe al dat geſcherm?... Het was enkel te doen, om, gelijk men het noemt, eenen aanloop te nemen en op het onderwerp te komen: *Daar waren ook goede voorgangers, en onder die weinige, onder die uitnemende, waardig om dankbaar gedacht en nagevolgd te worden, behoort gewis ook de overledene* P. BROUWER, PZ. De Prediker geeft de verdeeling zijner Gedachtenisrede aldus op: „ *Eerst* zeg ik u iets van zijne *afkomst en levenslot: Dan* ſpreek ik over hem als *mensch: Daarop* als *leeraar:* En *eindelijk* als *geleerde.*" Veel, zeer veel goeds wordt er in onderſcheidene opzigten van D^r. P. BROUWER gezegd, en Rec. gelooft het gaarne, dat D^r. POSTHUMUS naar waarheid zoo gunſtig over zijn' overleden' vriend kon ſpreken; doch, naar zijn oordeel, is (om nu van vorm en taal en ſtijl niet te gewagen) een hoofdgebrek in dit ſtuk, dat er geenszins die zachte, ſtille, liefderijke, gematigde, echt *Christelijke* geest in heerscht, welken men in kanſelarbeid als hoofdvereischte moet aanmerken.

De Aanmerkingen en Bijlagen, 84 bladz. beſlaande en van verſchillenden inhoud, zijn deels meer, deels minder belangrijk, en dienen ter opheldering of nadere bevestiging van eenige gezegden in de preek. Aan Rec. beviel inzonderheid Aanm. 8. *over het Patriotisme van* 1795. Mannen, als P. BROUWER, PZ., wilden *het goede*, en zullen onder elken vorm van beſtuur medewerken ten goede, dewijl het hun niet om namen of leuzen, maar om de zaak der menschheid te doen is. Aanm. 7. moge ten deele gegrond zijn; die ſcherpe toon past niet. In Aanm. 11. bemerkt men den liefhebber van Vrieſche taal en oudheden. Een zoogenaamde *knottedoek* wordt daar beſchreven, het omſchrift medegedeeld, en over het gebruik het noodige gezegd.

De beide Bijlagen zijn ſtukken, die wel bewaard verdienen te blijven. Wat echter van *de ſcheiding der Doopsgezinden van het Lam en de Zon* en van die der *Lutherſchen van het Oude en Nieuwe Licht*, alsmede van *de vereeniging der Doopsgezinden en Remonſtranten te*

Dokkum gezegd wordt, bewijst in geenen deele, dat de meerderheid der Leden van eene kerkelijke Gemeente, van belijdenis veranderende, *regtens* aanſpraak op alle de Kerkgoederen zoude hebben en die aan de minderheid mogen ontnemen. Dr BROUWER ſchijnt omtrent het gebeurde te Amſterdam niet wel onderrigt geweest te zijn. Niet de *meerderheid* bleef aldaar in bezit; maar de misnoegden, die zich afzonderden, moesten de gemeenſchappelijk bezetene goederen aan de blijvende Leden der oude Gemeente overlaten. Dus vervalt de daarop gebouwde redenering in Bijlage II.

Zoo de Heer POSTHUMUS nut wil ſtichten, waaraan men geenszins mag twijfelen, raadt Rec. hem, de gematigdheid meer in acht te nemen. Door overdrijving of ontijdigen ijver kan men eene goede zaak benadeelen. Beter is het, ſtil en vertrouwend voort te werken in den zachtmoedigen geest des Christendoms. Andere Recenſenten hebben zich ongunſtig uitgelaten over vroeger geſchrijf van den D^{r} van *Waaxens* (*Letteroeff.* No. VII en X voor 1831); ſteller dezes houdt het daarvoor, dat de man, bij goede meening, zich wat ſterk uitdrukt, en hierdoor aanleiding geeft, dat men hem kwalijk verſtaat of ongunſtig beoordeelt.

Menschkunde met betrekking tot de ziel, door G. E. SCHULZE, *Hofraad en Hoogleeraar in de Logica en Metaphyſica te Göttingen. Naar de derde, grootendeels nieuw bewerkte uitgave, uit het Hoogduitsch vertaald. II Stukken. Voorafgegaan door eene Voorrede en eene Verhandeling over de werking der terugroepende Verbeeldingskracht, van* J. F. L. SCHRÖDER, *Hoogleeraar te Utrecht. Te Zaltbommel, bij* J. Noman. *In gr.* 8*vo. Te zamen CXII en* 533 *bl. f* 6-:

Menschkunde met betrekking tot de ziel (Pſychiſche Anthropologie) ſchijnt voor iets meer gehouden te moeten worden, dan hetgeen in onze oude metaphyſiſche ſtel-

www.libtool.com.cn

fels door Pſychologie werd uitgedrukt. Misſchien echter ſtrekt deze nieuwe naam ook maar alleen, om de zaak juister uit te drukken: want de hooggeleerde Voorredenaar, van het belang, de moeijelijkheid, regte behandeling enz. dezer wetenſchap ſprekende, noemt haar eenvoudig *Zielkunde*. Van de behandeling geeft hij zelf eene proef: *over de terugroepende Verbeeldingskracht*, die het ons doet beklagen, dat de bekwame man niet zelf den tijd heeft gevonden, om een werkje als het onderhavige, tot leiddraad inzonderheid voor zijne Akademiſche voorlezingen, te ſchrijven. Jammer inderdaad, dat zoo uitſtekende vernuften ligt met te veel worden bezig gehouden, hetgeen hen wel eens belet, den bijzonderen tak van wetenſchap, aan welken zij zich bij voorkeur toewijden, tot die volmaaktheid te brengen, welke eene Univerſiteit, in dat opzigt niet ongelijk aan eene fabrijk van uurwerken of dergelijke, ons toeſchijnt te bedoelen. Want, ſchoon het werk van SCHULZE vele verdienſten bezit, en de vertaling over het algemeen veel lof verdient, een eigen werk van SCHRÖDER, onmiddellijk in de Hollandſche taal, niet ſlechts geſchreven, maar gedacht, zou, meenen wij, mindere leemten bezitten, dan wij niet konden nalaten in dit op te merken.

Wij zouden eene geheele verhandeling moeten ſchrijven, indien wij het boek, hoofdſtuk voor hoofdſtuk, wilden nagaan, en alle onze bedenkingen op het geſtelde door den Schrijver opgeven. In het eerst vroegen wij onszelven: Begint de Schrijver niet te vroeg? Handelen zijne eerſte Capita niet eer over *Phyſiologie*, over het ligchaam, dan over *Pſychologie*, over de ziel? Geeft hij daardoor niet misſchien aanleiding, dat men meent iets van de werking der ziel verklaard te zien, terwijl men blootelijk de werking van het zintuig, dat des gezigts b. v., heeft leeren kennen? Doch, *Menschkunde* is immers de *algemeene* titel, en het bedoelde medegedeelde zal velen ligt meerder genoegen geven, dan het min vaste en zekere uit de onzigtbare wereld?

Daarna rees de bedenking: Eindigt hij niet te laat, wanneer hij zich in eigenlijk transscendentale, door besluiten uit de ervaring onbeslisbare bespiegelingen, b. v. omtrent de vrijheid van den wil, begeeft? Of zou het althans niet wenschelijker zijn, dat het polemische aanzien, het bestrijden van Schrijvers, als KANT, JACOBI en andere vroegere en latere wijsgeeren, vermeden, en de eenvoudige gang, door SCHRÖDER in zijn stukje gehouden, ware gevolgd? Niets toch geeft aan dit vak van studie een onaangenamer, ontmoedigender aanzien, dan het gedurig opbouwen en weêr nederwerpen, dikwijls op zoo stelligen toon, en zonder dat men elkander regt schijnt te hebben begrepen of gezocht te begrijpen.

Gelijk wij zeiden, alles na te gaan, wat ons min gegrond of naauwkeurig voorkomt, is onmogelijk. Ten aanzien van hooge speculatiën twisten wij liefst met niemand, en wat de doorgaans zoo genoemde menschkunde betreft, op schrandere opmerking en veelvuldige ervaring gegrond, deze wachten wij minder in een stelsel en vertrouwen ze bijna dan maar alleen, wanneer ons, zoo als b. v. in REINHARD's *Moraal*, blijkt, dat de man al de beste schriften, tot het onderwerp betrekkelijk, gelezen heeft. Het een en ander willen wij echter aanwijzen.

§ 126 en 127 handelt over *het geloof*, dat hier als gelijkluidend met *voor waarschijnlijk houden*, ja *vermoeden*, wordt beschouwd, en tot *besluiten uit de analogie* en *bewijzen door middel der inductie* wordt teruggebragt. Zoodat dus ons geloof in den Zaligmaker mede geen vaster grond heeft! Inderdaad, wilden Vertaler of Voorredenaar zich anders ook van alle aanteekening onthouden, hier hadden wij de aanmerking gewenscht, dat het woord *geloof* blijkbaar een' tweederlei zin heeft. De eerste die van stellig en ontwijfelbaar aannemen op het woord van een ander; eene zekerheid, met welke KANT's hoogstredelijk geloof, schoon niet op de verzekering van een' derden rustende, in aard gelijk moet gesteld worden. De andere die, hier opgegeven. Immers, wilde

www.libtool.com.cn

iemand beweren, dat eerstgenoemde dan toch voor het koele verſtand geene volſtrekte zekerheid geeft, zoo antwoorde men, met zoo vele vroegere en latere wijsgeeren, dat er voor den mensch even zoo min volſtrekte *wetenſchap* beſtaat, ja, dat alle wetenſchap op geloof ſteunt, op het geloof aan onze zintuigen, aan ons verſtand, aan onszelven. Het gemis dezer opzettelijke onderſcheiding uitgezonderd, hebben wij echter tegen de ontwikkeling der zake niet.

Ten aanzien van het gevoel voor het ſchoone ware misſchien veel aan te merken. Beter voldoet de Schrijver ons omtrent hetgeen hij, in navolging van anderen, en eenigzins overeenkomſtig het hier gekozen ſtandpunt, *zedelijk gevoel* noemt. Hadde hij ſlechts den ſcherpzinnigen KANT niet willen weêrleggen: want, hetgeen hij te dezer zake zegt, is inderdaad jammerlijk. Recenſent is voor zich niet tot zekerheid gekomen, of de ganſche moral, voor ons, uit één beginſel is af te leiden. Doch, onder alle proeven daartoe genomen, is die van KANT (het beginſel der tegenſtrijdigheid) zekerlijk niet de minst voldoende.

Van een' geheel anderen aard is, wat ons hinderde op bl. 365, waar KLOPSTOCK en SCHILLER als de eerſten worden opgegeven, die in het ſchetſen eener meer dan zinnelijke liefde iets volkomens geleverd hebben. De Duitſchers immers zijn eene der laatſte natiën, die in het vak der fraaije letteren hebben geſchitterd. En zouden dan onze, de Engelſche, de oud-Schotſche en ook Franſche of andere Dichters niets van die liefde gekend hebben, welke *ziel met ziel verſmelt en Gods liefde het naaste komt?* Neen! zoo iets mogt de vooringenomenheid SCHULZE doen zeggen, geen Hollander, zouden wij gedacht hebben, kon dat onopgemerkt overbrengen.

Wat bl. 425 van den *Koran*, als naar inhoud en vorm *ſlecht*, gezegd wordt, ſtemt voorzeker met het oordeel van onzen VAN DER PALM weinig in.

Doch, om ons tot bijzonderheden niet meer te bepalen,

www.libtool.com.cn

ééne omſtandigheid heeft ons dikwijls in Duitſche wijsgeerige geſchriften, ook die van KANT, maar hier te meer gehinderd, omdat wij in het Hollandsch, eene vertaling, lazen. Het is de zucht, om allerlei bijzondere geſteld- en werkzaamheden, vooral ook ziekten der ziel, een' eigen' bepaalden naam te geven. Immers, raadpleegt men hier het gebruik, dat is zoo bepaald, ſtandvastig en algemeen in zijne onderſcheidene benamingen niet. En is het volſtrekt noodig, dat in een wijsgeerig ſtelſel vaste kunsttermen voor iedere zaak en verſchijnſel beſtaan, dan zouden wij wenſchen, dat zich, althans in ons Land, hoe eer hoe liever een wijsgeerig *taalkenner* aangordde, om ons die op te geven. Zoo als men dat hier vindt, zal er zich niet ligt iemand algemeen mede kunnen vereenigen. En vertrouwden wij niet, dat de Hoogleeraar, die het werkje tot eene handleiding voor zijne leſſen gebruikt, daaromtrent de noodige waarſchuwing en teregtwijzing zal bezigen, wij zouden het als van kwaden invloed op de taal en denkwijze der aanſtaande geleerden en leeraars beſchouwen.

Ziedaar eenige bedenkingen op het onderhavige werk. Wij meenden zulk een belangrijk boek niet met een bloot verſlag en inhoudsopgave te mogen wegzenden. En niemand zal, hopen wij, dwaas genoeg zijn, daarom ongunſtig over een geſchrift te oordeelen, door een' man als Prof. SCHRÖDER aanbevolen en door eenen nu Amſterdamſchen Kerkleeraar vertaald. Werken van bovennatuurkundigen aard zullen wel altijd onvolkomen blijven, en echter even zeer altijd de aandacht van den mensch blijven trekken. Men vindt in dit werkje inderdaad veel bijeen, en alles (althans de tekst) is met genoegzame duidelijkheid geſchreven. Het is niet ſlechts een boek voor Studenten, tot Akademisch gebruik, maar voor elken weetgierigen liefhebber der wetenſchap. Als zoodanig durven wij het gerust aanprijzen. En wie te Utrecht of elders de Verhandeling gehoord heeft, die hier wordt vooropgezonden, zal het misſchien daarom reeds de uitgaaf van weinige guldens waardig achten.

www.libtool.com.cn

Nog ſlechts één woord voor den Uitgever. Indien een goed uithangbord van eenige waarde is, dan zorge men toch, zulk een' ſcheef gedrukten titel voor geen boek, vooral voor geen zoo belangrijk en blijvend boek, te plaatſen, als hier het geval is.

De Cholera geene beſmettelijke Ziekte, een bemoedigend Volkswoord. Te Nijmegen, bij J. F. Thieme. 1831. *In gr.* 8vo. *IV*, 43 *Bl. f* : - 50.

De Cholera, zoo als dezelve te Berlijn is waargenomen, door Dr. F. HORN. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* TH. DAVIDS, *Med. Dr. Te Amſterdam, bij* C. G. Sulpke. 1831. *In gr.* 8vo. *VI*, 22 *Bl. f* : - 50.

De Evangeliſche bediening onder de verſchrikkingen der Cholera verheerlijkt, of SAMUEL HUBER, *Senior, Predikant in Rusland, gedurende de Cholera in Aug.* 1830, *enz. enz. Medegedeeld door* G. H. VAN SENDEN. *Te Groningen, bij* W. Zuidema. 1831. *In gr.* 8vo. *X*, 86 *Bl. f* : - 75.

Over de Cholera en de krachtdadigſte middelen daartegen, benevens eene manier, om de Ziekte door eene groote afleiding in haren aanvang te vernietigen. Door Dr. W. G. TILESIUS, *Keizerlijk Rusſisch Hofraad en Ridder, enz. Uit het Hoogduitsch, door* J. GIJSBERTI HODENPIJL, *Med. Dr. te Rotterdam, met zijne inzigten omtrent deze Ziekte vermeerderd. Iſte Stukje. Te Rotterdam, bij* Menſing en van Westreenen. 1831. *In gr.* 8vo *VIII*, 112 *Bl. f* 1 - 20.

Noſologisch-Therapeutisch Onderzoek naar den oorſprong, den aard, de toevallen, beſmettelijkheid en behandeling van de thans in een gedeelte van Europa

heerſchende epidemiſche Cholera Morbus, gegrond eene vergelijking der jongſte waarnemingen en lijk ningen met de aanteekeningen, door oudere Sch vers aangaande het wezen en de behandeling van ſo gelijke Epidemiën nagelaten. Door J. J. PENNIN *Med. Chirurg. et Art. Obſtet. Doct. Te Devent bij* J. de Lange. 1831. *In gr.* 8*vo.* 80 *Bl. f* 1-:

Scheikundig Onderzoek van de uitgebraakte en door ſt gang ontlaste ſtoffen, het bloed, de urin en gal der C lera-lijders, met toepaſſelijke Aanmerkingen, voo over den eigenlijken aard dezer Ziekte, enz. L R. HERMANN, *te Moskau. Uit het Hoogduits door* B. MEYLINK. *Te Deventer, bij* A. J. van Sigtenhorst. 1831. *In gr.* 8*vo.* 40 *Bl. f*:-40.

Gedachten over de Theorie der Cholera. Te Utrecht, N. van der Monde. 1831. *In gr.* 8*vo.* 23 *Bl. f*:-

Ziet daar, geachte Lezers, wederom een zevental ſt ken over de *Cholera!* Het ontbreekt niet aan ijve Schrijvers en Vertalers, gereed om deze ziekte aan publiek te doen kennen, en het, het zij over den aa het zij over de behandeling van dezelve, te onderh den. Laat ons, volgens ons vroeger aangevangen w en plan, ook deze brochures beoordeelen, en naga in hoeverre ze aan het oogmerk beantwoorden en a niet aanbeveling verdienen. Wij zullen, langs de afgaande, met No. 1 beginnen, doch No. 2 daarm vergelijken, omdat beide, over hetzelfde punt han lende, eene geheel oppoſite ſtrekking hebben. Want N is, tegen No. 2, vóór de beſmettelijkheid. Wij zu dus wel moeten kiezen of deelen. Doch vooraf wi wij de bewijsgronden der beide Schrijvers overwegen.

No. 1 moet de niet beſmettelijkheid der *Cholera* wijzen. De Vertaler begint met vrij hevig op de C tagionisten uit te varen; 't geen zeker weinig geſch

www.libtool.com.cn

is, om den bezadigden lezer voor zijn gevoelen in te nemen. Voorts wijst hij op het vertaalde, uit de *Allgem. Preusſiſche Staats-Zeitung* overgenomen ſtukje, dat, naar zijne meening, door het benemen van ongegronde vrees, in ons land groot nut konde te weeg brengen. Laat ons zien, in hoeverre die meening gegrond zij.

De beſmettelijke ziekten, dus redekavelt de Schrijver, tot welke vooral de Oosterſche pest, de aanſtekende rotkoorts en de pest van het rundvee behoort, worden ſlechts door naauwe gemeenſchap met zieken en toebehooren voortgeplant; zij volgen geene bepaalde rigting of hemelſtreek; hare verſpreiding hangt af van de aanrakingspunten en de gelegenheid tot beſmetting. De *Cholera* daarentegen volgt in 't algemeen eene bepaalde rigting naar het Westen, waarom reeds vóór jaren de voorſpelling van haren overgang naar *Europa* door ſommige Geneeskundigen gedaan is. De loop eener beſmettelijke ziekte wordt door Kordons en Quarantainen geſtuit; maar waar is het land, dat door zijne afweringsmiddelen voor de *Cholera* ontoegankelijk wierd? Dit vermogt noch het magtige *Rusland*, noch het militaire *Pruiſſen*, noch de Oosterſche Keizerſtaat, en toch is de *Cholera* op verre na niet zoo aanſtekend als de pest. Zonderlinge ſmetſtof, die nog veel zeldzamer en moeijelijker zonde aanſteken dan de pest, en zich evenwel niet gelijk deze laat beperken!

Maar wat meer is, bij de pest kan men het inbrengen van de ſmetſtof in de daarvan bezochte ſtreken ten ſtelligſte aantoonen; bij de *Cholera* kan men dit nergens, ja zelfs niet met grond vooronderſtellen. Voor de pest kan men zich door afzondering bewaren, voor de *Cholera* niet, en het toe- en afnemen derzelve geſchiedt in de meeste plaatſen veel ſneller dan bij eene beſmettelijke ziekte; ook is het getal aangetasten in het begin veel grooter, later geringer, dan bij waarlijk beſmettelijke ziekten.

De ſtelling, dat de *Cholera* vooral de groote landwegen volgt, rust op eene overijlde gevolgtrekking, en

wordt weêrlegd door de verbreiding der Epidemie
Pruisſen en *Oostenrijk*. Daarentegen lijdt het geen tv
fel, dat de ziekte het meest verſchijnt in de nabijh
van ſtroomen en lage plaatſen. Dit moet niet aan
verkeer der ſchepen, maar aan het water worden toe
ſchreven; en als ſchippers meer dan anderen ziek w
den, zoo ontſtaat dit omdat zij de vermoeijenisſe
verkoelingen en ongeregelde leefwijze het minst kunr
vermijden.

Alle wezenlijk beſmettelijke ziekten tasten een indi
du doorgaans ſlechts eenmaal in zijn leven aan; door
Cholera kan dezelfde mensch verſcheidene malen word
aangetast. Waar gene aanwezig is, kan niets de o
wikkeling of den voortgang ſtuiten; de *Cholera* i
zich onderdrukken. Eene beſmetting wordt doorgaa
aan die perſonen medegedeeld, die zich het naast bij
zieken ophouden; ziekenoppasſers en geneesheeren e
worden zeer dikwijls van de *Cholera* verſchoond. I
aanraken van levende en doode ligchamen, het omarm
van den ſtervenden, het inademen van de door ziek
uitgeademde lucht, de bezoedeling met de ontlaste ſto
fen, zelfs opzettelijk genomene proeven en inenting
bleven zonder gevolg, en waar men aan zoodanige o
ſtandigheden het ontſtaan der ziekte toeſchreef, daar ko
den ook altijd andere oorzaken hiertoe aanleiding ge
ven hebben.

Eene ziekte, die zulk een' bepaalden aanleg en daar
zoo vele aanleidende oorzaken vereischt, kan daarc
niet als enkel beſmettelijk beſchouwd worden. Al
redenerende, komt de Schrijver, de Heer LORINSER
tot het beſluit, dat de ziekte uit een miasma van d
dampkring haren oorſprong heeft, en meest met d
kwaadaardigſten vorm van tusſchenpoozende koortſen
vergelijken is, tegen welke noch Kordons noch Quara
tainen beſtand zijn.

Geheel anders denkt de Heer HORN, Schrijver v
No. 2, over de zaak in quæstie, wiens werkje de ſtre
king heeft, om den beſmettelijken aard der heerſchen

www.libtool.com.cn

Cholera te betoogen. De gronden, op welke dit betoog rust, zijn: 1°. en 2°. de wijze van oorſprong en verſpreiding in *Berlijn*; 3°. de waarneming, dat een groot aantal lieden, die eene geſtadige en vermoeijende gemeenſchap hadden met *Cholera*-zieken en *Cholera*-lijken, is aangetast; 4°. het veelvuldig en herhaald uitbreken der *Cholera* bij dezelfde familie en in hetzelfde huis; 5°. de even menigvuldige en bevestigde waarneming van verſpreiding der ziekte uit beſmette huizen; hetwelk alles door onderſcheidene voorbeelden wordt aangetoond.

Als wij nu No. 1 en 2 met elkaêr vergelijken, dan zien wij, dat de verdediging van beide oppoſite ſtellingen in zooverre met ongelijke wapenen geſchiedt, dat No. 2 regtſtreekſche daadzaken aanvoert, waartegen No. 1 grootendeels redeneringen bevat, en met blijkbare vooringenomenheid en partijdigheid ſtoutweg ontkent, hetgeen nu algemeen niet ontkend kan worden, dat namelijk de *Cholera* meer dan éêne overeenkomst heeft met die ziekten, welke wij gewoon zijn contagieus te noemen. De bepaalde rigting der *Cholera* naar het Westen is eene ſtelling, die, met de kaart in de hand, van haren oorſprong in *Bengalen* tot op haren togt door *Europa*, door eene reeks van voorbeelden kan worden gelogenſtraft. Het niet ſtuiten der ziekte door Kordons en Quarantainen laat zich uit de halve maatregelen, die overal genomen zijn, of derzelver niet ſtipte nakoming, gemakkelijk verklaren.

Wil men den loop en voortgang der ziekte zien aangetoond, men leze het werk van den Heer BLUME omgande *Java*, en de daarin medegedeelde Tabel van den Heer VAN HAAK, alsmede het ſchrift van Dr. HORN uit *Berlijn*. Het verſchijnen van de ziekte in de nabijheid van ſtroomen en lage plaatſen wordt door *Ruſlands* voorbeeld weêrſproken. Het meer dan eens aantasten van denzelfden lijder is zelfs bij pokken niet vreemd. Van de mededeeling aan nabijzijnde perſonen behelzen HORN's en ook LICHTENSTÄDT's ſchriften menig bewijs, en het ontbreekt ook niet aan voor-

beelden, dat de roekelooze proefnemingen van onbezoi
nen Artſen met den dood geſtraft zijn; terwijl eindeli
de meer bepaalde aanleg, dien de *Cholera* vordert, o
der anderen door de Watervrees wordt opgehelderd, d
niet zelden genen verſchoont, dezen treft, hoewel b
beiden de gelegenheidsoorzaak aanwezig was.

Zoo los is de redenering, zoo wankelend zijn
gronden, welke de Heer LORINSER bezigt, dat me
het vermoeden niet van zich weren kan, dat het he
meer om de bevestiging van zijn gevoelen, dan om
navorſching der zuivere waarheid te doen was, toen
zijn werkje ſchreef. Dan, wij willen dit vermoed
geene plaats geven, en vooronderſtellen liever, dat hij
goeden ernst gedwaald hebbe. Dit evenwel moeten w
herhalen, dat eene zaak van dat gewigt een' veel bond
ger redeneertrant en krachtiger getuigenisſen vorder
dan de zoodanige als wij hier aantreffen, en dit geſchr
allerminst geſchikt is, om hem, die de zaak onpartijd
onderzocht heeft, van de niet beſmettelijkheid der *Chole*
te overtuigen.

No. 3 levert menig bewijs op van de kracht van on
heerlijke Godsdienst te midden van de verſchrikking
des doods, en zal derhalve met belangſtelling van dieg
nen onzer landgenooten, (en Gode zij dank, dat het a
dezulken, onder ons althans, niet ontbreekt!) welke prijs
die gave des Hemels ſtellen, gelezen worden.

No. 4 is hoofdzakelijk ingerigt ter aanprijzing van
loogbad, (bij den Schrijver, zoo 't ſchijnt, eene ſoort v
panacée) tegen longtering, ontſtekingen der ingewande
beeneter, kanker, hondsdolheid, krankzinnigheid, zwa
moedigheid, ziekten van het hoofd (!) *metastaſes* n
herſenen en andere edele deelen, als ook in andere doo
lijke ziekten te gebruiken, en bevat wijders eene re
van geneesmiddelen en ontwikkeling van TILESIU
meening, dat de ziekte tot de *nouroſes* behoort. Twijf
achtig blijft het, welke waarde men aan het een en
der te hechten hebbe, daar 't niet blijkt, dat de Sch
ver uit eigene genoegzame ervaring heeft kunnen putt

www.libtool.com.cn

Aan het ſlot van het werkje heeft de Vertaler zijne inzigten aangaande den aard en de natuur der ziekte medegedeeld. Deze vooronderſtelt eene vergiftiging van de *lympha* door het *contagium*, die dan eene bijzondere neiging naar de maag en ſlijmvliezen zoude hebben; een begrip, hetgeen geheel onphyſiologisch mag genoemd worden. De *lympha*, van alle deelen opgenomen, beweegt zich als het aderlijk bloed in de *venae* naar den *ductus thoracicus*, en eene bijzondere neiging van de vergiftigde *lympha* naar de ſlijmvliezen van maag en ingewanden zou eene rugwaartſche beweging en bepaalde ſtrekking derzelve vereiſchen, welke tegen zuivere phyſiologiſche denkbeelden aandruischt. Ook het reproducéren van het *contagium* door de ſlijmvliezen der maag of ingewanden is eene duistere voorſtelling, waaraan het moeijelijk is eenigen goeden zin vast te knoopen.

No. 5 beantwoordt niet aan 't geen de eenigzins weidſche titel zou doen verwachten. Dit wordt echter gereedelijk door den Schrijver erkend, die het bl. 2 een vlugſchrift noemt; terwijl hij later getuigt, zelf nimmer eene epidemiſche *Cholera* gezien te hebben. Het geſchrift is dus eene compilatie, niet ſlechts uit oudere en nieuwere Autheuren, maar zelfs uit de *Bijdragen* van den *Amſterdamſchen* Hoogleeraar VAN DER BREGEN, eerst onlangs uitgegeven; weshalve het, onzes oordeels, gemakkelijk en zonder ſchade voor de wetenſchap konde gemist worden.

No. 6 leert ons, dat de waterachtige vochten, welke bij de *Cholera* door ſtoelgang en braking ontlast worden, een vorig beſtanddeel des bloeds uitmaken; dat door derzelver afſcheiding het bloed ontleed wordt, en dat derhalve de eigenlijke oorzaak van den dood der *Cholera*-lijders de verdikking van het bloed en de hierdoor veroorzaakte ophouding van deszelfs omloop is; hoewel de Schrijver niet vreemd is van het denkbeeld, dat eene aandoening van den *nervus vagus* door een ziektezaad de eerſte aanleiding tot die ontmenging geven zou. En waarlijk, moeijelijk zijn alléén uit het begrip

van bloedontmenging door afſcheiding van weivocht
de plotſelijke ſterfgevallen zonder voorafgaande ontlastin
in deze Epidemie op meer dan éene plaats en tijd wa
genomen, te verklaren.

No. 7, eindelijk, behelst eene chemico-dynamiſc
Theorie der *Cholera*, als uit gebrek aan zuurſtof l
ſtaande. Hoewel hulde toebrengende aan het vernuft v
den ſteller, acht Recenſent de tijd nog niet gekome
om Theoriën te maken op eene ziekte, van welke
praktiſche kennis nog zoo wankelend en onzeker is.
menſchelijke geest, zegt een beroemd Wijsgeer, he
eerder lood noodig dan vleugels. Wij voor ons zoud
verkiezen, vooreerst nog in de wereld der verſchijnſe
te blijven, liever dan in die der mogelijkheden rond
dolen, zonder te weten, waarheen de weg ons voe
kan, en of wij wel ooit de haven zullen bereiken.

---

*Geſchiedenis der Nederlanders buiten Europa, of v
haal van de togten, ontdekkingen, oorlogen, vero
ringen en inrigtingen der Nederlanders in Azi
Afrika, Amerika en Australië: van het laatſte
zestiende Eeuw tot op dezen tijd.* *Door* N. G. V
KAMPEN. *Iſte Deel. Te Haarlem, bij* de Er
F. Bohn. 1831. *In gr.* 8*vo. VIII en* 460 *bl. f* 4-

Zoo er eenig onderwerp is, ten aanzien van hetw
men zich verwonderen moet, dat niet reeds vroeger e
bekwame pen hetzelve op eene waardige wijze en
deszelfs geheelen omvang heeft behandeld, het is vo
zeker de Geſchiedenis onzer Koloniën in *Oost-* en *W
Indië.* Welk ander onderwerp toch was inniger
bonden met de Geſchiedenis van ons Vaderland,
leverde zulk eene heerlijke bijdrage op van *Holla*
roem? Nog zien wij, bij den oppervlakkigſten blik
de wereldkaart, elken hoek der aarde met *Holland*
namen bedekt, welke de naijver der vreemdelingen
geheel heeft kunnen uitwisſchen; nog dragen wij geh

www.libtool.com.cn

genis van de onnoemelijke ſchatten, die het Oosten gedurende twee Eeuwen op *Nederland* heeft uitgeſtort; nog beſchouwen wij den roem, door onze Voorvaderen ter zee behaald, als de ſchitterendſte parel hunner eerkroon: en toch, waar was het *klasſieke* werk te zoeken, waarin de geheugenis van hetgeen *Nederland* zoo zeer verheerlijkt voor den naneef bewaard werd? De onleesbare folianten van VALENTIJN, de meestal dorre Levensbeſchrijvingen der Gouverneurs-Generaal door DUBOIS, de oorſpronkelijke dagboeken der vroegſte grondleggers van onzen handel in *Oost-Indië*, de *Voyagiën* van WOUTER SCHOUTEN, en eenige weinige geſchriften van dien aard meer, — ziet daar al het voornaamſte, 't welk door *Nederlanders* over de Geſchiedenis onzer *Oost-Indiſche* bezittingen geſchreven was; terwijl ten aanzien der *West-Indiën* het droog en langdradig werk van DE LAET en het min bekende Latijnſche van CASPAR BARLAEUS genoegzaam de eenige bronnen waren, in dit opzigt in onze Letterkunde voorhanden. Vele dezer werken waren, wij erkennen dit, onſchatbaar, als verzamelingen van uitmuntende bouwſtoffen; doch het waren dan ook ſlechts bouwſtoffen, en tot nog toe had de meesterhand ontbroken, die het verſpreide verzamelen, het onzuivere ſchiften, en uit den ruwen hoop een regelmatig en ſchoon gebouw optrekken zoude.

Het was weder onze VAN KAMPEN die het eerst hiervoor het ijs brak. Niet gewoon voor den omvang van eenig onderwerp terug te deinzen, ſchijnt hij bij voorkeur zulke ſtoffen te bearbeiden, welke alleen een veelomvattende blik in derzelver geheel kan overzien. De Geſchiedſchrijver der *Franſche Heerſchappij in Europa*, der *Kruistogten*, van *Griekenland*, en van zoo vele andere uitgebreide onderwerpen, had zijne Landgenooten in 't bijzonder reeds verpligt met de bewerking eener *beknopte Geſchiedenis der Letteren en Wetenſchappen in de Nederlanden*; eener *beknopte algemeene Geſchiedenis van het Koningrijk der Nederlanden*, en eener

Karakterkunde der Vaderlandſche Geſchiedenis: hij kende zijnen arbeid te dien aanzien eerst door deze *ſchiedenis der Nederlanders buiten Europa* volt te hebben. Ook hier breidde hij dus het gezigtp nog aanmerkelijk uit, daar hij zich niet bepaalt tot o *Oost-* en *West-Indiſche* Koloniën, maar nu ook *Aust liē*, de *Kaap de Goede Hoop*, de *Goudkust*, en v ooit, buiten *Europa*, de *Nederlandſche* vlag gew heeft, hun aandeel in dit werk zullen erlangen.

Het eerſte Deel van dit werk wordt geopend door allezins gepaste Inleiding, waarvan het eerſte gede (bl. 1—26) den vroegſten Koophandel en Zeevaart *Nederlanders* behandelt, en het laatſte (bl. 26— gewijd is aan de beginſelen van onzen Handel op *Indiē*. Deze geheele Inleiding is, in ons oog, m terlijk zamengeſteld.

In het eerſte Hoofdſtuk van het eerſte Boek b de eigenlijke geſchiedenis van de vroegſte reistogten *Nederlanders* naar en hunner eerſte vestiging in *Indiē*; het loopt van 1594—1610, en is getiteld: *de eerſte vaart naar de Indiën tot op de oprigting O. I. Maatſchappij*. (bl. 43—127.)

Het tweede Hoofdſtnk loopt *van de oprigting der Compagnie tot op de ſtichting van Batavia*. 1610—1 (bl. 127—259.)

Het derde of laatſte Hoofdſtuk, waarmede dit Dee ſloten wordt, voert tot opſchrift: *Van de oprigting West-Indiſche Maatſchappij in* 1621 *tot op den van* VAN DIEMEN *en het vertrek van Graaf* J MAURITS *uit Brazilië in* 1645. (bl. 260—460.)

Dit boekdeel geeft ons dus de Geſchiedenis onzer loniën in *Oost-Indiē* tot 1619 en van die in *West-I* tot 1645. Niemand, die hetzelve gelezen heeft, vertrouwen wij, ons tegenſpreken, wanneer wij b ren, dat tot dusverre over deze ſtof nog niet *alzoo* ſchreven was. De bewerking is, in ons oog, de waardig: overal dezelfde duidelijkheid en ſierlijke hi riſche ſtijl; dezelfde omzigtige keus van zaken, zo

www.libtool.com.cn

dat de noodige volledigheid uit het oog verloren wordt; dezelfde onpartijdige behandeling van landgenoot en vreemdeling, van vriend en vijand. Wanneer het werk op dezelfde wijze voltooid wordt als het begonnen is, zal de Heer VAN KAMPEN, zoo wij ons niet bedriegen, zijn Vaderland met een *klassiek* werk beschonken hebben, 't welk leven zal, zoo lang de *Nederlander* in den roem zijner Voorvaderen belang stelt.

Onder de lezing van dit voortreffelijk boekdeel hebben wij een paar kleinigheden opgemerkt, welke wij ter loops aanstippen:

Bl. 47. JACOB VALK, Thesaurier, en CHRISTOFFEL ROELTIUS, Raadpensionaris van *Zeeland*. Lees: VALCKE en ROELS.

Bl. 116—118 spreekt de Schrijver van het gezantschap, 't welk de Koning van *Atsjien* of *Achem*, op *Sumatra*, naar Prins MAURITS zond, en zegt: „Te *Middelburg* aan „land gekomen, overleed de voornaamste Gezant." Hier had bijgevoegd kunnen worden, dat Bewindhebberen der *Oostindische* Compagnie hem aldaar een gedenkteeken hebben opgezet, waarvan het opschrift bij VAN METEREN, bl. 480 (uitg. van 1636) en bij SWEERTIUS, *Deliciæ Orbis Christiani*, p. 742, (*Coloniæ*, 1625. 8°.) is bewaard. Verg. MEERMAN's aanteekeningen op DE GROOT's *Parall. Rerumpubl.* I. 166—169, en COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem*, IIde D. bl. 187.

Bl. 183. „Met verwondering zagen de Eilanders hier (te „*Bantam*) voor het eerst (in 1611) *Hollandsche* vrouwen, „waarvan BOTH er 36 had medegebragt." Eenige aardige bijzonderheden hieromtrent vindt men bij BAUDARTIUS, IIde D. XVde B. bl. 174.

Bl. 231. „De *Nederlanders* bekomen door eenen *Vlieger* „van *Bantam* de tijding van den roof." Waarom hier niet liever, *door een' Renbode? Vliegen* toch is *te paard rijden*, gelijk men uit CATS en anderen weet.

Wij verlangen naar het tweede Deel, 't welk wij vernemen, dat de pers bereids verlaten heeft; niet twijfelende, of het zal aan de verwachting, waartoe het eerste ons regt geeft, ten volle beantwoorden.

Reis in de binnenlanden van Afrika, door HUGO CLAPPERTON, *gedurende de jaren* 1825—1827, *benevens het* Reis.

verhaal van RICH. LANDER, *zijn bediende, va teruggekeerd naar Engeland. II Deelen. Met Portret Kaart. Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. 183(*In gr.* 8*vo. Te zamen IV en* 550 *bl. f* 5 - 80.

www.libtool.com.cn

Wanneer men een' blik ſlaat op onze beste kaar *Afrika*, vooral op die, welke BERGHAUS in 1824 werelddeel bewerkt heeft, ziet men ſpoedig, hoe kleir *kende* is, in vergelijking van het *onzekere* of zelfs *onbekende*. Elk weet, welke belangrijke ophelderinger deelde onzer Aardrijkskunde in de laatſte jaren ontvang(door den ſtoutmoedigen en volhardenden *Schot*, wie thans in het Nederduitsch voor ons ligt, en die, n ger den Kolonel DENHAM te hebben vergezeld, ondermaal met eene zending naar de binnenlanden va *ka* werd belast, vooral om er handelsbetrekkingen r Sultan der *Fellatahs*, BELLO, aan te knoopen, in w ſidentie *Sackatou* hij op den 13 April 1827 overlee(*Badagry*, aan de kust van *Benin*, trok hij landwa terwijl reeds in den aanvang der reis zijne medgezelle pitein PEARCE en Doctor MORRISON, hem door d(ontrukt werden, waardoor hij zich van eenen bekwan kenaar en van eenen kundigen verzamelaar van nat voortbrengſels beroofd zag. De vermoeijenisſen en o(gen van den togt, en de teleurſtelling, die hij van d tan BELLO ondervond, ondermijnden eindelijk ook zi en gezond geſtel, en hij vermeerderde alzoo het groot ſlagtoffers der wetenſchap, welke het, inzonderhei *Europeërs*, ongunſtig klimaat van *Afrika* reeds heef gerukt.

Terwijl elk, die belang ſtelt in de kennis van onze bol en van hare bewoners, het reisverhaal van CLA TON met voldoening zal raadplegen, gelooft Rec. dat de droogheid en ſchraalte van het verhaal, vooral aanvang, velen van eene doorloopende lezing zal tei den. Het is een dagboek, geſchreven door een' n weinig kennis en geene geletterde beſchaving. Ziehi dit oordeel te ſtaven, eenige uittrekſels:

„ Dingsdag den 22ſten (Julij.) Ik merkte heden op eene misrekening omtrent de maand Mei gemaakt had aan ik ſlechts dertig, in plaats van 31 dagen had ge((II, bl. 6.)

www.libtool.com.cn

„ Woensdag den 23ſten. Den ganſchen dag hadden wij „ regen, vergezeld van weêrlicht, zoo dat het niet mogelijk „ was in den namiddag te vertrekken. Ik ging echter af„ ſcheid nemen van den Gouverneur." (II, bl. 7.)

„ Zondag den 25ſten (Febr.) Heden las ik de voor dezen „ dag beſtemde tekſten en homiliën. — Niets belangrijks is „ er ſedert voorgevallen, ten zij ik van dien dag af aanval„ len gehad heb van anderendaagſche koorts."

Het zoude te wenſchen zijn, dat men in ons Vaderland, waar zoo veele Reizen vertaald worden, behalve diegene, welke in haar geheel belangrijk waren, zoo wel om den vorm als inhoud, en welke dus *geheel* konden worden overgezet, van de overigen goede en volledige uittrekſels vervaardigde, en die in eene verzameling, zoo als vroeger J. R. FORSTER en M. C. SPRENGEL in het Hoogduitsch hebben uitgegeven, opnam. Tot het welſlagen van zulk een Magazijn behoorde hetzelve echter eene onderneming van geleerde mannen, die het belang der wetenſchappen bedoelen, en geenszins eene ſpeculatie van boekhandelaars te wezen, die (de goeden niet te na geſproken) hunne beurzen voor de heiligdommen van het licht der letteren houden!

De getrouwe LANDER, na zijns meesters dood in *Engeland* teruggekeerd, is later zelf met eene zending belast, over wier uitkomst wij hopen nader in ſtaat te zullen geſteld zijn, aan het Nederlandsch publiek eenig verſlag te geven.

Proeve over de Verantwoordelijkheid van Ministers en andere Ambtenaren. Door de Redactie van den Standaard. Te 's Gravenhage, bij A. P. van Langenhuyſen. 1831. *In gr.* 8vo. *VI en* 250 *bl. f* 2-:

Blik op den verledenen, tegenwoordigen en toekomenden toeſtand des Vaderlands, voorgedragen in de Afdeeling der Maatſchappij: Tot Nut van 't Algemeen, te Zierikzee, en uitgegeven ten voordeele van 's Rijks Schatkist, door Dr. C. VAN WIERINGHEN BORSKI. *Te Zierikzee, bij* J. van de Velde Olivier. 1831. *In gr.* 8vo. *IV en* 24 *bl. f* :-40.

Vrijmoedige Bedenkingen ten aanzien der Schutterijen, zoo als zij thans zijn zaamgeſteld. Te Amſterdam, bij de Gebr. Diederichs. 1831. *In gr.* 8vo. 44 *Bl. f* :-60.

www.libtool.com.cn

Reeds veel is er in ons Vaderland, vóór en tegen de antwoordelijkheid der Ministers en andere Ambtenaren aa Natie of hare Vertegenwoordigers, geſchreven; maar de partijdigheid verpligt ons, aan het hier aangekondigde der Redactie van den *Standaard*, wiens doorgaande g andere geenszins de onze is, den palm der overwinning te kennen. Alles is hier met kracht en diepte, doch te met kalmte en helderheid behandeld. Na eene *Inleiding* den wij hier de volgende rubrieken: I. *Daadwerkelijke ont keling der verantwoordelijkheid in Engeland* (bl. 7 en vol waarin voorkomen: de veroordeeling van Lord LATIM in 1376; de beſchuldiging tegen den Hertog VAN NORFO in 1449; de beſchuldiging van FIELD en BACON, n verbanning van MOMPESSON, alles in 1621; de beſchu ging tegen den Graaf VAN MIDDLESEX, in 1624; die gen den Hertog VAN BUCKINGHAM, in 1626, waarbi bl. 19 eene oplettendheid verdienende noot; de beſchu ging tegen Lord STRAFFORD, na 1640; die tegen Aartsbiſchop LAUD, in 1644; de vervolging van Lord C RENDON, in 1667; de beſchuldiging tegen Lord DAN na 1678; de vervolging en teregtſtelling van SACHAVER in 1710; de beſchuldiging tegen de Lords BOLINGBRO OXFORD en ORMOND, in 1713; de vervolging tegen Hertog VAN NORFOLK, den Graaf ORBERY, GRE ATTERBURY, in 1722; de veroordeeling van MACCL FIELD, mede in 1722; de vervolging tegen WARREN H TINGS, in 1787. II. *Gevolgen, uit de opengelegde ont keling getrokken. Gronden en beginſelen, daaruit afge Behoefte en noodzakelijkheid daarvan* (bl. 48 enz.); wa onder anderen iets over de noodzakelijkheid eener *discre naire* magt ten *voordeele* der beſchuldigden. III. *Verants delijkheid volgens de Conſtitutie der Vereenigde Staten Noord-Amerika* (bl. 56 enz.) Deze ſteunt op veel mil beginſels ten voordeele der beſchuldigden, dan in *Engela* maar is daarentegen ook uitgebreider. Achteloosheid, o kwaamheid, enz. behooren onder de parlementaire delic doch de *wetgevende* magt ſtraft ook alleenlijk met ontzet uit den onwaardig bedienden post. Voor zoo ver er mis begaan is, ſtaat die ter vervolging van den gewonen Re IV. *Beſchouwing der verantwoordelijkheid op het vaste van Europa.* (bl. 64 enz.) *Frankrijk*, waarbij men de

www.libtool.com.cn

lijkheid der afzwering van KAREL X en der veroordeeling van POLIGNAC en medepligtigen, naar ons inzien, overtuigend betoogd vindt, met nog eene belangrijke aanteekening daaromtrent op bl. 68. *Beijeren*, *Baden*, *Wurtemberg*, *Hesse-Darmstad*, *Polen* (naar het Charter, door ALEXANDER gegeven den 27 Nov. 1815), *Zweden*, en *Noorwegen*. V. *Beschouwing onzer grondwettige inſtellingen ten aanzien der verantwoordelijkheid, naar aanleiding van en in vergelijking met die van andere Staten.* (bl. 94 enz.) Die beſchouwing valt ongunſtig uit, en *a priori* wordt hier de ongenoegzaamheid en eventuéle gevaarlijkheid van den Hoogen Raad aangetoond. VI. *Oorſprong van den Hoogen Raad. Onze daartegen aangevoerde redeneringen door eenige daadzaken bevestigd.* Het kan b. v. gebeuren, dat de Hooge Raad een ander ſtelſel, dan de Staten-Generaal, is toegedaan. Het ſtelſel der Staten-Generaal is kenbaar; dat van den Hoogen Raad, die zich zelden over ſtaatzaken heeft uit te laten, is verborgen. Nu hangt veroordeeling of vrijſpraak, in zaken van ſtaat, veelal af van het *ſtelſel* der Regteren: dit blijkt uit het geval van OLDENBARNEVELD, HOOGERBEETS en DE GROOT. Indien een Hollandsch Minister kon beſchuldigd worden door de Tweede, en gevonnisd worden door de Eerſte Kamer, dan zou hij zich in acht kunnen nemen, en, zoodra de geest der beide Kamers te veel van zijne grondbeginſelen afweek, zijnen post kunnen nederleggen, liever dan zich eene veroordeeling op den hals te halen. Maar *nu* zou hij voor den Hoogen Raad moeten teregt ſtaan, welks gevoelens voor hem een geheim zijn. Bovendien kan verſchil van denkwijs tuſſchen de ſtaatkundige Regtbank en de Vertegenwoordigers zoo gevaarlijk worden, als dat tuſſchen de Staten-Generaal en de Staten van *Holland* in de tijden der voormalige Republiek. De beide Kamers, daarentegen, zijn met elkander meer in aanraking, enz. Men moet dit alles ontwikkeld lezen. VII. *Eenige algemeene beginſelen, rakende de verantwoordelijkheid van alle Ambtenaren.* (bl. 151 enz.) Hier wordt, bl. 153, de inlaſſching van eenige artikelen in de Grondwet voorgedragen, waarbij de verantwoordelijkheid der Ministers en andere Ambtenaren voor de beide Kamers zoodanig wordt gevestigd, dat deze een wezenlijke waarborg voor de regten der Kroon en de vrijheid der Natie wordt, zonder eenige hardheid tegen de Ministers en mindere Ambtenaren. De medeönderteekening door eenig Minister wordt

natuurlijk gevorderd tot de verbindende kracht van alle
ſtukken. De medeonderteekenaar moet weten, wat hij
en hij, die een niet gecontraſigneerd beſluit ten uitvoe
b. v. een ontvanger van belastingen, moet zich onder
aan de daarop te ſtellene ſtraf. VIII. *Eenige beginſele
eene bijzondere wet op de verantwoordelijkheid van alle
tenaren in het algemeen*, (bl. 194 enz.) tot bewijs der
zakelijkheid van eene afzonderlijke wet tot betere regel
algemeene beginſelen, welke ſlechts *discretionair* i
worden toegepast, zoo lang, door de nalatigheid der
ters, die bijzondere wet ontbreekt; welk gebrek (n
ons tot nog toe, maar alleen, waar de verantwoordel
aan de beide Kamers reeds beſtaat) geenszins tot vrijs
maar veeleer tot bezwaar der Ministers ſtrekken ka
Schrijvers willen voor achteloosheid enz. geene andere
fen (dat is dus in den geest der Noord-Amerikaanſche
regeling) door de Eerſte Kamer discretionair laten opl
dan ontneming van posten, boeten ten hoogſte van *f*
en gevangenis ten hoogſte van vijf jaren; bij de g
ſtrafwet wordt tegen eigenlijke misdaad op eene andere
voorzien. In elk geval behoudt de Koning het regt va
tie, uitgezonderd op het punt der ambtsontzetting
onbevoegdverklaring tot waarneming van dergelijke w
heden, waarvan geene gratie den veroordeelden on
kan. Thans kan de Koning geenen Staatsdienaar voo
Hoogen Raad vervolgen zonder verlof der Staten-Ge
en deze vermogen geene vervolging te beginnen zond
toriſatie des Konings: de Redactie van den *Standaa*
zoo wel den Koning, als der Tweede Kamer van de
meene Staten, de vrijheid geven, om Hooge Staats
naren voor de Eerſte Kamer te beſchuldigen, zonder
Tweede Kamer de autoriſatie des Konings, of de Kon
verlof der Tweede Kamer behoeft. Voorts zouden de
len en Ridderſchappen allen invloed op de verkiezinge
de Tweede Kamer moeten verliezen, maar daarentegen
Adellijken door den Koning tot Leden der Eerſte Kam
gen worden benoemd. Die Eerſte Kamer wordt alz
bolwerk voor den Troon, maar beſtaat tevens gehe
mannen, die zeer veel belang hebben in den welſta
Vaderlands; en daar zij noch het volk, gelijk de T
Kamer, noch den Koning in de uitoefening zijner ws
heid, gelijk eenigermate de Ministers, vertegenwoo

www.libtool.com.cn

maar eene *onzijdige* magt is, zoo is zij allezins bevoegd, om te oordeelen, hetzij de Koning, hetzij de Tweede Kamer eenen Staatsambtenaar, eenen Presidént of Lid van een Hoog Geregtshof, of een Lid der Tweede Kamer enz. beschuldigt: zij oordeelt ook zelve over hare Leden. Het zij ons vergund, hier te verwijzen naar onze recensie van het werk van Mr. VAN SONSBEECK, *over de Zelfstandigheid en Onafhankelijkheid der Regtsmagt* (*), waar wij hopen te hebben aangetoond, dat de Wetgevende de Hoogste of Oppermagt is; waaruit zich laat verklaren, hoe deze zich, in zaken van staat, boven de Regterlijke Magt verheffen kan, die slechts onafhankelijk is van het Uitvoerend Bewind; terwijl de Koning, zoo wel in de Wetgeving, als in de uitvoering en Regtsbedeeling, aan het hoofd der Natie staat.

Wat het werkje van den Heer BORSKI betreft, hier aangekondigd onder N°. 2, het behelst veel goeds, en een niet onverdienstelijk vers van den Heer BERMAN voegt er niet kwalijk bij; maar het gezegde op bl. 15, dat Neêrlands eerste Staatkundigen reeds bezig zijn, om al hetgeen, tijdens de vereeniging met België, in de Grondwet veranderd is, met wortel en tak uit te roeijen, is zeker in overijling geschreven: of zou de Eerste Kamer der Staten-Generaal alleen *daarom* moeten worden vernietigd? — Neen! een onderzoeke slechts, wat nuttig is; en wat alzoo bevonden wordt, moet worden behouden of ingevoerd, al ware het van Turkschen oorsprong.

N°. 3 bevat vele waarheden. Echter moet men wel in het oog houden, dat het stukje is opgesteld, toen de 1ste ban der Schutterijen nog pas *mobiel* was verklaard; en waarschijnlijk zou de Schrijver tegenwoordig veel gunstiger over de Schutterijen oordeelen, al is het dan, dat vele *corpsen* nog vrij wat bij de linietroepen ten achtere zijn. Bovendien zijn de meeste stedelijke Schutterijen meer geschikt voor garnizoens-, en de meeste landelijke voor velddienst. Dit wordt dan ook alzoo gepractiseerd. Bij geschikte verdeeling in de garnizoenen en kantonnementen is er veel partij van de schutters te trekken, inzonderheid daar de van de grenzen meer afgelegene vestingen, die toch niet wel geheel onbezet kunnen worden gelaten, alsnu geene linietroepen behoeven, en deze dus elders met goed gevolg kunnen worden gebezigd, gelijk almede geschiedt.

(*) Zie onze *Lett.* voor 1831. bl. 173 en 203 env.

www.libtool.com.cn

HUGO GROTIUS Papizans. Hoc est: Notæ ſq. *D. i.* HUGO DE GROOT *tot het Pausdom overhellende; of, aanmerkingen op ſommige plaatſen, welke voorkomen in* DE GROOT'S *Bijvoegſel op zijnen Antichrist, en betrekking hebben op den Roomſchen Paus en de Pausſelijke Leer en Godsdienst, waardoor de weg gebaand wordt tot het onchristelijke Pausdom. Geſchreven door* JACOBUS LAURENTIUS, *Amſterdammer, en Dienaar des Goddelijken Woords te Amſterdam. Nieuwe Uitgave. Te Amſterdam, bij* F. Kaal. 1830 *In gr.* 8vo. *IX*, 184 *bl. f* 2 - 20.

Dit is de getrouwe vertaling van den titel eens werks, hetwelk in den jare 1642 aan het licht kwam, en nu op nieuw uitgegeven wordt door eenen H. F. KOHLBRÜGGE, Doctor der H. Godgeleerdheid. De reden, welke LAURENTIUS bewoog om dit boek te ſchrijven, was deze: Nadat HUGO DE GROOT gelukkig uit zijnen Loeveſteinſchen kerker ontſnapt was, (Domine had HUGO er gaarne nog eenige jaren, misſchien wel zijn geheele leven, gehouden; mij dunkt ik zie die heilige ſpijt zoo min of meer in deze woorden: *ex quibus carceribus felici ſatis ſtrategemate, ſerinio incluſus, elapſus, aufugit, erupit, evaſit*) hield hij zich veel in Frankrijk op, en ſchreef daar eenige ſtukjes, over den *Antichrist*, over *het geloof en de werken*, enz. in welke grootere vrijzinnigheid heerschte, dan de naauwgezette regtzinnigheid der Theologanten van dien tijd konde verdragen. Zij droegen DE GROOT, ook wegens ſtaatkundige gevoelens, geen goed hart toe. Vooral moest de manier, op welke DE GROOT over ſommige ſtukken der Roomsch-Katholijke leer ſprak, eenen diepen indruk maken in tijden, in welke de Spaanſche gruwelen, onder den dekmantel dier leer bedreven, nog zoo versch in geheugen lagen.

Het is hier de plaats niet, om te onderzoeken, wat eigenlijk DE GROOT bewogen hebbe, om zoo vele punten van de Roomsch-Katholijke leer te vergoelijken en op eene gunstige manier te verklaren; welken invloed zijn lot en de betrekkingen, waarin hij toen ſtond, daarop gehad hebben; welke opheldering en uitleggingen geleerde en ſlimme Katholijken hem gegeven hebben, altijd in de hoop om zulk eene zie te winnen; en eindelijk, wat DE GROOT gedacht hebbe

www.libtool.com.cn

over de mogelijkheid, om, door wederzijds iets toe te geven, de Kerk te hereenigen; maar dit is, naar ons inzien, zeker, dat hij zich over het Pausdom gunstiger heeft uitgelaten, dan men er zich naar waarheid over kan uitlaten. Doch wat is waarheid in eene leer, welke, overal waar ze niet met den zin der Heilige Schrift overeenkomt, eenig en alleen rust op list, bedrog en geweld? waarin de eene Paus vernietigt, wat de andere in zijne onfeilbaarheid heeft vastgesteld? waarin de besluiten zoo onherroepelijk zijn, als de Protocollen van Londen? welke zich niet kan staande houden dan door verbod van eigen onderzoek, en altijd in eene strijdende en veroverende houding moet verschijnen?

De GROOT schreef dan niet zoo ongunstig over sommige stukken van het Pausdom als anderen, voornamelijk in een werkje, geteld: *de Antichrist*. MOLINÆUS, MARESIUS en COCCEJUS, dappere en geoefende kampvechters, traden daar dadelijk tegen op. De GROOT antwoordde de twee eersten in een *Appendix*. LAURENTIUS meende in dat *Bijvoegsel* duidelijke sporen te zien, dat De GROOT, zoo hij nog niet tot het Pausdom was overgegaan, er echter naar overhelde. Daarom oordeelde hij het overeenkomstig zijn ambt en zijne roeping, De GROOT te moeten weêrleggen.

Offchoon het tegenwoordig wel niet in het hart van een verstandig en geleerd Protestant zal opkomen, om te denken, dat HUGO De GROOT ooit de gedachte heeft kunnen koesteren om Roomsch-Katholijk te worden, zal de Protestant, gelooven wij, het met ons toch daarvoor houden, dat de Eerw. LAURENTIUS in zijnen tijd eenen zeer nuttigen arbeid verrigt heeft. Het Protestantendom was nog zoo jong, zoo onderling verdeeld; de naam van De GROOT konde hier en daar verkeerden invloed hebben, en men weet, wat de Roomsch-Katholijken van De GROOT's terugkeer in den schoot der Kerke verspreidden. Het boek van LAURENTIUS is in een' vrij duidelijken, schoon veelal onlatijnschen, stijl geschreven. In zijn betoog heerscht veel scherpzinnigheid en eene groote geleerdheid. Men staat verbaasd over die *acta*, *concilia*, en dat aantal Roomsche geschriften van allerlei aard, welke LAURENTIUS gelezen, en waaruit hij, tot weêrlegging van De GROOT, plaatsen heeft aangevoerd. Ook was de man, voor zijnen tijd, nog al vrijzinnig. Opmerkelijk is het, wat wij pag. 116 lezen over de *Psalmen* van DATHEEN, waar hij openlijk verklaart, dat die verta-

ling een zeer gebrekkig werk, en die van MARNIX ST. ALDEGONDE veel beter is, welker invoering mer nog toe te vergeefs gewenscht had.

Wij gelooven ook, dat de hernieuwde uitgave van dit l tegenwoordig zijn nut kan hebben, en wenschen het in den van vele Predikanten. Ieder heeft zoo geen lust, of gelegenheid, (en er zijn ook gewigtiger bezigheden eenen Predikant) om die oude Roomsch-Katholijke leer ken altijd uit de bronnen en zoo verschillende Schrijver te gaan. Men vindt hier veel vereenigd. Doctor KO BRÛGGE heeft het werkje van LAURENTIUS echter een ander oogmerk uitgegeven, en opgedragen aan BILD DIJK, die van dien LAURENTIUS afstamde. De D meent, dat de verdraagzaamheid der Protestanten te groo Wij laten ieder zijn gevoelen vrij. Maar verdraagzaam is geen onverschilligheid. Deugden en ondeugden roeren kander bij overdrijving. Het midden is ook hier het best

---

Nederlands Roem in Oost-Indië. In acht Zangen, door ROORDA VAN EYSINGA, *voormaals belast met het partement van Inlandsche Zaken op Java, thans als S taris der Residentie Bantam, met verlof, in Nederlan Amsterdam, bij* de Gebr. Diederichs. 1831. *In gr. XVIII en 224 bl. f* 3-:

Waarom is toch zoo zelden iemand tevreden met dat te zijn, waartoe hem de Hemel bestemd heeft! De P. P. ROORDA VAN EYSINGA is, even als wijlen Vader, een goed en onderhoudend Prozaschrijver, en von zoodanig den bijval van het Publiek; thans wil hij oo Dichter optreden, doet zulks al aanstonds in een dichtwe acht zangen, en ziet, naar ons gevoelen, dat wij in betrekking niet *mogen* verhelen, zijne poging mislukt.

Niet alleen is de vorm gebrekkig, en mist dit verhaal dichtmaat, van de voornaamste daden en inrigtingen *Nederlanders* in *Oost-Indië*, sedert hunne eerste vestigin op den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN, sche eenheid en Episch karakter; niet alleen is de v catie veelal eentoonig, somtijds hard, dikwijls onzuiver maat, en achteloos in het rijm: maar ook stijl en manier *aden gemis* van dichterlijken aanleg; zoodat men deze

www.libtool.com.cn

tingen niet eens, als verzameling van Epiſoden, gelijk de reis van HELMERS onder den titel *De Hollandſche Natie*, met doorgaand genoegen lezen kan.

„ Het ontbreekt hier toch niet aan dichterlijke partijen," zal menigeen na het doorbladeren zeggen. Dit erkennen wij volgarne, onder zekere bepaling. Men vindt hier, op een *prozaïsch* weefſel, telkens een *purpureus pannus*, gelijk HORATIUS het noemde: eene fraaije beſchrijving van een' ſtorm, den morgen of den avond, een gebergte, een eiland; ook wel eene levendige voorſtelling van een wapenfeit, een' reistogt, enz. Maar in de beſchrijvingen is, wat het ſtoute betreft, veel naar HELMERS; wat het naïve belangt, veel naar TOLLENS gecopieerd; niet door woordelijke navolging, maar door overneming en nabootſing van gedachten en wendingen. Terwijl HELMERS, niettegenſtaande veelvuldige leemten, toch, in zijne *Hollandſche Natie*, ons telkens wegſleept en ontgloeit; terwijl TOLLENS, in zijne heerlijke *Overwintering der Nederlanders op Novazembla*, ons beurtelings boeit en behaagt, treft en roert, — laat ROORDA VAN EYSINGA ons doorgaans koud en ledig: ook bij zijne gelukkigſte plaatſen ontdekken wij het kunſtig zamenſtel van het vernuft; bijna nergens gevoelen wij de heilige ſiddering, die de dichterlijke geestdrift in het hart van hoorders en lezers onwillekeurig verwekt.

De bron der dichterlijke geestdrift ligt niet in den rijkdom der verbeelding, noch in de weelderigheid van het vernuft; ze ligt *alleen* in het fijner en dieper gevoel, dat van zelve de verbeelding ontvlamt en den geest bevleugelt. Dit is reeds door wijlen onzen beroemden BILDERDIJK aangetoond. Te vergeefs ſmeekt dan ook ROORDA VAN EYSINGA de Godes der Dichtkunst:

Schok zinnen, ziel en hart, *opdat de* BEELDEN *vlug*,
Als dienaars van den geest, juist op uw wenken zweven,
En ſcheppen lust en kracht, verheven gloed en leven!

De *beelden* ſcheppen geen' lust en kracht, geen' gloed en leven. Waar de dichterengloed het harte blaakt, dáár ſpeelt die heilige vlam in duizend vormen, en de Dichter ſchept zich beelden, zonder er aan te denken. Maar als de beelden door eene koude verbeeldingskracht worden gevormd, en de ſchilderingen tusſchen de koele verhalen als in worden ge-

worpen, dan heeft men zich niet te verwonderen over d
gelijke plaatsen, als:

De Vorst geleidt hem voorts in de allerschoonste dreven,
Waar paauw, parkiet en duif al fladdrend hen omzweven;
Waar, in 't omheinde perk, de vorstlijke elefant,
Den Koning needrig groet als Opperheer van 't Land,
De sterke slurf ontrolt, en na het nederhangen
Zijn' leidsman opwaarts werpt, en dien weet op te vange
Alsof men met de kuif zeer kunstiglijk palet;
Hetgeen van Warwijk treft en in bewondring zet.

Een vloot werd uitgerust om Hollands vlag te strijken,
En d' achtbren Waterleeuw uit *'t* Oosten te doen wijken.
't Was onder Furtado, *in zestien honderd één*,
Dat zij, in Sundaas straat, voor Bantams ree verscheen.

Men vergelijkt weldra *de lasten en de baten*,
En, op het hoog bevel der Algemeene Staten,
Wordt er vergadering in 's Gravenhaag belegd,
Waarin het grootste punt des handels wordt beslecht;
Daar men den band vereent der beide Maatschappijen,
Omdat toch de eendragt steeds de welvaart doet GEDIJEN.
Een vloot wordt uitgerust, *in zestien honderd twee*;
Van Warwijk is haar voogd, en steekt gerust in zee.

Hoe kronijkmatig is die vertelling! Met die zelfde getro
heid wordt ook een brief van PIETER BOTH aan den
ning van *Tidor* in dichtmaat overgebragt, zoodat er regel
komen, als deze:

Dus komt de schuld op hem, om 't schenden van 't verbond
Waarvan Zijn Majesteit hem dubbel afschrift zond.

Op de naauwkeurige mededeeling der daadzaken schijnt
echter staat te kunnen maken. WOUTER SCHOUTE
anderen zijn getrouw geraadpleegd; doch alles zoo in
kleinigheden te vertellen, is geene poëzij. Een Dichter s
dert met groote en stoute trekken. Hetgeen in de voorstel
weinig treffen kan, gaat hij voorbij. Trouwens hij bezingt
Nederlands roem in *Oost-Indië* niet, te beginnen met
eersten zeetogt der *Nederlanders* derwaarts, en te eindi

www.libtool.com.cn

met de aankomst van den Gouverneur-Generaal, Baron VAN DER CAPELLEN, en de wijze van zijn beſtuur. Met die aankomst zou hij beginnen, de ſchitterendſte daden, in geſprekken enz. over de bedrijven onzer voorouderen in *Indië*, laten vermelden, en, na eene ſchets van *Nederlandsch Indië* in zijnen tegenwoordigen toeſtand, met eene ſoort van voorſpelling of andere krachtige ontboezeming beſluiten; maar niet, gelijk de Schrijver, anders gansch niet ongelukkig:

Ik heb, o Nederland! ik heb den roem bezongen,
Die over 't wereldrond met vreugde op alle tongen,
In alle talen leeft, en mij een wellust ſchenkt,
Die mij op al mijn paân met nectartogen drenkt.
Vergeef mij, zoo ik 't waagde, *op zwakke, waſſen pennen*,
Tot melding van uw lof, *den Zangberg op te rennen*;
Waardeer het heilig doel, waarbij de kunst verdwijnt:
Dan juich ik, dat de zon des levens mij beſchijnt!

Wij *vergeven* gaarne om het *heilige doel*, maar hadden liever van de *daartoe* welverſnedene pen des bekwamen Schrijvers, over het eigen onderwerp, een werk in *proza* ontvangen, waardoor hij ongetwijfeld zijnen ontluikenden roem zou geſtaafd hebben.

De correctie is onnaauwkeurig; letter en papier zijn fraai.

De Kluizenaar in Zwitſerland, of Aanteekeningen en Aanmerkingen op de Zeden en Gewoonten der Zwitſers, in het begin der XIXde Eeuw. Naar het Fransch van M. DE JOUY. *II Deelen. Met Platen. Te Amſterdam, bij* J. C. van Kesteren. 1830. *In gr.* 8*vo. Te zamen* 878 *bl. f* 8-40.

De door zijnen, insgelijks in onze taal overgebragten, *Hermite en Italie* ook hier te lande gunſtig bekende Schrijver had in dat vorige werk hoop gegeven op een werk in denzelfden trant, *l'Hermite en Suiſſe*. Hij heeft aan deze belofte voldaan, en in den thans aangekondigden *Kluizenaar in Zwitſerland* ontvangen wij van dit laatſte werk eene overzetting in onze moedertaal. Hetgeen in dit Tijdſchrift bij de aankondiging van den *Kluizenaar in Italië* gezegd is, is ook van toepaſſing op het thans aangekondigde werk. Het is onderhoudend geſchreven, en bevat, in den vorm van een reisver-

haal, opmerkingen over de gewoonten, zeden en kara
Zwitſers, en levendige ſchilderingen der natuurtoone
aardrijkskundige geſteldheid van Zwitſerland. Waar d
ger daartoe gelegenheid vindt, onthaalt hij zijne le
wetenswaardige bijzonderheden uit de geſchiedenis en
den van dit zoo beroemde volk, en weeft van tijd
eene of andere legende of hedendaagsch voorval, t
bevallige epiſode omgewerkt, in zijn reisverhaal in.
Deelen bevatten in zich LXVII Hoofdſtukken. Derzel
ſchriften zijn niet altijd van dien aard, dat de opr
van deze titels met den inhoud bekend zou maken, m
ſtaan dikwijls in eenigen naam, of woord, hetwelk c
eene of andere gebeurtenis, of vertelling, welke in het
ſtuk voorkomt. Het ſchijnt ons dan nog geſchikter toe, t
onze lezers iets of wat bekend te maken met hetgeen h
werk aangeboden wordt, dat wij iets uit hetzelve ove

Zoo komt, onder anderen, in hetgeen over *Bazel* wordt, het volgende voor, betreffende den beroemde der HOLBEIN: „Niets is gemakkelijker te onderſc dan de manier van dezen ſchilder; zij is zoo waar, z voudig, zoo natuurlijk, zoo luisterrijk in teekenin warm in *coloriet*, zoo vol verbeeldingskracht, en zoo in licht en bruin, dat de meer volmaakte kunst all later tijd, zijne kunde heeft kunnen overtreffen, doch den tijd, waarin hij leefde, allerverwonderenswaardig en vooral ten aanzien van eenen ſchilder zoo als HOL die aan al zijne menſchelijke gedaanten eene uitdrukk te geven, alsof zij waarlijk bezield waren. Er bevind eenige ſtukken onder, welke eenen geſchiedkundig hebben verkregen; onder dit getal rangſchikt men beeldtenis van ERASMUS, welke hij met zeer veel genomenheid heeft bewerkt, of die hij mogelijk zeer heeft geſchilderd, want men bemerkt daarin noch ove kunst, noch uitgewerkte trekken. Men ziet daar ER alsof hij leefde, en zoo als hij ſchreef — eenvoudi verdraagzaam, geleerd, doch zonder waanwijsheid, eeuw, waarin de waanwijsheid ten troon zat, me kleinen trek van kwade luim en ſcherpe ſpotternij. — BEIN had de beeldtenis van eene zeer ſchoone v *Bazel* geſchilderd. Men was wegens den prijs overe men; doch zij weigerde het ſchilderſtuk aan te nemei het afgewerkt was. De ſchilder nam het weder me

www.libtool.com.cn

bij ſchreef onder dit beeld: *Laïs van Corinthe*, en den volgenden dag ſtelde hij het voor iedereen ten toon. Maar nauwelijks had de Dame dit vernomen, of zij haastte zich om het portret te doen afhalen, en HOLBEIN zeer edelmoedig te betalen. Dit ſchilderſtuk bevindt zich nog in de bibliotheek."

Van den anders bekwamen Vertaler hadden wij hier en daar, in de eigennamen, wat minder Gallicismen verwacht. Wij vinden b. v. hier overal *Conſtance* in plaats van *Conſtanz*, ZWINGEL en ZWINGELIUS in plaats van ZWINGLI of ZWINGLIUS. De fraaije titelvignetten en platen verſtrekken het werk grootelijks tot ſieraad. Wij rangſchikken gaarne dezen *Kluizenaar* onder die ſoort van lektuur, in welke het nuttige met het aangename gepaard gaat.

De Belgiſche Ridder ten tijde der Beeldſtormers. Geſchiedkundig romantisch Tafereel, door H. G. MOKE. *Te Amſterdam, bij* J. C. van Kesteren. 1831. *In gr.* 8*vo.* 184 *Bl. f*3:1

» In het jaar 1566, toen door den vrijwilligen afſtand van » Keizer KAREL *den vijfde*, ten gevalle van zijnen zoon » PILIP, de Spaanſche kroon op dezen gekomen, en zijne » zuster MARGARETHA VAN PARMA Landvoogdes der » met Spanje vereenigde Nederlanden geworden was, ont» waakte de godsdienſtijver, door de Spaanſche Inquiſitie » aangevuurd, dermate, dat men dit vreeſelijkſte aller ge» dingten, met geweld van wapenen ondersteund, ook in » België, waar het grootſte gedeelte der inwoners der her» vormde leer toegedaan, of over het algemeen de geloofs» belijdenisſen vermengd waren, invoerde; uit welke maat» regelen nu eene bloedige, verſchooninglooze vervolging » van al de zoogenaamde ketters ontſtaan was." H. G. MOKE, een met roem, in de letterkundige wereld, bekende *Brabander*, heeft van die rampzalige tijden een uitgebreid tafereel opgehangen in een fraai en altezins lezenswaardig werk, getiteld: *Gueux des bois, ou Patriotes Belges*, beſtaande uit vier boekdeelen. Door de bekwame hand van WILHELMINA VON GERSDORF is een kort begrip, behelzende het wetenswaardigſte en belangrijkſte van het geheele werk, vervaardigd. Van dit uittrekſel ontvangen wij hier eene ver-

taling. De held van het hier voorgeſtelde tafereel is DERIK VAN AGUA, Ridder en Edelman uit een Vlaamsch geſlacht. Offchoon zelf Roomschgezind, hee eenen regtmatigen afkeer van de woede en onverdraag handelwijze der Geloofsinquiſiteuren, en is meermalen d ſchermer en redder der vervolgden en onderdrukten. Di rokkent hem den haat van zijne eigene geloofsgeno Men belastert hem bij zijne bloedverwanten, en maakt zijne geliefde ADELAIDE van hem afkeerig, offcho verzoening met haar ſpoedig plaats heeft. Maar de R geraakt gevangen en ADELAIDE in een klooster, en b zijn langen tijd onbekend met elkanders verblijf. Ein echter worden alle zwarigheden overwonnen, en het haal wordt, zoo als gewoonlijk, beſloten met het huv der gelieven.

In deze geſchiedenis zijn verſchillende tooneelen uit tijd der Spaanſche overheerſching en geloofsdwang ing ven, zoo als gevechten, verbodene godsdienstoefening het open veld en beeldenſtorm. Vele uit de geſchiedenis dien tijd bekende perſonen: de voornaamſten der verbon Edelen, de Landvoogdes MARGARETHA en hare hov gen, geestelijken, geestdrijvende en meer bezadigde hangers van beide partijen, komen hier allerwegen kende en handelende voor; zoodat het geheel eene leve voorſtelling is van den tijd, waarin het verhaal gepl wordt. Daar nu de ganſche inhoud van het werk zee ſchikt is tot ſtaving der ſtelling: dat het fanatismus i geloofsbelijdenis ſchande aandoet, maar dat er ook in i zoo wel goede als ſlechte menſchen zijn, zoo geloove met den Vertaler, die zijne taak, door de zuiverheid zijne taal en ſtijl, in de overzetting zeer goed vol heeft, dat het werk, ook om deszelfs zedelijke ſtrekk wel verdient aan ons lezend publiek aangeboden te wor

---

De blinde Draaiorgelſpeler, eene Geſchiedenis uit de n waardige Revolutiedagen van Julij 1830 *te Parijs.* A. VAN TROMLITZ. *Te Leeuwarden, bij* Steenbe van Goor. 1831. *In gr.* 8*vo.* 142 *Bl. f* 1 - 40.

De blinde draaiorgelſpeler is een oud krijgsman van NA LEON, die, na onder dezen in diens roemrijkſte veldto

www.libtool.com.cn

dapper geſtreden, en den rang van Kapitein der Garde, benevens de ridderorde van het Legioen van eer, verworven te hebben, in den bloei van zijne jaren ongeſchikt wordt voor de krijgsdienst, door toenemende verergering der oogkwaal, die hem reeds in *Egypte* had getroffen. Gedurende het Keizerlijk bewind, en zelfs gedurende geheel de regering van LODEWIJK XVIII, geniet hij eene eervolle en overvloedige verzorging overeenkomſtig zijnen rang. Later evenwel wordt hem, wegens zijne voortdurende en ſchier afgodiſche geestdrift voor de nagedachtenis van NAPOLEON, zijne plaats in het hotel der Invaliden ontnomen. Zoo blijft den blinden en behoeftigen grijsaard niets anders over, tot verwerving van het noodig levensonderhoud, dan op den *boulevard St. Antoine* te *Parijs* het beroep uit te oefenen, dat op den titel genoemd wordt. Het is niet te verwonderen, dat de revolutie van Julij 1830 in hem eenen vurigen voorſtander vindt. Niettegenſtaande zijne zwakheid en weerlooze blindheid, laat hij zich in het gewoel van den dag geleiden, dragende eenen der Adelaars van NAPOLEON, dien hij ſedert jaren als een heiligdom verborgen had. Het oogenblik van de zegepraal der revolutie is voor hem, daar hij in den ſtrijd doodelijk getroffen wordt, het tijdſtip van het einde van zijn leven. Door de liefdesgeſchiedenis van zijne kleindochter MADELON met den jongen DUCANGER, welke in het verhaal ingeweven is, eindigt de geſchiedenis nog al vrolijker, dan men uit het medegedeelde had verwachten. In tijden, waarin zoo veel gedacht en geſproken wordt over omwentelingen en volksbewegingen, moet dit werkje, als het onderhavige, de nieuwsgierigheid opwekken, en houdt, door het levendige der ſchildering van de gebeurtenisſen, de belangſtelling beſtendig gaande. Te meer kunnen wij het boekje aanprijzen, omdat het er ver van af is, dat wij hier eene blinde en voor den bezadigden *Nederlander* zoo walgelijke toejuiching van de bedoelingen en het gedrag der revolutionairen zouden vinden. Integendeel vinden wij over het Franſche volk en deszelfs omwenteling verſtandige aanmerkingen, welker juistheid en waarheid reeds door opvolgende gebeurtenisſen geſtaafd zijn. Ter proeve diene het volgende: „ De vader poogde den zoon, die niet anders wilde, dan dat het volk *in masſa* opſtaan, het minſte omverwerpen en den Koning dwingen zou, om het meer in deszelfs ganſchen omvang te vervullen en den Natie afgelegden eed geſtand te doen, tot meer gematigde denkbeelden *te brengen.* — „ En gelukt dit een

en ander het volk, wat dan?" vroeg de vader hem. „Mee gij, dat het zich alsdan bij zijne billijke en regtmatige wei ſchen en begeerten zal bepalen? Het volk is onverzadelijk in het eerst verlangt het geregtigheid; heeft het deze verkr gen, heeft het datgene erlangd, wat zijne welvaart vestigt en bevorderen kan, dan treden er mannen op, die uit hun ſtudeerkamer willen leeren, wat al duizende regten de natu aan hetzelve nog daarenboven geeft, aan welke het te vore nooit heeft gedacht, en welker verkrijging in de uitvoerin volſtrekt onmogelijk is." enz.

Leontine en Natalia, en Antonio Solario, de Blikſlager. Uit gezochte Verhalen, naar het Hoogduitsch van JOHANN SCHOPENHAUER. *Te Groningen, bij* G. Wouters. 1831. *In gr.* 8vo. 274 *Bl. f* 2-50.

Leontine, de dochter van eene Duitſche Officiersweduwe wordt, als een ſchoon en veelbelovend, maar onbedreven e met de groote wereld geheel onbekend meisje, door de Vo ſtin van haar land aan haar Hof genomen. Daar wordt zij d vertrouwde der jonge Gravin *Natalia*, welke vurig bemin werd door eenen Prins *Albert*, een' bloedverwant van h Vorſtelijke gezin, hetwelk alle pogingen in het werk ſtelt om deze gelieven te ſcheiden. *Leontine*, gewoon aa den vertrouwelijken omgang met hare voortreffelijke moede kan zich niet gewennen aan het hoofſche leven, keert n eenigen tijd naar hare moeder terug, en wordt reeds ſpoedi de echtgenoote van eenen braven man, met wien zij, op ee bekoorlijk landverblijf, een ſtil, maar gelukkig leven leid Gelijk zij aan het Vorſtelijke Hof de vertrouwde vriendi was geworden van *Natalia*, zoo was ook haar echtgenoo *Alfred* reeds vroeger de boezemvriend van Prins *Albert*. D geeft aanleiding, dat, toen ook aan *Natalia*, door een hoogst onaangename behandeling, het verblijf bij de Vorſt onverdragelijk geworden was, deze bij *Leontine* eene ſchui plaats vindt. Prins *Albert* intusſchen, door verſchillend gebeurtenisſen onafhankelijk geworden, wil, in ſpijt van al tegenkanting, *Natalia* tot zijne gemalin nemen. Deze echte nu zij weet, dat haar geliefde, door vele onverwachte ſter gevallen, geroepen is tot het bekleeden van de Vorſtelijk waardigheid, in de overtuiging, dat een huwelijk met ha

www.libtool.com.cn

tot nadeel van den aanſtaanden Vorst en van zijn land zal verſtrekken, doet edelmoedig afſtand van zijne hand, en ontvlugt zelfs zijne dringende aanzoeken, door, met eenen braven beſchermer, naar een vreemd land te vertrekken. „Daar „leeft zij, en de bewuscheid, het regte gekozen te hebben, „ſchenkt haar eene ſtille blijmoedigheid."

Wij lazen dit verhaal met genoegen; het argelooze en naïve in *Leontine's* karakter, en in *Natalia* het ſchitterend vernuft en de fijne beſchaving, hare bekendheid met de groote wereld, bij welke haar hart rein was gebleven, verſtrekken dit verhaal grootelijks tot ſieraad.

Van het tweede verhaal zullen wij niets zeggen, dan dat het de bekende geſchiedenis is van den Antwerpſchen *Quintijn Matſijs*, wien de vurige liefde tot een ſchoon meisje in eenen ſchilder herſchiep. Het tooneel is nu Napels; *Quintijn*, de ſmid, heet nu *Antonio Salario*, de blikſlager; de ſchoone ſchildersdochter *Margaretha de Vrindt* is hier veranderd in *Lauretta del Fiore*. De overlevering aangaande eenen man, die alleen uit liefde een ſchilder werd, welke in verſchillende landen beſtaat, ſchijnt een zeer geliefkoosd onderwerp te zijn. Binnen den tijd van omſtreeks vier jaren ontving ons lezend publiek, genoegzaam gelijktijdig, twee vertalingen der bewerking van hetzelfde verhaal door C. PICHLER; nu wederom dezen *Solario*; en reeds veel vroeger lazen wij eene dergelijke geſchiedenis van eenen pottenbakker, waarvan het tooneel, zoo wij meenen, te *Corinthe* was. Wij zouden het niet onaardig vinden, als men zoo wil voortgaan, dat men alle deze reeds gemaakte en welligt nog te maken bewerkingen en vertalingen in één verzameling uitgaf, onder den titel: Het thema, *Connubialis amor ex Mulcibre fecit Apelles* (*), met variatiën.

(*) De huwelijksliefde heeft uit *Vulcanus* eenen *Apelles* gemaakt.

Het Leven van JOOST VAN DEN VONDEL. *Een Lettergeſchenk voor de Jeugd door* H. ZEEMAN, *Adjistent Onderwijzer. Met Platen. Te Amſterdam, bij* J. B. Julio. 1831. *In kl.* 8*vo.* 160 *bl. f* : -60.

Hoe gaarne wij iedere poging ook aanmoedigen, om aan de

jeugd door welbewerkten letterarbeid nuttig te zijn, e
liever al te toegevend in dit vak, dan al te geſtreng
mogen wij ouders en opvoeders niet ongewaarſchuwd a
teleurſtelling blootſtellen, welke het aankoopen van dit l
hun berokkenen zou. De hier voorkomende berigte
gaande den beroemden VONDEL zijn onvolledig, ver
en gedeeltelijk met de waarheid ſtrijdende. Zoo vinde
op bl. 29: „VAN VONDEL was woedend op Prins
RITS en (N. B.) op alle de Remonſtranten." Wij da
dat dit eene drukfout was, voor: *Contrareimonſtranten*;
herhaalde malen vinden wij vervolgens in het werkje:
haat was op al de Remonſtranten gevallen." — „VAN
DEL had een gezworen haat op de Remonſtranten," en
gelijke meer. Armzalig zijnde redenen, welke ZEEMAN
voert ter verontſchuldiging van des Dichters overgang t
Roomſche kerkgeloof, en tot wederlegging van de tegen
ingebragte beſchuldiging, alsof hij zich wel eens in den
te buiten ging. Niettegenſtaande de grootſte oplettend
op welke de Adſistent Onderwijzer nog wel roemt, heef
boekje veel van een fautief opſtel. Ten minſte wij vo
zonder opzettelijk naar drukfeilen te zoeken, kort na e
der *Hekuka* voor *Hekuba*, *Jeneka* voor *Seneca*, *Naſo*
Naſo, en *ſchrijven* voor *ſchreijen*. Van welk eene zijd
werkje zich zou aanbevelen, betuigen wij niet te weten

Penélopé. Door Wed. A. B. VAN MEERTEN, *geb.* SCHIL
OORT. *Vlden Deels 2de Stuk.* (*No. I—VI.*) *Met eene*
gegraveerde Titelplaat en gekleurde Afbeeldingen van
welijke Handwerken. Te Amſterdam, bij G. J. A. B
rinck. 1831. *In gr.* 8*vo. f* 7-50.

Wij kondigen mits dezen onzer lieve jufferſchap de vol
jing aan van het tweede gedeelte des zesden Deels de
vallige *Penélopé*. Zij houdt zich voortreffelijk ſtaande
wij mogen er alzoo hetzelfde van getuigen, wat wij voor
tot lof hebben bijgebragt. De Afbeeldingen zijn even
geteekend en even levendig gekleurd, als die der vro
Deelen. De Lektuur, als aanhangſel, levert onderſchei
leerzame en aangename bijdragen. Kortom, dit Tijdſch
eenig in zijne ſoort, verſtrekt, voortdurend, even zeer M
VAN MEERTEN en der Kunst tot eer, als het, de Maagde
hand met keur van aardige, ook wel eens nuttige handwe
bezig houdende, haar tevens eenig voedſel voor verſtan
hart verſchaft, ver te ſchatten boven het ledig nederz
tot het lezen van Romans, die de verbeelding verwilde
en het hoofd vervullen met romaneske beelden, in
ſtreekſche tegenſtelling ſtaande tot die eenvoudige, hulſe
pligten, hare beſtemming voor volgenden leeftijd.

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

Zevende tiental Leerredenen, door J. H. VAN DER PALM. *Te Leyden, bij* D. du Mortier en Zoon. 1830. *In gr.* 8*vo.* 326 *Bl. f* 2-50.

Wij verheugen ons altijd, als er weder een deel van VAN DER PALM's leerredenen in onze handen komt. Wij zien dan dadelijk de onderwerpen na, lezen hier en daar eens eene pasſage, beginnen doorgaans van N°. 1 en zoo bij de rij af, eerst meestal langzaam, niet meer als één op een' morgen of avond, al proevende en genietende, daarna, deels uit Recenſentenpligt, om aan het einde niet alles vergeten te hebben, deels onwillekeurig, al ſneller en ſneller, op eene of andere wijze de bijzonderheden voor ons merkende, op welke wij zouden mogen terugkomen. Maar nu dit weêr verrigt en genoten is, ſtaan wij (zoo als al meer gebeurd is) eenigzins verlegen. Wat zullen wij voor de tien-, twintig-, dertigſte maal al weêr van het werk zeggen? Dat het keurig is? Dat ons het eene ſtuk toch nog meer behaagt, dan het andere? Dat wij, het menigvuldige ware, goede en ſchoone huldigende, evenwel ſommige voorſtellingen of uitdrukkingen niet kunnen goedkeuren? Immers, dat is iets, 't welk, in het algemeen genomen, als van zelve ſpreekt, en althans niet telkens weêr behoeft gezegd te worden; en zelfs in de bijzonderheden loopen wij gevaar onszelven te copiéren. De gereedſte uitweg is dan zeker eene opgaaf van den inhoud, de verdeeling en behandeling van elke preek. Maar, waartoe? Om jonge predikanten ſchetſen te leeren maken? De Recenſent van VAN HENGEL's *Inſtitutio* zal zeggen: laten ze de ſtukken zelve lezen; dan hebben ze geest en leven. En wie twijfelt er aan, of zij het doen? Men ſtelle zich dus ditmaal met de bloote thema's tevreden; benevens zoo wat van de ge-

legenheid en aanleiding: want bijna allen hebben z
iets uit den tijd en de omſtandigheden (in een noo
aangeduid), waaraan zij zich vastmaken; eene hoed
nigheid, welke meer bijzonderen lof zou verdienen, indi
niet *en* des mans betrekking, als Akademieprediker ſlech
eenige beurten in het jaar vervullende, *en* de volte
woeligheid van onzen tijd daartoe den natuurlijken gro
leiden. Komt hier dan nog ſomtijds een woordje t
onderſcheidenden lof of tot wederſpraak en beſcheide
berisping bij, men beſchouwe het als onwillekeurig: *n
turam expellas furca, tamen usque recurrit*: „e
recenſent blijft altijd.... een recenſent," wilde ik ze
gen; maar lees liever: „mensch."

N°. 1. opent de rij hoogst gepast. Zij heet: *De ve
ſchillende uitwerking der Evangelie-prediking*, over
bekende gelijkenis van den zaaijer, *Matth.* XIII: 3—
Hoogst eenvoudig, maar waar en ſchoon, Jezus' eige
verklaring ſlechts gevolgd, bijna geparaphraſeerd; waa
bij echter de Duivel op zijn best eene ſtomme rol ſpeel
Nu, die kunnen wij hem laten.

N°. 2. *De overtuiging van de waarheid des Chri
tendoms.* Het gebeurde met Nathanaël *Joh.* I: 5
Hiervan moeten wij eenige regels overſchrijven: „Ma
„ verbeeldt u, dat Nathanaël, op het oogenblik, dat h
„ Jezus zag, en eer hij hem hoorde ſpreken, gemeend ha
„ eene ſtem in zijn binnenſte te hooren, die tot he
„ zeide: Nathanaël, ziedaar den Meſſias, huldig hem
„ en dat dit de eenige grond zijner belijdenis gewee
„ was. Indien Gods Woord ons zeide, dat die ſte
„ een ſtem van God was, wij zouden het gelooven
„ maar wij zouden het houden voor buitengewoon,
„ tot gewigtige oogmerken geſchied: maar wij zoud
„ het niet mogen gelooven, indien het ſlechts menſch
„ van zich zelven zeiden; noch eene overtuiging vo
„ waar en Goddelijk houden, die alleen op zulk ee
„ verborgen inſpraak gegrond was, en niet ſteunde o
„ het helder inzien des verſtands, of misſchien zic
„ daarmede in ſtrijd bevond. Meent niet, dat wij de

www.libtool.com.cn

„ werking der Goddelijke genade, en van dien Geest „ der waarheid, die ook ons in alle waarheid leiden „ moet, hiermede uitſluiten, of zelfs eenigermate be„ perken. Het is die genade, welke wij behoeven, „ om vatbaar te worden voor zulk eene levendige en „ aanſchouwelijke overtuiging van de waarheid des Chris„ tendoms, die alleen verdient den naam van overtui„ ging te dragen. Het is die Goddelijke genade, welke „ ons helpen moet, om de vooroordeelen te overwin„ nen," enz.

N°. 3. *Jezus grootheid, blijkbaar in de inſtelling des Avondmaals. Lukas* XXII: 19 en 20. Deze en de volgende leerrede zijn in de weken der lijdensprediking uitgeſproken. Een der gronden, voor de opgegevene ſtelling bijgebragt, is Jezus' wijze ſchikking naar de gewoonten zijns volks: „ het naar voorvaderlijke wijze „ gebroken brood, en de voorvaderlijke beker der „ dankzegging, moest hun ook in Jezus naam welkom „ wezen." Zullen alle toehoorders deze toeſpeling op Joodſche oudheid wel regt begrijpen? Overigens zwijgen wij hier te liever, opdat het bloote thema tot lezen uitlokke.

N°. 4. *Jezus, als een misdadiger behandeld. Markus* XV: 28. Wij moeten van deze ſchoone leerrede nogmaals iets afſchrijven, en wel om er eene aanmerking bij te maken: „ Waarom zulk een lot, het ijsſelijkſte, dat „ men zich verbeelden kan, hem toegedacht?... Meent „ niet, M. H.! dat ik deze vragen geopperd heb, om „ het geheim van Gods raad u te verklaren; om u het „ verband te doen inzien tusſchen dezen ſmaad van Gods „ Gezalfden, en de bereiking der oogmerken, daarmede „ door God bedoeld. Verre zij van ons die vermetel„ heid, met welken ſchijn wij die anders ook zouden „ kunnen bemantelen. Neen! zij ſtrekten alleenlijk, om „ u te doen gevoelen, dat zulk eene ijsſelijk diepe ver„ nedering noodzakelijk *moet* geweest zijn, indien God „ dat wijze en goede Wezen is, hetwelk wij in Hem „ aanbidden; dat zijne bedoelingen daarmede allergewig-

„ tigst, allerheilrijkst moeten geweest zijn; en d
„ bedoelingen, wij willen niet zeggen op geene a
„ maar althans op geene betere wijze bereikt k
„ worden, dan daardoor, dat zijn heilig kind
„ *met de misdadigen gerekend wierd!*" Alles ju
goed; wij onderschrijven het met ons geheele hart;
hoe daaruit volgt, dat Jezus de vergiffenis onzer z
bij den Vader bewerken moest, en alle andere v
ringen *flaauw*, *kracht-* en *zielloos* moeten genoemd
den, zien wij niet in. De uitdrukking trouwens:
„ wereld (met God) verzoenen," schijnt eene bew
bij de wereld te beduiden, waartoe het bijgevoegde
trent de niet toerekening der zonden, meer als mi
dan als vrucht te beschouwen is. Wij willen echter
eigene opvatting tegen eene andere stellen, maar me
dat de eerst zoo teregt bescheiden VAN DER P
deze deugd daarna niet geheel in het oog houdt.
vleiden ons reeds, te dezen een' Socrates in hem t
len aantreffen, die betuigde slechts dit te weten
hij niets wist.

N°. 5. *Godvrucht de bron der edelste gezindh*
Genesis L: 15—21, behelzende Jozef's gedrag or
zijne broederen, na des vaders dood. Bij het doo
dezer schoone leerrede, dachten wij toch, of o
lofredenaar van Jozef (*sit venia verbis*) het al te
had willen maken. „ *Ben ik in de plaats van*
„ Men zou deze woorden," zegt de Hoogleeraar, ,
„ nen verklaren, als beteekenden zij: „ aan God
„ aan mij komt de wrake toe;" en ook dan zoud
„ een gevoel van eerbied voor God en onafhan
„ heid" (moet zeker zijn *afhankelijkheid*) „ van
„ uitdrukken. *Maar wij zouden ze zeer misdui*
enz. Dit komt ons zoo niet voor, indien men er
niet meer in legt, dan zij bevatten; en wie zal li
eene andere opvatting denken? Dit echter is van
der belang, dan hetgeen wij wat verder lezen: „ 2
„ deze (godsdienstige) beginselen bestaat er geen
„ gevoel, en 't geen men met dien naam besten

www.libtool.com.cn

„ is of een herſenſchim, een klank zonder beduidenis;
„ of een uitvloeiſel van laatdunkend zelf-behagen, dat
„ geen' last wil op zich nemen, dan die het zich zelven
„ oplegt, en geene ſtem gehoorzamen, dan die van
„ eigen bevel of willekeur." Hoe kon Paulus dan van de Heidenen zeggen: *zij zijn zichzelven eene wet?* Of, welken belangrijken zin hebben zijne aangehaalde woorden: *wij zijn van Gods geſlacht*, ten zij dien, dat wij, als Gods natuur deelachtig, althans eenigermate in zijne heiligheid, in den eerbied voor het eigenaardig en eeuwig onderſcheid tusſchen zedelijk goed en kwaad deelen? Inderdaad, zulke uitvallen, mag ik het eens zoo noemen, tegen zekere wijsgeerige begrippen, ſchijnen ons even onbillijk, als wanneer een leerling van Kant de Christendeugd enkel baatzucht en ſlaafschheid wil genoemd hebben, omdat zij ſteun in een regtvaardig oordeel en eeuwig loon of ſtraffe vindt.

N°. 6. *Geloofwaardigheid van het getuigenis der Apoſtelen.* I *Johann.* I: 1 en 3. In deze uitmuntende leerrede vroegen wij toch: is het niet een weinig ſtout gezegd: „ja! wij verwerpen alle wonderverhalen, al waren zij „ook door duizend getuigenisſen bevestigd, wanneer zij „door geen groot en Goddelijk doel worden geregtvaardigd," enz.? Kunnen en mogen wij dit namelijk met zekerheid beoordeelen? Als tegenſtelling echter met het plaatshebbende bij het Evangelie en als een voorname proefſteen beamen wij het van ganſcher harte. — Voorts willen wij hier, als ter aanvulling van het op N°. 2 bijgebragte, nog het volgende uitſchrijven: „Gaarne er„kennen wij de hulp en de leiding van dien Goddelijken „Geest te behoeven, om den invloed der Evangelie-leer „op ons hart en onzen wandel alzoo te gevoelen, dat „wij niet alleen gelooven tot overtuiging des verſtands, „maar ook tot bekeering en heiliging des gemoeds; „maar ook zulk eene werking des Geestes erkennen „wij niet, anders dan met en door het Woord, met en „door de onloochenbare getuigenisſen der Gods-gezan„ten; geene daarvan afgeſcheiden of van buiten daaraan

„ toegevoegd.... En wanneer die verborgen
„ des Geestes.... iets meer of iets anders schij
„ ren, dan 't geen in de uitspraken van Jezus
„ en jongeren, niet voor weinige bevoorregt
„ voor elk en een iegelijk te lezen staat, zoo is
„ inspraak des Geestes, geen Godsstem in het
„ het is een bedriegelijk dwaallicht, waardoo
„ stand beneveld wordt; het is misleiding e
„ cheling der zinnen; het is waan der eigen
„ en verloochening van de kracht en waardij di
„ ten, die alleen ons wijs kunnen maken tot z

N°. 7. *De beoordeeling der tijden. Pred.* Eene zoo verstandige uitbreiding van het w wijzen, als aangenaam in den mond des grijsaar zeg niet: waarom, ach, waren de vroegere veel beter? Deze klagt zou thans zoo min, al mo's tijd, van wetenschap getuigen.

N°. 8. *Jezus verheerlijking na zijne vernede lipp.* II: 9—11, gepredikt des zondags vóó ren. Er is buiten tegenspraak ook in deze lee waars en schoons, gepasts en stichtelijks. W echter bij dergelijke onderwerpen den wensch heel onderdrukken: Och, had men toch bij tolische eenvoudigheid *kunnen* blijven! Hadde Athanasianen, noch Arianen, noch Socinian gelijken bestaan! Ware de waarheid niet d daardoor verdeeld geworden; zoodat men geen dezer stelsels van menschelijke wijsheid kan houden! Had men dit heilig donker door geen hoe ook genaamd, pogen op te klaren — m nogmaals met Socratische wijsheid gezegd: d weet ik, dat ik niets weet!

N°. 9. *Christelijke onbezorgdheid aanga toekomende*, *Matth.* VI: 34, gepredikt ber 1830. „ Er zijn geen twee woorden, in „ afleiding aan elkander verwant, wier betee „ hemels-breed verschillend is, als *onbezorgdhe* „ *geloosheid*." Ziedaar het middel, om alle m

www.libtool.com.cn

der tekstwoorden op eens te weren! Hoe klaar en krachtig de Redenaar nu de Christelijke onbezorgdheid *in dien bangen tijd* aanprijst, wordt van zelve begrepen.

N°. 10. *De Kerk-hervorming, een grond van bemoediging en hoop in alle omſtandigheden*, II *Timoth.* I: 13, gepredikt 31 October 1830. Ook hier heeft de Spreker uitnemend gebruik van zijn onderwerp gemaakt ter bemoediging, niet ſlechts de algemeene, maar bepaaldelijk de vaderlandſche, ja de ſtadsgeſchiedenis van Leyden, ten tijde van eenen oorlog, grootendeels om de Hervormde Godsdienst gevoerd, als getuige, ter opbeuring en bemoediging, inroepende.

Van verdere aanmerkingen onthouden wij ons, daar zij ligt reeds te vele waren, vooral als eigenlijk de predikatiën, haren vorm en behandeling der onderwerpen niet betreffende. Trouwens wie zal, een enkel geval uitgezonderd, den meester te dezen wagen leſſen te geven? Wij vinden weêr vele voorgebeden hier bijgevoegd, en de inleiding dus altijd tevens vooraffpraak. *Variis modis bene fit.* De eenheid wordt dus zeker het volkomenst bewaard. Maar, gelijk wij in de Walſche kerk en elders met genoegen eene korte, algemeene liturgie hooren voorafgaan, zoo dunkt ons ook, dat iets meer algemeens in vooraffpraak en voorgebed te minder verwerpelijk is, omdat het bijzondere niet altijd de bijzondere behoefte van elken toehoorder genoegzaam kan voldoen.

Ten ſlotte wenſchen wij, dat VAN DER PALM nog lang het licht en de kroon van onzen tijd, als Schriftverklaarder, Evangelieprediker enz., mag zijn.

Dagelijkſche Oefeningen des Christens in de Lijdensgeſchiedenis van zijnen Heiland, ten tijde van derzelver Gedachtenisviering. Door ALEXANDER DE KONING, *in leven, laatst, Predikant te Meppel. III Deelen. Tweede Druk. Te Amſterdam, bij* S. de Grebber *en* J. C. van Kesteren. 1832. *In gr.* 8*vo.* *Te zamen* 586 *Bl. f* 5-50.

www.libtool.com.cn

Maar zeldzaam kunnen of mogen wij gewagen v nieuwe uitgaven, en achten zulks ook te minder noo zakelijk, dewijl hier te lande een herdruk, met weini uitzonderingen, bewijs van wezenlijke en erkende ve dienſten, en alzoo zijne eigene aanbeveling met zic brengt. Allerminst doen wij zulks omtrent nieuwe ui gaven, die onveranderd en onvermeerderd van nieuw te voorſchijn komen. En echter kunnen wij niet van o verkrijgen, niet met een enkel woord de tweede uitg ve van dit ſtichtelijk huisboek van wijlen eenen ze voortreffelijken Leeraar aan te kondigen. Wij tellen h inderdaad onder de goede teekenen des tijds, dusdani werken algemeen en beſtendig door onze Landgenoote gewaardeerd te zien, achten het vanhier overbodig, de inhoud van het onderhavige nader te doen kennen, en we ſchen hetzelve, met de nagedachtenis des waardigen mans een onvergankelijk aanzijn en uitgebreiden zegen toe!

Kleine Bijdragen, ter aankweeking van Godsdienſtig Kennis, Zedelijkheid en Chriſtelijke Deugdbetrach ting; door J. T. BERTRAM, *Onderwijzer in d Godsdienst. II Deelen. Te Amſterdam, bij* J. Aarin ſen. *In kl.* 8*vo. Te zamen* 1048 *bl. f* 7 - 20.

De titel geeft te kennen, wat de Heer BERTRA wilde leveren. Nader verklaart zich deze in het eerſ Vertoog, dat als *Inleiding* tot het geheele werk aang merkt moet worden; deszelfs opſchrift is: *Iets ov godsdienſtige vorming, opvoeding en onderwijs.* De b kwame Onderwijzer zegt daarin onder anderen: *Telke zoeke ik u iets mede te deelen, dat op uwe verſtand lijke en zedelijke volmaking doelt. Vertoogen, geſpre ken, wenken, voorbeelden, ſpreuken, deze of ge leerzame, wetenswaardige bijzonderheid hebt gij in d mijn geſchrift, dat viermalen des jaars verſchijnt, wachten.* Te weten, ieder Deel bevat twaalf Stukje

www.libtool.com.cn

waarvan er telkens vier in een jaar uitkwamen, en wel bij inteekening. De Schrijver had, namelijk, een weldadig doel bij de uitgave. Zijne poging, om ongelukkigen te helpen, vond goedkeuring en ondersteuning. Zoo ontstonden deze Bijdragen, welke buiten twijfel reeds in veler handen zijn, en, waar ze gelezen worden, gewisselijk, onder Gods zegen, de groote zaak des Christendoms — de hooge belangen der menschheid bevorderen. Hun, die dezelve niet kennen, durven wij ze alleins aanprijzen. Hoewel het werk eigenlijk voor de jeugd geschreven is, behelst hetzelve toch veel, dat lieden van rijpere jaren zich weleens mogen herinneren. Wij zien geschriften van dezen of dergelijken inhoud gaarne in vaderlandsche huisgezinnen. Waar men smaak in zoodanige boeken vindt, meenen wij iets goeds te mogen verwachten.

Het is niet noodig, den geheelen inhoud of alle de opschriften der stukjes af te schrijven. De Heer BERTRAM heeft voor gepaste afwisseling van onderwerpen gezorgd. Overal kan men dezelfde nuttige strekking opmerken. Ieder stukje wordt besloten met *Leerzame Spreuken en belangrijke Getuigenissen*, uit andere Schrijvers ontleend. Men vindt hier *Godsdienstige Beschouwing van den Zomer*, als ook van den *Herfst*, de *Lente* en den *Winter*. Het *Huisgezin van Bethanië*, in drie afdeelingen geschetst, hoewel veel goeds behelzende, zou misschien bij eenige inkorting gewonnen hebben. Naar ons oordeel wordt de stijl weleens te zwellend. Ook zouden wij MARTHA niet *woelig*, maar wel *bezig* noemen. Voorts: is het dan uitgemaakt, dat LUK. X: 42 het *één noodige* dezen zin heeft: *Één enkel geregt, één schotel spijze ware genoeg?* Verg. VAN DER PALM, in de Aanm. op dit vers. Het vertoog over *Gods hooge en aanbiddelijke wijsheid in de toelating der eerste zonden, of van de intrede van het zedelijk kwaad in de wereld*, laat nog wel iets te wenschen over. Met bijzonder genoegen hebben wij gelezen: *Men kan met de leere onzer zedelijke*

herſtelling of wedervereeniging met God regt geloovig werkzaam zijn, zonder tot derzelver juiste doorgronding te zijn doorgedrongen. Onder meer andere opſtellen bevielen ons vooral ook: *De waardij des Chriſtendoms, ook met betrekking der blijde uitzigten, die wij daardoor hebben op dood, graf en eeuwigheid. Ontwikkeling, uitbreiding en toepaſſing van eene volzinnige (zinrijke) uitſpraak van* LAVATER. *De hooge waarde eener vroege Godsvrucht. De hooge waarde der Vergenoegdheid. Over den echten geest der ware Godsvereering. Korte Beſchouwing der belijdenis en aanneming in de Christenkerk, als een der gewigtigſte en belangrijkſte voorvallen onzes levens. De Geſchiedenis van Naömi en Ruth. Over den Bijbel. Over de Onbedachtzaamheid*, enz. enz. Wat D. II *over God en zijne volheerlijke volmaaktheden* wordt gezegd, voldeed ons wel grootendeels, maar toch niet in allen opzigte. Hetzelfde zij hier aangemerkt van het betoog *over de ons bekende, meest voortreffelijke ſchepſelen van God.* Waar is het bewijs, *dat men door middel van de natuurlijke geboorte der zedelijke beſmettinge deelachtig wordt?* Het verwijzen op *overerving van familieziekten en kwalen* doet hier niets af. Maar *door vereeniging van twee verſchillende naturen in den mensch*, gelijk de Schrijver bl. 230 aanmerkt, *ontſtaat de ſtrijd tusſchen rede en zinnelijkheid;* en zou hier uit het kwaad niet te verklaren zijn? Voorts hebben ons bij uitnemendheid voldaan: *Kenteekenen van* JEZUS' *echte Leerlingen*, en *Betoog, dat, hoe zeer elk op zich zelf ſtaand lid der maatſchappij het maatſchappelijk heil niet geheel kan uitwerken, elk afzonderlijk lid daaryan toch het zijne daartoe kan bijdragen;* insgelijks de opſtellen *over onze zedelijke herſtelling door* JEZUS CHRISTUS, en *over de middelen, om aan de verloſſing deel te verkrijgen.* Ook *Redevoeringen voor Gevangenen* geeft de Heer BERTRAM hier te lezen. Buiten twijfel is het eene zeer moeijelijke taak, voor zoodanige lieden zóó te ſpreken, dat het eenigzins aan het doel beantwoordt. Wij zouden meenen, dat men, bij groote *po-*

www.libtool.com.cn

pulariteit in de voordragt, vooral moet werken, om beſef van pligt te verlevendigen, heldere begrippen van regt en onregt mede te deelen, en de zwakke beginſelen van godsdienſtigheid te verſterken.

De Schrijver, die nog een derde Deel wil laten volgen, zou hier en daar meer naauwkeurigheid, wat taal en ſtijl aangaat, kunnen in acht nemen. Meermalen verdubbelt hij de trappen van vergelijking, b. v. *meer geſchikter* en *meest gezegendſte*. *Voldoenend* moet zijn *voldoende*, en *dat ram* ſtaat voor *de ram*. *Een aasje verligting leggen op de dikwijls zwaar beladene ſchaal van ons verdriet* is niet wel uitgedrukt. Men *verligt* door afnemen, en nooit door *opleggen*. Bij het gebruiken van beelden en van bijvoegelijke naamwoorden moet men voorzigtig zijn in de keuze. *Goede ſier* drukt niet juist uit, wat de Franſchen *le bon ton* noemen. Ook komen er enkele min gewone of nieuw gevormde woorden in het werk voor, als *blikwerping*, *vernufteling*. Fout is: *Dat was eenen Philippus, den Evangelie-verkondiger*. Dergelijke onnaauwkeurigheden kunnen echter de waarde des werks niet veel benadeelen.

Over den Nationalen Eigenlof, Voorlezing, uitgeſproken in het Goudaſche Departement der Maatſchappij: Tot Nut van 't Algemeen, op den 3 Jan. 1832. Te Leyden, bij de Wed. D. du Saar. 1832. *In gr. 8vo. 28 Bl. f: -40.*

Opwekking aan mijne Medechristenen in Noord-Nederland. Door J. NIKKEL, *Predikant te Wormer. Te Zaandijk, bij* J. Heynis. 1831. *In gr. 8vo. 69 Bl. f: -70.*

Wij durven onzen Lezeren de *Voorlezing over den Nationalen Eigenlof* allezins aanprijzen. De ongenoemde Schrijver had, gelijk hij in een kort Voorberigt zegt, *ernst ten doel*, en *bezigde luim als middel*. Hierin nu

mogt hij, naar ons oordeel, niet ongelukkig ſlagen. Zijn betoog komt daarop neder, dat *Nationale Eigenlof*, in de gegevene omſtandigheden vooral, *verſchoonbaar*, *bruikbaar* en *vruchtbaar* is te achten. Tot proeve het volgende: „ Wij, oudſte zonen, wij hadden wellig meer te klagen, dan die jongere broeders uit dat gekoppelde huwelijk, dat eenmaal te *Weenen* voltrokken was, en van welk huwelijk toen al voor ons iets kwaads is voorſpeld. Maar, hadden wij ook onze grieven, wij waren dan wijzer, dat wij die jongere broeders met ons ſpeelgoed ſpelen lieten, zonder dat wij geweldig tegen den ons altijd dierbaar blijvenden vader opſtonden, wanneer hij die jongere broeders boven ons ſcheen te begunſtigen. Wij waren wijzer, dat wij, zoo lang mogelijk, het onze deden, om vrede in het huisgezin te bewaren; en als zulke dingen geprezen worden, dan kweekt men eenen geest aan, die vruchtbaar is in het goede en in het bezadigde. — Wij, Noordelijken, die, in het begin der laatſte vijftig jaren, in ons eigen huis tot twist en tweedragt vervallen waren, zoodat wij bij Meester *de Haan* (of *Monſieur de Haan*) eerst in de halve en toen in de heele kost moesten beſteed worden, wij hadden toch van dat ſchoolliggen zoo veel geleerd, dat wij niet meer onder elkander wilden gaan haspelen. Gelukkig derhalve, dat wij wat ſterker van geheugen waren, dan de Belgen."

Ook Ds. NIKKEL wilde iets doen voor het Vaderland. De man erkent *met alle nederigheid*, *meer verzamelaar en wijziger naar de behoefte en omſtandigheden van dezen tijd*, *dan ſteller van alles*, *wat in het werkje voorkomt*, *te zijn*. De Inleiding begint met eene aanhaling uit een geſchrift van IJ. VAN HAMELSVELD. Daarop volgt eene ſpraakwending tot den *Hoog Eerwaarden Geleerden*, die, volgens NIKKEL, nu *rust van allen arbeid*. Voorts wordt te regt aangemerkt, dat met den uitroep: *Leve de Koning!* het Vaderland niet is geholpen. Daarom geeft de Schrijver de volgende opwekking: I. *Christen bemin uw Vaderland*. II. *Christen*

www.libtool.com.cn

behoud uw Vaderland. III. *Christen verlicht uw Vaderland.* IV. *Christen gedenkt (gedenk) aan de dagen van ouds.* Deze laatſte Afdeeling beſtaat uit zes brieven, in 1794 door eenen vader aan zijnen zoon geſchreven en eene korte ſchets van onze vroegere Geſchiedenis behelzende. In het ſlot van den laatſten brief wordt ſtellig verzekerd, dat *zulk een ondeugend, roofzuchtig, God en Godsdienst verachtend volk nimmer over ons heerſchen zou.* Wij hebben evenwel dien dag beleefd — wij zijn *bij Monſieur de Haan*, zoo als in boven genoemde Voorlezing wordt gezegd, *in de heele kost geweest*, maar tot onze verbetering. Naar ons oordeel ware het beter geweest, dat NIKKEL, in plaats van die brieven, een eigen opſtel, gewijzigd naar tegenwoordige behoefte, had gegeven. In de andere ſtukjes komt menige goede aanmerking voor, doch hier en daar ook wel iets, dat niet ter zake doet. De opbrengst is beſtemd voor het Fonds ter aanmoediging van de gewapende Dienst. Dit ſtrekke ter aanbeveling. Om des goeden doels wille onthouden wij ons van verdere aanmerkingen. — Wij houden het voor eene drukfout, wat in het Voorberigt ſtaat, dat ons *den geduchten watervloed* overkwam, en dat, hetgeen wij toen ondervonden, ons thans *verſterken* in vertrouwen op God. De meening is goed.

Het Jaarfeest van den Dood van JEZUS. *Eene ſtichtelijke lektuur voor Christen-Huisgezinnen op den Goeden Vrijdag. Te Amſterdam, bij* W. Brave. 1831. *In gr.* 8*vo.* 38 *Bl.* *f* : -45.

Na de Inleiding volgt I. een *overzigt van de omſtandigheden, in welke Jezus geſtorven is.* II. *De grootheid van Jezus bij zijn ſterven.* III. *De vreugde en vertroosting, die de dood van Jezus ons ſchenkt.* IV. *De dood van Jezus eene krachtige drangrede(n) tot godzaligheid.* Om den geest van dit waarlijk ſtichtelijk

boeksken te doen kennen, ſchrijft Rec. het volgende a
„ Bij de vertroostingen van het Evangelie van JEZU
dood, waardoor ik mij heden gelterkt gevoel tot h
onderworpen dragen en moedig doorſtaan van al de rau
pen, ſmarten en kwalen dezes wisſelvalligen levens
moet ik niet uit het oog verliezen, welke dure verpli
tingen op mij rusten. De kruisbanier ſtaat daar ni
ſlechts ter vertroosting, maar ook ter *heiliging* van h
zondig menschdom opgerigt. Wie haar aanſchouwt, o
de heiligſte gelofte van onbepaalde gehoorzaamheid aa
God, van ſtandvastigen ijver in het goede, van onver
anderlijken afkeer van het kwade, van onverbreekbar
trouw aan JEZUS, aan zijne zaak en zijn Evangelie,
moet hij afleggen" enz. Dit zij genoeg ter aanprijzing.
Waarom wordt de dag des doods van JEZUS niet al
gemeen als een heilige feestdag gevierd door de ganſche
Christenheid?

Beredeneerde Beſchrijving van het Muſeum anatomico-phyſiologicum van P. DE RIEMER, *in leven Ridder van de Orde van den Nederlandſchen Leeuw, Doctor in de Geneeskunde, Profeſſor in de Ontleed-, Heel- en Verloskunde, enz. Met eene Opdragt aan Z. M. den Koning. Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart 1831. *In 4to. VIII en* 248 *bl. f* 6-:

Bekend is de verzameling van voorwerpen, die d overledene ijverige Ontleedkundige DE RIEMER ge durende meer dan dertig jaren had bijeengebragt. Oo buitenlanders hebben er met lof van gewaagd, zoo al CUVIER, toen hij in 1811 ons vaderland doorreisde daarover zeer gunſtig moet geoordeeld hebben; en vroe ger had RUDOLPHI dezelve reeds geprezen, voori om de keurige opſpuitingen, daarin vervat (*Bemerkun gen aus dem Gebiet der Naturgeſch., Medicin und Thierarzneykunde auf einer Reiſe u. ſ. w.* 1804. I. S *140, 141*). Het behaagde Z. M., tot 's Rijks gebruik

www.libtool.com.cn

dit Muſeum van den Oprigter over te nemen, en dus voor de nakomelingſchap te bewaren.

Het boekdeel, dat wij aankondigen, geeft van deze, uit bijkans 2200 nommers beſtaande, verzameling een beredeneerd verſlag. Dit verſlag heeft de Heer DE RIEMER zelf opgeſteld, en gedeeltelijk ook helpen uitgeven, welke arbeid echter door zijn' vriend, den Heer Referendaris F. J. VAN MAANEN, verder ten uitvoer gebragt en voltooid is. Hier volge ſlechts eene korte inhoudsopgave. De eerſte afdeeling bevat de voorwerpen in vocht bewaard. *Uitwendige bekleedſelen:* opperhuid, gedeeltelijk met de haren, van verſchillende ligchaamsdeelen; *reticulum* en opperhuid van eenen Laplander, van Negers enz. Hierbij ook *abortus* en pasgeborenen van den Negerſtam, de geïnjicieerde vaten der huid enz. In het geheel 87 nommers. — *Bewerktuigde vliezen:* celwijs weefſel, harde en zachte herſenvlies, borstvlies, buikvlies, darmſcheil, beenvlies, banden; 46 nommers. — *Zamenſtel der vaten:* de boog en ſtukken van de groote ſlagader, van ſlagaderſtammen, van de holader, van aderlijke ſtammen, opengeſneden of omgekeerd; 18 nommers. — *Zamenſtel der zenuwen: nervus iſchiaticus, nervus brachialis, nervus quinti paris* enz., de vaten der zenuwen opgeſpoten; 9 nommers. — *Zamenſtel der ſpieren:* ſpiervezels, verbreiding der vaten en zenuwen door de ſpierzelfſtandigheid, pezen, peesvliezen; 19 nommers. — *Zamenſtel van het kraakbeen:* ſommige ſtukken gemacereerd, om het celachtig weefſel zigtbaar te maken, andere met opgeſpotene fijne vaatjes; 7 nommers. — *Beenwording:* onderſcheidene ſchedel- en aangezigtsbeenderen van vruchten in verſchillenden tijd van ontwikkeling, gelijk mede al de overige beenderen, en eindelijk een in de banden geprepareerd, geheel ſkelet van een *foetus* van 8 maanden; 121 nommers. — *Geleding:* deze voorwerpen zijn minder volledig, en hebben betrekking tot het ſchoudergewricht, dat van den elleboog, van de dij, van de knie en van den voet; 10 nommers. — *Levensverrigting:* hier vindt men eerst

eenige voorwerpen, die tot het bloed betrekking hel
ben; vervolgens onderſcheidene harten; dan preparate
van de werktuigen der ſtem en ademhaling; 60 nom
mers. — *Dierlijke verrigting:* het bekkeneel in- en ui
wendig met opgeſpotene vaten; het zachte herſenvlies
de herſenen (hierbij zijn vele preparaten gevoegd, di
tot de vergelijkende anatomie behooren en afzonderlijk
nommers hebben; de opgave van het gewigt des lig
chaams en dat der herſenen bij deze verſchillende voo
werpen maakt de lijst niet onbelangrijk); eindelijk pr
paraten van het verlengde en ruggemerg; 36 nommers. —
Gezigt: hieronder mede eenige voorwerpen van verge
lijkende ontleedkunde; 86 nommers. — *Gevoel:* opge
ſpotene kinderhandjes, armpjes, de huid van de han
en van het aangezigt; 14 nommers. — *Gehoor:* he
buitenoor, deszelfs kraakbeen, de trommelholte met d
gehoorbeentjes, preparaten van het geheele gehoorwerk
tuig in het ſlaapbeen, de meeste voorwerpen met fij
opgeſpotene vaten; 8 nommers. — *Smaak:* verſchillend
preparaten der tong en mondholte; hieronder ook een
tong eens Negers, na wegneming der opperhuid, me
een zwart gekleurd *rete Malpighii;* 12 nommers. —
Reuk: opſpuitingen van het ſlijmvlies, van het *ſeptum*
narium, van de onderſcheidene boezems; 12 nommers. —
Natuurlijke verrigting: hieronder eerst preparaten, di
tot de werktuigen der kaauwing betrekking hebben; ve
volgens van de deelen, die tot de doorzwelging dienen
dan magen van onderſcheidene dieren, opſpuitingen va
het darmſcheil en van het net, voorwerpen ter ophelde
ring van het zamenſtel der darmen, opſpuitingen de
melkvaten met kwik, gelijk ook van de watervaten i
onderſcheidene deelen des ligchaams, en van een gedeel
der borstbuis; voorts onderſcheidene preparaten van d
lever, de galblaas, de milt en de alvleeschklier; van d
borſten, van de nieren, en de overige, tot de pi
afſcheiding behoorende deelen; 137 nommers. — *Geſlacht*
verrigting: hieronder de *uterus* van eene vrouw, d
kort nadat zij voor de tweede maal de keizersſnede o

www.libtool.com.cn

dergaan had overleed; ook onderſcheidene *ova* en *foetus* van verſchillende ontwikkeling, en belangrijke preparaten van opgeſpotene *placentæ;* in het geheel 179 nommers.

Hierop volgen, onder een afzonderlijk hoofd, voorwerpen van vergelijkende ontleedkunde, meest van vogels en zoogdieren; deze verzameling is niet bijzonder belangrijk; 82 nommers. Vervolgens eenige voorwerpen van natuurlijke historie, meest ingewandswormen; 38 nommers. Voorwerpen van tegennatuurlijke vorming en monſters; 38 nommers. Ziektekundige voorwerpen; 72 nommers. Eindelijk 57 onderſcheidene voorwerpen, ter opheldering van de vorming en ontwikkeling van het hoenderei en van het kuiken.

Niet minder rijk is de verzameling aan drooge voorwerpen. Vooreerst 135 nommers van vliezige deelen, zoo bij den mensch als bij onderſcheidene dieren, waaronder de geheele darmbuis van een' volwaſſen mensch van den ſlokdarm tot den regten darm, het harde herſenvlies in deszelfs geheel, enz. Vervolgens opgeſpotene harten en vaten, waaronder een preparaat van al de vaten bij een' volwaſſen man, opgeſpotene watervaten, de borstbuis enz., en vele preparaten van het beenig gehoorwerktuig; in het geheel 111 nommers. Vervolgens *menſchengeraamten* en *losſe beenderen;* hieronder het ſkelet einer Aethiopiſche vrouw, en dat van een' dwerg uit het gevolg van den Prins VAN GALITZIN; 72 nommers. — *Skeletten* en *afzonderlijke beenderen van dieren*, waaronder het ſkelet van eenen 135 jarigen papegai; 139 nommers. Eene zeer rijke verzameling van *ſchedels van verſchillende volken*; 79 nommers; — eenige ſchedels tot opheldering en gedeeltelijke wederlegging (zie N°. 31 en 31*) van het ſtelſel van GALL; 45 nommers; — *zieke beenderen;* 267 nommers; — eindelijk verſchillende ſteenen en eenige andere voorwerpen, pleisterafgietſels van ziekelijk afwijkende deelen; 50 nommers.

Uit dit oppervlakkig verſlag zal men eenigermate over den omvang van dit Muſeum kunnen oordeelen. Wij

verheugen ons, dat deze verzameling, die eerst aan de Hoogeschool van *Gent* was toegedacht, voor ons vaderland behouden bleef, en thans, bij gelegenheid van het tweede Eeuwfeest van deszelfs stichting, aan het *Athenaeum illustre* van *Amsterdam* geschonken is.

Wat de inrigting van den Catalogus betreft, hierop zoude het Rec. niet moeijelijk vallen, verschillende aanmerkingen te maken. De stijl is onaangenaam; de taal, eene vreemde mengeling van Latijn en Hollandsch, is bijzonder arm in uitdrukking; noodelooze uitweidingen, benevens tot vervelens toe herhaalde betuigingen, dat het preparaat *leerzaam* of *bijzonder instructief*, dat het *sierlijk*, ja zelfs somtijds, dat het *voortreffelijk* is, dwongen ons nu en dan een' glimlach af. Ook proeven van gebrek aan physiologische en zoölogische kennis kan men op vele bladzijden vinden. Maar onthouden wij ons van het verder aanwijzen van gebreken, die elk wetenschappelijk lezer zelf bespeuren zal, en welker ophaling toch weinig nut kan hebben, daar de Schrijver reeds overleden is.

Nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden. IIden Deels 2de Stuk, en IIIde Deel. Te Dordrecht, bij Blusse en van Braam. 1830—31. *In gr. 8vo. IV*, 234, *en XXXVIII*, 135 *bl. f* 3-:

Nadat de Heer N. WESTENDORP, in een vorig Deel, eene beknopte voordragt van de Noordsche Mythologie, uit oorspronkelijke gedenkstukken, gegeven had, van welke wij in ons Tijdschrift op zijnen tijd eene loffelijke vermelding gemaakt hebben, beantwoordt hij nu het tweede gedeelte der vraag, en ontvouwt ons zijn denkbeeld over het gebruik, dat van de Noordsche Mythologie in de Nederlandsche Dichtkunde zoude kunnen gemaakt worden. Nadat de Schrijver betoogd heeft, dat de Grieksch-Romeinsche Mythologie te verkiezen is bo-

www.libtool.com.cn

ven de Noordſche, ſpreekt hij over de aanwending der Mythologie in het algemeen, en daarna over de Noordſche in het bijzonder, heldert dat op door voorbeelden, gekozen uit HOOFT, VONDEL, VAN HAREN, VAN MERKEN, HELMERS en LOOTS, en door voorbeelden van buitenlandſche Dichters. Het geheel wordt beſloten door belangrijke bijvoegſelen en aanteekeningen, waarin wij met genoegen iets uit de *Legenden* van den Heer VAN LENNEP zagen. Niet minder dan het eerſte gedeelte van deze bekroonde Verhandeling, is dit tweede gedeelte een ſprekend bewijs van den ſmaak, het oordeel en de geleerdheid des Heeren VAN WESTENDORP.

In het derde Deel van de Werken der Maatſchappij ontmoeten wij in de eerſte plaats naauwkeurige Naamlijſten der Leden, Z. M. de Koning, als Beſchermer, aan het hoofd, vervolgens de Prins VAN ORANJE en Prins FREDERIK als Honoraire Leden, dan de Naamlijſt der Leden naar orde der verkiezing, vervolgens eene alphabetiſche Naamlijst van dezelfde Leden, ten ſlotte eene dergelijke van die Leden, welke ſedert 1793 overleden zijn, benevens aanwijzing van het jaar, waarin van dezelve melding is gemaakt in de Aanſpraken der Voorzitters. Wij kunnen dit gedeelte des werks niet wel beoordeelen, en zeggen alleen, dat het wel een blijk is van groote naauwkeurigheid. Iemand moge al eens vragen: waarom is die of die Lid der Maatſchappij? en denken aan dezen of dien, welke geen Lid is. Maar, naar gelange der vermenigvuldiging van geleerde Maatſchappijen en Orden in een Land, zullen die *waaroms* ook menigvuldiger worden. En Recenſent gelooft, dat men zonder request of intrigues, als men een fatſoenlijk en beſchaafd mensch is, de eer van het Lidmaatſchap nog al bekomen kan. Hij hoopt het ten minſte voor zich. Wat die Aanſpraken der Voorzitters betreft, dezelve konden wezenlijk belangrijke bijdragen voor de Letterkundige Geſchiedenis van ons Vaderland worden,

indien ze minder in eenen toon gesteld waren, welke zoo geheel den geest der oude *Boekzaal*-berigten ademt. Zeer belangrijk is de Verhandeling, in dit Deel voorkomende, over de vraag: welk is het wezenlijk kenmerkend onderscheid der Welsprekendheid van den Kansel, van de Pleitzaal, van de Raadsvergadering, en van de Gehoorzaal? De Heer VAN KAMPEN, Hoogleeraar te *Amsterdam*, heeft deze vraag op eene uitmuntende manier beantwoord, en dat onderscheid zoo wel uit den aard der zake betoogd, als door voorbeelden bevestigd. Wij noemen dit stuk, hetwelk ieder liefhebber zich voorzeker reeds heeft aangeschaft, eene heerlijke bijdrage tot het vak der fraaije letteren.

Verschillende Reizen en Lotgevallen van S. ROORDA VAN EYSINGA, *in leven Predikant en Schoolopziener te Batavia, enz.; mitsgaders die van deszelfs Zoon* P. P. ROORDA VAN EYSINGA, *voormaals belast met het Departement van Inlandsche Zaken op Java, thans, als Secretaris der Residentie Bantam, met verlof in Nederland. Uitgegeven door laatstgemelden. IIde Deel. Te Amsterdam, bij* J. van der Hey en Zoon. 1831. *In gr.* 8vo. 408 *bl. f* 4-20.

Hebben wij het genoegen gehad, het eerste Deel, of liever den eersten, in twee deelen gesplitsten, Band dier Reizen en Lotgevallen van den Weleerw. ROORDA VAN EYSINGA met lof te kunnen aankondigen; nu deze tweede Band, of (gelijk de titel zegt) dit tweede Deel, verdient geene mindere goedkeuring. Daar het dagverhaal der reis van *Batavia* naar *Makassar* en de *Molukksche* eilanden op den eigen' onderhoudenden toon alhier wordt voortgezet, zoo is alles, van den aanvang tot het einde, levendig en belangwekkend. Men zie hier, hoe willekeurig de *Nederlandsche* Ambtenaren weleens de inlanders behandelden, en hoe welkom de Gouverneur-Generaal Baron VAN DER CAPELLEN was

www.libtool.com.cn

wien men de beste verwachtingen koesterde, en die dadelijk een aantal misbruiken en harde verordeninaffchafte. Tegen den nietswaardigen Zendeling BUTMAAR, in het vorige Deel, ſteekt hier de Predikant Zendeling tevens, broeder KAM, offchoon hij wat te goed en toegevend is, voordeelig af. Dat een Pretunt en Schoolopziener berigt geeft van den toeſtand kerken en ſcholen, is natuurlijk. Men verwacht anders: doch de wijze, waarop dit geſchiedt, is dor en vervelend. Van des Schrijvers heldere kwijs zijn ook hier weder blijken in overvloed, b. v. 27. Na vermeld te hebben, dat hij te *Makaſſar* wijlen op de biljart ſpeelde, gaat hij aldus voort: Ik hoop niet, dat een zwaarmoedige Collega zich zal geren, wanneer een Leeraar de keu in zijne handen emt. Och, goede broeder! bedenk toch, dat in *Holland* eene gezonde wandeling u genoegzame beging kan verſchaffen; dat brave Predikanten in *Amſterdam* zich in eene kolfbaan onſchuldig verademen; en, zal nu een bal van ivoor meer zondig zijn, dan met leder overtrokken? Of men over groen laken, of over den grond ſpeelt, zal ook evenmin onderſcheid maken, als het ſlaan met eene kolf en het ſtooten met eene keu? — Voor kolven is het hier te warm, en misgun ons dan eene biljart niet, waarbij oefening plaats heeft, en dat nog ſpoedig afmat. Misbruik kan er in beide gevallen, ja! in elk ſpel plaats hebben, dat geef ik toe; maar in *Holland* zoo wel als hier: en daarvoor wil een braaf Predikant zich anders overal wachten?"

Wij onthouden ons, uit plaatsgebrek, van verdere bedeelingen, en gaan thans liever over tot de reizen otgevallen van 's mans Zoon, den Heer P. P. ROORDA VAN EYSINGA, behelzende ontmoetingen en opkingen in *Frankrijk*, *Rio de Janeiro*, *Batavia*, geheel *Java*, *Sumatra* en *Bangka*, mitsgaders orten over *Siam*, *Bali*, *Cochinchina*, *Borneo Pro-* (waarom niet: *het eigenlijk Borneo?*) en de nog

weinig bekende *Lampongs*; van al hetwelk hier ec
nog ſlechts gevonden worden de ontmoetingen in *Fra*
rijk, te *Rio de Janeiro* en op een gedeelte van *Ja*
benevens eene ſtaathuishoudkundige beſchrijving var
Reſidentie *Buitenzorg*. Het overige zal dán eerst
gen, wanneer dit tweede Deel bij het lezend publiek
dezelfde graagte, als het eerſte, zal ontvangen zijn:
dit meent Recenſent althans wel te mogen verwachter

Uit het Mengelwerk van een ander Tijdſchrift h
het Publiek reeds, geheel of grootendeels, des Schrij
verhaal van den ſlag bij *Waterloo* en zijne ontmoetin
in *Frankrijk* leeren kennen. BONAPARTE's l
komt ons voor te zwart te zijn afgeſchilderd. Imn
het vervoeren van vrouwen, het plunderen van ſteden
verwoesten van tempels, kan men aan de krijgsmagt
NAPOLEON niet als onderſcheidend kenmerk te l
leggen; en dat doet toch de Schrijver, bl. 189.
bl. 216 had de Heer VAN EYSINGA bij de woord
„ Het was even alsof DIWACONTA met ARGAL
ſtreed," wel eene ophelderende aanteekening mogen v
gen. De *Indiſche* Mythologie, Godenleer en Geſchi
nis, zijn aan de meesten zijner lezeren onbekend.
Ook is de correctie ſomwijlen niet juist. Als zinſto
de drukfeilen kunnen wij b. v. aanwijzen bl. 328,
9, *breedoverig* voor *breedvoerig*, en bl. 402, reg.
afgeſchuurd voor *afgeſcheurd*.

Met blijkbare waarheidsliefde, en toch bevallig,
en krachtig, deelt de Schrijver zijne ontmoetingen n
op zee, te *Rio Janeiro*, en in *Indië*. De beſchrij
der Reſidentie *Buitenzorg* is een ſtuk van blijvend
lang, en getuigt zoo wel van veelomvattende kund
van ijverig onderzoek.

Ten beſluite onzer aanprijzende beoordeeling, ſchri
wij het volgende hier af uit bl. 288. Het is eene a
dote gelijk er weinig zijn, koddig namelijk en te
waar. „ Men had reeds zoo veel over de *linie* ge
ken, dat menigeen begeerig werd dezelve te *zien*.
Luitenant HUIS hield den 6 Aug. ſtellig ſtaande,

www.libtool.com.cn

„ wij den 7den de linie zouden passéren, en raadde ieder der „ reisgenooten, alsdan vroegtijdig op te ſtaan, ten einde „ de linie duidelijk (dadelijk?) te kunnen zien. Den 7den „ waren ſommige heeren vroeger op dan naar gewoonte, „ en tuurden onophoudelijk naar den gezigteinder, om „ toch eenmaal die linie te zien. „ Met het bloote oog „ is zulks zeer moeijelijk," zeide de heer HUIS, „ doch als de heeren van dezen kijker gelieven gebruik „ te maken, dan zal zulks gemakkelijk zijn." Een der „ nieuwsgierigen nam gretig den kijker, welke door „ den heer HUIS zoodanig werd gedraaid, dat een „ haartje, hetwelk voor het onderſte glas was geſpannen, „ juist horizontaal lag: „ Zie nu wél toe," riep hij. „ En de nieuwsgierige domoor ſchreeuwde overluid: „ De linie! de linie!" Nu ſchaterde elk van lagchen, „ en de onnoozele begreep er de reden niet van."

Wij verlangen naar het vervolg van dit lezenswaardige werk.

Nederlandſche Gedachten. Iſte en IIde Deel. Te 's Gravenhage, bij G. Vervloet. 1830, 31. *In gr. 4to. Te zamen* 320 *bl. f* 6-:

Het gaat met de Grondwet als met den Bijbel: ieder zoekt er zijn voorafgemaakt ſtelſel in te vinden, en hetgeen geſchreven is daarnaar te verklaren. De *Nederlandſche Gedachten* huldigen meer het *Monarchaal*, de *Noordſtar* drijft het *Democratisch* beginſel. Beide beroepen zich op de beſtaande Grondwet; doch elk dier dagladen geeft er eene uitlegging aan naar zijnen zin: dit doen vooral de *Nederlandſche Gedachten*, die zich meer met uitlegging dan met beſpiegeling bezig houden; terwijl daarentegen de *Noordſtar* veelal meer uitweidt over hetgeen de Redactie heilzaam acht, dan over hetgeen overeenkomſtig het bij ons beſtaande Staatsregt zou moeten geſchieden. Wij verzoeken intusſchen onze Lezers, het *Monarchaal* beginſel der *Nederlandſche Gedachten* niet

te verwarren met de lichtuitdoovende leer der *Abſolutiſten*, noch ook het *Democratiſch* beginſel der *Noordſtar* met het verwoestend ſtelſel der *Jakobijnen*.

Wij zullen hier niet onderzoeken, welke Staatsvorm de beste is. Onze beoordeeling zal meer *uitlegkundig* dan *wijsgeerig* zijn. De *Nederlandſche Gedachten* houden (Iſte D. bl. 6) ons Koningrijk voor eene *door volksinvloed getemperde Monarchie*. Van *dat* beginſel wordt uitgegaan, en de Redactie is *conſequent*. Men houde hier in het oog, dat *Monarchie* bij de *Nederlandſche Gedachten* verſtaan wordt in de *letterlijke* beteekenis van *Alleenheerſching*; niet in de oneigenlijke, waarbij een *Eminent Hoofd* van den Staat, onder Vorſtelijken titel, omdat hij *alleen* aan het hoofd van het Uitvoerend Bewind ſtaat, *Monarch* of *Alleenheerſcher* genoemd wordt.

Recenſent hoopt, in zijne beoordeeling van het werk van den Heer Mr. VAN SONSBEECK, *over de Zelfſtandigheid en Onafhankelijkheid der Regtsmagt*, te hebben aangetoond, dat de *Wetgevende Magt* de *Oppermagt* is. Immers de *Regtsmagt* past de beſtaande wetten alleen toe, maar heeft de magt niet er iets in te veranderen. De *Uitvoerende Magt* brengt de wetten in dadelijke werking, en doet die eerbiedigen. De *Wetgevende Magt*, boven beide verheven, verandert de beſtaande wetten zoo dikwijls het haar behaagt. Art. 105 der Grondwet zegt: *De Wetgevende Magt wordt gezamenlijk door den Koning en de Staten-Generaal uitgeoefend*. Nu zijn er drie takken der Wetgevende Magt: 1°. *de Koning*; 2°. *de Eerſte Kamer*, en 3°. *de Tweede Kamer der Staten-Generaal*. De zamenſtelling der Tweede Kamer, door *zijdelingſche* verkiezingen geſchiedende, is natuurlijk *Ariſtocratiſch*, en zij wordt dus gerekend de tolk te zijn van het verlichtſte en gegoedſte deel der ingezetenen. De zamenſtelling der Eerſte Kamer, door perſoonlijke keus des Konings, is meer *Monarchaal*; doch daar de Leden der Eerſte Kamer door den Koning voor hun leven benoemd worden, zoo krijgt zij almede een *Ariſtocratiſch* aanzien, en haar karakter is daarin

www.libtool.com.cn

alleen van de Tweede Kamer onderſcheiden, dat deze tevens eene tint heeft van *Democratie*, omdat zij, al is het zijdelings, toch altijd door de Natie verkozen is; terwijl daarentegen de Eerſte Kamer, door den Koning benoemd, meer moet overhellen tot handhaving van de regten der Kroon. Uit dat alles ſchijnt ons te blijken, dat ons Koningrijk *geenszins* is eene *door volksinvloed getemperde Monarchie*, maar *veeleer* eene, *ten behoeve des volks*, *door Monarchalen invloed*, *getemperde Aristocratie*.

Dit lag alzoo in den aard der Natie, en ſtaat in verband met haren vroegeren *nationalen regeringsvorm*.

Wat was het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden? Eene *Federalistiſche Aristocratie*. Wat was de *Erfſtadhouder*? Het *Eminent Hoofd van den Staat*, die, als een onſchendbaar Volkstribuun, gehouden was, het volk tegen den dwang der aanzienlijken te beſchermen.

Toen, in 1813, de Vereenigde Nederlanden hunne onafhankelijkheid hernamen, was men even wars geworden van het *Federalisme*, als van de *Volksregering van* 1795. Men wenschte ook het Huis van ORANJE terug: maar hoe? — Om aan WILLEM VI het onbepaald gezag op te dragen? Zoo iets zou, gelijk de *Noordſtar* te regt aanmerkt, nimmer den algemeenen bijval, wij zeggen niet van de *capite censi*, van het *gemeen*, maar van de *gegoede ingezetenen*, verkregen hebben. Men ſchaarde zich vol vertrouwen om het zichzelven (al is het dan ook met goede redenen) opgeworpen hebbende Algemeen Beſtuur; doch dat Beſtuur had geene zending, en deszelfs gezag ſtrekte zich ſlechts uit tot die gedeelten des Lands, waar de Nederlandſche vlag was opgeſteken. Het Algemeen Beſtuur kon ſlechts handelen naar den *waarſchijnlijken* wensch des volks, en in dien zin, waarin van ouds het volk invloed had op de regering, namelijk *zijdelings*. Herſtel van de Staten-Generaal en Provinciaal, herſtel van het Huis van ORANJE in vroegere of ſoortgelijke waardigheden, wering van den terugkeer eener ongeſchikt bevondene *federalistiſche* vereeniging, en handhaving der reeds vroeger geſchiede gelijkſtelling van alle beſtaande Godsdienſtgezindten, was de wensch der Natie. Ten gevalle der talrijkſte en te voren alleen heerſchende gezindheid, werd echter bepaald, dat de Souvereine Vorst van de Hervormde Godsdienst moest wezen. De opdragt van *onbepaald* gezag aan WILLEM VI was of eene *beleefdheid*, of eene *onvoorzigtigheid*. *Wij gelooven het eerſte*. In elk geval, de Prins

begreep de behoeften des Lands. Hij wilde de *Souvereiniteit* niet aanvaarden, dan onder waarborg eener Grondwet. Die Grondwet werd aangenomen, zoo wel door den Vorst als de Vertegenwoordigers, en verbond dus beide partijen. Zij had meer overeenkomst met den regeringsvorm der Unie, dan de tegenwoordige Staatsregeling: want het gezag van den Vorst werd beperkt door eene Aristocratisch zamengeſtelde Vertegenwoordiging, zonder dat er eene Eerſte Kamer beſtond die den Vorst onderſteunen kon.

De *Souvereiniteit*, welke de Vorst bekwam, was dus geenszins een *Oppermagtig Gezag:* want de Staten-Generaal zelfs meer dan Raadgevers, meer dan de Raad van State, welke gevoelen de Koning wel *hooren*, maar niet *volgen* moet. De Staten-Generaal waren, en zijn nog, *Medewetgevers*. Te weten wist men niet regt, of men den Erfſtadhouder meer als *Dienaar van den Staat*, dan wel als *Eminent Hoofd* moest aanmerken. Daar de uitdrukking *Souverein Vorst* door de omſchrijving der magt van dien Vorst een' eng beperkten zin verkreeg, zoo ſtrekt zij alleen om aan te wijzen, dat WILLEM VI WILLEM I geworden was, en boven alle bedenking het *Eminente*, ſchoon *geenszins het Autocratiſche Hoofd* maar ook aan de andere zijde *geenszins de gehoorzame Dienaar van den Staat* was. Het Oppergezag was wezenlijk gedeeld: want *en* de Vorst *en* de Vertegenwoordigers hadden gelijk regt tot voordragt van wetten, en beide partijen hadden het *veto* tegen elkander.

In de Grondwet van 1815 is alles hoofdzakelijk hetzelfde gebleven. De Koning heeft, door de benoeming der Leden van de Eerſte Kamer, meerderen invloed; doch men heeft tot wegneming van duisterheid, in Art. 12 gezegd, niet: de *Souvereiniteit*, maar: de *Kroon* is en blijft opgedragen. Men ſcheen te vreezen, dat het woord *Souvereiniteit* zou worden opgevat in den Monarchalen zin der *Nederlandſche Gedachten*. Ons Rijk is eene Monarchie, zegt men: maar men mag met dat *woord* niet ſchermen. De Grondwet wijzigt de beteekenis van dat woord. Ons Rijk is een *Principatus*, geen *Regnum* in den zin van het Griekſche *Tyrannis*, hetwelk de ware *Monarchie* is, de *zuivere Alleenheerſching*. En als men overwegen, welk eene magt de beide Kamers hebben, dan moet men waarlijk erkennen, dat ons Rijk wel niet een *Démocratie Royale* kan genoemd worden, zoo als de *Courrier de la Meuſe*, beweerde; maar men zou haar wel als een

www.libtool.com.cn

Aristocratie Royale mogen omschrijven, waarin de Koning, nóg meer dan te voren de Erfstadhouder, de edele taak vervult, om de Natie tegen de aanmatiging der *Aristocraten* te beschermen. Volgens de bestaande Grondwet is dus de bestemming van een' Koning der Nederlanden veel verhevener en liberaler, dan die van andere Vorsten.

Inmiddels bestaat de Aristocratie uit de bloem der Natie. Dat de Koning zich niet, in den kring zijner *constitutionele attributiën*, moet laten dwingen, lijdt geen' twijfel; maar het *regeren met de meerderheid* is inderdaad zoo verwerpelijk niet, als de *Nederlandsche Gedachten* beweren. Men verstaat slechts door de meerderheid niet die der volksmenigte, noch ook der dagbladschrijvers, maar die der *Wetgevende Magt*, en dus niet die der stemmen in de Tweede Kamer alleen. Waar *beide* Kamers het eens zijn, daar behoort, naar ons inzien, de Koning zijne meening op te offeren aan den wensch der gegoedste en verlichtste ingezetenen.

Indien, door herhaalde verwerping van het budjet, de tijd ontbreekt, om een nieuw budjet op te maken, dan is de voordragt eener *transitoire wet*, om de belastingen, tot dat een nieuw budjet zal zijn voorgedragen en aangenomen, te heffen op den vorigen voet, in den geest der Grondwet, die den Koning geene belastingen wil laten heffen, dan met toestemming der Vertegenwoordigers. Zonder voordragt eener *transitoire wet* belastingen te heffen *bij eenvoudig besluit*, schijnt ons toe een *noodeloos* verkrachten der Grondwet te zijn. Dat het budjet niet aangenomen was, geeft daartoe geen' grond: want als de Vertegenwoordigers maar *moeten* toestemmen, dan is de voordragt eene ijdele formaliteit. Wordt ook de *transitoire wet* verworpen, dan is dat een *weigeren van allen onderstand*, en alsdan houden wij den Koning voor bevoegd niet alleen, maar krachtens zijnen eed voor verpligt, om de belastingen, op eigen gezag, te doen heffen.

Zoo wel als de *Nederlandsche Gedachten*, houden wij de stelling: *Point de redressement de griefs, point de subsides*, voor *oproerig*. En indien de verwerpers van het budjet vooraf *verklaard* hadden, alleen op *dien* grond de aanneming te weigeren, dan zou zeker de voordragt eener *transitoire wet* mogen, offchoon nog niet moeten, nagelaten worden. Indien nu de *Nederlandsche Gedachten*, bij het ijveren tegen de voordragt eener *transitoire wet*, niets anders bedoeld hebben, zijn wij het eens. Van de gronden tegen eene *transitoire*

wet, opgegeven Ifte D. bl. 77 en 78., (No. 20 van het D.) vereenigen wij ons dus met den tweeden en derd maar niet met den eerſten grond, dat namelijk zulk voordragt *inconſtitutioneel* zou zijn, ten ware zulks (Z. M. waarſchijnlijk gemeend heeft) wierde verſtaan met paſſing op de *toenmalige* omſtandigheden, en niet in algemeen.

Op bl. 167 (No. 27 van het eerſte D.) ontkent de dactie der *Nederlandſche Gedachten*, dat de Grondwet *derzijds* verbindend is, voor zoo ver dat meer beteek dan *wederzijds zedelijk verbindend*; omdat er geene R bank beſliſſen kan in het geſchil tuſſchen den Koning e Natie. Dat laatſte is wel waar, en even min de Koning de Natie kunnen voor eene Regtbank ter verantwoor worden geroepen; maar zoodra één der partijen de Gr wet openlijk verbreekt of volſtrekt onuitvoerlijk maakt, klaart dezelve daardoor den oorlog aan de andere partij, daardoor gerechtigd wordt zich gewapenderhand te verdedi Ieder burger is dan verpligt zich te voegen bij de partij, hem toeſchijnt gelijk te hebben. Indien *alle* onderſtand het Beſtuur geweigerd wordt, dan hebben de Vertegenw digers — indien de Grondwet openlijk en opzettelijk ver tigd wordt, zonder dergelijke voorafgaande weigering, heeft de Koning haar geſchonden.

Doch wat dan? Wij maken hier onderſcheid tuſſ *volkomen* en *onvolkomen regt*. Iedere willekeurige omver ping der beſtaande orde *is* eene omwenteling, hetzij de ning, hetzij de Vertegenwoordigers, hetzij een volkshoop vergrijpe. Hij, die eene omwenteling begint, moet niet leen vragen, wat zijn *volkomen regt* is; maar ook, o het Vaderland door zijne onderneming zal kunnen redd Om die reden houden wij de bewerkers der Poolſche om teling, al hadden zij het volkomen regt aan hunne zijde had, voor ſlechte burgers. Vóór men eene omwent daarſtelt, moet *of* de vrijheid des gewetens in waarheid ſchonden zijn, *of* de toeſtand des lands zóó wanhopig geworden, dat elke verandering eene verbetering wordt. I de beſliſſing dier omſtandigheden behoort even zeer to vierſchaar des gewetens, als de vraag, of men, bij de c tuiging van gelijk te hebben, het welzijn van zijn huisl den aan een netelig proces wil wagen; of wel, om voorbeeld uit de Staatkunde te nemen, of men aan

www.libtool.com.cn

veel magtiger Mogendheid, die ons Vaderland onregt doet, den oorlog zal verklaren, dan wel zich ſchikken naar den tijd. Doch dit alles maakt geene verandering in de *regtsquestie*: en wij houden vol tegen de *Nederlandſche Gedachten*, dat elke Grondwet moet beſchouwd worden als een *Contrat Synallagmatique*.

In het IIde D. N°. 1. (24 April 1830) wordt beweerd, dat Nederland een *Christenſtaat* is. Dit ontkennen wij, evenzeer als de ſtelling van de Jakobijnen en de Ultramontanen, door beide partijen uit verſchillende inzigten voorgeſteld, *que notre Gouvernement est un Gouvernement athée*. Dat de meerderheid der ingezetenen het Christendom belijdt, doet niets ter zake. De Koning zelf behoeft niet eens een Christen te zijn. Noch Joden, noch Deisten, ſchoon de laatſten geene gezindheid uitmaken, zijn uitgeſloten. Maar de *Nederlandſche Gedachten* zeggen te regt: *De Staat behoort godsdienſtig te zijn; de Godsdienst invloed te hebben op wetgeving en beſtuur*.

GROTIUS (*de jure belli ac pacis*, Lib. II. Cap. XX.) merkt aan (ſchoon alleen ten voordeele der vrijheid van geweten): *Veritatem Christianae religionis, quatenus ſcilicet naturali ac primaevae religioni non pauca ſuperaddit, argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſe, ſed niti hiſtoria tum reſurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipſo et Apoſtolis editorum: quae res est facti, olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, ſed* OLIM, *ita ut et haec quaestio facti ſit, et jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina haec ab his qui nunc primum eam audiunt* (en dit zijn immers alle menſchen, op het oogenblik, dat men hun onderwijs begint te geven) *penitus in animum admitti nequeat, niſi ſecretis Dei auxiliis accedentibus, quae ſicut quibus dantur non debentur in operis alicujus mercedem, ita ſi quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob cauſas non iniquas illas quidem ſed plerumque nobis incognitas.* Doch, in hetzelfde Hoofdſtuk, een weinig vroeger, zegt de Schrijver: *Notandum est, religionem veram, quae omnium aetatum communis est, quatuor praecipue pronuntiatis niti; quorum primum est, Deum esſe, et esſe unum: ſecundum, Deum nihil esſe eorum quae videntur, ſed his aliquid ſublimius: tertium, a Deo curari res humanas, et aequiſſimis arbitriis dijudicari: quartum, eundem Deum opificem esſe rerum omnium extra ſe. Haec quatuor totidem Decalogi praeceptis explicantur.*

Daarmede overeenkomstig wordt bij de Grondwet van den Koning, en allen, wien, hetzij volgens de Grondwet, hetzij volgens bijzondere wetten, vóór de aanvaarding van hunnen post een Eed wordt afgenomen, stilzwijgend gevorderd, dat zij gelooven, gelijk VOLTAIRE het noemt, *à un Dieu rémunérateur et vengeur*. Want waarom zou men iemand laten zweren bij een Wezen, van welks bestaan en volmaaktheden hij niet overtuigd was? En, voor zoo ver sommigen met belofte of verklaring volstaan, is dit om bekende *gemoedelijke* redenen. Die redenen zelve vooronderstellen het aanzijn van God. Het Staatsgebouw rust derhalve op de algemeene Godsdienst, geldende voor alle tijden en plaatsen, en toereikend betoogbaar door de zuivere Rede. In al wat boven dien is, bestaat volledige vrijheid; doch het is den Staat, als zoodanig, onverschillig, wat men denkt over de Goddelijke Openbaring. Nederland is derhalve een Godsdienstige, maar juist niet een Christelijke Staat. Volgens de Grondwet van 1814 was Nederland niet alleen een Christenstaat, maar zelfs kon men de Hervormde Kerkleer als de Godsdienst van den Staat beschouwen: want wie *haar* niet beleed, kon geen Souvereine Vorst wezen.

Doch wij moeten ons bekorten. De artikelen over de benoembaarheid van den Heer BRUGMANS, de wettigheid der verdrijving van den Jakobijn FONTAN, de noodwendigheid der aanneming van het tienjarig budjet in de toenmalige omstandigheden, en al wat hier en daar gezegd wordt over het noodzakelijke van de beperking der vrijheid van de drukpers binnen juister afgebakende grenzen, het onmisbare van eenheid en vastheid in het Ministerie, het minder gepaste voor den Koning en hooge Ambtenaren, om zich met alle kleinigheden der administratie te bemoeijen, het voegzame daarentegen eener krachtige werking op het geheel, het dringende eener moedige tegenwerking der Unionistische factie, enz. enz. dat alles heeft ons, behoudens onze afkeuring van deze of gene, naar *ons* inzien, ultra-monarchale uitdrukking, zeer wel behaagd; en wij wenschen aan de geachte Redactie tijd, lust en krachten, om voort te gaan met het Vaderland nuttig te zijn, al is het dan ook, dat wij voor onszelven anders denken over sommige punten van het Staatsregt.

www.libtool.com.cn

Hebreeuwsch-Nederduitsch Handwoordenboek, voorafgegaan van eene ſpraakkunſtige Handleiding en eene Lijst van woorden, wier ſtamwoorden den eerstbeginnende niet wel bekend zijn, en gevolgd van een dubbel Register der Eigennamen, als 1°. *mans- en vrouwennamen;* 2°. *namen van landen, gewesten, ſteden, dorpen, zeën, rivieren, bergen, heuvels, enz.* Door M. LEMANS *en* S. J. MULDER. *Te Amſterdam, bij* van Embden en Comp. *en* P. den Hengst en Zoon. 1831. *In gr.* 8*vo. XXIV en* 710 *bl. f* 10 -:

Sedert lang heeft men, ook bij ons, de meening laten varen, dat de oude talen niet anders, dan door middel of tusſchenkomst der Latijnſche, geleerd kunnen worden, en integendeel het gevoelen omhelsd, dat, zoo wel de Griekſche als de Oosterſche talen, zich in ieder land, door de landtaal, beter laten verklaren en ophelderen. Ondertusſchen en met dat al is bij ons nog niets gedaan, om voor de beoefenaars van de H. Schriften des O. V. den weg te banen, waardoor zij, niet alleen den Hebreeuwſchen grondtekst gemakkelijk voor zichzelve kunnen verſtaan, maar tevens in de moedertaal, waarin toch de Leeraars van de Godsdienst hunne leerredenen houden, aan anderen ontvouwen. Tot het daarſtellen van iets zoo wenſchelijks acht Rec. het hier aangekondigde werk bij uitnemendheid geſchikt. De Schrijvers (beiden door hunne vroegere ſchriften genoegzaam bekend, als voor de ondernomene taak volkomen in ſtaat) hebben in dit hun werk veel meer geleverd, dan de nederige titel van *Handwoordenboek* ſchijnt te beloven. In de Opdragt aan de Hoogleeraars VAN DER PALM en HAMAKER geven zij een overzigt van de wijze, hoe hetzelve is bearbeid, en Rec. hecht zijne volkomene goedkeuring aan het zoo oordeelkundige, als ware kennis bevorderende plan, volgens welk alle woorden naar de ſtam- of wortelwoorden (*radices*) zijn voorgegangen, zoodat van elk ſtamwoord eerst de werkwoorden, in hunne onderſcheidene vormen van vervoeging (*ſpecies*), vervolgens de verſchillende, daarvan afgeleide, zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden, en eindelijk de, daarvan afkomſtige, *particula* of korte taaldeelen behandeld zijn. Zulk eene wijze van behandelen toch verdient verreweg de voorkeur boven de in ſchijn gemakkelijke, doch in het wezen der zaak verderfelijke manier van elk woord

te buigen onder de letter, met welke het aanvangt. In ee
taal, waar zoo vele *derivata* door de voorgevoegde lett
(*praefixae*), of zoogenaamde *litterae heëmanticae*, gevor
worden, kan het niet misſen, dat het plaatſen der woord
onder de aanvangletters voor alle ware *etymologiſche* ken
de deur ſluit, en daarenboven den navorſcher ſlechts ee
gefſoleerde beteekenis aan de hand geeft, zonder hem te
lijker tijd alle de aanverwante beteekenisſen van het ſta
woord onder het oog te brengen. Rec. heeft het wer
van dat het te voorſchijn is gekomen, tot op den huidig
dag, opzettelijk geraadpleegd en met andere Woordenboeke
vergeleken, en het boek nooit ter zijde behoeven te legge
zonder in zijne naſporing volkomen geſlaagd te zijn. — D
zij genoeg aangaande de algemeene ſtrekking van dit nuttig
Woordenboek!

Tot bijzonderheden overgaande, verklaart Rec., bij h
gebruik des werks zijne verwachting verre overtroffen te hel
ben gezien, ten opzigte van de juiste keuze der rijke
toch niet kwistige aanhaling van Schriftuurplaatſen, met de
zelver, vaak uiteenloopende, nogtans altijd op gezag ſte
nende, vertalingen. Hierin vooral hebben de Schrijvers g
toond, ware *eclectici* te zijn. Geene partijdigheid wordt
aangetroffen, waar de gevoelens der Rabbijnen van die d
Christelijke Geleerden verſchillen. Waar zij gemeend hel
ben, een beſliſſend gevoelen te moeten uiten, hebben
hunne redenen bijgebragt; en waar de verſchillende meeni
gen, ieder in het bijzonder, op gronden ſchijnen te berust
zijn dezelven getrouwelijk opgegeven, om den Lezer ee
vrije keuze over te laten. Inzonderheid vond Rec. zich b
vredigd door de zorgvuldigheid, waarmede de Schrijvers m
opzet alle moeijelijke plaatſen des O. V. hebben aangehaal
hierin immers ligt een voldingend bewijs, dat zij gee
moeite, geene inſpanning van den geest ontzien hebben, o
hun werk zoo volledig te maken, als iemand in redelijkhe
wenſchen kan. De voorafgaande Lijst is nuttig, niet alle
voor mingeoefenden, om hun, in twijfelachtige gevalle
het ſtamwoord te doen kennen, maar ook voor meerkund
gen ter opheldering van onregelmatige woorden. Het we
wordt wijders beſloten met een dubbel Register der Eige
namen, waardoor op de afleiding van vele, ook die in h
dendaagſche talen nog in zwang zijn, een helder licht ve
ſpreid wordt.

www.libtool.com.cn

Dit alles bij elkander genomen, gevoegd bij het bevallige uiterlijk van eene zuivere letter, van goed papier en van eene keurige typographiſche uitvoering, moge tot aanbeveling ſtrekken van dit Woordenboek. Alleenlijk acht Rec., na zoo veel tot lof gezegd te hebben, zich ten ſlotte verpligt, om nog te merken, dat de vier eerſte letters min of meer het voorkomen hebben van met eenige overhaasting te zijn bearbeid. Mogt dan dit, in waarheid aanprijzenswaardige, werk in zoo vele handen komen, om ſpoedig eene tweede oplage te doen wenſchen, zoo worde deze wenk, den Schrijveren hier gegeven, door hen herdacht, ten einde ook in de eerſte letteren die zelfde beknoptheid van ſtijl te brengen, welke in het verdere gedeelte des werks zoo veel bijdraagt ter verhooging van deszelfs waarde.

Gaarne zou Rec. het een of ander tot proeve hebben bijgebragt; doch de inrigting en het beſtek van dit Tijdſchrift gedoogden zulks niet. Ieder beoefenaar der Hebreeuwſche taal ſchaffe zich dit Woordenboek aan: bij deszelfs gebruik zal hij zich niet teleurgeſteld vinden, en aan de bovenſtaande gunſtige beoordeeling gereedelijk zijn zegel hechten.

Handboek der Hoogduitſche Letterkunde, bevattende eene Bloemlezing uit de beſte Hoogduitſche Schrijvers, van de vroegſte tijden af, tijdrekenkundig gerangſchikt, met Levensberigten der Dichters, enz. Door N. G. VAN KAMPEN, *IIde en IVde Stuk. Te Haarlem, bij* de Erven F. Bohn. 1829, 30. *In gr.* 8vo. *Te zamen* 582 *bl. f* 5 - 30.

Wij moeten verſchooning vragen van dit derde en vierde deel des werks (*) zoo lang te hebben laten liggen. Het is wel waar, de Auteur heeft ons nog langer laten wachten — namelijk van 1823 en 25, toen de eerſte deelen verſchenen, tot 1829 en 30, in welke eindelijk deze zijn voor den dag gekomen. En mogt het ook ſchijnen, dat dit middel van verdediging wel tegen zijn Ed., maar niet tegen het Publiek gold, zoo hebben wij hier toch weder eene kleine tegenbetuiging: want de Heer VAN KAMPEN zegt, (en hij verdient geloof; immers, wie heeft ooit reden gehad, zich over zijne traagheid te beklagen?) dat, na het verſchijnen van

(*) Zie, omtrent I en II, *Letteroef.* voor Mei 1826.

het dichterlijk gedeelte, het debiet niet aanmoedigend genoeg ſcheen, om het proza-gedeelte (dat hij ſlechts voorwaardelijk beloofd had) te laten volgen. Hoe het zij, noch de Schrijvers, noch der kooperen achterlijkheid heeft de ontſtaan veroorzaakt: immers, behalve dat ons, als goede Christenen, geenerlei wraak betaamt, zoo komt die vooral nu te pas, als de lieden zich beteren; gelijk hier het toeneemt. vertier, volgens 's mans eigene woorden, gereedelijk aanleiding voortzetten van den arbeid had doen beſluiten. Och, de ſchuld ligt wel aan ons: zulk een boek, als dit, [illegible] aantal ſtukjes van verſchillenden aard beſtaande, is [illegible] ſchikt, om insgelijks bij ſtukjes gelezen — zulk een [illegible] zameling van velerlei lekkers, om al proevende [illegible] te worden, dat de Recenſent bijna als van zelve [illegible] genlijke rol vergeet, en, bij toeval eenigen tijd [illegible] eens weêr te ſnoepen, de geheele trommel in den [illegible]

Nu, na zoo lang een tijdsverloop zullen wij dan [illegible] uitvoerig zijn. Bij de verſchijning der eerſte deel[illegible] wij ons over het nuttige en aangename van zulk [illegible] werk, over den man, aan wien de vervaardiging [illegible] namel[illegible] was toevertrouwd, over het gelukkige in keus [illegible] ling genoegzaam uitgelaten. En wij twijfelen niet [illegible] mate de poëzij meer bekend is geworden, zal [illegible] langen naar dit proza-gedeelte van zelve [illegible] geworden zijn, en ons in het koopen lang hel[illegible] geſneld. Dus alleen dit: de Schrijver is op d[illegible] als voormaals te werk gegaan. Zijn eerſte tijd[illegible] de vroegſte tijden tot op LUTHER; zijn tweede, [illegible] tot HALLER, 1520—1730; zijn derde, van d[illegible] SING, 1735—1765; zijn vierde, tot GÖT[illegible] LER, 1765—1785; zijn vijfde, van daar tot [illegible] 1775—1829; en dit laatſte alleen vult het [illegible] uitgebreide, vierde deel.

„ Bij hetgeen bij de Dichters gezegd is (Conſiaci, auctor [illegible]
„ de voorrede) heb ik niets te voegen, dan [illegible]
„ die zich eene orde ter lezing voorſtellen [illegible]
„ gemakkelijke tot het meer moeijelijke o[illegible]
„ doen, van weder met HALLER te begin[illegible]
„ te lezen tot LESSING; daarna de ſtuk[illegible]
„ te nemen, en vervolgens [illegible]
„ waarna hij, des [illegible]
„ LUTHER [illegible]

www.libtool.com.cn

„ liefhebber der oude *Duitſche* taal (waartoe ook de onze
„ behoort) zijn opgenomen, dan voor leerlingen van het
„ nieuwere *Duitsch*. — De oogst was hier onoverzienlijk:
„ ik hoop, dat mijne keuze" enz.

Wat de Verzamelaar hier bepaaldelijk zegt, draagt onze goedkeuring geheel weg. Doch, wat men ook van een' Recenſent (een ander ding dan een Cenſor) ſomtijds vergen moge, Steller dezes acht zich niet alleen geenszins boven den Lector (thans Profeſſor, maar niet in het Hoogduitsch) in kennis van de Hoogduitſche Letterkunde verheven, en dus ook geenszins volkomen bevoegd, om aan te wijzen, waar hij, in het algemeen, de gelukkigſte keuze gedaan heeft, of nog eene betere had kunnen doen; maar hij betuigt integendeel gaarne, met menigen onbekende door hem bekend gemaakt, met menigen bekende vooral nog beter bekend geworden te zijn, en inzonderheid in de historie van menigeen dat genoegen geſmaakt te hebben, hetwelk ons de verſchijning op eene vergadering van geleerden (wat anders gewijzigd) pleegt te verſchaffen — namelijk den man te leeren kennen, wiens geſchrijf ons belang inboezemde.

Staaltjes te geven, is wat moeijelijk, omdat het overgenomene Hoogduitsch is en des mans eigen ſtijl te over bekend. Maar, den liefhebber eener onderhoudende lectuur durven wij, in het bijzonder, niet ſlechts in het eerstgenoemde, maar ook in de geſchiedenis van zoo vele, meer of min welgeſlaagde, vernuften overvloedige uitſpanning beloven. Waarlijk, men kan een aardig bibliotheekje van Duitſche werken bezitten, zonder zoo veel tot leerzaam vermaak verzameld te hebben, als dit ééne werk van vier deeltjes oplevert.

In laudem Principis Arauſiaci, auctore J. P. VAN GEEST, Med. Doct. in pago Hondsholredijk. 4to. 2 p. *f* : - 25.

Dit Latijnſche dichtſtuk van dertig regels in Heroïſche dichtmaat, zonder vermelding van drukker of uitgever, ons toegezonden, bewijst, dat de Heer Med. Doctor VAN GEEST de Latijnſche lier tracht te tokkelen. Den Prins van Oranje wordt de welverdiende lof ook hier weder toegebragt. Ons hindert echter vers 4, hetwelk buitendien prozaïsch en zwak is:

www.libtool.com.cn

Illustris Princeps fuit Arauſiacus Heros.

De eerſte *a* in *Ārauſa* of *Ārauſo* is *kort*, voo ver wij weten, en het woord valt, zonder tot de zonderingen te behooren, voor zoo ver de *i* vóór de treft, onder den regel: *Vocalis ante vocalem brevis est.* dat het is *Ārauſiacus*, waarvan de laatſte *lang* wordt het volgende woord met een' medeklinker begint. Zo het wèl hebben, leze men dan vs. 4 liever aldus, al wat ſtroef; tot antwoord op de vraag: *Quis fuit &c.*

Princeps ille illustris Arauſiacus fuit Heros.

Vs. 6 worde de punt achter *veterum* in eene comma, hoofdletter van *Fuerint* in eene gewone *f* veranderd, al achter *clara* een ſluitteeken gezet. *Mediiis* en *radi* zijn door den Schrijver, in *ons* exemplaar, reeds in en *radiantia* veranderd, als ook *Ipſe* ergens in *Ipſi*. *pax optima mulcet* moet een punt gezet worden, en die ter *conjuge vitae* worden weggenomen. *Poſtfata*, in laatſten regel, moet *poſt fata* zijn. De drukproeven dus niet naauwkeurig nagezien.

Tafereel eener Ontvlugting van drie Scheveningſche Viſſ met een bootje uit Engeland naar Holland, in Januari den jare 1781. *Door* C. GÉBEL. *Te 's Gravenhage* J. P. Beekman, Hz. 1831. *In gr.* 8*vo. VIII*, 32 *bl. f*

De ſtoute daad, die het onderwerp van dit dichtſtu maakt, zal welligt aan ſommigen onzer Lezers en Leze bekend zijn uit de, in *populaire naïveteit* nog niet overtro *Economiſche Liedjes* der Jufvrouwen WOLFF en DE Voor de zoodanigen, die zich niet in dat geval bevi noch zich kunnen herinneren ooit iets van deze gebeu gehoord of gelezen te hebbben, moge het volgende vol ARIE DIJKHUIZEN, CORNELIS SPAANS en MIC PRONK, op den 25 December des jaars 1780 met eene van *Scheveningen* afgevaren, kwamen den volgenden *Zools* in *Engeland*; doch werden, ſtraks na hunne aankom beſlag genomen, en, offchoon nog geen dadelijke oorlo ſtond, in verzekerde bewaring geſteld. Middelen beram *om*, zoo mogelijk, de gevangenis, waarmede men he

www.libtool.com.cn

dreigde, te ontgaan, gelukte het hun, op zaturdag den 6 Januarij 1781, een klein bootje magtig te worden, en namen zij het kloek beſluit, in eenen donkeren avond, met den voorraad van ſlechts één brood, ter waarde van zes ſtuivers, eene kruik water, een kompas, een' haak, eene lijn, een ankertje, drie paar kleine riemen en een' pijlſtok, de hoogst gevaarlijke vlugt over zee met dat bootje te ondernemen. Na, met inſpanning van ongeloofelijke krachten en voorbeeldelooze volharding, de grootſte gevaren doorgeſtaan, en vierenveertig uren op den onmetelijken plas gezworven te hebben, bereikten zij eindelijk den vaderlandſchen oever, en keerden, onder vreugdegejuich, naar *Scheveningen* weder.

Het dichtſtuk is op den 6 Januarij 1831, den vijftigſten verjaardag dier zeldzame en belangwekkende gebeurtenis, te *'s Hage*, en voorts elders, voorgelezen; terwijl die voorlezing, gelijk ook de openlijke uitgave, voornamelijk geſchied is met het liefdadig oogmerk, om voor twee dier brave zeelieden, welke nog in leven zijn, (CORNELIS SPAANS en MICHIEL PRONK) eenige onderſteuning te verwerven in hunnen behoeftigen ouderdom.

In een bevallig en uitlokkend gewaad is dit beſchrijvend gedicht, welks uitgave door velen werd verlangd, te voorſchijn getreden. De titel prijkt met een fraai vignet, naar eene teekening van SCHOTEL, door BENDORP gegraveerd, voorſtellende hetgeen in de volgende regelen op bladz. 17 ook beſchreven:

Een golf ſlaat in de boot! — het maſtje ſchokt en kraakt,
En ploft ter neer; de ſchoot knapt af; de doeken ſcheuren,
En nauwlijks kan de hulk zich uit het water beuren.
Men plast door 't wankend hol; men grijpt van 't hoofd den hoed,
Of ſchudt den hoosblok los, en ſchopt hem van den voet,
En ſchept het water uit. — Een handbreed ſtaat het leven,
Langs 't kokend ſchuim der zee, aan 't boord der boot geſchreven.

Of het innerlijke aan het uitwendige beantwoordt, vraagt gij, Lezer? Rec. ſchroomt niet, wat hem betreft, daarop volmondig: *ja!* te zeggen. Hij is geen vriend van lange dichtſtukken, vooral niet in dezen zangerigen tijd, waarin hij, ook wel niet zijne landgenooten wat prozaïſcher, maar de vaderlandſche drukpers wat armer aan rijmwerk, en wat rijker aan goeden, ſtevigen prozakost wenſchte. Doch hij

erkent, dit gedicht van het begin tot het einde met belan
ſtelling en genoegen gelezen te hebben. Men vindt er,
gebreken, hier en daar zwakke plaatſen in; doch het is
vrij van dat zwellende, brommende en hoogdravende,
ons in zoo vele zangen onzer dagen ſtuit. De Dichter b
en kluiſtert ons aan zijn bevallig, natuurlijk, eenvoud
ſchoon en treffend verhaal. Hij neemt ons dadelijk in v
het onderwerp van zijnen zang en voor de brave zeeliede
wier ſtoutmoedige daad hij ſchetst. Na eerst de doodſt
natuur, het wintertooneel op ſtrand en duin fiksch geſch
derd te hebben, gaat hij dus voort:

Er zat een visſchrental te Socis, aan Britſche ſtranden,
Van roer en zeil beroofd, gekneld in 's vijands banden,
Gebukt in diep gepeins, bij 's wachters naauwziend oog,
Of ſtarende op de vaan, die kronklend zich bewoog,
En treurig wees naar 't land, waarvoor hun boezems gloeide
Hun Vaderland, waaraan zij 't harte naauwer boeiden,
Hoe meer het Britsch geweld, door listige eigenbaat,
Tot hoon van Neêrlands vlag, de kielen van den Staat,
De handelvloten nam van Oost- en Westerlanden,
En 't al, bij vriendenſchijn, den vijand viel in handen.

Al hooger rijst onze belangſtelling bij hun koen beſluit,
de toebereidſelen tot den togt, bij de afreis zelve; en w
neer dan, aan het einde der lange haven, één hunner
vaart ſtult, en, den arm om een' paal geſlagen, zijne m
kers aanſpoort om het opzet nog eens te wegen, „*een
los gaat op den vloed*," maar het antwoord ontvangt h
eenparig geroep: „*Steek af, ſteek af van land!*" —
drukt dan de Dichter het gevoel van ons hart uit, w
zingt:

Daar gaat de boot van wal! — Duikt, duikt, wordt glad, o bo
Noolt heeft een kleiner hulk uw' breeden rug bevaren
Met ſtouter vracht. — Zwijgt, winden! zwijgt! dat ſlechts
Een labberkoeltje blaze, en, op de bange vlugt, zuc
Het kieltje leide en voer' naar Neêrlands dierbre ſtranden
Slaat, wolken! ſlaat uw' ſchoot, uw' zwangren ſchoot in band
Geen hagel klettre neêr, — vóer ze in uw dundoek mee!
Geen jagtſneeuw ſtuive u voor — en drijft een bootje op z

Nu volgen wij de reizigers op hunnen hagchelijken

www.libtool.com.cn

met afwisselende aandoening. Wij deelen in hunne vreugde, als zij *het mutsje zwaaijen en den Brit belagchen om zijne spijt en juichen op de stroomen.* Ons gebed klimt met het hunne op *tot God*, *den leidsman in gevaren*, als het rijzend zonlicht hun hart verheft *tot de ongeziene bron van licht*, en hun *lofzang al rollend langs de baren klinkt.* Angstige vrees beklemt ons gemoed, als zij in de verte drie schepen ontdekken, en het mastje wordt neêrgestreken, om door deze niet gezien te worden; maar vooral, wanneer zij, dit gevaar gelukkig ontkomen, straks door een' hevigen storm overvallen worden, en, niets dan den dood voor oogen hebbende, zich tot den gewigtigen overstap bereiden. Maar — de storm bedaart. Zij grijpen moed.

„ Op, mannen! houdt niet stil,
„ Al zijn de handen raauw! — roeit voort, om 's Hemels wil!...
„ Als u de riem ontzinkt, (dus laat er één zich hooren)
„ Dan is 't met ons gedaan, dan zijn wij wis verloren."
Eindlings springt hij op; staat eensklaps op den rand
Van 't boord; kijkt midlerwijl vooruit, en roept: „'k zie land!
„'Zie land!" — Elk overcind — „waar, waar toch?" en zij turen;
De boot wendt om en om, want niemand zit te sturen:
„Ja — 't is een torenspits!" — maar die 't gezigt ontvliedt,
Door 't zwellen van een' traan, die 't dankbaar oog ontschiet.

Wien daarbij het oog mede niet vochtig wordt, voor den heeft de Dichter eigenlijk niet gezongen, en CLAUDIUS zou hem zeggen: Druk dan maar niet, om een' traan voor te brengen; spaar uw kunstwater; leg liever het boek met drooge oogen uit de handen, en lees wat in den *Prozaïschen Tijdkorter* of *Boeren-Almanak!*

Wie is de Maker van dit Gedicht? CORNÉLIS GÉBEL, Said te *Scheveningen!* Wie zou in eene smidse op dat nederig zeedorp eene dichterlijke lier gezocht hebben? Lezer! zoo gij te *Scheveningen* komt, bezoek dan dat paar oude Zeelieden eens, zoo ze nog in leven zijn, en treed ook even de woning van GÉBEL binnen! Gij zult er — wel geen dichterlijke lier — maar een eenvoudig, braaf, bescheiden Man vinden. Druk hem eens hartelijk de hand: ze is blank, maar zijn gemoed nog blanker.

---

lied der Leidsche Studenten, enz. Door H. TOLLENS, C. Z. *Te Amsterdam, bij* M. Westerman en Zoon, 6 Bl. f 1-25.

Aan de Volken, *Lierzang*, *door* M. WESTERMAN. *Te Amſterdam*, *bij* M. Westerman en Zoon. 8 *Bl. f*: -25.

November 1813 *herdacht*. *Dichtſtuk*, *door* L. VAN DEN BROEK. *Te Rotterdam*, *bij* A. F. H. Smit. 11 *Bl. f*: -;

Onze Leus, *Vaderlandsch Dichtſtuk*, *door* J. VAN HARDEWIJK, R.Z. *Te Rotterdam*, *bij* Menſing en van Weſtrenen. 6 *Bl. f*: -20.

Juichtoon en Zegezang bij den plegtigen intogt der Studenten van Groningen en Franeker, *enz*. *Door* F. C. DE GREVE, *Hoogleeraar aan de Hoogeſchool van Groningen*. *Groningen*, *bij* W. van Boekeren. 16 *Bl. f*: -30.

Dankbetuiging aan de Groningſche Jufferſchap, *enz*. *Door* A. W. ENGELEN. *Te Groningen*, *bij* W. van Boekeren. 8 *Bl. f*: -20.

Hollands aloude roem treffelijk gehandhaafd, *enz*. *Zegezang*. *Te Amſterdam*, *bij* J. J. Wijchers. 13 *Bl. f*: -20.

Bij het maken van plukſel voor de gekwetſten, *enz*. *Door* V. HERDINGH, L. ZOON. *Te Leyden*, *bij* L. Herdingh en Zoon. 11 *Bl. f*: -30.

Hulde aan den onvergetelijken Zeeheld J. C. J. VAN SPEYK, *enz*. *Door* P. J. K. THOMSON. *Te Zierikzee*, *bij* J. W. de Velde Olivier. *VI en* 13 *bl. f*: -15 *c*.

Daar tijd- en plaatsgebrek ons verbieden, in eene eigenlijk gezegde kritiek te treden der menigvuldige dichtſtukjes op de tijdsomſtandigheden, of daarmede eenigermate verband ſtaande, zoo zij het genoeg van de hier aangekondigde gedichten in het algemeen *loffelijke* melding te maken. Boven de anderen munten echter uit de met regt beroemde TOLLENS (*), en na hem de Heeren WESTERMAN

(*) Één couplet, bij den greep, (men *kan* hier niet misſtasten) ter proeve:

Men weet, wat in 't Zuiden, dat broeinest van kwaad,
Studenten voor wetenſchap leeren:
Zij ſmaden den Vorst en beroeren den Staat,
Gehoorzamen niet — maar regeren.
Wij, wars van verraad en oproerig geweld,
Beſtrijden die leer in de ſchool en in 't veld.

www.libtool.com.cn

VAN DEN BROEK, DE GREUVE en VAN ENGELEN. In het anders verdienſtelijk ſtuk van den Heer VAN HARDERWIJK hindert ons de dooreenmenging of liever opvolging van Trippelende, daarna van Jambiſche, en eindelijk van een' enkelen Trochaïſchen regel, in dezelfde ſtrophe, en zulks in de vier eerſte en in het laatſte couplet. BILDERDIJK heeft reeds tegen het dooreenmengen van Trippelverzen, met Jambiſche of Trochaïſche in ééne ſtrooph, gewaarſchuwd; en te regt, wegens den verſchillenden tact in de zamenſtelling van verzen in *twee-*, buiten die in *drie*-grepige voetmaat, zoodat *vaderland*, in tweegrepige voeten, *vaderland* wordt in de driegrepigen, b. v. *Het vaderland zal zegepralen*, en: *Het vaderland jubelt en dankt.* Wanneer men van de Jambiſche in de Trochaïſche maat, in één couplet, overgaat, behoort de voorafgaande Jambiſche regel *ſtepend*, en dus met een Trochaïsch eindſlot te zijn: b. v. *Als onze dappren zegepralen, Juichen wij met blijden mond.* Daarentegen, gaat men van de Trochaïſche in de Jambiſche maat over, dan zal best de voorafgaande Trochaïſche regel *ſtaande*, en dus met een Jambisch eindſlot zijn: b. v. *Vlugten wij! de donder valt Vervaarlijk door de lucht.* Wanneer TERENTIUS, in zijne Blijſpelen, van Jambiſche tot Trochaïſche verzen overgaat, of omgekeerd, neemt hij die harmoniſche opvolging doorgaans, zoo niet altijd, in acht. Aldus ook zingt HORATIUS: *Non ebur neque aureum Mea renidet in domo lacunar.* Echter: geen regel zonder uitzondering!

Het vers van den Heer THOMSON is eene waardige hulde aan VAN SPEYK. Eenige hardheden in de verſificatie, voorzal met die dubbele *t t*, zal men hem wel vergeven. Hij zij echter keuriger in het vervolg!

Ook de andere hier aangekondigde gedichten hebben, bij eenige gebreken, toch veel goeds.

Zelfopofering van J. C. J. VAN SPEYK, *plegtig gevierd door het Koninklijk Inſtituut voor de Marine, den 9 van Lentemaand* 1831. *Te Leeuwarden, bij* G. T. N. Suringar. *In gr.* 8vo. *VI*, 50 *bl. f* : - 70.

Proeve over de verſchillende Regeringsvormen, in derzelver

betrekking tot het maatſchappelijk geluk, door Mr. S. L. WISELIUS. *Te Leiden, bij* S. en J. Luchtmans. 18[illegible] *In gr.* 8*vo. XXII*, 86 *Bl. f* 1 - 10 *c.*

Over het nieuwe voorſtel betrekkelijk de verbanning van K REL X *en zijne Familie, enz. Naar het Fransch van* D CHATEAUBRIAND. *Te Amſterdam, bij* J. C. van Ke teren. 1832. *In gr.* 8*vo. VIII*, 124 *Bl. f* 1 - 25.

Deux Lettres relatives à l'état actuel de la Hollande. à Amſte dam, chez *Diederichs Frères.* Nov. 1831. 8vo. 24 pag. *f* : -4

Deux Lettres ſur les affaires de France et d' Angleterre, et Déc. 1831. à Amſterdam, chez *Diederichs Frères.* 8v 15 pag. *f* : -25.

Bedenkingen ten aanzien van de Hollandſche Grenzen, en *Door* A. J. VAN LIER. *Te Utrecht, bij* S. Alter. 1831. gr. 8*vo.* 14 *Bl. f* : -15 *c.*

Inderdaad, met ſmaak en waardigheid is VAN SPEYK zelfopoffering door het Koninklijk Inſtituut der Marine g vierd. Voortreffelijk is de Redevoering van den Hoogleer LAUTS; ſtout en krachtig is de Lierzang van den Lec BEELOO.

Wat de Proeve van den Heer Mr. WISELIUS betref deze dagteekent zich reeds van het jaar 1793, en wor thans, met ſlechts geringe en den gang noch de voorſtellin der denkbeelden veranderende wijziging, door den diepde kenden Schrijver uitgegeven. Men vindt hier onderſcheid g maakt tusſchen *Grondmagt* en *Oppermagt.* De eerſte wo aan de volksmenigte, als uit wier boezem alle gezag *ſpruit*, de laatſte aan de Regeringen toegekend, als die h gezag in handen krijgen. De wijze van verdeeling en meerdere of mindere beperking dier *Oppermagt* ſtellen h verſchil tusſchen de onderſcheidene Regeringsvormen dat wier deugden en gebreken vervolgens worden onderzoch De *Mono-Aristo-Demokratie*, of den Regeringsvorm, waa het Monarchaal, het Aristokratisch en het Demokratisch b ginſel, door wederkeerigen invloed, zamenwerken tot regeling der openbare belangen, houdt de Schrijver voor d

www.libtool.com.cn

besten: en wij voor ons ſtemmen, gelijk meest alle *Nederlanders*, gaarne met hem in. Dit doen wij ook, waar hij te gebreken zelfs van zulk een Staatsbeſtuur aanwijst; en wie zal hem geen gelijk geven, wanneer hij verder aantoont, hoe Godsdienst en Zedelijkheid de ſteunpilaren van den Staat zijn, en hoe, waar deze zijn weggenomen, ook de beste Regeringsvormen den val des Vaderlands niet verhoeden kunnen? — Eere hebbe de Schrijver, die in jeugdigen leeftijd, en in een jaar als 1793, reeds zóó dacht en ſchreef, dat hij in 1822 nog, wat de hoofdzaak aangaat, algemeenen bijval te wachten heeft! — Trouwens, WISELIUS heeft ook reeds de *ſtaatkundige verlichting der Nederlanders* onderzocht gehad; en al verſchilde men hier of daar met hem van gevoelen, wat heeft hij, ook over dat moeijelijk onderwerp, veel belangenswaardigs en onwederſprekelijks gezegd!

En zoo komen wij thans tot het werkje van den beroemden CHATEAUBRIAND over het nieuwe voorſtel tot verbanning der BOURBONS. Men kent den fraaijen, ſchoon wel eens te opgeſmukten, ſtijl van dien Schrijver. Hij verloochent ook in dit geſchrift noch zijn talent, noch zijn karakter, noch zijnen volksaard. Hij is *Franschman*. Uit dat oogpunt moet hij beſchouwd worden, vooral omdat hij voor *Franſchen* ſchreef. Bijna niets kunnen dezen hem tegenwerpen, zoo krachtig en *conſequent* is zijn betoog. Het verzwegen hoofdoogmerk is eene aanbeveling van HENDRIK V: wij gelooven, dat CHATEAUBRIAND gelijk heeft. Om ons van de termen van den Heer WISELIUS te bedienen: *verplaatſing* der *Oppermagt* kan niet wettig geſchieden, zonder bewilliging der *Grondmagt*. De Natie is in de verkiezing van LODEWYK PHILIPS niet gekend. Hij ſchijnt ons dus flechts een overweldiger, en HENDRIK V heeft eene wettige aanſpraak.

Ongemeen bevallen ons de Brieven, in het Fransch van een' ongenoemden, zoo over den tegenwoordigen ſtaat van *Holland*, als over dien van *Engeland* en *Frankrijk*; doch de ſtelling, dat een vreemd volk geen regt heeft zich te bemoeijen met de omwentelingen bij een ander volk, ſtemmen wij flechts in zoo verre toe, als die omwentelingen de veiligheid van andere volken niet bedreigen.

Het vlugſchrift van den Heer VAN LIER over de Hollandſche grenzen is beneden de kritiek. Onder anderen ſtaat er bl. 8: „AXEL en *Hulſt* zijn de voornaamſte plaatſen, en

www.libtool.nl

maken uit het 4de (NB.) en 5de distrikt van Zeeland; waarvan deze (*Axel dus van het 4de*) de hoofdplaatsen zijn. *Ex ungue leonem! fed ohe! jam ſatis est.*

Den Heere Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.* — *Amſterdam*, 5 Maart 1832.

Wel Ed. Heer!

Het was mij eene aangename verraſſing, in het laatst uitgekomen No. III van uw Tijdſchrift, mijne *Bedenkingen over de Nederlandſche Financiën* zoo gunſtig te zien beoordeeld.

Ik hoop, dat mij niet ten kwade zal worden geduid, dat ik twee aanmerkingen, die mij voorkomen niet juist te zijn, kortelijk beantwoord.

De eerſte aanmerking geldt onze ſchuld. Ik heb daarover geſproken, alsof zij geheel ten onzen laste was. — Ik kon, dunkt mij, niet wel anders. In ons toch duurt het Koningrijk der Nederlanden voort, en zoo lang er niet bepaald is, wat voor onze rekening en wat voor die van *België* komen zal, moet, bij eene opgave der Nederlandſche ſchuld, die ſchuld in haar geheel worden opgenomen. Zoo lang eene Compagnieſchap niet heeft geliquideerd, en aan de Compagnons nog niet is aangewezen, wat ieders aandeel in laſten en baten wezen zal, ſtaat immers de ſchuld nog ten name van de firma. En door mijn boekje zal toch de ſchuld evenmin geheel voor onze rekening komen, als het protest van mijnen Recenſent het zou kunnen beletten.

De tweede aanmerking betreft de aanhaling der werken van den Graaf VAN HOGENDORP, en den Heer ELINK STERK: beide werken zijn mij zeer goed bekend; maar die werken nemen niets weg van de waarheid van mijn gezegde op bl. 23: *dat de Schrijvers over Staat-huishoudkunde ſchaars iets over belastingen hebben gezegd.*

Indien ik gezegd had *ſtaat-huishoudkundige Schrijvers*, dan zou de aanmerking juist zijn: want daartoe behooren beide Heeren: beiden hebben behandeld dat gedeelte der ſtaat huishoudkundige wetgeving, hetwelk belastingen betreft; maar daarom zijn zij nog geene *Schrijvers over Staat-huishoudkunde.* Ik heb die uitdrukking met opzet gebezigd, omdat ik bedoelde de Schrijvers, die de wetenſchap in haren geheelen omvang behandeld hebben, en niet diegenen, welke een deel van de *ſtaat-huishoudkundige wetgeving* behandelden. (*)

Indien de ſchets, die meer moeite gekost heeft, dan men oppervlakkig zou denken, door mij werd uitgebreid, dan zou ik, tot de uitgave daarvan, mijn antwoord op genoemde aanmerkingen hebben teruggehouden; maar daar kan niets van komen: mijn boekje is niet te beurt gevallen een onthaal, dat mij en mijne bijzondere vrienden, de Uitgevers, ſtrekken kan tot aanmoediging, om het te vervolgen; — na de uitgave heb ik er nooit overhooren ſpreken, en uw Tijdſchrift is 't eenige, dat er van heeft gewaagd. Ik heb dus het plan, om die kleine ſchets uit te breiden, reeds lang laten varen, en wil den tijd, mij van beroepsbezigheden overgelaten, liever aan meer aangenamen arbeid, dan ontmoedigende beſpiegelingen over geldmiddelen, beſteden.

Ik heb de eer te zijn

Uw Ed. zeer dv. Dienaar,

De Schrijver van de Bedenkingen over de Nederlandſche Financiën.

(*) Met verlof van den geëerden Schrijver, komt ons dit voor, een bloot woordenſpel te zijn, nagenoeg gelijkſtaande met eene erkentenis van ongelijk. De Lezer oordeele! — *Redact.*

Meng. No. III. bl. 100. reg. 23. lees: ten onregte.
——— ——— — 133. — 9. —: het (of uw) lijf.
——— *No. V.* — 232. laatſte reg. lees: Nadat.

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

Bijbeloefeningen over den Brief van Paulus aan de Ephesiërs. 236 *Bl. f* 2-20.
— *Philippiërs.* 146 *Bl. f* 1-40.
— *Kolossers.* 140 *Bl. f* 1-40.
— *Thessalonicensen.* 278 *Bl. f* 2-50.
Door H. VAN HEYNINGEN, *Predikant te Meppel.* *Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. 1830, 31. *In gr.* 8*vo.*

Na hetgeen door ons bij onderscheidene Bijbeloefeningen des bij uitstek werkzamen mans gezegd is, zal het ons niet noodig zijn, uitvoerig verslag te geven van deze stukken, waarin de Brieven van PAULUS aan de *Ephesiërs*, *Philippiërs*, *Kolossers* en *Thessalonicensen*, even als andere Bijbelschriften vroeger, behandeld worden.

De Inleiding tot den Brief aan de *Ephesiërs* handhaaft voldoende de echtheid diens Briefs tegen de bedenkingen, welke nu en dan gemaakt zijn. De Brief schijnt aan Christenen geschreven van Heidensche afkomst. Bij de minst aandachtige lezing valt dit in het oog. Te *Ephesus* mogen dan ook *Joden* het Christendom hebben aangenomen; aan hen schrijft PAULUS niet. De Gemeente, in de leerschool van zekeren TYRANNUS door den Apostel onderwezen, *Hand.* XIX: 9, bleef, sedert hare stichting, van de Synagoge verwijderd, en daarom ook op eenigen afstand van de uit Joodsche ouders geboren Christenen. Deze beide wil de Apostel tot één brengen. Dit geeft den sleutel ter opheldering van den geheelen Brief. Toen wij ten minste dien Brief voor de Gemeente in Bijbeloefeningen hebben behandeld, vonden wij alles, door middel van die opmerking, duidelijk en gemakkelijk te verklaren. Het denkbeeld, door den Prof. KIST met een ander oogmerk zoo gepast aangegrepen, ROPENS onderscheidene vergaderingen van Christenen,

vooral in groote ſteden, ſtelt in ſtaat, om den Br
tegen bedenkingen te handhaven en voldoende te v
klaren. De ſtichting der Gemeente te *Epheze* ſtrekt v
dit denkbeeld tot voldoenden grondſlag. Dit heeft v
HEYNINGEN over het hoofd gezien. Het vinde
hier eene voegzame plaats.

Op de verklaring van den Brief zelven vinden wij
ders weinig aan te merken. Alleen vestige men de a
dacht op H. I: 3. „ *Die ons gezegend heeft.* D
„ *ons* verſtaat de Apostel in de eerſte plaats zich
„ ven, maar niet zich zelven alleen, in het algem
„ de Christenen uit de Joden en uit de Heidenen in
„ genoverſtelling van dezen," (*de Joden?*) „ inzond
„ held van de eerſten" (de Christenen uit de *Joden*
Men ziet, dat VAN HEYNINGEN zich hier niet d
delijk uitdrukt. Hij ziet op deze plaats iets, maar
verre na niet alles, omdat hij ſchijnt voorbijgezien
hebben, dat PAULUS zijnen Brief ſchreef aan Chris
nen van Heidenſchen oorſprong. H. I: 1—12 bedo
PAULUS, zoo dikwerf hij het woord *ons* (ἡμεῖς)
zigt, Christenen uit de *Joden*, zoo als hij zelf er
was, maar wier voorregten als *Jood* dan ook wor
opgenoemd, bijzonder Gods genadig voornemen,
vóór de grondlegging der wereld, om *Joden* vroeger
andere volken te zegenen door den Mesſias. Vs.
komt hij op de Christenen van Heidenſchen oorſpro
aan wie hij ſchreef. Hunnen toeſtand vermeldt hij H.
13—II: 2. Hij bezigt daar telkens het voornaamwo
gij (ὑμεῖς). Vervolgens gaat hij voort, H. II: 3,
gewaagt nu van beiderlei Christenen, zoo als hij dui
lijk aanwijst door *wij allen* (ἡμεῖς πάντες). Zoo heeft
Brief natuurlijken gang, en leidt de *Ephezièrs* op
eendragt en liefde. Dit denkbeeld ga de Lezer na
den Brief zelven, en hij zal, hieraan twijfelen wij ni
dit voortreffelijk geſchrift van PAULUS beter verſt
Ons beſtek verbiedt ons verdere uiteenzetting on
denkbeelden.

„ PAULUS had te *Philippi* eene Gemeente geſti

www.libtool.com.cn

„ Zij was de eerſte Christelijke Gemeente van ons we-
„ relddeel," (Ja, door een' Apostel geſticht; anders was, geloof ik, *Rome* ouder Gemeente, dan *Philippi.*) „ en
„ daar werden dus de gronden gelegd tot eene uitbrei-
„ ding van de Christelijke Godsdienst, waarin ook wij
„ ons verheugen en waarvan wij de heerlijke vruchten
„ plukken." Naar ons oordeel was *Rome* hiertoe in elk opzigt van meer nut dan *Philippi*, hetwelk aan *Antiochië* als moederkerk ſcheen onderworpen geweest te zijn; *Philippi*, eene *eerſte* voorname *ſtad* (πρώτη πόλις, zonder lidwoord) van dat gedeelte van *Macedonië*, en eene *volkplanting*, Romeinſche kolonie, welke als zoodanig *Romeinſche inſtellingen en regten* (*) bezat. Als zoodanig werkte *Philippi* in de Provinciën, en bevorderde ongemeen de uitbreiding van het Christendom vooral in die ſtreken. Men vindt dus hier Christenen van Heidenſche afkomst. Ook van Joodſche? Dit is niet zoo zeker. Er was ten minſte, zoo als het ſcheen, geene *Synagoge*. En aan de rivier buiten de ſtad werden ſlechts *vrouwen* gevonden, *Hand.* XVI: 13. Romeinſche vrouwen, welke zoo niet als mannen werden afgeſchrikt, vierden, gelijk men weet, ook elders gaarne *Joodſche Sabbathen*. De waarſchuwing tegen *Joden* in den Brief kon wel plaats hebben, zonder dat er te *Philippi* één Christen van Joodſche afkomst was.

De Eerw. VAN HEYNINGEN, onderſtellende, dat de Gemeente te *Philippi* zich uit *Joden* en Heidenen gevormd had, (bl. 1, 2) geeft van H. I: 15—18 eene, naar ons inzien, zeer ongelukkige verklaring, omdat hij (bl. 25) zich voorſtelt, in 's Apostels tegenſtanders te *Rome*, geene *Christenen* van Joodſche afkomst, maar

(*) *Hand.* XVI: 12. Conf. A. GELLIUS, *N. A.* XVI: 13, Qui, „ *Non veniunt*, inquit (coloniae), *extrinſecus in ci-*
„ *vitatem, nec ſuis radicibus nituntur; ſed ex civitate quaſi*
„ *propogatae ſunt*, et jura inſtitutaque omnia populi Romani,
„ non ſui arbitrii, habent." Deze volkplantelingen konden dus, als *Romeinen* in den vollen zin van het woord, ook elders voor PAULUS en zijn ambt werken.

Joden. „ Ook dezen," ſchrijft hij daar, „ predikt
„ Christus, den Meſsias, verklaarden op hunne wi
„ de Meſsiaanſche voorſpellingen; maar deden zulks
„ nijd en twistgierigheid, om tegen Paulus zich te v
„ zetten, en de Joden in de overtuiging te bevestig
„ dat Jezus, dien Paulus predikte, niet de Chris
„ was." Deze gedrongene verklaring moest wel vol g
uit zijn niet gegrond vermoeden, dat te *Philippi* zic
zulke Joodschgezinde Christenen bevonden, als zich o ver
al tegenſtanders van den Apostel betoond hadden. Veel
natuurlijker wordt alles, wanneer wij die tweederlei pre-
dikers van CHRISTUS ons voorſtellen als beide van
Joodſche afkomst, maar in denkbeelden zoo zeer van
elkander verſchillende, dat de een met PAULUS, en
de ander tegen hem, over den CHRISTUS, en wel
over JEZUS van *Nazareth* als zoodanig, het woord
voerden. *Sommigen prediken ook wel Christus uit nijd
en twist, maar ſommigen ook met welgevallen. Die het
nu uit twist* (doen), *verkondigen Christus niet zuiver,
omdat hun doel is, tot mijne banden verdriet te voegen.
Maar die het uit liefde* (doen, verkondigen Christus),
*omdat zij weten, dat op mij de verdediging van het
Evangelie rust. Wat dan hiervan zij, op elke wijze,
hetzij onder voorwendſel, hetzij in waarheid, Christus
wordt toch verkondigd.*

De afgebroken ſtijl in het oorſpronkelijke is door ons
op deze wijze in de vertaling naar den aard van het
Grieksch aangevuld, en maakt ook de verplaatſing van
vs. 16, 17 overbodig, ſchoon hierin verſchilt GRIES-
BACH met anderen, die hem zijn gevolgd. Deze een-
voudige en, zoo als taalkundigen kunnen zien, gegrond
opvatting is met het gevoelen van VAN HEYNINGEN
volſtrekt niet overeen te brengen. De Gemeente te *Ko-
losſe*, waarſchijnlijk door EPAFRAS, niet door PAU-
LUS geſticht, (H. II: 1) ſtond met die van *Laodicea*
in betrekking, waardoor de brieven, door beide van
PAULUS ontvangen, wederkeerig met nut konden
lezen worden. Men ontkent gewoonlijk, dat PAULUS

www.libtool.com.cn

H. IV: 16, eenen brief door hem geſchreven bedoelt. Maar een brief, te *Laodicéa* ontvangen, moest *van daar* of gehaald of ontboden worden. De tegenſtelling vordert die opvatting, en taalkunde weêrſpreekt dezelve niet. VAN HEYNINGEN heeft dit, bl. 136, 137, regt goed ontwikkeld. Er waren te *Koloſſe* eenigen, zoo als het ſcheen *Joden*, die de Gemeente, als van Heidenſchen oorſprong, dwingen wilden tot Joodſche gebruiken en plegtigheden. VAN HEYNINGEN denkt aan *Eſſeërs;* maar als men JOSEPHUS (*A. J.* L. XIII. C. V. L. XVIII. C. I. et *de B. J.* L. II. C. VIII.) naſlaat, vindt men die mannen van JOSEPHUS te *Koloſſe* niet. Wijsgeerige wargeesten kunnen wel, al komen zij niet van ééne ſchool, in eenige punten overeenkomen. Opheldrende Inleidingen zijn ook vóór Bijbeloefeningen nuttig. Men putte evenwel liever uit het Boek of den Brief zelven, waarover Bijbeloefening geſchieden zal. Hieruit verklaart zich veel, zoo niet alles. Wat van elders gehaald wordt, voldoet zelden. Ook in de Bijbeloefening over dezen Brief merkten wij hier en daar iets op, wat met Bijbelſche uitlegkunde weinig ſtrookt. Om ſlechts één ſtaaltje te noemen, ſta hier, wat bl. 28 ter verklaring van H. I: 20 wordt gezegd: „Hemel „ en aarde noemen ook wij dikwerf om den verſten af„ ſtand aan te duiden; zoo doet het PAULUS ook „ hier.(?) Door ons met zich zelven te verzoenen, „ wil God alle menſchen, hoever dan ook van elkander „ verwijderd, — — vereenigen," enz. Het raadplegen van vs. 16 zou hier alles duidelijk hebben gemaakt. *Alwat in den Hemel en op aarde is* wordt niet aangewezen. Het *zienlijke* en *onzienlijke* wordt, zoo het ſchijnt, verklaard als aanwijzende het *geestenrijk* en de *zinnenwereld.* Met raadpleging van het verband wordt ook deze voor zoo moeijelijk gehouden tekst gemakkelijk opgehelderd. *Hemellingen* en *Aardbewoners* worden bedoeld. *Na vrede op aarde onder de volken door het bloed zijnes kruiſes geſticht te hebben, brengt Hij, in wien daar om elke volheid, volkomenheid, woont, Hemel en aarde*

tot elkander. *Exegese* moet ook van Bijbeloefening de ziel zijn. Slechts de bewijzen, niet de grond, mo ten naar de vatbaarheid der hoorders of lezers geschi wezen. Daarom blijft het altijd zoo moeijelijk, Bijbelo feningen te houden, die het licht kunnen verdragen.

Te *Thessalonika* had PAULUS met goed gevolg h Evangelie gepredikt. Hierom moest hij van daar vlu ten, en vernam naderhand van SILAS en TIM THEUS den gunstigen uitslag, als verre boven zijne ve wachting. „ Deswege kon hij niet nalaten aan die G „ meente zijne blijdschap en zijne dankbaarheid daarov „ te betuigen, tot standvastigheid in het door hen aa „ genomen geloof hen op te wekken, hen te vertroos „ ten van wege de verdrukkingen, aan welke zij on „ des geloofs wille waren blootgesteld, hen te verma „ nen tot heiligmaking, de vrucht des geloofs, he „ eenige kenmerk van deszelfs echtheid, en het krach „ tigste middel, om deszelfs standvastigheid te schoren „ en hen teregt te wijzen omtrent de toekomst des Hee „ ren, van welke hier en daar in de Gemeente verkeerd „ denkbeelden gekoesterd werden." Met eenige beko ting gaven wij de Inleiding op tot den eersten Brief a de *Thessalonicensen*, en stemmen met het aangevoerd volkomen in. Den tweeden Brief schreef de Apost met oogmerk, om hun het misverstand te ontnemen no pens hetgeen hij in den eersten geschreven had over d luisterrijke wederkomst des Heeren, welke zij zich als op handen voorstelden. Ook zocht hij de pogingen te ver ijdelen der verleiders, welke de Gemeente verontrust den. „ Zij ontzagen (zich) daarbij niet, van den na „ des Apostels zich te bedienen en op zijn gezag zich „ te beroepen, maar zij waagden het zelfs, eenen doo „ hen verdichten brief aan hem toe te schrijven, waa „ in deze kort aanstaande komst des Heeren verzeke „ werd." — Zulke algemeene opgaven, uit de Briev zelve ontleend, achten wij voor ongeletterden, vo welke toch deze Bijbeloefeningen bestemd zijn, zeer nu tig; vooral wanneer de plaatsen worden aangehaald, di

www.libtool.com.cn

dan, verklaard en opgehelderd, in de Bijbeloefening zelve met vrucht kunnen worden nageslagen. Op deze wijze gaat, al weten wij geene namen van dwaalleeraars of sekten, er een licht op, hetwelk niet altijd even duidelijk schijnt, bij het raadplegen van hetgeen LUKAS verhaalt, in de *Handelingen der Apostelen*. Hoofdst. XVII: 1—9 geeft wel opheldering voor de beide Brieven aan de *Thessalonicensen*, om den boozen aard der *Joden* te *Thessalonika* te leeren kennen. Doch, als men, hetgeen LUKAS van een' enkelen oploop verhaalt, ook op datgene toepast, wat PAULUS vermeldt, I Br. II: 14, dan geraakt men op den doolweg, welken zelfs beroemde Uitleggers uit overijling zijn ingeslagen. De Apostel bedoelt zekerlijk gestadige mishandeling der Christenen uit de *Joden*, door de ongeloovige *Joden*, daarom genoemd, niet συμπολιτῶν, maar συμφυλετῶν. Het slot van dat vers is dus te vertalen: „omdat ook gij hetzelfde onder„vonden hebt van eigene stamgenooten, als zij *van de* „*hunnen*" (τῶν ἰδίων voor Ἰουδαίων). Goed gebruikt, heldert het tweede boek van LUKAS veel op. Doch het is minder geschiedenis, dan wel geschiedkundig betoog, bij hetwelk het verhaal van alle bijzonderheden geen volstrekt vereischte is. Eene noodige opmerking voor uitlegkundige en tevens oordeelkundige behandeling der Brieven, vooral van PAULUS. Daar reeds meer dan eens het werk des Schrijvers is beoordeeld, geldt van ieder stuk afzonderlijk, wat telkens met verandering in verschillende beoordeelingen door ons is aangemerkt. Het werk blijft zich volkomen gelijk, en zal, wanneer het geheel voltooid is, nuttig blijven voor hen, die niet *ex officio* van Bijbelverklaring hun werk maken. Voor zulken heeft VAN HEYNINGEN zijn plan ondernomen, en tot dusverre gelukkig volbragt. Doch die deze en de andere Bijbeloefeningen van den Schrijver als *proeftypen* behandelen, en, tegen hunne roeping in, eigene oefeningen in den Bijbel staken, zulken mogen uit onze aanmerkingen tot hun onderrigt het een en ander ontleenen, dat hen kan aanzetten, om zelve te

zoeken, en hetgeen VAN HEYNINGEN voor ande
zocht en vond voor zich niet voetstoots over te nem
Ziedaar het eenige oogmerk van onze bedenkingen o
deze in hare soort, voor den ongeletterden, allernuti
ste Bijbeloefeningen.

Verhandeling over de Broederschap van G. GROOT
*en over den invloed der Fraterhuizen op den weten
schappelijken en godsdienstigen toestand voornamelij
van de Nederlanden, na de XIVde Eeuw.* Do
G. H. M. DELPRAT, *Leeraar bij de Walsche G
meente te Rotterdam. (Uitgegeven door het Provi
ciaal Utrechtsche Genootschap van Kunsten en W
tenschappen.) Te Utrecht, bij* J. Altheer. *In gr.* 8v
VIII, 318 *bl.*

Offschoon de Broederschap, bekend onder den naam v
Fratres vitae communis of *Fratres in commune vite
tes*, oorspronkelijk ingesteld door GERARD GROOT
of GERARDUS VAN DEVENTER, in de laatst
helft der XIVde Eeuw, door vele vaderlandsche en a
dere Schrijvers met verdienden lof vermeld is, bestaa
er echter tot dusverre geen volledig, veelmin oordee
kundig werk over deze, voor haren tijd, zoo belan
rijke instelling. Onze Geschiedschrijvers BRANDT e
WAGENAAR gaan haar met stilzwijgen voorbij. An
deren gewagen slechts ter loops van haar bestaan. Bo
HORN, en naderhand de groote MOSHEIM, hadde
wel het voornemen opgevat, om de Geschiedenis dez
Broederschap opzettelijk te behandelen, doch geen v
hun beiden heeft hetzelve volvoerd.

Er kon dan wel geen geschikter onderwerp voor ee
Historische Prijsvraag zijn, dan juist dit. Op voorst
van den geleerden W. C. ACKERSDIJK, schreef h
Utrechtsch Genootschap dezelve uit, in 1827 en verv
gens. De Heer DELPRAT, die reeds vroeger, en w

www.libtool.com.cn

in 1823, eenige belangrijke bijzonderheden omtrent G. GROOTE had medegedeeld, (in het Mengelwerk van den *Rec. der Rec.*) ondernam de beantwoording. Het was voorzeker geene gemakkelijke, en misschien ook geene aangename taak, om uit de menigte van onbewerkte bouwstoffen, welke de Middeleeuwsche Literatuur oplevert, den oorsprong en de lotgevallen der Broederschap en van het groot aantal hunner bijzondere Fraterhuizen op te delven. Doch het is den Heere DELPRAT gelukt, uit den ruwen klomp een bevallig geheel te vormen: en niemand zal zich na de lezing dezer Verhandeling verwonderen, dat het Utrechtsch Genootschap dezelve met haar Eermetaal heeft bekroond.

Na eene zeer gepaste Inleiding, gaat de Schrijver over tot zijn onderwerp, 't welk in de drie volgende Hoofdstukken is afgehandeld:

I. Geschiedkundig verslag, omtrent den oorsprong, de uitbreiding en de lotgevallen der Broederschap, bekend onder den naam van *Broeders van het gemeene leven* (bl. 11—188). In dit Hoofdstuk behandelt de Schrijver het leven van G. GROOTE (geb. 1340 te *Deventer* en aldaar in 1384 overleden); de beginselen der School te *Deventer*; de Fraterhuizen, achtervolgens opgerigt te *Deventer*, *Zwolle*, *Amersfoord*, *Hoorn*, *Delft*, *Hattem*, *'s Hertogenbosch*, *Doesburg*, *Gent*, *Gouda*, *Groningen*, *Harderwijk*, *Geeraartsbergen* (*Grammont*), *Brussel*, *Utrecht*, *Nijmegen*, *Antwerpen*, *Leuven*, *Luik*, *Mechelen*, *Kamerijk*, *Wijnoxbergen* en *Ootmarsum*. Voorts nog een aantal Fraterhuizen, buiten de *Nederlanden* gelegen, als te *Emmerik*, *Munster*, *Keulen*, *Wezel*, *Osnabrug*, *Kulm*, *Hervorden*, *Hildesheim*, enz. Eindelijk nog het klooster te *Windesheim* bij *Zwolle*, de vruchtbare moeder der *Windesheimsche* kloosters, van welke men er in de laatste helft der 15de Eeuw 120 telde, waarvan dat van *S. Agnetenberg* bij *Zwolle*, als de verblijfplaats van den beroemden THOMAS A KEMPIS, het meest bekende is.

II. Innerlijke inrigting, wetten en werkkring der Broe-

derſchap (bl. 188—218). Hier wordt gehandeld o
het *gemeenſchappelijk leven* der Broeders; het beſtuu
de innerlijke huishouding der Fraterhuizen; de w
zaamheden der Broeders, hunne leermethode, hun w
geerig ſtelſel en openbaar volksonderwijs.

III. Invloed der Broederſchap op den wetenſchapp
ken en godsdienſtigen toeſtand der XVde en XVIde E
wen (bl. 219—265). In dit Hoofdſtuk betoogt de Sc
ver, dat de Fraterhuizen geene bloot *letterkun*
ſtichtingen waren: hij toont aan, dat de opkomst
bloei van vele Scholen *middellijk* door de Fraterhui
bevorderd is, en wijst daarna hunne *onmiddellijke*
dienſten aan omtrent het lagere Schoolwezen. Vo
handelt hij over de eigenaardige wijze van beoefen
der taal en dichtkunde bij de Leermeesters uit de Fra
huizen, en ten ſlotte over den invloed derzelven op
godsdienſtige volksverlichting. Uit al het gezegde t
hij het volgende Beſluit: dat, offchoon deze inrigt
in het midden der XVIde Eeuw begon te kwijnen en
werkkring der Broeders een einde nam, (in *Noord-*
derland door het opkomen der Hervorming, en in
Zuidelijke Nederlanden iets later door het indringen
Jezuiten) de invloed van hun aanwezen zich echter
boven den tijd van hun bloei en aanzien uitſtrekt. „
„ zaad, dat zij voor de belangen van het onderwijs
„ tot verbetering van het volkskarakter uitſtrooid
„ bragt vruchten voort, die onder de *onvergankel*
„ behooren, en aan wier werking wij het, althans
„ deeltelijk, te danken hebben, dat de ſcholastieke
„ vels, die de *Parijſche* en andere Zuidelijke Hoo
„ ſcholen, nog jaren lang na het ontſtaan van een b
„ licht, tot onvruchtbare ſtrijdplaatſen voor dorre
„ ſmakelooze woorden-wetenſchap verlaagd hielden, o
„ gewesten minder mogten beſmetten. Alzoo mag
„ het inderdaad daarvoor houden, dat, hetgeen *It*
„ voor het Zuidelijk *Europa* was, *Nederland* in
„ opzigten voor de meer Noordelijke gewesten van
„ zelfde wereldddeel geweest is."

www.libtool.com.cn

Een twintigtal belangrijke Bijlagen en een Bijvoegſel beſluiten deze doorwrochte Verhandeling, welke wij met het grootſte genoegen gelezen en herlezen hebben. De Schrijver heeft zijn onderwerp weten te verlevendigen door eenen fraaijen ſtijl en vooral door belangrijke uitweidingen, waartoe hem de invloed der Broederſchap op de beſchaving onzer Landgenooten en die der toenmalige Wijsbegeerte op de Broederſchap zelve gereede aanleiding gaven. Zoo wijst hij op den bekenden ſtrijd, in de XIVde Eeuw tusſchen de *Realisten* en *Nominalisten* gevoerd. Hij toont aan, dat G. GROOTE en de Fraterhuizen de leer der *Nominalisten* omhelsden, en wijst op eene nieuwe en waarlijk treffende wijze aan, welke gevolgen dit gehad heeft, en uit den aard der zake ook hebben moest, op de beſchaving van ons Vaderland.

Op eene bekroonde Verhandeling, welke, zoo ten aanzien van haar geheel, als van hare bijzondere deelen, den toets der kundigſte beoordeelaars heeft doorgeſtaan, zal men hier geene aanmerkingen verwachten. En, inderdaad, zij behoort onder die ſtukken, welke hun eigen bewijs met zich brengen. Allerwegen beroept zich de Schrijver, tot ſtaving zijner gezegden, op gelijktijdige en geloofwaardige Schrijvers, welke met echt kritiſche naauwkeurigheid worden aangewezen, en het doorſlaandst blijk opleveren van des Schrijvers uitgebreide geſchied- en letterkundige kennis. Wij wenſchen dit uitmuntend ſtuk in handen van allen, die prijs ſtellen op *nieuwe* bijdragen voor den roem van *Oud-Nederland*.

J. A. HERMES, *Handboek, geſchikt tot een Godsdienſtig Lees- en Onderwijsboek, voor alle Standen, maar inzonderheid voor de beſchaafde Jeugd van alle Chriſtelijke Kerkgenootſchappen. Door* J. M. L. ROLL, *Leeraar bij de Evangelieſche Lutherſche Gemeente te Amſterdam. Te Amſterdam, bij* J. C. van Kesteren *en* C. Schaares. 1830. *In gr.* 8*vo. XIV*, 391 *bl. f* 3-:

www.libtool.com.cn

De menigte der ſtukjes van den dag, wier aankomst ging ſpoed vereischte, heeft weleens de beoordeeling van werken van blijvende waarde doen vertragen. Dit was onder anderen het geval met het door Dr. ROLL veranderde of omgewerkte en bekorte Handboek van HERMES. Trouwens het werk, dat hier wordt aangeboden, is niet geheel nieuw, en buiten twijfel reeds lang in handen van velen onzer landgenooten. Dit uittrekſel uit het grootere, zoo gunſtig onder ons bekende, Handboek van HERMES verſcheen voor het eerst ten jare 1815 in het licht; doch zonder naam van den vervaardiger. Nu echter blijkt uit de Voorrede, dat de Weleerw. ROLL, hiertoe aangezocht door Dr. GOEDE, deze taak had op zich genomen.

Het werk beantwoordt aan den titel. Wij kunnen den geheelen *Inhoud* niet afſchrijven, maar zullen ſlechts de voornaamſte punten opgeven. Hooſdſtuk I behelst *voorloopige overdenkingen over God, de wereld, den mensch, en over de Goddelijke Openbaring*; H. II. *Grondwaarheden van het Christendom*; H. III. *Overdenkingen over de Zedeleer van Jezus*, en H. IV. *Nadere aanwijzing ter veiliger en gemakkelijker beoefening van het Christendom; voor alle Christenen in het gemeen, en voor ieder, naar zijnen verſchillenden ſtand, beroep en ouderdom, in het bijzonder.* Met volle ruimte durven wij dit nuttig Handboek aanprijzen, welks gebruik buiten twijfel, onder den Goddelijken zegen, veel nut zal ſtichten. Moge eene tweede uitgave noodig worden: en de Heer ROLL dan lust gevoelen, om datgene te verbeteren, waarop, gelijk hij in de Voorrede erkent, vroeger door andere beoordeelaars gegronde aanmerkingen gemaakt zijn geworden! Doch ook zoodanig, als het werk thans is, kan men hetzelve veilig der beſchaafde jeugd in handen geven. Meer gevorderden in jaren zullen het insgelijks met nut en genoegen lezen. — Uitdrukkingen, als: *een uittrekſel dunkte mijnen vrienden* (bl. IV) en *beſchikkingen, die mij dunkten* (bl. 83

www.libtool.com.cn

vij met de uiterſte bevreemding opgemerkt. — van den druk is zeer gelleten.

---

ener geſchied- en oordeelkundige Inleiding in e Hoofdkatechismi der Evangeliſche Kerk. Uit ogduitsch van J. C. W. AUGUSTI. *Te Gro-, bij* W. Zuidema. *In gr.* 8*vo.* 213 *Bl. f* 1-80.

:k bevat meer, dan de titel belooft. Hetzelve r Afdeelingen. De eerſte, van bl. 1—44, *toeſtand van het katechetisch onderwijs in de k, tot op het tijdperk der Hervorming*, is niet belangrijke. De tweede loopt *over het ont-: inrigting en invoering der beide Katechismi* d. LUTHER. De derde behelst eene *Geſchie-den Heidelbergſchen Katechismus.* De vierde, is eene *proeve van vergelijking der beide Ka-*

ırijver geeft zijne bronnen op, en behandelt rwerp met onpartijdige waarheidsliefde. Men : in een kort beſtek veel bijeenverzameld aan-vee leerboeken, die veel nut geſticht hebben, ıeer men tijden en omſtandigheden in aanmer-ıt, beide grootelijks lof verdienen. Over het ın den Heidelbergſchen Katechismus in ons Va-ıad de Schrijver naauwkeuriger kunnen zijn. Rec. deszelfs gevoelen, wat aangaat de nood-d, *om beide de Evangeliſche gezindheden (ge-te vereenigen*, niet zoo onbepaald toeſtemmen. ıgenoemden Vertaler, die overigens zijne taak verrigt heeft, zij herinnerd, dat het hier meer-ɔrkomende woord *opvallend*, in den zin van . *auffallend*, in onze taal niet gebruikelijk is. men bl. 69 eenen provincialismus, waar *open-at*, in plaats van *openſtaat.* Voor *Zwey-n Julich* zegt men bij ons gewoonlijk *Twee-n Gulik.* Wanneer de *Lutherſchen* en *Her-*

vormden, bl. 208, *de beide Gereformeerde Gezindheden* genoemd worden, ligt er eenige onduidelijkheid in de uitdrukking; beter ware hier de benaming van *Protestantsche Gezindten*. — Deze en andere onnaauwkeurigheden verminderen echter geenszins de waarde van het werk.

Christelijke raad en troost in donkere dagen. Een woord uit het hart tot het hart van allen, die gebeden raad en troost noodig hebben en ontvangen willen. Door J. CORSTIUS, *Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Amsterdam. Te Amsterdam*, bij G. J. A. Beijerinck. 1832. *In gr.* 8*vo.* 130 *Bl. f* 1-3

De Eerw. CORSTIUS, aangezocht door zijnen vriend BEIJERINCK tot het leveren van iets ter geruststelling bij de nadering en mogelijke verschijning der gevreesde *Cholera*, heeft, om onderscheidene redenen, gemeend liever eene poging te moeten doen tot meer algemeene vermaning en vertroosting onder de waarschuwende en ontrustende teekenen van den hoogstmerkwaardigen tijd dien wij beleven. Deze poging, welke ieder gewis lief ver gewaagd ziet, dan het voldoen aan bovengemeld aanzoek, komt ons voor zeer goed geslaagd te zijn.

Ziehier de onderwerpen: I. *Gods leiding, hoe donker ook, is altijd weldadig.* II. *Het vertrouwen op God* III. *De vreugde der Godsdienst gaat in aardschen tegenspoed niet verloren.* IV. *Moed en standvastigheid* V. *De Christelijke hoop, door lijdzaamheid onderhouden, en door het geloof gesterkt.* VI. *De heldere en bemoedigende zijde van Gods oordeelen.* VII. *Welke moet de vrucht zijn van Gods langmoedigheid?* VIII. *Beteugeling en bestuur van de zucht tot klagen.* IX. *Het vooruitzigt van krankheid en dood.* X. *Zelfbeproeving op het krankbed.*

CORSTIUS weet juist den toon te treffen, die dergelijke schriften heerschen moet, en zal, onder Gods zegen, menigeen, die lezen en hooren wil, ook met de

www.libtool.com.cn

ſtukje eene uitnemende dienst bewijzen. Al is het, zoo als hij ſchrijft, dat de Lezer niets nieuws van hem zal leeren, zonder leering en troost zal dit boekje niet gebruikt worden. Bij raad en troost is nieuwheid niet altijd aanbeveling. Wat de proef moet doorſtaan, bij zoo veel als dreigt en valt, heeft, even als oude wijn, meer ſterkte en kracht, hoe langer het met vrucht is aangewend. Oude, beproefde raad en troost geldt in onzen tijd, ja altijd, meer, dan hetgeen nieuw is. Dit vindt met name zijne toepaſſing op het zeer algemeene onder IX en X.

Wij bevelen dan ook ruimſchoots dit hartelijk en voortreffelijk woord allen aan, die goeden raad en troost noodig hebben en ontvangen willen.

Bijdragen tot bevordering van de kennis enz. der Cholera, door F. VAN DER BREGGEN, C.ZN. *IIde Stuk. Te Amſterdam, bij* de Gebr. Diederichs. 1831. *In gr.* 8*vo. Met Voorrede en Bijvoegſels*, 318 *Bl. f* 1-90.

De Hoogleeraar VAN DER BREGGEN gaat voort, in dit 2de Stuk zijner *Bijdragen*, zijne landgenooten met het elders uitgegevene betreffende de Cholera bekend te maken. Men heeft hier in de eerſte plaats bijdragen tot de al of niet beſmettelijkheid der *Oostindiſche* Cholera. Op eene uiteenzetting van de begrippen van epidemie, contagium, enz. en daaruit afgeleide praktiſche gevolgtrekkingen, volgt:

Een verſlag nopens den ſtaat der Cholera in *Rusland*, medegedeeld door Dr ALBERS, waarin de ziekte als eene verlamming van het hart beſchouwd wordt. De verſpreiding der ſmetſtof door menſchen wordt aangenomen, die door koopwaren ontkend; afzondering en afſluiting der zieken van gezonden als een met zekerheid vrijwarend middel ter onderdrukking der ziekte voorgeſteld.

Over de Cholera in het Gevangenhuis van *Perm*, door den Inſpecteur GROLL.

www.libtool.com.cn

Onderzoek nopens de beſmettelijkheid der Cholera betrekking tot koopwaren, goederen, meubelen, (op last der *Ruſſiſche* Regering bewerkſtelligd) leid tot het beſluit, dat op plaatſen, waar de Choler heerscht heeft, de koopwaren niet zullen berookt wo

Slotberigt, uitgebragt door de, ten jare 1823 bi legenheid van het uitbreken der Cholera in *Astra* te *St. Petersburg* zamengeſtelde en, na het toenmalig dwijnen der ziekte, ten jare 1824 weder ontbonden neeskundige Commisſie. — Welk een volzin!... (neming van het *contagium* en maatregelen dien te volge voorgedragen.)

Beſchrijving van de behandeling der Cholera, zo die is aangewend geworden in de *Saratowſche* bezi gen, door den Geneesheer bij de *Saratowſche* Fact Dr. MULLER, Hofraad enz. De ſmetſtof beſtre baden en warme ſtovingen enz. aangeprezen, ook vingen, opwekkende prikkels en dergelijke.)

Berigt nopens den Braakloop, ſedert Aug. 1817 demisch geheerscht hebbende in *Hindostan* en op *Indisch* Schiereiland (met goedkeuring der Regering kend gemaakt te *Bombay*, 1819). Beſchrijving van de ſpreiding en toevallen der ziekte in *Indië*. Genees door aderlatingen, zoeten kwik, *laudan.*, *ol. Ricin*

Over de verſchijnſelen, het verloop, den uitgang der Epidemiſche Cholera, door Dr. SCOT, Secret van het Gezondheidsbeſtuur te *Madras*. Uitvoe ontvouwing der verſchijnſelen; iets over de *diagno prognoſis;* meer over de kuur. Warme en ſtoomba voldeden niet; meer, drooge warmte en huidprikk Verbinding van *tart. emet.* of *ol. Ricin.* met *opii infuſ. fol. ſenn.* met gentiaan of gember; aloë-tinct met mirre en benzoë; verkoelende zure dranken.

Nadere bijdrage tot de geſchiedenis van den voortg der beſmettelijke Cholera. Een kort historisch ver van den oorſprong, loop en voortgang der ziekte d de *Oostindiën*, en van daar door *Syrië* en *Perzië* *Aziatisch Rusland* en *Europa*. Die loop was meer

www.libtool.com.cn

ten tegen de windſtreken in, volgende naauwkeurig de groote wegen van onderlinge gemeenſchap der volken.

Bijdragen tot de letterkundige geſchiedenis der Cholera. Opgaaf van ſchriften, daaromtrent in 't licht gegeven, met bijzondere vermelding van WEDEKIND'S werk: *über die Cholera*, en vergelijking van de *Aziatiſche* met de gewone Cholera. Beſchouwing der eerſte, als eene ontſtekingachtige prikkeling van maag en dunne darmen. (De ziekte is van een' contagieuzen aard.) Behandeling door bloedontlasting in den aanvang der ziekte, ſlijmachtige dranken, *opium* en de bekende uitwendige middelen; voorts kamfer, kwik, bovenal de oplosſing van PLENCK, warme baden van ſublimaat. De kwik werkt hier op eene dierlijk-ſcheikundige wijze door verbetering der ziekteſtof.

Uit deze korte inhoudsopgaaf blijkt op nieuw de vlijt van den geleerden Verzamelaar in het bijeenbrengen van belangrijke ſtukken, deze Epidemie betreffende. Het zij ons geoorloofd, alleen onze vroegere aanmerking te herhalen, dat door eene meer geregelde ſchikking der ſtukken het gebruik dezer Bijdragen aanmerkelijk bevorderd zou geweest zijn; alsmede, dat een *index* ongaarne gemist wordt. Aan deze laatſte behoefte is eenigermate voldaan in de later uitgegevene Bijvoegſels, daar de Schrijver door eene ernſtige ziekte belet werd, de zorg over de uitgave op zich te nemen. Behalve eenige algemeene praktiſche aanmerkingen, waaraan wij grootendeels gaarne ons zegel hechten, behelzen deze Bijvoegſels aanvulling der Litteratuur, met bijzondere ontvouwing van HARLESS' werk over de Cholera, met wien VAN DER BREGEN in zoo verre ſchijnt overeen te ſtemmen, dat hij meer aan eene aandoening van de zenuwen des onderbuiks, dan aan eene primaire ontmenging van het bloed, de ziekte toeſchrijft, en in overeenſtemming daarmede, op het voetſpoor van zijnen ambtgenoot VROLIK, de *ammonia* aanbeveelt. Laatſtelijk geeft de Hoogleeraar zijn gevoelen betreffende de beſmettelijkheid der Cholera op, dezelve beſchouwende als betrekkelijk, afhangende

van velerlei omſtandigheden, zich mededeelende door dampkring en onmiddellijke aanraking. (Die door goe reń blijft ſteeds onbeſlist en twijfelachtig.)

Den Hooggeleerden Verzamelaar dezer Bijdragen, we met dit 2de Stuk geëindigd zijn, onzen dank betuige voor de daaraan beſtede vlijt, eindigen wij met den vurig wensch, dat ons dierbaar Vaderland ook dit jaar en, l het zijn, voor altijd van deze gevreesde Epidemie mo bevrijd blijven!

Leerboek voor ſcheikundige Werktuigkunde, door G. MULDER. *Iſten Deels 1ſte Stuk. Te Rotterdam bij* M. Wijt en Zonen. 1832. *In gr.* 8*vo.* 28 *en* 1 *bl. en* 5 *Platen. f* 3-:

Onze landgenooten ontvangen hier het begin van e wijdloopig en veelomvattend werk, tot welks volvoeri wij den ijverigen Schrijver gezondheid, lust en kra ten toewenſchen. Wij kunnen over den aard van Leerboek eenigermate uit dit begin oordeelen; desze geheele plan blijkt gedeeltelijk uit de Voorrede en uit bij het werk gevoegd *Proſpectus* van de Uitgevers. W zeggen *gedeeltelijk;* want geheel duidelijk is het o niet, welk plan de Schrijver zich heeft voorgeſteld. l leert ons toch niet alleen de werktuigen kennen, m behandelt ook de hoofdſtukken der wetenſchap, waar die werktuigen behooren, min of meer uitvoerig; z vinden wij bij den areometer b. v. tafels over het ſoor lijk gewigt van vloeiſtoffen en vaste ligchamen. Schrijver verſchoont zich hieromtrent in de Voorrede te zeggen, dat hij een' titel vóór een boek, niet boek achter een' titel heeft geſchreven. Wij kunnen zen vernuftigen inval wel laten gelden voor hetgeen zelve is, maar vragen den geleerden Schrijver alleen, hij een plan het boek of een boek het plan wil la voorafgaan? En, zoo hij getuigt niet alles op den tel geplaatst te hebben, wat hij geven wilde, omdat

www.libtool.com.cn

dan niet wist, wat er op te zetten (Voorr. bl. 27), volgt hier immers uit, dat hij niet wist, wat hij geven wilde, hetgeen wij van hem toch niet denken kunnen. Wij hebben, dit alles daargelaten, eene bedenking aangaande den titel, en twijfelen, of het juist zij, te ſchrijven Leerboek *voor* ſcheikundige Werktuigkunde, daar een boek toch voor lezers en niet voor eene of andere wetenſchap geſchreven wordt. Hij noemt het zelf in den aanvang der Voorrede een Leerboek *over* ſcheikundige Werktuigkunde, en deze titel komt ons zekerlijk gepaster voor.

Doch wij bemerken, dat wij al ligt te veel zouden toegeven aan aanmerkingen, waartoe ons de herhaalde lezing der Voorrede eenige aanleiding kan gegeven hebben. Wij willen het niet ontkennen, die Voorrede bevalt ons ſlechts ten halve; en om de menigvuldige goede wenken en heldere inzigten, die wij er in opmerkten, doet het ons leed, dat de Schrijver zich niet meer op een' vasten, geregelden gang zijner denkbeelden in dezelve heeft toegelegd, en zich door bijzondere bedenkingen heeft laten brengen tot uitweidingen, wier bedoeling door hen, die met deze bijzonderheden onbekend zijn, niet regt kan begrepen worden.

Het ſtuk, dat voor ons ligt, bevat, behalve de Voorrede, ſlechts twee Hoofdſtukken, waarvan het eerſte handelt over de werktuigen om te *meten* en te *wegen*. Hetzelve heeft vijf Afdeelingen, waarvan de eerſte over de balans, de tweede over maten en gewigten, de derde over geneeskundig gewigt, de vierde over het wegen, en de vijfde over de maten en het meten handelt. Het tweede Hoofdſtuk handelt over werktuigen, om het *ſoortelijk gewigt* der ligchamen te bepalen. Dit Hoofdſtuk heeft drie Afdeelingen, en handelt daarin geleidelijk (1) over het ſoortelijk gewigt der druipbare vloeiſtoffen, (2) over dat der vaste ligchamen, en (3) over dat der gazſoorten. Een, zeer onderhoudend geſchreven, geſchiedkundig artikel over den luchtbol is hier als aanhangſel bijgevoegd. Alles is met veel orde, eenvoudig en doorgaans bevattelijk

voorgedragen, en toont genoegzaam, hoe de Schrijv
met zijn onderwerp en met de nieuwſte ſcheikundi
litteratuur bekend is, en met hoeveel gezond oordeel h
zijn vak behandelt. Onder het doorlezen hebben wij c
enkele punten eenige bedenkingen gemaakt, wier mind
of meerder gewigt wij aan de beoordeeling des Schr
vers onderwerpen.

Op bl. 19 lezen wij, dat waterdampen, die in
lucht zweven, het gewigt van een volumen lucht ve
meerderen. Dit zal den Schrijver ontſnapt zijn, da
het hem, die blijken geeft zoo zeer met de natuurkun
bekend te zijn, niet onbekend kan wezen, dat een v
lumen waterdamp bij dezelfde ſpanning ligter is dan e
even groot volumen lucht.

Bl. 32. reg. 4. v. o. „ Het geheel werd nu *mes*
genoemd, hetwelk in onze taal door het woord *mete*
zeer goed kan overgebragt worden, en beiden van h
Griekſche woord *maat* afkomſtig zijn." Deze zin i
onvolledig. Doch in allen gevalle komt het ons voor,
dat de Heer MULDER heeft willen ſchrijven, „ doo
het woord *maat* zeer goed" enz., en dat men in plaat
van „ het Griekſche woord *maat* " het Griekſche woord
meter moet lezen.

Op bl. 65 komt eene bepaling voor van *capillariteit*,
die onnaauwkeurig is. „ Er is," zegt de Schrijver, „ ee
vermogen der vaste ligchamen, om elkander aan te
trekken. Dit noemt men *capillariteit*(?)," enz. — en
een weinig verder: „ Hierdoor ſtaan vele vloeiſtoffe
in van onderen opene buizen altijd hooger, dan in zulk
vaten," enz.— Vooreerst zouden wij hier vragen, in
welke vaten, want dat „ *zulke* " moet op iets voorg
gaands ſlaan; ten andere, wat de bijvoeging „ *van on
deren opene* " beteekent, daar in van onderen geſlote
vaten de vloeiſtof volſtrekt niet dringen kan. Dit moe
blijkbaar „ *van boven opene* " zijn. Doch deze geheel
zinſnede draagt blijken van overhaasting. Hieraan is
zoo wij ons niet bedriegen, ook de duistere zinſned
op bl. 74 toe te ſchrijven, waarvan wij de bedoelin

www.libtool.com.cn

wel verſtaan, maar die wij twijfelen, of wel door iemand, die de zaak voor het eerst leert, zal begrepen worden: „Men nam hiertoe het punt van grootſte „digtheid des waters; doch daar dit nooit juist gedu„rende eenigen tijd te houden is, zoo brengt men die „herleiding aan de bepaling van ieder ſoortelijk gewigt, „door vergelijking met het water bepaald aan, die voor „den warmtegraad, waarin de bepaling geſchiedt, noodzakelijk is."

Bij de vermelding van het ongelukkige uiteinde van den luchtreiziger PILATRE DESROSIERS (bl. 169) had de inrigting zijner luchtballonnen niet onaangeroerd moeten blijven, waarin hij de twee ſoorten verbond, en de bovenſte met waterſtofgaz vulde, terwijl de onderſte met verwarmde lucht was gevuld. *C'était établir un fourneau ſous un magaſin à poudre*, zegt BIOT.

Zoo wij deze kleine aanmerkingen niet terughouden, zal de verdienſtelijke Schrijver zulks niet aan zucht om te berispen toeſchrijven, maar er alleen een bewijs in zien, dat wij belang in zijne onderneming ſtellen. (Deze belangſtelling noopt ons ook, den wensch niet te onderdrukken, dat hij zich moeite geve tot loutering van zijnen ſtijl, welke hier en daar minder keurig is. Aan het woord *aangeven*, op hetwelk de Schrijver bijzonder gehecht ſchijnt te zijn, kan Rec. zich ſlecht gewennen; men behoeft immers dien Germanismus niet, om het pad Hollandſche *opgeven*, *aanwijzen* enz., naar gelange de zin zulks vereischt, te vervangen?) Wij begrijpen gelijk, hoe moeijelijk hem die arbeid bij zijne beroepsbezigheden als praktiſerend Geneesheer vallen moet; en wij achten de volharding niet gering, die er toe vereischt wordt, om, te midden van zoo vele andere werkzaamheden, een werk van dergelijken omvang ten einde te brengen. Maar in die volharding zal, zoo wij ons niet bedriegen, de Schrijver niet te kort ſchieten. De naming, die wij bij hem op vele plaatſen van dit Leerboek beſpeuren, vooral in hetgeen hij zoo ſchoon zegt over het belang van het naauwkeurig nagaan der werk-

tuigen, (Voorr. bl. 21, 22) is er ons borg voor. He is eene edele, goede ſtemming; het is liefde voor d wetenſchap, liefde voor kennis en waarheid, die alle be zwaren weet te overwinnen en haar doel eenmaal zeke bereikt. Aan zoo geſtemde menſchen reiken wij gaarn de hand, al verſchillen wij ook eens in ſommige opzig ten van hen, en rekenen het ons tot eer, als wij h den voortreffelijken CHARLES BONNET mogen naze gen: *Aux amis de la vérité qui ſont auſſi les miens.*

www.libtool.com.cn

Tafereelen van Brazilië, door C. A. FISCHER. *Naar h Hoogduitsch. Te Haarlem, bij* de Wed. A. Loosjes, Pz. *In gr.* 8*vo.* 253 *Bl. f* 2-40.

Wij erkennen, dat dit boek ons in den vloed der nieuw uitkomende geſchriften ontſnapt, en eerst nu weder in han den gekomen is, zonder dit eigenlijk verdiend te hebben, daar het een onderhoudend, hoezeer dan ook oppervlakkig en weinig aaneengeſchakeld, geſchrift is. Hoe veel is er ook, ſedert den tijd der uitgave, in dat land voorgevallen! Toen nog aan *Portugal* verbonden, of eigenlijk hoofdland; naderhand daarvan afgeſcheiden, onder den trotſchen titel van *Keizerrijk*, en thans, na den eerſten *Keizer* verdreven te hebben, naauwelijks eene geregelde Republiek (hoewel nog altijd een kind den Keizertitel draagt), maar aan regte ringloosheid ter prooije; waar de *Mulatten* de Blanken, gelijk de Zwarten de *Mulatten* bedreigen; waar de vreemde kooplieden elk oogenblik voor plundering en moord te vree zen hebben. Dit is het gevolg der (*quaſi*) *vrijheid*, *gelijkheid* en *broederſchap*, dat veelhoofdige monſter, 't welk ſi dert 1789 de wereld onophoudelijk beſtookt, en, ſchoon i 1815 voor eene poos naar de Hel teruggedrongen, in 18 met nieuwe kracht uit de opgebrokene ſtraten van *Pari* verrezen, om *Europa* zoo wel als *Amerika* op nieuw t verderve te ſtrekken, en in jammeren de gelijktijdige *Chi* ver te overtreffen.

Wanneer men er *thans* op rekenen mag, dat *Brazilië* voo den handel der wereld eerlang verloren zal zijn, (want m zal zich in een land wagen, waar opgeruide Negers met toorts der Furiën rondwaren?) zoo is het toch niet onb

www.libtool.com.cn

hagrijk, te weten, waartoe het, ook bij eene slechts middelmatige, zelfs bij eene slechte Regering, (maar toch eene *Regering*) in staat zou zijn. En dit vindt men voor weinig kosten in dit welgeschreven boekdeeltje bijeen, waarbij blijkbaar de reizen van MAWE en KOSTER en van den Prins van *Neuwied* voor het Noorden, Zuiden en midden gebruikt zijn. Jammer, dat men eigenlijk niets over de zoo belangrijke *binnenlanden* hier vindt, dan eenige berigten over *Minas Geraës* (het goud- en diamantenland), maar niets over *Gojaz*, *Cujabe* en *Matto Grosso* (waaromtrent toch MAWE reeds stof bood), niets over *Para*, en slechts zeer weinig over de oudere en nieuwere inlandsche stammen, de weleer zoo woeste, doch door de *Jezuiten* tot beschaafde menschen gevormde *Tapuambas*, zeer weinig over de latere *Botocoedos*, enz. Niet alleen de berigten van den Prins van *Neuwied* boden hier fijne stof aan, (wij gelooven, dat de latere reis van SPIX en MARTIUS den Schrijver slechts uit een tijdschrift gedeeltelijk bekend was) maar de uitmuntende *History of Brazil* van SOUTHEY had kunnen worden geraadpleegd omtrent die voogere stammen, en de verdiensten der *Jezuiten* ten aanzien derzelven. Doch 't geen voor de hand ligt, de *Zeekust*, is zeer goed behandeld, en de voornaamste bijzonderheden zijn daarvan opgeteekend, hoewel men eene betere en meer geregelde orde had mogen verwachten. Waarom die kust niet gevolgd van het Zuiden naar het Noorden, of omgekeerd, geschetst, en zulke vreemde sprongen van *Rio Janeiro* oostwaarts (drie tot vier maanden reizens ver) naar *Minas Geraës*, dan weder zuidwaarts naar *St. Catharine* en de verdere zuidelijke streken, vervolgens noordwaarts naar *Porto Seguro*, *Bahia* en *Pernambuco* gemaakt? Of men zou moeten zeggen, dat *Rio Janeiro* als het middelpunt beschouwd wordt, en men daaruit beurtelings naar de onderscheidene verrijkstreken uitstappen doet. *Tusschen* de beschrijvingen dier steden komen dan zedeschilderingen der verschillende volksstammen, of beschrijvingen van voorwerpen uit de Natuurlijke Historie, voor, alles in eene bonte mengeling, zekerlijk om aan lezers, die weinig lust tot gezette lectuur hebben, een groot aantal rustpunten te verschaffen.

Jammer, dat het boek blijkbaar met overhaasting geschreven is, en dat daardoor eenige tegenstrijdigheden in hetzelve gloopen zijn. Zoo staat op bl. 13: „ Jonge mannen, (waarom niet *jonge lieden?*) die gaarn op de citer spelen, laten

„ aan eenige vingers der regterhand de nagels groeijen; *va*
„ *daar het belagchelijke misverſtand, alsof dit een teeken v*
„ *den hoogeren ſtand ware.*" En op bl. 77: „ *Een ander t*
„ *ken, waardoor zich de aanzienlijke ſtand onderſcheidt, a*
„ *gewoonlijk de lange nagels aan duimen en wijsvingers. H*
„ *laat dezelve anderhalf duim lang groeijen, en ſpitst*
„ *eenigzins driehoekig toe. De mans gebruiken ze bij het g*
„ *tarſpelen.*" Blijkbaar is dit uit twee verſchillende Schrijv
genomen, zonder dat men dezelve vergeleken of het ond
cheid opgemerkt heeft. Vanwaar komt, om 's Hemels w
de paradoxe, dat men de *Heidens* of *Zigeuners*, (Spaans
Ciganos) die naar alle waarſchijnlijkheid in de vijftiende Eeu
uit *Indoſtan* in *Europa* gekomen zijn, *voor ouder dan de*
den moet achten? Bl. 112 zegt de Schrijver: „ Dus he
„ zich, naast de *Joden*, nog in alle wereldeelen een twee
„ *Oosterſche* volk ſtaande gehouden, hetwelk ongetwijfeld ve
„ ouder dan dit is." Het ſchijnt, dat de Heer FISCHE
op de *Joden* gebeten is; ten minſte maken wij zulks op
de volgende bijtende vergelijking tusſchen de *Joden* en *Heid*
(bl. 113): „ *Heidens* en *Joden;* welk een onderſcheid! Di
„ niets dan armoede, hier millionarisſen in menigte; di
„ ſlechts familieverbindtenisſen, hier eene verbindtenis de
„ de ganſche wereld; dáár verachting, ja zelfs vervolgin
„ hier aanzien en een wezenlijk burgerregt; dáár gaauwd
„ verij en lange vingers, hier niets dan handelgeluk en h
„ delgenie; dáár in de laatſte Eeuw alles verdwenen, h
„ *een Jodenſtaat op de puinhoopen van het Christendom.*" Z
ver is het toch nog niet gekomen, al neemt de Heilige V
der dan ook geld bij de *Joden* op, en al wil de in *Bel*
heerſchende *Hierarchie* ons dan ook beoorlogen (volge
den Heer VAN ALPHEN) met *Franſche* bajonetten
Joodsch geld!

Zonderling luidt het op bl. 210: „ De *Sertanejo's*" (bew
ners der hooge en dorre binnenlanden van *Brazilië*) „ z
„ goede, welredenerende, gastvrije, opregte en moedige m
„ ſchen, als wier *eenig gebrek* men ſlechts eene hevige ijv
„ zucht en eene onverzoenlijke wraakgierigheid kan noem
„ *Hieruit* ontſtaan meestal de veelvuldige *moorden*, die g
„ *Sertanejo*, helaas! voor zonde houdt." De Hemel bew
ons voor omgang met zulke *goede* menſchen, die den mo
niet voor zonde houden, en daarbij wat driftig vallen! Daa
geldt het, volgens den Schrijver, bij die *goede* en NB. *oper*

www.libtool.com.cn

lieden voor „ een bewijs van bekwaamheid, iemand in den koophandel om den tuin te leiden." Nu, wie dat kwalijk neemt, die is ook een ongemakkelijk Heer, en verdient het, als de *goede* menſchen hem maar in eens uit den weg ruimen!

Eene zonderlinge drukfout willen wij liefst op rekening van den Vertaler zetten. In de *Hoogduitſche* letter, waarmede de *Miniaturgemälde* (waaruit dit afzonderlijke Tafereel getrokken is) worden gedrukt, gelijkt de N veel naar eene R; dus heeft de Vertaler die daarvoor aangezien, en overal, in plaats van *Noſſa Senhora de Conceiçao* (*O. L. V. der ontvankenis*), *Rosa Senhora* gezet, daar hij de Hoogduitſche *ſs* ook, naar de gewone misvatting, met eene *ſz* ſpellen wilde. Eens ſtaat er zelfs *Roſzo* (bl. 13:). Met de eigennamen zijn in 't algemeen vele fouten gemaakt.

Het verwondert ons, dat de Vertaler, bij de nog al uitvoerige ſchildering van het Kapiteinſchap *Pernambuco* (niet *Fernambuc*), hoegenaamd geene melding maakt van *onze* oude volkplanting in *Brazilië*, die juist hier haren hoofdzetel had; van Graaf JAN MAURITS VAN NASSAU, van DE WITH, van JOL, gezegd HOUTEBEEN, van SCHUPPEN en andere wakkere krijgslieden, van de uitnemende natuuronderzoekers PISO en MARCGRAFF en den bouwkunſtenaar POST. Maar misſchien wist de Vertaler daar zelf niet van? Ja! dan is het erger. Wij zouden echter liefst zulke Vertalers van wetenſchappelijke werken hebben, die wat van de Vaderlandſche Geſchiedenis en 's lands ouden roem in bijzonderheden wisten. Over 't algemeen heeft de vertaling ook hier en daar te veel eene *Hoogduitſche* kleur. Met dat alles is het boek onderhoudend en nuttig, en kan tot ligte lectuur veel beter dienen, dan menige, op zijn minst nutteloozе, Roman.

Nederlandſche Zeereizen. In het laatst der XVI, XVII en het begin der XVIIde Eeuw. Naar de oorſpronkelijke Journalen of gelijktijdige berigten, op nieuw uitgegeven en met eenige aanteekeningen en de noodige opheldering vermeerderd. Door R. G. BENNET *en* J. VAN WIJK, RLDZ. *III Deeltjes. Te Dordrecht, bij* J. de Vos en Comp. *In kl. 8vo.* 587 *Bl. f* 4 - 90.

Wij kondigen hier aan eene regt vaderlandſche onderneming. Vroegere ontdekkingen door *Nederlanders* vielen naderhand

anderen ten deel, die of uit nijd, dat ons volk hun in ro voorging, of uit ſchaamte over gemaakten buit, al het Ned landſche wegvaagden, en nu hunne namen en taal dáár pla ſen, waar, maar met grooter roem, aan ons kleine vad land zoo veel werd toegewijd. Na zoo vele ſlooppart doet het goed aan het Nederlandſche hart, niet „ dat n „ aan het Staten-eiland de gunst bewezen heeft, om het d „ zelfs oorſpronkelijken *Hollandſchen* naam te laten beh „ den," maar dat er, onder al de bemoeijingen der gro vijanden van het Nederlandsch, „ daar nog *Hollandsch* in v „ huisgezinnen geſproken wordt." (*) Zou het dan niet aan naam wezen, onze voorouders zelve te hooren, bij het v melden hunner daden en togten, al past nu meestal op e zelve het bekende, met eenige verandering:

Sic vos, non vobis, mellificastis apes? (†)

De verzamelaars en uitgevers dezer *Nederlandſche Zeereize* BONNET EN VAN WIJK, ondervonden, bij het beantwoo den eener opgegevene Prijsvraag, hoe zeldzaam de reisb ſchrijvingen onzer oude zeelieden geworden waren, en ho moeijelijk het ware, dezelve te bekomen. Na hiertoe op gewekt te zijn en velerlei aanmoediging ontvangen te hebben beſloten zij handen aan het werk te ſlaan, en eenige oud reisbeſchrijvingen uit te geven, vooral van zulke reizen, di tevens tot nieuwe ontdekkingen hebben gediend, waaro ſlechts de reis van HOUTMAN, als de eerſte der *Nederlan ders* om de *Kaap* naar de *Indiën*, eene uitzondering maakt Eene uitzondering evenwel daarom vooral van belang, om dat onze voorouders tot dien togt geene aanwijzing vonde bij *Portugezen*, die hun vijandig waren, en dat telkens toon den; en omdat zij ſlechts aangeſpoord werden, door de roo verijen en mishandelingen der toenmaals zoo magtige *Spa jaarden*, om in de verte te zoeken, wat geene nabijheid hu leveren kon. Ons wordt dus aangeboden. I. *Voyage of Schep vaart van* JAN HUYGHEN LINSCHOTEN, *benoorden om door de engte van Nasſau of Waaigat*, enz. Eerſte Reis Iſte D. bl. 1—146. Tweede Reis, bl. 147—256. In de ju

(*) Zie Dº. G. B. BOSCH, *het Staten-eiland in de baai va New-York. Vaderl. Lett.* Nº. VI. 1828. bl. 290.

(†) *Gij, bijen! hebt wel honig, maar voor een' and gegaard.*

www.libtool.com.cn

ren 1594, 1595. — II. *Korte Aanteekeningen uit de eerſte Reis van* WILLEM BARENDSZ. IIde D. bl. 1—12. „ Deze „ bekwame zeeman had den 29 Junij 1594 bij *Kilduin* de „ andere ſchepen verlaten; (I. bl. *13*) en was eerst den 15 „ Augustus weder bij dezelve gekomen," (bl. 114.) Op het verhaal van BARENDSZ beroept zich LINSCHOTEN, IIde D. bl. 115. Het is uitgegeven in *Waarachtige Beſchrijvinghe van drie Seylagiën*, enz. door GERRIT DE VEER van *Amſterdam*, 1598. — III. *Derde Zeilaadje benoorden om naar de Koningrijken Cathay en China in den jare* 1596, bl. 13—173. Deze Reis van 16 Mei 1596 tot 29 October 1597 is voor den *Nederlander* onvergetelijk door de beroemde overwintering op *Nova-Zembla*. GERRIT DE VEER heeft deze Reis beſchreven. — IV. *Mislukte Togt van* HENRY HUDSON *door het Noordoosten naar China*. IIIde D. bl. 1—19. Deze HUDSON ſtond in dienst der *Amſterdamſche* bewindhebbers, en werd ten jare 1609 als ſchipper en koopman met het bevel vereerd van het jagt *de Halve Maan*, ook wel genoemd *de Goede Hoop*. Ontdekking der *Hudſons-Rivier*, *Nieuw-Nederland*. Bouwing van *Nieuw-Amſterdam*, thans *New-York*. Hierbij is gevoegd een kort verſlag der overige togten, bijzonder door de *Engelſchen* in de laatſte jaren, tot het vinden van eenen Noordwester-doortogt, vergeleken met de vroegere reizen der *Nederlanders*. — V. *De eerſte Togt der Nederlanders met vier ſchepen naar de Oost-Indiën, onder het bevel van* CORNELIS HOUTMAN, bl. 20—158, van den 2 April 1595 tot 5 Augustus 1597.

Ons oordeel mag niet gaan over het geleverde in deze Deeltjes, dan voor zoo verre in aanmerking komt, of de gedane keus (op welke wij niets te zeggen hebben), of de wijze, op welke ons alles geleverd wordt.

Bl. 7, IIde D. zeggen de Uitgevers: „ Wij hebben gemeend „ de taal onzer voorouders zoo veel mogelijk verſtaanbaar te „ moeten maken, zonder echter aan dezelve eene verheven„ heid van ſtijl te geven, die het veelal naieve en waarlijk „ oorſpronkelijke geheel zoude doen verdwijnen; met één „ woord, wij meenden onzen ouden zeelieden, zoo veel de „ verandering der taal toeliet, hunne eigene taal te moeten „ doen behouden, ten einde hen altijd in deze hunne reizen „ weder te doen herkennen." In hoe verre de Uitgevers dit plan zijn gevolgd, kunnen wij in alle deelen niet nagaan. Bij gebrek aan de oorſpronkelijke Reisbeſchrijvingen gaat dit

moeijelijk. Ook de Heeren BENNET en VAN WIJK on
waarden de moeijelijkheid om dezelve te bekomen, en heb
ben, na de bekendmaking van hun plan, door de toezendin
van min bekende Reizen, hulp en ondersteuning ontvange
van de Heeren JACOBUS KONING, Mr. J. SCHELTI
MA, *Baron* COLLOT D'ESCURY VAN HEINENOORD, VA
ASCH VAN WIJK, DE JONG VAN RODENBURG, VA
ACKERSDIJK en anderen. Ons, wier hoofdstudie geenszi
ls land- en volkenkunde volgens oude en nieuwe reisbeschri
vingen, staat van dat alles niets ten dienst, en wij moet
dus alleen *naar* en *over* het geleverde ons oordeel rigten.

Over het algemeen laat zich hier alles zeer gemakkelij
lezen, en bijna alles draagt het kenmerk, dat, ook bij ver
nieuwing der taal, toch behouden is die eenvoudige en all
kenmerken van waarheid dragende schrijfwijze, welke doo
geene verhevenheid van stijl of welsprekende voordragt zoek
te schitteren. De oorspronkelijke Schrijvers verklaren zich tot
zoo iets onbekwaam. Maar al wie onbedorven van smaak
is, zal zich aan deze regt vaderlandsche verhaalwijze laten
boeijen, waarin het nut wel niet van vermaak ontbloot is,
maar toch altijd de bovenhand blijft behouden.

Uit eene enkele plaats schijnt evenwel te blijken, dat de
Uitgevers iets meer hebben gedaan, dan de verouderde mid
schéen te eischen. In het IIde D. bl. 77 vindt men deze
aanteekening: „ Dit gedeelte van het oorspronkelijke Journal
„ is met eene bijzondere letter gedrukt, ten blijke van het
„ belang, dat het wederzien der zon voor onze reizigers
„ had; *wij hebben daarom ook gemeend het geheele verhaal*
„ *van* DE VEER hier *te moeten overnemen.*" Er is dus ook
verkort? Dit is niet kwaad, als het geschiedt door zulke
mannen, als BENNET en VAN WIJK zijn. Op diezelfde
bladzijde moet het woord *toenmalige* zekerlijk ter meerdere
onderscheiding dus voorkomen: „ Daar dit strijdt tegen de
„ gevoelens van alle oude en (*toenmalige*) nieuwe Schrijvers."
„ Wij hebben gemeend," dus gaan de Uitgevers voort, „ de
„ aanteekeningen niet te veel te moeten vermenigvuldigen en
„ alzoo het werk te uitgebreid te maken. Vooral meenden wij
„ ons te moeten bepalen tot het ophelderen van verouderde
„ zeetermen en van die opgaven, welke door de aanzienlijke
„ vorderingen in de Aardrijks- en Natuurkunde thans beter
„ konden verklaard worden." Deze aanteekeningen, als van
bekwame handen, maken dit werkje voor iederen lezer hoogst-

www.libtool.com.cn

belangrijk. Nu en dan vindt men ook andere aanteekeningen, die echter niet ongepast zijn; b. v. IIIde D. bl. 67 de vraag: „ zoude ook de angst hier niet de voorwerpen ver„ groot hebben?" In den tekst wordt verhaald, dat men de *Samojeden* (van het kleinſte menſchenras) voor groote en ſterke menſchen had aangezien. *Uit ontſteltenis* had men niets van derzelver *kleeding* bemerkt. Moeijelijk valt het echter, altijd zoo veel jaren vroeger te leven, als bij het maken van aanteekeningen noodig is, om niet uit lateren leeftijd tot vroegeren te beſluiten. Den kundigen Verzamelaars willen wij daarom in bedenking geven, of niet hunne aanteekening, Ilde D. bl. 62, van dien aard is. VAN LINSCHOTEN vermeldt, „ dat er op den uiterſten hoek, aan de zuidzijde van „ dit eiland, wel drie- of vierhonderd groote en kleine Af„ goden ſtonden, ruw en lomp van hout geſneden," enz. Daarop wordt aangemerkt: „ De Schrijver geeft hier zijne „ eigene gedachte op, welke wel niet meer dan als gisſing „ kan opgenomen worden. Het is bekend, dat de *Samojeden* „ hunne Huisgoden hebben," enz. *Hadden* zou hier beter voegen dan *hebben*. Kon niet naderhand, door menigvuldiger bezoek, bij welke nu en dan zulke openlijk gevondene beelden werden weggevoerd, (zoo als, volgens bl. 87, één zelfs naar *Enkhuizen* voor de verzameling van PALUDANUS, vergelijk ook bl. 202) meerdere zorg den *Samojeed* zijn aangenden, om zijne Goden thuis te houden? Van dien aard komt ons de aanteekening IIIde D. bl. 60 voor. Ook daar te lande bleef niet alles bij het oude, vergelijk bl. 64.

Van eenig belang oordeelen wij het, ſtil te ſtaan bij de aanteekening, IIde D. bl. 115. Daar wordt aangemerkt, „ dat, in de echte opgaaf van DE VEER, alleen de naam van „ BARENDSZ met kapitale letters gedrukt is, waardoor het „ ons voorkomt, dat men hem voor den eigenlijken ſcheeps„ bevelhebber moet houden," enz. Ligt misſchien dit onderſcheidende of in de naauwe betrekking van BARENDSZ tot zijnen vriend GERRIT (DE VEER)? (zie bl. 117, 120) of in het treurig verlies van dezen kundigen zeeman voor allen (bl. 120), zoo kort na die onderteekening, na zeven dagen? of om dadelijk in het oog te doen vallen, dat BARENDSZ, hoewel eerst niet tot de afreize nog gezind, (den 9 Mei, bl. 99) echter, hoe ziek hij ook was, het algemeen beſluit ter afreize onderteekend heeft?

De overwintering van *Nederlanders* op *Nova-Zembla*, door

TOLLENS verheerlijkt, is, met die van VAN DER BRUGGE
en zes andere *Nederlanders* in de *Noordbaai* op *Spitsbergen*
in 1633, zonder voorbeeld in de Geschiedenis. Daarom vind
hier nog, tot wegneming van moeijelijkheid, dit weinige een
plaats! Er bestaat namelijk verschil in de namen van eenige
der manschap. Het besluit ter afreize hadden onderteekend
JACOB HEEMSKERK, WILLEM BARENDSZ., PIETER
PIETERSZ. VOS, GERRIT DE VEER, Meester HAN
VOS, LENAERT HENDRIKSZ., LAURENS WILLEMSZ.
PIETER CORNELISZ., JACOB JANSZ. STERRENBURGH
JACOB JANSZ. SCHIEDAM, JAN REINIERSZ. Zie bl.
114, 115, IIde D. Met uitzondering van WILLEM BA-
RENDSZ. kwamen deze onderteekenaars allen behouden
het vaderland. De namen van dezen worden aan het Ei
opgegeven; doch met dit verschil, dat JACOB JANSZ.
SCHIEDAM genoemd wordt met den bijnaam HOOGWOU
JAN REINIERSZ. met den naam VAN BUYSEN. Behalve
dezen komen onder de teruggekeerden nog voor JAN HILLE
BRANDSZOON en JACOB EVERTSZ. De beide laatsten
hebben op den 13 Junij 1597 het gemeenschappelijk besluit
ter afreize niet geteekend. Deze onderteekening is insgelijks
niet gedaan door KLAAS ANDRIESZ., welligt wegens
ziekte; want even als BARENDSZ. stierf ook hij, den zesden
Junij daaraanvolgende. Het volk was tot dien togt uitgeko-
zen; doch die keus had voornamelijk, zoo niet geheel, op het
oog den ongehuwden staat, opdat geen trek naar huis belem-
mering zou veroorzaken. En zoo weinigen uit den zee-
mansstand, in 1597, waren buiten staat te teekenen! Zou
over het algemeen de *groote Natie* in onzen tijd hierin nog wel
zoo verre zijn, als deze *Nederlanders* toen? Merk dit op,
servile pecus imitatorum!

De Uitgevers hebben vooral bij de zoogenoemde inwerpsels of
invoegsels, de beschrijving der bijzondere landen of streken op
den aardbol bevattende, dezelve, nu geheel verouderd zijnde,
thans naar de nieuwere berigten veranderd. Ook dit verhoogt de
waarde van dit werkje. Zou het evenwel niet goed geweest zijn,
dat, vooral bij geheel veranderde invoegsels, voor den lezer de
afwijking van het oorspronkelijke verhaal meer algemeen aan-
gewezen ware geweest, dan nu het geval is? Met ingetrokken
regel, zoo als b. v. IIIde D. bl. 138, 139, zouden die ver-
anderingen en verbeteringen dadelijk in het oog vallen. Nu
is dit, bl. 76, 77 en vooral bl. 82—87, niet zoo duidelijk

www.libtool.com.cn

Achter het derde Deeltje is gevoegd eene Kaart van het Noorden. Deze zal meer welkom zijn, dan dezelve in tweeën gesplitst, en bij elk Deeltje gedeeltelijk gevoegd.

Mogen de Heeren BENNET en VAN WIJK bij het vaderlandsch publiek aanmoediging, en bij bezitters van oude reisverhalen, journalen of bijzondere aanteekeningen welwillendheid ter mededeeling van dezelve erlangen, om nog meer bij te dragen tot handhaving van de eer onzer voorvaderen, tot de waardering van hunne wezenlijke verdiensten, en tot meerdere opwekking van liefde en achting voor onzen geboortegrond!

Aanſichten des Politiſchen Zuſtandes von Europa, nebst einer Geſchichte von der Belgiſchen Revolution bis April 1831, von K. P. Oberſten VON SCHEPELER. Haag, bey *Gebrüder Hartmann*. 1831. Gr. 8vo. IV und 430 S. *f* 4-:

Dit boek behelst in de eerste plaats eene wijsgeerige en geschiedkundige beschouwing van den staatkundigen toestand van Europa, sedert de eerste Fransche omwenteling tot op onzen tijd; en ten tweede, eene geschiedenis van den Belgischen opstand tot de maand April 1831. Het eerste gedeelte onderscheidt zich voordeelig van zoo vele politieke brochures, waarvan vooral Frankrijk het vaderland is, welke, in eenen fraaijen stijl ingekleed en met alle de sieraden der welsprekendheid opgeschikt, ons meestal schoonklinkende redeneringen opdisschen, gebouwd op valsche stellingen, of op Modespreuken van onbepaalden zin; — tooverklanken, met welke men de wufte menigte, of de vurige jeugd, tegen alle orde in de Maatschappij, tegen alle gevestigd gezag trucht op te winden. De Schrijver van het aangekondigde werk toont van eenen geheel anderen geest bezield te zijn. Zijne redeneringen zijn niet op ijdele woorden of verwarde begrippen, maar op daadzaken gegrond. Hij toont eene naauwkeurige kennis van den toestand der onderscheidene Rijken en Staten van Europa te bezitten. Hieruit ontleent hij de voorbeelden en de bewijzen voor zijne stellingen, welke alzoo, op de ondervinding en de werkelijkheid gegrond, noch woordenpraal, noch drogredenen noodig hebben, om bij den Lezer ingang te vinden. Wat des Schrijvers bijzondere denkwijze betreft, hij schijnt ons toe tot die partij te be-

hooren, in welke men alle nijvere en rustige burge
huisvaders, allen, die iets te verliezen hebben, zou
nen te moeten aantreffen; dat is, tot de voorstande
redelijke vrijheid, zoo verre dezelve met de orde
Maatschappij en met de klem van het gevestigd ge
paard kan gaan, maar verder niet. Voor de leer de
souvereiniteit, voor de onschendbaarheid der drukpe
het heilig regt van oproer, en dergelijken verheven
meer, verwachte men dus hier geene sophismen: integ
wij bevelen het boek met volle ruimte allen aan,
stellen op heldere inzigten en op redeneringen van
zond verstand, dat met de nodige kennis is toegeru
over deze en dergelijke onderwerpen grondig en ove
te oordeelen.

Het tweede gedeelte van dit werk (S. 137—430)
gelijk wij zeiden, eene geschiedenis van den Belgisc
stand tot April 1831. Misschien is het nog te vr
over dit belangrijk onderwerp een *klassiek* werk te
schrijven; doch de tijdgenoot verdient reeds lof,
hij voor de vergetelheid bewaart, hetgeen anders
oceaan der dagbladen zou bedolven blijven, en bot
opzamelt voor den nakomeling, die, op een ve
standpunt geplaatst, van het *Respice finem* zal kunnen
maken. Zoo veel is zeker, dat dit werk reeds a
geeft als men thans met billijkheid vorderen kan;
eene geheel aaneengeschakelde geschiedenis van de
ken, drijfveren, beginselen en voortgang van den B
opstand, die met groote zorgvuldigheid bewerkt en d
een' zeer goeden historischen stijl voorgedragen is.

In enkele bijzonderheden schijnt de Schrijver niet
derrigt geweest te zijn, b. v. wanneer hij bl. 211 z
de Graaf VAN BYLANDT en de Generaal WAUTHI
eenen krijgsraad gebragt zijn. Dit is, zoo wij ver
niet geschied. Wel heeft de Graaf VAN BYLAND
de Schrijver daarna zegt, eene verantwoording van
drag in het licht gegeven, tegen welke onderschei
schriften en artikelen in de Nieuwspapieren verscher
doch hierbij is het gebleven. — Zoo zijn ook de o
heden van den stouten en gevaarvollen intogt van de
prins, alleen van eenige Adjudanten vergezeld, bi
oproerige Brussel, niet met die uitvoerigheid opgegeve
het gewigt dezer edele en moedige poging vorderd

www.libtool.com.cn

de Memorie van den Graaf VAN BYLANDT, welke wij zoo even aanhaalden, behelst hieromtrent aan het slot een aantal merkwaardige bijzonderheden, welke wij elders nog niet aantroffen.

Het is te bejammeren, dat dit boek ontsierd wordt door eene ontzettende menigte drukfeilen. De afstand, waarin de Schrijver van de drukpers was, schijnt hiertoe aanleiding te hebben gegeven, en hij heeft getracht, door eene compleete Lijst van *Druckfehler*, vier bladzijden groot, hieraan zoo veel mogelijk te gemoet te komen. Doch er blijft nog stof over voor een aanzienlijk toevoegsel. Dit is echter buiten de schuld van den Schrijver, wiens werk wel waardig was in onze taal overgezet te worden. Wij verheugen ons echter, dat het in 't Hoogduitsch in het licht verschenen is, overtuigd dat het bij onze Duitsche naburen veel zal kunnen bijdragen tot wegneming van zoo vele verkeerde oordeelvellingen over de oorzaken van den roekeloozen en onzinnigen Belgischen opstand.

Koorzang, ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van de Doorluchtige School te Amsterdam [*door Mr.* J. VAN LENNEP]. *Te Amsterdam, bij* P. Meijer Warnars. *In gr.* 8*vo.* 3 *Bl. f* :-10.

Een Amsterdamsche Winteravond in 1632. *Geschiedkundig Tafereel, in twee Bedrijven. Door Mr.* J. VAN LENNEP, *Secretaris van Curatoren der Doorluchtige School. Te Amsterdam, bij* P. Meijer Warnars. 1832. *In kl.* 8*vo.* 50 *Bl. f* :-40.

Nederlandsche Legenden, in Rijm gebracht door Mr. J. VAN LENNEP. (*De Strijd met Vlaanderen.*) *Iste Deel. Te Amsterdam, bij* P. Meijer Warnars. 1831. *In gr.* 8*vo.* 185 *Bl. f* 3-60.

Het Beleg van Corinthe. Uit het Engelsch van Lord BYRON. *Door Mr.* J. VAN LENNEP. *Te Amsterdam, bij* P. Meijer Warnars. 1831. *In gr.* 8*vo.* 59 *Bl. f* 1-30.

In den *Koorzang*, ter gelegenheid van het tweehonderdjarig

beſtaan van de Doorluchtige School te *Amſterdam*, han haaft de Heer VAN LENNEP zijnen welverkregenen ro als Dichter.

Minder bevalt ons zijn geſchiedkundig tafereel in tw bedrijven, voorſtellende een' *Amſterdamſchen* winteravond 1632. Te *Amſterdam kon* het, als gelegenheidsſtukje, bel gen; maar overal elders moet een ſtukje in twee bedrijve in welke beide niets bedreven wordt, misvallen. Dit is n alleen het oordeel van Recenſent, maar ook dat van toone kunſtenaars van beroep. — Wat alledaagſche vrouw b. v. is Mevrouw HOOFT! Eene wat meer beſchaafde, maar and eveneens geſtemde vrouw als MARTHA DE HARDE in d Roman *Willem Levend*. Ware zij nu even koddig, dan z zij nog als karrikatuur gelukt zijn; doch thans is zij no door waardigheid belangwekkend, noch door potſigheid lac verwekkend; welk laatſte evenwel even min zou behaa hebben. — Hoe kunnen de verzen van HOOFT, in zulk ee verouderde taal, aan een gemengd publiek, dat er niet ee den zin van vatten kan, tegenwoordig bevallen? Dit gel ook eenigermate van die van VONDEL en anderen. Wij ze gen dit echter niet van VONDEL's bijſchrift op VOSSIU Alleen is het hinderlijk, dat het in 's mans tegenwoordigh door HOOFT wordt gereciteerd, op het oogenblik als hi VOSSIUS namelijk, inkomt, en als middel om hem aan th SELSCHADE kenbaar te maken; en zulks in een ſtukje, (alles in het dagelijkſche leven voorſtelt, en waar men d den gewonen gezelſchapstoon niet verlaten mag, welks heel moderne inkleeding bovendien al te zeer contraſte met den alouden dichttrant. Intusſchen willen wij over d en eenige andere zwarigheden niet kibbelen. Erger ſchi het ons, dat die eigen zoo te regt opgehemelde VOSSI geen woord tot zijnen hem zoo vleijend ontvangenden g heer HOOFT, noch tot TESSELSCHADE of iemand ande ſpreekt. Met REAEL kan het naauwelijks door den beu Maar Profesſor VOSSIUS voor eene ſtomme rol te kiez die natuurlijk door een' figurant wordt vervuld! Dit beg pen wij niet. — De Heer VAN LENNEP heeft zoo veel lent. Waarom bepaalt hij zich, in zijnen tooneelarbeid, ſtukjes van voorbijgaande waarde? Waarom levert hij niet een Blijſpel in den ſmaak van MOLIÈRE, een Toon ſtuk in dien van KOTZEBUE, een Treur- of een Hist ſpel, het zij in den Klasſiſchen, het zij in den Romantiſ

www.libtool.com.cn

ſmaak? Hij zal zelf wel weten, welke ſoort en welke ma-nier hem het beste van de hand gaan; het zij ſlechts iets blijvends, iets meer dan een paar grappige *Gelegenheidsſtukjes*, of dan een *Tafereel zonder intrigue!* — Maar neen! iets blijvends? Ja! dit heeft de Heer VAN LENNEP ook reeds voor het tooneel vervaardigd. *De Roem van twintig Eeuwen* heeft ook *zijnen* roem gevestigd: en behaagt het hem *Opera's* te maken, ook deze zijn ons in zoo verre welkom.

Wij zeiden, dat de Heer VAN LENNEP veel talent heeft. Dit wordt algemeen erkend; en indien er nog iemand aan twijfelen mogt, hij leze niet bij voorkeur dezen *Amſterdamſchen Winteravond*, maar liever of den *Roem van twintig Eeuwen*, of het hier aangekondigde Deel der *Nederlandſche Legenden*. Het laatstgenoemde werk is, in een uitmuntend en zinrijk gedicht, aan VONDEL toegewijd. Na eene leerzaamwaardige Aanteekening, volgt de Inleiding tot den eerſten Zang, waarbij die Zang den Heere VAN DER HOOP wordt opgedragen. Zoo geſchiedt het ook met den tweeden Zang, aan den Heere Mr. VAN 'S GRAVENWEERT, en met den derden, aan Jonkheer Mr. J. C. DE JONGE. Achter elken Zang zijn eenige belangrijke Aanteekeningen geplaatst, deze laatſte natuurlijk in proza; de Inleidingen zijn alle in dichtmaat, en die voor den derden Zang neemt zelfs eene hooge vlugt. Wat nu den inhoud dier Zangen zelve betreft:

In den *eerſten Zang* ankert een ſchip, dat op de reede van *Dieppe* ter koopvaardij was uitgerust, voor *Weſterſchouwen*. Een deel der manſchap treedt aan wal, en daaronder een kramer met een zonderling en ſchrikinboezemend voorkomen. Hij vraagt aan zekeren OENE, een' visſchersmaat, die elk zijne dienſten aanbood, den weg naar *Zierikzee*. Dit weigert hem de arme OENE, die wel een' brief zou durven medenemen, maar geenen kramer geleiden durft, daar dit beiden in gevaar zou brengen, om door de rondom ſtroopende *Vlamingen* onder Graaf GWY (of GUY), die op *Zierikzee* aanrukten, vermoord te worden; doch hij biedt aan, den vreemdeling naar het ſlot van HAEMSTEDE te geleiden. De zoon der vrouw van dat ſlot, WITTE VAN HAEMSTEDE, was naar *Duivelland* getrokken, ten einde, onder OOSTERVANT's opperbevel, de *Vlamingen* te beſtrijden; maar op het ſlot waren HAEMSTEDE's vrouw, AGNETA VAN DER SLUYZE, (volgens het berigt, hetwelk de Dichter, vooral om *aesthetiſche*

redenen, volgt, weleer heimelijk gehuwd geweest met FLORIS V van *Holland*) en (bedienden enz. niet medegekend) Jonkvrouw HADEWY VAN BORSELEN, verloofd met WITTE VAN HAEMSTEDE. De onbekende kramer wordt eerst bij de huisbedienden geplaatst, welken zijne ſtroefheid ongevallig was; maar toen eene bediende, BAERTE genaamd, een lied op *Hollands* vlag zong, toen ſtemde hij wien zulks in *Zeeland* bevreemdde, mede in het referein, ſchonk aan de dienstmaagd een ſierlijk kruis van uitlandsch hout, dat zoo geurig als lenterozen riekte en met goud versierd ingelegd. Den volgenden dag werd hij aan de Burgvrouw voorgeſteld, en verried onwillekeurig zijne bekendheid met de zaken van *Holland* en de familiebetrekking van deszelfs Edelen. Ook bejammert hij het verraad van RENESSE, dat tot de *Vlamingen* was overgegaan. Met verzwijging van zijnen naam, meldt hij, met opzet eenigzins onvolledig, zijne lotgevallen, en hoe hij (na den afgezant van Graaf FLORIS naar *Engeland* verzeld te hebben tot handhaving der regten van FLORIS op de kroon van *Schotland*) vervolgens vreemde Heeren had gedient, doch op de maar van den oorlog, door GWY van *Vlaanderen* berokkend, uit *Frankrijk* vertrokken was, om een graf in *Holland* te zoeken. Alvorens hij echter zich tot den krijg mogt aangorden, had hij een' duren, maar geheimen pligt te *Zierikzee* te vervullen. Onverwacht hoort men den hoorn ſchallen, de paarden trappelen, en WITTE VAN HAEMSTEDE, gevolgd door een paadje, ſnelt in. Roerend is het hier voorgeſtelde toonee HAEMSTEDE verhaalt de nederlaag der *Hollanders* in *Duveland*, en hoe weldra *Zierikzee* zal belegerd worden door de *Vlamingen*. Hij zelf wil naar *Voorne* wijken, en zijne moeder aldaar in veiligheid brengen; maar zijner bruid bied hij eene ſchuilplaats in *Vere* bij haren broeder aan, die zich met GWY verdragen had. HADEWY wil echter haren bruidegom met zijne moeder volgen; en alzoo zouden zij allen naar *Voorne* trekken, waar GERARD, Burggraaf van *Zeeland*, na het verlies van zijn gezag in *Zeeland*, onafhankelijk regeerde, en zich onzijdig hield in den twist tusſchen *Holland* en *Vlaanderen*. De vreemdeling was, vóór dit affpraak, naar zijne kamer geleid.

Den volgenden dag (leert ons de *tweede Zang*) wordt de geheimzinnige vreemdeling voorloopig in de Ridderzaal geleid. Aldaar raakt hij een kruiszwaard aan, en ontſtelt

www.libtool.com.cn

het zien van den in 't ſtaal gegriften naam van FLORIS. Eensklaps ſchiet een oude dog op hem toe. Met moeite wordt de dog gebonden en weggevoerd door twee dienaars, die, op last van HADEWY, welke met den paadje was ingeſteld, in tijds verſchenen waren. Het was de eenige hond van FLORIS V, welks leven men te voren had kunnen redden. HADEWY zingt eene Romance: *de Doggen van Graaf* FLORIS. Doch hier is eene ſchrijf- of drukfout in het vierde couplet. Wegens de maat van al de vorige en volgende coupletten, moeten de vier eerſte regels, in plaats van:

Vergeefs! geen hulp zou baten.
Het ſchelmſtuk is volbracht:
Van al zijn volk verlaten,
Ligt Hollands Graaf geſlacht.

aldus gelezen worden:

Vergeefs! geen hulp zou baten.
Van al zijn volk verlaten,
Ligt Hollands Graaf geſlacht.
Het ſchelmſtuk is volbracht!

waarop dan volgen de vier laatſte regels:

Doch wie ook, bij zijn leven,
Lafhartig hem verliet,
Zijn honden zijn gebleven:
Hun liefde wankte niet.

Doch waarom is de titel der Romance: De *doggen* van Graaf FLORIS? De overgebleven hond ſchijnt de eenige *dog* te zijn geweest: de anderen waren, volgens de Romance zelve, *honden*, en die worden in 't Hollandsch nimmer *doggen* genoemd. — De onbekende, die zijn geheim aan HARMSTEDE nog niet wil ontdekken, ſtelt hem echter een kistje met edelgeſteenten ter hand, en belooft hem, eindelijk, mogelijk ook ſpoedig, zijn geheim te zullen openbaren. Inmiddels laat HARMSTEDE het kistje bewaren. De onbekende neemt alleen de reis aan naar *Zierikzee*; daar komt hij met een aantal vlugtelingen binnen. Men is bezig met het maken van verſperringen. De onbekende ſnelt naar het Konvent of den zoogenaamden Tempel der *Tempelieren*. De tempel is

open. Alles is ledig. In de kapel alleen is alles in behoorlijke orde; maar geen ſterveling is ergens te zien. De onbekende wil vertrekken, maar hoort de vesperklok luiden. Hij begeeft zich naar het *belfort*, en ontdekt er een grijsaard. Het was juist de man, dien hij zocht, zijn ouden vriend BEAUMONT; maar deszelfs kracht en ſchoonheid waren verdwenen.

Toch ſprak de vreemdling: „mijn Beaumont!
Hoe dank ik God, dat ik u vond."

„Stil!" fluistert BEAUMONT, en gaat voort met kloklui

De kramer roept met ongeduld:
„En waarom zelf een taak vervuld,
Geſchikter voor een ſlechten leek?
Waar zijn, waar zijn de broeders? ſpreek!"

De grijze ridder knikt hem toe
En lagcht, en ſpreekt geen woord,
En trekt, als werd hij nimmer moê,
Volijvrig aan de koord,
En lagcht nog eens, en keert zich om,
En mompelt langzaam: *dom ding dom!*
Dan eindlijk zwijgt het klokgebom, enz.

Nu wenkt de Ridder den onbekende hem te volgen. BEAUMONT gordt het ſtaatſiekleed aan in de ſakristij, begeeft zich in de kerk, en zingt met halfgeſmoorden klank het gewone dank- en vesperlied, knielt, murmelt de kerkgebeden, rijst op, gaat heen, en ontdoet zich van het pleeggewaad. Hij geleidt den vreemdeling naar de eetzaal, haalt twee tinne kroezen en een beſchimmeld brood, en zegt: „Zit met mijn broedren! zit en eet!" De vreemdeling betuigt het zijne verwondering. BEAUMONT ſchijnt te willen luisteren. De vreemdeling (denkelijk GIJSBRECHT VAN AEMSTEL) bekent zijne wroeging over zijn deel aan den moord van FLORIS V, verhaalt zijne vlugt naar vreemde kusten, zijne volgende omzwervingen, zijnen ſtrijd tegen de *Sarrasenen*, zijne pelgrimaadje naar het heilig graf, en de vergiffenis die hem een kluizenaar aankondigde, zoo hij ging herſtellen wat nog te herſtellen was. Hij verzoekt dan ook nu van BEAUMONT zeker parkement terug, waarvan het lot de *Graafſchaps* afhing. Maar —

www.libtool.com.cn

De zinnen van den Tempelheer
Zijn voor geen reden vatbaar meer.

Nu zoekt de vreemdeling ten minſte te vernemen, waar de andere Ridders zijn. Bij herhaling antwoordt BEAUMONT: „Still! ſtil! zij ſlapen;" ſchuift zijnen zetel bij, en zingt op doffen toon:

Vraagt gij, waar mijn ridders zijn,
Waar mijn ridders zijn gebleven?
Zoo wakker in 't veld en zoo blij op 't feſtijn?
Waar mijn ridders zijn gebleven?
In de kerkkapel hierneven
Klonk nog ſtraks hun vroome beê:
Miſerere, *Domine*.

Vraagt gij, waar mijn ridders zijn,
Waar mijn ridders zijn gebleven?
Zij leêgden de kelken vol ſchuimenden wijn:
't Vrolijk lied was aangeheven;
Doch de moord had hen omgeven.
't Heilloos ſtaal verliet de ſcheê.
Miſerere, *Domine*.

Vraagt gij, waar mijn ridders zijn,
Waar mijn ridders zijn gebleven?
De dood waarde rond op het bloedig feſtijn.
Allen, allen moesten ſneven.
God moog' 't gruwelſtuk vergeven,
En ſchenk hun zijn eeuwgen vreê.
Miſerere, *Domine*.

De kramer is verbaasd, dat men hier het voorbeeld van *Frankrijk* gevolgd heeft, en vraagt, hoe BEAUMONT alleen gebaard is? Deze valt in eene vlaag van krankzinnigheid, gaat in zijne verbeelding met de moordenaars ſtrijden, en zijgt afgemat neder in zijnen ſtoel. Terwijl de kramer als verpletterd ſtaat, dringt eene bende den tempel in. De hoofdman vergunt den kramer, den nacht nog in de tempelpoort door te brengen; maar de kerk moet in eene veſting, de kapel in een tuighuis veranderd worden. De krankzinnige ziet onverſchillig om zich heen, ſpreekt een kort gebed, en gaat met vasten tred de zaal uit naar zijne cel. Den vol-

genden morgen hoopte de onbekende hem weder te vinden. Vergeefs! voor zonneopgang had BEAUMONT het kloos ter verlaten, en was de ſtad in allerijl uitgeſneld. Alleen lijk had de onbekende vernomen, dat BEAUMONT, wegen zijne krankzinnigheid, tijdens den moord der *Tempeliers* geſpaard was, en hij ſedert, elken morgen, door eene vrie denhand verzorgd was geworden, zoo lang hij zich in h klooster bevond. Thans echter was alle hoop, om hem weer te vinden, verloren.

De *derde Zang* verplaatst ons dadelijk op het eiland *Voor ne*, hetwelk zich in een' ſtaat van gewapende onzijdighe bevond, en waar alles blijde en gelukkig was. Gastvij e met een' fraaijen *welkomstzang* wordt HAEMSTEDE met d zijnen ontvangen. De Heer van *Voorne*, wiens kostuum e gevolg, in de manier van WALTER SCOTT, beſchreve worden, rent hem te gemoet. VOORNE toont aan HAEM STEDE zijnen hof, boomgaard, valkenhof, paardenſtal enz. Men moet dit alles *lezen*. Eindelijk gaat men aan het avondmaal. Aldaar verhaalt de Heer van *Voorne* onder anderen, hoe hij niet ligtelijk huwen zal, of hij zou zekere maagd moeten wedervinden, die zoodanig geſluijerd was, dat hij nimmer haren blik had aanſchouwd, ja zelfs, die nooit een woord had willen ſpreken; maar die, alzoo onkenbaar, hem, toen hij zwaar gewond was geworden, in *Utrecht* had helpen verplegen. Een grijsaard was bij de maagd geweest; doch toen hij, GERARD VAN VOORNE, herſteld was, waren grijsaard en maagd verdwenen. Echter zou hij in gevaar geraken, zijnen eed te vergeten, indien hij dikwijls in het gezelſchap ware van eene ſchoone als HADEWY. „Gij moet," riep lagchend HAEMSTEDE uit, „die ſcherts met mijn verloofde ſtaken," enz. Maar inmiddels verbleekt het meisje, enz. en zij wordt naar het ſlaapſalet weggevoerd. Den volgenden dag komt een aantal Ridders het burgplein opgereden. Allen komen eene ſchuilplaats zoeken; de broeder van HADEWY is onder dat getal. Bij het middagmaal heft de zanger FRANK een luchtig lied aan tot lof van den vrede en den wijn, waarin de koddige tegenſtelling van JAN GERRITS, die ten oorlog toog, en zijn' broeder WILLEM, die te huis bleef, eindigt met dit couplet:

Jan Gerrits bracht van d'oorlog t'huis,
Nu afgeſtreên en oud,
Één arm, één been — en één oog naar ik meen,
Veel roem, maar luttel goud.

www.libtool.com.cn

Maar Willem zijn broeder bleef frisch en gezond,
Schatrijk, en als een ton zoo rond.
ie zou dwaas den krijg begeeren, wie het ſchittrend krijgsgewoel,
i hij rustig wijn kan drinken, neêrgedoken in zijn ſtoel?

ch de zanger GERBRAND antwoordt weldra met een
ierlandsch lied, dat dus eindigt:

! tot den ſtrijd! — nog meer, ten zege! Ziet! zij wijken!
En zee en land zijn overdekt met lijken.
Triomf! triomf! de vijand keert,
Ziet! Holland overwint: de Vlaming is verneêrd.

: veroorzaakte eenigen twist. Onderſcheidene Edelen voe-
achtervolgens het woord. Maar de moed der meeste
den is bezweken. Alleen HAEMSTEDE's paadje, wiens
n insgelijks nog een geheim is, wil den ſtrijd weder aan-
open met de *Vlamingen*. WITTE VAN HAEMSTEDE
oemt hem tot bevelhebber van *Zierikzee*, waarheen hij
welhaast zou moeten begeven. HAEMSTEDE zelf
zien *Haarlem* te behouden, en de *Vriezen*, *Kennemers*
Vaterlanders onder zijne banieren te vereenigen. Hij zou
zee en duin met een klein getal dapperen er henen
. *Dordrecht* bleef intusſchen door den braven PUT-
tegen de *Brabanders* verdedigd. Overigens waren
t en *Zeeland* thans in de magt der *Vlamingen* en
ders.

eindigt dit Deel. Wij verlangen naar het vervolg,
n, dat de Heer VAN LENNEP alsdan wat meer op
chten der naamwoorden en op de ſpelling zal letten.
ij te werk gaat, is het zoo min goed volgens BIL-
t, als volgens WEILAND en SIEGENBEEK.
het laatſte, hier aangekondigde dichtwerk aangaat,
Beleg van Corinthe, een dichterlijk verhaal van
ON. Het ſchetst de verovering van *Corinthe* door
onder het opperbevel van den Vizier COMOUR-
roerd door den Renegaat ALP, op de *Venetianen*,
door MINOTTI, ten jare 1715. Ook hier heeft
AN LENNEP zich uitmuntend gekweten. Het
egt belangwekkend. De dochter van MINOTTI
is verloofd geweest aan ALP. Hare ſchim ver-
, den nacht vóór de beſtorming van *Corinthe*.
dat zij nog in leven is, en ſlechts ſchielijk ver-

dwenen. In den ſtrijd met MINOTTI verneemt hij va
zen zelven de ſchrikkelijke waarheid. De voorſpellin
de ſchim wordt vervuld. ALP ſneuvelt onbekeerd.
Turken wreken hem vreeſelijk. *Corinthe* bezwijkt.
NOTTI, eindelijk alleen nog vechtende, ſleept den
in het kruid, en de vijanden van het kruis ſneven met

Het Geheim der Vrijmetſelarij opengelegd, door P. G.
SEN GEYSBEEK. *Te Amſterdam, bij* L. van Es.
In gr. 8*vo. XV en* 79 *bl. f* 1-25.

Er komen tegenwoordig zoo vele vlugſchriften uit, dat
van alles geene notitie kunnende nemen, zich van ze
datgene bepaalt, wat door deszelfs titel of ſchrijve
meest de nieuwsgierigheid opwekt. Dit was nu juist
ons betreft, het geval niet met een ſtukje van G. B
NING, over de Vrijmetſelarij, in het jaar 1831 gedru
's Gravenhage, bij VAN LANGENHUYSEN. Wij v
niet ontkennen, dat het onderwerp op zichzelf belangr
Maar ieder ding heeft zijnen tijd; en nu, terwijl de n
leden van iedere ſoort van bijzondere Genootſchappe
zoo ſchoon vereenigen tot bereiking van een en het
edele doel, de handhaving der vaderlandſche eer en ona
kelijkheid, nu hadden wij niet veel lust, om BRUINI
hooren uitvaren tegen de Vrijmetſelarij. De Schrijve
het thans aangekondigde werk: *Het Geheim der Vrijmetſ
opengelegd*, verſchilt van ons in gevoelen, en acht naauw
riger kennisneming van het boekje van Dr. BRUININ
dig. Hij gelooft, dat het aan eenvoudige, ligtgeloovig
landſche Christenmenſchen, die alwat een Geestelijke st
ſchrijft voor waarheid houden, kwaad zal doen. Of
eenvoudige Christenmenſchen het den Schrijver vriendelij
len afnemen, dat hij in zijn maçonniek gebed den it
des Geestes inroept; dat hij de woorden van JEZUS, Jo
36, op zijn onderwerp toepast: *Terwijl gij het licht
gelooft in het licht, opdat gij kinderen des lichts moogt*
daaraan twijfelen wij echter. De Christenmenſchen zij
te lande over het geheel zoo eenvoudig niet, of het i
ſterk *regenen* voor hen uitgelekt, dat een ſchijn van v
heid wel eens gebezigd wordt, om alle verdenkingen t
verdwijnen; en wij gelooven niet, dat zulke uitdrukl

www.libtool.com.cn

hier derzelver doel zullen bereiken. Bij de gewone wijze van beoordeelen van hen, voor wie WITSEN GEYSBEEK zijn werk bestemt, kan men der Broederschap zeker geene slechtere dienst bewijzen, dan dat men den schijn aanneemt, dat zij eene geheime Godsdienstige Sekte is. De vijf Redevoeringen, uit welke, na eene vrij uitgebreide Voorrede, het werk bestaat, leerden ons niets nieuws. WITSEN GEYSBEEK zegt, wel is waar, dat de Vrijmetselarij „ eene *onafgebrokene* voortzetting is der geheime gezelschappen uit de Grijze aloudheid," sprekende daar van „ de Mysterien van Eleusis, Athene, Crotone, de scholen van Pythagoras, Socrates, Anaxagoras, Zeno, Plato en andere verlichte wijsgeeren;" maar anderen, even zoo wel Broeders als WITSEN GEYSBEEK, schertsen daar zelve mede, en bekennen, dat eenige dweepers in hun midden aanleiding hebben gegeven tot de beschuldiging, dat de Vrijmetselaars den oorsprong hunner vereeniging gaarne zouden willen verschuiven tot vóór den eersten dag der Wereldschepping! Wanneer de profanen vertellen, dat de Vrijmetselaars in hunne vergaderingen den navel van hunnen Grootmeester kusten, of den Duivel aanbidden, dan vertellen zij zotte sprookjes. Die hen beschuldigen, dat zij aan geen Duivel gelooven, doen welligt gelijk *de Lasteraar* bij KOTZEBUE. Maar hetgeen de Broeders, gelijk WITSEN GEYSBEEK in dit boekje, van hun geheim ten beste geven, is van weinig beter alooi dan de afgesneden staart van den hond van ALCIBIADES, waarmede zij het profane publiek zich laten amuseren. Maar, maakt de arbeid van WITSEN GEYSBEEK hierop geene uitzondering? De man is immers „ onbesproken van gedrag en zeden, een goed burger en huisvader." Hij geeft zich zelf dit getuigenis. Voor hen, die den Schrijver als zoodanig kennen, heeft dit getuigenis, maar juist ook alleen daarom, genoegzaam gezag. Met ons, die den man niet kennen, is dit het geval niet. Maar, en dit zou veel afdoen, WITSEN GEYSBEEK zegt ook nog van zich zelf, in de Voorrede van zijn werk, dat hij als openbaar Schrijver de achting van het publiek geniet. Zeldzaam hoort men in de letterkundige wereld iemand zich zelf dit getuigenis geven; en daarenboven, wat verstaat de man door het publiek? HORATIUS onderscheidt reeds

quibus est equus, et pater, et res:
— fricti ciceris — et nucis emptor.

De matroos, die op het ſchip van COOK den doodelijk beſpeelde, werd, als een andere ORPHEUS, door de *Zuidzee*-eilanders bijna vergood. Indien die man zich ſedert had aangekondigd als een toonkunſtenaar, die de achting van het publiek genoot, zou men hem in dat geval wel ten onrechte van beſpottelijke verwaandheid beſchuldigd hebben?

De Eed, of de geſluijerde Onbekende. Door T. GOTTFRIED. *Te Amſterdam, bij* J. C. van Kesteren. 1831. *In gr.* 8vo. 276 *Bl. f* 2 - 75.

Het grootſte gedeelte der uit het Hoogduitsch overgebrachte romans en verhalen mag onder de prulſchriften gerangſchikt worden. Om zuiver oorſpronkelijke verhalen te ſchrijven, moet men eigene vinding leveren. De Schrijver ſtelde dit werk te zamen in eenige uren van uitſpanning, gedurende den laatstverloopen winter. Daar hij echter bij de zamenſtelling van dit verhaal aan geene uitgave dacht, zoo heeft hij zijne pen aan geene wetten en regelen geboeid. Eene geheele omwerking van hetzelve, vóór de uitgave, ware derhalve noodzakelijk geweest; maar hiertoe ontbrak den Schrijver tijd en lust. Nogtans beſloot hij, hetzelve uit te geven. - Ziet daar de verklaring van iemand, die als *Schrijver* voor het eerst optreedt, en die eene *goede* en geene *oppervlakkige* beoordeeling van zijn werk verwacht! De Schrijver dreigt zelfs, dat, indien de beoordeelingen niet aan zijne verwachtingen beantwoorden, hij dezelve, als der overdenking en betrachting geheel onwaardig, koel en voor maakt onverſchillig bij zich zal laten nederglijden. Daar echter zulk een luchtig en ſchielijk opgetimmerd ſtuk den toets eener diep doordachte beoordeeling, naar ons inzien, niet noodig heeft, en ook niet verdient, zullen wij ons deze koelheid en onverſchilligheid van den Schrijver met even gelijke koelheid en onverſchilligheid getroosten.

Theodoor Felszenburg wordt, twaalf jaren oud zijnde, op het Gymnaſium te Hamburg beſteld. Na vier jaren tijds kende de vlugge knaap Ovidius, Horatius, Cicero, Virgilius, Seneca, Homerus en meer andere ſchriften der Ouden in hunne Godenleer, zeden en gebruiken is hij zoo goed als te huis. In de ſchilderkunst levert hij meesterſtukken. Reeds is hij, als een ſchoon jongeling, gevaarlijk voor de andere kunne, en *Theodoor*, nu ja, mogt, offchoon in alle

www.libtool.com.cn

eer en deugd, wel gaarne vrouwen zien. Zijn vader evenwel had hem eene leelijke kool geſtoofd, en had hem, door eene belofte en plegtigen eed, reeds vóór zijne geboorte, beſtemd vóór den geeſtelijken ſtand. De man was zeer fanatiek Roomschgezind (waarlijk iets zeldzaams onder de Hamburgſche Overheidsperſonen). Maar in *Theodoor* zaten geene prieſterharen. Hij liet het zich, wel is waar, welgevallen, om, met eene beurs met honderd *Louis d'or* en een inkomen van tweehonderd daalders iedere maand, naar *Parijs* gezonden te worden; doch, in plaats van in de theologie te ſtuderen, viel *Theodoor* met de geheele borst op de ſchilderkunst, en toen hij begon te bemerken, dat zijn vader met alle geweld een paſtoor of monnik van hem wil maken, vlugt hij naar *Italië*, en geneert zich daar met ſchilderen. Zijn vader, na te vergeefs getracht te hebben om zijne verblijfplaats te ontdekken, onterft den ongehoorzamen zoon, en ſterft kort daarop. *Theodoor* geraakt te Rome bekend met een ſchoon meisje van Duitſche afkomst, en verwerft hare liefde. Naderhand blijkt het, dat zij zijne nicht is, aan welke zijn vader bij uiterſten wil zijne geheele bezitting had gemaakt. Door haar te huwen, geraakt *Theodoor* dus weder in het bezit van zijn vaderlijk vermogen, en keert met zijne vrouw naar Duitschland terug.

Van de vier, zoogenaamde, *hoofdſtrekkingen* des verhaals beſtaan er twee in het aantoonen van de wijze leiding der Goddelijke Voorzienigheid, en het aanſporen tot vertrouwen op die Voorzienigheid, zelfs in de benardſte omſtandigheden. Wij zouden echter geen' jongeling aanraden, om, in het vertrouwen op die Voorzienigheid, zich het gedrag van *Theodoor* ter navolging voor te ſtellen. De Schrijver belooft, dat hij zich in het vervolg beter op datgeen zal toeleggen, wat hij nu meer verzuimde en verwaarloosd heeft. Wij hopen, dat hij, wanneer hij ooit „ een onderwerp uit de vaderlandſche geſchiedenis" ter behandeling neemt, zich zal wachten voor het voortbrengen van wartaal, gelijk het antwoord op de vraag: „ Wat is ſchoonheid? — Schoonheid is het welbehagen, dat de uiterlijke omtrek, de aangename indruk, of de gedaante van iets in ons te weeg brengt." De ſtijl is op vele plaatſen langwijlig. Vooral is dit het geval bij de beſchrijving der uitwendige gedaante en kleeding van de in het verhaal voorkomende vrouwen. Zeer gezwollen is ook de beſchrijving van het zwichten van den winter voor de

lentezon, hetwelk hier als een volslagen plukharen wor voorgesteld. De winter verdedigt zich met eene blinken verschansing, en N. B. met een wit doodkleed. De z hakt daar overal gaten en scheuren in, tot dat de winn aan den haal gaat. Hij komt echter nog tweemalen met dr gementen terug; maar de zon rukt als overwinnares stee voorwaarts, zoodat de winter eindelijk geheel de baan mo ruimen. Op deze wijze gaat het verhaal, eene geheele bla zijde vol, door. Onder de hier voorkomende bijvoegelijk naamwoorden trokken onze aandacht tot zich: *kennistrij hart en ongeregt*, zoo als ook de spreekwijze: *dit gema schap kwam en deden.* Op de correctie valt niet te roemen en wat zullen wij zeggen van de aanhalingen van vreemd woorden en spreekwijzen, zoo als: *respontie*, *varietas d lictat*, *de omnia aliquid de toto nihil?* Wij hopen door he aangevoerde onze lezers te hebben in staat gesteld om zelv te oordeelen.

Mijn Reisrak. Ontmoetingen, bijgewoonde tooneelen en aangeteekende gevallen op kleine togtjes door Holland en België, enz. Door G. H. NAGEL. *Te Amsterdam, bij* H. Fijlink. 1831. *In gr.* 8*vo.* 288 *Bl. f* 2-90.

De Heer NAGEL, reeds vroeger bekend door de berigten over zijne reizen naar en door meer verafgelegene streken, deelt onder dezen titel het een en ander mede, hem overgekomen en door hem bijgewoond in het vaderland zelf of in deszelfs nabijheid. De Schrijver heeft, hetgeen hij hier levert, onder veertien Hoofdstukken gebragt, van welke sommigen echter, bij wijze van episoden, meer dan één verhaal behelzen. Wij meenen, ten einde den lezer eenig denkbeeld te geven van den inhoud, dezelven onder de volgende rubrieken te kunnen brengen. *Reisavonturen:* Het Kasteel van Buren; De oude Zeeman; Uitstapje van Gent naar Duinkerken, en het Gezelschap in de Diligence. *Plaatsbeschrijvingen:* Bezoek op Slavante; Mijne wandeling naar Weert. *Volksoverleveringen:* De gevaarlijke Heide; Bruce's land; De Helsche Stoel. *Schildering van Volkszeden en Karakter:* De kermis te Ghistelles; Een nacht in de trekschuit. *Vertellingen en militaire Anekdoten:* Grootvaders koets; De eerste wacht; De oude Kapitein.

www.libtool.com.cn

De hier voorkomende ſtukken zijn nu eens van een' ernſtigen, dan weder van een' meer vrolijken aard, allen echter in een' onderhoudenden ſtijl geſchreven. De lezer oordeele uit het volgende, hetwelk wij overnemen uit het verhaal van eenen Franſchen paruikmaker, aangaande zijn wedervaren in de Nederlanden omſtreeks het einde der vorige eeuw:

„Niet verre van mij zat een vrolijk gezelſchap van een half dozijn boeren, die uit lange aarden(n) pijpen tabak rookten, hetgeen in Holland eene algemeene gewoonte is. De vloer was rondom hen met pijpenkoppen en ſtelen bezaaid; want nu en dan brak er een, in de drift van het geſprek, zijne pijp, zonder zich veel om dat verlies te bekommeren, hetgeen hij ſlechts door eenen vrolijken uitroep van: „Die is er al weêr geweest!" (*Di isdair ferdom al vere quevese*) en eene order aan den waard om eene ſchoone pijp te kennen gaf. — Eenſklaps ſtond één van het gezelſchap op, en vroeg op een' onbeſchoften toon, in erbarmelijk Fransch, of ik een *patriot* of een *prinsman* was? Ik wist, dat Holland in twee partijen verdeeld was, die elkander bij alle gelegenheden in het haar zaten, en ik vreesde, dat het mijne er niet weinig bij zou lijden, indien ik een verkeerd antwoord gaf, hetgeen echter maar al te ligt mogelijk was, dewijl de ſtaatkundige gevoelens van die Heeren een diep geheim voor mij waren. Niettegenſtaande dit gevaar, en mijne volkomene *neutraliteit* in de politieke geſchillen van hun land, antwoordde ik zonder dralen: *patriot*; doch aan de verſchrikkelijke blikken, die mijne *examinatoren* op mij wierpen, en hunne dreigende bewegingen, maar al te wel ziende, dat ik den bal misgeſlagen had, en tegen zulk een ongeval reeds gewapend zijnde, liet ik onmiddellijk, en zonder de minſte verlegenheid te toonen, op het woord *patriot* volgen: „*Niks goed, patriot canaille, ondsvot; orange boven!*" Nu daverde de herberg van het gejuich der boeren," enz.

„Op zekeren dag [dit ſtaaltje nog, om deszelfs *naïveteit*, ten gevalle van den lachlustigen lezer] was ik getuige van eene hevige *box*-partij tuſchen een' karreman en een' lantarenopſteker. Het geſchil was in eene kroeg ontſtaan, uit de *question*, wie van beiden het meest naar de mode gekleed was. De vuisten alleen konden de zaak beſliſſen, en zonder lang verwijl ſtonden de kampioenen met opgeſtroopte hemdsmouwen, te midden eener talrijke menigte nieuwsgierigen, dreigende tegenover elkander. Terwijl zij nu, naar de regelen der kunst, ſlooten toebragten en afweerden, en het bloed weldra hun gelaat en kleeding verwde, was het der moeite waardig, de geſprekken der toeſchouwers te hooren, en met welke woorden van aanmoediging zij de eene of de andere partij zochten te onderſchragen. Uit de ſpreekwijzen, die zij gebruikten, kon men gereedelijk opmaken, welk hun beroep of hunne kostwinning was, en zich eenigzins een denkbeeld vormen van de belangſtelling, waarmede het Engelſche volk zoodanige tooneelen aanſchouwt. Zoo riep, bij voorbeeld,

„ *Een Matroos.* Sla hem zijn ſtuurboordsoog uit! Nog e
ſchot onder water! Klamp hem ferm aan boord! Geef hem
volle laag!

„ *Een Soldaat.* Blijf op uw' post, Jan! Poets hem ter de
Opgepast! Links gezien! Geef hem geen kwartier!

„ *Een Barbier.* Zeep hem goed in! Veeg hem regt la
het vel! Kom, beter aangezet!

„ *Een Schoenmaker.* Nog eens ferm op de leest geſlag
Borſtel hem goed af! Dat was, bij mijn zolen, raak! *Allo*
leer om leer!

„ *Een Kleêrmaker.* Geef hem laken, jongen! Torn h
zijn falie los! Mik op zijn' vijfden knoop!

„ *Een Slagter.* Houd een goed hart! Geef hem op z
knoken! Klop hem murw! Breek zijn gebeente! Nog e
veeg over het kruis! Hij laat de tong al hangen!

„ *Een Smid.* Hamer er op, Bram! Lustig geſlagen! L
zijn aanbeeld klinken! Wat blaast hij!

„ *Een Tapper.* Kurk zijne oogen op! Toon dat
geest in je lijf hebt! Geef hem nog eens beſcheid! D
was een bitter ſlokje!

„ *Een Glazenmaker.* Verdonker zijn daglicht! Jij be
mijn diamantje! Stop hem ter dege aan alle kanten! La
de zon door hem heen ſchijnen!

„ *Een Afſlager.* Daar gaat hij! Geef hem den laatſten da

„ *Een Bakker.* Kneed hem goed, Jan! Val niet van
korst af! Wees zoo flaauw niet als een Fransch broodje!

„ *Een Pluimgraaf.* Wees toch geen kuiken, Bram! Pl
hem! Haal hem de ingewanden uit het lijf!

„ Door deze en dergelijke kreten aangeſpoord, vochten
kerels als woedende leeuwen, en het duurde een' gemim
tijd, eer de overwinning zich voor een' hunner verklaard
Eindelijk toch behaalde de karreman de zegepraal, en we
met een luid gejuich door zijne vrienden naar de kroeg g
leid, om, niettegenſtaande zijn' bebloeden kop, een' vrol
ken roes te drinken. De arme overwonnene lantaren-opſteh
bleef voor dood liggen, tot dat zijne aanhangers eene k
hadden gehaald, om hem naar huis te transporteren."

Het komt ons voor, dat deze bladen, die aan betere ti
den, volgens het zeggen van den Schrijver, hun beſta
verſchuldigd zijn, zeer geſchikt zijn, om, naar zijne bedo
ling, „een enkel lachje te ontlokken aan zorgen, een uur
verademing aan werkzaamheid te ſchenken, en eene welg
vallige herinnering na te laten in het harte des lezers."
Eene gunſtige ontvangst bevordere de bereiking van dit doe

In N°. IV. *Boekbeſch.* bl. 183, reg. 8 van onderen, is een
lompe drukfout ingeſlopen; daar ſtaat, in het Latijn, *Apel*
voor *Apellem.* Bl. 160. reg. 1. lees *onbezonnen.* — N°.
bl. 207. reg. 9 v. o. lees *dagbladen.* Bl. 222, reg. 2 v.
leze men: er drijft een bootje op zee!

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

De Leer des Bijbels, of Bijdragen van en voor Gereformeerde Christenen; bijeenverzameld door J. J. E. F. SCHRÖTER. *N°. I en II. Te Amſterdam, bij* J. H. den Ouden. 1832. *In gr.* 8*vo. Te zamen* 132 *bl. f* 1-20.

Deze *Bijdragen* moeten dienen, blijkens het Voorbetigt voor het eerſte Stukje, om in het gebrek aan een *echt Gereformeerd* en *wèlgeſchreven* Tijdſchrift te voorzien. Rec. ſchroomt niet te verklaren, en hij houdt zich van de toeſtemming van alle deskundigen verzekerd, dat zij noch het een noch het ander zijn; niet *wèl geſchreven*, want bijkans iedere bladzijde zondigt tegen de eerſte regelen van taal en ſtijl, en evenmin *echt Gereformeerd*. *Echt Dordsch Synodaal, echt Bogermanniaansch*, dat lieten wij gelden. Maar *de zuivere Gereformeerde en waarachtige leer des Bijbels* vindt men voorwaar in deze bladen niet. Meermalen kwamen ons, onder het lezen, de volgende regels te binnen, toepaſſelijk op alle *Hyperorthodoxen*, die, in overdreven ijver voor de regtzinnigheid, gaarne de H. Schrijvers zelve zouden verketteren:

Könnten ſie ſtreichen die „ Predigt vom Berge" — ſie würden ſie ſtreichen;
Christus der Herr ſelbst iſt ihnen nicht Christlich genug.

Reeds het gekozen *motto* voor het tweede Stukje: VREDE, MAAR NIET TEN KOSTE DER WAARHEID, toont, dat het den Verzamelaar of de Schrijvers dezer *Bijdragen* niet om de leer des Bijbels, maar om hun bijzonder leerſtelſel te doen is. Reeds dit *motto* logenſtraft den *titel*. Niet alleen toch is die ſpreuk nergens in den Bijbel te vinden, maar zij ſtrijdt regtſtreeks *tegen* den Bijbel. PAULUS vermaant ons (*Eph.* IV: 15) DE

WAARHEID TE BETRACHTEN IN DE LIEFDE, ZOO aan het onderzoek en de handhaving der waarheid Christelijke liefde niet wordt opgeofferd. En in het gin van datzelfde Hoofdſtuk lezen wij die ſchoone wo den: *Zoo bidde ik u dan, ik de gevangen in den H re, dat gij wandelt waardiglijk der roepinge, met wel gij geroepen zijt: met alle ootmoedigheid en zachtmo digheid, met lankmoedigheid,* VERDRAGENDE MALKA DER IN LIEFDE; U BENAARSTIGENDE TE BEHOUDEN D EENIGHEID DES GEESTES DOOR DEN BAND DES VR DES. *Één ligchaam is het en één Geest, gelijkerwijs g ook geroepen zijt tot ééne hope uwer beroepinge: é Heer, één Geloove, één Doop, één God en Vader v allen, die daar is boven allen, en door allen en in allen.* Maar dezen Apostoliſchen zin, dezen geest d Bijbels hebben wij met diepe droefheid in deze bla gemist. Het lust ons niet, en het zou ook waarl niet tot ſtichting onzer Lezeren dienen, alles na te g wat ons in deze *Bijdragen* wordt opgedischt. Bij d ſtukje ſlechts willen wij ſtilſtaan; het moge den ho ſchenden geest dezer verzameling kenmerken. Men v het in N°. II van bl. 117—126. Het draagt ten o ſchrift: EEN GEREFORMEERD LEERAAR, IN DE R STRANTSCHE KERK PREDIKENDE, (*een Verhaal*) en b gint aldus: *Dominé..... te..... werd onder de h aangezocht, om eene predikbeurt in de Remonſtra ſche kerk waar te nemen: hij gevoelde zich met d uitnoodiging zeer verlegen. Niet, of hij behoorde t tot de echte liberalen en verlangde de getrouwe afb kers der Gereformeerde leer te volgen, maar het w hem moeijelijk, ja ſomtijds onmogelijk, door alles h te breken. Zijn Eerwaarde had eenen bij uitſtek v men Vader gehad; deze had hem, buiten zijne ernſt ſte vermaningen tegen het opkomende Neologismus en beralismus, ſteeds de leer der Remonſtranten, als verderfelijkſte leer voor onze Kerk, afgeſchilderd; moest, reeds als kind, iederen zondag, de vijf a kelen van de Dordſche Synode opzeggen, vele Cam*

www.libtool.com.cn

van deze vergadering dikwijls overschrijven, om geheel met dezen twist wel onderrigt te zijn. (Welk eene regt Christelijke opvoeding!) *Hij onderwees hem dan, hoe de gronden van onze Gereformeerde leer in deze vijf artikelen gelegen waren, en hoe het Arminianismus dus niet* ten deele, *maar* geheel, *onze leer tegenstond.* Wij moeten hier eene uitweiding maken. De Schrijver of Inzender heeft goedgevonden, hier ter plaatse, in eene noot, de bewuste vijf artikelen *summierlijk* aldus op te geven: *Deze vijf artikelen zijn: 1°. De eeuwige verkiezing, ten gevolge van welke God de Vader sommigen uit de menschen ter zaligheid verkoren heeft, en de overige in haar zonden laat; 2°. dat Jezus Christus voor dezen alleen gestorven is; 3°. dat wij dood in zonden zijn, en onmagtig tot eenig goed; 4°. dat wij door de onmiddellijke en onweêrstaanbare werkingen van den Heiligen Geest moeten wedergeboren worden; 5°. dat geen waar gelovige afvallen kan.* Het ware billijk geweest, de vermelding dezer artikelen geheel weg te laten, of die anders in meer bepaalde bewoordingen op te geven, en dan ook de veroordeelde gevoelens der Remonstranten daarnevens te plaatsen. De laatste zijn misschien niet zoo algemeen bekend. Wij willen daarom dit verzuim (onwillekeurig of voorbedacht, dit laten wij daar) hier zoo veel mogelijk vergoeden. De artikelen, vervat in de *Remonstrantie*, door de aanhangers van ARMINIUS, ten jare 1610, aan de Staten van Holland ingeleverd, en vervolgens door de Dordsche Synode verworpen en veroordeeld, geven wij met hunne eigene woorden op:

„Ende op dat Uwe Ed. Mog. met een mogen verstaan,
„wat de Remonstranten van diezelve stoffe gevoelen en
„leeren, zoo verklaren zij, dat hun gevoelen daarvan
„is, als volgt: 1°. Dat God door een eeuwig, onver-
„anderlijk besluit, in Jezus Christus zijnen Zone, eer
„'s werelds grond geleid was, besloten heeft, uit het
„gevallen zondige menschelijk geslagte, diegenen in
„Christus, om Christus wille, en door Christus zalig
„te maken, die door de genade des Heiligen Geestes in

www.libtool.com.cn

„ denzelven zijnen Zone Jezus gelooven, en in de
„ ven geloove en de gehoorzaamheid des geloofs,
„ dezelve genade, tot den einde toe volharden zou
„ en daartegen de onbekeerlijken en ongeloovigen i
„ zonde en onder den toorn te laten, en te verdoen
„ als vreemd van Christus; naar 't woord des H. E
„ geliums bij Joannes III: 36. en andere plaatſen
„ Schrifture meer. 2°. Dat dien volgende Jezus C
„ tus, de Zaligmaker der wereld, voor alle en een i
„ menſche geſtorven is; alzoo, dat hij ze allen door
„ dood des kruiſes de verzoening en de vergeving
„ zonden verworven heeft; zoo nogtans, dat niem
„ dezelve vergevinge der zonden dadelijk geniet, dan
„ Geloovige; mede na 't woord des Evangeliums
„ Joannes III: 16 en in den eerſten brief van Joa
„ II: 2: *Hij is eene verzoening voor onze zonden:*
„ *niet alleen voor de onze, maar ook voor de zon*
„ *der geheele wereld.* 3°. Dat de mensch het zalig
„ kende geloof van zich zelven niet heeft, noch uit kr
„ van zijnen vrijen wille, alzoo hij in den ſtaat der
„ wijkinge en der zonden niets goeds, dat waarlijk g
„ is, (gelijk inzonderheid is het zaligmakende geloo
„ uit en van zich zelven kan denken, willen of do
„ maar dat het van nooden is, dat hij van God in Ch
„ tus door zijnen Heiligen Geest worde herboren en
„ nieuwd, in verſtand, affectie, ofte wille, en
„ krachten, opdat hij het ware goed te regt moge
„ ſtaan, bedenken, willen en volbrengen, naar 't wo
„ van Christus, Joann. XV: 5. *Zonder mij kondt*
„ *niets doen.* 4°. Dat deze genade van God is het
„ ginſel, de voortgang en volbrenging van alle goe
„ ook zoo verre, dat de wedergeboren mensch zel
„ zonder deze voorgaande ofte toekomende, opwekken
„ volgende en medewerkende genade, noch het go
„ denken, willen of doen kan, noch ook eenige verz
„ kingen ten kwade wederſtaan: zoo dat alle goede
„ den of werkingen, die men bedenken kan, aan de
„ nade van God in Christus moeten toegeſchreven w

www.libtool.com.cn

„den: maar zooveel de manière van de werkinge derzel-
„ver genade aangaat, die is niet onwederſtandelijk:
„want daar ſtaat van velen geſchreven, *dat zij den*
„*Heiligen Geest wederſtaan hebben.* Handel. VII: 51
„en op vele plaatſen. 5°. Dat die in Jezus Christus
„door een waar geloove zijn ingelijfd, en overzulks
„zijns levendigmakenden Geestes deelachtig zijn gewor-
„den, overvloedige kracht hebben, om tegens den Sa-
„tan, de zonde, de wereld en hun eigen vleesch te
„ſtrijden, en de overwinning te verkrijgen: wel ver-
„ſtaande, altijd door den bijſtand van de genade des
„Heiligen Geestes: en dat Jezus Christus hen door
„zijnen Geest in alle verzoekingen bijſtaat, de hand
„biedt, en indien zij maar alleen ten ſtrijde bereid zijn
„en zijne hulp begeeren, en in geenen gebreke zijn,
„ſtaande houdt, alzoo dat ze door geene listigheid noch
„geweld des Satans verleid, of uit Christus handen kon-
„nen getrokken worden, naar 't woord van Christus,
„Joann. X. Maar of dezelve niet konnen, door nala-
„tigheid, het beginſel van hun wezen in Christus ver-
„laten, de tegenwoordige wereld wederom aannemen,
„van de heilige leere, hun eenmaal gegeven, afwij-
„ken, de goede conſcientie verliezen en de genade
„verwaarloozen, zoude eerst moeten nader uit de
„Heilige Schrifture onderzocht zijn, eer wij 't zelve
„met volle verzekeringe onzes gemoeds zouden konnen
„leeren." Over dit vijfde artikel hebben de Remon-
ſtranten zich nader verklaard in *de Haagſche Conferentie*,
waarin zij betuigden van gevoelen te zijn, dat die eens
waarlijk geloofde, evenwel door zijne eigene ſchuld en
het bedrijven van grouwelijke zonden, tegen de con-
ſcientie en voorbedachtelijk gedaan, wel zoo verre van
God kan afwijken, dat hij het geloove ganſchelijk kan
komen te verliezen.

Ziet daar de veroordeelde gevoelens der Remonſtran-
ten, die zich voornamelijk tot de *wijze* van Gods eeuwig
aadsbeſluit en andere, daarmede verbondene, duistere
eerpunten bepaalden, waaromtrent men het bovendien

in de hoofdzaak één was, maar in wier uitlegging een' verſchillenden gang met de Contra-Remonſtranten hielden, daar de laatſten het leerbegrip van CALVIJN volgden, terwijl de eerſten de gevoelens van ZWINGLI en MELANCHTON omhelsden. Wij mogen thans gerustelijk vragen, of de vader, van wien hier boven in het Verhaal geſproken wordt, regt had met zijnen zoon te onderwijzen, *dat het Arminianismus niet* ten deele *maar* geheel *de Gereformeerde leer tegenſtond?* — Men verſchoone dezen uitſtap, dien Rec., om meer dan één reden, noodeloos noch onbelangrijk keurde. Wij vatten den draad van het afgebroken Verhaal weder op, maar zullen ons verder met de opgave van den hoofdzakelijken inhoud vergenoegen.

Behalve de ernſtige lesſen van zijnen vader, was er nog iets anders, dat Dominé prangde. *Zijn Eerwaard had eene tante, hoog van jaren en van eene beproefde Godsvrucht; deze hield niet op te trachten, hem in het ſpoor van de zuivere leer te houden, en, daar hij van haar erven moest en haar dus dikwerf bezocht,* (ei ei!) *zoo moest hij gedurig hare lesſen aanhooren. Zij had al een en andermaal opzettelijk hem over het ergerlijke gedrag van ſommige leeraars, die er niets van zagen, redevoeringen in de Remonſtrantſche Kerk te houden, onderhouden en hem bezworen, zich hiertoe toch nimmer te laten vinden.* Doch — om kort te gaan — Dominé bezweek voor de verzoeking, ſpijt de goede oude tante, van welke hij erven moest, en die zich ſchrikkelijk had uitgeſloofd, om dien graf te verhoeden. Spijt erfenis en al, liet neef zich overhalen, om in de Remonſtrantſche kerk te preken. *Maar nu overdenkende wat hij prediken zoude, zag hij zeer wel in, dat, predikte hij, gelijk hij het aan God en de Gemeente beloofd had, hetgeen hij nog ſomwijlen doen konde, hij de Remonſtrantſche Gemeente bedriegen zoude, en predikte hij in den geest der Remonſtranten, hij dan trouweloos aan zijnen eed en belofte werd.* Lof wel! Er valt dus op den Christelijken leerſtoel niets te

www.libtool.com.cn

ers te behandelen, dan hetgeen den twist tusschen de Remonstranten en Contra-Remonstranten raakt. In de vijf artikelen der Dordsche Synode is het ganesche Christendom vervat! Schaamt men zich niet, zulken lasterlijken onzin ten papiere te brengen? Wij weten niet, of wij ons meer bedroeven dan ergeren moeten. *Nu werd het hem zeer benaauwd; hij zag nu in, hoe ligtvaardig hij zijne belofte gegeven had. Om uit deze moeijelijke* knelling *voor zijne ziel te geraken, kwam hem in den zin, hij had eene preek over de schoonheid der natuur, deze raakte geene gevoelens aan* (hoe is 't ook niet slechts *echt Gereformeerd*, maar ook *wèl geschreven!*) *en konde zelfs, zoo noodig, in de moskee van den Grooten Heer gepredikt worden, deze zoude hem uit zijne slingering redden; die preek werd dan gezocht, gelezen, goedgekeurd* ..... en eindelijk uitgesproken; want het verdriet ons, al het dwaze en ergerlijke, wat nog volgt, af te schrijven. Wij spoeden ons tot het slot van dit Verhaal, waar Dominees thuiskomst uit de kerk op de volgende wijze wordt beschreven:

„Zoodra hij zijne wel en net gemeubileerde voorkamer „ intrad, was het eerste, dat hij zag, JANTJE, zijn „ jongste kindje, zijnen lieveling; naauwelijks had deze „ zijnen Vader gezien, of hij kwam huppelende naar „ hem toe, al roepende: Vader! lieve Vader! Dadelijk „ nam hij den kleinen op, kuste hem, en sprak hem „ toe: „ „ mijn jongen, mijn lieve, is JANTJE wel „ „ zoet geweest?" "

„ *Het Kind.* Ja, Vader! ter dege, dat kan je aan „ BIENTJE (*) vragen.

„ *De Vader.* Nu dat is goed.

„ *Het Kind.* Maar, Vader! waar kom je van daan?

„ *De Vader.* Denk eens, lieve jongen, wat dag hebben wij?

„ *Het Kind.* Zondag, Vader! uit de kerk.

„ *De Vader.* Regt zoo, lieve JANTJE!

(*) De kindermeid.

„ *Het Kind.* Maar, Vader! uit eene kerk, d
„ niet in preeken moogt. (*)
„ *De Vader.* Wat zegt gij daar, JANTJE?
„ *Het Kind.* SIENTJE (†) heeft het mij ve
„ en je hebt me altijd gezegd, dat SIENTJE nie
„ ken kan.
„ Nu laat hij den kleinen los, wordt onthutst
„ gedachte: *uit den mond der zuigelingen hebt*
„ *lof bereid!* „ „ Mijn eigen kind beſchuldigt
„ roept hij uit, en verlaat de kamer om naar zijn
„ deerkamer te gaan. JANTJE liep hem wel na
„ pende: „ „ Vader, ſpelen! Vader, ſpelen!" "
„ naar niets werd gehoord. Hij treedt in zijn ſt
„ kamer, ſlaat de hand voor het hoofd, en roep
„ „ Wat heb ik gedaan!" " Nu valt hij op zijnen
„ ſtoel, en daar zullen wij hem aan zijne overd
„ gen, of liever aan zijn berouw en ſchuldbel
„ voor God overlaten."

Dit ſtuk draagt de onderteekening: Z. *'s Graven Februarij* 1832. Wij zullen er geen woord me voegen, dan alleen, dat ons een exemplaar van dez *dragen* in handen kwam, waar wij onder dit Verh volgende Bijbelplaatſen met potlood vonden aange JOANNES XIII: 35. *Hieraan zullen zij allen nen, dat gij mijne discipelen zijt, zoo gij liefa onder elkander.* LUKAS IX: 55. *Maar zich rende, beſtrafte hij hen, en zeide: Gij weet nie hoedanigen geest gij zijt.* — Ziet daar leere des B Hetzelfde Stukje, dat dit Verhaal bevat, wor ſloten met eene *improviſatie* van den Heer W CLERCQ, bij het graf van BILDERDIJK uitgeſpr niet letterlijk met zijne woorden, maar naar den en de herinnering, welke ze achterlieten bij Mr. KORNEN, en tot wier mededeeling de Redacteur

(*) JANTJE, die nu toont heel wel te weten, wi der van daan kwam, deed hem dus vroeger eene vraag!... Was JANTJE ook *echt Gereformeerd?*

(†) SIENTJE was eene echt Gereformeerde.

www.libtool.com.cn

Bijdragen zich door vriendelijke bewilliging zag in ſtaat geſteld. Wij kunnen ons verbeelden, hoe de Heeren DE CLERCQ en KOENEN, wier Chriſtelijke ſtemming des gemoeds, welke ook hunne bijzondere begrippen mogen zijn, wij niet in twijfel trekken, zich zullen geſchaamd, misſchien van verontwaardiging gegloeid hebben, bij de ontdekking, dat zij zich in zulk een ſlecht gezelſchap bevonden!

Zamenſtel der Chriſtelijke Zedekunde, door Dr. F. V. REINHARD. *VIIde en VIIIſte Deel. Te Deventer en Franeker, bij* A. J. van den Sigtenhorst *en* G. IJpma. 1830. 31. *In gr.* 8*vo.* 703 *Bl. f* 8-: *Bij Inteek. f* 6-:

Met deze twee Deelen heeft de Heer MOLHUYSEN gelukkig volbragt, wat van de opgenomene taak nog overig was gebleven. REINHARD's werk is, zoo als men weet, niet geheel ten einde gebragt. Het mogt hem niet gebeuren, dit zijn hoofdwerk geheel af te maken, waarnaar hij zoo vurig verlangd heeft. Wat wij van REINHARD hebben, heeft hij zelf voor den druk overgeſchreven, maar met achterlating der letterkundige aanmerkingen van § 478 tot het einde. Door krankte werd de groote REINHARD verhinderd, in de laatſte maanden zijns levens zich aan dit zijn werk zoo zeer over te geven, als het hem na aan het harte lag. Het is, ook zoo als het vertaald is, een aandoenlijk gedenkteeken van 's mans ijver en werkzaamheid, zoo lang hij leefde en werken kon, voor de goede zaak des Evangelies. MOLHUYSEN heeft misſchien wél gedaan, ſchoon hij ook door ons vroeger werd aangeſpoord de ontbrekende litteratuur aan te vullen, met hiernaar niet te luisteren, en hetgeen REINHARD geleverd heeft zóó mede te deelen, als hij het gevonden heeft. Misſen wij ongaarne hetgeen REINHARD verder op zijne wijze, dat is: *zeer voortreffelijk*, tot luister en ſieraad van dit zijn

werk zou hebben gedaan, indien kranke en dood hem dit niet hadden belet, gebruiken wij dankbaar ook het geen na den dood van den voortreffelijken man (6 Sept. 1812) door hooger hand beveiligd werd in de voor *Wittenberg* zoo vreeselijke jaren 1813 en 1814, en wenschen wij Vertaler en Uitgevers geluk met de voltooijing van een werk, dat de droevige gebeurtenisſen onzer dagen zekerlijk overleven zal.

Er blijft nu nog over de Bladwijzer, welke niet van REINHARD's hand, maar naar zijnen wensch ontworpen en uitgewerkt is door C. F. BARTZSCH. Hij vereischt vlijt en oplettendheid, het vierderlei Register voor deze vertaling in gereedheid te brengen. Met het laatſte Deel zullen wij dan in onze taal een werk bezitten, dat bij de vorige, min naauwkeurige, Nederduitſche uitgaaf reeds zoo algemeen getrokken was, en aan vooral niemands billijke verwachting zal te leur ſtellen.

De oorſpronkelijke uitgaaf is *IVter Band*, in het jaar 1810, in het VIIde Deel vertaald van *Seite* 414 tot 744 *IVter Band*, in 1815, van *Seite* 1—381, in het VIIIde Deel. Hieruit ziet de Lezer, dat zelfs de Nederduitſche uitgaaf niet meer bladzijden heeft dan de Hoogduitſche. Bij deze voortreffelijkheid is druk en papier zoo als dat gewenscht kan worden, en dat alles tot geen' hoogen prijs, zelfs buiten inteekening. Die Heeren Boekhandelaars verdienen allen lof.

De Leer van de Protestantſche en Katholieke Kerk onderling vergeleken en getoetst aan de Heilige Schrift. Het Hoogduitsch van L. SACKREUTER *vrij gevolgd en met eenige Aanteekeningen vermeerderd door* D. YZEREBEEK, *Leeraar der Doopsgezinde Gemeente te Almaar. Te Amſterdam, bij* W. Brave, Jun. 183- *In gr.* 8vo. *XVI en* 275 *bl. f* 1-80.

Wanneer men acht geeft op zekere verſchijnſelen, valt het geenszins te ontkennen, dat er in onze dagen veel behoefte was aan zoodanig werkje. Onpartijdige verge-

www.libtool.com.cn

lijking der Protestantsche en Katholieke Kerk kan zeker hare nuttigheid hebben. De Eerw. YZENBEEK heeft buiten twijfel met vertaling en omwerking eene wezenlijke dienst gedaan aan velen zijner landgenooten. Maar de opgenomen taak was moeijelijk. Men verwachte dus niet, dat aan beide partijen even zeer genoegen zal gegeven worden. Rec. prijst den geest van gematigdheid, welke dit boek kenmerkt. Al meent men ook hier en daar van Schrijver of Vertaler te moeten verschillen, ieder, die zonder vooroordeel het boek in handen neemt, kan hetzelve lezen, en zal geene reden hebben, om zich te ergeren. Vooraf gaat eene Inleiding, waarin kortelijk wordt gehandeld A. *over de Christelijke Kerk*, en B. *over de Geloofsbelijdenisfen of Symbolische boeken*, en wel, 1. *over die der Roomschkatholieke Kerk*, en 2. *over die der Protestantsche* (Lutherse en Hervormde) *Kerk*. Voorts vindt men de volgende Afdeelingen: I. *over de Kerk;* II. *over de kenbron der Geloofsleer;* III. *over de voorwerpen van godsdienstige vereering en aanbidding* (vereering der Heiligen, MARIA-dienst, vereering der Beelden, *Reliquien*); IV. *over de menschen* (den mensch), en V. *over de Sakramenten*, (Doop, Vormsel, H. Avondmaal, Roomsche Mis, Boetedoen, laatste Olieſel, Priesterwijding, Huwelijk.) Men ziet uit deze verkorte opgave, welke onderwerpen behandeld worden. Niet overal is die naauwkeurigheid en juistheid van redenering, waarop het hier zoo zeer aankomt. Op bl. 21 § 23 staat: „De Kerk van *Christus* mag gezegd worden, *waar* te zijn, wanneer zij met de grondstellingen der *gezonde rede* overeenstemt;" in plaats van *grondstellingen der gezonde rede* zou Rec. hier liever *inhoud der H. Schrift*, of *van de Schriften des N. V.*, lezen. De aangehaalde Bijbelplaatsen bewijzen niet allen, wat ze moeten bewijzen. Dat b. v. *ieder Christen de H. Schrift mag en moet lezen*, beweren de Protestanten met regt tegen de Roomsche Kerk; doch het volgt geenszins uit Matth. XXIV: 14, I Tim. II: 4 en VI: 3—5, bl. 103 te

dien einde bijgebragt. Zoodanige plaatſen, die kracht van bewijs hebben, komen er in Afd. I *de kenbron der Geloofsleer*, nog meer voor. tholiek kan eenigen derzelven even goed op zijn genaamde *traditie* toepaſſen. Dat het Evangeli eerſte dagen des Christendoms werd voortgepl er reeds verſcheidene belangrijke Gemeenten beſt eer men ſchriftelijke oorkonden had, lijdt geen fel; de Roomſche Kerk heeft echter niet de mi den, om zich te beroepen op eene *mondelinge vering*, die boven het *beſchreven woord* gaat, en gen behelst, welke de Protestant in zijnen Bij kan vinden.

Volgens den titel zoude men verwacht hebbe en *Protestantſche* en *Roomschkatholieke Kerkle* de H. Schrift getoetst werden; dit is echter niet gebeurd. De Schrijver had, als onpartijdig beoorc ook moeten opgeven, waar, volgens zijne overt de eerstgenoemde *niet* met den inhoud des Bijbel eenkomt. Wat toch is aanmemelijker, het in A aan de Katholieke Kerk toegeſchreven gevoelen, *mensch, ſchoon zwak, niet geheel onbekwaam volbrenging van het goede*, of het harde gevoel ſommige (geenszins van alle) Protestanten, da *ganſchelijk onbekwaam tot eenig goed, geneigd zij God en den naasten te haten?* Datgene, wat bl. 143 als Protestantſche Kerkleer aangaande de *re digmaking* of *toegerekende geregtigheid* wordt dragen, is geenszins het algemeene gevoelen d therſchen en Hervormden. De Schrijver had w een kort woord mogen herinneren, hoe vroege grippen, bij nadere toetſing aan de H. Schrift, gewijzigd zijn geworden.

Men zoude kunnen vragen, of het in tijde ſpanning en gisting, als wij beleven, wel raadzaa oude geſchillen tusſchen Roomsch en Onroom te halen. Wanneer het geſchiedt met beſcheide zelijk hier het geval is, ziet Rec. er geene zwa

www.libtool.com.cn

in. Slechts om blijk van onpartijdigheid te geven, niet om de waarde van het werk te verkleinen, maakte hij eenige aanmerkingen, die echter geenszins de hoofdzaak betreffen. Het boeksken kan nuttig zijn voor menschen, die gaarne in een kort beſtek de hoofdpunten van verſchil tusſchen de Roomſche en Protestantſche Kerk aangewezen zien. Men leze en oordeele, en *betrachte de waarheid in liefde.*

Een woord, over het zoogenaamde Glaubens-Schild *van* L. SACKREUTER, *Predikant te Darmſtadt; vrij gevolgd en onlangs alhier uitgegeven door* D. YZENBEEK, *onder den titel van:* (zie boven.) *Door* A. BOOGAERTS, *R. K. Pastoor te Amſterdam. Te Amſterdam, bij* F. E. Wijmans. 1832. *In gr.* 8vo. 49 *Bl. f* : - 55.

Pastoor BOOGAERTS neemt het den Alkmaarſchen Leeraar YZENBEEK zeer kwalijk, dat deze eene vrije vertaling of omwerking van het *Glaubens-Schild* bezorgde. Indien wij eene aanmerking des verdedigers van het *Catholicismus*, namelijk dat *haat de gewoonlijke gezel der zwakke partij in den twist is* (bl. 4), op dit zijn tegenſchrift mogen toepaſſen, dan verraadt de man van eerſten af de zwakheid zijner zaak. De toon des *woords* duidt groote verbolgenheid aan. Zoo was D. YZENBEEK niet voorgegaan. Laat het waar zijn, dat de opgave van SACKREUTER, of van den Vertaler, geenszins overal de vereischte naauwkeurigheid heeft; de Eerw. BOOGAERTS had *met juistheid* kunnen *aanwijzen*, waar zoodanige misſlagen begaan worden. Dan zoude hij een nuttig werk verrigt hebben. Hij zegt, dat *de goede man* (YZENBEEK) *zich deerlijk bedrogen heeft in zijne meening*, toen deze *de leerbegrippen der Katholijke Kerk eenvoudig, ordelijk en grondig wilde voordragen.* Hij beweert, dat het *omwaar, ſchandelijke logen is*, wat door den Predikant hierover werd ge-

www.libtool.com.cn

ſchreven, en hij geeft te kennen, dat *deze weinige bladzijden zullen dienen, om den onervaren lezer, den mingeoefenden en ter goede trouw zijnde Christen voorloopig op zijne hoede te doen wezen.* De Heer *Pastoor* betuigt, dat het *geenszins* zijn *voornemen is, om met iemand, wie hij ook zijn moge, in penneſtrijd te komen;* en hij veroorlooft zich hatelijke uitvallen tegen de Protestanten, hen beſchuldigende van *bitterheid, ſtuwheid, list, laster* en *kwade trouw* in het voorſtellen of beſtrijden der Roomſche Kerkleer! Men zou deze beſchuldiging weleens kunnen omkeeren. De Eerw. BOOGAERTS noemt bl. 10 en 11 eenige punten op, waaromtrent hij verzekert, doch geenszins bewijst, dat YZENBEEK niet de *echt* Katholieke leer opgeeft. De Tegenſchrijver bepaalt zich voorts tot beſtrijding van eene en andere zwakke plaats in de IVde Afdeeling, en beſchuldigt den Heer SACKREUTER, dat deze aldaar *zich op eene, vrij Sociniaanſche, en met de begrippen der Protestantſche vaderen, vooral met die van* LUTHER, *weinig ſtrookende wijze, over den aard en de hoedanigheid der Erfzonde geſproken heeft.* Ook ten opzigte van de leer der *regtvaardigmaking en goede werken* verdedigt hij zijne Kerk, en dit is zeker het beste gedeelte van het tegenſchrift, ofſchoon er ook al veel bitterheid in doorſtraalt, en de meening van den Protestantſchen Schrijver verdraaid wordt. SACKREUTER rekent het immers der Roomſche Kerke niet als dwaling aan, dat zij den mensch *niet* tot eene loutere *machine*, tot een volſlagen *automaat* verlaagt. Hij zegt alleen, dat zij tot het zachtere gevoelen van PELAGIUS overhelde. Is dit beſchuldiging, of veeleer goedkeuring? De Eerw. BOOGAERTS betuigt, dat, zoo YZENBEEK in zijne *vrije navolging* de *onwaarheden*, die SACKREUTER ſchreef, had weggelaten, er *weinig of niets van het oorſpronkelijke* zou zijn overgebleven; doch het bewijs hiervoor ontbreekt. Dat de *Pastoor* boos was en in drift ſchreef, blijkt het geheele ſtukje door. Op bl. 44 ſtelt hij Dr. YZENBEEK voor, als *eenen Leeraar, die uit de publieke*

www.libtool.com.cn

ſchatkist bezoldigd, den cijnspenning ook van zoo vele Katholijke landgenooten helpt verteren; terwijl de Priester daarentegen (eenige weinige uitgezonderd) in de liefdegiften zijner geloofsgenooten alleen zijn beſtaan vindt. Maar, het onbeſcheidene en liefdelooze des verwijts daargelaten, weet dan BOOGAERTS niet, dat de Doopsgezinde Leeraren geenszins uit de Landskas *bezoldigd* worden; terwijl ſlechts *eenige weinigen* eene geringe toelage ontvangen? En, zoo nu al de Heer YZENBEEK onder deze *weinigen* behoorde, zou hij ſlechts gelijk ſtaan met de *weinigen* onder de Priesters, die in hetzelfde geval zich bevinden; doch zoo zijn Eerw. geene toelage van den Lande ontvangt, en zich vergenoegt met eene matige jaarwedde, de opbrengst van *liefdegaven zijner geloofsgenooten*, wat moet men dan denken van de hatelijke aanmerking des *Pastoors?*

Op de keerzijde van het titelblad ſtaan de woorden uit vs. 10 des Briefs van JUDAS: *Hetgene zij niet weten, dat lasteren zij.* Zoo verzekert dan ook de Heer BOOGAERTS, dat de *Protestanten*, of uit onkunde, of met boos opzet, de leer zijner Kerk in een valsch daglicht ſtellen. Hij belooft daarom, binnen weinige dagen, eene *nieuwe* en getrouwe vertaling van BOSSUET's *Expoſition de la Doctrine de l'Egliſe*, met de noodige *bijlagen* en *aanmerkingen*, aan het Nederlandsch godsdienſtig Publiek te zullen aanbieden. Wellig vinden wij dus weldra gelegenheid, om nog eens op dit onderwerp terug te komen. *Pastoor* BOOGAERTS handele ter goeder trouw, en houde zich aan datgene, wat hij bl. 7, in de noot, opgeeft als *Katholijk geloofspunt* of *leerbegrip*. Wanneer men daarvoor moet houden *datgene, wat* ALGEMEEN EN TE ALLEN TIJDE EN OVEREENSTEMMEND *in de Kerk geleerd en geloofd is*; zal er veel moeten wegvallen. En waar blijft dan de zoo hoog geroemde *eenheid* der Roomschgezinden?

www.libtool.com.cn

Natuurkundige Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappij der Wetenſchappen te Haarlem. XIXde Deel. Te Haarlem, bij de Wed. A. Loosjes, Pz. 1831. *In gr.* 8*vo.* 407 *Bl. f* 4-:

De inhoud van dit deel beſtaat uit de volgende ſtukken. Vooreerst eene Verhandeling van A. W. BUCHNER over de looiſtof, welke, met het daar later bijgevoegd vervolg, de grootſte ruimte van dit deel beſlaat (bl. 1—236). Volgens des Schrijvers proeven, is de looiſtof een zuur, hetwelk bijna wit is en geen reuk bezit, zich in zwavelaether en zuiveren alkohol moeijelijk, in drie deelen koud en in minder dan gelijke deelen kokend water, volkomen oplost; uit zijne oplosſing in kokend water met bijgevoegde lijm als eene onoplosbare, witte, niet rottende verbinding nedergeploft wordt; met eene oplosſing van ijzeröxydule in het geheel niet, met eene oplosſing van ijzeröxyde daarentegen ſlechts met eene zwak groene kleur reageert. De groote moeijelijkheid beſtaat, om het van het galnotenzuur af te ſcheiden. De Schrijver deelt ons een zeer omſlagtig verhaal zijner proeven mede. Elk, die den ſchrijftrant van den Heer BUCHNER kent, weet, dat hij inzonderheid tot die lieden behoort, welke ons lang door kelder en keuken rondvoeren, vóór zij ons hun maal opdisſchen. Wij beſchouwen dit als het beste middel, om allen eetlust al geeuwende te verliezen. Voor het overige is de vertaling en correctie van dit ſtuk wederom vrij onachtzaam, gelijk wij zouden kunnen aantoonen, als wij zulks niet reeds vroeger herhaalde malen zonder blijkbaren invloed, bij andere ſtukken der Haarlemſche Maatſchappij, gedaan hadden.

De tweede Verhandeling is van den Heer H. SCHLEGEL, Conſervateur bij 's Rijks Muſeum van Natuurlijke Historie te Leiden, en handelt over de oorzaak, waarom de koekoek geen nest maakt en zijne eijeren niet zelf uitbroeidt (bl. 237 — 268). Een wijfje van *den* koekoek legt jaarlijks ſlechts vier of hoogſtens zes

www.libtool.com.cn

, maar in zulke groote tusschenpoozen, dat men
ten reeds in Mei, de laatsten nog in Julij vindt.
ngzame ontwikkeling der eijeren in het eijernest is
ene hoofdoorzaak, waarom de koekoek geene nei-
ot broeden heeft, en alzoo zijne eijeren door an-
ogels moet laten uitbroeden; want de eerste eijeren
n ongetwijfeld bederven, vóór de laatsten gelegd
. Dit gevoelen van BECHSTEIN, NAUMANN
EHM wordt ook door onzen Schrijver aangeno-
die daarenboven in de groote maag, welke bij het
n gedrukt zoude worden, in navolging van HÉ-
ANT, een beletsel van het broeden meent te mo-
nwijzen. Het eigenaardige voedsel des koekoeks,
k uit ruigharige rupsen bestaat, scheen dien grooten
g der maag noodzakelijk te maken. — Hoezeer
Verhandeling niet veel nieuws behelst, geeft de-
ons echter een beknopt overzigt over dit belangrijk
werp; en kan men aan den Schrijver de verdienste
ntzeggen, van den zamenhang in leefwijs en maak-
t goed gevolg te hebben aangewezen. Daar dit stuk
t Hoogduitsch vertaald is, zal het in dien zin vreemde
uitteekent (bl. 254, reg. 2 v. o.) waarschijnlijk
auszeichnet (*onderscheidt*, *kenschetst*) gesteld zijn.
vinden wij op bl. 262. reg. 20. *Peritounum*, als
ut voor *Peritonaeum*. Aan de steendrukplaat ach-
ze Verhandeling kunnen wij geen' grooten lof geven.
rop volgt eene Verhandeling van den Göttingschen
eeraar HAUSMANN, over den oorsprong der, in
kten van Nederland en noordelijk Duitschland, ver-
liggende blokken van graniet en andere primitive
rten, (bl. 269—400.) De eerste Afdeeling bevat
opgave van het voorkomen en den aard der losse en
evoerde blokken van graniet en andere steenen in de
n van Nederland en het noordelijk Duitschland. De
van het noordelijk Duitschland, tusschen de kus-
n de Noord- en Oostzee en de bergachtige gewes-
legen, wordt hier in hare uitwendige gesteldheid
ognostisch beschreven. De gronden, waarop de

zand- en voortgerolde ſteenen-formatie rust, zijn, voo zoo veel bekend is, ſecundaire of tertiaire formatiën, e onder de ſecundaire, vooral de jongere formatiën, bon zandſteen b. v. en ſchelpkalk (*muſchelkalk*); in Den marken maakt, volgens STEFFENS, de krijtformat de algemeene onderlaag der aangeſpoelde masſa's uit, e veelligt moet men, volgens den Schrijver, zulks tot ee groot gedeelte van de vlakte in het Noorden van Duitsch land uitſtrekken. De hoofdmasſa, waaruit de zand- e voortgerolde ſteenen-formatie beſtaat, en in vergelijkin van welke al het overige, dat zij bevat, ſlechts als on dergeſchikt voorkomt, is zand, hetwelk of zuive kwartszand is, zoo als dat, hetwelk den bodem der he develden bedekt, of met klei- of tuin- of veen-aard vermengd, en daardoor gekleurd en naar den verſchil lenden aard der bijmengſels voor den akkerbouw mee of min geſchikt is. Als ondergeſchikte masſa's van dez zandformatie komen klei, leem, leemmergel en ijzeroe voor. In deze zandformatie nu vindt men ook die voort gevoerde ſteenen nedergelegd, van welke ſommige on door hunne buitengewone grootte verbazen. De rots ſoorten, waartoe deze ſteenen behooren, zijn: Graniet en deszelfs verſcheidenheden, Gneis, Micaſchist, Horn blende ſteen, Syenies, Hyperſthenrots, Groenſteen Porphier, Kwartsrots, Kieſel-conglomeraal, Overgangs kalkſteen, en Bazalt; onder deze zijn er echter vele min der algemeen. Deze ſteenen zijn op onderſcheidene plaatſe vermengd met andere, wier afkomst uit gebergten va meer zuidelijke gewesten niet twijfelachtig is. — De tweed Afdeeling handelt over den oorſprong dezer verſpreid granietblokken en andere voortgerolde ſteenen. De Schrij ver geeft zes onderſcheidene gevoelens op omtrent de oorſprong, welken de Geologen aan deze voortgevoerd ſteenen toeſchrijven. Hij ontvouwt en toetst ze naauw keurig, en verklaart zich voor het zesde, reeds doo onze landgenooten, VAN LIER, BRUGMANS (de Vader en den Zoon) en anderen, geopperd, dat zij i Zweden en Noorwegen, uit het Scandinavisch gebergte

www.libtool.com.cn

1. De Schrijver, die door zijne reize in Zweden
was gesteld dit gevoelen naauwkeurig en gron-
onderzoeken, staaft hetzelve met de bondigste be-
Die steenen, welke het meest voorkomen, be-
ook tot de meest gewone rotssoorten van Zweden
rwegen, zoo als het granietachtige Gneis, en het
ze rotssoort naauw verbondene Graniet. Bazalt
ien het zeldzaamst onder de voortgerolde steenen,
: deze steen komt in Scandinavië slechts in kleine
heid en op weinige plaatsen voor. — De derde Af-
, eindelijk, handelt over de wijze, waarop deze
uit het Noorden kunnen zijn overgebragt. De
r meent, dat doorbraken van groote meren in
avië eenen vloed hebben veroorzaakt, wiens ge-
deze zandformatie was, en dat de groote steen-
zeer wel op ijs kunnen zijn medegevoerd. De
g der Oostzee heeft eerst na de vorming der zand-
olde steenbeddingen en na de overbrenging der
kken plaats gehad. — Op deze Verhandeling volgen
aanteekeningen van den Vertaler, Prof. VAN
A, welke hoofdzakelijk op eenige bijzonderheden
Geologie der Nederlanden betrekking hebben (bl.
oo).

leer ANSLIJN levert, ten slotte, eene vierde lijst
derlandsche Insekten, ter aanvulling der vroegere
sten (bl. 401—407). De soorten behooren tot
e der *Coleoptera*, *Hemiptera*, *Neuroptera*, *Hy-*
ra, *Lepidoptera*, en vooral tot die der *Diptera*.

---

le verandering van het algemeen Staten-stelsel Europa sedert de Fransche Omwenteling, door
. THORBECKE. *Iste Afdeeling.* 1789—1793.
eiden, bij S. en J. Luchtmans. 1831. *In gr.*
XII en 109 *bl. f* 1-35.

doel van dit Historisch-staatkundig geschrift is,
chets te geven der verandering, welke de *Fran-*

ſche Omwenteling (ſedert 1789) in het maatſchappel
zamenſtel der Staten van Europa veroorzaakt heeft.
dien einde behandelt de Schrijver de Geſchiedenis
Europa ſedert dat tijdſtip, voornamelijk uit het oogp
der grondſtellingen, welke zoo wel *door* de Omwen
ling, als *tegen* dezelve zijn ontvouwd. Hij tracht
lerwegen den gang der Diplomatie en de beginſels, wel
bij de Kabinetten heerſchende geweest zijn, aan te w
zen; maar hij doet dit, zonder de hiſtoriſche verſche
denheid en beweging aan zijn hoofddoel op te offere
Integendeel, men ontvangt hier eene doorloopende G
ſchiedenis van dat allergewigtigst tijdperk, doch waari
het Diplomatiſche meer op den voorgrond geplaatst e
zorgvuldiger ontwikkeld is; terwijl van het overige da
gene wordt medegedeeld, wat tot een algemeen overzig
noodig, of tot beter verſtand van het Diplomatiſche ge
deelte belangrijk geacht wordt.

In eene zeer lezenswaardige Voorrede wijst de Schrij
ver op het treffend verband tusſchen de gebeurtenisſe
onzer dagen en de eerſte *Franſche* Omwenteling. „A
„ de werken," zegt hij, „ welke onze leeftijd tusſche
„ deze en de eerſte *Franſche* Omwenteling opgeworpe
„ had, ſchijnen in te ſtorten, en over derzelver puin
„ opent zich de breede weg, die beide Omwentelinge
„ verbindt. De draden, die men afgeſneden waande
„ heeft de tweede Omwenteling weder vastgeknoopt
„ Hetgeen onder onze oogen voorvalt, dringt zich on
„ op als de aanvulling dier groote wereldgebeurtenis
„ welke door velen niet hooger, dan eene mislukte
„ proef, werd geacht. Men meende, lang buiten den
„ kring te zijn, waarin de Revolutie hare gedaantever
„ wisſelingen beſloten had; en onverhoeds zien wij on
„ tot den aanvang harer ontwikkeling teruggevoerd."

En inderdaad, wanneer men de beginſelen, welke i
1789 door de mannen der Omwenteling werden gepre
dikt, en de grondſtellingen, welke de toenmalige Kab
netten daartegen overſtelden, vergelijkt met hetgeen w
ſedert Julij 1830 hebben hooren verkondigen, ontwaar

www.libtool.com.cn

men dan niet, aan de eene zijde, dezelfde zucht tot omverwerping van alle gezag en tot verbreking van alle gevestigde betrekkingen tusschen de Volken; en, helaas! ook aan de andere zijde, die zelfde aarzeling, die zelfde schroomvalligheid, dat zelfde kleingeestig eigenbelang, dat voor eene gewaande rust van het oogenblik, voor een klein oogenblikkelijk voordeel, misschien zijn geheele zinwezen op het spel zet?

Deze indruk verwekte, ten minste bij ons, de lezing van dit hoogst belangrijk eerste Stuk. Het loopt van den jare 1789 tot Februarij 1793, of tot de oorlogsverklaring aan Engeland. De Schrijver heeft dit gedeelte blijkbaar met de grootste naauwkeurigheid bewerkt. Alles is uit de zuiverste bronnen, voornamelijk uit de beste Diplomatische verzamelingen en uit de schriften der meest geachte staatkundige en Historieschrijvers, te boek gesteld.

Volgens het plan van den Schrijver, is dit eerste tijdvak Inleiding tot de gansche reeks der volgende. Het tweede strekt zich uit tot den vrede van *Luneville* en *Amiens*. Het derde behelst den leeftijd van NAPOLEON tot aan den tweeden *Parijschen* Vrede. Het vierde eindigt met de tweede Omwenteling van *Frankrijk*. Deze verdeeling zal ook die van het boek zijn. — Wij zien hieruit, hoeveel wij nog te wachten hebben. Hetgeen dit werk thans voor ieder belangrijk maakt, is de onmiddellijke toepassing op onzen leeftijd, die als van zelve in het oog springt, en een nieuw licht verspreidt over de gebeurtenissen onzer dagen. Wij wenschen, dat de Hoogleeraar zijnen uitmuntend begonnen arbeid op dezelfde wijze zal mogen voltooijen, en zien met verlangen het vervolg te gemoet.

Geschiedenis van Rusland en Peter den Groote; door den Generaal Graaf DE SÉGUR, *Schrijver der Geschiedenis van Napoleon en het groote Leger, gedurende het jaar* 1812. *Ifte Deel. Te 's Gravenhage, bij* A. Kloots. 1830. *In gr.* 8vo. *XXXVII en* 283 *bl. f* 3-:

Men kent den fraaijen, krachtigen en wijsgeerigen geſc
ſtijl van den Graaf DE SÉGUR. Ook dit werk, voo
geene gemakkelijke taak, levert er een nieuw bewijs
Hoe moeijelijk was het, zulk eene verwarde en veelal
tère geſchiedenis, als de Ruſſiſche, toe te lichten; met
terlating van kleinigheden, alleen bij het blijvend belan
ſtijl te ſtaan; dit alzoo te doen, dat de draad der gebe
niſſen nergens wordt afgebroken, maar alles een zamen
gend geheel vormt, hetwelk den gang der magtsontw
ling, verdeeling, verzwakking, zamentrekking en uitz
aanſchouwelijk maakt, en ons, in zulk een beknopt be
een duidelijk tafereel der geſchiedenis van *Rusland* g
En de Schrijver levert ons geene dorre kronijk: dan z
beknoptheid weinig verdienſte bezitten. Neen! overal
toont hij zijnen wijsgeerigen, ſtaat- en karakterkun
blik; overal verſpreidt hij het licht zijner heldere en
denkwijs. Bezwaarlijk was het voor den Vertaler, de k
en ſierlijkheid van het oorſpronkelijke op zijde te ſtre
veelal heeft hij dat echter vrij gelukkig gedaan. O
enkele druk- en ſchrijffeilen niet te hechten, kan men e
niet ontkennen, dat Franſche ſpreekwijzen, welke nie
de noodige juistheid vernederlandscht zijn, hier en daa
ſtijl der vertolking bederven of onduidelijk maken. G
mis is het volgende. *De Vistula en de bergen Krapak*
ao. *La Vistule et les monts Crapacs*) moet zijn: *De W*
ſel en de Karpatiſche gebergten. — *Ik ſpreek hier* (bl.
ſlechts van het rijk van Kamſchatka, éène der vijf afd
gen van het groote rijk van GENGIS-KHAN. *In d*
geheel beſtond de laatſte (lees *het laatſte*) *niet langer*
veertig jaren, enz. Voorts bl. 150: *Zoo ſtierf men ong*
feld met de grootſte daad van PERSOONLIJKHEID (*avec l*
grande action de perſonnalité), *welke men in zijn ganſc*
ven verrigt had. Lees: *Zoo beging men bij zijn ſterv*
grootſte partijdigheid (of *perſoonlijke beleediging*), *waa*
in zijn ganſche leven zich immer aan had ſchuldig gem
Verder bl. 242: *Het land, overigens, in het algemeen*
vlak zijnde, bood weinige dier ſtellingen van moeijelijke
vallen (*n'offrait que peu de ces poſitions difficiles d'att*
of *d'attaque difficile*), *welke der vrijheid behagen.* I
Het land enz. *bood ſlechts weinige dier* ligtverdedigba
wel, *dier moeijelijk aan te vallene*) *ſtellingen*, *welk*
Hinderlijk is ook op bl. 15 *Schyte* (!) voor *Scythe.*

www.libtool.com.cn

Om een denkbeeld van het werk te geven, ſchrijven wij eene bekorting der ſchets over, bl. 7—14:

Het Ruſſiſche rijk neemt werkelijk geenen aanvang vóór het midden der negende eeuw. In deszelfs geſchiedenis merken wij *vijf groote tijdvakken* op, *twee ſtamhuizen*, *twaalf merkwaardige Vorſten* en *vijf hoofdſteden*.

Het *eerſte* dier vijf groote tijdvakken ſtelt van 862 tot 1054, in een tijdsverloop van 192 jaren, de ſtichting van het rijk voor, in *Novogorod*, door RURIK *den Grooten*, opperſte der *Varegiërs* [een' *Scandinaviſchen* volksſtam, die de *Slaven* overwon, en onder den naam van *Ruſſen* met hen zamenſmolt] van de *Baltiſche zee*; de verbazende uitbreiding van hetzelve onder den opvolger van RURIK, den nog grooteren OLEG, enz. [wanneer *Kiew* hoofdſtad werd, in plaats van *Groot-Novogorod*.]

In het *tweede* tijdvak, van 1054 tot 1236, een tijdvak van 182 jaren, vol van inwendige tweeſpalt en ſcheuringen, werd het rijk tuſſchen de afſtammelingen van RURIK [die vooral den troon van *Kiew* elkander betwisten] verdeeld en onderdeeld als een afzonderlijk eigendom. Ook werd in 1167 door ANDREAS de zetel des beſtuurs te *Wladimir*, in plaats van te *Kiew*, gevestigd.

Het *derde* tijdvak wordt geopend in 1237 met de onderwerping der *Ruſſen* aan de *Tartaren*, het gevolg van de inlandſche tweeſpalt. Het duurde 223 (lees 225) jaren, tot in 1460 (lees 1462). In 1328 maakte IWAN I, bijgenaamd KALITA, *Moskau* tot de hoofdſtad des rijks.

In 1462, met den grooten IWAN III, begint het *vierde* Ruſſiſche tijdvak; hetzelve eindigt in 1613, en duurt ſlechts 151 jaren. In dat tijdvak wordt *Rusland* door zijne Grootvorſten van de *Tartaren* verlost, maar tevens aan het onbepaald gezag dier Grootvorſten onderworpen, zoodat niet alleen alle Vorſtendommen vernietigd werden, maar ook de Gemeenebesten *Novogorod*, *Wiatka* enz. den Zelfheerſcher als zoodanig moesten huldigen. Doch die zinnelooze oppermagt verwoestte zichzelve, en het ſtamhuis der RURIES had een einde.

Alstoen werd het rijk door de verkiezing eener nieuwe heerſchappij vernieuwd (lees: *van een ander ſtamhuis vernieuwd*): de ROMANOWS ſtegen ten troon, in 1613. Met hen neemt het *vijfde* groote tijdvak, het ſchitterendſte der Ruſſiſche geſchiedenis, eenen aanvang. PETER *de Groote*

ſtichtte *Petersburg*; het werd in 1703 de hoofdſtad, in van *Moskau*. Die *vijfde* hoofdſtad ligt op de grenze het noorden (van *Rusland*), waar de golf van *Finlan* ſpringt, juist op dat zelfde ſtrand, van waar de barbaa RIK, de ſchepper van dit rijk, 840 jaren vroeger ve om hetzelve te ſtichten.

Het aangekondigde eerſte Deel behelst de geſchiedeni *Rusland* onder het eerſte ſtamhuis, dat van RURIK. volgende Deel zal met het tweede, nog heerſchende huis der ROMANOWS beginnen, en dus met het jaar 1(In de verwachting, dat velen tot aankoop van dit werl len zijn uitgelokt, eindigen wij hiermede ons verſlag.

De Staatkundige Inquiſitie, of zoogenaamde Hooge Politi Frankrijk ontmaskerd, enz. Uit het Fransch. IIde Te Amſterdam, bij de Gebroeders Diederichs. 183 *gr.* 8*vo.* 268 *Bl.* *f* 1-80.

Ook uit dit deel, even als uit het vorige, leert m verfoeijelijke kunſtenarijen en het laaghartig verſpiedin ſel (waaraan ook de achtingwaardigſte mannen, b. v DEWIJK PHILIPS, de tegenwoordige Koning der Fran ten doel ſtonden) kennen en verachten. Over het alg kan men van beide deelen dezes werks zeggen, dat de der hoofdſtukken, die wij hier niet zullen afſchrijven wijls meer beloven, dan men bij de lezing vinden kan, dat de verwachting wel eens wordt te leur geſteld. H er echter omtrent VIDOCQ ſtaat, is belangrijk, en me er zijne *Gedenkſchriften* door mistrouwen. Het ſtrekt ſchen den Hollandſchen vertaler tot oneere, dat hij de lijke en tevens mislukte geestigheid van het oorſpronk op bl. 11, niet weggelaten heeft. Er ſtaat immers n in den ganſchen Bijbel, dat de zonen van HENOCH (d nog ENAK zou moeten zijn, maar altijd even onwaar ſchrijlings over NOACH's ark hebben gezeten, zoo water ter wederzijde naauwelijks aan de enkels hunne ten kwam?... Dat is weêr een ſtaaltje van Franſc lendigheid!

Ideën over de Staatkunde, onderlinge Verkeering en der del van de voornaamſte Volken der Oudheid. Vde

www.libtool.com.cn

Volken van Afrika. Ægyptenaren. Door A. H. L. HEEREN. *Vertaald door Mr.* G. DORN SEIFFEN. *Te Rotterdam, bij* A. F. H. Smit. *In gr.* 8*vo. XVI en* 442 *bl. f* 4 - 80.

Wij ontvangen hier weder met genoegen de voortzetting van een der klasſiekſte werken van onzen tijd. Dat onze beoordeeling zoo laat komt, is *hier* minder nadeelig, dan bij dat legioen gelegenheidsſchriften, die hunne waarde — zoo zij eenige waarde bezitten — alleen van de omſtandigheden ontleenen. HEEREN's werk is daarvan geheel onafhankelijk. Moge de draaiking der Staatkunde ook de meeste hoofden doen ſuizebollen, waar en valsch ondereenmengen, en alleen op de hartstogten werken, zonder iets tot menſchelijke kunde of menſchelijke gelukzaligheid bij te dragen; hier verpoost zich onze geest, vermoeid door die eeuwige twisten en droggronden, in de vreedzame ſtudie der Oudheid, en van een der merkwaardigſte Volken der Aarde. De *Egyptenaren* zijn eene dier Natiën, gelijk de *Indianen*, *Perzen* en onde *Ethiopiërs*, waar de geheele beſchaving in handen eener bevoorregte Kaste (der Priesters) was. Zekerlijk werkte dit in menig opzigt nadeelig voor de ontwikkeling der mindere klaſſen. Dat echter voor de *algemeene* beſchaving, vooral voor kunst en nijverheid, veel meer gedaan werd, dan men vroeger dacht, — dat de *Egyptiſche* ſmaak niet zoo wanſtaltig was als de uitſluitende bewonderaars der *Griekſche* kunstgewrochten meenden, is door de hedendaagſche ontdekkingen, vooral der *Franſche* Geleerden, genoegzaam bewezen; en HEEREN heeft, met zijne gewone ſchranderheid, geleerdheid en klaarheid, de voornaamſte *reſultaten* daarvan bijeengetrokken, en met zijne aanmerkingen vergezeld.

Hij begint met de lang geſlotene bron van kennis der *Egyptiſche* Oudheid, de *Hiëroglyphen*, volgens de ontdekkingen van CHAMPOLLION (*), zijnen Lezeren aan te wijzen. Daarop volgt eene algemeene beſchouwing van land en volk, en van den ſtaatkundigen toeſtand van het oude *Egypte*. Onder dit woord *ſtaatkundig* wordt echter ook zoo wel de toeſtand der wetenſchappen en kunſten (het erfdeel der Priesters) als de Godsdienst (een werktuig in hunne handen) begrepen. Daarop volgt eene uitvoerige en meesterlijke

(*) Thans, helaas! overleden, nu hij op het punt was, ons die bron te ontſluiten.

ſchets van het *Egyptiſche Theben*, de Hoofdſtad des Rijks en het middelpunt van deszelfs beſchaving, kunſten, handel en ſchatten, waarbij de Schrijver vooral *con amore* vertoeft, en uitnemende aanmerkingen bij de opgegevene daadzaken en beſchrijvingen voegt. Hoe jammer, dat zoo veel kunst en bewijzen van menſchelijke volharding en kracht verſpild werden aan eene eerdienst, die menſchenoffers had, en die, door hare Goden met hondenkoppen en priesters met ſperwermaskers, de razende *dierendienst* bij het volk aanmoedigde, hetwelk zelfs katten en krokodillen vereerde! HEEREN's aanmerkingen zijn niet in ſtaat, onzen afkeer van dit ſtelſel van bedrog en volksmisleiding ten behoeve eener bevoorregte Kaste — hoe reusachtig ook hare werken zijn — te overwinnen. Het ſtuk wordt met eene Geſchiedenis der Koningen van *Theben* en *Thebaïs*, (naderhand van geheel *Egypte*) met hunne ſtaatsinrigtingen, (in zoo verre die niet reeds te voren behandeld waren) wetten en krijgsinrigtingen, beſloten. Eindelijk volgt een berigt van *Egyptes* kunstvlijt en handel. De fabrijken moeten daar, blijkens de afbeeldingen op de graffteden te *Theben* en *Elithiya*, bij uitſtek bloeijend en de gemakken des levens niet weinig geweest zijn. Ten ſlotte vinden wij een overzigt van het verval en den ondergang van den troon der PHARAO's. Over het ſchitterende *Alexandrijnſche* tijdperk. (dat der PTOLEMEËN) wordt niet geſproken, zekerlijk omdat het niet zuiver *Egyptisch*, maar grootendeels *Grieksch* was.

Eenige bijlagen eindigen het Deel, zoo als de *klaſſieke* plaats van den Kerkvader CLEMENS van *Alexandrië*, die de beste opheldering over de *Hiëroglyphen* geeft, en met CHAMPOLLION's ontdekkingen verrasſend overeenkomt, wanneer men een *Grieksch* woord, dat zoo wel *beginſelen* als *letteren* beteekent, in laatstgenoemden zin opvat; nog eenige oudheid- en geſchiedkundige ſtukken; een vertoog *over de handelwegen van Oud-Afrika*; eindelijk eene bijlage des Vertalers over de ontdekking van den Hoogleeraar SEYFFARTH, dat de *Egyptiſche Hiëroglyphen* een *letterſchrift* zijn. SEYFFARTH ſtaat lijnregt tegen CHAMPOLLION over. Deze beſchouwt het *demotiſche* of *letterſchrift* als eene verkorting en bijeentrekking der *Hiëroglyphen*, die natuurlijk ouder waren; SEYFFARTH, integendeel, het letterſchrift (van de *Phenicièrs* ontleend) als het oudſte, 't welk in de *Hiëroglyphen* ſlechts eenen ſchooneren vorm en eene meer ſpre-

www.libtool.com.cn

ende gedaante zou hebben verkregen. In beide gevallen
om de overgang door het *hieratiſche* of *prieſterſchrift* ge-
aan zijn. Men behoeft den gang van den menſchelijken
eest ſlechts na te gaan, om te beſpeuren, dat dezelve niet
met de begrippen van SEYFFARTH, maar met die van
CHAMPOLLION overeenkomt. HEEREN voegt zich ook
an de zijde van dezen, gelijk de Vertaler aan die van
SEYFFARTH.

Dat alle de bronnen, zoo wel der Oudheid, als die, wel-
ke de nieuwſte tijd ons in zulk eenen overvloed biedt, hier
niet alleen gebruikt, maar ook zorgvuldig met elkander ver-
geleken zijn, kan men van HEEREN verwachten. Maar
eene hoofdbron uit de hoogſte Oudheid, van een' in *Egypte*
geborenen, door de prieſters onderwezenen Schrijver uit de
Eeuw der PHARAO'S, is ſlechts ſpaarzaam, ten minſte niet
naar waarde gebruikt, — de gewijde oorkonde van MOZES.
Het zij ons vergund, dit verzuim eenigermate te herſtellen,
en de opgaven en gisſingen onzes Schrijvers met de Heilige
Schrift te vergelijken.

Reeds vroeger zagen wij bij *Ethiopië*, dat HEEREN ſtel-
lig aan den *Ethiopiſchen* oorſprong der *Egyptenaren* gelooft,
die uit *Meröe*, noordwaarts op, den *Nijl* kwamen afzakken
tot in het *Delta*. Doch nu is de vraag: van waar kwamen
dan die *Ethiopiërs*? Waren het Negers? Onmogelijk. HE-
REN gelooft dit ook niet, in weerwil der negerachtige trek-
ken van den grooten *Sphinx*; want de *Egyptenaren* ſtellen zich-
zelve *rood* (d. i. bij hun gebrek aan kleurmengeling, *bruin*),
en hunne vijanden, *die zij ſomtijds offerden*, als *zwart* voor.
Doch HEEREN zelf gelooft niet aan de afkomst der *Egyp-
tenaren* van de Negers, onder anderen door VOLNEY be-
weerd, maar wel van de *Nubiërs* of oude *Ethiopiërs*. Doch
waren deze dan *Autochthonen*? Rec. is nog zoo ouderwetsch,
om aan geene *Autochthonen* te gelooven, maar wel aan PAU-
LUS, wanneer hij zegt, dat God *het menschdom uit éénen
bloede gemaakt heeft*. De oorſprong der *Egyptenaren* uit de
Ethiopiërs berust ook nog meer op vooraf gemaakte onder-
ſtellingen, (b. v. dat de bevolking ſtroomafwaarts, niet
ſtroomopwaarts moet gaan) dan op eigenlijke bewijzen. In-
tegendeel beweerden de *Egyptenaars* altijd met ijver het
inheemſche Volk te zijn. DIODORUS, op wien zich HEEREN
zoo dikwerf beroept, zegt dit uitdrukkelijk (*), en TRO-

(*) *Primos rerum omnium ortus, primos in Ægypto homines
provenisſe, Ægyptii memorant.* — DIOD. L. I. C. X.

GUS POMPEJUS beweert, dat de *Egyptenaars* aan *Scythen* den roem van het oudſte Volk der Aarde te zijn t twistten, op grond hunner *gematigde luchtſtreek* (*); ie hetwelk men van de *Ethiopiërs* toch niet kan zeggen, zi der belagchelijk te worden. Doch het blijkt duidelijk, o volgens HEEREN, dat er verſchillende volksſtammen *Egypte* woonden. Zou het nu zoo ongerijmd zijn te denke dat dezelve op verſchillende tijden en langs verſchillende w gen uit *Azië* gekomen zijn, de een over de landengte v *Suez*, de ander over de niet zeer breede *Roode Zee*, la dien weg, welken de natuur als 't ware zelve baant, het of de dalen tusſchen het oostelijke gebergte van *Egypte*, t aan deszelfs voet, waar uitmuntende weidegrond was. „ „ grenzen van het *Nijldal* oostwaarts, aan den voet der *Ar „ biſche* bergen, bevatten de voortreffelijkſte weiden, (ze „ HEEREN, bl. 142) en zijn nog heden met dorpen en ri „ rijke kudden van grazend vee bedekt." De weg daarhe is tusſchen *Koptos* en *Kosſeir* ſlechts eenige dagreizen verr en wel is waar onvruchtbaar en dor, maar niet zonder eenig grasplekken, en zekerlijk met Acaciaboomen bezet, wi gom eetbaar is (†). Het werd naderhand een zeer bezocht karavanenweg tusſchen de haven *Myos Hormos* en *Kopt* Langs dezen en misſchien andere wegen kunnen nu ſom men, die wij niet kennen, na eerst in *Arabië* een tijdlan rondgezworven te hebben, in *Egypte* gekomen zijn, wa zich reeds andere uit *Azië* te lande gekomene ſtammen bevo den (§). In de eerstgemelde aankomelingen bevonden zic dan een of meer verhevene Geniën, (naderhand welligt o der den naam van eene of andere Godheid vereerd) die de zwervende ſtammen door de Godsdienst tot eene gevestig leefwijs en den landbouw overhaalden. Zij ſtichtten daarme *priesterkaste*, waarop de beſchaving van *Egypte* berustte, en

(*) JUSTIN. L. II. C. I.

(†) SAVARY, *Brieven over Egypte*, IIde D. bl. 129.

(§) Doch men zal zeggen: hoe kwamen die aloude, ni onbeſchaafde menſchenſtammen aan ſchepen? Eene wede vraag zij mijn antwoord. NOACH's achterkleinzonen zulle toch wel zoo beſchaafd geweest zijn als de Zuidzee-eilan ders; en hoe kwamen die te ſcheep uit de *Vrienden*- naar d *Gezellige*-eilanden, waarvan de afſtand met dien tusſchen *Ara bië* en *Egypte* toch niet te vergelijken is?

www.libtool.com.cn

maar ons inzien, is toen de grondlegging van *Theben* (niet verre van het oude *Koptos*, waar de afſtand tusſchen den *Nijl* en de *Roode Zee* het minst is, en waar het dal van *Koptos* uitloopt) begonnen. *Hier beginnen ook de gedenkteekenen van Opper-Egypte* (*), te *Denderah*, tusſchen de bedoelde plaats en *Theben*. Maar de ruimere vlakte van *Theben* was het geſchiktst voor eene groote Hoofdſtad, die de groote onbekende wetgever aanleide. Weldra verſpreidden zich, naar HEEREN's voortreffelijke opmerking, priesterkoloniën van hier naar het Noorden, en, naar ons denkbeeld, ook naar het Zuiden, tot aan, ja tot over de Watervallen. Het komt ons voor, dat de *Ethiopiſche* gedenkteekenen zeer goed van deze *Egyptiſche* bevolking, *coloniſatie* en langdurige heerſchappij kunnen afgeleid worden. *Het ſchip van* AMMON (de *Egyptiſche* beſchaving) ging dan zoo wel ſtroomop als ſtroomaf. Ieder aangeleide tempel was eene kleine kolonie, en werd weldra in het vruchtbare land eene ſtad. Zoo kwam men binnen eenige Eeuwen tot aan de plaats, waar de *Nijl* zich in twee armen ſplijt, en hier werd nu waarſchijnlijk de Koningsſtad *Memphis* gebouwd.

Reeds beſtond deze misſchien reeds, ten minſte was het Noordergedeelte van *Middel-Egypte* bebouwd, toen ABRAHAM in *Egypte* verſcheen, om in een jaar van misgewas onderſtand bij den *Zoon der Zonne* (†) te zoeken. Zekerlijk was dit volgens de gewone tijdrekening ſlechts omtrent vier Eeuwen na den Zondvloed. Doch het is thans algemeen aangenomen, dat de geſlachten tusſchen NOACH en ABRAHAM niet volledig zijn aangeteekend, maar dat men, naar de Oosterſche gewoonte, om alles tot tientallen te brengen,

(*) HEEREN, bl. 64.

(†) PHARAO, van *Phré*, *de Zon*. Het is zeer merkwaardig, dat de *Inca's* van *Peru*, die ook hunne beſchaving van een onbekenden weldoener en deszelfs Gade (MANCO CAPAC en MAMA OZELLO) ontvingen, zich *Zonen der Zonne* noemden. Ook hunne regering was eene *Theokratie*; ook zij hadden eene Priesterkaste, die ſterrekunde, ſterrewigchelarij, geneeskunde, landmeetkunst en rekenkunde beoefende. GARCILASSO DE LA VEGA, *Histoire des Incas*, *trad. de l'Espagnol*, T. II. p. 33—53. *Mexico* had ook piramiden en *hiëroglyphen*. Zonderlinge overeenkomſten in landen, door den halven omtrek der Aarde van elkander verwijderd!

misschien vele geslachten heeft uitgelaten. Zoo is het o merkelijk, dat na den vierden afstammeling van SEM, HE BER, de menschelijke leeftijd plotseling van vierhonderd t op tweehonderd jaren daalt; iets, 't welk ook VAN DE PALM in de aanteekeningen op zijne Bijbelvertaling niet on opgemerkt heeft gelaten (*). Ook verschilt, wat de tijdrek ning betreft, de tegenwoordige *Hebreeuwsche* tekst van d *Samaritaansche* en *Griekse* vertaling der *Zeventigen*, volge welke de Wereld aanmerkelijk ouder is. Wij kunnen du gerust ten minste duizend jaren tusschen NOACH en ABRA HAM stellen; en hij, die in het voorbeeld der Vereenigd Staten van *Noord-Amerika* ziet (†), met welk eenen verba zenden spoed zich Staten vormen en ontwikkelen kunnen zal gereedelijk bekennen, dat ook zwervende stammen zic in dien tijd tot een bloeijend en uitgestrekt Rijk (of Rijke van dezelfde beschaving en naar denzelfden vorm) kunne hebben ontwikkeld. In dien tusschentijd had zich dus d *Egyptische* priesterregering gevormd, en was het land reed tot aan het *Delta* (destijds misschien nog meerendeels moe ras) bewoond.

Maar nog geene twee Eeuwen later vinden wij den *Egyptischen* staatsvorm reeds op eene treffende wijze ontwikkeld, en verscheidene bijzonderheden, die met de verhalen va den duizend jaren later levenden HERODOTUS volmaakt overeenstemmen. JOZEF, in *Egypte* verkocht, komt in eene Koningsstad en aan een Hof, waar reeds eene geregelde ord bepaalde dienaars en een hooge trap van weelde heerschen Het Collegie der Priesters te *Heliopolis* (*On*, de Zonnestad) is reeds in zoo hoog eene achting, dat de eerste Staatsdie naar (waartoe de zoon van JACOB verheven wordt) zijn aanzien door een huwelijk met de dochter van eenen die priesters bevestigen moet. Maar reeds was er, zoo 't schijnt, eene veete begonnen, die *Egypte* op eeuwen van oorlog e vreemde heerschappij te staan is gekomen.

De priester MANETHO verhaalt, dat *Neder- en Midde Egypte* gedurende eene Eeuw aan de *Hyksos*, Nomaden u

(*) Op *Genes.* XI: 19.

(†) Op den grond, die thans door bijna tien millioenen menschen van *Europesche* afkomst bewoond wordt, leefde vóór *derdehalve* Eeuw nog geen blanken. Het geheele lan was bosch, waarin de roode stam rondzwierf.

www.libtool.com.cn

Asië, is onderworpen geweest. Men is onzeker omtrent de tijdrekening dezer gebeurtenis; maar zoo veel is zeker, dat deze overheerſching door eenen langdurigen oorlog voorafgegaan en achtervolgd is geworden, die tot op de tijden van den grooten SESOSTRIS geduurd heeft, een tijdvak van 511 jaren.

Gedurende dezen oorlog nu, of althans gedurende eene vijandelijke betrekking met de naburige Nomaden, ſchijnt de geſchiedenis van JOZEF te vallen, en *niet* gedurende hunne daarop gevolgde Regering, gelijk HEEREN vermoedt. Wij hebben daarvoor twee bewijzen. JOZEF had geen' ſchijn van reden, om zijne broeders voor *verſpieders* te houden, indien niet vroegere invallen van den kant van *Arabië* dezen argwaan zeer natuurlijk hadden doen worden. (Zie ook VAN DER PALM op *Gen.* XLII: 6.) Ten andere was de leefwijze der *Egyptiſche* Grooten (hoedanige wij bij den eerſten *Vizier* mogen verwachten) geheel verſchillend van die der *Hebreeuwſche* herders (*Gen.* XLIII: 32), hetwelk althans geene heerſchappij van een herdersvolk aanduidt. Nog ſterker is de uitdrukking in het laatſte vers des XLVIſten Hoofdſtuks: *Alle herders zijn den Egyptenaren een gruwel.* Dit wordt door het getuigenis van DIODORUS uit de gedenkſchriften der prieſters te *Theben* volkomen bevestigd. Voor 't overige vinden wij hier geheel de zeden en gewoonten der *Egyptenaren*, hunne kunst van balſemen, gelijk HERODOTUS die beſchrijft. (*Gen.* L: 2, 3. JOZEF's lijk zelf werd in eene mummiekist geplaatst, vs. 26.) De vele andere overeenkomſten met de verhalen van ongewijde Schrijvers moeten wij voorbijgaan, om ééne treffende en verraſſende gelijkvormigheid te doen opmerken. De groote Staatsdienaar maakte van den hongersnood gebruik, om de belastingen op eenen vasten voet te regelen (*). Daarbij werden dan de landerijen, gelijk in de meeste andere Oosterſche gewesten, in naam 's Konings eigendom, en de boeren ſlechts pachters, *doch wier landhuur men niet mogt opſlaan* (†). Alleen omtrent de *prieſters* werd

(*) Op 20 pCt. van het inkomen, *in eens*, zonder opcenten. Verſcheidene Bijbelverachters hebben deze handelwijze van JOZEF (*Gen.* XLVII: 20—26) als eene geweldige volksverdrukking uitgekreten. In *Holland* betaalt men, alles bijeengerekend, vrij wat meer, ſchoon het land vrij wat minder vruchtbaar is.

www.libtool.com.cn

eene uitzondering gemaakt. Zij betaalden geene pacht voor hunne landerijen, die zij als bezoldiging van ſtaatswege beſchouwden (*). Nu vernemen wij later uit DIODORUS, dat de *Koning*, de *priesters* en de *krijgslieden* de eenige landeigenaars waren. Van den Koning en de priesters hebben wij zulks gezien; beſchouwen wij thans de kaste der krijgslieden.

Of er zulk eene kaste reeds ten tijde van JOZEF beſtond, is onzeker, doch niet waarſchijnlijk. Maar het ſchijnt, dat eenigen tijd na zijnen dood de invallen der *Hykſos*, of Nomaden, den bovengemelden uitſlag hadden, zoodat zij *Neder*- en *Middel-Egypte* geheel aan zich onderwierpen. Misſchien waren zij de ſtichters der *piramiden*, die geheel van de overige *Egyptiſche* reuzengeſtichten verſchillen, en ook door HERODOTUS voorgeſteld worden als het werk van verdrukkers, gedurende welke de eerdienst en priesterſtand veel lijden moesten. Na eene lange worſteling werden zij door den Koning van *Theben*, THUTMOSIS, verdreven; en deze was waarſchijnlijk de PHARAO, die JOZEF niet gekend had, zelfs niet uit berigten der priesters, (natuurlijk, daar hij van de *Thebaanſche*, niet *Memphitiſche* Dynastie was.) Hem ging het *Israëlitiſche* volk dus niets aan; hij zag daarin niets dan *Nomaden*, van dezelfde leefwijs, misſchien wel (dacht hij) van denzelfden ſtam als degenen, die hij van de oostelijke grenzen des Rijks verdreven had. Waarſchijnlijk woonden de *Israëliten* met hunne kudden in het voor weiland uitſtekend geſchikte *Delta* of *Neder-Egypte*, 't welk nog voor den landbouw minder bekwaam is, en dus door de *Egyptenaars* onder den PHARAO, wiens *Vizier* JOZEF was, gereedelijk kon afgeſtaan worden. De *Hykſos* hadden onder hun Beſtuur dezen herdersſtam welligt gaarne gezien, zelfs wel beſchermd en begunſtigd, waardoor hij in de 400 jaren, die hij in *Egypte* doorbragt, ongemeen was toegenomen, zoo in getal als vermogen. De Vorst, die nu meester was van geheel *Egypte*, beſloot dus, dien nieuwen ſtam zeer te beſnoeijen, en daartoe de wreedſte middelen niet te ontzien. Toen dit misluktte zette hij hen aan het bouwen van ſteden, ten einde hun dbij de *Egyptenaren* zoo gehate *nomadiſche* leefwijze te onwennen, en aan vaste woningen en den landbouw te hechten. Dit *was* nu wel de beſtemming van *Israël*, maar niet

(*) VAN DER PALM op *Gen.* XLVII: 22. HEEREN *bl. 127, 128.*

www.libtool.com.cn

der vreemde dwingelandij; ABRAHAM's kroost zou een *een* land bouwen. (*)

Onze Schrijver vermeldt, volgens MANETHO (bl. 307), de oningen der zoogenoemde *achttiende* Dynastie (†), en wij nden daarin weder eene treffende overeenkomst met het Bijlsche verhaal. THUTMOSIS, de vijfde dier Koningen, onr wien de *Hykſos* tot een verdrag gedwongen werden om t land te verlaten, en die, naar ons zoo even vermeld beip, tevens de vervolging der *Israëliten* begon, werd, na ne negenjarige regering, door twee andere Koningen gelgd, die te zamen 59 jaren regeerden, en deze weder door CHENCHERES, van wien HEEREN er bijvoegt: *Onder jne regering wordt de uittogt van* MOZES *geſteld.* Deze erst regeerde 16 jaren. Rekenen wij nu de regering van le die Vorſten bijeen, zoo bekomen wij *vierentachtig* jan; en wanneer wij onderſtellen, dat MOZES in het heetst er vervolging, in het vierde of vijfde jaar van THUTMOSIS, eboren is, zoo bekomen wij juist de *tachtig* jaren van zijnen nderdom bij den uittogt. De opvolger van THUTMOSIS, MENOPHIS II, was een groot vriend van bouwen; hij chtte eenige der nog bewonderde gedenkſtukken van *Thean*, en het is daarom ook niet te verwonderen, dat hij en jn opvolger ſteden door de *Israëliten* lieten bouwen, eene an welke den in *Egypte* zoo geëerbiedigden naam van *Raoſis* draagt, die velen hunner grootſte Koningen voerden. EEREN voegt bij zijn verſlag van AMENOPHIS: „Hij moet ook een veroveraar geweest zijn en zijn gebied tot aan de zuidelijke grenzen van *Nubië* uitgeſtrekt hebben. Want ook in den zuidelijkſten tempel diens lands, dien van *Soleb*, ziet men zijne Koningslegende met reliefs van gevangenen uit verſchillende Natiën." (Bl. 310.) Nu lezen wij FLAVIUS JOSEPHUS, die ons ook de kostbare overlijfſelen van MANETHO bewaard heeft, en dus toegang

(*) Sommigen verſtaan *Gen.* XV: 23 op de meest gedwonne wijze, alsof *Israëls Egyptiſche* dienstbaarheid van het genblik der voorzegging af zou begonnen zijn, toen de nnen, die naar *Egypte* togen, nog geen van allen geboren waren!

(†) De vroegſte der Dynastiën van MANETHO zullen wel, lijk alle die Regentenlijsten van Oosterſche volken, uit *thiſche* perſonen, Goden of Godenzonen, beſtaan hebben.

had tot *Egyptische* bronnen, dat MOZES, als *Egyptisch* 1
gerhoofd, de *Ethiopiërs* geheel geflagen zou hebben, en zel
tot *Meroë* zou zijn doorgedrongen (*). Dit laatfte kan ove
dreven zijn; maar wij hebben niet de minfte reden, om a
den veldtogt zelven te twijfelen, en zoo wordt weder de G
fchiedenis in een tot hiertoe betwist punt door de Gedenl
ftukken bevestigd. Men herinnere zich daarbij, dat het m
de tijdrekenkunde volkomen uitkomt. Werd MOZES in h
vierde jaar van THUTMOSIS geboren, zoo was hij bij d
dood van diens opvolger AMENOPHIS eerst 36 jaren ou
en dus nog vier jaren eer hij wegens den manflag eens *Eg*
tenaars het Hof verliet. De *Ethiopifche* krijg valt dus, o
volgens deze berekening, nog binnen de regering van AM
NOPHIS en het eerfte verblijf van MOZES in *Egypte*.

Het fchijnt, dat de Koningen dezer Dynastie, vóór of n
hunne overwinning op de *Hykfos*, eene *vaste legermagt* o
krijgsmanskaste hebben opgerigt. De *Israëliten* werden doo
JEHOVA befchermd, die, in weerwil der overgroote mag
van het *koninklijke Theben*, dat arme, verdrukte herdersvol
door eene reeks van wonderen aan de tirannij ontrukte. Do
werd het *Delta* ontruimd; en was het niet natuurlijk, dat di
thans opengevallen grondbezit aan de zuilen van den troon
aan de verwinnaars der *Hykfos*, werd toebedeeld? Was het *Del*
ten tijde van JOZEF nog minder gefchikt voor den hoo
bouw, een tijdvak van 400 jaren, waarin de *Nijl* jaarlijk
vruchtbaarmakende flib aanbragt, kan hierin verandering aang
bragt, en het land, althans ten zuiden, opgehoogd hebbe
De oorlogspaarden vonden er ook voedfel in de nog overg
blevene, talrijke grasvlakten aan de zee. Op deze wij
was dus *Egypte* wezenlijk tusfchen de Koningen, (als oppe
heeren van den grond en verpachters aan de massa der bevo
king) de priesters en de oorlogskaste verdeeld, en hun u
fluitend eigendom.

De nieuw opgerigte, althans nieuw begiftigde ftand, d
grootendeels uit *menners van ftrijdwagens* (niet *ruiters*) b
ftond, had fpoedig gelegenheid, zich te onderfcheiden. Vo
metele najaging van het door JEHOVA begunftigde v
moest natuurlijk wel tot deszelfs fchande en ondergang n
den Koning uitloopen; maar dit was toch flechts een kl
gedeelte van die verbazende *militaire kolonie*, welke o

(*) *Joodfche Oudheden*, B. II. H. V.

www.libtool.com.cn

Schrijvers op 410,000 man begrooten, en waarvan beurtelings jaarlijks 1000 man bij den Koning de wacht hield (HEEREN, bl. 131). De opvolgende RAMESESSEN, vooral RAMESES III, of de groote SESOSTRIS, bragten de *Egyptische* wapenen ook buiten het Rijk naar *Ethiopië*, waar hij althans zeker *Merõe* veroverde (*), naar *Arabië*, naar *Babylon*, misschien naar *Indië*, waar de eerdienst der *Bramanen* welligt menige *Egyptische* wijziging heeft ondergaan, (want de overeenkomsten van beiden zijn te treffend om toevallig te zijn) eindelijk naar *Kolchis* en *Klein-Azië*. Sommigen zijn er mede verlegen, dat in onze Heilige Schriften van dezen veroveraar geen gewag gemaakt wordt; die, meent men, toch *Palestina* moest hebben aangedaan; maar wij zien daarvan geenszins de noodzakelijkheid in. SESOSTRIS kon den weg van zijnen navolger NECHO inslaan, en langs den *regter oever* der *Jordaan* op zekeren afstand regtstreeks op *Babylon* trekken; van waar hij dan, den *Euphraat* op, (om alleen van zijne landtogten te spreken) naar het goudrijke *Kolchis* en langs de *Zwarte Zee* naar *Klein-Azië* en *Thracië* kon getrokken zijn. Hij liet alsdan *Palestina* en *Syrië* liggen. Op die wijze is de zwarigheid opgelost, en wij beboeven niet, met COQUEREL, de Regering van SESOSTRIS tot de omzwerving der *Israëliten* door de woestijn te verroëgen, ten einde dezen buiten aanraking met hem zouden blijven. Volgens onze rekening zou hij alsdan omtrent 150 jaren na den uittogt uit *Egypte*, dus omstreeks 1500 jaren vóór C. G., geleefd hebben.

Naderhand treffen wij nog eenen veroveraar, SESONCHIS of SCHECHOUK, aan, die met den SISAK des Bijbels, die REHABEAM overwon en *Jeruzalem* plunderde, zeer goed overeenkomt. (Op dezen krijgstogt kunnen de afbeeldingen op de paleizen betrekking hebben, die blijkbaar *Joden* als overwonnelingen vertoonen.) Maar eenigen tijd daarna onderging de Dynastie der RAMESESSEN het lot van al het overmaansche; zij werd door eenen veroveraar uit *Ethiopië*

(*) Hier prijken zijne daden, of althans die van *Egyptische* veroveraars, zelfs op de muren der *tempels* (in *Egypte* duldden de priesters zulks alleen op 's Konings *paleizen*). HEEREN, bl. 275, noot 316. Misschien werden toen ook de *piramiden* van *Merõe* gesticht, die, blijkens derzelver *voorbertalen* en *sieraden*, jonger moeten zijn dan de *Egyptische*.

op hare beurt vernietigd; doch deze overwinning verbrak
evenwigt der ſtanden. Eerst plaatſte zich nu een Priesterl
ning op den zetel des Rijks; deze moest dien voor de n
noegde krijgslieden ruimen, die onder twaalf Vorſten ee
militaire Aristokratie vormden. Doch één hunner, PSA
METICHUS, verdreef alle de anderen, met behulp v
Griekſche krijgslieden: de *Egyptiſche* krijgskaste, daardc
teruggezet en verbitterd, week uit naar *Ethiopië*, en bekw
van den Koning van *Meröe* het land *Gojam*, of het ſchier
land van den *Nijl* bij zijnen oorſprong, gelijk zij eerst h
Nijl-eiland bij zijnen uitloop bewoond had. De ontruim
landen, te voren door de *Israëliten*, naderhand door
Egyptiſche krijgslieden bezet, werden daarna de woonplaa
der *Griekſche* hulpbenden der Koningen, die ook, veili
heidshalve, hunnen zetel in derzelver nabijheid, te *Sais*
vestigden. Deze *Griekſche* hulptroepen of vreemde lijfwach
ten werden eerlang door de tegen hen ingenomene Natie ve
ſlagen; doch toen viel het Rijk ook weldra, zonder geſchik
te verdedigers, in handen der *Perzen*.

Wij zouden nog veel meer bijzonderheden uit het voor on
liggende werk, zonder den Lezer te vermoeijen, kunnen me
dedeelen; maar het bovenſtaande onderzoek heeft reeds t
veel plaats ingenomen, en wij verwijzen hem daarom naa
het uitnemende werk zelve, hetwelk hem gewis niet za
onvoldaan laten. De vertaling is redelijk; er komen no
enkele *Germanismen* in voor, zoo als *Aanleggen* (Anlagen)
voor *ſtichtingen*.

Minerva, of Bijdragen tot de oude Letterkunde; voor Leeraa
en Leerlingen. Door F. A. SPEIJERS, *Rector der Latijn*
ſche Scholen van Oudenaarden. N°. I. Te Breda, b
F. P. Sterk. 1829. *In gr.* 8*vo. IV*, 88 *bl. f* :-90.

Daar is ſedert eenige jaren in het onderwijs op de Latijn
ſche Scholen in ons Vaderland veel veranderd. En dit kond
wel niet anders. Geleerde Maatſchappijen ſchreven prijsvra
gen uit over de beste leerwijze; nieuwe ambtenaren werde
van ſtaatswege aangeſteld, om die zaak te behartigen, e
ieder onderwijzer uitgenoodigd, om zijne denkbeelden ove
alles, wat hem nuttig en doelmatig voorkwam, mede te dee
len. Zoo kreeg men ſpoedig zoo veel nieuws, dat men m

www.libtool.com.cn

bijna onder den last zucht, en wel eens in ſtilte bij zichzelven zegt: *hoe raken wij er met fatſoen weêr af?* Daar moge een tijd geweest zijn, dat men hier en daar te weinig deed; maar nu is het de tijd, dat men te veel doet en te veel vergt, en de naauwkeurige kennis van de Griekſche en Latijnſche talen te veel op den achtergrond plaatst.

De Rector SPEIJERS wil die taalkennis wel op den voorgrond plaatſen, maar tevens, dat alle die wetenſchappen, waarom men de oude talen leert, eenen gelijken tred houden, en geenszins als bijwerk beſchouwd worden. Hij oordeelt het derhalve pligtmatig, dat men trachte, der jeugd eene, zoo niet *volledige* kennis, ten minſte een zoo veel mogelijk naauwkeurig denkbeeld te geven van de Geſchiedenis, de Oudheid-, Fabel- en Aardrijkskunde, de Geſchiedenis der Letteren en der Wijsbegeerte, de Archeologie der Grieken en Romeinen, en de Geſchiedenis der Oosterſche Volken. En de Rector is nog al gematigd in zijnen eisch. Want hoe velen, met dat weinigje niet voldaan, voegen er Logica, Gymnastiek, Fransche, Engelſche, Hoogduitſche talen, Paedagogiek, de beginſelen van het Arabisch en Hebreeuwsch, en misſchien nog meer, bij! Matheſis ſpreekt wel van zelf. Waarom of de Rector daar geene melding van maakt? Of zoude hem de ondervinding ook geleerd hebben, dat er van de honderd jongelieden naauwelijks twee zijn, die daar geen affchrik van hebben? Hoe dit ook zijn moge, de door ons aangekondigde *Minerva* moet alleen dienen voor die wetenſchappen, welke de Heer SPEIJERS opgeſomd heeft. Hij zal toonen, hoe dezelve afzonderlijk het best geleerd, en hoe alle deze vakken tot een zamenhangend, welgepast geheel bij de jeugd kunnen gebragt worden. Hij beveelt deze *Minerva* ook aan Leeraars aan, en verzoekt hun om letterkundige verhandelingen en bijdragen, aanmerkingen over het onderwijs, ook opſtellen in de Latijnſche taal. Eindelijk zal men er nieuwe boeken over het onderwijs beoordeelen. De Rector heeft daarvan in dit ſtukje eene goede proeve gegeven, en den Heere DORN SEIFFEN eenige gebreken in zijn Handboek voor de oude Geſchiedenis aangewezen.

De inhoud van het eerſte ſtukje der *Minerva* is deze: Redevoering, uitgeſproken bij het openen der Prijsdeeling aan het Gymnaſium te Oudenaarden. Over het Schervengerigt. Fabelkunde door ESCHENBURG. Over de oorzaak van Romes ſtaat- en krijgskundige grootheid. Het nut der oude ta-

www.dbnl.org

leu. Geſchiedenis der Latijnſche Taal en Letterkunde. DOR SCHEFFER, Handleiding en Handboek. (Eene goede recenſie gelijk wij boven zeiden. Maar is het den Rector ernst, wat meer hij den Utrechtſchen Conrector eenen *meesterlijken* ve taler van HEEREN's geſchriften noemt?) Nog vindt me de beoordeeling van SPEIJER's Tafereel van CEBES d *Thebaan*, en EYSCHEN, *Diſſertatio inauguralis*, enz. D alles wordt beſloten door het opgeven van eene prijsvraag te beantwoorden door leerlingen van de Latijnſche Schole en Athenæa. Het beste en fierlijkſte antwoord zal in de *M nerva* worden geplaatst, en de Schrijver eenige exemplare ter belooning ontvangen. De vraag was: „ Eene korte g ſchiedenis van de daden en het leven van ALEXANDE DEN GROOTEN, naar CURTIUS, ARRIANUS en PLU TARCHUS, met aanwijzing, waarin die Schrijvers overee ſtemmen en verſchillen, en wie het geloofwaardigst is." (er een antwoord op is ingekomen, en wat verder het lot v deze *Minerva* geworden is, weten wij niet. Wij hebb tot dusverre te vergeefs op een tweede N°. ter gelijke dige aankondiging gewacht. Maar wij gelooven, dat d de regte manier is, om het getal van nieuwerwetſche p danten, hetwelk reeds zoo groot is, te vermeerderen. E als er dan toch pedanten in de wereld zijn moeten, (wa de menſchen ſtreven zoo gaarne naar de uiterſten) ach, d dan het oude pedantismus terugkeerde! Het was ten min goedhartig en *ſolide*. Het nieuwe? Dat droomt dag e nacht van veranderingen, ſnapt en keuvelt over alles, e verſtaat van het geheel niets. Eilieve, Heeren! willen w niet eerstdaags ons onderwijs op de Latijnſche Scholen li ver met het Sanskritsch aanvangen? Ik hoor, dat in di taal de wortel van alles zit. Eerst Sanskritsch, dan Grieksch eindelijk Latijn, de noodige wetenſchappen mede in d trein en op gelijken pas, dat ſpreekt van zelve. Da hebben GRONOVIUS, RUHNKENIUS en WYTTE BACH nooit aan gedacht. Misſchien doet iemand uwer dag over wel eens een voorſtel in het *Jaarlijksch Verſlag*. I zaak verdient ontwikkeling. Er is in langen tijd geen niem geweest.

Handleiding tot de geregelde uitvoering van de werkzaam den, voorgeſchreven bij de Wet op de Schutterijen, *met deswegens beſtaande Reglementaire bepalingen, verordenin*

wijzigingen en opheldering; *voorzien van een alphabetisch Register*, *door* A. SLOTEMAKER, *Notaris*, *Burgemeester*, *en Kapitein bij de ruitende Schutterij*, *te Molenaarsgraaf*. *Te Dordrecht*, *bij* Blusſé en van Braam. 1831. *In gr.* 8*vo*. *VI en* 256 *bl.* *f* 3-60.

www.libtool.com.cn

Volgens het Voorberigt waagt de Verzamelaar, aangemoedigd door vele Autoriteiten, en met voorkennis van het Departement van Binnenlandſche Zaken, het algemeen deze Handleiding aan te bieden. Om voor de plaatſelijke Beſturen en Commisſiën derzelver uitgebreide werkzaamheden gemakkelijker te maken, is de verdeeling, die bij de Wet in acht genomen was, ook hier gevolgd, en zijn onmiddellijk achter ieder artikel die nadere bepalingen en opheldering geplaatst, welke daarop, naar het oordeel des Verzamelaars, toepaſſelijk zijn.

Naar het gevoelen van Recenſent, heeft de Heer SLOTEMAKER zijne taak uitmuntend vervuld, is met orde en juistheid te werk gegaan, en heeft eene *compilatie* geleverd, zoo volledig en bruikbaar, als men verlangen kan. Wij prijzen dus deze Handleiding ruimſchoots aan.

Vaderlandſche Zangtoonen bij den Veldtogt in België, *in Augustus* 1831; *door* J. VAN OOSTERWIJK BRUYN. *Te Amſterdam*, *bij* P. Meijer Warnars. 1831. *In gr.* 8*vo*. *II en* 31 *bl.* *f* :-50.

Een blik in het verledene, *bij het ſlot van het jaar* 1831. *Door* H. J. POPPE. *Te Amſterdam*, *bij* J. Guykens. 1832. *In gr.* 8*vo*. *VIII en* 40 *bl.* *f* :-60.

De Heer VAN OOSTERWIJK BRUYN noemt zijne verzameling *een klein dichtſtuk*, en verontſchuldigt zich over de afwiſſeling van ernst en boert, daarin heerſchende. Schoon afwiſſeling van ernst en boert in hetzelfde dichtſtuk, wanneer dit in den zamenhang ligt, ons in het algemeen geenszins misbaagt, zou dit *hier* echter het geval zijn, daar de Schrijver, zonder eenige aanleiding, van het ernſtige in het boerige over-, en van daar weder in het ernſtige terugſpringt, om eindelijk luimig te eindigen: en echter hindert het ons ook hier niet, omdat wij deze verzameling als *verzameling*, en dus als *een aantal op zichzelve* werkende ſtukjes, maar

niet als een *geheel*, niet als één dichtstuk beschouwen, al het dan ook, dat sommige stukjes met elkander eenigzins verband staan. Onder beding derhalve, dat wij niet genoo zaakt worden, deze Vaderlandsche Zangtoonen als één gedi te beschouwen, hebben wij vrede met het bundeltje, dat het ernstige zijn goeds en in het boertige zijn aardigs heef

De *blik in het verledene*, door den luimigen POPPE, l haagt ons in vele opzigten; in één opzigt echter niet, melijk dat van versificatie. Deze is allerslordigst. Reeds 1 vinden wij *non plús ultrá* voor *nón plus últra*. Dikw staan er korte lettergrepen, waar zij lang moesten zijn, met geene mogelijkheid daar voor kunnen gelden en a ook omgekeerd. Viel den Dichter het rijmwoord niet dan liet hij den regel, op eene onregelmatige wijze, rijm loos. Het laatste vers: *Zijn' goddelijken zegen duurzaam waard*, is als vijfvoetig vers onleesbaar. En desniettegt staande, als wij dit alles voorbijstappen, en ook niet te naa letten op taal en woordschikking, behaagt ons dit dichtstuk boven vele andere meer gekuischte verzen, omdat er z veel kracht en geest in zit. Inderdaad: het ontbreekt d Heer POPPE geenszins aan natuurlijken aanleg; maar hij b hoort zich meer te bevlijtigen op kieschheid in taal en ve sificatie.

Hendrik en Karel, of wat men zaait, oogst men. Door VAN MAARSEVEEN. *Te Rotterdam, bij* de Wed. J. A lart. 1830. *In gr.* 8*vo.* 305 *Bl.* *f* 2 - 90.

De poging, om den voorraad van lektuur tot tijdverdrij die in eene verbazende menigte aan ons lezend publiek vertalingen van buitenlandsche lettervruchten wordt aangeb den, door oorspronkelijke stukken te doen vervangen, ve dient op zichzelve lof. In eenen tijd, waarin het nation gevoel en de gehechtheid aan onze vaderlandsche zeden afzonderlijk volksbestaan er zoo veel toe heeft bijgedrage om ons te bewaren voor den zwijmelgeest, die elders d zelfs beklagelijken invloed uitoefent, — in zulk eenen t vooral behoort iedere welgeslaagde bijdrage met belangstell te worden aangenomen, welke ten doel heeft, zulke deugd aan te prijzen, welker beoefening van ouds ons volk v sterde, en ook op deszelfs burgerlijken toestand zulk een

www.libtool.com.cn

heilzamen invloed had. Onder deze ſoort van werken rangſchikken wij den Roman, welken wij thans aankondigen. Behelst ons beoordeelend verſlag ook al eene en andere aanmerking, dan geſchiedt dit met geene andere bedoeling, dan om aan den Schrijver, en aan andere Schrijvers in dit vak, zoodanige wenken te geven, welker behartiging wij vertrouwen, dat, bij het verder betreden van deze loopbaan, hun niet geheel onnuttig zal zijn. Vooraf willen wij den hoofdzakelijken inhoud van het hier voorkomende verhaal mededeelen:

Hendrik van Beemſter is de zoon van vermogende ouders uit den deftigen burgerſtand in eene van Hollands aanzienlijkſte ſteden. Door de dwaze toegevendheid van zijne moeder mislukken de goede bedoelingen van zijnen verſtandigen vader, om *Hendrik* tot een nuttig lid der maatſchappij op te voeden, en de bedorven zoon wordt een losbandig jongeling. Bij den vroegen dood van zijnen vader geheel meester van diens belangrijken handel, verwaarloost hij zijne zaken, en verkwist het ouderlijk vermogen; zoodat de ſchuldige moeder de wrange vruchten van hare verkeerde opvoeding inoogſte, toen zij door den ondeugenden zoon in armoede werd gedompeld, en eindelijk van verdriet over zijn wangedrag ſtierf. Maar ook *Hendrik* zelf ontgaat de welverdiende ſtraf zijner buitenſporigheden niet. Hij ondervindt de eene teleurſtelling en vernedering na de andere, ſleept ten laatſte zijn nutteloos aanwezen, bedorven naar ziel en ligchaam, met ſchande en welverdiende verachting voort, tot dat een vroege dood een einde maakt aan zijnen reddeloozen toeſtand.

Karel van Zwaag, daarentegen, vroeg door een zonderling lotgeval beroofd van de teedere zorg en verpleging van zijne ouders, maar opgevoed in de ſchool der ontbering en van den tegenſpoed, verwerft zich door zijn beminnelijk karakter zelfs onder vreemden vrienden en beſchermers, verheft zich door zijn braaf gedrag uit den vernederenden ſtaat, waartoe zijne ſcheiding van zijne ouders hem had doen vervallen, tot eenen eervollen rang, vindt ten laatſte, daar zijn vader vroeger overleden was, zijne moeder weder, en wordt gelukkig echtgenoot en vader.

Niet ongelukkig is de vinding, om twee geheel tegenſtrijdige karakters tot elkanders tegenhangers te kiezen. Nevens de beide hoofdperſonen, wier lotgevallen, niet onaardig ineengeweven, een wél zamenhangend geheel uitmaken, komen in het beloop des verhaals onderſcheidene anderen voor, wier goede en kwade hoedanigheden ter navolging of waarſchuwing worden voorgeſteld. Wij achten het in 't geheel niet noodeloos of ondoelmatig, dat de Schrijver de waarheid, dat men oogst wat men zaait, ook in den gang van het lot en der maatſchappelijke betrekkingen van den mensch aanſchouwelijk voorſtelt; maar wij willen de aanmerking niet terughouden, dat de Schrijver over het geheel te harde kleuren bezigt in zijne karakterſchilderingen en beſchrijvin-

gen. Het nadeelige van dit gebrek beſtaat daarin, da door hetzelve den lezer belet zijn evenbeeld te herk Menige moeder, die zich ook op den weg bevindt, on dwaze toegevendheid haar kind te bederven, zal, m boek voor zich, gevaar loopen, om er zich op te men, dat zij toch veel verſtandiger handelt dan *He* moeder. Menig jongeling zal, ook bij de overtuigin ſchuldig te zijn aan de eerſte ſtappen op den weg de bandigheid, zich gerustſtellen met de gedachte: „Zul verworpeling als *Hendrik* ben ik toch niet!" Men b altijd geen Pharizeër te zijn, om er zich zonder rede te verblijden, dat men niet is als deze of gene.

Eene andere aanmerking is, dat niet altijd in het v het waarſchijnlijke onder het oog gehouden, en de daarom ſoms eenigzins onnatuurlijk is. Zoo is op zich de vinding, om *Karel* in zijne kindſchheid en jeugd derige en kommerlijke omſtandigheden te doen verkee in de ſchool van den tegenſpoed te laten vormen, zeer matig. Zelfs de tegenſtelling tegen den in weelde en heid opgebragten *Hendrik* vorderde dit. Maar of nu de ze wel oordeelkundig is, om het verlaten kind onde bende zwervende goochelaars en ſpringers te laten op jen, en of het een natuurlijke afloop is, dat *Karel* deze ſoort van menſchen een edel en braaf jongeling w betwijfelen wij.

Voor het overige is het boek onderhoudend door den den en duidelijken ſtijl en de afwisſeling der hier ve mende zaken; en allerwegen worden in hetzelve godsv en deugd aanbevolen; weshalve wij de lezing gerust k aanraden, tot nuttige en aangename tijdkorting.

Hebreeuwſche en Joodſche Oudheden; bevattende eene Beſchrijving van de Inſtellingen, Kerkgewoonten, Zed Gebruiken der oude Joden; ten gebruike der Scholen van meer gevorderden, door S. J. VAN RONKEL, *O wijzer in de Nederlandſche Israëlitiſche Armenſch Groningen. Te Groningen, bij* R. J. Schierbeek. 183 *kl.* 8vo. *VIII en* 84 *bl. f* : - 40.

Een nuttig boeksken, dat allezins geſchikt is, om a heilzame bedoelingen des vervaardigers te beantwoo Eene Inleiding van vier bladzijden geeft een kort ov van de Geſchiedenis der Israëliten. Het werkje is ver in drie boeken of hoofdafdeelingen, waarin over der *burgerlijken*, *kerkelijken* en *huiſelijken toeſtand* wordt g deld. Men vindt hier, ja, bekende dingen, maar in delijke orde, beknopt en duidelijk voorgeſteld. Om geest van dit geſchrift te doen kennen, deelen wij het gende mede: „Het ſtaat den Jood niet alleen vrij, zic Sabbath te verdedigen; maar hij mag, ja zelfs hij moet

www.libtool.com.cn

ogelijke middelen in het werk ſtellen, om zoo wel natuurs geloofsgenooten in gevaar bij te ſtaan en, zoo mogelijk, redden. Bij brand, watersnood, gevaarlijke ziekten, of den oorlog, is het voor den Jood de heiligſte pligt, al et mogelijke tot redding eens menſchen bij te dragen, en der verzuim wordt hem door de wet als zonde aangereend. Waar menſchenredding vereiſcht wordt, is hij ontſlaen van ceremoniéle wetten en plegtigheden."

Op bl. 21 wordt geſproken van een' *kubus van* 20 *ellen* n van een' *kubus van* 10 *ellen*; niet ieder leerling verſtaat leze benaming. Op bl. 11 ſtaat: hetwelk niet vervreemd *dorfde*, in plaats van *mogt* worden. Op bl. 42 noemt de Schrijver het Paaschfeest *overſchrijdingfeest*, omdat *God* (de Engel) de huizen der Israëliten *overſchreed*; wij zouden liever zeggen *feest des voorbijgangs*, enz.

Beſchouwing van den Mensch, of Geſprekken over het Ligchaam en de Ziel, door J. DE KEYZER. *Met eene Plaat. Te Amſterdam, bij* ten Brink en de Vries. 1831. *In kl.* 8*vo. VII en* 190 *bl. f* :-60.

De Schrijver verdedigt zich tegen de beſchuldiging, welke hij te gemoet ziet, dat zijn werk onvolledig is, niet zonder grond met de opmerking, dat het dient voor kinderen, en dat hij door meerdere uitbreiding der onderwerpen de palen van het kinderlijk verſtand zou overſchreden hebben. Hier en daar gelooven wij, dat een kind van eenigzins gelukkigen aanleg in het werk niet die bevrediging van deszelfs weetgierigheid zal verkrijgen, welke het met eenig regt verwachten mogt; b. v. wanneer de vader gezegd heeft: „alles beſtaat uit ſtof," heldert hij, op verzoek van Ferdinand, deze uitdrukking op, door te zeggen: „door die ſtof meent men in het algemeen datgene, waar de dingen uit beſtaan." Doorgaans echter verdient de Schrijver lof, ook wegens de zedelijke ſtrekking van zijne aanmerkingen, in welke hij geſtadig wijst op de Goddelijke wijsheid en goedheid, blijkbaar in de inrigting van het ligchaam en de ziel des menſchen. Daar ook ſtijl en taal zuiver zijn, aarzelen wij niet, het boekje, als een niet onnuttig geſchenk voor de jeugd, aan te bevelen.

Geſchenk voor Knapen en Jongelingen. Door R. VAN WIJK, JACOBUSZOON, *Phil. Theoret. Mag. Litt. Hum. Doctor, Kostſchoolhouder te Kampen. Te Kampen, bij* K. van Hulst. 1831. *In kl.* 8*vo. VIII en* 78 *bl. f* :-70.

Het valt ons eenigermate moeijelijk, eenig beoordeelend verſlag te geven van bovenſtaand boekje, zonder gevaar te loopen van in hetzelfde gebrek te vervallen, in hetwelk, naar *ons gevoelen, de Schrijver* vervallen is. Het werk is

www.libtool.com.cn

eene proeve ter behandeling, voor knapen en jongelingen van veertien tot achttien jaren, van het onderwerp, door welke behandeling, voor ouders en opvoeders, vooral TISSOT en SALZMAN zich verdienstelijk hebben gemaakt. Wij twijfelen, of de Schrijver van het tegenwoordige werkje het zoo oordeelkundig gezegde van den laatsten wel genoeg in aanmerking heeft genomen: „ *Kinder geradezu vor den heimlichen Sünden der Jugend zu warnen, ohne gewiſs zu wiſsen, ob ſie davon angeſteckt ſind, halte ich immer für gefährlich. Man lehrt ſie eine Sünde mehr kennen, und erregt in ihnen die Begierde ſie zu begehen.*" Wanneer men nu een werkje over dit onderwerp ſchrijft, met het kennelijk en geopenbaard oogmerk, om hetzelve in het algemeen aan alle knapen en jongelingen van den genoemden ouderdom in handen te geven, dan verwaarloost men immers de aangehaalde waarſchuwing van SALZMAN geheel en al; en VAN WIJK heeft door zijn geſchrift ons niet van de ongegrondheid dier waarſchuwing overtuigd. Wij ten minſte beven bij de voorſtelling der mogelijkheid, dat welmeenende, maar minder bedachtzame ouders of menſchenvrienden zich door den titel zullen laten uitlokken, om dit boekje onder de jeugd in het algemeen te verſpreiden en ten geſchenke te geven. Wij beſchouwen de aanprijzing van zoodanig werk aan jonge lieden in het algemeen even zoo ondoelmatig en onbedachtzaam, als dat men een geneesmiddel, hoe voortreffelijk ook op zichzelve, niet door den ervaren arts met bedachtzaamheid laat voorſchrijven, maar even als het brood bij den bakker verkoopt. Niet door het in handen geven van een boekje, maar door vertrouwelijke mondelinge waarſchuwing en teregtwijzing van dengenen, die men oordeelt, dat dit noodig heeft, en dán wanneer hij het noodig heeft, kan des Schrijvers welmeenend oogmerk bereikt worden.

Indien ook al de doelmatigheid van zulk een werkje vooraf aangenomen wierd, zou hetzelve in zijne ſoort beter kunnen uitgevallen zijn. Onze overtuiging, dat men over de hier behandelde zaak niet dan met de uiterſte behoedzaamheid ſchrijven mag, belet ons, dit in bijzonderheden aan te toonen; maar wij hopen, dat verſtandige en ervarene ouders en opvoeders, eer zij voldoen aan des Schrijvers ernſtig verzoek, om zijn werk zoo veel mogelijk te verſpreiden, hetzelve naauwkeurig zullen onderzoeken, ten einde zich te verzekeren, of zij door hetzelve aan jonge lieden al dan niet een nuttig geſchenk zouden geven.

N°. IV. *Boekbeſch.* bl. 147. reg. 20, 21. leze men: *en wie zoude hem dit willen betwisten?* En *Meng.* bl. 147. reg. 21. ſtaat *behoort*, in plaats van *bekoort.*

N°. VI. *Boekbeſch.* bl. 268. reg. 12. lees: *Gastvrij. Meng.* bl 282. reg. 12 v. o. ſtaat *freu*, moet waarſchijnlijk zijn *treu.* *N°. VII.* bl. 289. reg. 9. lees *jaren*; bl. 291. reg. 3. *Mahomedaanſche*; bl. 295. reg. 9. moet met Marſeille een nieuwe *volzin beginnen.*

www.libtool.com.cn

OEKBESCHOUWING.

redenen, betrekking hebbende op de jongſte omſtan-heden van het Vaderland, tot deszelfs voordeel gegeven door de gezamenlijke Nederlandſche Aka-miepredikers. Te Utrecht, bij J. G. van Terveen Zoon. 1831. *In. gr.* 8*vo. XIV en* 410 *bl. f* 3-90.

dingen, die ſedert 25 Augustus 1830 gebeurden, en niet nalaten, een' diepen indruk op de gemoe-n te maken. Wij beleven dagen van beproeving; te midden des tegenſpoeds ontwikkelde en open-de zich onder het Oud-Nederlandſche volk een geest eensgezindheid en volharding, die ons op eene betere omst doet hopen. Te midden der beroeringen van *opa*, geven de bewoners van deze kleine, doch merk-dige plek gronds een ſchoon voorbeeld van warme rlandsliefde, van opoffering en volharding, van echt *rele* denkwijze, van zucht voor ware vrijheid, van ngſtelling in orde, en van gehechtheid aan wettige ring. Wij zien en ondervinden hierin de heilzame lgen van weldadige verlichting en zedelijke verbete-. Verblijden mogen wij ons, dat in ſtilte zoo veel s wordt verrigt; terwijl men uit pligtbeſef loffelijk elt, zonder grooten ophef daarvan te maken. Ter ekking en bewaring van dezen goeden geest heeft n twijfel menige leerrede, onder Gods zegen, me-medewerken. De uitgave van zoo velen getuigt de belangſtelling, waarmede dezelve gehoord wer-

De Leeraren der onderſcheidene Kerkgenootſchap-ſpraken naar de behoefte des tijds, en poogden, bevordering van ware godsdienſtigheid, moed en rouwen in te boezemen. Ook zij, die, hetgene ſtichting hunner hoorders was geſproken, niet door druk algemeen maakten, hebben in hunnen kring n zeer tot bereiking van hetzelfde doel gewerkt.

De uitgegevene leerredenen, welke ons onder de oogen kwamen, hadden, als kanſelarbeid, wel ongelijke waarde, maar ſtrekten nogtans allen tot aankweeking van de gezindheid, zonder welke geen duurzaam volksgeluk kan beſtaan. Hetzelfde mag van dezen bundel gezegd worden. De menigte der inteekenaren bewijst, dat de onderneming der Hoogleeraren algemeene goedkeuring mogt wegdragen. Wij achten het onnoodig, en ongepast ook deze Leerredenen onderling te vergelijken, wat innerlijke waarde aangaat, en naar de regelen der kunst te beoordeelen. Vaderlandsliefde en Weldadigheid ontwapenen de Kritiek. Onze aanprijzing is in dezen almede overbodig; en wij meenen ons van onze taak te kwijten, wanneer wij den inhoud opgeven, ten einde die genen onzer landgenooten, welke ze nog niet mogten kennen, er opmerkzaam op te maken.

De bundel bevat een elftal Leerredenen. De eerſte is van den Hoogleeraar J. CLARISSE, en heeft *het geluk des Godvruchtigen, onder alle levensomſtandigheden*, tot onderwerp. Na korte toelichting van den tekst (*Pſ.* LXXXIX: 1—19) wordt van denzelven een gepast gebruik gemaakt, om te doen opmerken, I. dat *dit geluk gegrond is in Gods deugden*, II. dat het *derzelver vast, toepaſſelijk en beoefenend geloof onderſtelt*, en III. dat het *zich op de aangenaamſte, zoo wel als betamelijkſte wijze uitlaat.*

In de tweede Leerrede wordt, naar *Rom.* XI: 36 *Gods oppermagtig beſtuur* als *de ſtof zijner eeuwige verheerlijking* voorgeſteld, door Prof. VAN DER PALM. De orde der behandeling is deze: I. wordt de inhoud van den tekst ontwikkeld, II. de waarheid daarvan betoogd en uit de Geſchiedenis opgehelderd, en III. aan les toegepast, ook op de tegenwoordige omſtandigheden.

De inhoud van de derde Leerrede, door Prof. HARINGA, is: *Bemoediging onder de tegenwoordige rampen, door herdenking van de Goddelijke redding, voor zeventien jaren ondervonden.* De Hoogleeraar ſprak zelve uit op den verjaardag der bevrijding van de f

www.libtool.com.cn

echt uit de magt des *Franſchen* Keizers, ten jare 3. De tekst is *Pſ.* LXXVII: 12ᵉ. Naar aanleiding denzelven, wordt I. *de verloſſing in* 1813 *uit een ſdienſtig oogpunt* beſchouwd, en II. aangewezen, hoe *gedenken van de daden des Heeren* ons kan en moet en tot *erkentenis van onze onwaardigheid*, tot *be-ting in ons lot*, tot *dankbaarheid aan onzen hemel-en Weldoener*, tot *vertrouwend hopen op zijne gena-*, tot *werkzamen ijver voor het heil des Vaderlands*, tot *volharding in het gebed.*

In de vierde Leerrede wijst Prof. SURINGAR, naar *ed.* XII: 13, aan, dat *de vrees van God het beste voor n mensch is, in elke betrekking en omſtandigheid des ens, en het doel der Goddelijke onderwijzingen, ook dezen zorgvollen tijd.*

De vijfde, van Prof. YPEIJ, naar *Pred.* VII: 14, is r *het naauwe verband tuſſchen voorſpoed en tegen-ed, door den goeden God, met wijsheid, gelegd tot wezenlijk heil.*

In de zesde Leerrede, naar I *Sam.* VII: 12ᵉ, wekt of. VAN HENGEL op tot *erkentenis der tot dus-re van God genotene hulp in verlegenheid.* De Hoog-naar herinnert, I. *onder welke omſtandigheden* de woor-n van den tekst geſproken werden, beſchouwt dezelve als *de taal van dankbaarheid wegens het verledene, n tevredenheid wegens het tegenwoordige*, en *van ver-uwen wegens het toekomende*, en wekt III. hiertoe . Het verwonderde ons, bl. 171 te lezen van *het nſnellen van buitenlanders*, en *dat zelfs aan vreem-n de moed werd ingeboezemd, om zich de wapens aan gorden en voor ons in den ſtrijd te treden.* In Jan. 31, toen de leerrede werd uitgeſproken, wist men im-ra reeds, wat die zoogenaamde hulp van vreemden d te beduiden.

In de zevende Leerrede ſpreekt Prof. KIST over *het de der verdrukking.* Van den tekst, *Pſ.* CXIX: 71, rdt eerst het noodige gezegd, en daarop verder over-gen, *dat het goed is, leed en verdrukking* bij onder-

vinding te kennen, dewijl daarbij *de gedachte aan behoefte voor ons wordt, wij de nietigheid van aardſche levendig gevoelen*, en alzoo de wederwaa heden *tot vorming voor onzen pligt en voor onze be ming*, meer dan iets anders, *bijdragen*. De toepaſ tot vertroosting, bemoediging en opwekking diene heeft vooral betrekking op den toeſtand des Vaderla

De achtſte Leerrede werd door Prof. R'OIJAAI te *Utrecht* uitgeſproken, na het uittrekken der Schi rij en Studenten. Zeer gepast is dus de keuze van onderwerp: *De Heere zal 't voorzien*, of *Abrahi werkzaam vertrouwen bij het offer van Iſak*, naar (XXII: 14b. De punten zijn, I. *Abraham's vertrou op de proef geſteld, bij beproeving gebleken, en z pralende bij de uitkomst;* II. *godsdienſtig werkz pligtgevoel, de bron van onwankelbaar vertrouwe God, ſtelt ons in ſtaat tot de moeijelijkſte handelin vooral in nood en gevaar, vervult ons met onwankelb vertrouwen op God, en dit vertrouwen wordt da Gods wijze bekroond.*

In de negende Leerrede beſchouwt Prof. VAN OOR de *Godsvrucht*, als *bron van waren heldenmoed.* tekst, *Pſ.* LX: 14a. *In God zullen wij kloeke d doen*, wordt eerst uit het verband en uit het leven David opgehelderd, daarna de ſtelling uit den aard zaak en uit de Geſchiedenis bevestigd, en eindelijk invloed aangewezen, welken dezelve heeft op onze h en op ons gedrag in den tegenwoordigen ſtrijd voor Vaderland. De Hoogleeraar, die moedig zelf mede zwaard tot verdediging aangordde, ſprak in October 1 een *woord op zijn' tijd*, en kon zoo ſpreken, daa met eigen voorbeeld andere vrijwilligers voorging. Mi juist, of althans vatbaar voor misduiding, kwam c bl. 261, de volgende uitdrukking voor: *Geen vijand lood, ſchoon in menigte rondom hem vliegende, kan treffen, of God heeft het voor hem beſtemd.* Wij d ten hierbij aan het verraderlijk ſchot, dat, na het opl den der vijandelijkheden voor *Leuven*, gedaan werd. *M die kogel daar vader en zoon treffen?*

www.libtool.com.cn

In de tiende Leerrede handelt Prof. HOFSTEDE DE GROOT over *Nederlands verkeerdheid*, naar *Jerem.* III: 13a. Wat de Profeet bedoelt, wanneer hij tot *Israël* zegt: *Alleen ken uwe ongeregtigheid*, wordt I. aangewezen. Deze *ongeregtigheid* beſtond hierin, dat men het goede voorbeeld van velen der vooronderen niet volgde; dat men eigene gebreken niet kon verontſchuldigen met vroegere ſlechte voorbeelden, maar, volgens Mozes' plan, ſteeds verder had moeten voortgaan in zedelijkheid. De Hoogleeraar behandelt II. deze *opwekking* des Profeets uitvoeriger, *naar de behoefte van den tegenwoordigen tijd*, en bepaalt zich vooral tot de volgende drie punten, waarin wij *het goede voorbeeld onzer voorouders* niet genoeg volgen; *volksgeest*, *huiſelijkheid* en *godsdienſtigheid*. Dat wij in andere opzigten zijn vooruitgegaan, wordt niet ontkend, maar te regt aangemerkt, dat *volmaking* nog veel meer de eisch des Christendoms, dan die van Mozes is. In de korte, belangrijke toepaſſing leest men deze woorden: „Maar, ach! daar wij alleen moesten winnen, hebben wij ook verloren; verloren, waar wij minder zijn, dan onze Vaderen; verloren, waar wij niet meerder zij, dan zij. Want niet het verledene, niet wat vroegere geſlachten deden, maar het toekomende, maar wat God van den mensch eischt, is de maatſtaf, met welken wij gemeten zullen worden; en dit is het, wat daar vóór ons, met groote letteren, als onze beſtemming, gegrift ſtaat: *Volmaking!*"

De elfde of laatſte Leerrede is van Prof. BOUMAN, en heeft dit opſchrift: *Onze tegenwoordige ſmart de weg tot toekomſtige vreugde.* De tekst, *Luk.* VI: 21b., wordt I. toegelicht. Daarop volgt II. beantwoording der vraag: *Welke gevoelens en gezindheden moet de tegenwoordige kastijding bij ons opwekken of verlevendigen, opdat zij ons tot oefening diene, en dus ware vreugde voor ons doe geboren worden?* De Hoogleeraar beſchouwt de treurige omſtandigheden van ons Vaderland, als geſchikt 1. om ons *de onzekerheid der aardſche dingen levendig te doen beſeffen*, en daardoor *onze begeerte naar het hoogere*,

www.libtool.com.cn

dat alleen beſtendig is, *aan te vuren*, 2. om *dankba en ootmoedig vertrouwen op God bij ons aan te kweek* 3. om *ons krachtig werken en vurig bidden te leere* 4. om *vaderlandsliefde* te verſterken, 5. om afſtand *onmatige weelde* en wederkeering tot *vooruderlijke ſpa zaamheid* en *echt Nederlandſche zeden* te bevordere en eindelijk, 6. om ons door het *afſchrikkende voorbe onzer vijanden* tegen de *navolging van hunne verkeer heden* te waarſchuwen; waarna III. met *gemoedelij toeſpraak* wordt beſloten.

Wij hebben reeds te kennen gegeven, dat wij ons n gehouden rekenen, over de betrekkelijke waarde van el dezer Leerredenen uitſpraak te doen. Men bemerkt c derſcheid in de bewerking. Ieder Prediker heeft zijne eige manier. Ook het verſchil der jaren is niet zonder invlo Bij verſcheidenheid vertoont zich echter eenheid, wat hoofdzaak aangaat; en wij achten de verſchijning van zen bundel belangrijk, als bewijs van den geest, die ons Vaderland heerscht. Uit den aard der behandel onderwerpen volgt, dat men hier veel gelijkſoortigs m verwachten; en nogtans is er afwisſeling genoeg, om einde toe met genoegen te kunnen lezen. Verblijdend het, op te merken, dat de Hoogleeraren, in mahier gaven verſchillende, echter allen in een' milden, on krompenen geest prediken en op werkzame godsvru zoo ſterk aandringen. Bijaldien de leerlingen het vo ſpoor van zoodanige leermeesters blijven drukken, n men hopen, dat de kennis der waarheid, die naar godzaligheid is, onder ons allengs meer uitgebreid, duurzaam volksgeluk bevorderd zal worden.

Leerrede bij de viering van het derde Eeuwgetijde Augsburgſche Geloofsbelijdenis, over Hand. II: Door F. VAN TEUTEM. *Te Utrecht, bij* van P denburg en Comp. 1830. *In gr.* 8*vo.* 30 *Bl. f*:-

Te laat komt de aankondiging van deze Leerrede,

www.libtool.com.cn

buiten twijfel reeds voorlang door velen met genoegen is gelezen, gelijk dezelve met ſtichting werd gehoord. Of mogt dit kanſelwerk van den Weleerw. VAN TEUTEM onder de menigte der in den laatſten tijd uitgekomene leerredenen en ſtukjes van den dag te weinig opgemerkt zijn geworden, zoo hopen wij door korte opgave van den inhoud de lezing te bevorderen. De vraag, op het Pinkſterfeest aan PETRUS en de andere Apostelen gedaan, gaf den Prediker aanleiding, om I. *ontevredenheid met lettergodsdienst en ontwakende gewetensbekommering* te beſchouwen als *voornaamſte beweegrede(n) der Kerkhervorming*, en II. over *het naaste middel tot derzelver bewaring en handhaving* te ſpreken. Wij gelooven, dat VAN TEUTEM, die andere medewerkende oorzaken geenszins uitſluit, inderdaad gelijk heeft, wat zijne ſtelling aangaat; doch wij meenen, dat hij de waarheid derzelve te weinig doet uitkomen, daar hij te zeer bij LUTHER alleen zich bepaalt. Verre zij het van ons, de verdienſte van dezen Hervormer te willen verkleinen; naar onze gedachten had echter met weinige trekken aangewezen kunnen worden, hoe ſinds eeuwen een gedeelte der Christenheid naar verbetering reikhalsde, en omſtandigheden medewerkten, om gevoel van behoefte aan hervorming der Kerk bij velen ſteeds meer op te wekken. — Wat voorts over *het naaste middel ter bewaring en handhaving van het werk der gezegende Kerkhervorming* wordt gezegd, is allezins behartigenswaardig. VAN TEUTEM erkent het goede van onzen tijd, maar geeft in bedenking, of onder al die geprezene ontwikkeling des verſtands en vordering der rede het *gevoel* en vooral het *godsdienſtig gevoel* niet geleden heeft. Te regt waarſchuwt hij echter tegen dweeperij, en vraagt, of koude redenering niet weleens aanleiding daartoe kan gegeven hebben. Wij gelooven ja, maar ook omgekeerd, dat *mystiekerij* aanleiding geeft tot koude redenering, gelijk bijgeloof ongeloof kan bevorderen.

Bijbeloefeningen, *door* C. WITTEVEEN, *Predikant in de Gemeente der Hervormden te Oosthem c. a. Te Sneek*, *bij* F. Holtkamp. 1831. *In gr.* 8*vo. VII* en 134 *bl. f* 1-10 *c.*

Daar de openbare leerredenen bijkans bij uitfluiting het werk zijn, waarnaar een grooter of kleiner publiek onze verdienſten als Godsdienstleeraars afmeet, moge er *bij* Rec. *iets* menſchelijks onder loopen, maar inzonderheid is het toch pligtgevoel en neiging, dat hem elke gelegenheid welkom is, die zijne *homiletiſche* kennis uitbreiden kan. Zoo gaarne hij dus, te zijner verdere oefening, uitgegevene leerredenen leest, als *hoorende* zelden iemand dan zichzelven, zoo bijzonder trekt elke bundel *Bijbeloefeningen* zijne aandacht, als behoorende tot eene ſoort van kanſelarbeid, waarin hij zichzelven nog minder, dan in gewone preken, voldoen kan. Met blijdſchap zag hij zich alzoo in de gelegenheid geſteld, om het onderhavige werkje te lezen, en hoopte weder iets van de kunst te zullen afzien. Met lust werd dus de lezing aangevangen; maar reeds de eerſte Bijbeloefening viel zeer uit de hand. Nu begon Rec. te begrijpen, dat het oogpunt, door hem gekozen, niet dát ware, waaruit de Eerw. WITTEVEEN zijnen arbeid wil beſchouwd hebben. Dus — aan het Voorberigt! En inderdaad, offchoon de Schrijver niet duidelijk zijn oogmerk met de uitgave opgeeft — om zijne medebroeders te onderrigten, ſchreef hij blijkbaar niet. Na eenigen tijd hervatte dus Rec. de lezing, zich aanmerkende als eenvoudig, ongeletterd Christen, als.... met één woord, zoo als hij zich bij het opſtellen zijner leerredenen, inzonderheid Bijbeloefeningen, het gros zijner toehoorders voorſtelt. Doch ook nu, wij moeten het openhartig zeggen, beviel ons dit boekje niet veel; en het is de ſtaving van dit ongunſtig oordeel, waartoe wij, Recenſent, geroepen zijn.

NAAMAN, 2 *Kon.* V; MANASSE, 2 *Kon.* XXI: 1—18 (verg. 2 *Chron.* XXXIII: 1—20); PAULUS en

www.libtool.com.cn

zijne reisgenooten te Philippi, *Hand.* XVI: 12—40; DANIËL'S *ſtandvastige godsvrucht en redding*, *Dan.* VI; PAULUS' *affcheid van de Opzieneren der Chriſtengemeente te Epheſen*, *Hand.* XX: 17—38, zijn de opſchriften der *vijf* Bijbeloefeningen, die de Eerw. WITTEVEEN zijnen landgenooten aanbiedt.

Na een kort woord tot inleiding, wordt de tekst, ſoms in de ſpelling der Staten-overzetting, ſoms in de tegenwoordige, (waartoe die ongelijkheid?) vers voor vers afgedrukt; elk vers bij omſchrijving meestal verklaard, of het zulks noodig heeft of niet; voorts bijkans bij ieder vers eene kortere of langere ſtichtelijke aanmerking, en dan het volgende vers op gelijke wijze. Het is mogelijk, dat dit ware Bijbeloefening is; mogelijk, dat Rec., wanneer het hem niet bevalt, geheel mis ziet, en mogelijk, dat dit alzoo met „ luisterende aandacht" (Voorb. bl. VI.) wordt aangehoord; maar zou het toch waarlijk niet meer tot bevordering van „ een Goddelijk licht, en tot „ verdrijving van valſche verlichting" (bl. VII.) ſtrekken, wanneer men meer lette op den *gang* des verhaals; wanneer men, zonder het al te angſtig volgen der verzenverdeeling, waar een gedeelte van het *verhaal* ten einde is, het noodige zeide tot toelichting, tot regte beoordeeling van de karakters, enz. en tot toepaſſing? Rec. houdt het er, ook bij eigene ondervinding, voor, dat „ verre „ weg de meeste menſchen zulk eene voordragt beter „ vatten." (Bl. VI.) En of ook dat eindeloos paraphraſeren van de duidelijkſte plaatſen wel ſtrekke ter bevordering van de duidelijkheid? wij betwijfelen het zeer. Rec. kent de gemeente van *Oosthem* c. a. volſtrekt niet; maar *als* het dáár nut heeft, te zeggen, dat een Romeinsch burger niet met roeden mogt worden gegeeſeld, *naar de Porciſche en Semproniſche wet* (bl. 83), *dan* kan men er meer zeggen, dan hier gezegd is, maar dan kan ook veel van het hier gezegde achterblijven, en moest, wil men naar vatbaarheid en behoefte prediken, achtergebleven zijn.

Wij moeten, bij het *legio* ſtukjes van den dag, kort

zijn; dus alleen nog een woord over het leerstellig- over het toepasselijke, en over taal en stijl.

De lezer vindt in dit boekje stellingen, die men, op t zachtste, *gewaagd* mag noemen, en die althans in ee Bijbeloefening, waar tot ontwikkeling en betoog geene g legenheid is, behoorden te zijn voorbijgegaan; b. v. 1 61. *de Heer opende het hart van Lydia:* „ Geheel b „ ten Lydia; geheel buiten hare natuurlijke vermoge „ of bekwaamheden lag de oorzaak," enz. waarover m veel op die en de volgende bladz. Wij zeggen het ni om te beleedigen, maar het moet ons van het har WITTEVEEN predikt immers geen lijdelijk Christe dom? Vele plaatsen van zijn geschrift zouden het doe vermoeden. Bewijs? Bl. 77: „ De vraag [van den stol „ bewaarder te *Philippi*] *wat moet ik doen, om zalig* „ *te worden?* is geene aanvraag, om door *doen*, doo „ *werken* gered te worden," enz. Dacht de man in da oogenblik van verwarring zoo haarfijn? Maar waardoo wilde hij dan gered worden? Vroeg hij dan niet, wa hij DOEN moest?

En nu de toepasselijke aanmerkingen. Hoe geleidelij en verstandig geeft de opgehelderde (?) tekst er aanleidin toe! Bl. 8, 9: NAAMAN kwam bij ELISA. „ De „ was den gunsteling van Syriens Koning niet te gering „ nu hij hulp van hem verwacht — — — nu het o „ genezing aankomt, is hem niets te klein. O neem „ als het hart behoefte gevoelt aan eenen bij de were „ verachten Jezus van Nazareth, dan buigt het trotsch „ hart zich neder, en wacht ootmoedig met de bede „ ontferm u mijner." (!!) Bl. 13: NAAMAN's gen zing: toepasselijke aanmerking: wij worden genezen do het kruis op Calvaria. Treffend!

Met taal en stijl ziet het er niet veel beter uit: „ E „ *begoedigde* met aardsche schatten — wordt ontzegd al dadelijk bl. 1. „ *Woeker*winstgevend fonds" (v Godsvrucht!) bl. 15. „ Teugelloos met Jehu's draf „ de zonde voortrennen," bl. 31. Voort, bles!

En nu nog een klein proefje, waartoe wij de beke

www.libtool.com.cn

plaats *Hand.* XX: 28 kiezen: „Met dien hoogen naam „ (van God) wordt hier de Heer Jezus Christus be„ ſtempeld, en dit wel in het bijzonder omdat er bijge„ voegd wordt: *welke hij door zijn eigen bloed verkre„ gen heeft*. Dit kon toch op niemand der drie perſonen „ van het Goddelijk wezen worden toegepast, dan op „ den Zoon, welke vleesch en bloed had aangenomen. — „ Die kudde, die gemeente was God dierbaar; de Heer „ had daarop de grootſte en naauwſte betrekking, immers „ dezelve was door zijn bloed verkregen (*). Maar welk „ eene zorg moesten dan onderherders voor dezelve heb„ ben," enz.

De Eerw. WITTEVEEN hechte in het vervolg niet too vele waarde aan het oordeel dergenen, „ die hem „ ſedert lang tot het uitgeven dezer Bijbeloefeningen aan„ zochten" (Voorb. bl. VI). Deze bundel heeft niet veel om het lijf; ja, gerustelijk kon de Schrijver aan het einde geplaatst hebben de woorden van MARCUS VAN VAERNEWIJCK, de laatſte van zijne *Historie van Belgis:*

Deſe Bouck bedanckt met reverentie
Den discreten Leſere voer ſyne patientie.

(*) Hier ſchijnt WITTEVEEN met de lezing κυρίου nog al op te hebben. Vrij *conſequent!*

Oud-Nederland uit den grootſten nood gered, of de achtigjarige Oorlog tegen Spanje en de Strijd tegen Frankrijk, Engeland, enz. in 1672 *en* 1673, *voorgeſteld ter opwekking van kracht, moed en vertrouwen op God in den tegenwoordigen tijd, door* S. BLAUPOT TEN CATE, *Doopsgezind Predikant te Akkrum. Te Groningen, bij* G. Wouters. 1832. *In gr.* 8vo. *IV en* 122 *bl. f* 1-25.

Het *Handelsblad* is ons reeds voorgekomen met ſpoedige en gunſtige aankondiging van dit werkje. Wij kunnen in het algemeen ons zeer wel vereenigen met dit

beoordeeling. Wij verſchillen echter, wat aangaat de *weinige punten*, *die*, volgens het *Handelsblad*, *ſchijnen eenige teregtwijzing te vereiſchen.* Het wordt namelijk den Schrijver als eene *dwaling* toegerekend, dat hij, bl. 12, *het Groot Privilegie van* MARIA *van Bourgondië* als *afgeſchaft* voorſtelde. Het *Handelsblad* zegt, dat zijn Eerw. op dit punt verſchilt van SIMON STIJL; dat *zijn gevoelen ook door anderen, b. v. door den beruchten* PIETER PAULUS, *beweerd*, doch dat *het ware gezigtpunt, waaruit het Groot Privilegie moet beſchouwd worden, voortreffelijk aangewezen is door wijlen Mr.* WILLEM SIX, *in zijne Diſſertatie, onder Prof.* H. C. CRAS *verdedigd.* Maar STIJL zegt, dat, toen FILIPS, bij het bezweren van 's Lands wetten en voorregten, alles uitzonderde, wat men na de tijden der *Bourgondiſche* Hertogen FILIPS en KAREL mogt verworven hebben, *eensklaps het Groot Privilegie de bodem ingeſlagen was.* Ook blijkt geenszins, dat de Schrijver juist in navolging van *den beruchten* PIETER PAULUS het *Groot Privilegie afgeſchaft* heeft genoemd. Hij heeft althans het gezag van Prof. VAN KAMPEN voor zich, die op KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreg.* D. IV, bl. 252, 253, verwijst, en, van de *afſchaffing* van het *Groot Privilegie* gewagende, zegt, dat FILIPS *ſtellig het Groot Privilegie van Vrouwe* MARIA *vernietigde, zonder tegenſtand, ja met eenparige toeſtemming der Staten.* Zie N. G. VAN KAMPEN, *Verk. Geſch. der Nederl.* D. I, bl. 199 en 224. Wat voorts nog wordt aangemerkt over gezegden, op bl. 56, 79 en 98 voorkomende, alwaar de Schrijver zich minder naauwkeurig uitgedrukt zoude hebben, is van weinig of geen aanbelang. Wij althans kunnen niet zien, dat de Heer TEN CATE, ter laatst aangehaalde plaatſe, de *gruwelen*, in 1672 te *Zwammerdam* en *Woerden* gepleegd door *Franſche* krijgslieden, heeft willen *attenueren*, gelijk in het *Handelsblad* wordt gezegd van WAGENAAR, die zijne *Vaderlandſche Geſchiedenis* (zoo als daar beweerd wordt) *ſchreef onder den i-*

www.libtool.com.cn

lier factie, welke het van haar belang vond, de hen in een meer gunſtig licht te vertoonen.

ud en ſtrekking van het ſtukje blijken genoeg- it den titel. De Schrijver, die toont geen vreem- in de Vaderlandſche Geſchiedenis te zijn, geeft :t, maar vrij naauwkeurig overzigt der aangeduide enisſen. Hij houdt daarbij de omſtandigheden en en van den tegenwoordigen tijd onder het oog. jl is gemakkelijk en vloeijend. Hier en daar ſchijnt echter kenteekenen van overhaasting te dragen. ijzen dit werkje vooral aan om den echt godsdien- geest, die in hetzelve heerscht. Tot proeve ſchrij- j het volgende af: „ Een klein volk zijn wij en rk in magt van wapenen, wanneer wij ons verge- met die natiën, welke openlijk of in het geheim ı kwaad hart toedragen. Maar hier ligt onze ſterkte, e eigene geestkracht, die zich evenmin om het der oproerige zuidelijke gewesten, als om de ing van vreemde hulp bekommert. Dat wij *Bel-* rloren hebben, dat is geen verlies voor ons, dat we aanwinst voor onze zelfſtandigheid. Wat heeft s geholpen, dat dit land in 1815 met ons ver- werd?..... Maar ik roem van geluk, dat onze ize nog niet met de hunne overeenkwam; want ıken zoo wel *Fransch*, als zij *Fransch* ſpreken. op ſommige plaatſen, ook van *Oud-Nederland*, ı van *Parijs* gehuldigd, in de zuidelijke gewesten et erger; daar was de wufte geest der *Franſchen* meester, en de *Belgen* waren, tot in het oproer *rusſel* toe, de naäpers van hunne geliefde broe- . Klein is ons *Nederlandsch* volk in getal, maar tevens een groot volk, groot door eigene krach- vaardoor het niet alleen de zee metdijk en dam- uitte, maar ook zich zelve tot een vrij beſtaan Dit had het nooit kunnen doen, zonder *een- gen en godsdienſtigen moed.*" — Wij wenſchen rkje in veler handen. Op bl. 27 is eene druk- en moet 1572, niet 1672, gelezen worden.

den Luitenant-Generaal Baron KRAIJENHOFF *Grootkruis der Militaire Willemsorde, Titulair Gouverneur van Amsterdam. Te Nijmegen, bij* de Wed. J. C. Vieweg en Zoon. 1831. *In gr.* 8*vo. XII*, 474 *en* 48 *bl. f* 4-75.

Het is bekend, dat de Exkoning van Holland, LODEWIJK NAPOLEON, in het derde Deel van zijne *Documens historiques et reflexions sur le Gouvernement de la Hollande*, (*Paris*, 1820) een aantal belangrijke bijzonderheden gemeld heeft, omtrent de gebeurtenisſen, die in de noodlottige jaren 1809 en 1810 den val van Hollands onafhankelijkheid hebben voorbereid. De Luitenant-Generaal Baron KRAIJENHOFF, toenmalig Minister van Oorlog, en daardoor in het bezit van eene menigte officiéle ſtukken en beſcheiden, welke de geſchiedenis van dat tijdvak nog meer ophelderen, had deze verzameling aan den Rijksgeſchiedſchrijver STUART toegezegd, om daarvan gebruik te maken bij het behandelen der ſtaatsgebeurtenisſen onder de kortſtondige regering van Koning LODEWIJK. De zoo algemeen betreurde dood van dezen Letterkundige de uitvoering dezer taak verijdeld hebbende, beſloot de Heer KRAIJENHOFF, deze ſtukken in een meer of min zamenhangend Gedenkſchrift te vervatten, en alzoo zelf met den druk gemeen te maken. Het was intusſchen zijn doel niet, eene geregelde Geſchiedenis zamen te ſtellen: integendeel, hij heeft het gemelde derde Deel der *Documens historiques* ten grondſlag genomen, en daarvoor eene reeks van uitbreidingen en toelichtingen geleverd, welke als zoo vele Bijdragen tot hetzelve kunnen beſchouwd worden.

Het zij men nu lette op de door niemand betwijfelde talenten van den Schrijver, of op het hooge ſtaatsambt, 't welk hij bekleedde, of op het groot vertrouwen, 't welk Koning LODEWIJK op hem gevestigd had, altijd heeft men regt, om in dit geſchrift hoogstbelangrijke en tot nog toe niet algemeen bekende bijzonderheden te verwachten. En deze verwachting wordt dan ook door

www.libtool.com.cn

het aangekondigde werk niet te leur gesteld. Een kort overzigt der in hetzelve behandelde onderwerpen zal het gewigt daarvan van zelve in het oog doen vallen.

§ 1. (bl. 1—11.) Botsingen tusschen de *Hollandsche* en *Fransche* Autoriteiten in *Walcheren*, na den afstand van *Vlissingen*.

§ 2. (bl. 12—34.) Onlusten te *Rotterdam*, bij gelegenheid van het wegzenden der Jongelingen uit de Godshuizen naar *Utrecht*.

§ 3. (bl. 35—64.) Bijzonderheden omtrent den inval der *Engelschen* in *Zeeland* in 1809.

§ 4. (bl. 65—87.) Over den twaalfdaagschen Veldtogt van Koning LODEWIJK tegen de *Engelschen* van 5—16 Aug. 1809.

§ 5. (bl. 87—95.) Verrigtingen van het *Hollandsche* Leger onder den Maarschalk DUMONCEAU.

§ 6. (bl. 96—134.) Beschikkingen, door den Koning, na zijne terugkomst in de Hoofdstad, gemaakt.

§ 7. (bl. 135—160.) Maatregelen, genomen toen de *Engelschen Zuidbeveland* ontruimd hadden.

§ 8. (bl. 161—174.) Moeijelijkheden door de vorderingen van den Hertog VAN ISTRIË: verdachte bewegingen der *Fransche* troepen.

§ 9. (bl. 174—186.) Beschikkingen van LODEWIJK, bij gelegenheid van zijn vertrek naar *Parijs*.

§ 10. (bl. 186—192.) Verdere uitbreiding der *Fransche* troepen op ons grondgebied. Vertrek der *Engelschen*.

§ 11. (bl. 192—211.) Vernederingen, door LODEWIJK te *Parijs* ondergaan. Geheime maatregelen, om het zigtbaar doel der *Franschen* te verijdelen.

§ 12—15. (bl. 211—312.) Betrekkelijk de vereeniging van *Walcheren*, het bezetten van *Bergen op Zoom* en *Breda* door *Fransche* troepen.

§ 16 en 17. (bl. 313—351.) Verdere vernederingen, door Koning LODEWIJK te *Parijs* ondervonden.

§ 18. (bl. 352—370.) Weifeling van LODEWIJK ten aanzien van het verdedigen van *Amsterdam*, en eindelijk besluit daartoe.

§ 19. (bl. 370—407.) Maatregelen, genomen ter verdediging van *Amſterdam*.

§ 20. (bl. 407—429.) Latere briefwisſeling tuſſchen den Koning en zijne Ministers.

§ 21. (bl. 429—474.) Verdediging van het plan van defenſie van *Amſterdam*. (Waarbij gevoegd is eene fraaije *Choro-Hydrographiſche Kaart der Environs van Amſterdam*.)

Hierop volgen, ten ſlotte, dertien Bijlagen, tot ſtaving van het een en ander, 't welk, in het werk zelve, korter behandeld was.

Sommige dezer Rubrieken beſtaan, wel is waar, grootendeels uit de Correspondentie, door den Minister van Oorlog met de Generaals en Bevelhebbers der Vestingen gevoerd, en ſchijnen uit dien hoofde voor de eigenlijke Geſchiedenis van minder belang te zijn; doch inderdaad is dit ſlechts ſchijnbaar. Want, om niet te zeggen, dat men hier ook de brieven en depêches des Konings aantreft, naar welke de Minister zijne bevelen en inſtructiën heeft ingerigt, het behoort wel degelijk tot de kennis der geſchiedenis van dien tijd, om te vernemen, welke maatregelen van verdediging er konden genomen worden en ook genomen zijn, eerst tegen de *Engelſchen*, daarna tegen den veel gevaarlijker vijand, de *Franſchen*, en hoe het mogelijk is, dat Vestingen, gelijk *Bergen op Zoom*, *Breda*, enz. tegen den wil des Konings en der natie, zonder ſlag of ſtoot door de *Franſchen* zijn bezet geworden. Hieromtrent geven § 11—15 van dit werk allerbelangrijkſte ophelderingen, en zijn alzoo kostbare bouwſtoffen voor den lateren Geſchiedſchrijver. Men ziet er de verraderlijke en kronkelende gangen der *Franſche* korpſen, die, onder den naam van *het Leger van Braband*, *te gelijk met de Hollandſche troepen*, onder het opperbevel van den Hertog VAN REGGIO ſtonden; op welke listige wijze NAPOLEON van deze omſtandigheid gebruik maakte, om eerst eenige weinige *Franſche* troepen als vrienden en bondgenooten in de Vestingen te brengen, en dan het opperbevel daarover aan zich te trekken; de wei-

www.libtool.com.cn

elende en tegenſtrijdige orders van LODEWIJK, die zich te *Parijs* zoo goed als in de magt zijns Broeders bevond: in één woord, de zaak is door de beſcheiden, welke de Baron KRAIJENHOFF mededeelt, zoo zeer opgehelderd, dat ſlechts weinige gedeelten onzer Geſchiedenis in zulk een volledig licht geplaatst zijn, als juist deze allergewigtigſte omſtandigheden. Doch onder al het belangrijke, 't welk dit werk inhoudt, vestigen wij in 't bijzonder de aandacht der Lezers op het plan van verdediging van *Amſterdam*. Wij beginnen met te herinneren aan eene plaats uit de *Documens historiques*, T. III. p. 156, welke de zedigheid des Schrijvers hem belette mede te deelen: „KRAIJENHOFF SEUL, *homme de mérite, bon Ingenieur en ſurtout excellent patriote, fut de l'avis de ſe défendre. Toute l'armée et la marine partagea cette opinion. Les autres etaient d'un avis contraire.*" Men vergelijke hiermede *Doc. Hist.* p. 184 en 280 en 281, waar gezegd wordt, dat de Maarſchalken VAN WINTER en DUMONCEAU den Koning vertoogen deden over de onmogelijkheid, om *Amſterdam* te verdedigen, en dat alle Ministers, behalve KRAIJENHOFF, hiermede inſtemden. Eene groote vraag wordt het dus: was dit plan eene herſenſchim? wilde men aan eene herſenſchim eene ſtad van 200,000 menſchen opofferen? zoude het eene herſenſchim zijn, indien ooit, 't geen God verhoede! het behoud des Vaderlands van de verdediging van *Amſterdam* moest afhangen, deze te beproeven op de wijze, door KRAIJENHOFF voorgeſteld? Allergewigtigſte vragen voorzeker, niet alleen voor de Geſchiedenis van 1810, maar ook, zoo lang niet alle nevelen van den ſtaatkundigen gezigteinder zijn opgeklaard, voor onze dagen. En hieromtrent zullen alle der zake kundigen de meest belangrijke opheldering ontmoeten. Het plan van defenſie is in alle deszelfs bijzonderheden, tot in de minſte toe, opgegeven en ontwikkeld; terwijl het geheel in de uitmuntende Kaart, die er is bijgevoegd, voor het oog wordt blootgelegd. En hierop laat de Schrijver eene verdedi-

ging van zijn plan volgen, in welke alle de bede
die er tegen zijn ingebragt, worden opgegeven e
legd; terwijl hij, ten slotte, een hoogstbelangrij
mededeelt, door hem op den 20 October 1811
sterdam met NAPOLEON zelven gehouden, 't
ving met de woorden: „*Wel nu, Generaal,*
Amsterdam *tegen mij willen verdedigen; ik zal*
maken met de wijze, hoe ik de werken, door
legd, zou hebben doen aangrijpen," en eindigde
POLEON'S uitspraak, *dat de situatie van* Am
zonder voorbeeld, zonderling en inderdaad o
nelijk was.

Over de zaak zelve zal men in een letterkundig
geene uitspraak of beoordeeling verwachten: h
noeg, indien wij onze Lezers, vooral hen, die
kundigheden bezitten, op het hooge belang van
hebben opmerkzaam gemaakt.

Ook de uitvoering van dit werk verdient allen
drukfeilen meenen wij het telkens herhaalde *inn*
en *innundatie* (lees *inundatie*) te mogen besc
Ook zal er op bl. 74 eene misstelling schuilen: *f*
voor twee maanden approvisionnement voor 400 b
personen te *Bergen op Zoom* komt op *f* 500,
's maands, per persoon, 't geen zichzelf wederl

Reis door de Vereenigde Staten van Noord-Am
de jaren 1824 *en* 1825, *door den Generaa*
YETTE. *Naar het Fransch van zijnen S*
A. LEVASSEUR. *II Deelen. Te Zutphen,*
Thieme. 1831. *In gr.* 8*vo. Te zamen* 477 *bl.*

De Vertaler noemt LAFAYETTE den man,
ganschе leven aan dit ééne doel, vrijheid des voll
toegewijd. Maar doen wij hem onregt, wannee
zijne gekrenkte eerzucht, omdat hij in *Frank*
geenen voegzamen post bekleed werd, een g
toeschrijven der beweegredenen, die hem deden b

www.libtool.com.cn

om zich in 1777 in *Amerikaanſche* dienst te begeven? Immers 's mans latere vijandigheid ook tegen zoodanigen regeringsvorm, onder welken het volk de voorregten eener aan deszelfs behoeften beantwoordende vrijheid genieten kan; zijne moedwillige verwaarloozing van hetgeen hem de ondervinding van zoo vele jaren had kunnen leeren, het onderſcheid namelijk tusſchen wettige verdediging van onvervreemdbare regten en oproer tegen de overheid, welker gezag, onder welken vorm dan ook, een onmisbare ſteun is voor de rust en de veiligheid van de burgerlijke maatſchappij, kenmerken LAFAYETTE zoo zeer, dat ook dan, wanneer wij toeſtemmen, dat het eerst aan de onpartijdige nakomelingſchap toekomt, om over hem een regtvaardig oordeel te vellen, wij niet bevreesd zijn voor de uitſpraak van hen, die den afloop zullen aanſchouwd hebben van het groote drama, in hetwelk deze verblinde Grijsaard zulk eene onteerende rol ſpeelt.

Over alle de eerbewijzingen en loftuitingen, aan LAFAYETTE toegebragt, en welke door zijnen Secretaris, zoo 't ſchijnt *ex officio*, opgeteekend zijn, willen wij dus niets meer aanmerken, dan dat het ons voorkomt, dat zij den man, die in zijne jeugd welligt met goede bedoelingen in eene edele loopbaan werkzaam was, in zijnen ouderdom het hoofd geheel op hol hebben geholpen. Een tijdſtip, waarin ons Vaderland zich bevindt in zulk een' moeijelijken worſtelſtrijd, ook al veroorzaakt door de woelingen van eenen LAFAYETTE en zijne medepligtigen, is, naar het ons voorkomt, niet geſchikt, om aan ons lezend publiek een werk als het onderhavige, in dien vorm, waarin het thans in onze taal overgebragt is, aan te bieden. Ware de Generaal minder als hoofdperſoon in aanmerking genomen, dan zou men zeker met meer genoegen dit werk kunnen lezen, daar het niet te ontkennen is, dat hetzelve belangrijke bijdragen voor de Aardrijkskunde, Statistiek en Geſchiedkunde bevat. Waren deze uitgegeven, afgezonderd van hetgeen zoo gedurig doet gevoelen, dat geheel dit werk een gedenk-

www.libtool.com.cn

ſchrift moet zijn van den roem van LAFAYETTE, dan zouden wij dit werk gaarne als eene belangrijke lectuur aanbevelen. Nu zal hetzelve, door herinnering aan het gunſtige gevoelen, dat ook velen onder ons vroeger ten aanzien van LAFAYETTE koesterden, ſlechts de klage doen ſlaken:

Quantum mutatus ab illo!

Bedenkingen over het Crediet. Te Amſterdam, bij J. Guyk ens. 1832. *In gr.* 8*vo.* 100 *Bl. f* 1-20.

In geen vak van kennis, gelooven wij, hebben wij minder vruchten van eigen nadenken en beoefening aan te wijzen, dan in dat der zoogenoemde Staatshuishoudkunde. Wanneer er dus iets bij ons uitkomt, dat daarover handelt, dan zijn wij ongeduldig om hetzelve te bezitten, te doorlezen, en onze gedachten aan die des Schrijvers te toetſen. Toen wij alzoo de aankondiging in de nieuwspapieren vonden van het vermelde boeksken, was ons eerſte werk, hetzelve te ontbieden. Wij lazen het, over 't geheel, met genoegen, herlazen het nog eens met de pen in de hand, en zoo ontſtonden de navolgende aanteekeningen.

Wij gelooven den Schrijver gaarne, dat het hem niet moeijelijk zou gevallen hebben, zijne voorſtelling met honderden aanhalingen uit anderen te doorweven; wij vinden het ook loffelijk, dat hij dit heeft nagelaten, om niet zekeren zweem van geleerdheid aan te nemen; maar, daar wij eene zoodanige zedigheid prijſelijk vinden, zoo ſpijt het ons, dat de verdere toon van het geſchrift daarmede niet volkomen overeenſtemt. Deze toch is overal meer meesterachtig beſliſſend, alsof omtrent deze en gene ſtelling geen ander begrip mogelijk ware; terwijl wij intusſchen mogen vooronderſtellen, dat de bekwame Schrijver zelf te goed zal weten, hoe oneens de voornaamſte denkers in deze wetenſchap nog zijn, ten aanzien der bepalingen van hetgeen *rijkdom* is of vormt; wat waarde heet; wat prijs maakt; wat een kapitaal is; of er produktieve en niet produktieve arbeid beſtaat; of het land (de akker) rijkdom voortbrengt, dan of alleen de *Industrie* zulks doet; zoodat ook hier, gelijk elders, den onderzoeker de vraag ontglipt: wat is waarheid? — Wij zullen

dan ook alle beſcheidenheid bij onze beoordeeling in acht nemen, wanneer wij in het gevoelen van den Schrijver niet kunnen deelen.

Na eene korte Voorrede volgt eene ook niet lange Inleiding, waarin de Schrijver het beheer der Financiën van de voormalige Republiek niet ten onregte, zoo als wij er mede over denken, gispt; het denkbeeld van ſommigen beſtrijdt, die beweren, dat het noodig en nuttig voor eenen Staat zij, ſchulden te hebben. De Schrijver acht het niet noodig, in een breedvoerig onderzoek deswege te treden, om de zeer eenvoudige reden, die een ieder gereedelijk zal beamen, dat wij eene publieke ſchuld hebben, groot genoeg om eens uit te zien, den verderen voortgang daarvan te matigen. Met opzet zal de Schrijver vermijden, om te ſpreken van de ontzettende vermeerdering onzer ſchuld ſedert 1795, van de tiercering in 1810, en van den aanwas weder van die ſchuld na 1814; „ten zij de aard van het publiek-pasſief," zegt hij, „zoodanig mogt zijn, dat de naauwkeurige uiteenzetting hem aanleiding kon geven tot raadgevingen, die hem niet verwerpelijk voorkomen." Zou het niet eenvoudiger geweest zijn, voor publiek-pasſief te zeggen: de aard dier ſchulden; te meer, daar wij betwijfelen, of men wel zoodanig van eenen Staat in de wetenſchap ſpreekt? Tegen het pasſief in eenen boedel ſtaat het aktief over; en wat maakt het aktief van eenen Staat uit? De Domeinen — en zoo er die niet zijn, het geheele land, de ingezetenen?.....

De Inleiding eindigt, zonder dat de Schrijver ons iets van het plan des werks doet kennen, 't geen wij anders tot welverſtaan en gemak des lezers van groot nut keuren. Wij vinden dan nu bl. 9 het eerſte Hoofdſtuk, over het *Crediet*, alwaar wordt aangewezen, wat Crediet in 't algemeen is en waarin het *bijzonder* Crediet beſtaat, hetgeen geſteld wordt te berusten op de duidelijke kennis van het eerlijk, nuttig en voordeelig gebruik, dat een ander van uw kapitaal maakt. Is deze definitie wel zoo onwederſprekelijk als de Schrijver zegt? Ja, wanneer men tevens met een zedelijk oogmerk aan anderen geld leent, dan ziet men zeker naar deze vereischten. Doch daar dit oogmerk hier niet te pasſe komt, zoo is de vraag, of het niet beter zou wezen, door Crediet alleen te verſtaan het vertrouwen, dat men heeft, om het geleende terug te verkrijgen, hetwelk de Schrijver, *van het publiek* Crediet ſprekende, ſolvabiliteit

noemt (*). Deze nu vindt hij niet bij den Staat, wat altans het kapitaal aangaat, en ook de renten zijn zelfs bij Staten, die naauwgezet dezelve voldaan hebben, op den duur kwalijk verzekerd. De slotsom van dit Hoofdstuk is dus, dat het *Crediet-systhema* een gevaarlijk middel is in de handen van een Gouvernement; want, zegt de Schrijver, „ toetsen wij aan deze onwedersprekelijke regelen (die van „ nuttigheid) het zoogenaamd publiek Crediet, dan ontmoeten „ wij wonderlijke en droevige resultaten." De toepassing voor ons Vaderland brengt alzoo mede, om den voortgang van dat Crediet te sluiten, of ten minste de noodlottige gevolgen daarvan te verzachten.

Na dit verhandelde dachten wij nu niet, een Hoofdstuk te ontmoeten, met het opschrift: *over de publieke Schuld, en de middelen om derzelver Crediet te vestigen.* Want is een Crediet in de handen van het Gouvernement gevaarlijk, omdat hetzelve geen solvabiliteit aanbiedt, dan blijft het ook ongeraden, hetzelve middelen aan de hand te geven, om evenwel een zoodanig Crediet te vestigen. Is de Schrijver dus hierin wel aan zichzelven gelijk gebleven? Had hij eerst alleen van het misbruik gesproken, zoo kon dit gaan, maar zulks doet hij niet; hij heeft willen betoogen, dat het publiek Crediet op geen' soliden grond steunt.

Na gezegd te hebben, dat elke staatsbegrooting van uitgaven twee groote posten bevat, als die van beheer en die van schuld, maakt de Schrijver eene vergelijking tusschen den jaarlijkschen schuldenlast en dien der gezamenlijke uitgaven, zoo van *Engeland*, *Frankrijk* en *Holland*, waaruit blijkt, dat die der eerste op ruim de helft, die der tweede op meer dan een vierde, en die der laatste op nagenoeg een derde daarvan nederkomt. Hoe schrikbarend deze schuldenlast ook wezen moge, vermeent de Schrijver nogtans, dat er middelen denkbaar en uitvoerlijk zijn, om het Crediet daarvoor te schragen. En deze doet hij bestaan, „ 1°. in de goede trouw „ tot het nakomen van verbindtenissen; 2°. in de stichting „ van welvaart, door de vermeerdering der Credietmiddelen „ onder particulieren. De goede trouw bestaat niet alleen in

(*) Het nuttig gebruik, wanneer ik een' wissel discompteer, is mij niet bekend, evenmin of de nemer met dat geld voordeel of schade zal behalen: eerlijkheid vooronderstel ik; anders zoude ik vreezen voor vervalsching in handteekeningen.

www.libtool.com.cn

„ de ſtipte en geregelde rentebetaling, maar ook in de er-
„ kenning van het kapitaal der ſchuld, die blijken moet
„ door eene geregelde en vooraf verpligte aflosſing a pari." Doch wij vragen, naar de leer van den Schrijver, in het vorige Hoofdſtuk ontwikkeld, alwaar hij zegt, dat de ſolvabiliteit bij eenen Staat eene herſenſchim is, dat het Crediet dus daar op een bloot geloof berust, aan hetwelk men zich niet moet overgeven ook bij vroegere ſtipte nakoming; wij vragen, hoe kan de Schrijver dan nu dat Crediet, op louter geloof berustende, weder inroepen? Is dit wel conſequent?

De Schrijver verklaart zich een tegenſtander der Amortiſatie. Al het daartoe aangevoerde komt ons voor, wel te bewijzen, welk een misbruik daarvan gemaakt is, maar geenszins het ongeoorloofde of ſchadelijke op zichzelve. Wij kunnen dan ook niet met de ſtelling ons vereenigen, dat een ſchuldenaar in 't algemeen of een Staat in 't bijzonder zich niet dan met pari-aflosſing van zijne ſchuld zou mogen libereren; want waarom zou het aan een ieder, en dus ook aan eenen Staat, niet geoorloofd zijn, eene ſchuld geheel of gedeeltelijk nu reeds in te koopen, tot welker aflosſing hij eerst na verloop van jaren, volgens aangegane verbindtenis, verpligt is, wanneer de houder hem die inmiddels tot verminderden prijs aanbiedt? Staat er zelfs wel voor een Gouvernement een andere weg open, wanneer het kontrakt in 't geheel van geene aflosſing ſpreekt, maar alleen van rente? Wij zouden, met anderen, veeleer de verpligting van den Staat tot amortiſeren beweren, wanneer dit namelijk, bij de ſtrikte regtvaardigheid in het nakomen zijner verbindtenis, nuttig en voordeelig voor de algemeene huishouding werd bevonden. De Schrijver ſchijnt ons toe ſteeds uit het oog te verliezen, dat hij, bij den grooten ſchuldenlast der Staten, minder noodig had de aandacht te vestigen op geldleeningen in het toekomende, maar meer op ontheffing van ſchulden, die reeds aanwezig zijn. Het klinkt voorzeker ſchoon, „ dat iedere geldleening behoort geſloten te wor-
„ den zonder eenig of ten minſte met zeer gering verlies van
„ kapitaal, en die rente toegezegd te worden, die door den
„ algemeenen prijs van het geld gevorderd wordt." Doch in tijden van algemeen mistrouwen, of in oorlog, bij wankelende exiſtentie van eenen Staat, is het geenszins aan den man, die het roer des Staats klemt, verbleven, om te zeggen:

zoo verlang ik; maar wel, om te vernemen: hoe verlangen mijne geldſchieters? In het boekvertrek, met voorbijgang der ervaring, valt het gemakkelijk, zulke voorſchriften op te ſtellen, wier wederlegging met voorbeelden uit de financiële geſchiedenis vele bladzijden zou vorderen, waardoor deze aanteekeningen al te zeer zouden uitdijen. Wij erkennen intusſchen, dat het eene zeer intricate vraag is, of een Gouvernement beter doet, om, in omſtandigheden als wij hier voren opgaven, eene remedie op het kapitaal toe te ſtaan, dan eene rente toe te kennen, die op dat pas wel eens het dubbel en meerder dan de gewone tax, geſteld van 4 percent, kon wezen.

Dat overigens alle mystificatiën ſchadelijk zijn tot ſchranging van het publiek Crediet, geven wij den Schrijver gereedelijk toe; en dat dus ook een openhartig verſlag van den ſtaat der Financiën hier tot vestiging van het Crediet bijdraagt, zijn wij geenszins gezind te ontkennen.

Het tweede punt, dat in dit Hoofdſtuk nog te behandelen ſtaat, vermeent de Schrijver te ontwikkelen door de woorden van de *Franſche* Oppoſitie, tegen de laatſte Amortisſementswet aangevoerd (*), waarvan hij zegt, „ dat op den bo„ dem eene ontegenzeggelijke waarheid ligt, doch waarvan „ naar eisch geen gebruik is gemaakt, zoodat de vraag zich „ in geheel andere beſtanddeelen oplost." Waartoe, vragen wij, dit dan bijgebragt? In deze beſchouwing dus niet vooruitgegaan, vinden wij het derde Hoofdſtuk, „ Vervolg," over het bevorderen van de welvaart, en den invloed daarvan op de prijzen.

Na nog eens teruggekomen te zijn op de vreemde ſtelling, dat eene Regering niets beter zou kunnen doen dan ſchulden te maken, bepaalt de Schrijver zich tot het onderzoek, wat rijkdom is. Hier worden de ſtellingen van SMITH en SAY kortelijk opgegeven: dat baar geld op zichzelf geen rijkdom is, maar de maſſa van alle dingen, die tot onderhoud of vermaangenaming van het leven dienen; dat zonder kapitaal er geen rijkdom is; dat dit zoodanig gedeelte uwer bezittingen

(*) Het is een troostrijk vooruitzigt, voor een land met ſchulden bezwaard, dat alleen door den loop der dingen (*forçe des choſes*) eene ſchuld altijd door haarzelve afneemt, mits men ze maar niet vermeerdert! Wie zou ooit aan die gulden toekomst gedacht hebben?

www.libtool.com.cn

't welk gij niet verbruikt; dat alle waarden kapitalen nen uitmaken; dat geld op zichzelf geen kapitaal vormt, r als *moyen d'échange* alle andere waarden vertegenwoor-; dat de waarde van de kapitalen afhangt van de vraag, er naar is; dat de Banken beter, dan ieder particulier op zelven, de nijverheid in aanraking brengt met de geld-talen, door middel van het Crediet. De Schrijver ver-t dus, naar het voorbeeld in *Schotland*, dat de Banken ledig liggende kapitalen opnemen; dat de bijkans geheele van baar geld door de Banken wordt opgezameld, en r Bankpapier vervangen. De voordeelen, hierin gelegen, den opgegeven daarin te beſtaan, 1°. dat het metaal als ilsartikel kan gebruikt worden; 2°. dat door uitbreiding van ompto en beleening alle ondernemingen meerder aangemoe-worden; 3°. dat het circulerend medium aanmerkelijk eerdert; 4°. dat er geen deterioratie der munt kan plaats en; 5°. dat door het grootere circulerend medium de en van alle andere waarden rijzen, de inkomſten van Staat verhoogen, en daardoor het bepaalde cijfer der pu-te ſchuld in evenredigheid doet dalen. Wij houden onze akte aanteekeningen terug, omdat in den verderen loop het ſtukje deze zaken meer opzettelijk en uitvoerig ter te komen. Zoo handelt dan ook het vierde Hoofdſtuk het Bankkapitaal en het gebruik daarvan. Geen mensch den Schrijver tegenſpreken, dat de Bank geen nut zou , wanneer zij geene grootere uitbreiding gaf aan hare itiën, dan het bijeengebragte geldkapitaal. Maar, tot hoe moet zij zich uitzetten? „ Dit moet zij bij ondervin-ng weten, en met welk gedeelte van haar numerair zij n de aanvrage ter verwisſeling harer billetten kan vol-en; kent zij eenmaal dat gedeelte, dan kan al het overige ſtaven verwisſeld worden." Maar dit gedeelte in groote elſteden te bepalen, dit is juist het moeijelijke, want dit : van zulk eene menigte omſtandigheden af, dat men oor geene vaste bepaling kan aannemen. De velerlei lingen, welke de politieke en handels-toeſtand der na-ondergaan, laten niet toe, daarvoor zulk een' bepaalden ſtaf aan te nemen, als de Schrijver ſchijnt te vooronder-n; want hoe kort duurt in onzen leeftijd een ongeſtoorde van zaken! *om weinig meer numerair te behouden, dan zij tot dekking tegen faillieten, waarin zij door den l-discompto* KAN *betrokken worden.* Hier begrijpen wij den

Schrijver niet. Door het geleden verlies mag het kapitaal der Bank verkleind worden, en zij dus gehouden zijn eene verkleining in omzet te doen, maar tot hare geldkas heeft het geene onmiddellijke betrekking; want zij heeft immers die escompto niet met numerair, maar met papier betaald. Doch meent de Schrijver, dat door een failliet mistrouwen kan ontstaan, en de houders van bankbilletten dus met drift zullen opkomen, om die billetten te verzilveren, zoo heeft hij iets gezegd, dat zijne stelling omverwerpt; want dan kan die verzilvering vele malen overtreffen het bedrag van het verlies, dat de Bank door het failliet komt te lijden, en hij zal dan met het op zijne wijze beperkte *fonds de caisse* slechte face maken. Hij moge in dat geval tot de menigte zeggen: „ het geld is geen betere vertegenwoordiger van waarden dan alle andere goederen," de menigte zal zich niet laten paaijen om die goederen boven numerair te kiezen; en doet zij dit al, dan kan men gerust vooronderstellen, dat haar vertrouwen op de Bank heeft opgehouden. Het aangevoerde zal dan ook wel niet genoegzaam zijn, om aan de huivering van sommigen, uit gebrek aan helder inzigt in deze zaak, te gemoet te komen, gelijk de Schrijver vooronderstelt.

Onze *Nederlandsche* Bank voldoet, volgens den Schrijver, niet aan het weldadig oogmerk harer stichting; want zij discompteert vooreerst alleen op *geprivilegieerde* signaturen, en helpt dus bij uitsluiting de groote huizen, terwijl alle andere eerlijke en belangrijke bemoeijingen in handel en nijverheid verstoken blijven van die ondersteuning. Ten tweede is het verkeerd, dat zij zelve de mate voorschrijft van hetgeen zij aan achtingwaardige handelaren wil beleenen; gelijk ook ten derde, dat zij geen' onbepaalden loop stelt aan hare Beleeningscredieten. Zonderling was het mij, de eerste beschuldiging te lezen, daar mijne beursondervinding mij juist het tegendeel heeft geleerd. Want het eerste qualiteits-papier wordt meestal met ¼ p.c. beneden het discompto der Bank geplaatst, en het overblijvende wordt dan daar gebragt. Het plaatsgevondene met den persoon van J. C. VAN BEEK, een kleine Commissionnair op *Norweges*, korteling voorgevallen, die, volgens het *Handelsblad* van 11 Febr. 1832, voor eene som van *f* 18/m aan valsche wissels op onderscheidene handelaren, zoo hier als elders, aan de Bank had verdiscompteerd, moest den Schrijver beter onderrigt hebben. Maar zou men kunnen gelooven, dat de-

www.libtool.com.cn

zelfde man op bl. 98 vordert, dat de Directie in Discompto en Beleeningen het oog moet vestigen op zoodanige ſignaturen van wisſelbrieven en op zoodanige houders van koopgoederen, wier ſoliditeit bij haar *overbekend* en boven alle *verdenking* verheven is? Volgens deze door den Schrijver geſtelde vereischten van een ſolide Bankbeſtuur, zal het toch wel aan dat Beſtuur moeten verblijven, om de ſom te bepalen, welke zij aan dezen of genen op zijne ter beleening aangebodene waarden wil beleenen; want het zou waarlijk buiten alle uſance en voorzigtigheid zijn, om dit aan den geldnemer geheel over te laten. En nu, ten derde, geen perk aan hare Beleeningscredieten te ſtellen, waar voert dat heen!..... Zoodat de Directie toch zou moeten blijven voortgaan, al ware het ook, dat, bij gelegenheid van geldnegotiatiën of andere omſtandigheden, wanneer door eenige weinige Bankiers zoodanig aanzienlijk voorſchot op ſtaven en andere waarden werd gevraagd, de uitgifte van het bankpapier al te onevenredig met het grondkapitaal kwam te ſtaan. Loopt zulk eene ſtelling niet in het ongerijmde? Met Girobanken, waar alles boekſchuld blijft, kan zulks gaan; maar van Speciebanken is dit nooit beweerd. De Schrijver zal bij een later Hoofdſtuk hierover meer zeggen; wij zullen dus ook onze verdere aanmerkingen daarnaar uitſtellen. Hij treedt nu weder terug tot uitbreiding van het geſtelde bij het 3 en 5de punt van het vorige Hoofdſtuk. Wij betuigen niet te verſtaan, hoe de Bank de maſſa van het circulerend medium niet mag vermenigvuldigen, ſchoon zij alle waarden, zelfs vaste goederen, tot ¾ of ½ der geldswaarde kan doen mobiliſeren. Wij zouden zeggen, dat, wanneer de Bank hare operatiën vergroot, door op vaste goederen geld te ſchieten, het van haar uitvloeijend circulerend medium ook in die mate vermeerdert. Het beſluit is, dat door dit uitgebreid Crediet-ſyſthema de geldprijzen van alle goederen en bezittingen zullen rijzen, zoo geene toevallige omſtandigheden hier tegenwerken. Aan den verminderden aanvoer van goud en zilver ſedert 1810 kent de Schrijver voornamelijk den geſtadigen teruggang der prijzen toe, d. i. de verhoogde waarde der metalen. Wij mogen ons hier niet in beſpiegelingen verliepen, waartoe deze ſtoffe aanleiding geeft. Op de geleverde tafel van 1700 tot 1826, in zes tijdperken verdeeld, van den middelprijs der tarwe en van de jaarlijkſche opbrengst der mijnen in *Mexico* en *Potoſi*, zouden vrij wat bedenkin-

gen te maken vallen. Ook is dezelve te eenzijdig, om zulk eene ingewikkelde materie in helder daglicht te plaatsen. Er behoort een algemeener overzigt toe, niet alleen van de opbrengst, maar ook van den afvoer der edele metalen, 't welk weder in verband ſtaat met de ontwikkeling van handel en weelde bij alle andere volken. De Schrijver ſluit hier tijdelijke en toevallige oorzaken buiten; maar wanneer beſtaan er tijden, dat hier of daar in de wereld geene dier toevallige oorzaken beſtaan, die hierop invloed oefenen? Het is goed, dat de Schrijver zegt, dat hij ſlechts in 't voorbijgaan aanſtipt, dat het algemeen verval van handel aan die verhoogde waarde der metalen is toe te ſchrijven; want nu kan hij het bewijs ſchuldig blijven. De hoofdwaarheid, welke de Schrijver erkend wil hebben, is deze, dat eene voortgaande rijzing der prijzen van alle goederen alleen te wachten is van eene vermeerdering van het circulerend medium (*). Zoo dit al eene waarheid op zichzelve moge wezen, moet die dan nog niet geheel gewijzigd worden naar de omſtandigheden van ieder land in 't bijzonder, en vindt ze dan wel toepaſſing bij ons? Mij dunkt, wanneer wij terugtreden tot de verloopene jaren, dan hebben lage prijzen van goederen en van geld tevens plaats gevonden (†); zoodat dit de ſtelling van den Schrijver geenszins ſtaaft. Bovendien wordt een

(*) Een groot voorſtander van Bankinrigtingen, zoo als de Schrijver die wil, zegt nogtans: „*C'est ici le lieu de rectifier une erreur groſſière, que le raiſonnement et l'expérience auroient du détruire depuis longtems, et qui cependant est presque généralement accréditée comme une verité incontestable. On regarde comme un principe reconnu, que tout accroiſſement de la maſſe du ſigne repréſentatif des valeurs, que ce ſoit en papier ou en espèce, doit toujours renchérir les denrées à proportion. Si cela étoit vrai, aucune augmentation de fonds ne pourroit rendre un peuple plus riche.*" Wij brengen dit alleen bij tot bewijs van hetgeen wij vroeger zeiden wegens de oneenſtemmigheid, die ook hier nog beſtaat; doch, daar onze Schrijver en de aangehaalde beiden tot de ſchool van A. SMITH behooren, is dit nog opmerkelijker.

(†) Men zie maar eens de jaren van rust na, als 1827, 1828, 1829, toen het Discompto 1½ à 2½, de Beleeningen 2½ à 3½ p.c. en alle goederen tevens tot eene ongehoorde laagte waren gedaald.

www.libtool.com.cn

danige toeſtand zoo geheel een kunstmatige toeſtand, dat e ſchok van tijdelijke omſtandigheden de verſchrikkelijkſte rolgen heeft. Getuigenis hiervan kunnen *Engeland*, *Schotd* en *Amerika* afleggen; terwijl alhier de gevolgen van ige botſing door geldelijke verlegenheid nimmer zoo woestende waren. Het moet ook niet vergeten worden, t een te kunstmatige toeſtand tot overſpanning brengt, en erſpanning tot ontploffing en oplosſing.

(*Het vervolg en ſlot in het andere Nommer.*)

---

vere over de Kust van Guinea; houdende eene poging tot onderzoek, hoe, en in hoe verre, dat Land tot eene ware Volkplantiug zou kunnen gevormd worden. Te 's Gravenhage, bij J. Immerzeel, Jun. 1831. *In gr.* 8*vo.* 154 *Bl. f* 1-50.

Oorſpronkelijk was het aangekondigde werk door den bekwaen Schrijver aan den Staatsraad GOLDBERG, in zijne toenalige hoedanigheid van' Directeur-generaal der Koloniën, ngezonden. De Heer IMMERZEEL kocht, op de verkoopng van gedrukte en ongedrukte ſchriften uit den boedel van wijlen gemelden Heer GOLDBERG, het handſchrift; en ar het hem, wat ſtijl en inhoud betreft, ten hoogſte bedigd, zoo heeft hij, na bekomene toeſtemming van den Schrijr, tot de openbare uitgaaf beſloten.

De Schrijver begint met aan te wijzen, hoe weinig voorelig ons, na de afſchaffing van den Slavenhandel, de kust n *Guinea* is, en hoe men, ten einde de bezittingen aldaar verbeteren, weinig minder zou moeten doen, dan het aangen eener geheel nieuwe Kolonie. Nu zijn er: I°. *Landwkoloniën*, waarin de bebouwing van den grond de hoofdak is, en de volkplanters, inheemsch wordende, zich tot ne ware natie uitbreiden, gelijk onder anderen *Kaap de ede Hoop*. II°. *Mijnkoloniën*, waar het voornaamſte voorerp het delven en bewerken der metalen is, en de ingezeen zich wel aan den grond verbinden, maar zonder ooit ne talrijke natie te worden. *Spanje* en *Portugal* alleen beten zulke Koloniën. *Rusland* gaat hen op het ſpoor vol. III°. *Planterskoloniën*, in welke men zich alleen bezig idt met, op uitgeſtrekte velden, bepaalde natuurvoortngſelen voor *Europa* aan te kweeken. De Kolonisten ver-

toeven er slechts om fortuin te maken, en die fortuin over te brengen en te genieten in het Vaderland. Hierdoor blijft hun aantal doorgaans te gering om eene natie te worden; en hier hoorde de handel in slaven bijzonder te huis. Zóó zijn al de Koloniën in de *West-Indiën*. IV°. *Handelkoloniën*, waar men enkel koophandel drijft met de natuurvoortbrengselen van den grond en der zeeën en meren, of met de kunstvoortbrengselen der inlandsche volken, of met de sluikwaren van naastgelegene landen. Men is er te weinig landbezitter, om inheemsch en eene natie te worden. Zóó zijn al de Koloniën, die wij gewoon waren onder den meer bijzonderen naam van *bezittingen* te onderscheiden.

Schijnbaar zijn de *Handelkoloniën* zeer voordeelig, daar zij de minste moeite en kosten vereischen. Hoe moeijelijk zij echter veelal te behouden zijn, deels door ligt ontstaande twisten met de Inlanders, deels bij den aanval eener andere *Europesche* Mogendheid, toont de Schrijver aan met het voorbeeld der *Oost-Indiën*. — Op de *Planterskoloniën* kan men zich nog minder verlaten. De Planters zijn liefst onder de bescherming eener overwegende Zeemogendheid, omdat zij anders, in geval van oorlog, al zeer ligt, niet slechts eenen oogst van één of twee jaren, maar zelfs wel geheel hunne fortuin verliezen. Ook staat de blanke bevolking tegen de andere als 1 tegen 20, en de weggeloopen Negers, in vrije volksstammen veranderd, bedreigen gedurig de veiligheid der volkplantingen. — De *Mijnkoloniën* vormen, uit bergwerkers, handwerkslieden en verzorgers van allerlei, wel schielijk eene soort van natie, doch niet, zoo wel wegens de zamenstelling dier bevolking, als om de schraalheid van den grond, vermogend genoeg, om bij de aanvallen, waartoe het bezit der mijnen uitlokt, zichzelve te handhaven. De kosten overtreffen niet zelden de voordeelen. *Portugal* heeft in der tijd de bewerking der goudmijnen in *Brazilië* verboden. — Al dergelijke moeijelijkheden heeft men bij de *Landbouwkoloniën* niet te duchten. Alleenlijk de eerste nederzetting vereischt eenige kosten, die echter niet bijzonder zwaar zijn, als de bodem slechts welgekozen is. Het is wel waar, dat *Kaap de Goede Hoop* ons weinig nut heeft aangebragt, en zoo dikwijls bemagtigd als aangetast is geworden; doch dit is veroorzaakt door dat men de Kolonisten te verre zich verspreiden liet, zoodat zij elkander niet genoegzaam konden te hulp komen en verdedigen, hetwelk de volkplanting in den weer-

www.libtool.com.cn

ten toeſtand der Planterskoloniën bragt, en is voorts te
:en aan het ſlecht beheer en den alleenhandel der *Oost-In-*
he Compagnie. In *Noord-Amerika* daarentegen, ziet men,
'., wat eene welaangelegde en welbeſtuurde Landbouwko-
e worden kan. Met der tijd wordt zij wel onafhankelijk;
h dit is geen verlies voor het Moederland. *Noord-Amerika*
:egenwoordig nog veel voordeeliger voor *Engeland*, dan
i het onafhankelijk was. Eene volkplanting kan eindelijk,
het aanknoopen van betrekkingen en het ſluiten van ver-
ten met het Moederland, voor hetzelve, na hare onafhan-
jkverklaring, worden, wat *Karthago* voor *Tyrus* was.
)e *Nederlanders* zijn, wat hun volkskarakter aangaat, zeer
:hikt tot den aanleg van Landbouwkoloniën Immers alle
ten, die koloniën, van welken aard ook, willen ſtichten
bezitten, moeten zeevarend en handeldrijvend zijn; en tot
aanleg van Landbouwkoloniën wordt tevens bekwaamheid
lust gevorderd tot omwerking en bebouwing der gronden.
:h juist de *Nederlanders* munten uit in handel en zeevaart;
de herſchepping van zoo veel heiden en moerasſen, in
pa en de *West-Indiën*, tot vruchtdragenden grond of we-
weiland, bewijst genoegzaam onze bedrevenheid in het
ginnen van landerijen.
)e kust van *Guinea* is inzonderheid voor eene Landbouw-
nie geſchikt. Al de gewasſen der keerkringen, die tot
nsonderhoud dienſtig zijn, tieren er welig, en de meeste
opeſche groenten kunnen er, volgens genomene proeven,
kkig worden aangekweekt. Het rundvee is er goed; de
ens zijn er voortreffelijk; de visſcherij is er rijk; het wild
iet gevogelte meer, dan de behoefte vraagt. De rijst zou,
uitgebreider aanbouw, een belangrijk artikel van uitvoer
ien worden. De ſuiker tiert er weliger, dan ergens in de
t-Indiën. Van de indigo is veel verwachting; en als men
:elijkt, hoe uitmuntend de koffijboom op het naburig *Prin-*
'land opwast, dan laat zich daaruit afleiden, dat deze
n, welke van *Afrikaanſchen* oorſprong is, en daarom
ler goed voortkomt in *Azië* en *Amerika*, op *Guinea* zijne
rderheid, zelfs boven de koffij van *Mocha*, zou doen gel-
Ook voor de kakao is de bodem niet ongeſchikt, en
den tabak bij uitnemendheid beſtemd. Voorts vindt men
Guinea voortreffelijken honig en was. Het limoenſap laat
Curaçaoſche verre beneden zich, enz. Er is ook alle
), dat men de peper wel zou kunnen doen gelukken.

De uitgeſtrekte bosſchen leveren hout in overvloed voor ſcheep
huis- en ſchrijnwerk; en de zouthandel zou er verbazend ku
nen bloeijen, door de gemakkelijkheid en zuiverheid der z
zameling in gegravene kuilen aan het oeverzand.

Maar om den handel in olifantstanden voorbij te gaa
men zegt veelal *de Goudkust*. Wat is daarvan de reden? I
kust van *Guinea* verdient wel de Goudkust genoemd te wo
den. Al de handel, die er geſchiedt, wordt door marke
oncen en engels goud, of door koopmanſchappen, naar d
ſchaal gerekend, vereffend, en het overſchietende altoos
liquide, dat is, werkelijk goud, verwezenlijkt. De uitſl
kendſte mijnen ſchijnen onder *Axim* gelegen te zijn, alwa
het goud nooit minder dan van 21, meest van 22 en 23 k
raat aan waarde is. Intusſchen heeft men er altijd zoo we
nig werk van gemaakt, dat in 1773 het deelgenootſchap
een' berg onder *Axim* beweerd wordt te zijn overgedrage
voor een' kelder brandewijn en een kabriet of *Guineesch* ſchaa
De reden is, dat de mijnen te veel in het binnenland ligge
gemakkelijk door de inlanders worden afgeſloten, en, zoodr
zij ontgonnen worden, aanleiding geven tot een' kostbare
oorlog. Indien echter eenmaal eene Landbouwkolonie op *Gu
nea* gevestigd is, en deze eene toereikende bevolking en ver
zekerde grenzen verkregen heeft, dan zal men in veiligheid
het bergwerk kunnen behandelen, en ſchatten er uit opzame
len, zonder benadeeling van den akkerbouw. Het overtollig
goud kon tegen zilver worden ingeruild, en dat weder naa
onze *Oost-Indiën* worden vervoerd. Vooreerst echter zal me
zich nog met het overvloedige ſtofgoud uit de rivieren moe
ten blijven vergenoegen.

De ligging van het land en de geſteldheid der kusten zij
gunſtig voor den handel. Het klimaat is *niet ongezond*. In
dien, in plaats van uitgemergelde jonge lieden of afgeleefd
mannen, er eene gezonde bevolking derwaarts gezonden werd
die niet, gelijk de tot nog toe daar beſtaande bevolking, ove
het algemeen, zich aan de grootſte onmatigheid en toomeloo
zen wellust overgaf, maar integendeel matig, ingetogen, ar
dig en werkzaam was, juist niet in de volmaaktheid, maa
alleen zoo als het gros der bevolking in ons vaderland; z
indien men dan, in plaats van kwakzalvers er heen te voere
voor het bezit van bekwame genees- en heelkundigen zo
droeg, — dan zou het er zeer wel te houden zijn. Er is nie
hinderlijks, dan de hitte der zon. Er zijn geene *Guyanaſc*

www.libtool.com.cn

beraſen, en de menſchelijke vlijt heeft er ſedert lang aan de tuur die vreeſelijke wildheid benomen, welke de ontginning r gronden in de *West-Indiën* zoo vernielend maakte. De in- ıders zijn van eene goede geaardheid en aan de *Nederlan- rs* gehecht: voor zoo ver men hen van minder gunſtige zij- n had leeren kennen, was dit alleen het gevolg van den *venhandel*, die het karakter der Negers bederf.

Intuſschen, zal *Guinea* immer eene Landbouwkolonie wor- n, dan moet de bezitting niet verbrokkeld zijn, gelijk thans, ar een aaneengeſloten geheel vormen. Daartoe zou noodig jn eene ruiling met de *Engelſchen*, alzoo bewerkſtelligd, dat der dat deel der kust behield, waar hij de meeste bezittin- n had, zoodat wij *Elmina* behielden met de Bovenkust, en er de *Engelſche* kasteelen bij verkregen; de *Engelſchen*, ıarentegen, zouden in het bezit komen van geheel de Bene- nkust. Tot de aan ons blijvende Bovenkust behoort ook ina, in welks nabuurſchap die rijke goudmijnen liggen. Die venkust nu wilde de Schrijver uit *Nederland* bevolken, ıet met ledigloopende werklieden, en voorts gedeeltelijk de Godshuizen en de Koloniën van Weldadigheid; en hij gt de middelen tot koloniſatie, en die tot inſtandhouding Kolonie, vrij wel gekozen, in het breede voor. Het elijkſte is, meisjes van onbeſproken gedrag te vinden, ls de Schrijver wil, die gezind zijn naar de Goudkust ten.

plan ſchijnt ons menschlievend en voordeelig. Doch ezen, dat de *Engelſchen* niet ligt de verbrokkeling on- ittingen zullen doen ophouden, en dat zij in geene on- eling zullen treden, die (gelijk de Schrijver aantoont) elijk wel in hun voordeel is, maar eindelijk de *Neder-* magt, aldus te zamen getrokken, in *Guinea* (vooral oloniſatie voorſpoedig ging) geducht zou maken. De n weten vrij goed, als het op ruilen aankomt, hun rdeel te betrachten. Het zou ook niet zeer gemak- en, de Kolonie te bevolken. Lieden uit de Gods- ın de Armenkasſen bedeelde perſonen, en Kolonisten aatſchappij van Weldadigheid over te zenden, zou ngenoegen geven; daar men eene gedwongene ver- ır de Goudkust, welker klimaat nog ſteeds een' m heeft, als eene *deportatie* zou beſchouwen, ge- met de in *Frankrijk* gebruikelijke verbanning naar De *Engelſchen* zenden niet dan misdadigers naar

ſchaafdſte volk van *Azië* te erkennen. Jammer ſlechts, *dat* de losbandigheid er zoo groot is. De *Nederlandſche* en *Chineſche* talen worden er door alle geletterden beoefend. Mogten de zedekundige ſchriften der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen* er weldra zoo veel opgang maken, als tot heden aan ſommige wetenſchappelijke ſchriften is te beurt gevallen, dan zou dat voordeelig op de openbare zedelijkheid kunnen werken. Maar wij mogen niet uitweiden, en teekenen alleen hier nog aan, dat eene gekleurde titelplaat, voorſtellende een rijk gekostumeerd *Japansch* paartje, en twee ongekleurde platen van *Japanſche* teekening, voorſtellende de eene het duivelverjagen en de andere eene lijkſtaatſie, dit belangrijke werk verſieren.

De Nieuwsverzamelaar; of nuttig en aangenaam Mengelwerk, bevattende wetenſchappelijke en onderhoudende mededeelingen der voornaamſte zaken en voorvallen van den jare 1830. *Te Rotterdam, bij* H. van den Bergh. 1831. *In gr.* 8vo. *VIII en* 292 *bl. f* 1-80.

Zie hier, geachte Lezer! eene bloemlezing uit allerlei nieuwspapieren, geſchikt voor lectuur bij ontbijt en theetafel, op de ſtoombooten, de diligences enz. De keus is in 't algemeen vrij gelukkig geſchied, en het aangename vindt zich niet zelden met het nuttige vereenigd. Als de onderneming bijval vindt, zal zij jaarlijks worden voortgezet, en het hier aangekondigde deel wordt alsdan de eerſte jaargang. Alles is hier in rubrieken verdeeld, elke rubriek met afzonderlijke paginering, namelijk: *Merkwaardige Bijdragen uit het gebied van het ſchoone*, 48 bl. *Godsdienst en Deugd*, 16 bl. NB. Deze rubriek is de ſchraalſte. *Belangrijke berigten van onderſcheiden aard* (de uitgebreidſte rubriek), 64 bl. *Herinneringen uit den Belgiſchen opſtand*, 48 bl. *Aardigheden en Curioſiteiten*, 32 bl. *Allerlei*, 48 bl. en eindelijk *Kunſten en Wetenſchappen*, 36 bl.

Wij wenschten wel, dat er, behalve de paginering der rubrieken elke afzonderlijk, eene doorloopende paginering van geheel het boekdeel ware; dit zou de citatie gemakkelijker maken. Het werk beantwoordt anders tot dusver aan het aangekondigde doel der uitgaaf; en vindt het een ruim vertier, dan zal ook ongetwijfeld de Nieuwsverzamelaar zijn oogmerk voor zichzelven bereikt hebben.

www.libtool.com.cn

fereel van het Heelal, of bevattelijke en onderhoudende Beſchouwing van het Uitſpanſel en van den Aardbol. Door J. G. SOMMER, *Hoogleeraar te Praag. IIde Deel. Met Platen. Uit het Hoogduitsch. Te Amſterdam, bij* Gebr. Diederichs. *In gr. 8vo. XVI en 549 bl. f 5-15 c.*

Bewonderden wij, reeds bij het lezen van het eerſte deel an dit werk, des Schrijvers bekwaamheid, om de *wiskundige eſchrijving van den aardbol* op eene duidelijke en onderhoudende wijze te behandelen; gaf de Schrijver daardoor, naar ns oordeel, aan zoodanige lezers, die niet door eene ſtreng etenſchappelijke beoefening van ſterre- en aardrijkskunde oorgelicht zijn, de gelegenheid, om zulke kundigheden te erkrijgen, welke, in onzen tijd, niemand geheel behoort te ntberen, die aanſpraak wil maken op beſchaving van den eest, — thans, bij de aankondiging van het tweede deel, mogen ij insgelijks de betuiging niet terughouden van onze bewonering der oordeelkundige en ſmaakvolle behandeling der *beſchrijving van de vaste oppervlakte des aardbols*; een onderwerp, hetwelk uit deszelfs aard aan zulk eene meesterlijke and zoo veel gelegenheid geeft tot onderhoudende en ſierlijke beſchrijvingen. Wij meenen aan onze lezers het belangrijke ezigtpunt, waaruit de Schrijver in dit deel de aarde doet eſchouwen, niet beter te kunnen bekend maken, dan door it de inleiding hier het volgende over te nemen: „ Van het „ inwendig gedeelte der aarde weten wij hoegenaamd niets; „ wij kennen alleen de buitenzijde of de uitwendige korst. „ Offchoon onze mijnwerkers eenige honderd vademen diep „ in den grond zijn doorgedrongen, en voorwerpen aan het licht „ hebben gebragt, welke wij, met opgeblazenheid, *de ingewanden der aarde* noemen; met betrekking tot het ontzaggelijke geheel des aardbols zijn die mijnen niet anders „ te beſchouwen, dan als den prik eener naald in de ſchil „ van eenen appel. Hij bereikt naauwelijks het vleesch, veel „ minder de kern. — Met dat al biedt dat weinige, dat de „ menſchelijke vlijt tot dusverre in het binnenſte der aarde „ heeft mogen ontdekken, aan den geest zoo veel ſtof tot „ nadenken, en de beſtanddeelen van hare oppervlakte ſtaan „ in zoo menigvuldige betrekkingen tot ons ligchamelijk aanzijn, dat ons oog in de volgende beſchouwingen voorzeker niet bloot aan de uiterlijke vormen des aardbols zal

„ gebecht blijven, maar, zoo veel het vermag, doordringen
„ zal in het gebied van datgene, hetwelk door die vormen ge-
„ meenlijk voor het gewone oog verborgen is. Wij zullen
„ derhalve den gezamenlijken inhoud van dit deel in twee af-
„ deelingen splitsen, waarvan de eerste zich met *de uitwendige*
„ *gesteldheid der aardoppervlakte*, en de tweede met *den*
„ *inwendigen toestand* of *de bestanddeelen der aarde* zal be-
„ zig houden."

Overeenkomstig dit plan handelt nu de Schrijver, in de *eerste Afdeeling*, over de algemeene gedaante van de oppervlakte der Aarde; over de verdeeling der vaste oppervlakte der Aarde, in Oude, Nieuwe en Nieuwste Wereld; over de oneffenheden van het drooge land, merkwaardige hoogten, gebergten, gebergten in *Europa*, de *Alpen*, *Pyreneën*, de *Karpathen*, de *Noordsche Alpen* enz.; over de hoofdgebergten der overige werelddeelen; van de Vulkanen in *Europa*, de *Vesuvius*, de *Etna*, andere Vulkanen en vulkanische merkwaardigheden van *Sicilië* en de omstreken van dat Eiland; over de Vulkanen op *IJsland*, in *Azië*, *Afrika*, *Amerika*, in *Australië*; over Sneeuw- en IJsbergen en Gletschers; over Holen, Grotten en Spelonken; iets over het ontstaan der Grotten; over de Aardvallen, Bergstortingen, Aardslippen, lage gronden, Diepten of Dalen, Vlakten, Woestijnen of Steppen; over den bodem der Zee, enkele gedeelten daarvan; de verheffingen van den zeebodem, Banken, Duinen, Reven en Klippen. In de *tweede Afdeeling* beschouwt de Schrijver *de inwendige gesteldheid van de aardkorst en hare bestanddeelen*, en handelt eerst over de aardkorst in het algemeen, vervolgens over versteenselen, over de gevolgtrekkingen uit de versteenselen ten opzigte der vroegere geschiedenis der aardoppervlakte. De bergen worden verdeeld in, en beschouwd als grondgebergten, overgangsgebergten, vlotgebergten, vlottrapgebergten, aangespoeld gebergte, vulkanische en pseudo-vulkanische gebergten, en derzelver verschillende bestanddeelen. Ook de Vulkanen worden, na de beschrijving van derzelver uitwendigen vorm in de *eerste Afdeeling*, hier nog beschouwd ten aanzien van derzelver bestanddeelen, derzelver ontstaan en de oorzaken hunner verschijnselen. — Dit deel wordt besloten met de beschouwing van het magnetismus der aarde, en eene opgave en beoordeeling der hypothesen tot verklaring der magnetische verschijnselen. Overal vinden wij in de bijgevoegde aanhalingen de blijken, dat de Schrijver

www.libtool.com.cn

k heeft gemaakt van de beste en nieuwſte aardbeſchrij-
ı; terwijl de Vertaler, waar het noodig is, het werk
uttige aanteekeningen verrijkt heeft. De Schrijver geeft
s reden, dat hij, bij de behandeling van het geognos-
deel, nog altijd het zoogenaamde *Wernerſche* ſystema
gd heeft, en in het geheel niet dat der nieuwere *Vul-*
en: „ Eensdeels ſchijnt mij dit nieuwe ſystema nog
grondig niet betoogd te zijn als noodig is om het
ere *Neptuniſche* te verdringen; anderdeels vereischt het
vele voorafgegane kundigheden van Schei- en Natuur-
de, dat ik het voor den kring van Lezers, aan welken
: *Handleiding* is toegewijd, niet zoo aanſchouwelijk
de hebben kunnen ontvouwen, als het meer eenvou-
: *Wernerſche* leerſtelſel. Overigens heb ik niet verzuimd,
beſchrijvingen van die gebergteſoorten, aan welke de
bergſche ſchool een' *Neptuniſchen* oorſprong toekent,
de verſchillende beſpiegelingen der hedendaagſche Vul-
sten vergezeld te doen gaan, opdat de Lezer ten minſte
: hiſtoriſche kennis daarvan kunne verkrijgen."
eene proeve, om aan te toonen, dat het werk niet
nuttig is, maar dat het tevens rijk is in ſtof tot aan-
ı onderhoud, geven wij aan het volgende hier eene
: „ Hier behooren wij ook nog melding te maken van
zoogenaamde *Aardverſchuivingen* (*Erdſchlipfe*) of ver-
tingen, die in *Zwitſerland* plaats hebben. Dezen ver-
en zich voornamelijk in landſtreken, waar lei- of leem-
d onder de tuin- of damaarde gelegen is, en waar de
:rvlakte van den grond veel afhelling heeft. Het wa-
kan door de onderliggende maſſa niet doordringen, en
:rmijnt alzoo de tuinaarde, nadat deze, door hare ei-
: zwaarte voortgedreven, nederwaarts zakt of glijdt,
lat zij door het eene of andere voorwerp wordt tegen-
nden. Zelfs de gebouwen, tuinen, boomen enz. glij-
met den grond nederwaarts; en wanneer een huis half
den vasten, en half op den bewegelijken grond ſtaat,
lt het langzamerhand uit elkander gewrongen en ver-
en. — Eene der nieuwſte gebeurtenisſen van dezen
is het verzinken van het dorp *Stranitz* in *Bohemen*,
:n nacht tusſchen den 21 en 22 Maart 1820. Dit dorp
aan de afhelling nabij den voet van eenen bergrug,
zich tegenover de ſtad *Saaz* aan den linker oever van
:ger naar *Kaden* heen uitſtrekt. De inwoners hoorden

„ reeds op den 20 Maart, omſtreeks middernacht, een' flaauwen
„ wen ſlag, met welken op dat oogenblik waarſchijnlijk een
„ gedeelte van den berg los geraakte. Op den 21, des avonds
„ ten tien ure, ſtortte het muurwerk van eene boerderij
„ in, en kort daarna het zeer hecht gebouwde predikants-
„ huis. Binnen 12 uren tijds waren 16 gebouwen en 2
„ kerken in een' puinhoop veranderd. Vele huizen werden
„ tot op 200 ſchreden van hunne ſtandplaatſen verſchoven,
„ en ſtortten toen eerst in. De puinhoopen zijn meestal,
„ ter hoogte van een' vadem, met aarde bedekt; van de
„ nog ſtaande geblevene 7 gebouwen is er naderhand nog
„ één ten halve ingeſtort, en men vreesde ook, dat alle de
„ overigen hetzelfde lot zouden ondergaan, vermits er nog
„ eene grootere ontbinding van het gebergte ſcheen op han-
„ den te zijn. — In *Zevenbergen* en in het *Banaat* vertoon-
„ den zich in de regenachtige jaren 1815 en 1816 ſoortge-
„ lijke verſchijnſelen. Wijngaarden en andere vruchttuinen,
„ als ook ganſche woudſtreken, zakten naar lagere oorden
„ af, en ondergingen hier en daar geweldige inſtortingen. De
„ oorzaken waren dezelfden; onder de tuinaarde bevond zich
„ eene vaste ſchicht of bedding van leem en leigrond, door
„ welke het water niet konde heendringen. Merkwaardig was
„ onder anderen in *Zevenbergen* het nederglijden van eenen wijn-
„ gaard, die op een' anderen, lager gelegenen, wijngrond
„ bleef zitten. Hierover ontſtond, zoo wij ons niet vergis-
„ ſen, een regtsgeding, namelijk over de vraag, aan wien
„ de wijngaard op de nieuwe plaats toebehoorde. De bezit-
„ ter beweerde, dat hij daarvan de eigenaar was en bleef; de
„ eigenaar van den grond, waarop de wijngaard nedergegle-
„ den was, antwoordde, dat, indien zijne partij den tuin
„ wilde terug hebben, hij dien alsdan maar moest komen ha-
„ len, om dien op zijnen grond terug te brengen. Zonder
„ ſchadevergoeding wilde hij echter den vreemden wijngaard
„ op zijnen grond niet dulden."

Door een' verregaanden misſlag in de getalmerken der bladzijden, meenden wij in het eerst een onvolledig exemplaar voor ons te hebben. Offchoon nu wel de tekst volledig is, is de aanwijzing der bladzijden, van bladz. 240 tot 289, geheel fautief, en is ook daardoor de bladwijzer voor dat gedeelte van het werk geheel onbruikbaar. Het is inderdaad jammer, dat de kostbare *Nederduitſche* uitgave van zulk een voortreffelijk werk door eene zoodanige onnaauwkeurigheid

www.libtool.com.cn

ſierd wordt; te meer, daar anders de *Nederlandſche* uit-
er en drukker allen lof verdienen wegens de goede over-
ging en den behagelijken dos, in welken deze uitlandſche
icht tot ons komt. De bijgevoegde platen overtreffen nog
van het eerſte deel, niet alleen door de meerdere aange-
mheid der afgemaalde voorwerpen, maar ook door de
oonheid der uitvoering, getuigende van de vorderingen,
ke men ook hier te lande maakt in de ſteendrukkunst.

Slag op de Zuiderzee in 1573, *of de twee Stuurlieden, ſchiedkundig vaderlandsch Tooneelſpel. Door* W. H. WARN-INCK, BZ. *Te Amſterdam, bij* M. Westerman en Zoon C. van Hulst. 1831. *In kl.* 8*vo.* 70 *Bl. f* : - 50.

k driederlei oogpunt behoort dit Tooneelſpel beſchouwd worden; namelijk in deszelfs *vorm*, *manier*, en *inhoud*.)ver den *vorm* heeft de Heer WARNSINCK in zijn voor-aand *Berigt* gehandeld. Hij verklaart daarin, de Alexan-ren, wegens hunnen deftigen en bevalligen gang, zeer chikt te vinden voor het *hooge Treur-* en *Blijſpel*; doch nt, dat andere tooneelmatige kunstvoortbrengſelen veelal kkiger in eenige andere maat behandeld worden. Zoo ft de Heer VAN LENNEP, in zijne zinnebeeldige voor-ing *De Roem van twintig Eeuwen*, het ſprekend gedeelte torte verzen bewerkt, die overeenſtemden met den Lyri-n gang van het ſtuk; en zoo levert de Heer WARN-CK ons een vaderlandsch Tooneelſpel in rijmelooze vijf-ige Jamben, voor zoo ver de *gemeenzame* zamenſpraak :ft. Het rijm wordt alleen gebezigd, waar de rede meer r, of men een gezegde meer wil doen klinken; wijders bij eene meer lyriſche alleenſpraak, gelijk in de drie :haſſche coupletjes, waar het ſtuk mede begint, in de egelige vijfvoetigen bij het ſlot van het eerſte bedrijf, indelijk in de vaderlandſche liederen, te midden en aan einde van het ſtuk.

egens de oneindige buigzaamheid der Alexandrijnen, al-s voor hem, die, door afwiſſeling der kadanſen en rus-en door nu eens de regels ineen te laten loopen, doch lve ſtraks weêr met de maten gelijkvloeijend te doen af-en, die versſoort genoegzaam weet te kneden en te be-chen; wegens die oneindige buigzaamheid der Alexan-

www.libtool.com.cn

drijnen in *onze* taal, ſchijnen zij ons voor bijna alle ſoorten zamenſpraak geſchikt, en het onderhavige ſtuk zou, door behandeling in Alexandrijnen, in geval eener *goede* verſifica tie, niets hebben geleden. Maar ook de vijfvoetige Jamb zijn voor de zamenſpraak even geſchikt, echter niet alle in de *gemeenzame*, maar ook in de *deftige* zamenſpraak. de Treurſpelen van SHAKESPEARE, SCHILLER en GÖ THE zijn ze ons ganſch niet ongevallig, en in het *Engelſ* en *Hoogduitsch* verdienen ze ſtellig de voorkeur boven d Alexandrijnen. Wij hebben er dus niets tegen, dat de He WARNSINCK zich van de bij *Engelſchen* en *Duitſchers* natio nale versmaat bediend heeft. Alleenlijk wenschten wij, d hij de vijfvoetige Jamben, even als de *Engelſchen* en *Duit ſchers*, gebezigd had, *wat rust en versbouw betreft*. Ons *rijmende* vijfvoetigen zijn, even als de *Franſche*, ſlecht Alexandrijnen, waarvan de *twee eerſte* grepen zijn weggela ten; zij hebben dus *nimmer* de rust te midden van de derden voet of achter de vijfde greep, omdat de vierde voe der Alexandrijnen de derde wordt der vijfvoetigen, en d zevende greep der Alexandrijnen de vijfde der vijfvoetigen op welke plaats nimmer de rust mag invallen. Doch de vij voetigen der *Engelſchen* en *Duitſchers* zijn veeleer Jambiſch Trimeters, waarvan niet de eerſte, maar integendeel de *laatſ* voet is afgenomen. Zij beminnen dus, even als de *Griekſch* en *Latijnſche* Trimeters, de *caeſura penthemimeris*, die w in onze, zich naar alles vlijende, Alexandrijnen menigvuld voorkomt, doch in onze *gewone* vijfvoetigen, om de bove aangewezene reden, in eene *caeſura triëmimeris* veranden Wil men nu de *Engelſchen*, *Duitſchers* en anderen (b. v. *Ita lianen*, *Spanjaarden*, *Portugezen*) volgen, dan behoort me den afgeknotten *Jambicus Trimeter* aan te nemen, en wel n en dan bij de vierde of de zesde greep, maar doorgaans b de vijfde, en dus midden in den derden voet te rusten, gel lijk POPE reeds aanbeval, en SHAKESPEARE, SCHILLER GÖTHE en anderen gewoon zijn. Ook mengt men dan, o regelmatig, ſlepende onder ſtaande regels, en doet de verze telkens in elkander loopen. Alzoo verkrijgt men een gelukki gekadanſeerd proza, dat den toon van het dagelijksch geſpre nabij komt; doch door meer zangerige rolling en bijgebra rijm laat men de godentaal der poëzij weder klinken, wa neer de rede zich verheft, of bij een krachtig ſlot. Op b 16 vonden wij een' *Alexandrijn:*

www.libtool.com.cn

» *Kon ik ſlechts hopen! — maar te krachtig is de vrees.*"

En hiermede genoeg over den vorm! Wat de *manier* betreft: De *expoſitie* ſchijnt ons aanvankelijk gelukkig, doch duurt te lang. Welk eene vreeſelijk lange alleenſpraak! De *epiſode* van het kanarievogeltje is ons te *ſentimenteel* en te veel een *hors d'oeuvre*, daar de dood van dat vogeltje in geen verband ſtaat met den gelegden knoop, voor zoo ver hier een knoop gelegd is geworden. Indien de alleenſpraak aan het ſlot van het eerſte bedrijf de helft korter ware, zou het ſtuk er bij winnen. Ook in de zamenſpraken blijft één perſoon, inzonderheid voor een Tooneelſpel, dat den gewonen ſpreektoon nabootst, ſomwijlen te lang aan het woord. Het ſlot van het tweede bedrijf is heerlijk, en moet eene verbazende uitwerking op het tooneel doen. De ontknooping, of liever de uitkomst, in het derde bedrijf, is almede goed geſlaagd. Het daarop volgende ſlot, met dat koor van matrozen, de ſolo's en het duet, (al is dat alles ſlechts op de wijze *vivat Oranje*, *hoera!*) moet om het nationale, en het algemeen tafereel om het indrukwekkende, regt bevallen hebben. Schoon wij dus de manier van bewerking niet onberispelijk achten, valt er ook in dit opzigt veel meer te prijzen dan te laken; en onze aanmerkingen zijn minder op de bewerking zelve, dan wel op die bewerking van een nationaal ſtukje, in verband beſchouwd met den ſmaak van het publiek, dat ſteeds handeling en leven wil zien. Om die eigene reden loopen wij zoo hoog met het ſlot van het tweede en derde bedrijf.

De *inhoud*, eindelijk, is eenvoudig. De jeugdige MARIA bemint een' braven, doch natuurlijk niet zeer gegoeden ſchippersgast, WILLEM FLORISZOON genaamd. Haar vader zoekt haar aan den rijken, doch laſhartigen PIETER JANSZOON, ſtuurman aan boord van het Admiraalſchip van CORNELIS DIRKSZOON, te koppelen. Hare moeder, SUZANNA BAK, bepleit vooreerst vruchteloos de zaak van MARIA bij haren echtgenoot WOUTER VAN DER GOES. Intusſchen zijn beide vrijers op de *Noord-Hollandſche* vloot, tijdens den ſlag op de *Zuiderzee* tegen BOSSU. JANSZOON, het eerſte teruggekeerd, ſnoeft op zijne daden, doch vindt weinig geloof bij MARIA. Deze verneemt van haren oom, Kapitein BAK, met hoe veel moeds een jongeling de Admiraalsvlag van BOSSU veroverd had; maar welke jongeling het was, had hij niet kunnen zien.

In echte en toch dichterlijke, maar altijd natuurlijk blijve
zeemanstaal, zoekt hij MARIA te bemoedigen. Einde
ſtappen de vlotelingen met hunne krijgsgevangenen aan v
De Graaf VAN BOSSU, in ruſting, doch zonder gewe
gaat aan de linkerhand van MARIA's geliefden WILLEM FL
RISZOON, dragende de groote vlag van het veroverd galj
de Inquiſitie: want *hij* was die dappere jongeling gewe
MARIA ziet het, valt in zwijm, en wordt weggeleid.
tuſſchen duurt de optogt voort, en de *Hollanders* zingen
vaderlandsch lied, op de wijze: *Wilhelmus van Naſsou*
In het derde bedrijf komt de waarheid in alles uit. De ſn
ver JANSZOON had zich als een lafaard gedragen. FL
RISZOON is ſtuurman in zijne plaats geworden. Met t
ſtemming der ouders verbindt de Admiraal DIRKSZOON
FLORISZOON met MARIA. Kapitein BAK verſchijnt we
op het tooneel met de ſcheepsmuzikanten en matrozen,
eerſten met muzijkinſtrumenten, de laatſten met *Nederla*
ſche en *Oranje*-vlaggen. Zij plaatſen zich in eene bevalli
groep. Kapitein BAK noodigt de vriendenſchaar tot zing
uit, en nu begint het *Koor van Matrozen. Algemeen tafere*
FLORISZOON *en* MARIA *ſtaan door eene trophee van vla*
gen omgeven. De gordijn valt.

Wij verheugen ons, dat Commisſarisſen van den Stad
Schouwburg te *Amſterdam* het hun aangeboden handſchr
hebben goedgekeurd en aangenomen.

PHILIPS VAN ARTEVELDE, *of de Brouwer van Gen*
een Tafereel van den Opſtand der Vlamingen in de vee
tiende Eeuw. Door A. VON TROMLITZ. *Uit het Hoo*
duitsch, met hiſtoriſche Aanteekeningen van den Vertale
Te Amſterdam, bij J. C. van Kesteren. 1832. *In gr.* 8°
VIII en 288 *bl. f* 2-75.

Is PHILIPS VAN ARTEVELDE wel inderdaad een brouw
van beroep geweest? Waren hij en zijn vader JACOBU
niet van adel? Kan men daartoe niet uit de familiebetrekki
gen en vermaagſchapping van JACOBUS beſluiten? En ho
den de ARTEVELDES zich niet, even als meer Edelen
Gent en die te *Florence*, ſlechts *titulair* bij eenig gilde la

www.libtool.com.cn

ven, ten blijke hunner volksgezindheid? — Deze en lijke vragen zou men mogelijk kunnen doen; doch et aangekondigde werk, ſchoon een geſchiedkundige , toch altijd een Roman blijft, behoeven wij ons in erzoek niet te verdiepen; wij zeggen liever in het al- , dat dit werk weder nieuwe blijken geeft van den de kunde, den ſmaak en de vindingskracht van VON LITZ, en dat WITSEN GEYSBEEK, bij de vertaling, e met niet onbelangrijke geſchiedkundige aanteekenin- t ſlaving van de waarheid der medegedeelde ſtaats- en zaken, verrijkt heeft.

voeste en bloeddorſtige, en toch ſomwijlen edelmoedige enner, PHILIPS VAN ARTEVELDE, is er getrouw en g in geſchetst. De onſtuimige bevolking van *Gent*, tooneelen van wanorde en regeringloosheid, met eeni- hijn van volksregering, doch met het wezen van het sme gepaard, worden naar waarheid geſchilderd, gelijk es plaats greep in dien oorlog der *Gentenaars* en hunne nooten tegen LODEWIJK II, Graaf van *Vlaanderen*, 26 Augustus 1346; dag, waarop zijn vader, LODE- , gedurende dien zelfden oorlog, in den ſlag bij *Crecy* veld was. Ook de andere karakters, gelijk die der onge- ALISE EVERWIJN en van hare ouders, en dat van den en belangzoekenden DUBOIS, ſchijnen ons goed geko- afgemaald. Jammer, dat op bl. 18 tweemaal LODE- in plaats van WOUTER VAN ENGHIEN (gelijk overal , als de minnaar van ALISE genoemd wordt. — Ons eſtek laat niet toe, een verſlag van den inhoud te ge- it zou ook mogelijk de nieuwsgierigheid te veel bevre- en wij wenſchen dit voortreffelijk geſchrift in de han- n alle Romanlezers. Het is belangrijk en leerzaam.

---

en aangenaam allerlei voor jonge lieden van beide ſek- verzameld door W. GOEDE. *Te Kampen, bij* K. van t. *In kl.* 8*vo.* 130 *Bl. f* :-90.

eerſte en kleine proeve van een jong boekhandelaar, oo als de Heer GOEDE in het Voorberigt zegt, *ook, nkel in hunne ſoort goede en nuttige werken wil uitge-* let boeksken beantwoordt aan den titel. Rec. verheugt ietzelve te kunnen aanprijzen. De Schrijver laat leer-

zame verhalen, het menschelijk leven betreffende, met eenige bijzonderheden, uit natuurkunde en natuurlijke geschiedenis ontleend, afwisselen, en schijnt wel genegen, *meer van dien aard te leveren*, indien men het begeert. Rec. hoopt, dat de uitgever reden moge hebben, om een vervolg ter perse te leggen. Op enkele uitdrukkingen zou misschien iets aan te merken zijn; de vergelijking van het wentelen der aarde bij het *rondgaan van eene spoel op een rad*, bl. 26, is zeker niet zeer duidelijk, en het *voorbeeld van den vinger boven de kaars*, bl. 27, bewijst niet, wat het bewijzen moet. In werkjes voor de jeugd komt het vooral op juistheid van uitdrukking aan. Meer aanmerkingen heeft Rec. niet te maken. Moge zijn gunstig oordeel iets bijdragen, om het werkje in handen van vele kinderen te brengen! Een lief en keurig plaatje versiert het titelblad. Moet, bl. 56, *beteugeld* niet *bevleugeld* zijn?

Verzameling van Spreekwoorden, Gezegden en Anekdoten, enz. meerendeels Friesland en de Friezen betreffende, enz. Door P. C. SCHELTEMA. *IIde Stukje. Te Leeuwarden, bij* L. Schierbeck. 1831. *In gr.* 8*vo. VIII en* 60 *bl. f* : -55.

Met genoegen hebben wij deze Verzameling doorbladerd, en twijfelen niet, of dezelve zal welkom zijn aan allen, die eenig belang in Vriesche taal en zeden stellen. De bijgevoegde aanmerkingen vooral geven te meer waarde aan het werkje, waarop misschien nog een derde stukje zal volgen, offschoon ieder op zichzelve een geheel uitmaakt. Met de vertalingen en verklaringen kunnen wij over het geheel ons zeer goed vereenigen, offschoon hier en daar misschien eenige aanmerking te maken ware, b. v. op bl. 44, alwaar van het spreekwoord: *Jild ta winnen, iz meer nocht, az jild ta ervjen*, (letterlijk: *Geld te winnen, is meer genoegen, dan geld te erven*) deze omschrijving wordt gegeven: *Het is genoegelijker op eene eerlijke wijze met de handen geld te winnen, dan dit op eene gemakkelijke wijze te erven.* Aan *winst door handenarbeid* wordt bij de Vriesche spreuk niet bepaaldelijk gedacht. — Wij wenschen den Uitgever zoo goeden aftrek, dat het derde stukje kan volgen.

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

euwe Verhandelingen van het Haagsch Genootſchap ot verdediging van de Chriſtelijke Godsdienſt tegen eszelfs hedendaagſche Beſtrijders, voor het jaar 1829. *II Stukken. In 's Gravenhage, bij* de Erve(n) J. Thierrij en C. Menſing en Zoon. 1830 *en* 1831. *In gr.* 8*vo.* 146 *en* 351 *bl. f* 3-50.

Vij voegen beide deze ſtukken, de Prijsverhandelin- van het *Haagsch* Genootſchap voor den jare 1829 elzende, in ons verſlag te zamen, ſchoon elk derzel- afzonderlijk aandacht verdiene. Het gelijkſoortige ſtoffe leidt ons tot deze zamenvoeging. Beide zijn ſchreven tot verdediging van een belangrijk gedeelte der . Schriſt tegen hare hedendaagſche en, zoo men wil, oogduitſche Beſtrijders.

Het eerſte, een opſtel van den Eerw. B. TE GEMPT, . *D. M.* te *Batenburg*, in *Gelderland*, bepleit de ge- ofwaardigheid der verhaalde Wonderdaden des Heeren MARCUS, VII: 32—37 en VIII: 22—26, verſpreidt ht over die plaatſen, en bezigt haren inhoud, om aan waarde van genoemd Evangelie gewigt bij te zetten. e zilveren Eereprijs van het Genootſchap viel aan 's Mans beid ten deel.

Het andere, veel uitvoeriger ſtuk, of liever boekdeel, vat eene uit het oorſpronkelijk Hoogduitsch vertaalde erhandeling van C. V. HAUFF, *Phil. Doct.*, *Ritter*, *d Stadspfarrer zu Canſtadt*, *over de Echtheid van* ANNES' *Evangelie.*

Groot moet de belangſtelling bij het Genootſchap ge- eest zijn, om ongeletterde, doch niettemin waarheid- evende Bijbelminnaars (hier te lande) „ op de meest overtuigende wijze gerust te ſtellen omtrent de (elders) betwiste echtheid van gezegd Evangelie." Immers,

blijkens het Programma voor den jare 1827, werd de Prijsvrage andermaal uitgeschreven. Vreemd daarentegen is het, dat geen vaderlandsch Schrijver, noch toen, noch thans, naar het Eermetaal mededong. Van het tweetal uitheemsche Geleerden, die bij de eerste poging geen doel troffen, is het nu den Heere HAUFF gelukt, zich met goud bekroond, en zijne breed uitgewerkte Verhandeling onder de Werken van het Genootschap opgenomen te zien; hoewel niet zonder herinnering, dat dezelve alsnog niet vrij is van vroeger opgemerkte en aangewezene gebreken.

Nadenkende over dezen loop van zaken, laten wij gaarne regt wedervaren aan den welmeenenden ijver en de vrome bedoelingen van het Genootschap, maar vermeenen nogtans, tot lof onzer Landgenooten en opregte Bijbelvrienden, te mogen aanteekenen, dat er, zoo veel wij weten, bij de Protestanten alhier, wegens de echtheid van JOANNES' Evangelie, geenszins die verontrustende twijfel heerscht, waarvan in de Prijsvraag gewaagd is; ten minste wij herinneren ons niet, dat de drogredenen van *Duitsche* Neologen tegen *dat* Bijbelboek tot nu toe verbreid, of ook opzettelijk wedersproken zijn, door eenigen vaderlandschen Schrijver.

Van beide de Verhandelingen, bij ons ter tafel, is die in het eerste Stuk, gelijk wij zeiden, hoewel doeltreffende, verre de kortste: trouwens de aard en kleenere omvang van het onderwerp, waarover de Eerw. TE GEMPT de pen voerde, vorderde geene grootere uitvoerigheid. Naar aanleiding der Vrage, splitst hij zijn werk in drie Hoofdstukken. In het eerste (van bl. 10 tot bl. 37) tracht de Schrijver de Wonderwerken, waarvan MARCUS, VII: 32—37 en VIII: 22—26, verslag geeft, op te helderen. In het tweede (van bl. 37 tot bl. 112) wordt de geloofwaardigheid derzelven gestaafd. In het derde (van bl. 112 enz.) onderzocht, of ook de berigten, die MARCUS omtrent deze Wonderwerken mededeelt, eene aanmerkelijke bijdrage behelzen tot de beoordeeling van de waarde van zijn Evangelie.

www.libtool.com.cn

Laat het zijn, dat de jeugdige, althans bij ons weinig bekende, Leeraar, in het bewerken dezer ſtoffe, meermalen door waardige voorgangers geheel of ten deele bearbeid, zich buiten ſtaat bevond veel nieuws te berde te brengen, wij hebben nogtans deze zijne Verhandeling met genoegen en doorgaans met goedkeuring gelezen, en mogen dezelve aan zijne Ambtgenooten en Bijbelvrienden ter behartiging volmondig aanprijzen. Immers duidelijkheid van ſtijl, gepaste orde van voorſtellen, en bondigheid van betoog, zetten haar, onzes inziens, geene geringe waarde bij; en wij leggen te liever enkele aanmerkingen ter zijde, die ons zijn voorgekomen, en, meest over minder aangelegene punten loopende, zoo geene ijverij verraden, althans weinig nut ſtichten zouden (*). Wel bekend toont zich de Schrijver, zoo wel met de nieuwſte bronnen, waaruit hij putten konde, als met de tegenwerpingen van eenen PAULUS en andere *Duitſche* Neologen, die hij wederſpreken wilde, en met gepasten ernst ontzenuwd heeft.

I. In zijne ophelderingen van beide deze plaatſen der Schrift trok het vooral onze aandacht, dat onze Landgenoot, in het verklaren van beide deze Wonderverhalen, niet ſlechts een oordeelkundig gebruik gemaakt heeft van REINHARD's keurige opmerkingen aangaande de gene-

(*) Althans wij ondernemen het niet, den Recenſent in ons Maandwerk, door den Eerw. TE GEMPT op bl. 26 wederſproken, betrekkelijk de gevoelens van RELAND en VAN DER PALM, tegen hem te verdedigen. Erkentenis van eenen beganen misſlag zijn wij aan de waarheid verſchuldigd. Met dit al, indien het gedeelte van *Bethſaida*, aan de oostzijde der *Jordaan* gelegen, volgens het gevoelen van zijn Eerw., *Julias* genaamd wierd, en wel, gelijk men meent, ten tijde van CHRISTUS, blijft het toch onopgelost, waarom, zo daar in het N. V. van *Julias* ſprake is, die nieuwe benaming evenwel nergens in de Evangeliën voorkome; daar zelfs integendeel drie malen bij JOANNES van het meer *Tiberias*, ééns ſlechts bij LUCAS van het meer *Genneſareth*, deszelfs vroegere benaming, gewaagd vindt.

zing des doofstommen (*), maar ook de schijnbaar even raadselachtige verrigtingen des Heeren bij de herstelling des blinden tot hetzelfde eenvoudige en JEZUS waardige doel, om alzoo namelijk vooral indruk te maken op die ongelukkigen, heeft te huis gebragt. Want hierdoor valt niet alleen de noodzakelijkheid weg, om uit te zien naar vergezochte bedoelingen van JEZUS (†), maar ook bij elke dezer gebeurtenissen straalt ons zijne liefderijke wijsheid tegen, en het eigendommelijke dezer wonderdadige genezingen verhoogt de aangelegenheid van ieder verhaal.

II. Op gezegde gronden voortgaande, en de vermelde bijzonderheden afzonderlijk en in haar onderling verband overwegende, leidt dit onzen Schrijver tot het belangrijk en naar eisch uiteengezet bewijs, dat zulk eene opgave het werk van eenen ooggetuige zijn moet, en door PETRUS aan den Evangelist MARCUS, zijn reisgezel, werd medegedeeld. Uitvoerig, dan toch niet gerekt, is dit betoog, overwaardig in de Verhandeling zelve gelezen te worden, daar wij vreezen zouden, het door bekorting te ontzenuwen. Eerst worden wij met MARCUS en diens Evangelie bekend gemaakt; daarna wordt de geloofwaardigheid van het verhaalde in de twee genoemde plaatsen aangetoond, en vervolgens eene en andere tegenbedenking van ongeloof en twijfelarij uit den weg geruimd. Dus wordt de gepastheid der geneeswijze, naar luid des verhaals, door JEZUS bij elk dezer Wonderen gebezigd, met nadruk gehandhaafd, als overeenkomende met de waardigheid van zijn karakter, en het gebod van

(*) *Over de waarde der Kleinigheden in de Zedekunde*, Afd. II. § 26. bl. 84.

(†) Wij hebben hier het oog op de verklaringen, die, nog in het begin dezer eeuwe, bij de tweede uitgave van het N. Testament, door wijlen VAN HAMELSVELD gegeven zijn. Trouwens in den Bijbel van VAN DER PALM, op MARC. VII: 33, vinden wij reeds door den Hoogleeraar de betere uitlegging gevolgd, hier in het breede, en met toepassing op *elk dezer* wonderen, door TE GEMPT aangewezen.

www.libtool.com.cn

ilzwijgen in beiderlei geval toegelicht, en verdedigd uit
e omſtandigheden van tijd en plaats. Daarna ruimt onze
chrijver eene zwarigheid uit den weg, van eene gelijk-
ortige wonderdaad ontleend uit de geſchiedboeken van
UETONIUS en TACITUS, betoogende, dat hoof-
he vleijerij hare rol ſpeelde in hetgene men aldaar van
eizer VESPASIANUS vindt opgeteekend. Even
einig geldig, blijkt het, is de tegenwerping, dat MAR-
US, alleen deze Wonderen verhaald heeft; dewijl geen
r Evangelisten daarop uit was, om een volkomen geheel
n de verrigtingen des Heeren zamen te ſtellen, elk van
n daarentegen naar zijn bijzonder oogmerk geſchreven,
meer of minder uitvoerig vermeld heeft, waarvan hij
tuigen konde. De geloofwaardigheid derhalve van MAR-
US in deze door hem in het breede verhaalde Wonde-
n komt te meer uit bij de vergelijking met de kortere
rigten van MATTHEUS, XV: 29—39 en XVI: 1—13.
III. Na zoo overvloedige en velerlei bouwſtoffe ver-
derd en aangevoerd te hebben, kostte het den Eerw.
E GEMPT, gelijk wij vertrouwen, minder moeite,
n daarop een rondſtaand beſluit te vestigen, dan wel
in dit laatſte deel zijner Verhandeling buiten alle her-
ling te blijven. Zelfs is hij, onzes inziens, daarvan
t geheel vrij te pleiten; ſchoon hij, om de waarde
n MARCUS' Evangelie te ſtaven, zich thans, naar
ch van het voorſtel, bovenal onledig houdt met aan
toonen, dat beide de meergenoemde Wonderverhalen
e aanmerkelijke en Apostoliſche bijdrage zijn tot de
chiedenis van CHRISTUS' leven. Zeer zoude het
h dien H. Schrijver verlagen, indien men hem voor
en blooten verkorter of ſlaafſchen navolger van MA-
EUS, wiens Evangelie hij misſchien gekend heeft,
aan te zien: hiertegen dus verzet zich de Schrijver te
t, en toont uitvoerig, hoeveel eigens bij MARCUS
t op te merken. Mag men daarentegen aannemen,
LUCAS, H. I: 1, ook op zijn werk gewezen heeft,
eene der bronnen, waarop hij afging, dan boezemt
ks reeds voor dit Evangelie een gunſtig gevoelen in.

Niet ongegrond daarenboven is het algemeene oordeel dat MARCUS bij het ſchrijven van PETRUS' *tweede* Brief, vermoedelijk uit *Klein-Azië*, en aan dezelfde Gemeenten (*) als de eerſte, doch kort vóór zijnen dood (zie H. I: 14) verzonden, tegenwoordig was, of die zijne narigten door den Apostel (te dier-plaatſe, vs. 15) bedoeld werden, als geſchreven zijnde naar deszelfs voorlichting en met deszelfs rade. Op deze gronden mag men dus te regt aan MARCUS' Evangelie een Apostoliſch gezag toekennen; en de verhaalde wonderdadige genezingen, eerst van den zwaarbeſpraakten dooven, daarna van den blinden, beide kennelijk naar opgave van eene ooggetuige te boek geſteld, doen zeer veel af, om die gevoelen voor waar, of allezins aannemelijk, te erkennen.

(*) Bij de aanhaling te dezer plaatſe (bl. 127) en het beroep op den *eerſten* van PETRUS is, vermeenen wij, een drukfout ingeſlopen: of moet niet aldaar, voor H. III: 1, H. I: 1 gelezen worden.

(*Het tweede Verſlag hierna.*)

Lijkrede over C. W. WESTERBAEN, *gehouden in de* "*Remonſtrantsch-Gereformeerde Kerk te Amſterdam op den* 18 *Maart* 1832, *door* N. SWART, *Leeraar bij die Gemeente; benevens Aanſpraak bij het Graf door* A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *en eenige Aanteekeningen van eerstgenoemden. Te Amſterdam, bij* Brest van Kempen. 1832. *In gr.* 8vo. *VIII en* 54 *bl. f* : 75.

De Weleerw. SWART wilde zijnen algemeen geachten en te regt betreurden Ambtgenoot voorſtellen, *gelijk die was en wandelde*, en hierin mogt hij allergelukkigst ſlagen. Trouwens, wie ware beter in ſtaat, eene Lijkrede op WESTERBAEN te houden? „Bijna vijfentwintig „ jaren (dus drukt de Prediker zich uit in de Inleiding) „ ſtond ik hem, mij toen reeds een vriend, als an

www.libtool.com.cn

„ genoot op zijde. Zou ik den eenvoudigen man niet „ kennen, den braven, beminnelijken niet liefhebben? „ Zou het mij geene weemoedige vreugde zijn, mijnen „ eigen' besten leeftijd met den zijnen te herdenken; „ dien leeftijd, in welks grootste gedeelte een tweetal „ broeders (STUART en WESTERBAEN), die ik als „ vaders eerde, en die mij thans de eenzaamheid en het „ voorgevoel mijner eigene verdwijning uit uw midden „ levendig doen ondervinden, mijn' levensweg zoo heer„ lijk versierde en verlichtte?" — Na eene korte aanwijzing van den zin der tekstwoorden (JAK. III: 17), worden de hoofdtrekken der *wijsheid*, *die van boven is*, beschouwd; en hierin herkent men terstond WESTERBAEN, als I. *zuiver*, *ongeveinsd*, *niet partijdiglijk oordeelende*, II. *bescheiden*, *vreedzaam*, *gezeggelijk*, en III. *vol van barmhartigheid en goede vrucht*. — Ook de Gebeden zijn er bijgevoegd.

Wij hebben deze even wél als aandoenlijk gestelde Lijkrede, van welke men geenszins zal kunnen zeggen, dat *het schepsel in plaats van den Schepper* daarin wordt gehuldigd, met veel stichting gelezen, en danken den Heer SWART voor de uitgave. Ook de Aanspraak van den welsprekenden DES AMORIE VAN DER HOEVEN bij het graf zal buiten twijfel een' diepen indruk op de vrienden des Overledenen gemaakt hebben. In de Aanteekeningen worden nog eenige wetenswaardige bijzonderheden vermeld, welke in de Lijkrede niet konden worden opgenomen.

Leerrede over de tijdsomstandigheden van ons Vaderland door A. C. CARILLON, *Pred*. *en Leeraar der N. P. J. Gem*. *te Amsterdam, Lid van het eerste en Leeraar bij het* 3*de Seminarie of Theol*. *Tusschenschool H. H. Pred*. *bij het Genootschap A. J. enz. Uitgesproken in de Kerk zijner Gem*. *in de Portug*. *en in die van Middelburg in de Ned*. *Taal.*

Opgedragen aan Beſtuurderen dier beide Ge
Te Amſterdam, bij Carillon. 1832. *In gr.* 8v
en 78 *bl. f* 1-90.

www.libtool.com.cn

De Eerw. CARILLON drukt zich in de zeer beſcheiden uit over dezen *eerſteling*. Hij b daar, *met huiverende angstvalligheid aan he eeniger bekenden voldaan te hebben*, en voeg woorden bij: *Geene zucht tot ſchitteren, geene naar onverdienden roem, waren de drijfveren waagde onderneming.* De Heer CARILLON medewerken ter bevordering van de goede zaa voor velen *goed en bloed veil hebben. Ik ech* zijn des mans eigene woorden) *ben noch tot noch tot het ander in ſtaat. Welaan dan (dus mij mijn goede Genius, in deze mijne zelfſpr offer uwe geringe kundigheden op het altaar d lands.... Vrees geenszins.... beeft niet voor ſche of bitſe kritiek, zijt onbeangst voor hekel zucht. Dat welmenende beoordeeling van be diepdenkende wijzen, u beleere, en u in de tot rigtſnoer diene! Dat echter vitterijen, weinige onrijpe of nieuwe geleerden, veelal nieuw onder de vanen van Minerva, dat de van zoodanige nieuwelingen of ſchoolvosſen, d verwerpen, doch zelden iets beters opleveren met ſtilzwijgen, dat is met verachting, voor worde.* Met deze betuiging ſtrookt echter z zekere Advertentie, in de *Amſterdamſche Co* 24 Maart l.l. voorkomende, waarbij *de Beoord Leerrede van* A. C. CARILLON (zie *Alg. H* van 23 Maart) *wordt uitgedaagd, zich te zijne gezegdens te bewijzen, zullende hij a een Lasteraar en Eerrover gehouden worden.* deed hulde *aan den ijver, aan de godsvrucht heid van bedoeling, aan de bijbelkennis en v liefde van den Heer* CARILLON; doch oor *zijn Eerw. het bij de mondelinge voordragt*

www.libtool.com.cn

d moeten laten berusten, daar dezelve in geen ɔzigt eene openbare uitgave verdiende.
weten niet, of de Heer CARILLON ons onder *arde en diepdenkende wijzen*, of wel onder *de geleerden, nieuwelingen of ſchoolvoſſen*, zal willen ; wij *vreezen* echter *geenszins, noch zijn verſaagd.* llen met weinige woorden onze meening zeggen.
Leerrede, die bij afwisſeling ook *zede-* en *ſtaat-* : *Leerrede, Predikatie, geestelijke Redevoering, ıdige Verhandeling*, en ook *theologiſche Diſſerta-* ɔrdt genoemd, wijkt, wat vorm en inkleeding , geheel af van *onze* predikwijze. Had de Eerw. .LON ons gevraagd, wij zouden hem de uitgave ɔben durven aanraden. Het is er echter verre af, daarom zijn werk zouden verwerpen of gering-
Wij nemen in aanmerking, dat hier een *eerſte-* ɔrdt aangeboden; dat, gelijk de Schrijver bl. 2 'ooraſſpraak zegt, *in de Kerk zijner Gemeente te ılam de ſtijl der Oosterſche Geestelijke redevoe-* , *voor als nog, meerendeels in zwang is*, en dat *rtaling niet geheel van het oorſpronkelijke mogt n; hetgeen*, volgens de eigene betuiging van CA- ɔN, hem *belette, de wijze der hedendaagſche om- ls te volgen.* Wij meenen dit ſtuk te moeten aan- als eene proeve, *hoe* een Predikant bij de N. P. J. ıte te Amſterdam predikt; en wij hebben zijn werk, danig, met belangſtelling gelezen. Wij keuren die ɔoze omſlagtigheid en gezochte woordſpelingen af, langen meer eenheid in de behandeling, wij zouden ɛnige aanmerking op taal en ſtijl enz. kunnen maken; len dit echter niet doen, en prijzen liever de goede ıg van deze Leerrede, die overal een' godsdienſti- ɛst en warme vaderlandsliefde ademt. Het onder- ɜ: *Wantrouwen en vertrouwen.* De punten wor- der aldus opgegeven: *Wantrouwen op enkel men- ɛn bijſtand, vertrouwen op Goddelijke hulp; wan- n op de gevolgen onzer misſtappen en afwijkingen nze pligten, vertrouwen op onze deugden en het*

waarnemen van Gods heilige wet; wantrouwen, dat, in het kwaad volhardende, en ſlechts op de kracht onzer armen en ſcherpte onzer zwaarden rekenende, wij ons in onze verwachtingen deerlijk zouden zien te leur geſteld, vertrouwen, dat wij, indien wij ons met een berouwgevoelend hart tot den Almagtigen wenden, vergiffenis voor de door ons gepleegde misdrijven zullen erlangen, vertrouwen eindelijk, dat, bezield door boetvaardige gevoelens, onze dapperen onbekend met vrees, het hart tot God, en het oog naar den vijand gerigt, hunne tegenſtanders niet zullen tellen, dan na zij dezelven overwonnen zullen hebben. Dan volgt de tekst, *Jerem.* XVII: 5—8. De Heer CARILLON heeft zijne ſtellingen vooral geſtaafd door treffende voorbeelden, welke de Bijbelſche geſchiedenis in menigte oplevert. Na het *afhandelen* der gemelde punten, zegt hij verder, bl. 29, *tot het eigenlijke doel der predikatie over te gaan, namelijk tot het behandelen der tegenwoordige tijdsomſtandigheden van ons Vaderland, waarop al het voormelde moet nederkomen.* Nu worden er nieuwe tekſten voorgelezen, te weten *Deut.* I: 21, 28, 29, 30, en H. III: 18, 22. *Jerem.* XXIX: 7. en Talm. Verhandeling van *Aboth*, III: 2. Naar aanleiding daarvan beweert de Prediker te regt, dat de overwinning niet altijd afhangt van de grootere menigte der ſtrijdenden, en *ter nadere bevestiging, dat de Godheid niet ſteeds aan de zijde der meerderheid is*, gaat hij, gelijk wij bl. 31 lezen, terſtond over *tot het aanhalen van voorbeelden uit den bloemrijken tuin der Heilige Schrift.* Na vervolgens *de voordeelen, die wij, in de regtvaardigheid onzer zaak, boven onze vijanden bezitten, opgeſomd te hebben*, komt zijn Eerw. bl. 41 nog eens terug op *een der beweringen, in het voorſte gedeelte der redevoering vermeld*, om, ter toepaſſing, *door nadere Bijbelſche en Talmudiſche texten de waarheid te ſtaven, dat zonder Goddelijke hulp de menſchelijke krachten niets vermogen, doch dat men bij het vertrouwen op die hulp, ook eigenwerking moet paren.* Hier wordt menige goede aanmerking gemaakt, en

www.libtool.com.cn

ıſtig op zedelijke verbetering, op ware godsdienſtig-id aangedrongen. — Ook de Gebeden zijn bij deze :erede gevoegd.

In een *kort Naberigt* wordt nog gezegd: *Een der weegredenen, waarom de Schrijver deze zijne leerrede rtaald en algemeen gemaakt heeft, is, om den Leden n andere gezindheden (gezinden) te overtuigen, dat de Sinagogen der Israëliten geene dweepzieke ſtellin-n gepredikt worden, en dat de Zedelesſen, die Is-ëls herders hunne kudden inſcherpen, zoo niet zuiver-r, ten minſten zóó zuiver zijn, als die der Leeraren n overige gezindheden.* Wij meenen omtrent dit laatſte unt nog al eenigermate te moeten twijfelen, zoo lang ns niet door andere proeven het alhier beweerde duide-jk wordt bewezen. En wat het eerſte aangaat, bij ons wam de bedenking op, of in *alle* Synagogen en *ge-oonlijk* in zoodanigen geest wordt gepredikt? Trou-ens, de gehechtheid der Israëliten aan Vaderland en ranje is allezins gebleken, en wordt buiten twijfel ver-erkt door mannen, die als een CARILLON denken en etuigen: „Geen plek op aarde, dat niet het bloed van Jakobs zonen heeft gezwolgen; alleen Nederland niet! Neen, het verſtrekte tot een tweede Palestina aan het rampzalig nageſlacht van Jesſurun; hier vond het rust, na al het doorgeſtane lijden, wonende te midden van het edelſte volk. Nimmer is de kreet der wanhoop onder uwe kinderen in dit land, wegens ver-drukking, opgegaan. Nooit hebben de zonen der Ba-tavieren in Israëls nakomelingen een goddeloos geſlacht aanſchouwd, maar hen behandeld; als de waardige tel-gen van dat volk, dat het eerst uwe (Gods) Almagt kende; met wien Gij een eindeloos verbond hebt aan-gegaan, en wien zij de kennis van U, ó God aller menſchen! te danken hebben."

---

hemiſche Proeven en Waarnemingen, getrokken uit de proefondervindelijke Natuur- en Scheikunde. Naar

de laatſte Hoogduitſche uitgave van F. ACCUM, *door* G. VAN KAMEN, *Apotheker en Chemist te Dordrecht. Met Platen. Te Dordrecht, bij* Blusſé en van Braam. 1830. *In gr.* 8*vo. XVI en* 200 *bl. f* 1-80.

Dit werk is bij Rec. eenigzins lang blijven liggen. In het eerst trokken de groote politieke gebeurtenisſen de aandacht van chemiſche proeven af; later verdrongen wederom meer belangrijke geſchriften dit bundeltje uit zijn aandenken. Hij zal er ook thans niet veel van zeggen, daar het toch reeds in handen van hen gekomen zal zijn, die in dergelijke zaken belang ſtellen. De liefhebbers eener vermakelijke Scheikunde zullen dit receptboek met voldoening doorbladeren, hoezeer veel hun reeds van elders wel bekend zal wezen. De theoretiſche verklaringen zijn meer wetenſchappelijk, dan men ze anders in dergelijke ſtukjes gewoon is aan te treffen. Eene bijzondere orde, waarin de proeven op elkander volgen, is het den Rec. niet mogelijk geweest op te ſporen.

Proeven over den doelmatigſten Pelvimeter, met Waarnemingen omtrent deszelfs gebruik, door J. H. J. WELLENBERGH, *Heel- en Vroedmeester, enz. Met vier Platen. Te Rotterdam, bij* F. Hartmann, Jr. 1831. *In gr.* 8*vo. XII en* 141 *bl. f* 2-:

De vernaauwingen van het bekken, welke zulke gewigtige hinderpalen bij de verloſſing veroorzaken kunnen, juist te kunnen bepalen, is in de uitoefening der Verloskunde van het hoogſte belang. De ervarenſte Verloskundigen van het laatst der vorige eeuw en anderen van onzen tijd hebben dan ook verſchillende werktuigen uitgedacht, door wier aanwending men de lengte der *conjugata* zou kunnen vinden. Van deze verſchillende Pelvimeters geeft de Heer WELLENBERGH een kort berigt, vergezeld met afbeeldingen, uit andere werken ont-

www.libtool.com.cn

id. De Schrijver ſtaat meer opzettelijk ſtil bij den *ro-pelvimeter*, onlangs door Mad. BOIVIN uitgevon-
en aangeprezen. De bedenkingen, tegen dit werk-
g en deszelfs aanwending in het midden gebragt, ko-
n ons zeer gegrond voor. Hierna beſchrijft ons de
er WELLENBERGH zijne twee Pelvimeters, van
lke de tweede, als de eenvoudigſte, de voorkeur ver-
nt. Het is eigenlijk eene wijziging van BAUDELOC-
E's *Compas d'épaisseur*; doch met dit gewigtig ver-
il, dat dezelve niet uitwendig aangelegd, maar in het
ken gebragt wordt, terwijl de eene tak met een in de
laante van een hoefijzer uitloopend einde tegen het
montorium gebragt wordt, en de andere op de bui-
ſte vlakte der ſchaamsbeensvereeniging rust. Alzoo be-
nt men de lengte der *conjugata*, opgeteld met de dikte
ſchaamsbeens vereeniging; en deze laatſte trekt men daar-
n vervolgens af, niet door eene, aan vele onzeker-
d onderhevige en willekeurige, algemeene bepaling,
ar door eene dadelijke tweede meting, waartoe dit
rktuig mede is ingerigt. Eene uiteengezette beſchrij-
ng van dit werktuig zonder afbeeldingen zou wijdloo-
; moeten zijn. Wij verwijzen dus onze Lezers naar dit
angrijk werkje. De bijgevoegde waarnemingen, waar-
ier ook de bevestiging der gedurende het leven be-
alde lengteafmeting na den dood op het bekken zelve
orkomt, prijzen een werktuig den onbevooroordeelden
, over welks dadelijk nut echter alleen de voort-
ende ondervinding van bekwame Verloskundigen kan
lisſen.

De Schrijver heeft hier nog de beſchrijving van een'
den Pelvimeter bijgevoegd, geſchikt om de dwarſe
ldellijn van het kleine bekken te meten, welken hij
nwel tot nu toe niet in de gelegenheid is geweest, bij
nde voorwerpen aan te wenden.

De ſteendrukplaten zijn wél uitgevoerd, en ook de
k van deze Verhandeling verdient geprezen te worden.

www.libtool

Brieven van den Koning van Polen, JAN SOBIESKI, *aan de Koningin* MARIA CASIMIRA, *gedurende den Veldtogt, tot ontzet van Weenen en de bevrijding der Christenheid in* 1683. *Naar het Fransch van den Graaf* PLATER. *Te 's Gravenhage, bij* A. Kloots. 1831. *In gr.* 8*vo. XLII en* 217 *bl. f* 2-80.

Het is bekend, dat de *Turken*, in den jare 1683, gebruik makende van eenen opſtand in *Hongarije*, de *Oostenrijksche* Monarchij in het hart aantastten, met een leger van tweemaal honderdduizend man het beleg voor *Weenen* ſloegen, en, toen de ſtad reeds op het uiterſte was, door den Koning van *Polen*, JAN SOBIESKI, die tot ontzet was opgedaagd, onder de muren der ſtad verſlagen en genoodzaakt werden het beleg op te breken. Men weet tevens, dat de overwinnaar dit glansrijk begonnen werk door eenen ſchitterenden veldtogt in *Hongarije* bekroonde, die echter, bij gebrek aan genoegzame ondersteuning, niet die gevolgen had, welke dezelve ſcheen te voorſpellen. Tot dit belangrijk tijdgewricht behooren de Brieven, welke wij thans aankondigen. Zij zijn 30 in getal, loopen van 24 Augustus tot 17 December 1683, en zijn alle door SOBIESKI in het kamp aan zijne Gemalin MARIA CASIMIRA geſchreven. Hoe eer, wat den ſtijl en ſchrijftrant betreft, niet uitmuntende, leveren zij echter, door het gewigt der daarin behandelde onderwerpen, eene belangwekkende en zeer onderhoudende lektuur op.

Wij weten niet, dat er eenige reden beſtaat, om aan de echtheid dezer Brieven te twijfelen. De *Nederduitſche* Vertaler geeft in zijn Voorberigt te kennen, dat de Graaf PLATER (een *Pool*, die thans, zoo het ſchijnt, te *Parijs* woont, doch vroeger aanzienlijke ambten in *Litthauwen* bekleed heeft) dezelve uit het oorſpronkelijk *Poolsch* in het *Fransch* heeft overgezet, en dat de Heer DE SALVANDY deze vertaling in 1826 in het licht

www.libtool.com.cn

geven heeft. Deze laatſte Uitgever (wiens Voorberigt ede in de *Nederduitſche* uitgave is opgenomen) zegt, . XVIII: *De koninklijke briefwisſeling, welke tot deze ·oote herinneringen aanleiding gaf, is vóór omtrent ·ie jaren* (dus in 1823) *in het licht verſchenen. De raaf* RACZINSKI *vond dezelve onder de papieren ·n een zijner voorouders, Palatijn van Posnanie en aatsdienaar onder* JAN DEN III (SOBIESKI). *Deze :er haastte zich, zijn Vaderland met dit gedenkſtuk beſchenken.* Het verwonderde ons met dat al, deze rſpronkelijke *Poolſche* uitgave hier niet naauwkeuriger ıgeduid te zien. Ook hadden wij gaarne het Voorbe- t van den Graaf RACZINSKI zelven gelezen. Het zoo belangrijk, den *eerſten* Uitgever *zelven* verſlag te oren doen van de wijze, op welke het werk in zijne ıden gekomen is. Een aanzienlijk man, die zulks aan ne land- en tijdgenooten openlijk bekend maakt, levert ijd den besten waarborg op voor de echtheid daarvan. — ›ch, gelijk wij zeiden, wij vinden geene redenen, om :r aan eenen Roman te denken, en het werk heeft, in s oog, genoegzame inwendige kenmerken van echt- id, om het als zoodanig te beſchouwen, tot dat het ;endeel bewezen wordt.

Uit het oogpunt van de ſtudie der Geſchiedenis, zul- deze Brieven wel het belangrijkst zijn voor de *Polen*, *itſchers* en *Hongaren*. Ook zij, die onder onze Land- ooten eene gezette ſtudie van de geſchiedenis dier vol- maken, zullen er, hieraan twijfelen wij niet, menige ı bekende bijzonderheid, menigen fijnen wenk in aan- fen. Voor anderen misſen zij, uit den aard der zaak, otendeels dit belang; doch ook zij, die ſlechts in de :meene geſchiedenis geene vreemdelingen zijn, zullen : genoegen eenige uren beſteden aan de lezing dezer :ven, die, dag voor dag uit de legertent geſchreven, als in het midden van een zegevierend leger verplaat- , en ongevoelig een levendig deel doen nemen aan den gsheld, die het bolwerk der Christenheid gered, en opa daardoor van Barbaren verlost heeft.

De Vertaler, die zich voor zijne taak allezins bereekend heeft getoond, heeft het werk van een lezenswaardig Voorberigt en hier en daar van noodige Opheldering en voorzien.

www.libtool.com.cn

Bedenkingen over het Crediet. Te Amſterdam, bij J. Guykens. 1832. *In gr.* 8*vo.* 100 *Bl. f* 1-20.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 351.)

Het vijfde Hoofdſtuk handelt over den aard der *Nederlandſche* ſchuld en over derzelver Amortiſatie. Hetgeen wij ontmoeten, is ginds en elders, gelijk de Schrijver zelf opgeeft, reeds te vinden en uiteengezet. Zijn tegenſtand of liever afkeer van Amortiſatie berust, gelijk wij reeds gezegd hebben, op eene vooronderſtelling van te maken misbruik. De ſtelling, dat de Staat geene verkoopers zijner fondſen meer zou kunnen vinden, en dus op zijn eigen Crediet zou ſtuiten, doordien de prijzen rijzen met den algemeen dalenden ſtandaard van rente, en geen mensch dan vaste rente zal willen verkoopen, wanneer hij die niet door andere zal kunnen vervangen; deze ſtelling betwisten wij niet: zij zal waarheid worden in die gouden eeuw, waarover wij ons nu nog niet behoeven te verontrusten; doch alsdan zal de Amortiſatie grootendeels werkeloos moeten zijn, gelijk ook die Spaarinrigting, bl. 70 en 71, (daar de Schrijver dit kind zijner vinding nog geen' naam geeft, kwam ons deze de meest analogue voor) dan ook weinig met hare gelden in dit land zal kunnen utiliſeren.

Het zesde Hoofdſtuk voert de vraag: Zijn er middelen mogelijk tot herſtel? — Ja, ja! welk een gelukkige inval!.... Foei, zoo iets een' inval te noemen! Dan moet men alle genialiſche ontdekkingen invallen heeten. Welk een vooruitzigt voor mijne zwaar belastingſchuldigen! Dat zal mij in het volgende jaar goed komen. — Hola, hola! je moet hier zoo haastig niet denken; langzaam, wel eens ſtilſtaan, maar altijd zeker. Het middel is weder geen Amortiſatie door den Staat — maar een ſpaarpot verzamelen, die aan anderen toevertrouwen, om daar rente op rente van te trekken. Verder gaat dit Hoofdſtuk niet, maar het is ook genoeg; de ruwe trek van dit vruchtbaar denkbeeld ſtaat op het papier; een *ieder* kan het overdenken.

www.libtool.com.cn

l. VII. Over de ongenoegzaamheid der Credietmiddelen in de *derlanden*. In de vooronderſtelling, dat het geopperde denkld bevonden werd juist, en de verwezenlijking wenſchelijk zijn, gaat de Schrijver tot de vraag over, hoedanige ining hiertoe vereiſcht wordt. Het moet, volgens hem, e inrigting zijn, die zoo wel geld op intrest geeft als mt. Wij zijn nog niet in het bezit van zoodanige inſtel. Het Amortiſatie-Syndikaat, waarvan de Schrijver zegt, opzet zoo weinig mogelijk te ſpreken, — ſchoon er weie bladzijden zijn, waarop het geen veeg krijgt, en de levan dat Collegie waarſchijnlijk meer dan tevreden zullen met het hun toegemeten beſcheiden deel; — het Syndit deugt niets hiertoe. De *Nederlandſche* Bank ook niet; zeer deze inſtelling van een' gansch anderen aard is, en hare goede zijde heeft. Geen van deze beide dus, maar e ruimere en mildere Bankinrigting wordt vereiſcht, waarin Staat hare jaarlijkſche Amortiſatieſommen ter kapitalizering ſtorten, en hetwelk bovendien van een ieder alle gelden n uitkeering van rente opneemt. Maar, zegt of denkt ligt een bezadigd *Hollander*, die de vroeger aangehaalde n van 1827 tot 1829 zich te binnen brengt, hoe zal die ting die gelden kunnen uitzetten? — Kleingeestigen! „Het onnoodig u te bekommeren over de gelegenheid om deelve te plaatſen;" (dit gaat van zelve) „want zij zulen ſteeds hunnen natuurlijken weg, namelijk dien van het rootſte voordeel met de meeste zekerheid, volgen, mits at er een groot gemeenſchappelijk punt van vereeniging ij, hetwelk alles kan opzamelen, en geene *aanvrage* onoldaan zal laten." Ja, maar in die rustige jaren haperde juist aan die aanvrage; er was overvloed van geld, maar n behoefte. En keer nu het blad eens om; ſtel, voor rus, onſtuimige tijden; dan haalt elk zijn geld met drift te s, terwijl door eene overſpanning in ondernemingen de oefte tot geld ſteeds grooter is geworden, daar niet alles, t uitſtaat, zoo geregeld inkomt, zoodat een geheele omteer de wrange vrucht wordt van eene te weelderige otting.

Na herhalingen over geld, als middel van ruil, — over ortiſementmaatregel in *Frankrijk*, met tuſschengevoegd wijt aan onze Spaarbanken (hetgeen wij beamen) van geen ndkapitaal te hebben geſticht, zegt de Schrijver anderal, dat noch het Amortiſatie-Syndikaat, dat onder de Re-

gering ſtaat, noch de *Nederlandſche* Bank, die zulk
krompene reſultaten heeft opgeleverd, hiervoor geſchik
Wat nu die bekrompene reſultaten der Bank betreft, l
als Actiehouder daarmede al zeer tevreden, en vind ik
reden, om over de nietigheid harer operatiën zoo ong
te denken als de Schrijver; ook ſchijnt het publiek d
niet te begrijpen, daar de prijs van *f* 1270 per actie
als dezer dagen is beſteed, een tegengeſtelt gevoelen
duidt. Maar het ſchijnt nu zelfs, dat de Schrijver dez
deling aan zijne mildere Bankinrigting ook niet toevertr
want nu zegt hij, „ dat de Staat die ſommen behoo
„ nantiſeren aan zijne eigene ſchuldeiſchers, die zelv
„ door hunne gedelegueerden, de utilizering en kapit
„ ring dier fondſen zullen behartigen." Hoe dit eigen
werk moet gaan, zegt de Schrijver niet; wij zullen du
aanmerkingen over het organieke van zoodanig Colleg
ſparen, tot hij ons dit nader zal hebben opgegeven.
willen wij een politiek bezwaar opperen, waaraan w
al gewigt hechten. Het kan de bedoeling van den Sc
niet zijn, dat de beheerders van dit fonds door het G
nement benoemd zullen worden, maar wel door de ge
lijke ſchuldeiſchers zelve te kiezen. Doch loopt r
niet gevaar, dat, wanneer die beheerders eenmaal he
eener kas zullen verkregen hebben, die na verloop
jaren over de 35 millioenen guldens zal bedragen,
magt in den Staat zullen kunnen uitoefenen, die
van het Gouvernement geheel belemmeren kan; j
heil van den Staat zou kunnen ter prooije ſtellen aar
eerzuchtige Intriguanten, die zich in dat beheer z
weten te ſtellen?

De gemaakte tegenwerping, dat deze manier
ſeren even zeer als de andere kan geſchonden
dat men er dus niets mede vordert, komt on
voldoende door den Schrijver opgelost te zijn.
juist ook in noodjaren geweest, dat de Staat b
in amortiſeren; en het verſchuiven eener uitkeer
alsdan te moeijelijk valt, is even goed met ſch
bemantelen, als die wegens het nalaten eener e
Amortiſatie.

H. VIII. De *Oostenrijkſche* Nationale Bank.
ten wij eene beknopte ontvouwing van het
Bank in 1817. Wij zijn gereed, met den Sch

www.libtool.com.cn

te erkennen, dat deze Bank aan *Oostenrijk*, vooral ten aanzien van deszelfs papierengeld, heeft aangebragt; maar het eigen bezit van landsfondsen brengt eene Bank altijd in meerdere mate afhankelijk van de Regering, dan wij zouden verlangen; hetgeen, dunkt ons, de *Nederlandsche* Bank in soliditeit boven deze verheft. De eerste toch lijdt onmiddelijk bij een' ongunstigen toestand der *Oostenrijksche* fondsen; de andere kan slechts schade lijden voor de surpluſen, die hare geldopnemers in gebreke blijven van bij te passen.

H. IX. Resultaten der *Nederlandsche* Amortisatie, vergeleken met die, door eene andere te bewerkstelligen. Wij zijn ook van gedachten, dat het beter geweest ware, zich zuiver aan de wet van 1814 te houden, dan alle die latere veranderingen, zoo in de vergrooting van de som tot aflosſing, als in de wet op de uitloting der kansbilletten gemaakt; doch wij kunnen daarom niet instemmen met de door den Schrijver opgehangene contrarekening van kapitalizatie. Want, zoo hij geene Effecten had gekocht, gelijk hij wraakt dat door de Amortisatiekas is geschied, dan zou hij moeten aanwijzen, waardoor hij van de *f* 2,650,000, met de jaarlijksche vermeerderingen dier som, gedurende de verloopene 14 jaren, bestendig 5 perc. rente heeft kunnen trekken. Daar wij dus, tot nader bewijs, hierin ongeloovig blijven, zoo kunnen wij ons ook niet laten verlokken, om, bij toepasſing, voor de toekomst iets heugelijks van dit plan te gemoet te zien.

H. X. Over Papiergeld en Credietpapier. De Schrijver ontwikkelt het onderscheid, dat er bestaat tusschen papiergeld en credietpapier. Het eerste brengt den noodlottigsten slag toe aan alle bedrijven en fortuinen; het andere ondersteunt en ontwikkelt alle nijverheid. Geen mensch, eenigermate met de behandelde zaak bekend, zal aarzelen, om hetgeen van het eerste gezegd is geheel, en van het laatste grootendeels toe te stemmen. Want ten aanzien van de Coupons zijn wij het met den Schrijver niet eens, om die gelijk te stellen met Bankpapier. Vooreerst moet men bij Coupons letten, of de obligatie reeds vroeger uitgeloot was; in welk geval zij geene waarde heeft. Ten tweede is het steeds questieus, of, na de annonce van den Bankier, dat dezelve bij zijn' kassier kunnen ontvangen worden, de eerste nog gehouden blijft die te betalen, als de tweede met het aldaar overgebragte geld failleert; en omgekeerd, of, in kas van failliet van den eersten, na de annonce van betaling, de houders der

Coupons geregtigd zijn te ſustineren, dat het geld, bij i kasſier in kas, hun eigendom is.

Het Crediet vordert tweederlei vereischten: het eerſte ſolliditeit; het tweede heeft betrekking tot het nut voor ganſche Maatſchappij. Over het eerſte handelt de Schrij in dit Hoofdſtuk. Het zijn de Banken, die credietpap uitgeven. Zij doen dit door discompto's van wisſelbrieven beleeningen op allerlei ſecuriteiten en waarden, zoo roeren als onroerende. Maar alle deze waarden behooren zooda te zijn, dat zij, des noods, op korte termijnen realiſeerb zijn. Hoe dit mogelijk zal wezen met Hypotheken, bekenn wij, en zoo wij vooronderſtellen mogen een ieder, die eeni zins met deze geldopnemingen bekend is, niet te verſtaa Want doorgaans moet eene hypotheek voor eenige jaren g ſloten worden, daar anders de kosten al te drukkend zij Ten tweede zijn de geldopnemers van hypotheken menſche die dat geld tot uitoefening hunner fabrijk of anderzins b hoeven, en aan wie het dus wel ſchikt, om, uit hunne wi ſten, jaarlijkſche afloſſingen te doen, maar geenszins terugga van het geheel, en nog minder binnen korten tijd. Wij will nu nog niet eens aanvoeren de mocijelijkheden, welke, t gevolge der burgerlijke wetgeving, aan hypotheken w bonden zijn.

H. XI. Voortreffelijkheid van eene circulatie in credi papier boven die in ſpecie. Na een voorafgaand verwijt a zijne landgenooten van doorgaans achteraan te komen in nieu inrigtingen, hoopt de Schrijver echter, dat zij ditmaal v laat, maar niet te laat zullen arriveren. Daartoe waagt het, „ om in zeer korte trekken bijeen te brengen, waaro „ men het elders vrij algemeen eens is, namelijk bij lied „ van theorie, die tevens de praktijk kennen, en bij practi „ die wat meer hebben leeren doorzien, dan de zaken v „ eigen kantoor." Hieruit zou men kunnen vermoeden, d andersdenkenden al ſpoedig door den Schrijver zullen verkla worden voor onkundigen, die nog niet op de hoogte z van die waarheden te bevatten; even als de onderſcheide voorſtanders van het een of ander wijsgeerig ſtelſel elkand beurtelings verwijten van niet tot het licht te zijn doorg drongen, vereischt om de verkondigde leer te verſtaa Gelukkig, dat dit onderwerp toelaat, dat de Schrijver zic in verſtaanbaar *Hollandsch* kon uitdrukken, al is de zaak oo van *Schotſchen* oorſprong; en wij vermeenen er zoo veel w

www.libtool.com.cn

epen te hebben, om ons over 't algemeen met die Theo-
e kunnen vereenigen. Alleen zijn wij niet overtuigd ge-
len, dat het noodig zij, ook in dit land die extenſie aan
voorgeſlagen middel te geven; en wel om de eenvoudige
n, dat wij hier niet aan gelijke kwaal laboreren. Immers
e Schrijver het bewijs ſchuldig gebleven, dat de nijverheid
Holland aan zoodanig vermeerderd circulerend medium
ɔefte heeft. Men ſla den rente-ſtandaard in rustige tijden
:r gade, en beſlisſe dan, door vergelijking met andere
en, of de industrie het geld, dat ze benoodigd heeft,
luur moet betalen. Wanneer deze vergelijking dus niet
nadeele uitvalt, is 't dan wel eene ongepaste vraag, of
iet onraadzaam zij, dat Credietpapier buitengewoon te
ɔenigvuldigen? Te meer, daar toch niet kan ontkend
den, dat, in tijden van oorlog, woelingen en andere on-
ſtige gebeurtenisſen, die maatſchappij, alwaar eene dus-
ge vergroote uitzetting van papier plaats heeft, veel meer
geweldige ſchokken en faillisſementen blootſtaat, dan in
anden het geval zal wezen, alwaar het circulerend medi-
meer in de kostbare metalen beſtaat.
e ſtelling, dat het Credietpapier, door eene Bank uit te
en, viermaal zijn aanwezig numerair kan overtreffen,
den wij voor ons huiveren te onderſchrijven. Op welke
ekening die maatſtaf berust, zegt de Schrijver niet. Wij
zeer geneigd te betwijfelen, of de Directie der *Neder-
lſche* Bank dit gevoelen wel aankleeft. Ja, wanneer zij
het verlangen van den Schrijver zou willen voldoen,
haar Bankpapier te laten voorſtellen de waarde in fijn
er van den *Nederlandſchen* gulden, dan zouden wij haar
er aanraden, om hare uitgiften niet veel boven het grond-
taal te extenderen, daar dan toch bij elken hoogen ſtand
wisſel al ſpoedig eene geheele verzilvering der uitge-
ne billetten zou kunnen plaats vinden. Dit denkbeeld
t ons zoo tegenſtrijdig voor, dat wij gelooven den Schrij-
hier niet wel begrepen te hebben, of dat hij iets anders
t bedoeld, dan er werkelijk gedrukt ſtaat.
ver het opnemen van gelden door de Banken, en het
er plaatſen dier kapitalen aan de nijverheid, hebben wij
ger onze bedenkingen geopperd, en kunnen dus onze
ɔerkingen daarover bekorten. Wij bepalen ons daarom
de volgende: De Schrijver zegt, dat de Bank geen geld
: verſtrekken aan de weelde, of tot conſumptie van ka-

pitaal. De bedoeling is ons hier niet duidelijk; want trek ik van de nijverheid de weelde af, dan behoud ik niets over, dan landbouw, vischvangst en veehoederij. Geene voorſchotten dus aan kant-, tapijt- of katoen- en zijdefabrijken.

Wanneer de Bank geld verſtrekt op een' ſoliden wisſel met eene reeks van goede endosſementen, moet dezelve dan nog een' borg vragen, die voor den Discomptant inſtaat, dat hij de ontvangene waarde niet door het keelgat zal jagen, en zoo zijn kapitaal conſumeren?

De Schrijver ſtelt tot een vereischte, dat de Banken hare credieten op korte vervaltijden moeten verleenen. Hoe dit nu kan zamengaan met de verpligting, elders aan de Directie der Banken opgelegd, om voorſchotten te geven op hypotheken, bodemarijen, ſchepen van lange reizen, enz. bekennen wij niet te vatten.

Eindelijk verlangt de Schrijver geene geprivilegieerde Bank, maar den vrijdom, dat overal Bank-asſociatiën mogen opgerigt worden. Daar dit onderwerp nog nader bij een volgend ſtukje zal worden toegelicht, willen wij hem hierin niet vooruitloopen. In het vertrouwen, dat hij het aan geene betweterij van onze zijde zal toeſchrijven, verzoeken wij hem, bij die nadere behandeling, het oog ook eens te ſlaan op *Frankrijk*, toen in 1789 van zoodanig ontwerp ſprake was in de Nationale Vergadering, en de vermaarde TALLEYRAND daartegen een advies uitbragt. Het Rapport van de *Succurſale* te *Toulouſe* verdient zijne aandacht.

Wij beſluiten met den Schrijver aan te raden zijn' arbeid meer planmatig in te rigten; daardoor zal hij niet zoo dikwijls in herhalingen vervallen, als nu in dit boeksken plaats vindt, en zullen de behandelde onderwerpen minder zonder verband op elkander volgen, maar zich beter aaneenſchakelen, waardoor hij het overzigt voor zijne lezers gemakkelijker zal maken, en hen niet zoo van den hak op den tak doen ſpringen.

Parijs en Frankrijk, vóór en na de jongſte Omwenteling. Naar het Hoogduitsch van F. VON RAUMER. *II Stukken. Te Haarlem, bij* de Erven F. Bohn. 1831. *In gr.* 8*vo. Te zamen* 454 *bl. f* 4-40.

Over de jongſte *Franſche* Omwenteling, hoe nieuw zij nog zij, is reeds zeer veel geſchreven, maar doorgaans in een'

www.libtool.com.cn

vigen, opgewondenen partijgeest, meest door deelgenooten toejuichers van het groote Treurſpel in de ſtraten van *Parijs*, en dus met hartstogtelijke vooringenomenheid. Anderen bben, vooral later, toen de zaak een' zoo ongelukkigen er nam, en de overwinnaars zoo ongaarne naar de leſſen n wijsheid en gematigdheid hooren wilden, het tegenoverſtelde beweerd, en KAREL X zoo wel, als zijne Ministers, orgeſteld als onſchuldigen, die ſlechts door den uiterſten nood drongen tot het laatſte redmiddel — de verkrachting der *ßtitutie*, die toch het Koningſchap in den afgrond ſleepte, — komen zijn. Dus heerscht allerwegen drift en vooringenoenheid: het *juiste midden*, dat, in ſpijt van alle mislukte estigheid en verguizing door *Jakobijnen* en *Absolutisten*, ch maar het ware is, het juiste midden vindt weinig verdegers. Met zoo veel te meer genoegen hebben wij het voor s liggende boek doorgelezen, hetwelk, blijkbaar zonder voorrdeel, de geestgeſteldheid in *Frankrijk* eenige maanden vóór n noodlottigen tijd beſchouwt, toen, om met NIEBUHR ſpreken, „de zinneloosheid van het *Franſche* Hof den *Talisman* verbrijzelde, die den boozen geest der Omwenteling gebonden hield." Bijzonderheden nopens die Omwening zelve, nopens den driedaagſchen ſlag in de ſtraten zal n daarin weinig of niet aantreffen, maar wel oordeelvellin- nopens den ſtaat der partijen en der denkwijze in de Hoofdd, vóór en na de groote uitbarſting; en, ten ſlotte, eene gtige beſchouwing van het Zuiden van *Frankrijk*, hetwelk Reiziger vóór zijn vertrek naar huis bezocht.

Deze Reiziger is de beroemde F. VON RAUMER, ook bij genoegzaam door zijne voortreffelijke, bijna *klaſſieke*, *Geichte der Hohenſtaufen* bekend, en wiens *Herfſtreis naar etië* vóór omſtreeks dertien jaren ook in onze taal is overagt. De man ſtaat juist in het midden tusſchen overdre- *Liberalismus*, of *Jacobinismus*, — dat, tot welken prijs ook zij, de allernieuwſte theoriën wil verwezenlijken, der opzigt op volksaard of beſtaande inrigtingen, en daarmet grenzenlooze verwaandheid zichzelve tot alles in ſtaat dt, zonder eenige hulp van GOD te erkennen, van wien zich zoo veel mogelijk zoekt te ontſlaan, — en *Abſo- smus*, hetwelk, dikwerf met valſche Godsdienſtigheid in bond, de daden der Koningen boven alle berisping, ja boelke beoordeeling verheven acht, en zegt: „De Koning n zijne Ministers vinden dat goed; dat moet dan ook wel

„ het beste zijn, en het voegt niet, daarover te redeneeren." Een *Abſolutismus*, hetwelk de Volken ſlechts voor kudden ſchapen houdt, die de hoogvorſtelijke wil naar verkiezing mag voortdrijven of doen ſlagten. — Hij heeft verder het voordeel van een vreemdeling in *Frankrijk* te zijn, en dus *buiten* en *boven* de partijen te ſtaan, die in zulke tijden in geboren *Franſchen* misſchien geene onzijdigheid toelaten. Hij is een *Duitſcher*, in dienst van *Pruisſen*; eene Mogendheid, die in deze dagen door gematigdheid, vredelievendheid, en, in het binnenlandſche beſtuur, door behoorlijke klem aan den eenen en bevordering van echt onbekrompene inrigtingen aan den anderen kant, de vrijheid en welvaart des volks uitſtekend bevordert, en daarvoor door de algemeene rust en welwillendheid zijner Onderdanen beloond wordt. Voorzien van een' rijken ſchat van Geſchiedkunde, kon de vergelijking tuſſchen vroegere en de tegenwoordige tijden hem niet vreemd zijn, en berekende hij niet alleen, wat van eene zegepraal der *Jakobijnen*, maar ook van die der *Abſolutisten* in den geest van LODEWIJK XV (afſchuwelijker gedachtenis!) of van den ouden dwingeland LODEWIJK XIV zou geworden zijn. Daarbij is de Schrijver — hetwelk hem aan *Hollandſche* lezers vooral moet aanbevelen — doordrongen met twee eigenſchappen, die ook bij hen op hoogen prijs ſtaan; met warme *Vaderlandsliefde*, — niet ſlechts voor *Duitschland* in 't algemeen, welks voordeelen boven de *Franſchen* met alle hunne windmakerij hij meermalen in 't licht ſtelt, maar ook voor *Pruisſen*, hoewel die Staat nog geen Conſtitutie *à la Françaiſe* heeft, maar met langzame ſchreden de verbetering en volmaking in het Staatswezen nadert, — en daarbij voegt hij opregte *Godsdienſtigheid* zonder ſektengeest, maar doordrongen met echte Christelijke nederigheid, en gevoel zijner diepe afhankelijkheid van dat Wezen, zonder welks zegen onze ſterkſte vereenigde pogingen niets baten, of, zoo zij gelukken, op algemeene en bijzondere rampzaligheid uitloopen. Doch wij moeten het werk onzen lezeren een weinig nader doen kennen.

De Heer VON RAUMER begaf zich in den nawinter des jaars 1830 naar *Parijs*, met het oogmerk, om in de boekerijen aldaar merkwaardigheden voor de Geſchiedkunde — in welk vak hij te *Berlijn* aangeſteld is — te verzamelen. De reis ging over *Kaſſel*, *Bonn* en *Bruſſel*. Merkwaardig is hetgeen de onzijdige beſchouwer destijds reeds zeide, en waaruit de dwaasheid der vereeniging van twee zoo *heterogene* deelen in één Koningrijk genoegzaam blijkt, bl. 13: „ Scherp

www.libtool.com.cn

afgebakend ſtaan de oude *Vereenigde Provinciën* en de voormalige *Spaanſche Nederlanden* tegenover elkander, en met dezen het Protestantendom en het Katholicismus, de landbouw en de handel, de priesters en de leeken, de Regering en de Staten (*). Dit alles werkt op zoo verſchillende wijze en met zoo veel kracht door elkander, dat het hier *onmogelijk* ſchijnt, de hulk van Staat langs eenen bepaalden weg en tot genoegen van allen te ſturen. Zoo zijn de beide hoofddeelen van den *Nederlandſchen* Staat veeleer aaneengelijmd, dan innig in elkander gegroeid. Men zou kunnen vragen, of de Koning geene ligtere taak zou gehad hebben, zoo men eenen dubbelen Staat onder dezelfde kroon, ten naastenbij zoo als *Zweden* en *Noorwegen*, gevestigd had." Daarop volgt eene *distellezing* van plaatſen uit de *Belgiſche* ſchandbladen van 1829 en 1830, die zich over gemis van vrijheid der drukpers beklaagden, terwijl zij durfden zeggen, *dat een minuut noodig was, om een touw van hennep om een' Koninklijken hals te doen paſſen!* (bl. 17.) Doch reeds genoeg van dat land der boosheid, waarmede God geve, dat wij nooit meer in naauwe betrekking mogen komen! Want de raad, dien VON RAUMER geeft, om twee Rijken onder éene kroon te vereenigen, gelijk *Zweden* en *Noorwegen*, gaat wel goed bij twee zulke brave en godsdienſtige Natiën, niet bij hen, die zoo hemelsbreed verſchillen als de *Bataaf* en de *Belg*. Het zou daar van den *conſtitutionelen* Koning ook wezen: *Niemand kan twee Heeren dienen.*

In *Frankrijk* aangekomen, bemoeit zich VON RAUMER niet *uitſluitend* met ſtaatkunde, of met zijne *excerpten*. Ook de ſchouwburgen, zelfs het zangſpel en de *vaudeville*, en bijeenkomſten, hetzij letterkundige, hetzij louter vriendſchappelijke, met beroemde en geleerde bewoners der Hoofdſtad, bekwamen een aandeel van zijnen tijd, en hij ſpreekt daarover in zijne brieven. Het onthaal in zulke gezelſchappen is voor den gastheer goedkoop; men preſenteert er — niets, zelfs geen glas koud water; men komt, men gaat, zonder affcheid te nemen. Tusſchenbeiden ſpreekt VON RAUMER ook van in *Frankrijk* uitgekomene werken, waar thans, omtrent het tooneel vooral, een jammerlijke wanſmaak heerscht. Van tijd tot tijd woont de Schrijver ook zittingen van geleerde Genootſchappen bij, zoo als van de Akademie, bij de *receptie* van LA MARTINE.

(*) Wel te verſtaan de *Belgiſche* Leden derzelve.

Wat nu het hoofdonderwerp dezer brieven, de *ſtaatkunde*, betreft: VON RAUMER kon in April en zelfs in Mei nog niet aan de mogelijkheid eener Omwenteling gelooven, omdat hij niet begreep, dat het Ministerie moed of hare ver vermetelheid genoeg zou hebben tot een' *coup d'état*, noch aan KAREL X genoeg verblinding toeſchreef, om zich en zijn geheele Huis daaraan te wagen, dewijl hij nu eenmaal hardnekkig zijne eer daarmede gemoeid achtte, dat hij in het aanhouden van een onbekwaam Ministerie niet aan den wensch der Natie toegaf. Om zulke *coups d'état* te ondernemen, moest men niet als zwak en krachteloos *bekend ſtaan;* hetgeen, waarin een NAPOLEON ſlaagde, moest eenen KAREL X mislukken. „Ik ben," zegt VON RAUMER, „met „L. eens, dat de *Franſchen* aan eene *krachtige* Regering „*behoefte* hebben. Zij hebben zich ten minſte in veel meer „gevallen met ſlaaffche onderwerping onder het juk van een' „dwingeland geſchikt, dan eene zwakke Regering geduldig „verdragen," (bl. 222.) Zelfs ſchreef VON RAUMER op Zondag den 25 Julij, toen de beruchte bevelſchriften uitkwamen, nog eenen uitvoerigen brief over de ontdekkingen van CHAMPOLLION over *Egypte;* zoo weinig droomde hij van gevaar in het tegenwoordige. Trouwens, wanneer het Hof zoo dol en verblind was, om de vreemde Gezanten te misleiden, en hun het *woord van eer* te geven, dat er geene buitengewone ſtappen zouden gedaan worden, ten einde van lastige waarſchuwingen ontheven te blijven, en *zijnen eigen' weg te kunnen gaan;* wanneer de oude, dwaze Koning nooit vrolijker was, dan na het teekenen dier bevelſchriften; wanneer hij, met voorbeeldelooze hardnekkigheid en ſtijfhoofdigheid, volhield tot alles te laat was, ſchoon men hem op de knieën om toegevendheid ſmeekte, — dan heeft hij wel zijn lot verdiend. Jammer maar, dat hij daardoor zoo onnoemelijk veel kwaads aan *Europa* gebrouwen heeft! Men heeft den tegenwoordigen Koning beſchuldigd, van door kuiperijen den troon bemagtigd te hebben; volgens onzen Reiziger is dit zoo niet. De *ſpoedige* troonsbeklimming van Koning LODEWIJK FILIPS (die waarlijk niet op rozen rust!) was het eenige, maar ook onfeilbare redmiddel tegen het allerergſte, wat voor *Europa* had kunnen gebeuren, de oprigting eener Republiek, die in de toenmalige volksſtemming door de heethoofden zeer zeker zou doorgedrongen zijn, wanneer men het Hertogje van *Bordeaux* tot Koning gemaakt had. Ook heeft Koning LODEWIJK FILIPS, hoezeer in den beginne wat te toegevend

www.libtool.com.cn

door de *Jakobijnen*, naderhand, door de benoeming van het Ministerie PÉRIER, zich wel als een' vriend der gematigde vrijheid, der orde en des vredes betoond. Alle de woelingen van de partij der *Carlisten*, die zich niet schamen, om zelfs met de *Jakobijnen broederschap* aan te binden, zijn dus uit den boozen, en kunnen niet dan nadeelig op de rust van *Frankrijk*, en bij gevolg op die van *Europa*, werken. Onze Natie, die vurig naar vrede haakt, ziet dit thans al in, en juicht niet, als sommige heethoofden in November j. l., het oproer der armen tegen de rijken (gelijk in *Lyon*) toe, omdat het den *Carlisten* in de hand kon werken, en Koning LODEWIJK FILIPS moeijelijkheden verwekken. Dat daarom mannen als CHATEAUBRIAND en HYDE DE NEUFVILLE hunner overtuiging getrouw blijven, is edel en loffelijk, en wordt door VON RAUMER ook toegejuicht.

Het laatste gedeelte van het tweede Stuk bestaat in eene reis door zuidelijk *Frankrijk*. Bij de komst naar *Parijs* had hij het noordelijke, op een uitstapje naar *Rouen* en *Havre* (juist gedurende het gevecht in *Parijs*) het westelijke *Frankrijk* gezien, 't welk hij doorgaans langs de *Seine* uitstekend schoon vond. Thans wilde hij zich naar het beroemde Zuiden van dat Rijk begeven. Dit viel hem echter over 't algemeen zeer uit de hand. Met uitzondering van de oevers der *Loire*, is het geheele land óf slechts met heggen en struiken, die vrij verwaarloosd zijn, bezet (zoo als in de *Vendée*), óf door een eentoonig. „Ik weet het," zegt onze VON RAUMER, „men vindt reisbeschrijvers, die het Zuiden van „*Frankrijk* hemelhoog roemen; maar ik kan dit nergens anders aan toeschrijven, dan dat zij hun geld niet voor niets „uitgegeven willen hebben, en dwaas genoeg zijn geweest, „om de *Seine*, de *Loire* en de *Pyreneën* over het hoofd te „zien. De bergen of liever de heuvels hebben niets schilderachtigs, niets verhevens en zijn alles behalve vruchtbaar. Het land is ten deele geheel verwoest, ten deele met wijngaarden en olijfboomen beplant. Met dit laatste had ik vrede, zoo de olijfboomen er slechts zoodanig uitzagen, als in de *villa* van HADRIANUS te *Tivoli*; maar het zijn kleine, knoesterige stronken. De wijngaarden kruipen, kort afgesneden en verward, langs den grond (bl. 169, 170). Dit land is, over het geheel genomen, kaal, onvruchtbaar en kleurloos (bl. 173). Tusschen *Aix* en *Gap* in *Provence* vindt men *woestenijen*: van onze twee reisgenooten betuigde

„ de een, een *Italiaan*, die pas uit *Syrië* en *Egypte* terugge-
„ keerd was, dat die landen er even dor uitzagen; en de an-
„ der, die uit *Algiers* kwam, verhaalde, dat de *Afrikaan-*
„ *sche* kust, bij deze landſtreek vergeleken, een groen en
„ bekoorlijk aanzien had. Schaduwrijk geboomte en friſsche
„ weiden vindt men in het Zuiden van *Frankrijk* niet, en
„ aan de *Durance* zelfs geen' grashalm (bl. 185). In *Frank-*
„ *rijk* wordt, zoo het ſchijnt, al het zingend gevogelte dood-
„ geſchoten, gevangen of opgegeten, en toch zingen deze
„ diertjes hun liedeken ter eere Gods vrij wat beter, dan de
„ meeste *Franſchen* hunnen Marſeillaanſchen marsch" (bl. 198).
(En dan praten die ſnoevers en domkoppen nog van de *Hollandſche* moeraſsen en kikvorſchen! Gaf God hun maar wat van ons water!) — Over 't algemeen is het laatſte gedeelte des werks van VON RAUMER op een' vrij wat lageren toon voor *Frankrijk* geſtemd, dan het vroegere. Geen wonder! hij zag thans, waar *le glorieux Peuple des barricades* heen wilde, — naar algemeenen Oorlog!

De vertaling is uitnemend wél geſlaagd; wij hebben nergens reden tot aanmerkingen op dezelve gevonden. Ook enkele (hoewel ſpaarzame) aanteekeningen des Vertalers dragen blijk van deszelfs ſchranderheid, belezenheid, en gematigdheid in het oordeelen.

M. TULLII CICERONIS Orationum cæt. *D. i. De overblijffelen der Redevoeringen van* CICERO, *voor* TULLIUS, *tegen* CLODIUS, *voor* SCAURUS *en* FLACCUS, *met Aanteekeningen van eenen ouden Scholiast. Uitgegeven en opgehelderd door Mr.* E. C. D'ENGELBRONNER. *Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. 1830. *In gr.* 8*vo. LII*, 352 *bl. f* 3-50.

De boeken der Ouden, wij bedoelen bijzonder de *Romeinen*, waren geſchreven op parkement. Nu hadden de *Romeinen* zelve wel eens de gewoonte, hetzij dan uit zuinigheid, hetzij om andere reden, de letters van een beſchreven ſtuk parkement uit te wisſchen, of, zoo dat niet gebeuren konde, dezelve met een mes uit te ſchrappen, en zoo hadden zij weêr ſchoon papier, gelijk wij zouden zeggen. Ongelukkig is die gewoonte van de oudere tot de latere *Romeinen* overgegaan; en toen de Christenen minder kennis en ſmaak hadden, ja

www.libtool.com.cn

lſs uit een zeker gevoel van pligt en vroomheid de oude
teren haatten, is er zoo menig kostelijk boek op deze wijze
rloren gegaan. Men vaagde of ſchrapte de heerlijkſte ſtuk-
n van eenen CICERO ſchoon, en beſchreef ze met ſer-
enen, legenden, gebeden en dergelijke zaken. Men is
nhier op het denkbeeld gekomen, om die nieuwere letters
derom te doen verdwijnen en de oude te voorſchijn te doen
men, en de beroemde ANGELUS MAJUS, om van ande-
n niet te ſpreken, heeft zich in dit opzigt eenen onſterfe-
ten roem verworven. Aan zijne onvermoeide vlijt zijn wij
k deze kostbare overblijffelen van CICERO's Oratiën ver-
nldigd, welke den Geleerden reeds bekend zijn uit de uit-
ven van MAJUS en PEYRON.

De Heer D'ENGELBRONNER geeft dezelve nu op nieuw
het licht met zijne verklaringen, ten behoeve van jonge
den, welke zich toeleggen op de kennis der regtsgeleerd-
d en oude letteren. En zoo iets had waarlijk op eene ma-
r kunnen geſchieden, welke zeer nuttig zoude geweest
n, indien namelijk de Heer D'ENGELBRONNER had
edgevonden, den tekst en de oude ſcholiën te geven met
aanteekeningen van MAJUS en PEYRON, en zijne eige-
, waar het nuttig en noodig was, er bij te voegen. Nu
er een dik boek uit voortgekomen, hetwelk door een ander
t gevolgd te worden, behelzende verreweg het grootſte
leelte eene zamenhooping van zaken, welke tot het on-
werp in zeer geringe betrekking ſtaan. Daar ſtraalt eene
ht door, om toch een lijvig werk te leveren.

De Voorrede beſlaat tweeënvijftig bladzijden, en bevat
n betoog over het nut van de kennis en het gebruik der
tijnſche taal, wat MAJUS en PEYRON verrigt hebben,
estal uit derzelver voorredenen overgenomen en zaamge-
d, en wat het plan van den uitgever zelven is. Wat dat
ng betreft, de Schrijver had hetzelve beter achterwege
aten. Het behelst niet alleen niets nieuws, maar op verre na
t alles, wat er over konde gezegd worden. En het is eene
le en afgezaagde ſtof. Daarenboven is de vorm van dat be-
g zeer onbehagelijk. De Schrijver ſchijnt niet geheel vreemd
tijn in de ſchriften van CICERO, en lust en zin te hebben,
den ſchrijſtrant van dien *Romein* te volgen; en het komt
ook voor, dat hij, bij meerdere oefening, daarin nog
eenige vorderingen zal maken. Voor zoo verre wij uit
werk mogen beſluiten, beſtaat het *Ciceronianismus* van den

Heer D'ENGELBRONNER thans ſlechts in het navolgen van eenige woorden, phraſen, woordplaatſing, en zoo wat meer van die uiterlijkheden. Maar de geest van CICERO, de beſchaafdheid, eene meer wezenlijke gelijkheid, zoo als in MURETUS, ERNESTI, RUHNKENIUS en WYTTENBACH was, van deze is de Heer D'ENGELBRONNER nog verre verwijderd.

Wij noemden, boven, den vorm van dit betoog zeer onbehagelijk. De Schrijver zal bij CICERO wel gelezen, of uit het voorbeeld van CICERO zelven opgemerkt hebben, dat de ſtijl en houding van eene *verhandeling* zeer veel verſchilt van den ſtijl en de houding eener *redevoering*. Dan verſchilt nog de eene redevoering veel van de andere, en het onderwerp zelve geeft aan de taal en uitdrukkingen eene verſchillende wending. CICERO ſprak anders voor ARCHIAS, anders, om maar iets te noemen, voor C. RABIRIUS. De Latijnſche redevoeringen in onze dagen zijn meestal van eenen wetenſchappelijken inhoud. Wanneer nu iemand in zoodanige redevoering die kracht en dat vuur wil navolgen, welke CICERO b. v. in zijne *Philippicæ* ten toon ſpreidt, dan is dat een bewijs, dat die redenaar den waren zin niet heeft, om CICERO op de regte manier na te volgen en geen' goeden ſmaak bezit. De verhandeling van D'ENGELBRONNER ſchijnt oorſpronkelijk gediend te hebben, of gediend te moeten hebben, voor eene redevoering. Onder anderen ſchijnt dit ook daaruit te blijken, dat de Schrijver de woorden A. A. (toehoorders) overal veranderd heeft in H. L. (lezers) en bl. 8 A. A., zonder daaraan te denken, heeft laten ſtaan. Maar, zelfs als *redevoering* beſchouwd, heeft het ſtuk dit hoofdgebrek, dat het op eenen toon geſtemd is, welke voor het onderwerp veel te hoog klinkt. Wij konden ons dikwijls niet onthouden van lagchen, en zeiden tot onszelven: dat is dan wel *fluctus in ſimpulo!* Één voorbeeld zij genoeg: op bl. XVII zegt de Schrijver: „ Intusſchen verzoek ik u op het ernſtigſte, Lezers, dat gij niet denkt, dat het mij zoo maar in de gedachte gekomen is om voor Sophist te ſpelen. Want indien eene of andere ANTALCIDAS ons vroeg, of er dan iemand van eene zoo krankzinnige en hopelooze ziel is, die het niet, de voortreffelijkheid en waardigheid der Latijnſche taal niet wil erkennen, dan zal ik dit ſlechts ten antwoord geven, dat het ook de letteren aan geene monſters ontbreekt." (*Monſtrum*, dit zij voor den lezer, die geen Latijn verſtaat, ge-

www.libtool.com.cn

beteekent iets, hetwelk geheel *onnatuurlijk*, *afgelijk* at is voorwaar niet *Ciceroniaansch*, al is het ook ge- iet *Ciceroniaansche* woorden en woordplaatsing. Aller- *Ciceroniaansch* is verder de geheele geest van het ver- n eenen toon, welke zekere meesterachtige trotschheid, aafdheid en winderigheid ademt. Ook ontmoet men daar lange en duistere volzinnen, welke men eerder rhaasting dan aan onkunde moet toeschrijven. Bl. X. *aliud de se scribi recusavit*," verstaan wij niet: de r zegt het tegendeel van hetgeen hij moest zeggen. I maakt hij den Graaf VAN NIEUPOORT een com- , en vergelijkt hem bij den ouden CATO, „ *qui se- ras attigit, easque ita perdidicit.*" D'ENGELBRON- reet wel, als hij zich bedenkt, dat *attigit* hier zeer d gezegd is. Wij gelooven ook, dat *liber ephemeris* ed is, en zouden niet schrijven *habeo auctores ut ti*, maar *Facciolatum*.

hebben ons vrij lang opgehouden met deze verhande- zullen ons gelukkig rekenen, als de Heer D'ENGEL- ER, die zoo goeden aanleg heeft, met deze aan- en zijn voordeel doet. Over de *Explanatio*, of de ng van deze fragmenten van CICERO, zullen wij l zeggen. Dezelve is van tweederlei aard. De taal- aanmerkingen betreffen nu en dan de Ortographie, ornamelijk de Latiniteit, en de nieuwere Latinisten er dikwijls wegens eene of andere minder Latijnsche ing scherp berispt. De regtsgeleerde aanmerkingen mtijds in *verhandelingen* ontaard; zelfs is achter het werk eene *Digressio de Romanorum politia* gevoegd, e meer dan zestig bladzijden, en zaken behelzende, en overal kan lezen.

---

yne. *Mengelingen voor Geschied- en Letterkunde. Ver- d door* H. W. TIJDEMAN, B. F. TIJDEMAN *en* J. F. L NIJENHUIS. *IIde Deel. Te Rotterdam, bij* de J. Allart. 1831. *In gr.* 8*vo.* 418 *Bl. f* 3 - 60.

de *Mnemosyne* reeds zoo menigmaal, wat den geest nd van het werk over het algemeen betreft, aange- is, achten wij het overbodig, het reeds vermelde te , en willen ons liever met den inhoud bezig hou-

den van het thans aangekondigde deel op zichzelve. Hetzelve wordt aangevangen met eene *Lofrede op Mr.* HIERONYMUS VAN ALPHEN, van welke de wedergade in het vorige deel was geplaatst geweest. Was de eerstgeplaatste levendiger en bloeijender van stijl, zoo is *deze* rijker in behandeling, en verdient dus wel, na die eerste gelezen te worden. In deze Lofrede was met verdienden lof gewag gemaakt van de *Inleiding tot de jaarlijksche Generale Petitie voor het jaar* 1794, *door den Raad van Staten* der toenmalige Republiek *aan de Staten-Generaal voorgedragen den* 27 *December* 1793. Van deze inleiding is VAN ALPHEN, toen Raad en Thesaurier-Generaal der Vereenigde Nederlanden, volgens het getuigenis van nog levende Staatslieden van dien tijd, de steller. Dit stuk was, wel is waar, reeds in druk uitgegeven in de *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* voor 1793, maar, wegens de omslagtigheid van deze Jaarboeken, voor de meeste lezers weinig toegankelijk. Daar het nu de Verzamelaars der *Mnemosyne* gelukte, ook de *Inleiding tot de Petitie voor het jaar* 1795, welke nooit te voren uitgegeven was, in handschrift te vinden, en zij er oogenblikkelijk den stijl en toon in herkenden van den Christen-Staatsman H. VAN ALPHEN; daar eindelijk de zamenhang van beide Petitiën voor 1794 en 1795 zeer groot is, besloot men, beide Inleidingen, in derzelver geheel, in dit werk over te nemen. Men vindt in beide eene beschouwing van den toenmaligen staat des Vaderlands, en mag, met den Lofredenaar van VAN ALPHEN, beide deze deftig welsprekende en godsdienstige stukken, bij zoo plegtige gelegenheid voortgebragt, als 't ware de zwanezangen noemen der oude Constitutie. Offschoon de *Mnemosyne* niet bij voorkeur bestemd moge zijn voor de zoodanigen, die geheel onbekend zijn met de Fransche taal, meenen wij echter slechts één van beide voor waarheid te kunnen houden, dat, namelijk, de Verzamelaars aan velen van hunne lezers eene wezenlijke dienst zouden bewezen hebben, met het overgenomene uit DE FLASSAN, *Histoire de la Diplomatie Française*, in onze taal over te brengen, of, indien het werk in het geheel niet bestemd is voor zoodanige landgenooten, voor welke hieraan behoefte was, dat de naauwe vereeniging van ons Vaderland met *Frankrijk*, vooral in de jaren, in welke DE FLASSAN's werk in het licht verscheen, grond geeft om te oordeelen, dat dit werk niet zoo geheel onbekend onder ons is gebleven, dat er behoefte was aan

www.libtool.com.cn

e letterlijke overneming van een gedeelte van het oorſpron-
ike. Het overgenomene ſtuk zelf is belangrijk; maar in
:elve wordt zoo zeer niet bewezen, dat de Nederland-
ſtaatsgeſchillen door *Frankrijk* zijn berokkend, gelijk de
zamelaars het doel hebben met hetzelve te bewijzen, als
, dat *Frankrijk* van de reeds beſtaande geſchillen in ons
erland in het laatſte vierde gedeelte der vorige eeuw be-
dig gebruik heeft gemaakt, om zich eenen aanhang in
lerland te verkrijgen tegen *Engeland*. Het eigenlijk ge-
de verhaal toch van DE FLASSAN vangt aan met de
ist in *Holland* van den Hertog DE LA VAUGUION, als
nsch Ambasſadeur, in het jaar 1776; en ieder, die be-
d is met de geſchiedenis van ons Vaderland, weet, dat
is vroeger de bedoelde geſchillen met hevigheid gevoerd
l. — Wat de beide Redevoeringen betreft van W. A. OC-
RSE, gehouden in 1796 en 1797, *over de gebreken der
nde Nederlandſche Staatsregeling*, zijn wij het, niette-
ſtaande het aangevoerde tot verdediging van derzelver
atſing, één's met „den geachten vriend, die zijne ver-
wondering en misnoegen betuigde, dat de Verzamelaars nu
og die verouderde en geheel ontijdig gewordene, en reeds
n derzelver tijd te heftige en te ſcherpe ſtukken zouden
n 't licht geven." In zijne *Vruchten en Reſultaten van
meer dan zestigjarig leven* heeft OCKERSE zelf erkend,
voor een aanmerkelijk gedeelte onze burgerlijke verdeeld-
len en rampen daardoor veroorzaakt zijn, „dat men zijne
og werkelijk genotene voorregten niet op betamelijken
rijs ſtelde, maar naar eene hier beneden denkbeeldige
laatkundige volmaaktheid jaagde." Over volksverdeeldhe-
ſprekende, zegt OCKERSE ook nog in deze *Reſultaten*,
de D. bl. 109: „Ik heb mijne onvoorzigtige ſtappen en
voorbarigheden lang en hartelijk betreurd, van alle ſtaatkun-
lige woelingen een' diepen afkeer gekregen, mij innig
erblijd in de gelukkige demping aller volksverdeeldheden
loor den edelen Vorst, die ons thans regeert," enz. Ons
ikt, dat de Redenaar, die in rijperen ouderdom zóó over
ie *politieke carrière* ſprak, de uitgave van deze Redevoe-
gen niet zou goedgekeurd hebben; en de overtuiging hier-
moest, naar ons gevoel, genoegzaam zijn geweest, om
e ſtukken achterwege te houden. — De Voorlezing, *over
verſchillende gevoelens aangaande de afkomst van* WITTE
N HAAMSTEE, heeft ten oogmerk, het gevoelen van

VAN SPAEN en BILDERDIJK te ſtaven, dat genoemde held niet een onwettige, maar de wettige zoon was van Graaf FLORIS V en AGNES VAN DER SLUIS. Wij achten ons niet bevoegd, het geſchil over deze zaak te beſlisſen, maar willen den lof van duidelijkheid, en, voor zoo veel de aard van het onderwerp dit toeliet, dien van onderhoudend te zijn, aan het hier geplaatſte ſtuk niet weigeren. — De Heer BENJAMIN CONSTANT heeft, in zijn werk: *De la Religion*, enz. getracht te bewijzen, dat de *Ilias* en *Odyſſee* tot twee verſchillende tijdvakken behooren: tegen dit gevoelen zijn gerigt de *Bedenkingen over het gevoelen van* B. CONSTANT, *aangaande de Ilias en de Odyſſee*, door P. VAN LIMBURG BROUWER. De Schrijver der *Proeve over Homerus* geeft hier nieuwe blijken, hoe grondig hij met beide dichtſtukken bekend is. En daar de bewijzen, welke B. CONSTANT voor zijn gevoelen bijbrengt, geheel behooren tot de klaſſe der genen, welke men gewoon is *inwendige* te noemen, geeft derzelver wederlegging den Schrijver van zelf aanleiding, om den lezer rond te leiden langs geheel het door den Dichter opgehangene tafereel, en hem deszelfs onderſcheidene ſchoonheden te doen beoordeelen. — Hierop volgt eene *Verhandeling over den aard der Wijsbegeerte, en de beste wijze om haar te beoefenen*, door Mr. A. F. SIFFLÉ. Deze Verhandeling heeft als voorlezing gediend in het Zeeuwsch Genootſchap der Wetenſchappen. Het hier behandelde onderwerp is te groot van omvang, om binnen de perken eener *voorlezing* grondig behandeld te kunnen worden. Deze Verhandeling heeft daardoor dan ook veel van een *compendium*, hetwelk beſtemd is, om ten grondſlag te verſtrekken voor eene meer uitgebreide behandeling van zaken, die hier ſlechts met een woord konden worden aangeſtipt. — De artikelen *over* SWEDENBURG *en Dweeperij*, uit den *Wandsbecker Bode* van CLAUDIUS, zijn te bekend, om er veel van te zeggen. Zij zijn meer aangenaam om den luimigen geest, die er in heerscht, dan wel genoegzaam, om, ons ten minſte, te overtuigen, dat SWEDENBURG werkelijk Geesten heeft gezien. Is het doel der plaatſing geweest, om den lezer te onthalen op een proefje van den geest en de luim van CLAUDIUS, dan hebben wij er vrede mede; maar worden deze ſtukken aangevoerd, om SWEDENBURG, in de ſchatting van het publiek, tot eenen *Ziener* te maken, dan is immers *dit* twistſtuk al te dikwijls behandeld, om er al weder op

www.libtool.com.cn

terug te komen. — Voorts zijn er, tot beſluit, Gedichten geplaatst, van verſchillende waarde, van E. WASSENBERGH, A. VAN DER WILLIGEN, J. VAN HARDERWIJK R. Z., G. VAN REYN, A. F. SIFFLÉ, G. J. GERSEN, L. G. VISSCHER, en P. H. MARRON.

Wij hopen door dit ons verſlag iets bijgedragen te hebben, om de beminnaars van Geſchied- en Letterkunde belang te doen ſtellen in de voortzetting van dit werk. Het ontbreekt in dit deel niet aan ſtukken van belangrijken inhoud. Maar wij raden *Mnemoſyne*, dat zij haren HERMES wat beter onder *appel* houde; want ſlechts voor eene enkele maal kan de verontſchuldiging, in de Voorrde aangevoerd, gelden, dat die vlugge guit zijne meesteres met de plaatſing van het een of ander ſtuk vergaauwd heeft.

Over de belangrijkheid eens zestigjarigen ouderdoms, in den jare 1831; *of Schets der hoogst merkwaardige verſchijnſelen, welke dien leeftijd bij uitſtek kenmerken. Te Amſterdam, bij* A. Vink. 1831. *In gr.* 8*vo.* 186 *Bl. f* 2 - 40.

De Schrijver twijfelt, of er onder al de Eeuwen, welke ſinds de Schepping vervlogen, wel één aan te wijzen is, die in belangrijkheid met de jongstverloopene halve Eeuw kan vergeleken worden; of de gebeurtenisſen en verſchijnſelen, welke, gedurende de laatſte vijftig jaren, elkander met zoo veel ſnelheid opvolgden en als 't ware verdrongen, niet kunnen geacht worden rijkelijk op te wegen tegen hetgeen meer dan één vroegere Eeuw van dien aard te aanſchouwen gaf. Zulks deed hem beſluiten, om, in een kort overzigt dezer merkwaardige gebeurtenisſen en verſchijnſelen, de belangrijkheid aan te toonen eens zestigjarigen leeftijds in den jare 1831. Men verwachte hier niet zoo zeer een tijdrekenkundig verſlag, als wel een geſchied- en redekunſtig gedenkſchrift van het op den titel genoemde tijdvak. Geſchiedkundig noemen wij deze herinneringen, in zoo ver zij getuigen van de bekendheid des Schrijvers met de voornaamſte gebeurtenisſen van den leeftijd, dien hij zich voorgeſteld heeft te ſchetſen, en van den wijsgeerigen blik, met welken hij dezelve heeft gadegeſlagen, en derzelver oorzaken, gevolgen en onderling verband weet te beoordeelen. De ſtijl van het werk is nu eens bevallig en vrolijk, dan weder ſtatig en verhe-

ven, gelijk ook de hier heerſchende geest nu eens hoog ernſtig, dan weder luimig en ſchertſend is. Deze afwisſeling draagt niet weinig bij tot veraangenaming der lezing. Daar het groot aantal der hier behandelde zaken het ons onmogelijk maakt, een doorloopend verſlag van den inhoud des werks te geven, willen wij liever, ten einde onze lezers zelven te doen oordeelen, iets tot eene proeve overnemen.

Na met een woord geſproken te hebben van KATHARINA II, JOZEF II, FREDERIK DEN GROOTEN en WILLEM V, gaat de Schrijver dus voort: „Maar wenden we voor als nog het oog van bijzondere perſonen af, en vestigen we het op voorwerpen van grooteren omvang, op Volken, op Staten, ja op Werelddeelen. Volge mij dus uwe verbeelding al aanſtonds naar gene zijde des grooten Oceaans, naar het land, waar leden van alle volken der aarde tot één volk zijn zamengeſmolten; naar het land, welks kusten door de twee grootſte wereldzeeën gebeukt worden, waar de *Niagara* zijne wateren in den afgrond dondert, waar de reusachtige *Miſſiſippi* zeshonderd mijlen lands bevochtigt; in één woord, naar het land van WASHINGTON, naar *Noord-Amerika!* — Welk eene verbazende verandering onderging deze groote helft der Nieuwe wereld! Terwijl CLEMENS XIV de orde der Jezuiten in *Europa* afſchaft, en daardoor de grootſte vijanden des menschdoms in hunnen euvelmoed fnuikt, vliegt de Engel des verderfs over den *Atlantiſchen* Oceaan, en doet een der geweldigſte oorlogen, een ſtrijd op leven of dood, ontbranden tusſchen *Engeland* en deszelfs *Noord-Amerikaanſche* onderdanen, en na achtjarigen, hardnekkigen krijg, ſchiet de zon, voor de eerſte maal ſinds de ſchepping der wereld, hare ſtralen op een vrij volk in de Nieuwe wereld, terwijl gelijktijdig de ſchoonſte parel van *Brittanjes* kroon valt."

Ten beſluite nog het volgende, over den toeſtand van ons Vaderland: „Voor zoo ver gij *Nederlanders* zijt, hebt gij uw dierbaar Vaderland ook, gedurende dit tijdvak, het toppunt van welvaart zien bereiken; maar tevens (het is bijkans onmogelijk, zulks van denzelfden leeftijd te kunnen gelooven) hebt gij het zien zinken, ja zinken tot ſchier peillooze diepte, en die zijn aanzijn onkenbaar, zijn' naam onleesbaar maakte. Echter hebt gij het ook uit dien vernederden ſtaat zien herrijzen, en zelfs met eenigen glans het gebogen hoofd zien opbeuren; gij hebt het weêr zien plaats nemen onder de aloude Staten van *Europa*. — U, dierbare geboortegrond,

www.libtool.com.cn

mogen uwe zestigjarige zonen en dochteren nog eenmaal, met gewenschte krachten, die eerwaardige plaats zien hernemen, welke u onder de volken der Christenheid zoo regtvaardig toekomt; herneem die weldra, mijn geliefd Vaderland; herrijs, maar herrijs met ongeleenden en alleen van den God uwer vaderen afgebeden luister!"

Zonder te durven beslissen, of deze herinneringen zamengesteld zijn uit het vrijwillig gekozen oogpunt van eenen jongeren Schrijver, dan of werkelijk een zestigjarig Landgenoot ons hier de flotsom van zijne opmerkingen en herinneringen mededeelt, meenen wij dit boek te moeten aanbevelen, zoo wel wegens deszelfs onderhoudenden toon, als wegens den goeden geest, die in hetzelve heerscht.

GATHOCLES, *Treurspel. Door* HENDRIK HARMEN KLIJN, *Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid van het Koninklijk Instituut, van de Koninklijke Akademie, enz. Te Amsterdam, bij* J. van der Hey en Zoon. 1832. *In gr.* 8*vo. XVI en* 118 *bl. f* 2-40.

Met blijdschap zagen wij, eerst uit de aankondiging, daarna uit de toezending ter beoordeeling van het onderhavige werkje, dat onze KLIJN zijne lier nog niet aan de wilgen heeft gehangen. Met roem bekend door zijnen FILIPS VAN EGMOND, maar niet minder door zijnen, met ongewone toejuiching ontvangenen MONTIGNI, twee stukken uit de vaderlandsche Geschiedenis, beproefde hij op nieuw zijne krachten aan het vorstelijke Treurspel. Hij koos thans echter een tafereel uit de vervolgingen der Christenen, en het is de vrucht van dezen dichterlijken arbeid, die wij thans voor ons hebben in AGATHOCLES.

Meer dan den naam heeft de held van KLIJN gemeen met dien der bevallige Schrijfster van den voortreffelijken Roman, aan welken ieder ongetwijfeld bij den naam denkt. Men oordeele uit deze schets van den inhoud:

De schoonzoon van DIOCLETIANUS, GALERIUS, een man, „ stuursch van inborst en hoogmoedig op zijne overwinningen, met een geslepen oordeel, maar daarbij trotsch en opgeblazen van geest, driftig van aard, ja somtijds zelfs wreed," (Voorr. bl. IX) had naauwelijks den troon van het Oostersch-Romeinsch Keizerrijk beklommen, of de vervolging

www.libtool.com.cn

der Christenen ving met nieuwe woede aan. CONSTANTINUS, naderhand bekend onder den naam van *den Groote*, opgevoed aan het hof van DIOCLETIANUS, bemind bij volk en leger, en daardoor het voorwerp van den haat en argwaan van GALERIUS, ontkwam alleen daardoor aan dezen, dat hij het Keizerlijke paleis te *Nicomedië* heimelijk verliet, en zich *Brittannië* ter wijkplaats koos. Vandaar in de hoofdstad

die woede om Constantinus vlugt;
Die waapning, dat gemor, die moord en 't luid gerucht
Dat Constantinus had naar 's keizers kroon gegrepen;
Van dáár 't bevel, om hen terstond ter straf te slepen,
Die schuldig aan die vlugt.....

Zoo stonden de zaken, toen AGATHOCLES, weleer bevelhebber der Keizerlijke lijfwacht onder DIOCLETIANUS, Christen, offchoon als zoodanig aan het hof niet bekend, bemind bij het leger, in aanzien bij het volk en in achting bij GALERIUS, thans op het land levende, de gruwelijke vervolging zag, doch nu ook naar *Nicomedië* vertrok, ten einde wat mogelijk ware te doen, om het onweder, dat reeds over de Christenen was losgebarsten en nog verder dreigde, af te weren. Het wordt ontdekt, dat er eene zamenzwering was gesmeed, ten einde GALERIUS te onttroonen en het Christendom openlijk te verheffen. Ook het leger behoorde daartoe voor een aanmerkelijk gedeelte. De Keizer alzoo, op zijne lijfwacht zelfs niet kunnende rekenen, besluit, AGATHOCLES' tusschenkomst in te roepen, om zich van kroon en leven te verzekeren. Maar nu blijkt het, dat deze zelf aan het hoofd staat van 's Keizers tegenstanders. GALERIUS kan zulks eerst niet gelooven; wil

zich zelv' bedwingen,
En, veinzende, aan 't verraad zijn diepst geheim ontwringen;
Wil bij Agathocles beproeven wat hij zoekt.....

Het zwijgen voldingt deszelfs schuld. De voorspraak echter van TIRIDATES, Koning van *Armenië*, die aan AGATHOCLES zijn' troon verschuldigd was, bewerkt zoo veel, dat GALERIUS genade wil verleenen, indien AGATHOCLES

zijn gruweldaad erkent,
En na(ar) 't verbeetren van zijn wangedrag wil trachten.

www.libtool.com.cn

Eene briefrol, door CONSTANTINUS aan AGATHOCLES
:rigt en onderſchept, ſtelt de ſchuld en de belijdenis van
:t Christengeloof des laatſten buiten alle bedenking; zoo-
t GALERIUS, aangehitst door den listigen MARCIUS,
n' vertrouwde, eindelijk beſluit tot het voltrekken der ſtraf
n AGATHOCLES, die reeds in een' zijvleugel van het pa-
s in verzekerde bewaring was geſteld. Deze intusſchen is van
)NSTANTIJN's behouden aankomst in *Brittannië* nog on-
wust, en geene tranen van zijne gade, geene aanbieding
n TIRIDATES van gelegenheid tot vlugten zijn in ſtaat,
1 man, die daar ſtaat als eene rots, te doen wankelen in
n beſluit, om zich voor de heilige zaak des Christendoms
te offeren; ja, voor GALERIUS zelven erkent hij on-
wimpeld, dat hij het hoofd der zamenſpanning, dat hij
risten is.

Het gevaar des Keizers klimt. THEOPHANIA, de gade
n den held, heeft zich aan het hoofd der beweging ge-
ld; GALERIUS zelf zag haar,

met onbeſuisd geweld,
Gevolgd door 't krijgsvolk, en naar dit paleis geſneld,
gangen en gewelf met blinde woestheid dringen;
1 zelfs Agathocles ſtraks aan zijn' wacht ontwringen;
Marcellus zelve daagde en dreef zijn benden voort,
En hief d'allarmkreet aan en bruide 't vreeslijk woord,
t woord, dat door zijn' klank den ſtoutſte zelfs doet beven:
Redt, redt Agathocles! doet Romes dwingland ſneven."
t Gold nu mijn' troon; ik gaf aan Marcius bevel
'en aanval, 't werd volbragt; ik wendde en keerde ſnel
ar dit paleis: ja hier wil ik mijn regten ſtaven,
, zoo ik zwichten moet, mij onder 't puin begraven.

Het bijgeloof verſterkt den angst. Een droom had hem de
epraal des Christendoms geſchilderd, in welken hij,

. op 't diepst ontroerd, deez' ſnoode lastring (hoorde) klinken:
Uw templen zijn gesloopt, uw goden zijn een spot;
Geloofd zij die genaakt in naam van d' eengen God!
lij komt, hij komt, voor wien eens aller knie zal buigen."

GALERIUS blijft meester. AGATHOCLES wordt weder
angen genomen. Hij had het purper afgeworpen:

www.libtool.com.cn

„ 'k Zoek (riep hij) rang noch eer, maar 'k eisch der moordren straf."

Dit laatste treft den Keizer.

Goôn! (zegt hij) kon ik hem op nieuw weêr aan mijn dienst verpanden,
Hoe vast zou, met zijn hulp, in 't eind mijn rijkstroon staan.

(*Tegen* MARCIUS.)

De huichlaar kan nu 't loon zijns misdrijfs niet ontgaan;
Voor 't schandlijk Christenrot het heil des rijks te wagen!
Hij zal die stoutheid zich nog in dit uur beklagen.

(Een niet gelukkige regel. De uitdrukking is veel te flaauw.

Voor 't schandlijk Christenrot een rijk op 't spel te zetten;
De Goôn te lasteren!... mijn wraak zal hem verpletten.

Dit voldoet ons nog niet geheel, maar zou toch, dunkt ons, sterker zijn.)

Echter ziet GALERIUS nog in den gevangene den man, die „ ook het Westersch rijk voor zijn gezag kon doen bukken," en biedt THEOPHANIA vergiffenis aan voor haren echtgenoot, mits

...hij vereere op nieuw de goôn die Rome ons gaf,
En zweer zijn gruwelleer en roekloos pogen af.

Maar AGATHOCLES blijft standvastig, al dreigt GALERIUS hem met den dood van zijn kind. Zelfs bij THEOPHANIA wint het Christelijk geloof het van

Den bant, die 't harte bint
Der moeder aen het kint
Gebaert met wee en smarte,
Aen hare borst met melck gevoedt,
Zoo lang gedraegen onder 't harte.

Ook het herhaalde smeeken van TIRIDATES, dat „ hij zichzelven spare," is vergeefs; hij blijft standvastig.

Onder dit alles (wij zijn tot het vijfde Bedrijf genaderd) komt te *Nicomedië*

De maar dat Konstantijn, toen 's vaders snelle dood
Hem 't vorstelijk staatsbestuur in al zijn' omvang bood,

www.libtool.com.cn

't eigen uur niet ſlechts der Chriſtnen boeijen ſlaakte,
Maar openlijk de goôn, als valſche goôn, verzaakte,
Zich zelven Chriſten noemde, en, Romes eer ten ſmaad,
Die ſnoode leer verhief tot godsdienſt van den ſtaat.

Nu heeft alzoo GALERIUS niets meer van AGATHOCLES te hopen, en zal dezen

naar zijn verdienſte ſtraffen,
Het ſchriklijkst foltertuig, zoo gruwzaam dat natuur....

Hiervan ziet MARCIUS het gevaar, en deze beweegt den keizer, den gevreesde meer heimelijk ter dood te doen brengen, gelijk hij dan ook uit de hand van dezen vleijer den giftbeker ontvangt. Doch hij ſterft niet, dan na de heugelijke tijding te hebben vernomen..... Doch wij kunnen ons niet wederhouden, dit, als eene treffende proeve, uit te ſchrijven:

AGATHOCLES.

Reeds klinkt dat heilgeloof door 't diep geſchokt heelal;
Het is geen wankelend riet, of ſteunt op menſchenvonden:
De hemel ſchiep het, door den hemel is 't gezonden,
En wat de hemel wil, geloof mij, dat geſchiedt;
Reeds kiemt (*) de dageraad die rust en leven biedt:
Daar klinkt die zaalge leer, verkondigd van de troonen.

GALERIUS.

Ziedaar in 't eind de bron van dat hardnekkig honen,
Van dien vermeetlen trots, die kroon en ſchepter ſchendt;
Ik weet uw hartsgeheim,... ja ſchrik, 't is mij bekend,
Uw vuige Konſtantijn is reeds ten troon verheven.

AGATHOCLES, *met uitbundige vreugde.*
Hoe, Konſtantijn ten troon!

GALERIUS, *met verachtenden ſpot.*
Zijn wet, die de aard' doet beven,
Verhief uw gruwelleer tot godsdienst van den ſtaat.

AGATHOCLES, *met geestverrukking. Bij het vernemen van dit, hem geheel onbekend berigt, hoort hij niets meer, ziet hij niets meer, treft hem niets meer, dan het gelukken*

(*) Kan de dageraad eigenlijk wel gezegd worden, gelijk het zaad eener plant te *kiemen*? — *Rec.*

van dat eenig doel, waarvoor hij alles waagde.

www.libtool.com.cn

Reeds nu, reeds nu!... waar ben 'k! mijn God, mijn toeverlaat!

GALERIUS.

Gij veinst vergeefs, ik weet...

AGATHOCLES.

Ik mogt mijn' wensch verwerven.

GALERIUS.

Maar eer ge een' ſtap...

AGATHOCLES.

Ja thans, thans kan ik juichend ſterven.
Wat zijt gij, kerker! dood! afſchuwlijk foltertuig!

GALERIUS.

Het wacht u reeds.

AGATHOCLES.

Ten troon!.. buig, dankende aarde buig!
Ten godsdienst van 't heelal!.. kniel, kniel, verloste wereld!

GALERIUS.

Reeds gaapt een ſchandlijk graf...

AGATHOCLES.

Met hemelsch licht bepereld.
Verheft u, wallen! en gij, poorten! rukt u op!
Ontvonkte volken, juicht! thans klimt uw heil ten top!
Strijdt!.. uw banier zij 't kruis, ziet, ginds, zijn haatren zinken!

GALERIUS, *met den kreet van geweldigen ſchrik.*

Geregte goôn, mijn droom!

AGATHOCLES.

Hoort, hoort de heilmaar klinken:
„ Uw templen zijn gefloopt, uw goden zijn een ſpot!
„ Geloofd zij die genaakt in naam van d' eengen God!
„ Hij komt, hij komt voor wien eens aller knie zal buigen!"
Gij, heuvlen! hoort dat lied! gij, wouden! ſtemt in 't juichen!
Juicht heemlen! wijd uw heil voor de aarde ontſloten wordt!

GALERIUS, *wiens zielsangst bij het vernemen der woorden, welke hij geloofde in zijnen droom gehoord te hebben, van oogenblik tot oogenblik heviger wordt, vlugt, onder het uiten der volgende woorden, met woede en afgrijzen van het tooneel:*

Ellendige! uw triomf, uw razernij duurt kort.

Hij ſterft dan nu gemoedigd. THEOPHANIA ontvangt uit de hand van TIRIDATES een' dolk, wil zich eerst daar-

www.libtool.com.cn

:de ombrengen, maar deinst met een' kreet van afgrij-
a terug.

:g, ſchandlijk werktuig van de vuigſte lafheid... ſtrijden
c op het bloed is pligt, is Chriſtendeugd;.. ja lijden
Tot in den dood is moed;.. gij eischt dit, gij mijn God!
Jw heilge wil geſchiede... op u berust mijn lot.

TIRIDATES, diep getroffen door dit alles, eindigt met te
ooven, dat de almagt der valſche Goden ſlechts ſchijn is,
betuigende: Ik wil een Christen zijn!
De plaatſen, die wij aanhaalden, zijn veel beter, dan onze
rre ſchets van den inhoud en afloop, geſchikt, om te doen
:n, dat ook op dit Treurſpel volkomen kan worden toege-
st, wat de Recenſent van 's mans MONTIGNI (*) zeide,
lat verhevenheid der denkbeelden, kracht van uitdrukking
gemakkelijkheid van verſificatie de *tragiſche Muze* van on-
a Dichter bijzonder kenmerken."
Trouwens, het is ook hier *pectus*, *quod diſertum facit*. Ge-
c KLIJN in het Treurſpel, waarvan wij zoo even ſpraken,
: gloeijende vaderlandsliefde heeft ten toon geſpreid, welke
j ook in het gedicht: *Aan den Koning*, voor het onderha-
ge geplaatst, aantreffen, zoo „ vormde hij nu het voorne-
:n, om aan de heilige Godsdienst, welke hij innig belijdt,
het hier aangeboden Treurſpel, eene dankbare hulde te
)den." (Voorr. bl. VI.)
Reeds als het echte afdrukſel dus van een godvruchtig ge-
)ed, dat de kracht des heerlijken Christendoms bij menig
:d ondervond, is ons de AGATHOCLES dierbaar. Maar
j beoordeelen niet den edelen KLIJN; alleen zijnen AGA-
HOCLES. En kan deze nu, als kunstgewrocht, den toets
r kritiek doorſtaan? Wij antwoorden: naar ons gevoel, ja!
: handeling is eenvoudig en tragisch, belangwekkend en van
noegzame geſchiedkundige waarheid, echter niet al te ge-
)uw aan de geſchiedenis (†). Het kostuum is wél in acht
nomen; de hoofdperſoon is en blijft hoofdperſoon; de ove-
;e karakters loopen genoeg uiteen en worden goed volge-

(*) Zie *Letteroef.* voor 1821. bl. 395.
(†) Ja, er kan in een Treurſpel *te veel* geſchiedkundige
aarheid zijn. Het is hier de plaats niet, dit uiteen te zetten.
en leze, wat onze KLIJN zelf zegt in de Voorrede voor
n' FILIPS VAN EGMOND, kl. uitg. bl. V. — *Rec.*

houden. De belangſtelling wordt hoe langer zoo hooger geſpannen, en bij het einde is de indruk treffend en één: „het moet wel een goede Heer zijn, voor wien men zoo in den dood wil gaan!"

De Dichter vergunne ons echter eenige kleine aanmerkingen. Dat zij niet uit vitlust voortſpruiten, zal ieder, na het bovenſtaande, wel willen gelooven.

Zou het onderhavige ſtuk niet meer waarde hebben als Dichtſtuk, dan als Treurſpel? Duidelijker: is het onderwerp, de zegepraal des Christendoms over heidendom en doodsgevaar, wel geſchikt voor het tooneel? Teregt klaagt onze Dichter (Voorr. bl. XIV) over de onzedelijkheid, tot welker dienaresſe de dramatiſche poëzij zich in *Frankrijk* heeft verlaagd; en niemand wenscht hartelijker, dan Rec., dat onze natie rijp ware voor een tooneel, als waarvoor de AGATHOCLES geſchreven is; maar, gelijk niet alle ondeugden gepaste onderwerpen voor het hoogere Blijſpel leveren, zouden er ook geene gevoelens, geene deugden der ziele zijn, die, hoe groot ook en verheven, echter voor tragiſche poëzij min geſchikt zijn? En zouden (Rec. vraagt het met alle beſcheidenheid) Christelijk geloof en Christelijke heldenmoed daaronder niet behooren? Hetgeen KLIJN zegt, (Voorr. bl. XIV) heeft ons nog niet kunnen overtuigen. Het kerkgebaar in GYSBRECHT VAN AEMSTEL is, naar ons gevoel, voor een *tooneel* ongeſchikt, en hoe jammerlijk zijn vele plaatſen in VONDEL's meesterſtuk misvormd, om voor de vertooning er het Christelijke, *ſit venia verbo!* af te doen! Echter geeft KLIJN, zoo in zijn gedicht: *Aan den Koning*, als in de Voorrede, niet onduidelijk te kennen, dat hij dit Treurſpel voor de opvoering beſtemde; en het is vermoedelijk de geopperde zwarigheid, waardoor hij zich hier en daar heeft laten belemmeren. Zoo had hij anders, bladz. 91, in het geſprek tuſſchen AGATHOCLES en THEOPHANIA, over het gevaar, dat hun kind liep bij hunne getrouwheid aan het Christendom, vrij waarſchijnlijk van ABRAHAM's offerande gebruik gemaakt; — zoo had hij zijnen hoofdperſoon anders zekerlijk den naam onzes Verloſſers meermalen in den mond gelegd, of van het verheven voorbeeld diens grooten Lijders doen ſpreken. Maar wordt nu, offchoon de naam *Christen* herhaaldelijk geſpeld wordt, AGATHOCLES eigenlijk niet meer een martelaar voor de dienst van den eenigen waren God, *dan* voor de Godsdienst van JEZUS CHRISTUS? En be-

www.libtool.com.cn

juist dit niet, dat de Dichter deze zwarigheid zelf heeft
eld, en zijn onderwerp, geheel naar den eisch behan-
, voor de *vertooning* niet geschikt achtte?
:t niet zeer kiesche *dol* en *dolheid* komt te dikwijls voor;
n in het eerste Bedrijf zeven- of achtmaal.
schoon de versificatie (en liet het zich anders van den
gen man verwachten?) doorheen fiksch is, vindt Rec.
en daar een min gepast woord, om des rijms wille;
bl. 70.

, Romes opperheer! hoor van mijn dankbre lippen,
zield door hooger kracht, de taal der waarheid *glippen*;
Ja *ik*, ja Konstantijn *zijn* Christnen, enz.

, 91:

h hij, wiens liefde ons heeft aan 't heilgeloof *gekonken*.

, 51. reg. 2. v. o. *bepereld*. Bl. 71. reg. 14. *verbittren*.
laatste reg. *ordEN zal* (*zullen*). Bl. 87. reg. 2 v. o.
N (*hoede*). Bl. 109. reg. 11. *heldenspieren*. Ald. reg. 4
vonden houdt (*houden*). Bl. 115. laatste reg. *omgeeft*.
, 78. reg. 11, een Fransch geconstrueerde regel:

ón! 't was van 't Christenrot het snoode lofgezang.

k zouden wij, bl. 7, voor:

Ziedaar dat krijgsgeschal
Hetgeen zoo sterk u trof bij 't naadren tot deez' wal,

r, minder *prozaisch*, lezen:

Dat in uwe ooren klonk enz.

, 59, in den regel:

e ook op 't schittrend feest met gunst nog overladen,

lopwoord *nog* uitlaten en *gunsten* lezen.
, 108 zouden wij liever lezen:

'erd door goud, noch rang, noch eerzucht aangedreven.

orts stooteden wij op een aantal druk- en punctuatie-fouten.

Doch waartoe vlekjes gezocht, waar wij geene vlekken kunnen vinden? Wij konden anders nog ophoopingen van monosylben aanwijzen, b. v. op bl. 34, 35, of spreken van het al te veelvuldig plaatsen van het woordje *en* bij optelling, ook voor het eerste woord, als in de regels aan den Koning, welke wij den edelen Dichter, ten besluite dezer Recensie, die reeds te breed uitliep, van ganscher harte nazeggen:

Die God, voor wiens ontzaglijk oog
De schepping als een' stip verschijnt,
En als een nietig stip verdwijnt,
Of als een nevel die vervloog;
Die God dekk' met zijn sterke hand,
En u, en 't dierbaar vaderland!

Parabelen van Dr. F. A. KRUMMACHER. *Naar den laatsten Druk uit het Hoogduitsch vertaald. IIde Stukje. Te Amsterdam, bij* J. C. van Kesteren. 1831. *In* 12mo. *VIII en* 199 *bl. f* 1-25.

Bij het in 't licht verschijnen van het eerste deeltje, waarvan dit het vervolg is, gaven wij van hetzelve een aanprijzend verslag, bij hetwelk wij thans niets te voegen hebben. De vertaler is op dezelfde wijze voortgegaan. Tot lektuur in verlorene oogenblikken maakt zelfs het formaat en de beknoptheid der deeltjes het werk geschikt. Ware KRUMMACHER onze landgenoot, ware hij een pas ontluikend genie, dan zouden wij het van onzen pligt achten, hem opmerkzaam te maken op enkele uitdrukkingen, die niet vrij zijn van valsch vernuft; bij voorbeeld in de schildering der bevalligheid van een meisje: „zij was schoon van gestalte, als een *lichtstraal*." Hier maken wij deze aanmerking vooral ten behoeve van hen, wie al ligt het bloemrijke van den stijl tot navolging zou bewegen. Ook viel ons hier en daar wel eens eene taalfout in het oog, welke wij aan onnaauwkeurigheid in de correctie toeschrijven; zoo als „laat mij *hart*," in plaats van „laat mij hard boeten." Tot eene proeve vinde de volgende Parabel, die wij om hare kortheid kiezen, hier eene plaats, getiteld *Het Koornveld:*

„In de vreedzame woning eens vromen landmans had eene besmettelijke ziekte gewoed, en hem zelven en zijne vrouw

www.libtool.com.cn

vier kinderen aan het ziekbed gekluisterd. Twee kin-
n werden eene prooi der vernielende ziekte, zijn oud-
zoon en een meisje, de ſteun der moeder. Daarbij
n nog, dat de arbeid op het veld achteruit gegaan,
de laatſte ſpaarpenning verteerd was. Doch eindelijk
elde de landman, en hij beſloot, de eerſte maal naar
n akker te gaan, dien hij in zoo langen tijd niet ge-
had. Toen hij nu uit wilde gaan met zijne vrouw, zie
kwam er een onweêr op, en het blikſemde en donder-
:er, en er viel een zware regen, en zij wachtten, tot het
)ij trok. Daarop, toen de donder ſtil werd en de regen
:ld, zeide de landman: „ Welaan, laat ons nu gaan.
;eur des velds zal des te liefelijker zijn na de lange
;te." En toen zij nu naar buiten traden in het koorn-
, dat reeds aren gekregen had, kwam hun de geur des
frisch en liefelijk tegen, en over het veld hingen de
:en gefcheidene wolken en ſchoten nog aanhoudend blik-
:alen uit. Doch de jonge aren en halmen lieten hunne
en zakken, zwaar van de parelende droppelen, en het
ſtond met frisſchen glans bekleed. Toen vatte de land-
dè hand zijner vrouw, en zag naar den hemel in de
ge wolken en den lichtſtroom, en zeide: „ Ach, Heer!
)ns hebt gij een onweder gezonden — ô laat ons dan
tijn als dit koornveld. Wij gingen en weenden, ach!
)ns ook voortreffelijke zaden dragen, opdat wij met
de onze ſchoven brengen mogen!" — Zoo bad de land-
en zijne vrouw weende en zeide: „ Amen! Ja, het
)o!" En beiden keerden zij getroost naar hunne wo-
erug."

r het geheel achten wij den arbeid van KRUMMACHER
geſchikt, om op eene treffende wijze op het gevoel en
erſtand te werken, en wenſchen daarom, ook onder
landgenooten, aan deze Parabelen eene gunſtige ont-
toe.

'en van verſchillenden inhoud; door H. ZSCHOKKE *en re Schrijvers. Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. :. *In gr.* 8*vo.* 305 *Bl. f* 2 - 60.

i in de openbare dagbladen heeft de redactie der *Iris* itter beklaagd over den verzamelaar van deze Verha-)aar wij geen exemplaar der *Iris* bij de hand hebben, i wij niet beſlisſen, in hoe ver de regtmatigheid van

deze klagt over *plagiaat* door den vroegeren datum der Nederduitsche uitgave bewezen wordt. Maar stellig kunnen wij aankondigen, dat het eerste, hier voorkomende, Verhaal: *De Walpurgisnacht*, reeds in het jaar 1815 in onze taal is in het licht gegeven in het werk: *Droomen en Gedachten over dezelve*, te *Dordrecht* bij A. BLUSSÉ EN ZOON. Het vierde Verhaal is hetzelfde met *den dooden Gast*, in het jaar 1830 afzonderlijk uitgegeven, te *Amsterdam*, bij J. M. L. MEIJER. Het is mogelijk, dat deze *plagiaten* onwillekeurig zijn; maar zij doen dan toch blijken, dat de Vertaler al te weinig bekend is met hetgeen er in het vak, voor hetwelk hij arbeidt, in onze taal reeds aanwezig is. Voegt men hier nu nog al datgeen bij, wat de *Iris* als haar eigendom opeischt, dan wordt juist niet veel nieuws aan het lezend publiek aangeboden. Zij echter, die de aangehaalde werken niet hebben gelezen, voor wie dus alles nieuw is, kunnen hier nog al iets vinden tot aangenaam onderhoud, in de veertien Verhalen, uit welke deze bundel bestaat.

HOBEIN, *de dappere Zeeman*. *Romance van* G. L. VAN OOSTEN VAN STAVEREN. *Te Haarlem*, *bij* de Erven F. Bohn. 1831. *In gr.* 8*vo.* 14 *Bl. f* : - 30.

Gansch niet onverdienstelijk is deze Romance. Het zij ons echter vergund, den Dichter eenige feilen aan te wijzen, of tegen zekere verkeerde manier van uitdrukking voor het vervolg te waarschuwen. Over het rijm van *ei* op *ij* zullen wij niet spreken. De vervaardiger zal wel weten, dat de voornaamste Dichters zich dat niet veroorloven. Maar het is erger, eene volstrekt overschietende lettergreep aan het einde van een' regel te laten smelten in de eerste van het volgende vers, gelijk bl. 5, schoon *al* de verzen slechts van 8 lettergrepen mogten zijn:

Nog klonk den Belg de slag in 't oor,
Die Antwerp's wallen dav'ren deed —
Die Holland's moed hun kennen leer*de*
Uit eigen schande en eigen leed.

Hetgeen men zou moeten lezen, overeenkomstig de maat der andere coupletten:

Die Hollands moed hun kennen leer-
D' uit eigen schande en eigen leed.

En naauwlijks hoort men 't fier bevel,
Of man en knaap en knaap en man, enz. bl. 6.

Voor een' enkelen keer gaat dat; doch de Dichter wenne zich dergelijke spreekwijzen niet aan. Hij heeft er zich in dit stukje slechts ééns van bediend; dit is dan ook genoeg. Wij wilden hem ook daarover niet berispen, maar alleenlijk waarschuwen voor het vervolg. Hij ga voor het overige verder voort op *den gelukkig* ingeslagenen weg!

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

eſchiedenis der zedelijke en godsdienſtige beſchaving van het hedendaagſche Europa, door W. A. VAN HENGEL. *Iſte Deel. Te Amſterdam, bij* J. van der Hey en Zoon. 1831. *In gr.* 8*vo. Voorr. X*, 500 *bl. f* 5-20.

Met belangſtelling verwachtte ons beſchaafd Nederlandsch ubliek de, reeds in 1829 aangekondigde, uitgave van ze Geſchiedenis. Hare bearbeiding werd ondernomen or een' man, die roemvol in ons Vaderland bekend at, ook als wijsgeerig navorſcher van geſchiedkundige derwerpen, getuigen zijne, bij TEYLER's Stichting kroonde, Verhandelingen, inzonderheid zijn' aldaar ge-erden wedſtrijd met den onvergetelijken BORGER, *er het gevoelen van* EBERHARD, *wegens den oor-rong van de Christelijke Godsdienst.* (*Haarl.* 1815.) hem trof men die zeldzame vereeniging aan van ver-uft en geleerdheid, van ſchrander oordeel en levendige erbeeldingskracht, van geſchiedkundige, zoowel als van ijsgeerige, kennis, onontbeerlijk voor elk, die niet echts de uitwendige, maar de innerlijke, — zoo men ich dus uitdrukken mag, — de geeſtelijke, lotgevallen an het menſchelijk geſlacht zal voorſtellen. En, inder-aad, in die verwachting worden wij nu, over het ge-eel, niet teleurgeſteld. Al mogen er bij de lezing van dit erk gewigtige aanmerkingen oprijzen; hetzelve zal eene uurzame plaats bekleeden onder de klaſſieke, waarlijk et zeer talrijke, voortbrengſelen in onze taal geſchre-en, waarin echt Nederlandſche geleerdheid en waarheids-in zich in een' aangenamen vorm openbaren, van den rbeidzamen ijver des Hooggeleerden Schrijvers, en van ijne zucht, om tot opbouwing onzer Letterkunde mede e werken, waardiglijk getuigende.

Tot eenig verſlag van dit uitvoerig werk overgaande,

www.libtool.com.cn

willen wij eerst een kort overzigt geven van hetgeen in dit eerſte Deel voorkomt.

Na eene Voorrede, waarin het ſtandpunt wordt get—eekend, waaruit de Hoogleeraar wenscht, dat zijn w—erk zal worden beoordeeld, volgt eene Inleiding tot de v—oor te dragen Geſchiedenis. Deze Inleiding, die het groo—tſte gedeelte van het tegenwoordig boekdeel beſlaat (van bl. 1—384), in vier Hoofdſtukken geſplitst, onderzoek—t in het Iſte den aard en de eigenſchappen der beſchaving in het gemeen, en der zedelijke en godsdienſtige beſcha—ving in het bijzonder. Volgens den Schrijver is het kenmerk der beſchaving daarin te zoeken, „dat de *rede* het opper-gezag over den geheelen mensch uitoefent, en hem door de begrippen van het ware, ſchoone en goede beſtuur t—en leidt: zij onderſcheidt zich van de onbeſchaafdheid, a—s welke dáár overal plaats grijpt, waar de rede zich —n een' ſtaat van onderworpenheid bevindt." —Na eene o—p-gave van den toeſtand dier onbeſchaafdheid naar deszel—f verſchillende wijzigingen, tijdperken en trappen, wor—t deze van hare voorgewende gunſtige, en van hare ſtell—l nadeelige, zijde beſchouwd; de Godsdienst — niet de n—t tuurlijke, maar de echt Christelijke, — als de moeder d— beſchaving opgegeven; voorts meer bepaaldelijk omſchr—i ven, wat men te verſtaan hebbe door *zedelijke* en do—o *godsdienſtige* beſchaving, naauw onderling verbonde—n en eindelijk de omtrekken geſchetst van het Ideaal ee—ne zedelijk en godsdienſtig beſchaafde maatſchappij.

Het IIde Hoofdſtuk beſchrijft den mensch, als *het* voorwerp der zedelijke en godsdienſtige beſchaving, *en* toont aan, dat ieder mensch, als bewoner dezer —aar-de, eene afzonderlijke klasſe in de rij der bezielde —ve-zens uitmakende, voor de beſchrevene beſchaving, op den geheelen aardbodem, beſtemd is; dat die beſtemm—ing overeenkomt met hetgeen wijsgeerte en ervaring ons leeren omtrent der menſchen natuurlijken aanleg, vermogens en ingeſchapen behoefte naar volmaking; en dat, eindelijk, het voldoen aan die behoefte, in weerwil van ROUSSEAU's en anderer magtſpreuken, den mensch *wezenlijk* gelukkig maakt.

www.libtool.com.cn

Het IIIde Hoofdſtuk geeft *Europa* als den voornamen
tel der zedelijke en godsdienſtige beſchaving op. Dáár
zij bijzonder gehuisvest, niet in *Azië*, noch zelfs in
oord-Amerika (??), ook niet in *Europa's* zuidooste-
t *Turksch* gedeelte, maar wel voornamelijk in het Pro-
tantsch gedeelte van *Europa*. De *oorzaken*, waarom
s werelddeel voornamelijk zich in dit voorregt mag
heugen, liggen deels in de natuurlijke land- en luchts-
teldheid van *Europa*, (Hier had de Schrijver, om-
nt het *pro* en *contra*, dat over den zedelijken invloed
1 klimaat en landsgeſteldheid kan gezegd worden, zich
t vrucht kunnen bedienen van hetgeen ANCILLON
rover betoogt, in zijn hoogst lezenswaardig werk:
r Vermittlung der Extreme in den Meinungen, *Ber-*
, 1828, 1ſte Th.) deels in een' zamenloop van om-
ıdigheden, welke in *Europa* de beſchaving voorbe-
l, ingevoerd en bevestigd hebben, en in den loop
werks zullen worden ontwikkeld. — De *trappen*
delijk, welke de zedelijke en godsdienſtige beſchaving
lommen heeft, worden opgegeven te beſtaan in een'
o van bange worſteling, namelijk in *Portugal*, *Spanje*,
lië, *Rusland*, *Griekenland*; of van moedigen ſtrijd,
weten in ſommige Staten van het *Duitſche* Rijk,
jeren, *België*, *Ierland*, en vooral ſedert eenige maan-
(!?) *Frankrijk*; of van aanvankelijke zegepraal,
jk in het Noorden van *Duitschland*, *Engeland*, onze
en vereenigde *Nederlanden*, en andere deelen van *Eu-*
a, waar het Protestantismus heerscht. Die zegepraal
echter in deze landen ſlechts *aanvankelijk*, en wel
r het gemis van eene behoorlijke verhouding — tusſchen
aangebragte licht in het zedelijke en godsdienſtige,
de verlichting der menſchen zelve in beide deze op-
ten; tusſchen het beſchouwende en beoefenende ten
zien van zedelijkheid en godsdienſtigheid; tusſchen de
ldelen, die wezenlijk tot zedelijke en godsdienſtige
making leiden, en de zoodanige, van welke men zich
volmaking bedient.

n het IVde Hoofdſtuk wordt de gedurige voortgang

der zedelijke en godsdienstige beschaving, vooral met betrekking tot *Europa*, bewezen. 1°. Zulk een voortgang ligt gegrond in den aard der zaak. Zelfs de vijanden der beschaving werken deze in de hand, door haar als een punt van de hoogste aangelegenheid te doen beschouwen; door het onderscheid tusschen haar en eene halve of valsche beschaving te leeren onderscheiden; en door den heilzamen strijd, waarin zij de vrienden der echte beschaving weten in te wikkelen. 2°. Ook de Geschiedenis maakt zulk een' voortgang aanschouwelijk. Noch de natuurlijke wereld, noch het gebied van kunsten en wetenschappen, noch de lotgevallen der wereld leveren verschijnselen op, waaruit men tot eene steeds voortgaande verbastering des menschdoms in het zedelijke en godsdienstige besluiten mag. Die beschaving gaat, daarenboven, niet bij afwisseling nu eens voorwaarts, dan weder achterwaarts, zich gedurig in denzelfden kring omdraijende: (een gevoelen, bij welks vermelding wij ons verwonderen, dat de geleerde Schrijver onzen FR. HEMSTERHUIS als voorstander van hetzelve niet heeft doen kennen (*); terwijl ANCILLON, dien VAN HENGEL als tegenstander der afwisselende beschaving opgeeft, (bl. 332) niet in allen deele van die meening afkeerig is, blijkens deze woorden uit zijne *Développements du moi humain*, (*Essais Philosophiques*, *Paris* 1817) T. 2. p. 342. *Il paraît par l'histoire toute entière, que le perfectionnement de l'espèce humaine ne marche pas sur une ligne droite toujours progressive, qu'au contraire il décrit des courbes dans toutes les directions, tantot progressives, tantot retrogrades, et que plus d'une fois revenant au point, d'où il était parti, son mouvement a été un mouvement circulaire.* Vergel. bl. 350 en 352.) — Zelfs het uitzigt op de toekomst weêrhoudt ons niet van het geloof aan den gedurigen voortgang der zedelijke en godsdienstige beschaving, zoo elders, als bijzonder in *Eu-*

(*) *Lettre sur l'Homme et ses rapports. Oeuvr. compl.* T. 1. p. 248. (Ed. de *Paris*, 1809.)

www.libtool.com.cn

a; en de Bijbel, welverre van dit geloof te beſtrij-
, bevestigt ons veeleer in hetzelve.
Na een kort beſluit, begint bl. 385 de beſchouwing
Europa's zedelijken en godsdienſtigen toeſtand ten
e van den val des Westerſchen Keizerrijks. Daartoe
ft het Iſte Hoofdſtuk een overzigt van de bewoners
Europa, als destijds voornamelijk verdeeld in twee
tijen, Christenen en Heidenen. Het IIde Hoofdſtuk
edt in eene beſchrijving van het Christendom in *Eu-*
a, ten tijde van den val des Westerſchen Keizerrijks.
t IIIde geeft, op dezelfde wijze, den ſtaat op van
toenmalige Heidendom.
Met bijzonder genoegen hebben wij deze drie laatſte
ofdſtukken doorgelezen. Men ontwaart al ſpoedig,
de Schrijver hier geheel te huis is, en dit gedeelte
n zijn opſtel met uitſtekende zorg en blijkbaar *con*
ore heeft bearbeid. Ook waren zijne vroegere naſpo-
gen omtrent de wijsgeerige denkbeelden, welke bij het
tſtaan van het Christendom de oude wereld beheersch-
, uitnemend geſchikt, om hem hier zijn' weg ligter
aangenamer te doen bewandelen.
Bij het overzien van al deze behandelde zaken valt
er het belangrijke in het oog, dat hier onderzocht en
orgedragen wordt. Wij twijfelen niet, of geleerden,
o wel als ongeleerden, zullen gaarne verwijlen bij de
twikkeling van vraagſtukken, die met de dierbaarſte
angen der menschheid in naauw verband ſtaan; de
elvuldige belezenheid des Hoogleeraars in onderſcheidene
kken van oudere en nieuwere letter- en ſtaatkunde be-
onderen, en den ongemeenen arbeid op prijs ſtellen,
en de Schrijver zich heeft willen getroosten, om uit
erlei, ſoms zeer ongelijkſoortige, bouwſtoffen een ge-
el op te rigten, waarin men vele gewigtige, nu en
n min bekende, bijzonderheden omtrent de geſchiedenis
het algemeen, en der menschheid in het bijzonder,
reenigd en opgehelderd vindt.
De volgende aanmerkingen mag Rec. echter niet te-
ghouden.

Vooreerst komt ons de ontwikkeling van het begrip van zedelijke en godsdienſtige beſchaving, hoe ſchijnbaar naauwkeurig in de Inleiding van dit werk ontleed, niet in allen deele duidelijk en bevattelijk genoeg voor. Wij zouden niet voor vast durven ſtellen, „ dat het kenmerk van echte beſchaving daarin te zoeken zij, dat de rede het oppergezag over den geheelen mensch uitoefent." — Wij voor ons gelooven, dat, bij een echt beſchaafd mensch, noch de *rede* afzonderlijk, noch het *gevoel* het oppergezag voeren moet, maar dat *alle* zijne geestelijke vermogens, broederlijk met elkander vereenigd, zijn' wil en handelingen leiden moeten, en dat de echte beſchaving dáár bij uitnemendheid zal beſtaan, waar die vereeniging het meest volkomen en harmonisch zich openbaart. Doch dit daargelaten: eigenlijk vinden wij, naar het plan des Schrijvers, de toevoeging van het ganſche woord *beſchaving* overtollig. Hetzelve had, ter vermijding van dubbelzinnigheid, veilig kunnen achterwege blijven. „ Alles, wat den ſtaat der burgerlijke maatſchappijen, den gang van kunſten en wetenſchappen, de bedrijven en uitvindingen tot gemak en genoegen des gezelligen en huiſelijken levens aanbelangt, en buiten het bereik van zedelijkheid en godsdienſtigheid ligt, wordt anderen ter navorſching overgelaten en in dit werk niet opgenomen," vergel. bl. 55. Met deze woorden al datgene uitſluitende, wat onder de voornaamſte grondbegrippen van het woord *beſchaving* behoort, had de Schrijver zich vergenoegen kunnen met blootelijk tot opſchrift van zijn werk te ſtellen: *Geſchiedenis der zedelijkheid en godsdienſtigheid in Europa*, of, kortheidshalve, naar de zeer uitgebreide beteekenis, door hem aan het bijwoord *zedelijk* toegekend, *Geſchiedenis der godsdienſtigheid* alleen. Zoo wij ons niet bedriegen, is het woord *beſchaving* ſlechts bijgehouden, omdat men den *voortgang* of de vorderingen van zedelijke (godsdienſtige) denkbeelden onder de *Europeſche* menschheid zal aanwijzen: doch om dit aan te duiden, was het woord *Geſchiedenis* genoeg; en het ware min noodig geweest, een ander daarbij te gebrui-

www.libtool.com.cn

n, dat onwillekeurig bijdenkbeelden opwekt, die tot
t eigenlijk doel des Schrijvers niet behooren.
Voorts mogen wij niet verbergen, dat de Inleiding ons
ken ſchijnt te behelzen, die, hoe nuttig ook, eer-
r als reſultaten van de ganſche Geſchiedenis, nadat zij
l zijn afgehandeld, dan wel hier reeds op den voorgrond
)gten ſtaan. Het IIde Hoofdſtuk beſchrijft den mensch
i het voorwerp van zedelijke en godsdienſtige beſcha-
ıg, en toont aan, dat ieder mensch voor dezelve be-
md is; het IVde betoogt den gedurigen voortgang dier
ſchaving. In beide Hoofdſtukken verwijst men op de
aring; en, tot ſtaving van het aangevoerde, brengt men
ılge bewijzen uit de Geſchiedenis bij. Is het wel mo-
ijk, die bewijzen reeds hier overtuigend genoeg te doen
rken? Zullen zij hun klemmend aanzien niet dán eerst
krijgen, wanneer de Schrijver zijne taak geheel zal
)ben afgeweven? Alsdan zal hetgeen hier nog bloote
oronderſtelling is, kunnen blijken ſtellige waarheid te
vatten. Naar ons gevoelen, behelst de Inleiding ook
g daarenboven veel, dat men hier niet verwachten zou,
) als b. v. de uitgebreide, opzettelijke bewijsvoering,
de mensch voor zedelijke en godsdienſtige beſchaving
baar is, en door haar gelukkig wordt. Indien iemand
h voornam, eene Geſchiedenis der Geneeskunde of
Wetgeving te ſchrijven, geenszins zou hij noodig
ten, vooraf, of de waarde der Geneeskunde, of die
Wetgeving, in het breede op te geven, noch moeten
wijzen, dat de mensch in dergelijke wetenſchappen
)rtgangen maakt. Al kon men bewijzen, dat de mensch-
l in zedelijke en godsdienſtige beſchaving achteruit-
g, dan nog was het wel mogelijk, en het bleef leer-
n, eene Geſchiedenis der beſchaving, namelijk, hare
evallen, haren achterwaartſchen of vooruitgaanden
g, te beſchrijven; iets, dat de Hoogleeraar echter ſtel-
ontkent bl. 381, vergel. met bl. 328.
ij deze aanmerking veroorloven wij ons nog eene van
r belang. De eerſte wet, die elk Geſchiedſchrijver,
inzonderheid die der zedelijke en godsdienſtige beſcha-

ving, zich moet voorſtellen, is *onpartijdigheid;* en, wij kunnen het niet ontveinzen, ſoms meenen wij hare volkomene toepaſſing bij enkele oordeelvellingen des Schrijvers te misſen. Niet, dat er over des Schrijvers opregten zin voor waarheid eenige onzekerheid zou beſtaan: ſchier elke bladzijde getuigt van zijne ongeveinsde zucht, om tegen alle ſoort van overdrijving te waken; maar, wanneer wij nagaan de plaatſen, die aan de verſchillende volken van *Europa* in de drie, vernuftig uitgedachte, trappen van beſchaving, die van bange worſteling, van moedigen ſtrijd, en van aanvankelijke zegepraal, door den Hoogleeraar worden toegewezen; dan twijfelen wij, of die plaatſing wel overal op een genoegzaam regtvaardig, of *gemotiveerd*, vonnis rust. Waarom b. v. moet *Engeland* volſtrekt boven *Frankrijk* ſtaan? Het onderſcheid in wetenſchappelijke beſchaving, in handel, in vermogen enz., komt in geene aanmerking; het geldt hier alleen den ſtaat der zedelijkheid. Ook zij is in *Engeland* ver van den ſtaat van aanvankelijke zegepraal; men denke ſlechts, dat, volgens BROUGHAM, er in de ſtad *Londen* 90,000 kinderen zonder eenig onderrigt rondloopen; — men leze, wat onbevooroordeelden getuigen over den ſtaat der gevangenisſen, over de ontzettende hoogte der armentax, over den ſtaat der fabrijkſteden, over dien der talrijke mijnwerkers, over de bevolking van *Staffordſhire;* men raadplege de geſchiedenis der regtspleging, zoo als zij dagelijks in de *Engelſche* nieuwspapieren, uit de openbare zittingen van Policie- en andere Gerigten, ijverig wordt opgezameld; en men zal zich minder geneigd gevoelen, om den uiterlijken gunſtigen ſchijn, dien het beſtaan van de talrijke *Londenſche* philanthropiſche en godsdienſtige maatſchappijen afwerpt, voor ſtellig bewijs van de zedelijkheid en godsdienſtigheid des ganſchen *volks* op te nemen. Ook om ſoortgelijke redenen, waarvan de aanvoering ons hier te ver zou leiden, verklaart Rec. niet te begrijpen, waarom *Ierland* boven *Italië* en *Rusland* geſteld wordt. Ronduit geſproken, wij meenen, dat de geachte Schrijver somwijlen te veel gezags heeft toegekend aan verdachte ge-

www.libtool.com.cn

'en, aan ſtaatkundige dweepers, gelijk ANCELOT, RGAN, MONTLOSIER en anderen, wier getuigenis elken onpartijdigen beoordeelaar der laatſte gebeurtenis- in *Europa*, op het zachtst genomen, eene zeer onze- : waarde heeft. — *Spanje* wordt zonder verſchooning den laagſten trap geſteld: zoude onze Schrijver zich wel onvoorwaardelijk veroorloofd hebben, indien hij bij Liberalen en Ultraliberalen evenzeer geprezen' RTIGNAC geraadpleegd had in de herinneringen, deze verlichte ſtaatsman uit zijn verblijf in *Spanje* in licht heeft gegeven. — De diepe verachtering van *liës* zedelijken toeſtand wordt met ſterke kleuren af- :ekend; maar men leze hetgeen CONSTETTEN, in *Denemarken* en in *Italië* een gedeelte van zij- ı leeftijd, en wel in openbare betrekkingen, heeft)rgebragt, in *l'Homme du Midi et l'Homme du rd*, (*Geneve*, 1824) getuigt; en men zal de nood- :elijkheid gevoelen van een'. omzigtigen toers omtrent geen in oppervlakkige reisverhalen, bij wijze van magt- euk, over den zedelijken toeſtand van het zuiden van *ropa* wordt opgedischt. Om nog iets te noemen: de ſtand in *België* wordt door den Schrijver meermalen gevoerd als een afdoend bewijs van den diep onzede- en toeſtand, waarin de inwoners van dat land verkee- . Ook wij verfoeijen en betreuren de dáár gepleegde welen; maar toch vragen wij, of die opſtand, door emde hand ſtellig aangeſtookt, door verkeerd gewij- den, maar niettemin vurigen Godsdienstijver bij velen oed, wel op zichzelf veel meer bewijst, dan de ge- ldadige plunderingen, die ook in vroegere jaren, zelfs ; bij het leven van velen uit het tegenwoordig geſlacht, e eigene Geſchiedenis ontluisterden. Men denke aan hevige partijwoede, in *Zeeland* en in *Friesland* ten : 1796 en v.v. geopenbaard; eene woede, die in laatst- oemd gewest, zonder de op *dat* tijdſtip weldadige chenkomst der *Franſche* legermagt, met den moord de hoofden der aanzienlijkſte gezinnen aldaar ſtellig, jk genoeg bekend is, zoude geëindigd zijn.

Indien alzoo de Schrijver meende, zich met het onderzoek, hoofdzakelijk in deze Inleiding behandeld, te moeten inlaten, was het noodig geweest, een afzonderlijk Hoofdſtuk toe te wijden aan een beoordeelend onderzoek van de bronnen, of kenmerken, waaruit de trap van zedelijke en godsdienſtige beſchaving veilig kan worden opgemaakt; zoo als zijn de toeſtand der wetgeving, het getal en de ſoort van misdaden, dat der echtſcheidingen, onechte kinderen enz., de ſtaat van het onderwijs, de ſoort en de waarde van de meest gezochte lectuur, de openbare vermakelijkheden, de leefwijze en het aanzien van den middelſtand, enz. enz. Wij vertrouwen, dat de navorſching en de raadpleging van dergelijke en andere kenmerken van den zedelijken ſtaat eener Natie ook onzen Schrijver dikwerf tot gewigtige wijzigingen in zijn oordeel over den hedendaagſchen toeſtand van onderſcheidene Volken van *Europa* geleid had, en bij de bearbeide taak ſchier onmisbaar was.

Wat eindelijk den vorm betreft, waarin deze Geſchiedenis zich opdoet, zoo kan men den Schrijver den lof van een' zuiveren, dikwerf fraaijen, ſtijl niet ontzeggen. Op enkele plaatſen zou men eene meer beknopte voordragt, ja, nu en dan, mindere woordenrijkheid, verlangen. Het is dan toch maar zoo met onze tegenwoordige beſchaving gelegen, een dik boek ſchrikt den leeslust af; en wij wenschten toch, dat vele lezers den Schrijver op zijnen weg bleven vergezellen, overtuigd, dat zij, waaronder ook Rec. zich gaarne voegt, veel wetenswaardigs van hem zullen leeren, veel, dat hun vertrouwen op den gang der Goddelijke Voorzienigheid, en hun geloof aan den onſchatbaren heilzamen invloed der Christelijke Godsdienst, ook op de tijdelijke belangen der menschheid, krachtdadig zal verſterken.

Job in zijne Dichtſpreuken. Eene Christelijke lectuur bij de gebeurtenisſen des tijds; in Leerredenen, door H. F. T. FOCKENS, *Predikant te Twijzel en Kolen. Te Groningen, bij* W. van Boekeren. 1830. *In gr. 8vo. XI en* 141 *bl. f* 1-40.

www.libtool.com.cn

eeds veel te lang bleef dit voortreffelijk viertal Leer-
:nen onbeoordeeld liggen. Gelijk toch het oogmerk
uitgave eene ſpoedige aankondiging ſcheen te vorde-
, zoo verdienden zij in ieder opzigt loffelijke vermel-
g. De Heer FOCKENS, als kundig Oosterling niet
ekend, koos het boek van *Job* ſedert geruimen tijd
het voorwerp van zijne bijzondere beoefening. Het
hem in, om van de reſultaten van deze zijne Bijbel-
lie ook iets aan zijne Gemeente mede te deelen, en
deze Leerredenen misſchien ook in een' ruimer kring
ig nut konden ſtichten. Hij belooft in de Voorrede
:r dan half, *Job's* redenen tot zijne vrienden ons
dergelijke wijze te zullen leveren, wenſchende, dat
viertal intusſchen onder den druk der tijden tot lee-
g, vertroosting en beſturing verſtrekke.

Wij willen kortelijk deze Leerredenen doorloopen, ten
de te doen zien, wat de Eerw. FOCKENS ons hier
ert.

De *eerſte* dan heeft tot tekst *Job* III: 17—19, en han-
t over *de rust des doods*. Na eene opgave van zijn
rnemen ten opzigte van dit Bijbelboek, en een over-
t van de 16 eerſte verzen, heldert de Schrijver *eerst*
i zin en de bedoeling zijner tekstwoorden op, en be-
ouwt *daarna* de wenſchelijke rust des doods bij het
it des Evangelies ter leering en ſtichting, en wel al-
, dat hij *vooraf* den toekomenden ſtaat uit het oog-
ht eener ruste ter beſchouwing geeft; eene rust, die
:h bewusteloosheid, noch ledigheid onderſtelt, die al-
angst uitſluit aangaande de toekomst, en die daarom
t met regt eene rust heeten mag, omdat zij door een'
eijelijken togt wordt voorafgegaan. *Vervolgens* geeft
deze rust als een voorwerp van wenſchen en belan-
i te beſchouwen, aanwijzende, deels, dat alleen de
vruchtige den dood uit het opgegeven oogpunt kan
mag beſchouwen, deels, dat ook de zoodanige door
lerwerping aan God dit verlangen moet matigen.

De *tweede* Leerrede heeft tot tekst *Job* III: 20, en

loopt over dit onderwerp: *Gods weg met den mensch raadselachtig, maar heerlijk in bedoeling.* Na eene opheldering van vs. 20—26, vindt men hier *eerst* eene overweging van den inhoud en de strekking der vraag van den tekst, waarvan de zin, volgens FOCKENS, is: waarom rekt Hij (God) het bestaan des ellendigen uit? waarom het' leven van zoo bitter bedroefden, die verlangen zouden naar den dood, welke niet komt? De vraag is dus alleen ontboezeming van verdriet. *Daarna* wijst FOCKENS, ter beantwoording dier vraag, op de bedoelingen, welke God hiermede heeft, als zijnde deels ter beproeving, deels ter voorbereiding voor den hemel, deels ter kastijding. Echter moet ook dán, wanneer wij die bedoelingen niet doorzien, het geloof aan Gods wijsheid en liefde ons volkomen geruststellen. *Voorts* wijst de Redenaar zijne hoorders op de Goddelijke openbaring, zoo wel, als die de grenzen leert kennen, welke de menschelijke nieuwsgierigheid niet overschrijden mag, als ook, omdat wij tot haar erkentelijk terugbrengen, wat ons van de heerlijke bedoelingen des hemelschen Vaders bekend is. Dat leerzaam onderwijs geeft de Bijbel ook in voorbeelden. Dat van *Job* zij hier voor allen herinnerd. *Eindelijk* handelt FOCKENS over de gevolgen, welke dit een en ander ter besturing van gezindheid en gedrag oplevert.

Naar aanleiding van *Job* VI: 10b. handelt de *derde* Leerrede over *de waardij der getuigenis van een goed geweten voor God.* Hier is het *eerste* gedeelte gewijd aan Bijbeloefening; het *tweede* aan de voordragt van daarop gegronde leer en vermaning. Met betrekking tot het eerste wijst de Schrijver op *Elifas'* antwoord op *Job's* beschouwde klagten, — op den aanvang van *Job's* wederantwoord in dit hoofdstuk — op den onmiddellijken zamenhang — en op den tekst zelven. Het andere gedeelte verbindt onderwijs en vermaning, en wijst treffend op het voorbeeld van JEZUS; terwijl het geheel tot eene voorbereiding voor het H. Avondmaal wordt aangewend.

In de *vierde* Leerrede, eindelijk, naar *Job* VI: 14—30,

www.libtool.com.cn

er *vriendſchapstrouw jegens lijdenden*, wordt ter in-
ding de gang geſchetst, dien het beklag van *Job* over
ne vrienden in het laatſte gedeelte dezes hoofdſtuks
emt. Zijne hoorders dus hebbende voorbereid, zal de
:rw. Prediker deze ſchoone plaats in hare gewigtigſte
zonderheden verder overwegen: „De leer omtrent de
ware vriendſchap, zoo als zij, door Godsdienst ge-
heiligd, voor den lijder een(e) bron van heil en
troost oplevert, wordt ons hier regtſtreeks, en bij te-
genſtelling, zeer treffend voorgedragen. Wij willen,
ter bevordering van duidelijkheid en nadruk, hare be-
ſchouwing terſtond met de verklaring van den tekst
vereenigen; zoodat wij vooral uit het eerſte gedeelte
van denzelven, I. den aard, de waarde en pligten der
vriendſchap afleiden; en meer bijzonder, naar het
laatſte, II. letten op datgene, wat daarmede ſtrijdig is,
en tevens op 't geen als bron dier trouweloosheid kan
worden aangemerkt." In het *eerſte* deel worden, na
tstverklaring, deze drie vragen beantwoord: wat is de
iendſchap voor den ſterveling in zijnen nood? — waar-
n heeft zij voor hem zoo groote waarde? — waarin
het, dat zij haren weldadigen invloed openbaart? On-
ſtaanbaar met ware vriendſchap omtrent lijdenden zijn
ldus loopt het *tweede* deel af) harde verwijtingen en
ſtraffingen. De bronnen van dit onverſtandig gedrag
n: vooroordeel, hoogmoed, en ongevoeligheid. Op-
:kking; beſluit.

Rec. twijfelt niet, of dit korte overzigt over het on-
rhavige werkje doet elk met zijn gunſtig oordeel in-
mmen. Bovendien bezitten nog deze Preken de hooge
rdienſte, dat de tekst overal met veel ſmaak en aesthe-
ch gevoel wordt opgehelderd; dat zij van het begin tot het
de eene gemoedelijke godsvrucht ademen; dat zij van
jbelſche voorbeelden een treffend gebruik maken; dat
uit en *over* de tekſten zijn; dat zij zich door taal en
l aanbevelen. Met één woord, het zijn regt goede,
rſtandige, bemoedigende Leerredenen, die wij van gan-
ier harte aanprijzen, en over wier lezing God zijnen
ren in ruime mate verleene!

„ ling de zonneglans, die van uwen hemelsch
„ straalt," enz Dit is *poëtisch proza*, he
den gezuiverden smaak onzer dagen gewraakt w
tweede, daarmede eenigzins verwant, gebrek o
vers is eene zekere aanmatiging, een beslissende
denzelven gebezigd, gelijk waar hij de voors
regelen in de kunst schamper doorhaalt, als „
„ halfgeleerden, die het *dichterlijke genie* aa
„ eener *Poëtica* van ARISTOTELES, HOR
„ BOILEAU willen (vast-) smeden, onmeêdo
„ hun te kort schijnt als in het bed van PROC
„ (PROCRUSTES) willen uitrekken en wat
„ schijnt afhakken." (Zie bl. 108, 109.) Wij
den kundigen, waarheidlievenden, maar niet
Schrijver eensdeels slechts naar VAN DER PA
terlijke Redevoering, bij het Instituut gehoude
den in het IIIde Deel zijner *Verhandelingen e*
ringen) *over het versmaden of veronachtzam*
regelen der kunst; en ten andere zie hij, om
waartoe dit *veronachtzamen* heenleidt, slech
sters, door eenen VICTO HUGO *cum suis*
en die het weleer zoo luisterrijke *Fransche* to
merlijk ontsieren. Maar er is nog eene ander
aanmatiging, waarmede de Schrijver, in zijne
ling of Proeve over PLATO's *Wijsbegeerte* en
van de geleerde werken over PLATO spreek
voor *hem*, als oningewijd in de oude talen, o
lijk zijn. De behoorlijke zielsgesteldheid, om ov
te spreken, is, volgens BAKKER, „ niet te
„ uit de dorre verhandelingen, over dien onver
„ ter neder geschreven door vroegere en latere
„ die, in plaats van zich tot de reine wereld d
„ verheffen, langs den grond kruipende, aan d
„ schors bleven hangen, en hem alzoo op de p
„ verstonden en verklaarden." Deze uitval op r
eerst de struikelblokken uit den weg moesten rui
de kennis aan PLATO ontoegankelijk maakten, e
NUS, SERRANUS enz., voegt toch niet in de

www.libtool.com.cn

eenen man, die, in de oude talen onbedreven, alles uit vertalingen moet putten. Het blijkt wel uit hetgeen wij boven gezegd hebben, dat *wij* althans niet tot de verachters der vertalingen, of van zoodanige letterminnaars, die daarvan alléén gebruik kunnen maken, behooren. Maar daarom keuren wij het ten hoogſte af, dat iemand van de laatstgenoemde klaſſe op die letterheiden met minachting neêrziet, welke met noeste vlijt de kennis der Ouden, en dus het gebruik dier vertalingen, *mogelijk* maakten. Dit zou hetzelfde zijn, alsof de maaijende landman met verachting op den ploegenden neêrzag. In 't geheel ſpreekt de Heer BAKKER in het vervolg dezer plaats wat veel over zichzelven. Ook valt de Schrijver, in zijne eerſte Verhandeling, *over de ſchoone Kunſten*, wat te laag op de kunſten der Middeleeuwen, althans op de *bouwkunde*. Wie zal b. v. van eene *barbaarſche en koude bouworde* ſpreken, wanneer hij aan den *Straatsburger Munſter*, de *Londenſche Westminſter-Abdij*, de *Antwerpſche Lievevrouwekerk* en de *St. Stevenskerk* te *Weenen* denkt? (Zie bl. 27.)

Wij wilden eerst het ongunſtige, dat ons in dit werkje voorkwam, opgeven; maar nu zijn wij ook der waarheid verſchuldigd, te zeggen, dat wij de meeste dezer Verhandelingen, vooral echter die over PLATO, met uitſtekend genoegen hebben gelezen. De *Rec.*, die PLATO eenigzins in 't oorſpronkelijke meent te kennen, dacht niet, dat men uit eene overzetting zóó goed den geest des *Atheenſchen* Wijsgeers kon vatten, als BAKKER blijkbaar gedaan heeft. Hij houdt zich niet bezig met het leven van den ſtichter der *Akademie* (dit toch vindt men overal), maar zoekt meer door te dringen in het wezen zijner verhevene *Philoſophie*. Natuurlijk zou hem de kennis der geleerde ſtukken in de *Latijnſche* taal, die ons Vaderland in den jongſten tijd heeft voortgebragt, (b. v. de *Initia* van Prof. VAN HEUSDE en de uitſtekende Verhandeling van Do. TIDEMAN, te *Rotterdam*, *de Deo Platonis*) zeer van nut geweest zijn; maar ook zonder deze heeft hij veel gedaan. Eerst beſchouwt hij

PLATO's denkbeelden, vooral met zekere uitvoerigheid die omtrent de Godheid, de wereldvorming (*kosmogonie*) en de natuur van den mensch; daarop den vorm zijner zamenſpraken en derzelver verdeeling naar SCHLEIERMACHER, met eene korte ſchets van den *Phédrus*, den *Protagoras*, het *Gastmaal* (met eene regtvaardiging der veelbetwiste *mannenliefde*) en den *Phédon*, en eene nog kortere van de *Republiek*. Ten ſlotte volgen nog eenige algemeene aanmerkingen, onder welke deze vooral treffend is, dat de Wijsbegeerte, na in *Duitschland* ſedert het *Kantianismus* aan 't hollen geraakt te zijn, eindelijk ſlechts door terugkeering tot het *Platonismus*, en deszelfs zuivere begrippen van God, den mensch, zijne beſtemming en de deugd, eenigermate geſtuit werd. Moge deze bekeering volledig en duurzaam zijn!

Deze Verhandeling bevat bijna een derde van dit boekdeeltje, hetwelk daarna nog twee andere behelst. De eerſte loopt *over het verband tusſchen Dichtkunst en Wijsbegeerte*. Natuurlijk is deze beſchouwing in eenen bewonderaar van PLATO, die misſchien niet minder Dichter dan Wijsgeer was; en wij hebben boven gezien, dat de ſtijl van den Heer BAKKER rijkelijk blijken draagt van dat *poëtiſche*. Het ſtuk zweeft zoo wat in het *Duitſche Helldunkel*, en beroept zich veelal op KINKER, die zekerlijk beide Dichter en Wijsgeer is. Meer uitgebreid en zorgvuldiger bewerkt is de volgende Verhandeling, *over de gronden eener Wijsbegeerte van de Geſchiedenis der Menschheid*. Eerst wordt verklaard, wat de Schrijver door *Wijsbegeerte* — daarna, wat hij door *Geſchiedenis* verſtaat, of liever, wat het eerſte betreft, wat door onderſcheidene Wijsgeeren daarover gezegd is, welke bepalingen bijna zoo ver uiteenloopen als hunne ſtelſels. Dan volgt een betoog, dat de Geſchiedſchrijver Wijsgeer *moet* zijn, indien hij zijne taak geheel, en waardiglijk, zal vervullen. (Hetgeen op bl. 153 gezegd wordt, dat TACITUS en HOOFT meer Wijsgeeren waren dan VOLTAIRE, RAYNAL en HUME, die *zoogenaamd wijsgeerige Geſchiedenisſen* ſchreven, kunnen wij wel beamen, wanneer het niet op den laat-

www.libtool.com.cn

toegepast wordt, wiens Geſchiedenis niet wijsgeerig *te*, maar wel degelijk *was*.) Alsdan onderzoekt men, *eene Wijsbegeerte van de Geſchiedenis der Mensch- is, en behoort te zijn.* Eindelijk de hoofdpunten, zij moet behandelen, namelijk eene *beſchouwing des schdoms van de natuurkundige zijde, van die der lijke ontwikkeling, van den kant der verſtandelijke leringen en beſchaving, van de ſtaatkundige en maat- ppelijke zijde*, en eindelijk *ten aanzien van het be- r der Voorzienigheid.* De edelſte denkbeelden ver- ien zich hier in den uitmuntenden Schrijver, wiens helling tot de *Duitſche* (echter ſlechts *Kantiaanſche*) sbegeerte niet belet, dat hij een warm vereerder van Christendom is, en zijn geloof aan eene bijzondere rzienigheid, wier ſporen ook in de Geſchiedenis zigt- zijn, onbewimpeld aan den dag legt. Waar hij *zelf* ekt, hebben wij hem overal verſtaan; maar zijne aan- ng eener bladzijde uit KANT (bl. 172, 173) is voor en dus zekerlijk ook voor alle oningewijden, *abra- abra.* Daar wij de plaats na driemaal herhaalde le- niet verſtaan, weten wij natuurlijk ook niet, of de urtenisſen onzes tijds die duistere profetie vervuld ben. *Dit* weten wij wel, dat die gebeurtenisſen niet bewijzen voor den, thans zoo algemeen beweerden, *uitgang* des menschdoms. Immers, de vreeſelijke ge- en der *Franſche* omwenteling van 1789 en 1792 wa- niet in ſtaat, die van 1830 te beletten, en zelfs an- volken te weêrhouden van dat gedrogt te huldigen. *ns*, zeide de brave BAKKER vóór die gebeurtenis, *s, nadat de ſtorm heeft uitgewoed, ziet men eenen eren gezigteinder te gemoet. Waarlijk, door de ervinding geleerd, zullen eindelijk Volken en Vorſten ten erkennen, dat de rust en het geluk van den Staat hunne onderlinge liefde en vertrouwen, en in het ag der wetten gevestigd zijn!* Zoete, maar ijdele op! Wien komt hier *Frankrijk, België, Polen, Italië Rhijnbeijeren*, met hunne woelgeesten en vrijheids- cht tot kwaaddoen, — wien de Mogendheden en hare

www.libtool.com.cn

ongeregtigheden niet voor den geest? Wie denkt niet aan dat uitbroeisel van kranke hersenen en een verwilderd hart, het *St. Simonismus*, door de negentiende Eeuw gevierd en gehuldigd naast de *Souvereiniteit van het Volk* en het geloof aan de deugd der *Brusselsche* brandstichters? Zoodra de mensch zijne eenige gids, de Godsdienst, verlaat, stort hij ter neêr in een' afgrond van boosheid. Misschien zien onze nakomelingen betere dagen; maar de teruggang in onze tijden, waar men zoo blijkbaar, zoo algemeen de leugen huldigt, is niet te ontkennen. Doch wij ontkennen daarom geenszins, dat die teruggang zelf niet weder een aanloop tot spoediger vorderingen zal zijn, wanneer de ondervinding eenmaal de noodzakelijkheid van het Christendom en de opvolging van deszelfs Zedeleer zal hebben doen zien. Jammer slechts, dat eene vroegere ondervinding, die van het slot der vorige en het begin dezer Eeuw, zoo weinig gebaat heeft!

De uitvoering van dezen kleinen, maar zaakrijken bundel is eenvoudig, maar net. Jammer, dat er in de eigennamen, vooral de oude *Griekſche*, zoo vele drukfouten zijn.

HENRIK VAN WIJN, *als Geleerde en Staatsman geschetst door Mr.* J. C. DE JONGE. *In 's Gravenhage en te Amsterdam, bij* de Gebr. van Cleef. 1832. *In gr.* 8*vo.* 187 *Bl. f* 2-:

Indien het voor de Levensbeschrijving van een groot man' genoegzaam ware, eene naauwkeurige opgave te doen van hetgeen hem, gedurende zijnen levensloop, is bejegend, en der daden of geschriften, door welke hij zich heeft beroemd gemaakt, ware het opstellen daarvan gewis veel gemakkelijker, dan men het er gewoonlijk voor houdt, en CICERO had niet aangemerkt, dat men een groot man zijn moet, om een groot man naar eisch te kunnen prijzen. Doch het Leven van Vorsten, Staatsmannen en uitstekende Geleerden, onverschillig in welk vak deze mogen hebben uitgemunt, is zoo innig verbon-

www.hbtoon.com.cn

den, bij de eerſten met de Geſchiedenis en den geest hunner Eeuw, bij de laatſten met den ſtaat en de lotgevallen hunner Wetenſchap vóór en gedurende hunnen levensloop, dat zij alleen in verband daarmede, naar waarde, kunnen worden voorgeſteld. Dit zelfde kan op eene Levensbeſchrijving van VAN WIJN worden toegepast. VAN WIJN toch was, naar het eenparig oordeel van allen, die in dit vak genoegzaam zijn doorgedrongen, om hem te kunnen waarderen, de grootſte kenner der Vaderlandſche Geſchiedenis, die misſchien ooit beſtaan heeft. Gedurende meer dan eene halve Eeuw arbeidde hij tot opheldering daarvan: zijne diepe naſporingen, vooral ten aanzien van de vroegſte tijdperken onzer Geſchiedenis en Letterkunde, baanden eenen nieuwen weg, en deden de wetenſchap eenen reuzentred vooruitgaan; en gedurende dien geheelen tijd ſtond hij in betrekking tot meest alle onze Vaderlandſche Geleerden, en had den grootſten invloed op hunne pogingen tot opbouwing onzer Geſchiedenis, Taal-, Letter- en Oudheidkunde.

Tot het beſchrijven van den levensloop van VAN WIJN was dan wel niemand meer bevoegd dan de Heer DE JONGE, wien eene groote kennis aan de vakken, in welke deze uitmuntte, in ſtaat ſtelde, om het uitgeſtrekte veld, door hem bewandeld, in zijn geheel te overzien, en die daarbij, door eenen omgang van bijna twintig jaren met den grijzen Letterheld, door de mededeelingen, die hij van denzelven mondeling mogt ontvangen, en door den toegang tot zijne nagelatene papieren, meer dan anderen, in de gunſtigſte gelegenheid was, om een getrouw verhaal te geven van zijne lotgevallen, en van hetgeen hij voor het Vaderland en de Wetenſchappen heeft verrigt.

Uit den aard der zaak is een werk als het onderhavige voor een uittrekſel min geſchikt. Wij ſtippen hier echter aan, dat VAN WIJN door zijnen vader niet beſtemd was voor de loopbaan, in welke hij naderhand zoo glansrijk heeft uitgeblonken. Hij werd tot den Militairen ſtand opgeleid, en was van zijn elfde tot zijn veertiende jaar..... *Kadet bij de Dragonders!* Doch dit bleek al ſpoedig

zijne beſtemming niet te zijn. Hij begaf zich naar de Latijnſche ſchool, vervolgens in zijn twintigſte jaar naar de Hoogeſchool te Leiden, en ſlechts vier jaren daarna raadde hem de groote RUHNKENIUS, om naar een te Groningen opengevallen Profesſoraat in de Griekſche taal te dingen! Doch toen reeds was zijne genegenheid voor Geſchiedenis en Oudheidkunde genoeg beſlist, om hem aan de beoefening dier vakken de voorkeur te doen geven. Na met roem tot Doctor in de beide Regten bevorderd te zijn, en eenige jaren te 's Gravenhage de Praktijk uitgeoefend te hebben, nam hij in 1771 het ambt van Penſionaris van den Briel aan, hetwelk hij acht jaren later voor dat van Gouda verwisſelde. Wij zien dus VAN WIJN, in dit werk van den Heer DE JONGE, ook als Staatsman optreden, en, in hoogst moeijelijke tijden, (men denke aan 1780—1787) een hoogst gewigtig en gevaarvol ambt bekleeden. Hij was in 1787 tot het laatst de Hollandſche Statenpartij toegedaan, en moest in 1788 zijn ontſlag nemen; doch hij weigerde in 1795 eenig deel te hernemen aan het beleid der zaken. Overal zien wij den gematigden en opregten, den ſchranderen en tevens werkzamen man doorſtralen, die hier, en naar waarheid, op zoodanige wijze is voorgeſteld, dat hij zich, zelfs voor hen, die eene andere politieke denkwijze zijn toegedaan, in een achtingwaardig en beminnelijk licht voordoet.

Deze Levensbeſchrijving van VAN WIJN kan dus ook beſchouwd worden als eene gewigtige bijdrage tot de Geſchiedenis van ons Vaderland, vooral van 1779—1787. Doch uit den aard der zaak is zijne letterkundige loopbaan het voorname doel en verreweg het belangrijkſte beſtanddeel van dit werk. Bij eenen zoo grooten rijkdom van zaken in bijzonderheden te treden, verbiedt het beſtek van een verſlag. Trouwens, geen waar liefhebber onzer Vaderlandſche Geſchiedenis en Letterkunde zal verzuimen, zich hetzelve aan te ſchaffen.

De Heer DE JONGE heeft met deze uitmuntend gelukte Biographie een Gedenkteeken opgerigt, 't welk evenzeer

www.libtool.com.cn

uitſtekende verdienſten van VAN WIJN, als de erkenijkheid van zijnen waardigen Vriend en Opvolger, aan t nageſlacht overbrengen zal.

---

arboek der Stad Amſterdam voor 1831. *Door* C. VAN DER VIJVER. *Te Amſterdam, bij* C. M. Ferrari. 1832. *In gr.* 8*vo.* 176 *Bl.* *f* 1-80.

n ons Tijdſchrift voor 1831 (No. V. bl. 201 en volg.) ben wij des Schrijvers *Jaarboek der Stad Amſterdam* or 1830 beoordeeld, en daarop hoofdzakelijk aangemerkt, t, bij al het goede, 't welk het boekdeel inhield, wij es te veel in eene bonte mengeling vonden voorgedra-n, en het werk korter en minder kostbaar gewenscht dden. Deze aanmerkingen heeft de Schrijver, door ne andere, en, zoo wij vermeenen, meer gepaste wijze n bewerking, thans voorgekomen. Veel van het min langrijke en ſoms volſtrekt onbeduidende, 't welk het rige Jaarboek had doen uitdijen, is nu onvermeld ge-even, en ook in het algemeen zijn de gebeurtenisſen, : tot elkander in geen verband ſtonden, als op zichzelve nde vermeld, zonder dat de Schrijver getracht heeft, zelve door overgangen te verbinden, die hier uit den rd der zaak *gekunſteld* moesten zijn, en den ſprong g meer deden in het oog vallen. Hierbij is dit Jaar-ek voor 1831 bijna de helft korter, en kost ſlechts st de helft van het vorige. Uit den aard der zaak echter het Jaarboek eener Stad meer van plaatſelijk n van algemeen belang; doch voor de Ingezetenen van nſterdam (en voor deze is het dan toch voornamelijk chreven) kan het menige herinnering opwekken, en voorkomende gelegenheden met vrucht geraadpleegd rden.

---

emeen Rapport der Commisſie tot het onderzoeken van den ard en de meest geſchikte wijze van behandeling van den ſtatiſchen Braakloop. 's *Gravenhage*, 1832, *ter algemeene andsdrukkerij. In gr.* 8*vo.* 174 *Bl.* *f* 1-25.

Bij het onverwacht, althans plotſeling uitbreken der Cholera in ons dierbaar Vaderland, is het van belang, onze Lezers ook van het Rapport der Commisſie, ſpeciaal met het onderzoek derzelve belast, eenig beoordeelend verſlag te geven.

Dit Rapport bepaalt zich hoofdzakelijk bij de drie volgende hoofdpunten van onderzoek, welke in zoo vele Hoofdſtukken worden overwogen: 1. Ontſtaan en verbreiding van den *Aziatiſchen* Braakloop in de door de Commisſie bezochte plaatſen. 2. Beſchrijving van den *Aziatiſchen* Braakloop. 3. Algemeene en bijzondere tegen denzelven te nemen maatregelen. Onder het lezen van hetzelve kwamen eenige bedenkingen bij ons op, die wij beſcheidenlijk wenschten mede te deelen.

Het eerſte Hoofdſtuk ſtrekt om aan te toonen, dat de ziekte niettegenſtaande Cordons en Quarantaines in *Pruisſen* is doorgedrongen en aldaar evenmin als in *Rusland* en *Oostenrijk* heeft kunnen geweerd worden, en moet dienen tot bevestiging van het gevoelen, 't geen later ontwikkeld wordt, dat de Cholera geenszins tot de contagieuze ziekten kan gerekend worden te behooren. Recenſent heeft zich op dit punt verklaard in de beoordeeling van het bemoedigend Volkswoord te *Nijmegen* uitgegeven, eene vertaling van een ſtukje van Dr. LORINSER, in de *Allgem. Preuſs. Staats-Zeitung* opgenomen. (Zie *Vaderl. Letteroeff.* voor 1832. No. IV, bl. 156 en volgg.) De losſe bewijsgronden, waarop deze zijn gevoelen van niet-beſmettelijkheid vestigt, hebben wij alstoen aangetoond. Het bevreemdt ons, dat de Commisſie er zoo veel waarde aan gehecht heeft, om ze op nieuw voor te dragen. Immers redeneringen vervullen in dat vlugſchrift de plaats van daadzaken, en wilde men alle de losſe ſtellingen van hetzelve wederleggen, men zou een geheel boekdeel kunnen volſchrijven. Dat Cordons en Quarantaines de ziekte niet hebben kunnen tegenhouden, laat zich ligt verklaren, als men 1°. de moeijelijkheid van die maatregelen, in een land als *Pruisſen* bij voorbeeld, overweegt, als men 2°. denkt aan de wijze, op welke die zijn ten uitvoer gebragt, de ſlappe en halve opvolging derzelven. (Men vergelijke LICHTENSTÄDT's ſchriften voor *Rusland* en die van BLUME voor *Java*.) Wat van energie in dezen te wachten was, heeft Keizer NICOLAAS, een waarachtig Vorst, door eigen voorbeeld bewezen. Hoe menig blijk van het nut dier maatrege-

www.libtool.com.cn

ra leveren niet LICHTENSTÄDT, HORN, BLUME en an-
eren! Zijn niet in onze Kolonie, na het opheffen dier maatre-
elen, de nog verſchoonde Reſidentiën geteisterd geworden?
Een zie de belangrijke Tabel van den Heer VAN HAAK,
aar de voortgang der ziekte met dag en datum wordt aan-
ewezen. Ook de daadzaken, die Prof. HORN ons mede-
elt omtrent de verſpreiding der ziekte te *Berlijn*, zijn nog
oor niemand bondig weêrlegd. Dan, laat ons zien, of de
i dit Rapport opgegevene daadzaken die ſtelling boven allen
ijfel verheffen. In *Berlijn* was de eerſte zieke een ſchip-
er (volgens ſommigen zoude deze man met ſchippers van
erpenſchleuzen, waar de Cholera heerschte, in gemeenſchap
eweest zijn). Insgelijks was de eerſte zieke te *Hamburg*
en matroos, bij wiens overlijden evenwel de karakteristieke
erſchijnſelen der Cholera niet werden waargenomen; als re-
ultaat werd opgegeven, dat hij aan chroniſche diarrhee, met
pvolgende ontſteking van het darmkanaal, geſtorven was.
(In hoeverre deze uitſpraak geldig zij, durven wij niet beſlis-
ſen. Ondertusſchen herinneren wij, dat de ziekte bij hare
eerſte verſchijning in *Orenburg* ook voor darmontſteking ge-
houden werd.) Nu werd het ſchip, waarop deze matroos zich
bevond, uit de quarantaine ontſlagen en lag ſedert den 5 Oc-
tober in de haven van *Hamburg*, en juist op den avond van
dien dag ontdekte zich het eerſte geval van *Aziatiſchen*
Braakloop bij een' bedelaar, den *tiefen Keller*, eene ver-
blijfplaats van vagebonden, bewonende; daarop werden acht
andere bewoners van den *tiefen Keller* aangetast; terwijl de
ziekte zich ook elders deed zien, onder anderen bij een' ma-
troos den 8 October, dus drie dagen nadat eerstgemelde
ſchip in de haven gekomen was, op het ſchip *de Atlas*, mede
in de haven der ſtad liggende. Te *Altona* ontſtond de ziekte
bij eene weduwe VAN DIJCK, welke den 11den in *Hamburg*
geweest was, om vruchten van een' ſchipper te koopen; welke
ſchipper van *Ausſig* in *Bohemen* kwam, naar men beweert vol-
ſtrekt in geene verdachte plaats geweest was, den 6 October
in de *Hamburgſche* quarantaine bij *Gusthacht* aanlandde, en de
manſchappen gedurende de vier dagen, die hij aldaar ver-
toefde, gezond aan boord behield. Bij het lezen van dit be-
igt moet natuurlijk de vraag oprijzen: hoe kwam hij in die
Quarantaineplaats, en waarom moest hij er vier dagen ver-
oeven, indien het waar zij, dat hij volſtrekt geene verdachte
laatſen had aangedaan? Te *Luneburg* werden het eerst twee

ſchippers opgegeven, welke van *Hamburg* aldaar waren aangekomen, als overleden aan den *Aziatiſchen* Braakloop, en in hetzelfde gedeelte der ſtad, waar gemelde ſchippers met hunne ſchepen gelegen hadden, ontſtond de ziekte. Te *Halle* is het moeijelijk, den oorſprong der ziekte na te gaan, daar de Geneeskundigen het over de drie eerſte ziektegevallen niet eens waren. Volgens Prof. KRÜKENBERG was de eerſte, die aan echte *Cholera Aſiatica* overleed, een dronken bedelaar, die eenige dagen op de omliggende dorpen had rondgezworven, waar zich nergens verdachte Cholera-gevallen hadden opgedaan. (In hoeverre in dit geval geregelde naſporingen omtrent dezen man geſchied zijn en geſchieden konden, berigt het verhaal niet.) De vierde zieke, wiens kwaal door anderen niet ſchijnt betwijfeld te zijn, was 's avonds uitgegaan en eerst 's nachts ten half een ure te huis gekomen, werd denzelfden nacht ziek, en ſtierf den volgenden avond. Hij was een bierdrinker, en waar hij den vorigen nacht al dien tijd geweest was, blijkt niet.

Wij vragen thans den onpartijdigen Lezer, of dit alles wettigt tot het beſluit, dat hier geene ſmetſtof *kan* gewerkt hebben? Wij twijfelen er te meer aan, daar wij in het ganſche Rapport zekere vooringenomenheid opmerken met het gevoelen der *non-contagionisten*, hetgeen aan dit geſchrift meer het voorkomen geeft van eene pleitrede, dan van een verhaal van gebeurde zaken. Ware dit anders, dan had het zich alleen bij die plaatſen moeten bepalen, waar de Commisſie geweest was, en een naauwkeurig verſlag moeten geven van 't geen door haar gezien en verrigt was; uit welk verſlag dan eerst de ſlotſommen betreffende betwiste punten hadden moeten worden opgemaakt. Van dat alles treffen wij weinig of niets aan. Wij misſen een dagverhaal der reizigers, hetgeen daarom te belangrijker moest geacht worden, dewijl het tot vergelijkingen van het voorkomen der ziekte in de ſteden, welke zij bezochten, van de onderſcheidene behandeling en derzelver uitſlag gereede aanleiding zou gegeven hebben. Op die wijze ware dit geſchrift eene belangrijke bijdrage tot de hiſtoriſche kennis van dit nieuw phénomène in de geneeskundige wereld geworden. Als onderzoeker der waarheid is het mij onverſchillig, of de ziekte al dan niet beſmettelijk genoemd worde. Daadzaken verlang ik, geen redeneringen; want noch redeneringen, noch auctoriteiten, hetzij van bijzondere perſonen, hetzij van geleerde corpora-

tiën, hebben hier eenig het minſte gezag. Wat minder kostbaar voor de Gouvernementen, wat gerustſtellender voor de burgers zij, komt evenmin in aanmerking, waar het de waarheid geldt, gelijk bl. 30 door de Schrijvers teregt beweerd wordt. Is de oorzaak der Cholera geene ſmetſtof, wat is zij dan? Wij gelooven, antwoordt hierop de Commisſie, dat men zich die best kan voorſtellen als eene, zich in den aardbodem, volgens ons onbekende wetten, in eene bepaalde, meestal westelijke rigting, voortbewegende oorzaak, welke zich in landen of plaatſen, waar dezelve in de dampkringslucht, ten gevolge van plaatſelijke omſtandigheden, voorbeſchiktheid vindt, uit de aarde ontwikkelt en met die plaatſelijke nadeelige exhalatiën vereenigt, uit welke vereeniging eene eigenaardige verandering des atmospheers ontſtaat, welke het *miasma Cholericum* daarſtelt. Wij hebben deze verklaring met de eigene woorden der Schrijvers opgegeven, omdat wij volmondig betuigen ze niet te bevatten. Is zij uit SCHNURRER's vergelijking met volcaniſche werkingen en aardbevingen ontleend, waarom bleef dan het volcanisch *Italië* verſchoond, terwijl *Rusland* zoo geteisterd werd? Is het een *miasma paludoſum*, vanwaar dan de Epidemie in het hoogſte vasteland van *Europa*? Hoe komt met die bepaalde, meest westelijke rigting de zonderlinge loop met al die bogten en ſprongen overeen, welke ons iedere oogopſlag op de Cholera-kaart aanwijst? Vanwaar die terugſprong van *Bengalen* naar *China*, van *Java* en *Borneo* op *Macaſſar* en *Amboina*, om van zoo vele andere voorbeelden niet te ſpreken? Hoe verklaart men het, dat de Cholera telkens in *Warſchau* na een belangrijk treffen met de *Ruſſen* is uitgebroken? Dat het verloop van de Cholera vele punten van verſchil oplevert van dat van contagieuze ziekten, die haren vasten loop houden en zich in denzelven niet ſtoren laten, is waar, als men pest en vooral uitſlagziekten bedoelt, op welke hooge vormen men ongelukkiglijk altijd het oog heeft, alsof er geene andere beſmettelijke ziekten dan juist deze beſtonden. En zelfs in deze ziekten gaat de ſtelling der Schrijvers niet altijd door. Of hebben niet geachte waarnemers bij het heerſchen van *variolae* en *morbilli* eene *febris varioloſa* en *morbilloſa* gezien, waaraan de huiduitſlag ontbrak, ſchoon de overige toevallen der ziekten aanwezig waren? Kan niet het prophylactisch vermogen der koepokſtof de werking van de ſmetſtof der *variolae* zóó wijzigen, dat er, in plaats van echte kinderpokken, *varioloïden* voor den dag komen?

Naauw verwant met de vraag betrekkelijk de oorzaken was die over het wezen der ziekte. De geleerde Schrijvers ſtellen dezelve in eene werking van het *miasma Cholericum* op het zenuwſtelſel van het vegetatieve leven, welke zich bijzonder uit in de veranderde werking van het *ſysthema ſympathicum*, vooral van den *plexus ſolaris*, waarbij tevens eene ongelijke verdeeling en ophooping der zenuwkracht in het *ſysthema ſympathicum* plaats heeft. In overeenſtemming met deze Theorie, wordt de therapeutiſche indicatie gezegd te beſtaan in het voorkomen van de ontwikkeling der ziekte, door de oorſpronkelijke aandoening, op het *ſysthema ſympathicum* aangebragt, tegen te werken; moetende echter het geneesplan gewijzigd worden naar de vormen der ziekte en het individueel geſtel der lijders. In de *diarrhœa Cholerica* worden *emetica* en *diaphoretica*; in de *Cholera erethica* warme baden, huidprikkels, *emetica*, *liq. c. cerv. ſuccin.*; in den *typhus Cholericus* bloedontlastingen, *calomel*, *derivantia*, vooral ſterke *ſinapismi*; in de *Cholera paralytica* de aanwending der koude volgens Prof. CASPER en de *moxa* aanbevolen. Wat bijzondere middelen aanbelangt, gunſtig is het oordeel over braakmiddelen, ongunſtig over *calomel*, kamfer, opium. Onder de volatile middelen voldeed vooral de *ſubcarb. ammon. pyro-oleos.* in groote giften. Bovenal gunſtig luidt het berigt wegens CASPER's methode (het aanwenden van koude) in den paralytiſchen vorm. Grootelijks verwonderde het ons, desaangaande geene eigene waarnemingen van H. H. Stellen van dit Rapport te zien opgeteekend. Eveneens trok het onze aandacht, zoo vele medicamenten vermeld te vinden, welke de Schrijvers bij ondervinding niet hebben leeren kennen. Immers hetgeen in *Rusland* of *Polen* met meer of minder ſucces was toegediend, behoorde niet tot het reſort der Commisſie. Door dat alles weg te laten, had het Rapport merkelijk korter en welligt doeltreffender kunnen wezen.

Deze waren de bedenkingen, die wij op dit ſtuk meenden te moeten maken; terwijl wij gereedelijk de vele en groote zwarigheden erkennen, welke er aan eene taak als deze verknocht zijn, en hulde toebrengen aan den ijver, waarmede de Commisſie dezelve geheel vrijwillig op zich genomen en, zonder zich door die zwarigheden te laten affchrikken of terughouden, volvoerd heeft.

www.libtool.com.cn

Brief over den beſmettelijken aard der Aziatiſche Cholera van den Voorzitter Dr. RUST *aan Z. Excell. Baron* ALEX. VAN HUMBOLDT. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* G. VROLIK. *Te Amſterdam, bij* J. Muller en Comp. 1832. *In gr.* 8*vo.* *IV*, 49 *Bl.* *f* : - 50.

Toelichting van den Brief over den beſmettelijken aard der Aziatiſche Cholera van den Voorzitter Dr. RUST, *enz. in overeenſtemming met verſcheidene Geneesheeren van Berlijn uitgegeven door Dr.* AUG. VETTER. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* D. J. A. ARNTZENIUS, *Med. et Chirurg. Dr. Te Amſterdam, bij* L. van der Vinne. 1832. *In gr.* 8*vo.* 86 *Bl.* *f* 1 - :

Tot groote ergernis voor de oningewijden, en niet mindere ſchade voor de wetenſchap, werd ſedert het verſchijnen der Cholera in *Europa* een twist gevoerd over de beſmettelijkheid dezer ziekte, en wel, gelijk het gewoonlijk gaat, niet zonder haat en partijzucht, waarbij men te dikwijls de zaak om den perſoon vergeten heeft. Een nieuw blijk daarvan leveren beide voor ons liggende geſchriften.

De Heer RUST, het hoofd der Contagionisten te *Berlijn*, en door zijne hooge betrekking de beſtuurder der maatregelen, door het *Pruisſisch* Gouvernement tegen de ziekte genomen, moest deswege vele tegenſpraak en berisping hooren van de zijde der andersdenkenden. Of en in hoeverre eene zekere afgunst daarbij hare rol geſpeeld hebbe, die ieder boven anderen verheven mensch te wachten heeft, willen wij daarlaten; gelijk wij evenmin bepalen willen, of deze beoordeelingen en berispingen, zeker niet altijd van bevoegden, met die beſchaafdheid en kalmte van geest zijn beantwoord, welke men van zekeren ſtand in de maatſchappij regt heeft te vorderen. Wij bepalen ons thans alleen bij den brief en zijne toelichting, om te zien, in hoeverre ze ons der waarheid nader hebben gebragt.

Dr. RUST had zich bij 't begin van zijnen brief uitgelaten in een' heftigen, vinnigen toon over andersdenkenden, die zeker onder Geleerden (immers zoo daaronder welopgevoede menſchen mogen verſtaan worden) niet te pas komt. Geen wonder, dat deze de zaak opvatten, maar, ook boos

geworden, tot zekeren kijftoon vervallen, die de beſchouwer van dezen hartstogtelijken twist wein verwachten doet. Moet dan altijd de onmatige ei en heerschzucht der menſchen hunne oogen voor heid verblinden, en geweld en dwang in plaats de ding het middel zijn, waardoor men anderen zijn wil doen aannemen!

1. Als een eerſte argument voor zijne ſtelling noem de langzame wijze der verſpreiding; hiertegen vo aan, dat de ziekte, niettegenſtaande Cordons, in den van *Moscáu* naar *Berlijn* gekomen is, dat ne invoering door *contagium* bewezen is, enz. Wij heb dit punt reeds vroeger en meermalen ons gevoelen zet, en aangetoond, dat er op zijn minst groote w lijkheid voor zulk eene invoering beſtaat. Vanwa dat op de meeste plaatſen de kwaal van ſchippers zen of militairen begonnen is? En wat de langzame ding aanbelangt, wij mogen niet ontveinzen, dat rijkbevolkte ſteden dagelijks een getal van 40—6 wordt opgegeven, wij deze omſtandigheid met eene ſche verandering in den dampkring, die toch alle inademen, ſlecht kunnen overeenbrengen.

RUST wijst voorts op de geweldige ſprongen, Cholera gemaakt heeft, en waarbij zij zich geenszin bepaalde westelijke rigting beweegt; daartegen bewe TER, dat de bewijzen voor eene oorſpronkelijke vo verſchillende plaatſen voorhanden zijn. Recenſent niet, dat de ziektegeſteldheid de voorbeſchiktheid Epidemie lang heeft voorbereid; maar voor eene *ſpontanea* van de *Aziatiſche* Cholera heeft hij tot geene afdoende getuigenisſen gevonden. Op de west ting der ziekte valt ook veel af te dingen, gelijk ger toonden.

2. De ziekte ſtoort zich (zegt RUST) aan klim dem noch weersgeſteldheid. VETTER ontkent dit het laatſte. Intusſchen zijn de hooge ſtreken van niet verſchoond gebleven, en is op *Java* het moeras deelte niet doorgaans het meest bezocht.

3. De ziekte treedt te voorſchijn als eene cont volſtrekt niet als eene miasmatiſche of uit andere a invloeden ontſtane krankheid. Dit is het derde argu Dr. RUST, waartegen Dr. VETTER bijbrengt, dat n

www.libtool.com.cn

ziekte heeft kunnen afgesloten worden, zelfs onder omstandigheden, die de Oostersche pest in sterk bewoonde steden zouden beperkt hebben; dat de ziekte in *Berlijn* met meer dan één geval is aangevangen, nadát de *genius Epidemicus* reeds lang vooraf bestaan had. Daar evenwel naam en plaats niet zijn opgegeven, valt het bezwaarlijk, daaromtrent een oordeel te vellen. De *genius Epidemicus* is ten hoogste een bewijs, dat de ziekte door omstandigheden is voorbereid. Gelijke omstandigheden ter zelfder tijd heerschende, als krampen in de kuiten, diarrhee, slapeloosheid, kunnen daarvan wel het gevolg zijn, maar ook evenzeer van een beangstigd zenuwgestel; ontstaan en bewijzen althans niet voldingend voor een' miasmatischen oorsprong der Cholera.

4. De ziekte laat zich afsluiten. Deze stelling van RUST verwerpt VETTER, op grond, dat zij nergens heeft kunnen gestuit worden. De redenen hiervan zijn klaar. Nergens heeft men de maatregelen, daartoe strekkende, streng kunnen of willen handhaven; waaraan, gelijk RUST met reden aanmerkt, de ongelukkige oorlog met *Polen* het zijne heeft toegebragt.

5. De gedaante, onder welke de ziekte te voorschijn treedt, bewijst reeds, dat haar eene eigendommelijke smetstof, eene ware vergiftiging ten grondslag ligt. Hier merkt VETTER aan, dat de *Cholera Asiatica* niet zóó zeer van den hoogsten vorm van onze Cholera verschilt, dat men ze niet tot één *genus* brengen kan. Het is moeijelijk voor iemand, die beide niet heeft kunnen vergelijken, op dit punt uitspraak te doen.

6. De mededeeling der ziekte van voorwerp aan voorwerp laat zich in duizende gevallen als met den vinger aanwijzen. Over dit argument van den Briefschrijver stapt de Toelichter, onzes erachtens, vrij luchtig heen; het ware hier de plaats, enige afdoende *facta* mede te deelen, of althans de aangevoerde te ontzenuwen.

7. De ziekte verschijnt op nieuw in plaatsen, waar hij had gehouden te bestaan. Dit is het eigendommelijke, zegt RUST, van contagieuze ziekten: miasmatische keeren niet so spoedig weder, en er bestaat gegronde vrees, dat zij, allemaal geworteld, zich vestigen zal. Dit laatste ontkent VETTER. De ondervinding zal tusschen beide partijen uitmaak doen. Dat evenwel door sympathie de ziekte op andere kan overgaan, even als andere zenuwziekten, wordt niet geloochend; maar, voegt VETTER er bij, deze wijze

www.hbtool.com.cn

van aanſteking is niet geſchikt, om legers tegen dezelve te laten optrekken, rivieren, landen, ſteden en huizen af te ſluiten, enz.

Ziedaar, geachte Lezer! kortelijk den loop van beide twistſchriften. De hartstogtelijke toon, waarin zij geſchreven zijn, ontneemt aan dezelve veel van hunne wetenſchappelijke waarde. Waarſchijnlijk ligt de waarheid in 't midden. Eene oorſpronkelijk miasmatiſche ziekte heeft een contagieus karakter aangenomen; verſcheidene omſtandigheden hebben dezelve al voorlang voorbereid. Matigheid en dat ootmoedig vertrouwen op God, hetwelk ons gemoed verheft, zijn onze veiligſte voorbehoedmiddelen; de algemeene Therapie ons beste *ſpecificum*. Dat *ſpecificum* zal ons ook nu niet begeven, en wij hebben de ondervinding onzer naburen tot leering voor ons.

Nederlandſche Legenden, in rijm gebracht door Mr. J. VAN LENNEP. *De Strijd met Vlaanderen. IIde Deel. Te Amſterdam, bij* P. Meijer Warnars. 1832. *In gr.* 8*vo.* 162 *Bl. f* 3 - 30.

Gelijk wij van den inhoud van het eerſte Deel van dit oorſpronkelijk dichtwerk, in het zesde nommer van dit jaar, onder mededeeling van deze en gene kleine aanmerkingen, een beknopt verſlag hebben gegeven, zoo zullen wij dit thans ook van het tweede of laatſte Deel trachten te doen, om daarna nog iets van het geheele werk te zeggen.

Elk dezer drie laatſte Zangen wordt weder door eene Inleiding in dichtmaat voorafgegaan, waarbij zulk een Zang aan dezen of genen van des Schrijvers vrienden wordt opgedragen: de vierde Zang, namelijk, aan den Heer J. SMIES; de vijfde, aan den Heer Mr. H. A. VAN LENNEP, en de zesde, aan Jonkheer Mr. J. F. ROËLL. Achter elken Zang zijn opheldernde Aanteekeningen gevoegd; en achter die op den laatſten Zang volgt een Naſchrift, tot geleide van een antwoord in dichtmaat, door den Heer Mr. J. VAN 'SGRAVENWEERT uit *Venetië* den Schrijver toegezonden, op deszelfs opdragt ter inleiding voor den tweeden Zang, die in het eerſte Deel te vinden is. In het voorbijgaan betuigen wij den Heere VAN LENNEP onzen dank voor de mededeeling van het fraaije en gekuischte vers van zijnen vriend

www.libtool.com.cn

VAN 'S GRAVENWEERT, gelijk dien Dichter zelven voor de verleende vergunning. De Inleidingen voor den vierden en den vijfden Zang ſchijnen Recenſent meer dichterlijk, dan die voor den zesden.

De *vierde Zang* begint aldus:

Schoon, als de ſtraal, die uit de vale nacht,
Bij d' eerſten blos van 't vroege morgenglooren,
Met vriendſchapsblik den pelgrim tegenlagcht,
En 't pad hem toont, bij duisternis verloren:
Die levensvreugd aan bosch en velden brengt,
Een zilverglans op 't kabb'lend beekje ſprengt,
En minzaam breekt door de ochtendneveldampen:
Schoon, als die ſtraal van leven en geneugt,
Blinkt door 't gordijn van rouw en oorlogsrampen,
De noordſtar uit der echte heldendeugd.
Dit ook gevoelde Voornes hart, enz.

Het jammerde VOORNE, volgens den vierden Zang, welks inhoud wij thans naſporen, dat zijn pligt hem verbood, het ſpoor der helden te volgen. Daar ſtond hij nu, in gepeins verloren, op een der duinen van zijn eiland. Reeds als kind had hij zijnen vader gezworen, ſteeds de belangen van het land van *Voorne* in 't oog te houden: hij wil dus de onzijdigheid bewaren, al kwame zelfs zijne hem onbekende beminde (de gefluijerde, die hem te *Utrecht* had helpen verplegen) hem zijne ſchijnbare lafheid verwijten. Maar hoe! terwijl hij dit uitroept, ziet hij op eens de gefluijerde aan de overzijde eener beek. Hij geeft een' gil, ſnelt den duinheuvel naar de landzijde af, en de gedaante geeft hem een' wenk, om ſtil te blijven ſtaan. Murmelend en zacht, doch verſtaanbaar, roept zij:

Ridder ſta en nader niet.
Hooger macht, die gij moet eeren,
Blijft ons beider lot regeeren.
Onverbidbre wil verbiedt
Dat gij ooit zoudt kennen leeren
Wie gij heden voor u ziet.

VOORNE wenscht haar ontfluijerd te zien. De gedaante antwoordt, regt dichterlijk:

Onverſtandig is de wensch
Van den ſlechtberaden mensch.

www.inbinol.com.cn

Om nieuwsgierig op te ſporen,
Hoe de vlinder wordt geboren,
Knakt het kind de brooze pop.
't Meisje wil den bloei verhaasten
Van den teng'ren rozenknop,
En zij ſcheurt den bloeſem op.
Meer bejaarden (ach! de dwaasten!)
Vinden hun nieuwsgierigheid
Erger uitſlag voorbereid.
Zoek dan, wat u moog' gebeuren,
Nooit den ſluier af te ſcheuren,
Die 't verborgen houdt bedekt,
Dat uw zucht heeft opgewekt.
O! indien gij 't mocht ervaren,
Eenmaal op mijn wezen ſtaren,
Wie beſchrijft het naberouw,
Dat uw boezem kwellen zou?

VOORNE verwondert zich, waarom zij hem dan verſchijnt. Zij herinnert hem, dat hij haar, den laatſten dag, dat zij bij hem nederzat, een' ring als liefdepand had geſchonken; maar, gaat zij voort,

De jaren vervlogen: het lot heeft ons beiden
Voor eeuwig geſcheiden.
Zoo ik heden tot u keer,
Nimmer ziet uw oog mij weêr.
Aanvaard hier uw ring. Aan den Burggraaf van Voren
Zal ik nimmer behooren.

Nu viel een gouden ring, die aan een' ſteen was vastgebonden en door haar over de beek werd heengeworpen, voor VOORNE's voeten neder. Hij vraagt, of dit haar laatſte groet is, enz. Zingende neemt zij nogmaals het woord. „Plechtſtatig klonk het zacht akkoord van 't golvend maatgeluid." Zij beſtraft hem over zijne laf hartige onzijdigheid. Dit griefde hem. Hij kruiste zich, en bad tot God; zegt, voor geest noch ſterveling bevreesd te wezen, en ſnelt naar de beek. Zij kwam weg tusſchen het gebladert, en vergeefs is al zijn zoeken. Nu ijlt hij naar het burgſlot. Een vreemdeling wordt hem aangediend, en daar verſchijnt nu (ingeleid door den Heer van *Borſelen en Vere*, den broeder van HADEWY) ze-

www.libtool.com.cn

e aanzienlijke *Vlaming*, de Heer VAN ROSEBEEK, aan
n, volgens gerucht, HADEWY door haren broeder was
:ezegd; ſchoon zij reeds verloofd was aan HAEMSTEDE,
:ens beſtelling van haren vader. ROSEBEEK vordert, dat
ORNE den Graaf van *Vlaanderen* hulde doe, *Vlaamſche*
:tting op het kasteel ontvange, en den jongen Graaf WIL-
M VAN OOSTERVANT, den troonopvolger van *Holland*,
:vere. VOORNE weigert, doch verklaart tevens Graaf
-LEM VAN OOSTERVANT niet in zijne magt te heb-
Weldra treedt de onbekende paadje, die met WITTE
E HAEMSTEDE gekomen was, vooruit, maakt zich als
-LEM VAN OOSTERVANT bekend, en wil zich gevan-
geven. Thans weigert VOORNE nog ſterker hem uit te
ren, verklaart zijne ſmart, dat hij niet eerder zijnen door-
tigen gast gekend had, en betuigt, den oorlog met de
ingen niet te vreezen. ROSEBEEK dreigt met de wraak
Vlaanderen binnen drie dagen; maar de vreemdeling (de
imzinnige kramer) treedt in, en verkondigt, dat GWY
zijn leger naar *Utrecht* getogen is, en dus VOORNE
eerst niet kan aanvallen. ROSEBEEK geeft aan BOR-
EN de vriendſchapshand, buigt zich plegtig voor den
en OOSTERVANT, ziet VOORNE grimmig aan, en ver-
:. Nu verhaalt de kramer, op gedane vraag, dat hij van
ikzee was gekomen, onderweg dat nieuws vernomen had,
lat hij eigenlijk HAEMSTEDE zocht. Men antwoordt,
HAEMSTEDE vertrokken was, maar dat hij voor den
van JAN II, Graaf van *Holland*, voor WILLEM VAN
TERVANT, niets behoefde te verbergen. Nu treedt de
er naar AGNES, vraagt het haar toebetrouwde kistje
:, en meldt den Graaf VAN OOSTERVANT, dat de
ng van *Frankrijk* hem gelast had, zeker parkement hem
handig te overreiken. Men opent het kistje, en bij ju-
en ſchat, diep achter dubbelen bodem verborgen, vindt
het parkement, hetwelk de toezegging bevat eener *Fran-*
vloot, die, onder aanvoering van den *Genuees* GRI-
DI, uit *Dieppe*, ter hulpe der *Hollanders*, zou ſteve-
Deze tijding veroorzaakt algemeene vreugde, daar de
t binnen zeven dagen verwacht werd. De kramer wordt
:lijk, met een' der oorlogsknapen, naar *Holland* afgevaar-
, om HAEMSTEDE te zoeken. Eene bark voert hen
Naaldwijk. Bij *Delft* ſcheidt de kramer zich van zijnen
:enoot, geeft hem een' ring mede, gelast hem, dien aan

JAN ZOET, Schout van *Amſterdam*, te toonen, en te zeggen, dat hij, die eenmaal dien ring droeg, hem laat verzoeken, met zoo veel volk, als hij verzamelen kan, het door de *Vlamingen* belegerde *Haarlem* te hulp te komen. De oorlogsknaap beſchouwt met verwondering den adellijken ring, en ſpoedt naar *Aemſtelland*. De vreemde kramer (blijkbaar GIJSBRECHT VAN AEMSTEL) begeeft zich naar den Schout te *Delft*. Dus ook te *Leiden*. Bij *Haarlem* gekomen, hoort hij het gedruisch der wapenen, en ijlt naar het ſtrijdperk.

De *vijfde Zang* brengt ons aanvankelijk op den togt van HAEMSTEDE terug. Deze ſtapt met de zijnen te *Zandvoort* aan wal, en draaft naar *Haarlem*. Die ſtad zou zich eindelijk overgeven. PERSIJN alleen bleef op volharding aandringen; doch, daar hij niet in ſtaat was den burgeren langer moed in te boezemen, trok hij met zijn gevolg de poort uit, om naar *Zandvoort* weg te komen, en daar eene boot te zoeken, die hem bij het leger van OOSTERVANT brengen zou. Daar meent hij eerst eenen hoop *Vlamingen* te zien, doch ontwaart weldra den leeuw van *Holland* op de banier, en valt WITTE VAN HAEMSTEDE in de armen. De tijding verſpreidt zich in den omtrek.

In elke borst herleeft de moed.
Men vraagt zich niet, of menig held
Den eed'len Witte vergezelt.
Genoeg, genoeg is 't, dat hij kwam,
De wakk're telg van Hollands ſtam.
En wat ook zou een tal van knechten,
In ſtaat zijn, meerder uit te rechten?
Een korrel zouts in 't glas gedaan,
Al 't water neemt den zoutſmaak aan.
Een balſemdrop, een bloem, bevrucht
Met geuren ieder deel der lucht.
Eene enk'le zon verlicht de ſfeer.
Een enk'le held bezielt een heir.

Uitmuntend wordt nu de optogt der ingezetenen uit verſchillende deelen des lands beſchreven. Ook de poorters van *Amſterdam* ſnellen toe, met JAN ZOET aan hun hoofd, en WITTE hoort met verbazing van des kramers laatſten togtgenoot WOUTER, hoe die vreemdeling de oorzaak is, dat de *Amſterdammers* ter hulpe zijn gekomen. De *Vlamingen*, onder ASNEDE,

www.libtool.com.cn

zouden intusschen *Haarlem* bestormen; maar onverwacht doen de *Haarlemmers* zelve een' uitval. ASNEDE bemerkt weldra, dat er versterking is gekomen, en ziet *Hollands* leeuw in de banieren. Het waren dus geene vreemde troepen. Schrik maakt zich meester van de *Vlamingen*. ASNEDE alleen (die, even als ROSEBEEK, een persoon van des Dichters vinding is) houdt met eenige dapperen stand, en geraakt met WITTE zelven in gevecht. WITTE wordt weldra door ASNEDE's gevolg besprongen. JAN ZOET ijlt ter hulp, doch sneuvelt. Maar op het oogenblik snelt de vreemde kramer toe.

De Schout blikt met gebroken oogen
Zijn onverwachten helper aan.
„ Hoe gij!... gij zelf!... ik sterf voldaan!" enz.

De kramer, die te paard gezeten was, heft het slagzwaard van ZOET van den grond, werpt een' der *Vlamingen* uit den zadel, klooft een' anderen het hoofd, en HAEMSTEDE, verblijd over dien bijstand, valt andermaal aan op ASNEDE, die sneeft onder de wel toegebragte slagen. Nu vlugt het ganssche leger der *Vlamingen*, en de *Haarlemmers* heffen een spottend zegelied aan op de overwinning op het *Mannenpad*. In zeven dagen is *Holland* van *Vlamingen* schoon geveegd, en nu wil HAEMSTEDE, met keur van volk en verzeld door den onbekenden krijgsheld, *Schoonhoven* veroveren, dat de *Vlaamsche* zijde hield. Doch naauwelijks is zijn legerstoet om het sterke slot verzameld, of OOSTERVANT rijdt hem te gemoet, meldt hem, hoe de *Brabanders*, onder Hertog JAN, het hoofd bij 't *Huis te Merwe* hadden gestooten, *Geertruidenberg* door de *Hollanders* overmand, *Waalwijk* plat gebrand, en Hertog JAN met schande verjaagd is. HAEMSTEDE betuigt zijne vreugde, en OOSTERVANT verhaalt verder, dat de *Fransche* hulpvloot onder GRIMALDI voor *Schiedam* gekomen is; dat GWY met zijn leger naar *Vlaanderen* teruggekeerd, en dat RENESSE, WITTE's mededinger naar de heerlijkheid *Haemstede*, bij het overvaren van de *Lek* verdronken is. WITTE betreurt den dood van dien held, hoewel hij zijn persoonlijke vijand en een medestander der *Vlamingen* was.

De *zesde Zang* meldt ons, dat, terwijl WILLEM VAN OOSTERVANT met de zijnen aan *Zuid-Hollands* kust nog vertoeft, waar men sterke vloten tot den zeetogt uitrust, in-

middels de *Vlamingen*, door verſche magt verſterkt, *Zierikzee* houden ingeſloten. VOORNE bevindt zich bij OOSTERVANT in *Holland*, en ontvangt daar de tijding, dat de Heer van *Borſêlen en Vere* zijne zuster HADEWY, de verloofde aan WITTE VAN HAEMSTEDE, uit VOORNE's burg had weten weg te leiden, onder voorwendſel van eene jagtpartij; terwijl *Brielſche* viſchers verhaalden, dat men hen zuidwaarts langs de baren had zien ſtevenen. Volgens afſpraak met OOSTERVANT, neemt de Burggraaf van *Voorne*, aan wiens zorg WITTE zijne bruid had toebetrouwd, het op zich, haar te zoeken en terug te voeren. VOORNE gaat ſcheep. De bode, door HADEWY afgezonden, is ſtuurman. VOORNE let op zijn gelaat, herinnert zich zijne trekken. Alles ontdekt zich. De oude GEROLF is de man, die hem te *Utrecht* zoo menschlievend had opgepast, en het geſluijerde meisje was HADEWY. Haar vader had, toen FLORIS V vermoord was, haar gelaat, zich in een nederig huisje te *Utrecht* ſchuil te houden. Na de herſtelling van vrede en rust, had zij het Sticht en den Burggraaf van *Voorne*, die met haren ſtaat zoo wel als met hare wezenstrekken onbekend was, verlaten. Grievend was dit nieuws voor den Burggraaf van *Voorne*, die nu begreep, dat ook HADEWY die gedaante was geweest, welke hem tot zijnen pligt vermaand had, maar echter beſloot, hare betrekking tot HAEMSTEDE te eerbiedigen. De jonkvrouw zag inmiddels van het ſlot haars broeders te *Vere* naar het ſein uit; en, toen zij dit bemerkte, wist zij, door behulp harer voedſter, onder geleide van zekeren bediende, OTTO genaamd, het ſlot te ontvlugten. Doch daar vindt zij op het open veld een' ſtervenden grijsaard. Men bemerkt, na hem in de hut eener oude vrouw gevoerd te hebben, dat hij krankzinnig en van geeſtelijken ſtaat is. Inmiddels treden drie krijgslieden binnen (VOORNE, een ongenoemde, en GEROLF). Zij komen, om HADEWY naar het vaartuig te brengen; doch een hunner (natuurlijk de kramer, of ALBRECHT VAN AEMSTEL) herkent in den krankzinnigen den Tempelheer BEAUMONT, die, in een eenigzins helder oogenblik, dat zijnen dood onmiddellijk voorafgaat, aan HADEWY het verzegeld parkement overhandigt, dat ſtuk namelijk, waarvan het lot van *Holland* afhing. Eindelijk ſpoedt VOORNE heen met HADEWY en de zijnen; doch zij worden aan het ſtrand overvallen. GEROLF werd met HADEWY gevangen genomen. VOORNE poogt haar nog te ontzetten, maar zwicht

www.libtool.com.cn

de overmagt, en wordt mede gegrepen. De anderen, zich nog in de boot hadden kunnen redden, waren gelaakt geworden ſcheep te gaan, daar de boot was afeven. Nu moet HADEWY met den *Vlaming* ROSEBEEK, haar van BORSELEN ter bruid ontving, naar *Vlaanderen* ep gaan, en VOORNE werd op het eigen boord voorig in boeijen geklonken. Op verzoek van HADEWY wordt echter daarvan weder bevrijd. Men zou wel naar *Vlaan-* ſtevenen; doch, daar de vloot van GRIMALDI opde, krijgt ROSEBEEK bevel, zich dadelijk bij de *Vlaam-* vloot voor *Zierikzee* te voegen. Nu volgt de zeeſlag chen de vereenigde *Franſche* en *Hollandſche* vloot en die *Vlamingen*. Het ſchip van ROSEBEEK werd door een' der aangeſtoken. HADEWY werd door ROSEBEEK op ſchip van Graaf GWY overgebragt. VOORNE, die was ſloten geworden bij den aanvang van den ſlag, wist met eld het valluik open te ſtooten, in zee te ſpringen, en op het ſchip van WILLEM VAN OOSTERVANT te len, die zelf door zijne aankomst behouden werd. Einik wordt het ſchip van den *Vlaamſchen* Graaf GWY geno-, en HAEMSTEDE krijgt alzoo zijne bruid terug, maar keemt van ROSEBEEK, zijnen gevangenen, dat HADEWY ongevoelig ſcheen voor den Burggraaf van *Voorne*, en kelijk HAEMSTEDE even weinig als hem, ROSEBEEK, inde. Er komt onverwacht tijding van den dood van JAN Graaf van *Holland*; en dat, nu *Zierikzee* pas van de *ingen* verlost is. Maar de oude krijgsman, aan wien GWY degen had overhandigd, de onbekende held, die te n als kramer vermomd was geweest, verkondigt tevens, WITTE VAN HAEMSTEDE de wettige zoon van FLOV was, uit vroeger huwelijk met AGNETA VAN DER YZE; dat hij, verhaler, bij die huwelijksverbindtenis, den f tot vader geſtaan had; dat FLORIS dat huwelijk en bewijzen daarvan, door ſtaatsbelang gedwongen, geheim gehouden, en ſedert met eene *Vlaamſche* Vorſtin gewd was; dat hij, verhaler, deel had gehad aan den moord FLORIS, en de bewijzen van 's Graven eerſte huwelijk, hij zelf het land moest ontvlugten, aan BEAUMONT rouwd had. Nu haalt HADEWY het parkement voor den hetwelk het medegedeelde bevestigt. HAEMSTEDE maakt er geene aanſpraak op Grafelijk gezag; het is hem ge-, dat de wettigheid zijner geboorte bewezen is, en hij is de

eerſte, om WILLEM VAN OOSTERVANT als Graaf te erkennen, waardoor hij een' burgeroorlog voorkomt. Ook ſchenkt hij vergiffenis aan GIJSBRECHT VAN AEMSTEL, die daarop zich eenen pijl uit de borst rukt en gerust ſterft. Graaf WILLEM ſchenkt nu de goederen van BORSELEN, die met de *Vlamingen* geheuld had, aan HAEMSTEDE's bruid; maar HAEMSTEDE vraagt genade voor BORSELEN, en ſtaat, edelmoedig en verſtandig, zijne bruid, die hem ſlechts uit pligtgevoel getrouw konde zijn, aan den Burggraaf van *Voorne* af, terwijl hij den Roman beſluit met deze woorden:

Hoe! Hadewy en Voornes Heer
Slaan op mijn taal hunne oogen neêr!
'k Geloof, hun hart heeft mij verſtaan.
Hun zielsgeheimen zijn verraên.
Heer Graaf! Daar zal, naar allen ſchijn,
Toch deze maand nog bruiloft zijn.
Voor mij, niets wederhoudt mij meer.
Terwijl ik naar mijn moeder keer.

Dat ſlot bevalt ons volſtrekt niet. De vier laatſte regels zijn al heel plat, en het is hoogst onnatuurlijk, dat HAEMSTEDE, die toch HADEWY beminde, op zulk een' luimigen en koelen toon van haar afſtand doet. De grootheid, edelmoedigheid en zelfopoffering gaat hierdoor in zijn karakter geheel verloren. En in elk geval behoorde het ſlot van dezen Roman krachtig en dichterlijk te zijn. Maar dit heeft ons dan ook veelal bij de lezing gehinderd, dat de verhevene en roerende plaatſen, door het geheele werk heen, dikwijls onaangenaam worden afgewisſeld met — wij *moeten* het zeggen — berijmd proza, dat beter zou paſſen in eene rijmkronijk der 13de of 14de, dan in een dichtwerk der 19de eeuw. Dat is niet alleen zoo in de Zangen zelve, maar ook in de Inleidingen. Men zie tot bewijs b. v. (want de plaats ontbreekt, om zoo veel hier uit te ſchrijven) Iſte D. bl. 15: *Het landvolk heeft* — tot: *Den nijvren burger welvaart* enz. Bl. 25: *Want aan de zijde van 't gebouw* — tot: *Van d'eedlen van der Sluyze.* Bl. 26: *Hun, die op de overblijfſels ſtaren*, enz. Bl. 29 en 30 enz. Dit gaat zoo de beide Deelen door. In het tweede Deel, bl. 9:

[Wij] keerden ſlechts met loome ſchrêen
En dikwijls omziend, huiswaart heen,
Gelijk een droeve minnaar doet
Die van zijn liefſte ſcheiden moet.

www.libtool.com.cn

Ja, bij 't aanſchouwen der natuur
Vergaten wij het etensuur. (Welk een *climax!*)

plat is daar ook GEROLF's taal, bl. 110! Maar genoeg
over. — Veel kan verontſchuldigd worden, door dat de
ijver opzettelijk niet den toon van het heldendicht wilde
effen, en hij ſteeds eenvoudig en naïf wilde blijven.
h gelijk het ſtoute en verhevene bij anderen wel eens ge-
llen en duister wordt, zoo ontaardt bij hem niet zelden
eenvoudige in het alledaagſche en het natuurlijke in het
e. Indien niet telkens heerlijke plaatſen ons het te-
leel herinnerden, zou men in de verzoeking komen, om
titel van het werk voor juist te houden, en te zeggen:
, waarlijk! dit zijn in *rijm* gebragte Legenden." Anders
agt ons de Roman, als zoodanig, zeer wel. De knoop
unſtig gelegd, en wordt natuurlijk, ſchoon zelfs, ont-
l. De epiſoden zijn met ſmaak gekozen, en de belang-
ng wordt overal levendig gehouden. Alleen verwondert
ons, dat de *naam* van GIJSBRECHT VAN AEMSTEL,
van den kramer, nergens geopenbaard wordt, en 's mans
noord ſtaat ons tegen. Wij erkennen echter, dat er bijna
aesthetiſche noodzakelijkheid toe beſtond: want de Dich-
werd nu met den perſoon verlegen, en aldus verdwijnt
op eene treffende wijze uit het leven. Zouden ook de
idingen niet wat lang zijn, naar evenredigheid der uitge-
dheid van de Zangen zelve? Deze zijn veelal naauwe-
tweemaal zoo lang als de Inleiding. Bij alle hulde aan
verdienſten des Dichters, geven wij hem derhalve in be-
ting, of hij, bij eene tweede uitgaaf, den ſtijl niet hier
laar wat zou veredelen, en de Inleidingen wat bekorten. —
D. bl. 106. *goedertier*, is dit wel goed Hollandsch, en
et niet hinderlijk, inzonderheid als rijmwoord gebezigd? *Ba-*
er op *fier*, bl. 52; *gewas* op *was*, bl. 57; *niet* op *geniet*,
58; *akkoord* op *bekoort*, bl. 60; *taal* op *metaal*, bl. 68,
.; zou de Dichter zelf dit in anderen door de vingeren
1? — Taal en ſpelling zijn in beide Deelen even onnaauw-
rig en inconſequent. De Heer VAN LENNEP ga voort
zijn ſchoon talent te volmaken, en overhaaste zich niet!

---

mia: Beſpiegelingen over God en den Mensch, in zes Zan-
en. Vrij naar het Hoogduitsch van C. A. TIEDGE, *door*
F. SCHIMSHEIMER. *Iſte Deel. Te Amſterdam, bij*
. van der Vinne. 1832. *In gr.* 8vo. *VI en* 224 *bl. f* 3-20.

De ons geheel onbekende Heer SCHIMSHEIMER levert ons hier het eerſte deel eener vrije navolging der *Urania* van TIEDGE. Deze bundel bevat de vier eerſte zangen, namelijk: *De Twijfelaar*; *God*; *Leven*, *Geluk*, *Waarheid*, en *Onſterfelijkheid*; zoodat wij de beide laatſte: *Deugd*, en *Wederzien*, in het volgende deel te wachten hebben. Oorſpronkelijk had de Heer SCHIMSHEIMER (volgens het voorberigt) flechts eene getrouwe vertolking willen leveren; doch ſpoedig veranderde hij van plan. Onder het bewerken vond hij, ja, de verhevene onderwerpen der *Urania* meesterlijk verhandeld; doch er was echter nog zoo veel belangrijks van te zeggen, hetgeen hem voor den geest ſtond, en door TIEDGE niet, of min volledig, was aangevoerd, dat hij beſloot, dezen Dichter zeer vrij te volgen, en al datgene te laten invloeijen, wat hem voor de gedachten kwam, en zich zoodanig aan het oorſpronkelijke kon aanſluiten, dat het, naar zijne ſchatting, in waarde toenam. Dat voornemen bevalt ons wel; doch, wat de uitvoering betreft, hadden wij wel gewenscht, dat de Vertaler, die hier en daar het oorſpronkelijke uitbreidt, het ook elders had ingekort: want, hoe veel ſchoons wij thans aantreffen, eene zekere gerektheid mat ons af bij de lezing, en wij vinden telkens dezelfde denkbeelden, in andere vormen, terug. Wijders, daar de Heer SCHIMSHEIMER nu toch aan het omwerken was, zouden wij het ook verkieslijk hebben gerekend, dat hij die onbepaaldheid van uitdrukking, die de Duitſchers *Helldunkel* noemen, en wel eens voor eene ſchoonheid willen doen doorgaan, ſchoon (gelijk Prof. VAN KAMPEN in de plaats, in des Schrijvers voorberigt overgenomen, zoo gegrond aanmerkt) die onbepaaldheid van uitdrukking regelregt naar het gebied der ijdele klanken voert; dat, zeggen wij, Vertaler of Omwerker dat gebrek wat meer had weggenomen, en die helderheid aan dit Leerdicht bijgezet, welke *het Graf* en andere Leerdichten van FEITH, hoe verheven, roerend en diepzinnig ook, tevens echter zoo verſtaanbaar maakt. In een *Leerdicht* vooral is duisterheid een gebrek. Gaarne willen wij desniettegenſtaande erkennen, dat zulk eene omwerking ten uiterſte moeijelijk zou zijn geweest, en dat ook nu, hoewel de Vertaler in dat opzigt weinig heeft gedaan, het geheel tot dusverre ſchoon is. Door meer duidelijkheid en eenvoud zou het echter nog ſchooner zijn geworden.

www.libtool.com.cn

ehalve deze algemeene aanmerkingen, hebben wij nog ge bijzondere, die wij den Schrijver willen mededeelen.

l. 3. *Want gij herinnert mij Hehras gedachtenvlugt.*

l. 47. *Zie Iſis Priestrens*CHAAR *haar Godheid ginds ontmoeten.*
Hij *ſiddert*, *knielt*, *bidt aan*, enz.

aar is vrouwelijk. Derhalve liever: *Zij* (de priesters) *ren* (of *knielen*); *bidden aan*. Of anders, om de drie werkorden te behouden, en toch de dubbelzinnigheid te verden, *priestrenrei*, in plaats van *priestrenſchaar*: want *rei* ngrei) is mannelijk, en, blijkens den volgenden lofzang, *priestrenrei* hier nog beter zijn dan *priestrenſchaar*.

55. En heil en heiligheid zijn twee verwante *vlammen*: — Zij ſtijgen hupplend op, door 't windje voortgeleid, *vlammen tot aan 't zwerk*, en worden daar de *ſtammen*, *Waarop de ſchepping rust in 't bed der eeuwigheid.*(1) g hooger ſtijgen zij [die *vlammen*, die reeds in *ſtammen* veranderd zijn], en ſpatten hare vonken Door 't eindelooze ruim, met altoos voller gloed, enz.

lk een *Zwanenburgsch bombast* is ons volſtrekt onverſtaanr. In eene *vrije* navolging had men zoo iets niet moeten den. Wij zouden, vooral in een *Leerdicht*, nog eerder ige prozaïſche regels kunnen vergeven, dan dergelijke, ijnbaar hoogdichterlijke, doch waarlijk zinledige, verzen.

l. 59. *De volle open dag.* Lees: *de volle en open dag.*

l. 69. *De liedren vallen neêr tot zelfs van Arcturs veld.*
s: *tot van Arcturus' veld.*

l. 71. *Zij blikſ'men.* Ongewone zamentrekking voor *ſemen.*

l. 83. *Hij kent het leven wel, en met* hem *ook het lijden.* daarmede *ook*, enz. *Maar hij kent ook zijn vreugd.*
ver: *Maar kent ook 's levens vreugd.*

l. 92. *Dat God zijn levensdrift* voor 't zelfde oogmerk *Voor 't eigen oogmerk.*

l. 108. *Zoo draagt ons 't leven ook op* hare (lees *zijne*) *de vleuglen.*

l. 128. *Hier, in dit rotſendal,* WAS *ik zoo vaak* GETUIl. *Mogt ik zoo vaak.*

l. 141. *Dat het den man zoo wel als 't kleinſte kind ver-*

maakt. Liever: *Dat daarbij zich de man gelijk een kind vermaakt.*

Bl. 142 en elders *aenonisch* moet zijn *aemonisch*, van *Aemmie.*

Bl. 177 vinden wij een' jammerlijken ſtoplap in eene anders heerlijke plaats. Men hoore:

Deze aarde is dan de trap, waarlangs wij nederdalen,
Naar d' ingang van de poort, met bloem bij bloem beplant—
Maar poort eens ſchaduwgangs, alwaar de ſchimmen dwalen,
Die zachtkens afwaarts loopt naar een onkenbaar land?
De dwaas ziet hem met ſchrik, met ernst ziet hem de wijze,
De roekelooze mensch werpt hem zichzelven toe;
De jeugd ſtort gillende af, zacht bevend volgt de grijze,
Want heeft hij 't leven lief, hij is zijn kweelling moé.
Een leven vol genot ging met zijn dagen onder;
Zijn wereld is niet meer, zij ging reeds lang ter rust.
Hij volgt haar eenzaam na, *en dit is niet bijzonder*;(!)
Maar *wáár* volgt hij haar na? Kent hij die verre kust?
Kent hij dat vreemde ſtrand, waar alles heen gaat vlugten?
Is 't dáár een paradijs, of is 't een woestenij?
En is er dáár voor hem geen ſchipbreuk meer te duchten?—
Vanwaar? waartoe? waarheen? — dit, menſchenkind! vraagt gij.
De bloem neigt ook het hoofd naar de aard, die haar zal dekken;
Doch vraagt niet aan Natuur, of eens het morgenrood
Van *ergens eenen* dag haar weder op zal wekken? —
De mensch, de mensch alléén gevoelt en vreest den dood,
De mensch ſlechts vraagt: waarheen? en is dat ernſtig vragen
Geen teeken van den nacht, waarin 't reeds ſcheemrend daagt?
Voorſpelt het niet een ginds, wanneer ik hier kan klagen,
Dat mij de tijd mijn goed, mijn aanzijn zelfs ontdaagt?
Ja, als mijn Rede zegt: „ gij zult onſterflijk wezen,"
Moet ik onſterflijk zijn, al vielen heemlen neêr!
Ik heb uit haren mond geen logentaal te vreezen:
Want zij is Waarheid, of, zij is geen Rede meer! enz.

Waarom niet liever, om die ongelukkige uitdrukking: *en dit is niet bijzonder*, te vermijden:

Een leven vol genot zonk, als de dagtoorts, neder.
Hem licht haar zon niet meer; zij ging reeds lang ter rust.
Hij volgt haar eenzaam na, en zoekt haar glanſen weder, enz.

Een fraai titelvignet, uit den derden zang genomen, en voorſtellende PSYCHE, daar zij tot Bruid des Hemels wordt ingewijd, verſiert dezen bundel. Wij verlangen naar den volgenden, en hopen, dat de Vertolker, bij eene mogelijke tweede uitgaaf, de hem gegevene wenken ter harte zal nemen.

Brieven van eenen tachtigjarigen Grijsaard, thans nog verkeerende in den kerker. Te Zaltbommel, bij J. Noman en Zoon. 1830. *In gr.* 8*vo. XIII en* 367 *bl. f* 3 - 60.

Een *tachtigjarige* grijsaard in den kerker, op valſche be-

www.libtool.com.cn

ing in den kerker, moet wel belangſtelling wekken,
zeggen, vooral wanneer men bedenkt, dat het ge-
ons Vaderland plaats heeft, en de ongelukkige man,
den titel, *thans* (1830) *nog verkeert* in zoo treurig
In het Voorberigt, dat door *Den Grijsaard* is on-
nd, wordt gezegd, dat *men noodig heeft geoordeeld,*
tigjarigen Grijsaard uit zijne brieven zelven geheel
karaktermatig te leeren kennen, zonder omſchrijving
tig omkleedſel van woordenpraal of uitroepingen, en
, *ten einde te voorkomen en te vermijden de gebreken*
Historisch verhaal of verdichte gebeurtenis, dat ons
de daden of bedrijven van den Held of de Heldin des
ps, maar niet met het karaktermatige van den per-
ven die men in handeling laat treden, bekend te ma-
s Rec. den *Grijsaard* wél verſtaat, dan wil de onde
gen, dat men *hemzelven best uit zijne eigene brieven*
nen. En dit zal ook wel waar zijn. Uit het eigen-
ſchrijven (waarvan Rec. echter niet zou durven be-
Zoo het niet waar is, het is ten minſte wel gevonden)
n, dat de *Grijsaard*, krijgsman van bedrijf, in zijne
rie malen ſmoorlijk verliefd was, geene gelegenheid
heldenmoed te toonen, maar door eigene onvoor-
d in den kerker geraakte. Hij begon zijne loopbaan
enant, onder het voormalig Stadhouderlijk Beſtuur,
ör den *Engelſchen* oorlog. De jonge Officier verloor
ſte minnares door den dood en was troosteloos, daar
n op aarde hem geen genoegen meer ſcheen aan te
Eene vriendin van zijne overledene LOTJE bevond
hetzelfde geval, en had, na het verlies van haren
, beſloten, *altijd* ongehuwd te blijven. De Luite-
urt dus, als *vriend* of *broeder*, met de treurende
. Maar onder dit treuren verandert hij weldra van ge-
, en komt nu tot het beſluit: *Men kan toch met de*
iet leven, en een leven zonder liefde is geen leven. De
voet op de wereld aan zijne beſtemming beantwoorden,
ſtemming is het huwelijk (bl. 164). Hij zoekt daar-
de vriendin tot andere gedachten te brengen, en
aan haar: *Ik gevoel, nu ik geene geliefde heb, eene*
kelijke ledigheid in mijn hart, die alleen door de
ngevuld kan worden; ik heb overal, onder eene me-
ge jufvrouwen, die ik de eer heb te kennen, rondge-
ch gij, AUGUSTA! *gij alleen zijt het, die mijne*
kan bevredigen, enz. AUGUSTA heeft eerst nog
e tegenbedenkingen. Hare grootſte zwarigheid is
Hoe zoude de aanblik uwer LOTJE *op u en mij zijn,*
na haren dood gehuwd zijnde, haar in eene hoogere
ng wederzagen? Hoe zoude ook mijn getrouwe geliefde
laren? Freule AUGUSTA wilde echter hare gene-
voor hem niet ontveinzen; maar kwaadſprekendheid
orzaak, dat het huwelijk niet tot ſtand kwam. Nu
e Luitenant weder een treurig leven, tot dat hij een

ander meisje leerde kennen en met hetzelve eene echtverbindtenis aanging. Vreedzaam en in ſtil, huiſelijk genoegen verliep het eerſte jaar; doch toen *brak de oorlog met de* Engelſchen *ten vollen door* — de jonge man moest naar *Zeeland*, en kreeg in last, eene peiling rondom de eilanden te doen en daarvan eene kaart te maken. Deze kaart werd hem ontfutſeld door eenen vreemdeling, op wien hij te veel vertrouwen ſtelde; en zie daar, wat den onvoorzigtigen man in de gevangenis bragt, dewijl men hem beſchuldigde van verſtandhouding met den vijand. Na langer dan drie jaren in den kerker gezucht te hebben, werd hij uit de Provincie *Holland* verbannen, geraakte vervolgens in andere betrekkingen, doch verloor zijnen post te *G.* onder de *Franſche* overheerſching. Eindelijk, *meer dan dertig jaren* na het tegen hem uitgeſproken banvonnis, dat niet was opgeheven, werd hij weder gevangen genomen, dewijl hij zich verſtout had, in *den Haag* zich op te houden. En dit heet gebeurd te zijn na 1815!! Op nieuw in vrijheid geſteld, na eene gevangenis van ruim twee jaren, waagde hij zich andermaal in *den Haag*, en werd, ten derdemale gevat zijnde, tot tienjarige opſluiting veroordeeld. Volgens den laatſten brief waren, bij het ſchrijven van denzelven, *reeds acht dier tien jaren*, *in zuchten en kommer*, WEGGEVLOGEN!! De tijd moet hem dus niet lang gevallen zijn. Doch de man had zich in *de gevangenis* op de Letterkunde toegelegd. Hij ſchijnt het echter daarin niet verre gebragt te hebben, als men naar deze proeve mag oordeelen. Het boek is vol grove taalfouten, zoo als b. v. *ontlediging* (ontleding), *hij braakten*(te), *de omſtandigheid zijn* (is), *welke*(n) *indruk de regten der natuur gemaakt heeft* (hebben), *verweifeling* (vertwijfeling), *ſimpatitiſche* (ſympathetiſche), *meriaden* (myriaden), *ſimpatiſeert* (ſympathiſeert), *directië* (deſertie), *uitwisſeling van directeurs* (deſerteurs), *de populaire gezigten* (gezegden?) *maakt* (maken) *mij hulverig*, *voorzigtigheid verbiedt* (gebiedt) *die ſnaar onaangeroerd te laten*, *beridderen* (beredderen), *postexiteit* (posteriteit), *proſaliten* (proſelyten), *cretike* (kritieke), *gekwetſeerden* (gekwetſten). Doch genoeg hiervan. — Een niet onaardig vignet verſiert het titelblad.

La Campagne de dix jours, couronne de victoire, offerte à S. A. R. le Prince d'Orange et à ſes braves. Poëme traduit de A. VAN DER HOOP, JR., par AUGUSTE CLAVAREAU, Membre de la Société de Littérature de Leyde, Chevalier de l'Ordre du Lion des Pays-Bas. Amſterdam, chez *Brest van Kempen*. 1832. 8vo. 40 p. *f* : - 75.

Drie Liederen aan mijn(e) *Medeburgers*, *door Mr.* AENEAS MACKAY, 2e *Luitenant*, 1e *Afdeeling Zuid-Hollandſche Schutterij*. *Te Breda*, *bij* F. P. Sterk. 1832. *In gr.* 8vo. 30 *bl.* *f* : - 30.

De Heer CLAVAREAU, die reeds zoo vele voortbrengſelen

www.libtool.com.cn

ederlandſche Dichtkunst in Franſche verzen gelukkig vergebragt, heeft zich, door de welgeſlaagde vertol- van het bekende dichtwerk van den Heer VAN DER , *de tiendaagſche Veldtocht* getiteld, nieuwe aanſpraak ize hoogachting verworven. De Vertaler heeft zich ans getrouw aan het oorſpronkelijke gehouden; ook waar klanknabootſing was, heeft hij die gelukkig we- even, b. v. bl. 13:

roulemens lointains du tambour monotone;
cliquetis du fer des mouvans escadrons.

: C'est l'heure, où, redoublé par l'écho d'alentour,
Roule, dans le lointain, le bruit sourd du tambour.

eene door den Vertaler *ingevulde* plaats, bl. 27:

bombes, les boulets autour de ces murs grondent;
e tonnerre affreux ſes vieux échos répondent.

mer is het, dat CLAVAREAU de vijfvoetige en de aiſche verzen, waar VAN DER HOOP zijne Alexan- n mede afwisſelt, alle in Alexandrijnen vertaald heeft. de Trochaïſche verzen kon dit niet anders, uit hoofde en aard der Franſche verſificatie; maar zijn *Prélude* had *oorzang* toch zeer goed in *décaſyllabiques* kunnen over- en. B. v. in plaats van:

Dans un triste repos, aux parois ſuspendue,
Lyre, pourquoi rester plus longtemps détendue, etc.

Pourquoi rester, aux parois ſuspendue,
Dans ton repos, ma lyre! détendue, etc.

ar VAN DER HOOP's *Zegelied* wordt daarentegen in catie, ja zelfs in levendigheid van uitdrukking, door *hant de victoire* van CLAVAREAU, die in afwisſelende en geheel muzikaal-lyrisch is, verre overtroffen. De ing op bl. 24: *A peine l'astre ardent*, tot aan den voet bladzijde, *le désastre est pour eux*, is echte poëzij, en ichen haar toe. Hetzelfde zij gezegd van de invulling l. 27: *Une abbaye antique*, tot: *Offre à ton mur de un mur de baymnettes!* Het ſpijt ons echter, dat hier bij die *abbaye antique* eene gaping of *hiatus* is. Men flechts:

3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 (13)
croit in-vin-ci-bie! | U-ne ab-bay-e an-tique, etc.

in *invincible* ſmelt in *u* van *une*, *ne* van *une* in *ab* van *e*; maar nu zou *e* van *abbaye* moeten ſmelten in *an* van *ue*, doch dan is er eene greep te kort, en men moet, om

het verelschte getal in den ſlependen Alexandrijn te krijgen, lezen: un' abbaye antique, even alsof *e* in *abbaye* niet ſmelt, of wel alsof het ware *abbaÿe* in plaats van *abbaye*.

Zoo vinden wij omgekeerd eene lettergreep te veel op bl. 19:

A pei-ne un bruit ſi cher | dans Bru-xel-les est ſe-mé.

Men zal, met eene dichterlijke, wij gelooven echter weinig gebruikelijke vrijheid, moeten lezen *Bruxelle*; dan ſmelt de *e* in het volgende *est*, en de zaak is in orde.

Bl. 20: *Les preſſent ſous les murs | de Tongre en alarmes*, is zeker eene drukfeil voor *Tongres*: want ook hier zou *Tongre en Tongr' en* worden. Trouwens, het behoort ook *Tongres* (*Tongeren*) te wezen (Latijn *Tungri*).

En hiermede afſcheid nemende van den Heer CLAVAREAU, gaan wij over tot de *drie Liederen*, met de daar achter gevoegde *kleinigheden*, gelijk de Schrijver ze noemt, van den Heer Luitenant MACKAY. Er is gang en vuur in, maar ook veel is alledaagsch. Het hier geleverde kan door met den grooten hoop van vaderlandſche ſtukjes; maar als de Heer MACKAY voortaan verzen uitgeeft, mag hij althans wel wat kieſcher op zijne verſificatie worden. *Rein* op *zijn* kon reeds moeijelijk door den beugel; maar *bereîn*, ongewone zamentrekking voor *bereiden*, op *zijn*, gelijk bl. 9, is waarlijk al te vrij, en laat zich volſtrekt niet verontſchuldigen. Dat het hier niet ontbreekt aan korte lettergrepen, die lang gemaakt worden, noch aan verwaarloosde ſmeltingen, laat zich reeds van zelve begrijpen. *Plukt'* en *verdrukt'* (bl. 25) aan 't eind van den regel, voor *plukte* en *verdrukte*, is insgelijks af te keuren. Regt aardig vinden wij het Gelegenheidsſtukje, dat begint:

Wanneer men, aan den disch gezeten,
Zoo wat verandering begeert,
En menſchen heeft, die rijmlaars heeten,
Dan zij 't alsof men commandeert:
Rekruten voor!

Toen niemand van Bourbons wou hooren
En Charles X een reisje deed,
Zag men Philippe op eens verkoren:
De wijze krijgsman zegt: dat heet
Contramarcheren op de plaats.

Zoo gaat dat geestige ſtukje voort, en wij zullen eindigen met het laatſte commando: *Vaandel op 't alignement!*

Mengel. No. IX. bl. 418. laatſte reg. lees: *uitkomst.*

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

Tafereelen uit de Levens- en Lijdensgeſchiedenis van den Heere Jezus Christus. Iſte en IIde Zestal. Door J. CLARISSE. *Te Amſterdam, bij* J. van der Hey en Zoon. *In gr.* 8*vo.* 422 *Bl. f* 4-20.

Offchoon niet alle leerredenen, wegens derzelver menigte, uitvoerige behandeling in ons Tijdſchrift mogen te gemoet zien, daar zelfs de *Godgeleerde Bijdragen* aan dezelve groote ruimte ontzeggen, zoo kunnen er redenen beſtaan, om welke eene uitzondering moet worden gemaakt. Dat dit het geval is met de hier aangekondigde *Tafereelen*, zal uit het hier te leveren verſlag nog nader blijken.

De Profeſor is als Prediker door uitgegevene leerredenen genoeg bekend. Daarom geven wij hier ſlechts berigt, dat het tweede Deel der *Nieuwe Leerredenen*, ten jare 1828 bij dezelfde Uitgevers in het licht verſchenen, geheel en al met de vroegere in deugdelijkheid en aard overeenkomt, en geene verdere behandeling in ons Tijdſchrift zal vinden. Doch deze *Tafereelen* zijn, wat den inhoud betreft, even voortreffelijk, maar verdienen daarenboven, om het doel, waartoe zij geleverd werden, opzettelijk en wel eenigzins uitvoerig te worden vermeld.

„ Allen moeten den Zoon eeren, gelijk zij den Va-
„ der eeren. Naast God is de Zoon van God, de Hei-
„ land der wereld, onze Heer JEZUS CHRISTUS,
„ voorwerp van ons geloof, onze liefde en navolging.
„ Doch hiertoe moet men Hem, zijne woorden, daden
„ en lotgevallen regt kennen. Het beste hulpmiddel hier-
„ toe is het lezen en overwegen der geſchiedenis van
„ zijn aardſche leven en lijden zelve. Niets beantwoordt
„ aan het oogmerk beter, of leidt te gelijk op tot ge-
„ loof, tot liefde en navolging. Voortreffelijk is het-

„ geen daarvan door de Evangelisten is opgeteekend. „ Zou er dan wel (bl. 4, Iſte Zestal) beter middel voor „ ons te bedenken zijn, geliefde Medechristenen! om „ in de dagen van twijfelzucht en verflaauwing, welke „ wij beleven, regt beſtuurd en in ons dierbaar ge- „ loof geſterkt te worden, dan de bepeinzing der bij- „ zonderheden, door de eenvoudige Evangelisten zoo „ onbevangen te boek geſteld? Menigeen klaagt, dat „ de bedenkingen van het Ongeloof, zoo driest en met „ zoo veel ſchijn van waarheid dikwerf voorgedragen, „ hem wel eens aan het wankelen brengen, en gevaar „ doen loopen van ſchipbreuk te lijden aan het Geloof, „ dat eenmaal den heiligen is overgeleverd. Welaan, „ wien dit beklag eerst is, hij beproeve, of het Evan- „ gelie-verhaal hem niet van alle twijfelzucht zal terug- „ brengen. Hij bepeinze met onpartijdigheid het kank- „ ter van JEZUS, en vrage zich gemoedelijk af, of „ zulk een Wijze een dweepziek Dwaashoofd — of „ zulk een Heilige een Bedrieger hebbe kunnen zijn: en „ zegt hem zijn gezond verſtand: „ dat is onmogelijk!" „ hij neme JEZUS dan aan voor datgene, waarvoor „ Hij zich uitgaf (?) — den ZOON bij uitnemendheid, — „ den Zoon, die zeggen kon: „ Ik en de Vader zijn „ één: — al het Uwe, o Vader! is het mijne!" — „ Bij menigeen' is de eerſte liefde voor den Beminnens- „ waardigſten verkoud, omdat afgetrokkene beſpiegeling, „ verdiept in vergeefſche poging om het *hoe* der zaak „ te doorgronden, verward door duistere en moeijelijke „ redekaveling, eene ijskorst van onverſchilligheid om „ het gemoed getogen heeft. Herwaarts gij, die u bij „ die koude ongelukkig voelt! Verwarm u aan de lie- „ felijke ſtralen van Goddelijke liefde en Goddelijke „ kracht, die van 's Heeren handelwijze afſtralen! Le- „ vensvreugde en zaligheid zal in uw gemoed, te gelijk „ met bewonderende en dankbare genegenheid voor Hem, „ den Eenigen, terugkeeren. —"

Bij dit hoofddoel verklaart de Hoogleeraar (Voorrede, IIde Zestal) „ nog een en ander meer beoogd te heb-

www.libtool.com.cn

„ ben; en wel voornamelijk, eensdeels, het leveren eener „ Bijdrage tot de waardering der *aesthetiſche* ſchoonhe- „ den van de Evangeliſche verhalen, ten einde tot der- „ zelver lezing velen uit te lokken," (Hier had de Schrijver op allerlei lezers, vooral de meer beſchaafden, het oog.) „ anderdeels het aanwijzen in eenige voor- „ beelden, hoe, naar mijn inzien, over JEZUS' leven „ en lijden meest en liefst gepredikt moest worden. Ik „ wenschte namelijk, dat de aandacht zoo weinig mo- „ gelijk van Hemzelven afgetrokken, en bij andere voor- „ komende perſonen en zaken bepaald, dat alles veel „ meer, als in betrekking tot Hem, den Hoofdperſoon, „ behandeld wierd."

Uit de woorden van CLARISSE, welke met eenige bekorting worden medegedeeld, blijkt volkomen het gewigtig doel dezer *Tafereelen*, welke aan de behoeften van den tijd volkomen beantwoorden. Laat ons dit nu in bijzonderheden aanwijzen, vooral lettende op het hoofddoel.

1. *Jezus ter maaltijd bij eenen Farizeër.* LUK. VII: 36—50. In rustige oogenblikken van ontſpanning en genot openbaart zich de mensch gemakkelijker, dan bij waarneming van gewigtige en in het oog vallende werkzaamheden. In huis, onder vrienden, aan den maaltijd, bij gezellige vreugde, ontplooit zich het hart zoo wel als het gelaat. Op hetgeen men zegt of doet, let men dan niet angstvallig. Men volgt onwillekeurig de inſpraak des gemoeds, en legt daardoor voor het oog des menschkundigen opmerkers, dikwerf zonder het te weten, bloot, wat op den bodem des harten verholen lag. Zoo vinden wij JEZUS hier, wel niet in den ſchoot der vriendſchap, toch aan den gastvrijen disch eens Oosterlings. „ Nemen wij," [hetgeen wij omtrent gewone perſonen, in dezelfde omſtandigheden, zouden misprijzen] „ met te grooter ijver en gezetheid, de zeldzame „ gelegenheid waar, om Hem in zulke omſtandigheden „ te kunnen beſpieden, en letten wij ſcherp op al, wat „ Hij zegt en doet; het zal ons nader brengen tot de

„ regte kennis en waardering van zijn beminnelijk hart
„ en verheven karakter." En nu de ſlotſom van deze beſchouwing! Zij is deze: Men ziet in JEZUS hier, niet enkel den grooten, den allervoortreffelijkſten, den geheel eenigen mensch; maar meer dan mensch — meer dan Engel — den vertegenwoordiger der Godheid op aarde, God geopenbaard in het vleesch.

II. *Jezus op het Loofhuttenfeest.* JOANN. VII: 37—39. Deze Leerrede is uitgeſproken op het Pinkſterfeest in het jaar 1825, en brengt dat feest met het hoofddoel dezer Tafereelen in een gepast en ongezocht verband. „*Eerst* laten wij ons (bl. 40) door den Apos-
„ toliſchen Evangelist naar *Jeruzalem* op het Loofhut-
„ tenfeest geleiden — vooral om daar JEZUS te ont-
„ moeten, naar Hem te luisteren, en van Hem het toen
„ nog toekomſtige te vernemen: en *daarna* brengt ons
„ het nadenken over 's Heilands Godſpraak, op voor-
„ gang van denzelfden JOANNES, terug tot onszelven,
„ tot het Christendom, tot dezen dag, tot hetgeen wij
„ thans, overeenkomſtig met deszelfs inſtelling, te doen
„ en te overwegen hebben ter verheerlijking van den
„ Zaligmaker en van den Vader door Hem."

Op dit Loofhuttenfeest, dat CLARISSE bl. 44—49 levendig ſchetst, ſtond JEZUS in het Tempelvoorhof ergens ſtil, terwijl alles rondom Hem in de woeligſte en levendigſte beweging was; en onder het gejuich en geroep der van vreugde dronkene menigte klonk zijne ſtem, en drong tot duizenden door, en dwong hen tot bedaren, ſtilte en nadenken. *Zoo iemand dorst, die kome tot mij en drinke!* Gepast, en naar de omſtandigheden van dat feest, op den laatſten dag. Zoo gepast ſprak Hij altijd, en met zoo heugelijke belofte verheerlijkte Hij het Joodſche Loofhuttenfeest, en wijdde het in tot
„ profeet van het Christelijke Pinkſterfeest." Dit feest zou reeds aangebroken zijn, vóór dat het Loofhuttenfeest wederom werd gevierd.

III. *Jezus' plegtſtatelijke intogt in Jeruzalem*, (in betrekking tot zijn lijden.) JOANN. XII: 12—19. verg.

www.libtool.com.cn

H. XXI: 1—11. MARK. XI: 1—10. LUK. 29—44. Deze Leerrede, uitgesproken den 23 Febr. in den tijd dus, dat de Lijdensgeschiedenis van s behandeld werd, is gewijd aan de *beschouwing ztelijke intrede van* JEZUS *binnen* Jeruzalem, *e der oorzaken van zijne verhaaste teregtstelling, n dood.* Die plegtige intrede, door den Profeet ndigd, om uit te drukken het zachte en vreedder geaardheid van den Koning, en zijn' afkeer rovering te bejagen door woesten krijg en wreede rting, geschiedde door den Heer, om ook dezen n den Mesias in het oog te doen vallen, opdat ze *Jeruzalem* heden nog tot inkeer mogt komen. midden onder het gejuich der menigte, weende mmerde Hij; Hij, het voorwerp hunner vreugde, hen en hunne landgenooten; Hij, alleen onder vele honderden! Geen wonder! Hij zag vooruit, zijne hoogere wetenschap, wat hun blik niet bn kon. En, terwijl Hij dus, hoe meer Hij de stad t, des te dieper in den weedom zijns harten ver-, rijzen de vreugdegalmen der kortzigtige welendheid al hooger en hooger." Het gerucht verhrik en navraag. Honderd stemmen antwoorden. wordt het gejuich door nieuwe deelnemers aan versterkt; en men hoort, zelfs nog in de volagen, tot kleine kinderen toe, den Tempel wijd vervullen met den eeregroet en zegenwensch: *a den Zone Davids!* Dit nemen Overpriesters iftgeleerden kwalijk, en verhaasten 's Heilands nneming en lijden.

Jezus' gemoedsgesteldheid, bij het te gemoet gaan r lijden. JOANN. XII: 20—36. Hier gaat CLAhet berigt van den Apostel na, die ons des rs *natuurlijke* gewaarwordingen, *edele* gevoelens *lijke* uitzigten gelijkelijk leert kennen. Zijne ont-, het bange vooruitzigt, de worsteling van zelf-. et pligtsgevoel klom hoe langer hoe hooger, en em wel hooggaand zielelijden, schrik en angst,

ja de akeligſte gewaarwordingen veroorzaakt hebben. Dit is alles natuurlijk. „ Of zou dit eene, Hem niet beta-„ mende zwakheid geweest zijn?... o Geliefden! zoo „ dit zwakheid te noemen is, wensch ik mij mijnen „ Verlosſer en aanſtaanden Regter veel liever zoo zwak — „ wijl ik in Hem eenen menſchelijken, als mensch ge-„ voelenden, en dus *medelijdigen* Heiland herken, die „ *in hetgeen Hij zelf verzocht zijnde geleden heeft*, „ *anderen kan en wil te hulp komen*, (*Hebr.* II: 17, „ 18.) — dan dat Hij, zelf de borst tegen het lijden „ verſtalende, ook mijne zieleſmarten en zuchten en tra-„ nen niet verſtaan, en daarom niet waarderen, ja wel-„ ligt verſmaden zoude. Laat anderen grootheid zoeken „ in het uitſchudden der menſchelijkheid: ik zie niets „ groots in ontmenschtheid." Zijn edel zelfgevoel, door God van den hemel goedgekeurd, zijne onbedongene eenswillendheid met God, zijn ongeſchokt kinderlijk vertrouwen op God, als zijnen *Vader*, ſchitteren heerlijk uit, niet minder zijne redelijke uitzigten: dat de Meſſias zou worden verheerlijkt, de overſte der wereld buitengeworpen, opdat Hij allen, Jood en Heiden, tot zich zou trekken, nadat Hij van de aarde zou zijn verhoogd geweest.

V. *Jezus, als de grootſte Godsgezant, door zijn lijden bewezen.* LUK. XXII: 66—71. en XXIII: 1. JOANN. XVIII: 28—32. verg. MATTH. XXVII: 1, 2. MARK. XV: 1. Deze zamengeſtelde Lijdenstekst is menigeen' voorgekomen niet te behooren tot de aangenaamſten, noch tot de vruchtbaarſten, noch tot de gewigtigſten. Wij zien den Heiland zelven niet handelen. Hier vinden jonge Predikers vooral een model, hoe zelfs dán nog alles in betrekking te brengen tot JEZUS CHRISTUS, als hoofdonderwerp ter prediking. JEZUS had voorſpeld, dat Hij *gekruiſigd* zou worden. 's Heilands onregtvaardige, wraakgierige en bloeddorſtige regters handhaafden, zonder het te weten, veel minder te willen, zelven zijne eer als Profeet en Godsgezant, door onder het hooge Godsbeſtuur zijn veelbeteekenend woord te vervul-

www.libtool.com.cn

len, *eensdeels* door hunne regtspleging en het plegtig geſlagen doodvonnis, *anderdeels* door de uitlevering aan PILATUS, na eenige woordenwisſeling. CLARISSE ſchijnt van gedachte te zijn, dat de *Joden* geen doodvonnis mogten uitvoeren. Hetgeen onlangs WILDSCHUT heeft medegedeeld, (*Nieuw Christelijk Maandſchrift*, VIde D. bl. 181—211.) ſtelt, dunkt ons, het tegenovergeſtelde gevoelen buiten allen twijfel, en geeft aan het betoog, dat JEZUS een Godsgezant is, meerdere klem.

VI. *Jezus' verwerping en veroordeeling, verklaard uit het zelfbedrog der zonde.* MATTH. XXVII: 24—26. De *Joden* nemen roekeloos alle verantwoording op zich. PILATUS erkent de onſchuld van JEZUS bij herhaling, en geeft aan den woedenden hoop zoo ſtrafbaar toe. Dit verklaart zich uit het zelfbedrog der zonde. Dit zelfbedrog vertoont zich eerst in PILATUS bij het handenwaſchen. Keurig is hier vooral het gebruik, dat CLARISSE maakt van de *Romeinſche* Dichters. PILATUS deed, wat hij kon, omdat hij het eenige niet doen wilde, wat hij doen moest. Vervolgens vertoont zich het zelfbedrog der zonde afſchrikwekkend in het antwoord der *Joden* op de aanſpraak des Landvoogds. Eindelijk bij PILATUS in het afſchuiven der ſchuld van zich op anderen. „ Hetgeen de bedorvene eigen„ liefde PILATUS influisterde, en waarmede hij zich „ bedroog, dat kan ook bij een' ieder onzer opkomen, „ daarmede kan elk onzer in die gevallen zichzelven ook „ bedriegen. De latere Geſchiedenis zelfs der beſchaafd„ ſte Christenvolken heeft van zulk eene verblinding trek„ ken bewaard, die ons ongeloofelijk voorkomen, maar „ welker onbetwistbare zekerheid ons moet doen ſidde„ ren. Zij ſpreekt, onder anderen, van Koningen, die „ hunne volken door uitmergelende belastingen gedrukt „ hebben, omdat hunne Raadslieden en Zielzorgers de „ ſchuld daarvan op zich namen; doch wier geweten, „ op het ſterfbed ontwaakt, de betoovering des zelf„ bedrogs krachtdadiglijk bezwoer, en hen, die te ver-

„ geefs van de gedienſtige overnemers hunner wandaden
„ ontſlag verzochten, bij het ſterven aan al de akeligh-
„ den der wanhoop prijs gaf." Dusverre het eerſte Ze-
tal. Het tweede is niet minder belangrijk.

I. *Jezus met de Samaritaanſche Vrouw.* JOAN. IV: 1—43ª. In de behandeling van dezen breeden tek- worden wij opmerkzaam gemaakt op JEZUS, *eerst* heel alleen, in de ſtilte der eenzaamheid (vs. 1—6 en 8) *daarop* vergezeld door en in geſprek met eene Vrou (vs. 7 en 9—26), *vervolgens* omringd van, en in rec- wisſeling met het gezelſchap zijner Leerlingen (vs. 27, 31—38), en *eindelijk* omgeven van eene talrijke ſchar van leergierige en geloovige *Sichemiten* (vs. 28—30 en 39—43).

II. *Roeping van Mattheus tot Apoſtel, of Jezus' zelfverdediging tegen de Farizeërs.* MATTH. IX: 9—13. verg. MARK. II. 14—17. LUK. V: 27—32. „ Om het karakter van een groot man regt te leeren
„ kennen en juist te beoordeelen, zijn weinig omſtan-
„ digheden zoo geſchikt, als wanneer wij hem, door
„ vijanden en lasteraars aangevallen, genoopt zien tot
„ zelfverdediging." Dit wettigt de keuze van den tekst, die geleidelijk voorſtelt, vs. 9, 10, de *aanleiding* tot de *beſchuldiging*, vs. 11, welke door den Heer, naar vs. 12 en 13, *ontzenuwd* werd. MATTHEUS is bij CLARISSE dezelfde als LEVI. Het niet uitdrukkelijk vermelden van *zijn* huis (vs. 10) is dan bewijs van kieschheid. „ Hoe
„ ſprak JEZUS? Kort, krachtig, en gematigd. Kort. Gij
„ ziet het. Hij zendt de huichelaars met weinige woor-
„ den, met drie beknopte zinſpreuken weg. Hij begeeft
„ zich niet met hen in redetwist. Slechts één dage-
„ lijksch ſpreekwoord, één bekend Bijbelgezegde uit
„ SAMUEL's eerſte boek en HOSEA's Godſpraak,
„ en één treffend woord over zijne beſtemming; zie
„ daar alles. Zijne verdediging getuigt ook van gema-
„ tigdheid en zelfbedwang. Niet één ſcherp woord ont-
„ valt Hem, geen ſcheldnaam, geen verwijt."

III. *Jezus' laatſte voorſpelling van zijn lijden.*

www.libtool.com.cn

ATTH. XXVI: 1—5. „ Daar zijn dagen, uren, ›ogenblikken in het leven van den mensch, welke neer dan anderen beslisſend zijn voor de juiste bepaing zijner zedelijke waarde. Tijdſtippen, waarop zich :ijne lotgevallen ontwikkelen. —— De man, die met egt groot mag genoemd worden, ſtaat als eene rots n het hart der zee. Met gelijkmoedigheid ziet hij alles aan, ook berooving en lijden. Zoo verſchijnt JE: US thans voor ons oog. Hij heeft geleefd, geleerd, :ijn werk op aarde als Gods tolk volbragt. Hij heeft lien post plegtig nedergelegd; nu gaat Hij ſterven; terven onder en na het bangſte lijden; ſterven als het ;roote, eenige, algemeen geldende zoenoffer. Dien lood, den kruisdood met al zijne ijſelijkheden, gaat Hij te gemoet. Op dit ſtandpunt vinden wij Hem: :n hoe? Wie is Hij en wat?" Dit wordt door CLASSE hier voortreffelijk aangewezen, zoodat ieder het voelen moet: groot en goed en Goddelijk is de gegſte eernaam, dien men Hem moet toekennen, en niend kan nalaten, met verrukkingen der dankbaarſte lief, aan zijne voeten als neder te vallen en Hem met ibidding te huldigen.

IV. *Jezus aan den maaltijd te Bethaniën.* JOANN. I: 1—8. verg. MATTH. XXVI: 6—13. MARK. V: 3—9. „ Alles moet hier zamenwerken, om al het edele en Goddelijk verhevene der denk- en handelwijze van den Hoofdperſoon te beter te doen uitkomen, en Hem met eerbiedige hoogachting en hartelijke liefde te doen vereeren en navolgen. Het is van deze zijde, M. T.! dat ik u thans het tafereel, door *drie* Evangelisten, elk op zijne wijze, gemaald, — want ook MARKUS heeft hier, wat hem van MATTHEUS onderſcheidt, — ter oplettende beſchouwing wenschte voor te houden. De eenvoudige en natuurlijke gang der gebeurtenis wijst ons den weg. *Eerst* zien wij :ene belangwekkende *vrouw* met een regt vrouwelijk:del bedrijf optreden; *daarna* een' *gevoelsden* dit edel ›edrijf bedillen en in een verblindend valsch licht

punt uitkiezende, ter ruime aanbeveling aan allen, die een nuttig en allerbelangrijkst onderrigt wenſchen te ontvangen. Wij verzoeken ten ſlotte den Hoogleeraar, dat hij het *tweede* Zestal niet tot het *laatſte* make. Tot dit verzoek meenen wij even geregtigd te zijn door zijn *misſchien*, als gedrongen door de voortreffelijkheid der reeds geleverde Tafereelen.

De Brief van den Apostel Paulus aan de Romeinen, tot Huisgodsdienstoefening, door AB.M. THEOD. BEAUSAR, *Predikant te Klundert. Te Dordrecht, bij* Blusſé en van Braam. 1831. *In gr.* 8*vo.* *VIII en* 106 *bl. f* 1-40.

„ Om ten meesten nutte," zoo ſchrijft de Eerw. BEAUSAR in de Voorrede, „ aan de behoefte van onzen tijd „ bevorderlijk te zijn, ben ik te rade gegaan, om in „ dezer voege de vrucht van mijnen driejarigen ar„ beid *Christelijke huisgezinnen* aan te bieden: dat „ zij vooreerst in het nevensgaande werkje eene woor„ delijke *vertaling* aantreffen; maar eene zoodanige, „ waarin men bijna overal *onze gewone overzetting* we„ dervindt, welke, naar mijne gedachten, in getrouw„ heid en in godsdienſtigen toon en zin, in Chri„ telijke houding," (wat dit moet beteekenen, begrijpt Rec. niet) „ alle andere vertalingen niet zelden verre „ overtreft. Tuſschen mijne vertaling heb ik eenige woor„ den ter *verklaring* gevoegd, welke met andere letters „ zijn gedrukt; zoo als wij in den Bijbel van KLIN„ KENBERG ontmoeten. Ter nadere opheldering heb „ ik *vóór* den tekst eenige woorden geplaatst, welke dan „ tot voorbereiding, tot inleiding of overzigt, dienen. „ Dit gaat niet zelden over tot hetgeen ter dadelijke „ *beoefening* verſtrekt; doch vooral heb ik hiertoe aan„ gewend, wat *na* den tekst volgt. . . . . Voor dezul„ ken, die zich tot onderzoek des Bijbels willen *afzon*„ *deren*, zijn *tekſten* aan den voet der bladzijden ge-

www.libtool.com.cn

plaatst. Dit werk heeft mij wel den meesten arbeid gekost; doch, daar het ten allen tijde voor het nuttigſte is gehouden geworden, om bijbeltaal met bijbeltaal te vergelijken, heb ik, ook tot eigene oefening, het gaarne volbragt. De tekſten, welke tuſschen haakskens zijn geplaatst, dienen meest voor Geleerden, om aan dezelve wegens mijne vertaling en verklaring opening te geven. Ten behoeve eindelijk van Christen-huisgezinnen heb ik het noodig geoordeeld, om den brief in (29) *lezingen* af te deelen."

Wij zullen dus het boekje niet als eene verklaring van n Brief aan de *Romeinen* beoordeelen, maar alleen :n, of het geſchikt kan geacht worden voor het doel, :artoe de Eerw. Schrijver het in 't licht zond. En is het, wat Rec. meent te mogen betwijfelen. Wie l lust hebben, om die verbazende menigte van tekſten p de 7 eerſte verzen telden wij er 88) na te ſlaan? ı zij, voor wie het boekje vooral geſchreven is, zul- ı toch ſlechts van zeer weinige plaatſen, op de aanlāng af, zich de woorden herinneren. Doch al neemt :n nu die moeite van nazoeken, wat heeft men er aan? De fraai het luide, Rec. weet het bij ondervinding, t den Bijbel door den Bijbel te verklaren bijkans onmolijk is. Wie verklaart ooit CICERO, door eene onbare menigte plaatſen uit CICERO aan te halen? 'e onderzoeklievende ziet alle zijne moeite ſlecht beloond, erliest gedurig den draad der redenering, ja het beloop ran een' enkelen volzin, door over één woord den halren Bijbel te moeten doorbladeren; en wat wonder alzoo, lat hij zich al zeer ſpoedig vergenoegt, met, bij het gebruik van dit boekje, alleen de curſijve woorden ter verklaring te bezigen, en alzoo van de ſtichtelijke aanmerkingen oneindig meer nut heeft voor zijn hart, dan voor zijn verſtand van de verklaring? Rec. ten minſte, die tot et naauwkeurig lezen *ex officio* gehouden was, en wien aarenboven vele plaatſen, op de aanwijzing van boek, oofdſtuk en vers, bekend waren, kon het niet ten einde ze uithouden. En hoe menigmaal ſtelt het nazoeken te

www.libtool.com.cn

leur! Reeds de allereerſte aanteekening op het woord *Paulus* verwijst naar Hand. XIII: 9a. *Doch* SAULUS, *die ook* PAULUS *genaamd is*, enz.!! Ja, zoo verre gaat de zucht tot het aanhalen van tekſten, dat BEAUSAR, aan het ſlot der 28ſte lezing, Gez. 69, vs. 4, niet kan neêrſchrijven, zonder naar een paar plaatſen te verwijzen.

Wij houden het daarvoor, dat de Eerw. Schrijver veel nuttiger geweest ware, indien hij eenvoudig door eene goede *paraphraſe* had verklaard. In het algemeen is dit misſchien het eenige middel, om een Bijbelboek voor eenvoudigen verſtaanbaar te maken; en meer kundigen zullen bij VAN DER PALM, BOSVELD en anderen, ter opheldering van dezen moeijelijken Brief, beter en oneindig gemakkelijker te regt komen. Ook is in dit boekje de druk van tekst en aanhalingen zoo verbazend fijn, dat men al zeer goede oogen noodig heeft. Om de goedkoopheid ware zulks onnoodig; want die de uitgave van *f* 1-40 voor zijne Christelijke ſtichting over heeft, zal ook een werkje, al is het wat duurder, zich gaarne aanſchaffen.

Rec. prijst overigens het Christelijke doel van den Eerw. BEAUSAR, en gedeeltelijk ook zijn werk. De inleidingen en toepaſſingen heeft hij doorgaande met veel genoegen gelezen, en vindt het jammer, dat de ongelukkige vorm der verklaring eene zoo groote verhindering zal zijn van het nut, dat dit boekje anders zou kunnen ſtichten. Dat de toepaſſing op de zevende lezing (Hoofdſt. III: 19 — 28) zoo mager is: „ Heugelijk, zalig evangelie! wij aanbidden, wij omhelzen u met het geheele „ hart; gij zijt onze *regtvaardiging!* Onze zinſpreuk „ zij door ons ganſche leven henen: De regtvaardige leeft „ door het geloof; het geloof regtvaardigt den mensch; „ *Ik* leef door het GELOOF!" — dat BEAUSAR op bladz. 1 den Brief ten opſchrift wil geven: *veredeling der Mozaiſche wet volgens den geest en de leer van* JEZUS CHRISTUS; op bladz. 5: *hemel op aarde te midden der verdrukkingen van dit leven, door ſlechts God te dienen in geest en waarheid uit het geloof aan*

JEZUS CHRISTUS, *als den verlosser van zonde en dood*, en op bladz. 19 weder: *een bolwerk tegen de verschansingen van de farizesche ondeugd;* dit bevalt ons minder. Geeft de Schrijver ons in het vervolg weder iets ter verklaring en huisgodsdienstoefenining, waartoe wij hem wel durven aanmoedigen, hij kieze dan eenen beteren vorm, beschave ook zijnen stijl, en zijn werk zal beter aan het Christelijke en loffelijke oogmerk beantwoorden.

De Militaire Chirurgie, geschiedkundig beschouwd en met betrekking tot derzelver uitoefening, zoo bij de Land- en Zeemagt, als in de koloniale dienst, onderling vergeleken, benevens de pligten, die de Officier van Gezondheid, zoo in vrede als oorlogstijd, doch inzonderheid op het slagveld te vervullen heeft, geschetst in eene Redevoering, gehouden bij gelegenheid van den aanvang der Lessen in den jare 1822, *in het groot Rijks Hospitaal te Utrecht. Door den toenmaligen eersten Officier van Gezondheid bij de Armée en Chef bij hetzelve* A. G. VAN ONSENOORD, *thans praktiserend Med. en Chir. Doctor aldaar. Voorzien met de Beeldtenis van den Schrijver. Te Utrecht, bij* N. van der Monde. 1832. *In gr.* 8vo. *VIII en* 136 *bl. f* 2-40.

Dit breed getiteld werkje, ten voordeele der verminkten in de veldtogten van 1830 en 1831 uitgegeven, vinde een ruim vertier! Het geschiedkundig overzigt van den toestand der militaire Chirurgie, van de eerste Officieren van Gezondheid, die de geschiedenis vermeldt (MACHAÖN en PODALIRIUS), tot op onzen leeftijd toe, is natuurlijk slechts oppervlakkig; evenwel behelst het aangaande den toestand dier Chirurgie in ons vaderland, welke uitvoeriger wordt nagegaan, menige belangrijke en weinig gekende *geschiedkundige* bijzonderheden. Men bezoldigde

reeds vroeg, gelijk blijkt uit eene opgave der zamenſtelling van eene kompagnie voetvolk in het jaar 1599, welke in het *Groot Placaatboek* gevonden wordt, Chirurgijns, die bij den vrede weder bedankt werden. In het jaar 1677 verkregen de Chirurgijns bij de regementen het eerst de benaming van *Chirurgijn-Majoors*. Dat men mede reeds vroeg hier te lande eene inrigting heeft gekend, welke gelijk ſtaat met die der zoogenoemde vliegende Hospitalen of *Ambulances*, ſtaaft de Heer VAN ONSENOORD onder anderen uit de titelplaat van het werk van SAMUEL RUSTING over de Geneeskunde (*Amſterd.* 1706), welke mede op den titel dezer Redevoering is overgenomen. Het tweede deel dezer Redevoering (welke, zoo zij onverkort is uitgeſproken geworden, vrij lang moet geduurd hebben) handelt over de kundigheden, die een Officier van Gezondheid bezitten moet, en over zijne verpligtingen in verſchillende omſtandigheden, waarin zijn beroep hem brengt. De lange dienstjaren van den bekwamen Schrijver, en zijne veelvuldige ondervinding bij de verſchillende gevechten, welke hij ook in den oorlog van NAPOLEON met *Spanje* heeft bijgewoond, geven hem gelegenheid tot vele belangrijke wenken, wier behartiging voor onze jongere militaire Artſen aanbeveling verdient.

Gezondheids-regelen voor de vaderlandſche Schutters, en voor allen, die zich thans in de gelederen onzer Armee geſchaard hebben, of zich voortaan in dezelve zullen begeven, en aan den Krijgsmansſtand ongewoon zijn. Door J. B. DE BEER, *Officier van Gezondheid der 2de Klaſſe bij het 3de Bat. 1ſte Afd. mobile Gelderſche Schutterij. Te Breda, bij* Broeſe en Comp. 1831. *In kl.* 8*vo. VIII en* 86 *bl. f* :-60.

Dit kleine boekje bevat niets, dat ons voorgekomen is ſchadelijk te zijn, en daarentegen vele goede raadgevingen, al is het dan ook, dat verſcheidene van dien aard zijn, dat zij mogen worden aangemerkt als vrij algemeen

www.libtool.com.cn

kend. Wij merkten met genoegen op, dat de Schrijver er tegen het misbruik van ſterken drank waarſchuwt, gelooven, dat men in 't algemeen aan alle menſchen ene betere Gezondheidsleer geven kan, dan deze, dat en, in plaats van altijd *iets te willen doen* om gezond blijven, veelal *iets laten moet* om dit doel te bereiken bl. 24). Het boekje handelt over de volgende onderwer-en: 1. Het voorkomen van ongemakken en ziekten, eroorzaakt door te ſpoedige verandering van temperatuur. . Het voorkomen van ongemakken en ziekten, veroor-aakt door de kleeding. 3. Het gebruik van ongewone pijzen en dranken, zoo wat hoeveelheid als hoedanigheid etreft. 4. Het marcheren. 5. Het kommanderen. 6. Ont-ering van nachtrust en ſlaap. 7. Middelen ter voorko-ning van ongemakken, veroorzaakt door het dragen van apenen en toerusting. 8. Over de leefwijze na de her-elling, ter voorkoming van ongemakken en wederin-ortingen.

Uit deze inhoudsopgave blijkt voldoende de ſtrekking an dit werkje, hetwelk wij hun, die er belang bij heb-en, gerustelijk aanbevelen. Enkele zaken hadden wij el kunnen misſen, zoo als b. v. de aanwijzing aangaan-e de oorzaak van den ſlaap, een phyſiologisch vraagſtuk, etwelk waarlijk te moeijelijk is, om in weinige bladzij-n in een volksboekje te kunnen worden behandeld. Ook looven wij niet, dat het ongedierte (de l. . . .n) door *neratio aequivoca* ontſtaat, gelijk bl. 14 wordt gezegd.

---

even van JAN CAREL JOSEPHUS VAN SPEYK, *door* JACOBUS KONING, *Lid van het Koninklijk Nederlandsch Inſtituut, enz. Te 's Gravenhage en Am-ſterdam, bij* de Gebroeders van Cleef *en* J. van der Hey en Zoon. 1832. *In gr.* 8vo. *XLIV en* 220 *bladz. Aanteekeningen en Bijlagen* 204 *bladz. f* 8-:

ijzondere Aanteekeningen, betreffende de Familie van J. C. J. VAN SPEYK, *door* J. P. VAN TONDER-BOERBESCH. 1832. NO. II.

www.libtool.com.cn

REN. *Te Amſterdam, bij* J. C. van Kesteren. 1832. *In gr.* 8*vo.* 15 *Bl. f* : -25.

Onuitgegevene Brieven van den Held en Ridder J. C. J. VAN SPEYK, *en belangrijke Bijdragen enz. Te Amſterdam, bij* Schalekamp en van de Grampel. 1832. *In gr.* 8*vo.* 24 *Bl. f* : -25.

Met aandoening nemen wij dit boek (No. 1) in handen, als het *laatſte*, juist bij den dood des Schrijvers voltooide, werk van den edelen, onvermoeiden, altijd voor *Nederlands* eer werkzamen JACOBUS KONING. Wij twijfelen niet, of in de geleerde Maatſchappijen, waarvan KONING een der verdienſtelijke en ijverigſte leden was, zal zijn naam met de verdiende eere herdacht worden; maar het is toch behoefte voor het hart van den Schrijver van dit Artikel, die het geluk had, den edelen overledenen te kennen, zijnen verdienſten ook hier reeds openlijk hulde te doen.

KONING behoorde niet tot die Schrijvers, die, door hunnen hoogen ſtand in de wereld, door hunne aanzienlijke betrekkingen, of door het geluk voortgeholpen, eenen voorbijgaanden luister bezitten. Zijne waarde was van den echten *Hollandſchen* ſtempel. Zonder geleerde opvoeding verhief hij zich tot *zeldzame* kunde in de vakken der Vaderlandſche Geſchiedenis, Letter- en Oudheidkennis: hij was in alwat hij deed *grondig*, en wars van ſchitterende oppervlakkigheid; onvermoeid verzamelde hij eenen zeldzamen ſchat van *echte* beſcheiden voor zijne geliefkoosde wetenſchappen, waarin hij weinigen had, die hem evenaarden. Terwijl hij de pligten van zijn beroep naauwgezet waarnam, moest hij alles, wat hij voor de vaderlandſche Letteren deed, aan zijne tusſchenuren ontwoekeren. En *Nederland* niet alleen, maar ook de buitenlander weet, *hoe* hij dit deed, en *welk* eene eerzuil hij voor *Haarlem* en KOSTER geſticht heeft! Is het iets zeldzaams, zoo vele grondige geleerdheid (waarmede hij, de ongepromoveerde, zoo menigmaal de vraag-

www.libtool.com.cn

baak was van mannen, die verre boven hem in titels en rang uitſtaken) alleen als *bijzaak* verkregen te hebben, nog zeldzamer is het, daarmede de beminnelijkſte nederigheid en eene nooit verpoosde hulpvaardigheid te vereenigen. En dit was toch bij KONING het geval. Zulks mogen allen, die hem ſlechts eenigzins kenden, getuigen! Nooit waren hem onvermoeide naſporingen ten behoeve der wetenſchap lastig; en al kende hij ook degenen, die zijne hulp inriepen, minder, of zelfs in het geheel niet, hij was toch dadelijk gereed, hen te helpen. En wanneer zich nu bij zoo vele letterkundige verdienſten en zoo veel beſcheidenheid en hulpvaardigheid nog het edelſte hart, de zuiverſte godsvrucht, en de deugden van Christelijk Echtgenoot en Huisvader, van geduld onder de zwaarſte huiſelijke rampen en herhaalde verliezen, van blijmoedige tevredenheid met eenen ſtand en eene fortuin in de wereld, die verre beneden zijne verdienſten waren, vereenigen, — dan zien wij met verrukking een beeld, dat ons de oude *Hollandſche* degelijkheid van vóór een paar Eeuwen voor den geest brengt. En dit was — de Schrijver mag zulks met beroep op allen, die hem kenden, getuigen — dit was het beeld van JACOBUS KONING!

Het laatſte letterkundige voortbrengſel van zulk eenen man moet ons dierbaar zijn, te meer, wanneer het de hulde aan eenen perſoon bevat, die in andere opzigten de ſchatting van onzen diepſten eerbied verdient. Het onderwerp is VAN SPEYK, door den landgenoot met geestdrift en dankbaarheid vereerd, als de eerſte handhaver en wreker van *Hollands* geſchondene eer, die zijn leven met volle bewustheid aan het Vaderland heeft geofferd, en op wien zelfs vreemdelingen met bewondering ſtaren. Het leven van dien held te beſchrijven, was het lievelingsdenkbeeld, hetwelk KONING een jaar lang geheel bezig hield, te meer, daar de hoogstverdienſtelijke Archivarius DE JONGE *zijn* aanvankelijk plan, tot hetzelfde einde ſtrekkende, heeft vaarwel gezegd. Dat zulk een man de levensſchets van eenen VAN SPEYK

www.libtool.com.cn

aan KONING overliet, is een bewijs, hoe zeer de laatſte door bevoegde regters voor deze taak werd berekend geacht. En inderdaad, het voor ons liggende werk geeft daarvan ſprekende blijken. Met de grootſte naauwkeurigheid zijn de bouwſtoffen verzameld, de bijkans geheel onbekende vroegere lotgevallen en verrigtingen van VAN SPEYK in *Oostindië* opgeſpoord, en eindelijk zijne laatſte levensdagen in het helderſte daglicht geſteld. Het is eene ſtreelende gewaarwording voor het vaderlandſche gevoel, en door KONING het eerst in het licht geſteld, dat *dezelfde* jongeling, die door zijne grootſche zelfopoffering de eer onzer vlag heeft gewroken, en *Hollands* naam, door verraad en afval van gewaande ſpitsbroeders verduisterd, weder heeft doen ſchitteren in onſterfelijken glans, ook het *eerst*, op den onvergetelijken 27 October, — toen onbegrijpelijke, onverſchoonlijke toegevendheid het edelſte *Hollandſche* bloed aan het vuur der muiters zonder weêrſtand ter prooije gaf — en wel *op eigen gezag*, het vuur op *Antwerpen* begon, 't welk de Banditen aldaar met het ontwaken van den *Nederlandſchen* Leeuw proefondervindelijk bekend maakte, en den verderen voortgang des opſtands geſtuit heeft. Immers zijne kanonneerboot lag het digtst onder de ſtad; zij leed het meest, en VAN SPEYK zag haren ondergang te gemoet, indien hij, gelijk de orders luidden, zijn grof geſchut niet mogt gebruiken. Hij brandde dus los; zijn voorbeeld werd van de ſcheepen en de Citadel gevolgd, en de onwaardeerbare ſtelling bleef voor onze krijgsmagt behouden. Het alom geprezene feit van den jeugdigen held op den 5 Februarij wordt met de meeste naauwkeurigheid en vergelijking aller berigten te boek geſteld, en de ſlotſom, ten aanzien van het werktuig, waarvan zich VAN SPEYK tot zijne daad heeft bediend, is, dat het geen pistool, zoo als ſommigen melden, maar eene cigaar is geweest. Dit is echter van minder belang. Veel gewigtiger is het ſchetſen van het *karakter* des helds, en van de waarſchijnlijke *drijfveren*, die hem tot zijne daad hebben aangeſpoord. Ver-

www.libtool.com.cn

valt de Heer KONING wel eens in het gebrek, van al te naauwkeurig elke bijzonderheid, ook de minder belangrijke, volledig in het licht te ſtellen, [iets, 't welk bij grondige Schrijvers, die uit de bronnen putten, wel eens meer het geval is (*)] zoo weegt daar tegen op de meesterlijke karakterſchets van VAN SPEYK, deels uit zijne eigene brieven, deels uit onverdachte getuigenisſen zamengeſteld. Hier heeft de edele Schrijver zichzelv' overtroffen, en juist het doel van zijn geſchrift bereikt. Dit was toch niet alleen beſtemd, *om de lotgevallen van den held te verhalen*, maar *om dien held zelven te kenſchetſen;* en dit wel voornamelijk om het denkbeeld te weren, alsof hij zijne groote daad louter uit roem- of wraakzucht bedreven had. In dat geval immers zou dezelve, zoo niet alle, dan toch een groot gedeelte harer waarde verliezen. Doch wanneer zuiver gevoel van *pligt* en *vaderlandsliefde* den jeugdigen krijgsman hadden bezield, zoo was de bewondering en geestdrift der Natie aan geen onwaardig voorwerp verſpild. En om dit te bewijzen, moest de geheele levensloop van den held, en zijne edele inborst in meer dan één opzigt, in het licht geſteld worden. Dit heeft KONING gedaan (bl. 152—220) in eenen regt warmen, zielvollen, krachtigen ſtijl. Hij ſtelt hem daarin voor als gehoorzaam en liefderijk kind, jongeling en krijgsman vol gevoel van eer, doch tevens met godsdienſtige beginſelen bezield, opregt, dienstvaardig, bedaard en opgeruimd tevens, werkzaam en ijverig in de dienst, die ook reeds in *Oostindië* het voornemen had

(*) Zoo kon b. v. de beſchrijving van het vinden van VAN SPEYK's overſchot, en de verdediging van deszelfs echtheid, (*Leven*, bl. 99—121. *Aanteek.* bl. 108—123) zoo niet geheel weggelaten, althans zeer aanmerkelijk bekort zijn geworden. Wij vereeren immers geene geknotte *Reliquien*, maar den geest. Ditzelfde mogen wij aanmerken omtrent de omſlagtige XXIIIſte aanteekening (*Aant.* bl. 87—102) nopens iets, waaraan geen mensch meer twijfelt; dat, namelijk, de *Belgen* de in hunne handen gevallene ſchepelingen tot het doen van valſche verklaringen hebben gedwongen.

www.libtool.com.cn

opgevat, om in geen geval zijnen bodem over te geven, maar zich met denzelven in de lucht te doen vliegen; doch alleen uit *beginſel*, niet uit wraakzucht, daar hij zelfs de rampen der *Antwerpenaren* beklaagde, en zoo vurig naar vrede verlangde, dat hij in een' brief de volgende woorden uitboezemde: „Ik ontwaar tot mijn in„ nig leedwezen de weinige hoop op den vrede. Goede „ God! waar moet dit heen?" (*) — „ Hij zocht den „ dood niet," zegt zijn Levensbeſchrijver, „ maar het „ leven, dat hem nog zoo veel goeds te brengen had, „ zoo ſchoon eene toekomst beloofde. Maar die toekomst „ met alle hare vreugde, dat leven met al zijn genot „ heeft hij ten offer gebragt aan zijne heiligſte pligten. „ Met het oog op God en den hemel in het hart, viel hij „ voor onze regtvaardige zaak, het leven ſtellende voor „ zijne broederen," (bl. 206.) Wij kunnen, in zeker opzigt, (hoezeer alleen de Hartenkenner over de drijfveren der daden volledig kan oordeelen) met deze betuiging inſtemmen; maar het doet ons leed, dat de brave KONING zoo ongunſtig over CLAASSENS, in vergelijking met VAN SPEYK, oordeelt. „Indien het waarheid „ ware, (zegt hij bl. 204, *noot*) dat de zelfopoffering „ van VAN SPEYK een tegenhanger is van die van „ CLAASSENS, met eerbied zouden wij den *onverwonnen held* gedenken, maar volgens de wetten van „ menſchelijkheid en zedekunde zouden wij den *mensch* „ moeten beklagen, en, vervuld van innig mededoogen, „ bij zijn graf deze bede ſlaken: *Heere, wees zijner ziele* „ *genadig!*" Waarom toch zou de daad van CLAASSENS minder dan die van VAN SPEYK moeten worden geſchat? Dat vurige godsvrucht althans aan CLAASSENS niet vreemd was, blijkt aan de omſtandigheid, dat hij zijne manſchap vóór de daad op het dek vergaderde,

(*) Wanneer iemand als VAN SPEYK dus ſpreekt, mogen de vrienden van den oorlog zich nog wel eens bedenken, eer zij — onder eene lange pijp — zoo vurig hun verlangen naar eenen algemeenen *Europeſchen* krijg te kennen geven.

en een hartelijk smeekgebed tot God om vergiffenis uitstortte, omdat hij en die manschap, (welke ook *vrijwillig* den dood koos) over hun eigen leven beschikten. Waarom dan (zoo als volgens den zamenhang door onzen Schrijver gedaan wordt) de zelfopoffering van CLAASSENS aan *ijdel roembejag* of *lage wraakzucht* toegeschreven? De langdurige, hardnekkige verdediging en het godsdienstige uiteinde van den held der zeventiende Eeuw geeft hem zelfs, om de waarheid te zeggen, eenig voordeel boven dien der negentiende; hoewel, aan den anderen kant, de zekerheid bij eerstgemelden, van, zelfs in geval van overgave, eenen smadelijken dood te ondergaan, VAN SPEYK weder in grootmoedigheid van zelfopoffering boven CLAASSENS verheft. Doch *Gods vergevende genade* hadden zij in allen gevalle, ook voor deze beschikking over hun leven, beiden noodig, VAN SPEYK niet minder dan CLAASSENS!

Op de eigenlijke Levensbeschrijving van VAN SPEYK volgen nu de *Aanteekeningen* en *Bijlagen*. Deze zijn van verschillenden aard, deels berigten wegens de vroegere krijgsmakkers van VAN SPEYK in de *Oostindiën*, deels wegens de op den 27 October voor *Antwerpen* gesneuvelde Officieren; Rapporten en verklaringen wegens de oogmerken der *Belgen*; dagorders, Rapporten en briefwisselingen over de daad en het gevondene overschot van VAN SPEYK; Koninklijke besluiten en verdere bepalingen ter eere van den jongen held; gelijkvormige voorbeelden van heldenmoed en toewijding des levens aan het Vaderland op dezelfde wijze; met eene zwierige slotrede, (bl. 163—172) die echter, in vergelijking met den overigen stijl des werks, een weinig hoogdravend is; voorts nog eenige bijzonderheden omtrent de twee bekende handhavers onzer vlag, kort na VAN SPEYK, HOBEIN en VAN LEUVEN; eindelijk naamteekeningen en een geslachtregister van VAN SPEYK. Dit laatste komt ons geheel overtollig voor. De Familie heeft zich aan VAN SPEYK juist niet zoo veel laten gelegen liggen, om haar in geslachtregisters te vermelden; en daar-

enboven, VAN SPEYK is, wat de Geſchiedenis betreft, de *eerſte* en de *laatſte* van zijn geſlacht; hij kon met CORNEILLE zeggen:

Je ne dois qu'à moi ſeul toute ma renommée.

No. 2 en 3 zijn dus ook een paar onbeduidende boekjes, van welke wij ſlechts een enkel woord zullen zeggen. Nu de edele jongeling door zijne zelfopoffering op aller tongen zweeft, kruipen degenen, die te voren in eenige betrekkingen met hem geſtaan hebben, uit hunne ſchulp, en willen ook eenige vonken van den glans, die hem omſtraalt, op zich vestigen. Hier is het een Oudoom, die hem naar het Weeshuis heeft laten brengen, maar beweert, dat hij niet anders heeft kunnen doen; dat hij VAN SPEYK toch eens eenige weken gehuisvest, en deze hem een' brief geſchreven heeft. Een ander beweert, dat dit niets is, maar dat de kleermaker OLRIK zijn ware weldoener is, die hem goede lesſen gegeven heeft. Misſchien ook wel zijne heldenziel gevormd?... De brieven, die in No. 2 voorkomen, zijn van weinig beteekenis; en de ſtijl van het overige ellendig.

Over de Nederlandſche Rivieren en de middelen tot derzelver verbetering. Geſchreven na de lezing van het Rapport aan Z. M. den Koning, uitgebragt door de Commisſie tot onderzoek der beste Rivieraſleidingen, ingeſteld bij 's Konings beſluit van den 15 Maart 1821, No. 105, gedrukt te 's Gravenhage ter Algemeene Landsdrukkerij, 1827. Door H. J. VAN DER WIJCK. *Te Deventer, bij* J. de Lange. 1832. *In gr. 8vo. 268 Bl. f 3 -:*

De Schrijver van dit voor den Waterſtaat der *Nederlanden* niet onbelangrijke werk heeft, in de Voorrede, in het algemeen de gronddenkbeelden ontwikkeld, waarop zijn geſchrift berust.

Eene der opmerkelijkſte punten, door den Schrijver behandeld, beſtaat hierin: dat, hoe langer men het water op de bovenrivieren, zonder nadeel voor de hoogere oeverbewoners, kan ophouden, hoe meer tijds aan de lagere rivier-

www.libtool.com.cn

eelten ter afſtrooming ten goede komt. Ten einde dit
l te bereiken, geeft hij eene nieuwe, niet onvernuftige
achte op, namelijk het daarſtellen van zekere wateropdende kommen (*basſins de retenue*), welke tot dat einde, zich daartegen geene gewigtige zwarigheden mogten voorn, zouden te beproeven zijn.

)e Schrijver doet zich vervolgens al ſpoedig kennen als tegenſtander van de overlaten; en hij meent, dat er drie rname wegen openſtaan, om de Nederlandſche rivieren het afvoeren der overſtroomende wateren bekwaam te ma-. Deze zijn, naar zijne gedachten: 1°. Door meerdere ıte te geven aan de ſtroombaan, die door de wederzijd- bedijkingen begrensd wordt, zoodat dezelve het vermo- verkrijgt, noodig om de wateren, die men wil afleiden, e te kunnen afvoeren. 2°. Door rivierbogten af te ſnij-, waarmede de ſtroomſnelheid vermeerderd wordt. 3°. r den ſtroomdraad van de ſtroombaan in overeenſtemming rengen met den ſtroomdraad van het rivierbed. — Het deze drie ſtellingen, welke de grondbeginſelen bevatten, rop dit geſchrift gevestigd is, en de Schrijver heeft deen in deze Voorrede in het algemeen ontwikkeld.

aar een en ander bij het doorloopen van het werk zelve r terugkomt, zullen wij vooraf geene aanmerkingen meop de in deze Voorrede ontwikkelde ſtellingen; alleen opmerkende, dat, ſchoon wij het met den Schrijver zijn, dat welaangebragte normale verbeteringen der rien zeer veel tot wegneming van het kwaad zullen kuntoebrengen, en het ook volkomen toeſtemmen, dat men Natuur niet moet dwingen, maar ze eerder in hare werken te gemoet moet komen, wij echter het verſpreidend el van overlaten niet zoo algemeen kunnen afkeuren, zulks door den Schrijver gedaan wordt. Hij zelf geeft voorbeeld, door de voorgeſlagene waterophoudende kom-, wel is waar op eene andere wijze, echter altijd van waterafleidend of verſpreidend middel, waardoor een ge:e water, even zoo wel als door de overlaten, aan de r onttrokken wordt.

ij gaan over tot den inhoud van het werk zelve: De ijver beſchouwt de Nederlandſche rivieren in het alge- uit twee gezigtpunten; 1°. ten aanzien van het tot deen toeſtroomende water, 2°. ten aanzien van hare beımheid tot opneming en afvoering van dit water naar zee.

Het geheele werk is verdeeld in 28 paragraphen. In § 1 ſpreekt de Schrijver *over het oppergedeelte der rivieren, en de ontwerpen der Commisſie daartoe betrekkelijk, met den voorſlag van andere.* Wij zijn het met den Schrijver, bl. 14, volkomen eens, dat men, door de wenken der Natuur te willen volgen, tot uiterſten is overgeſlagen, en de bovenrivieren op eene overdrevene wijze gerectificeerd heeft: hierdoor is voorzeker het evenwigt tuſſchen toeſtrooming en afſtrooming verbroken, en onze rivieren zijn er grootelijks door benadeeld geworden. De redenen echter, welke de Schrijver aanvoert, dat de veranderde ſtaat van den *Bovenrhijn* aan onze zijde het regt zoude geven, om zich niet meer aan de Conventie van 1771 te houden, zijn ons niet overtuigend genoeg voorgekomen. Wanneer dit Contract bij den tegenwoordigen toeſtand der rivieren verouderd en niet meer paſſende is, zoo kan men er zich echter niet aan onttrekken, en nog minder mag men hetzelve (zie bl. 19) ontduiken; eene onderhandeling over dit punt met de Pruisſiſche regering, zoo als de Schrijver bl. 20 aangeeft, komt hieromtrent dan wel het wenſchelijkſte voor.

De *Lijmerſche* overlaat wordt door den Schrijver geheel afgekeurd, en gevaarlijk geoordeeld voor het Graafſchap *Zutphen* en de provincie *Overijsſel.* In de plaats daarvan zou hij dan meerder nut en voordeel zien in den beſtaanden weg voor het water te vergrooten, waartoe hij voorſlaat, de dijken langs het *Pannerdenſche* kanaal en aan den *IJsſel*-bovenmond te verleggen.

De Schrijver ſtelt nu, bl. 25, het in zijne Voorrede reeds aangeſtipte middel voor, nametijk dat der *waterophoudende kommen* of bekkens, 't welk hij bij enkele gedeelten der rivieren zou willen toepaſſen. Schoon de Schrijver tegen alle overlaten of afleidende en verſpreidende middelen ijvert, heeft hij hierdoor echter, gelijk wij reeds te kennen gaven, een daarmede naauw overeenſtemmend middel uitgedacht, dat nagenoeg aan dezelfde, ja welligt nog aan meerdere zwarigheden onderhevig is, dan die aan de overlaten zelve worden toegeſchreven. Immers, de inſtorting van het water in deze kommen, het gevaar der grondbraken, de bewoning der tot inlating van het water beſtemde ſtreek, de onttrekking van het water aan de boven het bekken gelegene rivier, de daardoor verminderde ſnelheid benedenwaarts, dit alles blijft hetzelfde als bij de overlaten; terwijl de opſlibbing der bek-

www.libtool.com.cn

ns, waarin het water eenigen tijd zal ſtilſtaan, en dus lkomen den tijd tot bezinking heeft, veel grooter zal zijn, de landen weldra zoodanig zal verhoogen, dat de bek- ns volkomen ongeſchikt tot het gebruik worden; getuige gewone ſpuiboezems aan vele onzer zeehavens: en wat n deze bekkens anders, dan groote ſpuiboezems?

Men moet daarbij nog opmerken, dat de dijken, welke :e bekkens affluiten, noodzakelijk allen op eene water- ſe hoogte moeten gemaakt worden, en dat dus de bene- nſte affluitingsdijken even zoo hoog moeten worden op- rokken als de dijken op die punten zijn, van waar het ter wordt ingelaten; zoodat het daarſtellen dezer kommen de uitvoering aanleiding tot groote kosten en vele zwa- heden zoude geven. Wij ſtemmen echter toe, dat, wan- er zoodanige ophoudende bekkens langs de geheele *boven- ter* tot aan het *Zevengebergte* toe (zoo als bl. 28 wordt zegd) konden worden daargeſteld, zulks een groot deel der arigheden zoude wegnemen; doch wij twijfelen er zeer aan, onze naburen immer zoodanige ontzaggelijke kosten zou- n willen maken, te meer daar het algemeen gevoelen zich gs de bovenrivieren juist tot tegengeſtelde maatregelen be- ld heeft.

In § 2 handelt de Schrijver *over de Nederlandſche rivier- ken, en beoordeeling der middelen, door de Commisſie tot zelver verbetering voorgedragen.* De Schrijver, die zich i aanzien der bovenrivieren voor *vertragende* middelen ver- ard heeft, meent daarentegen, dat voor de Nederland- e rivieren van *verſnellende* middelen de meeste hulp te wachten is. Hij verſchilt daarin met de Commisſie, die er een ſtelſel van verdeeling heeft aangenomen, 't welk Schrijver meent, dat niet anders, dan nadat alle andere p. te vergeefs is, gebruikt zou moeten worden. Hij laat op eene redenering volgen tegen de overlaten, waarbij al nadeelige daarvan wordt opgeſomd. Wij zullen daarover t ons oordeel niet vellen; bij de kundigſte waterbouwkun- en heerscht omtrent dit punt nog verſchil van gevoelen. voorſlag, bl. 34, om, in plaats van overlaten, de ſtroom- n te verbreeden door het verleggen van eenige Bandijken, ons voorgekomen, (de zwarigheid der groote kosten en der nigvuldige bewoning der Bandijken een oogenblik daarge- n zijnde) als eene vernuftige en niet verwerpelijke ge- hte, eene rijpe overweging dubbel waardig.

De Schrijver beredeneert nu, in § 3, 4, 5 en 6, de middelen, welke door de Commisſie tot verbetering van elk der riviertakken van *den IJsſel*, *den Nederrhijn en Lek*, *de Waal en Merwede* en *de Maas* zijn voorgeſlagen. Omtrent *den IJsſel* verklaart zich de Schrijver, die de *Lijmerſche* overlaat reeds, als te bezwarend voor deze rivier, heeft afgekeurd, tegen alle intermediaire overlaten, welke door de Commisſie op *den IJsſel* zijn toegepast. Wij moeten den Schrijver hier alleen doen opmerken, dat, hetgeen hij bl. 38 tegen deze intermediaire overlaten heeft gezegd, als 't ware wapenen zijn, die in eene zekere mate tegen zijne eigene gedane voorſlagen tot het verleggen der Bandijken zouden kunnen worden aangevoerd. De Schrijver, die zeer tegen het bezwaren van *den IJsſel* ijvert, bekent echter, bl. 39, dat de billijkheid eene meerdere bezwaring van *den IJsſel* zou verderen. Hij ſchijnt zich, § 4, niet te kunnen vereenigen met het denkbeeld, dat de Commisſie het behoud van *Zuidholland* meer op den voorgrond geſteld heeft, dan dat der andere districten. Dit is echter ſteeds door de waterbouwkundigen van alle tijden, door een' LULOFS, BOLSTRA, BRUNINGS en zoo vele anderen, om zeer gewigtige redenen, gedaan. De gevaarlijke gevolgen van eene doorbraak van den *Noorder Lekdijk* voor *Zuidholland* en *Utrecht*, met hunne aanzienlijke ſteden en diep gelegene droogmakerijen, zijn zoo ſtellig en meermalen aangetoond, dat het overtollig zou zijn, die hier te herhalen.

Offchoon de Schrijver, bij alle de, bl. 40 en 41, door de Commisſie voorgeſlagene werken voor *den Nederrhijn en Lek*, het er in geenen deele voor houdt, dat daarbij nog eene tweede afleiding zou kunnen noodig zijn, meent hij echter, dat eene afleiding door de *Gelderſche vallei* aan te prijzen zoude zijn. Minder gunſtig, daarentegen, denkt hij over de afleiding langs den *Diefdijk*. Intuſſchen is het ons ſteeds voorgekomen, dat, indien men het algemeene ſyſtema van overlaten wilde aannemen, er welligt geen geſchikter plaats tot het daarſtellen van eene afleiding te vinden is, dan juist eene afleiding aan het *Spoel* langs den *Diefdijk*, en wij moeten dus hierin volkomen van des Schrijvers gevoelen verſchillen; zijne redenering daar tegen heeft ons niet kunnen overtuigen.

In § 5 behandelt de Schrijver vervolgens de voorgeſlagene werken der Commisſie *tot verbetering van de Waal en Mer-*

www.libtool.com.cn

wede. Ook hier verſchilt hij aanmerkelijk van haar gevoelen. De voorgedragene overlaat van *Weurt* tot *Appeltern* wordt volkomen afgekeurd, en hij houdt deze zelfs waterloopkundig voor ſchadelijk. Ook hier meent hij, bl. 46, dat men in alle gevallen door het verleggen der Bandijken aan de *Weurtſche* overlaat eene verkieslijker rigting zou kunnen geven.

Ook de *overlaat over het Land van Altena* vindt bij den Schrijver geene genade. Trouwens, dit was te verwachten; want deze overlaat hangt in het geheele ſystema zoodanig af van de overlaat langs den *Diefdijk*, dat de eene als 't ware een gevolg is van de andere, en wanneer men de laatstgenoemde afkeurt, moet ook wel de afkeuring van de andere noodzakelijk volgen, zoo als dit, bl. 47, door den Schrijver zelv' ook gezegd wordt. Eene zoo magtige afleiding, als die langs den *Diefdijk* en de daarmede in verband ſtaande over het *Land van Altena*, die bij zoo vele kundigen voorſtanders gevonden heeft, zouden wij echter niet zoo ligtelijk durven afkeuren.

De Schrijver is een voorſtander van de door den Heer Inſpecteur-generaal BLANKEN ontworpene *Nieuwe Merwede*. Wij zullen er de voortreffelijkheid noch het ſchadelijke van beredeneren. Behalve dat zulks de grenzen eener beoordeeling verre overſchrijden zoude, willen wij ons niet wagen aan een ontwerp, waarover de kundigſte waterbouwkundigen van ons land zoo hevig hebben getwist, maar alleen opmerken, dat, zelfs bij het daarſtellen van de *Nieuwe Merwede*, ons de *Altenaſche* overlaat niet zoo noodeloos voorkomt als de Schrijver dat voordraagt.

Ten aanzien van de *Maas*, welke in § 6 behandeld wordt, moeten wij volkomen van gevoelen verſchillen. Wij houden de overlaat der *Beerſche Maas*, en vooral de daarmede in verband ſtaande *Baardwijkſche* overlaat, voor de gelukkigſte toepaſſing, die er tot ontlasting heeft kunnen gemaakt worden. Trouwens, hier behoeft men bij geene redeneringen *in abſtracto* te berusten; de ondervinding is daar; de geſchiedenis leert ons, dat de werking dezer overlaten van de nuttigſte gevolgen voor de *Maas* en voor de *Waal* is geweest; terwijl de nu uitgevoerde opruimingen in de *Beerſche Maas*, en de volvoerde verruiming van de *Baardwijkſche* overlaat, dit nuttige reſultaat nog aanmerkelijk verbeterd hebben.

Het in den zomer meermalen zeer beklagelijk onder water staan van de zoogenaamde *Maas*-polders in *Noordbraband* is

niet aan de *Beersche Maas*, maar alleen aan de gebrekkige uitwateringen dezer polders te wijten; en het water, dat naar de *Baardwijksche* overlaat stroomt, overdekt alleen des winters het zoogenaamde *Vlijmensche veld* en verder een' uitgestrekten heidegrond. De *Baardwijksche* overlaat zelve en de *Langstraatsche velden*, die de wateren van haar ontvangen, hebben ten gewenschten tijde nimmer last van het water; de laatsten behooren zelfs onder die gelukkige landen, die geene molens behoeven, maar in het voorjaar van zelve droog loopen.

In § 7 deelt ons de Schrijver nu vervolgens, van bl. 53 tot bl. 88, eenige op zichzelve staande aanmerkingen mede, gemaakt bij de lezing van het Rapport, enz. Deze aanmerkingen zijn de eene van minder, de andere van meerder belang; ze zijn veelal tegen de zijdelingsche afleidingen en tegen eenige andere beginselen der Commissie gerigt. Hoewel wij het met den Schrijver op verschillende punten niet geheel eens zijn, zoo dunkt ons, dat hetgeen hij van bl. 70 tot 78 omtrent de rectificatiën, zoo in *Duitschland* als in de *Nederlanden*, heeft gezegd, eene aandachtige overdenking dubbel waardig is. De kleine personele uitval (bl. 81) op den kundigen overledenen Heer GOUDRIAAN had de Schrijver zonder eenig nadeel achterwege kunnen laten.

Ook § 8 had, voor een groot gedeelte, voor een opletteud lezer kunnen gemist worden.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Slotrede eener reeks van Voorlezingen, gehouden in 1831—1832, *over de Geschiedenis van het Vaderland, door Mr.* L. DA COSTA. *Te Amsterdam, bij* J. H. den Ouden. 1832. *In gr.* 8*vo.* 24 *Bl. f* :- 25. (*)

Gij zendt mij, mijn Vriend, de Slotrede der Voorlezingen van den Heer DA COSTA, en wilt mijn oordeel over dezelve weten. Ik begin dan met de betuiging, dat ik dezelve over het geheel met genoegen gelezen heb. Niet alleen kon ik mij naauwelijks verbeelden, een stuk van den schrijver der *Bezwa-*

(*) „ Eene aankondiging in den vorm eens briefs aan een' Vriend!" — Ja, Lezers! zóó gewierd zij ons; en wij zien geene reden, om in dien vorm iets te veranderen. *Redact.*

www.libtool.com.cn

tegen onze Eeuw te lezen: zoo goede zamenhang, orde
epaalde redenering vindt hier, in tegenstelling met gene
declamatiën, plaats. Maar nergens ook vindt gij die
gheid tegen andersdenkenden, of hunne gevoelens, welke
brochure bijna onleesbaar maken. Neen, zelfs het ont-
der Remonstrantsche kerk wordt zonder eenige schimpen-
aanmerking, ja met zekere goedkeuring vermeld. Het
nt dus, dat het wilde vuur van den nieuwbekeerden eenig-
bedaard en tot eene wijze bezonnenheid genaderd is, die
wezenlijke bekwaamheid en (waarom zouden wij deze
vooronderstellen?) de welmeenendheid des mans in veel
tiger licht plaatsen.

iermede wil ik echter geenszins gezegd hebben, dat ik
wijze van de zaken te beschouwen, of ook zijne
ukkingen, hier en daar, goedkeur. „Ik moet U" — zegt
bij het begin van zijn overzigt — „ bepalen bij dat on-
anderlijk en onbedriegelijk beginsel van alle wijsgeerige,
le echt pragmatische Geschiedenis; de Godsregeering, ge-
k zij, op de deugden en eigenschappen Zijner eeuwige
odheid berustende, ons in de Heilige Schriften door on-
rwijzingen en voorbeelden wordt geleerd en aanschouwe-
k gemaakt; gelijk zij zich laat wedervinden in de lotgeval-
n der volken van alle plaatsen en van alle tijden, bijzon-
r in die van het Christelijk *Europa*, allerbijzonderst in
van het Hervormde *Nederland*." — De geschiedenis is
in DA COSTA's oog, niet anders dan eene ontwikkeling
die waarheid of dat beginsel; zij moet in dien zin opge-
verklaard en aangevuld worden. Zijne wetenschap is ruim
zeer eene kennis *a priori*, of eene vooronderstelling, die
afd moet worden, als een eenvoudig bevinden.

weet niet, of dit de regte weg tot de waarheid zij, dan
of het met de hypothetische natuurkunde onzer Duitsche
ren zij te vergelijken. Misschien zegt men, dat hier enkel
mmen van vroeger onderzoek gevonden worden; dat het
natieke daarin bestaat, en de waarheid den toehoorders
zers geheel toebereid moet worden voorgediend. Doch,
komt mij voor, dat de zucht, om naar eene vooronder-
ng te leeren, den man althans in bijzonderheden belet
rtijdig te zijn. Alwat b. v. het eenhoofdig regeringsstel-
wat met name in onze latere geschiedenis het Stadhou-
hap gunstig is, dat ontvangt niet alleen onbepaalden lof van
gheid, maar ook doorgaans van zedelijkheid en welmeenend-

heid bij de drijvers en voorname perſonaadjen; terwijl bij het tegengeſtelde het omgekeerde plaats heeft. Hiertegen, dunkt mij, mag men zelfs *a priori* protestéren, als ſtrijdig met alle algemeene ervarenis en menschkunde. En, ſchoon ik wel wil gelooven, dat WAGENAAR en anderen de tegenovergeſtelde zijde te veel begunſtigd hebben, zoo geheel mis zagen voorzeker al die ſchrandere beoefenaars der bronnen of eigene waarnemers der zaken niet.

Och, altijd ſtelſels, Vriend, en nooit gezond verſtand!

Deze regel, zoo ik meen van FEITH, viel mij hierbij gedurig in. En was ons Publiek wat gretiger om boeken te koopen of voorlezingen te hooren, welhaast hadden wij ligt vaderlandſche geſchiedenisſen van allerlei kleur en allerlei naam, naar de bijzondere-politieke en wijsgeerige denkwijze der ſchrijvers bepaald. Dan, zoo erg zal het wel niet loopen; en waarom zouden wij, nu wij een koningrijk bewonen en ons daarbij wél bevinden, niet even zeer eens monarchisch onderwezen worden, als voorheen, toen wij bij eene vrije (geen Fransche) republiek gelukkig waren, gemeenebestgezind? De waarheid moge wel in het midden liggen.

Voor het overige beken ik, niet zoo veel aan *biddagen* te hechten, als Mr. DA COSTA, en ik vind het niet beſchaamd, van den Prins VAN ORANJE te zeggen: *zoo hij tot den God zijner Vaderen zich bekeert!*

Verhaal der belangrijkſte Ontmoetingen en Krijgsbedrijven van de mobile Amſterdamſche Schutterij, van derzelver uittogt, den 29 Oct. 1830, tot den 29 Aug. 1831, door J. H. VAN INGEN, *Kapitein bij de eerſte Komp., het eerſte Bat. van voorm. Schutterij. Te 's Gravenhage, bij* de Gebr. van Cleef, *enz.* 1831. *In gr.* 8*vo. VIII en* 155 *bl. f* 1-25.

De Kompagnie Vrijwillige Jagers der Utrechtſche Hoogeſchool, uitgetrokken ter verdediging des Vaderlands en plegtig ingehaald binnen Utrecht: of Verzameling van Stukken daarop betrekkelijk; door L. E. BOSCH. *Te Utrecht, bij* N. van der Monde. 1831. *In gr.* 8*vo. IV en* 136 *bl. f* 1-25.

PETRI HOFMANNI PEERLKAMP Oratio, habita Leidae auspicandis Lectionibus menſe Octobri A°. 1831. Leidae, apud *H. W. Hazenberg*, Jun. 8vo. PP. 34. f :-50.

www.libtool.com.cn

aardigheden uit den Tiendaagſchen Veldtogt der Neder-ers in België. (Met Portret, 24 Platen en Kaart van Tooneel des Oorlogs.) Iſte Aflevering, met 4 Platen. Te 'erdam, bij G. J. A. Beijerinck. 1832. *In kl.* 8vo. *ll. f* 1 - 40.

maanden uit de Vaderlandſche Geſchiedenis, of Schets groote Gebeurtenisſen in de Nederlanden, van half Aug. tot half Aug. 1831. *Te Amſterdam, bij* P. den Hengst Zoon. 1832. *In gr.* 8vo. *VIII en* 148 *bl. f* 1 - 50.

overvloed der ſtukken van den dag, ons ter aankondi-gegezonden, noopt ons, deze vijf geſchriften, welke alle ekking ſtaan tot den Tiendaagſchen Veldtogt, in één eeling zamen te vatten.

1 behelst een zeer onderhoudend verhaal van de lot-n en krijgsbedrijven der *Amſterdamſche* mobile Schut-De Schrijver geeft dag voor dag, zelfs in de kleinſte lerheden, op, wat hem en zijne Wapenbroeders, zoo ne Garnizoensplaatſen, als later op het Oorlogsveld, ade. Sommigen zullen wellig hier te veel onbeduiden-inigheden gebóekt achten; doch men houde in het oog, werkje voornamelijk een Gedenkboek voor de Amſter-e Schutterij zelve is, en dat kleine en voor anderen ndende omſtandigheden bij haar vaak de levendigſte her-gen zullen opwekken. De Schrijver heeft ook het ta-leze zóó voor te dragen, dat wij hem tot het einde toe immende deelneming blijven vergezellen. Met groot ge-lazen wij alzoo dit welgeſchreven ſtukje.

2. Ook dit ſtuk heeft, in ons oog, blijvende waarde, edenkboek voor de *Utrechtſche* Studenten, die met da-onden, hun bloed voor het Vaderland veil te hebben. nist echter de levendigheid van voorſtelling, waar-No. 1 zich aanbeveelt: de Schrijver was niet, gelijk er VAN INGEN, tegenwoordig bij de ontmoetingen rrigtingen, welke hij beſchrijft. Ook is het laatſte ge-van dit werk wat veel uit Publicatiën en Aanſpraken geſteld.

3. Deze Redevoering, waarmede de *Leydſche* Hoog-PEERLKAMP in October des vorigen jaars zijne Les-ende, ſtrekt voornamelijk om aan te toonen, wat door veekelingen van *Leidens* Hoogeſchool, zoo wel vroe-

ger, als bijzonder thans, tot verdediging des Vaderlands is verrigt. Een rijkdom van ſchoone denkbeelden, in eenen warmen en edelen ſtijl voorgedragen en in het uitſtekendſte Latijn ingekleed, maken dit klein geſchrift, in ons oog, tot een kunſtjuweel, met welks bezit wij de Helden van *Beringen* welmeenend gelukwenſchen.

No. 4. Uit het Proſpectus, 't welk deze eerſte Aflevering der *Merkwaardigheden uit den Tiendaagſchen Veldtogt* vergezelt, blijkt, dat het werk uit zes Afleveringen, elke van drie vellen druks en vier Platen, beſtaan zal. Deze eerſte behelst eene welgeſchrevene Inleiding, en voorts het verhaal van de Wapenſchouw bij *Reijen*, en der verkondiging van het bevel: *Voorwaarts!* De Plaatjes, offchoon er op ſommige gegronde aanmerkingen te maken zijn, doen zich wel voor. De Letterdruk verdient allen lof.

No. 5. Ook dit boekdeeltje vordert eene gunſtige vermelding. Het bevat een Verhaal van hetgeen er in het Koningrijk der *Nederlanden* van half Augustus 1830 tot half Augustus 1831 heeft plaats gehad. De Schrijver (of Schrijfſter?) heeft voornamelijk de *Haarlemſche Courant* ten grondſlag genomen, doch zich ook nog van andere goede bouwſtoffen bediend, welke hij naauwkeurig opgeeft. Een eenvoudige en zeer goede ſtijl, eene gemakkelijke aaneenſchakeling der gebeurtenisſen, en eene, over het algemeen, zorgvuldige bewerking, maken dit werk nuttig voor hen, die een heldere overzigt verlangen der geſchiedenis van dit treurig, maar voor ons zoo roemrijk geëindigd tijdvak. Enkele ingeſlopene misſtellingen zijn op een afzonderlijk, ons later toegezonden, blaadje aangewezen en verbeterd.

Ons tijdelijk en zedelijk belang, getoetst aan Staat- en Staathuishoudkunde. Te Amſterdam, bij J. Guykens. 1832. ¼ *gr.* 8*vo.* 74 *Bl.* *f* : -75.

Het ware nut en voordeel der Beſchaving, toegepast op, en in verband beſchouwd met het Volkskarakter, ook met betrekking tot echte Vaderlandsliefde en Heldenmoed. Door Anonymus Gelrus. Te Utrecht, bij N. van der Monde. 1832. *In gr.* 8*vo.* 66 *Bl.* *f* : -70.

Een woord aan den Advokaat LIPMAN, *door den Kapitein*

www.libtool.com.cn

Veldartillerie FRANKAMP. *Te Delft, bij* B. Bruins. *In gr.* 8*vo.* 37 *Bl. f* 1-40.

ndſche Zangen, den Verdedigers van het Vaderland op-gen, door S. P. OUDKERK POOL. *Te Amſterdam,* ebr. van Arum. 1832. *In gr.* 8*vo.* 54 *Bl. f* 1-25.

chrijver van het eerſte vlugſchrift treedt in geen nader rd op de bezwaren, die men veelal had tegen zijne *over de* 18 *préliminaire artikelen*, en zijne *twee brie-*er de onvermijdelijke gevolgen onzer afſcheiding van maar hij verklaart, hier alleen de ware belangen van *ederland* te willen openleggen. Nu handelt hij eerst *t belang, de noodzakelijkheid en de mogelijkheid eener ring van de nijverheid, gepaard met vrijheid van koop-in Oud-Nederland;* en daartoe wil hij, ten einde de iel vrij te doen zijn, en hem echter in de lasten van aat te doen bijdragen, de zeehavens, welke den ndel drijven, eene jaarlijkſche ſom, bij wijze van af-doen betalen, waartegen zij dan ook het onbeperktſte n vrijhavens zouden genieten; terwijl hij verder wenscht, n de ondersteuning behoevende takken van nijverheid, eene of andere wijze, te gemoet kome. In het vol-Hoofdſtuk zoekt de Schrijver *de noodzakelijkheid en de theid eener hereeniging van Oud-Nederland en België, belang van koophandel en nijverheid, en voor beide,* ogen. Hij vreest inzonderheid, dat, ingeval de af-ig voortduurt, de landprovinciën en derzelver nijver-oor de zeeprovinciën en haren handel, in Oud-*Neder-*zullen onderdrukt worden, daar er altijd een aantal nwoordigers uit de andere gewesten belang heeft, en r gezind is, om met *Holland* te ſtemmen. Op de te-ping, dat de hereenigingsgezinden in *België* door *ei-ng* gedreven worden, antwoordt hij, dat *eigenbelang* e drijfveer van onze handelingen is, namelijk in in, dat men niet aan perſoonlijk eigenbelang alleen maar aan zedelijk, zinnelijk en geldelijk eigenbelang, de door en op elkander. Op dit punt moeten wij aan-, dat *belangſtelling in iets* zeer oneigenlijk *eigenbelang* id wordt. Hij, die eene ſchitterende daad verrigt, tot ering van eigene welvaart of grootheid, handelt zeker enbelang, offchoon dan ook vaak uit welbegrepen en

geoorloofd eigenbelang: want men *mag* zijn geluk door betamelijke middelen bevorderen. Maar hij, die fortuin, gezondheid of leven waagt of opoffert tot behoud van anderen, al zoekt hij daardoor de ſtille toejuiching van zijn geweten te verwerven, en al beantwoordt hij daardoor aan de pligten van liefde tot menschdom en vaderland, die hem tot *neiging* zijn geworden, en juist daardoor, in volle reinheid, als *liefdepligten* worden betracht; hij handelt niet uit eigenbelang, in de gewone beteekenis van het woord: en om elkander wél te verſtaan, moeten wij ieder woord bezigen in den aangenomenen en alom begrijpelijken zin. Geoorloofd eigenbelang drijft de *meeste* hereenigingsgezinden in *België*; zij verdienen geene berisping, maar ook geenen lof. Doch meer dan eigenbelang, neen! dankbaarheid en pligtgevoel, in ſtrijd met zijn belang, noopten eenen COUVREUR VAN MALDEGHEM, met gevaar van vrijheid en leven, zijne gehechtheid aan onzen Koning, in het aanhooren van Hoogstdeszelfs alles vermogende vijanden, voor de Regtbank te *Gent* te betuigen. Dat de vrijwillige verdedigers van ons vaderland voor verreweg het grootſte deel niet worden — dat VAN SPEYK en anderen niet werden gedreven door eigenbelang, behoeven wij niet te betoogen; en de Schrijver zal dat zelf gevoelen. Om niet weder in discusſiën over die *hereeniging* te geraken, waarvan wij liever in ſtaatkundige tijdſchriften en dagbladen het voor en tegen onderzocht zien, merken wij alleen nog op, dat bl. 18 ten onregte gezegd wordt, dat *Karthago* en *Venetië* koopſteden waren zonder grondgebied van aanbelang. *Karthago*, in zijnen luister, bezat de noordkust van *Afrika*, van de ſtraat van *Gibraltar* tot aan de golf van *Tunis*, met een goed deel der binnenlanden; het had bovendien vele *Afrikaansche* Vorſten nog cijnsbaar, of als min of meer afhankelijke bondgenooten, veroverde daarna nog de *Balearische* eilanden en een deel van *Sicilië*, en maakte zich zelfs meester van *Spanje* en *Portugal*. *Venetië*, in zijnen bloei, had niet alleen een aanzienlijk grondgebied in *Italië*, maar was ook meester in *Dalmatië*, *Griekenland* met deszelfs eilanden, enz.

En hiermede gaan wij over tot de tweede brochure. De aanleiding tot dit ſchrijven was *Iets over de openbare onderſcheidingen in onze dagen*, te vinden in het Mengelwerk der *Utrechtſche* Courant van 7 Oct. 1831, en vervolgens opgenomen in het *Arnhemſche* dagblad. Men wilde, namelijk, ook den Dichters en Prozaſchrijvers, die den goeden geest in ons land hadden opgewekt of levendig gehouden, eere-

www.libtool.com.cn

ekenen hebben toegekend; en beweerde daarbij, dat de-elfde ſchitterende reſultaten niet zouden zijn verkregen ge-eest, indien alle verdienſtelijke Dichters of Schrijvers ge-wegen hadden, toen het oproer in *Braband* uitbrak. Tegen at artikel, gelijk het is, treedt de Schrijver op; en, zon-er de verdienſte van Dichters of Redenaars tegen te ſpreken, vil hij echter, te regt, hen niet met de verdedigers des va-erlands zoo maar gelijk ſtellen. Hij wil de Schrijvers liever uit belangelooze vaderlandsliefde laten werken. Wij vereeni-gen ons volkomen met zijn gevoelen. Recenſent heeft het u reeds zoo druk met het aankondigen van ſtukjes van den ag: waar zoude het heen, als er eens ordesteekenen mede : verdienen waren? Er zijn *te veel auteurs* en *te weinig ezrozen*. Aan dezen alleen hebben wij thans nog gebrek.

Wij zeggen dit niet, om met Kapitein FRANKAMP in veegevecht te geraken. O neen! Zijn *woord aan den Advo-aat* LIPMAN is zoo kort en bondig, dat wij er niets tegen eten in te brengen. Nu! een Advocaat, als de Heer LIP-AN, zou zijn Repliek ook niet gaarne zich door ons uit e handen zien nemen; maar al praat hij als BRUGMAN, ij vreezen, dat hij bij den Koning en de Natie zijne zaak erliezen zal. Mr. LIPMAN noemt de zeemagt het éénige olwerk van den Staat, en wil, na den vrede, de loting voor le nationale militie afſchaffen. Kapitein FRANKAMP toont an, hoe noodig een geoefend leger is, om tegen den tijd an oorlog gereed te zijn, zoodat de Schutterijen zich daar-an kunnen aanſluiten, en ten deele goede Onderofficieren, ok uit de eervol ontſlagene Miliciens, kunnen bekomen. ij vraagt zeer gegrond, wat er van de zeemagt worden oet, als het land door den vijand overrompeld is? Des-iettegenſtaande erkent ook hij de dienſten en de onmisbaar-eid der zeemagt, wil haar hebben onderhouden en aange-weekt; doch ſpreekt alleen tegen, dat zij het *énige* bol-erk van den Staat, en de landmagt van minder belang zou ijn. Wij hopen dus met den Heer FRANKAMP, dat men in algemeen bij het tegenwoordige ſtelſel van rekrutering en e militaire organiſatie der Schutterijen blijven zal. Doch, aar men zoo moeijelijk een toereikend aantal vrijwilligers oor de vloot krijgt, vragen wij, of het niet goed zou zijn, elijk een Officier onzer zeemagt eens aan Recenſent ver-laarde te wenſchen, dat er onder de bewoners der aan de nsten grenzende gemeenten voor de *vloot*, gelijk in de an-

dere gemeenten voor het *leger*, geloot werd? Wellig zou er dan aan de kusten wat vroeger moeten worden geloot, b. v. op den ouderdom van 16 jaar, omdat men van jongelingen van 18 jaar bezwaarlijk goede matrozen kan maken. Velen dier jonge lieden konden dan, alvorens zij op een ſchip geplaatst werden, eerst naar eene kweekſchool voor de zeevaart worden gezonden, om daar, onder geſtreng en behoorlijk opzigt, voorloopig te worden gevormd; of eenige ſchepen zouden als Inſtructieſcholen kunnen worden gebezigd. Het is ſlechts eene vraag. Wij ſtappen er hiermede van af, om onze taak met de beoordeeling des dichtbundels van den Heer OUDKERK POOL te beſluiten.

Onder de menigte ſtukjes van den dag, kan ook deze bundel gemakkelijk medegaan; en ware het niet, dat de Schrijver aanleg toont te bezitten, wij zouden het mogelijk afdoen met kortweg te zeggen, dat er, niettegenſtaande veel gebrekkigs, ook veel goeds in zijn werkje te vinden is; doch wij willen hem liever op eenige gebreken opmerkzaam maken. Régels als bl. 14, het tweede vers, zijn niet dichterlijk:

Ja, deze Vorst, zoo mild door 's Hemels gunst beſchenen,
Schijnt juist geſchikt om ons met België te vereenen.

Bl. 21. Die dood zal hem geen' ſchrik verwekken,
Hoe wreed *getooid.*

Wreed getooide *dood.* Zeer oneigenlijk.

Bl. 35. *Vaartwel... reeds klinkt de trom mij flaauwer in de ooren.*

Liever: *mij flaauwer ſteeds in de ooren.* Niet hier alleen, maar dikwijls, is de ſmelting der doffe *e* in den volgenden klinker verwaarloosd, als b. v. bl. 36, coupl. 2, vs. 2; bl. 46, vs. 2 van ond., en daar zeer hinderlijk, en elders.

Bl. 37, coupl. 1, is volſtrekt onverſtaanbaar; het zou begrijpelijk worden, door de drie laatſte regels aldus te lezen:

En hoe 't verraad zijn oogwit miſt,
Daar 't Belgiſch heir van loopen wist,
Slechts Frankrijk 't redden kon.

Doch ook dan is het nog altijd plat en mat.

Bl. 39. *Zijn hulp komt juist ter ſnel.* Prozaïsch.

www.libtool.com.cn

Bl. 51. Ik nog, ſchoon met een zwakke *hand*
Zijn deugd en moed durf roemen.

Met eene zwakke *ſtem*, ja! maar met de *hand* kan men iemands deugd niet roemen; wel de *ſnaren tokkelen*; doch, zoo als het hier ſtaat, is het beeld niet volgehouden.

Bied' haar de ſchaamte rozen, enz.

Liever: En is mijn zangſter bloo en bang,
Kleurt ſchaamte haar met rozen;
Oud Neêrlands moed bezielt haar' zang;
Haar ſiert het zedig blozen, enz.

Bl. 53. En zingen zij (nachtegaal en ſijsje namelijk) niet even ſchoon,
Zij zingen toch denzelfden toon.

Neen! elk vogeltje zingt gelijk het gebekt is, en dus niet allen denzelfden toon.

Daar er voor het tegenwoordige geene behoefte beſtaat aan vaderlandſche en andere gedichten, legge de Schrijver zich toe op meerdere kieschheid en beſchaving, alvorens weêr iets uit te geven.

Verzameling van Vaderlandſche Dichtſtukjes, door B. C. CARILLON, *den dapperen Verdedigers des Vaderlands opgedragen. Te Amſterdam, bij* Carillon. 1831. *In gr.* 8*vo.* 36 *Bl. f*: - 30.

De Heer CARILLON erkent zelf in de Voorrede het gebrekkige dezer dichtregelen, en doet de nederige betuiging, dat hij niet *dwaas genoeg* is, zich *in den ſchitterenden kring van Neêrlands dichteren te plaatſen*. Belangſtelling in de goede zaak noopte hem, om te zingen; en wie zou dit afkeuren? *Mogt het mij gelukken*, dus leest men verder in de Voorrede, *den waarlijk Nederlandſchen lezer ſlechts éénen traan en éénen lach af te tronen* (men ſchrijft *aftroonen*, maar in een' anderen zin), *dan zal ik voor mijne(n) vrijwillige(n) arbeid de hoogſte voldoening, die ik begeren (begeeren) kan, gevonden hebben*. Wij doen hulde aan de goede bedoeling van onzen Israëlitiſchen landgenoot, doch moeten bekennen, dat wij ons bij de lezing geenszins tot *tranen* toe geroerd gevoelden. Iets lachverwekkends wordt hier en daar

wel gevonden. De opſchriften zijn: *Aan mijne Landg*
ten. Nieuw Volkslied. Op het Afbeeldſel van J. C. J.
SPEYK. *Op de Heldendaad van* J. HOBEIN. *De Helden*
SPEYK *en* HOBEIN. *Korte Schets der luistervolle? ? ? l*
ſche Omwenteling in den jare 1830 *en* 31 *(in ernſtige en*
lijke Tafereelen). De tiendaagſche Veldtogt, of Hij h
zag en overwon. Het gewroken Vaderland. Nederland hel
radijs. In eene *noot* wordt gezegd, dat *de eerſte zes L*
ſtukjes reeds voor de(n) roemrijke(n) tiendaagſche(n) Ve
verdaardigd waren. — De Heer CARILLON maakt
taalfouten, b. v. *het ſtaatkundige gezigteinder te doo*
gen, op bl. 4. Zoo wij ſtreng beoordeelen wilden, ware
en daar op deze versjes of rijmpjes niet weinig aan te
ken, wat het werktuigelijke aangaat. En voorts de geest
er in heerscht, mishaagde ons weleens. Wij houden nie
dat dichterlijk razen en ſchelden, al wordt het ook in
vloeijender en krachtiger verzen gedaan. Wij keuren di
dreigingen van *wraak* af. Het *baden in 't bloed der l*
ſtaat ons, ook in een vers, tegen. Enkele couplette
goed; doch het geheel is beneden het middelmatige, e
diocribus eſſe poetis non licet. De *korte Schets der Be*
Omwenteling heeft wel iets luimigs; doch aardigheden
LEPELPOL, LAFFEPOLD, LOOPOPHOL, LOOPB
in plaats van LEOPOLD, zijn te gemeen. Dit nog tot pro

In August maand twaalf en zeven
(Dus word in het Kronijk geſchreven)
Kwam Prins WILLEM, zag en won, enz.

Het ſlot is:

Eindlijk dat God moge ſparen
's Prinſen dierbre levensjaren,
Wenscht zijn dienaar CARILLON.

Dat wenſchen wij ook.

Generaal Graaf HOHEIM *en zijne Kinderen. Eene Br*
ſeling, (naar het Hoogduitsch) van S. J. F. WALDE
Deelen. Te 's Gravenhage, bij A. Kloots. *In gr.*
596 Bl. f 4 - 80.

Wij zouden voor ditmaal kunnen volſtaan met het v

www.libtool.com.cn

ge van den vertaler over te nemen, en weten ons aankon-
gend verslag niet beter aan te vangen, dan met de weige-
rende betuiging, dat wij het met den vertaler volkomen
ens zijn, dat dit werk onder de menigvuldige vreemde voort-
engselen, die in onze taal overgebragt worden, eene gun-
ge onderscheiding verdient. Het voorberigt maakt op eene
er oordeelkundige wijze opmerkzaam op de verdiensten van
et vertaalde werk, en verschilt daardoor voordeelig van het
ompettende gekakel, hetwelk wij, op het voetspoor van va-
er CLAUDIUS, in de voorberigten van andere vertalers wel
ens gispten. Het ware te wenschen, dat allen, die, in zulk
en groot aantal, zich bezig houden met het overbrengen van
reemde voortbrengselen, zulke bevoegde beoordeelaars wa-
en van hetgeen al of niet waardig is, om aan onze landge-
oten aangeboden te worden. Deze briefwisseling behelst,
eenen goeden stijl, die zich afwisselt overeenkomstig het
arakter en den ouderdom der vooronderstelde schrijvers of
chrijfsters, een belangwekkend verhaal, hetwelk de nieuws-
righeid tot het einde toe gespannen houdt, en dezelve door
rassende en verblijdende uitkomsten aangenaam bevredigt.
e held dezer geschiedenis verschijnt hier allerwegen als een
ederhartig en ernstig vader, als de getrouwe dienaar van zij-
n Koning en de vurige beminnaar van zijn vaderland, nu
as als een geduldig lijder, dan weder een grootmoedig ver-
ver, en altijd als een vroom en opregt vereerder van Hem,
e de lotgevallen der menschen, naar deszelfs onnagaanbare
orzienigheid, met wijsheid en liefde bestuurt. „ God met
n opregt gemoed te dienen, Hem in elke wederwaardig-
eid te vereeren en te aanbidden, zich aan zijn bestuur met
elatenheid te onderwerpen; dit wilde de edele *Hoheim*, voor-
amelijk in het hart zijner kinderen, voortplanten; dit wilde
e schrijver op eene onderhoudende wijze zijnen lezeren voor-
ragen, om hun daardoor, onder de slagen van het ongeluk,
oed en kracht in te boezemen en te doen behouden."

Na lange aarzeling, wat wij, als eene proeve van den stijl
n inhoud des werks, hier eene plaats zullen geven, bepaalt
ch onze keuze tot het volgende uit een' der brieven van
raaf *Hoheim* zelf: „ Moeders inzonderheid vormen hare kin-
eren naar de Idealen, welke zij zich scheppen. Wat is na-
urlijker, dan dat de moeder wenscht, dat hare dochter eens
oge uitblinken in schoonheid, verstand en beminnelijkheid!
ij arbeidt daarop voort, en, gerustgesteld dat zij het geluk

van haar kind beoogt, handelt zij, naar hetgeen tijd en omſtandigheden haar aanbieden, en volgt dit zonder ſchroom, doch dikwerf zonder eenig plan, zonder eenige grondſtelling, of gedachte op aanleg en uitvoering niet alleen, maar zelfs zonder eenigen vasten wil. O! zage zij in hare kinderen meer het heilige, echter zoo ligtelijk te onteeren, gemakkelijk te ontaarden evenbeeld van God; lette zij op de ziel en derzelver beſtemming, die onſterfelijke ziel, welke harer leiding voor weinige jaren is aanvertrouwd, niet ſlechts om haar voor den tijd, neen, nog oneindig veel meer, om haar voor de eeuwigheid te vormen en op te leiden, — hoe geheel anders, hoe veel gelukzaliger zoude haar ſtreven, de ganſche rigting harer opvoeding zijn; hoe ligt en gemakkelijk zoude zij haar doel bereiken, en zich den weg zien banen, dien zij te bewandelen heeft! — Ik geloof, dat de hoogst gewigtige taak, waartoe de eerſte ontwikkeling van verſtand en hart der kinderen de ouderen roept, de grondſlag der verdere opvoeding, veel meer nog de taak der moeder, dan die van den vader is. Aan het hart der moeder, in hare armen, uit hare oogen lacht het teedere kind de eerſte, de getrouwſte liefde tegen. De moeder is het, die het donzen bedje voor den teederen lieveling ſpreidt; aan hare hand zet hij de eerſte wankelende ſchreden op het bloemrijk levenspad; moederliefde waakt aan zijn wiegje, en haar eenig zielverlangen is, dat haar geliefd kind het ſpoedig moge gevoelen, hoezeer zijn welzijn, zijn lachje haar gelukkig maakt, hoezeer de eerſte beantwoording harer liefde haar hart verrukken zal, hoe zij door menige liefkozing, door menige zoete vleijende woordjes, het loon zal ſmaken voor hare rustelooze bemoeijing en opofferingen. Wat is haar thans de bloem harer jeugd? Alles, alles offert zij vrijwillig voor haren lieveling op. Verheugd wijdt zij zich geheel aan het kind van haar hart; in hare armen gevoelt het kind den eerſten invloed der natuur. Door haar kind met duizend zoete banden aan de natuur verbonden, is haar hart, meer dan ooit, voor elke ſchoone, edele gewaarwording ontſloten, en, onbewust van alwat haar omringt, hangt haar moederoog, in de ſchoonſte verwachting, aan elke beweging van haren lieveling."

Wij gelooven met den vertaler, dat dit boek de lezing waardig is van menſchen van iederen ſtand en leeftijd, en dat, wel verre van in een of ander opzigt ſchadelijk te wezen, hetzelve integendeel vele algemeen nuttige leering en aanſpo-

www.libtool.com.cn

ring tot de beoefening van het goede, of waarſchuwingen bevat, om daarvan in geen geval eene handbreed af te wijken. Vooral meenen wij ouders en opvoeders van den meer aanzienlijken ſtand op dit werk opmerkzaam te moeten maken, en hun de behartiging der zedelijke en godsdienſtige beginſelen aan te bevelen, welke dit werk, aan hunnen ſtand vooral, aanprijst.

Daar wij ons, anders aanprijzend, verſlag niet willen eindigen zonder aanmerking, betuigen wij onze ſpijt, dat de correctie, vooral in de aangehaalde Latijnſche ſpreuken, niet wat naauwkeuriger is. Uit vele ſlechts één voorbeeld: *hic munis aëneusesto*, voor *hic murus aëneus esto*; *nil conscire sibi*, voor *sibi*; *nulla palles cere culpa*, voor *pallescere culpa*.

Vijf Verhalen van een Dorpspredikant. Uit het Engelsch vertaald. Te Rotterdam, bij Menſing en van Westreenen. 1831. *In gr.* 8*vo.* 276 *bl. f* 2-70.

Niet onaardig is het denkbeeld van den ſchrijver dezer verhalen, om dezelve in te kleeden in den vorm van gebeurtenisſen, door hemzelv' bijgewoond in zijne gemeente. Door het aandeel, hetwelk de verhaler hier en daar, zoo doende, aan deze gebeurtenisſen wordt vooronderſteld te hebben, wordt het levendige der voorſtelling zeer verhoogd; en de illuſie, welke zoo veel bijdraagt tot het genoegen der lezing, wordt dáárdoor vermeerderd, dat men zich ſteeds verbeeldt eenen oor- en ooggetuige te hooren ſpreken.

Het eerſte verhaal in dezen bundel heet: *De Schoolhouderes.* Hetzelve behelst de geſchiedenis van een braaf en bevallig landmeisje, hetwelk, verloofd aan eenen jongen man, dien zij hartelijk beminde, door zijne onvoorzigtigheid, op het ongelukkige vermoeden komt, dat zij door haren verloofde verlaten is. Zij vervalt daardoor in eene doodelijke kwijning, en ſterft vóór dat zij van hare dwaling onderrigt is. — In het tweede verhaal: *De Smokkelaars*, laat een anders braaf en wakker jongeling zich verleiden, om deel te nemen in den verboden handel. Tegenwoordig geweest zijnde bij een gevecht met de ambtenaren der in- en uitgaande regten, in hetwelk één van dezen gedood was, gelukt het zijne meer doortrapte medepligtigen, de ſchuld van den moord op hem

te werpen. Eerst nadat hij werkelijk reeds ter dood veroordeeld was, wordt zijne onschuld aan den moord ontdekt, en daardoor de voltrekking van het vonnis nog verhoed. Na het terug verkrijgen van zijne vrijheid heeft het geleden gevan dien heilzamen invloed op hem, dat hij, eenen afkeer hebbende gekregen van den smokkelhandel, van nu voortaan slechts door eerlijke middelen de vervulling van zijne behoeften zoekt te verkrijgen, en na weinige jaren als zeeman weder in eenen achtingwaardigen rang geplaatst wordt. — *De Zelfmoord* schildert, met vreesselijke kleuren, de rampzalige gevolgen der trouweloosheid in den echt van eene vrouw, welke, bedorven door de inblazingen van eene zedelooze opvoedster, haren man op het grievendste beleedigt, en, van dezen verlaten, haar eenzaam en ongelukkig leven ten laatste eindigt met eenen zelfmoord. — Het vierde verhaal maakt den lezer bekend met Roze Wilmot, een meisje uit het Graafschap Kent, om hare bevalligheid en schoonheid algemeen bekend onder den naam van *de Roos van Kent*. Een gewetenlooze booswicht weet hare liefde te gewinnen; maar, op het punt zijnde om aan hem hare hand te geven, ontdekt zij, dat hij reeds met eene andere gehuwd is. Door deze ontdekking wordt zij nu, wel is waar, bewaard voor de schande eener naauwere verbindtenis met den bedrieger; maar haar hart is gebroken, en slechts een vroege dood verlost haar van haar lijden. — De bundel wordt besloten met den *Dorpsweesjongen*, die zich door gierigheid tot roof en eenen dubbelen moord laat vervoeren. Deze vertelling schildert, op eene affchrikkende wijze, de folteringen van den booswicht, ook dán, wanneer het hem gelukt, den wrekenden arm der wereldlijke overheid te ontwijken.

Uit deze opgave blijkt, dat alle deze verhalen van eenen treurigen en somberen inhoud zijn. Evenwel zij houden den leeslust tot het einde toe levendig, en de nu eens teedere en aandoenlijke, dan weder waarschuwende en gestrenge toon der voorstelling treft het gevoel; terwijl de zedelijke strekking van alles, wat hier voorkomt, onmiskenbaar is.

De Hel op aarde, tegen SALZMANN'S *Hemel op aarde. Naar het Hoogduitsch van* J. G. GRUBER. *Met Platen. Te Zutphen, bij* W. C. Wansleven. *In gr.* 8vo. 283 *Bl. f* 2 - 90.

De vreemde titel zal misschien sommigen afschrikken — anderen uitlokken, om te lezen. De Schrijver wilde aantoonen, dat menigeen voor zichzelven de aarde tot *eene hel* maakt; terwijl hij door uithuizigheid, spel, praalzucht of verkwisting het geluk verwoest, dat hij in zijnen kring, bij eene andere leefwijze, zoude hebben kunnen vinden. De belangrijke waarheid, *dat wij hemel en hel te vergeefs buiten onszelven zoeken*, maar dat tevens *onvoorzigtigheid en misverstand* velerlei leed veroorzaken, wordt hier aanschouwelijk voorgesteld in de geschiedenis der familie FREDINI. De man, die eenmaal met vrouw en kinderen genoegelijk leefde, was in te kostbare gezelschappen getrokken en had schulden gemaakt. Een oom, een oud en rond krijgsman, poogde hem te redden; FREDINI volgden ook goeden raad, en zijne zaken begonnen reeds op beteren voet te staan, maar een zamenloop van omstandigheden had evenwel de treurigste gevolgen. Men kan echter niet zeggen, dat de hoofdpersonen daarbij van alle schuld en overijling geheel vrij waren. Doch *dit* schijnt de Schrijver ook te willen doen opmerken, dat menigeen, zonder juist slecht te zijn, door eigene dwaasheid of onbedachtzaamheid zichzelven of andren verdriet en onheil veroorzaakt.

De Roman bevat veel waarheid, die uit het werkelijke leven is genomen. Op bijzonderheden zoude hier en daar nog al iets aan te merken zijn. Rec. althans vond niet overal smaak in het luimige. Men zoude ook in eene enkele teekening eenige meerdere kieschheid kunnen verlangen. Maar het doel was, karakters te schetsen, zoodanig als er wezenlijk zijn en soms de aarde tot eene *hel* maken. Onze KAMPHUYZEN had gelijk:

Ach! waren alle menschen wijs
En wilden daarbij wél,
Dan waar' deze aarde een paradijs,
Nu is ze meest (soms?) een hel!

De meeste personen, in het werk voorkomende, zijn niet eigenlijk *slecht*. Zij willen het goede, doch handelen meermalen verkeerd, zelfs de brave BELLMANN en Kapitein BELLINGHAUSEN niet uitgezonderd. Juist zoo gaat het immers in de wereld. Godsdienstige, Christelijke begrippen en beginselen moeten den mensch staande houden ten tijde van

beproeving. Rec. acht het een wezenlijk gebrek in het boek, dat de Schrijver niet eenig perſoon er in gebragt heeft, wiens geſchiedenis dit zou kunnen bewijzen. Zoodanig voorbeeld doet meer af, dan alle die fraaije redeneringen van lieden, welke, hoe veel ze ook van deugd en pligt ſpreken, toch zelve niet vrij zijn van zwakheid en overijling. — Veel goeds wordt er echter gezegd, dat opmerking en behartiging verdient. Toen FREDINI vele ſchulden had gemaakt, en er overlegd moest worden, hoe men de zaken best zoude kunnen herſtellen, wilde zijne vrouw met de naald voor anderen werken, maar vreesde, dat haar man dit plan zoude afkeuren, daar hij het reeds eenmaal verworpen had, dewijl deze bezigheid zijner vrouw *hem* tot ſchande zou verſtrekken. Daarop zeide oom BELLINGHAUSEN: „ Dan was hij een gek *in folio!* Tot ſchande verſtrekken? Wat drommel! geen eerlijk beroep, dat iemand in de wereld voorthelpt, verſtrekt tot ſchande. Het beroep, dat *hij* bij de hand nam, verſtrekt tot ſchande — zijn vervloekt ſpelen, waarmede hij het geluk dwingen wilde, en waarbij afzetters hem de laatſte veren uitplukten." Tot FREDINI zelven ſprak de Kapitein: „Wat waart gij voor een mensch, Neef! toen gij hier kwaamt! Gij gingt ſtil uwen weg, waart eenvoudig in uwe zeden, edel in uw gedrag, zonder aanmatiging ..... Ieder beminde den jongen man, die reeds zoo veel was en nog meer beloofde, en op die wijze wont gij ook het hart van mijne AMALIA..... Geen vader zou u zijne dochter geweigerd hebben, en ik weigerde u AMALIA niet. Ach, ik hoopte, dat gij haar zoo gelukkig zoudt maken, als het edele ſchepſel verdiende. En wie, FREDINI, zou u toen niet voor *goed* gehouden hebben! Doch gij waart het niet. Gij waart niet goed, hoewel ook niet ſlecht, maar, hetgene nog erger is, dan dit, een dubbelzinnig middelding van goed en ſlecht.... *Hoe!* zult gij misſchien zeggen, *is onvoorzigtigheid erger, dan openlijke ſlechtheid?* Misſchien brengt gij ook nog wel de gewone verontſchuldiging van goedhartigheid ten uwen voordeele in. Maar deze verontſchuldiging is geen cent waard; want een *goed* hart kent men ſlechts aan goede daden, en hetgene men gewoonlijk met dezen naam beſtempelt, moet men een *zwak* hart noemen..... Onderzoek uw eigen hart, Neef! en word niet boos op den ouden, rondborſtigen ſoldaat, die het goed met u meent..... AMALIA werd uwe vrouw, en gedurende eenigen tijd ging alles tamelijk wel,

www.libtool.com.cn

) lang namelijk, als gij flechts in en voor haar leefdet....
ar de gezelfchappen..... Hadt gij grondbeginfelen gehad,
i zoudt gij op uwen regten weg zijn voortgewandeld.....
r uitwendige mensch veranderde, gelijk uw inwendige,
uw prachtiger, nieuwmodifcher kleed fcheen elk te zullen
oeten?) zeggen: *Kijk eens, ook aan mij heeft zich de vereene kunst van den kleermaker getoond, om van kleeren menen te maken.* AMALIA moest zich, even als gij, geheel anderen. Gij weet het, Neef! dat ik destijds bedenkelijk hoofd fchudde; maar wie mijn hoofdfchudden niet zien de, waart gij. Gij hebt mij toen in uw hart misfchien r een' ouden grompot uitgefcholden; maar ik, die langer de wereld geleefd, die der menfchen doen en laten fteeds ftilte gadegeflagen had, ik voorzag maar al te wel, hoe gaan zoude.... Helaas! alles is zoo gegaan, als ik voor-, en gij niet gelooven wildet. De kleermaker had weldra den *inspecteur der accijnsen* eenen *geheimraad* gemaakt; : was dus billijker, dan dat deze zijne nieuwe verdienfte in gezelfchappen wilde laten fchitteren? De werking van e zoo oogenfchijnlijke verdienfte was inderdaad treffend, achting, die men den verdienftelijken man bewees, zeer kbaar, de toon, dien men jegens hem aannam, veel fij-, en de wierook, dien men zijne nieuwe verdienfte toeaide, veel te geurig, dan dat gij dezen geur niet dik- zoudt hebben willen genieten. De dwaas, daardoor bij-edwelmd, vergat, de complimenten, die men hem maak- in zijne moedertaal over te zetten, in welke zij op verre na zoo aangenaam geklonken zouden hebben..... Doch laamt dit alles voor gangbare munt aan, en zoo vergaat gat) gij weldra, dat flechts *die* man en vrouw waarlijk bt en bewonderd worden, welke getrouw en naauwgezet e pligten vervullen.... Gij zocht uwe waarde van nu an daarin, dat gij aan elk gezelfchap, aan elke pleizier- deel naamt, en tot elke tijd- en geldverkwistende on-ming werdt uitgenoodigd. De talrijke partijen buitens- welke gij bijwoondet, hadden even zoo vele partijen binuis ten gevolge, en de weelde in uwe kleeding bragt a eene even zoo groote weelde in uw huis te weeg. urlijk! de fchoone kleederen naar den nieuwften fmaak n misfelijk hebben afgeftoken bij de ouderwetfche meu-..... Ook uwe kinderen zouden, in plaats van eene ndige opvoeding, flechts eene fchitterende hebben ont-

vangen, indien AMALIA en ik niet volgehouden hadden. Nu leefdet gij in eene eeuwige (gedurige) verſtrooijing..... Met de pleister van het wereldburgerſchap bedektet gij den kanker van uw hart, en het gevaar uwer ziekte nam grootelijks toe.... Gij handeldet gelijk een wanhopig ſpeler, die, om zijn verlies weder goed te maken, zinneloos alles op het ſpel zet. Gij borgdet, en het geborgde geld werd in de loterijen, deze werfhuizen voor de armengeſtichten, verkwist."

Deze proeve zal voldoende zijn, om den geest des boeks te doen kennen. Jammer is het, dat de Schrijver weleens door zekere ongepaste geestigheid den leeslust ſchijnt te willen opwekken. Van *bekeering* en *godgeleerden* wordt bl. 115 geſproken op eene wijze, welke ook in eenen Roman niet goed te keuren is. Hetzelfde kan men zeggen van hetgene in de *parentheſis* op bl. 120 voorkomt. Op de verderfelijke ſtelling, dat zekere *misſtap voor de regtbank der zedelijkheid onverſchillig* zou zijn en *zelfs door de natuur geheiligd* worden, had de Schrijver bl. 176 iets anders moeten laten inbrengen, dan de ellendige aanmerking, *dat wij de laſtige manieren in de burgerlijke wereld* (er wordt NB. van een gevallen meisje en van de algemeene afkeuring van *zoodanigen* misſtap geſproken) *niet veranderen kunnen; dat onze burgerlijke inrigtingen noodig zijn; ja dat dit in vele opzigten heilzaam is.* Ook op bl. 251 vindt men nog iets dergelijks. BELLMANN, die als een door en door edel jongeling in het boek voorkomt, moet zijne genegenheid voor eene gehuwde vrouw onderdrukken, en roept nu wrevelig uit: *Maar wie geeft hem het regt, om haar te beſitten! o, Onze wetten, onze godgeleerden!*

Bij veel goeds heeft het boek eenige gevaarlijke plaatſen. Het einde is allertreurigst. Maar zoo gaat het in de wereld, wanneer de menſchen het ééne noodige niet aangrijpen en vasthouden.

De vertaling ſchijnt over het geheel tamelijk goed te zijn. Op bl. 30 ſtaat *goede kind*, in plaats van *goed kind*. Wat eene *fatale cauſa ſine qua non* is, en wat *asmodi in den echt* zijn, zullen niet alle lezers en lezeresſen kunnen giſſen. Men moest zoodanige gekunſtelde uitdrukkingen niet gebruiken. *Begeestering* heeft, gelukkig, in onze taal het burgerregt nog niet. Op bl. 99 ſchijnt, bij *zijne waar met voordeel onder te brengen*, het woord *den man* uitgevallen te zijn; gewoonlijk zegt men: *zijne waar aan den man helpen.*

No. VIII. *Boekbeſch.* bl. 353. reg. 8. lees: *afhankelijk.*
——— *Mengelw.* bl. 358. reg. 4 v. o. lees: *door.* Bl. 367. reg. 26. lees: *morgen.*
— X. *Boekbeſch.* bl. 418. reg. 14. lees: *beſtuurt en.* Bl. 432. reg. 21. lees: VICTOR.
— XI. *Meng.* bl. 520. reg. 6 v. o. lees: *vreugdbetooning.*

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

edevoeringen des Heiligen Oudvaders CHRYSOSTOMUS, *uit het Grieksch overgebragt door Mr.* WILLEM BILDERDIJK. *Breda, bij* F. P. Sterk. 1832. *In gr.* 8*vo.* 163 *Bl. f* 2-50.

)e meesterlijke vertaling der Redevoering van CHRY-)STOMUS *over Eutropius* door den geleerden BIL-'RDIJK, in het achtſte deel der *Mnemoſyne* voorko-:nde, moest bij velen het verlangen doen ontſtaan, dat j meer voortbrengſelen der welſprekendheid van den rmaarden *Guldenmond*, door zulk eene bekwame hand onze taal overgebragt, mogten ontvangen. De Grijs-:d beſloot, kort vóór zijn afſterven, dit verlangen te vredigen, doch heeft de uitgave van dit bundeltje, or hem aan den Heer WAP opgedragen, niet voltooid)gen zien.

De zes eerſte vertaalde Redevoeringen des Griekſchen rkvaders, in dezen bundel voorkomende van bl. 1—68, ndelen *over Noodlot en Voorzienigheid.* Men vindt telve *Opp. Chryſost. T. II. p.* 752 *ſqq. edit. Monte-'c.* Jammer, dat de Vertaler of Uitgever niet heeft edgevonden, dit en hier en bij de overige Redevoerin-1 aan te teekenen, waardoor voor hem, die de wer-1 des Kerkvaders in het oorſpronkelijke bezit, het laan en vergelijken gemakkelijker zou zijn gemaakt. o hebben wij ook vruchteloos naar eene lijst der hier)rkomende Redevoeringen gezocht, die toch wel voor achter den bundel geplaatst had mogen zijn.

Belangrijk zijn de aanmerkingen en gronden, door den rkvader ter beſtrijding van het Noodlot aangevoerd. en oordeele uit een paar proeven. Bl. 17 lezen wij het lgende: „ God zegt (Jeſaja I: 20): „ „ Indien gij „ willig zijt en hoort, zoo zult gij het goede des lands „ eten; maar indien gij weigert en wederſpannig zijt,

„ lijkenis geheel door te gaan? Want gij weet de ge-
„ heele geſchiedenis, de zelfzucht van den rijke, hoe
„ hij den arme niets van zijne overdaad gaf; des ande-
„ ren nooddruft en hongersnood, waar hij gedurig met
„ worſtelde. Maar dat alles hier op aarde! Doch als
„ ieders lot op aarde voleindigd was, ziet de rijke dien
„ bedelaar in Abrahams ſchoot. En wat zegt hij? Vader
„ Abraham! zend hem, dat hij met zijn vinger eenige
„ lafenis op mijne tong druppele, dat mijne ſmart eenig-
„ zins verpooze! — Ziet gij de vergelding? Hij had
„ hem geen kruimtjen medegedeeld, hij verkrijgt nu geen
„ druppel waters. „ „ Met wat mate gij meet, zal u
„ „ gemeten worden." " Wat zegt nu Abraham? Kind!
„ gedenk, dat gij uw goed ontfangen hebt in uw leven,
„ en Lazarus 't kwade, en nu wordt hij vertroost, en
„ gij lijdt ſmarte. Maar, waar het hier op aankoomt,
„ is, dat zij wegens hunne zonden gepijnigd worden,
„ en bekeerd en verbeterd door de ſtraffen der helle, en
„ zij niets gewinnen door 't geen hun de vuurvlam ge-
„ varen doet. Vader, (zegt hij) zend hem ten mijnen
„ huize aan mijne broeders, dat hij hun dit betuige,
„ opdat zij ook niet komen in deze plaatſe der pijni-
„ ging. Daar hij-zelf de weldaad ontbeeren moet, tracht
„ hij ze voor anderen te verkrijgen. Ziet gij hoe wreed
„ hij te voren was, hoe menschlievend hij naderhand
„ wierd? Levende ging hij den voor zijne oogen op
„ den grond liggenden Lazarus voorbij; nu is hij voor
„ zijne afwezige bloedverwanten bezorgd. En toen in
„ overvloed zijnde, werd hij, door 't aanſchouwen-zelf,
„ tot geen deernis bewogen; maar nu in zijn ſmarte-
„ ken en onverbidbaren nood is hij over zijne maagſchap
„ bekommerd, en ſmeekt hun dit te doen weten. Ziet
„ gij, hoe menschlievend en tederhartig en mededo-
„ gend hij geworden is? Hoe dus! Heeft eenig be-
„ rouw hem week gemaakt? Heeft de wroeging hem
„ eenigermate gebaat? Geenzins. Het berouw is ontij-
„ dig; het tooneel is geſloopt, de ſchouwplaats wegge-
„ nomen, *daar is geen vertooning meer.* (Bij CHRY-

www.libtool.com.cn

STOMUS leest men: οὐκ ἔτι καιρὸς των πελαισμάτων
Daarom vermane ik, en ſmeek en bid u, hier
r het tijd is, over uwe zonden te jammeren en te
eien. Verſcheure ons hier deze taal, en laat ons
ginds de vretende worm niet verknagen! Brande
hier deze vermaning op 't hart, opdat ons het
r der Helle daar niet blakere! Hun, die hier treu-
, zal de vertroosting daar volgen. Die hier in de
lust leven en dartelen, en van hunne zonden geen
oel hebben, moeten daar treuren en jammeren en
knerſen. Dit zijn mijne woorden niet, maar het
e taal van Hem, die ons dan zal oordeelen. „ „ Za-
ig zijn die treuren, want zij zullen vertroost wor-
len." " „ „ Wee u die lacht, want gij zult wee-
ien." " Hoeveel beter derhalve is 't tijdelijke ſmart
benaauwdheid met de eeuwige goederen en een nim-
eindende vreugde te verwisſelen, dan, dit kort
tijdelijk leven al lachende doorgebracht te hebben,
ten nooit eindigenden jammerſtaat over te gaan!"
achtſte Redevoering in dezen bundel draagt ten op-
: CHRYSOSTOMUS, TEGEN DE JOODEN EN
NEN. *Van Christus Godheid.* Bl. 91 en verv. Zij
Opp. T. I. p. 558 *ſqq. edit. Montefalc.* De Kerkva-
voert eerst het betoog der hoogere Goddelijke na-
van CHRISTUS tegen de Heidenen. Hij wil zich
e niet op de wonderen van JEZUS of andere ſoort-
bewijzen beroepen, welke de ongeloovigen niet
n toeſtaan. „ Hoe zal ik hem dan overtuigen —?
e anders dan door 't geen van hem-zelven zoowel
van mij als zeker erkend wordt? Namelijk: Dat Hij
Christendom ingeſteld heeft; want dit zal geen te-
ſpreker ontkennen, dat Hij door de geheele wareld
rken geſticht heeft. Hieruit zullen wij 't bewijs van
macht nemen, en zijne waarachtige Godheid be-
gen. Wij zullen hem doen opmerken, dat het
n werk van een bloot mensch is, zoo groot eene
reld met land en zee in zoo korten tijd rond te
n, en tot zoo groote dingen te roepen; en wel,

„ bij de daartoe ongeſchiktſte en weêrſtrevigſte zeden,
„ gewoonten en begrippen, en vooral bij zulk een ver-
„ ſlaafd-zijn der menſchen aan de grootſte boosheid." —
Hij beroept zich vervolgens voor de Joden op de God-
ſpraken des O. V., en eindelijk op de voorſpellingen van
CHRISTUS zelven, wier naauwkeurige vervulling hij
aanwijst. Zoo zegt hij omtrent de door CHRISTUS
voorſpelde verwoesting des Jeruzalemſchen tempels, bl. 145:
„ Hetgeen Hij gebouwd heeft, heeft niemand afgebroken;
„ hetgeen Hij afbrak, zal niemand opbouwen. Hij heeft
„ de Kerk geſticht, en niemand zal haar ooit ſloopen:
„ Hij heeft den tempel geſlecht, en niemand vermag dien
„ weêr op te rechten. En dit in zoo langdurigen tijd,
„ en ſchoon zij alle vlijt daartoe aanwendeden. Want dit
„ was toegelaten, opdat men niet zou kunnen zeggen,
„ dat het doenlijk geweest ware, zoo men 't beproefd
„ hadde. Zij hebben 't derhalve ondernomen, maar niet
„ konnen doen. Want bij onzen leeftijd heeft een Kei-
„ zer, die allen in ongodvruchtigheid te boven ging,
„ daartoe macht gegeven en medegearbeid, en men heeft
„ het werk aangevangen, en niet in 't geringſte kunnen
„ voortzetten, maar een vuur uit de grondſlagen opge-
„ borſten heeft hen allen verdreven. Dat zij 't gewild
„ hebben, daarvan is een blijk, dat tot nu toe de fun-
„ damenten bloot liggen; opdat gij zien moogt dat zij
„ wel begonnen hebben te delven, maar niet hebben
„ kunnen bouwen, daar Christus verbod 't hun belet-
„ tede." De Kerkvader doelt hier op het merkwaardig
voorval onder de regering van JULIANUS, die drie
ceuwen na Jeruzalem's verwoesting bevel gaf om den
tempel te herbouwen, met oogmerk om daardoor de
voorſpelling van JEZUS te logenſtraffen. Ook de on-
partijdige AMMIANUS MARCELLINUS (een Hei-
densch Schrijver) heeft van deze gebeurtenis gewag ge-
maakt. *Rerum Gest.* Lib. XXIII. C. 1. „ Metuendi globi
„ flammarum, prope fundamenta crebris asſultibus erum-
„ pentes, fecere locum exustis aliquoties operantibus in-
„ accesſum." (*Vreeſelijke vuurvlammen, digt bij de fun-*

www.libtool.com.cn

menten gedurig uit den grond losbarſtende, zoodat de rklieden ſomtijds verbrand werden, maakten de plaats toegankelijk.) CHRYSOSTOMUS ſpreekt daarover eedvoeriger in de vijfde Homilie tegen de Joden, (*Opp. m. I. p.* 645—647. *edit. Montefalc.*) waar wij onder deren deze opmerkelijke betuiging vinden: καὶ νῦν ἐὰν ης εἰς Ἱεροσόλυμα, γυμνὰ ὄψει τὰ θεμέλια. κἂν τὴν αἰτίαν ήσῃς, οὐδεμίαν, ἀλλ' ἢ ταυτην ἀκούσεις. καὶ τούτου μάρτυρες ῖς πάντες. ἐφ' ἡμων γὰρ, οὐ πρὸ πολλου ταυτα γέγονε χρόνου. i. *Als gij nu nog te Jeruzalem komt, zult gij daar naakte fundamenten aanſchouwen, en, als gij naar reden vraagt, zult gij geene andere hooren, dan , welke ik u verhaald heb. Allen zijn wij getuigen deze gebeurtenis: immers is dezelve voorgevallen in e dagen, en nog niet lang geleden.*

De *negende* en laatſte Redevoering in deze verzameling die *over Eutropius*, waarvan wij boven reeds geſpro- hebben. Zij is een proefſtuk van welſprekendheid, door BILDERDIJK zoo allergelukkigst vertolkt, dat ons verlangen, om eenige treffende plaatſen daaruit de te deelen, met moeite onderdrukken. Doch ons ek gedoogt niet, dat wij meer afſchrijven, en de Re- oering moet in haar geheel gelezen worden. De Hoog- aar TYDEMAN, uitgever der *Mnemoſyne*, verdient dank, hem door den Heer WAP in het korte Voor- igt toegebragt, voor de aan dezen verleende vergun- g tot de opneming dier Rede in deze verzameling, alsnu *volledig* bevat, wat BILDERDIJK van den ekſchen Kerkvader zijnen Landgenooten heeft geleverd. ijken dank ontvange de Heer WAP van BILDER- K's vrienden en hoogſchatters en van het ganſche tterde Publiek voor de zorg, aan de uitgave van en bundel beſteed. Druk en papier zijn uitnemend fraai. let zij ons vergund, ons verſlag van dezen arbeid des euwigden Schrijvers met de volgende aanmerkingen te uiten. De vertaling is over het geheel zeer getrouw; kleur en kracht van het oorſpronkelijke zijn zoo min gelijk verloren gegaan, en de ſtijl, 't geen men, met

BILDERDIJK's eigen' proza-ſtijl bekend, welligt niet verwachten zou, gemakkelijk en vloeijend. Maar de keuze der Redevoeringen is, naar ons inzien, niet gelukkig uitgevallen. De geleerde Vertaler heeft dit zelf gevoeld, en in een eigenhandig ſchrijven aan den Stelle van dit verſlag betuigd. Wat b. v. de zes eerſte Redevoeringen *over Noodlot en Voorzienigheid* betreft, FRONTO DUCAEUS meende dezelve eer voor fragmenten, bloemlezingen of zedekundige uitweidingen, dan voor volledige *Homiliën* te moeten houden. SAVILIUS en MONTFAUCON hebben dit gevoelen wel met regt weêrſproken; maar de laatſte heeft daarentegen twijfelingen omtrent de echtheid dezer ſtukken geopperd. En niet ongegrond is het vermoeden van denzelfden Schrijver ten aanzien der Redevoering *tegen de Joden en Heidenen*, de *achtſte* in dezen bundel, dat zij door den Kerkvader waarſchijnlijk nooit is uitgeſproken, zelfs niet geheel is afgewerkt, en althans de later beſchavende hand des grooten Redenaars heeft gemist.

V. D. H.

Leerredenen van den Heer DE BOULOGNE, *Biſſchop van Troyes. (Uit het Fransch vertaald.) Iſte tweetal.* *Te Leiden, bij* C. G. Menzel. *In gr.* 8*vo.* 92 *Bl.* *f* :-90

In een berigt, achter op den omſlag geplaatst, wordt te kennen gegeven, dat, naar het oordeel van deskundigen, de Leerredenen van DE BOULOGNE eene eervolle plaats verdienen naast die van BOSSUET, BOURDALOUE en MASSILLON. Van tijd tot tijd zullen er dergelijke tweetallen volgen. Het geheel moet vier tamelijke boekdeelen uitmaken; en dan belooft de uitgever, *bijaldien het vertier zulks veroorlooft*, aan de bezitters van het *complete* werk, telkens bij ieder deel, een' ſierlijk gegraveerden titel *gratis*. Voorts wordt nog gezegd, dat *deze beide Leerredenen geene bloemlezing zijn, maar behooren tot de vroegſte van den Redenaar*,

www.libtool.com.cn

hij naauwelijks den leeftijd van 24 jaren bereikt
f. Naar ons oordeel zijn het dan ook waarlijk geene
esterſtukken, zoo min wat vorm als inhoud aangaat,
hadden dezelve wel onvertaald mogen blijven. Het
chrift der eerſte Leerrede is: *over de Liefde Gods.*
ven dezelve ſtaan in het Latijn (volgens de *Vulgata*)
in eene Hollandſche vertaling de woorden, die gevon-
worden Luk. XII: 49. Ligt het behandelde onder-
rp in dezen tekst? Geenszins. De keuze is wel zeer
gelukkig. Eigenlijke tekstverklaring wordt dan ook
t gegeven, maar in het algemeen, bij wijze van In-
ling, aangemerkt, dat JEZUS CHRISTUS, *geheel*
lerſcheiden van de helden der aarde, niet is geko-
n, om aan dezelve dat verwoestende en moorddadige
er te brengen, hetwelk Koningen tegen Koningen, en
ken tegen volken het zwaard doet aangorden. Maar,
gt DE BOULOGNE, *aan de menſchelijke driften*
en openlijken krijg te verklaren, den wellust zijne
ven te ontweldigen, den troon der ongewijde liefde
verre te werpen, en op deszelfs bezoedelde overblijf-
de zegeteekenen op te rigten der Goddelijke liefde,
aldus in aller harten de ſchoonſte, de edelſte vlam-
te ontſteken: dit zijn de roemrijke overwinningen,
de komst van den Mesſias kenmerkten, Zoo komt
Bisſchop als met eenen ſprong op zijn onderwerp,
misſchien beter aldus omſchreven had kunnen wor-
: *De Christen verpligt, om God lief te hebben.* In
eerſte deel wil de Prediker *de heerlijke voorregten*
deze liefde *ſchetſen*, en *doen gevoelen, hoe roem-*
het voor den mensch is, God te beminnen; in het
ede poogt hij *de kinderen der genade tot overtui-*
g te brengen, dat wij God moeten beminnen, 1. *om-*
Hij God is, 2. *omdat Hij onze God is*, en 3. *om-*
Hij onze Verloſser is; en te dien einde meent hij
r oogen te moeten ſtellen het aandoenlijkſte ſchouw-
l, waarvoor eene gevoelige ziel vatbaar is, het ſchouw-
l van eenen God, ſtervende aan het kruis (?!). De
n der Leerrede is hartstogtelijk. Men bemerkt overal

www.libtool.com.cn

het oogmerk, om op het gevoel te werken — hier en daar onzin, die misschien, bij een' vloeijenden, beeldrijken stijl, voor de niet denkende menigte iets wegslepends kan hebben. Niemand, die regelen van gezonde uitlegkunde volgt, zal van den boven geplaatsten tekst zoodanig gebruik willen maken. Voor het verstand is hier dus weinig te vinden, en voor het hart.... ach de hongerenden en dorstenden, die met zoodanige lafenis zich moeten vergenoegen! Onder de plaatsen, die om de zonderlingheid der uitdrukking in het oog vallen, behooren ook nog de volgende: *Ik ben geschapen, om God te beminnen! Ik besta derhalve tot hetzelfde einde, waartoe God bestaat. — Verlaat Hij (God) de hemelen, wordt Hij uit eene maagd geboren, lijdt en sterft Hij, het is ter liefde. — Gelijk een enkele druppel van dit aanbiddelijk bloed genoegzaam ware geweest ter voldoening van alle de zonden der wereld, zoo is ook eene enkele opwelling van eene volmaakte liefde toereikende, om alle de smetten der boosheden in ons uit te wischen. — De hemel heeft zich met de aarde, en de aarde met de hel vereenigd, om den dood van* JEZUS CHRISTUS *schandelijker en smartelijker te maken. — Dat slagtoffer, Hij, op wien de Oneindige zijne geheele wraak geladen heeft; Hij, die, onze zwakheden aannemende, het geheele wigt (gewigt) der gramschap getorscht heeft; dat slagtoffer..... is een God, is God zelf! Ja, Hij is geboren in eene krib; Hij heeft geschreid; al de straffen zaamgenomen op zich laten uitputten; Hij is bespot, geslagen, bespuwd, met smaad overladen; eindelijk is Hij gestorven.....* Het is voor *onze* Lezers niet noodig, op zoodanig gepreek en geschrijf aanmerkingen te maken. Naar deze staaltjes oordeele men over het geheel!

De tweede Leerrede, *over het laatste Oordeel*, heeft tot tekst Jez. V: 16. Ook deze draagt blijken van weelderig vernuft, en schijnt voornamelijk opgesteld te zijn, om de hoorders door schrikwekkende voorstelling te roeren. Hier mist men den zachteren geest van het Evan-

www.libtool.com.cn

Waartoe ook een tekst uit de Schriften des O. V., EZUS leven en onverderfelijkheid aan het licht t heeft? De bewerking dezer Leerrede is niet veel dan die der eerſte. Aanſtootelijke uitdrukkingen er minder in voor. Op bl. 69 wordt geſproken bleegden *Godsmoord*, en bl. 77 ſtaat: *De bron van ed van* JEZUS CHRISTUS, *waarin de blikſem nels is uitgedoofd, is voor immer verdroogd.* — reeds genoeg!

---

uwig Evangelie, of de Onveranderlijkheid van hristelijke Godsdienst. Eene bron van troost en in dezen rampvollen tijd. Te Groningen, bij ömelingh. 1831. *In gr.* 8*vo.* 31 *Bl. f* : - 40.

wien of *waar* deze Leerrede is uitgeſproken, niet te kennen gegeven. De Prediker ſtelt, naar . XIV: 6, de *onveranderlijkheid van het Evan-* of de zegepraal des reinen Christendoms, voor, noediging onder al de onrust en woelingen, die leven. In plaats van eene dorre ſchets, deelen t volgende, waaraan men den goeden geest kan , tot eene proef mede: „ Reeds waggelt het bij- en ziet zijne pogingen mislukken, na het aanbla- den (de) vonk des oproers, welke gansch Eu- vuur en vlam heeft gezet, maar ook zijnen (des- zetel verterend nadert en dien dreigt omverre te . Hare (zijne, of deszelfs) plaats moge al wor- genomen door het ongeloof, dat ongeloof vernie- h zelf, nadat het de rietſtaven heeft weggewor- ie het bijgeloof, als zoo vele ſtroohalmen, waar- n zich meende te kunnen vasthouden, zijnen die- iad in handen gegeven. En eerlang gevoelt de eene dringende behoefte naar (aan) hechter en ner grond, waarop hij het gebouw van zijn geluk p vestigen kan. Verheugt u, Christenen! alle ijken der aarde mogen bewogen worden, het srijk is onbewegelijk."

www.libtool.com.cn

Het hoog belang der eenſtemmige zamenwerking van allen, tot handhaving der belangen van het gemeenſchappelijk Vaderland. Eene Leerrede over Jozua I: 14b. *en* 15a. *Door* C. W. PAPE, *Predikant te Heusden. Uitgegeven ten behoeve des Vaderlands. Te 's Gravenhage, bij* A. Kloots. 1831. *In gr.* 8vo. 33 *Bl. f* : - 40.

Met uitſtekend genoegen hebben wij deze preek gelezen, die ten behoeve van vertrekkende Schutters van de Protestantſche belijdenis uitgeſproken, maar ook door Roomschkatholieken, volgens het Voorwoord (dit woord, voor Voorberigt of Voorrede, kome niet in zwang), met belangſtelling gehoord werd. De Prediker heeft van den tekst met goed gevolg partij getrokken, om te doen beſeffen, dat *eenſtemmige zamenwerking* I. *den volksgeest ontwikkelt en bevordert*, II. *bij al de bezwaren, in tijden van gevaar, de gewigtigſte voordeelen oplevert*, en III. *onder Gods zegen, het eenige middel is, om het Vaderland te behouden en in rust erfelijk te beſitten.* Belangrijkheid van inhoud, geleidelijke orde, goede kanſelſtijl ſtrekken ter aanbeveling. Wij ſchrijven dit weinig af, waarnaar onze lezers over het overige mogen oordeelen: „ Ons voorgeſlacht bezat dien volksgeest.... Maar heerlijker welligt ſchitterde dezelve in onze dagen..... Het verraad had alles berekend, behalve de kracht van dien geest; trouwens, daar het laf- en laghartig ons volk naar zichzelf beoordeelde, kende het ook onze waarde niet; want ziet! eensklaps hervatten zich allen weder.... de roepſtem eens Konings, zoo als Oud-Nederland dien verdient, dringt in aller harten door — benden verrijzen, legers worden geſchapen, armen en rijken, ouden en jongen, weduwen en weezen, vrijen en dienstbaren brengen met vrolijken zin de hartelijkſte offers — onverwacht begint de ſtrijd, en het begin is zegepraal, de voortgang is zegepraal, en binnen tien dagen...."

www.libtool.com.cn

Keurslijf, of Korſet, beſchouwd als middel ter verging van het menſchelijk leven, en tot verkrijging er duurzame gezondheid. Een Geſchenk voor volſene Meisjes en jonge Vrouwen. Naar het Hoogitsch van Dr. MOST, *door* DE LESPINASSE, *d. Doctor te Hasſelt. Te Zwolle, bij* S. J. Tijl. 31. *In kl.* 8*vo.* 102 *Bl. f* 1 - 20.

ſchrijver, die blijkbaar een tegenovergeſteld doel , dan hetgeen de titel vermeldt, zegt in zijne voor- dat de zetter op het titelblad twee grove fouten te, en dat men, in plaats van verlenging, *verkor-* , en in plaats van duurzame, *gebrekkige* moet lezen. *t Keurslijf, een middel ter verkorting van het menijk leven en ter verkrijging eener gebrekkige geheid*, ziedaar dan het onderwerp van dit boekje. evat drie, zoogenoemde, voorlezingen. De eerſte lt over de redenen, waarom de vrouwen gaarne ten dragen; natuurlijk, omdat zij meenen daardoor hoonheid der leest te bevorderen; — de tweede beiets over de geſchiedenis der keurslijven; — de derde, ijk, die de uitgebreidſte is, handelt over de voor zondheid ſchadelijke en nadeelige gevolgen der keurs- . Het dragen van korſetten kan, volgens onzen ver, aanleiding geven tot borstkanker, door de ing der melkklieren; tot ingedrukte heupen en een uw bekken, waardoor moeijelijke verlosſingen verakt worden; tot misgeboorten bij zwangeren; tot is der maandſtonden; tot engborſtigheid en tering; echte ſpijsvertering, door de drukking, welke de door het kraakbeenig gedeelte van het borstbeen gaat; tot hartkloppingen, zenuwzwakte, verſtopn en zwaarmoedigheid.

ze nadeelen kunnen inderdaad, benevens nog andere akken, het gevolg wezen van een kleedingſtuk, en onze BELLAMY reeds gezegd had tot hoon atuur te zijn uitgedacht. Wij erkennen dus gaarne

de loffelijke bedoeling van den vertaler, die tot wering van het misbruik, hetwelk men thans weder van dit belagchelijk vrouwenharnas maakt, het zijne heeft willen bijdragen. Ook ſtrekt het uitwendige gewaad van deze vertaling, met het aardig uitgevoerde titelvignet, tot derzelver aanbeveling. Over het boekje zelve intuſſchen kunnen wij geen geheel gunſtig oordeel vellen. Het is niet in den regten toon geſchreven, welke het voor eene dameslectuur geſchikt maakt. Een redenaar, die tot vrouwen ſpreekt, mag de beleefdheid niet zoo zeer uit het oog verliezen van bij het ſlot zijner rede te zeggen: „*ook is onze tijd vervlogen; de ſchuld ligt aan u, mijne lieve vriendinnen! gij zijt heden avond niet op den behoorlijken tijd gekomen; hoogst waarſchijnlijk hebt gij te lang aan de theetafel vertoefd.*" (Bl. 44.) Doch het zijn inderdaad geene voorlezingen; want de ſchrijver ſpreekt gedurig tot zijne „Lezeresſen." Ware dit nog het ergſte, men zoude het over het hoofd kunnen zien. Maar welke dames ſtelt zich de ſchrijver voor, tot welke hij zeggen kan, „dat het haar uit HERODOTUS(!) en STRABO, even als uit C. NEPOS, daar hij het leven van IPHICRATES beſchrijft, bekend zal zijn, dat de krijgslieden ſinds de tijden van IPHICRATES linnen *loricae* in plaats van ijzeren bekwamen?" Bl. 38. Of wil men een ander proefje: „Waarſchijnlijk, mijne lieve Lezeresſen! zult gij uit de „heelkundige ſchriften wel weten, wat een innerlijk „ſlagadergezwel is." Bl. 96. — De hemel beware ons voor zulke akelige lezeresſen in ons lieve vaderland! Ook tegen de welvoegelijkheid en kieschheid heeft de ſchrijver wel eens gezondigd, hetgeen echter bij den aard van het onderwerp niet geheel te vermijden was.

Wij zouden hiermede van dit boekje kunnen afſcheid nemen, wanneer het belang van het onderwerp ons niet noopte, bij dat onderwerp zelve nog een oogenblik ſtil te ſtaan. Naar ons inzien heeft de groote Ontleedkundige, SOEMMERRING, hetzelve op eene veel geſchikter wijs behandeld in zijn belangrijk ſtukje *ueber die Wirkungen*

www.libtool.com.cn

hnürbrüste (het eerst in 1789 door SALZMANN, ziens Inſtituut het opſtel bewerkt was, uitgege- aarna omgewerkt en verbeterd in 1793 te *Berlijn*). erwondert ons, dat Dr. MOST van dit werkje ebruik ſchijnt gemaakt te hebben, en het ook in l niet aanhaalt. Voor *dames* is het zekerlijk ſchreven, of het zouden dames moeten wezen, vel eens op de anatomie geweest waren en aldaar ging van het hart, den loop der groote bloedvaten nuwen met opmerkzaamheid beſchouwd hadden," *eurslijf*, *of Korſet*, bl. 91) en welke „ uit de ndige ſchriften wel weten, wat een innerlijk ergezwel is." SOEMMERRING is van het nt uitgegaan, en veelligt verdiende zijn ſtuk g wel eene Nederduitſche vertaling.

beſchouwen echter ook de behandeling van dit rp voor dames niet onmogelijk. Moesten wij voor ver het korſet verhandelen, wij zouden ons van mſlag eener ontleed- en ziektekundige geleerdheid ienen. Wij zouden haar ongeveer dus toeſpre-

Lieve Dames! Gij ſtelt er prijs op, ſchoon te uwe bekoorlijke gedaante door uwe kleeding te n. Denkt niet, dat ik als ſtreng zedemeester fkeuren. Ik geloof dat het geoorloofd, ik ge- s dat het goed en prijzenswaardig is, en eene vrouw of een meisje, voor welke ſchoonheid on- is, veinst ſlechts geene ſpijt te gevoelen over haar dan zekerlijk door eene ſtiefmoederlijke na- zegd is geworden. Beſchaafde volken hebben d waarde gehecht aan de ſchoonheid der men- vormen, en de *Grieken* zijn hierin onze beste ers. Naar hunnen ſmaak beoordeelen wij onze , ons huisraad, en trachten daaraan een' antie- te geven. Wat zoudt gij er van denken, zoo *ken* ons eens in onze hedendaagſche kleeding Neemt een plaatje uit het *Journal des Dames*, ulk een popje in uwe gedachten rondwandelen zuilen van eenen *Grieksche'n* tempel!..... Het-

geen ſchoon is, hangt niet van de mode af. Ons lichaam is geen waschklomp, dien wij kunnen verkneden naar dat de gril van eenen *Duitſchen* kleermaker, van eenen *Engelſchen* ſchoenmaker of van eene *Franſche marchande de modes* het eischt. Hadden dezen er de zorg over, men zou wat fraais zien; of liever, men zie wat fraais, daar dezen er de zorg over *hebben;* en *Botocuden* en *Oſages* kunnen, zoo zij ſlechts in *Parijs* komen, zich evenzeer over de menſchelijke geſtalte verlustigen, als wij over hunne doorboorde lippen en nationale hangooren. En wat is nog eene doorboorde lip tegen een trechtervormig lijf! Ziet eens de *Venus de Medicis*, en ſtelt er naast het ſtandbeeld eener naar onzen ſmaak gekleede dame! — Zullen wij nog langer dien wanſmaak dulden? Zullen wij nog meenen, dat een *marchande de modes* er meer van weet dan de *Griekſche* kunſtenaar? En eindelijk, lieve Dames! gij zult uwe gezondheid door die vreemde harnasſen benadeelen en was het nog maar alleen uwe gezondheid! maar die bedorvene gezondheid ſleept het verderf uwer nog veel belangrijker ſchoonheid naar zich. Niet dat gezondheid ſchoonheid is, dat weet gij wel beter; maar ſchoonheid zonder gezondheid kan niet blijven beſtaan. Gezondheid is de grondſlag van eene beſtendige ſchoonheid. Zonder de eerſte is de laatſte ſlechts een dun goudvliesje, geplakt op eenen, aan wind en regen blootgeſtelden tuinpaal; maar ſchoonheid, met gezondheid gepaard, is massief goud!"

Artemidorus in het Romeinſche Rijk, door C. KUFFNER. *Uit het Hoogduitsch, enz. IVde Deel. Te Leeuwarden, bij* Steenbergen van Goor. *In gr.* 8vo. 317 *Bl. f* 3-:

Dit deel van den meermalen door ons vermelden *Artemidorus* heeft ons meer bevallen dan het vroegere. Het is meer een aangenaam, tot het onderwerp regtſtreeks in

www.libtool.com.cn

trekking ſtaand, Mengelwerk, en beſtaat uit drie ver-illende deelen. In het eerſte deel leidt ons ARTE-DORUS in bij den beminnelijken jongen PLINIUS an wien reeds in een vroeger deel geſproken was), haalt ons den dood van deszelfs oom, doet ons eeni-rmate diens belangrijke ſchriften kennen, vertoont ons *Villa* of het buitenverblijf van den vriend van TACI-JS, en leert ons uit deszelfs boekerij de natuurkundige wijsgeerige werken van SENECA op prijs ſtellen. ze uittrekſels zijn belangrijk, en worden gevolgd door ne zamenſpraak ten huize van den Wijsgeer PLUTAR-HUS. (Men herinnere zich, dat ARTEMIDORUS alles eenvat, hetgeen hij gedurende een zeer lang verblijf te *ome* heeft gezien en gehoord.) Daarin komt dan een ſprek over den *toorn* voor, hetgeen ons uitnemend haagd heeft. Het is een regt *Plutarchisch* (niet zoo er *Platonisch*) *Convivium*, en de middelen, daar tegen n toorn opgegeven, komen ons zeer doelmatig voor. e daarop volgende Anekdote van PLUTARCHUS nog-as (ook bij de Ouden vermeld) toont al weder de pe verſmading, ſchier beneden het peil der menſche-heid, waarmede de ongelukkige *ſlaven* behandeld wer-n. Een derzelven had iets misdaan; kort te voren had UTARCHUS zeer verſtandig tegen den toorn en des-fs heillooze uitwerkſelen uitgeweid, en desniettemin liet hem onmenſchelijk op het naakte ligchaam geeſelen; deszelfs klagt bewees hij hem, *dat hij immers geen' ern op zijn gelaat vertoonde;* maar daarom bekwam de af, dien de Wijsgeer NB. nog al *trachtte te beſchaven*, en' enkelen geeſelſlag minder, want na de zedepreek best er met dat werk voortgegaan worden. Wij ver-eijen zulks in de wreede *Westindiſche* planters; en *Griekſche* Wijsgeeren werd het als iets loffelijks ngemerkt, wanneer bij die menschonteerende ſtraf *chts hun gelaat en houding geene kenteekenen van toorn rieden*, (die nog eenige verontſchuldiging voor hunne reedheid zou hebben kunnen geven) en zij dus in koe-n bloede den rug hunner ſlaven deden verſcheuren t

Trouwens, de grootſte aller oude Wijsgeeren, PLATO, maakt in zijne *Wetten* overal onderſcheid tusſchen *ſlaven* en *vrije lieden*, bij het ſtraffen *der zelfde* misdaden; de eerſten wil hij ongelijk veel zwaarder geſtraft hebben. Men bewere dus nog, dat het Christendom niet den ſtaat der Maatſchappij als 't ware herboren, en de waarde der menschheid niet heeft aan het licht gebragt!

Op deze zamenſpraak over den *toorn* volgt eene ſchets van SENECA's verhandeling over dat onderwerp, en van het *leven* diens Wijsgeers. Dit is echter wat eenzijdig geſchetst: wij ten minſte zouden SENECA zoo ruimſchoots niet „een der ſchoonſte en merkwaardigſte verſchijnſelen „ van NERO's gruwelvollen tijd" noemen, „wiens deugd „ zich handhaafde midden in den drom der verſoeijelijkſte „ ondeugden." Het is toch bewezen, dat hij, die zoo tegen den rijkdom uitvoer, zich een ontzettend vermogen verwierf. Onze Schrijver zelf ſpreekt op bl. 100 van *zijne eigenzinnigheid*, *zijn wantrouwen*, *zijne oploopendheid* en *zijne aan gierigheid grenzende ſpaarzaamheid*, *die hem tot de betrekkingen van Echtgenoot en Vader ongeſchikt maakten*. Doch dit daargelaten, zoo kan de ſchande, van voor NERO de verdediging van diens moedermoord te hebben opgeſteld, door de ſchoonſte redeneringen nimmer uitgewischt worden. Wij hebben in dit *leven* twee met elkander ſtrijdige plaatſen gevonden. Op bl. 95 ſtaat, dat SENECA de dichtkunst, de muzijk, de *geſchiedenis*, de *plastiſche* kunſten, ja zelfs de *mathematiſche* wetenſchappen verwierp, *omdat zij geen zedelijk nut verſchaften*. Op zichzelve is dit reeds, althans van de Geſchiedenis, hoogst onwaarſchijnlijk, daar haar zedelijke invloed onmiskenbaar is; maar de tallooze aanhalingen van geſchiedkundige bijzonderheden in de ſchriften van SENECA toonen ook, dat het gezegde onjuist is, hetwelk daarenboven lijnregt ſtrijdt met het verhaalde ſlechts drie bladzijden verder (bl. 97). Nu gaf SENECA zich *weder geheel aan de beoefening der Wijsbegeerte en Geſchiedenis over*.

Hierop volgt nu eene korte ſchets der Regering van

www.libtool.com.cn

NUMA POMPILIUS, en bij gelegenheid van dien vreedzamen en godsdienſtigen Koning een tafereel van *Romes* Godsdienst en feesten, waarbij de *Fasti* van OVIDIUS gevolgd zijn, doch met raadpleging eener menigte andere Schrijvers over *Romes* oudheden. Dit gedeelte des werks is zeer onderhoudend, en de ſchildering der feesten (waaronder die van het *Nieuwjaars-*, van het *Zaaifeest*, der *Lupercalia*, het *Doodenfeest*, de *Feraliën* en *Lemuriën*, de *Paliliën*, het feest van FLORA en de *Saturnaliën* bijzonder levendig geſchetst zijn) herinnert ons den *Anacharſis*. Het laatſte gedeelte bevat een overzigt der *Romeinſche* Geſchiedenis, van NUMA POMPILIUS tot op de verwoesting door de *Galliërs*. Het was natuurlijk, dat men daarin de twijfelingen van NIEBUHR en anderen omtrent de echtheid der vroegere *Romeinſche* Geſchiedenis niet kon laten invloeijen; het werk zou dusdoende een te *modern* aanzien bekomen hebben: de kundige Vertaler heeft nogtans in de Noten verſcheidene plaatſen uit dien beroemden, te vroeg overledenen, Oordeel- en Geſchiedkundige bijgebragt. Het verwondert ons, bij de *Romeinſche* Koningen niet eenig gebruik van de onlangs ontdekte boeken der *Republiek* van CICERO gemaakt te zien, die nog al uitvoerig over deze Koningen ſpreken. Het is echter waar, dat daarin weinig onbekends gevonden wordt. — Men had bij de Geſchiedenis van de verdrijving der Koningen de aanmerking kunnen maken, die zich den beſchouwer bijna opdringt, dat de aanzienlijke veroveringen der Koningen met derzelver verdrijving in ééns verloren gingen, daar alle de (op een' ongelijken voet) verbondene Volken thans gretig het voorwendſel bij de hand vatteden, dat zij die verbonden met een' wettigen Koning en niet met muiters hadden geſloten. Vandaar de oorlogen met PORSENA en de *Latijnen*. Het grondgebied der ſtad ſtrekte zich niet verre buiten hare muren uit. Nu moesten alle die Volken, bij welke nog de *Volskers*, *Æquiërs* en *Herniken* kwamen, op nieuw veroverd worden, en daarmede verliep bijna anderhalve Eeuw, doordien *Romes* burgers zelve over den Regeringsvorm,

of liever over de ondragelijke voorregten der *Patriciërs*, al dien tijd met elkander geſchil voerden. En hier volgt KUFFNER het gewone vooroordeel, hetwelk de *Plebejers* altijd tegenover de *Patriciërs* in 't ongelijk ſtelt. Het vertrapte, uitgezogene en misleide Volk heet bij hem, toen het met eene bewonderenswaardige gematigdheid — niet plundert, niet moordt, geenen brand ſticht, maar — ſlechts de ſtad verlaat, om niet dagelijks gekneveld en gegeeſeld te worden, — dit Volk heet bij hem *muitelingen*, *halsſtarrigen*, *alles trotſerende; de aanmatigingen van de het volk opruijende tribunen worden hoe langer hoe grooter* (bl. 290, 294). *Met de toegevendheid (!) van den Senaat vermeerderde de vermetelheid der tribunen* (bl. 299). Wanneer de verdedigers van het Volk eiſchen, dat de *Senaat* niet langer naar volſtrekte willekeur zal regtſpreken, maar dat men *burgerlijke wetten* invoere, *is hun oogmerk allezins lakenswaardig, want zij handelden eigenlijk ſlechts tegen den Senaat, om diens magt en willekeur in de uitſpraken en vonnisſen zoo veel mogelijk te ſluiten.* Is dit lakenswaardig? Wel nu! zoo vindt de Schrijver dan zeker de handige *Oosterſche* regtspleging bij *Kadi's* goed. De geregtelijke moord van SP. CASSIUS, omdat hij weldoener des Volks was, (dien men bij NIEBUHR, niet bij STUART, moet nalezen) wordt hier in het geheel niet vermeld, hoewel het eene hoofdgebeurtenis was ten aanzien van de Geſchiedenis der Staatsregeling. Ook omtrent de *Centuriën* is KUFFNER nog van het oude gevoelen, dat SERVIUS TULLIUS voornamelijk zou bedoeld hebben, de meeste magt in de handen der *Patriciërs* over te brengen. NIEBUHR heeft echter, met ongemeen veel geleerdheid en ſcherpzinnigheid, doen zien, dat de *Curiën* eigenlijk de Vergadering der *Patriciërs*, de *Tribus* die der *Plebejers* waren; maar dat SERVIUS in de *Centuriën* het middel uitdacht, om het geheele *Romeinſche* Volk te vereenigen, daar hier *Patriciërs* met hunne Clienten. zoo wel als *Plebejers*, in éene Vergadering ſtemden. *Het overwigt*, zegt hij, *en de geheele kracht in deze Vergadering was bij het Plebs* (het Volk, of de Burgerij, zonder den Adel). Ook is het door den moord van

www.libtool.com.cn

SERVIUS TULLIUS wel gebleken, dat de Raadsheeren zich op den al te *populairen* Koning wreken wilden, hoezeer zij naderhand hun maakſel TARQUINIUS, toen hij *hen* onderdrukken wilde, ook weder verwierpen (*).

Wij merken nog het een en ander aan, dat ons minder juist voorkomt. Op bl. 105 ſtaat in den tekst: *in het jaar* 63 *na* CHRISTUS' *geboorte*. Hier valt KUFFNER blijkbaar uit de rol van ARTEMIDORUS; lees: *in het jaar* 816 *der ſtad*. Op bl. 116 wordt gezegd, dat NUMA'S *boeken, welke hij over Godsdienst en Zedekunde geſchreven had, onder de aarde bedolven werden;* en op bl. 239, dat *men in dien grijzen voortijd letters en getallen of in het geheel niet, of ten minſte bijna niet, kende*. Dit laatſte wordt toch door het inſlaan van eenen ſpijker in den JUPITERS-tempel wel niet bewezen. Dat ten minſte in het begin der vierde Eeuw na *Romes* ſtichting ook aan de *Plebejers*, en zelfs aan hunne *dochters*, de eerſte beginſelen der letteren onderwezen werden, zien wij in het geval van VIRGINIA, die ter ſchole gezonden werd, en op dien weg de ſchandelijke lusten van APPIUS opwekte. Op bl. 123 komt de maand Januarij onder de beſcherming van JUNO, Maart onder die van MINERVA voor; elders wordt de eerſte onder die van JANUS (bl. 155), de tweede onder die van MARS geſteld (bl. 200). De Vertaler, die voor 't overige, naar zijne waarlijk prijſelijke gewoonte, den tekst met een aantal geleerde aanteekeningen heeft verrijkt, berispt echter met onregt op bl. 276 (*Noot*) de aanmerking van LEVESQUE, dat het volkomen gelijke geval van SEXTUS TARQUINIUS te *Gabiën* en PERIANDER bij HERODOTUS (die beide onder het zinnebeeld van afgeſlagen mankoppen vermaand werden koppen te laten vliegen) moet doen denken, dat een van beide naar het andere verzonnen is, en dan is dit ongetwijfeld het geval niet met het *Griekſche*, maar met het *Romeinſche* verhaal.

(*) Zie NIEBUHR, *Rom. Geſch. I Th. 2 Aufl. S.* 446, 447, 508, 509.

Doch reeds genoeg — en misschien te veel — aanmerkingen! Dit werk wordt niet, gelijk wel andere van langen adem, met ieder deel minder, maar beter. De vertaling gaat echter langzaam voort. Dit deel is reeds van 1828. Zouden de treurige tijdsomstandigheden, die ook aan den uitmuntenden NIEBUHR het hart gebroken, hem, in het vooruitzigt op de ontbinding der Maatschappij, in 't graf gestort, en daardoor zijn diep doordachte werk onvoltooid gelaten hebben, — zouden die ook deze schildering van *Rome* tot onvolledigheid doemen?

Over de Nederlandsche Rivieren en de middelen tot derzelver verbetering. Door H. J. VAN DER WIJCK.

(*Vervolg en slot van bl.* 494.)

Eindelijk komt nu de Schrijver, bl. 92, meer bepaald tot de opgave zijner eigene ontwerpen, welke hij eerst in § 9 zeer algemeen aanstipt, bestaande grootendeels in het opruimen van kribben, en in het beletten, dat er nieuwe worden aangelegd, en voorts in de rectificatiën of afsnijdingen der kromten en in verdere opruimingen. Een en ander wordt nu in § 10, 11, 12 en 13, van bl. 94 tot bl. 103, voor ieder *rivierbed* afzonderlijk behandeld.

Wij kunnen hieromtrent niet in bijzonderheden treden, maar alleen zeggen, dat de ontwerpen van den Schrijver allen bestaan in het zoo veel mogelijk rectificeren der rivieren, waartoe de, volgens zijn oordeel, zulks meest behoevende plaatsen door hem worden aangewezen.

In § 14, bl. 103, behandelt de Schrijver vervolgens de verbeteringen, welke hij meent, dat aan de *stroombanen* zouden moeten worden toegebragt.

De rampen der overstroomingen en ijskaringen meent hij, dat niet zoo zeer aan de rivierbedden, als wel aan den onregelmatigen toestand der stroombanen, toe te schrijven zijn. Wij gelooven, dat deze rampen aan beide bijna in gelijke mate kunnen worden geweten.

De Schrijver heeft zich, bl. 104, den ontzaggelijken omvang eener verbetering der stroombanen door rectificatiën niet ontveinsd. Wij voor ons, offchoon wij het doelmatige daar-

www.libtool.com.cn

van op ſommige gedeelten niet willen tegenſpreken, houden het hier voorgedragene voor zoo reusachtig groot en kostbaar, dat wij meenen, dat daartoe (zonder zelfs eenige andere groote zwarigheden en lokale belangen van handel, ſcheepvaart en landbouw in aanmerking te nemen) de krachten welligt te kort zouden ſchieten, en dat het dus ook niet zonder reden is, dat de rivierkundigen zich daaraan niet hebben durven wagen. Wij erkennen, dat de Schrijver de zaak zeer in het groot en van een verheven ſtandpunt heeft beſchouwd. Men leze zijne gedachten van bl. 103 tot bl. 113, en men zal zien, dat de toepaſſing dezer gedachten niets meer noch minder dan eene volkomene omkeering in de ſituatie onzer rivierſtreken zoude kunnen ten gevolge hebben!

Na dit in het algemeen beſchouwd te hebben, gaat de Schrijver, van bl. 113 tot bl. 133, in § 15, 16, 17 en 18, over, om meer gedetailleerd de verbeteringen aan te wijzen, welke hij, volgens zijne vorige beginſelen, door nenigvuldige en hier veelal aangewezene rectificatiën in ielere ſtroombaan der rivieren wilde hebben daargeſteld. Tot iiertoe heeft de Schrijver de rivieren alleen beſchouwd, voor :oo verre dezelve aan vloed noch ebbe onderworpen zijn; n § 19, bl. 133, beſchouwt hij nu dat gedeelte onzer rivie:en, hetwelk dien invloed ondervindt. Deze onderſcheiding s zeer juist; want dit gedeelte is van eene geheel andere iatuur dan het andere, en de redeneringen van den Schrijrer hierover, bl. 133 tot 139, zijn ons voorgekomen met oordeel te zijn geſteld. Naar deze beginſelen handelt nu de ichrijver weder afzonderlijk, in § 20, *over de Lek van Ameide ot aan hare ontlasting*; in § 21, *over de Merwede*, en in § 22, *over de Maas beneden Heusden*.

Hij bepaalt zich, ten aanzien van de *Lek*, vooral, om neerdere ruimte aan de ſtroombaan te geven. Het kostbare n de groote zwarigheden der uitvoering eens niet medegeekend, zouden wij ons hier wel met zijne voorſlagen, onder ekere bepalingen, kunnen vereenigen. — Van de *Rotterdamche Maas* en verdere ontlasting naar zee maakt de Schrijver ich, bl. 145, met een enkel woord geheel af. Deze rivier n monden, die nog zoo vele verbetering zouden behoeven, varen echter eene zeer naauwkeurige behandeling dubbel waarlig geweest. — Omtrent de *Merwede* heeft de Schrijver in § 21 zijne gedachten over eene *nieuwe Merwede* nader opgeeven, en eindelijk voor de *Maas beneden Heusden* de voorlagen van den Heer KRAJENHOFF aangeprezen, § 22.

§ 23 bevat eenige opgaven omtrent de *wijze van uitvoering* der voorgedragene ontwerpen, waarbij hier en daar goede opmerkingen gevonden worden.

De bl. 155 aangeprezene en volgens den Schrijver onlangs uitgevondene *Diepegge* is ons tot heden onbekend gebleven; wij kunnen er dus niet over oordeelen: het is ons echter altijd voorgekomen, dat er van verdiepingswerken door werktuigen voor de rivieren weinig baat te wachten is. De werktuigen ſtaan daarbij meestal in eene te kleine evenredigheid tot de zaak zelve; in onze zeehavens, waar men, gedurende de ſpuijingen, de gewone Diepegge met vrucht gebruikt, is dit eene geheel andere zaak. Het ſtampen der aardlagen, bl. 155 door den Schrijver, buiten eenige weinige gevallen, als onnoodig opgegeven, is ons daarentegen altijd voorgekomen allernoodigst en nuttigst te zijn, ja het nalaten daarvan tot de ſchadelijkſte gevolgen, bijzonder voor dijken, te kunnen leiden. Wij ſtemmen toe, dat, wanneer men geheel met karren werkt, het ſtampen alsdan minder noodig is.

De *middelen tot de uitvoering* worden nu in § 24, bl. 165 enz., behandeld.

De uitvoering provinciaal te maken, komt ons voor, meer den aard der zaak, die geheel van algemeen belang is, ſtrijdig te zijn. Al het hier door den Schrijver aangevoerde, zoo als ook de middelen, om zich geld en arbeiders te verſchaffen, zijn ons voorgekomen aan zeer vele zwarigheden onderhevig te zijn.

In § 25 onderzoekt de Schrijver *de betrekking der Nederlandſche rivieren tot de verdediging des Rijks, en de verbetering harer defenſieve ſtrekking.*

Wij zijn volkomen overtuigd van het nut, dat er tot de verdediging des lands van onze rivieren en rivierdijken te trekken is, ja dat het, bij goed overleg, van die zijde volkomen onverwinbaar is; wij doen hulde aan den Schrijver, dat hij dit punt bij zijne beſchouwing niet over het hoofd heeft gezien; doch ons komt het voor, dat men den vijand meer afbreuk zal doen, wanneer men hem door wél en tijdig ingerigte Inundatiën bevorens belet, om tot onze dijken te naderen, 't welk voor lokaalkundigen geene moeijelijke zaak zoude zijn, en op de rivieren zelve zijn onze menigvuldige kanonneerbooten de natuurlijke en thans genoeg gevreesde verdedigers onzer ſtroomen.

In § 26 ſpreekt de Schrijver over *het Perſoneel van den Waterſtaat.*

www.libtool.com.cn

: inrigting van een afzonderlijk ligchaam voor het perſo-
draagt de goedkeuring van den Schrijver niet weg. Het
itdragende van een Corps Ingenieurs meent hij, dat voor
ere Staten aan bedenkingen zou onderhevig zijn. Wij
ven, dat een goed ingerigt Corps Ingenieurs voor de
rlanden van het uitgebreidſte nut is; dat er geen Staat
uropa is, waar zulk een Corps met meer vrucht kan
zaam zijn, en ze, zoo ergens, juist hier op hunne plaats
het komt ons ook daarom voor, dat men hetzelve niet
:g kan aanmoedigen. Het ſchijnt echter bij velen eene
onte te zijn geworden, om dit belangrijke Corps, waar-
het phyſiek beſtaan van ons land in zulk een naauw ver-
ſtaat, ſteeds op den achtergrond te willen plaatſen.

Schrijver zou alles betrekkelijk den Waterſtaat meer
ntiaal willen maken. Hij is hierdoor echter in ſtrijd met
voelens van vele bekwame waterbouwkundigen van vroe-
en lateren tijd. Vooral ook ſtrijdt dit met het gevoe-
an eenen BRUNINGS, op wiens oordeel de Schrijver
i nog al prijs ſtelt, en die altijd op eene meerdere *een-*
in-uitvoering en directie ten ſterkſte heeft aangedrongen.

Schrijver, die bl. 184 een Corps Ingenieurs van den
ſtaat, voor kleine Staten, aan bedenkingen onderhevig
:lde, wil echter, bl. 185, het Militaire Corps Ingenieurs,
t einde op eene doelmatige wijze georganiſeerd, in de
ſtellen. Dit is immers ſlechts eene verandering van
en, en de zaak blijft hetzelfde. Doch in deze § ſtraalt
hier en daar eene zekere minachting door voor de Wa-
wkunde, welke wij bij den Schrijver (die zich de
: geeft, om een werk over de rivieren zamen te ſtel-
niet gewacht hadden. Zeer vele der daarover gevon-
opmerkingen zijn ons als weinig overdacht voorgeko-
en hoe laat zich toch dat zoo eenvoudige en zoo ge-
lijke van deze wetenſchap, zoo als de Schrijver het
7 enz. wil doen voorkomen, overeenbrengen met zij-
'oorſlag bl. 192, alwaar hij van bijna ieder gedeelte
it vak eene afzonderlijke ſtudie wil maken? De
k verhevene wetenſchap der Waterbouwkunde behoeft
het overige geene verdediging tegen de verſchillen-
:egden, welke de Schrijver daarover heeft ter nederge-

De tegenwoordige inrigting van den Waterſtaat gelo-
vij, dat voorzeker voor zeer vele verbeteringen vat-
, ja dat zij zulks dringend behoeft; maar de inrigting,

welke de Schrijver voorslaat, komt ons voor, allerom slagtigst te zijn, en alleen tot eene groote vermeerdering van het perſoneel en tot nog meerdere verwarring te kunnen voeren.

De uitzending op waterbouwkundige reizen door het Gouvernement zouden wij voor een' hoogst nuttigen maatregel houden.

Ten aanzien der *Kaarten en Plans*, 't welk in § 27, bl. 193, behandeld wordt, gelooven wij deze tot een goed beſtuur van den Waterſtaat dezer landen zoo volkomen onmisbaar, dat hetgeen de Schrijver daar tegen heeft aangevoerd voor deze enkele dringende noodzakelijkheid moet wijken.

§ 28, eindelijk, bevat *het ſlot* van dit werk. De Schrijver geeft ons hier nog zijn oordeel over drie bekwame waterbouwkundigen, de Heeren BLANKEN, GOUDRIAAN en KRAIJENHOFF, welker verdienſten, ieder op zijne beurt, beſchouwd worden; voorts omtrent de weinige overeenſtemming tusſchen de Hoofden van den Waterſtaat, over het Controlewezen en de Centraliſatie; terwijl eindelijk nog eenige algemeene opmerkingen omtrent de uitvoering van eenige der ontwerpen het werk beſluiten.

Wij zullen dan ook hier deze beoordeeling eindigen, met de eenvoudige opgave der belangrijke Bijlagen, welke nog, ten getale van zes, achter dit werk gevoegd zijn, die veelal belangrijke, maar ook vrij ſcherpe aanmerkingen bevatten. — *Bijlage A* bevat des Schrijvers gedachten omtrent de bekende doorwrochte *Conſideratiën over de rivieren van den beroemden* BRUNINGS, van 22 Maart 1804. *Bijlage B*, een uittrekſel uit het *ontwerp van eene wet tot oprigting van dijkverbanden aan binnenlandſche onbevaarbare rivieren, door de Grootheertoglijke Badenſche Regering, den 29 Febr.* 1828, *aan de tweede Kamer voorgelegd. Bijlage C*, eenige opmerkingen bij een in 1828 uitgegeven ſtukje, over het *ontwerp van afleiding van den Rhijn langs den IJſſel. Bijlage D*, des Schrijvers oordeel over de *Memorie van het Collegie van den Lekdijk bovendams*, in 1828 uitgegeven. *Bijlage E*, over het *antwoord van den Heer* MOLL *aan den Heer* VAN NES, in 1829 uitgegeven. *Bijlage F*, eindelijk, bevat eenige aanmerkingen op de *Vrijmoedige Gedachten op het Rapport der Commisſie van den Ingenieur* C. DE BEER, in 1828 uitgegeven.

En hiermede hebben wij onze taak met genoegen volbragt, en dit werk met belangſtelling doorloopen, onze aanmerkingen daarop zonder eenigen vitlust mededeelende. Offchoon

www.libtool.com.cn

j omtrent verſchillende punten met den Schrijver in gevoe-
ı verſchillen, kunnen wij echter dit werk aan alle water-
uwkundigen niet alleen, maar ook aan allen, die, hoewel
:t in de kunst ingewijd, echter in den goeden ſtaat onzer
ieren eenig belang ſtellen, gerustelijk aanbevelen, daar
tzelve zeer vele belangrijke opmerkingen bevat, en de ge-
chten des Schrijvers meestal op eene duidelijke en bevat-
lijke wijze zijn voorgedragen.

ſchiedenis van Rusland en PETER DEN GROOTEN: *door den Generaal Graaf* DE SÉGUR. *IIde of laatſte Deel. Te 's Gravenhage, bij* A. Kloots. 1831. *In gr.* 8*vo. XXX en* 324 *bl. f* 3 - 50.

ij dit tweede deel ſtaat het voortreffelijk afbeeldſel van
TER DEN GROOTEN, te halven lijve afgeteekend, in
rſtelijk gewaad, en van de zinnebeelden zijner regering
ıgeven, tegenover den titel. Onder de afbeelding vindt
ın het *fac-ſimile* van 's Keizers handteeken: iets, waarin de
rtaling boven het oorſpronkelijke uitmunt, daar dat *fac-ſimile*
ı het Franſche werk ontbreekt. Voorts vindt men den in-
ud der verſchillende boeken en hoofdſtukken; daarna, het
rk zelve, met drie uitgebreide aanteekeningen er achter;
delijk, de alphabetiſche lijst der Schrijvers, welke door den
rſpronkelijken opſteller bij de bewerking zijn geraadpleegd,
waarlijk niet gering in getal zijn.

De Schrijver begint dit tweede of laatſte deel met een' te-
gblik op de vroegere Geſchiedenis van *Rusland*; de op-
mst, den bloei en den ondergang van het eerſte Vorſten-
ls, dat der RURIKS. Na de overweldiging van BORIS
de regeringloosheid gedurende den tijd der verſchijning van
valſche DEMETRIUSSEN te hebben afgemaald, ſchildert hij
redding van *Rusland* door MICHAEL ROMANOW, en de ves-
ing van dat tweede Stamhuis in 1613. Nu geleidt hij ons,
ı de hand der Geſchiedenis, tot aan de wieg van PETER
N GROOTEN. Wij zien den held van het Noorden,
ert zijne geboorte, belaagd en vervolgd. Op zijn tiende
r wordt hij door oproerige *Strelitſen* (die heimelijke hand-
gers waren van SOPHIA, zijne zuster van vaders zijde)
ıa vermoord in de armen zijner moeder, en aan den voet
ı het altaar. De komst eener aangeſnelde ruiterbende redt

hem. Wel wordt PETER vervolgens, nog in zijne kindschheid, naar een dorp verbannen; wel geeft men hem vijftig medgezellen van ongebondenheid, om zijne zeden te verpesten en zijne geestkracht te verstikken: maar het *genie* zegeviert over de opgeworpene hinderpalen; hij vereenigt zijne makkers tot eene krijgskundige school, waar hij zelf, bezield door den invloed van een' vreemdeling, van LE FORT, de verschillende rangen doorloopt. Hij toont weldra SOPHIA niet te vreezen. Vergeefs zoekt zij op nieuw hem te laten ombrengen. De zeventienjarige PETER plaatst zich, in 1689, aan het hoofd der natie; de eerzuchtige Regentes verliest haar gezag, en PETER bestijgt den troon. Nu begint de strijd van dien Hercules met het monster der barbaarschheid, om te duren tot zijnen dood in 1725. Aan dezen éénen strijd zijn alle zijne daden en maatregelen, zijne krijgsbedrijven en onderhandelingen, zijne reizen binnen en buiten zijn Rijk ondergeschikt. Zijn volk, zijn land wil hij herscheppen, beschaven. Dit is zijn wil, dit zijn doel, dit zijn blijvende en hoogste wellust. Daarvoor waagt hij gezondheid en leven, de rust van den Staat, en de zekerheid van den Troon. Daraan offert hij met moeite verworvene schatten; maar ook het zweet en bloed zijner onderdanen, en het leven van zijnen éénigen zoon.

Wij leeren hem kennen, den bewonderenswaardigen en verschrikkelijken tevens, in zijne edelmoedigheid, vastberadenheid, helderziendheid en waarachtige grootheid; maar ook in zijne sluwheid, onstuimigheid, eenzijdige wijze van beschouwen, en somwijlen onmenschelijke wreedheid. Zoo verschijnt hij ons, als de Beschermgeest van alwat met hem denken en werken wil, tot omschepping van de gewoonten en zeden zijner natie; maar als de Verderfengel tevens voor alles, wat den voortgang der beschaving zoekt te stremmen en zijne schoone idealen te verijdelen. Zoo ontsluijert ons de Muze der Geschiedenis zijn raadselachtig karakter. Zoo schildert, zoo toetst en beoordeelt hem de voortreffelijke Schrijver. Hoe jammert het ons daarom, ook in dit deel die zelfde onzuiverheid van taal, vooral door de woordelijke vertolking van Fransche spreekwijzen, weder te vinden, welke wij reeds in het vorige deel hebben aangewezen, en die ook bereids in andere tijdschriften, voor dit deel, zijn aangeduid! In weerwil echter dier onnaauwkeurigheid en overhaasting bij de vertaling, blijft het werk zelve belangrijk, en verdient eene plaats in elke bibliotheek.

www.libtool.com.cn

x jours de Campagne, ou la Hollande en 1831. Par CH. DURAND. Amſterdam, chez *Brest van Kempen.* Leide, chez *S. et J. Luchtmans.* 1832. 8vo. XII et 344 pag. *f* 3 - 60.

La forme emporte le fond, zeggen de *Franſche* Regtsgeleer-en. Indien deze Regtsſpreuk ook in het gebied der Geſchie-enis geldig ware, zouden wij niet aarzelen, het aangekon-digde werk voor een meeſterſtuk te verklaren, welks wedergade ot nog toe over hetzelfde onderwerp niet te vinden was. Doch in *Frankrijk* moge de aangehaalde ſpreuk ook maar al : dikwijls de leus zijn der Geſchiedſchrijvers en Letterkun-igen, de *Hollander*, en hier mogen wij gerust den *Duitſcher* n den *Brit* bijvoegen, houden de waarheid en de *foliditeit* voor e hoofdzaak, en den vorm... ſlechts voor den vorm; ſchoon len het eens zijn, dat alleen de vereeniging van beiden dat eeſterſtuk kan doen geboren worden, waarvan HORATIUS troept: *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.*

De Heer DURAND, van wiens *werk* wij hier ſpreken en ens *perſoon* wij daarlaten, levert ons eene Geſchiedenis, liever een Tafereel, van den tiendaagſchen Veldtogt, welker lijke beoordeeling ons te moeijelijker valt, daar zij in ons g eene vreemde mengeling is van het uitſtekende met het brekkige.

Na een kort *Avant-propos*, behandelt de Schrijver, in afzon-rijke Hoofdſtukken, de volgende onderwerpen: I. *Royaume Pays-Bas.* II. *Révolution.* III. *Entrée à Bruxelles.* IV. *elques hommes.* V. *Crimes.* VI. *La Conférence.* VII. *La lande.* VIII. *Le Prince d'Orange.* IX. *Entrée en Campagne. Proclamation.* XI. *Premiers faits d'armes.* XII. *Bataille Haſſelt.* XIII. *Bataille de Louvain.* XIV. *Mouvement ré-grade.* XV. *Retour en Hollande.* XVI. *Récapitulation.* VII. *Réſultats de la Campagne.* XVIII. *De la Preſſe Révo-tionnaire.* XIX. *Réflexions politiques.* XX. *Concluſion.* Hierna olgen *Pièces juſtificatives*, p. 231—265, en eindelijk *Nomi-tions et Promotions*, p. 265—344, of tot aan het einde.

Van deze Hoofdſtukken bevatten het 9de tot het 15de, of , 109—185, het eigenlijke verhaal van den tiendaagſchen Veld-gt. Hierop hebben wij de volgende aanmerkingen:

Bl. 112 zegt de Schrijver, ſprekende van het gevecht bij nder-reijen en *Baarle-Brugge: En parlant de cette première ion, le Prince Général en Chef inſéra, dans ſon rapport au*

Roi, cette phraſe ſi concíſe et ſi remarquable, par laquelle ce bataillon reſtera immortaliſé: TOUS LES VOLONTAIRES DE CE BATAILLON ONT ÉTÉ BLESSÉS. Daar wij ons niets konden herinneren van het kwetſen van *al* die Vrijwilligers in dien tijd iets gehoord te hebben, en de Schrijver zich echter op een alles afdoenden Getuige, den Prins Veldmaarſchalk zelven, beroept, was het natuurlijk, dat wij in de Bijlagen het berigt van Z. K. H. opzochten. En ja! inderdaad wij vonden het op bladz. 233. Daar zegt Z. K. H. zelf: TROIS *Volontaires, feſant partie de ce bataillon, ont été bleſſés.* In de haast heeft de Heer DURAND *tous* in plaats van *trois* gelezen, en op dien grond met opheſ aangekondigd, dat het bataljon daardoor een' onſterfelijken roem heeft behaald.

Bl. 118 en 119 verhaalt hij het gebeurde aan de zijde van *Bergen op Zoom* op den 3den, en wel zoo, dat men niet anders zien kan, of de onzen hebben ook daar terſtond de overwinning behaald. Waarom niet opregt voor de waarheid uitgekomen, en erkend, dat de onzen toen in verwarring teruggetrokken, en dat er verſche troepen uit *Bergen op Zoom* gezonden zijn, om die, onder welke de verwarring gebragt was, te vervangen? De tiendaagſche Veldtogt is zoo rijk aan roemvolle herinneringen, dat de geheele waarheid waarlijk niet behoeft geſchuwd te worden: en bovendien, het is de pligt van den Geſchiedſchrijver, dezelve niet te verbloemen.

Bl. 128 en 129 verhaalt de Schrijver het voorgevallene in *Zeeuwsch Vlaanderen* op den 5den Augustus bij het *Hazegras*. Dit verhaal, 't welk verre van volledig, en tevens onnaauwkeurig is, eindigt met het berigt, dat de brave *Zeeuwſche* Schutterij „ een ſtuk geſchut der *Belgen* veroverde, die „ beide kanonneerbooten ontzette, en zich meester maakte „ van het *Hazegras.*" Dat zoo wel de *Zeeuwſche* Schutterij als de Militairen, op den 5den, *Sluis* heldhaftig verdedigd, en den veel ſterkeren vijand met roem verjaagd hebben, is waar; dat zij de *Equipage* der kanonneerbooten van dood of gevangenis gered hebben, is mede waar: maar de kanonneerbooten zelve zijn aan den grond geraakt en daarna verbrand, en het *Hazegras* is in handen der *Belgen* gebleven. Uit het berigt van den Schrijver zoude men het tegendeel opmaken. *De livrer les canonnières et ſe rendre maîtres du Hazegras*, beteekent toch inderdaad iets anders.

Op het verder verhaal van den Veldtogt hebben wij wel geene bepaalde aanmerkingen, maar echter deze algemeene,

www.libtool.com.cn

: het geheel, voor een werk, 't welk opzettelijk over den ndaagſchen Veldtogt handelt, te mager is. Men verneemt :ts, dan hetgeen men reeds weet uit de Legerberigten van n Kroonprins, en eenige Anecdotes rakende ſommige uit- kende perſonen of daden. Hetgeen de Schrijver geeft, is ne fraaije, maar luchtige voorſtelling — de Courantentij- igen in een behagelijk tafereel herſchapen! Het mag dan n, dat de Schrijver geene eigenlijk gezegde *Geſchiedenis* eft willen ſchrijven, maar ſlechts een *Tafereel* heeft willen ietſen: ook dit, 't welk dan toch *opzettelijk* aan dat roem- t tijdvak gewijd was, had meer in de bijzonderheden ooren uitgewerkt te zijn. Eigen onderzoek bij oogge- gen, vooral bij deskundige ooggetuigen; zorgvuldige ver- ijking en kritiſche waardering der *Belgiſche* Legerberigten; ndige kennis en bepaalde voorſtelling van het terrein een krijgskundig oogpunt; juiste kennis van de *Belgiſche* germagt en de ſoort van troepen, die wij tegenover ons lden, en welke nu bij onderzoek beter en volledíger kon- gekend worden, dan zulks in de eerſte oogenblikken gelijk was: ziedaar, wat den weg had kunnen banen tot treffend en rijk geſtoffeerd Tafereel — tot een klaſſiek k, 't welk een blijvend Gedenkſtuk voor den roem van *l-Nederland* had kunnen zijn.

Vat al het overige betreft — de opmerkingen van den rijver over den *Belgiſchen* opſtand, de perſonen daarin okken, de regten en belangen van *Oud-Nederland* en des- 's Koning en Stamhuis — dit alles is, naar ons inzien, kend behandeld en in alle opzigten lezenswaardig. Te mmeren is ook hier de overijling op bl. 20: *Quand la voix lique a demandé la reviſion de la Loi fondamentale, le Roi t empreſſé de convoquer la Chambre* EN NOMBRE DOUBLE *délibérer à ce ſujet, comme le lui dictait la Conſtitution même.* Hoe kon dit den Schrijver uit de pen vloeijen? ſtemmen vooreerſt in geenen deele toe, dat de ſtem des ks de herziening der Grondwet gevraagd heeft; maar bo- dien weet ieder, dat de Staten Generaal *in gewonen getale* eroepen en bijeengekomen zijn.

nder de ſchoonſte gedeelten van dit werk noemen wij al die, getiteld: *Royaume des Pays-Bas*, *La Conférence*, *Réflexions politiques.* Dáár is de Schrijver op zijne regte ts. Deze en andere voortreffelijk bewerkte Hoofdſtukken n ons het boek, ondanks deszelfs gebreken, voor welke

wij getoond hebben niet blind te zijn, met het hoogſte genoegen lezen, ja herlezen..

Gustaaf Adolf, of de Veldſlag bij Lutzen, Treurſpel, naar het Fransch van LUCIEN ARNAULT, *door* C. G. WITHUYS. *Te Amſterdam, bij* M. Westerman en Zoon *en* C. van Hulst. 1832. *In kl.* 8*vo.* 128 *Bl. f*: -70.

Volgens het Voorberigt heeft de Heer WITHUYS dit Treurſpel op vereerende uitnoodiging van Heeren Commisſariſſen van den *Amſterdamſchen* Schouwburg vertaald. Deze eer verdiende het ſtuk, en het is in goede handen gevallen. Het tooneel verbeeldt in al de bedrijven de tent van GUSTAAF ADOLF, Koning van *Zweden*. Wederzijds is een toegang naar twee andere tenten. Het achterdoek geopend wordende, (gelijk nu en dan geſchiedt) ziet men (behalve het *Zweedſche* legerkamp) *Lutzen* en het vijandelijke *Oostenrijkſche* kamp in het verſchiet. Het ſtuk ſpeelt derhalve in het *Zweedſche* kamp bij *Lutzen*, in November 1632.

Eerſte Bedrijf. Het ſtuk begint met eene alleenſpraak van Koning GUSTAAF, waardoor wij zoo wat op het tooneel der gebeurtenisſen geplaatst worden, en des Konings bedoelingen leeren inzien. Daarna ontwikkelt hij aan den Kanſelier OXENSTIERN en de met hem ingetredene Generaals het plan van den te leveren veldſlag; maar zoodra hij met OXENSTIERN alleen is, kan hij zijne aandoeningen niet onderdrukken, en, hebben wij reeds dadelijk den braven en menschlievenden Vorst, ſtraks den ſchranderen Veldheer, in GUSTAAF moeten bewonderen, nu wekt hij, door zijne menſchelijke aandoeningen, als gemaal en vader onze belangſtelling. Op de toeſpraak van zijnen vriend OXENSTIERN, echter, gevoelt hij zich weder geſterkt; maar nu meent deze den Koning ook tegen de wraak van het Veemgerigt te moeten waarſchuwen. (Het *Fransch* heeft hiervoor *Tribunal ſecret*, en de Heer WITHUYS heeft dit, niet ten onregte, door Veemgerigt vertolkt; ſchoon hij zelf, in het Voorberigt, aanmerkt, dat er na 1568 geen Veemgerigt in de Geſchiedenis meer voorkomt. Over het verkeerde dier fictie van den Heer ARNAULT zoo ſtraks nader.) Inzonderheid waarſchuwt OXENSTIERN den Koning tegen den Hertog LAUENBURG, die, ſchoon aan GUSTAAF vermaagſchapt, echter weleer tot de

www.libtool.com.cn

rtij der *Ligue* (die des Keizers en der zijnen) was overge-
open, en naderhand andermaal in *Zweedſche* dienst was te-
ggekeerd. GUSTAAF echter, wetende dat hij, in vroe-
ren tijd, LAUENBURG beleedigd had, ſchreef daaraan
ne voormalige tronweloosheid toe, en meende, dat hij, nu
m op zijnen terugkeer vergiffenis geſchonken was, wel ge-
ouw zoude blijven. Na OXENSTIERN's vertrek beſluit
bij zichzelven, LAUENBURG geheel voor zich te win-
n; en toen de laatstgenoemde was opgetreden, biedt hij
m eerst voldoening in een tweegevecht; zeker al te ge-
oet komend voor een' Koning, die reeds zoo veel genade
wezen had aan iemand, die uit perſoonlijken haat tegen den
onarch toch te voren een' tijdlang de wapens tegen zijn
derland gedragen had. LAUENBURG weigert echter het
eegevecht aan te nemen; en nu verklaart GUSTAAF hem,
n aanhooren der opgetredene Veldheeren en krijgslieden,
or zijnen gunſteling, en wil, dat hij met achting door al-
n op nieuw worde behandeld, ja zegt, dat LAUENBURG
ortaan het paleis of de tent ſteeds bewonen zal, waar hij,
oning, zelf zijnen intrek neemt, er bijvoegende:

Neen, Gustaaf ſchenkt zich niet ten halve, als hij bemint.
Vergeeft gij, Hertog! — kom aan 't hart dan van uw' vrind."

len roepen: Leve de Koning! en weldra vertrekt deze
et de anderen, terwijl LAUENBURG alleen op het tooneel
ijft. Deze verheugt zich, in eene alleenſpraak, aanvanke-
t, dat hij nu de wraakzucht in zich voelde uitgebluscht;
ar ſchrikt op de gedachte, indien het Veemgerigt, op welks
t hij in het leger van GUSTAAF vertoefde, hem eens tot
zelfs moordenaar beſtemd had! Ja, hij roept uit, in dat
val liever het bevelſchrift te willen verbranden, en zich-
ven aan de wraak van dat gerigt blootſtellen. Doch wel-
a wordt een vreemdeling binnengeleid, die als ſpie bij de
orposten gegrepen was. LAUENBURG vraagt den vreem-
ling, wat hij in het *Zweedſche* leger zoeken kwam. Deze,
e jonge dweeper FREDERIK, antwoordt: *U*, en weldra
verhandigt hij den last van het Veemgerigt.

In het *tweede Bedrijf* vinden wij LAUENBURG en FRE-
ERIK in geſprek. LAUENBURG werpt het vonnis in
et vuur, zoo hij zegt uit voorzorg. FREDERIK verhaalt,
t hij te *Mentz* geboren is; dat zijn vader bij het heir

LENSTEIN, naar het leven hebben geſtaan. Ook zou het zich ligter hebben laten begrijpen, dat de dweepzieke FREDERIK op aanhitſing van een' geeſtelijke handelde, of anders, dat hij alles uit eigen beweging deed, dan dat hij een Veemgerigt diende. Men denke aan CLEMENT, RAVAILLAC, BALTHAZAR GERARDS en zoo veel anderen! Geene ſtaatkundige, godsdienſtige dweepzucht alleen moest eenen FREDERIK bezielen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

Beſpiegelingen over den aard en de ontwikkeling onzer Taal, door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH. *Te Leyden, bij* D. du Mortier en Zoon. 1831. *In gr.* 8*vo. XIV en* 189 *bl. f* 1-60.

De Schrijver verklaart in de Voorrede van zijn werk, ſteeds door eigene oogen te hebben willen zien, inzonderheid bij zijne taalkundige navorſchingen. Twee zaken waren daarbij zijne bijzondere aandacht waardig; de betrekking, namelijk, van onze taal tot de oorſpronkelijke, en die tot hare bloedverwanten. Bij dat onderzoek heeft hem vooral het door BILDERDIJK aangekleefde grondbeginſel geleid, om den wortel der woorden te zoeken in zekere denkbeeldige taal, die al de *Duitſche* ſpraken, welker geſchiedkundig beſtaan erkend is, ten grondſlag ſtrekken zou: iets, hetwelk de Heer BILDERDIJK noemde, alles uit onzen eigenen *Nederduitſchen* boezem te putten; ſchoon het eigenlijk (geſteld dat de hypotheſe goed is) zou moeten heeten, uit de algemeene bronwel van alle *Germaanſche* ſpraken te putten. Op die wijze vindt men dan wortels, die in geene bekende taal als gebezigde woorden te vinden zijn. Doch, om niet in ijdele onderſtellingen te verdwalen, behoort men, bij die idealisch-philoſophiſche, ook de historisch- of empirisch-philoſophiſche navorſching te paren: en dit wordt door onzen Schrijver veelal gedaan. Over die idealisch-philoſophiſche Etymologie mag men wel naleezen KINKER's *Beoordeeling van Mr.* W. BILDERDIJK's *Nederlandſche Spraakleer*, bl. 73 tot 86 en elders. Zonderling genoeg wordt er, bij het opnoemen van onderſcheidene Taalkundigen, in de Voorrede van het aangekondigde werk, niet eens van KINKER geſproken, die zulk

www.libtool.com.cn

een' helder-kritiſchen blik bij zoo veel echte kunde vereenigt. Hinderlijker nog is de minachting, waarmede van andere Taalleeraars gewag wordt gemaakt. Over het geheel heerscht hier een toon van aanmatiging, die ſtuitend is, maar ons echter het menigvuldig goede in den arbeid van den Heer Mr. VAN DEN BERGH niet zal doen voorbijzien. Wij hadden ook wel gewenscht, dat de Schrijver liever een weinig met de uitgaaf gewacht had, dan het thans in het licht te geven met aanteekeningen, die hij zegt in het leger en op de voorposten gemaakt te hebben, vermits deze plaats voor zulk eenen arbeid uiterst ongeſchikt is, en er geene bijzondere haast bij het werk was.

Op de Voorrede tot bl. XIV volgt eene Inleiding, van bl. 1 tot bl. 13. Daarna komen wij tot het eigenlijke werk. Hoofddeel I. Iets over de geſlachten der zelfſtandige Naamwoorden, tot bl. 26. II. Eenige korte opmerkingen omtrent de bijvoegelijke Naamwoorden, tot bl. 33. III. Eenige denkbeelden over de Lidwoorden, tot bl. 41. IV. Eenige opmerkingen omtrent de Voornaamwoorden, tot bl. 51. V. Gedachten omtrent de Voorzetſels, tot bl. 58. VI. Korte beſchouwing der Voegwoorden, tot bl. 64. VII. Over de Werkwoorden, in onderſcheidene paragraphen, waarbij ook over de Deelwoorden gehandeld wordt, tot bl. 114. VIII. Over den Volksgeest der *Nederlanders*, merkbaar in taal en wijze van ſpreken, tot bl. 131. IX. Beſchouwing der Tusſchenwerpſels, als de overgang tusſchen geluid en ſpraak, tot bl. 140. en Aanmerkingen, tot het einde.

Voor zoo ver het onderwerp zulks toelaat, is het werk in een' ſtouten en fraaijen, ſoms echter wel eens wat te gekunſtelden ſtijl geſchreven. Het draagt vele blijken van uitgebreide belezenheid en vooral Noordſche taalkennis. Hier en daar kwamen ons echter bedenkingen voor op eenige onjuiste gevolgtrekkingen en naar ons inzien gewaagde ſtellingen. Ook vinden wij wel eens iets, dat hetzij van onnaauwkeurigheid en onóplettendheid, hetzij van overhaasting getuigt. Alles kunnen wij niet onderzoeken en toetſen, en evenmin een verſlag van het werk in alle bijzonderheden geven, om de perken eener gewone beoordeeling niet te buiten te gaan. Wij zullen ons dus vergenoegen met het mededeelen van eenige aanmerkingen, en de opgaaf van deze en gene van des Schrijvers gedachten.

Bl. 10. *Nederland is nimmer een land der fabelen geweest*, enz.

Latijn gevraagd zijnde, eene handleiding zouden hebben, om in het Latijn te kunnen antwoorden. Om nu de moeite van het overschrijven te besparen, geeft de Rector dit boek van VIRGILIUS met dergelijke aanmerkingen in het licht.

Wij prijzen die manier, om in het Latijn te vragen en te antwoorden, als de leerlingen den Aucteur goed in het Hollandsch verstaan, zeer aan. Dergelijke oefening komt den leerlingen zeer te stade, wanneer zij tot de Akademische lessen zijn bevorderd; en wij zijn het eens met den Recensent, welke aan zoo iets verre de voorkeur geeft boven de zoutelooze *Colloquia* van eenen CHIMANI, onlangs zoo ongelukkig door zekeren Rector aanbevolen.

Men vindt wel in de opheldering van den Heer TERPSTRA niets nieuws, waardoor de wetenschap verrijkt wordt; maar dit konde ook het oogmerk niet zijn in een werk, voor zoodanig gebruik bestemd. Doch de manier bevalt ons. VIRGILIUS wordt grammatisch en æsthetisch verklaard, en de Rector begrijpt zeer wel, dat het grammatische de grondslag is. Wij gelooven, dat jongelieden deze aanteekeningen met nut kunnen gebruiken.

Vita et Merita cæt. D. i. *Het Leven en de Verdiensten van* RUDOLPH AGRICOLA. *Door* T. P. TRESLING, *Candidaath de Letteren en Regtsgeleerdheid. Te Groningen, bij* M. Smit. 1830. *In* 8vo. *XIV*, 103 *bl. f* 1-:

De Faculteit der Bespiegelende Wijsbegeerte en Letteren aan de Hoogeschool te *Groningen* had eene prijsvraag uitgeschreven over het leven en de verdiensten van AGRICOLA, met de bijvoeging, dat men het antwoord voornamelijk als *eene proeve van echte Latiniteit* zoude beoordeelen. Wij juichen zoodanige vraag van ganscher harte toe; schoon dezelve, als men gestreng wil oordeelen, niet gemakkelijk is. Men zie maar eens rond, ik zeg niet in *Europa*, maar in ons vaderland! Velen schrijven Latijn, dat is Latijnsche woorden en phrasen, maar weinigen in den echt klassieken geest. Onkundige Recensenten, halve en kwart-geleerden, mogen hunne vrienden voor CICERO's en WIJTTENBACHEN begroeten; als men de waarheid lief heeft en die opgevijzelde stukken bedaard naleest, ziet men, dat het niets anders is, dan waterachtige navolgingen en bloempjes zonder

www.libtool.com.cn

eur en kracht, en men vindt bijna geen regel, waarop men iet met grond aanmerkingen zoude kunnen maken, ten bewoge, dat de ſchrijvers, in den echten zin van het woord, *ven Latijn* verſtaan.

Indien het goed Latijn ſchrijven dan zoo moeijelijk is, en oo veel geleerdheid en oefening voorònderſtelt, is het geen onder, dat genoemde Faculteit onder de vele antwoorden, p hare vraag ingezonden, geen bekroond heeft. Dit was eker eene onaangename teleurſtelling voor de inzenders; aar zij moeten de kieschheid der Faculteit waarderen, en r aanſporing vinden, om zich meer en meer in een vak bekwamen, waarin wij nog, hoe weinigen er dan ook ogen zijn, boven alle volken van *Europa* uitmunten.

Wij prijzen het in den Heer TRESLING, en beſchouwen et als een blijk van zedigheid en zelfkennis, zonder welke iemand in eenig vak van wetenſchap iets worden kan, dat ij den moed niet verloren heeft. Getuige daarvan deze itgave, waartoe hij voornamelijk bewogen is, nadat hij het eluk had, om alle de werken van den voortreffelijken AGRIOLA te kunnen lezen, waaruit hem de verdienſten van dien an nog duidelijker en grooter voorkwamen. Dit boekje is an nu eene aangename en nuttige bijdrage tot de letterkunige geſchiedenis, welke wij met veel genoegen hebben oorgeloopen, en de Latiniteit zelve geeft ons de hoop, dat e Schrijver, bij aanhoudende oefening, een in dit vak uitekend man kan worden.

Kort Begrip der Geſchiedenis van het Oude Griekenland, tot dat hetzelve een wingewest der Romeinen werd, in Themata. Ten gebruike der Scholen, door J. GLASER, *Kostſchoolhouder te Kampen. Te Kampen, bij* W. J. Tibout. 1830. *In* 8*vo. VIII*, 256 *bl. f* 1 - 25.

Geſchiedenis is zeer geſchikt voor den ſmaak en de vatbaarheid van kinderen en jongelingen, om zich in het leeren ener vreemde taal te oefenen, indien de inkleeding eenvoudig, gemakkelijk en juist is. Het heeft ook een groot nut, indien men daartoe eene doorloopende geſchiedenis van eene f andere beroemde natie uit de oudheid geeft. De zaken omen zoo ongevoelig in het geheugen, en de jeugd kan nderhand op zoodanige grondvesten het gebouw harer kennis

nevelvlek de kern, ontſtaan door de verdikking in het middelpunt. De voortgaande verdigting der kern, of zon, door verkoeling, heeft, volgens de natuurwetten, weêr andere afſcheidingen in dien ingekrompen dampkring der zon ten gevolge. Alzoo ontſtaan er omwentelende banden of gordels, waaruit in *ons* zonneſtelſel de planeet Uranus nog is zamengeſteld. Daarna kunnen er weêr nieuwe afſcheidingen komen, en verſchillende bollen zich vormen. Naar mate die bollen verkoelen en kleiner worden, geraken zij tot beſtendiger en volmaakter toeſtand. Er ontſtaan onderſcheidene bezinkingen, enz. Eindelijk ontwikkelt zich het groeijend en dierlijk leven, enz. — De voorſtelling, gelijk Recenſent die *hier* geeft, is zeer onvolledig: men moet het werkje zelf lezen. Hetgeen wij hier hebben aangeſtipt, moge tot opwekking der weetgierigheid ſtrekken. Eere zij den Schrijver voor het geleverde! Recenſent vraagt verſchooning voor zijn oppervlakkig verſlag: plaatsgebrek is er de oorzaak van.

De Fakkel, of Bijdragen tot de kennis van het ware, ſchoone en goede, verzameld door J. P. SPRENGER VAN EYK, *Predikant te Rotterdam. 6de Jaargang. Te Rotterdam, bij* Menſing en van Westreenen *en* de Wed. J. Allart. *In gr. 8vo. X en* 351 *bl. f* 3 - 60.

Dit letterkundig Tijdſchrift blijft bij voortduring aan het doel beantwoorden. Ook de zesde Jaargang is, gelijk de vorigen, van gemengden inhoud. In het eerſte ſtuk wordt een moeijelijk, doch hoogst belangrijk onderwerp behandeld: *De Geſchiedenis, een zekere waarborg voor ons geloof aan den beſtendigen, ſchoon langzamen voortgang der zedelijke veredeling van het menſchelijke geſlacht.* Wat de hoofdzaak aangaat, zijn wij het geheel met den Schrijver eens, doch zouden hier en daar misſchien in bijzonderheden een weinig verſchillen. Dan volgt: *Het waar en waardig karakter der Nederlanders, tijdens de grondvesting hunner Republiek, blijkbaar in hunne Gedenkpenningen*; door den Verzamelaar. Wij hebben deze *Redevoering tot aanprijzing der vaderlandſche Penningkunde* met veel genoegen gelezen. Het omſchrift van den ouden Hollandſchen gulden wordt in de laatſte plaats vermeld. Ons is het altijd wenſchelijk voorgekomen, dat men op de nieuwe munt deze zinſpreuk had mogen behouden, die den

www.libtool.com.cn

lienſtigen, vrijheidlievenden geest van onzen landaard wél aanduidt. Eene drukfout is, bl. 45, *vereeniging*, men, blijkens den zamenhang, *vereeuwiging* moet le- *De gunſtige invloed van het karakter der Celtiſche, Ger- ſche en Noordſche Volken op de invoering en vestiging het Christendom onder hen*, is eene zeer lezenswaar- bijdrage. THASCIUS CAECILIUS CYPRIANUS wordt *Mensch en Christen* in drie Voorlezingen geſchetst door LARISSE. Ook dit ſtuk bevalt ons bij uitnemendheid. le *Redevoering over den zamenhang onzer denkbeelden*, (nu wijlen) T. HOOG, komt menige belangrijke ziel- ige aanmerking voor. Van den Verzamelaar zelven is: *over de Bijbelverſpreiding in betrekking tot den Slaven- el in onze overzeeſche bezittingen.* Wij wenſchen van :her harte, dat de uitkomst moge beantwoorden aan de ige verwachtingen des Eerw. ſtellers. De Voorlezing van LTMANN, over *de hooge waarde eener goede Opvoeding*, t veel goeds, dat vooral door ouders gelezen en behar- behoorde te worden. Wij geven den verdienſtelijken rwijzer in bedenking, of hij bl. 175, reg. 6 van ond., meening niet beter door *gebrek aan belangſtelling* uitge- : zoude hebben. Wij gebruiken het woord *belangeloos-* gewoonlijk in een' anderen zin. Een kleln ſtukje van welijks vijf bladzijden, onder het opſchrift: *Gedachten over verband tusſchen Vaderlandsliefde en Wereldburgerſchap*, natuurlijk ſlechts wenken bevatten; doch deze wei- woorden zijn genoeg, om het oogpunt aan te wij- waaruit men de zaak moet beſchouwen. Onder de ru- *Letterkunde* vindt men: *Iets over de vraag, in hoe kunnen de zoogenaamde Mémoires den pragmatiſchen iedſchrijver van nut zijn, en in hoe verre kunnen zij ouwd worden hem hinderlijk te wezen;* en: *Aanteekening kkelijk het gebruik van den Hoed hier te lande.* Het : ſtuk is zeker het belangrijkſte, alhoewel de bijzonder- aangaande den *Hoed* ook wel een plaatsje verdiende. r *Landelijk Schoon* wordt ſlechts één ſtukje medege- , *Het Rijn-Gau.* Met veel genoegen lazen wij voorts r de *Reisverhalen* het *Togtje naar de landſtreek Para in olonie Suriname*, door Mr. C. H. FOKKE. Minder aange- , maar toch belangrijk, is de lezing van het ſtuk, geti- *Een paar dagen in de Provincie Antwerpen, of bezoek het Klooster van* LA TRAPPE, *bij Westmalle, in* 1829. Schrijver deelt *letterlijk* den inhoud van een klein ge- t mede, dat voor een' Hollandſchen ſtuiver in het kloos- e bekomen was. De titel daarvan is: *Kort begrip van yenswyze die men houd in 't klooster van* LA TRAPPE, *Westmalle, gezeyd* 'T HEYLIG HERT, *by Antwerpen, en van ſtelteenis in de welke men zyn moet om daer in te gaen.* Bij lezen moet men zich bedroeven over de verbijsteringen ıet menſchelijk verſtand. *Brieven van een Engelsch Reis- chap, uit Frankrijk, Zwitſerland en Italië*, (tweede

Afdeeling) behelzen eenige vlugtige waarnemingen. Wij kunnen niet zeggen, dat dezelve ons bijzonder bevielen. Het kwam hier veel op de *manier* van beſchrijven aan, en deze is geenszins boven het middelmatige. Eindelijk volgen eenige *Dichtſtukken*, of liever dichtſtukjes, van onderſcheidene makers en van verſchillende waarde; wij hebben de meeste echter met genoegen gelezen.

Omdat er zoo velen zijn, die de klanken *ij* en *ei* in de uitſpraak niet onderſcheiden, meenen wij, bl. 295, in *rijtenbrei* eene drukfout te moeten aanwijzen.

Verhalen, door ADELAÏDE BUCHNER, *geboren* KANNEGIESSER. *Te Kampen, bij* K. van Hulst. 1831. *In* 8*vo*. 194 *Bl. f* 1-90.

De Schrijfſter meent, dat het den bewoneren van Oud-Nederland niet aan gevoel, kieſchen ſmaak en verbeelding ontbreekt. De uitgave van dezen bundel moet daarvan tot een blijk verſtrekken, indien wij de voorrede goed begrijpen. Zij voldoet echter niet dan met eenigen ſchroom aan het verzoek van velen van hare vrienden, waaronder mannen van naam in het vak der letterkunde, door het aanbieden van deze verhalen aan ons lezend publiek. Inderdaad behoort er veel toe, om als voorvechtſter tot handhaving van onzen letterkundigen roem in het ſtrijdperk te treden. Zóó zullen het die mannen van naam dan toch met hun verzoek ook wel niet gemeend hebben, en met de in zulk een geding vereiſchte geſtrengheid willen wij dan ook ons oordeel niet vellen, en hopen, dat ook de Schrijfſter, bij nader inzien, het hoog ſtandpunt, waarop zij zich geplaatst heeft, wel zal willen verlaten, en er mede tevreden zijn, dat wij dit bundeltje eenvoudig beſchouwen als *eene proeve*.

Het eerſte ſtukje in dezen bundel heeft minder het voorkomen van een verdicht verhaal, dan van een waarſchijnlijk door de Schrijfſter zelve gedaan *Uitſtapje naar de Zeebaden van Ostende*. De levendige ſchildering, doorgaans in karikatuur, van hare reisgenooten en der badgasten maakt dit ſtukje nog al onderhoudend. Wij treffen in hetzelve al terſtond aan „eenen korten dikken Engelschman van omſtreeks zestig jaren, in twee jasſen en een frak van differente kleuren uitgedost, grove groote leeren ſchoenen, kleine nankingſche ſlopkouſen, die op eene alleraardigſte manier de vette knitjes, met wit en blaauw geſtreepte kouſen bedekt, lieten uitprijken; een korte leverkleurige broek, die vriendſchappelijk tusſchen zich en het bonte vestje eene opening liet, ten einde een fijn helder linnen hemd het genoegen te gunnen, gezien te worden; eene horologieketting met zeven à acht cachetten, een veelverwige das en dikke wandelſtok, aldus toegetakeld vertoonde het ſpekmannetje van Albion zich in zijne volle rondheid voor mijne oogen. Behoef ik er bij te voegen, dat bij

www.hbtool.com.cn

met parapluie, reiszak en eene menigte pakjes beladen was? Aan zijne vrolijke luim, koddige invallen en ſterk gepronon-ceerde gelaatstrekken, meer dan aan zijn *accent*, herkende ik den Gasconjer van Engeland, namelijk den *Ier*."

Adolf van Sternau en Leontine van Tornheim is meer een verhaal in den zin, welken ons lezend publiek gewoon is aan dien naam te hechten. Maar voorbeelden, die tot navolging mogen opwekken, vinden wij hier niet; en, ofſchoon de gevolgen der misdaad afſchrikkend genoeg zijn voorgeſteld, wordt nogtans de beſchrijving der karakters te zeer overdreven, om iemand ligtelijk zijne eigene gebreken in de hier geſchetſte ondeugden te doen herkennen.

Het laatste verhaal heeft ten titel: *De jonge Kunstſchilder, of de twee Vrienden.* Het gekrenkte gevoel van een kind, hetwelk, omdat deszelfs geboorte den dood van zijne moeder had ten gevolge gehad, de liefde van zijnen vader mist, wordt hier treffend afgeſchetst, maar wederom al te overdreven, om te behooren tot een beminnenswaardig karakter, zoo als dat van *Julius* wordt vooronderſteld te zijn, wanneer dat gevoel tooneelen veroorzaakt als het volgende: „Uw vader, welken ik heden morgen bezocht en die het niet lang meer zal maken, wil u nog eenmaal zien. — Julius ontroerde, en vroeg met eene naauwelijks hoorbare ſtem: Heb ik eenen Vader? Waartoe dit? Mijn vader bemint mij niet; — en ik! — O, mijn weldoener! liefde alleen kan liefde vorderen."

De Schrijfſter is niet misdeeld van de begaafdheden, welke zij zoo verpligtend aan onzen landaard toekent, namelijk gevoel, kieſchen ſmaak en verbeelding; maar wanneer zij haar voornemen volbrengt, om verder hare uren van uitſpanning tot het vervolgen van deze Verhalen te beſteden, hopen wij, dat zij zich niet vergenoegen zal met ſlechts alles te vermijden, wat met eene zedelijke ſtrekking ſtrijdt, maar haren inderdaad niet onbevalligen ſtijl en onderhoudenden trant van verhalen zal aanwenden tot behandeling van onderwerpen, die meer regtſtreeks zulk eene ſtrekking hebben, en zich vooral wachten voor overdrevenheid.

Tweede zestal nieuwe zedelijke Verhalen, door G. STAM, *Schrijver van het Kasteel Rozenlust. Te Rotterdam en te Sneek, bij* M. de Bleyker *en* F. Holtkamp. *In gr.* 8*vo.* 261 *Bl. f* 2 - 50.

De ſchrijver dezer verhalen heeft reeds vroeger een dergelijk bundeltje uitgegeven, maakt buitendien gewag van zijne vorige, reeds in het licht verſchenen, romantiſche geſchriften, die door het lezend publiek gunſtig zijn ontvangen, en welker goed vertier hem heeft aangemoedigd, om ook dit *zestal Verhalen* uit te geven. Als een ſchrijver zich zoo gemakkelijk laat aanmoedigen, heeft hij minder behoefte aan de ſporen,

dan aan den terughoudenden teugel; daarom houde de schrijv het ons ten goede, indien wij bij onze beoordeeling van zi nen arbeid dit in aanmerking nemen, en deze gelegenhei waarnemen, om ook ons lezend publiek te waarschuwen, d het niet zoo mild met deszelfs aanmoediging zij, jegens schrij vers, wier bodem te ligt geladen is, om niet ligt topzwa te worden. Maar misschien behoort dit *goede vertier* en di *gunstige ontvangst* tot dat *rijk der verdichting*, waaruit, naa des schrijvers betuiging, gedeeltelijk zijn werk ontleend is. — Doch wij gaan tot de beschouwing der verhalen zelve over.

Het *Tafereel van Turksche wreedheden in Konstantinopel* is ons reeds elders, het zij afzonderlijk of in het een of ander Mengelwerk, voorgekomen. Hier is het getooid met bijvoegselen, die van den smaak des schrijvers getuigen. Onder anderen die Griek, die, „met Christelijke gelatenheid en edele wraakzucht bezield, tot God" (inderdaad regt Christelijk) „bidt om moed en kracht in zijne laatste levensstonden, ten einde alsdan in staat te wezen met zijnen dood gelijktijdig een aantal zijner moordenaren te verpletteren, en die zich met eenen edelen heldenmoed verbergt."

Het tweede stuk: *Het Graf huwelijk, of leven in den dood*, is, gelijk de schrijver het noemt, een prozaïsch verhaal, naar J. CATS ontrijmd, in een gansch ander kleed gedost, en met romantische beelden gestoffeerd. CATS had in zijn *Graf huwelijk*, op eene den echten Dichter waardige wijze, de vierde *Novella* der tiende *Giornata* uit den *Decamerono* van BOCCACCIO vrijelijk nagevolgd. Onze schrijver had hier voor zijne prozaïsche omwerking in BOCCACCIO een schoon model kunnen gebruiken, waarnaar, met bijbehouding der schoonheden van CATS, een goed geheel te maken ware geweest. Maar, vergeleken met den onderhoudenden stijl van BOCCACCIO, valt die van het hier voorkomende verhaal zeer af. Het verhaal van CATS is hier, naar ons oordeel, niet alleen *ontrijmd*, maar, om ook een nieuw woord te gebruiken, *ontdicht*, in een zonderling pak gestoken en met kakelbonte vlekken bekladd.

De verkeerde rekening of het Brabandsche reisje, *het Tafelgezelschap*, en *het Duel of het Tweegevecht*, zijn vertelsels, die, wanneer zij minder langdradig waren uitgerekt, tot nietsbeduidende vertelseltjes zouden inkrimpen, en dus ook nu te weinig belang wekken, om den naam van zedelijke verhalen te verdienen. De bundel wordt besloten met *Het Leven en de Lotgevallen van Ds. Bonifacius Bartholomeus Blasius*. De in dit verhaal voorkomende tegenstrijdigheden, de mislukte karakterbeschrijvingen, de smakelooze verwarring zouden reeds, op zichzelven, ons oordeel, indien het nog eenigermate wankelde, bepalen, en doen ons wenschen, dat de schrijver, bij ons lezend publiek, dien bijval niet zal vinden, welke bij hem, naar zijne verklaring, ten gevolge zal hebben, dat hij zich „door niets zal laten wederhouden, om op dezen ingeslagen weg verder voort te gaan." Hetgeen de Hemel verhoede!

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

Nieuwe Verhandelingen van het Haagsch Genootschap, voor 1829. *II Stukken.*

(*Tweede Verslag.*)

Bij het wederopvatten der penne wacht ons de Verhandeling van den Heer HAUFF, te *Caufstadt*, reeds met een woord door ons vermeld, als behelzende eene verdediging der echtheid van JOANNES' Evangelie tegen de nieuwere aanvallen des ongeloofs, en om daardoor verwekten twijfel bij ongeletterden weg te nemen. Eigenaardig deelt ons het Genootschap van 's mans arbeid eene vertaling mede uit het Hoogduitsch. Intusschen weten wij niet, of, doch hopen geenszins, dat het oorspronkelijke, onder de archiven der Uitgevers weggelegd, der vergetelnisse moet blijven aanbevolen. Want sedert Geleerden in Duitschland, met eenen voorwaar overdrevenen ijver, begonnen zijn, hunne *critiek* over Griekſche en Latijnſche Schrijvers in de volkstaal in het licht te zenden, en het Deïsmus, tegen het einde der laatstverloopene eeuw, derwaarts uit Engeland en Frankrijk overgebragt, onder nieuwen naam en titel zich gezeteld had bij onze naburen, verzuimden schaamtelooze Neologen die schoone gelegenheid niet, om, met aanranding van alwat heilig is, hun gif uit te storten tot in het hart der maatschappij en in den boezem der onkunde. Met weidschen ophef eener hooge *critiek* werden menigerlei oude en van elders grootendeels ontleende bedenkingen tegen de Gewijde Boeken, of derzelver echtheid, en daaronder ook tegen JOANNES' Evangelie, opgewarmd, voor al de wereld in de landtaal opengelegd, en even hierdoor aan het oordeel van bevoegde en onbevoegde regters beide verbleven. Ziet hier een misbruik der drukpers, waarop wij, hoezeer Protestantsche

de hooge en lage *critiek* ſchuift dit gezag, dat met veel ſterker nadruk althans voor de *Evangeliën* pleit, bijkans geheel ter zijde. Verwijderd daarentegen op eenen afſtand van ettelijke eeuwen, verbeeldt zich daarentegen de waanwijze Twijfelaar, de zaak met eigene oogen te kunnen beſchouwen en naar eigene luim te mogen beſlisſen. De ſchrale tegenbedenkingen, door de nieuweren geopperd tegen het *uitwendig* bewijs, wederſpreekt onze Schrijver van bl. 39—90. Is er onder de onzen, die te dezen meer verlangen en een breeder uiteengezet onderzoek wenſchen zoude, dezen verwijzen wij tot den ſtrijd, vóór omtrent eene eeuw daarover in Engeland tegen TOLAND en BOLINGBROKE gevoerd door de Godgeleerden van dien tijd (*).

Maar ten aanzien van het *inwendig* en, op zichzelve beſchouwd, min zeker gaande bewijs, vond onze Schrijver een veel uitgebreider veld voor zich geopend. Hier had hij te antwoorden op de menigerlei zwarigheden, door Neologen geopperd wegens de taal en den ſtijl van JOANNES. Hier moest hij de vitterij en ſcherpzinnigheid wederſpreken, waarmede men zoo wegens den Schrijver, als tegen den inhoud des Boeks, dat den Apostel onwaardig zijn zoude, zich verſtout heeft te uiten. Maar, ſchoon het hem te dezen almede, volgens eigene erkentenis, aan waardige voorgangers niet ontbreken mogt, zijne taak was te moeijelijker, doordien hij zijnen arbeid meer bepaaldelijk had in te rigten voor ongeletterden, wien de toegang tot het oorſpronkelijke was geſloten, en wier eigen oordeel dus niet verder gaan kon dan tot den inhoud, naar luid der overzetting.

Behalve nu, dat het hoogst bezwaarlijk is, van een twistſchrift, dat in menigerlei bijzonderheden treedt, een beknopt verſlag te geven, achten wij het ook noodeloos

(*) LELAND *tegen de Deïsten*, D. I. Br. 4. en D. II. Br. 14, benevens de Schrijvers, aldaar en elders over dit onderwerp aangehaald; waarbij men voegen mag de *Verhandeling over de waarheid van de Christelijke Godsdienst*, uitgegeven te *Harlingen*, 1831, bepaaldelijk § 2 env.

www.libtool.com.cn

voor de onzen, bij de zaak zelve te vertoeven. Over het algemeen bepleit de Heer HAUFF de echtheid van JOANNES' Evangelie met nadruk, duidelijkheid, en meest mogelijk overtuigend voor zijne lezers. Ten volle beamen wij dus het gunstig oordeel, bij het vaderlandsch Genootschap over 's mans Verhandeling uitgesproken. Maar evenzeer kunnen wij niet af van dat voornamere gebrek op te merken, 't welk, hoezeer in het Programma voor den jare 1827 aangeduid, nogtans bij de herhaalde bewerking van het stuk te zeer is overgebleven. Wij bedoelen de bovenmatige waardering van JOANNES' Evangelie, wel te verstaan in vergelijking, ja met kleinschatting van de *drie* eersten. Dit straalt inzonderheid door op bl. 333—337. Het voorbeeld der Ouden, met name dat van AUGUSTINUS, is, zoo 't schijnt, te ligtvaardig door den Schrijver gevolgd. Althans hij voert dit gezegde van dien Kerkvader met goedkeuring aan: „De „ eerste Evangelisten wandelen met JEZUS als eenen „ mensch op aarde; maar JOANNES heeft zich verhe„ ven boven de aarde en den ganschen kring des hemels!" Wij beschouwen zulke woorden meer als een uitvloeisel van eene vurige verbeelding, of van dichterlijk vernuft, dan als de taal van het gezond verstand. Trouwens, de ervarenis heeft ons, voorzigtige en kalme Nederlanders, beter misschien dan onze stoutere en hooggestemde naburen, geleerd, in het geheimzinnige ons niet te verdiepen, of, tegen goede rede, te hechten aan verouderde kerkbegrippen. Wij zwijgen dus eerbiedig stil, zoo er eenige plaats in de Schrifttuur, of bij JOANNES in zijn Evangelie, duister is, of wel de regte beteekenis van eenig woord moeijelijk valt te bepalen, althans te vertolken. Doch, welken prijs wij stellen op de gevoelens van anderen, die voor regtzinniger willen doorgaan, het verdient onze afkeuring, en, vertrouwen wij, die van elk bezadigd Christen, wanneer men dezelve, met Bijbeltaal vermengd, als Apostolische stellingen voordraagt. Van zoodanigen aard is, onzes achtens, deze zinsnede bij HAUFF: „ Het Woord, *de eeuwige Zoon*

www.libtool.com.cn

„ *Gods*, werd vleesch. Deze groote waarheid ſtelt JO-
„ ANNES voor, zonder zich te beroepen op oude
„ voorzeggingen." Ondertusſchen is nergens het *Woord* de *eeuwige Zoon Gods* genoemd bij hem of in den Bijbel; nergens leest men, dat *de eeuwige Zoon Gods vleesch geworden is*. Zelfs, hoe men wegens des Heeren voorbeſtaan, op grond van JOAN. VIII: 58, denken moge, het bijvoegelijke *eeuwig* komt nergens in de Gewijde Oorkonden voor in een onmiddellijk verband met de zelfſtandige benaming van *Zone Gods*, of *Christus*. Maar genoeg, om te doen opmerken, hoe ligt eene te ver getrokkene regtzinnigheid buiten de grenzen van de leer der Schrift zich wagen durft, en zelfs de voorname aanleiding geworden is der verheffing van JOANNES' Evangelie ten koste der anderen.

Leerredenen ter verklaring van het Evangelie van JOHANNES; *door* N. MESSCHAERT, *Predikant der Doopsgezinde Gemeente te Rotterdam. IIIde of laatſte Deel. Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. 1831. *In gr.* 8*vo.* 468 *Bl. f* 4.-45.

Dit derde en laatſte deel van MESSCHAERT's Leerredenen is wel dadelijk door ons gelezen en van verſcheidene NB. NB. voorzien, de plaatſen aanduidende, op welke wij, om de eene of andere reden, wenschten terug te komen; doch omſtandigheden zijn oorzaak geweest, dat het boek vervolgens is blijven liggen, en wij behoeven geen' deskundigen te zeggen, hoe moeijelijk dan doorgaans de hervatting van den arbeid valt. Anderen zijn ons intusſchen ook vóór geweest, en inhoud, ſtrekking en waarde (ten deele uit de vorige deelen buitendien van zelve opgemaakt) zijn genoegzaam bekend geworden. De laatſte dagen van Jezus op aarde, door Joannes beſchreven: welk eene ſtof! en welk eene gelegenheid tevens, wegens het verhevene, donkere, ſoms afgebrokene, van de andere Evangeliën afwijkende, voor den geleer-

www.inbook.com.cn

den en ſchranderen uitlegger, om zijne bekwaamheden te werk te ſtellen! Wij zullen ons derhalve bij zeer enkele der boven aangeduide plaatſen bepalen, om die, hetzij bloot aan te halen, hetzij daarop onze bedenkingen in het midden te brengen.

In de eerſte Leerrede, over de woorden: *Ik ben de ware wijnſtok*, enz. over het verband met het voorgaande ſprekende, beweert MESSCHAERT zeer uitvoerig, dat Jezus en de zijnen, na de woorden in het voorgaande hoofdſtuk: *ſtaat op, laat ons van hier gaan*, echter niet dadelijk gegaan zijn, maar het behandelde en volgende geſprekken nog in de eetzaal hebben plaats gehad, en eerst het voorkomende in H. XVIII: *Jezus, dit gezegd hebbende, ging uit met zijne discipelen over de beek Kedron*, hun wezenlijk vertrek aanduidt.

In de tweede Leerrede wil MESSCHAERT de woorden: *indien zij mijn woord bewaard hebben, zij zullen ook het uwe bewaren*, als eene fijne ſcherts hebben aangemerkt, onzes bedunkens met perſoon en omſtandigheden min overeenkomſtig. Van Socrates begrijpen wij zoo iets; van den Zoon Gods niet zoo gemakkelijk.

In de vierde lezen wij van de woorden: *Ik zal u wederom zien*, het volgende: „ Wij moeten dezelve ver„ ſtaan, alsof wij, bijna met de woorden van Hoofdſtuk „ XIV: 18, 19, 21, 23, nog eens lezen: „ Ik kom „ weder tot u; gij zult mij zien; ik zal mij aan u open„ baren; mijn Vader en ik zullen tot u komen, en wo„ ning bij u maken." En dat beteekent dan vooral ook: „ Gij zult mij regt leeren kennen, mij geestelijk zien; „ gij zult in de natuur en het doel van mijn werk inge„ leid worden; gij zult den waren aard en de uitgeſtrekt„ heid van mijn koningrijk als met de oogen der ziel „ aanſchouwen; gij zult u gelukkig gevoelen, in uwe „ voortdurende en aanhoudende betrekking tot mij, in „ onze onderlinge gemeenſchap."

In de vijfde lezen wij: „ Onze tweede aanmerking be„ treft de duidelijke onderſcheiding, die onze Heer zelf „ in deze bede (*Vader, verheerlijk uwen Zoon*) maakt,

„ tusſchen zijnen Vader, als den eenigen waarachtigen
„ God, en tusſchen zichzelven, als den gevolmagtigden ge-
„ zalfde van God. Inderdaad, deze onderſcheiding is hier
„ volſtrekt niet te miskennen. Dat de Vader alleen de
„ eenige waarachtige God is, met uitſluiting niet alleen
„ van alle valſche Goden, waaraan de biddende Jezus waar-
„ ſchijnlijk dacht, maar ook met uitſluiting van hem den
„ bidder zelven, wordt, dunkt mij, duidelijk uitgeſpro-
„ ken. De twee naturen in Christus, gelijk men ſpreekt,
„ zijn gewisſelijk, naar aller toeſtemming, niet meer dan
„ één perſoon; die geheele perſoon, Jezus, de Chris-
„ tus, bidt; en hij bidt voorzeker zichzelven niet aan,
„ maar zijnen Vader, welken hij noemt den eenigen waar-
„ achtigen God, noemende zichzelven Jezus Christus, dien
„ hij gezonden heeft. Doch zoo klaar als dit is, even
„ zeker blijkt het hier, dat Jezus van zijn voorbeſtaan
„ enz. zichzelven bewust was."

Doch, wij zien ons gedrongen, met een paar uitvoeriger aanhalingen te ſluiten, die ons eenigermate nieuw, maar ook bedenkelijk voorkomen.

In de achtſte Leerrede: *Hiertoe ben ik geboren, en hiertoe ben ik in de wereld gekomen, opdat ik der waarheid getuigenis zoude geven; een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort mijne ſtemme.* „ Geene uitleggers (dus
„ ſpreekt MESSCHAERT) beantwoorden de vraag, hoe
„ en door welke aanleiding Jezus kwam tot deze voorſtel-
„ ling van het oogmerk zijner komst in de wereld. Alleen
„ zij, die zijne verklaring van zijn koningſchap oneigen-
„ lijk willen verſtaan hebben, wenden voor, dat dit eene
„ opheldering van die wonderſpreuk zijn zal; en velen,
„ die anders de Evangeliſche leer van Christus koning-
„ rijk eerbiedig gelooven, volgen zonder ergdenken deze
„ opvatting. Maar ik bid u, zoo onze Heer geen Ko-
„ ning is, en hij dit wilde zeggen, dat zijne zooge-
„ naamde regering alleenlijk de zedelijke invloed van zijn
„ onderwijs ware, waartoe zich dan zoo onverſtaanbaar
„ uitgedrukt, dat Pilatus hem gewis niet verſtaan kon-
„ de? En zoo hij inderdaad Koning is, en dit ook

www.libtool.com.cn

„ hier gezegd heeft, gelijk hij zich door den Joodſchen Raad
„ ook had laten veroordeelen op de plegtige verklaring, dat
„ hij de Christus was; hoe kon dan het zeggen, „Ik ben
„ in de wereld gekomen, om aan de waarheid getuigenis
„ te geven," tot opheldering *hiervan* dienen? — Om
„ het verband wel te verſtaan, hebben wij, mijns be-
„ dunkens, maar eene zeer kleine omſtandigheid bij het
„ verhaalde volgens den tekst te bedenken, die zeer na-
„ tuurlijk moet plaats gegrepen hebben. De hoofdzaak,
„ die Jezus, in antwoord op de voorname vraag naar de
„ oorzaak zijner beſchuldiging, tot den Stadhouder gezegd
„ had, was, dat *zijn koningrijk niet was van deze*
„ *wereld;* het andere: *Ja, ik ben een Koning*, diende
„ maar in antwoord op eene bijkomende vraag. Toen nu
„ onze Heer zoo ſprak van zijn koningrijk als niet van
„ deze wereld, en ook aantoonde, dat zijn doel in 't
„ geheel niet geweest was naar aardſche heerſchappij te
„ ſtaan, toen moge Pilatus hem of voor een' geestdrijver
„ gehouden, of hem met meer achting beſchouwd heb-
„ ben, hetwelk hier niets ter zake doet; maar niets was
„ natuurlijker, dan dat in de ziel van dezen man de ge-
„ dachte oprees: zoo gij een Koning zijt, of u voor
„ een' Koning uitgeeft, van eene andere wereld, *wat*
„ *doet gij dan hier in deze wereld?* En onze Heer,
„ deze vraag vooruitziende, of die in des mans ziel le-
„ zende, gaat daarom voort, na, zijner waardig, maar
„ kortaf, zijne aanſpraak op een hoog gezag bevestigd
„ te hebben, — om van zijne verſchijning in deze we-
„ reld, ſchoon hij zich Koning noemde in eene hoogere
„ orde der dingen, aan Pilatus reden te geven."

Hier kunnen wij ophouden, en achten des mans mee-ning duidelijk genoeg in het licht te hebben geſteld. Deze is zeker vernuftig. Maar het pleit al aanſtonds tegen hare gegrondheid, dat, ſchoon het denkbeeld, dat Je-zus' koningſchap in geheel oneigenlijken zin moet genomen worden, 25 of 30 jaren geleden zeker zeer zeldzaam was, nogtans, volgens MESSCHAERT zelven, *geene uitleggers* op deze of dergelijke verklaring zijn ge-

vallen. Ons komt zij dan ook, hoe ſchrander, nogtans uitgedacht en (in den besten zin) gezocht voor, niet voor de hand liggende. En is zij noodig? Moeten wij, omdat Jezus aan Pilatus de zaak ſlechts van dien kant voorſtelt, welke voor dezen eenigzins verſtaanbaar was, daarvan alles uitſluiten, wat in deze opgave, ten aanzien van zijn werk en waardigheid, niet bevat was? Of is zij voldoende en geſchikt om alle dubbelzinnigheid weg te nemen? Dan, dunkt ons, moest het oogmerk van *Jezus' komst op deze wereld* louter dat van onderwijs en aanprijzing zijn. En hoe weinig wij ook genegen zijn, de overige deelen (*attributen*) van het Meſſias-d. i. koningſchap weg te redeneren, zijn werk op aarde, zijn eigenlijk verlosſingswerk, behoorde gewis daartoe. Zekerlijk luidt Jezus' taal hier eenigzins zoodanig, dat zij met andere betuigingen als in ſtrijd, en gunſtig voor de denkwijze der zoogenoemde *rationalisten* kan worden beſchouwd. Maar zij is niet de eenige van dezen aard. *Die den wil mijns Vaders doen wil, zal van deze leer getuigen*, en verſcheidene andere plaatſen, hebben dergelijke ſtrekking. En zullen wij daarvoor zoo zeer beſchroomd zijn? Is niet God een licht? Is niet het Christendom de waarheid? En zoo het mogte zijn, dat onze benevelde en vernederde rede (dan liever geest of verſtand te noemen) die waarheid niet als natuurlijk erkent en zonder gezag aanneemt, — *de* rede (de onverbasterde, eeuwige) moet dit gewisſelijk doen. Men kieze echter. Daartoe ſtelden wij het eene en het andere hier neder.

Nog eene plaats, uit de twaalfde Leerrede: *Jezus dan heeft nog wel vele andere teekenen in de tegenwoordigheid zijner discipelen gedaan*, enz. „Wat moeten wij „ verſtaan door de *teekenen*, waarvan Johannes hier ſpreekt? „ Zeker niet die betooningen zijner Goddelijke wonder- „ kracht, in het genezen van vele ziekten en kwalen en „ in andere heerlijke werken, waardoor hij bewees, dat „ zijn Vader met hem was: want vooreerst heeft de Heer „ die juist niet afzonderlijk *in de tegenwoordigheid zij-* „ *ner discipelen*, maar in het openbaar, op de wegen en

www.libtool.com.cn

„ ſtraten en in de Synagogen, verrigt..... Johan-
„ nes zal hier dan door *teekenen in tegenwoordigheid*
„ *der discipelen* verſtaan vele door hem niet vermelde
„ verſchijningen van den Heer aan de discipelen na zijne
„ opſtanding, die hij *teekenen* mogt noemen, omdat zij
„ de bewijzen en vervulling waren van *het groote tee-*
„ *ken* zijner opſtanding, waarop hij zich beroepen had."
Ook hier vragen wij: Is het middel zoo veel minder erg dan de kwaal? Is de Heer MESSCHAERT niet al te gereed, om elke kleine zwarigheid zoo ver uit den weg te gaan, dat hij ligt in grootere vervalt?

Hoe dit zij, *die zoekt die vindt.* En buiten tegenſpraak is deze bundel, bijzonder ook in een uitlegkundig licht, wel geſchikt om licht en leven te helpen verſpreiden. Wij danken den geleerden man, en verheugen ons met hem, zoo belangrijke taak, op zijne klimmende jaren, zoo gelukkig te hebben volvoerd. Lang lichte en ſtichte hij nog, zoo wel in zijne bijzondere gemeente, als in wijderen kring!

Aanmoediging en Handleiding tot het aankweeken van de witte Moerbezieboomen; door C. A. BERGSMA, *Math. Mag., Phil. Nat. et Med. Doct., Hoogleeraar te Utrecht. Te Utrecht, bij* van Paddenburg en Comp. 1832. *In gr.* 8*vo.* 25 *Bl. f* :-40.

De Hoogleeraar BERGSMA zegt in den aanvang van dit werkje, dat het welzijn van een land in een naauw verband ſtaat met den toeſtand der bewoners. Wij voor ons geven dit zoo gaarne toe, dat wij eigenlijk niet weten, wat *welvaart* van een *land* anders is, dan *welvaart* der *bewoners.* Voor het overige mogen wij wel zien, dat er witte Moerbezieboomen geplant worden, in plaats van niets opbrengende heggen (bl. 12), en zouden niet durven ontkennen, dat de Zijdeteelt ook bij ons kan gelukken. Vooreerst echter zouden wij, om er over te ſchrijven, eene bepaalde aanleiding in onze ondervinding moe-

ten hebben, en niet alleen uit opgaven van anderen willen putten. Voor groote landeigenaars en vermogende landbouwers kan deze Handleiding nuttig zijn, en wij verwachten, dat er onder hen althans eenigen zullen zijn, die, uit belangstelling in de vaderlandsche nijverheid, de zaak zullen willen beproeven.

Cosmographische Lesſen. Een Leesboek voor de Nederlandsche Jongelingschap, door JACOB DE GELDER, *Hoogleeraar te Leyden. Te Amſterdam en in den Haag, bij* de Gebr. van Cleef. 1831. *In kl.* 8vo. *XXXII en* 540 *bl. f* 3 - 90.

De Hoogleeraar DE GELDER heeft, door de uitgave van het aangekondigde werk, in eene wezenlijke behoefte voorzien. Er bestonden, wel is waar, (om ons van des Schrijvers eigene woorden te bedienen) handleidingen in menigte, in vele van welke, zoo als het heet, de wiskundige Aardrijkskunde, het gebruik van de kunstige Aard- en Hemelbollen worden onderwezen; andere, in welke de zoogenaamde *populaire Astronomie*, zonder meetkundige kennis te vooronderstellen, geleerd wordt. Doch al die handleidingen schenen den Hoogleeraar of te duister, of te droog van stijl, of (gelijk met de Fransche voortbrengselen veelal het geval is) te *oppervlakkig*. Daarom heeft de hooggeleerde Schrijver dit Leesboek opgesteld, en het den titel van *Cosmographische Lesſen* gegeven, omdat het eene volledige en tevens eenvoudige beschrijving behelst van de zoogenaamde *wiskundige Aardrijkskunde*, van de *eerste hoofdgronden der Sterrenloopkunde*, van de *naauwkeurige beschrijving van ons Planeten- en Kometenstelsel*, zoo als wij het thans kennen; in één woord, de *beschrijving van het Heelal, van de geheele Wereld* (κόσμος), *van de uitgebreide schepping*, die ons oog, in de oneindige hemelruimte, gewaar wordt. Cosmographische lesſen op te stellen (zegt de Schrijver), zonder in den lezer eenige kennis van de

Leer der Getallen en der Uitgebreidheden te onderſtellen, behoort onder de onmogelijkheden. Zulks zou wel hetzelfde zijn geweest, als *geene* Cosmographiſche lesſen te ſchrijven, enz.

Recenſent vereenigt zich volkomen met dit redebeleid des Hoogleeraars. Zij, die van een ander gevoelen zijn, moeten dan ook willen, dat de Beſpiegelende Wijsbegeerte worde onderwezen, zonder vooronderſtelling van kennis der Redeneerkunde; of dat de oorſpronkelijke tekst van Homerus worde verklaard aan toehoorders, die te voren niets van de Griekſche woorden en taalvormen hebben willen leeren. Eene oppervlakkige kennis vervoert al ligt tot verwaandheid, en ſleept ons niet zelden weg tot allerlei dwaling, zoodat eene volſlagen onkunde bij velen en in de meeste gevallen nog verkieslijker is, dan eene gevaarlijke halfkennis.

Gelijk echter de Hoogleeraar, aan den eenen kant, zekere onmisbare kunde bij zijne lezers vooronderſtelt, zoo vergt hij, aan den anderen kant, ook niet meer, dan volſtrekt noodig is, om met vrucht zijne taak te kunnen volvoeren; en het afgetrokkene des onderwerps zoekt hij, door duidelijkheid en fraaiheid van ſtijl, bevattelijk en aangenaam — elders weder, door wijsgeerige aanmerkingen en gevolgtrekkingen, heilzaam en ſtichtelijk te maken. Waar het pas geeft, oppert hij doelmatige vraagſtukken, en levert er de onderſcheidene oplosſingen van. Een achttal platen met naauwkeurig aangeduide en juist bewerkte figuren ſtrekt tot opheldering; en hij, die de beginſelen van Reken- en Meetkunst magtig is, zoo hij de hier aangekondigde Cosmographiſche lesſen beoefenen wil, behoeft ſlechts de volgende ſtoffelijke hulpmiddelen:

1°. Een *kunſtige Hemel- en Aardbol*, benevens eene *algemeene Sterrenkaart*.

2°. Behalve het vertrek, waar de Lesſen gelezen en beoefend worden, eene plaats in de opene lucht, om de bewegingen des Hemels en der Planeten na te gaan, en den Hemel met den kunſtigen Hemelbol te vergelijken.

3°. Zoo wel op deze opene plaats, als in het vertrek, alwaar de Lesſen plaats hebben, *moet op den vloer*, volgens de manier, die art. 102 (bl. 51) verklaard wordt, *eene middaglijn of meridiaan zijn getrokken*, om den kunſtigen Hemel- en Aardbol, overeenkomſtig de plaats, alwaar men zich bevindt, te kunnen ſtellen.

4°. Men moet voorzien zijn van een werktuig, *aequatoriaal* genoemd, hetwelk art. 92 (bl. 44) beſchreven wordt, met verwijzing tot de ophelderende figuur 40, plaat No. 2.

5°. Van eenen *Telescoop* of een' *Acromatiſchen Kijker*, vermogend genoeg, om de Satellieten van Jupiter en Saturnus te kunnen waarnemen; en eindelijk

6°. van een' *Sterrekundigen Almanak*, voor elk bijzonder loopend jaar, waartoe wordt aanbevolen, behalve den Zeemans-Almanak, of eenig ander ſterrekundig dagboek, als b. v. *Connaiſſance des temps*, wel inzonderheid het *Jaarboekje*, hetwelk jaarlijks, op last van onzen geëerbiedigden Koning, door des Schrijvers geachten vriend, den voortreffelijken Wiskünſtenaar R. LOBATTO, wordt uitgegeven.

Men heeft reeds gezien, dat wij van *artikelen* geſproken hebben. De Hoogleeraar, namelijk, heeft zijn werk afgedeeld in *hoofdſtukken*; elk *hoofdſtuk*, in verſchillende *leſſen*; iedere *les*, in onderſcheidene *artikelen*. Die artikelen hebben een *doorloopend nommer*. Zij beginnen met de *Inleiding*, die het eerſte hoofdſtuk voorafgaat, en eindigen, bij de laatſte Les, met No. 467. Alsdan volgen er nog *drie Bijlagen*, die weder elk in *artikelen* zijn afgedeeld, doch *telkens met afzonderlijk loopend nommer*. De eerſte Bijlage is *over de regeling der jaren, en de voornaamſte jaartellingen*; de tweede behelst eene *nadere toelichting aangaande het ware verſtand van het Planetenſtelſel van Ptoleméus*; en de derde levert een *eenvoudig bewijs van het parallelogram der krachten*. Dit alles maakt het gebruik van dit Leesboek gemakkelijk, en de opgaaf van den Inhoud, bl. XXVII tot XXXII ingeſloten, geeft een duidelijk overzigt van het geheel.

www.libtool.com.cn

Overal zoekt de Hoogleeraar wezenlijke kunde mede te deelen; nergens verdiept hij zich in ijdele en door geene analogiſche gronden van waarſchijnlijkheid ondersteunde gisſingen; doch, waar de ſtellige wetenſchap ons begeeft, waagt hij dáár alleen met zedigheid te gissen, waar die gisſing zich aanbeveelt door een natuurlijk verband met erkende waarheid. Zoo zijn b. v. zijne *gisſingen aangaande de natuur en de beſtemming der Kometen*, art. 447—450 (bl. 471—475). En wie is niet geneigd, met den Hoogleeraar, in art. 449 (bl. 472), te vragen, en voor zichzelven te onderſtellen: Zouden wellígt de Kometen *electrophoriſche* ligchamen zijn, in welke eene groote hoeveelheid electrieke ſtof voorhanden is, op welke de Zon (behalve dat zij de weegbare deelen van dit ligchaam aantrekt) door een haar eigen zijnde opwekkend vermogen werkt; zoodat de afſcheiding der poſitieve en negatieve electriciteit, in het ligchaam van de Komeet, des te ſterker zou worden, naarmate zij tot de Zon nadert, en tevens aanhoudend werkt? Hieruit (en ziedaar het *verdienſtelijke* en *waarſchijnlijke* dezer gisſing) zou men het licht van den ſtaart kunnen verklaren, en reden geven, waarom de ſtaart, na den doorgang door het perihelium, zoo veel grooter en helderder is, dan vóór dien tijd.

Tot de *heilzame* en *ſtichtelijke* ſtrekking van dit Leesboek brengen wij onder anderen, dat bl. 420 en verv. (art. 373—380) het beſtaan van een *verſtandig en alvermogend Wezen, dat, door zijnen wil, de ſtof daargeſteld, aan derzelver beſtanddeelen natuurkrachten medegedeeld, en deze aan onveranderlijke wetten onderworpen heeft*, uitmuntend geſtaafd wordt.

Jammer is het, dat de verbetering der drukproeven niet zoo naauwkeurig geweest is, als de innerlijke waarde van dit werk verdiende, hetwelk wij aan alle Onderwijzers en leergierige Jongelingen, ja zelfs aan allen, die de wetenſchap liefhebben, met ruimte durven aanbevelen.

www.libtool.com.cn

Kort Verſlag eener op eigene ondervinding berustende behandeling der Cholera, door J. H. JANSSEN, *oud Chirurgijn Majoor, enz. onlangs uit O. I. in het Koningrijk der Nederlanden teruggekomen. Te Utrecht, bij* N. van der Monde. 1832. *In gr.* 8*vo. f*: -30.

Onder de geſchriften van den dag, welke over de Cholera en derzelver geneeswijze handelen, moet zeker bijzonder de aandacht trekken een verſlag, hoe kort dan ook, hetwelk op eigene ondervinding berust. Gaan wij hetzelve eens door, om te zien, of het wezenlijk zich onderſcheidt van die vele werkjes, *door Geleerden, Geneesheeren en anderen geſchreven*, over welker waarde de Schrijver zich niet wil uitlaten, als geſchreven zijnde door *Geneesheeren, die zelve de behandeling van Choleralijders niet hebben uitgeoefend.* De Schrijver oordeelt echter onder deze eene uitzondering, en met regt, te moeten maken met de raadgevingen van den verdienſtelijken Hoogleeraar B. F. SUERMAN, die *toen* echter de behandeling derzelve mede waarſchijnlijk nog niet had uitgeoefend. Bedriegen wij ons niet, dan zijn de meeste geſchriften, behalve de vertalingen, in dien geest geſteld, en bevatten meer raadgevingen, dan dadelijke opgaven van behandeling. De Schrijver kon dus in zijne oordeelvelling wel eens wat te onbepaald geweest zijn.

Wanneer wij het met den Schrijver eens zijn, dat het thans meer op *vervulling* van pligten, dan op eenen *gekuischten* ſtijl aankomt, gelooven wij echter, dat een kieſche ſtijl altijd tot aanprijzing verſtrekt; want daardoor onderſcheidt zich de wetenſchappelijk gevormde man van den door ſlender vervormden. Doch wij willen niet vitten.

Wanneer wij den Schrijver gereedelijk zijne ondervinding op de plaats en in ruime mate toekennen, vergeve hij ons, dat wij zijne ondervinding in zijne *toenmalige* betrekking van het jaar 1805 af in twijfel trekken. Bij

www.libtool.com.cn

geenen Schrijver over de Militaire Geneeskunde, LARREY, DESGENETTES, HENNEN en meer anderen, vinden wij van de *Cholera Asiatica* gewag gemaakt. Wanneer wij de door ons reeds behandelde *Cholera Asiatica* met de gewone Cholera vergelijken, vinden wij toch een onderscheid, hetwelk nog in iets meer bestaat, dan slechts in den meer- of minderen graad van hevigheid.

Daar de Schrijver zich vele uitweidingen veroorlooft, en wenken geeft, zoo als wij die reeds van hen vernomen hebben, die de Cholera wel niet behandeld hadden, echter geheel met die des Schrijvers overeenstemmen, zoo zullen wij ons slechts bij enkele, de aandacht bijzonder wekkende, punten bepalen.

„ *De Cholera is niet besmettelijk:* dit is eene stellige, op veeljarige ondervinding gegronde uitspraak." — Dat dit gevoelen in de *Oost-Indiën* door allen niet wordt omhelsd, weten wij even stellig, en het voorbeeld van den Schrijver zelven en zijne ambtgenooten voldingt het bleit niet. Wij voor ons vreezen de besmetting niet, maar houden het vooreerst toch geraden, geene stellige uitspraak te doen. De tijd, indien dit mogelijk zij, beslisse daarover. Intusschen neme men zulke voorzorgen, alsof zij besmettelijk was, en gedrage zich op eene verstandige wijze, alsof men voor zich geene besmetting vreest. De Schrijver verzacht ook op dezelfde bladzijde zijne stellige uitspraak door *mogelijkheden*, die wij hem niet willen betwisten.

Dat alle *gewaande voorbehoedmiddelen* ten hoogste schadelijk te achten zijn, is eene uitnemende waarschuwing. Men moet ook een naar winst hakend medicijnbereider zijn, om het publiek zulke geneesmiddelen, onder welken vorm dan ook, te durven aanprijzen. Dit is regt *gomma* voor *gom* verkoopen!

Wat de geneeswijze des Schrijvers betreft, wanneer men zijn drankje, bl. 18:

www.libtool.com.cn

℞. *Aquæ menthae pip. unc.* iv̄.
Aeth. ſulphur. alc. dr. i β.
Vini opii aromatic. gtt. XXX.
M. S. Alle kwartier uurs een lepel.

gebruikt heeft tegen den eerſten ſchrik of de eerſte beginſelen, dan zoeke men verder geneeskundige hulp, aan welke het op de meeste plaatſen nog al niet ontbreekt. Wij laten dan des Schrijvers opgegevene geneeswijze geheel aan hem over; *variis modis bene fit*, of: langs vele wegen bereikt men hetzelfde doel. Dit heeft ons reeds de ondervinding geleerd, dat ook onder deze plaag het individu zoo zeer onze aandacht verdient als bij elke andere ziekte. Die hier wél onderſcheidt, zal wél ſlagen, mits hij maar tijd om te handelen moge hebben. Niet het duistere der ziekte treft ons; het duister heldert zich ſpoedig op bij eene oplettende behandeling en vergelijkende lijkopeningen; maar de tijd..... het wordt nacht zonder voorafgaande ſchemering. Wij vereenigen ons wenſchen met de heilbede des Schrijvers over *Nederland* en deszelfs Koning.

Een woord aan het Publiek ten opzigte van het uitbreken der Cholera Aſiatica te Delft op den 24 Julij 1832.

Ne cures ea, quæ ſtulte miraris et optas
Discere, et audire, et meliori credere non vis?
HORAT. *Epist.* Lib. 1.

Te Delft, bij B. Bruins. 1832. *In gr.* 8*vo. f* :-50.

Offchoon het publiek doorgaans weinig heeft aan geſchillen, die tusſchen geleerden, en vooral Geneeskundigen, gevoerd worden, er kunnen evenwel gevallen zijn, waarin zij toch verdienen opgemerkt te worden. Meêderdaad betreft ook het onderhavig geſchil niet zoo zeer bijzondere gevoelens of verſchil derzelven, als wel het

www.libtool.com.cn

beſtaan eener daadzaak, welke, van nabij gezien, althans voor het *Delftſche* publiek zoo onverſchillig niet was. Partijen mogten in der tijd belang ſtellen, hoe de nu reeds overledene Geneesheeren VERBRUGGE en HOOGEVEEN over den aard der ziekte van zeker aanzienlijk man twistten, het kon ſlechts den lijder deren, dat beide Heeren ongelijk hadden, terwijl zij elk voor hun gevoelen ſtreden. Doch rusten zij allen zacht! Men moge hunner om hunne verdienſten nog gedenken, hun boekje is reeds, met zoo vele andere geſchriften van den dag, den gewonen weg gegaan. Wij durven den Heere WESTEROUEN VAN MEETEREN, wat zijn boekje betreft, wel geen beter lot voorſpellen; wij meenen uit zijn geſchrift zelve te kunnen opmaken, dat zijne eerzucht zoo verre niet ſtrekt. Hij verlangde echter zich te zuiveren van eene aantijging, alsof hij onnoodigen ſchrik over de ſtad *Delft* had gebragt, en wil doen zien, dat hetgeen hij deed uit geen ander beginſel voortvloeide, dan het heil zijner medemenſchen te behartigen. Geſteld eens, de Heer VAN MEETEREN ware te voorbarig geweest, deed hij dan zoo groot kwaad? Men had in zulk een geval het elkander vriendſchappelijk onder het oog kunnen brengen. Maar nu? Wij zouden, op het ergst genomen, zeggen: de Heer VAN MEETEREN heeft te vroeg gezien, hetgeen ſpoedig daarna zich verwezenlijkt heeft. Hij, die van het tegenovergeſtelde gevoelen, daarbij van een luid gelach heeft doen blijken, had wel mogen bedenken, dat zijn gelach menigeen bittere tranen had kunnen kosten, welke ten ſlotte altijd voor zijne rekening gekomen waren.

Wij willen tot geene ontleding van het ſtukje overgaan. De Schrijver heeft zijne tweede ſpreuk, van HORATIUS ontleend, wél betracht en is *kort* geweest; het vereischt dus niet veel tijd ter lezing. Zijne gezegden zijn ook zoo verſtaanbaar geſchreven, dat het boekje door elk kan gelezen worden, en wij wenſchen het vooral in handen zijner ſtadgenooten. Zij zullen daaruit zien, dat het doel van VAN MEETEREN goed, ja edel was.

Wij meenen den man ook te wél te kennen, om bij hem eenige andere drijfveer te vooronderſtellen. Het kan zijn, dat men in het eene oogenblik meer bezadigd is dan in het andere; maar dit is zeker, dat Dr. VAN MEETEREN niet gedwaald heeft. Het geval was Cholera, en zal dit blijven, in ſpijt van hem, die, volgens het verhaal van eenen ooggetuige, toen het lijk ter ſchouwing nog naauwelijks van deszelfs kleed ontbloot was, onder een luid gelach den kreet ophief, dat dit geene *Cholera Aſiatica* was. Nu, *Cholera Aſiatica* en *pulvis Algarothi* zijn geene dagelijks voorkomende dingen!

Dr. VAN MEETEREN ſtelle zich tevreden. De Heeren, welke de lijderes onder behandeling hebben gehad, hebben als mannen van eer gehandeld; hunne verklaring ſtrekt hun tot eer en moet hem voldoening zijn.

De verklaring, of liever het Rapport, aan Heeren Burgemeester en Wethouders te *Delft* gedaan, ſtrekt ten bewijze — men zoude bijna zeggen, dat de Heeren toen nog geheel onbekend waren met de uitgangen der Cholera. Hebben of hadden zij toen onder anderen het Rapport over de Cholera van onze Commisſie nog niet gelezen? Het zal ter zijner tijd aan waarnemingen niet ontbreken, waar de dood, op *apoplexia ſanguinea* gevolgd, bewezen zal worden en — evenwel CHOLERA voorafgegaan is! Heeren Burgemeester en Wethouders konden echter in dezen ſlechts hooren, en zullen zeker tevens niet beſlist hebben.

Doch genoeg. Wij waren reeds te uitvoerig. Wij zeggen van dit woord: het is een *kort*, *beſcheiden* en *waar* woord. De Heer VAN MEETEREN ga voort met kalmte nut te doen; het gezegde van Prof. VAN DER BREGGEN blijve ſteeds het zijne, en hij trooste zich, dat ontijdig lagchen dikwijls naderhand vrees aanjaagt. *Geneſis* XVIII: 15.

www.libtool.com.cn

Nagelatene Redevoeringen, door M. STUART. *Voorafgegaan van: Mijne herinneringen van* M. STUART, *door* N. SWART. *In II Deelen. Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. *In gr.* 8*vo.* 592 *Bl. f* 5-55.

Te lang bleef de aankondiging dezer ſtukken achterwege. Vele oorzaken, waaronder de gebeurtenisſen onzer dagen geene der minſte waren, hebben hiertoe bijgedragen. Intusſchen moge de late vermelding op nieuw ons den grooten man herinneren, die als *vates ſacer* voor de vaderlandſche geſchiedenis van onzen tijd hartelijk wordt teruggewenscht.

Deze *Redevoeringen* en *Verhandelingen* waren door den overledenen reeds voor de drukpers beſtemd, en dus zijn zij in waarheid *nagelaten*, zoodat deze nalatenſchap zonder heiligſchennis is opengeſteld en met volle vrijheid mag aanvaard worden.

De Eerw. SWART had zijne herinneringen van STUART den 17 Oct. 1827 voorgedragen in de Maatſchappij: *Felix Meritis*, en heeft door plaatſing van dezelve het lezend publiek zeer verpligt, aan hetwelk zij voorzeker welkom zijn.

Deze Verhandelingen (dit mogt 's mans zoon en uitgever van dit nagelaten geſchrift, G. VERRIJN STUART, met grond verſchen) zullen, even als zij bij STUART's leven met zoo veel genoegen als belangſtelling gehoord zijn, na zijnen dood geheel aan derzelver doel beantwoorden, namelijk het opwekken tot deugd, het verſpreiden van kennis en geleerdheid.

De aanſtipping van ieder ſtuk zal, vertrouwt Rec., den lezer niet ongevallig zijn. I. *Ter feestviering van het vijfentwintigjarig beſtaan van het gebouw der Maatſchappij: Felix Meritis*, 5 *Nov.* 1813. Het onderwerp kiest STUART eigenaardig. Het gebouw der Maatſchappij, hoezeer eene lofgroede waardig, leverde geen ſtof op tot doelmatig onderhoud, en werd daarom voorgeſteld: 1°. als een ſieraad van *Amſterdam*; 2°. als tempel voor den roem en de onſterfelijkheid van wetenſchap, kunstoefening en geleerdheid; 3°. als praalbooneel van wetenſchap, kunstoefening en geleerdheid. — Van het hoogſte aanbelang is het onderwerp in de twee volgende Redevoeringen. „De mensch is een zedelijk, dat is voor pligt en deugd gevoelig en vrijwillend wezen, zelfs in den onverlichten en onbeſchaafden ſtaat, en zijne zedelijke waarde, dat is zijne pligtopvolging en deugdbe-

II. *Over den invloed der Vrouwen op de grootheid en het verval der Romeinen.* „ Mijne gedachten hebben zich tot dit
„ onderwerp bepaald, welks verhandeling ik uwer letterm
„ allezins waardig achte. — Wij hebben ons aan geen tijd-
„ perk noch ſtaatsbijzonderheid willen bepalen, maar n
„ men ons overzigt algemeen; doch zullen daarbij met
„ letten op de grootheid en het verval in der *Romeinen* h
„ *rakter*, dan in derzelver eigenlijk rijksgebied." — III en IV. *Het huiſelijke leven der Romeinen.* De beide uitmuntende Redevoeringen leveren een' voortreffelijken *commentarius* op het *Epigram* van MARTIALIS, hetwelk in vertaling luidt:

„ Het eerſte en tweede uur heeft men tot groeten noodig;
„ Het derde maakt de keel der pleitbezorgers heesch;
„ Ten vijven toe heeft elk zijne eigen bezigheden;
„ Het zesde geeft wat rust; na zeven werkt men niet;
„ Van acht tot negen uur zijn ligchaamsoefeningen;
„ Het negende gebiedt het ſpreiden van den disch;
„ Ten tienen, EUPHEMUS! zult gij mijn verzen lezen."

De *ernſtige bezigheden* worden afgehandeld in de eerſte; de *vermaken* der *Romeinen*, die na den middag invallen, vinden in de tweede Redevoering plaats. Een *rijkgeſtoffeerd roovervolk* leert de geſchiedenis in de *Romeinen* kennen, hetwelk met een handeldrijvend volk in alles een groot *contrast* oplevert. — V. *Over de overwinning te* Palembang *in de maand Junij* 1821. De weinige vreugde over die zege, zelfs te *Amſterdam*, wekt den Redenaar op. „ Ik wil, ik moet u
„ u ſpreken over de overwinning te *Palembang*; en kunnen
„ mijne gevoelens de uwe worden, dan zal op ons geen
„ blaam van onverſchillig- en ondankbaarheid hechten, de
„ ſchandelijkſte, die ooit een vrije burger dragen kan." — VI. *De nagedachtenis van* HERMAN BOSSCHA *plegtig gevierd in de Maatſchappij: Felix Meritis, op den* 8 *Febr.* 1821. De namen van BOSSCHA en STUART waardig. — VII. *Over het Gebarenſpel.* De lof, aan eene HÄNDEL-SCHUTT toegezwaaid, geeft den Redenaar aanleiding, over het gebarenſpel te ſpreken. De ſlotſom is echter geene aanbeveling, als zijnde dit ſpel zeer gebrekkig, in vergelijking van het hoogere treurſpel. — VIII. Q. ROSCIUS *de Tooneelſpeler.* Verontwaardiging, dat een kind van zes jaren in nieuwspapieren *de jonge* ROSCIUS wordt genoemd, dringt

www.libtool.com.cn

STUART tot eene Lofrede op den *Romeinſchen* tooneelſpeler, wiens verdienſten nu naar waarde en waarheid vermeld worden. — IX. PERICLES, *als ſtichter van de* Atheenſche *heerſchappij in wetenſchap en kunst en ſmaak.* „ *Athene* werd „ door hem de troon der wetenſchap en kunst. Hij was „ hiertoe bevoegd door eigene oefening en ſmaak. Het op„ perbewind van ſchier eene halve eeuw ſtelde hem daartoe „ in ſtaat, en zijn karakter maakt hem de vergoding in het „ heiligdom der kunſten waardig. U dit te toonen, is de „ taak, welke ik mij heb opgelegd." — „ De twee Verhan„ delingen," zoo berigt ons 's mans zoon, „ *over het Noodlot bij de Ouden* en *over de Scherts van* SOCRATES, „ waren, om derzelver belangrijkheid, opgenomen onder de „ Gedenkſchriften van het Koninklijk Inſtituut, en zijn met „ vergunning op nieuw uitgegeven." Dit berigt is, ook zonder verſlag en aanbeveling van onze zijde, voldoende, om de Xde en XIIde Redevoeringen in dezen bundel ruimſchoots aan te bevelen. — XI. *Over den Zelfmoord bij de Ouden.* „ O hoe bloedt mij nog het hart, ſinds mijne hand „ den dood van CATO, CASSIUS en BRUTUS ſchreef; — „ hoe verdubbelt mij die ſmart, zoo dikwijls mijne lezers zich „ even geroerd vertoonen aan mijnen geest; en hoe vaak „ bekruipt de vrees voor het gevaarlijke van hun voorbeeld „ mij, hetwelk zich met geene enkele aanmerking, zoo ligt „ vergeten, laat verhoeden! Gansch vol van zulk gevoel, „ hetwelk ik mij geenszins ſchame, vindt zich mijn geest, „ daar ik u heden onderhouden mag, alleen bepaald tot den „ *Zelfmoord bij den Ouden*, omtrent welken ik, gedachtig „ aan het vak, waarin ik ſpreken moet, geheel letterkundig „ wil verkeeren, zoodat de oude letteren alleen in de ge„ ſchiedenisſen zelve ons wapenen tegen alien verkeerden „ denkbeeld en invloed van een misdrijf, hetwelk, uit hoof„ de van deszelfs affchuwelijkheid, evenmin uitdrukkelijk „ door de Wet van MOZES of door het *Evangelium* wordt „ verboden, als de wetten van SOLON bij de *Atheners* van „ den Vadermoord gewaagden." — XIII. *Over de Geſchiedenis en den Geſchiedſchrijver in het algemeen.* „ Ik wensch „ het gehoor, hetwelk gij mij heden vergunt, aan te wen„ den tot eene voordragt mijner gedachten over dit onder„ werp, mij gemeenzaam door veeljarige oefening, en hoogst „ belangrijk door nieuwe geſchiedkundige beſtemming. — De „ aard, het doel en de vereischten der Geſchiedenis, *in de*

„ *eerſte plaats*, en de redelijke en zedelijke vereischten van
„ den Geſchiedſchrijver, *in de tweede*, met u na te gaan en
„ te overwegen, is de leiding, welke ik aan dit onderhoud
„ meen te moeten geven."

In plaats van beoordeeling, of iets, dat hiernaar zweemt, acht Rec. het voegzamer en nuttiger, het oordeel van den allezins bevoegden SWART over den beroemden STUART aan te voeren, dat door de lezing dezer uitmuntende Redevoeringen volkomen geregtvaardigd wordt: „ Wij hebben nog een ver-
„ mogen in hem als redenaar op te merken, — zijne wonder-
„ bare bekwaamheid, om bij iedere gelegenheid, over elke
„ ſtof, gepast te ſpreken, en, gelijk men zegt, van alles
„ iets te maken. Sedert verſcheidene jaren heeft deze Maat-
„ ſchappij (*Felix Meritis*) hare uitdeeling van eereprijzen,
„ aan teekenaars en ſchilders, met eene redevoering of lof-
„ dicht gevierd; en velen ondervonden de moeijelijkheid,
„ om, zonder eigene genoegzame kunstkennis, voor een ge-
„ mengd gehoor toepaſſelijk en vruchtbaar voor geest en
„ hart te ſpreken. Maar STUART, die, als een der eerſte
„ ſprekers, het pad te banen had, ſchetſte de verpligting der
„ menschheid aan de teekenkunde, op eenen even leerza-
„ men als hartroerenden toon. — — Wat het algemeen ge-
„ ſprek, hetzij binnen de muren van dit gebouw, of in
„ uitgebreider kring, aan de hand gaf, ſchikte zich voor
„ hem van zelve. Gaf teekenkunde als prijsſtof ter bewer-
„ king voor het penſeel op: MARIUS *op de puinhoopen van*
„ *Carthago*, ſtraks was STUART gereed, om ons die ge-
„ beurtenis in het allertreffendst licht voor te ſtellen. Had
„ eenmaal elk den mond vol van den jongen ROSCIUS, een
„ kind, door de *Londenſche* groote wereld om zijne tooneel-
„ kundige bekwaamheid gevierd, welhaast leerde ons de *Ro-*
„ *meinſche* Geſchiedkenner, vol verontwaardiging, den groo-
„ ten man ſchatten, wiens naam hij aldus ontheiligd achtte.
„ Later vervulde NAPOLEON de wereld met zijnen roem
„ en geweld; en de vergelijking van dezen met KAREL
„ DEN GROOTE, een ſpel voor STUART's kennis en ſcherp-
„ zinnigheid, hield onzen geest opgetogen."

Alles, wat hier geleverd wordt, bewijst ook in STUART zelven de naauwe verwantſchap der kunſten, welke hij zoo voortreffelijk heeft aangewezen. Daardoor ſprak hij over alles gemakkelijk, en niet als bloot kunstminnaar. „ Met de geſchie-
„ denis in de hand," zoo ſprak de man zelf, Iſte D. bl. 268,

www.libtool.com.cn

„ heb ik dikwijls naar het geſchiedpenſeel omgezien, en wage „ ik het, over het *hiſtorieſchilderen* te ſpreken." Juist deze zijne bevoegdheid bewaarde hem, ſchoon dikwerf voor kunstregters optredende, altijd voor een oordeel als dat van HANNIBAL over PHORMIO.

Ook deze Redevoeringen zijn STUART waardig, en mogen op algemeenen bijval en groote belangſtelling blijven rekenen. Zulk eene nalatenſchap, van zulk eene hand, ontvangt men zeer zelden!

De correctie kon, vooral in het IIde Deel, beter zijn. Eenige eigennamen zijn ook verkeerd geſpeld: CLODIA voor CLOELIA, VULTURIA voor VETURIA, ARCHIUS voor ARCHIAS, ATHYANAX voor ASTYANAX, PARRHASCUS voor PARRHASIUS, RUCKERSSELDER voor RUCKERSFELDER, WASSCHENBERG voor WASSENBERGH, enz.

Beſpiegelingen over den aard en de ontwikkeling onzer Taal, door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 551.)

Bl. 31. RIJK, *als bijv. naamwoord, beteekende eigenlijk* MAGTIG, *in welken zin het in de* TWEEDE *eeuw onzer jaartelling voorkomt: Dag hinn rijkur*, d. i. *Dag, de magtige* enz. Daar *IJsland* in de *tiende* eeuw door *Deenſche* vlugtelingen bevolkt werd, is dit denkelijk eene drukfout, en men leze *in de* TIENDE *eeuw.* Doch had hier niet eene noot of citatie bij behoord?

Bl. 42—45. Recenſent helt wel over tot het gevoelen des Schrijvers over de buiging der voornaamwoorden, zoodat *mij* b. v. niet van een' verloren gegaanen eerſten naamval afkomſtig is, maar *I*, *ik*, *ἐγὼ*, *ego*, *je*, enz. noodwendig onregelmatig zijn. Men moet den Schrijver lezen, om dit ontwikkeld te zien.

Bl. 56 en 57. *Het voorzetſel* AAN *geeft toevoeging, aanhechting te kennen, en regeert, gelijk men het noemt, den* derden *naamval.* Het voorzetſel AAN *regeert niet*, maar *omſchrijft* den derden naamval, terwijl het daarentegen den vierden naamval *regeert.* Wijders zou geen woord met het voorzetſel *van* worden zamengeſteld, wegens zijne natuurlijke *affluitende* kracht. Om *die* reden kan dit niet zijn: want

af in *afwerpen* b. v. is even afstuitend, en echter zijn er vele zamengesteldeu met *af*, gelijk de Schrijver zelf erkent.

Bl. 77 en vervolgens, *over de gelijk- en ongelijkvloeijende Werkwoorden*. Schoon de Schrijver, met BILDERDIJK, *a-en*, *e-en*, *i-en*, *o-en* en *u-en* als oorspronkelijke werkwoorden aanneemt, en ook hier weder alles put uit den boezem der onbekende taal, welke hij onderstelt ten grondslag ook der onze te liggen; zoo beweert hij, (wel verre van met wijlen genoemden Taalkenner de vorming van 't verledene in klankverandering of verdoffing te zoeken, en de ongelijkvloeijende praeterita voor de oudste, de gelijkvloeijende voor later ontstaan te houden) integendeel, dat de uitgang *de*, thans bij velen verhard tot *te*, het kenmerk van het verledene was; dat de ongelijkvloeijende praeterita ontstaan zijn uit vermenging der dialecten, en de uitgang *de*, bij het daardoor veroorzaakte klankverschil overtollig geworden zijnde, vervolgens dikwijls in onbruik raakte, terwijl echter somwijlen ook de uitgang niet geheel verbannen werd. B. v. *kunnen* en *konnen* zijn twee verschillende vormen. *Kunnen* heeft men behouden in het tegenwoordige; *ik konde*, regelmatig van *konnen*, is het verledene geworden. Nu bestaat er klankverschil, de uitgang wordt overtollig, en men zegt doorgaans *ik kon*, schijnbaar ongelijkvloeijend praeteritum van *kunnen*. Ook deze en meer andere redekavelingen des Schrijvers komen ons zeer aannemelijk voor.

De *opmerkingen over den geest des volks, getrokken uit de spreekwijzen*, en hetgeen er gezegd wordt over *den volksgeest, blijkbaar in de vorming en wijziging der taal*, behelzen veel, dat behartiging verdient, inzonderheid met betrekking tot den invloed der *Engelschen*, *Spanjaarden* en *Franschen* op onze letterkunde, ja zelfs ook op de taal des gemeenzamen omgangs. Later verkreeg ook *Duitschland*, zoo als de Schrijver gegrond opmerkt, niet weinig gezag, ten gevolge onzer zucht, om veelal de vreemdelingen na te volgen.

Minder bevalt ons de *beschouwing der Tusschenwerpsels, als de overgang tusschen geluid en spraak*; niet wat het hoofddenkbeeld betreft: want wie zou er aan twijfelen, of de Tusschenwerpsels maken inderdaad zulk een' overgang uit? Zelfs eenige opmerkingen vinden wij juist; b. v. bl. 134, dat de tamme hond meerdere en duidelijker geluiden voortbrengt, dan zijn wilde stamgenoot in de bosschen; dat dus de dieren ook voor eenige ontwikkeling vatbaar zijn, enz.

www.libtool.com.cn

Maar de vergelijking van de Tusschenwerpsels met een *point d'orgue* in de muzijk komt ons gekunsteld voor: want door de aanmerking, dat de Tusschenwerpsels vaak vooraan worden geplaatst (gelijk in waarheid geschiedt), verliezen wij het derde van vergelijking; tenzij men dat alleen daarin wil vinden, dat de Tusschenwerpsels *altijd*, en het *point d'orgue vaak*, zoo als de Schrijver zegt, of liever *somwijlen*, het gevoel aanduidt. Ja! zwak en gekunsteld is zulk eene vergelijking. Wij laten dit over aan de beoordeeling onzer Lezers, en zijn niet voornemens, over dit onderwerp in dispuut te treden. Alles hangt hier af van de overtuiging nopens de juistheid der overeenkomst al of niet.

De aanteekening op bl. 3, te vinden bl. 147, schijnt ons gedeeltelijk onjuist. *Want de oude Hollandsche Kronijk van* 1254 (zegt de Schrijver) *is weinig beduidend. Zie* YPEY, *Geschied. der Nederl. Tale, bladz.* 314. Doch zulk eene *Kronijk* bestaat er niet. Het is slechts eene *Keur*, en wel de *beroemde* Keur van WILLEM II, Roomsch Koning, aan *Middelburg* gegeven, welke, als het oudste, oorspronkelijk *Hollandsche* Diploma, voor de Taalkunde allerbelangrijkst is. Zie YPEY, ter aangehaalde plaatse, en KLUIT's *Cod. Dipl.* p. 654. Denkelijk komt de vergissing door de haast, waarmede de geleerde Schrijver, op de voorposten, zijne aanteekeningen gemaakt heeft. Maar wij herhalen: waarom niet liever met de uitgaaf gewacht, of door eenig geletterd vriend, die niet in het leger was, het handschrift, vóór de uitgaaf, laten verbeteren?

Intusschen danken wij den Heer Mr. VAN DEN BERGH voor al het goede, dat hij geleverd heeft, en wenschen hem tijd, lust en krachten, om op de ingeslagene loopbaan gelukkig voort te gaan.

Proeve eener Geschiedenis van het Koningrijk der Nederlanden. 1815—1832. *Door* A. J. LASTDRAGER. *Iste Aflevering. Te Amsterdam, bij* Lastdrager en Lorié. 1832. *In gr.* 8*vo.* *IV en* 104 *bl. f* 1-:

De Heer LASTDRAGER, gunstig bekend door zijn *Gedenkstuk der verlossing en herstelling van Nederland*, 't welk in 1817 den Eereprijs, door den Admiraal VAN KINSBERGEN uitgeloofd, behaald heeft en door de Maatschappij *Tot*

Nut van 't Algemeen uitgegeven is, onderneemt thans een werk van grooter omvang, en biedt daarvan zijnen Landgenooten, onder den zedigen titel van *Proeve*, eene eerſte Aflevering aan.

Bij de bewerking dezer *Geſchiedenis van het Koningrijk der Nederlanden* ſedert 1815 heeft de Schrijver zich vooral WAGENAAR en STUART ten voorbeeld geſteld. Deze eerſte Aflevering bevat, behalve eene Inleiding, twee Hoofdſtukken; het eerſte is getiteld: *Herziening der Grondwet en invoering van dezelve. Vereeniging*; het tweede: *Van de oprigting des Rijks tot aan de invoering van het ſtelſel van belasting bij den oorſprong.* Dit laatſte Hoofdſtuk bevat hoofdzakelijk een naauwkeurig en uitvoerig verſlag van het verhandelde in de zitting der Staten-Generaal van 1816.

Volgens het berigt op den omſlag, zal de volgende Aflevering aanvangen met een *Overzigt van de verſchillende gebeurtenisſen, ſedert den ſlag van Waterloo tot het einde van het jaar* 1816. Wij maken hieruit op, dat de Schrijver voornemens is, telkens eerst breedvoerig het verhandelde in de Staten-Generaal, en daarna de gebeurtenisſen, in dien zelfden jaarkring voorgevallen, op te geven. Het volgende ſtuk zal alzoo op nieuw met 1815 aanvangen, en het is dus nog niet mogelijk, des Schrijvers wijze van behandeling der Geſchiedenis te beoordeelen. Wij vermeenen echter, nu reeds, uit de voor ons liggende Proeve te mogen beſluiten, dat wij een zeer belangrijk en allernuttigst werk te verwachten hebben, 't welk echter, op dezelfde breede ſchaal als deze Proeve voortgezet wordende, noodwendig eenige boekdeelen vereiſchen zal.

Staat- en Geſchiedkundig Overzigt van de Belgiſche Omwenteling in 1830—1831, *in betrekking tot het oude Nederland, door* F. J. HALLO. *Te 's Gravenhage, bij* J. P. Beekman, Hz. 1831. *In gr.* 8*vo. XII en* 272 *Bl. f* 2-50.

Het doel van den Schrijver was niet, om eene volledige geſchiedenis van den Belgiſchen opſtand, en van hetgeen daarvan het gevolg is geweest, te leveren, maar alleen, om een overzigt te geven, waarin het voornaamſte geboekt, en, naar mate van het meerder of minder belang, meer of minder breedvoerig ontwikkeld werd. Het verhaal loopt van het

www.libtool.com.cn

begin van den opſtand tot aan de verkondiging van het beſluit, om gewapenderhand de regten van Oud-Nederland te doen gelden. Wat de geſchiedkundige waarheid betreft, wij vonden niet, dat aan dezelve ergens is te kort gedaan. Veel is hier goed uiteengezet: bijzonder is in het laatſte gedeelte de handelwijze der Londenſche Conferentie, ten opzigte van Holland en deszelfs braven Koning, met de vereischte breedvoerigheid en naauwkeurigheid beſchreven en in het ware daglicht geſteld. Ook onderſcheiden zich voordragt en ſtijl voordeelig boven de *Bijdragen tot de Geſchiedenis der Nederlanden*, door denzelfden Schrijver in 1830 in twee deelen uitgegeven. (Zie ons Tijdſchrift voor 1831. bl. 464 en volg.) Doch de taal zelve, hoezeer mede beter dan die der Bijdragen, geeft tot vele aanmerkingen aanleiding, waarbij alles onmogelijk op rekening van den Corrector kan geſteld worden. Zoo noemt de Schrijver op bl. 1 zijn werk een *ſtatisch* overzigt. Door *Statika* verſtaan wij niet de Staatkunde of Politiek, maar de Weegkunde, een deel der *Mechanika*. Een *ſtatiſtisch* overzigt te leveren, was het doel des Schrijvers niet, gelijk dit ook beter bij geographiſche beſchouwingen, dan bij het verhalen van elkander opvolgende gebeurtenisſen, te pas komt. Hij meende dus een *ſtaatkundig* overzigt, hetgeen wij, indien wij noodeloos uitheemſche woorden wilden gebruiken, *politisch* of *historisch-diplomatisch* zouden noemen. Even onnaauwkeurig zijn de volgende uitdrukkingen: bl. 12. *Luxemburg, bleef onder bondsvesting van Duitschland*; bl. 13. NAPOLEON *zijn Leger werd verſlagen*; bl. 33. AU *place de la Monnaie*; bl. 70. *eene Leening* AD *twintig millioenen guldens*; bl. 79. *de Taurnaars* (?) *en Leuvenaren*; bl. 129. *de voormalige afgezant* PIRSON (lees: afgevaardigde); bl. 184: *de Belgen bewilligde(n) hierin*; *zij bejegende(n) de Conferentie*, enz. enz. Dit laatſte, het gebruiken namelijk van het enkelvoud voor het meervoud van den derden perſoon, is in dit boek menigvuldig en zeer hinderlijk. — Als drukfouten beſchouwen wij, bl. 4, *werden verbroederdt*; bl. 20. *cencuur*; bl. 83. *anceinte*; bl. 108. PONCOMBY, enz. enz.

Eene enkele aanmerking vinden wij ons verpligt nog in het midden te brengen, om voor te komen, dat, op gezag van anderen, geene dwalingen met de waarheid vermengd worden. Op bl. 3 zegt de Schrijver: „De algemeene wa„pening voor dezen verbazend grooten veldtogt" (van 1812

www.tiptool.com.cn

maar Rusland) „ had natuurlijk in de Nederlanden schrik en „ veel morren verwekt; te meer, daar van de 600,000 man„ nen der eerste klasse, 100,000 ter bezetting der kusten en „ havens werden opgeroepen, *met name uit de Hollandsche* „ *Departementen.*" In eene noot geeft de Schrijver zijne bron hiervoor op, te weten VAN KAMPEN, *Verkorte Gesch. der Nederl.* IIde D. bl. 449 (494). Men vindt dan ook bij dezen woordelijk hetzelfde gemeld, en zoude er uit moeten besluiten, dat de laatstgemelde 100,000 man *bepaaldelijk* uit de Hollandsche Departementen genomen zijn. Wanneer men echter de Decreten van 14 Maart 1812 en 5 April 1813 (*Bull. des Lois*, n°. 424 en 493) naziet, zal men bevinden, dat hier te lande in 1812, buiten de gewone Conscriptie, slechts ongeveer 2800, en in 1813, behalve de *Gardes d'honneur* en de gewone Conscriptie, slechts 1261 man als kustbewaarders geligt zijn. Bij den Geschiedschrijver VAN KAMPEN is dit dus eene eenigzins onnaauwkeurige uitdrukking, die, door anderen, op zijn welgevestigd gezag, onbezorgd nagschreven zijnde, van lieverlede eene onwaarheid in de Geschiedenis zoude helpen voortplanten.

Gustaaf Adolf, of de Veldslag bij Lutzen, Treurspel, naar het Fransch van LUCIEN ARNAULT, *door* C. G. WITHUIS.

(*Vervolg en slot van bl.* 548.)

In het *derde Bedrijf* ontvangt GUSTAAF in zijne tent zijne gemalin ELEONORA en zijne dochter CHRISTINA (welke laatste voor een kind van *zes* jaren wel wat te schrander en beredeneerd schijnt, doch waarbij men niet moet vergeten, dat die naderhand zoo beroemde Koningin CHRISTINA het wonder van hare eeuw was; echter zoo als dat meisje naderhand, in het vijfde Bedrijf, er op doordraaft, wordt het voor zulk een kind al te onwaarschijnlijk). ELEONORA verhaalt onder anderen, hoe hare tusschenkomst bij *Weissenfels* het leven van een' gevatten verspieder (dat is, van den ons nu reeds bekenden FREDERIK) gered heeft. OXENSTIERN meldt vervolgens aan GUSTAAF, dat het doel der *Zweedsche* Afgevaardigden was, om op den vrede aan te dringen; dat dit bij den vijand bekend was, en PICCOLOMINI daarom op dezen eigen' dag de vredesvoorstellen gedaan had. Nu wordt het achterdoek der tent geopend, en men ziet een

www.libtool.com.cn

leel des legers onder de wapenen. De Afgevaardigden worlen toegelaten, en komen weldra uit voor het oogmerk hunier komst. GUSTAAF laat zich kroon en ſchepter brengen, geeft dezelve daarop den Rijkskanſelier terug, en doet afband van den Troon. Hiertegen verheft zich de kreet van iet leger en de ſtem der Afgevaardigden. GUSTAAF laat ich overhalen, om het gezag weder aan te nemen. Nu verangt men, dat hij CHRISTINA als aanſtaande Koningin roone. ELEONORA treedt met CHRISTINA binnen, en le plegtigheid wordt indrukwekkend volbragt. Allen verrekken onder het gejuich van: Leve de Koning! — vervolgens verwijderen zich ook gade en dochter. GUSTAAF ontboezemt zijne wenſchen, daar hij zich ontwapent, en vlijt ich op een veldbed ter ruste. Hij ſluimert in. Langzaam reedt FREDERIK binnen; verwondert zich, hoe een dwinland zoo gerust kan ſlapen, en haalt eene pistool uit de borst. Op het oogenblik wordt GUSTAAF wakker. Echter ſchiet REDERIK nog, maar mist. CHRISTINA en ELEONORA ellen in, en, daar de Vorſtenmoorder een' dolk trekt, werpt LEONORA zich tusſchenbeiden. Hij herkent moeder en ochter, en werpt den dolk weg. Daar naderen OXENTIERN, Officieren en ſoldaten. FREDERIK wordt gegreen, en men wil hem nog dien nacht voor den krijgsraad brenen. GUSTAAF wilde wel genade bewijzen, maar OXENTIERN vordert, dat van de wet niet worde afgeweken, FREDERIK zelf zegt, de martelaarskroon te wenſchen. GUSTAAF komt ons *al* te genadig voor. Ook moest het chterdoek der tent, toen de Afgevaardigden vertrokken, ſloten zijn geworden: want nu legt GUSTAAF zich te ſlaen in eene tent, die wijdewaag openſtaat. Dit is *al* te ertrouwelijk, en dat in een legerkamp!)

Het *vierde Bedrijf* begint met een geſprek, waarin GUSAAF weder zijne gezindheid, om vergiffenis te ſchenken, an OXENSTIERN openbaart, en deze er op aandringt, at men ten minſte beginne met de wet te gehoorzamen. Veldra komt de Krijgsraad bijeen. LAUENBURG zoekt ruchteloos zich te verſchoonen, en zelfs valt op hem het ot, om Voorzitter te zijn. FREDERIK, voor den Krijgsaad gebragt, gedraagt zich met die ſoort van grootheid, aar zulk een dweeper voor vatbaar is; zoekt voor zichzelen geene verontſchuldiging, en weet LAUENBURG door ijne antwoorden te redden. Zeer ſchoon is dit tooneel, het

het *Oostenrijksche* leger vernomen. OXENSTIERN verschijnt, en kondigt aan, dat alle bijstand te laat is. GUSTAAF wordt binnengedragen op eene draagbaar. Na nog de noodige bevelen gegeven te hebben en zijn verder plan te hebben medegedeeld, breedvoeriger dan voor een' doodelijk gewonde *mogelijk* is, neemt hij voor eeuwig afscheid van de zijnen, hoort nog den triomfkreet des legers, ziet een' Onderofficier met de veroverde vaandels aankomen, en sterft. De *Zweden* zweren trouw aan CHRISTINA en de Regentes ELEONORA. Vervolgens komen de krijgsgevangen gemaakten, PICCOLOMINI en andere Hoofdofficieren, ontblooten hunne hoofden, en leggen hunne zijdgeweren voor het doodbed van GUSTAAF. PICCOLOMINI besluit het stuk met deze woorden:

„ Hoewel hij ons verwon,
„ Deel ik uw diepe smart, doordrongen van zijn waarde;
„ Bij't lijk eens grooten mans rouwt niet één volk, maar de aarde."

Wij verheugen ons, dat dit, in weerwil der aangewezene gebreken, toch zeer schoone stuk in onze taal zoo goed vertolkt is. Want, schoon een Vertaler wel nimmer op de eer der vinding kan aanspraak maken, is het *goed* vertalen van een Treurspel in dichtmaat niet gemakkelijk, en WITHUYS heeft zich, ook bij de zoo moeijelijke, kort afgebrokene gesprekken, uitmuntend van zijne taak gekweten. Eenige zwakheden vielen ons echter in het oog; b. v. *'k Won dien Ministervorst* (RICHELIEU) *ce Ministre-Roi* (*c'est à dire qui agit en Roi*) is goed Fransch; maar *Ministervorst* is geen goed Hollandsch, evenmin als b. v. *het Koningschap* - LEOPOLD zou zijn voor *la Royauté* LÉOPOLD, of *het Volk-Koning* voor *le Peuple-Roi*. *Den moed eens laffen ziels*, enz. (bl. 46): waarom niet: *Den moed eens lafaards en den roem van een' verrader?* Voorts bl. 58. *Dat schandverdrag wil men*, enz.: waarom niet: *Men wil dat schandverdrag tot elken prijs dan koopen?* Bl. 69. *Haar wetten zullen 't land met nieuwe kracht* BESPROEIJEN (rijmwoord op *bloeijen*). *Hoe zal de nijverheid door haar bescherming bloeijen!* Waarom zegt nu niet de derde Afgevaardigde: *De kracht van 't land in schaauw van hare wetten groeijen?* Bl. 108. *Die aftogt is een vond, schoon hij een vlugt* BETEEKENT; liever: *wil schijnen*, en dan een ander rijmwoord in den voorgaanden regel. Daar er hier toch eenige *tautologie* heerscht, ware het gemakkelijk, die plaats wat om te

www.libtool.com.cn

verken en krachtiger te maken. Bl. 122. Hoe hard is die 'erſificatie:

„ —— Op het punt, dat 't met mijn' vinger teeken,
, Moet men de legerlijn van Wallenſtein doorbreken."

Over het geheel geeft de Heer WITHUYS zich te veel oe in harde afkappingen en in het lang maken van korte ettergrepen: en daar in een *vertaald* ſtuk de verſificatie ijna al de verdienſte is, tenzij men *belangrijke* verbeterinen zich veroorlove, (en dit laatſte heeft WITHUYS niet edaan) zoo vordert elke onnaauwkeurigheid onze berisping. n die onoplettendheden hinderen hier zoo veel te meer, mdat het ſtuk zoo ſchoon, en in 't algemeen de vertaling zoo él geſlaagd is. Maar Recenſent hoopt weldra op tooneelarid van den Heer WITHUYS zelven eens andere aanmerkinen, dan over de verſificatie en de taal, te kunnen maken; t is: hij hoopt, dat WITHUYS ons Tooneel met een rſpronkelijk ſtuk eerlang verrijken zal, hetwelk dan mishien wel aanleiding tot bedenkingen op vinding, voorſtelng enz. zal geven, maar tevens gelegenheid tot hulde aan et genie des vervaardigers, die te veel Dichter is, om niet lf een Treurſpel of ander tooneelſtuk te kunnen zamenſtellen.

---

edenkſchriften van en door Frank Floriszoon van Arkel. Tweede verbeterde Uitgave, voorzien van eene Opdragt en aanprijzende Voorrede van den vermaarden Heere Lubbert Ignatius Bril, Junior. Met gegraveerden Titel en Platen. Te Amſterdam, bij J. van der Hey en Zoon. 1832. *In gr.* 8vo. *XXVI en* 211 *bl. f* 2 - 80.

Diegenen onzer lezers, welke zich deze *Gedenkſchriften* g uit het Mengelwerk van den *Rec. o. d. Rec.* herinneren, allen wel begrijpen kunnen, dat de Redacteur der *Letteroefeningen* ons geene gemakkelijke taak heeft opgelegd, met ns de afzonderlijke uitgave van genoemde Gedenkſchrifn ter beoordeeling toe te zenden; niet alleen, omdat het algemeen de beoordeeling van *ſatyrieke* geſchriften niet er gemakkelijk is, maar nog veel meer, omdat ons Tijdrift in het onderhavige werkje meermalen, op eene enkele laats zelfs duchtig, van de taart krijgt. Gelukkig, echter,

www.libtool.com.cn

dat de *Letteroefenaars* niet de eenigen zijn, die hun beſcheiden — of onbeſcheiden? — deel ontvangen; en al ware dit zoo, dan zouden wij nog tot geen' prijs, om deze reden alleen, een boek, dat zulks overigens niet verdient, *atro carbone notare.* (Do. NELLIUS zou dit zeker vertalen: *duchtig vegen.*) En wilden wij nu hier kwaad met kwaad, dat is dan nepen en neepjes met gelijke munt vergelden, zoo werd onze Recenſie eene verzameling van *Gedenkſchriften contra* FRANK FLORISZOON VAN ARKEL, hetgeen zij noch worden moet, noch worden mag, noch worden zal.

Van het overige zwijgende, moeten wij evenwel van bl. 195, waar het *Bezoek bij* BILDERDIJK in No. II onzer *Letteroefeningen* van dit jaar wordt aan de kaak gezet, ja onbarmhartig gegeeſeld en eerloos verklaard, met een enkel woord het onze zeggen. Wie de *bezoeker* bij BILDERDIJK is, weet Rec. niet, en het is hem ook onverſchillig. Dat het iemand is, die de *ware* verdienſten van den geleerden Dichter onpartijdig erkent, blijkt zonneklaar, en daarmede zijn karakter, als ſchrijver *ſine ira et ſtudio.* Het is tevens iemand, die, en bij ons geeft dit eerder een' goeden dan kwaden dunk, niet behoort tot die blinde napraters van den vermaarden man, welke men vrij algemeen met den naam van zijne vereerders aanduidt. Bovendien is het iemand, wien BILDERDIJK ſlechts zeer oppervlakkig kende. En wie, die nu 's mans karakter eenigzins kent, zal het er voor houden, dat dit geſprek zoo geheel *vertrouwelijk* geweest zij, als de Heer VAN ARKEL het wil doen voorkomen? De *gemelijke bui* ſchenken wij hem. Wanneer had BILDERDIJK in de laatſte jaren zijns levens eene *niet gemelijke*? Ja; wanneer de ſchrijver van het bedoelde artikel een *vertrouwd vriend* van BILDERDIJK geweest ware, voor wien deze zijn hart eens regt vertrouwelijk had uitgeſtort, wij zouden het dan *gemeen* noemen, er iets van mede te deelen, want de vriendſchap moet een vertrouwelijk geſprek als een heilig geheim bewaren; maar dat was hier het geval niet. Mannen, die zich eene zoo zeldzame vermaardheid hebben verworven, zijn na hunnen dood het eigendom der Geſchiedenis; en gelijk het vrijſtaat, hun karakter te beoordeelen, zoo mag men elke bijdrage daartoe, ook een geſprek met een' vreemden, voor gewigtig houden; en zij, die dit *Bezoek*, uit eerbied voor de nagedachtenis van den man, die *zulke* gevoelens aan den rand van het graf aan *vreemden* mededeelt, hadden willen zien te-

www.dbnl.org

ruggehouden, toonen, hoeveel nader de kunst hun aan het harte ligt, dan godsvrucht en Evangelie. Moet dan alles, wat die nagedachtenis ſchandvlekt, maar worden vergoelijkt, of aan eene gemelijke bui toegeſchreven? Moet dan BILDERDIJK de eenige zijn, van wien men het goede ook voor de nakomelingſchap uitbazuint, terwijl men zijne donkere zijde bedekt? Was het dan ook gemelijke bui, dat zaaijen van twist en wantrouwen tegen 's lands beſtuur, hetgeen gelukkig geen of althans zeer weinig kwaad gedaan heeft? Dat ſchenden van KEMPER en BORGER, mannen, die hij bij hun leven niet aan durfde? Dat misbruiken van zijn heerlijk dichttalent tot de ontuchtigſte vuilbekkerij? En hoe zeer zouden wij dusdanige vragen nog kunnen vermenigvuldigen!

Ten ſlotte. Iemand uit te krijten, als die een' ander' verdoemt, gaat gemakkelijk; maar wij dagen hem, die zich onder den naam VAN ARKEL verbergt, en ieder' ander' uit, om in het aangevallen ſtukje daarvan eene ſchaduw te vinden. Het ſtaat er ten opzigte van hetzelve wel niet uitdrukkelijk; maar men gevoelt wel, waar de ſchrijver heen wil. Het had den Heer VAN ARKEL vrij wat ſraaijer geſtaan, indien hij, die zoo tot verſchooning in het oordeel over anderen aanſpoort, onpartijdig genoeg geweest ware, om den gematigden toon in het *Bezoek* enz. op te merken. Er zijn dingen, die voor geene ſatyrieke behandeling vatbaar zijn; daaronder behoort ook, eene vlek te werpen op iemands zedelijk karakter. En hiermede ſtapt Rec., die over deze zaak thans zijn *eerſte*, maar ſtellig ook *laatſte* woord gezegd heeft, van dit gedeelte der Gedenkſchriften af.

Voor het overige heeft Rec. van de herlezing dezer Gedenkſchriften zoo veel genoegen gehad, dat het ondankbaar zou zijn, indien hij ze niet van geheeler harte aanprees. Het is een regt geeſtig, vrolijk en onderhoudend boek, waar de zoo gevaarlijke klip van het *bas comique* doorgaans gelukkig in vermeden wordt. Er is nog al veel in, dat op de tijdsomſtandigheden betrekking heeft, waardoor de lezing thans inzonderheid dubbel wordt veraangenaamd. Taal- en dichtlievende Genootſchappen; de roemrijke Omwenteling; de Conferentie, en wat niet al, ontvangen menigen veeg uit de pan, of, wil men, uit de pen. De beelden zijn ten deele *zeer* grappig, b. v. het *principe* van *non-interventie* de veiligheidsklep der politieke ſtoombooten van Europa; de *interveniérende non-interventie* te Ancona, een klein familiege-

www.iboboi.com.cn

ſchil tusſchen den Heiligen Vader en de oudſte Zonen zijner Kerk, dat op een' daartoe te houden familieraad, ten overſtaan van zich daartoe belangeloos aanbiedende gewapende Vrederegters, voor eeuwig zal vereffend worden, enz. Stijl en behandeling zijn te bekend, om er eene proeve van te geven. Wanneer de Satyre hier en daar wat dieper verborgen ware, het werk zou er niet bij verliezen; en indien bl. 190 voor *varkens*, *zwijnen* gelezen wierd, dan bleef de woordſpeling ook in het Nederduitsch bewaard. Druk, papier en *karikatuur*-platen verdienen lof. Eene zinſtorende drukfout troffen wij aan, bl. 133. r. 20. *aan*, lees *van*.

De Duivel op krukken, door A. R. LE SAGE, *benevens een Schets van het Leven des Schrijvers. Naar de laatſte Fransche Uitgave. II Deelen. Te Leeuwarden, bij* H. C. Schenberg. *In gr.* 8*vo. Te zamen XXXII en* 490 *bl. f* 4-60.

De Heer WEITS, te *Leeuwarden*, levert ons hier eene vertaling van het vermaarde werk van LE SAGE: *le diable boiteux*, waarachter nog volgt: *de krukken van den kreupelen duivel* (*les béquilles du diable boiteux*), door LAURENT BORDELON, waarin de geestigheid en leerzame ſtrekking van LE SAGE's werk wordt aangewezen; voorts: *ernſtige en boertige geſprekken tusſchen de ſchoorſteenen van Madrid* (*entretiens des cheminées de Madrid*), en eindelijk de droom: *een dag der Schikgodinnen* (*une journée des Parques*).

Het oorſpronkelijke werk genoeg bekend achtende, zullen wij alleenlijk over de wijze van vertolking ons gevoelen zeggen.

Over het geheel bevalt de vertaling ons vrij wel. Zulk een geestig geſchrift gelukkig over te brengen, is zeker niet gemakkelijk; doch hier en daar ſchijnt de Vertaler zich te hebben gehaast, en daardoor tot onnaauwkeurigheden vervallen te zijn. Zoo vonden wij, in de voorafgaande Levensſchets der Schrijvers, overgenomen uit de *Biographie univerſelle*, Deel XXIV, op bl. XI: *als Advocaat aan te zweren*. Dit is geen Nederlandsch; men leze: *als Advocaat den eed af te leggen*. — Bl. XX: *een ſtuk, waarin men de weduwe* SCARRON (*toen vrouw van* LODEWIJK XIV) MAINTENON *meende beſpot te zien*. Dit is, gelijk het er ſtaat, onverſtaanbaar. Zeker moet het zijn:

www.libtool.com.cn

e *ſtuk*, *waarin men*, *in de weduwe* SCARRON, *Mevrouw* E MAINTENON, *toen geheime gemalin van* LODEWIJK IV, *meende beſpot te zien.* — Bl. 5 zegt de kreupele duivel *smodeus* (Waarom noemt hem de Vertaler *den duivel op ukken?* Naderhand heeft hij toch moeten zeggen: *de kruk-n van den* kreupelen *duivel*, om de herhaling te vermij-:n.) — dáár zegt dan die kreupele duivel, dat hij, onder nderen, de ongebondenheid, de hazardſpelen en de *ſchei-nde* in de wereld heeft gebragt. *Scheikunde* zal moeten rezen *Alchymie* of *goudmakerij*, waarbij de *ſcheikunde* of *hemie* ſlechts het ondergeſchikte middel was tot het ijdele oofddoel, het zoeken en zoo mogelijk vinden van den ſteen er wijzen. — Bl. 125. *Tut*, *tut*, *zoo haastig niet*, *Heer apitein*, *zei de geldſchieter zeer koelbloedig.* Het Fransch eeft: *Point d'emportement*, *Seigneur Capitaine*, *reprit d'un rand ſang froid l'uſurier.* Dat ellendig platte *tut*, *tut!* is as van den Vertaler. Waarom niet liever eenvoudig: *Maak :: zoo boos niet*, *Heer Kapitein*, *hernam de woekeraar met rote kloekmoedigheid.* — Bl. 143. *Pourquoi la tête leur a ourné; waarom het hun doorloopt*, zegt de vertaling; liever: *waarom het hoofd hun omloopt.* — Het Spaanſche en het ranſche liedje, op bl. 153, zijn vrij aardig overgebragt, choon met verwaarloozing der maat van het oorſpronkelijke, n niet zonder eenige vrijheden. Doch waarom de Spaan-che rijmelooze verzen, op bl. 186, niet in ſoortgelijke rij-nelooze Nederlandſche wedergegeven? Nu heeft de Verta-er, om het rijm, den zin geweld aangedaan. De duivel zegt wel, dat Franſche lezers om de gekunſtelde beelden lag-hen zouden; maar het oorſpronkelijke is toch zóó gekun-beld niet, als de vertolking het maakt, b. v. couplet 2:

Es tu frente toda nieve
Y el alabastro, batallas
Offreciò al Amor, haziendo
En ella vaya.

Uw voorhoofd, altijd blank als ſneeuw
En marmer, *woedt als beer of leeuw*,
Valt Amor aan, doch met een ſchreeuw
Verrast hij 't in het duister.

r ſtaat in het Spaansch niets van *beer* of *leeuw*; maar het

rijmvragende *sneeuw*, in den eersten regel, bezorgt ons in den tweeden die beide gedierten. Moet *frente* ook niet *fronte* wezen? gelijk bevorens, op bl. 153, voor *ardiento* behoort gelezen te worden *ardiendo*.

Deel II, bl. 29, staat: *eenen minnaar, op wiens bezit zij nooit* BEHOEFT *te hopen*; lees, VERMAG *te hopen*. — Bl. 50 en 51 zijn, onder anderen, de staande en slepende Alexandrijnen niet behoorlijk afgewisseld: en hoe veel onzin men den mislukten Treurspeldichter late uitstorten, men moest hem toch de kennis van den uiterlijken vorm der dichtsoort niet hebben ontnomen. — Bl. 109. De volzin: *Ik vooronderstel maar eens, dat er twee gevonden worden*, enz. is volstrekt onverstaanbaar. De *meening* is deze: *Ik vooronderstel maar eens, dat er twee* [*vrouwen*] *gevonden worden, die volmaakt eensgezind zijn; maar dan zelfs zijn ze* (*ironisch gesproken*) *zoo groote vriendinnen, dat, zoo gij, na beiden gezien te hebben, aan de eene blijken van liefde betoont, de andere dadelijk razend zal worden, niet omdat zij u bemint, maar omdat gij haar vriendin hebt voorgetrokken.* — Bl. 158 en 163 wordt een bouwvallig kasteel zeer oneigenlijk eene *hut* genoemd; lees liever, om den spot in de uitdrukking te bewaren, *zijnen bouwval op te knappen*, en *aan zijn vervallen slot te komen*. — Bl. 204 lezen wij: *weenende, dat het zijn bediende is*, in plaats van: *wanende, dat het haar bediende is*. — Bl. 255. *hetzij, dat de overtuiging van vroeg of laat toch te moeten sterven*; lees: *tenzij, dat* enz. — Bl. 274 vinden wij de *Kust van Guinea* met *Brazilië* verward.

Dat ook het oorspronkelijke werk zijne gebreken heeft, is bekend; b. v. hoe onwaarschijnlijk is het (IIde D. bl. 68 der vertaling), dat de Dey van Algiers een' jongen Christenslaaf bij eene jonge Christenslavin uit zijnen Harem alleen vertrouwt, en wel om haar van tijd tot tijd door gesprekken te vervrolijken en haar liefde voor zijnen meester in te boezemen! Doch dit is de schuld des Vertalers niet, die vrij gelukkig zijne taak volbragt, maar, bij meerdere oplettendheid en minderen spoed, dat nog ongelijk beter zou hebben verrigt.

Pligten, volgens M. TULLIUS CICERO. *Eene Voorlezing van J. M. H. Te Delft, bij* B. Bruins. 1832. *In kl.* 8*vo.* 42 *Bl. Met eene Karikatuur-plaat.* f -.60.

www.libtool.com.cn

Niet zonder eenig genoegen, althans niet zonder nu en dan om het oorſpronkelijke der inkleeding en uitdrukkingen te moeten lagchen, lazen wij deze *humoriſtiſche* ſchets van den inhoud der drie boeken van CICERO *over de Pligten*. Offchoon alles juist niet even geeſtig is, en de aardigheden wel eens tot het min beſchaafde afdalen, is de boertige trant echter over het algemeen den Schrijver niet geheel misluk, zoodat men al lagchende met vele der ſchoone denkbeelden en nuttige leſſen van CICERO bekend of aan dezelve herinnerd wordt. Tot eene proeve diene het volgende: „ — De ware held let niet op No. 1, maar op den Staat: zijne energie, wel is waar, zet hem aan, om anderen te overtreffen, en boven hen uit te munten; maar hij offert al die zucht naar grootheid op, waar de Staat dit vordert. Hij begrijpt immers, dat het er op een ſchip al raar zou uitzien, als de varensgezellen, bij ruw weder, eens diſputeerden, wie het roer zou houden, en onderwijl omſloegen of zonken." — „ — Zullen wij ons zelven bij anderen nuttig worden, dan moeten wij niet goed ſchijnen, maar het werkelijk zijn: ſchijn is vergankelijk en het wezen alleen beſtendig; dit verwerft ons ware vrienden, en verſtrekt ons tot een certificaat van werkelijke ſchuld, waarvan de coupons ſteeds bij een ieder betaalbaar zijn."

De wonderbare Geſchiedenis van PETER SCHLEMIHL, *met degedeeld door* ADELBERT VON CHAMISSO. *Naar den tweeden Druk uit het Hoogduitsch vertaald door* D. BOMHOFF, H. ZOON. *Te Zutphen, bij* W. C. Wansleven. 1831. *In kl.* 8*vo.* 159 *Bl. f* 1-10 *c.*

De held van deze geſchiedenis verkoopt zijne ſchaduw, — aan wien wordt niet gezegd, maar de kooper gelijkt wel zoo wat op zijne helſche Majesteit. *Peter* bedingt tot prijs het beursje van *Fortunatus*, uit hetwelk hij zoo veel gouds kan putten als hij wil. Dat de ſtraatjongens hem, wanneer hij in den zonne- of maneſchijn ging, nu uitjouwden, omdat hij geene ſchaduw van zich afgaf, zou *Peter* zich, in het bezit van zijnen onuitputtelijken rijkdom, nog al getroost hebben. Maar dat geene vrouw zich aan eenen man zonder ſchaduw wilde verbinden, zie! dat maakt hem radeloos.

Wel is waar, *Beëlzebul*, of wie dan ook de koopman in ſchaduwen moge zijn, wil naderhand wel weder met *Schlemihl* in ſchikkingen treden. Deze kan zijne ſchaduw wederom inruilen, onder voorwaarde, dat hij aan den kooper, bij uiterſten wil, zijne ziel beſpreekt, na hare natuurlijke ſcheiding van het ligchaam. Maar de ziel voor eene ſchaduw! Die koop komt den armen man toch wat te duur voor, en hij beſluit, liever dan denzelven aan te gaan, maar zonder ſchaduw door de wereld te ſukkelen. Hij werpt zelfs, bij de ondervinding, dat het goud alleen hem niet gelukkig kan maken, zijne onuitputtelijke goudbeurs weg, geraakt eindelijk bij toeval in het bezit der laarzen van zeven mijlen, en verzet nu zijn verdriet, wegens het gemis van zijne ſchaduw, met het doorloopen van de aarde. Het laatſte, dat ons van *Peter* berigt wordt, is, dat hij, van de Noordſche kust bij vergiſſing zijnen ſtap wat kort nemende, in de IJszee valt. Daar de koude en vochtigheid hem lastig valt, loopt hij gaauw naar de Lybiſche woestijn, om zich in de zon te droogen. Door het ſteken van de zonneſtralen krijgt hij de koorts, maar bereikt nog vóór den avond een gasthuis in Duitschland, laat zich genezen, trekt zijne laarzen wederom aan, en ſtapt langs de Syriſche kust naar Thebaïs in Egypte. Van zijne gelukkige aankomst aldaar en verdere togten vinden wij hier nog geene tijding. Nu, het is den ſchrijver ook niet kwalijk te nemen, dat zulk een vlugge looper hem uit het gezigt geraakt! — Liefhebbers van het wonderbare! gij vindt hier eenen tegenhanger van *Munichhauſen*.

Dat eenige Duitſche, *zoogenaamde*, vernuften elkander pligtplegingen maken, bij gelegenheid der uitgave van dit prulſchrift, verwondert ons niet, dewijl het eene bekende zaak is, dat ezels, die jeukte gevoelen, gewoon zijn elkander beurtelings te ſchuren.

No. X. *Meng.* bl. 462. reg. 5. ſtaat *voor*, lees *van*.

No. XI. *Boekbeſch.* bl. 479. reg. 5. lees *huisgodsdienstoefening*.

No. XII. ——— bl. 540. reg. 10. ſtaat 1789, lees 1689.

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

Verhandelingen en Leerredenen over de Openbaring, van den Apostel Joannes, door PIETER JAN LAAN, *rustend Predikant bij de Hervormde Gemeente te Amersfoort. Iſte Deel. Te Utrecht, bij* J. G. van Terveen en Zoon. 1832. *In gr.* 8vo. *XVII en* 494 *bl.* *f* 3-90.

De Eerw. LAAN, bekend als oordeelkundig Bijbelverklaarder, ſchrander Godgeleerde en gemoedelijk Prediker, liet zich niet afſchrikken door de bijkans ontelbare ſchipbreuken van zoo velen, die zich tot verklaring van het laatſte Bijbelboek hebben gezet, en het is de vrucht van 's mans twintigjarigen arbeid, waarvan hij in dit boek het eerſte gedeelte levert. De gemoedelijke Leeraar kon het niet van zich verkrijgen, gedurende den tijd zijner openbare bediening voor de drukpers te ſchrijven, en daarvoor zijn hoofdwerk meer of min te verwaarloozen. Thans eene eervolle en welverdiende rust genietende, zet hij zich tot een werk van grooten omvang, zonder afgeſchrikt te worden door den arbeid, daaraan verbonden, en die waarlijk van zijne jaren en ligchaamskrachten niet te vergen was. De waardige man moge van zijn predikwerk rusten; van zijne ſtudiën doet hij het niet, en zulk eene werkzaamheid, die Rec. en menigen jongeren medebroeder beſchaamd maakt, zulk een *cum cum dignitate* verdient eerbied en bewondering.

Maar wanneer wij nu het boek naauwkeuriger inzien, en ſtaan wij verbaasd over den rijkdom van zaken, de keurige orde, de belezenheid en ſcherpzinnigheid, die eer aan een' man in de volle kracht des levens, dan aan een' grijsaard zouden doen denken. Wij achten ons verpligt, onze beoordeeling niet bij eene oppervlakkige lofpraak te laten berusten, maar meenen onzen landgenoten dit werk nader te moeten doen kennen, en den

eerwaardigen Schrijver te toonen, dat wij zijn werk met aandacht hebben gelezen.

Na eene *Voorrede*, waarin wij den ouden, braven man het een en ander, dat tot zijn werk betrekking heeft, regt naïf hooren verhalen, bepaalt hij ons in het *Iſte Hoofdſtuk* bij de vraag: *Is de Openbaring van* JOANNES *een Goddelijk boek?* Hij begint met te beſpelen, wat men door de Goddelijkheid en het gezag eens Bijbelboeks te verſtaan hebbe, en wijst, na een woord over den *Kanon*, aan, dat de beantwoording der onderhavige vraag afhangt van die, of de Apostel JOANNES dit boek geſchreven hebbe. Nu worden eerst de bedenkingen getoetst, daartegen ingebragt op uitwendige gronden (de getuigenisſen der Kerkvaders enz.); vervolgens die op inwendige, als: dat dit geſchrift eenen door Gods geest gedreven' Apostel zou onwaardig zijn; — dat deszelfs ſtijl en taal geheel verſchillen van die der andere ſchriften van JOANNES (*); — dat de oude *Syriſche* vertaling het boek niet heeft (dit had vroeger moeten geplaatst zijn); — en eindelijk: dat JOANNES hier, tegen zijne gewoonte, zich meermalen bij name noemt, en wel als een *dienstknecht van J. C.* (dit laatſte behoort eigenlijk tot den ſtijl des boeks, althans wat het zich noemen of omſchrijven aanbelangt.)

In een *IIde Hoofdſtuk* wordt onderzocht, *waar en wanneer* JOANNES *zijne Openbaring geſchreven hebbe*, en aangetoond, dat de Apostel gedurende zijne ballingſchap op *Patmos*, onder de regering van DOMITIANUS, dit boek hebbe vervaardigd. De Schrijver komt alzoo tot een gelijk reſultaat als HUG, in zijne *Einleitung in die Schriften des N. T.*, *Th.* 2, doch eenigzins op eene andere wijze. Het ſchijnt, dat LAAN dit werk niet heeft gebruikt, hetgeen ons toch verwondert. Ook vinden wij geene melding gemaakt van de bekende *Di-*

(*) Aldus ſchrijft LAAN den naam. Offchoon Rec. zich aan de gewone ſpelling houdt, meende hij *hier* zijnen Schrijver te moeten volgen.

www.libtool.com.cn

ſertatio de Apocalypſeos cet. van Dr. WEIJERS; maar LAAN ſchreef voor ongeleerden.

Het *IIIde Hoofdſtuk* betoogt, dat niet de *titel*, maar wel *Hoofdſt.* I: 1—3 van den Apostel afkomſtig is, en wijst den zin van dit voorberigt aan, voornamelijk dienende, om aan te toonen, dat de woorden: *hetwelk zal geſchieden*, den zin hebben van *aanvangen te geſchieden*, hetgeen dus den grond legt tot ſtaving van zijn denkbeeld over de vervulling dezer profetiën.

Hoofdſtuk IV handelt over het *zevental*, in dit boek voorkomende. De Schrijver is van oordeel, dat *zeven* in hetzelve nergens een onbepaald, maar altijd het bepaalde *zevental* te kennen geeft. Hij onderzoekt vervolgens, welke de reden zij van het zoo menigvuldig voorkomen van dit getal, en vindt die ſoms in den aard der zaak, maar meent ook, dat het ſoms gebruikt wordt geheel willekeurig, maar dan doorgaans met toeſpeling op het getal der gemeenten van *Klein-Azië*, voor welke JOANNES zijn werk beſtemde. Dit getal nu wordt ook gebruikt, om niet *te veel* te openbaren; waarbij een fraai woord ter verdediging van KLUIT's gevoelen over de 70 *weken* van DANIËL. In de keuze van dit getal ligt dus eene proeve van de wijsheid des Heeren, en de ſtelling: het is nuttig, dat de voorzeggingen van dien aard zijn, dat eerst de uitkomst die genoegzaam opheldert, wordt regt ſchoon geſtaafd; hoewel het ons nog bedenkelijk is, of LAAN toch eigenlijk het zevental niet voor een onbepaald houde, in dezer voege: Het boek ſpreekt b. v. van *zeven* fiolen; dat is, *niet* voor een onbepaald getal drinkſchalen, maar hetgeen deze beteekenen, laat het zijn wat het wil; *zulks* is onbepaald. Laten het b. v. rampen zijn, dan wordt wel van *zeven* fiolen, maar van *eenige* rampen geſproken; zoo ten minſte begrijpen wij het.

Vervolgens gaat LAAN in het *Vde Hoofdſtuk* over tot eene *vrijmoedige en beſcheidene beoordeeling van eenige verſchillende opvattingen van* JOANNES' *Openbaring*. Na zich over het plaatſen van dit Hoofdſtuk

www.libtool.com.cn

te hebben verdedigd, toetst hij het gevoelen van SEILER, waarmede ook de Vertaler van 's mans *Bijbelsche Uitlegkunde*, de Hoogl. HERINGA, bijna overeenstemt, gelijk ook MUNTINGHE en VAN DER PALM daarvan *niet veel* verschillen. Wij kunnen hier die gevoelens, en de wijze, waarop onze Schrijver dezelve wederlegt, niet ontwikkelen, maar merken alleen aan, dat het laatste met veel oordeel en scherpzinnigheid geschiedt; b. v. dat *Jeruzalems* val hier niet kan voorspeld zijn, omdat men ook nu, *na* die gebeurtenis, tot allerlei onderstellingen en gedrongene verklaringen komen moet, zal men ze in dit geschrift vinden. „ Zal toch „ eene voorspelling van toekomstige dingen eenigzins aan „ haar doel beantwoorden, dan moet dezelve, tijdens, „ of na hare vervulling, zoo verklaard kunnen worden, „ dat een onbevooroordeeld, opmerkzaam Christen haar „ ongedwongen, en zonder twijfel, op de omstandig„ heden, welke zij voorzegt, kan toepassen." Vervolgens komt hij tot de gedachte dergenen, die verre het grootste gedeelte dezer voorspellingen nog vóór onvervuld houden, en wel DE HAAS en VAN NUYS KLINKENBERG, welke hier echter weder verschillende wegen inslaan. Hij let inzonderheid op de vermaningen dier beide geleerden: „ dat wij de vervulling der voorspellin„ gen niet alleen in het Westen, maar ook in het Oos„ ten zoeken zullen; en dat wij ook gedurig aan de „ *Joden* en derzelver bekeering moeten denken." Voorts worden wij bepaald bij het gevoelen dergenen, die meenen, dat een groot gedeelte reeds vervuld zij, en dat wij die vervulling niet onduidelijk aantreffen in de geschiedenis der Kerk tot in onzen tijd toe; terwijl een ander zeer aanmerkelijk gedeelte, na onze dagen en tot den oordeelsdag, ja zelfs tot in de eeuwigheid toe, nog vervuld moet worden. De aanhangers van dit gevoelen onderscheidt hij in *vier* soorten. „ *Vooreerst*; in de„ zulken, die, in JOANNES' Openbaring, geene de „ minste tijdsorde, noch geregelde opvolging van de „ eene gebeurtenis op de andere, schijnen te erkennen. „ *Ten andere*; in die, welke dat Gezigtsboek als een

www.libtool.com.cn

„ doorloopende voorzegging der algemeene Kerkgeſchiede-
„ nis, van JOANNES af tot den oordeelsdag toe, be-
„ ſchouwen. *Ten derde;* in die, welke daarenboven die
„ doorloopende voorzegging der Kerkgeſchiedenis in *ze-*
„ *ven* zoogenoemde tijdperken van eene bepaalde of on-
„ bepaalde ruimte dringen. En *eindelijk;* in dezulken,
„ die, hun oordeel gebruikende, zoo omtrent den inhoud
„ en afloop des Boeks, als omtrent deszelfs overeenkomst
„ met de Geſchiedenis, de zaken beſchouwen, en de be-
„ doeling des Geestes trachten op te delven." Het laatſte houdt hij voor geheel aannemelijk. Volgens hetzelve zouden dan merkwaardige voorvallen, met het Christendom reeds gebeurd en nog verder te verwachten, vervat zijn in eene reeks van beelden, die echter niet *alle merkwaardige* lotgevallen der Kerk vertoonen. Bij het aldus verklaren der Openbaring moet men zich echter niet laten wegſlepen door de zucht, hetzij om het een of ander in dit boek te *willen* vinden, hetzij om oorſpronkelijk te zijn.

Nadat dit alles duidelijk en fraai is uiteengezet, ontvangen wij, naar de gelegde grondſlagen, eene *korte en beredeneerde opgaaf van den inhoud van* JOANNES' *Openbaring in het algemeen, in verband met de geſchiedenis der vervulling*, in het *VIde Hoofdſtuk*. De Eerw. LAAN begint hetzelve met nogmaals te herinneren, dat wij door de zeven Gemeenten geene zinnebeeldige voorſtelling der algemeene Kerk, of van onderſcheidene kerkgenootſchappen of tijdperken, te verſtaan hebben, en hij ſchrijft daarover uitvoeriger, „ omdat wij eenen tijd be-
„ leven, in welken het niet ontbreekt aan uiterſten, tot
„ welke men, vooral wanneer men in oude boeken tot
„ dezelven aanleiding vindt, zich gaarne begeeft, of we-
„ derkeert." Volgens het gevoelen nu van den Schrijver, en dit is het, waarop de geheele verklaring van dit boek rust, waarom wij het, zoo kort mogelijk, in zijn geheel willen mededeelen, is het *tweede* gezigt, *Hoofdſt.* IV en V, niet profetiſch, maar eene algemeene inleiding tot de volgende profetiſche gezigten, en eene meer bij-

zondere tot de tafereelen der zegelen. Tegen het gevoelen van VAN DER PALM, houdt LAAN het er voor, dat na *elke* verbreking van een zegel een *gedeelte* des boeks leesbaar werd; een gevoelen, dat op de geheele verklaring dezer gezigten zeer veel invloeds heeft, en dat daarom wel nadrukkelijker had mogen bewezen zijn; doch misschien hebben wij dit nog in een volgend Deel te wachten. De *zes* eerste zegelen vertoonen de vervolgingen der Kerk gedurende het tijdvak, dat met Keizer CONSTANTINUS in het begin der vierde eeuw eindigt. Het *zevende* zegel verbroken zijnde, werden aan JOANNES de tafereelen van dat gedeelte des boeks op eene hoorbare wijze door middel der *bazuinen* bekend gemaakt. De *eerste* en *derde* dezer bazuinen beelden de bloedige twisten af, in de Kerk gevoerd na CONSTANTINUS' dood; de *tweede*, den val des *Romeinschen* (zeker westerschen) rijks; de *vierde*, de onwetendheid der middeleeuwen; de *vijfde* en *zesde*, de invallen, overwinningen en verwoestingen der *Sarracenen* en *Turken*, ter straf van de afgoderij(?) en zedeloosheden der Christenen. In de *zevende* bazuin schijnt de Engel „ (dit moeten wij niet voorbijzien, als zijnde „ een sleutel der Openbaring) alle de gebeurtenissen, „ van de *Kerkhervorming* af, tot den *oordeelsdag* toe, „ te besluiten." De beide gezigten, die tusschen de *zes* eerste en de *laatste* bazuin inschieten, hebben betrekking, het eerste op het gevoel van JOANNES over de akeligheid der strafvonnissen, die hij moest aankondigen, het andere op den toestand des Christendoms vóór en gedurende de Kerkhervorming. Gelijk nu onze Schrijver de *zeven bazuinen* als vervat in het *zevende zegel* beschouwt, zoo zijn ook, naar zijn gevoelen, de *zeven fiolen* in de *zevende bazuin* begrepen. Hier schieten wederom drie gezigten in, welke deels behooren tot de Kerkhervorming, deels zelfs nog in onze dagen derzelver vervulling niet bereikt hebben, doch waarvan de laatste vijftig jaren veel hebben opgehelderd. De verklaring der bijzondere deelen van die gezigten

www.libtool.com.cn

kunnen wij niet opnemen, maar moet in het werk zelf worden nagelezen. Er is eene merkwaardige overeenkomst, op welke ook de Schrijver wijst, en die ons voorkomt, veel licht in deze donkerheid te verſpreiden, tusſchen de onderſcheidene bazuinen en fiolen. Hem dunkt, dat de *eerſte* uit de tijden van LUTHER tot in de onze zeer wel te verklaren is. De *tweede* en *derde* zien op de twisten en het bloedvergieten in en na de tijden der Kerkhervorming; de *vierde*, op het te veel te willen weten en de verwaandheid wegens meerdere kennis (overſtaande tegen de *vierde* bazuin, de onwetendheid der middeleeuwen. „Kent," zoo vraagt LAAN, „kent het tegenwoordig geſlacht dien tijd ook?"); de *vijfde*, de *verduistering* (niet *vernietiging*) van het rijk des beestes. Deze ſchijnt nog toekomſtig te zijn. De *zesde* ſchijnt de langzame vernietiging van het rijk van MAHOMED aan te duiden; de *zevende*, eindelijk, teekent de geduchte dingen, die in den dag des laatſten gerigts, ten tijde van CHRISTUS' komst op de wolken, zullen plaats hebben. Gelijk in de voorgaande tijdvakken bijzondere gezigten gevonden worden, die er betrekking op hebben, zoo ook hier. Uit een derzelven blijkt, dat de *zevende* fiool *niet ſpoedig* na de *vijfde* en *zesde* volgen zal, maar het duizendjarig rijk tusſchenbeiden komen. Op dit alles volgt het gezigt van het *nieuwe Jeruzalem*, waarmede, na een *Naſchrift*, het boek beſloten wordt.

Op deze ontwikkeling, welke zeker in het vervolg nader zal bewezen worden, volgt een *VIIde Hoofdſtuk, over het beeldſprakige in dit Boek, en den pligt des Uitleggers omtrent hetzelve.* Offchoon niet alles in de Openbaring beeldſpraak is, wordt er echter vele in gevonden. Ten einde te beoordeelen, waar dit al, waar niet plaats hebbe, moet men *deels* de bijgevoegde fieraden ter ſtoffering onderſcheiden van beelden, die eene beteekenis hebben, — *deels* acht geven op eene aan het beeld kenbaar beantwoordende uitkomst, — *deels* de beelden der oude Profeten opmerken, — *deels* letten,

niet op één zaak, maar op vele te zamen; waarbij een woord ten betooge, dat het schijnbaar wanstaltige van vele beelden in dit boek verdwijnt, wanneer men enkel op de beteekende zaak acht geeft.

Hiermede eindigt de Eerw. Schrijver hetgeen hij ter voorbereiding en inleiding tot JOANNES' Openbaring te zeggen had, „ eer hij zich met de meer bijzonder „ verklaring en beschouwing van dat Boek konde inlaten."

(*Het slot hierna.*)

Verdediging van Bijbel en Openbaring tegen de voornaamste vroegere en latere Bestrijders van dezelve; door G. H. VAN SENDEN, *Predikant te Middelbert.* (*Thans te Zwolle.*) *IIden Deels 1ste Stuk. Te Groningen, bij* W. Zuidema. 1831. *In gr.* 8*vo.* 532 *Bl.* *f* 4-40.

De Eerw. VAN SENDEN had, Voorberigt, Iste D. bl. VIII, verklaard, dat het volgende Deel zijns werks, dat nu aangekondigd wordt, „ eene *pragmatische Geschiedenis der verdediging van Bijbel en Openbaring, tot op onze tijden*, bevatten zal. De „ beoordeelende beschouwing van de werken der *Apologeten* moet mij eigenaardig leiden tot de opgaaf van „ het beste plan, waarnaar eene grondige en doelmatige „ verdediging, zoo wel van den Bijbel zelven, als van „ de daarin begrepene Openbaring, thans behoort ingerigt te worden." Dit Deel komt nog onder den titel voor: *Geschiedenis der Apologetiek, of historisch-pragmatische daarstelling* (*voorstelling*) *der verdediging van Bijbel en Openbaring, sinds de vroegste tijden, tot op onze dagen. Iste Deel.* In het Voorberigt verzoekt VAN SENDEN, bl. IV: „ Men gelieve „ dit en het volgende Stuk als een *ook* op zich zelf „ staand werk te beschouwen." Aan dit verzoek wenschen wij te voldoen, door dit Stuk als afzonderlijk

www.libtool.com.cn

werk te beoordeelen, zonder op het vroegere terug te komen, vermits eene dubbele kennisneming voor ons Tijdschrift te veel ruimte zou wegnemen.

Ter juiste beoordeeling van hetgeen geleverd is, dient vooraf nagegaan te worden hetgeen de Schrijver zelf belooft te zullen geven. „ Het is de taak," bl. 2, „ van eene Geschiedenis der Apologetiek, te geven: *een* „ *geloofwaardig verhaal van de pogingen, welke in het* „ *werk gesteld zijn, om de waarheid der Goddelijke* „ *Openbaring, en de echtheid, ongeschondenheid en ge-* „ *loofwaardigheid der Heilige Schriften, waarin zij* „ *nevens de met haar zoo naauw verwante Geschiedenis* „ *neêrgelegd is, vast te stellen en te verdedigen.*"

De Geschiedenis, zoo als VAN SENDEN dezelve meent te moeten leveren, is door hem in *zes tijdperken* verdeeld. „ Ik heb (bl. 12 volg.) gemeend, dat men „ deze tijdperken niet al te zeer moet vermenigvuldigen, „ en wilde daarom, op den langen weg van zoo vele „ eeuwen, alleen daar bakens zetten, waar ik groote „ keerpunten geloofde te kunnen opmerken, die aan de „ wetenschap eene nieuwe wending gegeven of een ge- „ heel bijzonder en doorgaand karakter bijgezet hebben. „ Door eenen blik op het geheel ontwerp ik den vol- „ genden aanleg. *Eerste tijdperk*, tot aan de tweede „ eeuw. Zij stelt de openbaring en hare geschiedenis „ in onwetenschappelijken vorm vast. *Tweede tijdperk*, „ tot het midden der zesde eeuw. Zij ontwikkelt en „ vormt zich wetenschappelijk in zegevierende kracht. „ *Derde tijdperk*, tot aan het begin der twaalfde eeuw. „ Zij gaat terug en kwijnt bijna weg. *Vierde tijdperk*, „ tot aan het begin der zeventiende eeuw. Het tijdperk „ van hare herleving en aangording. *Vijfde tijdperk*, „ tot over het midden der achttiende eeuw. Het tijd- „ perk van haren hoogsten roem. *Zesde tijdperk*, tot „ op onze dagen. Het tijdperk van hare grootste uitge- „ strektheid."

Reeds hieruit ziet men, van welk een' verbazenden omvang deze Geschiedenis is. Dan, nog meer zal dit

blijken, wanneer men leest hetgeen VAN SENDEN aangaande de geſchiedenis der Apologetiek aanmerkt, bl. 2 volg.: „Zij moet terugtreden tot de eerſte grond-„ ſlagen, die voor de vaſtſtelling en verdediging van de „ goede zaak gelegd zijn, en aanwijzen, hoe anderen „ daarop gebouwd hebben. Zij dient de voortzetting „ daarvan bij alle volken tot op onze tijden na te gaan. „ Zij behoort niet alleen den voortgang, ook den ſtil-„ ſtand, ook den teruggang dient zij aan te wijzen, „ waar zij dien op hare baan meent aan te treffen. In-„ dien zij echter ſlechts ſtaan bleef bij de uitwendige „ verſchijnſelen, dan zoude zij, bij alle naauwkeurig-„ heid, op weinig meer aanſpraak maken, dan op eene „ dorre letterkundige ſchets. Zal zij de aandacht boei-„ jen en leerzaam wezen, dan is noodig, de oorzaken „ en gevolgen van al die veranderingen op te ſporen, „ en elke bijdrage tot de Apologetiek in verband te be-„ ſchouwen met datgene, wat veronderſteld of aange-„ wezen kan worden op haar gewerkt te hebben. Het-„ geen hier in aanmerking komen moet, is niet alleen „ de ſtaat van beſtrijding of het bijzondere werk, waar-„ tegen de apologetiſche proef gerigt is, maar ook de „ geheele uitwendige ſtaat van het Christendom en des-„ zelfs gunſtig of ongunſtig lot. Vooral dient men „ ſteeds het oog te hebben op den ſtaat van beſchaving „ en wetenſchappen in het algemeen, en meer bijzonder „ op den trap, waarop de wijsgeerte en de uitlegkunde „ des Bijbels geplaatst waren. Zelfs het karakter, de „ woonplaats, de lotgevallen van de Apologeten mogen „ niet met onoplettendheid worden over het hoofd ge-„ zien. Waar het mogelijk is, moet men den indruk „ nagaan, dien elk geſchrift bij die genen, voor wie „ het geſchreven was, maakte, en de betrekkelijke of „ blijvende waarde telkens zoeken te ſchatten en aan te „ wijzen."

Deskundigen zullen het *moeijelijke* van dit werk reeds hieruit ontwaren, en uit aanmerking van het *nut*, dat het kan aanbrengen, den Schrijver dank weten, dat hij

www.libtool.com.cn

uit de bronnen, waar hij gelegenheid vond, met inachtneming van oordeelkunde, geput, en eene eerſte geſchiedenis der Apologetiek geleverd heeft. Wat vroeger is geſchied door den Abt HOUTEVILLE, J. A. FABRICIUS, HESS, PLANCK, FLÜGGE, TZSCHIRNER, EISENLOHR, LELAND, LESS, STÄUDLIN, moet ſlechts als *bijdrage* tot de Geſchiedenis der Apologetiek worden aangemerkt. Zelfs het werk van TZSCHIRNER, *Fall des Heidenthums*, bevat ſlechts een gedeelte der Geſchiedenis van de oude Apologetiek.

Hetgeen wij hier hebben medegedeeld, is met eenige bekorting ontleend uit 's mans Inleiding voor dit zijn werk, en niemand zal hierop eenige bedenking maken, maar integendeel de arbeidzaamheid van VAN SENDEN prijzen, die al de moeijelijkheden, aan die taak verknocht, kent, en toch aan dezelve moedig het hoofd biedt, uit aanmerking van het nut, dat hij hoopt te ſlichten. Op het hier medegedeelde komen wij nog eens terug, bij het voordragen van eene en andere bedenking, tot welke deze *eerſte* Geſchiedenis der Apologetiek uit den aard der zaak van zelve aanleiding moet geven.

In dit eerſte Stuk worden de drie eerſte tijdperken behandeld, en vindt men alzoo de Geſchiedenis der Apologetiek tot aan het begin der twaalfde eeuw.

Eerſte tijdperk, loopende *tot aan de tweede eeuw der Chriſtelijke jaartelling*. Tot de Geſchiedenis der Apologetiek betrekt VAN SENDEN ook de Heilige Schriften zelve, welke hij als *Apologiën* meent te moeten voorſtellen. Hiertegen zijn bij ons eenige, gelijk wij meenen niet ongegronde, bedenkingen opgekomen, die wij, na gedaan verſlag van het in dit Stuk geleverde, zullen mededeelen.

Het Oude Testament. In de oudſte ſtukken der H. S. wordt geene Apologetiek gevonden. Dit was ook niet wel mogelijk. Met ABRAHAM begint een nieuw tijdperk der Geſchiedenis. Het verhaal van dezelve levert eene ſoort van apologie op. Duidelijker wordt dezelve bij MOZES en verdere Profeten, die hun gezag door wonderen en voorzeggingen als Goddelijk staafden.

Zij handhaafden vooral de dienst van den éénen waren God tegenover de Afgoderij.

Na het ſluiten van den Canon des O. T., en vóór het opſtellen der Schriften van het Nieuwe, komen in aanmerking de *Apokryphe Brief van* JEREMIAS en *het Boek der Wijsheid*, als ook ARISTOBULUS, PHILO en FLAVIUS JOSEPHUS. Bl. 14—32.

Het Nieuwe Testament. Het eerst komt als Apologeet voor JEZUS, maar voor eigen gezag en waardigheid. Daartoe beroept Hij zich op *voorſpellingen van het O. T.*, eigene *wonderen*, op *wondergebeurtenisſen* om zijnentwil, herhaalde getuigenisſen uit den Hemel, op eigene *voorſpellingen* en *gedrag*. Bl. 33—56.

De *eerſte Apologeten van* JEZUS zijn: PETRUS, in *redevoeringen* en *brieven;* STEPHANUS; vooral PAULUS, als *redenaar* en als *ſchrijver*, en in die laatſte hoedanigheid voornamelijk in de Brieven aan de *Romeinen* en *Hebreërs*, en gedeeltelijk ook in zijne Brieven aan de *Galatiërs*, *Colosſers* en *Corinthiërs*. Bl. 56—135.

Geſchiedkundige Apologie in de Evangeliën. MATTHEUS wordt, als eerſte Evangeliſche Geſchiedſchrijver, *de vader der Christelijke geſchiedſchrijving* genoemd. Zijn Evangelie uit een apologetisch ſtandpunt beſchouwd en beoordeeld. MARKUS zal zijn de *verklarende* verkorter van MATTHEUS. De apologetiſche ſtrekking van zijn Evangelie is onbetwijfeld. LUKAS ſchreef na de twee reeds genoemden. Zijn Evangelie is wel niet eene zuiver historiſche, maar *historisch-apologetiſche* bijdrage. Diens *Handelingen der Apostelen* behelzen geene Kerkelijke Geſchiedenis van die dagen, maar ſluiten zich naauw aan het Evangelie. Ook hier ſtraalt door een ſoortgelijk apologetisch doel, als in zijn Evangelie. De laatſte Apologeet onder de Schrijvers des N. T. is JOHANNES, in zijn Evangelie en eersten Brief. Bl. 135—182.

Tweede tijdperk, loopende *tot het midden der zesde eeuw.* De *Apostoliſche Vaders* traden, met uitzon-

www.libtool.com.cn

dering van BARNABAS, als Apologeten niet op. Zij achteden dit minder noodig. *Het Testament der XII Patriarchen* en de *Sibyllijnſche Orakelen* zijn louter verzinſelen en bedriegelijk. QUADRATUS, ARISTIDES, ARISTO zijn als Apologeten thans te weinig bekend. Ter onzer kennisſe is gekomen *de Brief aan* DIOGNETUS, die gewoonlijk te voren aan JUSTIJN werd toegeſchreven, maar van eene onbekende hand uit den tijd van HADRIANUS afkomſtig is. Als Apologeet is vooral beroemd JUSTIJN *de Martelaar*, wiens onderſcheidene verweerſchriften hier worden medegedeeld en geſchat. MELITO, CLAUDIUS APOLLINARIS en MILTIADES, Apologeten onder de regering van M. AURELIUS ANTONINUS, hebben bijna niets nagelaten. Na dezen komen nog in aanmerking ATHENAGORAS, THEOPHILUS, PTOLEMAEUS, TATIANUS, IRENAEUS, HERMIAS. Bl. 183—269.

De *Neoplatoniſche School* der Heidenen en de *Katechetenſchool* der Christenen te *Alexandriē* deden de Apologie eene meer wetenſchappelijke houding aannemen. CLEMENS ALEXANDRINUS, ORIGENES, JULIUS AFRICANUS, AMMONIUS, DIONYSIUS THEOGNOSTUS, *de Clementijnen* (τὰ Κλημέντια), METHODIUS. Bl. 269—309.

Onder CONSTANTYN had de groote overwinning des Christendoms plaats. Vroegere apologiën, door nood meest afgeperst, werden nu opgevolgd door de ſchriften van EUSEBIUS, „ wien het gelukte, de weten„ ſchap, zoo als zij toen was, niet alleen geheel in „ zich op te nemen, maar haar verder te brengen." Op hem volgen ATHANASIUS en, nadat JULIAAN het Heidendom andermaal ten troon verheven had, APOLLINARIS van *Laodicea*. In *Cappadociën* bloeiden BASILIUS MAGNUS, GREGORIUS NYSSENUS, zijn broeder, en GREGORIUS NAZIANZENUS, zijn vriend. Beroemd, ook als Apologeet, was vooral JOHANNES CHRYSOSTOMUS. THEODORUS

MOPSUESTENUS, PHILIPPUS SIDETUS, CYRILLUS ALEXANDRINUS, THEODORETUS, zekere HIERONYMUS, BASILIUS van *Seleucia*, GREGENTIUS van *Taphra*. In dit tijdperk zijn de laatſte Apologeten AENEAS van *Gaza*, ZACHARIAS van *Lesbos*, JOHANNES PHILOPONUS. Bl. 309—356.

Van het *Oosten* wendt zich nu de Geſchiedenis tot het *Westen*. Alles leidde daar tot *hierarchie*, omdat men minder op het oog hield den perſoon van Hem, die het Christendom gegeven had, dan van hen, aan wie het gegeven was. Dat *Rome Rome* was en bleef, zal hier ook wel medegewerkt hebben. Als Apologeten komen echter voor, MINUCIUS FELIX, na hem TERTULLIANUS. De laatſte vond vele navolgers, van welke de vermaardſte is CYPRIANUS. ARNOBIUS, die LACTANTIUS tot Apologeet vormde, heeft hierdoor nog méer, dan door zijn ſchrijven, aan de Apologetiek dienst bewezen. Op hem volgen nog eenige Apologeten van mindere waarde, tot op AUGUSTINUS en diens vriend OROSIUS. „ In deze weinige bladzijden," ſchrijft VAN SENDEN, bl. 474, en zegt niet te veel, „ is „ de *Apologetiek van het tweede tijdperk* voor het oog „ des weetgierigen aanſchouwers geſteld. Men ziet, de „ bouwſtoffen zijn met groote zorgvuldigheid opgeſpoord „ en van alomme op den afgemeten grond verzameld. „ Bedachtzaamheid en beleid hebben ze gerangſchikt en „ bewerkt. Vlijt en inſpanning voegden ze zamen; en „ hoewel het gebouw van zoo veel arbeid niet zonder „ gebrek is, en ér nog veel verholpen, verbeterd en „ volmaakt moet worden, het ſtaat toch daar als eene „ geduchte veste, waarin het bedreigde Christendom be„ ſcherming heeft gevonden, en tegen welker ſterkte de „ vijanden den kop verbrijzeld hebben. Het *Labarum*, „ als teeken van de grootſte zegepraal, die het kruis „ van CHRISTUS op dwaling en zonde behaald heeft, „ golft ſtatig van hare grijze wallen." Bl. 356—474.

(*Het ſlot hierna.*)

www.libtool.com.cn

Het is beter te vallen in de hand des Heeren, dan in de handen der menſchen. Een woord ter leiding der gedachten bij de thans heerſchende Ziekte; door J. L. NIJHOFF, *Predikant te Gouda. Te Arnhem, bij* I. A. Nijhoff. 1832. *In gr.* 8*vo.* 32 *Bl. f* :-40.

De Weleerw. NIJHOFF heeft een belangrijk *woord* geſproken *ter leiding der gedachten bij de thans heerſchende ziekte.* Met volle ruimte kunnen wij hetzelve ter lezing aanprijzen. Het verſchijnen der *Cholera* in ons Vaderland heeft veler gemoederen, en niet zonder reden, verontrust. De vrees voor het dreigend kwaad ging echter bij ſommigen te verre. Menigeen nam maatregelen van voorzorg, en ſprak van de verſchrikkelijke ziekte op eene wijze, alsof er anders geen gevaar van ziek worden of ſterven ware. Die angſtige bekommering betaamt den Christen niet. Ten einde zoodanige overdrijving te keer te gaan en tot godsdienſtig vertrouwen aan te moedigen, handelt NIJHOFF, na korte toelichting van den tekst (2 SAM. XXIV: 14), over *den aard der ziekte*, over *Gods bedoelingen met dezelve*, over *hare mogelijke matigingen*, en over *haar meest te vreezen en verontrustend gevolg.* Voorts wordt aangewezen, *welken heilzamen invloed deze beſchouwing der ziekte op ons maken (hebben) moet;* namelijk, *dat zij onzen angst matige, ons leere die bezoeking ons ten nutte te maken, ons met kinderlijk toevoorzigt* (vertrouwen, zou Rec. liever zeggen) *op God vervulle, bij verſtandigen maatregel tot voorzorg, en in ons de blijmoedige hope verſterke, ook in den dood.*

Iets over de Cholera, zoo als dezelve binnen Hamburg is waargenomen door G. SWARTENDIJK STIERLING, *Hofraad en Med. Dr. te Hamburg; briefsgewijze medegedeeld aan* J. A. VAN BEMMELEN, *Med. Dr. te Haarlem. Te Haarlem, bij* de Wed. A. Loosjes, Pz. 1831. *In gr.* 8*vo.* 39 *Bl. f* :-40.

www.libtool.com.cn

(*) Onder de menigte kleinere ſchriften over de *Cholera* verdient het bovengemelde eene eervolle onderſcheiding. Het is een antwoord op een' brief van den Heer VAN BEMMELEN, die, vernomen hebbende, dat de ziekte ook in *Hamburg* was uitgebroken, van onzen aldaar praktiſerenden Landgenoot verlangde eenig berigt deswege in te winnen. Het voor ons liggend antwoord van den Heer STIERLING is zoodanig ingerigt, dat wij omtrent de diagnostiek en therapeutiek der ziekte des Schrijvers denkbeelden, en wel vooreerst vijf ziektegevallen, door hem behandeld, ons zien voor oogen geſteld; waarbij eene latere ontvouwing van dezelve, zoo wel in dit gedeelte, als in het tevens medegedeelde Rapport aan den Groothertog *van Mecklenburg-Swerin*, hetwelk hoofdzakelijk over de beſmettelijkheid handelt. De gevallen betreffen allen, voor zoo verre wij uit de *ſyndrome ſymptomatum* kunnen opmaken, die niet altijd even naauwkeurig worden opgegeven, de dusgenoemde *forma erethica*. De behandeling was, naar mate van geſtel en omſtandigheden der lijders gewijzigd, doorgaans meer- of minder antiſpasmodisch, gelijk dan ook de *diatheſis ſpasmodica* als de heerſchende wordt opgegeven, en kramp als het wezen of de natuur der *Cholera* beſchouwd wordt. Uit dien hoofde raadt de Schrijver voorzigtigheid aan in het aderlaten, en waarſchuwt tegen het kwikzilver; roemt *emetica*, *moſchus*, *opium*, *kamfer* en andere prikkelende zenuwmiddelen, gerugſteund door eene krachtige en aanhoudende *methodus dermatica*, (minder heeft hij op met LEO's middel, de *bismuth*) en vindt groote analogie, ja zelfs identiteit, met tusſchenpoozende koorts.

In het bijgevoegde Rapport aan den Groothertog uit

(*) Waar de Lezer, bij vergelijking van deze met vorige en volgende Recenſiën over dit onderwerp, eenig verſchil in wijze van zien en beoordeelen mogt opmerken, zij hem kennelijk, dat dezelve van verſchillende hand afkomſtig zijn. — *Redact.*

www.libtool.com.cn

e Schrijver zijn gevoelen over het *contagium*, waaraan ij weinig geloof hecht, het daarvoor houdende, dat echts onder enkele omſtandigheden zich zulk een *con-tagium* ontwikkelt, heeft ingevolge dit gevoelen niet veel p met Quarantaine-inrigtingen, Cordons enz., en oor-:elt vrij ligt over de kwaadaardigheid der ziekte, daar-e zoo wel zichzelven ten voorbeeld ſtellende, als ook n kind, dat hij eene min, kort na een' hevigen aanval n *Cholera* te hebben doorgeſtaan, aan de borst liet ggen; terwijl eindelijk eenige natuur-philoſophiſche ſtel-igen dit Rapport beſluiten, welke wij twijfelen, of or zijne Koninklijke Hoogheid overal begrepen zijn, n zij men Hoogstdenzelven als ingewijd in de gehei-enisſen dezer mysterieuze leer beſchouwen mag.

Dit kort overzigt zal voldoende zijn, om met den aard de ſtrekking dezes briefs bekend te worden.

Recenſent doet gaarne hulde aan de talenten van den rdienſtelijken Schrijver, maar kan, om gewigtige rede-n, met 's mans bijzondere gevoelens, zoo aangaande t wezen der *Cholera*, als aangaande hare behandeling beſmettelijkheid, niet inſtemmen. In de ongelukkige egenheid geweest zijnde, honderde *Cholera*-lijders te n, heeft hij geene analogie, veel minder identiteit, t tusſchenpoozende koorts kunnen beſpeuren. De *Azia-tiſche* braakloop heeft zoo iets geheel karakteristieks, haar van alle andere onder ons bekende ziekten on-ſcheidt, dat dezelve met geene andere ziektevor-n vergeleken worden kan. Iedereen, die haar voor eerst ziet, zal, indien hij ten minſte onbevooroor-ld ziet, moeten erkennen, dat zij noch met onze *olera*, noch met koortſen, noch met eenige andere, heden toe in onze ſtreken waargenomene, kwaal minſte overeenkomst heeft. Autopſie is altijd, maar oral hier, meer, dan de naauwkeurigſte beſchrijving, chikt, om het pathognomiſche eener ziekte te lee-n kennen. Recenſent ziet zich derhalve gedwongen, h daarop te beroepen, en het oordeel en de uitſpraak romtrent aan bevoegde waarnemers over te laten.

Niet minder verſchilt Recenſent van den geleerden Schrijver met opzigt tot de behandeling en de waarde van ſommige geneesmiddelen, en wel in de eerſte plaats met opzigt tot de aderlating, die, ja, even als in andere gevallen, met voorzigtigheid moet worden aangewend; want het is een heroïsch middel, nooit ligtzinnig te gebruiken, maar hetwelk door den Schrijver te eng beperkt ſchijnt te worden, en hetwelk Recenſent bij zeer vele zieken met den besten uitſlag zag bezigen in onderſcheidene tijdperken der ziekte, zoo wel in het begin, als in den meer ontwikkelden ſtaat, of bij de vaatwerking op het einde. En waarlijk, als men overweegt, hoe menigwerf onderdrukking van levenskracht, ophooping in edele organen en neiging tot ontſteking plaats grijpen, dan kan men ligtelijk bevroeden, dat de aanwijzing tot bloedlaten niet zeldzaam wezen zal, en hetzelve niet zelden van groot nut en voordeel moet bevonden worden. Eene tijdige ontlasting van bloed zal hier menigmaal de zaak beſlechten en het behoud zijn van den lijder. Over het nut van *emetica* is Recenſent, door ondervinding geleerd, het volkomen met den Heer STIERLING eens; ook over dat van andere *nervina* zal hij met zijn Ed. in geen twistgeding treden; maar wat het *opium* of heulſap aanbelangt, dit vereischt groote omzigtigheid, en mag in geenen deele zoo onbepaald en algemeen aangeprezen worden, als dit in dezen brief geſchiedt. Immers de opvolgende *typhus* met congestie naar de herſenen zijn er gewoonlijk het noodlottig gevolg van.

Eindelijk, *contagium* en beſmettelijkheid kan men aan de *Cholera* bezwaarlijk ontzeggen. Dit leert de loop der Epidemie in ons Vaderland onwederſprekelijk, en men moet, gelijk de hevige Anticontagionisten, willens blind zijn, om het te loochenen. Al ware het de ondervinding niet, welke ons dit leeraarde, de wijze, op welke dit punt door gemelde Heeren beſtreden wordt, de middelen, die zij bezigen, om *à tort et à travers*, het koste wat het wil, hun gevoelen te drijven, vergeleken met de bon-

www.libtool.com.cn

dige bewijzen, welke partij hun tegenſtelt, zouden op zichzelve ons alreeds tot het gevoelen doen overhellen: dat de *Cholera Aſiatica* behoort tot de klaſſe der beſmettelijke ziekten; een gevoelen, dat de even geleerde als rondborſtige en waarheidlievende Dr. ONTIJD evident bewezen heeft.

Opmerkingen ter gerustſtelling tegen de vrees voor den thans heerſchenden Braakloop, door Dr. H. S. HYMANS. *Te Rotterdam, bij* A. F. H. Smit. 1832. *In gr.* 8*vo.* 24 *Bl. f* :-20.

Het groote doel van dit geſchrift moet zijn, de *vrees* of liever den *angst* voor de *Cholera* weg te nemen. Het ware te wenſchen, dat de Schrijver zoo wel, als vele anderen, die met hem hetzelfde beoogd hebben, dit doel kon bereiken; maar het ſchijnt, of — wij willen niet zeggen van den *Ganges*, maar liever van *Moscou* of *Berlijn* af tot ons — dit woord bij velen nog geen' ingang gevonden heeft, en ook bij velen, voor wie de woorden dood en graf de ſchrikkelijkſte klanken zijn, niet vinden zal.

Dichterlijk is de aanhef van dit ſtukje: „Eene ſchijn„ baar(?) nieuwe ziekte, als een tot nu toe onbekende „ worgengel, komt van uit de vergiftademende ſtreken „ der aarde, als van tuſchen de keerkringen, voort." Gerustſtellend is zulk een begin waarlijk niet: is het dan wel vreemd, wanneer het publiek vreest, ja beeft en ſiddert? Het is mede niet te ontveinzen, dat, al is deze ziekte dan ook ſlechts ſchijnbaar nieuw, en al is zij den Geneesheer ook niet zóó onbekend als ſommigen vermoeden, zij ontzetting wekt. Dit ondervond Recenſent, toen hij haar in hare grootſte hevigheid zag. Hij vreesde haar niet, en vreest haar nog niet; maar hij ſtond verbaasd bij verſchijnſelen, welke hem maar al te ſpoedig vergewisten, dat hier zijne kunst te kort ſchoot. Het was dan ook niet zoo zeer het onbekende der ziekte, dat

hem zoo sterk trof; het komt hem toch voor, dat naar hetgeen men vooraf reeds heeft kunnen weten en door eenige gevallen zelf heeft kunnen zien, zij niet zóó duister is, als men haar zich voorstelt; maar de snelle voortgang — eenige elkander snel opvolgende toevallen! — gij wilt hulp aanbrengen, en de lijder ontzinkt uwe handen; terwijl gij nog denkt werkzaam te zijn, houdt de bewerktuiging reeds op te werken; hetgeen gij nog voor mede- of terugwerking der natuur aanziet, zijn de stuiptrekkende bewegingen der bezwijkende levenskracht: dit alles treft den Arts, en doet den aanschouwer met angst, schrik en vrees terugdeinzen.

Gelukkig, dat deze gevallen, zoo verre het schijnt, in ons land niet de meerderheid uitmaken; terwijl *gereede*, *spoedige* en *doelmatige* hulp vele *Cholera*-aanvallen in hare ontwikkeling stuit. Deze waarheid, die reeds door vele voorbeelden bevestigd is en nog verder gestaafd zal worden, zal het beste middel tegen de door den Schrijver te regt als hoogst schadelijk voorgestelde angst en vrees worden.

Wij willen met den Schrijver niet twisten, of de *Cholera* al dan niet als eene *nieuwe* ziekte moet worden aangemerkt. Wij kenden zeker reeds lang den naam *Cholera*, maar bekennen desniettemin, dat hare eerste verschijning ons vreemd was en iets eigenaardigs had. Wij verzekeren gelijktijdig den Schrijver, dat wij in de vroegere waarnemingen van voortreffelijke Geneesheeren niet geheel onkundig zijn, noch dezelve kleinachten. Wij geven het hem volkomen gewonnen, dat in de geheele natuur geen enkel verschijnsel zonder zamenhang of verwantschap met andere plaats grijpt; maar wij houden toch den *Aziatischen* braakloop voor zeer onderscheiden van de gewone boorts, zoo wel in oorzaak en werking, als in gevolg. Maar wij willen met den Schrijver voor het publiek niet twisten. Wij zeggen met hem, dat *een echt godsdienstige zin den geest versterkt, en daardoor het ligchaam kracht van wederstand erlangt;* maar wij zouden door zijne redeneringen daartoe niet gebragt zijn

www.libtool.com.cn

geworden. Wie te veel wil bewijzen, bewijst niets; wie te zeer verzacht, verzwakt zijne bewijsgronden, en wie niet juist redeneert, beneemt zijner redeneringen klem en kracht.

Wij kunnen desgelijks in geene ontleding der verschillende soorten van besmetting treden. Er wordt hier voor den leek te veel, voor den Geneesheer te weinig gezegd. Dewijl de Heer HYMANS zich hier op de wijze van beschouwing van zijnen grooten leermeester HUFELAND beroept, had hij het veilig daarbij kunnen laten. HUFELAND heeft zeker eenig licht in deze duisternis aangebragt, maar de zaak niet opgehelderd; noch hij, noch Commissiën zullen hier afdoende kunnen beslissen; de tijd alleen zal opklaren, wat vooreerst duister moet blijven.

Toevoegsels tot het Werk: De uitrusting en ondergang der onverwinnelijke Vloot van PHILIPS DEN II, *Koning van Spanje, in* 1588; *door Mr.* JACOBUS SCHELTEMA. *Te Haarlem, bij* V. Loosjes. *In gr.* 8*vo. VI*, 99 *bl. f* 1-25.

Hoezeer dit werk niet meer nieuw zij, en de aankondiging van hetzelve reeds vroeger had moeten plaats hebben, zoo konden wij ons toch niet onthouden, onze lezers daarop ook nu nog opmerkzaam te maken, niet alleen als een der gewigtigste tijdvakken en een wezenlijk keerpunt in onze Geschiedenis ten onderwerp hebbende, maar omdat wij juist een tijdstip beleven, waarin *Nederland* op nieuw bedreigd wordt met eenen magtigen aanval ter zee, niet van de zijde van het *Absolutismus*, gelijk in 1588, maar van het andere, niet min gevaarlijke, *Revolutionaire* beginsel, hetwelk zich van de Kabinetten van *Parijs* en *Londen* heeft weten meester te maken. Wanneer wij toch indenken, dat op het tijdstip van het gereedmaken der onverwinnelijke vloot ons dierbaar Vaderland aan vele rampen tevens ter prooije was; dat de woelige vlugtelingen uit *Brabánd* en *Vlaanderen*,

door heerschzuchtige Geestelijken, gelijk SARAVIA en MODET, opgeruid, den Staten tallooze zwarigheden in den weg leiden en het volk tegen hen verbitterden; dat de gewapende Burgermagt op verſcheidene plaatſen, voor-al te *Utrecht*, tegen de Regering woelde; dat het krijgs-volk oproerig was; dat eene magtige partij gereed was, om den Staat aan *Engeland* op te dragen; dat intus-ſchen de grootſte Veldheer van zijnen tijd, PARMA, op de grenzen ſtond, en nu ook eene vloot, zoo als de nieuwere tijden die niet gezien hadden, eerst hunnen eenigen Bondgenoot, *Engeland*, en dan hen bedreigde; wanneer men dus ziet, dat er gebrek was aan eendragt en eenheid in het Bewind door LEICESTER'S vertrek, — zoo komt ons de onverwachte redding van *Nederland* uit alle deze gevaren binnen éénen jaarkring bijkans als een wonder voor, en wij zien gretiglijk naar de bij-zonderheden, die ons het begin, de voltooijing en de vernietiging dezer verbazende uitrusting meer voor oogen ſtellen. Maar wij denken tevens aan den grooten Redder uit gevaren, aan dien God, die deze magtige vloot *naar alle vier de winden deed verſtuiven*, zoo als onze TOLLENS dit heerlijk volgens SCHILLER, of veel-eer volgens eenen gedenkpenning, door onze Vaderen ge-ſlagen, uitdrukt (zie bl. 99); wij denken aan onze een-dragt, aan de algemeene gehechtheid des Volks aan het Beſtuur; en dan ſcheppen wij moed, dat Hij, die ons in 1573, in 1588, in 1672 en meermalen in onzen tijd be-ſchermde, ons ook nu niet verlaten zal, wanneer op nieuw groote en dringende gevaren ons aangrimmen, en dat zelfde *Engeland*, zoo vaak onze Bondgenoot, door eene valſche ſtaatkunde verleid, met onze vijanden zamen-ſpant. Sterken wij ons dan door de beſchouwing van het verledene tot hoop op de toekomst.

De Heer SCHELTEMA had het begin der uitrusting in zijn werk zelve ſlechts onvolledig vermeld; hij haalt hier de aanleiding daartoe reeds van 1574, van REQUE-SENS, op; doet zien, hoe dit plan onder Don JAN nog meer ontwikkeld, en eindelijk door de overmeeste-

www.libtool.com.cn

ring van *Portugal*, die zijne zeemagt ruim verdubbelde, tot ſtand gebragt werd. Zeer merkwaardig zijn daarbij de berigten over ALVA's voortdurenden invloed op de *Nederlandſche* zaken in den Raad des Konings na zijn vertrek. Ook hij moet in 1582 een ſtaatſtuk hebben geſteld of doen ſtellen, om bepaaldelijk eene landing in *Engeland* te doen, op een nog veel reusachtiger plan dan werkelijk is uitgevoerd, en waarvan hij zich tot Opperbevelhebber aanbood; doch zijn dood vernietigde dit ontwerp. Nogtans ſchijnt het, dat dit voorſtel eenigen invloed had op de benoeming des Opperbevelhebbers, waartoe, volgens een ſtuk, in het gelijktijdige werk *le Tréſor politique* voorkomende, ALVA's Zoon FREDERIK, de belegeraar van *Haarlem*, benoemd werd; doch de Heer SCHELTEMA twijfelt daaraan, omdat zijn naam niet op de lijst der ingeſcheepte Edelen wordt vermeld. — Eene andere bijvoeging loopt over de zeer verontrustende geheime onderhandelingen tusſchen ELIZABETH en *Spanje*, die bij de Staten groote vrees opwekten, dat ook deze eenige Bondgenoot hun ontvallen, en misſchien wel met *Spanje* zou heulen. — Nog vinden wij hier belangrijke berigten wegens de uitwerking der komst van de vloot op het meest bedreigde *Nederlandſche* gewest, *Zeeland*.

De Heer SCHELTEMA vermeldt eindelijk in meer bijzonderheden de gevolgen van deze onderneming voor Koning FILIPS, voor PARMA, voor *Engeland*, en voor ons Vaderland. In de daarop volgende *aanteekeningen* vinden wij een verſlag van het boven aangehaalde zeldzame ſtuk, bevattende eene redenering uit *le Tréſor politique*, waarvan het jaartal op den titel 1588 blijkbaar 1582 moet zijn, alsmede eene lijst der *Spaanſche* uitrusting, door den Heer VON SCHEPELER in eene boekerij te *Cordova* gevonden, en door eenen Hofmeester van ALVA bijeengebragt. Nog worden er berigten medegedeeld wegens een ſtuk, mede in den *Tréſor politique* voorkomende, en in 1586 gedrukt. Eindelijk komt nog een kort verſlag van een aantal ſtukken en bijzonderheden,

tot de onderneming betrekkelijk, en, als *bijlagen*, VAN METEREN's verhaal over de ellende van *België*, in tegenoverstelling van *Nederland*, en de beroemde Ode van SCHILLER op de *Armada*, met de vertaling van TOLLENS.

Het blijkt daaruit, dat de Heer SCHELTEMA, volgens zijne gewoonte, niets verzuimd heeft, om aan dit belangrijke werk, uit echte en veelal min bekende bronnen, de meestmogelijke volledigheid bij te zetten, en wij hopen van dezen zoo werkzamen als grondigen Geleerde nog vele lettervruchten te mogen genieten.

Geschiedenis van de Landverhuizing der Evangelische Salzburgers, in den jare 1732. *Eene Bijdrage tot de Kerkelijke Geschiedenis. Naar de bronnen bewerkt door* KARL PANSE. *Uit het Hoogduitsch. Te Groningen, bij* W. Zuidema. 1832. *In gr.* 8*vo.* 206 *Bl. f* 1-80.

Wij verbeelden ons, den uitgever van dit werkje geene grootere dienst te kunnen doen, dan den lezer te verwijzen naar, of ook slechts te herinneren aan, eene schets van hetzelve, door den Eerw. N. SWART ten jare 1830 in No. III van ons Mengelwerk geplaatst. Genoemde oordeelkundige Schrijver gaf reeds toen, in eene noot, zijne stellige verwachting te kennen, dat hetzelve spoedig zou vertaald worden. En, gelijk wij daarom reeds eenigen tijd naar hetzelve reikhalsden, zoo is het ons ook thans uiterst welkom. De vertaler trouwens schijnt dien prikkel niet noodig gehad te hebben: want, daar hij in zijne vrij uitvoerige voorrede geene melding van de schets maakte, vooronderstellen wij, dat hij dezelve niet opgemerkt heeft.

Wij zullen thans van dit werkje maar alleen zeggen, dat het grondigheid met zwier van stijl en karakterteekening vereenigt, der verbeelding en het hart, zoo wel als het verstand en de kennis, voedsel verschaft, en vooral aan Lutherschen, van welke sommigen zich de versche gebeurtenis en hunne ondersteuning, den ongelukkigen geloofsgenooten verleend, nog levendig herinneren, een alleraangenaamst geschenk moet zijn. De vertaling is vloeijend, en de opgave der bronnen met even veel oordeel weggelaten, als opzettelijk vermeld. Moge

www.libtool.com.cn

het werkje zoo vele lezers vinden, als het, naar ons oordeel, verdient, zoo veel belangſtelling in de Godsdienst en zoo veel achting voor derzelver getrouwe vereerders opwekken, als het kan, en, bij gevolg, rijk zijn in het verwekken van edele gezindheden, van kracht en moed in lijden en ſtrijden, gelijk in waarſchuwing tegen misbruik en ontaarding tot dweeperij en vervolgzucht!

Proeve van navolging des eerſten Boeks van de Ilias *van* HOMERUS, *door* P. ROORDA VAN EYSINGA, *Indisch Ambtenaar. Te Kampen, bij* K. van Hulst. 1832. *In gr.* 8*vo. VI*, 28 *bl. f* : - 50.

Men heeft het altijd, en met regt, voor eene der zwaarſte ondernemingen gehouden, om van de Griekſche en Latijnſche Dichters der Oudheid, en wel bepaaldelijk van HOMERUS, dichterlijke vertalingen te leveren, die ſlechts eenigermate een denkbeeld konden geven van het verhevene en tevens eenvoudige van het oorſpronkelijke. Niettemin heeft het noch elders, noch in ons Vaderland aan proeven daartoe, ook niet aan mislukte proeven, ontbroken. Zonder het onderhavige werk van den Heer ROORDA met den arbeid zijner voorgangers te willen vergelijken, zullen wij eenvoudig nagaan, in hoe verre *hij* kan gerekend worden gelukkig in deze Proeve geſlaagd te zijn.

Vooraf moeten wij nagaan, uit welk oogpunt de Vertaler verlangt, dat zijn werk beſchouwd worde. Hij geeft daaromtrent in zijn Voorberigt het volgende op: „ Het doel de„ zer Proef ſtrekt om na te gaan, in hoe verre het mij ge„ lukt is, in Alexandrijnen den tekst van HOMERUS *nage„ noeg* regel voor regel weder te geven. Overtuigd dat mijn „ arbeid gansch niet volmaakt is, zal het mij aangenaam „ zijn, de oordeelvellingen van de beoefenaars des grootſten „ Dichters dienaangaande te vernemen, mits men het Grieksch „ tegenover de vertaling der regels vergelijke, daar ik minder „ op de *fierlijkheid*, dan op de *getrouwheid* der overzetting „ het oog had."

Wij hebben dan ook, met het origineel voor ons, de vertaling met alle aandacht daarmede vergeleken, en erkennen gaarne, dat de Heer ROORDA VAN EYSINGA in het overbrengen van ſommige gedeelten niet kwalijk en zelfs hier en

daar vrij gelukkig geslaagd is. Van dien aard zijn b. v. vs. 14 en volg. CHRYSES, de Priester van APOLLO, komt in het leger der *Grieken*, om zijne dochter CHRYSEÏS los te koopen:

Hij hield den gulden staf met de offerkroon in handen
En bad 't Acheese heir verzameld aan de stranden,
Doch Atreus kroost het meest, dat 't heir tot hoofd verstrekt:
„ Atriden! Heldenvolk, wien 't scheenbeenharnas dekt!
„ De Goden, die 't paleis van den Olymp bewonen,
„ Vernielen door uw' arm de stad van Priamis zonen,
„ En wen ge uw haardsteên zoekt, zoo zeegnen u de Goôn;
„ Doch schenkt mij mijne telg, voor 't losgeld u geboôn,
„ En ducht den pijl des Gods, die wis zijn doel zal treffen."

Zoo ook vs. 357 en volg. ACHILLES roept zijne moeder THETIS op aan het strand der zee, en klaagt haar den hem aangedanen hoon:

Dus sprak hij weenend; en zijn moeder hoort zijn beê
Bij d' achtbren vader, op den bodem van de zee;
Snelt uit den blaauwen vloed, als nevel voor zijne oogen,
En plaatst zich nevens hem; zij weent, in 't hart bewogen,
En streelt hem met de hand, en spreekt zoo zacht, zoo goed:
„ Wat weent ge o dierbre telg? Wat leed kwelt uw gemoed?
„ Spreek vrij, verheel mij niets, op dat wij 't beide weten."
Diep stenend, spreekt Achil, het hart van een gereten, enz.

Niet minder zijn vs. 475 en volg.:

Het zonlicht dook ter kim, de scheemring daalde weder,
En 't leger vleide (vlijde) zich bij d' achtersteven neder.
Toen weêr de dageraad met rozenvingren klom,
Keerde ook het snelle schip naar 't Griekssche heir weêrom.
Een frissche voordenwind wordt door Apol gezonden,
De mast weêr opgerigt, de zeilen vastgebonden;
De koelte blaast in 't doek, het schuimend, bruisend nat
Golft om de ranke kiel, daar 't glansrijk opwaarts spat.
Het schip snelt langs den vloed en klieft den rug der baren;
Men keert weldra terug bij Griekens heldenscharen
En sleept het schip op 't strand, waar men 't met balken stut;
Het scheepsvolk gaat uit één, en zoekt zijn schip of hut.

Wanneer men deze plaatsen met het oorspronkelijke vergelijkt, zal men ontwaren, dat dezelve en getrouw en levens

www.libtool.com.cn

niet ongelukkig zijn overgebragt. Wij zouden meerdere dusdanige regels kunnen aanvoeren; maar het aangehaalde zal genoegzaam zijn, om te bewijzen, dat er wel iets goeds in deze Proeve voorhanden is.

Van eene andere zijde mogen wij niet ontveinzen, dat vele en groote gebreken deze Proeve ontluisteren. Vooreerst heeft de Vertaler zich hinderlijke vrijheden veroorloofd ten aanzien der eigennamen. Men oordeele:

Vs. 159. Om u, om *Menelaus*, wordt Trojes volk vermoord.
Vs. 182. Gelijk Apol, *Chryseis* me ontvoert uit mijne tent.
Vs. 369. Men koos voor Atreus zoon, *Chryseis* met rozenblos.
Vs. 263. Als Dryas, *Pirithous*, die 't Griekſche heir geboden.
Vs. 275. Wil hem, hoe groot in magt, door *Briseis* roof niet (honen.
Vs. 323. Voert *Briseis* bij de hand, de maagd met rozen- (wangen.
Vs. 346. Brengt uit zijns meesters tent, *Briseis* de ſchoone (vrouw.
Vs. 307. Gevolgd door *Patrocles* en de andre ſtrijdgenooten.
Vs. 337. Kom eedle *Patrocles*, ga, haal haar, ſchoon de mijn'.
Vs. 345. Dus ſprak hij: *Patrocles* den dierbren vriend getrouw.
Vs. 400. Een daad uit *Poseidon*, Minerve en Here ontſproten.

Ieder weet, dat men zegt *Menelaüs*, *Chryseïs*, *Briseïs*, *Pirithoüs*, *Patrocles*, *Poseïdon*. Het ongeoorloofd zamentrekken van de drie eerſte, en het veranderen van den natuurlijken klemtoon in de beide laatſte namen, maakt de boven aangehaalde regels hard en onnatuurlijk.

Ten andere vindt men ook vele ſtroeve en platte regels, b. v.:

Vs. 118. Doch kiest terſtond me *een buit*, op dat ik hier alleen
Den oorlogsprijs niet derv', *'t ſtreed met de billijkheên.*
Vs. 149. *Ge*, in ſchaamtloosheid gehuld, houdt winst u opge- (togen.
Vs. 200. ——————— in d' eigen ſtond herkende
Hij de achtbre Minerve en vreeslijk blikt zijn oog.

Dit is toch al een zonderlinge Alexandrijn! Maar het zal moeten zijn:

Hij de achtbare Minerve, en vreeslijk blikt zijn oog.

Vs. 111. *Om dat* 'k *geen* losprijs neem, voor Chryſes mijn (geliefde.

Ten derde is de taal niet zuiver, b. v.:

Vs. 432. Zijn kiel loopt binnen in *den* diepen breeden haven.

Lees: de diepe, breede haven. Het woord is vrouwelijk.

Vs. 467. Toen de arbeid was voleind, *den* maaltijd opgedragen.

Lees: *de* maaltijd. Het woord is wel, volgens SIEGENBEEK, (niet volgens BILDERDIJK) mannelijk; maar de vierde naamval komt hier niet te pas.

Vs. 539. En daadlijk ſpreekt zij hem in *hartverſcheurbre* taal.
Vs. 567. Als mijn *verſchrikbre* hand zich tot u henenſtaat.

Wij erkennen, dat BILDERDIJK wel eens het voorbeeld heeft gegeven van het gebruik van *bare* en *bre*, in plaats van het participium; maar *hartverſcheurbre talen* en *verſchrikbre handen* hebben op ons nog altijd eene oorverſcheurende, of wil men *oorverſcheurbre* uitwerking.

Vs. 602. ———— 't ontbreekt aan ſpijs noch *tier*.

Of men *tier* wel in dezen zin zeggen kan, betwijfelt Recenſent hoogelijk. Neemt de Schrijver het hier voor *getier*, of in eene andere beteekenis? Het is niet gemakkelijk, dit te raden.

Ten vierde heeft de Vertaler, die zich dan toch minder op *fierlijkheid* dan op *getrouwheid* toelegde, niet altijd den zin goed overgebragt, en zich ſoms vrijheden veroorloofd, die al te ver van het oorſpronkelijke afwijken, b. v.:

Vs. 63. Want ook de Donderaar zendt aan het menſchdom (droomen.

Bij HOMERUS ſtaat: *want ook de droom komt van* JUPITER. Volgens den Vertaler zendt, onder anderen, *ook* JUPITER dezelve.

Vs. 148. Hem antwoordt held Achil, met *ſchele* en grimmige (oogen.

Waarom hier die *ſchele* oogen, die ons eene onaangename

www.libtool.com.cn

voorſtelling geven? HOMERUS zegt eenvoudig: *met een grimmig aangezigt.*

Vs. 172. Vorst Agamemnon ſpreekt, hij, *de Opperheer der (menſchen.*

Het is waar, HOMERUS zegt ἄναξ ἀνδρῶν; maar dit beteekent toch hier niet de menſchen in het algemeen, maar alleen de *Grieken* van allerlei landaard en de hulptroepen. Want de *Trojanen*, die toch ook menſchen waren, zijn er bij HOMERUS zeker niet onder begrepen geworden.

Vs. 351. Hij roept zijn moeder aan, de handen *nederſlaande.*

HOMERUS zegt: χεῖρας ὀρεγνύς, de handen uitſtekende.

Vs. 370. Doch Chryſus (lees CHRYSES) *Febus knegt*, (verſcheen in achtbren dos.

HOMERUS zegt: *Priester* van APOLLO (ἱερεὺς). Die *knegt* in zijn' *achtbren dos* zal den Hollandſchen Lezer geen juist denkbeeld der oorſpronkelijke voorſtelling geven.

Vs. 572. Zijn moeder minnende, *wier blankheid ſneeuw deed (blozen.*

De ſneeuw te doen *blozen!* Neen, eenvoudig verhevene HOMERUS! zulk eene proeve van valsch vernuft hebt gij niet kunnen opleveren. Hiertoe behoeven wij u niet eens na te ſlaan. HOMERUS zegt anders niet dan: *zijne beminde moeder*, *de blankarmige* JUNO.

Eindelijk is het volgende ook alles behalve gelukkig. Dat men het πόδας ὠκὺς Ἀχιλλέυς vertaalt *de ſnelvoetige* ACHILLES, heeft niets lachwekkends. Maar blijft dit zoo, wanneer de Dichter zegt:

Vs. 58. Naauw zat de Legerſchaar verzameld op de velden,
Of *Snelvoet*, Held Achil verheft zich ——
Vs. 84. Vervangend zijne taal, ſpreekt *Snelvoet*, Held Achil?

En zoo hebben wij het in ons oog verdienſtelijke zoo wel, als het gebrekkige dezer Proeve, met des Vertalers eigene woorden, voor onze Lezers opengelegd, en laten nu aan hen zelve de beſliſſing over, onder welke ſoort van Proeven deze vertaling, naar hun inzien, moet worden gerangſchikt.

www.libtool.com.cn

Neêrlands Heldendaden te Land, van de vroegſte tijden af tot in onze dagen, door J. BOSSCHA, *Hoogleeraar aan de Militaire Akademie te Breda. Iſte en IIde Afleverings. Te Leeuwarden, bij* G. T. N. Suringar. 1832. *In gr.* 8vo. 36 *Bl. f* : - 45.

Tot dusverre was de Geſchiedenis van *Oud-Nederland*, in hoe vele voortreffelijke werken ook behandeld, nog niet opzettelijk, in haren geheelen omvang uit een krijgskundig oogpunt, bearbeid geworden. En toch is de heldenroem, door den *Nederlander* zoo ter zee als te land met ſtroomen bloeds betaald, — toch is de roemrijke verdediging van den vaderlandſchen grond, gedurende eene reeks van Eeuwen, overwaardig, om, onvermengd met al het andere, 't welk de Geſchiedenis van een Volk uitmaakt, als in één aaneengeſchakeld tafereel behandeld te worden. Het kan dus niet anders dan aangenaam zijn voor elken beminnaar van het Vaderland, dat, terwijl een onzer grootſte Geſchiedkundigen (de Archivarius DE JONGE) reeds ver met de bearbeiding der Geſchiedenis onzer Zeemagt gevorderd is, de Hoogleeraar BOSSCHA ons aanvankelijk het begin levert eener Geſchiedenis van *Neêrlands* Heldendaden te Land.

In eene korte Inleiding geeft de Heer BOSSCHA het doel van dit werk aldus op: „ — leiding van den *Nederlandſchen* „ Krijgsman tot de Geſchiedenis van zijn Vaderland, als „ tot eene edele verlustiging; opwinding van het Nationaal „ gevoel, en ontgloeijing der Vaderlandsliefde bij hem, en „ bij elk, wien het onderwerp tot de lezing mogt uitlok„ ken; ten einde op die wijze bij zoo velen mogelijk de „ krachtigſte prikkels aan te brengen tot maatſchappelijke „ pligtsbetrachting." Hierop begint de eerſte Afdeeling van het werk, onder den titel van: *Tafereelen uit de vroegſte en de Grafelijke tijden.* A. *De Bataviëren*, bl. 5—16. B. *De Friezen*, bl. 17—36. Beide deze tafereelen zijn zeer beknopt, doch tevens oordeelkundig ontworpen, en in een' gepasten ſtijl voorgedragen. Het zoude gewis den Schrijver weinig moeite gekost hebben, deze ſchets aanmerkelijk uit te breiden, waartoe de werken van DE ST. SIMON en FOEKE SJOERDS, om van de bronnen, uit welke deze geput hebben, niet eens te gewagen, hem rijken voorraad aboden; maar het is duidelijk, dat zijn beſtek (het werk

www.libtool.com.cn

wordt, blijkens de voorwaarden der Inteekening, op ongeveer 48 vellen druks berekend) hem niet toegelaten heeft, om aan de oorlogen van volken, wier krijgskunde zoo geheel en al van de latere onderscheiden was, de ruimte op te offeren, die met meer nut aan veel schitterender tijdperken kon besteed worden. — Uit twee kleine Afleveringen over den aard van dit werk te willen oordeelen, zoude vermetel zijn. Wij bepalen ons dan tot de opmerking, dat, op zichzelve beschouwd, ieder, die eenigzins in de Vaderlandsche Geschiedenis ervaren is en een' goeden voorraad van boeken daarover bezit, in staat is, om eene Geschiedenis van *Nederlands* Heldendaden te Land te ontwerpen. Met WAGENAAR, BOR, HOOFT, DE GROOT, de *Mémoires* van FREDERIK HENRIK, VALCKENIER, SYLVIUS, ROUSSET enz. zal hij het al ver brengen. Doch dit zóó te doen, dat het werk zoo nuttig mogelijk wordt voor den Krijgsman, en het tevens voor hen, die geene krijgslieden zijn, datgene bevat, waardoor zij de oorlogsgebeurtenissen beter kunnen beoordeelen, dan zij tot dusverre uit de geschriften van (enkele uitgezonderd) kamergeleerden en nieuwsbladschrijvers doen konden, — ziedaar eene waardige taak voor eenen Hoogleeraar aan de Militaire Akademie, wiens wetenschappelijke vorming aan de eene, en wiens standplaats aan de andere zijde, hem in de gunstigste gelegenheid stelt, om *Nederlands* Heldendaden met Militaire kennis en daardoor in een nieuw en leerzaam daglicht voor te stellen. Wij twijfelen niet, of dit denkbeeld heeft den kundigen Schrijver bij het ontwerpen van zijn plan voor den geest gezweefd, en bevelen dit werk, waarvan wij hooge verwachting koesteren, allen aan, die belang stellen in *Oud-Nederlands* Heldenroem.

Oorsprong, aard en gevolg van den Opstand in België (1830 *en* 1831), *benevens een Krijgsgeschiedkundig Tafereel van den Tiendaagschen Veldtogt der Oud-Nederlanders* (*van* 2 *tot* 12 *Aug.* 1831). *Ifte en IIde Stuk. Te Breda, bij* F. P. Sterk. (*Dec.* 1831.) *In gr.* 8*vo. II*, 104 *Bl. f* 1 -:

Dit werkje verdient eene gunstige onderscheiding boven vele der stukken, welke tot dusverre over den Belgischen Opstand in het licht verschenen zijn. Het vangt aan met de

www.libtool.com.cn

ontwikkeling der hoofdoorzaak daarvan — de tegenstand en woelingen der Geestelijkheid! Zeer goed en tevens beknopt wordt de doorgaande tegenwerking van dat ligchaam, reeds sedert 1815, in het licht gesteld. Het gebeurde in de eerste dagen van het Brusselsch oproer wordt, als genoegzaam bekend, slechts met een woord aangestipt; terwijl daarentegen van de vobrnaamste handelingen der Londensche Conferentie een naauwkeurig en helder overzigt geleverd wordt. Het eerste stukje loopt tot aan den gedenkwaardigen dag, waarop het woord: voorwaart! door de gelederen van Nederlands dapperen klonk. Het tweede bevat toelichtende Aanteekeningen en Bijlagen, behoorende bij het eerste. Vele derzelven zijn in ons oog zeer belangrijk, en weder bijzonder die, welke tot de listen en lagen der Geestelijkheid betrekking hebben.

Wij hopen, dat dit nuttig en onderhoudend geschrift niet, bij gebrek aan genoegzaam debiet, zal blijven steken.

Lijkreeden over wylen sijne Hoogheid WILLEM DE VIERDE, *Prince van Orange en Nassau, etc. etc. etc. Erf-Stadhouder, Capitein Generaal en Admiraal der Vereenigde Nederlanden, door Jonkheer* ONNO ZWIER VAN HAREN, *Fria Edelman. Nieuwe Druk. Te Amsterdam, bij* P. den Hengst en Zoon, 1832. *In kl.* 8*vo. XII, 77 bl. f* : -60.

Om billijk over de verdiensten eens Schrijvers te oordeelen, moet men zich verplaatsen in den tijd, waarin hij geleefd heeft, en de voortbrengselen zijner pen met die van andere gelijktijdige Schrijvers uit hetzelfde land vergelijken. Zijn *de Geusen* van O. Z. VAN HAREN altijd een verdienstelijk dichtwerk (wij spreken hier niet van de omwerking door BILDERDIJK, die het geheel tot een dichtwerk in de hedendaagsche manier vervormd, en daardoor tot een meesterstuk onzer Letterkunde gemaakt heeft; wij hebben het oog op VAN HAREN's werk zoo als het was) — hoe rijst dat dichtwerk in betrekkelijke waarde, als wij er vele dichtstukken van dien tijd tegenover stellen! Op gelijke wijze behoort men de thans op nieuw uitgegevene *Lijkreeden*, door O. Z. VAN HAREN, op Prins WILLEM IV, die op verzoek der Prinsesse-Weduwe door den Schrijver in dien geest vervaardigd was, alsof hij dezelve op den predikstoel in de

www.libtool.com.cn

kerk te *Delft* hadde uitgesproken, niet te vergelijken met de Lof- en Lijkredenen van den tegenwoordigen tijd, b. v. met die van Prof. VAN DER PALM op VAN DE PERRE, BORGER of KEMPER, maar met de Lijkredenen van de voornaamste Predikers uit de eerste helft der achttiende Eeuw. Wij zullen alsdan het menigvuldig en dikwerf noodeloos invlechten van Bijbeltekſten, het eenigzins gedwongen *accommoderen* van dezelve, en het gekunſtelde volhouden der vergelijking van *Israël* met *Nederland*, ja zelfs de thans ons in vele opzigten vreemd ſchijnende toepaſſing, en enkele ſtalen van valsch vernuft, niet ten kwade duiden; maar ons veeleer verwonderen over de doorgaande zuiverheid van taal, zoodat ſlechts zelden bastaardwoorden worden gebezigd, over de kracht en ſierlijkheid van den ſtijl, de gelukkige ronding der volzinnen, en vele andere verdienſten van dit prozaſchrift. VAN HAREN gaat mank aan het euvel van zijnen tijd, als hij zegt, bl. 63: „ Want gelijk uit de diepe „ moerasſen zwaare dampen heemelwaarts oprijzen, die in „ blixemſtraalen veranderd, de hoogſte toorens treffen; zoo „ rijzen uit de harten van een zondig volk *dampen van zonden en ongeregtigheeden*, waarvan God de blixemſtraalen „ doet needervallen op de hoofden van de geliefde Vorſten, „ die dat volk leiden en beſchermen." Maar hoe veel echte welſprekendheid is er, b. v. bl. 13 en verv., in het overzigt van de geſchiedenis des vaderlands! Men hoore:

„ Wie is die man die midden in een oorlog, begonnen „ om alle Kunſten en Weetenſchappen te verdooven, en de „ barbaarſte onwetentheit op den throon te brengen, die vlug„ tende Kunſten en Weetenſchappen verzameld, aanmoedigt, „ zekere en geruste woonplaatſen voor haar bouwd? Die „ de Geleertheit de beloning doet zijn van de dapperheit en „ ſtandvastigheit in dié zelve plaats, daar kort te vooren „ elende, pest en hongersnood, huisvesteden? Die aldaar „ de Godsvrugt en Weetenſchappen plant, en dus alle toe„ komende Geſlagten in ſtaat ſteld, om de wonderen en „ zeegeningen van God aan hunne Voorouders bewezen, „ regt te kennen, en met den monde en penne weerdiglijk „ te loven?

„ Geheel Nederland antwoord, geheel Nederland juicht „ eenpariglijk, het is *Vader* Willem: gezegende naam, wan„ neer die door een vrij Volk word gegeven! maar niet min „ gezegend een Volk hetwelk door een Vorst word geleid,

„ die zulk een naam verdiend! hoe verre zal zig de roem
„ en magt van dat volk niet uitbreiden zoo zijne Zoonen
„ de voetſtappen van hunne Vader volgen.

„ Maar zij treden reeds op zijn voetſpoor: Ziet Maurits
„ in 't vuur van de jeugd ſtoutmoediglijk het momaangezigt
„ van de Spaanſche Magt afrukken; in zijn eerſte veldtocht
„ Gelderland en Overijsſel verloſſen, en Rhijn en Ijſel
„ onder onze Wetten doen vloeijen: Ziet hem, door 't
„ nemen van Geertrudenberg den Hollandſchen tuin omcin-
„ gelen; door het bemagtigen van Groningen de zeven
„ pijlen vereenigen, en de Unie van Utrecht niet meer een
„ ijdele naam doen zijn," enz.

Voorzigtig wordt de vermelding der partijſchappen, in de tijden van OLDENBARNEVELD en der DE WITTEN, vermeden, en ook zelfs van de tegenſtanders van WILLEM IV zoo gematigd geſproken, als men van een' hartelijk toegenegen' vriend en aanhanger van den Prins naauwelijks verwachten zou. Doch waarom niet? Die gematigdheid viel geheel in den geest van WILLEM IV, blijkens bl. 47:
„ De grootmoedigſte goedertierentheit was zodanig in zijn
„ ziele geprent, dat hij (te gelijk met de tijding van zijne
„ aanſtelling tot Stadhouder van Holland) een brief ontvan-
„ gende van een Regent, die met deeze woorden eindigde,
„ *nu zal Uwe Hoogheid zig volkomen kunnen wreeken over alle*
„ *zijne vijanden*, dien brief met ongeduld geleezen hebbende
„ met veragting van zig wierp, zeggende, *die ſchelm meend*
„ *dat ik denk gelijk hij*."

Gelijk wij hierboven ons gunſtig oordeel vooral grondden op de verdienſten dezer Lijkrede, vergeleken met vele andere van vroegeren tijd, zoo moeten wij thans nog aanmerken, dat zij tegenwoordig, over het geheel genomen, niet meer als model kan dienen; derhalve, dat zij met oordeel des onderſcheids behoort gelezen te worden, en het goede er in alleenlijk navolging verdient. Wij ſchatten haar voorts hoog, als *bijdrage tot de geſchiedenis der welſprekendheid in de Nederlanden*. — De Uitgever, de Heer H. J. KOENEN, belooft ons, zoo het thans geleverde bijval vindt, ook de overige prozawerken van O. Z. VAN HAREN op dezelfde wijze uit te geven. Van onze zijde durven wij hem hiertoe wel aanmoedigen, daar ook de andere prozawerken van dien Schrijver altijd, uit het eene of andere gezigtpunt, belangrijk genoeg zijn, om, bij de daarvan thans beſtaande ſchaarſchheid, eene nieuwe uitgaaf niet overtollig te maken.

www.libtool.com.cn

Leiddraad bij het godsdienſtig onderwijs, ter bevordering van Bijbelkennis: ten dienſte mijner Leerlingen. Door P. BOELES, *Predikant te Noorddijk. Te Koeverden, bij* D. H. van der Scheer. 1831. *In kl.* 8*vo.* 135 *Bl. f* : -27.

Onder de werkjes voor godsdienſtig onderwijs, in lateren tijd uitgegeven, prijst vooral dit boeksken zichzelve aan, zoo wat inhoud als wijze van behandeling betreft. Men behoeft het ſlechts vlugtig door te bladeren, om hiervan overtuigd te worden. Hetzelve is verdeeld in twaalf Hoofdſtukken, waarvan de opſchriften zijn: I. Inleiding *tot* en overzigt *van* het geheel. II. Over de kennis van God uit de Schepping en de H. Schrift. III. Over God en zijne volmaaktheden. IV. Over de ſchepping, onderhouding en beſturing van alles. V. Over de Engelen, de Menſchen, en de Zonde. VI. Over Jezus, den Verlosſer van Zondaren. VII. Over Geloof en Bekeering. VIII. Over onze Pligten. IX. Over de hulpmiddelen tot volmaking, en de Christelijke Kerk. X. Over den toekomſtigen toeſtand der menſchen. XI. Over den gang en de lotgevallen der Goddelijke Openbaring onder de menſchen. XII. Over het doelmatig gebruik der H. Schrift. — De wijze, waarop de Weleerw. BOELES alles met Bijbelſche Geſchiedenis heeft verbonden, maakt vooral het gebruik van dit onderwijsboekje bijzonder nuttig. Ook kenmerkt een Christelijke geest het geheel; en waar betwiste punten behandeld worden, geſchiedt dit met zoo veel kieschheid, dat andersdenkenden zich niet beleedigd kunnen achten. Eene geleidelijke orde is gevolgd; misſchien ware hier en daar eenige verandering in dezelve te maken. De vragen zijn doorgaans gepast; enkele malen minder bepaald, en dus, om de algemeenheid, niet gemakkelijk te beantwoorden. Men moet altijd zóó vragen, dat ſlechts één antwoord mogelijk is. Doch een onderwijsboekje, dat alle vereischten heeft, moet nog gemaakt worden. Rec. rekent dit van Dr. BOELES onder de besten.

Hoogstbelangrijke bewijsgronden, dat de Cholera Morbus door de Jezuïten in Europa gebragt is, door hen geleid, en tot hunne oogmerken aangewend wordt. Uit het Hoogduitsch. Te Amſterdam, bij L. van der Vinne. 1832. *In gr.* 8*vo.* 21 *Bl. f* : -20.

www.libtool.com.cn

Eenell endig prulſchriftje, dat geene ernſtige wederlegging verdient. De ongenoemde Schrijver wil de verſpreiding der *Cholera* in verband gebragt hebben met ſtaatkundige gebeurtenisſen, alsof de volgelingen van LOYOLA door het doen ontſtaan der vreeſelijke ziekte op de gemoederen zouden werken, om hunne oogmerken te bereiken. In plaats van *hoogstbelangrijke bewijsgronden*, geeft hij los daar heen geworpene, *hoogstongerijmde* ſtellingen en gisſingen, welker nietigheid bij het minſte nadenken blijkt. Het is jammer, dat de man, die zoo veel meer, dan anderen, meent te zien, nederig moet bekennen: *Over de wijze van verſpreiding van dit Cholergift rust nog dezelfde duisternis, welke de brandſtichtingen in Normandië bedekt.* Evenwel zegt hij maar ſtoutweg: *Zóó veel is zeker, dat de Jezuïten het miasma der Cholera in hunne magt hebben.* Zou deze ſchrandere bol het woord *miasma* goed verſtaan? Eenige bladzijden vroeger ſprak hij van *een kleine ſoort van pestvliegen*, waaraan men de ziekte zou moeten toeſchrijven. De *Jezuïten* hebben die booze vliegen zeker in doosjes bewaard, en daarnevens, tot voeding derzelven, eenen voorraad von *miasma?*..... Wat ſchrijft en vertaalt men al niet!

De Natuur en de Mensch, of Levensbeſchouwingen van Pachter Gerhard op zijne wandelingen met Neef Jonas, door O. G. HELDRING. *Iſte Stukje. Te Amſterdam, bij* G. J. A. Beijerinck. 1831. *In gr.* 8*vo.* 100 *Bl. f* 1 - 25.

Het is waarſchijnlijk bloot toeval, dat dit boekje en dat van den Heer LUBLINK WEDDIK bij denzelfden boekverkooper worden uitgegeven, en dat beide ſchrijvers predikanten zijn; maar het is geene zoo onbeduidende omſtandigheid, dat beiden hunne vorming, zoo al niet op Duitſchen grond, dan toch voornamelijk door Duitſche lektuur en onderwijs ontvangen hebben. Niet, alsof deze ſoort van ernſtige luim (men heeft er den eigen' naam van Humoriſtiſch aan gegeven) uitſluitenderwijze dáár te huis behoorde. De ſchrijver van *Tristram Shandy* heeft zelfs oudere brieven. Maar het zijn toch vooral CLAUDIUS en JEAN PAUL, die, zij het ook als de twee polen, thans als de voorname vertegenwoordigers van het *genre* beſchouwd en beoefend worden.

www.libtool.com.cn

'aarin dit beſta, zullen wij hier niet uitvoerig behandelen. nze landgenoot, de Heer Mr. J. A. WEILAND, heeft er, ›or zijne vertaling van eenige ſtukken van genoemden J. P. ICHTER, breed en *con amore* over gehandeld. Dit ſlechts illen wij zeggen, dat de wijze CLAUDIUS *ons* wel het eest van de twee behaagt, en dat, zoo de verbeeldingrijke EDDIK meer tot den trant van JEAN PAUL overhelt, de chte HELDRING zeker meest van den man heeft, onder n naam van *Asmus* algemeen bekend.

HELDRING heeft goedgevonden, zich in het pak van *chter Gerhard* (in goed Hollandsch zou dit misſchien *Baas errit* moeten zijn) te ſteken. Het is ons echter voorgeko-en, dat dit pak den eigenlijken perſoon bijzonder ſlecht be-kt. Eerst laat hoort men van dien ouden man. En wie de el niet gelezen heeft, zal zweren, dat het Dr HELDRING , die daar zoo aardig en toch ſtichtelijk met zichzelven of et zijnen neef keuvelt. Wij kunnen bij de onderſcheidene, ter en minder geſlaagde deelen van het boekje niet ſtilſtaan. et leest over het geheel aangenaam, en laat goede, hoon juist geen ſterke indrukken na. De taal is, in weer-il van het aangemerkte, vrij zuiver, maar ſchijnt ons toch er en daar nog eene zekere onhandigheid te verraden, waar-›or niet altijd de meest gewone en meest gepaste woorden en reekwijzen zijn gekozen. Ook ademt het wel eenen vader-ndlievenden geest, echter, onzes achtens, niet vrij van Duit-he ingenomenheid met hetgeen men *meer groot*, eene ver-vener ſoort van goed- en voortreffelijkheid acht: Italiaan-he kunst enz.

Wij maken, in weerwil van het gezegde, geene zwarig-id, het boekje aan te prijzen, en eindigen met eene kleine nhaling (als proef) uit de *Onnoodige Voorrede:*.... „ Ik zelf kan er ſlechts zeer moeijelijk toe beſluiten, eene Voor-rede te lezen.... Nu ik zelf evenwel een boek ſchrijven zal, ben ik geheel van denkwijze veranderd..... heb ik bevonden, dat het wel niet louter, maar toch grootendeels hoogmoed is, eene Voorrede te ſchrijven. Bij het boek zelf heeft de ſchrijver gedurig zijne lezers, vooral de recenſen-ten op het oog gehad, en is dusdoende (gelijk een ieder, die zich met eene zekere huivering naar een ander ſchikt) onwillekeurig onder dit ſoort van lieden geraakt. Dit is echter een ondragelijke toeſtand. En hij beſpeurt aan het einde een onweêrſtaanbaren drang, om zich weder te ver-

„ heffen. Daartoe is de Voorrede een heerlijk middel. Nu ſteit
„ hij zich op eens boven het begrip zijner lezers; doet links
„ en regts uitvallen op de recenſenten, en heeft geen rust
„ vóór hij ten volſte verzekerd is van het gevoel zijner bo-
„ vendrijvende waarde."

www.libtool.com.cn

Het Legaat van mijn' Vriend den Dorpsſchoolmeester. Naar het Engelsch. In II Deelen. Te Haarlem, bij de Erven F. Bohn. 1831. *In gr.* 8*vo.* 600 *Bl. f* 5 - 80.

Mr. GAVIN BALGOWNIE, de *zwervende Schoolmeester*, is een man, die met ſcherpzinnigheid op zijne togten al datgene opmerkt, wat zijne menſchenkennis kan verrijken, en hetzelve in den vorm van verhalen zijner ontmoetingen mededeelt. De beide deelen, welke wij thans aankondigen, bevatten dertien zulke verhalen, meest allen van eenen hoogernſtigen inhoud, ſoms evenwel ook luimig en vrolijk. De onbekende uitgever of ſchrijver, die hier voorkomt als de vriend van den reeds overledenen *Mr.* GAVIN, zegt in de inleiding: „ Zijne verhalen zijn niets anders dan de geſchienisſen van onbekende perſonen, waarvan niemand ooit hoorde, en eene eenvoudige ſchets van zoet en zuur in het gemeene leven, zoo als dit natuurlijk ter kennis komt van eenen man als mijnen zwervenden vriend, en zijn alles, wat de ſchrijver ze heeft doen bevatten, meer of min verſchuldigd aan zuivere waarheid en wezenlijke gebeurtenisſen. — Hij ſtelde belang in dingen, die de meeste menſchen in het gekunſtelde leven, even als de Leviet in het Evangelie, lieſst op zijde laten liggen. De wezenlijkheden des levens, hoe droevig die ook dikwijls zijn mogen, boezemden hem meer belang in, dan eene enkele ſchepping van het vernuft, die, overdreven en gekleurd naar den algemeenen ſmaak, weinig grond kan vinden in de zuivere waarheid." Aan deze beſchrijving van den inhoud beantwoorden, naar het ons voorkomt, deze verhalen volkomen, en van geen enkel derzelven vonden wij reden, om het voor geene ware gebeurtenis te kunnen houden. Bevallige en verhevene natuurtooneelen, grootmoedige en lage karakters, aandoenlijke en kluchtige gebeurtenisſen worden hier in onderhoudende en aangename afwisſeling voorgeſteld. Zoodanige lezers, die, niet gezet op romaneske uitkomſten en avontuurlijke voor-

www.libtool.com.cn

vallen, ſmaak vinden in gebeurtenisſen uit den gewonen loop van het menſchelijk leven, op eene leerzame en belangwekkende wijze voorgeſteld, zullen zeker het werk niet onvoldaan uit de handen leggen.

Album van Romans en Verhalen. Iſte en IIde Deel. Te 's Gravenhage, bij G. Vervloet. 1831. *In gr.* 8*vo.* 719 *Bl. f* 6 - 90.

Het is niet te verwonderen, dat vele Romantiſche voortbrengſelen van onzen tijd ingeweven zijn in de ſtaatkundige gebeurtenisſen, die wij beleefd hebben, en die zich daartoe in groote menigte aanbieden. Dit is het geval met de drie Romans, naar het Fransch van BALZAC, uit welke het eerſte deel van dit *Album* beſtaat. — *De Vendetta* behelst de noodlottige geſchiedenis van PIOMBO, eenen *Korſikaanſchen* gunſteling van NAPOLEON, die, door den ijzeren arm der *Franſche* politie verhinderd, om zich, op *Italiaanſche* wijze, door eenen ſluipmoord te wreken, liever, dan zich met de laatſte telg van een, door hem op *Korſika* vermoord, geſlacht te verzoenen, zijn eigen eenig kind, de ſchoone en deugdzame GINEVRA, onbarmhartig verſtoot en aan den vreeſelijkſten hongerdood prijs geeft.

De Gevaren van het Wangedrag. Dit verhaal ſchildert de betrekking van eenen lichtmis en eene losbandige vrouw, beiden uit den hoogſten ſtand, met eenen woekeraar. Wij ſchrijven de volgende ontmoeting af tusſchen deze drie genoemde perſonen: „ De Burggraaf trad weder binnen, met eene vrouw aan de hand, van vijf- of zesentwintig jaren zoo 't ſcheen; zij was zeer ſchoon. Toen zij het vochtig en ſomber vertrek van den woekeraar binnentrad, zag zij haren geleider wantrouwend aan. Ondanks hare dwalingen, wekte zij mijn mededoogen door hare onbeſchrijfelijke bevalligheid. Zij werd blijkbaar door inwendigen angst gekweld; hare edele, fiere trekken verrieden eene hevige gemoedsaandoening. 't Scheen mij toe, dat de Burggraaf haar booze geest was geworden. Waarſchijnlijk, dacht ik bij mijzelven, laat hij niets onbeproefd, om zijn gezag over haar te behouden: ijdelheid, ijverzucht, zingenot, alles moet daartoe medewerken. Zelfs hare deugden zijn wapens in zijne hand; hij maakt een ſchandelijk misbruik van hare teederheid en trouw,

www.libtool.com.cn

ken. Een en ander tafereel zal wel eens doen blozen; maar wij gevoelen, hoe moeijelijk het voor den ſchrijver moet geweest zijn, om altijd met genoegzame behoedzaamheid te werk te gaan in het naar het leven afſchilderen der zeden van dien tijd, en over het geheel is zijne bedoeling niet te miskennen, om alleen de deugd in een beminnelijk licht voor te ſtellen.

Onder den letterarbeid, welks hoofdzakelijke bedoeling is den lezer te vermaken, verdient deze verzameling eene gunſtige vermelding, wegens het onderhoudende van den inhoud, de ſchoonheid van den ſtijl, en het leerzame, hetwelk met het aangename gepaard gaat. Het is jammer, dat het werk, welks uitwendige uitvoering de *Nederlandſche* drukpers gansch geene oneere aandoet, hier en daar door drukfeilen ontſierd wordt. De vertaler toont voor zijne taak berekend te zijn; onder anderen ook door de overbrenging van dichtregelen als de volgende, met welker plaatſing wij ons verſlag willen beſluiten:

„ Als de avondzon, bij 't zinken in den vloed,
De kruin van 't woud vergulde en 't mos der heuveltoppen;
De wolk zich tooit met rozengloed,
En 't bloeſemblad met glinſterende droppen;
De nachtegaal, in 't haaggroen, dat hem dekt,
Met weemoedvollen toon den galm der dalen wekt;
Dan roert me een wondre zucht, om, los van 't aardſche leven,
Omhoog, naar 't welvend blaauw des hemels, op te zweven.

„ Wanneer de maan, zich ſpieglend in het meer,
Haar toovervonken ſtrooit langs de omgelegen zoomen;
De ſchitterglans van 't ſtarrenheer
Door 't zwarte welfſel blinkt der zwaar getakte boomen;
De nachtwind, ſtil en ſtatig, in zijn vaart,
Als de adem van een' geest door 't weemlend loover vaart;
Dan roert me een wondre zucht, om, los van 't aardſche leven,
Omhoog, naar 't vonklend goud des hemels, op te zweven."

GUILLAUME DE NASSAU, ou quinze ans d'histoire, Drame historique et lyrique en trois Actes, paroles de M. CH. DURAND, muſique de M. CH. MÉZÉRAY. Rotterdam, chez *J. L. C. Jacob.* 1832. 8vo. XI et 71 pag. *f* : -.90.

www.libtool.com.cn

Quinze ans d'histoire! drame historique! — de lezer of aanſchouwer zal hier dus ten minſte *eenige* Geſchiedenis verwachten; wel eene opgeſierde, vermeerderde en misſchien, maar de denkbeelden des Schrijvers, VERBETERDE Geſchiedenis, maar toch *Geſchiedenis;* en wel te meer, omdat dit tijdvak, althans bij den *Hollander* van eene eenigzins beſchaafde opvoeding, even zoo tot in bijzonderheden bekend is, als de dagen van *Marathon*, *Salamis*, *Plateën* en *Mykale* bij de *Grieken*, en men denzelven dus geen' beuzelpraat in plaats van Geſchiedenis zou ſchijnen te durven aanbieden. En nogtans een *Franschman* heeft het gewaagd, — en hoe ver ſtrekt zich de onbeſchaamdheid van een' *Franschman* niet uit! — om dit geheele doorluchtige tijdvak onzer Geſchiedenis, niet alleen wat de *daadzaken* en de *tijdrekenkundige orde*, maar ook wat de *karakters* betreft, op het jammerlijkst te verminken, den Watergeuzen *calembourgs* in den mond te leggen, en in 't geheel niet één enkel waarachtig *Hollandsch* karakter daarin te vertoonen. Het zijn allen *Franſchen*, in een *Hollandsch* kleedje zeer kwalijk vermomd; *Franſchen*, en zoo men wil van den Revolutietijd, die geen denkbeeld hebben van dat heilige, waarvoor de mannen van 1572 ſtreden: *de Regten van het vrije Geweten.* Het zijn alles holle klanken, zoo wat met toeſpelingen op de jongſte gebeurtenisſen (die onze Voorvaderen waarlijk niet noodig hadden, om in onbezwalkten glans te ſchitteren) gekruid, zekerlijk om toejuichingen van het *Parterre* te bedelen. Doch de Lezer behoeft ons niet op ons woord te gelooven; wij zullen hem eene ſchets van dit fraaije *Mélodrame* voorleggen.

Het is (gelijk meer tooneelſpelen in den jongſten tijd: nu, de ſchending der tooneelwetten is geene zonde meer, en daar hechten wij ook niet op) in drie Afdeelingen geſplitst, waarvan de eerſte 6 jaren van de tweede, en deze weder 10 van de eerſte verwijderd is. Het zijn, namelijk, de jaren 1568, toen WILLEM I, na door ALVA in den ban gedaan te zijn, (hetwelk hij toen zeer goed wist en reeds beantwoord had) en nadat zijn broeder LODEWIJK te *Groningen* geſlagen was, een leger bijeengebragt had, om aan de *Maas* tegen ALVA op te trekken, — 1574, tijdens het beleg en ontzet van *Leyden*, kort na het ſneuvelen van LODEWIJK op de *Mookerheide*, — en 1584, de tijd van 's Prinſen vermoording door BALTHAZAR GERARDS.

In het eerſte Bedrijf ziet men een eenzaam oord en eene ſchildwacht. Eene vrouw, namens MARTHA, komt op, en zegt: *toujours des ſoldats! et toujours la guerre!* Dit klinkt reeds vreemd; want aan de ſtreken der *Maas*, waar WILLEM met zijn leger kwam, was toen in geene tien jaren oorlog geweest. Zij *complimenteert* zich vervolgens, onder den naam van *bonne femme*, in een liedje, over hare weldadigheid. Daarop komt BOISOT op. Wie, LODEWIJK of KAREL? Geen van beiden heeft, zoo verre men weet, den Prins in

zijne ballingſchap verzeld; beiden traden eerst in 1573 in *Zeeland* op het tooneel. Het zou nogtans den Dichter vol. komen vrijſtaan, een' der beide broeders den Prins ook in zijne ballingſchap, ook bij den togt over de *Maas* te doen verzellen; maar hij maakt er NB. een' *Admiraal* van, *toen de Prins nog geen ſchip in zee en geen' enkelen matroos had!* En wien geleidt de Admiraal? Den Prins, *incognito*. Nu wordt er van EGMOND en HOORNE geſproken. Dezen zijn *krijgsgevangenen*. Hier ſteekt het *Franſche* ezelsoor uit. EGMOND, zoo verkleefd aan FILIPS, zoo vertrouwend op ALVA, dien hij op de grenzen ontving, met wiens zoon hij in het oogenblik vóór zijne gevangenneming kaart ſpeelde, — EGMOND een krijgsgevangene! Dan was misſchien OLDENBARNEVELD, die op eene dergelijke wijze gevat werd, ook een *krijgsgevangene?* Nu komt een matroos op, de zoon van MARTHA, *die bij de Marine dient* (!) Het is geheel een *Franschman* van top tot teen, maar toch nog niet zulk een hansworst als de edele MARNIX. Hooren wij ſlechts zijn opkomen: *Maudit trompette! que le Diable t'emporte! Un mi bien conditionné au milieu d'un accord en ré! allons, Meſſieurs, plus d'attention, je vous prie; de l'enſemble ſurtout. Trompettes! recommencez la ritournelle.* Wie herkent hier den grooten Staatsman, den warmen Godsdienstvriend, den leerling van CALVIJN, den uitſtekenden Geleerde? Kort daarna moet hij, ſchijnt het, den *Wilhelmus*, het door hem waarſchijnlijk vervaardigde lied, opzingen; althans in de Voorrede ſtaat: *loin de ſe borner à faire chanter l'air de Guillaume de Naſſau.* Dus moet er eene vertaling of navolging van in het ſtuk zijn, en dit kan nergens wezen dan hier; maar wij hebben noch in de zangwijs noch in de woorden eenigen zweem van het *Wilhelmuslied* gevonden; er is ook geen ſchijn of ſchaduw van den nederigen, godsdienſtigen, vertrouwenden geest van dat lied; het zijn *Franſche* gemeenplaatſen van *le grand* GUILLAUME *en ſa noble furie*, aan wien *l'Espagnol jamais n'a réſiſté. Rendons leur mille guerres* (één van 80 jaren was toch wel genoeg!) *pour mille douleurs. Gloire et liberté* zijn de echt *Franſche* leuzen; maar van God, den God der Vaderen, van Zijne hulp, geen woord. En dit durft men nu eene vertaling van het *Wilhelmuslied* noemen! Maar dit is het niet alles. De Schrijver zegt in zijne Voorrede, dat hij, in ſpijt der tijdrekenkunde, het *Volkslied* van TOLLENS ook door zijn' vriend MÉZÉRAY in het ſtuk heeft doen voegen; maar dit hebben wij nu toch, niettegenſtaande naauwkeurig zoeken, volſtrekt niet gevonden. — Doch gaan wij voort in onze beſchouwing van het ſtuk. Na een koor van ſoldaten, vertelt WILLEM aan MARNIX, wie deze *zelf* is, en MARNIX aan WILLEM, wie EGMOND vóór zijne gevangenneming *geweest* is. (Beiden wisten dit zekerlijk niet.) Nu zijn EGMOND en HOORNE weder *gijzelaars*; zoo even waren zij *krijgsgevangenen*. Eene bladzijde

www.libtool.com.cn

der zijn zij *gedurende de wapenſchorſing* gevangen genomen. ij gelooven waarlijk, dat de man op den troep van TORCO heeft willen zinſpelen!) De Prins begeeft zich naar kamp van *Willebroek*, en daar zal ALVA hem EGMOND HOORNE (ten minſte hij belooft zulks) terugzenden. nneer men nu nagaat, dat *Willebroek* een dorp is bij *Antpen*, en de Prins omſtreeks *Maaſtricht* aan de *Maas* ſtond, is het moeijelijk te begrijpen, hoe ALVA den Prins onoeid zulk een eind wegs zou laten afleggen, en dat deze maar onverhinderd naar het kamp van *Willebroek* zou ken. Thans ontvangt de Prins de tijding van de gevanneming zijns zoons, en zingt daarop met MARNIX een , waarin ten ſlotte voorkomt:

Les fils de la Hollande
Seront tous mes enfans!

is weder eene deerlijke verwarring van tijden; want in 68 hoopte WILLEM veel meer op hulp uit *Braband*, op lks grenzen hij ſtond, en misſchien uit *Vlaanderen*, dan het afgelegene *Holland*, waar eerst *vier* jaren later de el der omwenteling, door eene blijkbare beſchikking der orzienigheid, werd gevestigd.

Maar thans komt, onder een lofgezang op *Frankrijk*, (blijkr het eenige, dat DURAND uit het hart is gekomen, en kans het eenige ook, dat eenen perſoon gepast in den mond rdt gelegd) LOUISE DE COLIGNY op, om beſcherming den Prins te zoeken tegen de *Spanjaarden*, die haar op e vlugt voor de moordenaars der *Parijſche* bruiloft, *die st vier jaren daarna plaats had*, hebben opgevangen! lk een *Anachronismus* misvormt inderdaad de Geſchiedenis. n moet weten, dat LOUISE DE COLIGNY nu bij den ns blijft, die haar in het tweede Bedrijf (zes jaren later) iwt, hoezeer hij toen de beroemde en bevallige CHARTTE VAN BOURBON ten huwelijk had, en met LOUISE st in 1583 trouwde. Nu zendt ALVA het vonnis zijner oordeeling aan den Prins (die er mede ſpot), en tevens bebloede eereteekenen der beide Graven, ten bewijze, ALVA zijn woord houdt. Een ſlotgezang eindigt dan Bedrijf.

n het tweede Bedrijf komen de zeelieden beter te pas. n derzelven, de geestige PITT (PIET?), zingt regt aare *pointes* op de Geuzen. Jammer maar, dat zij in *dezen* nd niet voegen, zoo als:

Riche Espagnol! plaignez notre disgrâce;
Les gueux de terre et de mer tour-à-tour
Font le ſerment d'être gueux jusqu'au jour
Où vous devrez l'être à leur place!

rvolgens:

Voici le peuple, en ſa mendicité,
Qui vous demande encor la charité,
Mais à la pointe de l'épée!

www.libtool.com.cn

Puis, qu'à nos gueux, fiers de leur pauvreté,
L'histoire un jour et la postérité
Pour aumône donnent la gloire!

Neen! gij fiere *Zeeuwſche* borſten, met uwe tallooze lidtekens en halve manen op het hoofd, zóó hebt gij niet gezongen. Gij wist niet om roem te *bedelen*, maar dien, zonder dat gij hem zocht, te *verwerven*. Dat *bedelen om roem* laten wij aan de Natie des geestigen Schrijvers over, bij welke men de kunst verſtaat, zelfs eerbewijzen na den dood door kuiperij belagchelijk te maken.

Daarop komt er een *Spaanſche* kwast, eene ſoort van *grazioſo*, op het tooneel, die zich op zijne titels niet weinig te goed doet. Hij dient ROMERO aan, dien de Prins, ondat hij bij de teregtſtelling van EGMOND en HOORNE heeft bevel gevoerd, naauwelijks wil voor zich laten. MARNIX noemt ROMERO *le ſtide du Duc* D'ALBE. Weet de Heer DURAND niet, (hij moet het toch weten) dat het woord *Stide* ontleend is uit het treurſpel *Mahomet* van VOLTAIRE, waarin die perſoon de handlanger des valſchen Profeets tot den moord is? Van daar is de naam voor zulk een' handlanger of werktuig in 't algemeen in de *Franſche* taal overgegaan. Dus is hier MARNIX een Profeet, die weet, wat VOLTAIRE na twee Eeuwen vertoonen zal, en wat de *Franſche* taal uit die vertooning zal overnemen! — Nu komt PITT weder op het tooneel, die eene *komieke ſcène* met den *Spaanſchen Don* LOPEZ heeft, die meent hem, of eenen door hem te zenden bode, om te koopen; doch PITT laat eene duif vliegen, en zet LOPEZ door dien kwinkſlag eene goudbeurs af. Thans komt LOUISE DE COLIGNY (nog niet getrouwd) en zegt met eene koddige *naïveteit*:

Un fils encor vous reste, et je ſerai ſa mère.

(1574 was misſchien een ſchrikkeljaar!) De Prins vindt dit zeer lief, en biedt werkelijk in een volgend tooneel (waarin zij ook vraagt: *N'est-il vrai, Seigneur, que je ne vous ſuis point étrangère?*) zijne hand der ſchoone aan, in plaats van haar aan ROMERO over te geven, die haar NB. te midden des oorlogs, en na eene mislukte onderhandeling, *als vreemdelinge komt opeiſchen*. Wat dit voor een nieuw Artikel in het Volkenregt is, aan DE GROOT en VATEL onbekend, zal misſchien de bekwame Diplomaat, de Heer DURAND, weten. De Prins noodigt nu ROMERO te *Leyden* in de Pieterskerk ter bruiloft; deze zegt, dat *dertigduizend Spanjaarden* hem, den Bruidegom, den ingang wel beletten zullen! (*)

(*) In dit zelfde tooneel vertelt ROMERO den Prins, „ dat deszelfs ondernemingen in *Gelderland*" (waarin hij *zelf* nooit eene onderneming deed, of DURAND moest *Roermond* in het Overkwartier bedoelen; doch zoo geleerd zal hij wel niet zijn) „ en die zijns broeders in *Vriesland* niets voor zijne

www.libtool.com.cn

Nu komt de klap op den vuurpijl, welke van de diepe kennis des Heeren DURAND van den ſtaat en de geſchiedenis onzes lands getuigt. Hij verbeeldt zich, namelijk, blijkbaar, (even als de *Belgen* in 1830, die daartoe, zoo zij *zeiden*, hunne DECIUSSEN en SCÆVOLA's reeds gereed hadden) dat men ſlechts een prikje in een' der dijken, even als het doorſteken eener ſlagader, noodig heeft, om *in één oogenblik* het geheele land onder water te zetten. De tallooze moeijelijkheden, waarmede de brave ontzetters van *Leyden*, in weerwil van het doorſteken der dijken, nog te worſtelen hadden, het bange lijden der ſtedelingen nog *na* dien tijd, eer het water in *Rhijnland* genoeg gerezen was, dit alles is hem geheel onbekend. Neen! wanneer de dijken doorgeſtoken zijn, moet alles in 't land ſcheep; mannen, vrouwen en kinderen. WILLEM is verlegen over zijne LOUISE; maar op haar ſterk verlangen gaat zij met hem in de ſchuit. ROMERO moet dadelijk zijn lijf op een' toren bergen, en ziet daar (het ſein is eerst zoo even gegeven) het treurigſte ſchouwſpel. *Dertigduizend man, waaruit het Spaanſche legér beſtaat, moeten in een oogenblik verdrinken, zonder dat er vóór den avond één levende ziel van overblijft!...* Dertigduizend man! en de geheele magt van ALVA, waarmede hij in *Nederland* kwam, was op zijn hoogst twaalfduizend! En dan dat verdrinken in één oogenblik, en dat ſtappen van den Prins (die toen doodziek te *Rotterdam* lag) met zijne vrouw in de ſchuit, — dat alles is zoo door en door valſch en ſtrijdig met de Geſchiedenis, dat wij het niet dan met walging gelezen hebben.

In het derde Bedrijf komt MAURITS op het tooneel, in eene les over de Statistiek en Geſchiedenis van het Vaderland, die zijn vader hem geeft. *Groningen* komt daarin voor als eene Provincie der Republiek, hetgeen zij eerst tien jaren later, juist door de wapenen van MAURITS, werd. Elke Provincie bekomt eene loffpraak. De Prins *deelt aan de Afgevaardigden der zeven Provinciën vaandels uit.* Welk een denkbeeld had de man, die dit ſchreef, toch wel van onzen toenmaligen Regeringsvorm? WILLEM zingt den lof der *provinces fidèles.* Met al de diepe bewondering voor den moed en de kracht onzer Vaderen, kunnen zij echter niet *uitſluitend*, en als 't ware *kenſchetſend*, de *getrouwe* Provinciën genoemd worden, welken naam de Provinciën, die onder *Spanje* bleven, zich eigenlijk gaven. Maar dit is eene dier talrijke toeſpelingen op onze tijden, waarmede het ſtuk, op de echt *Franſche* manier, of het te pas komt of niet, opgevuld is. Zoo zegt WILLEM in het eerſte Bedrijf: *Je ne vois pas pourquoi, avec des ſoldats tels que vous êtes nous n'arriverions pas en quelques jours juſques ſous les murs de Louvain.* Dit kan er nog door; maar het volgende, door

---

wapenen hebben uitgewerkt." De laatſte onderneming had zes jaren te voren, onder geheel andere omſtandigheden, *plaats gehad.*

BOISOT geſproken! *Mes braves marins ſont prêts à vous ſeconder, et je réponds du poſte que vous quittez au bord de l'Escaut, ſi vos troupes s'avancent dans l'intérieur du pays.* Dit ziet natuurlijk op CHASSÉ en KOOPMAN; maar welk eene diepe onkunde behoort er toe, om BOISOT in 1568, vier jaren vóór de verovering van *den Briel* en te midden van ALVA's hoogſte magt, aan de *Schelde* post te doen nemen; aan de *Schelde*, pas door den Prins verlaten! Er ontbreekt nog ſlechts aan, dat hij ook de Citadel bezet, pas door ALVA gebouwd! — Voorts is het derde Bedrijf (om daartoe weder te keeren) niets anders dan eene aaneenſchakeling van gezangen (onder anderen gewaagt WILLEM I daarin van *plus de cent batailles* in den oorlog van 1568 tot 1584) en geſprekken tuſſchen MARTHA (die ſedert 1568 zekerlijk overal met den Prins is medegetrokken en nu te *Delft* bij hem woont) en MAURITS. De goede vrouw is verder dan de oude en jonge Prins in de gelaatkunde; want zij vertrouwt BALTHAZAR GERARDS niet, die dan eindelijk ook in 's Prinſen kamer ſluipt en hem doodſchiet, en waarmede het ſtuk uit is en zingend eindigt!

Thans vragen wij: Wat is dit voortbrengſel? Een Tooneelſtuk, een *Drama?* Onmogelijk; want er is geen knoop, geen zweem zelfs van eenheid der handeling in. Een *hiſtoriſch Drama?* Nog veel minder; want de Geſchiedenis wordt er op elke bladzijde op het jammerlijkst verminkt en geſchonden. Wat is het dan? Het is een *Mélo-Drama* (zoo het dan nog *Drama* heeten mag) van de allerſlechtſte ſoort, waarin men door eenige *alluſies* het Publiek zoekt te winnen, maar waar onze groote Vaderen op eene hunner allezins onwaardige wijze, zonder kennis van zeden, karakters en gebeurtenisſen, worden ten tooneele gevoerd. Met diepe ſmart hebben wij gezien, dat deze vod niet alleen opgang maakt in de Reſidentie, maar dat zelfs geachte dagbladen zich vernederd hebben haar te prijzen. Dit is zekerlijk op goed vertrouwen geſchied; want de Redacteurs dier bladen kennen ongetwijfeld onze geſchiedenis en volksaard te goed, om over zulk eene verminking niet verontwaardigd te zijn. Het is daarom ook alleen, dat wij zoo veel plaats aan de beſchouwing van dit *Franſche* wanſchepſel hebben ingeruimd. „Maar, het is," zal men zeggen, „eene *pièce de circonſtance*, om de gemoederen bij de dreigende gevaren op te winden en tot gelijke offers voor te bereiden." Waarlijk:

Non tali auxilio, non defenſoribus istis
Tempus eget.

Moed in gevaren moet uit geheel andere bronnen, dan uit eene *Franſche Vaudeville*, geſchept worden; en onze Vaderlandſche Geſchiedenis is te voortreffelijk en in hare eenvoudige waarheid te ſchoon, om die ongeſtraft door een' *Franſchman* te laten verminken, of door gedwongene toeſpelingen op latere gebeurtenisſen te misvormen.

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

Verhandelingen en Leerredenen over de Openbaring van den Apostel Joannes, door PIETER JAN LAAN. *Iſte Deel.*

(*Vervolg en ſlot van bl.* 612.)

Het werk zelf vangt aan met het *VIIIſte Hoofdſtuk*, handelende *over den perſoon des Zaligmakers en deszelfs Goddelijke grootheid*, (ook den toon van *gemeenzame liefde* en van *gezag en majesteit*, op welken Hij in zijne brieven aan de gemeenten ſpreekt) *zoo als die voorkomt in de vijf eerſte Hoofdſtukken*, en bevattende eene verklaring van de plaatſen, tot dit onderwerp betrekkelijk.

In het *IXde Hoofdſtuk*, loopende *over den toeſtand der zeven Gemeenten van Klein-Azië, in verband met de brieven, aan dezelve geſchreven*, worden deze gemeenten beſchouwd met opzigt tot de geographiſche ligging der ſteden, de ſtichting dier gemeenten en de vijanden huns geloofs en hunner godzaligheid, met welke zij te kampen hadden, als zijnde de omſtandigheid, dat zij niet beſtonden uit geboren Christenen; hun wonen in handelplaatſen, te midden van onbekeerde Joden en afgodiſche Heidenen; bij den voorſpoed en de weelde, door den handel aangebragt, en de zware vervolging onder DOMITIANUS. Daarna bepaalt zich LAAN achtervolgens bij *degenen, die zich te Efeze valſchelijk voor Apostelen uitgaven*, gelijk ook bij *hen, die te Smirna en te Filadelfia ten onregte voor Joden wilden gehouden worden*, „ en welke hij, na rijp beraad, voor dezelfde menſchen neemt;" — bij de *Nikolaïten;* — bij JEZABEL — en bij de verkeerdheden van laauwheid en wereldsgezindheid, welke hij der moeite waardig acht, in aard, verderfelijkheid en ſtrafwaardigheid te doen kennen, „ te meer, daar hij vreest, dat dergelijk een geest,

www.libtool.com.cn

ſedert eenige jaren, ook over *Nederland* is uitgegoten." Verder handelt hij over de verdrukkingen, die deze gemeenten reeds geleden hadden, of nog lijden zouden. Hier wordt de tegenwoordige toeſtand der onderſcheidene ſteden treffend met de *brieven* vergeleken. Immers, „het „ is en blijft opmerkelijk, dat de hedendaagſche toeſtand „ der Christenheid in de *zeven ſteden* van *Klein-Azii* „ niet alleenlijk, onder hetzelfde Turkſche bewind, zoo „ zeer van elkander in Christelijke voorregten verſchilt, „ maar ook, dat dit verſchil juist geëvenredigd is aan „ hetgene, dat de *Brieven* van CHRISTUS, door JO„ ANNES uit *Patmos* verzonden, beloven, bedreigen „ en voorſpellen."

Gelijk dit Hoofdſtuk niet alleen uitlegkundig, maar ook praktikaal wordt behandeld, zoo ook het *XIde*, *over de opwekkingen tot bekeering aan de dwalende, en de beloften des Heilands aan de godzalige leden der zeven Gemeenten.* Ook hier kunnen wij in geene bijzonderheden treden, maar zeggen alleen met den Schrijver, dat het eeuwig gelukzalig leven ons voorgeſteld wordt „ in „ den *Brief* aan den *Engel der Gemeente van Efeze*, „ als een *ſtaat van het hoogſte genot;* in dien van *Smyrna*, „ als een *ſtaat van de gelukkigſte bevrijding;* in dien „ van *Pergamus*, als een *ſtaat van de zaligſte gemeen„ ſchap met den Heer* JEZUS; in dien van *Thyatire*, „ als de *roemrijkſte heerſchappij;* in dien van *Sardis*, als „ de *hoogſte eer;* in dien van *Filadelfia*, als *een eeuwig die„ nen van God en van* CHRISTUS, en in dien van *Laodicea*, „ als een *deelgenootſchap aan* CHRISTUS *heerlijkheid.*"

Offchoon wij ons, bij het geven van dit verſlag, zoo veel met de naauwkeurigheid beſtaanbaar was, der kortheid hebben bevlijtigd, heeft het echter zoo veel plaats weggenomen, dat wij over den inhoud der *vijf* bijgevoegde Leerredenen niet veel kunnen zeggen. Mogen wij in het algemeen over dezelve onze gedachten uiten, dan verraadt de *eerſte*, over *Openb.* I: 10[a], den geleerden, met de ſchriften der Kerkvaders gemeenzamen man; de *tweede*, over I: 18[b], den zijnen Heer hoog vere-

www.libtool.com.cn

renden en vurig liefhebbenden Christen; de *derde*, over III: 20, den ernſtigen prediker van een beoefenend Christendom en ſchranderen menſchenkenner; de *vierde*, over IV en V, den *populairen* verklaarder, ook der moeijelijkſte bijbelplaatſen; en de *vijfde*, over V: 5b, den vernuftigen volhouder van één enkel beeld.

En die eigenſchappen legt de Eerw. LAAN ook in al het vorige aan den dag. Het zijn geene onbekookte ſtellingen, los daarheen geworpen met hoogmoedig zelfvertrouwen, maar zaken, diep doordacht, nederig en beſcheiden, doch met een betamelijk gevoel van eigenwaarde, voorgedragen, en gekruid met de beminnelijkſte godsvrucht. Rec. zal zich wel wachten van eene voorbarige beoordeeling der uitlegging, welke hij hier van de gezigten des Apostels heeft gevonden; maar hij meent het er veilig voor te mogen houden, dat, oók indien iemand er zich niet mede kon vereenigen, hij nogtans zijne hulde aan het oordeel, de geleerdheid en den ijver van den Schrijver niet zou kunnen weigeren.

Het zij ons echter vergund, bij enkele plaatſen ſtil te ſtaan, en eenige aanmerkingen in het midden te brengen, met die beſcheidenheid, waarop de arbeid eens mans van die jaren en kunde regt heeft.

Bladz. 48. De Apostel wisſelt Hoofdſt. I: 1—3 en 4 den derden met den eerſten perſoon af, „ doch men „ vindt zulks reeds bij de oude Profeten op dezelfde „ wijze, aan het hoofd hunner geſchriften, welker wijze „ van voordragt JOANNES, omdat hij thans ook een „ Profetisch geſchrift uitgaf, kan hebben nagevolgd." Zou dit niet wat gezocht zijn? Wij althans kunnen wel die overeenkomst niet loochenen, maar ſchrijven ze liever aan één oorzaak toe, dan aan JOANNES het oogmerk, om zijn profetisch geſchrift ook daarin met die der oude Godsmannen te doen overeenkomen.

Bladz. 54. „ Het woord *dienstknecht Gods en van* „ JEZUS CHRISTUS komt meermalen in het N. V. „ en in de *Openbaring* voor van allen, die God en „ JEZUS CHRISTUS geloovig als hunnen Heer er-

„ kennen en vereeren. 1 *Kor.* VII: 22. *Efez.* VI: 6. „ *Openb.* II: 20." enz. Eigenlijk bewijzen de beide eerſte plaatſen niet, dat de vereerders van God en J. C. *in het algemeen* zijne *dienstknechten* genoemd worden. PAULUS noemt hen op de eerſte plaats aldus, omdat hij daar ſpreekt van δοῦλοι in den eigenlijken zin, lijfeigenen; en *Efez.*: VI: 6 heeten zij aldus, omdat daar δοῦλοι τοῦ χριστοῦ ſtaan tegenover ὀφθαλμοδοῦλοι. Ook zouden wij bladz. 318, in de noot, *Mark.* VIII: 35 niet hebben aangehaald.

Bladz. 63. „ De Profetiſche ſchriften zijn ook daar„ om klaarder, omdat wij door de onfaalbare uitſpraken „ van JEZUS en van zijne Apostelen meerdere zekerheid „ van derzelver zin bekomen hebben." Dit is gedeeltelijk waar; maar kan dan, om ſlechts één voorbeeld te noemen, *Matth.* II: 15 ons tot de ware uitlegging van *Hoſ.* XI: 1 leiden?

Bladz. 82. zou Rec., hoewel die leer hartelijk en ootmoedig geloovende, niet gaarne toeſtemmen, dat „ die „ *verborgenheid* (van Vader, Zoon en Geest) in het „ Nieuwe Testament zoo is ingeweven, dat ik zonder „ haar derzelver (deszelfs) uitſpraken niet verſtaan, noch „ overeenbrengen kan."

Bladz. 316. De verklaring van *Gen.* II: 9 en bl. 321 die van *Hebr.* IX: 4 waren ons beide geheel nieuw, en ſchijnen ons toe, wel der nadere toetſing waardig te zijn. De Eerw. Schrijver voege toch bij het laatſte deel zijns werks een register van (niet aangehaalde, maar) verklaarde bijbelplaatſen, inzonderheid van de *Openbaring*. De aanleg des werks maakt het dikwijls moeijelijk, dezelve te vinden.

Bladz. 368. lezen wij van het zamenzijn der Apostelen op den dag van JEZUS' opſtanding, acht dagen daarna en op het Pinkſterfeest, als van *viering van den dag des Heeren*. Dit zal de Schrijver toch wel niet kunnen verdedigen.

Bladz. 398 en volg. ontwikkelt hij, met betrekking tot de magt van JEZUS over den dood, dat de Ver-

www.libtool.com.cn

losser ook ten opzigte van zijn eigen aanstaand sterven toonde, dat niemand zijn leven van Hem nam, maar dat Hij het vrijwillig aflegde. En te regt; maar bewijst *dit* nu, dat de Verheerlijkte tot zijnen Apostel zeggen kon: *Ik heb de sleutels der hel en des doods?* Wij betwijfelen het. Offchoon door het woord *Amen* (dat GRIESBACH echter niet eens in den tekst opneemt) daarvan afgescheiden, behooren toch deze woorden kennelijk tot het vorige: *Ik ben dood geweest*, enz. En JEZUS heeft immers door zijnen *dood* te niete gedaan dengenen, die het geweld des doods had, en *daardoor* magt verkregen over het doodenrijk?

Overigens komt het ons voor, dat in de *tweede* Leerrede de leer aangaande Gods voorzienigheid met die aangaande het Koninklijk gezag van J. C., wij zeggen niet verward, maar als ééne beschouwd wordt, hetgeen toch wel niet zoo onbepaald, als de Schrijver het wil, op de leer des Bijbels zal gegrond zijn. Enkele plaatsen zijn er ook, waar de Eerw. LAAN zichzelven *schijnt* tegen te spreken; b. v. wanneer hij bladz. 68 zegt, dat „ hij, die zijne Medechristenen grondig in JOANNES' „ *Openbaring* voorlichten zal, zich, zoo veel mogelijk, „ moet vrijhouden van voorliefde (?) voor zijn Kerk„ genootschap," en tevens (*Voorr. bladz. XI*): „ ik „ zal mij niet behoeven te verantwoorden wegens mijne „ gehechtheid aan de leer van mijn Kerkgenootschap," enz. welke gehechtheid toch waarschijnlijk wel invloed zal gehad hebben op de verklaring van *wortel* DAVIDS, die wij bladz. 472 aantreffen. — Wat den vorm betreft, ware het, dunkt ons, beter geweest, dat de Eerw. Schrijver de Leerredenen hadde omgewerkt tot verklaring, en liever de zoodanigen, welke eigenlijk niet zijn tot toelichting van het Openbaringsboek, gelijk de eerste, afzonderlijk uitgegeven. Het werk, dat ook dán, wanneer het met *drie* deelen compleet is, vrij kostbaar zal zijn, ware daardoor in prijs, en, voor het hoofddoel, in bruikbaarheid bijkans niets, verminderd. — Wij hebben, niettegenstaande de verontschuldiging van den

waardigen Schrijver, op taal en ſtijl *vele* aanmerkingen. *Laast*, *ontvangen*, *gehaatte*, *dubbeld*, *opregten* (werkw.), *muſiek*, *ziender*, *drie-*, *zevenerleije* zullen geene drukfouten zijn. De ſpelling *Eutiches*, *Eſechiel*, *Sacharia*, *Kantata*, *Kwadratus*, *Kreaturen* zijn, op het zachtſte, vreemd, en in allen gevalle moet men zich gelijk blijven en ſchrijven niet *Pharizeen* en *Filadelfia*; *Nikolaïten* en *Jacobus*; hier *Mahomet*, daar *Muhamed*. De Schrijver van het *Lexicon in N. T.* heet niet SLEUSNER, maar SCHLEUSZNER, en die van het *Handwoordenb. d. Gr. Taal* niet BERCHMAN, maar BERGMAN; maar misſchien is dit de ſchuld van den *corrector*, die bladz. 47. r. 5. *vers* 1 *tot* 5 in *tot* 3, en bladz. 95, in de noot, שָׁכוּעַ in שָׁכוּעַ, als zinſtorend, had moeten veranderen, om van het verkeerdelijk *curſief* drukken veler woorden niet te ſpreken. Uitdrukkingen, als *bovenmaanſche wereld*; *zoodat de Heer Jezus niet ſlechts bij de ziel, maar ook de ziel bij Hem te gast gaat* (bij de verklaring van III: 20); *in herhaalde onderhandeling met den Heer Jezus komen*; *voorburgemeesterlijk Azië* (*Aſia proconſularis*) en derg. kunnen er ook naauwelijks door.

Maar dit een en ander beneemt niets aan de veelzijdige voortreffelijkheid dezes werks. Ook de Leerredenen zijn ſtevige kost, voor velen misſchien te hoog, b. v. de *eerſte*. Ja, de preken onzer vaderen waren dor geleerd, en hunne tekstverklaringen meer geſchikt voor een exegetisch collegie, dan voor den kanſel; maar, wanneer wij de kunde onzer tegenwoordige lidmaten *over het algemeen* met die van vorige dagen vergelijken, is dan de ſlotſom wel gunſtig voor ons? En zouden wij, die zooveel tijd aan kunſtige plannen en ſierlijkheid van taal en ſtijl geven, daarvan wel niet *eenige* ſchuld hebben? Doch dit in het voorbijgaan. Wij wenſchen den Eerw. LAAN lust en kracht tot het voortzetten van dit belangrijke werk, en hij ſmake, bij het klimmen zijner jaren, in alles de ondersteuning van den Heer!

www.libtool.com.cn

rdediging van Bijbel en Openbaring tegen de voornaamſte vroegere en latere Beſtrijders van dezelve; door G. H. VAN SENDEN. *IIden Deels 1ſte Stuk.*

(*Vervolg en ſlot van bl.* 618.)

erde tijdperk, loopende *tot het begin der twaalfde w.* In de zevende eeuw heeft nog een onbekende *vijfn boeken getuigenisſen* verzameld. Ook ſtelde zekere CIAS *twee redevoeringen* op *tegen de Heidenen*, en HANNES van *Theſſalonica* ſchreef tegen hen. Dit einige, dat het *Oosten* tegen het *Heidendom* leverde, ig voor ons verloren. In het *Westen* verlangde men lke dienſten der wetenſchap niet. Dwangmiddelen van ergſte ſoort vernietigden daar al het nog overig zijnde idenſche. Bl. 475—480.

In het *Oostelijk* Keizerrijk werd de ſtrijd tegen de *Jon* moeijelijker, wegens de *Ikonomachiën*, met veel bitheid gevoerd. LEONTIUS van *Hagiopolis* zoekt hier plooijen, maar bevredigt den *Jood* niet. Niets beters erd ter bane gebragt door JOHANNES van *Theſſalonica*. Het geweld, met welk LEO *de Iſauriër* de beelden cht te verwijderen, om de *Joden* te beter tot bekeeg te kunnen noodzaken, verhielp de kwaal niet. ANASTASIUS levert nog eenige ontleende plaatſen uit CHRYSOSTOMUS en BASILIUS van *Seleucia* tegen de *Jon*; maar wat hij oorſpronkelijks heeft, draagt alle kenirken van den onkundigen tijd, waarin hij leefde. Met *Collectanea contra Judaeos* op het einde der IXde ıw ſchijnt de Apologetiek geheel van het Oosterſche k geweken te zijn. In het *Westen*, nu in onderſcheine rijken geſmaldeeld, heeft de geeſtelijkheid het meeſchap over de denkwijs der volken bemagtigd. Geweld, ntijds afgeraden, doch zonder vrucht, dwingt tot geof. In het *Westgothiſche* rijk verſchijnt als Apologeet gen de *Joden* ISIDORUS HISPALENSIS (van *Seïë*), en na hem JULIANUS TOLETANUS. „Door

„ zulke ſchriften kon men geene *Joden* bekeeren, en
„ men beſloot daarom liever tot de uitroeijing van hun
„ geloof door het zwaard, dat men trouwens ook beter
„ dan de pen wist te gebruiken." In het *Frankiſche* rijk bezigde men eerst meer middelen van geweld dan van overtuiging, om hen Christenen te doen worden; weldra werden zij onmisbaar voor het hof, zoodat zij zelfs tot overmoed tegen de Christenen verleid werden. Tegen hen ſchreef AGOBARD, ten jare 816 Biſchop van *Lyon* geworden, en vervolgens diens leerling, en in 841 opvolger, AMOLON. Eindelijk vertoonden zich nog RABANUS MAURUS, FULBERT, PETRUS DAMIANI, en diens tijdgenoot SAMUEL, een gewezen *Jood*. Bl. 481—506.

Het *Mohammedanisme* ſcheen de Apologetiek tot het leven te zullen terugroepen. Doch veelvuldige redenen, waaronder ook de onkunde der geestelijken omtrent de taal van den *Koran*, en derzelver ſpitsvondig leerſtelſel, niet de minſte geweest zijn, verhinderden dit werk. In het *Oosten* vindt men nog JOHANNES DAMASCENUS, THEODORUS van *Cara*, BARTHOLOMAEUS van *Edeſſa*, LEO VI, een' der geleerde Keizers van *Byzantium* (*Konſtantinopel*), kweekeling van PHOTIUS. In het *Westen* zoekt men naar iets van dien aard te vergeefs. „ Die eene Apologetiek beproefden, ontbrak het
„ aan alle behendigheid. De verſtandelijke rigting was
„ geweken voor de beoefenende. Het gevoel en de ver-
„ beelding verhieven zich en heerschten met eene den
„ geest vermorſelende kracht. De zinnelijkheid, vrij van
„ toom en teugel, holde, meer gevoed wordende, ſteeds
„ wilder voort, en de geest van aandacht (?) verzonk
„ in domheid, in bijgeloof, in koude ceremonie, en
„ ſpattede eindelijk uit in grove onzedelijkheid. *De Apologetiek gaat terug en kwijnt bijna weg.* Met diep gevoel aangedaan, ſchrijft de *Muze der Historie* dit opſchrift op de rol van vijf eeuwen. Doch *zij*, die zoo rijk is in ervaring, heeft geleerd, dat een ſtaat van eenzijdigheid nooit blijvend kan zijn. Reeds werpt

www.libtool.com.cn

„ zij hare oogen op de Dom- en Kloosterſcholen; reeds
„ ziet zij daar het zoo lang vertredene zaad kiemen, dat
„ KAREL *de Groote* in eenen bodem geſtrooid had,
„ die nog niet vatbaar was, om het te kweeken. Doch
„ haar griffel volgt de daadzaak, en nog kan zij niet
„ meer verkondigen, dan de flaauwe hoop op eenen be-
„ teren tijd."

Onze bedenkingen, die wij op het eerſte tijdperk hebben, en beloofden niet achter te zullen houden, ſchromen wij bijna mede te deelen.

Om dan onbewimpeld de waarheid te zeggen, gelooft Rec. niet, dat van alles, wat als *eerſte tijdperk* is opgegeven, hier iets in aanmerking mag komen, buiten hetgeen de *Apokryphe Brief van* JEREMIAS, *het Boek der Wijsheid*, ARISTOBULUS, PHILO en FL. JOSEPHUS geleverd hebben. „ Niemand mijner voorgan-
„ gers," ſchrijft VAN SENDEN, bl. 178, „ heeft
„ zulk een tijdperk geſteld, en een enkele uit het Nieuwe
„ Testament eenige halmen voor de geſchiedenis der Apo-
„ logetiek opgeraapt, terwijl ik op het betredene en on-
„ betredene veld eenen belangrijken oogst meen opgedaan
„ te hebben. Men had toch niet moeten voorbijzien,
„ dat de Bijbel in zichzelven zijne verdediging behelst,
„ en niet vergeten moeten te bedenken, dat, wanneer
„ men de beſchouwing van het gebouw der Apologetiek
„ eerst begint, van waar het zich boven den grond ver-
„ heft, men dan een luchtkasteel tot het voorwerp van
„ zijne beſchouwing maakt." Hieruit ziet men, op welken hoogen prijs VAN SENDEN dit gedeelte van zijn werk ſtelt, in welk gevoelen reeds een en ander beoordeelaar hem verſterkt heeft. En toch twijfelen wij geen oogenblik, om te zeggen: *non erat his locus*, in een boek, dat zelf geen *Apologie* levert, maar eene *geſchiedenis* der Apologetiek, dat is: „ een geloofwaardig verhaal van
„ de pogingen, welke in het werk geſteld zijn, om de
„ waarheid der Goddelijke Openbaring, en de echtheid,
„ ongeſchondenheid en geloofwaardigheid der Heilige
„ Schriften, waarin zij nevens de met haar zoo naauw

„ verwante geſchiedenis neêrgelegd is, vast te ſtellen en „ te verdedigen." Zoo ſchrijft de man zelf, bl. 2, en nu beſliſſe een ieder, maar onpartijdig, of niet het geheele eerſte tijdperk te onregte te pas *gebragt* wordt, dat van zelve niet te pas *kwam*. De ſtijl van den Schrijver is zoo wel voor hem als voor anderen nu en dan bekſel, om juist en onderſcheiden te zien en naauwkeurig te oordeelen. Door de Apologetiek als een gebouw voor te ſtellen, en dan uit dit, bij ontleding niet juist bevonden, beeld af te leiden de pligten des Geſchiedſchrijvers eener Apologetiek, houdt VAN SENDEN niet genoeg in het oog den regel: *omne ſimile claudicat.*

Voor den *Apologeticus* zal wel het meeste nut te halen zijn uit de wenken, die de Bijbel ter eigene verdediging aan de hand geeft. Doch de Geſchiedſchrijver der *Apologetiek* vindt geen ſtof ter behandeling voor zijn bepaald doel. Het is wel zoo, wanneer men met eenig werk of denkbeeld is ingenomen, grijpt men alles aan, bij voorkeur wat nieuw en vreemd en door anderen niet opgemerkt was; maar die ingenomenheid ſluit gezet en bezadigd onderzoek naar het wezenlijke hiervan meestal uit, en ziedaar dan gemakkelijk gevonden, wat men gretiglijk zoekt! Indien ons de plaats hiertoe niet ontbrak, dan zoude ligtelijk aangetoond kunnen worden, dat VAN SENDEN geheel in dit geval heeft verkeerd. Om niet oppervlakkig te zijn, zullen alleen eenige vragen volgen. Is MOZES, zijn de Profeten aanſtonds *Apologeten*, wanneer zij door wonderen betoonen van hoogerhand gezonden te zijn? Konden niet de Profeten, alleen als zedemeesters van hunnen tijd, de belagchelijkheid en ſnoodheid der Afgoderij ten toon ſtellen? Wat denkbeeld van Apologie vormt zich VAN SENDEN, als de Profeten daardoor reeds Apologiën in de wereld zenden? Is JEZUS, bij beroep op wonderen en voorzeggingen, altijd *Apologeet?* Is Hij niet meermalen ook dán trooster bij vrienden? Verdedigen PETRUS, STEPHANUS en PAULUS in hunne redevoeringen niet veelal zichzelven? En als zij het Evangelie verkondigen, kunnen zij dit

www.libtool.com.cn

anders doen dan met bewijs, en met lof van hetgeen hen met zoo groote blijdſchap vervult? Is dat Apologie? *Apologie*, om in deze geſchiedenis, *als zoodanig*, opgenomen te worden? Zijn de brokſtukken uit de Brieven, vooral van PAULUS, niet te veel naar het doel des Geſchiedſchrijvers, waaraan de Apostel niet zoo groot een deel heeft, opgenomen en verklaard? Is alles, wat van MATTHEUS gezegd wordt, zoo onbetwistbaar, dat dit bijna zonder bewijs zoo gaaf moet worden aangenomen? Is het Evangelie van MARKUS zoo arm in nieuwe daadzaken, dat hij ſlechts drie vermeld heeft, welke zijn voorganger niet had? Bij H. I: 23, VIII: 22, XII: 41—44. zou men toch ook nog kunnen voegen, hetgeen hij met LUKAS gemeen heeft, H. I: 21—28, 35—39, IX: 38—50, XVI: 12. 13. 14—18; of met JOANNES, XVI: 9—11; of alleen, IV: 26—29, VII: 32—37, XIII: 33—37, XIV: 51. 52. — Wij eindigen; want het blijkt genoeg, hoe wij over het hier voorkomende *eerſte tijdperk* oordeelen. Bij het gebruik dezer geſchiedenis achten wij het als niet geſchreven, en noemen het *tweede tijdperk* het *eerſte* enz.

Met dat alles houden wij het geheele werk voor zoodanig een, dat men, om het aan te grijpen, meer dan gewonen moed, om het voort te zetten, taai geduld en onvermoeide werkzaamheid, en om het te voltooijen, ijzeren onverzettelijkheid en volharding hebben moet. Zoo ver dit werk reikt, bewijst het, dat de geleerde VAN SENDEN dat alles in volle mate bezit, en daarenboven eene groote belezenheid, welke men zelden aantreft. Hij brengt zijn gansch niet gemakkelijk werk gelukkig ten einde!

Zal er een kwaad in de ſtad zijn, dat de Heer niet doet? Een woord van gerustſtelling, bij de thans heerſchende Ziekte; door D. T. HUËT, *Predikant bij de Walſche Gemeente te Rotterdam. (Tweede Druk.) Te Rotterdam, bij* Menſing en van Weetreenen. 1832. *In gr.* 8vo. 31 *Bl. f*: - 30.

Het groote Onderwijs, dat God, door de thans heerschende Ziekte, aan het Menschdom geeft. Eene Leerrede over Jesaja XXVI: 9b. Door G. H. VAN SENDEN. *Te Zwolle, bij* J. J. Tijl. 1832. *In gr.* 8*vo.* 21 *Bl.* f : - 30.

Gelijk meer andere verschijnselen, zoo kan ook de *Cholera* uit verschillende oogpunten beschouwd worden. Een Stadgenoot van den Walschen Predikant liet onlangs *Grafen boete-klanken* hooren, ter oorzake van de heerschende ziekte. Doelt zekere uitval des Dichters misschien op dit *Woord van geruststelling*, zoo verblijdt Rec. zich, dat desniettegenstaande zoo spoedig reeds een tweede druk noodzakelijk is geworden. Deze aanduiding op den titel geeft reeds een gunstig vermoeden, en bij de lezing van het stukje wordt men niet teleurgesteld in de goede verwachting. De Weleerw. HUËT legt eene Bijbelplaats tot grondslag, ofschoon zijn opstel geenszins den vorm van *leerrede* heeft, en hiimmer, als zoodanig, werd uitgesproken. Hij kon dus aanmerkingen mededeelen, welke op den predikstoel minder zouden passen; het gansche betoog nogtans berust op het Onderwijs der Goddelijke Openbaring, en is in den milden geest des Christendoms. Moge eene korte opgave van den inhoud ter aanprijzing en ter bereiking van het heilzame doel des Schrijvers strekken! Na vermelding van het vreeselijke der Ziekte, en van het verschil der meeningen onder de Geneeskundigen, wordt in de Inleiding aangemerkt, dat allen daarin overeenkomen, dat niets de vatbaarheid voor *Cholera* meer verhoogt, dan *onmatige vrees*. Deze nu wordt best geweerd door *godsdienstig geloof* — door *verlevendigd en versterkt vertrouwen op Gods Voorzienigheid*. Dit vertrouwen moet echter niet bestaan in een duister begrip van Gods opperheerschappij, maar in eene vaste, redelijke, op Bijbelsche gronden gevestigde overtuiging, dat God met wijsheid en liefde ons lot bestuurt en de gebeurtenissen dezer wereld regelt. Dat deze denkbeelden *tegenen Christen* onbekend kunnen zijn, onderstelt de

www.libtool.com.cn

Schrijver, doch meent, dat *eene ordelijke voorſtelling en korte ontwikkeling van ſommigen derzelve, in deze oogenblikken, aan enkelen zijner mede-Christenen niet ongevallig zijn zullen.* Nu volgt het betoog, dat, volgens den Bijbel, *goed* en *kwaad*, voorſpoed en tegenſpoed door God beſchikt worden. Het hooge wereldbeſtuur van God gaat over alle dingen — het kwade is hiervan niet uitgeſloten. Het *hoe* blijft ons onbekend. Wij menſchen worden echter geenszins als werktuigen behandeld. Misbruik van menſchelijke vrijheid veroorzaakt veel leeds; daar zijn echter ook onheilen, b. v. *overſtroomingen en aardbevingen, pest en Cholera, waarbij aan geene menſchelijke tusſchenkomst gedacht kan worden.* Hingen rampen en ſmarten enkel van menſchen, van toeval of blinde natuurkrachten af, wij konden geen troost vinden; maar wij mogen ons gerust ſtellen, nu wij weten, dat *er geen kwaad in de ſtad is, hetwelk de Heer niet doet* — Hij, van wien elke goede gave en volmaakte gifte moet nederdalen. Wanneer onder Gods beſtuur eenig kwaad ontſtaat, kunnen wij de *bedoelingen* met hetzelve niet bepaaldelijk aanwijzen. Belooning en ſtraf worden geenszins, als weleer onder het Oude Verbond, toegedeeld. *God is liefde.* Hij doet zijne zon opgaan voor boozen en goeden. Bij algemeene rampen, ook bij de thans heerſchende Ziekte, moeten wij onze kortzigtigheid en onkunde bekennen. *Wie door losbandige levenswijze en ligtzinnig verwaarloozen van gepaste voorzorgen zich de Cholera op den hals haalt, moge hierin een oordeel Gods zien; doch dan zal zijn geweten hem dit zeggen.* Tot ernſtig nadenken moet ieder geſtemd worden; maar het erkennen van menigvuldige verkeerdheden ga gepaard met de vaste overtuiging, dat ook *nu* God liefderijk voor ons zorgt. Men vreeze niet angſtig — een ieder zij dankbaar voor zegeningen te midden des gevaars, en voor verzachting van leed. Elke ramp, ook de heerſchende Ziekte, is *geſchikt, om ons tot God te brengen, het gevoel onzer Christelijke voorregten in ons op te wekken*, en *dat onzer geheele afhankelijkheid levendig te*

houden. Sterfelijk zijn wij te aller ure. Is de *Cholera* een kwaad, dat ons dringt, om ernstiger aan dood en eeuwigheid te denken, zoo zal het ons tot heil strekken, indien wij tevens de waarschuwingen, vermaningen en vertroostingen van het Evangelie ons ten nutte maken. De Christen kan, ook bij de heerschende Ziekte, bedaard zijn, wanneer hij, met vertrouwen op God, *dat al wat zijne hand vindt te doen.* Toont men bij den gewonen loop des levens geene belangstelling in Godsdienst, ten dage des kwaads zal de heilzame invloed van ware godsdienstigheid niet ondervonden worden. Gods *verborgen raad* kunnen wij niet doorgronden. *Het tegenwoordig onheil zal ook wel tot die middelen behooren, waarvan God zich tot onze vorming en opvoeding voor de eeuwigheid bedient. Heeft het bij velen het godsdienstig gevoel opgewekt, sommigen tot nadenken gebragt, anderen op de broosheid van hun leven opmerkzaam gemaakt, dezen in hunne losbandigheid gestuit, genen eenen blik doen werpen in de toekomst, bij niet weinigen eene weldadige onrust doen ontstaan, dan zij voor allen de indruk duurzaam, en deszelfs vrucht zij nog zigtbaar, wanneer het kwaad geweken zal zijn. Het is echter ook tot dit einde noodig, dat het vertrouwen ons niet begeve, en geene overdrevene angstvalligheid ons hart vervulle. God wil niet, dat zijne kinderen sidderen en beven, wanneer zij tot Hem naderen; vrees zal ons niet beter maken; zij is eene voorbijgaande aandoening, waarvan niet ligtelijk bestendige gezindheden te verwachten zijn.*

De *Zwolsche* Predikant G. H. VAN SENDEN waagt het, meer bepaald en op eene stellige wijze te spreken van *het groote Onderwijs, dat God, door de thans heerschende Ziekte, aan het menschdom geeft.* Zijn Weleerw. zegt in het Voorberigt, *zich op een standpunt geplaatst te hebben, waar dikke duisternis hem omringde.* Hij meende echter, enkele lichtende punten opgemerkt te hebben, en deelde zijne *gedachten over Gods bedoelingen met deze bezoeking* aan zijne Gemeente mede, om dezelve te bewaren voor *ongeloovige verwerping van het*

www.libtool.com.cn

Godsbeſtuur, of *voor onbedachtzaam twisten met hetzelve;* wenſchende, dat *daarentegen ſtille onderwerping aangekweekt, en deze krankheid dienstbaar gemaakt worde aan de hooge belangen van godsvrucht en zedelijkheid.* VAN SENDEN wil deze Leerrede dus aangemerkt hebben, als eene *beſcheidene bijdrage* tot beantwoording van de vraag: *welke zouden de bedoelingen zijn, die het Opperwezen met de thans heerſchende Ziekte heeft?* De Preek moet dus *aanleiding tot nadenken geven, en ſtrekken, om zulke gezindheden aan te kweeken, waardoor (waarbij) het harde van de ſlagen minder gevoeld en de bezoeking gehetligd wordt aan de eer van God en het belang van de burgerlijke en godsdienſtige maatſchappij.*

De Preek is zeer kort. Titel en Voorberigt beſlaan zes bladzijden. Om op het onderwerp te komen, ſpreekt VAN SENDEN eerst van den *aanleg des menſchen*, en van diens *zucht tot orde en doel;* waarvan het beſluit hierop nederkomt: *Zoo verheft een blik op de natuur en den aanleg van onszelven ons eensklaps tot eenen God, die, naar vaste plannen, alles ordelijk beſtuurt en regelt, en, in zijn onbeperkt gebied, niets toelaat of gedoogt, niets daarſtelt of wijzigt, hetgeen als middel tot een verheven doelwit niet dienstbaar zoude kunnen en moeten zijn.* Daaruit wordt het gevolg afgeleid, dat *kwaad het doeleinde niet zijn kan bij een Wezen, welks liefde en goedheid de hemelen verkondigen en de aarde met duizend tongen vermeldt — dat in kwaad het kwaad niet kan eindigen — dat kwaad middel moet zijn, om voor grooter kwaad te beveiligen.* Verder volgt de aanmerking, *dat de godsvrucht den Profeet op dit verheven ſtandpunt had geplaatst, en dat deze zijn geloof aan de bedoelingen van het Godsbeſtuur, bij het toezenden van ellende, uitdrukt met de betuiging: Wanneer uwe gerigten op aarde zijn, dan leeren de inwoners der wereld geregtigheid.* Van *Gods gerigten op aarde* wordt nog gezegd, dat zij *ſchikkingen, naar de taal der profetie, doelmatige ſchikkingen zijn, om de inwoners der wereld geregtigheid te leeren, of hen te doen*

www.libtool.com.cn

terugkeeren van alles, wat onregt is voor God. Voor menigen hoorder ware het welligt nuttig geweest, dat de Prediker wat meer had gezegd tot opheldering der tekstwoorden. Waarom het onderscheid tusschen Jodendom en Christendom niet met een kort woord aangewezen? De Inleiding had niet zoo verre gezocht behoeven te worden. Rec. meent, dat vooral noodig geweest ware eene bepaalde aanwijzing, wat men door *gerigten* verstaan moet. Hiervan toch hangt het af, of en in hoe verre de *Cholera* daaronder gerekend moet worden. VAN SENDEN zegt alleen: *Deze betuiging van den Profeet ontvangt een bijzonder gewigt in onze dagen, die door eene groote bezoeking gekweld worden;* en hij merkt daarbij aan, dat de Ziekte, die in alle werelddeelen zich uitbreidt, *bestemd schijnt te zijn, om een groot Onderwijs te geven, van den opgang der zon tot haren ondergang.* De *Cholera* zal dus *strekken, om te zijn, I. eene herinnering aan menschelijke broosheid, II. eene roepstem tot matigheid, III. eene wekster tot godsdienstigheid, IV. eene onderwijzeres in lijdzaamheid,* en *V. bodin der eeuwigheid.*

Vooreerst komt het Rec. voor, dat deze punten niet in gelijken rang staan, of niet gecoördineerd zijn, daar het IIIde de overigen in zich sluit. Maar bovendien is het getal van deze punten door geen' voldoenden, ja door geen' grond hoegenaamd bepaald, vermits men de *Cholera* met even veel regt zou kunnen beschouwen als vermanende tot *broederlijke liefde*, (zoo heerlijk in ons Vaderland gebleken!) waarbij men nog zou kunnen voegen, dat zij tegen *gehechtheid aan de wereld* en *geldgierigheid* waarschuwt, tot *vergevensgezindheid, orde* en *zindelijkheid* aanspoort, enz. Dat er geen naauwe zamenhang is tusschen de onderscheidene deelen, bemerkt men op het eerste gezigt, en alles, wat er van het Goddelijk Onderwijs in dezen gezegd wordt, beslaat naauwelijks negen bladzijden. Voor de eigenlijke behandeling des onderwerps bleef dus weinig ruimte over.

Eindelijk kan Rec. niet inzien, dat de Heer VAN SENDEN.

www.libtool.com.cn

bij het zoeken naar de vijf bijzonderheden, welke in deze preek ontwikkeld worden, zich „op een ſtandpunt heeft moeten plaatſen, waar dikke duisternis hem omringde." *Die* nuttige lesſen toch liggen alle voor de hand; zij worden door elke ziekte gepredikt, en het onderſcheid beſtaat alleen daarin, dat de *Cholera* dezelve nadrukkelijker en op eene eigenaardige wijze verkondigt. Het onderwerp hangt daarenboven met de moeſjelijke vraag naar de eindoorzaken der Goddelijke werken en beſchikkingen zamen, en ook deze behandeling van hetzelve heeft Rec. in de oude opmerking bevestigd, dat het einde, waartoe wij menſchen de dingen en de gebeurtenisſen der wereld kunnen beſteden en ook dadelijk aanwenden, maar al te dikwijls als de regtſtreekſche bedoeling van God beſchouwd wordt. Rec. is verre van het Goddelijk Onderwijs in de *Cholera* te ontkennen; hij eerbiedigt dat Onderwijs, en ziet in die vreeſelijke kwaal eene bezoeking, welke de Bijbel eene vaderlijke *kastijding* noemt; hij merkt daarin op eene vermaning tot hoogen en heiligen ernst, eene opwekking, om het hart van de dingen der aarde af te trekken, en op het éene noodige te vestigen; de *Cholera* is, ook naar zijn oordeel, eene ſtemme Gods ter onzer bekeering, heiliging en behoudenis; maar hij meent tevens hierbij te moeten blijven ſtaan, en zou vreezen, de hem geſtelde perken te overſchrijden, zoo hij een' ſtap verder ging. Op deze algemeene ſtrekking, op dit algemeen Onderwijs der *Cholera* te wijzen, dit ſchijnt Rec. toe de roeping van den Christenleeraar te zijn, ja van een' ieder, die dezelve uit dit oogpunt wil beſchouwen; terwijl de toepaſſing van dat Onderwijs op de bepaalde zedelijke gebreken en behoeften aan een' iegelijk moet worden overgelaten. Dat God eene tot nog toe mij bekende ziekte over het menschdom zou hebben doen komen met het bepaalde doel, om de hand over hand toenemende trotschheid en verheffing op eigene krachten (waarvan, naar ons inzien, vroegere tijdperken even veel, ja veel meer blijken hebben opgeleverd) te vernederen en te ſnuiken; dat

goede hemel! hoe zoude het ons te moede zijn? ... Doch wij zijn daartoe niet geroepen: waartoe ons dan gepijnigd met hetgeen ons eigenlijk niet aangaat?

In twee zittingen! roepen al de Studenten. *Ik zal aan uw verlangen voldoen*, zegt de Profesfor. *Ik zal in de zitting van heden ſpreken over de ziekte, morgen over de geneeswijze of manier harer behandeling.* Volgen wij hem met de Studenten; en, even als zij zich van tijd tot tijd eene uitroeping veroorloven, zij het ons vergund, eene aanmerking er tusſchen te voegen.

Kort behandelt de Hoogleeraar den oorſprong en den voortgang der ziekte. Waartoe ook veel geſchiedkundige omſlag?... Het is denkelijk dezelfde Epidemie (bl. 2), die meermalen in vroegere tijden heeft gewoed, en waarſchijnlijk de afſchuwelijke Pest van 1348... Nu hebben wij haar, met meer ander kwaad, aan de *Ruſſen* te danken (bl. 3), wier legers zij kenbaar is gevolgd! Op bl. 4—9 lezen wij van Gele Koorts, *Grippe*, de toediening van *Tart. ſtibiatus* in de *Peripneumonia*, die de Cholera zoude voorafgegaan zijn met toevallen niet vreemd aan Cholera, haar onverwacht ontſtaan te *Parijs*, de wijze, hoe zij daar zich vertoond heeft, den invloed van zedelijke gemoedsaandoeningen, dat er tot proefnemingen over het al of niet beſmettelijke der Cholera moed behoort, van eenen choleriſchen dampkring; wordende dit alles beſloten met de aanmerking: *iets is zeker, en dat is, dat er eene ſoort van voorbeſchiktheid beſtaat.* (Hier verdubbelt de oplettendheid der aanwezigen.) Over deze wordt van bl. 9—12 gehandeld; ongeſteldheid van het ſpijsverteringſtelſel, *diarrhé* en *indigestie*; alle perſonen met buikloop kunnen in dezen tijd hierdoor *choleriſch* worden aangetast (een denkbeeld, waarmede men zich zeer wel vereenigen kan); ſchrik, angſt, dronkenſchap en andere buitenſporigheden; verder het gebruik van de *Sulphas chininie* (?!) en wormen. De Cholera zelve wordt, bl. 12, in eene *primitive* en *ſecundaire* verdeeld. De verdeeling van het darmkanaal in drie voorname

www.libtool.com.cn

afdeelingen, en de daarop rustende indeeling der Cholera, is wat gezocht. De Hoogleeraar doet zich evenwel de vraag, of het *zenuwſtelſel* het *eerst* wordt aangetast, maar helt tot het antwoord over, dat er eene algemeene verhooging van prikkel in het ſpijsverteringskanaal plaats heeft, die op het zenuwſtelſel terugwerkt. Van bl. 15—20 worden de eigene kenmerkende teekenen der Cholera, reeds bekend, beſchreven.

De tweede Les werd den 19 April gegeven, wanneer, let wel op! *de toeloop van aanhoorderen nog menigvuldiger was dan in de eerſte.* — Bl. 23 behelst eene redenering, of men in gevallen, waarin de Cholera in haren aanvang geſtuit werd, van haar eene bijzondere ziekte mag maken, hetwelk met *neen* wordt beantwoord. Deze plaats moet in het ſtuk zelve gelezen worden. Thans zullen nog *de loop der ziekte*, *de lijkſchouwingen*, *de voorzegging* en *de behandeling* vermeld worden. — De Cholera heeft geenen bepaalden, onafhankelijken, haar eigenen loop. Op haar moet ook de phyſiologie der ſchool van BROUSSAIS toegepast worden, bl. 24. Van de voornamelijk bekende geneeswijzen, die tot *drie* gebragt worden, moet de alleen zuiver *ſtimulerende* geheel verworpen worden. De *tweede*, de *eclectiſche* of *gemengde*, is die van vreesachtige en kleinmoedige karakters. Zij is beter dan de vorige; maar — de *beſte* is de *phyſiologiſche*, wel te verſtaan die van den Heer BROUSSAIS. — De beſchouwing der lijkopeningen is wel het belangrijkſte van dit werkje. Hier herkent men den Schrijver van het reeds vermelde werk, hetwelk hem eene plaats onder de beste waarnemers doet bekleeden. Dit gedeelte is volſtrekt voor geen uittrekſel vatbaar. Bl. 30—37, de gevolgtrekkingen, ſcheide men van de andere redeneringen. De ſlotſom zegt: *de Cholera is eene algemeene ontſtekingziekte van het inwendig vlies der maag of darmbuis!* Bl. 37—41 behandelen de *voorzegging*. En nu volgt de *behandeling*, bl. 41—54, volgens de reeds boven opgegevene verdeeling, behalve dat hier nog gewag wordt gemaakt van die van den ſporadi-

www.libtool.com.cn

ſchen braakloop. Geestig wordt de *gemengde* die *à bascülle* genoemd, waarbij natuurlijk met deze uitdrukking gelagchen wordt, bl. 41; maar waarom zegt de Schrijver, bl. 49: *Gij hebt kunnen opmerken, dat ik geene ſoort van geneeswijze uitſluitend verwerp.* Zoo ſpreekt een groot man; maar belijdt hij zich hier niet zelf *eclecticus* te zijn? En waarlijk, hier en daar geeft de Hoogleeraar belangrijke wenken, zeer doelmatige voorſchriften, en toont metderdaad, dat een gezond oordeel door ſtelſelzucht belemmerd, maar nimmer geheel verbijsterd kan worden. Jammer, dat de vermelding: *deze improviſatie wordt met de levendigſte toejuiching beantwoord*, ons uit de Gehoorzaal als in den Schouwburg verplaatst, en den Hoogleeraar als in eenen Acteur herſchept! Doch wij zijn immers, nog te *Parijs* en niet te *Leyden*. Over het geheel hebben deze Zittingen wel iets van eene Tweede Kamer.

Bijlagen en eene Narede beſluiten dit werk. De uitleg over *Typhus* en *Asphyxie* ſchijnt van BROUSSAIS; de Narede, bl. 60, van den Vertaler, den Heer TOPS: het is eene loſſpraak op BROUSSAIS. Wij voor ons zouden van gevoelen zijn, daar de meeste Geneeskundigen, gelijk de meeste beſchaafde lieden in ons vaderland, de Franſche taal magtig zijn, dat dit werkje onvertaald had kunnen blijven; want — het platte land is voor zulke voortbrengſels nog niet rijp. De verlichting is goed; maar hare fakkel wordt in de hand des onkundigen ligt eene toorts. Wij vooronderſtellen het doel van den Heer TOPS niet enkel voortplanting der phyſiologiſche leer; maar hij bedenke evenwel, dat, om phyſiologisch te denken en te handelen, goede phyſiologiſche gronden moeten gelegd zijn, en dit, wij ſpreken uit ondervinding, is juist, waar het hapert; de Phyſiologie, niet die van den dag, maar van BAKKER, TREVIRANUS en TIEDEMAN, heeft op het platte land nog geenen intrek genomen; pas heeft men haar in de ſteden gehoorzalen geſticht. Die het werkje in de Franſche taal niet grondig en duidelijk verſtaat, zal aan

www.libtool.com.cn

de zaak ook niet veel hebben. Men kan een goed doel hebben, en toch niet gelukkig zijn in de keus der middelen. Hoe rustig zoude het anders nog in ons lieve Vaderland zijn!

(*Het slot hierna.*)

Oude Aardrijkskunde, met de nieuwe vergeleken; een Leer- en Leesboek, inzonderheid voor zoodanigen ingerigt, welke in die wetenschap niet geheel onervaren zijn, en zich met ernst op de klassieke studiën toeleggen. Naar het Hoogduitsch van Dr. SICKLER *vrij bewerkt, door Dr.* J. J. HISELY. *IV Stukken. Te Rotterdam, bij* de Wed. J. Allart. *In gr.* 8*vo.* 852 *Bl. f* 8-70.

Het is bekend, dat de lezing der oude *klassische* Schrijvers zonder de kennis der oude Aardrijkskunde volstrekt nutteloos zijn zou, daar zelfs hunne Dichters, hunne Fabelschrijvers gedurig toespelingen maken op plaatsen, die niet meer bestaan, en STRABO teikens in zijn werk over die wetenschap HOMERUS opheldert. Vandaar, dat, reeds vroeg na de herleving der letteren, bekwame mannen die belangrijke en aangename wetenschap hebben toegelicht, waaraan CLUVERIUS en CELLARIUS veel vlijt en moeite hebben te koste gelegd. Behalve de reizigers, hebben in lateren tijd vooral D'ANVILLE, MALTE BRUN, BARBIÉ DU BOCAGE, RENNELL, MANNERT en UKERT veel daarvoor geleverd. Ons Vaderland had daarin, zooverre wij weten, in den jongsten tijd geene opzettelijke Schrijvers, behalve dien van de zeer nuttige *Schets der oude Aardrijkskunde*, een leer- en handboek, in 1819 te *Groningen* bij RÖMELINGH uitgekomen, en het Kort Begrip van den Heer Rector BOSSE te *Leyden*, in de *Latijnsche* taal uitgegeven. Wij hebben hier voor ons wel geen oorspronkelijk werk, maar het is toch door den kundigen Vertaler vrij bearbeid, en slechts *ten grondslage* gelegd. Deze Vertaler, een *Zwitser* van geboorte, en echter door neiging en liefde voor dit land daarin genoegzaam *genaturaliseerd*, schrijft in het *Hollandsch* zeer zuiver, en wij mogen dit werk dus in zekeren zin als een eigen voortbrengsel beschouwen.

Men kan de oude Aardrijkskunde op allerlei wijzen behandelen; *of* als eene drooge naamlijst, gelijk bij PLINIUS en

PTOLEMEUS, of met invlechting van de merkwaardigheden der landen, steden en volken, zoo als bij STRABO en MELA, *of* met opzigt tot de fabelleer en kunstgeschiedenis, zoo als bij PAUSANIAS. De Heer SICKLER, en, op zijn voorbeeld, de Heer HISELY, hebben deze drie manieren, niet zonder geluk, weten te vereenigen. Hij verdeelt eerst de oude Aardrijkskunde, naar den voortgang der wetenschap, in *mythische*, *historische*, *wetenschappelijke* en *meetkundige*; houdt zich bij de wiskundige Aardrijksbeschrijving, die de Ouden meer onvolledig kenden, en die in alien gevalle onveranderlijk is, zeer kort op, en gaat dadelijk over tot *Europa* en deszelfs onderscheidene landen. Zeer naauwkeurig is hij in de naamsafleiding, die wel eens te fijn gesponnen en te veel uit het *Hebreeuwsch* genomen wordt. De bergen, rivieren en plaatsen worden niet slechts naar de oude, maar ook naar de nieuwe benamingen opgenoemd, en tevens alle de merkwaardige bijzonderheden daarvan vermeld. Doch hetgeen aan alle andere oude *Geographiën* in dezeren tijd eigen is, heerscht ook hier, dat men zich niet, op het voorbeeld van STRABO en nog vroeger van HERODOTUS, toelegt, om eenigzins in bijzonderheden uit te weiden over de geaardheid, de zeden en gewoonten der onderscheidene *Volken*; iets, hetwelk dien wijsgeerigen Aardrijksbeschrijver en den Vader der Geschiedenis zoo bekoorlijk en belangrijk maakt. Immers, niet de doode *plaats*, maar de *mensch* in dezelve is toch het hoofdvoorwerp der staatkundige Aardrijksbeschrijving (en dat is de *oude* toch wel hoofdzakelijk). Klein echter is het gedeelte, 't welk hier daarvoor is afgezonderd: de geaardheid der oude *Spaniaarden*, *Galliërs*, *Germanen*, zelfs *Italianen*, wordt elk in *eene halve bladzijde* afgehandeld; die der *Grieken* in *één*. Alle de merkwaardigheden, die de verschillende tinten van het volkskarakter, de invloed van het klimaat op dezelve, enz. over de beschouwing van dat karakter verspreiden, gaan daardoor verloren. Hoeveel heeft b. v. de oude Aardrijkskunde aan HERODOTUS, voor zijne kenschetsing der *Babyloniërs*, *Egyptenaars*, *Scythen* en *Libyers*, te danken; of aan STRABO, voor zijne berigten omtrent de *Spaniaarden*, *Galliërs*, *Æthiopiërs* en *Arabieren*! Het antwoord zal de Vertaler of bewerker natuurlijk gereed hebben, dat dit te veel plaats zou wegnemen, of het werk te uitvoerig gemaakt hebben. Doch het komt ons voor, dat men liever min belangrijke plaatsjes weggelaten moest hebben, dan

www.libtool.com.cn

ulk een wezenlijk deel des werks. Dit is echter geenszins en gebrek, aan *dit* werk in 't bijzonder, maar, zoo als eeds gezegd is, aan alle nieuwere *Geographiën* der oude ereld eigen. Ook onder de Ouden heeft STRABO, en, in ekeren zin, ook de beknoptere MELA, alléén dit doel ge-offen. Beiden vindt men echter hier *daarin* nagevolgd, dat ele merkwaardigheden van ſteden en andere plaatſen worden adegedeeld, die PLINIUS en PTOLEMÆUS, in hunne vermatige kortheid, (bij den laatſten echter was dit, als bij en' Wiskundige, minder te verwonderen) onvermeld laten.

Voor het overige is de lezing van SICKLER's en HIRT's werk niet vermoeijend, gelijk wel eens het geval is et zulke geſchriften, en teregt mag het niet alleen den aam van *leer-*, maar ook van *leesboek* dragen. Gedurig wordt e *Geſchiedenis* der plaatſen daarbij ingevlochten, en daardoor e belangſtelling opgewekt. De orde is de volgende. Men egint met den zuidwesthoek van *Europa*, en behandelt dus chtervolgens, eerst in 't algemeen en alsdan in 't bijzonder n in de hoofdverdeelingen, *Spanje*, *Gallië*, de *Britſche* ei-anden, *Germania* of *Duitschland*, het *Europeesch Sarmatië*, en *Tauriſchen Cherſoneſus* of *de Krim*, *Dacië* en *Neder-Maſië*, e *Jazygen*, *Vindelicië*, *Rhætië*, *Noricum*, *Pannonië*, *Italië*, *Illyrië*, *Maſië*, *Thracië*, *Griekenland* (dit land beſtaat lléén een van de vier ſtukken des werks); alsdan *Azië*, erst *Klein-Azië* (het Schiereiland), vervolgens *Groot-Azië* of het overige, verdeeld in *Noordelijk Azië* op en ten Noor-en van den *Kaukaſus*, *Noordoostelijk Azië* (de ſtreken rond-m en ten Oosten der *Kaspiſche* Zee), *Zuidoostelijk Azië*, ten uiden van den (eigenlijk en oneigenlijk zoogenoemden) *Kau-aſus* tot aan de *Indiſche* Zee, en *Zuidelijk Azië*, of alles, at door den berg *Taurus*, den *Euphraat*, de *Indiſche* Roo-e, Middellandſche Zeeën en de Landengte van *Suez* bepaald). Natuurlijk zijn deze deelen zeer ongelijk; maar de kennis er Ouden, b. v. aan *Klein-Azië*, was ook ongelijk naauw-euriger, dan die aan *Indië* of *Baktriana*. Het derde bij de uden bekende werelddeel, *Afrika*, wordt van het Zuid-osten naar het Noordwesten behandeld in de onderſcheidene nden, *Æthiopië*, *Egypte*, *Libye*, *Marmarica* en *Cyrenaïca*, igenlijk *Afrika* of het *Karthaagſche* kustland, *Numidië* (het nd der *Nomaden*) en *Mauritanië*, aan welks overzijde de *anariſche* Eilanden bij de oude *Grieken* voor de *eilanden der aligen*, het verblijf der zalige ſchimmen, gehouden werden.

Veel stof tot aanmerkingen hebben wij in dit werk niet gevonden; enkele slechts zullen wij den geleerden Vertaler of bewerker voorleggen, geenszins uit zucht tot berisping, maar om van onze oplettendheid op den inhoud blijk te geven. Op bl. 54 wordt gezegd, „ dat de *Kaledoniërs*, volgens „ TACITUS, daarheen (naar *Schotland*) verhuisde *Germanen* „ waren, en de *Scoten* tot zuidelijke naburen hadden." Dit had eenige opheldering verdiend. Dat de *Kaledoniërs Celten*, en niet van den tegenwoordigen *Germaanschen* of *Teutonischen* stam zijn, blijkt onbetwistbaar uit hunne taal, de taal van OSSIAN, die niets met het *Duitsch* der *Schotsche Laaglanders* gemeen heeft. Daarom kunnen zij echter wel uit *Duitschland* naar *Schotland* gekomen zijn. De geheele stam der *Celten* is allengs en om zoo te spreken stap voor stap geweken voor dien der *Germanen* of *Duitschers*; en wanneer WESTENDORP's gissing grond heeft, dat de *Celten* en *Cimbren* één volk zijn, zoo kan zich die stam wel uit *Deenemarken*, (waar hij later blijkbaar door den *Teutonischen* verdrongen is) d. i. uit de *Chersonesus Cimbrica* (*Engeland*) of uit de naburige streken der Noordzee, naar *Schotland* hebben overgeplant, gelijk er ook nog *Cimbren* van afkomst (*Kymren*) in *Wales* wonen, wier taal mede van de *Engelsche* hemelsbreed verschilt. Dat de *Scoten* ten zuiden der *Kaledoniërs* woonden, komt ons twijfelachtig voor, althans in de tijden, die *wij* tot de oude Aardrijkskunde betrekken. Door een opstel, vóór eenigen tijd in de *Quarterly Review* geplaatst, zijn wij in het (geheel niet nieuwe) gevoelen bevestigd, dat de *Schotten* oorspronkelijk uit *Ierland* gekomen zijn, hetwelk toen *Schotland* heette. Hoogst waarschijnlijk waren zij ook *Celten*, stamgenooten der *Kaledoniërs* of *Picten* (geschilderden, hetzij van hun ligchaam of van den *plaid* dus genaamd). Zij vielen in de derde Eeuw op de westkust van *Schotland* aan, vestigden zich daar, en overwonnen eindelijk de *Picten* in een' grooten slag omstreeks 840. Te voren waren deze beide volken nauw tegen de *Britten* en *Romeinen* verbonden geweest. Na den ondergang der *Picten* (waarvan misschien het overschot onder de *Schotten* versmolt) kwamen de *Angelsaksers*, en bezetteden de oostelijke Laaglanden. Van hen stammen de tegenwoordige *Laaglanders* af, gelijk de *Schotten* de stamvaders der Hooglanders zijn. Zij overwonnen de bewoners der vlakten; doch vestigden zich aldaar hunne Koningen, en namen allengs de

www.libtool.com.cn

taal en zeden van den *Duitschen* stam aan: zoodat thans de eigenlijke, oude bewoners des lands, de *Kaledoniërs* en *Schotten*, bijna geheel uitgestorven, verhuisd of met de andere bewoners vermolten zijn, en nog slechts in de noordelijkste streken wonen, om eerlang alleen in de Romans van WALTER SCOTT te leven.

Bl. 183 wordt het land ten Noorden van den *Donau*, het tegenwoordige *Bessarabië*, ook tot *Neder-Mœsië* gerekend. Wij twijfelen, of dit bij de Ouden wel het geval was, en PTOLEMÆUS, die zoo ver af woonde, zal zich hierin vergist hebben. Immers *alle* de andere Schrijvers bepalen den *Donau* als grenspaal ten Noorden van *Mœsië*, 't welk ook daarom de grensprovincie des *Romeinschen* Rijks aan dien kant was, hetwelk vóór TRAJANUS en na AURELIANUS steeds door dien stroom bepaald werd. PLINIUS zegt duidelijk: *Pannoniæ jungitur Provincia, quæ Mœsia adpellatur, ad Pontum usque cum Danubio decurrens*; en CELLARIUS maakt daaruit op, dat de provincie steeds den *Donau* achter zich had. Het Noorden, of de mond van dien stroom, en het overige tot den *Duiester*, was het land der *Scythen* ten tijde van HERODOTUS, der *Getæ* van OVIDIUS, en der *Gothen* in 'het latere *Romeinsche* tijdvak; zoodat sommigen deze drie volken, wier namen niet veel verschillen, voor één en hetzelfde volk hebben gehouden.

Bl. 501. Het komt ons voor, dat het uitgestrekte land, door de Ouden, in hunne onkunde van de afstamming der volken, wel eens *Scythië* genaamd, ten Oosten der *Kaspische* Zee, niet wel den naam van het *eigenlijke Scythië* kan dragen (*Scythia propria*). Dit *eigenlijke Scythië* plaatst HERODOTUS ten Noordwesten der Zwarte Zee; alle andere landen droegen dien naam slechts oneigenlijk. De *Massageten* werden ook slechts wegens de algemeenheid van den naam (even zoo als wij de *Noord-Amerikaansche* Wilden even zoo wel als de *Hindous Indianen* noemen, schoon misschien geene volken zoo veel van elkander verschillen als deze) *Scythen* genaamd. Ook was de *Imaus*, die de zoogenaamde *Scythen* in twee deelen verdeelde, wel bezwaarlijk de *Altai*, die meer N. en Z. loopt, maar misschien de *Belur-Tagh*, of misschien de *Mustag*, die gevoegelijker het land in een *westelijk* en *oostelijk Scythië* kon verdeelen.

Bl. 565 wordt *Damascus* tot *Cœlesyrië* gerekend, hetwelk niet juist is. Immers, blijkens den naam, bevat het *hoile*

Syrië niets dan het dal tusschen den *Libanon* ten Westen en den *Antilibanon* ten Oosten, terwijl *Damascus* aan de Oostzijde van den *Antilibanon* ligt. *Damascus* was oudtijds de hoofdstad van het *eigenlijke Syrië*, hetwelk zoo vele oorlogen met *Israël* voerde; naderhand werd die naam meer uitgebreid, en wel eens op het geheele oostelijke kustland der Middellandsche Zee toegepast. Het is ook mogelijk, dat *Damascus* onder de *Romeinen staatkundig* onder de volken van *Cœlesyrië* is gerangschikt; maar men had dit, om verwarring bij den Lezer voor te komen, daarbij moeten vermelden.

Dat de Schrijver, op bl. 400, aan het aloude *Troje* of *Ilium* slechts een *mythisch*, d. i. meer of min fabelachtig bestaan toeschrijft, is toch wat erg, daar beroemde reizigers, zoo als CHEVALLIER en nu onlangs weder VON PROKESCH, de tooneelen der *Homerische* helden, door dien onvergelijkelijken Dichter met de grootste naauwkeurigheid geschilderd, op de plaats zelve hebben wedergevonden. Ook heeft immers, volgens het niet onwaarschijnlijke gevoelen van sommigen, ÆNEAS, na het vertrek der *Grieken*, het *Trojaansche* Rijk nog voortgezet.

De Lezer zal uit het geringe getal dezer aanmerkingen zien, dat wij het boek over 't algemeen voor zeer naauwkeurig houden. Daar hier nu eene duidelijke en aangename voordragt bijkomt, zoo kunnen wij hetzelve zulmschoots aan ons Publiek aanbevelen, als de beste handleiding voor Onderwijzers op de *Latijnsche* en andere middelbare Scholen in de zoo nuttige als aangename kennis der *oude Aardrijkskunde*.

Iets over de Regterlijke Magt in ons Vaderland. Te Rotterdam, bij J. van Baalen. 1832. *In gr.* 8*vo.* 50 *Bl. f* : 60.

De bekwame, doch ons onbekende Schrijver ziet met genoegen eenige wijzigingen in de Wet van 18 April 1827, houdende instellingen omtrent de Regterlijke Magt, te gemoet, daar de affcheiding van *België* die wijzigingen noodzakelijk, en buitendien het onvoldoende dier Wet dezelve wenschelijk maakt.

Het gevoelen van den Heer Mr. VAN SONSBEECK, dat de Regterlijke Magt bestemd zou zijn, om niet alleen de

www.libtool.com.cn

Uitvoerende, maar ook de Wetgevende Magt binnen hare grenzen te beperken, wordt gelukkig en op goede gronden beſtreden, en wel erkend, dat de Regterlijke Magt, door het niet toepaſſen van ongrondwettige *verordeningen*, de Uitvoerende Magt in hare palen houdt, doch tevens beweerd, dat de Regter nimmer eene *Wet* mag weigeren toe te paſſen, op grond, dat zij hem inconſtitutioneel ſchijnt.

Waarom nu de Schrijver niet gaafweg erkennen wil, dat de Wetgevende Magt de Oppermagt is, en zoo wel de Uitvoerende als de Regterlijke Magt, elke op de haar eigene wijze, derzelver dienaresſen zijn, betuigen wij niet te begrijpen: de *zaak* ſtemt hij toe, maar den eigenaardigen *naam* weigert hij er aan te geven. Nu, de *naam* doet er dan ook zoo veel niet toe. In de *zaak* zijn wij het volkomen eens met den Schrijver.

Gelijk de Schrijver den Heer VAN SONSBEECK tegenſpreekt op het punt, dat de Regterlijke Magt ook de Wetgevende Magt zou kunnen beteugelen, zoo valt hij hem daarentegen bij op het ſtuk der Conflicten, welker inconſtitutionele regeling door het Beſluit van 5 October 1822 hij door wettelijke bepalingen wenscht vervangen te zien.

Voorts toont hij het overtollige, niet eener burgerlijke, maar eener ſtaatsregtelijke verantwoordelijkheid der Ministers aan, indien de Regterlijke Magt ſlechts behoorlijk is gevestigd en de regten der ingezetenen handhaaft. Inzonderheid verzet hij zich tegen de inſtelling van Regter-plaatsvervangers, en tegen het begeven van regterlijke posten op ingediend verzoek-enz., waardoor te veel gelegenheid gegeven wordt tot gunstbetoon aan de eene en kuiperij aan de andere zijde. Hij wil de regterlijke ambten laten aanbieden, even gelijk men doet met de Profeſſoraten. Daar eene Vergadering moeijelijk over de bekwaamheden der Candidaten oordeelen kan, en dat ſollicitéren in zulk een geval onvermijdelijk wordt, wil hij ook, bij eene herziening der Grondwet, de Leden van den Hoogen Raad, zonder voorafgaande ſollicitatie, door den Koning benoemd, liever dan uit een aantal Aspiranten door de Staten-Generaal verkozen hebben. De aangevoerde gronden des Schrijvers verdienen ernſtige overweging, en zijn werkje bezit wezenlijke waarde.

La vérité ſur l'expédition de Don PÉDRO, Duc de Bragance, à dater du 4 Février 1832 jusqu'à la priſe de Porto

www.libtool.com.cn

Proeve over de zedelijke ſchoonheid der Poëzij van SOPHOCLES, *door* P. VAN LIMBURG BROUWER. *Te Groningen, bij* W. van Boekeren. 1832. *In gr.* 8vo. *VIII*; 254 *bl. f* 2-:

Dit welgeſchreven en doorwrochte werk doet zoo wel de geleerdheid en oudheidkennis, als den ſmaak en het gevoel des Schrijvers eer aan. Waar SOPHOCLES wel eens onverdiend was aangevallen of verkeerd begrepen, wordt hij door den Heer LIMBURG BROUWER uitmuntend verdedigd. Het is wel waar, dat hedendaagſche Tooneeldichters zelden Recenſenten vinden, die hunne ſtukken zoodanig beſtuderen, en elke ſchijnbare ongelijkheid in, of minder gelukkige ſchildering van deze of gene karakters zoodanig zoeken toe te lichten, dat plan en bewerking er welkom door geacht worden. Het is waar, dat, indien de meeſte Recenſenten hunne tijdgenooten alzoo behandelden, als de Heer LIMBURG BROUWER SOPHOCLES doet, zij reeds voor AESCHYLUS en den Lierdichter PINDARUS te dom heeft, de hedendaagſche Schrijvers, al zijn ze niet geheel SOPHOCLESSEN, toch niet zoodanig worden uitgekend of gehaveend worden, als wel eens geſchiedt. Maar hoeveel laat zich niet herzij veroordeelen, herzij verdedigen of aanprijzen zelfs, al naar dat men het hebben wil! Doch dit alles neemt niets weg van de doorgaans *gegronde* verdediging der zedelijke ſchoonheid van de Treurſpelen van SOPHOCLES; en waar die verdediging onmogelijk is, daar wordt het gebrekkige openhartig erkend. Echter vindt ook dat veelal verſchooning in de begrippen *der Grieken* omtrent de natuur der Goden, hun beſtuur, de hun verſchuldigde eerdienst, en de zedelijkheid.

Al de overgebleevene ſtukken van SOPHOCLES worden hier doorloopen; en, ſchoon de zedelijke ſchoonheid vooral wordt aangewezen, wordt echter noch de inhoud der ſtukken noch de aesthetiſche waarde vergeten. Niet ſlechts voor ongeleerden is dit werk van nut. Neen! ook voor de dusgenaamde geleerden. Immers: hoe velen zijn er, die, ja, de *woorden* van een' oud' Schrijver redelijk wel verſtaan, en zelfs voor de vuist kunnen vertalen, maar die toch nimmer zoodanig tot den geest en den zin zijn doorgedrongen, dat zij mogen gerekend worden, den *Schrijver* te begrijpen

www.libtool.com.cn

Ook moet men bijna Litterator van beroep zijn, om behoorlijken tijd aan eene *grondige* ſtudie der oude Modelten te kunnen wijden. Maar wordt men alzoo voorgelicht, dan wordt die ſtudie, bij bezit eener toereikende kennis van woorden en taalvormen, gemakkelijk en aangenaam. En wat hen betreft, die buiten ſtaat zijn de oude Treurſpeldichters in den grondtekst te lezen, al komen zij niet eens tot het bezit van goede navolgingen, de geheele geest der Griekſche Tragedie wordt uit zulk een werk hun bekend. Veel mag men er vinden, dat tegenwoordig zoo niet meer te pas komt; veel is er echter tevens, dat nu nog even goed mag ter harte genomen worden, als zulks oudtijds geſchiedde, b. v. de kunst van het ſchilderen der karakters, de kunst om het eenvoudige met het belangwekkende te vereenigen, en alwat het eigenlijk doel des Treurſpels aangaat, het opwekken van vrees en medelijden, en de daardoor alleen te bewerken louttering der ziel van alle trotſche zelfgenoegzaamheid bij, het gevoel van eigene deugd en geluk, en van alle hardvochtige veroordeeling van anderen, ook dán wanneer zij hun ongeluk grootendeels aan eigene ſchuld hebben te wijten. Wij zelven immers ſtaan even zeer bloot voor uiterlijke rampen niet alleen, maar ook voor dwaling en misdaad. Die ſtaat, zie toe, dat hij niet valle!

Eene meesterlijke Opdragt aan des Schrijvers Broeder, den Weleerw. Heer G. A. VAN LIMBURG BROUWER, gaat dit werk vooraf. Het vinde velen, die het lezen, herlezen en zich eigen maken!

H. L. SPIEGHELS *Hertſpiegel, in nieuwer Taal en Dichtmaat overgebracht door Mr.* WILLEM SILDERDIJK. *Te Amſterdam, bij* ten Brink en de Vries. *In gr.* 8vo. *VIII*, 121 *bl. f* 2-50.

Taal en ſtijl van een volk veranderen met den tijd, maar hetgeen in zichzelve goed, waar en ſchoon is, blijft zulks ten ſpijt van alle wisſeling. Wat er in verouderde taal, en op eene wijze, die thans niet meer behaagt, honderde jaren geleden belangrijks gezegd is, heeft nog niet opgehouden belangrijk te zijn; maar het wordt in zijne waarde niet gekend. Het wordt vooral niet gekend door hen, die er het meeste nut van konden trekken. Dit blijkt uit het lot

van SPIEGHEL's dichtwerk, *Hartſpiegel* betiteld; een boek, hetwelk ten behoeve des volks geſchreven is, maar tegenwoordig door weinigen gelezen, door nog minderen goed verſtaan wordt.

Schoon BILDERDIJK voor zichzelven (en te regt) zoo veel niet ophad met de Stoïſche Wijsbegeerte, als SPIEGHEL, en ſchoon het evengenoemde dichtwerk van dezen zeer ENNIUS, gelijk HUYDECOPER hem noemde, van den geest dier Wijsbegeerte doortrokken is, meende hij echter het lezend Publiek geene ondienst te doen, met hetzelve eene omwerking van den *Hartſpiegel* in nieuwer taal en dichtmaat aan te bieden. Bij deze omwerking of navolging heeft dezelve zeer veel gewonnen. Al het goede is behouden, het overtollige zamengetrokken of befnoeid, het zwakke verbeterd. Men zie hierover de Voorrede. De zeven Zangen van het oorſpronkelijke zijn, zoo doende, tot op vijf verminderd; en deze vermindering is eene wezenlijke winst.

Recenſent heeft zich onder het lezen de algemeene aanmerking gemaakt, dat het moeijelijk zou zijn, eene ſchets van dit Leerdicht in vijf Zangen te maken: want men kan niet zeggen, dat elke Zang een bepaald onderwerp heeft. Er is bijna overal van alles wat, en daardoor vindt men dezelfde zedelesſen met andere woorden telkens terug. Dit toch BILDERDIJK niet verhelpen, of hij zou, in plaats eener nadere bewerking van den *Hartſpiegel*, een geheel oorſpronkelijk werk hebben geleverd, en dit laatſte was zijn oogmerk niet. De eerſte Zang is mogelijk de minst dichterlijke. Fraaijer is reeds de tweede. De derde en vierde Zang zijn vol hooge poëzij, en de vijfde, ſchoon minder beeldrijk en meer in den betoogtrant, beſluit echter waardig het geheel. Gelijk BILDERDIJK zich alle moeite gegeven heeft, om het werk als Dichtſtuk zijner waardig te maken (en daar is bij, voor zoo veel er mogelijkheid was, gelukkig in geſlaagd), zoo heeft hij ook den zin en de ſtrekking met zijne eigene wijze van zien zoeken ineen te ſmelten. Zijn ſtelſel ſtaat er wel niet opzettelijk uitgedrukt; maar er ſchijnt niets opgenomen te zijn, hetwelk van dat ſtelſel afweek. Wij kunnen dus al wat er ſtaat niet aan SPIEGHEL alleen, maar moeten het ook aan BILDERDIJK toekennen.

De aandacht van Recenſent viel, in den vierden Zang, onder anderen op deze plaats:

www.libtool.com.cn

Maar, wat is dan de wil (die vrije wil!) in my? —
Gebonden ſlaaf der drift? — Geen ſlaaf; maar ook niet vry.
Daar is geen vrije wil; 't zijn tegenſtrijdigheden
Die valsch vernuft in 't hart met hoogmoed ſamenſmeden;
't Bepaalde in richting hangt aan 't geen het dus bepaalt,
Wat duister wanbegrip daartegen woelt of ſmaalt.
Ja, oorzaak is hy van 't beſtemde, door zijn werken;
Maar zelf ook uitkomst, en bepaald in enge perken.
De wil wordt door verſtand en neiging voortgebracht;
Maar keur hebt ge in den ſtrijd van lust en redenkracht.
Dan voelt men neigingen zich wederzijds bevechten,
En 't hangt aan uwe keur hoe gy 't geſchil zult ſlechten;
En deze keur heeft plaats by 't *ſchijnbare* evenwicht
Voor 't (dikwerf al te ſtomp of achtloos) zielsgezicht.
Zoo wordt de *keur* tot *wil*, *naar de aandacht wordt gebogen,*
En 't één of ander wel of kwalijk afgewogen.
Hier dwarlen we altijd rond. — Alwijs en vry is God;
Dwaalzuchtig, dwalende en afhanklijk is ons lot.

Recenſent herinnerde zich hier VOLTAIRE's artikel: *De la Liberté.* (*Dictionnaire Philoſophique portatif, Londres*, 1764. *p.* 229 *etc.*) Aldaar zegt B tegen A, na een' tijdlang over *vrijheid* en *noodzakelijkheid* geharreward te hebben:

B.

J'entends que je ſuis *libre de vouloir comme il me plaira.*

A.

Avec votre permiſſion, cela n'a pas de ſens: ne voyez-vous pas qu'il est ridicule de dire, *je veux vouloir? Vous* VOULEZ NÉCESSAIREMENT *en conſéquence des idées qui ſe ſont préſentées à vous.*

Een weinig verder:

B.

Quoi! lorsque je joue à pair ou non, j'ai une raiſon de choiſir pair plutôt qu' impair?

A.

Oui ſans doute.

B.

Et quelle est cette raiſon, s'il vous plait?

A.

C'est que l'idée d' impair s'est préſentée à votre esprit plutôt que l'idée oppoſée, etc.

V — —

www.libtool.com.cn

B.

Mais encore une fois, je ne suis donc pas libre?

A.

Votre VOLONTÉ *n'est* PAS *libre*, *mais vos* ACTIONS *le sont*; *vous êtes libre de faire* quand *vous avez le pouvoir de faire*, etc.

Gaarne ſtemmen wij den Heeren VOLTAIRE en BILDERDIJK toe, dat het onzin is te beweren, dat de wil vrij is, indien dit moet beteekenen, dat de wil door niets noodzakelijk is bepaald worden; en wij gelooven even min, als VOLTAIRE en BILDERDIJK, aan die *metaphyſiſche* vrijheid van wil, welke KANT ſchijnt te *poſtuleren*. En toch gelooven wij, dat men beter zegt: *onze wil is vrij*, dan: *onze daden zijn vrij*. Juister nog is de ſtelling: *De mensch bezit eene zedelijke vrijheid, genoegzaam om hem, voor zijne bedoelingen, woorden en daden, verantwoordelijk te maken aan zijn geweten.*

Vrijheid en *noodzakelijkheid* zijn tegenſtellingen, die bij vormen in ons begrip, doch die geenen grond hebben in het wezen der dingen. God is wel zeker ten hoogſte *vrij* in de uitoefening zijner magt; maar zijn wil wordt *noodzakelijk* bepaald door zijne wijsheid en heiligheid. God kan geen onrecht doen, want Hij wil het niet; en Hij kan het niet willen, omdat Hij heilig is. Zoo gaat onbeperkte vrijheid met volſtrekte noodzakelijkheid gepaard; ja, vrijheid en noodzakelijkheid zijn bij God hetzelfde. Maar wij menſchen noemen *noodzakelijk*, wat door ſtoffelijken noodwang *niet vrij* daartegen, wat uit ongedwongene keuze geſchiedt. In onze *daden* zijn wij *zelden vrij*; maar geen ſtoffelijke hinderpaal kan ons beletten, niets buiten ons kan ons verhinderen, te willen doen, wat ons behaagt. Niets buiten ons kan onzen heimelijken *wensch* onderdrukken. Voor zoo ver een wensch onwillekeurig opwelt, is hij wel een bewijs van onze menſchelijkheid, doch tevens niet vatbaar voor zedelijke belooning of ſtraf. De keus alleen maakt ons aanſprakelijk; de gevormde wil, of het voornemen, om den wensch te verwezenlijken, zoodra de gelegenheid zich aanbiedt, verzwaart onze verantwoording; de uitvoering zelve voltooit haar.

De ſtrijd over de vrijheid van den wil is dus veeltijds woordenſtrijd. Men moge den kunſtterm behouden of niet, er beſtaat geen verſchil, wanneer men met BILDERDIJK de menſchen eenvoudig toeroept:

De wil wordt door verſtand en neiging voortgebracht;
Maar keur hebt ge in den ſtrijd van lust en redenkracht.

www.libtool.com.cn

De eerſte regel bevredigt ons verſtandsbegrip van *oorzakelijkheid*, en de tweede ons zedelijk begrip van *zedenwandelijkheid*. Voorts kan men onderſcheid maken tusſchen den *zuiveren wil*, die altijd zedelijk is, en den *toevalligen wil*, die het gewrocht is van verſtand of neiging, of wel van beide. Recenſent kan zich hier niet verdiepen in hetgeen de Wijsgeer KINKER en anderen daarover denken; maar hij herhaalt het: *Er is meer verſchil over de terminologie, dan over het wezen der zaak.*

Tot aanbeveling van het dichtwerk, beſluit Recenſent met het overſchrijven van een gedeelte des aanhefs van den vierden Zang:

In 't peinzen, was nu 't Oog der wareld weggezonken,
En 't luchtuitſpanſel, hier verbruind, met flikkervonken,
Omtrok den wandelkring om deze onze aardſche kreits.
'k Beklom de tinnen van ons Amſtelsch kunstpaleis.
Van daar ſcheen me in 't Zuid-Oost de Diemermeer te bruizen;
Maar 't was een zachte wind met flaauw en lieflijk zuizen.
Dees ſtuwde een lichtwolk, maar die ſtand hield op dees boord.
Zy opende; uit haar breuk trad ſtraks een Jongling voort,
Die, van een negental van overſchoone Jofferen
(Godesſen, zoo er er zijn, aan wie men 't hart mogt offeren!)
Gevolgd, een handharp voerde, uit elpenbeen gewrocht.
Terwijl een lauwerkrans het blonde hoofd omvlocht.
De maagden droeg elk een ſpeelruig, zeer verſcheiden.
Dees voerde kroon en dolk, en 't ſcheen, hare oogen ſchreiden;
Die lachte blijde, en toonde een zotskolf in de hand;
Een derde voerde om 't hoofd een rijk geſternden band:
Een vierde ſcheen van uit een letterrol te zingen;
Eene andere, op de maat al hupplende op te ſpringen;
Dees weer bezielde met heur adem riet of fluit;
En die maat aarde en zee met grif en paſſer uit.
Die ſpeurde in 't vliedend zand naar 't vluchtig tijdvervaren;
De hand der laatſte droeg den ſtaf der Redenaren.

Apollo en de Zanggodinnen zeggen daarop veel ſchoons en behartigingwaardigs in fraaije en treffende verzen. Hinderlijk is wel de vermenging van Chriſtendom met Griekſche Mythologie; doch dit gebrek is onzen ouden Dichteren vrij gemeen, en BILDERDIJK zou het niet hebben kunnen wegnemen, zonder het werk zelve te bederven.

In hoop, dat de aangekondigde bundel druk zal worden gekocht en gelezen, besluiten wij deze aanprijzende beoordeeling.

www.liblool.com.cn

Het Nicotiaansche kruid, en uitzicht op mijn dood. Van wijlen Mr. WILLEM BILDERDIJK. *Voorafgegaan door een Levensbericht des Dichters. Te Rotterdam, bij* A. F. H. Smit. 1832. *In gr.* 8*vo. VI en* 48 *bl. f* 1 - 40.

Dit werkje, zoo zindelijk gedrukt en uitgedost, zal, inzonderheid om het daarin vervatte Levensberigt, wel druk worden gekocht en gelezen. Voor onszelven zijn wij echter over dat Levensberigt het minst van alles voldaan: want het bepaalt zich tot grootendeels algemeen bekende bijzonderheden. Alleen de oorzaak van 's mans ballingschap, in 1795 tot 1806, zal den meesten eenig meerder licht geven, dan zij te voren hadden. Van het eerste huwelijk en de telgen daaruit geboren, en van de aanknooping der tweede echtverbindtenis, wordt veel te weinig gezegd. Intusschen zijn wij dankbaar voor het geleverde. De Uitgever, door den Heer VAN DER HOOP, die de taak op zich had genomen en mogelijk betere bescheiden had, te leur gesteld, heeft geleverd, wat hij konde. Het spijt Recensent, die weinig van des Dichters geschiedenis weet, niet meerder te vinden, dan ons thans wordt aangeboden: echter wordt dit eenigermate vergoed door de belangrijke aanteekeningen op het *uitzicht op mijn dood*, door BILDERDIJK zelven. Om die aanteekeningen alleen, welke ons in de ziel des vereeuwigden Dichters blikken doen en ons gewigtige bijzonderheden uit zijnen levensloop en nopens zijn ligchaamslijden mededeelen, zou dit werkje verdienen gekocht te worden, al ware er niets meer in te vinden. Het dichtstuk, waar die aanteekeningen toe behooren, beantwoordt niet aan den titel. In plaats van *uitzicht op mijn dood*, zou het eigenaardiger heeten, *terugzigt op mijn levensbaan*. Wat dichterlijke waarde betreft, geven wij de voorkeur aan *het Nicotiaansche kruid*, een inderdaad verdienstelijk hekeldicht. Ja! het is overdreven: het tabakrooken en snuiven wordt in een veel erger daglicht geplaatst, dan zulks, buiten geval van onverstandig misbruik misschien, verdient. Maar een hekeldicht mag en moet overdreven zijn in de voorstelling van gebreken, zoo er slechts, in den grond der zaak, waar-

www.libtool.com.cn

heid is, en alles zoo geestig wordt voorgesteld, dat het telkens doet meesmuilen. Men leert zich dan, juist door het overdrevene der schildering, voor het misbruik en voor zorgelooze toegevendheid aan deze of gene neiging of gewoonte nog tijdig wachten. Tot proeve diene het volgende:

Maar gy, die roemen moogt: My doet de pijp geen kwaad;
Wat zijt gy, zoo gy haar een korten wijl verlaat?
„ 'k Versta niet wat ik lees; ik ben te dof tot werken,
„ Of 't pijpjen moet er my de hersens by versterken." —
Versterken, zegt gy? Neen, maar wekken brein en geest,
Inslapend zonder dat. En, weet gy wat gy leest,
Dan is 't ontleend uit rook: dees prikkel drijft in werking
Wat stilstond; maar 't is zelfverzwakken; geen versterking.
De veer van 't uurwerk rust, de raders blijven stil;
En 't brein gehoorzaamt niet aan d' invloed van den wil.
Of mooglijk dat de wil ook zelf in 't wilde dwarrelt,
Als water in een kuip, dat in de rondte zwarrelt,
En door bedwelming die 't gewoon werd, dan gestut,
Op 't voorwerp meer bedaard en met zijn aandacht rust.
't Is al verhitting van den wijn. Ik ken poëeten
Die 't wijnglas Hippokreen, en Bacchus Febus heeten;
Met recht, geen eigen ziel, geen Godheid drijft hen aan.
Maar Dichten? — Wijndamp is 't de hersens doorgegaan. —
O welk een slaverny! men is zich zelv' geen meester,
Hangt aan een handvol damp, die zingt en dicht en leest er,
Als 't door de lippen glijdt, of in den pennezwier
Zich uitdrukt en 't gevoel afschildert op 't papier.
Ja, zegge ik slaverny. — En echter zulke banden
Schaamt niemand zich. Men pocht op alle soort van schanden,
Dit is er één van, — *'k Kan*, zoo roemt men op dat zwak,
De spijs ontbeeren, maar (voor alles) geen tabak.
Zoo is 't; zoo ook de maagd, getoond aan Alexander,
Werd door 't vergif gevoed, en doodlijk voor een ander,
Maar zelve in 't uiterlijk, welvarend, frisch en rein.
Doch 't grover ingewand verdrage 't, niet het brein.

In het *uitzicht op mijn dood* rijmt, bl. 24, *most*, voor *moest*, op *gekost*. *Most* voor *moest* is eene vrijheid, die afkeuring verdient, vooral in een dichtstuk van ernstigen inhoud. Bl. 98 vinden wij: *Partyzucht trok te veld met wapens en standaarden*, geheel uit de maat; men zegt *standaard*, dus ook

ſtandaarden. Daar de uitgang *aard* of *erd* (bij BILDERDIJK anders *aart* of *ert*) geen zelfſtandig naamwoord is, (want *Randaard* is zoo veel als *ſtaandert*) kan dat *aard*, zelfs in het meervoudige *aarden* niet eens lang worden, en de eerste greep is en blijft noodwendig lang, hetgeen weder het vorgaande *en* kort maakt; zoodat het is *met wapens en ſtandaarden*. Wij zeggen dit alleen tot waarſchuwing van jeugdige nabaſſers, die doorgaans de gebreken overnemen en de ſchoonheden niet kunnen navolgen.

www.libtool.com.cn

Dagboek voor mijne Vrouwelijke Landgenooten. Door BETTONELLA MORNS. *II Deelen. Te Amſterdam, bij* van Brink en de Vries. *In gr.* 8*vo.* 496 *Bl. f* 7-50.

De reden, waarom de verdienſtelijke Schrijfſter met dezen titel haar boek heeft beſtempeld, geeft zij zelve op, Nauberigt, IIde D. bl. III: „ Het is niet, omdat ik het als „ een geſchrift beſchouwde, dat wij doorgaans onder den „ naam van *Dagboek* kennen, en dat de geheime gedachte „ is of zijn moet van onze meeſtal voor het oog der wereld verborgene gevoelens en neigingen, van onze ſtrijdingen en vorderingen op den weg der zelfvolmaking, en onzen ſtrijd tegen zinnelijkheid en gebreken, zoo wel als „ van onze kleine of groote zegepraal op dezelve. Neen, „ het Dagboek, dat ik mijne Vrouwelijke Landgenooten aanbood, was ſlechts eene verzameling van overdenkingen, „ van brieven en verhalen, waartoe eenige afzonderlijke dagen mij aanleiding gaven, en door welker mededeeling ik „ eenig nut hoopte te ſtichten, of eenig zedelijk genoegen „ in het hart mijner zuſterlijke Landgenooten te verſpreiden."

De ſtukken, in de beide Deelen voorkomende, worden dus betiteld: Deel I. *De eerſte Januarij. Brief van mijne jonge Vriendin, kort na Nieuwjaar. Mevrouw G. en Mevrouw R., of het Vriendinnenbezoek. De arme Huisbewoners in den winter. Brief van Sophia aan haare Vriendin Louiſa. De zesde Januarij.* (Driekoningen-dag). *De Zondag. De eerſte Februarij.* (Maria Lichtmis.) *Louiſa aan Sophia. De eerſte April.* (Gedenkdag voor den *Nederlander*, die met heiligen ſtrafte hem, die dezen dag kon vergeten. De Inneming van den *Briel*, 1 April 1572.) *De eerſte Paaschdag. Brieven*

www.libtool.com.cn

van eenen Grijsaard aan zijne Dochter, den 7, 8, en 10den *Mei*. *Briefwisseling tusschen Alina en Eelhart*, den 11, 12, 13 en 20sten *Mei*. *De 18de Julij*. (*Waterloo*.) *De 10de Julij*. (Deze dag, in 1823 bestemd tot feestdag van KOSTER'S heerlijke uitvinding in 1423 of daaromtrent, is, naar het doel der Schrijfster, een zeer belangrijke gedenkdag.) *De 20ste Augustus*; *een gesprek tusschen Hermina*, *Rosalia en Maria*. (Een treurige gedenkdag van den moord, in 1672 aan de Gebroeders DE WITT in *'s Gravenhage* gepleegd.) *De eerste November*. (Allerheiligen-dag.) *Nog een dag in November*. *De 25ste December*. *De 31ste December*. — In het IIde Deel vindt men: *Een Winterdag*; *de Schipbreukelingen*. *De 26ste Januarij*; *de verjarende sterfdag*. *De 6de Februarij*; *een gesprek met mijnen eerwaardigen Vriend W. en mijne geliefde Vriendin Ernestine*, *over de gewijde Schrift*. *De 17de Februarij*; *de Voorzienigheid*. (Brief, en antwoord op denzelven.) *De 1ste Maart*; *het reizen*. (Eigenlijk de voordeelen van het reizen, ook te genieten door de huiselijke vrouw, die zulks doen kan met het boek in de hand. „Nooit wekte mijne verbeelding heiliger, levendiger aandoeningen in mijne ziel, dan wanneer ik met reizigers in *Palestina*, in het vaderland der oude Joden, wat zeg ik? in het vaderland van Hem, die het menschdom op deze aarde zaligen zielevrede doet genieten en in den hemel eeuwige heerlijkheid belooft, die streken bezocht, waar zulke gewigtige, waar zulke verbiedwaardige voorvallen plaats hadden.") *De 4de Maart*; *een bezoek bij Mevrouw L*. *De 21ste Maart*; *de Lente*. *De 22ste Maart*; HUGO DE GROOT. (Ontkoming uit zijne gevangenschap op *Loevestein* in 1621.) *Goede Vrijdag*. *De 4de Mei*; *de Bruiloft*. *De 8ste Mei*; *een Brief* (van eene moeder aan hare pas gehuwde dochter.) *De 30ste Mei*; *de dood van jonge Kinderen*. *De 1ste Junij*; *Leonard en Sophia*. *De 10de Junij*; *de invloed van de ware Christelijke Godsdienst*, *vooral op het vrouwelijk hart*. *De avond van den 21sten Junij*. (De langste dag van het jaar.) *De 12de Julij*; *het verband tusschen Gods bestuur en de woelingen der menschen*. „Eene mijner vriendinnen (bl. 351) schreef mij onlangs, uit de volheid van „haar hart, het een en ander over de plaatshebbende volksbewegingen, die heden in verschillende deelen van *Europa* „de rust verstoren, en die ook het Koningrijk der *Nederlanden* eene gewigtige verandering hebben doen ondergaan."

Deze aanleiding maakt niet enkel nu, maar meermalen, het opgegeven onderwerp in den brief wel niet zeer aangenaam, maar toch hoogstnuttig. *De 23ste Julij; de Bouwval, of de Ruine van Brederode.* Hier wordt tevens eenigzins veranderd medegedeeld een Dichtstukje, dat eens diende in den *Belgischen Muzen-Almanak*, maar dat zekerlijk niet, zoo als bl. 381 gemeld wordt, tot eene *jaarlijksche* (?) bijdrage diende. Het is de plaatsing ook in dit *Dagboek* wel waardig. *De 25ste Augustus*, het oproer in *Brussel*, in 1830, geeft aan de Schrijfster aanleiding tot een kort, maar hartig woord. „ Deze dag, waarop het verachtelijkst oproer „ in het ondankbaar, in het door voorspoed verdarteld „ *Brussel* losbarstte, zal in de jaarboeken van ons vaderland „ vereeuwigd blijven, tot schande van een volk, dat, door „ het vereenigen van de domheid der middeleeuwen met eene „ door valsche wijsbegeerte bedekte verlichting, woeste „ losbandigheid, spotterij met eeden en godsdienstig gevoel, „ ja eene afschuwelijke, welvaart vermoordende wanorde „ deed geboren worden. Deze dag, zeg ik, blijft in de „ jaarboeken van ons vaderland tot schande van zulk een „ volk vereeuwigd, en geeft mij overvloedig stof, om mijne „ Vrouwelijke Landgenooten, waar dit noodig mogt zijn, „ te doen opmerken, hoe de Goddelijke Voorzienigheid, „ onder al de schijnbaar willekeurige woelingen der volken, „ haren heilbedoelenden invloed doet gevoelen."

Moeijelijk, onmogelijk is het, van dit Dagboek een meer bepaald verslag te geven. De aard van het werk zelve staat ons even zeer hiertoe in den weg, als de schrijfwijze, welke MOENS gewoon is te volgen, en over welke zij zich (Ste D. Voorr. bl. V) dus uitlaat: „ Ik ken maar al te wel mijne „ geneigdheid, *om, bij het behandelen van een onderwerp, „ door de geringste aanleiding van hetzelve af te dwalen, en „ aan mijne gedachten den vrijen teugel te geven.*" Rec. geeft dit niet op als gebrek. In een werk als het onderhavige, in hetwelk de Schrijfster (bl. VI) zegt, „ dat zij „ wenscht tot het vrouwelijk hart of gevoel verlangde te spreken, en, kon het zijn, in meer dan één opzigt aan hetzelve nuttig te wezen," is misschien deze schrijfwijze natuurlijker, dan welke voor mannen geschikt is. Dit diene alleen te onzer regtvaardiging, dat wij ons van een gebijzonderd verslag onthouden, en in het algemeen over dit Dagboek ons gewoonlijk mededeelen.

www.libtool.com.cn

Het Dagboek, dat MORNS hier op hare wijze levert, heeft deze eigenaardige voortreffelijkheid, dat al de ſtukken, ja wel altijd met vrucht en genoegen zullen gelezen worden, maar dat de dagteekeningen van ieder afzonderlijk gedeelte geen nutteloos toevoegſel opleveren. Wordt dit geſchrift, gelijk het verdient, een handboek voor hare vrouwelijke Landgenooten, dan zal ieder ſtuk, zoo veel mogelijk op de aangewezene dagen gelezen, tot die gezindheden en handelingen ſtemmen, die telkens het natuurlijkſte en meest gepaste zijn. Strenge beoordeelaars willen wij niet zijn, en toch heeft MORNS van zulken weinig te vreezen. Wie met onpartijdigheid ſtreng zou willen oordeelen, die zou, op eenige kleinigheden na, niets kunnen aanvoeren, dat niet ſtrekt tot aanprijzing van dit Dagboek aan vrouwelijke Landgenooten. Wij houden dit geſchrift voor eene uitmuntende bijdrage tot de echte en hechte nationaliteit van *Nederlands* Jufferſchap, die iets dieper ligt, dan de kleederen. Waar men, naar den raad eens Apoſtels, (I PETR. III: 3, 4) den inwendigen mensch meer verſiert, dan den uitwendigen, daar zal dit geſchrift welkom zijn, en meer nut ſtichten, dan eene nationale kleederdragt, zoo lang namelijk het kleed alleen de nationaliteit bleef uitmaken.

Dood en Gedachtenis van L. A. SENECA. *Door* A. HIRSCHIG, CZ. *Phil. Theor. Mr. Litt. Hum. Dr. Gymnaſii Rector te Enkhuizen. Te Enkhuizen, bij* J. over de Linden. 1834. *In gr.* 8*vo. VIII*, 304 *bl. f* 3-25.

Eene ſoort van Hiſtoriſchen Roman, in den ſmaak van Plinius de Jonge, Meſſala, Corvinus en andere dergelijke voortbrengſelen, welke, in navolging van zoo veel onkruid van vreemden bodem, ook op onzen grond zijn geplant. *Hiſtoriſche Roman* is onzin, even als eene *Romantiſche Hiſtorie*. Hoe waarſchijnlijk alles moge daargeſteld zijn, het denkbeeld alleen, dat waarheid en verdichting ondereen gemengd is in koelen en bedaarden prozaſtijl, heeft voor het gevoel van Recenſent iets terugſtootends.

Intusſchen moeten wij niet onbillijk zijn, in dit werk van den Heer HIRSCHIG nemen gelijk het is. Het kan aan den ongeletterden eene aangename en niet onnuttige lectuur verſchaffen, in zoo verre hij daaruit Seneca, als Staatsman, Re-

www.inbook.com.cn

denaam, Dichter en Wijsgeer, in zekere maate leeren kennen. En deze Roman heeft dan nog iets boven andere dergelijke Romans, herwelk voor deszelfs aanbeveling bij den ongeleerden pleit, dat namelijk over verschillende onderwerpen meestal met de woorden van Seneca zelven gesproken wordt. Grootere dienst evenwel zoude de Schrijver ook aan de Letterkunde publiek gedaan hebben, indien hij, met wegwerping van het Romantische kleed, Seneca eenvoudig geschetst had, gelijk hij uit de geschiedenis en zijne eigene werken geleerd wordt, en eene soort van bloemlezing uit 's mans geschriften achteraan gevoegd had.

Doch wij willen den Rector liever aanraden, Seneca vlijtig te blijven lezen, met andere Wijsgeeren en Latijnsche en Grieksche Schrijvers te vergelijken, en zoo vele duistere plaatsen, welke nog in menigte gevonden worden, op te helderen. Hij zal door het uitgeven van een boekje, bij v. Seneca's andere *Consolatio*, meer roem behalen, dan door het schrijven van honderd Romans. Wil hij dan zichzelven oefenen in het Nederduitschen schrijftrant, het welk ook eene bevegenheid tot het maken van dezen Roman was, hij vertale eens iets van Seneca. De verstandige lezer, welke de taal niet meesterd, heeft daarvoor meer dan de Heer ... schijnt wel aanleg te bezitten, om met den tijd ... iets goeds te kunnen leveren.

De twee Vrienden, of de Gevolgen der Opvoeding, door ... BOM. *Te Amsterdam, Bij* ... CY van Kesteren. 1831. *gr.* 8*vo. XVI*, 256 *bl. f* 2: 80.

In het laatste gedeelte der vorige eeuw leefden in het noorden van ons vaderland MEERVELD en WALDA vrienden. Beiden waren zij bemiddelde landeigenaars en beoefenaars den landbouw. Door gelijkheid van stand en de nabijheid hunner woningen stonden zij met elkander in vriendschappelijke betrekkingen, die weerwil van het groot verschil in beider karakter. Niettegenstaande MEERVELD door den genot van eene voor zijnen stand zeer goede opvoeding en het bezit van een gezond verstand, geschikt scheen voor eenen meer uitgebreiden werkkring, bepaalde hij zich geheel tot de verrichtingen van dien stand, in welken hij geplaatst was, bij

www.libtool.com.cn

tot de zorg voor zijn huisgezin. WALRAVEN, intusschen belast zich door zijn driftig gemoedsgesteld tot partijzucht vervoerd, en mengt zich in de staatkundige twisten, die toen op eene jammerlijke wijze ons vaderland verscheurden. Ten gevolge daarvan is hij, na den inval der *Pruisen* in het jaar 1787, genoodzaakt uit te wijken, en vestigt zijn verblijf gedurende eenige jaren in *Noord-Amerika*. Na de veranderde staatkundige omstandigheden van *Nederland*, in het jaar 1795, keert hij naar *Holland* terug, maar moet zich op de reis scheiden van zijne eenige dochter DINA. Deze jonge schoone valt in de handen van een' zekeren VAN VECHTWIJK, maar wordt door het beleid van ALBERT, den zoon van MEERVELD, uit de handen van dezen booswicht gered. — Om kort te gaan: nadat nu ook WALRAVEN in het vaderland teruggekeerd was, worden ALBERT en DINA een gelukkig huwelijkspaar, welks zoontje nog in het verleden jaar 1831 den tiendaagschen veldtogt met roem bijwoonde.

Zie, dus het hoofdzakelijk beloop van dit verhaal, hetwelk boven vele vroeger uitgegevene van denzelfden schrijver uitsteekt, en blijken oplevert, dat het hem niet ontbreekt aan een' geschikten aanleg, om in dit vak den beschaafden landgenooten op eene aangename en nuttige wijze te bevredigen. Hier en daar zouden wij wel wenschen, dat de karakters wat beter waren volgehouden. Zoo is het, onder anderen, niet natuurlijk, dat WALRAVEN, die zelf in zijn eigen vaderland zich zoo zeer door partijzucht en vooroordeelen had laten vervoeren, zulk een bedaard en verstandig oordeel velt over het revolutionaire *België* en *Frankrijk*. Ook is de voorstelling der partijzucht van WALRAVEN meer eene inleiding tot het verhaal, dan wel het verhaal zelf. Het hoofdonderwerp, dat hier behandeld wordt, is de datgene van VECHTWIJK tegen DINA; dus had ook de titel gelukkiger kunnen gekozen worden. Voorts is het verhaal in een' onderhoudenden trant geschreven. De lezer oordeele uit een gedeelte van MEERVELD's bezoek van eene revolutionaire klub: „Daar bevond hij zich te midden van eene verzameling van lieden uit al die standen, welke het kleine dorp en deszelfs omtrek aanboden. Toevallig was juist heden de beurt aan den dorpsomroeper, om het presidium dezer woelige vergadering te bekleeden. Deze man gaf, bij het binnentreden van MEERVELD, zich alle

moeite, om eene houding, geëvenredigd aan zijne gewigtige betrekking, aan te nemen. Met eenen deftigen tred naderde hij MEERVELD, en heette hem, de hand reikende, van harte welkom in deze vergadering. Vervolgens riep hij dezelve, op eenen toon en wijze, zoo als hij gewoon was om te roepen, tot de orde: „Hoort, medeburgers! hoort! heden smaken wij het genoegen, om eenen onzer gegoedste, braafste en beſcheidenſte medeburgers in onze vergadering te zien," enz. — „Wij zullen u," riep de Preſident, „een afſchrift onzer wetten ter hand ſtellen, waaruit gij een en ander, benevens uwe wekelijkſche bijlage of contributie, beſtaande in eenen daalder, behalve uwe vrijwillige vertering, kunt ontwaren." — „Maar," antwoordde MEERVELD, „wanneer eene dusdanige onnutte uitgave mij nu eens niet beviel?" — Toen nam een kleermaker het woord, en riep in drift: „*Wen het das heil von das liebe vaterland gedreft, dan mot een rijk perjer, as jij pent, niet darig zijn.*" — „Mijn vaderland," antwoordde MEERVELD zeer bedaard, „is mij boven alles dierbaar; ik hoop hetzelve nimmer te verlaten, en heb voor deszelfs welzijn alles veil. Hoe gij, baas KNIP, omtrent uw natuurlijk vaderland ſtaat, weet ik niet; doch het komt mij voor, dat hetzelve u niet zeer na aan het harte ligt, wijl gij voor dit ons land meerdere opofferingen doet, dan voor uw geboorteland," enz. Over het geheel heeft de Schrijver aan dit verhaal, door gebruikmaking van de geſchiedenis van onzen tijd, leven bijgezet. Daar nu ook de zedelijke ſtrekking, door aanbeveling van deugdsbetrachting en afſchrikking van teugellooze losbandigheid, niet onnuttig is, durven wij voor ditmaal dezen arbeid gerust aanbevelen.

Levensbijzonderheden van Julia van Hemert, of Godsvereering, deugd, huwelijksliefde, menschlievendheid en vriendſchap. Eene Nederlandſche Geſchiedenis. Door den Schrijver van den tachtigjarigen Grijsaard. Te Zaltbommel, bij J. Noman en Zoon. *In gr.* 8*vo.* 191 *Bl. f* 1-80.

De goede bedoeling des Schrijvers is geenszins te miskennen. Hij wilde het beminnelijke der deugd en het hatelijke der ondeugd, in eenige goede en ſlechte karakters, ſchetſen.

www.libtool.com.cn

Volgens het Voorberigt moet zijn verhaal op daadzaken gegrond zijn. Hij beroept zich op het oordeel van *menſchenkenneren*, en ſchijnt zeer goeden dunk van zijn eigen werk te hebben. Rec. meent echter, dat er juist geene zeer diepe kennis van het menſchelijk leven in doorſtraalt. *Julia van Hemert*, ſchandelijk miskend en vervolgd, is een voorbeeld van de edelſte goedwilligheid — haar tweede man insgelijks. Deze voortreffelijke menſchen vinden in weldoen behagen, vergelden kwaad met goed, en weten door betooning van ware menſchenliefde diep bedorvene natuurgenooten te verbeteren. Goede beginſelen en loffelijke zeden worden hier aangeprezen. Maar als letterkundig voortbrengſel heeft dit werk zeer weinig waarde. Op ſommige redeneringen zou vrij veel aan te merken zijn. Rec. keurt het in 't algemeen af, dat over de afdwalingen van deze en gene perſonen op eene waarlijk al te zeer verſchoonende wijze wordt geſproken. Ook laat de Schrijver de gevolgen der ondeugd te ſpoedig ophouden, en diep gevallenen op eenmaal weder het geheele vertrouwen van *Julia* en haren man winnen. Zoo gaat het niet in de wereld, en zoo moet het ook niet gaan. Niet regt duidelijk voor Rec. is, wat de Schrijver bl. 63 bedoelt met de woorden: *Wij worden wel in zonden, maar niet ſlecht geboren.* En hem ſtuitte vooral op bl. 127 het volgende: *Wij zien immers in de voorwereld*(?), *hoe de grootſte Godsmannen voor de opwellingen van dien* (*van die*) *zoo teedere gevoelens zijn bezweken; zijn Davíd en Berſaba* (Bathſeba), *zijn Boäs en Ruth, zijn zelfs Abraham en Sarah, de vrome Loth en zijne dochters, daarvan geene bewijzen?* Is dit onkunde? Men moest in *zulke* Romans liever maar den Bijbel er buiten laten.

Taal en ſtijl zijn zeer ſlordig. *De docter beveelde, hij verſprak* (*beloofde*), *hield hen* (de vrouwen) *aan hunne kleederen vast, verligting* (verlichting), *zij* (de vrouwen) *kwamen aan hunne woning en vonden hunne echtgenooten reeds op hen wachten, ſatiliten* (*ſatelliten*). Op den bouw der volzinnen is mede veel aan te merken.

De Tocht naar Tervueren; Heldenzang; opgedragen aan SYLVANUS VAN DE WEIJER. *Derde vermeerderde Druk. Met Platen. Te Rotterdam, bij* A. F. Smit. 1832. *In gr.* 8vo. 39 *Bl. f* 1-40.

Deze derde druk onderſcheidt zich door eenige verbetering van ſpelling en verſificatie; door de invlechting eener nieuwe *epiſode*, de *droom van* NIQUE; door eene derde opdragt in proza aan VAN DE WEIJER; door een berijmd woord aan den lezer, en eindelijk door bijgevoegde karrikatuurplaten.

De Heer VAN DER HOOP heeft, gelijk bekend is, in dezen komiſchen Heldenzang getoond, ook in den luimigen ſchrijfſtijl wél te kunnen ſlagen. Tot proeve voor hen, die het ſtukje nog niet kennen mogten, geven wij hier de drie eerſte coupletten van den lierzang, (als *parodie* van dien van ACHILLES, in het Treurſpel van dien naam door BUYDECOPER) door VAN DER HOOP aan VAN DE WEIJER, na deszelfs vruchteloozen togt, in den mond gelegd:

Ik heb u wederom doen keeren,
o Brusſels benden, mij zoo trouw!
Des vijands aangezicht te ontberen,
Strekt geen van ons ten bittren rouw:
Ik zag, wanneer wij moesten ſchelen,
Geen onzer droeve tranen ſchreien,
Ik hield mijn lach in, en ik veinsde een wreed verdriet;
Met blijdſchap zie ik u aan Brusſel weêrgegeven,
Maar ik kan zonder u wel leven;
Doch zonder wind leeft held Sylvanus niet!

O Nique, trouwſte mijner vrinden!
Heb ik 't geluk u na den ſtrijd
Bekwaam en nuchter weêr te vinden,
Hoe zal mijn ziel dan zijn verblijd!
Maar ach! ik vrees, gij zult de krachten
Van 't Lambiek al te zeer verachten;
Betrouw u niet te veel, als gij de liters ziet!
Doch kan uw dronkenſchap me een graad van eere geven,
Dan kan ik zonder u wel leven;
Maar zonder wind leeft held Sylvanus niet!

Mijn Roſe! wat moet gij niet lijden,
Nu 't ſchijnt dat ik uw liefde hoon;
Maar ach! de woeste drang der tijden
Verbiedt mij 't ſtreelen van uw ſchoon:
Mij dunkt, ik hoor u droevig klagen:
Kan u dat ſchoon niet meer behagen,
Of is 't een andre zaak, die u 't genot verbiedt?
'k Wil op die booze vraag geen duidlijk antwoord geven;
Want ik kan zonder vrouw wel leven;
Maar zonder wind leeft held Sylvanus niet!

Men weet, dat, in DE POTTER's beruchte Briefwiſſeling, VAN DE WEIJER *l'incurable* VAN DE WEIJER genoemd wordt. *Atqui. Ergo.*

No. XIV. *Boekbeſch.* bl. 631. reg. 20. ſtaat *zijd* voor *zijn*.

www.libtool.com.cn

BOEKBESCHOUWING.

De noodzakelijkheid van den tegenſtand tegen de bezoedelde Evangelie-leer der zoogenoemde Hervormde Kerk, door Ds. VAN PELLECOM *te Prinſenhage in zijne Leerrede over Hand. XIII: 6—12, ten onrechte de gezuiverde Evangelie-leer genoemd, zoo op Geſchiedkundige, als op Protestantsch-leerſtellige Gronden betoogd in twee Brieven, benevens: De handhaving der Eer en Leer der Jeſuiten. Te Utrecht, bij* A. Schikhoff. 1832. *In gr. 8vo. 245 Bl. f 1-50.*

In langen tijd kreeg Rec. geen boek in handen, dat van het begin tot het einde zoo vele blijken van verregaande partijdigheid, verbittering en boosheid draagt. De ongenoemde Schrijver, die zijne pen in gal doopte, raast en tiert geweldig. Zijne taal is dikwerf onbeſchoft; terwijl hij tot laster en logen en lage ſcheldwoorden zijne toevlugt neemt. Eene zaak, die zoodanige wapenen tot verdediging noodig heeft, moet wel eene zeer ſlechte zaak zijn! En dit ellendig geſchrijf heeft in 1832 eenen uitgever kunnen vinden! Waarlijk, de boekdrukker en boekverkooper A. SCHIKHOFF, *op den Springweg te Utrecht*, doet met de uitgave van zoodanig werk weinig dienst aan het Pausdom! Verſtandige en bezadigde Katholieken, die behoorlijk nadenken, zullen zekerlijk dien hevigen toon des Schrijvers afkeuren, en, bijaldien ze de preek van Ds. VAN PELLECOM daarmede vergelijken, ten minſte moeten bekennen, dat deze geenszins op zoodanige wijze is voorgegaan.

Rec. heeft in de *Vaderl. Letteroeff.* voor Junij 1830 zijn oordeel gezegd over de preek, om welke nu zoo veel beweging wordt gemaakt, en hij vindt thans, na herhaalde lezing, geene reden, om iets van het toen gezegde terug te nemen. Integendeel, uit het *Voorberigt*, den 9 December 1829 geſchreven, blijkt van achteren, dat VAN PELLECOM destijds zekere verſchijnſelen uit het regte oogpunt beſchouwde. Het in 1830 gevolgde oproer, maar vooral het in 1832 bij SCHIKHOFF gedrukte laſterſchrift, bewijst, dat de *Prinſenhaagſche* Predikant wel reden had, om zóó te ſpreken en zóó te ſchrijven. Men kon niet verwachten, dat Roomschgezinden alles

zouden goedkeuren, wat een Protestantsch Leeraar, als waarheid, meende te mogen en te moeten verkondigen. VAN PELLECOM wilde ook geenszins andersdenkenden tot zijne gevoelens overhalen, maar alleen zijne Gemeente waarschuwen tegen zekere woelingen en meer of min bedekte aanslagen, welke uit het tegenschrift nu kennelijk genoeg worden. Dat de preek ter perse werd gelegd, was alleen het gevolg van kwaadsprekendheid, welke VAN PELLECOM noodzaakte, aan ieder gelegenheid te geven, om *woordelijk* te lezen, wat hij in den zomer van 1829 had uitgesproken. En de scherpe, boosaardige tegenspraak van een' ongenoemden Schrijver zal welligt menigeen nu aansporen, om de Leerrede, die misschien onder de menigte der stukjes van den dag reeds in vergetelheid was geraakt, nog eens op nieuw en met te meer belangstelling te lezen. Van *onverdraagzaamheid* kan men den Predikant te *Prinsenhage* niet beschuldigen. *Onverdraagzaamheid toch*, gelijk zijn Weleerw. op het einde van het belangrijk Voorberigt teregt aanmerkt, *bestaat niet daarin, dat men van een ander in gevoelen verschilt en zulks openlijk verklaart, maar wel daarin, dat men de personen, alleen om verschil van gevoelen, onheusch behandelt. Dit laatste*, betuigt hij voorts, *zij verre van mij! Integendeel, elken braven Katholijk, die naar zijne eigene overtuiging gelooft en op zijne wijze zijnen Christelijken pligt betracht, bied ik gaarne de hand; en gelijk niemand hunner mij immer onbereidvaardig gevonden heeft, om hem, waar ik kon, van dienst te zijn, zoo zal hij mij daartoe nimmer onbereid vinden.* Alleen tegen denzulken, *die, in onze dagen, door list en bedrog, soms onder het masker van de Godsdienst, verkeerde oogmerken trachten te bereiken, was mijn doel.*

Dit doel, ook zonder opzettelijke aanwijzing kennelijk genoeg in de Preek uitkomende, wordt geheel miskend door den Tegenschrijver, welke terstond in zijn Voorberigt doet blijken, van hoedanigen geest hij is. Hij zegt, dat VAN PELLECOM *een van die leeraars dier zoogenoemde Hervormde Kerk is, welke, als 't ware, op een' der uiterste voorposten tegen over het Zuidelijke of van Ouds Katholijke Nederland geplaatst staan*, en die *bij eenigen voorspoed of bij eenig goed vooruitzigt in de toekomst voor de Katholijken* (ei! ei! op dat *vooruitzigt* had VAN PELLECOM niet opmerkzaam moeten maken?), *alsof zij het eerste vijandige wachtvuur in het oog krijgen, te wapen! te wapen! schreeuwen.* Hij onderstelt voorts,

www.libtool.com.cn

doch zonder grond, dat *bij zulk een Siens-wachter van het Oude Geneve, op den uithoek te Prinſenhage bij Breda*, wel eens vrees voor verlies van zijn ambt zal opkomen, wanneer deze denkt aan de mogelijkheid, dat *toch eens de waarheid der Katholijke en Apostolijke Kerkleer over de duisternis en verblinding, waarmede de zoogenaamde Hervormde Kerkleer bezoedeld is*, zou kunnen zegepralen. Daaruit wordt dan dit valsch en hatelijk beſluit afgeleid: *Derhalve dacht ook Dominé, meer nut in het groot te willen ſtichten, dan voor de vijf-en-twintig ſtoelen in zijn Kerkske, en kwam op den gelukkigen inval, dat, daar zijne preek mogelijk te weinig opziens mogt hebben gebaard, hij dezelve wilde doen drukken. Wat doelmatige ſpeculatie!* De reden der uitgave was immers (gelijk reeds te kennen is gegeven) eene geheel andere — niet, om *meer opzien te baren*, maar om *alle ongegronde beoordeeling te voorkomen of te doen eindigen*, zag VAN PELLECOM zich genoodzaakt, zijne Leerrede te laten drukken, daar er zelfs waren, die hem van *oproerprediking* beſchuldigden — menſchen, die, zoo als hij te regt betuigt, hem *toegejuicht zouden hebben*, indien hij *werkelijk oproer had gepredikt, in den zin, namelijk, dien elk weldenkende aan dit woord hecht.* De Tegenſchrijver zegt verder letterlijk: *Ik daarentegen zoude mij niet verwaardigd hebben, de pen tegen eene preek op te vatten, d. i. tegen een ijdel gezwets, waarin D°. zijne* gezuiverde!?! *christenleer* a priori *vaſtſtelt, en geen enkel bewijs voor derzelver* zuiverheid *bijbrengt; ten ware men de afſchuwelijkſte ſmaadwoorden, valſche aantijgingen, leugen en lastertaal, door hem tegen de oude Katholijke en Apostolijke Kerkleer en tegen derzelver op 's Heilands gezag verordende herders en leeraars uitgebraakt, voor bewijzen houde.* Deze volzin loopt niet goed af. De man ſchijnt zich reeds terſtond door zijne booze drift in verwarring te laten brengen. Hij laat daarop volgen: *De lezer verwondere er zich dan niet over, dat het mij nu eens luſt:* den dwaas naar zijne dwaasheid *te antwoorden; en dat hem hier de brief zelf van Dominé* [welke? VAN PELLECOM heeft immers geen' brief geſchreven — dat zal dus moeten zijn: „de brief aan Dominé"] *aangeboden wordt, toegelicht door de uitſpraken van* LUTHER, MELANCHTON, MUNZER, ZWINGEL, BUCER *en* CALVIN, *welke, als zijnde de Hoofden der Hervorming, Dominé! toch wel, gelijk ik vertrouw, voor zijne Meesters zal erkennen.* Neen, man! dat hebt gij mis. De echte Protestant erkent LUTHER en de andere door u op-

www.libtool.com.cn

genoemde personen even zoo min voor zijne *meesters*, als den *Paus* te *Rome*. *Één is onze Meester* — CHRISTUS, MATTH. XXIII: 10.

Het Voorberigt eindigt aldus: *Alleenlijk door leugen en lastertaal uitgetart, gord ik de wapenen aan, niet ter verdediging van mijnen persoon, die niet geestelijk is (?); niet ter beleediging van andersdenkenden: maar ter verdediging van de waarheid des Christendoms, nergens dan in de oude Katholijke en Apostolijke Kerk te vinden.* Dat de Schrijver, alsdan in een schriftuurlijken zin, niet *geestelijk* is, blijkt uit zijn werk. Aan de vruchten toch kent men den boom, en Apostel PAULUS verzekert, *Gal.* V: 22, dat de *vrucht des Geestes is liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, goedertierenheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid, matigheid.* De Schrijver zegt, *andersdenkenden niet te willen beleedigen*, en hij veroorloofd zich eene taal, waarover ieder welopgevoed mensch zich zoude schamen. Scheldwoorden en smaadredenen zijn de *wapenen*, waarvan hij zich bedient ter verdediging van datgene, wat hij voor *Christendom* houdt, maar dat de Protestanten slechts als *Pausdom* of een door menschelijke bijvoegselen misvormd Christendom beschouwen, daar de tegenwoordige zoogenaamde Katholieke Kerk in wezenlijke hoofdpunten verschilt van de oorspronkelijke, of oude, door de Apostelen gevestigde, *Katholieke* Kerk.

Onder dat Voorberigt staat: *Geschreven, den 18 Februarij 1830*, en daar leest men verder nog: *N. S. Door bijzondere omstandigheden werd dit stuk niet dadelijk ter persse gelegd, en in Maart 1830 aan eenen vriend in de Zuidelijke Provinciën gezonden zijnde, bleef het daar tot na de uitbarsting der ongelukkige* (is dit den Schrijver wel ernst?) *Brusselsche Revolutie liggen, en de eigenaar kon het eerst in Aug. 1831 weer terug bekomen.* Zou misschien de tiendaagsche veldtogt hiertoe gelegenheid gegeven hebben?

Het beſtek van dit Tijdschrift gedoogt niet, en Rec. heeft ook geenen lust, om het geheele werk zóó door te loopen, en alle aanmerkingen, die op elke bladzijde te maken zijn, mede te deelen. Om den geest te doen kennen, moet hij echter deze en gene bijzonderheden aanstippen. Het boek beſtaat dan in twee taaije brieven (van 237 bladzijden), die aan D^e. VAN PELLECOM gerigt, doch waarschijnlijk door denzelven nooit ontvangen zijn — de Schrijver had ze immers *in Maart 1830 aan eenen vriend in de Zuidelijke Provinciën* (om welke re-

www.libtool.com.cn

den, zegt hij niet) *gezonden*. In plaats van het gewone *Weleerwaarde* of *Weleerwaardig Heer*, ſtaat boven beide brieven: *Wehwatwaarde Heer!* De Schrijver ſchijnt in deze zeer gemeene uitdrukking veel behagen te vinden. Dezelve wordt zithans dikwerf herhaald in zijn tegenſchrift, maar is geenszins geſchikt, om den onpartijdigen lezer een gunſtig denkbeeld van des mans beſchaving en ſmaak te geven. Bij alle verſchil van gevoelens is men elkander toch zekere heuschheid verſchuldigd, en mag niet tegen de algemeene regelen der welvoegelijkheid handelen. Beide brieven zijn onderteekend met de letters V. A.

De Schrijver beweert dan in den aanhef van zijnen eerſten brief, dat *de ſtaat van dwingelandije, onder welke de Katholijke inwoners van Nederland ſedert omtrent vijf jaren gebukt gingen, door de bemoeijingen der Staten-Generaal, opgehouden heeft.* Hij zegt, dat *de Staten-Generaal niets anders gedaan hebben, dan wat pligt en geweten van hen eischten*, en dat VAN PELLECOM dit afkeurt; maar deze heeft er geen woord van gerept — integendeel, in het Voorberigt voor zijne Leerrede ſtaat met zoo vele woorden te lezen: *Deze veranderde ſtand der zaken* (het misnoegen bij een gedeelte der bevolking) *is niet tot te ſchrijven aan eenen veranderden gang der Regering, welke ſteeds, met wijze bezadigdheid en edele ſtandvastigheid, is blijven voortgaan op den goeden weg, dien zij, van den tijd der ſtichting van dit Koningrijk af, was ingeſlagen.* De Schrijver doelt op de bekende grieven wegens het *Collegium Philoſophicum.* Dat hij dezen maatregel afkeurde, en met anderen denzelven niet wenſchelijk of zelfs nadeelig voor zijn Kerkgenootſchap oordeelde, wil Rec. hem niet betwisten; maar te beweren, gelijk hij bl. 10 doet, dat *de Koning den Godsdienst der Katholijke onderdanen van zijn Rijk hinderpalen in den weg legde*, en *de Kweekelingen voor het herders- en leeraars-ambt beſtemd, tot aanhooring van leeraars wilde noodzaken, die voorſtanders van valſche leer of van Goddeloosheid waren*, en dat de Koning hierin *zijne magt te buiten ging* — dit is vuige listertaal. Weet dan de man niet, wat er gedurende de vijftien jaren van vereeniging gedaan is, om voor de Katholieke eerdienst of nieuwe kerken te bouwen of oude te verfraaijen? Waar is bewijs, dat de Katholieken hier te lande niet *volkomen vrij* bleven in hunne leerbegrippen? Nogtans ſtaat op bl. 11, *dat de Koning niet tot bevordering, maar tot ondermijning van den Katholijken Gods-*

www.lihtool.com.cn

dienst heeft gewerkt, of met andere woorden, dat de Koning tegen het door hem bezworen artikel der Grondwet, welk allen zijnen onderdanen vrijheid van Godsdienst toekent, gehandeld heeft, door den Katholijken Godsdienst van deszelfs bedienaars te berooven, en aan de gewetens zijner onderdanen geweld aan te doen, terwijl hij aan de Kweekelingen, tot herders en leeraars der Katholijken bestemd, Leermeesters van des Konings Godsdienstige, den Katholijken vreemde, gevoelens, of andere, even zeer, en nog erger tegenstrevende gezindheid, heeft trachten te geven. Om echter zoo schandelijke aantijging eenigermate te verzachten en te vergoelijken, verklaart de Briefschrijver voorts, dat hij er verre af is, *de schuld van die dwingelandij op Z. M. onzen Koning te schuiven.* Hij zegt, *gelegenheid gehad te hebben, den Koning van nabij te leeren kennen* en *hoogachting* (N.B.) voor denzelven te gevoelen. Hij doet voorts eene vleijende optelling van goede hoedanigheden des Konings, en wil niet gerekend worden, *zulk eenen blaam op den persoon des Konings te werpen: maar, in tegendeel:* (dus staat letterlijk op bl. 13) *dat ik overtuigd ben (anderen mogen anders denken, dat verandert mijn gevoelen niet): indien zulk een onpartijdig bevorderaar* (die N.B. zoo even van de grootste partijdigheid en van verkrachting der Grondwet is beschuldigd!) *van het algemeen welzijn zijner volks in het inzigt mogte komen, dat de zoogenoemde* hervormde Kerkleer, eene bezoedelde Christenleer, *en wel in haare grondbeginselen is, hij ongetwijfeld de Geloofs-belijdenis van het Calvinismus met de belijdenis van de ware Christenleer in de Katholijke en Apostolijke Kerk zoude verwisselen.* Als men den man moet gelooven, dan ziet Koning WILLEM niet uit eigene oogen, maar laat zich leiden. De Schrijver althans betuigt, *voor de geheele wereld openlijk te verklaren*, en dit zegt veel, *dat de ganssche schuld dier dwingelandij* (over de gewetens der Katholieken) *op de raadslieden des Konings moet gelegd worden, als bestaande:* a. *of uit menschen van de Kalvijnsche geloofsbelijdenis* (te weten, vóór den *Belgischen* opstand, toen Katholieken de meerderheid uitmaakten); b. *of uit eene nog meer verblindde en heilooze Secte, die allen Godsdienst en alle Staats-Regeringen te ondermijnen poogt.... de Liberalen* (in eene noot wordt gezegd, dat *dit volkje eerst uit de Kalvijnsche secte, of zoo men liever wil, Hervormde Kerk, te voorschijn is gekomen* — eene nieuwe bijdrage tot de geschiedenis van het *Liberalismus!*); c. *of misschien ook uit een of ander laf har-*

www.libtool.com.cn

tig, of flechts gemaskerd, Katholijk, die de taal van zijn binnenſte niet durfde uitſpreken. De Schrijver zegt: *Ik voor mij geloof, dat Z. M. onze goede Koning, door de voorſtellingen dezer menſchen misleid, te goeder trouw gehandeld heeft, toen hij door de oprigting van het* Collegium Philoſophicum *te Leuven eene betere leerwijze ter meerdere beſchaving en geleerdheid bij de Kweekelingen, voor het herdersambt in de Katholijke Kerk beſtemd, wilde ingevoerd hebben.* Hoe kan een man, die werkelijk dit gelooft, weinige bladzijden vroeger zich omtrent den Koning zoo ſchandelijk uitlaten? Rec. gelooft, dat verſtandige Katholieken, die de behoeften van hunne Kerk kennen, de oprigting van het *Collegium Philoſophicum* niet alleen goedgekeurd, maar ook met het beste oogmerk aangeraden hebben. Of zoude het misſchien zijn kunnen, dat zekere lieden uit ſluwheid, ter bereiking van zekere oogmerken, wellig om daardoor gelegenheid tot het verwekken van wantrouwen en misnoegen onder de menigte te bekomen, den maatregel aanprezen? De Schrijver zegt verder, dat *onze goede Koning de valschheid, waarop het Proteſtantismus berust, ongelukkig niet kende* — dat *het Proteſtantſche, 't zij Lutherſche 't zij Kalvijnſche geloof onverſtandig, dat wil zeggen, tegen het gezond verſtand is* — dat *de Koning, in het gevoelen, dat de opperſte magt in den ſtaat nevens over het onderwijs in 't algemeen, ook over den uitterlijken Godsdienſt, en wel ook over deszelfs leerſtukken en bedienaars beſtiſten kan, te goeder trouw handelde.* Door deze en dergelijke redeneringen moet bewezen worden, dat de Katholieken in ons land geene *gewetensvrijheid* meer hadden; offchoon nergens blijk is, dat de Koning invloed op de kerkelijke leerſtukken van eenige gezindte wilde hebben. De Schrijver houdt zich niet bij zijn onderwerp, dat, blijkens den titel, is: *Noodzakelijkheid van den tegenſtand tegen de bezoedelde Evangelieleer*, enz. Hij had dus moeten bewijzen, dat de leer, door VAN PELLECOM eene *gezuiverde Evangelieleer* genoemd, eene *bezoedelde Evangelieleer* is; en voorts had hij de *noodzakelijkheid van tegenſtand* behooren aan te toonen. Doch, in plaats hiervan, raast de man over andere dingen, om het hoofdpunt te ontwijken, en onkundige lezers door zijn geſchreeuw te verbijsteren. De Predikant van *Prinſenhage* beweert niet, dat een Koning het regt heeft, om met zijn gezag zich in geloofszaken te mengen. Al die magtſpreuken en drogredenen van V. A., ter wederlegging van VAN PELLECOM, zijn

www.libtool.com.cn

dus genaamt. De Tegenſchrijver had zich derhalve te dien einde ook niet op LUTHER behoeven te beroepen; doch dit geſchiedt blijkbaar met oogmerk, om tevens gelegenheid tot het uiten van ſmaadwoorden te vinden. LUTHER, namelijk, wordt door hem genoemd *het hoofd en de Grootmeester onder de Hervormers, de booswigt, die den weg ter verwoesting van het Christendom* (ja, onder Gods zegen, tot afbreuk van het Pausdom of Katholicismus der 16de Eeuw) *gebaand heeft, den hupman* enz.; en dan roept hij eindelijk, als zegepralende, bl. 19, uit: *Zoo weten wij nu, Dominé! volgens uwen grooten feloom* LUTHER, *dat de Landwerst zich in Geestelijke zaken niet mengen durft* (mag er wil hij zeggen), *zonder zich ontzettelijk schandaal aan Gods inſtelling te maken.* Maar vroeger heeft de ſlimme vos den Koning doen voorkomen, als mengende *zich in geestelijke zaken*; ergo.... En het beſluit van die verwarde redenering is, bl. 27: *Maar, of Z. M. de Koning dat alles weet, of alle Protestanten dat niet weten, kan ik niet beſliſſen.*

Vooraf volgen blijke aanmerkingen tegen LUTHER, vooral op deszelfs gevoelen omtrent den *ſtaat ſchen* (onechtelijken) *ſtand*. De man gevoelde intuſſchen zeer wel, dat een Predikant in het Hervormd Kerkgenootſchap niet verantwoordelijk is voor de ſtellingen van LUTHER; daarom gebruikt hij, ten einde eene tegenwerping te voorkomen, eene liſtige kunstgreep, en ſchrijft bl. 54: *Maar, hoor ik U zeggen, wat raakt ons* LUTHER! *Ho, Dominé! wilt gij dien eerſten Hervormer niet voor uwen Meester erkennen? Welnu, dan willen wij liever tot een' man overgaan, dien De* MOLENAAR, *nu een paar jaar geleden, in zijn* „ *adres aan alle mijne Hervormde Land- en Geloofs-genooten, den waren* GODSGEZANT *genoemd heeft*, enz. Hij bedoelt KALVYN, welken hij meermalen *den Staartdrager van* LUTHER noemt. Doch in het bekende *Adres* wordt, bl. 5, alleen gezegd, dat *de goede God de zuivere leer van den Hervormer* CALVYN *op eene bijzondere wijze in ons vaderland gevestigd heeft*. De Schrijver handelt hier dus geenszins ter goeder trouw. En al had De MOLENAAR dien Hervormer *den waren Godsgezant* genoemd, wat zou dit hier ter zake doen? Protestanten houden LUTHER en KALVYN even min voor onfeilbaar, als den Bisſchop van *Rome*, die te onregt zich *Opvolger van* PETRUS en *Stedehouder van* CHRISTUS laat noemen. Rec. behoort geenszins tot het Kerkgenootſchap der Lutherſchen

www.libtool.com.cn

of Hervormden, en meent dus te onpartijdiger in dezen te kunnen oordeelen. Het is er verre af, dat LUTHER en KALVIJN in alles zijne goedkeuring zouden wegdragen; hij acht nogtans beide mannen hoog, en neemt in aanmerking, dat de geest des tijds invloed had op hunne begrippen, en zij in de hevigheid van het twisten weleens overdreven en zich sterker uitdrukken, dan zij in rustiger dagen zouden gedaan hebben. Hetzelfde meent Rec. te moeten zeggen van eenige harde uitdrukkingen in den *Heidelbergschen Katechismus*, waaromtrent V. A. zich niede voorts hevige uitvallen veroorlooft, doch ook al ter kwader trouw handelt. Hij haalt, namelijk, het antwoord op vraag 60 aan, en maakt deze schandelijke en lasterlijke gevolgtrekking, bl. 55 en 57: *Waaruit volgt, dat men met een tot alle boosheid genegen hart, zonder berouw, en in zijn geweten nog met de ijslijkste misdaden belast, tot den Hemel kan ingaan! — Ziet eens, Domine! hoe juist* LUTHER, KALVIJN, *en de* Heidelbergsche Katechismus *strooken. — Dat is nu die leer, welke oudtijds het Gereformeerde Duivels-oorkussen veelal genoemd werd; men kon ze met even veel recht het Algemeen-Protestantsche Duivels-oor-kussen noemen. Want volgens dezelve kan men vader- en moedermoord, muitnoed aan God en bedrog aan menschen en alle gruwelen tegenstaand hebben gepleegd, en zonder het minste berouw daarover te hebben gevoeld, kan men regtstreeks ten hemel ingaan, zoo men komt te sterven: niets dan* de herinneringe aan den doop, de daarop geschepte moed, en het versterkte geloof *helpt bij alle boosheid, nog in het harte aanwezig, in den hemel; en dit zoo versterkte geloof maakt zulk eenen mensch niet alleen vrij van zonden, maar (O Goddeloosheid!) stelt hem ook gelijk aan den aan het Kruis voor ons gestorvenen Verlosser!* De man, die zoodanige leugentaal durft schrijven, is tot alles in staat; trouwens hij heeft, volgens eigene verzekering, bl. 165, *het geluk gehad, zeven jaren onder de oogen der Jesuiten door te brengen, voordat hij de groote wereld binnen trad.* Het kan hem toch wel niet onbekend zijn, wat de voorstanders der Hervorming door *geloof, goede werken* en *verdiensten* verstonden. Dat zijne hatelijke gevolgtrekking uit vraag 60 van den *Heidelbergschen Katechismus* geheel bezijden de waarheid is, blijkt ten duidelijkste uit vraag 64: *Maakt deze leere niet zorgelooze en goddeloze menschen?* waarop het antwoord luidt: *Neense; want het is onmogelijk, dat zoo wie* CHRISTO *door een waarachtig*

www.libtool.com.cn

geloave ingeplant is, niet en zoude voortbrengen vruchten der dankbaerheid. Het *geloof*, in den echt Christelijken zin der woorden, sluit immers de *gehoorzaamheid* in (JOAN. III: 36). Alle die hevige uitvallen bewijzen dus niets; en Rea. gelooft geenszins, dat ooit de wensch vervuld zal worden, dien V. A., op bl. 60 en 61, met deze woorden uitdrukt: *Ja, wij aarzelen niet, den vreugde-tijd te gemoet te zien, en meenen denzelven niet verre meer af te zijn, waar (wanneer) het vrije Nederlandsche volk, in de zestiende eeuw, met verachting van de leer van zijnen en Europa's grootsten Geleerde, den zoo helderzienden en evenwel braven Katholijken Christen* ERASMUS, *door eene handvol duisterlingen uit Genève onder het slavenjak gebragt, eindelijk zich zelve de ketenen zal afstroopen, en tot het inzigt zal komen: dat het Protestantismus onbestaanbaar met zich zelve, op valschheid, logens en bedrog gegrondvest is, en dat de Heidelbergsche Katechismus, dat uitbroedsel van Goddeloosheid, met de daarin gebouwde geloofs-artikelen overal in Nederland, en het overige Europa ten minste, door beuls- of ijvers-handen, openlijk zal verbrand worden.* Welk eene taal! Opmerkelijk is het, dat ERASMUS hier zoo zeer wordt geprezen. Het kan toch den Briefschrijver niet onbekend zijn, wat de geleerde *Roterdammer* tot voorbereiding van de Hervorming gedaan heeft, offschoon deze het doorsnijden van LUTHER afkeurde en de ruste te zeer beminde, om niet zijne betere begrippen *met de beslissing der Kerk* te onderwerpen. Trouwens, zoodanige inwendige onderwerping schijnt voldoende te zijn; hoe kon V. A. anders ERASMUS een' *braven Katholiek* noemen? Of heerde hij er nooit van, *wie de ijzeren gelegd heeft, die door* LUTHER *uitgebroed worden?*

De Schrijver neemt het zoo nauw niet, wanneer hij door opzettelijke verdraaijingen en valsche voorstellingen slechts zijn doel meent te kunnen bereiken. Hij beweert bl. 74, dat de *gewetensvrijheid*, door de Hervormers begeerd, *valschelijk gewetenloosheid* is, of *vrijheid, om te leven, hoe (zoo) zij willen.* Zoodanige leugentaal behoeft geene wederlegging. Eerst heeft hij (bl. 16, 17, 18) zoeken te bewijzen, dat een Landsvorst, die in kerkelijke of geestelijke zaken zich mengt, tegen de Roomsche Kerkleer handelt, en zich *schuldig* zou maken *aan heiligschennis;* maar bl. 74, 75 schijnt hij dat beginsel reeds geheel vergeten te hebben, prijzende KAREL V en PHILIPS II, om hunne wreede vervolgingen

tegen andersdenkenden: *Ja, Dominé!* (dus luidt daar de taal der boosheid) *ik beweer: dat* KAREL V *veel te zachtzinnig* (N.B. KAREL V al te zachtzinnig?!) *heeft gehandeld, niet ras genoeg heeft doorgegrepen, het onkruid te hoog heeft laten opſchieten, en te lâat zijn' pligt heeft vervuld.* Dus, KAREL V en PHILIPS II kunnen duizenden en tienduizenden, *om verſchil van gevoelens, laten vermoorden;* dan *doen zij hunnen pligt!!* En wanneer Koning WILLEM, met geene kerkelijke leerſtukken van andersdenkenden zich bemoeijende, ſlechts een *Collegium Philoſophicum* oprigt, om (gelijk bl. 14 erkend wordt) *meerdere beſchaving en geleerdheid bij de Kweekelingen, voor het herdersambt in de Katholieke Kerk beſtemd,* te bevorderen, dan wordt er van *onregt* en *dwingelandij* geſchreeuwd; dan moet het heeten, dat de Koning *zijne magt te buiten gaat* (bl. 10) en *een heiligſchender aan Gods inſtelling* (bl. 19) wordt! Doch er ſchuilt iets anders achter, dat ieder ligt kan raden, ofſchoon de Schrijver, ſlim genoeg, het niet uitdrukkelijk noemt. Daarom is hij ook zoo boos op den eerſten WILLEM *van Oranje*, en ſtelt dien, bl. 76 en 77, voor, als *een ſnoode bedrieger*, als *een oproerling*, *die Gods inſtelling* (hier het Katholicisme) *vertrapte en de Biſſchoppen verjoeg, die Kerken en Altaren brak, die den Katholijken onderdanen van zijnen Koning en Heer de Kerken ontroofde*, als *een openlijken Echt-breker* en als *moordenaar van den braven Geestelijke* CORN. MUSIUS, als *een monſter van geveinsdheid, arglistigheid en gruwzaamheid.* En daar wordt met zoo vele woorden nog bijgevoegd: *Ja, wij prijzen, met den Antwerpſchen Biſſchop* LEVINUS TORRENTIUS, *den man, die moed genoeg had, uwen* VADER WILLEM, *dat monſter, uit de voeten te helpen; hem, den verrader van zijn' wettigen Vorst, den ſedert lang heimelijken rugſteuner des oproers, den voorſtander van valſche leer: wij houden, met dien zoo geleerden als waardigen Herder der Christenen,* BALTHAZAR GERARDS *voor waardig de Martelaarskroon te ontvangen.* Het is niet noodig, op zoodanige ſmaadredenen te antwoorden. Alleen ten opzigte van den ſchandelijken moord, aan den waarlijk achtingwaardigen CORN. MUSIUS door den wreeden LUMEY gepleegd, moet Rec. hier aanmerken, dat dezelve niet alleen *buiten weten*, maar ook geheel *tegen de bedoeling en den wil* des Prinſen van *Oranje* geſchiedde. HOOFT (*Ned. Hist.* B. VII) zegt er van, dat *zoo vervloekt een handel* (van LUMEY) *den Prinſe en Staten*

www.libtool.com.cn

een diepe wond in den boezem geweest is, en BRANDT (*Hist. der Ref.* D. I. bl. 539), dat *de tijding van zoo vervloekt een handel den Prinſe klagten en tranen kostte.* Ook hier maakt de Brieffchrijver zich dus ſchuldig aan openbare leugen. Eene grove onwaarheid is verder, hetgene op bl. 84 wordt beweerd, dat *in den beginne van* KAREL'S *Regering*, in 1519, (N.B. in 1519!) *de ruwſte, domſte boer in Friesland*, GROOTE PIER, *als Veldhopman aan het hoofd der Friezen ſtond.* Eene drukfout in het jaartal kan hier niet zijn, omdat er van KAREL'S regering wordt geſproken.

De Schrijver zegt, bl. 115: *Wij zullen ons verhengen, wanneer* de goede zaak, *te weten: het werk van Satan en de hel*, het Protestantismus, *al meer en meer achteruit gaat.* Dit is geenszins te verwonderen; maar hij verzekert daar teyens, dat zijne *Kerk zich niet mengt in burgerlijke zaken, ook dan niet, wanneer de wereldlijke regering zich in Geestelijke zaken mengt!* Wat doet dan de Geestelijkheid in *België*, om nu van geene andere landen te ſpreken? Hij wil de brandſtapels en *chavotten* (ſchavotten), waarop zoo vele duizenden Onroomſchen omkwamen, vergoelijken met wreedheden, hier te lande in de zestiende eeuw aan Katholieken gepleegd, met KALVIJN'S handelwijze omtrent SERVEET, en met die van Koningin ELISABETH in *Engeland*; doch ſtaan de gevallen gelijk? Evenwel zal geen Protestant het kwaad, door geloofsgenooten bedreven, goed noemen. Voorts wordt gezegd, dat *de Katholijken nooit aanleiding zullen geven, om den Vaderlandſchen grond door bloedige treurtooneelen te bezoedelen.* In *Noord-Nederland* verwacht Rec. dit ook niet. Maar dat BURGERLIJKE VRIJHEID *nooit weliger gegroeid heeft, dan in Katholijke landen*, zou de Schrijver bezwaarlijk kunnen bewijzen. Men denke ſlechts aan het geheel Katholijke *Spanje* en *Portugal*, of aan het tegenwoordige, door de Prieſterpartij beheerſchte *België!* Ook zou hij het Protestantisme wel van oproerigheid willen beſchuldigen; doch wat leert de geſchiedenis onzer dagen? Leugenachtig en allerſchandelijkst is de aantijging, dat VAN PELLECOM, bl. 123, *dat* DUIVELSKIND (!) de zijnen *tot dadelijken twist aanzet*, en opwekt, om *er met het zwaard tuſschen te ſlaan.*

De tweede brief ſchijnt hoofdzakelijk de verdediging der *Jezuiten* ten doel te hebben, wier *Gezelſchap*, volgens den Schrijver, *aangeſteld is op het gezag der Apostelen*; doch het bewijs blijft hij ſchuldig. Trouwens, de man zal wel we-

www.libtool.com.cn

ten, op welke wijze het den gewezen krijgsman IGNATIUS DE LOYOLA, in weerwil der tegenkanting van waardige Katholieken, gelukt is, tegen de helft der zestiende eeuw, die nieuwe Orde in te ſtellen. Onwaar is almede, hetgene bl. 130 beweerd wordt, dat, *in de oogen der Protestanten, het Gezelſchap der Jeſuiten niet dan uit verworpen menſchen beſtaan heeft.* Dat ſommigen hunner in onderſcheidene vakken van geleerdheid uitgemunt hebben, en dat er onder hen achtingwaardige mannen zijn geweest, misſchien ook nog zijn, ontkent men niet. Iets anders is het, dat Protestanten den geest dier Orde ſtrijdig met den geest des reinen Christendoms achten. De Schrijver zelf wil ook *alle enkele mannen, die in dit Gezelſchap geleefd hebben* (bl. 160), niet verdedigen; hij verzekert echter tevens aldaar, *dat de leer der Jeſuiten de ware leer der Katholijke Kerk is, en van geen Katholijk mag afgekeurd worden.* Daarom vaart hij hevig uit tegen den Redacteur van den *Argus*, welken hij een *vermomden of ſchijn-Katholijk* noemt, omdat ten jare 1829 in dat weekblad een ſtuk onder den titel: *over den invloed van het Jezuitismus*, is geplaatst. Maar JAN-J. F. WAP verzekert zelf, (in zijne voorafſpraak voor een door hem vertaald ſtukje van FRAYSSINOUS, *over de Grondſtellingen der R. K. Kerk*, te *Breda*, bij VAN GULICK en HERMANS, 1832) dat *hij van het eigenlijk-leerſtellige der R. K. Kerk niet afwijkt*, en dat *niets minder ooit zijne bedoeling was, dan in eenig opzicht, hoegenaamd, zelfs den ſchijn van onregtzinnig Katholijk te willen hebben.* Zoo ſtaat dus *Katholiek* tegen *Katholiek*; wien van beiden moet men nu gelooven?

Voorts krijgen de *Janſenisten* ook nog eene beurt en worden begroet met den liefelijken naam van *vrome huichelaars, die de geheele Societeit van Jeſus gedurig beſchuldigden van de leer van Tyrannenmoord* (eigenlijk Koningsmoord of Vorſtenmoord); maar V. A. zegt, bl. 167, dat *ſlechts eenige weinigen van hun* (van de *Jezuiten*) *en dan nog onder behoorlijke wijziging die leer hadden voorgedragen.* Men weet, wat bij die lieden *ad majorem Dei gloriam* beteekent; en waartoe zijn zij met hunne *reſervatio mentalis* al niet in ſtaat? De Schrijver beweert, dat *Franſche* Atheïsten en Deïsten, en derzelver *Engelſch*-Protestantſche Leermeesters, de vernietiging van de Orde der *Jezuiten* hebben weten te bewerken; waar is het bewijs? Volgens hem heeft PIUS VII *de misleiding van* CLEMENS XIV *weder goed gemaakt door*

de verfchillen derzelve; maar, ellieve! waren beide Pauſen dan niet even onfeilbaar?...

www.lnbook.com.cn

Als men den Schrijver mag gelooven, dan is het ſpoedig gedaan met de Proteſtanten — zij keeren terug tot het Ongeloof of Heidendom. Och! dan behoefde de man zich zoo hoog niet te maken — hij kon de zaak maar aan haar lot laten. Hij wil immers, dat het *Jezuitismus* of *Katholicismus* (bij hem hetzelfde) *verlichting*, maar het *Proteſtantismus* ſlechts *domheid* en *onkunde* en *ſlaverij* bevordert. Nu ja, men vergelijke *België* en *Noord-Nederland* — verder behoeven wij niet te gaan. Evenwel toonen de Proteſtanten toch ook nog eenige belangſtelling in licht (maar het is geene *Belgiſche* of *Franſche* verlichting, die zij begeeren); daarom drukt de Schrijver, bl. 191, op den toon der afkeuring, zich aldus uit: *Niet mindere drift tot verlichting bezielt dat groote, uit het Mennonieten- en Arminiaandom ontſproten zamenſtel van alle onverſchilligen, genoemd*, tot het nut van het algemeen; *die ons zoo gaarne willen diets maken: dat men over den Godsdienst niet durve (mag of behoort) redetwisten; dat de Godsdienst niet alleen onbegrijpelijk, maar ook onverſtandig zij, (gelijk de Calvinſche en oud-Lutherſche inderdaad is, i. e.* contra ſanam mentem (tegen het gezond verſtand); *dat alle godsdienſten, ruf: een mingſte lede die Christelijke willen genoemd zijn, even goed zijn, terwijl men daar op verſcheidene wegen tot hetzelfde doel komt*, enz. enz. Maar ook Roomſchkatholieke Pastoors wenſchen voorſtanders en leden van de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*. Men behoeft ſlechts de wetten en werken van dezelve in te zien, om te weten, dat V. A. een onbeſchaamde leugenaar is.

Rec. meende iets uitvoeriger te moeten zijn bij de aankondiging en beoordeeling van een boek, dat bijkans op elke bladzijde aanleiding geeft tot gegronde aanmerkingen. Tegen het einde volgt nog, in kolommen tegen elkander, eene zoogenaamde vergelijking tuſſchen *Protestantismus* (*nieuwe Apostelen-leer*) en *Jezuitismus* (*oude Apostelen-leer*); doch hier is dezelfde partijdigheid, valſche voorſtelling en liſtige verdraaijing op te merken. Wilde men alle onwaarheden aanwijzen, men zou een geheel boekdeel kunnen ſchrijven. Het is te hopen, dat Ds. VAN PELLECOM de pen niet opvatte tegen dit lasterſchrift van eenen ongenoemden. Hij bewaare een edel ſtilzwijgen. Ook in de Kerkgemeenſchap der Ka-

www.libtool.com.cn

tholieken zijn vele weldenkenden en gematigden, die beter over de Protestanten oordeelen, en hen daarvoor kennen, dat ze niet zoodanig zijn, als de Schrijver hen wil doen voorkomen. Bij het lezen van die lastertaal en smaadredenen zou men bijkans in verzoeking komen, om *den dwaas te antwoorden naar zijne dwaasheid*; maar wij leven niet in de zestiende eeuw, en willen niet weder schelden, wanneer wij gescholden worden. Men eerbiedige over en weder elkanders overtuiging, en betrachte alzoo de waarheid in liefde. In elk Kerkgenootschap worden waardige en onwaardige belijders gevonden. Het is echter geenszins eene onverschillige zaak, wat men geloove; maar ieder zal dit voor zichzelven moeten verantwoorden aan den Kenner des Harten. Men veroordeele dus elkander niet. CHRISTUS *is de Heer, en het geloof in Hem, door liefde werkende, eene kracht Gods tot zaligheid.*

Historische Lesen over de Cholera, door C. PRUYS VAN DER HOEVEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 675.)

De Leerlingen van den Hoogleeraar PRUYS VAN DER HOEVEN raadpleegden hem over de behandeling der *Cholera*, en hij achtte zich verpligt, hun, tot een blijk van achting en vriendschap, de Lesen mede te deelen, waardoor hij hen en zichzelven had getracht op de komst der Epidemie voor te bereiden. Wij danken hem, dat wij *dit blijk van achting en vriendschap voor jongelieden, die eenmaal aan de spits van het leger stonden en nu aan de legerstéden der kranken staan, hun ter herinnering geschonken*, mede deelachtig mogen worden. De geleerde zal er altijd veel, het publiek niet weinig in vinden. Elk jongeling zal er zich door opgewekt gevoelen, om meer en meer te streven naar *den verheven stand en betrekking in de Maatschappij*, waartoe slechts zulke Lesen, zulk Voorbeeld leiden kunnen.

Volgen wij den Hoogleeraar in de behandeling van dit zijn onderwerp van uit zijn stil studeervertrek tot aan de sponde des veegen lijders. Mogt onze korte schets onvoldoende bevonden worden; wel nu, aan ons ligt de schuld, en men neme zelf het boek in de hand en beoordeele — neen, men trachte niet alleen voor deze, maar voor elke zieken, die

men zoude willen beſchrijven, winst te doen met dit voorbeeld van eenvoudig ſchoon, dit uitvloeiſel uit de ſchool, op wier voorgevel nog altijd met onverdoofden gloed ſchittert: SIMPLEX VERI SIGILLUM!

www.libool.com.cn

Hoort inzonderheid, Jongelingen! die u op het aanleeren der Geneeskunde toelegt, die eens ten duidelijkſte zult inzien, dat in deze wetenſchap alles op ervaring, geſchiedkundige ondervinding rust, hoe een Leermeester op zijn ſtudeervertrek te rade werd. Maar niet ſlechts gij, die VAN DER HOEVEN ten Leermeester hebt; allen, die in *Nederland*, of waar het ook moge zijn, tot de Geneeskunde langs den waren weg u tracht te bekwamen zoo het behoort. ZIMMERMANN (*von der Erfahrung*) wees reeds voorlang dien eenigen en zekeren weg aan. Uit geſchriften als het onderhavige kunt gij leeren, welke de vruchten zijn, die op denzelven geplukt worden.

ARETAEUS, de groote Diagnosticus der oudheid, niet genoeg te prijzen en der beoefening *meer* waardig, en SYDENHAM zullen den Schrijver voor den vroegeren tijd voorlichten en de vergelijking gemakkelijker maken. Onze BONTIUS (wij waren toen toch reeds meer dan een bloot handeldrijvend volk, hetwelk vadzig op zijne geldzakken nederligt en het grootſte genot in het uitblazen van tabakswalm vindt) zal hem onderrigten, hoe het geſteld was op de plaats, van waar de *Cholera* later als uit een brandpunt ſchijnt uitgegaan te zijn, waar zij reeds vroeger ſchijnt beſtaan te hebben. Aan de hand van R. VOS, JOHNSON, BLUME wil hij gaan, om te vernemen, hoe de tegenwoordige Epidemie in *Indië* zich ontwikkeld heeft. Van LICHTENSTÄDT wil hij vernemen, hoe zij als 't ware den eerſten voet in *Europa* heeft gezet, van daar zich verder en verder verſpreidende. Geene andere hulpbronnen zal hij verſmaden; doch hij wil, om winst met zijnen tijd te doen, niet alles doorbladeren, want al bladerende bemerkte hij reeds, dat velen hetzelfde vertelden, wat nog erger is beſliſten, en praatten als de blinden over de kleuren (bl 3).

Jongelingen, die op dezen gang van ſtuderen letten, kunnen meer uit dit boekje leeren, dan uit menige zwaarlijvige methodologie.

In elf Leſſen (II—XII), bl. 8—98, zal de Hoogleeraar uit de Geſchiedenis de volgende vragen zich beantwoorden: *wat is Cholera? wat is Cholera in Indië? wat is de tegenwoor-*

www.libtool.com.cn

dig heerſchende Cholera? Eerst vindt men eene opgaaf van hetgeen elke Schrijver mededeelt; daarna een beredeneerd overzigt van elks gevoelen; terwijl ten slot en als resultaten een kort overzigt wordt gegeven. Wij zouden geheel het werkje moeten uitschrijven, wilden wij hier den Hoogleeraar op den voet volgen; zelfs zijne eigene aanmerkingen kunnen wij niet vermelden; zij zijn vele, doch staan met het geschiedkundig verhaal in te naauwe betrekking, om als 't ware uit het verband gerukt te worden. Nu zijn ze geestig en brengen onze lachspieren in beweging, bl. 92, 95; dan weder spreken zij tot ons gevoel en getuigen van een edel hart en reine ziel, bl. 85, en doen op eene andere plaats den bezadigden Arts kennen (bl. 91), die met verschooning gispt, maar tevens met regt de roekeloosheid bij haren waren naam noemt, bl. 80. Zij, die, uit mode of uit nog onzuiverder beginsels, alle *contagia* ontkennen, mogen vooral het gezegde bl. 85 behartigen; en hun, die nog altijd een *specificum* najagen, zij, of het kon baten, gezegd: *Gij ziet, dat in de Cholera evenzeer, als overal, de algemeene Therapie, volgens rationele gronden toegepast, de magneetnaald van den praktischen Arts wezen moet.*

Op bl. 98 heeft de Schrijver het voornaamste gedeelte zijner taak volbragt en zoude hier hebben kunnen eindigen, doch heeft zulks gelukkig niet gedaan. Nog eenmaal zal hij het tafereel overzien en eenige algemeene trekken ter herinnering bijeenbrengen, om aldus tot nadere overweging van sommige punten te geraken. Met mannelijke welsprekendheid, krachtig en bondig redeneert hier de Schrijver en komt hij voor zijne gevoelens uit. Het is geen weifelen, geen hinken op twee gedachten, waar op overtuiging met eenige zekerheid kan gesproken of beslist worden; waar het echter beter is vooralsnog het oordeel op te schorten, daar, gedachtig aan de lessen van den grooten, nooit volprezenen GAUBIUS (*Inst. Patholog.* § 44), beoordeelt hij met schranderheid, omzigtigheid, gepaste vrijmoedigheid, en leidt ons eindelijk ongemerkt, als aan de hand, tot de plaats, waar Nederlandsche milddadigheid, door tijdige voorziening, verblijven opende voor hen, die van de hulpvaardige kunst, door milde verzorging ondersteund, redding en genezing zouden begeeren.

Wat zullen wij van deze schilderij zeggen? Is het een uitvloeisel van hooge, dichterlijk gespannen verbeelding, of *eenvoudige* natuur, die verhaalt, wat zij ziet, en dus tot

www.libtool.com.cn

het *verhevene* klimt? Zoo ſchetst de hand eens meesters den *Laocoön;* men deinst, door ſchrik getroffen, terug, maar blijft op de kunst ſtaren, die zoo getrouw de natuur weet af te malen!

Wij eindigen hier onze taak, met aanbeveling van het voorſchrift ter voorbehoeding: elk prente zich hetzelve in het gemoed. Mogten deze woorden (om met den onthpenen BORGER te ſpreken) *dieper in onze harten gedreven worden, dan de ſtalen ſtift hare letteren in erts en roſteen drijft!*

Van harte wenſchen wij, en dit is geene ijdele plichtpleging, dat de Schrijver hiermede niet eindigen zal, maar anderen de taak overlatende, om verder te gaan.

Verdwijne ook de Cholera, en met haar het overige *ijsmère*, deze Leſſen zullen blijven; en zijnde eene in de Geſchiedenis der Cholera de Schrijver de plaats, door hem aan LICHTENSTEDT toegekend!

Op bl. 49 meenen wij eene ziniorende drukfout te vinden: *zes jaren later* moet zeker *zes maanden* zijn.

Zekerſte Geneeswijze en Uitroeijing der Aziatiſche Cholera door S. HAHNEMANN, *Med. Doct. enz. Te Amſterdam, bij* Gebr. Diederichs. 1832. *In gr.* 8*vo.* 8 *Bl. f* -.10.

Eene vertaling, die zonder eenig nadeel had achterwege kunnen blijven. Zij bevat noch voor den Geneesheer noch voor den leek iets van eenig belang, hetwelk de eerſte niet in het oorſpronkelijke even goed zoude kunnen lezen. Voor den leek is zulk geſchrijf zelfs nadeelig. Eigenlijk is het eene aanprijzing van de kamfer, die van alle denkbare hulpmiddelen alleen de *zeven*(?) noodwendige eigenſchappen bezit, om, in tijds aangewend, zonder bijmiddelen, (baden, bloedaftappingen enz.) *volſtrekt zeker* te helpen en *alleen* van den Cholera-dood te redden!!! — *Nihil est tam abſurdum* etc.

La Belgique et l'Europe, ou Précis des événemens, arrivés dans le Royaume des Pays-Bas, pendant le période de 1815—1831. Amſterdam, chez *les Héritiers H. Gartman.* 1832. 8vo. 319 pag. *f* 3 - :

Dit boekdeel, hetwelk de algemeen bekende gebeurtenisſen

www.libtool.com.cn

der laatſte maanden van 1830 en van 1831 bevat, heeft daarom zijne waarde, omdat het geſchreven is door eenige *Belgen*, die de wettige orde van zaken, gelijk die vóór den opſtand plaats had, zijn toegedaan, en welke de omwentelaars met den naam van *Oranjelieden* beſtempelen. Men ziet daaruit, hoe dezen de zaken beſchouwen, hetwelk bij lange na niet hetzelfde is als de algemeene denkwijs in *Nederland*. Wij (ten minſte negen tienden der Natie) wij verlangen *afſcheiding*, volkomene, algeheele afſcheiding, maar op billijke voorwaarden; de *Belgen* van de genoemde denkwijs *hereeniging*, zoo innig als mogelijk, en, zoo dit niet doenlijk ware, dan toch onder twee afzonderlijke Beſturen, echter zoo, dat de *Belgiſche* nijverheid altijd door beſchermende regten gedekt zij, en de *Hollandſche* handel daardoor in zijne vrijheid belemmerd worde. In dezen zin moet *hun* de opſtand, die niet alleen het Vorſtenhuis, waaraan zij (naar hun zeggen, en waarom zouden wij daaraan twijfelen?) opregtelijk verkleefd zijn, uit *België* verwijderd, maar ook de welvaart van dat land eene doodelijke wond heeft geſlagen, niet minder hatelijk voorkomen dan ons, en het geheele welgeſchrevene boek draagt daarvan ook ten ſterkſte getuigenis.

Het werk is in zes Hoofddeelen vervat: 1) Beweegredenen der ſtichting van het Koningrijk der *Nederlanden*. 2) Voornaamſte gebeurtenisſen gedurende het beſtaan van hetzelve. 3) Staat des Rijks op den 20 Augustus 1830. 4) De opſtand en volgende gebeurtenisſen tot 31 December 1831. 5) Aanmerkingen over de rol, door *Frankrijk* en *Engeland* in de jongſte gebeurtenisſen geſpeeld. 6) Aanmerkingen over den weg, door de Conferentie ingeſlagen.

Reeds het eerſte Hoofdſtuk getuigt van het verſchillende ſtandpunt, waaruit deze Schrijvers en wij de zaken beſchouwen. Zij wenſchen, (want de Voorrede noemt hen in het *meervoud*) dat men *Pruiſſen* geheel *Saksen* gegeven, en dien Koning daarvoor door het land tusſchen *Moezel*, *Rhijn* en *Frankrijk* had ſchadeloos geſteld; terwijl men alles ten Noorden der *Moezel*, dus niet alleen geheel *België*, maar ook de *Rhijnprovinciën*, tot het Koningrijk der *Nederlanden* had geſlagen. Dit zou daardoor zekerlijk een Rijk van zeven millioenen geweest zijn; maar welk eene minderheid zou *Holland* dan in de Staatsvergadering hebben gehad, vooral daar de inwoners der *Rhijngewesten* meestal Roomschgezind, en landbouwers of fabricerenden zijn, dus dezelfde belangen voor-

ſtaan als *België*. Indien men het Rijk zoo verre had willen uitbreiden, had men veel beter gedaan, *Holland* op zichzelve te laten, de ſtreken ten Zuiden der *Moezel* nog bij *België* te voegen, en dit dan, als een Rijk van vijf of zes millioenen zielen, onder den Roomschgezinden Koning van *Sakſen* (als ruime ſchavergoeding voor zijn verlies, en, gelijk vroeger, met het *Duitſche* Verbond vereenigd) te plaatſen, waardoor *Pruiſen* niet alleen beter *gearrondiſeerd*, maar ook in het nieuwe Koningrijk een hechte voormuur tegen *Frankrijk* zou zijn opgeworpen. Hoe veel gelukkiger waren wij dan niet geweest, bevrijd van dat onnatuurlijke huwelijk, hetwelk *België*, ten koste van ons, zoo zeer verrijkt en bevoordeeld heeft, hetwelk ons op zoo veel twisten, verdriet, ſchade, kwijning, gedurende de *vereeniging*, — op zoo veel meer jammer en onheil door de *gewelddadige afſcheuring* is te ſtaan gekomen! Dat zelfde *Engeland*, hetwelk *ons* thans wegens die afſcheuring vijandelijk behandelt — dat zelfde gewetenlooze *Engeland wilde* en *bevorderde* toen de vereeniging, en wij zijn de ſpeelbal der verandering van zijn Ministerie!

De Schrijvers zijn blijkbaar de twee partijen, die zich, ten verderve des lands, hebben zamengekoppeld tegen onzen edelen Koning, (die des Adels en der Geestelijkheid) nog minder dan die der zich noemende *Liberalen* genegen, en ſchrijven veel kwaad aan de *Jezuiten* toe. Wij weten bijna niet, wie van de beide partijen het ergſte is; maar wel, dat de Geestelijken onze *oudſte* vijanden zijn, die zich reeds van 1814 dagteekenen. In het vraagſtuk nopens het overeenbrengen der belangen van handel en nijverheid in het belastingſtelſel hellen de Schrijvers natuurlijk tot de *Belgiſche* zijde over. Zij erkennen echter gereedelijk, dat onze Regering door het ſystema van 1816 de belangen van *België* meer dan die van *Holland* bevoordeeld had, en doen zien, dat de Leden uit *België* in de Staten-Generaal, door hunnen ſtelſelmatigen tegenſtand zelfs tegen die voor hun land zoo gunſtige maatregelen, de Regering wel tot het tegenovergeſtelde, de wet van 12 Julij 1821, en de daarop gevolgde accijnswetten, (die echter de Graaf VAN HOGENDORP nog nadeelig genoeg voor *Holland* vond) gedwongen hebben. Wij echter hebben een' beteren dunk van onze Regering, en gelooven, dat de kracht der waarheid, meer dan de tegenſtand der nooit vergenoegde *Belgiſche* Leden, de Regering tot verandering van ſtelſel genoopt hebbe. Daarna wordt er betoogd, hoe de *Jezuitſche* partij

www.libtool.com.cn

door allerlei kunstgrepen het geheele onderwijs in *België* zocht in handen te bekomen, waartegen de Regering *verpligt* was te waken, hetwelk dan ook door de bekende maatregelen van 1825 geſchiedde. Dit had dus twee, maar in het eerst ſtrijdige, *Oppoſitiën* ten gevolge, — die der *Demagogen* over de Financiewetten, die der *Ultramontanen* over de wering van *hun* Monopolie. De Regering hoopte de laatſten door het *Concordaat* te winnen, hetwelk de ſlang DE CELLES te *Rome*, zoo geheel ten voordeele van den Pauſelijken Stoel en zoo hoogstnadeelig voor den Staat, had geſloten. De zich noemende *Liberalen* hadden toen (het zij ons vergund, deze aanmerking hier bij te voegen) eene ſchoone rol kunnen ſpelen. Vereenigd met de *Hollandſche* Leden, die meestal het *Concordaat* zeer zwaar inzagen, hadden zij, door dringende vertoogen aan de Regering, die blijkbaar door DE CELLES verſchalkt was, de uitvoering kunnen beletten. Dit blijk van vertrouwen en overeenſtemming zou misſchien de *Hollanders*, die niets liever wenschten, met de *Liberalen* in de ſtemming ook over andere punten hebben vereenigd, de Regering van het verkeerde pad teruggebragt, en het *Collegium Philoſophicum* krachtdadig beſchermd hebben; en *België* ware gelukkig gebleven. Doch, wat redeneren wij in de onderſtelling, alsof die *Pſeudo-liberalen* ooit iets goeds hadden gewild, ooit iets goeds *konden* willen! Afbreken, vernielen, dit alleen is hun dierbaar: van opbouwen, heelen, verzachten, verzoenen weten zij niets. Terwijl dus de *Belgiſche* Geestelijkheid in alles de *Franſche* Geestelijkheid (toen nog heerſchende in dat Rijk onder KAREL X) raadpleegde. (*zie de Noot op p.* 55) hadden de *Quaſi-liberalen* de ſnoodheid, om, tegen beter weten aan, met de mannen der Congregatie, hunne gezworene vijanden, tegen de Regering zamen te ſpannen. Van de plaats en den tijd van het voltrekken van dit werk der duisternis tot nu toe onkundig, hebben wij ook hier vergeefs nadere berigten gezocht. Voorts worden de beruchte *Petitiën*, en de geest daarvan, zeer goed toegelicht. Het verſlag van den toeſtand van *België* in Augustus 1830, door *Belgen* (en zoo 't ſchijnt van aanzienlijken ſtand) geſchreven, had, naar ons denkbeeld, vollediger kunnen zijn, en meer in cijfers en bijzonderheden kunnen treden. Maar dit is eene heilige waarheid, en het verheugt ons, die uit den mond eens *Belgs* te hooren: „het land bezat door de Grond„wet al te veel vrijheid, naar mate van den trap der ver„lichting, die in onze Zuidelijke Provinciën heerschte." De geſchiedenis van den opſtand is wat kort en oppervlakkig be-

handeld. Trouwens, wij kunnen begrijpen, welk een pijnlijk gevoel het verhaal van zoo vele ſnoodheden hunner landgenooten aan betergezinde *Belgen* moet hebben veroorzaakt! Daar het werk zich tot dat land bepaalt, worden de onmetelijke opofferingen der *Hollanders* ſlechts even aangeſtipt, en de daad van VAN SPEYK zelfs geheel onvermeld gelaten. Des te langer weidt men uit over de handelingen der Conferentie te *Londen*, en hare onafhankelijkverklaring van *België*. Dat zulks op *die* wijze geſchied is, met geheele miskenning der belangen van *Holland*, daarover zal wel ſlechts ééne ſtem van afkeuring in *Noord-Nederland* zijn; maar *dat* het geſchied is, kan althans door die duizenden in *ons* land niet afgekeurd worden, die in dien tijd beangst waren, dat de Conferentie *België* weder met ons zamen zou klinken, en voorſtelden, zich daartegen gewapenderhand te verzetten. Het onregt, in de volgende handelingen der Conferentie gepleegd, de volſtrekte beginſelloosheid en ſtrijdigheid harer beſluiten en handelingen, en PONSONBY's (die niet genoemd wordt) ſlinkſche en onwaardige ſtreken ter benoeming van LEOPOLD, zijn verraad aan de *Oranjelieden* gepleegd, en zijne welgeſlaagde pogingen tot *niet-uitvoering* der dreigende Protocollen, welke ſtellig die zelfde maatregelen tegen *België* hadden *moeten* bewerken, die men thans zoo goddeloosljk tegen *Holland* neemt; dit alles wordt hier goed uiteengezet.

Wij kunnen de Schrijvers in hunne verdere *ontwikkelingen* niet volgen, maar zeggen alleenlijk, dat de taal, die *zij* tegen *Frankrijk* en *Engeland* voeren, thans vooral behartiging verdient, — thans, nu die Mogendheden het masker geheel hebben afgeworpen, hetwelk hen vroom deed ſchijnen, zoo lang *gevaar* en *ſchaamte* hen inbond; maar thans ziet men de tirannen, nu het veinzen aan 't woeden ſlaat!... Onze Schrijvers toonen aan, (gelijk onlangs ook een brief uit *'s Hage* aan den *Meſſager des Chambres* gedaan heeft) dat het een zeer verkeerd en ongerijmd denkbeeld is, alsof de Julij-Revolutie in *Frankrijk* iets van onzen Koning, zelfs al wierd hij in *België* weder herſteld, te vreezen zou hebben; hoe veel te minder dan nog van eenen Koning der *Vereenigde Nederlanden*, wanneer hij ſlechts zijne regten handhaaft, zonder wezenlijk nadeel voor het onafhankelijke *België!* Van *Engeland* meenen de Schrijvers, (en de jongſte gebeurtenisſen ſchijnen dit te bevestigen) dat het ſlechts op den ondergang der *Belgiſche* fabrijken en tevens op verlamming van den *Holland-*

www.libtool.com.cn

ſchen handel het oog had. Ten ſlotte wordt de akelige toeſtand en de ſombere uitzigten voor *België* in het laatst van 1831 vermeld. Als bijlagen vindt men uittrekſels uit de *Belgiſche* ſchandbladen van 1829 en 1830, als bewijzen van de toen heerſchende vrijheid van drukpers, de boodſchap van den 11 December, en het Adres der tweede Kamer in de buitengewone zitting van 1830.

Ridder ROBBERT CARRE, *Gunſteling van* JAKOB, *Koning van Engeland. Een Geſchiedkundige Roman. Naar het Hoogduitsch van* WILHELMINA VAN GERSDORF. *Leiden, bij* C. C. van der Hoek. *In gr.* 8*vo.* 205 *Bl. f* 2-:

Deze Roman is een uit de Geſchiedenis genomen oorſpronkelijk beeld. Als zoodanig wordt dit verhaal in het Voorberigt aangekondigd. Wij twijfelen echter, of het werk wel met regt den naam kan dragen van Geſchiedkundigen Roman. Deze toch mag ſlechts het huiſelijk leven in den tijd der geſchiedenis, waartoe derzelver tafereelen behooren, afmalen; terwijl de Schrijfſter integendeel in dit verhaal, naar hare eigene bekentenis, meer dan wel ſtrikt genomen geoorloofd is, hier en daar de natuur is te hulp gekomen. Het karakter van den, in de geſchiedenis, zoo beruchten ROCHESTER wordt hier, onder anderen, in vele opzigten in een zeer verſchoonend daglicht voorgeſteld, ten einde, zoo als het heet, de verbeeldingskracht van den lezer geen al te ſchrikwekkend voorbeeld van menſchelijke bedorvenheid voor te leggen. Dit is ſtrijdig met de, zelfs in Romantiſche tafereelen uit de Geſchiedenis, in acht te nemen getrouwheid, welke alle verdichte rollen ook enkel door verdichte perſonen moet laten vervullen, en alle wezenlijk beſtaan hebbende perſonen volkomen naar het leven moet voorſtellen. Handelt men hiermede ſtrijdig, dan veroorzaakt men, dat *geſchiedkundige* tafereelen dat nut niet doen, hetwelk zij anders nog kunnen aanbrengen. Goed bewerkt, namelijk, verſpreiden zij hier en daar, bij een publiek, hetwelk het aan de gelegenheid tot grondiger beoefening ontbreekt, wel ſlechts oppervlakkige, maar toch juiste denkbeelden aangaande de Geſchiedenis. De vertaling laat hier en daar nog wel wat te wenſchen overig. Ten minſte eene *zinnelijkheid* kennen wij niet, op welke de beſchrijving past: *eene geheime ver-*

bittering, *wilde trots*, *inwendige woede*, en kunnen het onverstaanbare van dit woord, in dezen zin, aan niets anden, dan aan eenig gebrek in de vertaling, toeſchrijven. Als verdicht verhaal beſchouwd, is deze Roman onderhoudend, en wekt levendige belangſtelling in het lot der in denzelven voorkomende perſonen; en, daar dezelve de folteringen van een beſchuldigend geweten, den heilzamen invloed van een opregt berouw, en de rampzalige gevolgen van de volharding in het booze levendig ſchildert, gelooven wij, dat de lezing van dit boek ook niet nadeelig op de zedelijkheid zal werken.

Karaku, of de Kamſchatdaal in Parijs. Door J. E. SCHUT. *Te 's Gravenhage, bij* A. Kloots. 1832. *In gr.* 8vo. *VIII en* 117 *bl. f* 1-40.

De Schrijver van dit werkje zegt, op zekeren avond over de *vrijheid* te hebben zitten nadenken. Alzoo zou hij aan het ſluimeren zijn geraakt; en nu werd hij, zoo het hem ſcheen, want het geheel ſchijnt een droom, gelijk POKKE er wel had) in één's, door een herhaald kloppen op zijne kamerdeur, uit die mijmering gewekt. Daar trad een zonderling uitgedoſt wezen binnen, dat hem om eenen reispenning naar *Kamſchatka* verzocht. Het was KARAKU, die zijn vaderland verlaten had, ten einde in *Frankrijk* de vrijheid te leeren kennen, welke hem door een *Fransch* koopman in galanteriewaren, LA FOLIE genaamd, toen deze in *Kamſchatka* zijne waren was komen uitſtallen, zoo ſterk was aangeprezen. LA FOLIE had op kosten van den *Kamſchatdaal*, die zijne rendieren, jagtgereedſchappen enz. te gelde had gemaakt, de reis naar *Frankrijk* mede gedaan; maar toen KARAKU te *Parijs* was, en nu hoopte door LA FOLIE te worden ondersteund, liet deze hem aan zijn noodlot over. Hij geraakte welras in kennis met zekeren FRONTIN, die hem zoo wat met de *Franſche* ſtaatspartijen bekend maakte. Hij zag ook het een en ander, en pakte zich weg, toen de opſtand tegen KAREL X begon, gedeeltelijk ook omdat hij juist een' zeer hartelijken brief uit *Kamſchatka* ontvangen had, alwaar men dringend om zijne terugkomst verzocht. Hij zelf was nu tot het beſluit geraakt, dat men meer ware vrijheid op zijn Schiereiland dan in *Europa* genoot. Zijne lotgevallen deelde hij

www.libtool.com.cn

aan den Schrijver mede; ſtond hem toe, die publiek te maken; beloofde hem, bij zijne aankomst in *Kamſchatka*, van zijn verder wedervaren niet onkundig te laten, en verkreeg den verlangden reispenning.

De Schrijver ſchijnt ons toe, wel aanleg te hebben. Daar, waar hij FOKKE te veel wil navolgen, is hij het zwakſte, en van te groote langwijligheid kan hij, gelijk reeds elders is aangemerkt, zeker niet worden vrijgepleit. Wat vorm en inkleeding betreft, beſtudere hij, behalve FOKKE, ook TRISTRAM SHANDY, en de Romans van VOLTAIRE, b. v. *Candide*, *la Viſion de Babouc*, *l'Eldorado*, enz. Liever hadden wij, gelijk bij VOLTAIRE, het verhaal meer voortgaande en zoo wat met avonturen doormengd gehad, en dan boven ieder hoofdſtuk, in plaats van een motto, een thema, b. v.: KARAKU *bezoekt het Palais Royal.* KARAKU *woont eene zitting van de Kamer der Afgevaardigden bij.* KARAKU *in het Théâtre Français.* KARAKU *wordt geïntroduceerd bij de Ofages. Hoe* KARAKU *de Giraffe te zien krijgt, en in kennis geraakt met den Heer* DE LA FAYETTE, enz. Dit was dan een geheel ander plan; zoo zou er veel geſchreven zijn, dat nu is weggelaten, en veel weggelaten, dat nu geſchreven is: maar wij gelooven, dat in zulk een' geheel Romantiſchen vorm, bij dezelfde ſtrekking, het boek meer zou behaagd hebben; ſchoon het ook thans, doorgaans in de manier, maar op verre na niet altijd met het vernuft van FOKKE bewerkt, zijne lezers wel vinden zal. Van platheid, ja gemeenheid is het niet overal vrij te pleiten. Het boekske krielt van drukfeilen, vooral in de eigennamen, b. v. ULYSSUS voor ULYSSES; voorts, *en bonus*, voor *in bonis*; ook in *Fransche* woorden, b. v. bl. 115 *vive le Chartre* voor *la Charte*.

Tot aanbeveling diene het volgende, hetwelk de beruchte TALLEYRAND DE PÉRIGORD wel in het *Fransch* vertaald mogt lezen. FRONTIN zegt tot KARAKU (bl. 110): „Hier „heb ik een beeldje," en te gelijk haalde hij een klein popje uit den zak. „Dit beeldje doe ik voor uwe oogen telkens „van gedaante veranderen en verdwijnen; het is eene ſoort „van *automaat*, welken ik uit den boedel van den beroem„den PINETTI, zaliger gedachtenis, geërfd heb. — Nu „verbeeld *ik* den kunſtenaar. Één ding echter verzoek ik u, „dat is om niet te glimlagchen, want in dit geval heeft het „de eigenſchap van plotſeling te verdwijnen. — Zie dit beeldje „eens ter deeg aan, Mijn Heer! het is een geeſtelijke. —

„ Niet waar mannetje, gij zijt een abt? Hij knikt ja. — Wie „ zie je 't liefst, hoogwaardige heeren, of jonge meisjes, „ zeker de meisjes? Hij knikt van ja. — Is het genoeg dat „ je ze *ziet*? Hij knikt(?) van neen. — Wie is je meester? „ „ LODEWIJK XVI." Bravo! — Nu, daar plaats ik hem „ onder dezen hoed, ik ligt dien weder op; kijk, nu is hij „ een ſtaatsman. Wie is *nu* je meester? „ PHILIPPE *Egalité*." Best geantwoord. — Hokus! pokus! kijk al zijn „ leven dagen, nu is het een uitgewekene. Zeg, arme man, „ hebben ze je zoo beet gehad, ben je ook al een ſlagtoffer „ van het ſchrikbewind? Hij knikt (?) ontkennend. — Wel lieve „ Hemel! hoe zit dat dan! nu, twee Joden weten wel wat „ een bril kost? Hij knikt toeſtemmend. — Ziet, mijne heeren! let wel op, nu verandert hij in een' Kabinets-ſecretaris van den *Ex-keizer*, vervolgens in een' dienaar van „ LODEWIJK XVIII, en eindelijk in een' gezant. Wie is nu „ je meester? „ LODEWIJK PHILIPS." Bravo! goed geantwoord! Maak nu Heeren en Dames een kompliment. Hij „ neigt(?). — Let hier wel, mijne heeren! op de buiging der „ nekſpieren en van den ruggegraad; zij bezit in dezen automaat eenen buitengewonen graad van lenigheid. Thans zet „ ik hem op deze tafel. — Hokus! pokus! die het niet ziet „ is blind. — Weg is hij, ik heb hem *geëscamoteerd*." — Hokus pokus! onze Recenſie is uit. Die dat niet ziet, is ook blind. Weg is onze pen. Wij hebben haar ook *geëscamoteerd*.

Het nieuw Leven van Jezus, belangrijk voor Kinderen. Een boekje voor de lieve Jeugd. Te Groningen, bij M. Smit. *In kl.* 8*vo.* 54 *Bl.*

De Schrijver van een vroeger uitgekomen ſtukje: *Het aandenken aan Jezus belangrijk voor kinderen*, geeft thans, ten vervolge, het onderhavige. De titel was ons in het eerst, door derzelver dubbelzinnigheid, min of meer duister, en wij wisten in het begin niet, of, door het nieuw leven, eene nieuwe beſchrijving van het leven van Jezus, of wel het tegenwoordige leven van Jezus bedoeld werd. Uit den inhoud van het werkje zelf is ons gebleken, dat de Schrijver door deze benaming verſtaat dat gedeelte der geſchiedenis van Jezus, in hetwelk zijne opſtanding en het voorgevallene gedurende de laatſte veertig dagen van zijn ligchamelijk verkeer hier op

www.libtool.com.cn

aarde verhaald wordt. De naam: nieuw leven van Jezus, in dezen zin, komt ons minder gepast voor, dewijl dezelve, eenmaal door het gebruik gewettigd zijnde, tot het invoeren van meer andere zonderling klinkende en nuttelooze onderſcheidingen aanleiding zou geven. Zoo kon men gaan ſpreken van de twee of wel van de drie levens van Jezus, even gelijk men voorheen de onderſcheiding had tusſchen de *ſtaten* der *vernedering* en *verhooging* van Christus. Het boekje zelf heeft ons intusſchen bevallen. Het genoemde gedeelte van het leven van Jezus wordt op eenen trant verhaald, die voor kinderen bevattelijk en uitlokkend is, vergezeld van zulke aanmerkingen, als geſchikt zijn, om het Christelijk godsdienſtig gevoel op te wekken in de harten der jeugdige lezers. De Schrijver vinde in eene gunſtige ontvangst genoegzame aanmoediging, om, naar zijn voornemen, dezen zijnen nuttigen arbeid voort te zetten!

Bijdragen tot het eerſte Jaarfeest van den Heldendood van J. C. J. VAN SPEYK, *gevierd te Kampen 6 Februarij* 1832. *Te Kampen, bij* K. van Hulst. *In gr.* 8*vo. XIV en* 33 *bl.*

De Cholera; Graf- en Boetekkunken, door A. VAN DER HOOP, JR. *Te Amſterdam, bij* Brest van Kempen. 1832. *In gr.* 8*vo. VI en* 38 *bl. f* :-65.

Mijne Gedachten over de Cholera-morbus (Aziatiſche Braakloop) voor mijne Stad- en Landgenooten te Zierikzee. Te Zierikzee, bij N. W. Schmal. 1832. *In gr.* 8*vo.* 8 *Bl. f* : -20.

De Reis van Onderofficieren en Soldaten naar de Oost-Indiën, en hunne dienstbetrekkingen op Java, benevens eene ſchets van al hetgene waarmede de Soldatenſtand aldaar in betrekking ſtaat, gevolgd door eenige wenken, voor naar de Indiën vertrekkende Officieren. Door N. W. SCHMAL. *Te Zierikzee, bij* N. W. Schmal. 1832. *In gr.* 8*vo.* 116 *Bl. f* 1 - 40.

Men heeft te *Kampen* den dood van onzen VAN SPEYK, over het algemeen, waardig herdacht. R. VAN WIJK, JZ. heeft het heldenlied van GEORGE DÖRING gelukkig in het Nederlandsch gevolgd. De ſmelting der doffe *e* in den volgenden klinker heeft hij ſomwijlen, naar de vrijheid der Duit-

www.dbnl.com.co

ſchers, verwaarloosd, en het gelijkluidend rijm, b. v. van *bant* op *band*, (bl. 7) zich veroorloofd. Bl. 7 vonden wij:

In 't midden van den valſchen ſtroom,
Lag eene kleine vloot,
Als waker van het volkenregt,
En ook van Speyk *zijn* boot.

Liever nog:

In 't midden van den valſchen ſtroom,
Daar lag een kleine vloot,
Als waker voor het volkenregt,
En ook, van Speyk! uw boot.

Bl. 11.

Gelijk de luipaard daagt
Wen het den leeuw behaagt.

Liever:

Gelijk de luipaard daagt,
Wen dit den leeuw behaagt.

Bl. 13. *Heb*, lees *Het* jubelend, dondrend vrij „ hoera!" Mr. J. WESTENBERG leverde bij dat feest eene niet onverdienſtelijke Elegie. Bl. 15 ſtaat er: *Geen Cur | tius dempt | er meer | den afgrond met zijn lijf.* In het Engelsch gaat dit goed; *Curtius*, ſpreek uit *Curtſjos*. In onze taal gaat dat zoo niet zamen; derhalve: *Geen Cur | tius | dempt meer | er*, enz. Bl. 16. *Viert het* verdient geene aanbeveling. De laatſte regel aldaar: *En zóó, | geëerbie | digde asch!* moet zijn: *En zóó, | gehei | ligde asch!* Bl. 17: *Zoo viert*, ARONEN *door*, enz. Liever: *Zoo viert, alle* EEUWEN *door, de maneef nag zu feest.* — De nu volgende *Phantaſia* (zoo het heet) door ROOSDA VAN EYSINGA is zoo phantastisch wild, dat er bijna geen zin aan te vinden is; de korte regels werken niet weinig mede tot die duisterheid, zoodat het geheel bijna onverſtaanbaar en zelfs belagchelijk wordt; b. v. de aanhef:

Dierbaar volk!
's Afgronds kolk
Broeide uit haat
't Giftig kwaad:
Wrok, verraad,
Nijd en list,
Vete en twist,

www.libtool.com.cn

Galg en koord,
Brand en moord,
Foltrend leed,
Wanhoopskreet,
Vloekharpij,
Razernij.
Satan gloeid',
Bruide en loeide
In zijn krocht;
't Helsch gedrocht
Zwol van wraak
Als een draak;
Leedvermaak
Op zijn kaak,
Was 't bevel
Voor de hel.

t geen *abrakadabra*, dan weten wij het niet!
erzang van GALLÉ op VAN SPEYK beſluit *waardiglijk*
deltje. Dat vers is ſtout, warm, krachtig en duidelijk.
aangaat *de Cholera*, door VAN DER HOOP; ook in
cht van dien Schrijver is vele en echte poëzij. Geest
king bevallen ons echter ſlechts ten deele. De *Cho-*
rdt voorgeſteld als eene *ſtraf van God*; en het wordt
duidelijk als eene ſtraf voor de zonden der Parijze-
angezien, dat bij hen de *Cholera* ſterk gewoed heeft.
ijn dan de Scheveningers in 't algemeen, dewijl naar
igheid der bevolking de *Cholera* hen nog ſtrenger ge-
d heeft, grooter zondaars dan de Hagenaars? Zijn de
ers aan meer overtredingen ſchuldig dan de Amſter-
s? Zijn de Zeeuwen beter Christenen dan de Hollan-
Wie zou dergelijke ſtellingen durven beweren? — De
ng tot reiniging en heiliging van hart en wandel komt
: pas, en het is betamelijk, door het gevoel van den
:r volksrampen, zich tot het goede te laten opleiden;
ıen is daarom niet geregtigd, die rampen als eene
ke *ſtraf*, eene *vergelding* van het kwade te beſchou-
Bovendien heeft dit werkje de ſtrekking, om ſchrik
e ziekte in te boezemen, en het werkt dus derzelver
ding in de hand.
e *Gedachten over de Cholera-morbus*, door SCHMAL,
ns bij hem uitgegeven, zijn een ellendig vod, bene-
kritiek.

Wie waagt met mij het wee te ſchetſen
Der cholera's? en wreed te kwetſen
Den Satan? — Ik!... een worm in 't ſlijk.

vel, een worm! Maar een *boekworm*, of een *lint-*
— Dat doet er niet toe. Zeker is de Schrijver geen
althans hij kweekt in 't geheel geene *Engelentoonen*,
l. 5:

De Gal ontaart uit het gemoede,
Niet uit de ſpijs, niet uit den drank,
De gal ontaart door Duivels woede;
Uit 't vuil van 't hart, des Duivels ſtank.
Arglistheid, trotschheid, ſchijnbedriegen,
In ſchijn van deugd, voor God te liegen,
Bedroevende den waren geest,
Door wrekheid, valschheid, zorg en kommer,
(Wij ſchepſlen onder Godes lommer.)
Ziedaar dat vuil, dat ſtinkend beest.

De rijmelaar heeft wel reden, onmiddellijk daarop te vragen: „ *Verſtaat gij 't niet?*" en verder: „ *Is 't waarlijk?*" Maar genoeg! Overal zijn tekſten onder aangeteekend. Op één na het laatſte couplet eindigt aldus:

„ Maar ook die heilig is, die worde
„ Bevrijd van vrees, in 's Hemels orde,"
Dit zegt des Bijbels laatſte zij.

En het geheel beſluit met den hartroerenden en dichterlijken uitroep:

Ziedaar het zuiver Gereformeerd.

En wat nu het prozawerk van het eigen Schrijvertjen aangaat, zwarter kan de zaak niet gekleurd worden; Alles ſchijnt bijeenverzameld om iedereen af te ſchrikken. Taal, ſtijl en ſpelling zijn erbarmelijk. Echter is er veel waarheid in, en het geheel is zoo koddig en zonderling van voordragt, dat Recenſent het boekje bijna onafgebroken heeft doorgelezen en het lagchende nederlegde. Onderofficieren, en vooral Soldaten, zullen het gaarne lezen. Hetgeen SCHMAL bl. 26 tot 28 aanmerkt, hoe hij, met herhaald ingeven van Haarlemmer-olie, een' Onderofficier van de *Cholera* genezen heeft, trok onze opmerking. Hetgeen hij zegt omtrent de domheid der *liplappen*, kinderen van Javaanſche moeders bij Europeſche vaders (bl. 73—76), gelooven wij gaarne. Daarvan getuige (volgens den Schrijver, bl. 74) de navolgende kopij, door eenen *liplap*, *gouvernements-klerk van f* 120,— *'s maands*, aan zijnen *chef de bureau* geſchreven:

„ Wel Edele Heere

„ Hebbe geele nag niet geſlape niet kunne komme ſchrijve
„ benne ó zoo ſakiet (*ziek*) niet luste nasſie (*rijst*) ſpoej
„ die geele boel uit zeit Mimi (*zijne meid*), motte niet werke
„ komme beter zijn ó zoo pijn in de peroet (*buik*), gere
„ wille ſeriedoos kaſſe N°. 10 zelle danke bidde gezond
„ blijve wille God Christus menſe ook

„ U Edele dienaar."

„ *Zij noemen zich Christenen*," zegt SCHMAL, „ *offchoon*
„ *zij van de ganſche religie net zoo veel begrijpen, als de*
„ *Apen in Bantam.*" Dus begrijpen zij er *nog* minder van, dan de boekhandelaar SCHMAL! *Tantum!*

No. XIV. bl. 628. reg. 1. lees: *betrekkelijk*; en bl. 631. laatſte reg. *Minerve.*

No. XV, bl. 699, laatſte reg., leet: *A. F. H. Smit.*

www.libtool.com.cn

REGISTER

VAN DE

BOEKBESCHOUWING.

A.

Aanbevelenswaardige Werkjes voor de Jeugd. 47
Accum, (*F.*) Chemiſche Proeven en Waarnemingen. Dordr. bij *Blusſé en van Braam.* 379
Album van Romans en Verhalen. Iſte en IIde D. 's Hag. bij *G. Vervloet.* 643
Almanak. (Nederlandſche Muzen-) 1832. 's Hag. bij *J. Immerzeel, Jr.* 43
——— voor het Schoone en Goede. 1832. Amſt. bij *G. J. A. Beijerinck.* 43
——— (Nederlandſche Volks-). 1832. Amſt. bij *H. Frijlink.* 43
——— voor de Jeugd. 1832. Amſt. bij *G. J. A. Beijerinck.* 43
——— (Groninger Studenten-). 1832. Gron. bij *W. van Boekeren.* 135
——— der Akademie van Groningen. 1832. Gron. bij *J. Oomkens.* 135
——— (Studenten-). 1832. Leyd. bij *L. Herdingh en Zoon.* 135
——— (Amſterdamſche Studenten-). 1832. Amſt. bij *R. Croeſe.* 135
——— ter bevordering van Kennis en goeden Smaak. 1832. Gron. bij *J. Oomkens.* 135
——— (Landhuishoudkundige). 1832. Gron. bij *J. Oomkens.* 135
——— voor Hollandſche Blijgeestigen. 1832. Amſt. bij *Brest van Kempen.* 135
——— voor Blijgeestigen. 1832. Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 135
Augusti, (*J. C. W.*) Proeve eener Inleiding enz. Gron. bij *W. Zuidema.* 241

B.

Bakker, (*J. A.*) Proeven in het vak van Geſchiedenis, enz. Rott. bij *Arbon en Krap.* 430

Beaufar, (*A. T.*) De Brief van Paulus aan de Romeinen. Dordr. bij *Blusſé en van Braam.* 476
Bedenkingen, over de Nederlandſche Financiën. Amſt. bij *J. van der Hey en Zoon.* 116
——— (Vrijmoedige) ten aanzien der Schutterijen. Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 167
——— over het Crediet. Amſt. bij *J. Guykens.* 342
——— 384
Beek, (*A. van*) De Aarde beſchouwd, enz. Utr. bij *van Paddenburg en Comp.* 554
Beer, (*J. B. de*) Gezondheidsregelen. Bred. bij *Broeſe en Comp.* 480
Belgique (*La*) *et l'Europe, etc. Amſt. chez* les Héritiers H Gartman. 718
Bennet (*R. G.*) en *J. van Wijk, Rz.* Nederlandſche Zeereizen. Iſte tot IIIde D. Dordr. bij *J. de Vos en Comp.* 253
Bergh, (*L. P. C. van den*) Beſpiegeling over onze Taal. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 548
——— 587
Bergsma, (*C. A.*) Aanmoediging enz. wegens de witte Moerbeziëboomen. Utr. bij *van Paddenburg en Comp.* 571
Bertram, (*J. T.*) Kleine Bijdragen. II Deelen. Amſt. bij *J. Aarinkſen.* 192
Beſchrijving van het Muſeum anatomico-phyſiologicum van *P. de Riemer.* Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 198
Bewijsgronden, enz. (Hoogstbelangrijke) Amſt. bij *L. van der Vinne.* 639
Bilderdijk, (*W.*) Beginſels der Woordvorſching. Leeuw. bij *G. T. N. Suringar.* 117
——— Nieuwe Vermaking. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 125
——— Redevoeringen van *Chryſostomus.* Bred. bij *F. P. Sterk.* 513
——— *Spieghel's* Hartſpiegel. Amſt. bij *ten Brink en de Vries.* 685
——— Het Nicotiaanſche Kruid, enz. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 690
Boeles, (*P.*) Leiddraad bij het Godsd. Onderwijs. Koev. bij *D. H. van der Scheer.* 639
Bok, (*C.*) De twee Vrienden. Amſt. bij *J. C. van Kesteren.* 696
Boogaerts, (*A.*) Een woord over het *Glaubens-Schild* van *L. Sackreuter.* Amſt. bij *F. E. Wijmans.* 289
Borski, (*G. van Wieringen*) Blik op den Toeſtand des Vaderlands. Zierikz. bij *J. van de Velde Olivier.* 167

www.libtool.com.cn

REGISTER.

Borski, (G. van Wieringen) *Sallustii Crispi Bellum Catilinarium.* Gron. bij *W. van Boekeren.* 120

Bosch, (*L. E.*) Verzameling van Stukken, enz. Utr. bij *N. van der Monde.* 496

Bosscha, (*J.*) Neêrlands Heldendaden te Land. Iſte en IIde Aflev. Leeuw. bij *G. T. N. Suringar.* 634

Boulogne, (*De*) Leerredenen. Iſte Tweetal. Leyd. bij *C. G. Menzel.* 520

Breet, (*J. de*) Holland. Amſt. bij *W. Willems.* 91

Breggen, *Cz.* (*F. van der*) Bijdragen tot de kennis der Cholera. IIde St. Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 243

Brieven van een' tachtigjarigen Grijsaard. Zaltb. bij *J. Noman en Zoon.* 460

——— (Onuitgegeven) van *J. C. J. van Speyk.* Amſt. bij *Schalekamp en van de Grampel.* 482

Broek, (*L. van den*) Jezus, Poezij. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 73

——— ——— November 1813 herdacht. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 224

Brousſais, Twee Geneeskundige Leſſen. Bred. bij *F. P. Sterk.* 670

Brouwer, (*P. van Limburg*) Proeve over *Sophocles.* Gron. bij *W. van Boekeren.* 684

Bruining, (*G.*) Herinneringen. Dordr. bij *Blusſé en van Braam.* 17

Bruyn, (*J. van Oosterwijk*) Vaderlandſche Zangtoonen. Amſt. bij *P. Meijer Warnars.* 315

Buchner, (*A.*) Verhalen. Kamp. bij *K. van Hulst.* 558

Bijdragen tot het eerſte Jaarfeest van *van Speyk.* Kamp. bij *K. van Hulst.* 727

C.

Calliope. Leyd. bij *H. W. Hazenberg, Jun.* 90

Carillon, (*A. C.*) Leerrede. Amſt. bij *Carillon.* 375

——— (*B. C.*) Verzameling van Dichtſtukjes. Amſt. bij *Carillon.* 503

Cate, (*S. Blaupot ten*) Oud-Nederland uit den grootſten nood gered. Gron. bij *G. Wouters.* 331

Chamiſſo, (*A. von*) Geſchiedenis van Peter Schlemihl. Zutph. bij *W. C. Wansleven.* 603

Chateaubriand, (*De*) Over de Verbanning van *Karel X* enz. Amſt. bij *J. C. van Kesteren.* 226

Cholera (De) geene beſmettelijke Ziekte. Nijm. bij *J. F. Thieme.* 155

www.libtool.com.cn

REGISTER.

Clapperton, (*H.*) Reis in de binnenlanden van Afrika. II Deelen. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 165
Clarisse, (*J.*) Tafereelen uit de Levens- en Lijdensgeschiedenis van J. C. Iste en IIde Zestal. Amst. bij *J. van der Hey en Zoon.* 465
Corstius, (*J.*) De Brief van Paulus aan de Efezers. Amst. bij *C. L. Schleijer* enz. 1
——— Christelijke Raad en Troost. Amst. bij *G. J. A. Beijerinck.* 241
Costa, (*I. da*) Slotrede eener reeks van Voorlezingen. Amst. bij *J. H. den Ouden.* 491

D.

Delprat, (*G. H. M.*) Verhandeling over de Broederschap van *G. Groote.* Utr. bij *J. Altheer.* 25
Disfel, Jz. (*J. van*) Rijp en Groen. Zutph. bij *W. J. Thieme.* 5
Durand, (C.) *Dix jours de Campagne.* *Amst.* chez Brest van Kempen. 541
——— *Guillaume de Nassau.* *Rott.* *chez* J. L. C. Jacob. 646

E.

Ebert, (*F. A.*) De Vorming van den Bibliothekaris. 's Hag. bij *J. W. ten Hagen.* 683
Eichstorff, (*P. F. L. von*) Feestzang. Bred. bij *F. P. Sterk.* 91
Engelbronner, (E. C. d') *M. Tullii Ciceronis Orationum.* Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 396
Engelen, (*A. W.*) Dankbetuiging aan de Groningsche Jufferschap. Gron. bij *W. van Boekeren.* 224
Enklaar, (*C.*) Tijdreken- en Geschiedkundig Onderzoek. Nijm. bij *de Wed. J. C. Vieweg en Zoon.* 50
Epistolae ineditae H. Grotii *ad* J. Oxenstiernam cur. *Harl. apud* Vid. A. Loosjes, Pz. 119
Evangelie, enz. (Het eeuwig). Gron. bij *J. Römelingh.* 523
Eyk, (*J. P. Sprenger van*) De Fakkel. VIde Jaargang. Rott. bij *Mensing en van Westreenen.* 556
Eysinga, (*Roorda van*) Reizen en Lotgevallen. IIde D. Amst. bij *J. van der Hey en Zoon.* 204
——— Proeve van Navolging van *Homerus.* Kamp. bij K. van Hulst. 629
——— (P. P. Roorda van) Aan den Kweker. Amst. bij *J. B. Julio.* 9

www.libtool.com.cn

REGISTER.

Eyſinga, (*P. P. Roorda van*) Nederlands Roem in Oost-Indiën. Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 174

F.

Fiſcher, (*C. A.*) Tafereelen van Brazilië. Haarl. bij *de Wed. A. Loosjes, Pz.* 250
Fockens, (*H. F. T.*) Job in zijne Dichtſpreuken. Gron. bij *W. van Boekeren.* 426
Foppe, (*H. J.*) Een blik in het verledene. Amſt. bij *J. Guykens.* 315
Frankamp, Een woord aan den Advocaat *Lipman*, Delft, bij *B. Bruins.* 498

G.

Gebel, (C.) Tafereel eener Ontvlugting van drie Scheveningſche Viſſchers. 's Hag. bij *J. P. Beekman, Hz.* 220
Gedachten. (Nederlandſche) Iſte en IIde D. 's Hag. bij *G. Vervloet.* 207
——— over de Theorie der Cholera. Utr. bij *N. van der Monde.* 136
Gedenkſchriften van en door van Arkel. Amſt. bij *J. van der Hey en Zoon.* 597
Geest, (J. P. van) *In laudem Principis Arauſiaci.* 219
Geldorp, (*J. de*) Cosmographiſche Leſſen. 's Hag. bij *de Gebr. van Cleef.* 572
Gersdorff, (*W. van*) Ridder Robbert Carre. Leyd. bij *C. C. van der Hoek.* 723
Geysbeek, (*P. G. Witſen*) Het Geheim der Vrijmetſelarij opengelegd. Amſt. bij *L. van Es.* 270
Glaſer, (*J.*) Kort Begrip der Geſchied. van het Oude Griekenland. Kamp. bij *W. J. Tibout.* 553
Goede, (*W.*) Nuttig en aangenaam Allerlei voor jonge lieden. Kamp. bij *K. van Hulst.* 367
Gottfriedt, (*T.*) De Eed. Amſt. bij *J. C. van Kesteren.* 272
Greuve, (*F. C. de*) Juichtoon en Zegezang. Gron. bij *W. van Boekeren.* 224
Gruber, (*J. G.*) De Hel op Aarde. Zutph. bij *W. C. Wansleven.* 508

H.

Hahnemann, (*S.*) Zekerſte Geneeswijze enz. der Cholera. Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 718

www.libtool.com.cn

Hallo, (*F. J.*) Overzigt van de Belgiſche Omwenteling in 1830—1831. 's Hag. bij *J. P. Beekman, Hz.* 590

Hamelberg, (*H. A.*) Doe wél en zie niet om! Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 105

Harderwijk, *Rz.* (*J. van*) Onze Leus. Rott. bij *Menſing en van Weſtreenen.* 224

Haren, (*O. Z. van*) Lijkrede over *Willem den IV.* Amſt. bij *P. den Hengst en Zoon.* 636

Hazelhoff, (*A.*) Tijdkorter voor 1832. Gron. bij *A. Hazelhoff.* 43

Heeren, (*A. H. L.*) Ideën over de Staatkunde, enz. Vde D. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 300

Heldring, (*O. G.*) De Natuur en de Menſch. Iſte St. Amſt. bij *G. J. A. Beijerinck.* 640

Hengel, (*W. A. van*) Sint-Nikolaas. Leyd. bij *S. en J. Luchtmans.* 86

——— Verwelkoming. Leyd. bij *C. C. van der Hoek.* 104

——— Geſchiedenis der Beſchaving in Europa. Iſte D. Amſt. bij *J. van der Hey en Zoon.* 117

Herdingh, *Lz.* (*V.*) Bij het maken van Pluktel. Leyd. bij *L. Herdingh en Zoon.* 224

Hermann, (*R.*) Scheikundig Onderzoek, enz. Dev. bij *A. J. van den Sigtenhorſt.* 156

Hermes, (*J. A.*) Handboek. Amſt. bij *J. C. van Kesteren.* 239

Heſſ, (*J. J.*) Geſchiedenis en Schriften der Apoſtelen. Iſte en IIde D. Amſt. bij *ten Brink en de Vries.* 93

Het ware nut en voordeel der Beſchaving. Utr. bij *N. van der Monde.* 498

Heyningen, (*H. van*) Bijbeloefeningen over den Brief van Paulus aan de Epheziërs. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 289

——— Philippiërs. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 289

——— Kolosſers. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 289

——— Theſſalonicenſen. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 289

Hirſchig, *Cz.* (*A.*) Dood en Gedachtenis van *Seneca.* Enkh. bij *J. over de Linden.* 695

Hoeven, (*A. des Amorie van der*) Aanſpraak. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 36

——— (*J van der*) Handboek der Dierkunde. Iſte D. en IIden D. 1ſte St. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 61

——— *Icones.* Leyd. bij *J. C. Cijfveer.* 68

www.libtool.com.cn

REGISTER.

Hoeven, (*C. Pruys van der*) Historiſche Leſſen over de Cholera. Leyd. bij *C. C. van der Hoek.* 715
Hollands aloude roem treffelijk gehandhaafd. Amſt. bij *J. J. Wijchers.* 224
Hoonaard, (*W. van den*) Hulde aan den Prins van *Oranje.* Amſt. bij *Schalekamp en van de Grampel.* 91
Hoop, *Jr.* (*A. van der*) Hugo en Elvire. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 78
——— God met ons. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 90
——— *La Campagne de dix jours*, *par* A. Clavareau. *Amſt. chez* Brest van Kempen. 462
——— De Cholera. Amſt. bij *Brest van Kempen.* 727
Horn, (*E.*) De Cholera. Amſt. bij *C. G. Sulpke.* 155
Huber, (*S.*) De Evangeliſche Bediening onder de Cholera. Gron. bij *W. Zuidema.* 155
Huët, (*D. T.*) Viertal Leerredenen. Rott. bij *Menſing en van Westreenen.* 144
——— Zal er een kwaad in de ſtad zijn, enz. Rott. bij *Menſing en van Westreenen.* 663
Hijmans, (*H. S.*) Opmerkingen tegen de vrees voor den Braakloop. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 623

I. en J.

Janſſen, (*J. H.*) Kort Verſlag wegens de Cholera. Utr. bij *N. van der Monde.* 576
Iets over de Regterlijke Magt in ons Vaderland. Rott. bij *J. van Baalen.* 680
Ingen, (*J. H. van*) Verhaal der Ontmoetingen enz. der Amſterdamſche Schutterij. 's Hag. bij *de Gebr. van Cleef.* 496
Invalidenklub. (De) II Deelen. Amſt. bij *H. Frijlink.* 39
Jonge, (*J. C. de*) *H. van Wijn* als Geleerde en Staatsman geſchetst. 's Hag. bij *de Gebr. van Cleef.* 436
Jouy, (*De*) De Kluizenaar in Zwitſerland. II Deelen. Amſt. bij *J. C. van Kesteren.* 177

K.

Kampen, (*N. G. van*) Geſchiedenis der Nederlanders buiten Europa. IIde D. Haarl. bij *de Erven F. Bohn.* 162

Kampen, (*N. G. van*) Handboek der Hoogduitſche Letterkunde. IIde en IVde St. Haarl. bij *de Erven F. Bohn.* 217
Keyzer, (*J. de*) Beſchouwing van den Mensch. Amſt. bij *ten Brink en de Vries.* 319
Kist, (*N. C.*) De Terugkomst der Vrijwillige Jagers. Leyd. bij *S. en J. Luchtmans.* 104
——— en *H. J. Rooyaards*, Archief voor Kerkelijke Geſchiedenis. IIden D. 1ſte St. Leyd. bij *S. en J. Luchtmans.* 4
Klijn, (*H. H.*) Agathocles, Treurſpel. Amſt. bij *J. van der Hey en Zoon.* 405
Koning, (*A. de*) Dagelijkſche Oefeningen. III Deelen. Amſt. bij *S. de Grebber*, enz. 191
Koning, (*J.*) Leven van *J. C. J. van Speyk.* 's Hag. en Amſt. bij *de Gebr. van Cleef*, enz. 481
Kops, (*J.*) Leerrede. Utr. bij *van Paddenburg en Comp.* 104
Kraijenhoff, (Baron) Bijdragen tot de Vaderl. Geſchied. van 1809 en 1810. Nijm. bij *de Wed. J. C. Vieweg en Zoon.* 336
Krummacher, (*F. A.*) Parabelen. IIde St. Amſt. bij *J. C. van Kesteren.* 414
Kuffner, (*C.*) Artemidorus in het Romeinſche Rijk. IVde D. Leeuw. bij *Steenbergen van Goor.* 528

L.

Laan, (*P. J.*) Verhandelingen enz. over de Openbaring van Joannes. 1ſte D. Utr. bij *J. G. van Terveen en Zoon.* 606 en 653
Lastdrager, (*A. J.*) Proeve eener Geſchiedenis van het Koningrijk der Nederlanden, 1815—1830. 1ſte Aflev. Amſt. bij *Lastdrager en Lorié.* 589
Laurentius, (J.) *Hugo Grotius Papizans.* Amſt. bij *F. Kaal.* 172
Leerredenen, door de Nederlandſche Akademiepredikers. Utr. bij *J. G. van Terveen en Zoon.* 321
Legaat (Het) van den Dorpsſchoolmeester. II Deelen. Haarl. bij *de Erven F. Bohn.* 642
Lemans (*M.*) en *S. J. Mulder*, Hebreeuwsch Nederduitsch Handwoordenboek. Amſt. bij *van Emden en Comp.* enz. 215

www.libtool.com.cn

REGISTER.

Lennep, (*J. van*) Koorzang. 215
———— Een Amſterdamſche Winteravond in 1632. Amſt. bij *P. Meijer Warnars.*
———— Nederlandſche Legenden. Iſte D. IIde D. 448
———— Het Beleg van Corinthe. 261
Lesſman, (*D.*) Albuquerque. Haarl. bij *de Erven F. Bohn.* 26
Lettergeſchenk (Klein) voor de Jeugd. Haarl. bij *de Wed. A. Loosjes, Pz.* 134
Lettres (*Deux*) *ſur les affaires de France et d'Angleterre. Amſt. chez* Diederichs Frères. 226
———— *relatives à l'état actuel de la Hollande. Amſt. chez* Diederichs Frères. 226
Levasſeur, (*A.*) Reize door Noord-Amerika van *Lafayette.* II Deelen. Zutph. bij *W. J. Thieme.* 340
Leven (Het nieuw) van Jezus. Gron. bij *M. Smit.* 726
Levensberigt van *J. T. van der Kemp.* Gron. bij *W. Zuidema.* 72
Levensbijzonderheden van Julia van Hemert. Zaltb. bij *J. Noman en Zoon.* 698
Lier, (*A. J. van*) Bedenkingen ten aanzien van de Hollandſche Grenzen. Utr. bij *S. Alter.* 226
Loots, (*C.*) Opwekking der Mogendheden. Amſt. bij *Brest van Kempen.* 99
Lulofs, (*B. H.*) Aan de Studenten van Groningen en Franeker. Gron. bij *J. Oomkens.* 35
Lijst van ingezondene Boekgeſchenken, enz. ter verloting in Groningen. 31

M.

Maanden (Twaalf) uit de Vaderlandſche Geſchiedenis. Amſt. bij *P. den Hengst en Zoon.* 497
Maarſeveen, (*G. van*) Hendrik en Karel. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 316
Mackay, (*A.*) Drie Liederen. Bred. bij *F. P. Sterk.* 462
Monken, (*G.*) Beſchouwingen. Gron. bij *W. Zuidema.* 56
Merkwaardigheden uit den Tiendaagſchen Veldtogt. Iſte Aflev. Amſt. bij *G. J. A. Beijerinck.* 497
Meſchaert, (*N.*) Leerredenen over het Evangelie van Johannes. IIde D. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 566
Muylan, (*G. F.*) Japan voorgeſteld in Schetſen. Amſt. bij *M. Westerman en Zoon.* 356

www.libtool.com.cn

Meylink, (*B.*) De Nationale Kleederdragt. Dev. bij *A. J. van den Sigtenhorst.* 131
Mnemosyne. IIde D. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 399
Moens, (*P.*) Bijbelsche Tafereelen. Amst. bij *G. Portielje.* 10
———— Dagboek voor mijne Vrouwelijke Landgenooten. II Deelen. Amst. bij *ten Brink en de Vries.* 692
Moke, (*H. G.*) De Belgische Ridder. Amst. bij *J. C. van Kesteren.* 179
Most, Het Keurslijf of Korset, enz. Zwolle, bij *J. J. Tijl.* 525
Mulder, (*G. J.*) Leerboek voor Scheikundige Werktuigkunde. Isten D. 1ste St. Rott. bij *M. Wijt en Zonen.* 246

N.

Nagel, (*G. H.*) Mijn Reiszak. Amst. bij *H. Frijlink.* 274
Nationalen (Over den) Eigenlof. Leyd. bij *D. du Saar.* 195
Nieuwsverzamelaar (De) voor 1830. Rott. bij *H. van den Bergh.* 358
Nikkel, (*J.*) Opwekking. Zaandijk, bij *J. Heijnis.* 195
Noodzakelijkheid (De) van den tegenstand tegen de bezoedelde Evangelieleer, enz. Utr. bij *A. Schithof.* 701
Numan, (*A.*) Verhandeling over de Koepokken. Utr. bij *van Paddenburg en Comp.* 106
Nijhoff, (*J. L.*) Het is beter te vallen in de hand des Heeren, enz. Arnh. bij *J. A. Nijhoff.* 619

O.

Olivier, (*N.*) Het Zeeregt van vroegeren en lateren Tijd. 's Hag. bij *G. Vervloet.* 110
Ons tijdelijk en zedelijk belang getoetst. Amst. bij *J. Gijkens.* 498
Onsenoord, (*A. G. van*) De Militaire Chirurgie beschouwd. Utr. bij *N. van der Monde.* 479
Oorsprong, Aard en Gevolg van den Opstand in België, enz. Iste en IIde St. Bred. bij *F. P. Sterk.* 635
Over de belangrijkheid eens 60 jarigen Ouderdoms in 1831. Amst. bij *A. Vink.* 403

www.libtool.com.cn

REGISTER.

P.

Palm, (*J. H. van der*) De Apocryphe Boeken des O. V. II Stukken. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 141
———— Zevende Tiental Leerredenen. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 185
Panſe, (*K.*) Geſchied. van de Landverhuizing der Evang. Saltsburgers in 1732. Gron. bij *W. Zuidema.* 628
Pape, (*C. W.*) Leerrede. 's Hag. bij *A. Kloots.* 524
Peerlkamp, (P. H.) *Oratio. Lugd. Batav. apud* H. W. Hazenberg, Jun. 496
Pennink, (*J. J.*) Onderzoek naar de Cholera. Dev. bij *J. de Lange.* 155
Plater, Brieven van den Koning van Polen, *Jan Sobieski.* 's Hag. bij *A. Kloots.* 382
Pligten, volgens *M. Tullius Cicero.* Delft, bij *B. Bruins.* 602
Pool, (*S. P. Oudkerk*) Vaderlandſche Zangen. Amſt. bij *de Gebr. van Arum.* 499
Posthumus, (*R.*) Leerrede ter Gedachtenis van Ds. *P. Brouwer*; Pz. Leeuw. bij *J. W. Brouwer.* 147
Potgieter, (*A.*) Bijdragen tot de kennis van geſchotene Wonden. Leyd. bij *J. C. Cijfveer*, enz. 334
———— *Conſpectus poſitionum foetus in partu. Lugd. Batav. apud* J. C. Cijfveer. 335
Proeve, over de Verantwoordelijkheid der Miniſters. 's Hag. bij *A. P. van Langenhuyſen.* 167
———— over de Kust van Guinea. 's Hag. bij *J. Immerzeel, Jun.* 351

R.

Rapport (Algemeen) der Commisſie wegens de Cholera. 's Hag. ter Algemeene Landsdrukkerij. 439
Raumer, (*F. von*) Parijs en Frankrijk. II Stukken. Haarl. bij *de Erven F. Bohn.* 390
Reinhard, (*F. V.*) Zamenſtel der Chriſtelijke Zedekunde. VIIde en VIIIſte D. Dev. bij *A. J. van den Sigtenhorst*, enz. 285
Ronkel, (*S. J. van*) Hebreeuwſche en Joodſche Oudheden. Gron. bij *R. J. Schierbeek.* 318
Rust, Brief over de Cholera. Amſt. bij *J. Muller en Comp.* 445

S.

www.libtool.com.cn

Sackreuter, (*L.*) De Leer van de Protestantſche en Katholijke Kerk. Amſt. bij *W. Brave*, *Jun.* 286
Sage, (*A. R. le*) De Duivel op krukken. II Deelen. Leeuw. bij *H. C. Schetsberg.* 600
Sannes, (*I.*) De Opkomst van Veendam. Veend. bij *T. E. Mulder.* 28
Scheltema, (*P. C.*) Verzameling van Spreekwoorden. IIde St. Leeuw. bij *L. Schierbeek.* 368
——— (*J.*) Toevoegſels tot: *De uitrusting enz. van de onverwinnelijke Vloot.* Haarl. bij *V. Loosjes.* 625
Schepeler, (K. P. von) *Anſichten des Politiſchen Zuſtandes von Europa. Haag, bey* Gebr. Hartmann. 259
Schilperoort, (*A. B. van Meerten, geb.*) Proeve van Natuurkunde voor Meisjes. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 13
——— Penélopé, VIden D. 2de St. Amſt. bij *G. J. A. Beijerinck.* 184
Schimsheimer, (*J. F.*) Urania van *C. A. Tiedge.* Iſte D. Amſt. bij *L. van der Vinne.* 457
Schmal, (*N. W.*) Mijne Gedachten over de Cholera. Zierikz. bij *N. W. Schmal.* 727
——— De Reis naar de Oost-Indiën, enz. Zierikz. bij *N. W. Schmal.* 727
Schopenhauer, (*J.*) Leontine en Natalia. Gron. bij *G. Wouters.* 182
Schröter, (*J. J. E. F.*) De Leer des Bijbels. No. 1 en 2. Amſt. bij *J. H. den Ouden.* 277
Schulze, (*G. E.*) Menschkunde. II Stukken. Zaltb. bij *J. Noman.* 150
Schut, (*J. E.*) Karaku. 's Hag. bij *A. Kloots.* 724
Scott, (*W.*) Anna van Geijerſtein. III Deelen. Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 138
Ségur, (*De*) Geſchiedenis van Rusland en Peter den Grooten. Iſte D. 's Hag. bij *A. Kloots.* 397
——— IIde D. 539
Senden, (*G. H. van*) Verdediging van Bijbel en Openbaring. IIden D. 1ſte St. Gron. bij *W. Zuidema.* 612 en 659
——— Het groote Onderwijs, enz. Zwolle, bij *J. J. Tijl.* 664
Sickler, Oude Aardrijkskunde. IV Stukken. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 675

www.libtool.com.cn

REGISTER.

Vagenbeek, (*M.*) Vergelijkende Beſchouwing. Leyd. bij *C. C. van der Hoek.* 115

Vamons, (*P.*) Hiſtoriſche Verhandelingen. Amſt. bij *J. van der Hey en Zoon.* 21

Vatemaker, (*A.*) Handleiding bij de Wet op de Schutterijen. Dordr. bij *Blusſé en van Braam.* 314

Vmeren, (*R. H. van*) Aan de Helden Sudenten. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 36

——— De Schutterijen. Rott. bij *A. F. H. Smit.* 90

Vmmer, (*J. G.*) Tafereel van het Heelal. IIde D. Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 359

Vnſtral, (*J. H.*) De Hooge Feesten des Christendoms. Amſt. bij *F. B. Groebe.* 59

Voandaw, (*H. A.*) Welkomstgroet. Gron. bij *J. Oomkens.* 90

Voeijers, (*F. A.*) Minerva. No. 1. Bred. bij *F. P. Sterk.* 312

Vpindler, (*C.*) De Bruid. Amſt. bij *H. Frijlink.* 88

Vpittler, (*L. T.*) Oordeelkundige Geſchiedenis van het Pausdom. II Deelen. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 100

Staatkundige (De) Inquiſitie in Frankrijk ontmaskerd. IIde D. Amſt. bij *de Gebr. Diederichs.* 300

Stam, (*G.*) Tweede Zestal Zedelijke Verhalen. Rott. bij *M. de Bleyker*, enz. 559

Staveren, (*G. L. van Oosten van*) Hobein. Haarl. bij *de Erven F. Bohn.* 416

Sterk, *Jr.* (*A. Elink*) Hulde aan *van Speyk.* 's Hag. bij *G. Vervloet.* 90

Sterling, (*G. Swartendijk*) Iets over de Cholera. Haarl. bij *de Wed. A. Loosjes, Pz.* 619

Stuart, (*M.*) Nagelatene Redevoeringen. II Deelen. Rott. bij *de Wed. J. Allart.* 581

Suringar, (*G. C. B.*) Inwijdingsrede. Amſt. ter Stadsdrukkerij. 115

Swart, (*N.*) Lijkrede over *C. W. Westerbaen.* Amſt. bij *Brest van Kempen.* 374

Svaving, Zonderlinge Ontmoetingen enz. na zijne vlugt uit Delft. Dordr. bij *Blusſé en van Braam.* 40

T.

Taylor. (*I.*) Merkwaardigheden uit Azië. Amſt. bij *G. J. M. Beijerinck.* 47

www.libtool.com.cn

Teenſtra, (*M. D.*) Vruchten mijner Werkzaamheden de Kaap de Goede Hoop, enz. IIden D. 2de St. Gr bij *H. Eekhoff*, *Hz.*

Terpſtra, (W.) *P. Virgilii Maronis Æneidos cæt. Ki apud* Vid. J. Allart.

Teutem, (*F. van*) Leerrede over Hand. II: 37. bij *van Paddenburg en Comp.*

Tex, (C. A. den) *Allocutio etc. Amſt. apud* H. H. Gartman.

Theſingh, née Leijer, (A. G.) *Van Speyk, ou le Hé de l'Escaut. Nim. chez* J. F. Thieme.

Thomſon, (*P. J. K.*) Hulde aan *van Speyk*. Zierik. *J. van de Velde Olivier.*

Thorbecke, (*J. R.*) Over de Verandering van het Sta ſtelſel in Europa. Iſte Afd. Leyd. bij *S. en J. La mans.*

Tileſius, (*W. G.*) Over de Cholera. Iſte St. Rott. *Menſing en van Westreenen.*

Tocht (De) naar Tervueren. Rott. bij *A. F. Smit.*

Tollens, Cz. (*H.*) Lied der Leydſche Studenten. A bij *M. Westerman en Zoon.*

Tonderen, (*J. P. van*) Aanteekeningen betreffen *Speyk*. Amſt. bij *J. C. van Kesteren.*

Tresling, (T. P.) *Vita et Mortis cæt. Gron.* M. Smit.

Trömlitz, (*A. von*) De blinde Draaiorgelſpeler. L bij *Steenbergen van Goor.*

——— Philips van Artevelde. Am *J. C. van Kesteren.*

V.

Verhalen (Vijf) van een' Dorpspredikant. Rott. bij *ſing en van Westreenen.*

Verhandelingen (Natuurkundige) van de Holl. Ma der Wetenſch. te Haarlem. XIXde D. Haarl. *Wed. A. Loosjes, Pz.*

——— (Nieuwe) van het Haagsch Genoot voor het jaar 1829. II Stukken. 's Hag. bij *de Ei Thierry en C. Menſing en Zoon.* 369

Vérité (*La*) *ſur l'Expédition de Don* Pedro. *Am* Diederichs Frères.

Verkade, (*P.*) Muntboek. Iſte en IIde Aflev. Dr *de Erve A. Sterck.*

www.libtool.com.cn

REGISTER.

Verwijs, (*A.*) Hulde aan de Nagedachtenis van *C. Fr. van Eck*. Dev. bij *A. J. van den Sigtenhorst*. 12

Letter, (*A.*) Toelichting van den Brief van Dr. *Rust*. Amſt. bij *L. van der Vinne*. 445

Volk (Het) der Vereenigde Nederlanden aan de Volken van Europa. Amſt. bij *C. A. Spin*. 36

Vreede, (*P.*) De Vereenigde Nederlanden, enz. 's Hag. bij *S. de Viſſer*. 90

Vijver, (*C. van der*) Jaarboek der Stad Amſterdam voor 1831. Amſt. bij *C. M. Ferrari*. 439

W.

Walden, (*S. J. F.*) Generaal Graaf Hoheim. II Deelen. 's Hag. bij *A. Kloots*. 504

Wap, (*Jan-J. F.*) Mijne Vaderlandſche Zangen. Bred. bij *F. P. Sterk*. 35

Warnsinck, *Bz.* (*W. H.*) De Slag op de Zuiderzee in 1573. Amſt. bij *M. Westerman en Zoon*, enz. 363

Wellenbergh, (*J. H. J.*) Proeven over den Pelvimeter. Rott. bij *F. Hartmann*, *Jr.* 380

Werken der Hollandſche Maatſchappij van Fraaije Kunſten en Wetenſchappen. VIIIſten D. 1ſte St. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon*. 24

——— (Nieuwe) van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden. IIden D. 2de St. en IIIde D. Dordr. bij *Blusſé en van Braam*. 202

Westerman, (*M.*) Aan de Volken. Amſt. bij *M. Westerman en Zoon*. 224

Weytingh, (H.) *Elegiae duae etc. Amſt. apud* H. Weytingh. 35

Wind, (*S. de*) Bibliotheek der Nederl. Geſchiedſchrijvers. Iſten D. 1ſte St. Middelb. bij *de Gebr. Abrahams*. 69

Wiſelius, (*S. I. Z.*) Proeve over de verſchillende Regeringsvormen. Leyd. bij *S. en J. Luchtmans*. 225

Withuys, (*C. G.*) Gustaaf Adolf, Treurſpel, naar *L. Arnault*. Amſt. bij *M. Westerman en Zoon*. 544 en 592

Witteveen, (*C.*) Bijbeloefeningen. Sneek, bij *F. Holtkamp*. 328

Woord, (Een) ten opzigte der Cholera te Delft. Delft, bij *B. Bruins*. 578

Wijck, (*H. J. van der*) Over de Nederlandſche ren. Dev. bij *J. de Lange*. 488 en
Wijk, *Jac. Z.* (*R. van*) Geſchenk voor Knapen en gelingen. Kamp. bij *K. van Hulst*.

Z.

Zeeman, (*H.*) Het Leven van *Joost van den Vo* Amſt. bij *J. B. Julio*.
Zelfopoffering van *J. C. J. van Speyk*. Leeuw. *G. T. N. Suringar*.
Zſchokke, (*H.*) Verhalen van verſchillenden inhoud. I bij *de Wed. J. Allart*.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

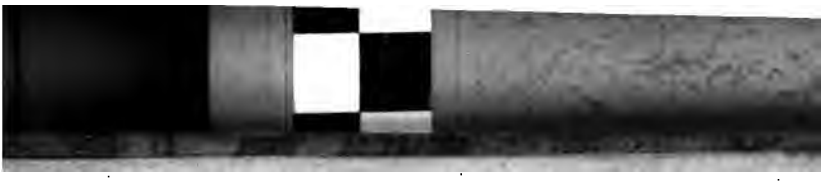

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn